SERVAAS DE BRUIN

DE PRACTISCHE

ENCYCLOPAEDIE

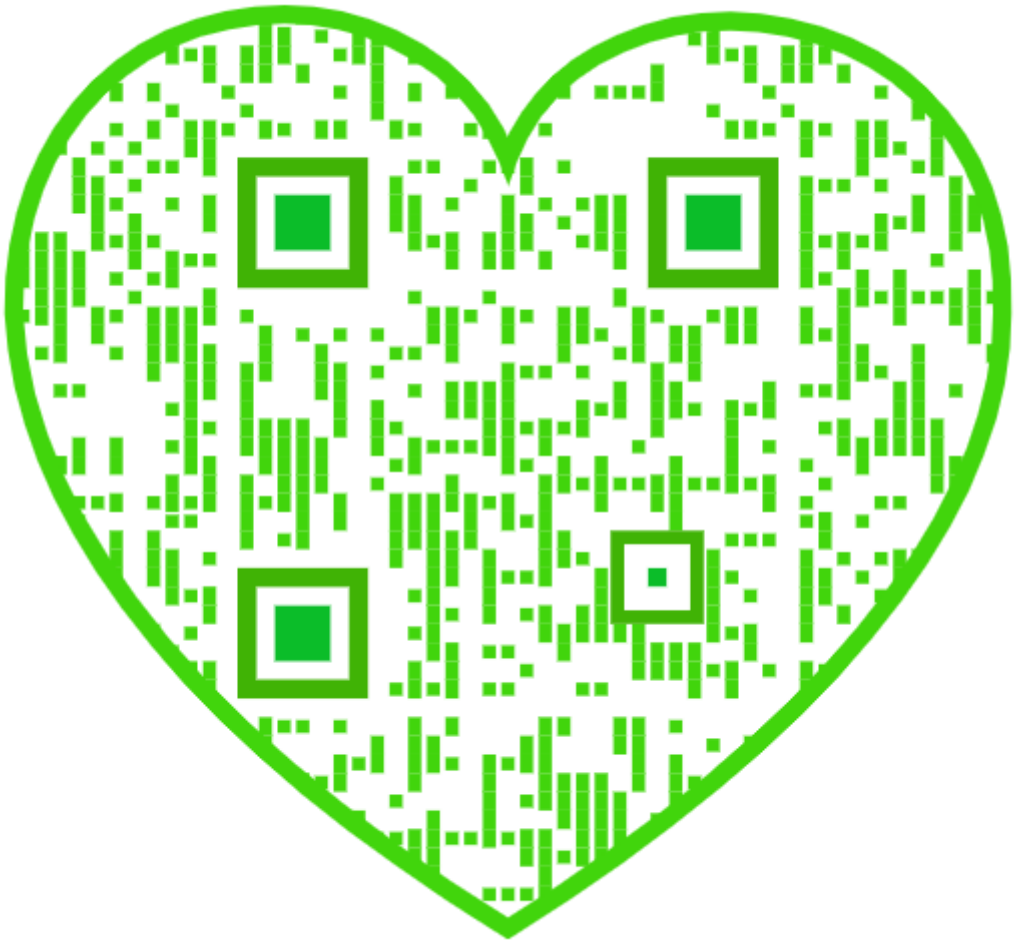

SERVAAS DE BRUIN.

De practische
ENCYCLOPAEDIE.

Nieuwe Uitgave.

AMSTERDAM,
GEBRs. E. & M. COHEN.

Onder alle bestaande handboeken, bestemd om te worden geraadpleegd, waar men in de samenleving stuit op een of ander vreemd woord, eene uitdrukking of plaats enz. zijn er zeker vele uitstekende, die uitvoerig omtrent alles opheldering geven — maar de meeste zijn te groot *en te* kostbaar. *De samensteller van dit werkje meende daarom een goed werk te doen door te geven een handig, klein boekje, dat men overal kan mededragen, en dat in beknopten vorm* **het allernoodigste** *verklaart, waarvoor het dan ook in den regel geraadpleegd zal worden.*

Het kan, naar hij hoopt, uitstekend dienst doen als vraagbaak bij taalkundige, historische, geographische en andere moeielijkheden; zelden zal men het tevergeefs opslaan.

S. D. R.

LIJST DER VERKORTINGEN.

A.

† gestorven, stierf.
aant. aanteekeningen.
aardb. aardbeving.
abiss. aartsbisschop.
acad. acade-mie (-misch, ...e).
a. d. aan de, aan den.
adell. adellijk (e).
adj. adjectief.
adk. aardrijkskun-de (-dig,-dige).
adm. admiraal.
Adr. Adriatisch (e).
ads.-res. adsistent-residen-t (-tie).
adv. advocaat.
afgev. afgevaardig-de (-den).
Afr. Afri-ka (-kaansch, ..e).
a. h. aan het.
abtg. aartshertg.
akk. akkerbouw.
Alex. Alexander.
Alg. Algerijnsch.
Am. Amerika.
Amer. Amerikaansch (e).
Amst. Amsterdam (-sch, ..e).
ank. anker.
antw. antwoord.
Apr. April.
Arab. Arabisch (e).
arch. archipel.
art. artillerie.
Assyr. Assy-rië (-risch, ..e).
astr. astrol-oog(-ogie, -ogisch, ...e)
Ath. Athe-ne (-eensch, ..e).
Atl. O. Atlantische Oceaan.
Aug. Augustijner.
Austr. Australi-ë (-isch, ..e).
Az. Aziatisch (e).

B.

Bab. Babylon-ië (-isch, ..e).
Bad. Badensch (e).
behs. behoorend (e).
Beier. Beier-en (-sch, ..e).
Belg. Belgisch (e).
ber. beroemd (e).
Bern. Bernardijner.
bew. bewoners.
bh. beeldhouwer.
bhk. beeldhouwkunst.
bibl. biblioth-eek (-ecaris).
biss. bisschop.
blz. bladzijde.
Boh. Boh-emen (-eemsch, ..e).
bot. botanie (-ist, -icus).
bpl. badplaats.
br. broeder(s).
Brab. Brabandsch (e).
Braz. Brazil-ië (-iaansch, ..e).
Brit. Britsch (-annie).
b. v. bij voorbeeld.
bwk. bouwkun-de (-dig, -dige).
bijb. bijbelsch (e).
bijgn. bijgenaamd.
Byz. Byzant-ium (-ijnsch, ..e).

C.

ca. circa.
cgr. centigram (men).
Chin. Chinee-sch) (-sen).
Chr. Christus.
chrl. christelijk (e).
com. comitaat.

comp. componist.
ct. cent.

D.

d. dorp.
D. Duizend.
Dec. December.
Deen. Deensch.
democ. democratisch (e).
dep. departement.
dgl. dergelijke.
d. Gr. de(n) Groote.
d. i. dat is.
Dnm. Denemarken.
dk. dichtkunde.
dl. deel.
do. dito.
dpl. diplom-aat (-atie).
dr. daar.
dram. dramatisch (e).
Ds. dominee.
Dt. Duitsch (e).
Dtl. Duitschland.
dtr. dochter.
dyn. dynastie.

E.

e. a. en andere.
Egt. (**Egypt.**) Egyptisch (e).
eil. eilan-d (-den).
elect. electrisch (e).
Engl. Engelsch (e).
Engld. Engeland.
enz. en zoo voorts.
et. eertijds.
etc. etcetera.
Ethio. Ethiopisch (e)
Eur. Europ-a (-eesch, ..e).
e. v. en volgende.
Ev. Evangelie.

F.

fab. fabelleer.
fabr. fabrie-k (-ken).
fam. famil-ie (-iaar).
Feb. Februari.
fig. figuurlijk.
fl. flesschen.
Flor. Florentijnsch (e).
Fr. Fransch (e).
Fra. Frankrijk.
Fred. Frederik.
Fri. Frie-sland (-zen, -sch).

G.

Gall. Gallisch (e).
Galv. galvanisch (e).
geb. geboren.
geb.-pl. geboorteplaats.
gedkt. gedenkteeken (-kenen).
Geld. Gelder-land (-sch, ..e).
gem. gemeente.
gen. genaamd, genoemd (e).
genl. generaal.
geo. geogr-aaf (-aphie, -aphisch, ..e).
Germ. Germaansch (e).
gesch. geschiedenis.
geschsch. geschiedschrijver.
gest. gesticht (e).
gl. gulden.
gmb. gemeenebest.
gml. gemaal,
gmln. gemalin.
gnh. geneesheer.
gnk. geneeskun-de (-dig, -dige).
gnm. geneesmiddel.
gouvt. gouvernement.
Gr. Groot (e).
grd. gr-aad (-aden).
grf. graaf.
grfs. graafschap.
Grl. Griek-enland (-sch, .e).
Gron. Groningen.

H.

Han. Hannover.
Hebr. Hebreeuwsch.
heil. heilig (e).
heldh. heldhaftig (e).
Hend. Hendrik.
Herv. Hervorming.
Hess. Hessisch (e).
hgl. hoogleeraar.
hgpr. hoogepriester.
hh. heldhaftig.
hist. histor-ie (-isch, ..e).

H.L. hektoliter.
hlk. heelkun-de (-dig, -dige).
h. o. hooger onderwijs.
Holl. Hollan-d (-dsch, ..e).
Hong. Hong-arijë (-aarsch, ..e).
hpl. hoofdplaats.
H. S. Heilige Schrift.
hst. hoofdstad.
htg. hertog.
htgd. hertogdom.
htgn. hertogin.
hum. humor-ist (istisch, ..e).
hypoth. hypothetisch (e).

I.

I. inwoners.
i. a. h. in alle beteekenissen.
i. d. in de, in den.
iem. iemand.
Ind. Indisch (e).
ins. insekt, insektenkunde.
instr. instrument.
inw. inwoners.
inz. inzonderheid.
Ion. Ionisch (e).
ir. ironiek (e).
Isr. Israëlitisch (e).
Ital. Italiaansch (e).

J.

j. jaar, jarig (e).
Jan. Januari.
Jap. Japansch (e).
J. C. Jezus Christus.
Joh. Johannes.
jonkh. jonkheer.

K.

ka. kanton
kar. karav-aan (-anen).
kard. kardinaal.
kkl. kerkelijk (e).
kl. klooster (s).
kle. klein (e).
klz. kluizenaar.
klzn. kleinzoon.
km. kilometer.
kng. koningin.
kol. kolonie, koloniaal.
kon. koning.
konkl. koninklijk (e).
konkr. koninkrijk (-rijken).
kph. koophandel.
kpm. koopman.
kpst. koopstad.
kpv. koopvaart.
krit. kritisch (e).
krv. keurvorst (en).
krvl. keurvorstelijk (e).
krvt. keurvorstin.
kv. kunstvlijt.
kvr. kunstvriend.

L.

landsch. landschap.
Lat. Latijnsch (e).
Lbg. Limburg.
leerm. leermeester.
lg. leerling.
Lod. Lodewijk.
Lomb. Lombard-ije (-isch, ..e.)
ltk. letterkun-de (-dig, -dige).
Luth. Luthersch (e).

M.

M. Marcus.
Mad. Madame.
Mah. Mahomedaansch (e).
Max. Maximiliaan.
mens. menschelijk (e).
met. meter.
Mex. Mexicaansch (e).
middd.-eeuw. middel-eeuwen- (-eeuwsch, ..e).
Middd. Z. Middellandsche Zee.
mil. militair (e).
min. miner-aal (-alogie).
mj. minderjarig (e).
mn. millioen.
Moz. Mozaïsch (e).
mrtl. martelaar.
mrv. meervoud.
msk. maarschalk.
mtw. muntwezen.
muz. muziek.
myth. mythisch (e).

N.

N. Noordelijk. (e).
N. Amer. Noordamerikaansch
n. Am. Noord-Amerika.
Ndl. Nederlandsch (e).
Nap. Napoleon.
Napol. Napolitaansch (e).
Nat. natio-naal (-nale).
N. Br. Noord-Braband.
n. Chr. na Christus.
Ned. Nederlanden.
Nederl. Nederlandsch (e).
N. Holl. Noord-Holland.
nl. namelijk.
NNW. noordnoordwestelijk.
NO. noordoostelijk.
Nov. November.
Nrw. Noorw-egen(-eegsch,..e).
N.T. Nieuw Testament.
NW. noordwestelijk.

O.

O. Oost.
o. a. onder andere.
Oct. October.
odw. onderwijs.
O. I. Oost-Indië (disch, ..e.)
O. M. Openbaar Ministerie.
omstr. omstreeks.
onderk. onderkoning.
ontl.ontleedkun-de(-dig,-dige).
oorspr. oorspronkelijk (e.)
Oppr.-It. Opper-Italië.
Or. Oostenrijk (-ers, -sch,. .e).
O. T. Oud Testament.
Oudgr. Oudgrieksch(e).
oudt. oudtijds.
overbl. overblijfselen.
ovw. overwinning.
Ov̈s. Overijsel.

P.

Pelp. Peloponnes-us (-isch,..e).
Penns. Pennsylvan-ië (-isch, ..e).
Perz. Perzisch (e).
pha. pharmacie.
phil. philosophie.
plk. plantenkun-de (-dig,-dige).
pop. populair(e)
Port. Portug-al (-eesch, ..e).
pred. predi-ker (-kant).
pres. president.
pri. priester(s).
proc-gen. procureur-generaal.
prod. produkt (en).
prof. professor.
Prot. Protestant (-sch, ..e).
prot. protector (-aat).
Prov. provinc-ie (-iaal, -iale).
Pruis. Pruisisch (e).
pseud. pseudoniem.

R.

rcht. rechtsgeleerd (-e, -heid).
redr. redenaar.
reg.-distr. regeerings-district.
rek. rekenkund-e (-ig, -ige).
rep. republ-iek (-ikeinsch, ..e).
res, residen-t (-tie).
rev. revolut-ie (-ionair, ..e).
rgl. rechtsgeleerd (e).
riv. rivier.
R. K. Roomsch-Katholiek (-e).
Rom. Romein-en (-sch, ..e).
rom.-schr. romanschrijver.
Rusl. Rusland.
Russ. Russisch (-e).

S.

Saks. Saksisch (-e).
sam. samenstelling, samengesteld.
Sch. Schotsch (-e).
sch.-eil. schiereiland.
schildvl. schildvleugelig (e).
schk. scheikund-e (-ig, -ige).
Schl, Schotland.
schl. schilderkunst.
Sem. Semitisch(-e).
Skr. Sanskrit.
slav. slavernij.
Sp. Spaansch (e).
Spart. Spartaansch (e).
spl. speelterm.
spr. spreek uit.
st. stad.

St. Sint, Saint, Sankt.
stb. standbeeld.
Ste. Sainte.
sted. stedelijk (e).
sthhk. staathuishoudkunde (-ig, ..e).
sthr. stadhouder.
Stl. O. Stille Oceaan.
stk. staatkund-e (-ig, -ige).
stm. staatsman.
Str. Straat.
strk. sterrenkund-e (-ig, -ige).
stv. stamvader.

T.

tech. technisch (e).
teek. teekenkunst.
tegw. tegenwoordig (e).
tgn. tijdgenoot. (..e).
theo. theol-oog (-ogie, -ogisch,
Thur. Thuringsch (e).
tlk. taalkund-e (-ig, -ige).
tnl. tooneel.
tnl.-schr. tooneelschrijver.
t.o. tegenover.
toek. toekomend (e), toekomstig (e).
Troj. Trojaansch (e).
Tu. Turk (-en, ije, -sch, ..e).
tuss. tusschen.
t. w. te weten.
typ. typogr-aaf (-aphie, -aphisch, ..e).

U.

u. uur, uren.
uitv. uitvinder.
unvt. universiteit.
Utr. Utrecht.

V.

v. van
vbdg. verbinding.
v. Chr. vóór Christus.
v. d. van de, van den.
veldm. veldmaarschalk.
Venet. Venetiaansch (e).
Vereen. Vereenigde. (de).
versch. versch-eidene (-illen-
verst. versterkt (e).
vertr. vertegenwoordiger.
vest. vesting.
vgl. vergelijk.
v. h. van het
vhr. veldheer.
vierk. vierkant (e).
vlk. verloskund-e (-ig, -ige).
Vlm. Vlaamsch (e).
vm. voormalig (e).
vmk. veldmaarschalk.
vn. voor-naam (-name).
vnl. voornamelijk.
vog. vogelenkunde.
vorst. vorstelijk (e).
vr. vrouwelijk (e).

W.

W. West-elijk, ..e (-ersch, ..e).
wbk. woordenboek.
wed. weduwe.
Whm. Wilhelm. (e).
wetensch. wetenschappelijk
W. I. West-Ind-ië (-isch, ..e).
wkt. werktuigkund-e (-ig, -ige).
Wm. Willem, William.
wsk. wiskund-e (-ig, -ige).
Wurf. Wurtemberg (-sch, ..e).
WZW. Westzuidwestelijk (e).

Z.

Z. Zuidelijk (e).
Z. Am. Zuidamerika. (e).
Z. Amer. Zuidamerikaansch
Zeel. Zeeland.
zeew. zeewezen.
zgn. zoogenaamd (e).
zh. zeehaven.
Z. Holl. Zuid-Holland.
z. n. zelfstandig naamwoord.
ZO. Zuidoostelijk (e).
ZW. Zuidwestelijk (e).
Zw. Zweedsch (e).
Zwab. Zwabisch (e).
Zwa. Z. Zwarte Zee.
Zwits. Zwitsersch (e).

A.

Aachen. Zie **Aken.**
Aagie (St.-), d. in N.Br. **2 u. N. v.** Boxmeer.
Aagtekerke, d. in Zeel. (eil. **Walcheren**), 2 u. N.W. v. Middelburg.
Aagten (St.-), te Delft. Eerst nonnenkl., toen woning v. Willem den zwijger, thans kazerne.
Aalborg [spr.: ool-], st. in Jutland, 14 D. I.
aalmoezenier, geestelijk beheerder v. d. aalmoezen, inz. aan hoven. (sterdam.
Aalsmeer, d. in N.Holl., 3 u. ZW. v. Am-
Aalst, 1) st. in België, aan de Dender, 19 D. I.; — 2) d. in N.Br., 1 u. Z. v. Eindhoven; — 3) d. in Geld., ca. 3 u. WZW. van Zalt-Bommel.
Aalten, d. in Geld. (grfs. Zutphen).
aam, oude vochtmaat = 4 ank. = 1½ H.L.
aanmonsteren, (zeew.) in dienst nemen.
Aarau, a. d. **Aar,** hst. Zwits. k. Aargau, 6 D. I.
Aarburg, st. in Zwits. k. Aargau, 7 D. I.
Aard-e, 1) door ons bewoonde planeet, bolrond, aan polen plat; **-appel,** 1584 door Walter Raleigh in Engld. gebracht; **-beving,** deels vulcanisch, deels neptunisch; **-olie,** petroleüm; **-pek,** asphalt; **-varken,** miereneter; **-vlas,** zeker onkruid; **-vlo,** schildvl. ins.; **-worm,** (fig.) mensch. (sch. k. Bern.
Aargau, Zwits. kanton; **Opper-,** Zwits. land-
Aarhus [spr.: oor-], hst. v. Deen. amt **A.** in Jutland. 25 D. I.
Aarlanderveen, d. in Z.Holl., 3 u. v. Leiden.
Aarle, d. in N.Br., ca. 1 u. NNW. v. Helmond.
Aaroe [spr.: oor-eu] eil. in de Kle. Belt.
Aäron, 1) br. v. Mozes, le hgpr. der Israëlieten. 2) Fr. schiereil. met st. **St.-Malo.**
Aartswoud, d. in N.Holl., 2 u. v. Medemblik.
Abaddeh, Afr. volk, tusschen Nijl en Roode Zee.
abacus, 1) rekentafel; 2) (bwk.) dekplaat v. een kapiteel. (1023—91.
Abadieten, Moorsche dynastie in Sevilla
abandon, afstanddoening.
Abano, st. in Lomb., modderbaden. Pietro d'-, ber. gnh. en hgl. te Padua, † 1320; eerzuil
à bas, weg met... [te Padua.
Abbas Pacha, onderkon. v. Egypte '48—54.
abbé, Fr. titel v. jonge geestelijken.
Abbega, d. in Fri., ca. 2 u. W. v. Sneek.
Abbekerk, d. in N.Holl., 1 u. ZW. v. Medemblik.
Abbenbroek, d. in Z.Holl., 2 u. v. Briella.

Abbeville, st. in **Fra.**, **a.** d. Somme, **22** D. I.
Abbotsford, vm. **kl. in** Schl.; buitenpl. **v.** Walter Scott.
abbrev-iatie, afkorting; **-leeren,** afkorten.
abces, ettergezwel.
Abchasië, bergiandschap in Russ. Caucasië.
Abcoude, d. in Utr., 2 u. ZZW. v. Amsterdam.
Abd-el-Kader, '07—'83. Kabylenhoofd.
Abderieten, onnoozelen; bewoners v. Abdera, 660 v. Chr. gestichte st. in Thracië.
abdicatie, troons-afstand.
abdis, overste v. een nonnenkl. (Krimoorlog.
Abd oel-Medzjid, sultan **v.** Turkije '39—'61;
Abd-oer-Rahman, 1) † 732 bij Tours tegen Karel Martell. 2) stichtte 't kalifaat Cordova, † 788. 3) sultan v. Marokko '23—'59.
abdij, klooster.
abeel, witte populier.
Abelard, 1079—1142. **Fr.** theoloog en scholasticus, minnaar v. Heloïse.
Abel, 2e zoon v. Adam, br. van Kaïn.
Abencerragen, Moorsche helden in Granada, 15e eeuw; door kon. Aboe Hassan vernietigd.
Aberdeen [spr.: dien], 1) hst. v. Sch. grfs. A. 105 D. I.; - 2) Bri. stm. 1784—1860.
aberratie, afdwaling.
Abessinië, O.-Afr. hoogland.
ab intestato, zonder testament.
ablutie, reiniging.
abnorm (-aal), niet in orde; **-iteit,** afwijking.
Abo [spr.: oo-bo], Russ. **st.** in Finland, aan O. zee; 23 D. I.
Aboe, vulkaan op O.-Ind. eil., Sangir; **A. Bekr,** 1e kalif der Arabieren; schoonvader v. Mahomed; geb. 573 te Mekka, † 634 te Medina.
Aboekir, d. bij Alexandrië; zeeslagen 1798 (Zie **Nelson**), 1799, 1801. (Golf, 25 D. I.
Aboesjeer, hoofdhaven **v.** Perzië, a. d. Perz.
abol-eeren, afschaffen; **-itie,** afschaffing v. d. slav.; **-itionist,** voorstander v. d. **-itie.**
Abomeh, hst. v. Dahomeh; 60 D. I.
abonn-eeren (zich), inteekenen; **-ement,** inteekening. (3) enteren.
abordeeren, 1) aanlanden; 2) aanklampen;
Aboriginer, (Dt. woord) oorspr. bew.
abortus, miskraam.
About (Edmond), Fr. schrijver; '28—'85.
ab ovo, van het ei af, van 't begin af.
abracadabra, wartaal.
Abraham, stamvader der Israëlieten en Arabieren. — A. a Santa Clara, geestig Zwab. Aug. prediker, 1642—1709, hofpred. Weenen.
Abrantes, Port. vest., prov. Estremadura.
abrogatie, intrekking (v. eene wet).
abrupt, eensklaps, onvoorbereid.
Abruzzen, bergplateau der Apennijnen, omvat 3 Ital. prov. (deren.
absent, afwezig. **Zich -eeren,** zich verwij-
absint, alsemlikeur (zeer schadelijk).
absolutie, vergiffenis van zonde.
absol-utist, voorstander v. **-utismus,** onbeperkte alleenheerschappij; **-luut,** volstrekt.
absolveeren, vrijspreken. (**-ptie,** opslurping.
absor-beeren, opslurpen; (fig.) verslinden;
abstinentie, onthouding (b. v. v. vleesch op Vastenmag). (**creet.**
abstract, afgetrokken; (fig.) zuiver. Zie **coa-**
abstruus, verward.

abt, overste v. eene abdij. **(v. H. K. Poot.**
Abtswoude, d. in Z.Holl. bij Delft; **geb.-pl.**
Abundantie, godin v. d. overvloed.
abusief, verkeerd, bij vergissing.
a. c., anni currentis, d. i. van 't loopende jaar.
acacia, eene sierplant.
academie, 1) plaats bij Athene, waar Plato leeraarde; 2) Platonische school; 3) hoogeschool, universiteit, leerschool voor h. o.; 4) leerschool voor kunst of wetenschap; 5) erkend genootschap van geleerden.
Acadia, sch.-eil. N.Am. aan St.-Laurentiusgolf.
acanthus, (plk.) berenklauw; (bwk.) nabootsing van bladeren.
a capella, (muz.) enkel voor zangstemmen.
Acapulco, Mex. st. a. d. St. Zee; aardb. 4 Dec. '52.
accelerando, (muz.) versnellend.
accent, 1) klemtoon; 2) toonteeken.
accep-t, op wissels verklaring dat men aanneemt te betalen; **-tant,** onderteekenaar v. accept; **-tatie,** (kph.) orderbriefje; **-teeren,** aannemen, (kph.) aannemen om te betalen.
acces, toegang.
accessit, loffelijk getuigschrift, tweede prijs.
accident, ongeluk. (smoutwerk.
accidentiën, 1) toevallige baten; 2) (typ.)
acclamatie, eenparige roep van goedkeuring; bij -. zonder hoofdelijke stemming.
acclimatisatie, gewenning aan het klimaat.
accommodatie, schikking; -vermogen v. h. oog (bij den afstand der voorwerpen).
accompagn-ement, begeleiding; **-eeren,** begeleiden. (menklank van verschillende tonen.
accoord, overeenkomst, afspraak; (muz.) **accordion,** trek-harmonica.
accou-chement, (vlk.) bevalling; **-cheur,** vroedmeester. (met hpl. A.
Accra (**Acra**), Afr. landschap ter kust v. Guinea
accreditief, (dpl.) geloofsbrief; (kph.) kredietbrief. (elect. batterij.
accumulator, krachtverzamelaar, secondaire
accusatief, (tlk.) vierde naamval.
accijns, verbruiksbelasting.
acetaat, (schk.) azijnzuur zout. **(Achaërs.**
Achaja, landschap in Griekenland. Zie
Achard (Frans Karel), 1753—'21, voerde in Pruisen de beetwortelfabricage in.
Achaërs, Oudgriekscbe volksstam in den Peloponnesus; (fig.) Grieken.
Achelous, riv. in N.-Griekenland, tegw. Aspropotamos, ontlast zich in de Ionische Zee.
Achemenes, stv. v. Cyrus en v. d. Achemeniden (559—330 v. Chr.). Zie **Darius III.**
Achenbach, 1) Andreas A., geb. '15 te Kassel, landsch.- en zeeschilder, 2) Oswald A., geb. '27 te Dusseldorf, landsch.-schilder. (Jaar.
Achensee, meer in Tirol, zendt de Achen in de
Achern, st. in Baden, 3 D. I.
Acheron, 1) riv. in Epirus 2) riv. i d. Onderwereld. 3) de Onderwereld zelve. (eene riv.
à cheval, schrijlings. aan weerszijden van
Achilles, Gri. held voor Troje, zoon v. Thetis en Peleus, onkwetsbaar behalve a. d. hiel.
Achillis-hiel, kwetsbare plaats; **-pees,** (ontl.) peesachtig uiteinde v. d. kuitspieren.
Achmed, Tu. sultans: A. I 1603—17. A. II 1691—95; A III 1703—30 (Oorlog tegen Peter d. Gr.).
Achmin, st. in Opper-Egypte a. d. Nijl, 12 D. I.

achordion, (d. i. snaarloos), muziek-instr.
achromat-isch, **kleurloos**; **-opsie**, kleurenblindheid. (polders in Z. Holl.
Achthoven, 1) d. in Utr. bij Linschoten. 2) twee
Achtkerspelen, gem. in Fri., ca. 10 D. I.
Achtienhoven, gem. in Utrecht.
acidum, (schk.) zuur.
Ackermann(Konrad), **1712—71**, **Duitsch tooneelspeler**.
à condition, onder beding, op voorwaarde.
aconiet, monnikskap (eene giftplant).
a conto, op rekening.
Acosta (Gabriël), geb. 1594 te Oporto uit eene gedoopte Isr. fam., werd in Amst. weder Jood onder den naam Uriël A., en stierf, door de rabbijnen vervolgd, 1647 door zelfmoord.
a costi, ten uwent.
à coup perdu, op goed geluk, **mis of raak**.
acoustiek, 1) klankleer; 2) klankleiding.
acquisitie, aankoop, aanwinst.
acquit, 1) kwijting; 2) opzetpl. voor d. rooden bijjartbal. (pl. v. Jansenius.
Acquoi, d. in Geld, ZW. v. Culemborg, geb.-
Acre (**St.-Jean d'**), oudt. Ptolomais, st.en zh.in Syrië; 12 D. I.; tot 1291 bezaten 't de Kruisvaarders: 1799 vergeefs belegerd door Napoleon.
acrobaat, kunstenmaker, koordedanser.
acropolis, versterkte burg der Oudgri. steden.
acrosticon, naamvers.
acte, (fnl.) bedrijf.
Acteon, door Artemis (Diana), die hij in haar bad bespied had, in een hert veranderd en door zijne eigene honden verscheurd.
acteur, tooneelspeler.
actie, 1) **aandeelbewijs**; 2) **rechtsvervolging**; 3) twist.
actief, (adj.) 1) werkzaam, 2) (tlk.) **bedrijvend**. (z. n.) **het** -, de baten.
actionaris, aandeelhouder.
Actium, a. d. W. kust v. Griekenland; zeeslag 31 v. Chr. Augustus verslaat Antonius.
actum, gedaan; - **ut supra** (a. u. s.), gedaan als boven.
acuut, scherp, spits; (gnk.) snel verloopend.
A. D. (**anno Domini**), in 't jaar des Heeren.
Ada, 1) gmin. v. grt. Floris III v. Holl.; 2) **gravin** v. Holl., 1203 verdreven door grf. Willem I.
ad acta, bij dé akten.
adagio, (muz.) langzaam.
Adalbert v. Praag, apostel der Pruisen, † 997.
Adam, (Bijb.) stamvader v. h. menschdom.
Adam (Adolphe), '03—'56, Parijs, opera-comp. (Postillon de Longjumeau).
Adamieten, 1) naaktloopers, **sekte in de 2e** eeuw; 2) dito sekte in Boheme **15e eeuw**, **daar** herleefd 1849.
Adams (John), 1735—1826, van 1797—1801 Pres. der Vereen. Staten; zijn zoon John Quincy A. (1767—'48), Pres. '25—'29. (bij mannen.
adamsappel, bovendeel v. h. strottenhoofd
Adamspiek, berg op Ceylon; hier wierp Adam een laatsten blik op het Paradijs, en hier kwam Boeddha uit den hemel aan.
adapteeren, toepassen.
a dato, van den dag der onderteekening af.
ad calendas graecas, op de eeuwigheid; tot Sint-Juttemis.
Adda, Ital. riv., valt links in de Po.

Addison (Joseph), Engl. schrijver, **1672—1719.**
additie, optelling: toevoeging.
adebaar, (dk.) ooievaar.
à découvert, (kph.) op levering.
adelaar, (dk.) arend.
Adelaïde, hst. v. Z. Australië.
adelborst, aanstaand marine-officier.
Adelheid v. Poelgeest, minnares v. hertog Albrecht v. Beieren, werd 1392 te 's Gravenhage vermoord. (berg in Krain.
Adelsberger Grot, druipsteengrot bij Adels-
Adelung (Johann Christoph), 1732—'06, schreef „Woordenboek der Duitsche taal".
Aden, a. d. Golf van A., in Z. Arabië, sedert '39 Engelsch, het Arab. Gibraltar, 23 D. I.
adept, ingewijde. (stemming.
adhesie, 1) aankleving; 2) goedkeuring, toe-
ad hoc, hiervoor, voor dit doel, tot dat einde.
ad hominem, op den man af.
adiaphora, onverschillige dingen; (theo.) dingen van ondergeschikt belang.
Adige, (Fr. naam). Zie **Etsch.**
à discrétion, naar believen, zooveel als men wil. (man. nabuur.
adjacent, 1) aangrenzend, belendend; 2) buur-
adjectief, (tlk.) bijvoeglijk naamwoord.
adjudant, 1) officier als helper; 2) (vog.) ma-
adjunct, hulp-ambtenaar. [raboe.
adlatus, „ter zijde" staand ambtsbekleeder.
ad libitum, naar goeddunken.
administr-atie, beheer; **-ateur, beheerder; -eeren,** beheeren.
admiraal, (mar.) vlootvoogd, opperbevelhebber; **-schip,** schip dat de admiraalsvlag voert; **-vlinder, (ins.)** glanzig donkerbruine dagvlinder.
admiraliteit, hoofdbestuur der zeemacht in Engld.: ook in Nederland 1580—1797.
Admiraliteits-eilanden, eil.-groep in den Gr. Oceaan. NO. v. Nieuw Guinea.
admissie, toelating.
admonitie, waarschuwende herinnering.
ad notam nemen, in zijn oor knoopen.
ad oculos, oogenschijnlijk.
Adolf, 1) A. v. Nassau, Duitsch kon. **1292—98,** viel bij Göllheim tegen Albrecht v. Habsburg; 2) A. v. Gelder, † 1477 te Doornik; twistte met zijn vader hertog Aernout v. G.; 3) A. v. Nassau, † 1568 bij Heiligerlee, broeder van Willem den Zwijger; 4) A Frederik, 1751—71, kon. v. Zweden; 5) Frederik A., hertog v. Nassau, '39—'66, toen gedepossedeerd.
Adonis, (fab.) door den ever gedoode lieveling van Venus; (fig.) schoon jongeling.
adopt-eeren, aannemen (inz. als kind); **-ie,** aanneming als kind; **-ief,** aangenomen.
Adorp, d. in Gron., 1 u. NNW. v. Gron.
Adour, riv. in Z. Frankrijk.
Adowa, hst. v. Tigré in Abessinië.
Adra, Sp. st. en zh. a. d. Midd. Z. (Thebe.
Adrastus, (fab.) kon. v. Argos; verwoestte
adres, 1) opschrift op brieven, enz.; 2) verzoekschrift; 3) antw. op de Troonrede; **-boek,** register v. woonplaatsen; **-kantoor,** bureau v. informatie; **-eant,** 1) briefschrijver, 2) requestrant. [v. keizer Hadrianus.
Adria, st. in Opp.-It., a.d. Po, 16 D.I., geb.-pl.
Adriaan, Zie **Hadrianus; - Florisz, geb.**

1459 te Utr., leermeester v. Karel V; 1516 biss. v. Tortosa, 1517 kard., 1522—23 Paus A. VI.

Adrianopel, hst. der Tu. prov. A., a.d. Maritza, 62 D.I. (en 't Balkan sch.-eil.

Adriatische Zee, Golf der Midd. Z., tuss. Italië

adstringeerend, (gnk.) samentrekkend.

Aduard, d. in Gron., 1 u. O. v. Zuidhorn, ber. Bern. abdij (Joh. Wessel Gansfoort en Rudolf Agricola ontvingen er hunne opleiding).

adulatie, pluimstrijkerij.

ad usum, ten gebruike.

ad valorem, naar de waarde.

Advent, Komst (van Jezus), begin v. h. kkl. jaar, bevat vóór Kerstmis: (R. K. kerk) 4 Zondagen, (Gri. kerk) 40 dagen.

adverb, adverbium, (tlk.) bijwoord.

adversaria, aantt. v. versch. aard.

advies, 1) raadgeving, raad; 2) kennisgeving.

advocaat, 1) rcht. raadsman en verdediger; 2) melk, eieren, suiker, notenmuskaat en brandewijn (ook: advocaten-borrel); **-generaal,** vertr. v. h. O. M. bij den Hoogen Raad; - v. d. Duivel, (kkl.) bestrijder van de gronden, waarop de - Gods de heiligverklaring van eene(n) doode verdedigt.

ad vocem, bij het woord.

Æacus, (fab.) kon. der Myrmidonen op eil. Ægina, later rechter in de Onderwereld. *)

ædiles, in 't oude Rome, gekozene politie-beambten.

Ædon, (fab.) kng. v. Thebe, doodde haar zoon Itys, werd toen veranderd in een nachtegaal.

Ægadische eilanden, groep W. v. Sicilië; zeeslag 241 v. Chr. (Azië.

Ægeïsche Zee, tuss. Griekenland en Klein-

Ægeus, (fab.) kon. v. Athene, vader v. Theseus. (Wissekerke, 15e eeuw.

Ægidius (Willem), Zeeuwsch wsk., geb. te

Ægina, een der Sporadische eil.

ægis, (fab.) schild met Medusa-hoofd (t. van Zeus. 2 v. Pallas). (werd gedood door Orestes.

Ægisthos, (fab.) moordenaar v. Agamemnon,

Ægospotamos, riv. in Thracië; 405 v. Chr. Ath. vloot vernietigd door Lysander.

Ælianus (Claudius), Gri. schrijver, 2e of 3e eeuw n. Chr.

Aelst (Evert v.), 1602—58, en zijn neef A. (Willem v.), 1620—79, ber. Delftsche schilders v. stillevens. (4 maanden.

Æmilianus, Rom. keizer 253, regeerde slechts

Æmilius Paulus (Lucius), Rom. veldheer, viel bij Cannae 216 v. Chr. in den slag tegen Hannibal; zijn zoon Æ. P. Macedonicus versloeg kon. Perseus v. Macedonië bij Pydna 168 v. Chr.; diens zoon Scipio Africanus de Jonge verwoestte Carthago 146 v. Chr.

Æneas, 1) Troj. held (zie Virgilius' Æneïs), vader v. Ascanius, den stichter v. Albalonga; 2) Æ. Sylvius, Paus Pius II. (Grietenij.

Aengwirden, gem. in Fri., gen. de Kleine

Æoliërs, Gri. volksstam uit Thessalië. (harp.

Æolus, (fab.) god v. d. wind; - **harp,** wind-

æquator, evennachtslijn.

*) Wat men niet op Æ vindt, zoeke men op E.

æquinoctium, dag- en nacht-evening.
æra, tijdrekening (jaartelling) aanvangende: bij de Joden met de Schepping, bij de Christenen met de geboorte v. J. Chr., bij de Mahomedanen 622 (vlucht v. Mahomed naar Medina), in de Fr. rev. 1792.
ærarium, schatkist.
aërolief, meteoorsteen.
aëronaut, luchtvaarder, luchtreiziger.
aërostaat, luchtschip, luchtbal.
Æschines, Gri. redenaar, geb. 389 v. Chr. te Athene, † 314 v. Chr. op Samos, verdedigde Macedonië tegen Demosthenes.
Æschylus, vader v. h. Gri. treurspel, geb. 525 v. Chr. te Eleusis, † 456 v. Chr. te Gela; streed bij Marathon, Salamis en Platææ..
Æsculapius, Zie **Askleplos.**
Æsopus, uit Phrygië, 6e eeuw v. Chr., Gri. fabeldichter. (heids-.
æsthe-tica, schoonheidsleer; **-tisch**, schoon-
Aëtius, Rom. veldheer, versloeg 451 Attila in de Catalaunische velden, en werd 454 door Valentinianus III vermoord.
a. f., anni futuri, v. h. toek jaar.
affabel, minzaam.
affaire, zaak.
affect, gemoedsbeweging; **-atie**, gemaaktheid; **-ie**, 1) aandoening, 2) genegenheid.
Affenthal, Bad. d.; roode wijn (**Affenthaler**).
Afferden, 1) d. in Lbg., 4 u. N. v. Horst; 2) d. in Geld., 1 u. ZO. v. Druten.
affettuoso, (muz.) met gevoel.
affich-e, 1) aanplakbiljet; 2) strooibiljet; 3) programma; **-eeren**, tentoonspreiden.
affilieeren, 1) aannemen; 2) **zich -**, zich aan-
affirmeeren, bevestigen. [sluiten.
affodill, (plk.) slaapielie.
Affre (Denis Aug.), **abbs. v. Parijs**, vrede willende stichten '48 gedood op eene barricade.
affreus, 1) leelijk; 2) erg.
affront, smadelijke bejegening; **-eeren**, beleedigen, krenken.
Afghanistan (Kaboelistan), land tuss. Perzië en Voor-Indië; hst. Kaboel, 60 D. I.
Afiuem-kara-kissar (d. i. zwart kasteel v. opium). Tu. stad in Anatolië, 30 D. I.
afkat, (kkl.) kwijtschelding van straf.
afmeting, (flg.) grootte.
afmonsteren, (zeew.) ontslagen worden.
Africanus (Sextus Julius), chrl. geschsch., 3e eeuw. (mn. vierk. km.
Afrika, 't Zwarte werelddeel, groot ca. 30
Afrikaan, 1) Afr. inboorling; 2) sierplant.
aga (d. i. heer), Tu. titel.
Agamemnon, kon. v. Mycene, aanvoerder der Grieken in den Troj. oorl. Zie **Clytemnestra** en **Ægisthos.**
agami, trompetvogel (Z.Am.).
Agamippe, (fab.) muzenbron op den Helikon
agapen, liefdemaaltijden der eerste Christenen.
Agapetus, twee Pausen: A. I 535—536; A. II
agaricus, (plk.) paddenstoel. [946—955.
Agatha (Sint-), chrl. **martelares, † 251 op Si-**
Agatho, Paus 678—**82** [cilië.
Agathocles, pottenbakker, **tiran van** Syracuse (en Sicilië) 317—289 v. Chr.
Agathon, Gri. treurspeldichter, † 401 v. Chr.
agatsj, Tu. mijl.

agave, (plk.) boom-aloë; de bladvezels spint men; het sap (palque-wijn) drinkt men.
ageeren, handelen, te werk gaan.
Ageladas, Grk beeldhouwer, 520—460 v. Chr.
Agen (St.-), Fr. st., 20 D. I., hst. v. h. dep. Lot-et-Garonne. (morie-lijst.
agenda, 1) formulierboek; 2) zakboekje. 3) me-
Agenor, (fab.) 1) koning van Phoenicië; 2) een der Troj. heiden. (tegenwoordiger.
agent, 1) politie-dienaar; 2) aangesteld ver-
agentuur, agentschap.
Agesandrus, bh. v. Rhodus (groep Laokoon).
Agesilaus, 1) 442—358 v. Chr., kon. v. Sparta, ber. veldheer tegen de Perzen en Thebanen; 2) broeder van Themistocles.
agglomeratie, samenballing, opeenhooping.
aggregatie-vormen, verschijningsvormen des lichaams (vast, vloeibaar, gasvormig).
aggressief, aanvallend(erwijze).
agiliteit, vlugheid, behendigheid. (tot 788.
Agilolfingen, Beier. stamhuis. einde 6e eeuw
agio, opgeld; **-tage,** beursspel.
Agis, vier Spartaansche koningen.
agit-atie, opwinding, beroering, **-ator,** opruier; **-eeren,** 1) opwinden, 2) opruien.
Aglaïa, (fab.) eene der 3 Gratien.
agnaat, zwaardmaag, bloedverwant v. mannelijke, gelijk **cognaat,** spilmaag, do. v. vr. zijde.
Agnano (Meer van), bij Napels.
Agnes, 1) Sint-A., martelares 21 Jan. 303: 2) A. v. Poitou, † 1077, moeder v. keizer Hendrik IV; 3) A. van Meran, † 1201, gmln. v. Filips August, kon. v. Fra.; 4) A. v. Or., † 1384, gmln. v. kon. Andreas III v. Hongarije; 5) A. Sorel, † 1450, bijzit v. kon. Karel VII v. Fra.; 6) A. v. Meran, zie **Witte vrouw.**
Agni, (fab.) Ind. god v. h. vuur.
Agnus Dei, het Lam Gods, (kkl.) een gebed en eene beeltenis. (rechters.
agon-en, Gri. kampspelen; **-archen,** kamp-
agonie, doodsstrijd.
Agosta, vest. op Sicilië, 12 D. I. In de nabijheid van A. sneuvelde 1676 adm. De Ruyter.
Agoult (Gravin d'), '05—'76, Fr. schrijfster onder 't pseud. Daniel Sterne, schreef o. a. „Esquisses morales". (Ind. prov. A.
Agra, hst. (138 D. I.) a. d. Dzjoemna, v. d. Bri.
agraffe, gesp.
Agram, hst. v. Croatië a. d. Sau, 28 D. I.
agrari-ërs, stk. partij voor de belangen v. d. landbouw tegen het kapitaal; **-sche wetten,** (hist.) regelden de verdeeling v. d. grond.
Agricola, 1) Cnejus Julius A., Rom. stm. en vhr., 40—93 n. Chr., onderwierp Britannië; 2) Georg A., 1490—1555, Dt. mineraloog; 3) Johann A., een der hervormers, geb. 1492 te Eisleben, † 1566 te Berlijn, schreef eene verzam. v. Dt. spreekwoorden.
agricultuur, akkerbouw, landbouw.
Agrigentum (thans Girgenti), oudt. st. op Sicilië, 800 D. I., in 405 v. Chr. door de Carthagers verwoest.
agrimonia, (plk.) leverkruid.
Agrippa, 1) Menenius Lanatus A., Rom. consul 503 v. Chr., streed tegen de Sabijnen, en dempte den opstand der Plebejers 494 v. Chr.; 2) M. Vipsanius A., Rom. vhr. en stm., 63—12 v. Chr., schoonzoon v. keizer Augus-

tus; 3) H. C. A. v. Nettenheim, Dt. **wijsgeer**, 16e eeuw, bestreed 't geloof aan tooverheksen.

Agrippina, 1) dochter v. M. Vipsanius Agrippa, gemalin v. Germanicus, stierf 33 n. Chr. in ballingschap den hongerdood, was moeder v. Caligula en v. d. 2) schandelijke Julia A., die gehuwd was met keizer Claudius, en vermoord werd door haren zoon Nero.

agron-omie, landbouwkunde; **-omisch**, landbouwkundig; **-oom**, landbouwkundige.

agrumen, sinaas-appelen en dgl. vruchten.

Aguas-Calientes, hst. v. d. Mex. staat A—C., 22 D. I.

Aguesseau (H. F. d.'), kanselier v. Fra., 18e eeuw; bestreed den windhandel v. John Law.

Ahasverus, 1) (Bijb.) Perz. kon. (Xerxes?) in 't boek Esther; 2) de Joodsche Wandelaar.

Ahr, riv. in d. Pruis. Rijnprov., doorstroomt 't wijnrijke Ahr-dal, en valt links in den Rijn.

Ahriman, (fab.) Perz. booze geest (zooals Ormuzd de goede geest is).

AI, (drk.) luiaard, in Brazilië en op Ceylon.

aide, helper; **• de camp**, veldheers-adjudant.

Aino, oorspronkelijke bevolking v. Japan; thans nog op eenige eil.

Ainsworth (James William Harrison), '05—'82, Engl. romanschrijver.

air, 1) aanzien, voorkomen; 2) (muz.) **wijsje**.

Aisne, riv. en dep. in Frankrijk.

Aix, Fr. st. in Provence, a. d. Rhône, 23 D. I.

Aix-la-Chapelle, Fr. naam der st. Aken.

Ajaccio, hst. v. Corsica. geb.-pl. v. Napoleon I, 16 D. I.

Ajax, twee Gri. helden voor Troje: 1) zoon v. (Telamon; 2) zoon v. Oileus.

à jour, (van weefsels:) opengewerkt; (van edelsteenen:) met den onderkant vrij.

ajusteeren, regelen, ordenen.

Akarnanië, oudt. landsch. in W. Hellas.

Akbar, grootmogol v. Hindostan 1556—1605.

Aken, st. en bpl. in Rijnpruisen, 96 D. I.; oude kroningsstad. Vrede v. A. (1668 en 1748).

Akersloot, d. in Z. Holl., 2 u. v. Alkmaar.

Akjerman, havenst. in Bessarabië, 26 D. I.

Akka, 1) (St. Jean d'Acre) versterkte havenst. v. Syrië; 1) zwart dwergenvolk in Middel-Afrika.

akkermaalshout, eikenhakhout, wordt om (de 7 jaar gekapt.

Akkerwoude, d. in Fri., 1 u. Z. v. Dokkum.

Akkrum, d. in Fri., 3 u. NW. v. Heerenveen.

Akmarijp, d. in Fri., 3 u. WNW. v. Heerenveen.

akolyth, (kkl.) helpend priester bij 't opdragen (van het Misoffer.

Alabama, 1) republiek in N. Am. a. d. Golf v. Mexico (ook riv. en st.); 2) kaperschip der zuidelijke staten in den Amer. secessie-oorlog.

alabaster, Zie **albast**.

Ala-Dagh, gebergte in Tu. Armenië.

Alagoas, bpl. der Braz. kustprov. A., 12 D. I.

Alais, Fr. st. a. d. Gardon, 20 D. I.

Alamanni (Luigi), 1495—1556, Ital. **lierdichter**.

alambiek, destilleerkolf.

Alanen, in de gr. volksverhuizing een volk, dat afstamde van Sarmaten en Scythen.

Alarik, kon. der Westgothen, geb. omstreeks 376, veroverde Rome 410; † te Cosenza 410.

alarm, noodgerucht; **-eeren**, waarschuwen (Russ. Am. dat er onraad of nood is.

Alaska, sch.-eil., territoor v. N.-Am.; vroeger

à la suite, in het gevolg (v. vorsten, enz.).
à la tête, aan het hoofd.
Alba, 1) hertog v. Zie **Alva**; **2) st. in Opp. It.** a. d. Tanaro, 12 D. I.; 3) (kkl.) koorhemd.
Albalonga (thans Albano, in de Campagna di Roma), de moederstad v. h. oude Rome.
Alban-eezen, inboorlingen van **-ië,** een bergland a. d. Adr. en de Ion. Zee, behoort N. tot Turkije. ZO. tot Griekenland.
Albany, 1) st. in. N.-Am., a. d. Hudson, 90 D. I., 2) gebergte in N.-Am.; 3) riv. in Bri. N.-Am., 4) Gravin v. A., gmln. v. d. pretendent Karel Eduard Stuart, minnares v. Alfièri.
albast, op marmer gelijkend gips.
albatros, stormvogel.
Alberdingk Thijm (Jos. Alb.), '20—'89, geschied- en letterkundige, hgl. te Amsterdam.
Albergati Capacelli (Francesco), 1728—1804, Ital. blijspeldichter.
Albert, 1) kon. v. Saksen sedert '73, geb. '28; 2) A. v Saksen-Koburg, '19—'68, prins-gemaal van kng. Victoria v. Engld. (uit dat huwelijk A. Eduard, geb. '41, prins van Wallis); 3) A. grf. v. Hollstädt (Albertus Magnus), 1193—1280, bewonderd (en voor toovenaar uitgekreten) wijsgeer, natuur- en scheikundige; 4) Heinrich A., liedrichter en comp., geb. 1604 te Lobenstein (in Voigtland), † als organist te Koningsbergen 1655, was bevriend met Sim. Dach; 5) A. Casimir, htg. v. Saksen-Teschen, sthr. v. d. Or. Ned., werd 1792 verslagen bij Jemappes.
Albertina Agnes, dtr. v. prins Fred. Hend., gmln. v. grf. Wm. Fred. stadhouder v. Fri.
Albertus Magnus. Zie **Albert** 3).
Alberus Erasmus, in helft 16e eeuw, luth. theoloog, schreef een Dt. Wbk. (v. Albigeois.
Albi, st. in Fra., a. d. Tarn, 14 D. I.; oudt. bst.
Albigenzen, 1209—29 in Z.-Fra., door kruistochten, enz. vervolgd en uitgeroeid.
Albinos (Kakkerlakken), witte Negers, menschen met bleeke huid, wit haar en roode oogen.
Albion, Gr.-Britannië (Engld. met Schl.)
Albius (Oud-), d. in. Z.-Holl. 1 u. NNO. v. Dordrecht. (recht.
Albisserdam, d. in Z.-Holl., 1 u. N. v. Dord-
Albisserwaard, sch.-eil. in Z.-Holl., tuss. Merwede, Noord, Lek en Land van Arkel.
Alboin, kon. der Longobarden, v. 561—72, veroverde 568 N. Italië, werd vermoord op aanhitsen v. zijne gmln. Rosamunde, die zoo haren vader wreekte.
Albrecht, 1) A. I. Dt. kon. v. 1298—1308, vermoord door zijn neef Johann Parricida; 2) A. II Dt. kon. v. 1438—39. 3) A. I. bijgen. de Beer, 1100—70, 1142 beleend met de Noordmark, stichtte toen het markgrfs. Brandenburg; 4) A. I., bijgn. Achilles, 1470—86 krv. v. Brandenburg; 5) A., 1490—1568, (laatste) grootmeester der Dt. Orde 1511, (eerste) htg. v. Pruisen 1525, stichtte 1544 de unvt. Koningsbergen (Albertina); 6) A., bijgn. de Kloeke, 1443—1500, htg. v. Saksen, stichter v. d. Albertinische (thans konkl). linie; 7) A. I, 1317—79. stamvader der groothertogen v. Mecklenburg; 8) A., ahtg. v. Or., geb. '17, overwon '66 de Italianen bij Custozza; 9) prins A. v. Pruisen, geb. '37, sedert '85 regent van Brunswijk (Zie **Johanniter**); 10) A., **2e**

grf. v. Holl. uit het Beiersche huis, † 1404.
Albrechtsberger, geb. 1736, † 1809 te Weenen, comp. en organist v. keizer Jozef II, leermeester o. a. van Beethoven en Hummel.
Albrechts-orde, eene ridderorde 1) v. **Saksen,** gesticht '50; 2) v. Anhalt, gesticht '36.
Albret (Jeanne d'), moeder v. Hendrik IV, kon. v. Fra. (en door haar v. **Navarre**).
album, gedenkboek.
albumine, (schk.) eiwitstof.
Albuquerque (Alfonso), geb. 1452, † te Goa 1515, Port. krijgsheld, onderkon. der Port. bezittingen in Indië (afgezet).
alcade. Zie **alcalde.** (Mitylene op eil. Lesbos.
Alcæus, ca. 600 v. Chr., Gri. lierdichter uit
alcalde, Sp. dorpsrechter of schout.
Alcantara-orde, geestelijke ridderorde in Spanje, gesticht 1156.
alcarrazas, poreuze aarden kruiken, om water koel te houden.
Alcestis, (fab.) offerde zich op voor haren gemaal (Admetus, kon. v. Pheræ), doch werd door Hercules uit de Onderwereld gered.
alchem-(alchim-)ie, goudmakerij; **-ist,** goudmaker, zoeker naar den Steen der wijzen.
Alcibiades, Ath staatsman en vhr., geb. 451 v. Chr., vermoord 404 v. Chr. in Phrygië; was een neef v. Perikles.
Alcuin, geb. 735 te York, † 804 te Tours, hooggeleerd vriend en raadsman v. Karel d. Gr.
Alcyone, voornaamste ster der Pleiaden.
Aldebaran, ster der 1e grootte in den Stier.
Aldegonde (Marnix v. St.), Zie **Marnix.**
aldehyde, van waterstof bevrijde alkohol.
Aldenhoven, st. in **Rijnpruisen;** nederlaag der Franschen 1793.
alderman, in Engld. en Am. lid v. d. stedraad.
Alderney, een der Normandische eil.
aldine, 1) boek, gedrukt bij Aldus Manutius te Venetië (1449—1515), 2) (typ.) lettersoort.
Aldobrandinische bruiloft, ber. muurschildering in de boekerij v. h. Vaticaan.
Aldridge (Ira), '05—'67, als acteur ber. Neger (vooral als Othello).
ale (spr.: eel), klaar Engl. dubbelbier, beste soort pale ale (spr.: peel-eel). (en dichter.
Alcardi, '12—'78, Ital. vrijheidsman, geleerde
Alekto. (fab.) eene der 3 Furiën.
Aleman, geb. te Sevilla 1550, † 1610 in Mexico, schrijver v. Sp. schelmenromans.
Alemann-en, Dt. volksstam, in 211 optredende a. d. Main; werden overwonnen door Clovis, kon. der Franken; **-ische tongval,** aan den Bovenrijn in het Zwarte-woud.
Alembert (Jean le Rond d'), 1717—83, Parijs, wisk., philosoof, hoofd der encyclopedisten.
Alemtejo, Port. prov.; hst. Evora.
Alençon, 1) Fr. st. a. d. Sarthe; **kantfabr.;** 2) Frans van A. Zie **Anjou.**
Aleoeten. Zie **Aleuten.**
Aleppo in N. Syrië, 75 D. I. Aardb. '22.
Alessandria, Ital. prov. met de in 1168 gestichte, zeer versterkte hpl. A. a. d. Tanaro, 28 D. I.
aleuromantie, waarzeggerij uit meel en hoopjes koorn.
Aleuten, eilen eil. van kaap Alaska tot Kamtsjatka, in de Beringzee.
Alexander, 1) A. de Gr., geb. 356 te Pella, † 323 v. Chr. te Babylon, kon. v. Macedonië,

veroverde Griekenland en Perzië. 2) A. Severus, Rom. keizer v. 222—235. 3) Naam van 8 Pausen: beruchtste A. Borgia, 1492—1503. 4) A. Newsky, Russ. grootvorst, held en heilige, versloeg 1240 de Zweden aan de Newa (A. Newsky-orde, gest. 1722). 5) Russ. tsaren: *a*) A. I. '01—'25. geb. 1777, weifelend tuss. Napoleon I en Pruisen; heilige alliantie. *b*) A. II, '55—'81. geb. '18, bevrijdde de lijfeigenen '63; Driekeizersbond; † '81 door aanslag der nihilisten. *c*) A. III, geb. '45, zoon v. d. vorige, sedert '81 tsaar. 6) A., prins v. Battenberg, geb. '57, '79 gekozen vorst van Bulgarijë, dankte af '86

Alexandrië, Egypt. st. a. d. Midd. Z., gest. 332 v. Chr. door Alex. den Gr., oudt. zetel d. geleerdheid en (gelijk nog tegw.) van 't wereldverkeer: '82 door de Engelschen gebombardeerd.

Alexandropol, Russ. st. in Transcaucasië.

Alexandrijnen, versregels van 6 jamben, met vaste cesuur in het midden.

Alexei, 1) A. Michaëlowitsj, Russ. keizer 1645—76, vader v. Peter d. Gr.; veroverde Siberië. 2) A. Petrowitsj, zoon van Peter d. Gr., vijand van diens hervormingen, † 1718 in de gevangenis.

Alexis (Wilibald), **pseud. Zie Häring.**

Alexius Comnenus, Gri. keizer, twist met de Kruisvaarders; † 1118.

alfenide, galv. verzilverd nieuw zilver.

Alfieri (Vittorio, grf.), geb. 1749 te Asti, † '05 te Florence, Ital. dram. dichter. Zie **Albany** 4).

Alfoeren, bergvolk op de Molukscbe eil., op Celebes en op de Aroe-eil.; koppensnellers.

Alfons, 1) A. I. eerste kon. v. Portugal, 1139—85. 2) A. V. kon. v. Portugal, 1438—81; Alfonsinische verzameling wetten 1446; veroverde Tanger 1471 (A. de Afrikaan). 3) A. X. de sterrenkundige (Alfonsinische Tafelen), kon. v. Castilië 1252—82, door zijn zoon Sancho onttroond; † 1284. 4) A. XII, kon. v. Spanje (zie dr.) '74—'86; zijn na zijnen dood ('86) geb. zoon A. XIII, regentes diens moeder Maria Christina (dtr. v. d. Or. ahtg. Karel Ferdinand), geb. '58.

alfrank, (plk.,) zweetmiddel.

Alfred d. Gr., kon. v. Engld., 871—901.

Algarvië, zuidelijkste prov. v. Portugal.

Algau, Beiersch landsch. (Algauer Alpen).

algebra, stelkunst.

Algem. Staten, afgev. der 7 prov. in 't gmb. der Vereen. Ned. (titel: Hoogmogende Heeren).

algen, (plk.) fam. der cryptogamen, 2000 soorten (bekendste zeegras, Iersche mos).

Algerië, sedert '30 Fr. kol. in N. Afr.

Algiers, hst. v. Algerië (en v. h. dep. A.) 53 D. L.

Algoa-baai, ZO. kust Kaapland (Z.-Afrika).

alguacil, gerechtsdienaar in Spanje.

Alhambra, „de roode" burcht, paleis der Moorsche kon. in Granada; aardb. '85.

alhidade, beweegbaar vizier liniaal.

Ali, 1) A. ben Aboe Taleb, Mahomed's schoonzoon, sedert 656 kalif, † 661. 2) A., geb. te Tepelen 1741, pacha v. Janina, opperstbr. v. Albanië; vermoord '22. 3) A.-Bey, vorst der Mamelukken, sultan v. Egypte; 1773 gevangen genomen en †.

alibi, (rcht.) aanwezigheid elders.

Alicante, Sp. prov. **in Valencia** (A.-wijn); hpl. A., zh.; **35 D. I.**
aliénatie, 1) vervreemding; **2)** verstandsverbijstering.
Alighieri. Zie **Dante.**
alignement, richtingslijn.
alikruik, een eetbaar weekdier.
aliment-atie, onderhoud; **-eeren,** onderhou-
alinea, nieuwe regel. [den.
aliquot, in een aantal bepaalde deelen gedeeld; A.-tonen, (muz.) bijtonen.
alizarine, roode verfstof uit **meekrap-wortel** (A.-blauw; A.-inkt).
alkaliën, loogzouten.
Alkamenes, Gri. beeldhouwer, **5e eeuw v.** Chr., leerling v. Phidias.
alkanna, kleurstof voor zalf.
Alkemade, d. in Z.Holl., beoosten **Leiden.** — Cornelis v. A., 1654—1737, beoefenaar v. Nederl. oudheden.
Alkmene, (fab.) gade v. Amphitryon; **bij Zeus** moeder van Herakles (Hercules).
alkohol, wijngeest: **-isch,** bedwelmend; **-ismus,** dronkaards-waanzin.
alkoof, kamer-inham, veelal **slaapplaats.**
alkoran. Zie **koran.**
Allah, Arab. naam van God.
Allahabad, versterkte hst. **(met 150 D. I.),** der Anglo-Ind. N.W. prov. A.
allee, laan. (tocraat.
alleen-handel, monopolie: **-heerscher,** au-
Alleghany, Penns. st. met 79 D. I. a. d. A.-riv. A.-bergen, Zie **Appelachen.**
alleg-orie, zinnebeeld; **-orisch,** zinnebeeldig.
allegretto, (muz.) eenigszins levendig
Allegri, 1) Zie **Correggio.** 2) Gregorio A., Rom. componist v. kkl. muz., † 1652.
allegro, (muz.) levendig. (Zie **Bell.**
allelodidactisch, (d. i. wederkeerig)onderwijs.
allemande, een Dt. dans.
allemans-end, (zeew.) touw v. d. klok.
Allerheiligen, R. K. feestdag **(1** Nov.). — A.-baai (adk.) bij Bahia.
Allerheiligste, 1) binnenst dl. v. d. Joodschen tempel. 2) Monstrans in R. K. kerken.
Allerzielen, R. K. feestdag (2 Nov.).
alliantie, verbond, bondgenootschap. — Heilige A., heilig verbond, in '15 gesloten tuss. Rusland, Oostenrijk en Pruisen, ter beteugeling van vrijheidszin.
Allier, Fr. dep. (en riv., die in de Loire valt).
alligatie, vermenging. A. -rekening, ketting-
alligator, Amer. krokodil. [regel.
alliteratie, herhaling van dezelfde letter.
allium, (plk.) look. (v. kardinalen.
allocutie, aanspraak v. d. Paus a. h. college
allod-iaal, vrij, niet leenroerig; **-ium,** vrij eigendom; **-ificatie,** herschepping van een leen in een vrij eigendom.
allonge, verlengstuk. — a.-pruik, staartpruik.
allo-path, -pathie, -pathisch. Het tegenovergestelde van **homeopath,** enz.
allotria, vreemdsoortige dingen.
allure, handelwijze, gedraging.
allusie, toespeling. (land
alluvi-aal, aangespoeld; **-um,** aangespoeld
Alm (Rauhe of Zwab.), bergen tuss. Donau
alma mater, hoogeschool. [en Neckar.
almanak, jaarboekje, kalender.

Alma-Tadema (Laurens), ber. schilder te Londen, geb. 1836 te Dronrijp in Friesland.
almeh, Oostersche danseres.
Almelda, 1) Port. st., veldslagen tuss. Engelschen en Franschen '10 en '11. 2) Francesco d'A., hh. Port. veldheer, onderkon. in O. I. 1505. sneuvelde 1510. 3) A. Garrett, 1799—'54, Port. stm. en dichter. (4 D. I.
Almelo, st. in Overijsel, 8 u. OZO. v. Zwolle;
Almen, d. in Geld. 1 u. NO. v. Zutphen.
Almenum, d. in Friesland, bij Harlingen.
Almeria, versterkte hpl. der Andalusische kustprov. A., a.d. mond der riv. A.; 40 D. I.
Almkerk, d. in N.Br., 2 u. NW. van Waalwijk.
Almohaden, Moorsche dynastie; ze verdreven 1146 de Almoraviden uit Marokko en Spanje, van waar ze 1212 verdreven werden door de Castilianen, die 1273 ook Marokko veroverden en zoodoende aan de heerschappij der A. een einde maakten.
Almoraviden, Moorsche dynastie, veroverde 1070 Marokko, 1086 Spanje. Zie **Almohaden.**
Almqvist, vruchtbaar Zweedsch schrijver, geb. 1793 te Stokholm, † '66 te Bremen.
aloë, plant (en haar als genees- en kleurmiddel dienend gedroogd sap). **A.-hennep** uit de bladeren v. Amer. agaven. **A.-hout**, weriekende Ind. houtsoorten.
Alp, 1) (adk.) Zie **Alm** 2) Duitsche naam voor „nachtmerrie".
alpaca, 1) verzilverd nieuwzilver. 2) (drk.) soort van lama of bergschaap; hare wol; daarvan vervaardigde stof. (korting.
al pari, gelijk in waarde, zonder opgeld of
Alpen, hoog gebergte in Midden-Europa, van het Rhône-dal tot de Donau-vlakte. — Beneden-A., Boven-A.. en Zee-A., 3 Fr. dep. — A.-gloeien in het morgen- en avondrood. — A.-jagers, Ital. bergtroepen. — A.-roos, rhododendron. — A.-vrooltje, cyclamen. — A.-wirtschaft. met kaasmakerij en weikuur.
alpha, eerste letter v. h. Grt. **alphabet** (naar de twee eerste letters alpha en beta).
Alphen, naam v. 3 dorpen: 1) in Z Holl., aan den Rijn, ca. 3 u. OZO. van Leiden; 2) in N.Br., 4 u ZO. v. Breda; 3) in Geld., a. d. Maas, dicht bij Nijmegen.
Alphen (Hiëronymus v.) kinderdichter, 1746—'03, eerst proc.-gen. bij het hof v. Utrecht, toen pensionaris v. Leiden, eindelijk thesaurier-genl. der Unie.
Alphens (tegw. Alfeo), grootste riv. i. d. Peloponnesus. (en Almeria.
Alpujarras, romantische dalen in Granada
alruin, (plk.) mandragora, is slaapverwekkend; aan haren menschenvorm hebbenden wortel (galge-manneken) werd oudtijds tooverkracht toegeschreven. (Duitschers.
Alruine (Alrune), eene waarzegster der oude
alsem, (plk.) aftreksel van blad en bloem is zeer bitter. (Belt; hpl. Sonderburg.
Alsen, tot Sleeswijk behoorend eil. in de Kle.
Alster, riv. in Holstein, stort zich bij Hamburg in de Elbe.
alt, (muz.) stem tuss. sopraan en tenor. — Altviool; Altsleutel.
altaan, balkon.
altaar, offerplaats.

Altai, ertarijk gebergte in O.-Azië, van de Irtytaj tot de Amour. **A.-sche** volken en talen.
Altena (Land v.), hpl. Woudrichem, gedeelte v. N.-Br. tuss. Merwede, Oude Maasje en Biesbosch. (29 D. I.
Altenburg, hst v. Saksen-A., 8 u. Z. v. Leipzig;
Altenstein (Karel, vrijheer van Stein tot). geb. 1770 te Ansbach, † '40 te Berlijn, Pruis. minister '08—'10 en '17—'38.
Alter ego, „tweede ik", plaatsvervanger.
alteratie, 1) verandering; 2) ontstelteuis.
alternatief, 1) beurtelings, afwisselend. 2) keus één van tweeën.
alterneeren, beurt om beurt afwisselen.
alterum tantum, het dubbele.
Aliesse, Hoogheid.
althaea. (plk.) verzachtend middel tegen hoest.
Altmühl, riv. in Beieren, valt bij Kelheim in den Donau.
Altona, koopstad a. d. Elbe. grenst aan Hamburg; 105 (met Ottensen 120) D. I.
Altorf, hpl. v. h. Zwits. kanton Uri; gedkt. v. Willem Tell. (Ly's graf.
Altötting, in Opper-Beieren; bedevaartpl.; Til-
aluin, (schk.) zwavelzuur dubbelzout.
alumine, in '27 door Wöhler ontdekt, na '53 in het groot uit klei voortgebracht, op zilver gelijkend metaal.
alumn-aat, kostschool, **-us,** kostleerling.
Alva (Ferdinand Alvarez de Toledo, hertog v.) 1567—73 Spaansch Landvoogd in de Nederlanden, geb. 1508, † 1582.
alveole, (ontl.) tandkas.
alvleeschklier, (ont.) pancreas.
a. m., antemeridiem, vóór den middag.
Amadeüs, 1) naam van versch. htg v. Savoye, zie **Annunciata.** 2) A. (Ferdinand Maria), htg. v. Aosta, 2e zoon v. Victor Emmanuel, geb. '45. '70 gekozen tot kon. v. Spanje, deed '73 afstand v. dien troon.
Amadis v. Gallië, held der middeleeuwsche romans.
Amak, Deen. eil. i. d. Sond, bevolkt met nazaten v. in 1516 daar gekomene Hollanders.
Amala, myth. kon. der O.-Gothen.
Amalasuntha, kng. der O.-Gothen in Italië, 534 door haren gemaal Theobald vermoord.
Amalekieten, (bijb.) oude Arab. volksstam.
Amalfi, Ital. st. a. d. Golf v. Salerno; 5 D. I.
amalgama, (schk.) verbinding v. een metaal met kwikzilver; (fig.) mengelmoes.
Amalia, 1) A. v. Solms, gemalin v. stadhouder Frederik Hendrik. 2) Anna A., 1739—'07, htgn. v. Saksen-Weimar, moeder van Karel August. 3) Maria Frederika Auguste A., htgn. v. Saksen (zuster v. kon. Johan v. Saksen). 1794—'70, dram. schrijfster (pseud. A. Heiter).
Amalthaea, (fab.) de geit, die Zeus (Jupiter) zoogde op 't eil. Creta. Haar hoorn was de hoorn des overvloeds.
amandelen, (ontl.) keelklieren.
amanuensis, handreiker, helper.
amateur, liefhebber.
Amathusia, Venus v. Amathus op Cyprus.
Amazonen, 1) (fab.) krijgshaftig volk, enkel vrouwen. 2) heldh. vrouwen te paard. 3) dames in rij-kostuum. 4) A.-rivier, in Z.-Am. grootste riv. der aarde; in de A. ontlasten zich 17 ri-

vieren v. d. eersten rang. 5) **A.-steen, groene** variëteit v. veldspaath.

ambacht, 1) handwerk, beroep. 2) oudt. rechtsgebied onder een ambachtsheer.

ambassa-de, gezantschap: **-deur,** gezant.

ambe, tweetal uitgekomen nummers (kienspel).

amber, van potvisschen (eene soort v. walvisschen) afkomstige, welriekende stof.

Amberg, st. in Beieren (Boven-Palts), 15 D. I.

Ambiorix, vorst der Eburonen, verdedigde zijn land (tuss. Maas en Rijn) 55 v. Chr. tegen de Romeinen. (zuchtig. 2) ijverig.

ambi-tie, 1) eerzucht. 2) ijver: **-tieus,** 1) eer-

Amboina, voornaamst eil. der Molukken, met de hst. A. (drank.

ambrosia, godenspijs, gelijk **nektar** goden-

Ambrosi-us, geb. 340 te Trier, † 397 te Milaan, kerkvader, biss. (374—97), leerm. v. Augustinus, schutspatroon v. Milaan. **A-aansche** bibliotheek, gesticht 1609 (zie **Borromeo**). **A-aansche** lofzang. Te Deum laudamus.

ambulance, veldhospitaal.

ambulant, rondtrekkend, omzwervend.

Ameide, d. in Z.-Holland, 2 u. W. v. Vianen.

Ameland, eil. in '71 door een dam met het vasteland v. Fri. verbonden.

amelioratie, verbetering (v. d. grond).

Amelungen, afstammelingen van Amala (o. a. Diderik v. Bern en diens helden).

amen, het zij zoo!

amend-ement, wijzigings-voorstel; **-eeren,** wijziging voorstellen op.

Amer, uitwatering v. Donge en Oude Maasje in 't Holl. Diep bij Geertruidenberg.

Amerigo Vespucci, geb. 1451 te Florence, † 1512 te Sevilla, adk. reiziger, naar wien Amerika genoemd is.

Amerika, het 1492 door Columbus ontdekte vasteland v. h. W. halfrond (de Nieuwe Wereld), 2 continenten (N. en Z. Am.) verbonden door Centraal of Middel-Am.

Amerongen, d. in Utr., ca. 2 u. v. Rhenen.

Amersfoort, st. in Utr., 14 D. I.; geb.-pl. v. Oldenbarneveldt, Paulus Buis en Pieter Both.

a meta, voor de helft (v. winst en verlies).

amethyst, door mangaan violet gekleurd bergkristal (half-edelsteen).

ameublement, huisraad.

amfioen, opium.

Amhara, landsch. in Abessinië.

amiant, asbest.

amice, vriend!

Amici (Giov. Batt.), geb. 1786 te Modena, † '63 te Florence, opticus en sterrenkundige.

Amiens, versterkte hpl. v. h. Fr. dep. Somme, a. d. Somme; 62 D. I.; gaf zich in 't laatst v. Nov. '70 over a. d. Duitschers onder Manteuffel.

Ammer, riv. in Beieren, ontlast zich in den Isar, na het **A.-meer** en het **A.-dal** in de **A.-gau** doorstroomd te hebben. In het dal het d. Oberammergau, bekend door de Passiespelen.

Ammers, 2 d. in Z.-Holl.: 1) Groot-A., a. d. Lek, t. o. 2) Klein-A. (of A.-tol), 1 u. ZW. v. Schoonhoven. (1 u. ZW. v. Zalt-Bommel.

Ammerzoden, d. in Geld., bij de Maas, ruïne

Ammianus Marcellinus, Rom. geschsch., 4e eeuw.

Ammon, (fab.) afgod der **Egyptenaars** (Jupiter A.) met den kop van een ram. -'s hoornen zie **Ammonieten** 2

ammoniak, vbdg v. 1 dl. stikstof en 3 dl. waterstof; met chloorwaterstof verbindt het zich tot het in Libyé uit kameelmest gewonnen salmiak (sal ammoniacum).

Ammonieten, 1) (bijb.) oudt. Sem. volk a. d. Jordaan. 2) versteende schelpen v. weekdieren.

Ammonium, 1) tempel v. Jupiter Ammon in de oase der Libysche woestijn. 2) hypoth. verbinding v. 1 dl. stikstof en 4 dl. waterstof.

amnes-tie, kwijtschelding v. straf, inz. aan stk. veroordeelden; **-tieeren,** A. verleenen aan.

Amoe-Darja. Zie **Amu-Darja.**

Amoer. Zie **Amur.**

amoers. Zie **amour.**

amok, naar bloed dorstende kreet in O. I.; **a.-maken,** in razernij moorden willen plegen.

Amor, (fab.) god der liefde. **Amoretten,** minnegoodjes.

amorph, gedaanteloos, niet-gekristalliseerd.

amorti satie, schulddelging (**-satiekas,** schuldelgingsfonds); **-seeren,** te niet doen, delgen.

Amos, Isr. profeet, 800 v. Chr.

amour, liefde; **-s** maken op iem., aan iem. bewijzen van liefde geven.

Amoy, Chin. vrijhaven en st.; 88 D. I.

Ampère, 1) André Marie A., 1775—'36, hgl. i. d. physica te Parijs; naar hem wordt de elect. eenheid v. d. sterkte der stroomen A. genoemd. 2) Zijn zoon (Jean A.), 1800—'64, lid der Académie, schreef over gesch. der lit.

Amphiraus, Gri. held uit den Troj. oorlog.

amphibieën, tweeslachtige dieren (klasse der waterdieren) leven i. h. water **en op het land.**

amphibool, (min.) hoornblende.

amphibrachus, (dk.) vers-maat. ⏑ — ⏑.

amphictyonen, leden v. d. Oud-Gri. **bondsdag.**

amphimacer, (dk.) vers-maat — ⏑ —.

Amphion, (fab.) Gri. zanger. Zie **Niobe.**

Amphipolis, oudt. st. in Macedonië. Overbl. v. A. bij Emboli.

amphitheater, (tnl.) schouwplaats recht tegenover het tooneel; (oudt.) ovaal of halfrond met trapswijze stijgende zitplaatsen voor de toeschouwers ingerichte ruimte voor de kampspelen der athleten en voor de dierengevechten.

Amphitrite, vrouw v. Poseidon (= Neptunus).

Amphitryon, (fab.) kon. v. Tiryns. Zijne vrouw Alkmene, door Zeus verleid, baarde dientengevolge Hercules. Door Molière kwam het woord A. in zwang voor „gulle gastheer".

amphora, kruik met 2 handvatsels.

ampli-atie, uitbreiding; **-ficatie,** uiteenzetting.

ampulla, flesch je voor de gewijde olie, om koningen te zalven.

amput-atie, (hlk.) afzetting; **-eeren,** afzetten.

Amrilkais, Arab. dichter der 6e eeuw.

Amritsir, heil. hst. v. Pendzjab, 900 D. I.

Amsdorf (Nicolaas v.), 1484—1565, een der hervormers, streng Luthersch.

Amsjaspand, lichtgeest der Parsen.

Amstel, 1) riv. in Holl., komt uit Rijn en Vecht en ontlast zich in het IJ. 2) twee d. zie **Nieuwer-A.** en **Ouder-A.** 3) A. (Gijsbrecht

v.), Holl. edelman, vijand v. **Floris V. 4) A.** (Gozewijn v.), zijn neef, **1250 biss. v. Utrecht.**

Amstelland, hoogheemraadschap, omvat een gedeelte v. Z.-Holl. en v. Utrecht.

Amstelveen, d. in N.-Holl. ca. **2** u. ZW. v. Amsterdam. (Sittard.

Amstenrade, d. in Limburg, ca. **2** u. ZZO. v.

Amsterdam, hst. der Nederlanden a. d. Amstel en het IJ, 350 D. I.; zeehandel, kanaal naar IJmuiden, ber. diergaarde, universiteit.

Amu-Darja, riv. in Turan (de Oxus der Ouden).

amulet, talisman tegen ziekten en onheilen.

Amur, voornaamste riv. v. NO. Azië, ontlast zich i. d. A.-Liman, die door het eil. Sachalin v. d. Gr. Oceaan is gescheiden. A.-land, een gedeelte v. Mandzjoerië, '58 door China aan Rusland afgestaan.

amu-sement, vermakelijkheid; **-seeren,** vermakelijk bezighouden, **-sant,** vermakelijk.

amygdaline, bitter bestanddeel v. amandelen, perzikpitten, enz.

amylon (amylum), zetmeel.

Amyot 1) Jacques A., Fr. schrijver **1513—93.** 2) Joseph A., 1718—94, jezuïet, zendeling in China, gaf beschrijvingen van dat land.

anabaptisten, wederdoopers, dwepers in de 16e eeuw. Zie **Beukelsz.** (Jan).

anabasis, oprukking van eene troepenmacht, b.v. v. Gri. naar Perzië. Zie **Xenophon.**

Anacharsis, een Scyth v. vors. afkomst, bezocht uit zucht naar kennis Gri. ten tijde v. Solon.

anachoreet, kluizenaar i. d. woestijn.

anachronismus, abuis i. d. tijdrekening.

Anacletus, 2 pausen: A. I in het laatst der eerste eeuw. A. II. 1130—38, tegenpaus onder Innocentius II. (de", bijnaam v. Aphrodite.

Anadyomene, (fab.) de uit de zee „opduiken-

anaemie, bloedarmoede. (keel (leek), enz.

anagram, letterverplaatsing, b.v. drop (dorp),

Anakre-on, Gri. lierdichter uit Teos, 550—478 v. Chr.; **-ontisch,** in den trant v. Anakreon.

anakrusis, (muz.) aanslag.

analekten, Zie **Collectaneeën.**

ana-logie, gelijksoortigheid, overeenkomst; **-loog,** gelijksoortig. (kan.

analphabet, iem., die lezen noch schrijven

anal-yse, (schk.) oplossing, ontbinding; (tlk.) ontleding; **-yseeren.**

Anam (Annam), Achter-Ind. rijk, cijnsplichtig aan China, staat onder **Fr. prot.** Zie **Cochinchina** en **Tonkin.**

ananas, (plk.) eene heerlijke vrucht.

Anapa, Russ. vest. en zh. a. d. **Zwarte Zee.**

anapaestus, (dk.) vers-maat ⏑ ⏑ —.

anar-chie, regeeringloosheid; **-chisch, regeeringloos; chist,** regeeringloosheid minnende.

anastaltica, bloedstelpende middelen.

Anastasia, 2 heiligen: 1) stierf 303 den marteldood (levend verbrand te Aquileja). 2) verkleedde zich als monnik om hare kuischheid te redden, en stierf 576 in een kl. te Alexandrië.

Anastasius, 1) A. I. 491—518, Byz. keizer. 2) A. II, 713—15, Byz. keizer en 716 in een klooster vermoord. 3) Paus A. I, 398—401, veroordeelde de Manicheën. 4) A. Grün, pseud. v. d. dichter grf. Ant. Alex. van Auersperg, geb. '06 te Leibach, † '76 te Grats.

anastat-ica, (plk.) roos v. Jericho(Rosa sanctae Mariae); als de verdorde stengel vochtig wordt, bloeit zij weder; **-ische druk,** chemische opfrissching van oude drukken; uitv. Rud. Appel in Silezië. (bloedvaten.

anastomose, (ontl.) samenvloeiing van twee

Anastro (Gaspard), koopman te Antwerpen, patroon v. Jean Jaureguy, die 1582 een aanslag deed op het leven van Prins Willem I.

anastrophe, verandering in de volgorde der

anathema, banvloek. [woorden.

Anatolië, Morgenland, inz. Klein-Azië.

anato-mie, ontleedkunde, ontleding; **-misch,** ontleedkundig. (leerm. v. Pericles.

Anaxagoras, omstr. 450 v. Chr., Gri. wijsgeer,

Anaximander, omstr. 580 v. Chr., llg.v.Thales.

auch' io sono pittore, ook ik ben een schilder, een aan Correggio toegedicht gezegde.

Anchises, vader v. Æneas, die hem uit het brandende Troje droeg.

anciennileit, ouderdom **v. dienst,aantal** dienstjaren. (Zweden.

Anckarström, moordenaar **v. Gustaaf** III v.

Ancona, verst. hpl. der **Ital. prov.** A., **a.** d. Adriatische Zee; 28 D. I. (Chr.

Ancus Martius, 4e kon. **v. Rome,** 638—614 v.

Ancyra (thans Angora), **st. in N.** Klein-Azië.

Andalusië, landsch. in Z. Spanje, doorstroomd door den Guadalquivir.

Andamanen, Engl. eil.-groep. i. d. Golf v. Bengalen. (iets langzamer.

andan-te, (muz.) in matige beweging; **-tino,**

Andel, 3 d.: 1) in Gron., 1 u. v. Onderdendam; 2) en 3) in N. Br., 1 u. v. Heusden.

Andelst, d. in Geld., 4 u. NO. **van** Tiel.

Anderlecht. Zie **Beeka.**

Andermatt, 1441 met. **hoog d. i. h.** Urserental) a d. Gotthard. (6 D I.

Andernach, st. a. d. Rijn, reg.-distr. Koblentz.

Andersen (Hans Chr.), geb. '05 te Odense, † '75 te Kopenhagen, schreef sprookjes en romans.

Anderson (Arthur), Engl. industrieël 19e eeuw, bracht geregelde stoomvaart tot stand tuss. Engld., China, Australië, Indië en Z. Am.

Andersson (Adolf), prof. i. d. wiskunde te Breslau; ber. schaakspeler; † '79.

Andersson (Karel Joh.), Zw. reiziger in Afrika. † '67; ontdekte '59 Okawango.

Andes (Cordilleras de los), meer dan 15 D. km lange bergketen a. d. W. kust v. Amerika (inz. Z. Am.); grootste bergketen der aarde.

Andocides, Gri. redenaar uit Athene; † in ballingschap 394 v. Chr.

andoorn, eene sierplant.

Andorra, kleine rep. tuss. Fra. en Spanje (i. d. Pyreneën); 12 D. I.; hst. A., 2 D. I.

Andrada e Silva (Jose Bonifacio d'), 1763—'38. een der vn. bewerkers v. Braz.'s onafhankelijkheid.

Andrassy (Julius, grf.), geb. '23 te Zemplin, wegens deelneming a. d. Hong. rev. ('48—'49) ter dood veroordeeld, '50 begenadigd, '57 Hong., '71—'79 Or.-Hong. minister.

Andreas, 1) apostel, broeder v. Petrus, aan een dwarskruis (A.-kruis. ⨯) gekruisigd te Patras, beschermheil. der Schotten. apostel der Russen. A.-orde (de Sch. gest. 1540 door kon. Jacobus V); de Russ. 1690 door Peter den

Gr.); **A.-dag**, 30 Nov. 2) Hong. kon.: **A. I**, 1046—61; A. II, 1205—35; A. III, 1290—1301.

Andreasberg, st. i. h. Hartsgebergte; 3 D. I.; zilvermijnen; kanarievogels.

Andriscus, gaf zich uit voor kleinzoon v. Philippus van Macedonië, en bewerkte eenen opstand, waardoor Macedonië een Rom. win- gewest werd. (Pyrrhus.

Andromache, (fab.) vrouw v. Hektor, later v.

Andromeda, (fab.) dtr. v. d. Ethio, kon. Cepheus en Cassiopeja, prijsgegeven aan eenen Draak, doch door Perseus bevrijd. Later 5 sterrenbeelden.

anekdote, koddig verhaaltje.

anem-ograaf, -ometer, -oskoop: werktuigen om richting en kracht v. d. wind te meten.

anemoon, eene giftplant; de Kamtsjadalen vergiftigen hunne pijlen er mee.

aneroïde, doos-barometer.

aneurisme, (hlk.) slagadergezwel.

Angela v. Brescia, 1511—40, **stichtte de nonnen-** orde der Ursulinen.

Angelen, Thur. volksstam, **verhuisde in 't** begin onzer jaartelling naar het tegenw. Sleeswijk Zie **Angelsaksen.** (gest. 1530.

Angeliken, congregatie v. Augustijner nonnen,

Angelsaksen (Angelen, Jutten en Saksen), staken in de 5e eeuw, onder Hengist en Horsa, naar Britannie over, dat ze onderwierpen De **Angelsaksische heptarchie:** 4 koninkrijken, werden door Egbert v. Wessex (d. i Westsaksen) vereenigd tot één konkr. (**Anglia,** Engeland). **Angelsaksische taal,** waaruit, na de verovering v. Engld. door de Noormannen (11e eeuw), door versmelting met Normandisch Fransch, de Engl. taal ontstaan is.

angelus, R. K. gebed, de engelengroet **a. d.** heil. Maagd: Ave Maria (wees gegroet, Maria)! **Den a- luiden,** 3 maal daags, 's morgens. 's middags en 's avonds.

Angely (Louis), Dt. acteur en schrijver v. kluchtspelen, 1787—'35.

Angeren, d. in Geld., ca. 2 u. O. v. Elst.

Angerlo, d. in Geld., ca. 1 u. Z. v. Doesburg.

Angerman-land (spr.: ong-).Zw.landsch., doorstroomd door de **Å.-elf** (Å.-riv.). (D. I.

Angers, hpl. v. h. Fr. dep. Maine-Loire; 56

Anglesey, Engl. eil. i. d. Iersche Zee.

Anglicaansch, v. de **A.** (Episcopale of Hoog-) **kerk,** d. i. de Engl. Staatskerk. (Engl.

anglicisme, woord of uitdrukking eigenaardig

angliseeren, 1) verengelschen; 2) kortstaarten.

Angloindisch, het A. rijk, al de bezittingen v. Groot-Britannië in O.-I.

Angola, Port. bezitting a. d. **kust v. Neder-** Guinea. 1641—48 Hollandsch.

Angora, Tu. st. in Klein-Azië (het oude Ancyra), 40 D. I., in het wilajet A., vermaard door dieren met lang zijachtig haar (A.-katten, enz.; inz. A.-geiten of kameelgeiten met A.- wol, waarvan kemelshaar, kemelsgaren).

Angostura, rivier-engte v. d. Orinoco; daaraan st. A. (Ciudad Bolivar), hst. v. Guyana. A.-boom met den geneeskrachtigen A.-bast.

Angoulême, 1) hpl. v. h. Fr. dep. Charente, a. d. Charente; 29 D. I. 2) A. (Louis Antoine, htg. v.), zoon v. Karel X, geb. 1775, † '44.

Angra Pequena, baai a. d. ZW. kust v.

Afrika, in '83 werd Lüderitz (een Bremer) eigenaar van het omliggende land, dat in '84 onder protectoraat v. h. Dt. rijk werd gesteld (Luderitzland). (met een zoutmeer.

Anguilla (Slangen-eil.), Engl. eil. in W. I.,

Angus. Zie **Forfar.**

Anhalt, Dt. htgd.; hst. **Dessau.**

Anholt, Deen. eil i. h. Kattegat.

anhydriet, watervrij gips.

aniline, aanvankelijk onder de destillatie-prod. van **anil** (d. i. indigo) aangetroffen, tegw. meestal uit steenkolenteer getrokkene organische basis, die met oxydeerende middelen prachtige (doch niet lang standhoudende) kleuren levert.

anim-aal, dierlijk; **-e**, Z. Amer. hars v. d. sprinkhaanboom; **-eeren**, aansporen, opwekken, aanvuren; toenemen; **-ositeit**, verbittering; **-us**, geest, neiging (-us injuriandi, opzet om te beleedigen).

Anjer, st. op Java, aan str. Soenda; leed '83 door de uitbarsting v. Krakatau.

Anjou, 1) oud landsch. in ZW. Fra. (= dep. Maine-Loire). 2) Frans v. Alençon htg. v. A., br. v. Hendrik III v. Fra. 1581—83 Heer der Ned. 3) Filips v. A., klzn. v. Lodewijk XIV v. Fra., na 1700 kon. v. Spanje.

anker, 1) vochtmaat (45 fl.). 2) ijzeren houvast in muren; do. voor schepen in den bodem van vaarwaters. 3) zinnebeeld der hoop. 4) regulator in uurwerken. 5) stuk ijzer a. d. pool v. een magneet. (Weesp.

Ankeveen, d. in N. Holl., ruim 1 u. ZO. v.

ankylose, gewrichtsvergroeiing.

Anna, 1) moeder der heil. **Maagd** (Annadag 26 Juli). 2) (fab.) zuster v. Dido, na haren dood vereerd als waternimf. 3) kng. v. Gr.-Britannië en Ierland. 1702—14, geb. 1664. 4) 1462—1522, dtr. v. kon. Lod. XI v. Fra., na diens dood regentes 1483—91 voor den mj. Karel VIII. 5) A. v. Or., 1601—66, dtr. v. kon. Filips III v. Spanje, gmln. v. Lod. XIII, kon. v. Fra., na diens dood 1643 tot 1661 (onder leiding v. Mazarin) regentes voor haren zoon Lod. XIV. 6) Moeder A., krvt. v. Saksen, dtr. v. kon. Christiaan III v. Dnm., 1532—85. 7) A. Amalia. Zie **Amalia** I. 8) A. Boleyn, 2e gmln. v. kon. Hendrik VIII v. Engld., moeder v. Elizabeth; geb. 1507, onthoofd 1536. 9) A. v. Cleef, 4e gmln. v. Hendrik VIII, weldra van hem gescheiden, † 1557. 10) A. Iwanowna, keizerin v. Rusland 1730—40, liet de regeering over aan gunstelingen (Biron, Ostermann). 11) A. Karlowna (nicht der vorige) wierp zich 1740 op als regentes, werd 1741 verdreven (toen Elizabeth Petrowna keizerin werd); † 1746 als gevangene te Cholmogory. 12) A. Komnena, 1083—1148, dtr. v. d. Gri. keizer Alexius I, schreef diens levensbeschrijving. 13) A. Louise (Annelise), 1677—1745, apothekersdtr., gmln. v. vorst Leopold I v. Anhalt. 14) A. van Buren, 1e gmln. v. prins Willem I. 15) A. v. Saksen, 2e do. 16) A. v. Brunswijk-Luneburg, dtr. v. George II v. Engld., gmln. v. sthr. Willem IV, regentes voor Willem V., † 1759. 17) A. Paulowna, grootvorstin v. Rusland, gmln. v. kon. Willem II, moeder v. kon. Willem III; † '65.

Annaland (St.-), d. in **Zeel., 2 u. v. Tholen.**
annalen, jaarboeken.
annaline, fijngemalen **ongebrand gips.**
Annam. Zie **Anam.**
Anna-parochie (St.-), **d. in Friesland, 1 u.** NO. v. Berlikum.
Anna-ter-Muiden (St.-), **d. in Zeel., ruim 1 u.** NW. v. Sluis.
Annecy, st. in Savoye, **12 D. I., zetel v. biss.**
annex, bijbehoorend; **-eeren,** aanhechten.
anni: a. currentis, v. h. loopende jaar; **a. praesentis,** v. dit jaar; **a. praeteriti,** v. h. vorige jaar.
anniversariën, jaarlijksche plechtigheden.
anno, in het jaar; **a Domini,** in het jaar des Heeren; **a mundi,** in het jaar der wereld.
Anno, de heil., abiss. v. Keulen 1056—75; Dt. rijksbestuurder voor Hendrik IV.
annon-ce, aankondiging, bekendmaking; **-ceeren,** aankondigen, bekendmaken.
annuïteit, jaarlijksche lijfrente.
annulleeren, te niet doen.
Annuntiata-orde, 1) Orde v. Maria-Boodschap, Ital. ridderorde, 1640 gest. door Amadeüs VI, htg van Savoye. 2) nonnen-orde, gest. 1360, opgeheven 1789.
anodyn, pijnstillend; **-a,** pijnstillende middelen; a -droppels. Hoffmann's droppels. (tigheid.
anom-aal, onregelmatig; **-alie,** onregelmaanom-iem, naamloos, ongenoemd; **-ymiteit,** naamloosheid; **-ymus,** ongenoemde (mrv.
anorganisch, (schk.) niet-organisch. [**-ymi**].
anorthiet, eene soort veldspaath.
Ansbach of **Anspach** (eertijds Onoltzbach), hpl. v. h. Beier. reg.-distr. Mittelfranken: 14 D. I.; geb. pl. der dichters Uz, Cronegk, Platen.
Anselmus, sedert 1093 abiss. v. Canterbury, geb. 1033 te Aosta, † 1109 te Canterbury.
Ansgarius, de heil. (gedenkdag 3 Feb.), „Apostel v. h. Noorden", geb. 801 in Picardië; 831 biss. v. Hamburg; 847 abiss. v. Bremen, daar als abiss. † 865.
anajovis, eene soort van sardijn.
Anslo, (Reinier), 1625—69, **Nederl. dichter,** woonde sedert 1649 in Italië.
Anson, (Lord), 1697—1762, Brl. **adm. en zeeheld;** reis om de wereld 1740—44.
Antaeus, (fab.) zoon v. Poseidon en Gaea, **een** reus; werd door Herakles gewurgd.
antagon-ismus, tegenstand; **-ist,** tegenstander.
Antakia, st. in Az. Turkijë; '22 aardbeving; ruïnen v. Antiochië. (de Perzen 387 v. Chr.
Antalkidas, Spart. nauarch. Vrede v. A. met
Antares, ster der 1e grootte i. d. Schorpioen.
Antarktische pool, Zuidpool.
ante, vóór, vroeger dan; **a. Chr(istum),** vóór Christus; **a. meridiem,** vóór den middag. **-cedent,** vroeger geval; **-dateeren,** van een vroegeren dan den werkelijken datum voorzien; **-diluviaansch,** van voor den Zondvloed, (fig.) doodouderwetsch.
antemetica, (gnk.) middelen tegen braking.
antennen, (ins.) voelhorens, voelsprieten.
Antenor, Troj. held, verried Troje, stichtte Padua. (greep van achteren.
antepenultima, (tlk.) de derde letter of letter-
Anteros, (fab.) god der wederliefde, wreker v. d. versmade liefde. Zie **Eros.**

anthelmintica, (gnk.) middelen **tegen wormen.**
anthologie, bloemlezing.
anthr-aceen, stof uit koolteer, om **alizarine,** enz., te maken; **-aciet,** glanskool. oudste steenkoolsoort; **-ax.** (hlk.) karbonkel.
anthro-polatrie, menschenvergoding; **-polieten,** fossiele overbl. v. mens. lichamen; **-pologie,** leer v. d. **menschen natuur; -pophaag,** menschen-eter.
anti. tegen.
antibarbarus, bestrijder **v. barbarismen.**
Antibes, Fr. st. a. d. Midd. Z. (oudt. Antipolis).
anticham-bre, wachtkamer; **-breeren,** wachten om toegelaten te worden.
antichresis, verpanding v. h. vruchtgebruik.
antichrist, bestrijder v. Christus' kerk.
anticip-atie, vooruitlooping (bij -atie, vooruit); **-eeren,** vooruit loopen. (voor hersenlijders.
Anticyra, eene pl. in Phocis, geneeskrachtig
antidotum, tegengif.
antiek, 1) uit de oudheid; 2) ouderwetsch.
Antigone, (fab.) dtr. door Oedipus verwekt bij zijne eigene moeder Iokasta.
Antigonus, 1) A. Cyklops, veldheer v. Alex. d. Gr., verhief zich 306 v. Chr. tot „kon. v. Azië", verloor 301 v. Chr. rijk en leven in den slag bij Ipsos tegen Kassander. 2) A. Gonatas, 276—240 v. Chr., kinz. van kon. v. Macedonië. 3) A. Doson, 229—221 v. Chr., neef v. kon. v. Macedonië. 4) laatste kon. uit het huis der Maccabeën, 49—37 v. Chr.
Antigua, sedert 1663 Engl. eil. in W. I., 1493 ontdekt door Columbus.
antikritiek, bestrijding **van eene beoordeeling.**
antilegomena, kanonieke boeken, die niet algemeen als echt erkend zijn. (non
Antilibanon, Syrisch gebergte, O. v. d. Liba
Antillen, groep eil. in W. I. tuss. N. en Z. Am., bestaat uit **de Groote A.** (Cuba, Jamaica, Haïti en Portorico) en **de Kle. A.**
Antilochus, (fab.) zoon v. Nestor, en vriend v. Patroclus en Achilles.
antilope, herkauwend zoogdier; tot deze fam behooren ook gems en gazelle. (Chr.
Antimachus, Gri. episch dichter 5e eeuw v.
antimonium, een zilverwit metaal (spiesglans); tech. verbindingen met lood (drukletters) en met tin (Britannia metaal).
antinom-ie, tegenstrijdigheid; **-istische** strijd, tuss. de eerste hervormers over degelijkheid der Tien Geboden.
Antinous, lieveling v. keizer Hadrianus, was een schoon jongeling, verdronk zich in den Nijl anno 130, en werd door standbeelden verheerlijkt. 2) naar **A.** genoemd sterrenbeeld i. d. Melkweg. (door Seleucus Nikator.
Antiochië, oudt. **hst. v.** Syrië, gest 300 v Chr.
Antiochus, drie Gri. kon. v. Sy rië (dyn der Seleuciden): 1) A. de Gr. (A. III), 223—187 v. Chr. werd door de Rom. verslagen en gedood Zijn zoon 2) A. IV Epiphanes, 175—164 v. Chr., van wiens juk de Joden bevrijd werden door de Maccabeën. 3) A. XIII Asiaticus, 65 v. Chr. van zijn rijk beroofd door Pompejus.
Antiope, (fab.) moeder v. Amphion.
Antioquia, st. in Columbia (Z. Am.); 15 D. I
Antiparos, een der Cycladen, t. o. Paros; ber druipsteengrot.

Antipater, Macedonisch veldheer; na den dood van Alex. den Gr. rijksbestuurder; † 318 v. Chr.
antipathie, tegenzin, weerzin.
Antiphanes, Gri. bijspeldichter; † 406 v. Chr.
Antiphilus, Gri. schilder; tijdgenoot v. Apelles.
Antiphon, Attisch redenaar; 480—411 v. Chr.
antiphonie, (kkl.) beurtzang.
antipoden, tegenvoeters.
Antipolis. Zie **Antibes.**
antiqu-a, Lat. drukletter; **-ar(-arius),** 1) kenner v. oudheden, 2) kpm. in oudheden, 3) kpm. in oude boeken; **-iteiten,** oudheden.
antirevolutionair, tegen omwenteling gekant.
anticli, tweeschaduwigen (tuss. de keerkringen).
antisem-iet, vijand der Joden; **-itisch,** den Joden vijandig. Zie **Sem.**
antisept-isch, rottingwerend; **-ica,** rottingwerende middelen. Zie **Lister.**
antispasmodica, krampstillende middelen.
Antisthenes, uit Athene, stichter der hondsche wijsbegeerte; leerling van Socrates, leermeester v. Diogenes, 5e eeuw v. Chr.
antistrophe, tegenstrophe.
antithesis, tegenstelling.
antitrinitariërs, bestrijders v. d. leer der Drieëenheid. (Porto d'Ansis.
Antium, oudt. haven v. Rome; tegw. badpl.
Antomarchi (Francesco), 1780—'33, lijfarts v. Napoleon I op St.-Helena.
Anton, 1) A. van Bourbon, kon. v. Navarre 1548—62, gehuwd met Jeanne d'Albret. 2) A. Clemens Theodoor, kon. van Saksen '27—'36. 3) A. Ulrik, 1633—1714, htg. v. Brunswijk, eerst (1685) mederegent, sedert 1704 alleen. 4) A. Ulrik, prins v. Brunswijk, gml. v. Anna regentes v. Rusland (Zie **Anna Karlowna**); † 1776
Antonelli, '06—'76 te Rome, kardinaal en minis- (ter v. Paus Pius IX.
Antonides (Joh. A. v. d. Goes), 1647—84, Nederl. dichter.
Antonina, lichtzinnige vrouw v. Belisarius.
Antoninus, twee Rom keizers: 1) A. Pius, 138—161; 2) A. de Philosoof (= Marcus Aurelius), aangenomen zoon, schoonzoon en opvolger v.d. vorige, 161—180; schreef i. h. Gri. zelfbetrachtingen.
Antonius, 1) Marcus A., aanhanger v. Cesar, Rom. drieman (met Octavianus en Lepidus); na 42 v. Chr. Brutus en Cassius overwonnen te hebben, deelde hij met Octavianus het Rom. rijk; door dezen later bij Actium overwonnen (31 v. Chr.) doodde hij zich zelven in Egypte (30 v. Chr.); hij was de minnaar van Cleopatra. 2) De heil. A., uit Thebe, kluizenaar i. d. Egypt. woestijn; † 356 (17 Jan.), ruim 100 jaren oud; werd in de 11e eeuw aangeroepen als helper tegen de kwaadaardige ziekte het **A.-vuur.** 3) De heil. A. beschermheil. v. Padua, 1195—1221. 4) A.-orde, 1095 gest. monnik-orde.
antonomasie, verwisseling van soort- en eigennamen.
Antrim, Iersch grfs., prov. Ulster; 200 mijl vr in zee de Reuzendam (Giant's Causeway).
Antwerpen, hpl. der Belg. prov. A. a. d. Schelde: zh.; stb. v. Rubens; 170 D. I.
Anubis, (fab.) Egypt. god met een hondekop.
anurie, (gnk.) belemmering v.d. urine-loozing.

Anville, (J. B. B. d'), 1697—1782, **ber. geo. en** vervaardiger v. landkaarten te **Parijs.**
Anytus, Gri. redr., mede-beschuldiger **v. Socrates.**
aorta, (ontl.) grootste slagader.
Aosta, 1) hpl. met 8 D. I. v. h. district **A. der** Ital. prov. Turijn. 2) Zie Amadeüs **2.**
A. P. 1) Amst. peil; 2) a. p., anno **passato.**
Apachen, roofzuchtige Indianen in **N. Am.**
apagogisch bewijs, de onmogelijkheid **v. h.** tegendeel als bewijs aangenomen.
apanage, aan niet-regeerende **vorstelijke** personen toegelegd jaargeld; **-geeren, een** jaargeld toeleggen aan.
a part, 1) afzonderlijk; **2) ter zijde.**
apathie, lusteloosheid.
Apeldoorn, d. in Geld. **a.d. Grift; 5 u. N. v.** Arnhem. Zie **Loo.**
Apelles uit Kolophon, **ber. Gri. schilder, geb.** 325 v. Chr.; gunsteling v. **Alex. d. Gr.**
Apennijnen, hoofdgebergte **v. Italië.**
Apenrade, st. in Sleeswijk **a. d. Oostzee.**
aperçu, overzicht.
a peso, bij het gewicht.
à peu près, bijna.
a pezzo, per stuk.
aphelium, verste afstand **eener planeet v. d.** zon; tegenstelling **v. perihelium (dichtste** nabijheid eener planeet bij de zon).
aphoris men, korte spreuken; **-tisch, spreuk**achtig. (dite.
aphrodisia, oudt. Gri. feesten **ter eere v.** Aphro-
Aphrodite, „de uit zeeschuim **geborene",** (fab.) Gri. godin **v.** schoonheid en liefde **(de Rom.** Venus); (A. Urania, godin **der reine liefde;** A. Pandemos, godin **der zinnelijke liefde).**
aphthen, (gnk.) spruw.
Apia, hst. der Samos-eil.
a piacere, naar believen, **naar welgevallen.**
Apicius, (M. Gabius), Rom. lekkerbek; **tgn. v.** Augustus en Tiberius.
Apis, heil. stier der oude **Egyptenaars.**
apium, (plk.) eppe. (der weifeling.
aplomb, loodrechte stand; (fig.) met—, zon-
Apocalypse, (bijb.) Openbaring **v. Johannes.**
apocrief, twijfelachtig; **-e boeken, niet-kano**nieke boeken v. d. Bijbel.
apodictisch, onwederlegbaar. **(maan.**
apogeum, verste afstand **der aarde v. d.**
Apollinaris, 1) A. de Oude, **4e eeuw, schreef** bijb. treurspelen te Laodicea; **2)** zijn zoon A. de Jonge, stichtte de chrl. sekte der Apollinaristen, die spoedig weer verdween; 3) A.-berg bij Remagen; 4) A.-bron bij Neuenahr,
Apollo, (fab.) Gri. god des lichts, der geneeskunst, der voorspelling, aanvoerder der Muzen (A. v. Belvedere, standbeeld i.h. vaticaan).
Apollonius, 1) A. v. Perga, Gri. wiskundige; kegelsnede. **2)** A. v. Rhodus, Gri. dichter; de „Argonautica". **3)** A. v. Tralles, Gri. beeldhouwer; „Stier v. Farnese." 4) A. v. Tyana, toovenaar, tgn. v. Chr.
apolo-geet, schrijver ter verdediging v. d. waarheid der christelijke leer; **-gie, 1) ver**dediging, 2) verontschuldiging.
apophthegma, kernspreuk.
apophysis, uitwas.
apoplexie, beroerte.
apost-asie, afvalligheid (v. h. geloof); **-aat,**

afvallige (Julianus Apostata, **Rom. keizer**, 361—63, werd weder heiden).
apostel, (bijb.) jongere v. Chr.; **A.-broeders**, chrl. sekte 13e en 14e eeuw (stichter: Gerard Segarelli, 1300 verbrand; opper-a.: Dolcina, 1309 verbrand); **A.-verdeeling**, R. K. feestdag (15 Juli), verdeeling v. d. wereld onder de apostelen.
apostem, etterzweer.
a posteriori, van achteren beschouwd; naderhand; tegenstelling van **a priori**, eer men er iets van weet; van te voren.
apostolisch, in den geest der apostelen; A.-Symbolum, in de 5e eeuw vastgestelde artikelen des geloofs; A-e zetel, Pauselijke Stoel; A-e Majesteit, titel der Hong. kon. (en Or. keizers).
apostro-phe, (tlk) afkappings-teeken; **-pheeren**, van een woord één of meer letters afkappen, en dat aanduiden door een '.
apotheose, verheerlijking, vergoding.
Appalachen, Indianenstam O. v. d. Mississippi, naar hen gen. bergketen, zie **Alleghany**.
apparaat, al de hulpmiddelen en werktuigen.
appartement, twee of meer kamers als gedeelte van een huis; (fig.) kamer.
appèl, (mil.) afroeping v. d. namen; (rcht.) hooger beroep, **-leeren** (rcht.) eene uitspraak aan het oordeel eener hoogere rechtsmacht onderwerpen; **-latief**, soortnaam.
Appelman, Nederl. landschapschilder, 1640—86.
Appelscha, d. in Fri., 2 u. O. v. Oldeberkoop.
Appeltern, d. in Geld., ZO. bij Druten.
appendix, aanhangsel.
Appenzell, Zwits. kanton, bestaat uit 2 deelen: 1) 't katholieke **A. Innerrhoden**, 13 D. I., hpl. A.; 2) 't protestansche **A. Ausserrhoden**, 52 D. I., hpl. Herisau.
appetijt, eetlust; **-elijk**, smakelijk.
Appianus, Rom. geschsch. (in de Grk. taal) uit Alexandrie; 2e eeuw. (1 u. v. Delfzijl.
Appingedam, st. a. h. Damsterdiep in Gron.,
Appische weg (via Appia), van Rome naar Capua, begonnen door Appius Claudius Caecus, 312 v. Chr.
applaudisseeren, met handgeklap toejuichen; **-dissement**, toejuiching met handgeklap; **-s**, goedkeuring. (wending.
applicatie, 1) toepassing; 2) toediening, aan-
applicatuur, (muz.) vingerzetting.
appoint, (van wisselbrieven:) stuk, nommer.
Apponyi, 1) Anton Georg, graaf A., 1751—'17; stichter v. d. Apponyische bibliotheek te Presburg. 2) Zijn zoon Georg, graaf A., geb. '03 Hong. staatsman.
appositie, (tlk) een substantief, dat een ander substantief verduidelijkt. (stellen.
appreci-atie, opprijsstelling, **-eeren**, op prijs
appre-t (**appre-tuur**), laatste bewerking (glanzen, enz.) van gewevene stoffen; **-teeren**, de laatste hand leggen aan.
approbatie, goedkeuring.
approches, loopgraven in zigzag. (Cering.
approximatief, begrootenderwijze, bij benaderen.
a primo visto, op het eerste gezicht.
a priori. Zie **a posteriori**.
Apronius (Lucius), Rom. veldheer i. d. Nederlanden, 28 n. Chr. door de Friezen verslagen.

a propos, wat ik zeggen wil; • van, over.
apsidem, uiteinden der as v. d. dichtste nabijheid en den verste afstand der zon.
apsis, (bwk.) halfronde overwulfde uitaarnis.
apteren, (ins.) vleugelloozen.
Apulejus (Lucius). Rom. schrijver, 125 n. Chr.; 't meest bekend is zijn werk „de gouden Ezel" (de gesch. v. Amor en Psyche).
Apulië, ZO. deel v. Italië.
Apure, riv. in Venezuela (prov. A., hpl. San Fernando), valt links in den Orinoco.
apyrexie, (gnk.) koortsvrije tijd.
aqua, water.
Aquae, oud-Rom. naam v. badplaatsen, b. v.: A., de hpl. Baden bij Weenen; A. Aureliae, Baden-Baden, enz.
aquaeduct, waterleiding over gewelfde bogen.
aqua fortis, sterkwater.
aquamarijn, (min.) geringe soort beryl (groen- of blauwachtig). (verf.
aquarel, 1) waterverf, 2) teekening in water-
aquarium, met water gevuld bekken om waterdieren of waterplanten (**aquatiliën**) in leven te houden. Tegenstelling **terrarium,** voor kruipende landdieren en planten
Aquarius. Waterman (een der teekens v. d. Dierenriem).
aquatinta. kopergravure door overbrenging.
aqua Toffana, een langzaam werkend vergif, uitgevonden laatste helft 17e eeuw te Palermo door de giftmengster Toffana.
aqua vitae, brandewijn.
Aquaviva, (Claudio), 1581—1615, vierde genl. der Jezuïeten, reorganiseerde de orde.
Aquila, 1) Ital. st., t. d. Abruzzen; 14 D. I.; 1703 aardb. 2) bekeerling v. Paulus. 3) A. v. Pontius, bouwmeester te Rome onder Hadrianus, vertaalde het O. T. in 't Gri. 4) Kasper A., vriend v. Luther. (woest door Attila.
Aquileja, st. in Illyrië a. d. Adr. Zee, 452 ver-
Aquitanië, Rom. prov. in Gallië tuss. Pyreneën en Garonne, hpl. Toulouse; onder Lodewijk den Vrome konkr., later htgd.
arabeske, (bwk.) lofwerk v. dooreengestrengelde figuren v. planten, dieren en menschen.
Arabië, grootste sch.-eil. tuss. Afrika en Azië; 5 mn. bew. (Arabieren, die Arabisch spreken). -ische (onze gewone) cijfers; -ische gom; -ische Golf = Roode Zee.
Arachne, (fab.) kunstvaardige, door Minerva in eene spin veranderde weefster; (fig.) spin (Fr. araignée.)
Arad, hpl., met 36 D. I. (a. d. Moros) v. h. Hong. comitaat A.
araeometer, vochtweger.
Arago, (Dominique François). geb. 1786 bij Perpignan, † '53 te Parijs, ber. natuur- en sterrenkundige, schreef o. a. „astronomie populaire".
Aragon, (Aragonië). Sp. landsch. (et. konkr.), hpl. Saragossa; 1469 (Ferdinand v. A. trouwt met Isabella) vereenigd met Castilië.
Aragua, („Lusthof v. Am.") prov. v. Venezuela.
Arak, brandewijn uit rijst of palmsap.
Aral (Meer v.), 67 D. vierk. met gr. steppenmeer O. v. de Kaspische Zee.
Aranjuez, st. met 12 D. I. a. d. Taag, ZZO. v. Madrid; konkl. zomerpaleis.
Arany (Janos), '17—'82, Hong. heldendichter

Zijn zoon, **Laszio A., geb. '44 heeft Shakespeare vertaald.**

Ararat, hoogste berg in Armenië, op welken Noach's ark landde. (Chill.

Araucanen, oorlogzuchtige Indianenstam in

araucaria, (plk.) Z.Amer. dennen.

Arbela (thans Erbil). Assyr. st. bij Gaugamela, waar Alex. d. Gr. 331 v. Chr. Darius overwon.

arbi-ter, scheidsrechter, scheidsman; **-trage,** 1) scheidsrechterlijke uitspraak, 2) (kph.) berekening hoe voordeeligst te remitteeren.

Arbues, 1441—85, Sp. inquisiteur te Saragossa, om zijne verregaande wreedheid vermoord.

arbuse, watermeloen.

arbutus, aardbezieboom.

Arc (Jeanne d'). Zie **Jeanne.**

arcade, bogengang.

Arca-dië, landsch. i. h. midden v. d. Peloponnesus, bewoond door herders (vandaar Land v. h. idyllische leven, enz., **-disch,** landelijk eenvoudig); thans nomarchie A. met 140 D. I.;

Arcadius I, O. Rom. keizer 395—408. Zie **Theodosius.**

arcanum, geheimmiddel. [

Arcen, d. in Lbg. a. d. Maas, 2. u. v. Venlo.

Arcesilaus, 316—241 v. Chr., Gri. wijsgeer, stichtte de sceptische school.

archaeïsmen, verouderde taalvormen en uitdrukkingen.

archaeologie, oudheidkunde.

Archangel, voorname zh. a. d. **Russ. N. kust,** nabij den mond v. d. Dwina; 20 D. I.; hpl. v. h. gouvt. A.

Archelaus, 1) afstammeling v. Herakles, stamvader v. Alex. d. Gr. 2) kon. v. Macedonië. 413—399 v. Chr. 3) vhr. v. Mithridates d. Gr. 4) Gri. wijsgeer, leermeester van Socrates.

Archenholtz (Johan Wilhelm v.), 1745—'12; schreef Gesch. v. d. 7-j. oorlog.

Archias (Aulus Licinius), 100 v. Chr., **Rom.** dichter, vriend v. Cicero.

Archidamia, hh. dtr. v. d. Spart. kon. Cleonymus, werd 235 v. Chr. i. d. kerker **geworgd.**

Archidamus, versch. Spart koningen.

archief, 1) verzam. v. oorkonden; 2) bewaarpl. daarvan.

archiëpiscop-aat, 1) aartsbisdom, 2) waardigheid v. abiss.; **-us,** abiss. (v. Chr.

Archilochos, Gri. dichter uit Paros, 7e **eeuw**

archimandriet, opper-abt in Gri. kloosters.

Archime-des, 287—212 v. Chr., ber. wis- en natuurkundige te Syracuse; **-dische schroef,** schroef zonder einde.

archipel, eilanden-zee.

architect, 1) bouwkundige, 2) bouwmeester; **-onisch,** bouwkunstig; **-uur,** bouwkunst.

architraaf, op de pilaren rustende onderbalk.

archivaris, bewaarder v. h. archief.

archon (mrv. archonten), hoogste ambtenaar der republiek Athene, enz.

Arcis-sur-Aube, Fr. st.; veldslag '14.

Arcole, d. bij Verona, ovw. v. Bonaparte op de Oostenrijkers 1796.

Ardèche, riv. in Fra., valt in de Rhône.

Ardenn-en (**-erwoud**), boschrijk gebergte tuss. Maas en Moezel. (vlakte-ruimte.

ar-e, vlaktemaat (= 100 vierk. met.); **-eaal,**

Arelatisch koninkrijk, i. d. midd.-eeuw. het Burgundische rijk, hst. Arles.

Aremberg, oudt. htgd. (of grfs.) tuss. Gulik en Keulen. (ronne.
Aremorica, oudt. Gall. kust v. Seine tot Garenne, strijdperk i. h. amphitheater.
areopagus, hoogste gerechtshof i. h. oude Athene, i. h. nieuwe Griekenland, enz.
Arequipa, st. in Peru a. d. Stille Zee.; '82 veroverd door Chili.
Ares, (fab.) Gri. oorlogsgod (Rom. Mars).
Arethusa, (fab.) muze v. h. herdersdicht; veranderde op Sicilië in eene bron.
Areus, kon. van Sparta, sneuvelde 266 v. Chr. bij Corinthe tegen de Macedoniërs.
Arezzo (oudt. Aretium), geb.-pl. v. Petrarca, 11 D. I., hpl. v. d. Ital. prov. A. in Toskane.
Argand (Aimé), geb. 1755 te Leipzig, † '03 te Londen; uitv. v. d. A.-lamp.
Argens (markies d'), 1704—71, **Fr. schrijver,** vriend v. Fred. den Gr.
argentaan, nieuw-zilver.
Argentijnsche republiek, Z.Amer. bondstaat (14 republieken, de Vereen. Staten v. La Plata), hst. Buenos-Ayres.
Argo, 1) schip, waarmee de **Argonauten** onder Jason naar Kolchis voeren, om het guldenvlies te halen; 2) sterrenbeeld a. d. Z. hemel; 3) eil. in den Nijl.
Argos, 1) Zie **Argus.** 2) oudt. hpl. v. h. Pelp. landsch. **Argolis;** de Argolische zeeboezem thans Golf v. Nauplia.
argot, dieventaal, koeterwaalsch.
argument, bewijsgrond; **-atie,** bewijsvoering; **-eeren,** bewijsgronden aanvoeren.
Argus, (fab.) de honderd oogen hebbende bewaker van Io, **werd gedood door Hermes** (Mercurius). A.-fazanten, **met oogvormige** vlekken op de veeren.
Argyle, 1) Archibald, markies v. A., Sch. edelman, hoofd der puriteinen, 1661 onthoofd. 2) Zijn zoon Archibald, bestreed Jacobus II, nam dl. a. d. aanslag v. Monmouth, werd 1685 onthoofd. 3) George John Douglas Campbell, htg. v. A., Engl. stm., vader v. d. markies v. Lorne (een schoonzoon v. kng. Victoria).
-aria, zangstuk.
Ariadne, (fab.) dtr. v. Minos, die door den A.-draad Theseus uit het Labyrint hielp, op Naxos door hem verlaten werd, en later Dionysos (d. i. Bacchus) huwde.
Arianen, (kkl.) aanhangers van Arius.
Ariërs, volkeren v. d. Arischen (d. i. Indogermaanschen) stam.
Aries, (strk.) Ram, i. d. Dierenriem.
Arimaspen, oorlogzuchtige eenoogen (een fabelachtig volk). (v. Chr.
Arion, Gri. dichter uit Lesbos, omstreeks 600
Ariosto, (Ludovico), geb. 1474 te Reggio, † 1533 te Ferrara, dichter v. Orlando Furioso, enz.
Ariovistus, aanvoerder der Sueven, 58 v. Chr. uit Gallië verdreven door Julius Cesar.
Aristaeus, (fab.) uitv. v. d. bijënteelt; patroon v. herders en jagers, vader v. Actaeon.
Aristarchos, 1) A. v. Samos, Gri. strk. omstreeks 270 v. Chr. 2) A. v. Samothracië, Gri. criticus op de gedichten v. Homerus; 150 v. Chr.; stierf vrijwillig den hongerdood.
Aristides, de Rechtvaardige, Ath. staatsman, streed 490 v. Chr. bij Marathon, werd 483 tot

480 v. Chr. verbannen, streed 479 v. Chr. als aanvoerder bij Plataeae, stichtte 476 v. Chr. de Ath. hegemonie, stierf arm 468 v. Chr.

Aristippos, Gri. wijsgeer, leerling v. Socrates. (Cyreneïsche school).

Aristobulus, 1) A. I, Joodsch kon. uit het huis der Maccabeën, 100 v. Chr. 2) zijn kleinzoon A. II, Joodsch kon. 69—49 v. Chr., zat 63—56 v. Chr. gevangen te Rome.

aristocr-aat, lid of aanhanger der **-atie** (d. i. regeering door de aanzienlijken; ook: **aanzienlijke stand**); **-atisch,** aanzienlijk.

Aristodemus, kon. v. Messenië, offerde zijne dr. op voor het vaderland, 730 v. Chr.

Aristogiton, vermoordde (met Harmodius) den Ath. tiran Hipparchos.

Aristophanes, Gri. blijspeldichter, omstreeks 400 v. Chr.; bestreed de wijsgeeren.

Aristoteles, Gri. wijsgeer, geb. 384 v. Chr. te Stagira (de Stagiriet), † 322 v. Chr. te Chalcis, llg. v. Plato, leerm. v. Alex. d. Gr., stichtte de Peripatetische school te Athene.

Aristoxenus, wijsgeer uit Tarente, leerling v. Aristoteles.

arithmetica, rekenkunde.

Arius, ketter in de 4e eeuw, † 336.

Arizona, territorium der Vereen. Staten v. N. Am., N. v. Mexico.

Arkansas, 1) N. Amer. Uniestaat, 803 D. I.; hst. Little Rock. 2) riv. mondend i. d. Mississippi.

Arkel (Huis v.), oud-adellijk geslacht in Holland, eerst door Albrecht v. Beieren gefnuikt, toen door grf. Willem VI ten onder gebracht.

Arkona, NO. kaap v. h. eil. Rügen.

Arktische pool, Noordpool.

Arkwright (Richard) † 1792, uitv. v. eene betere spinmolen.

Arlberg, bergtop tuss. Tirol en Vorarlberg; de A.-spoorweg '84 geopend; A.-tunnel.

Arles, Fr. st. a. d. Rhône; 28 D.I.

Arlincourt, (Victor, vicomte d'), 1789—'56, Fr. romanschrijver en dichter.

Arlt (Ferdinand), geb. '12 bij Teplitz, † '87 te Weenen; ber. oogarts en gnk. schrijver.

Armagh, hpl. met 12 D. I. v. h. Iersche grfs. A. in Ulster.

armada (oorlogsvloot), inz. die, welke Filips II v. Spanje 1588 uitzond tegen Engld.

Armenië, in Voor-Azië, splitst zich in Russ., Perz. en Tu. A.; Armeniers de bevolking.

Arminianen. Zie **Remonstranten.**

Arminius, 1) A. (of Herman), geb. 17 v. Chr., † 21 n. Chr., vorst der Cherusken, bevrijder v. Duitschland, versloeg de Romeinen onder Varus in het Teutoburger woud, 9 n. Chr. (nat. gedkt. aldaar, begonnen '35, onthuld '75). 2) Jacob A., geb. 1560 te Oudewater, † 1609 als theo. prof. te Leiden; verwierp de leer der praedestinatie. Zie **Gomarus.**

Armstrong (Sir Wm. George), geb 1810 te Newcastle, Engl. ingenieur, uitv. v. h. A.-geschut.

Arnaud, 1) F. Th. M. d'A., Fr. schrijver en dichter, 1718—'05. 2) Jacq. Leroy de St.-A., Fr. vhr. in den Krim-oorlog; † '55.

Arnauld (Ant.), hoofd der Jansenisten in Fra., geb. 1612, vluchtte 1679 naar de Ned., † 1694 bij Luik.

Arnault (Ant. Vinc.), **Fr. treurspeldichter,** 1766—'34.

Arne (Thom. Augustin), Engl. comp. 1710—78; van hem o.a. Rule Britannia. (burg.
Arnemuiden, st. in Zeel., 1 u. O. v. Middel-
Arneth, vader en zoon, beiden Or. geschsch.
Arnhem, hpl. v. Geld. a.d. Rijn; 42 D. I.; in de nabijheid Invalidenhuis Bronbeek.
arnica, geneeskrachtige plant.
Arnim, 1) H. G. v. A., vhr. in den 30-j. oorlog. 2) G. Abr. v. A., Pruis. veldm. 1651—1734. 3) Achim v. A., 1781—'31, Dt. romanschrijver (zijne vrouw, Bettina Brentano, bekend door „Göthe's briefwisseling met een kind"). 4) Harry v. A., '72—'74 Dt. zaakgelastigde te Parijs, '76 wegens landverraad bij verstek veroordeeld, † '81 te Nizza.
Arno, onbevaarbare riv. in Italië.
Arnold, v. Brescia, hervormer in de 12e eeuw, bestreed 's Pausen wereldlijk gezag, werd op verlangen v. Paus Adriaan IV te Rome ter dood gebracht 1155.
Arnoud, 3e grf. v Holl., † 993.
Arnould (J. Fr.), Fr. tooneeldichter, † 1795.
Arnstadt, hpl. v. Schwartzburg-Sondershausen; 11 D. I.
Arnulf, 1) Oostfrankisch kon. 887, Dt. keizer 896, † 899 te Regensburg. 2) A. v. Metz, biss. en heil., † 641, was, als grootvader v. Pepijn v. Herstal, stv. der Karolingers. (Guinea
Aroe-eilanden, in de Banda-zee, Z. v. Nieuw-
Aroisen, hst. v. Waldeck a. d. Aar, 2500 l.
aroma, specerijgeur, **-tisch,** geurig.
Arpad, Hong. htg., stamvader der Arpaden, de konkl. dynastie, die 1000—1301 regeerde.
arpeggio, (muz.) breking v. een akkoord.
Arpino (oudt. **Arpinum**), st. met 12 D. I in Napels, geb.-pl. v. Cicero, Marius en Agrippa. (Engl
arraken, landsch. in Achter-Indië, sedert '25
arrangement, schikking.
Arras (Holl. Atrecht), verst. st. in het Fr. dep. Pas de Calais, a.d. Scarpe; 28 D. I.
arrendator, pachter.
arrest, 1) rechterlijke uitspraak; 2) gerechtelijk beslag; 3) gevangenisstraf; **-ant,** gevangene; **-eeren,** 1) gevangen nemen, 2) beslag leggen op, 3) vaststellen.
arrha, handgeld.
Arrhidaeus, halve br. v. Alex. den Gr.
Arria, hh. Romeinsche, vrouw v. d. 42 n. Chr. door keizer Claudius ter dood veroordeelden Paetus, wondde zich doodelijk met eenen dolk, dien zij toen uit de wond trok en aan haren man overhandigde met de woorden: Paetus, het doet geen zeer!
Arrianus (Flavius) uit Nicomedië, Gri. geschsch., 1e eeuw n. Chr.
arrière; en-, achteruit; **-garde, achterhoede; -pensée,** bijbedoeling.
arrogant, aanmatigend. (district.
arrondissement, gedeelte van een dep. of
arrowroot, pijlwortelmeel. (paardenmelk.
arsa, Kalmuksche brandewijn, bereid uit zure
Arsakieden, konkl. dynastie der Parthen. 256 v. Chr. tot 226 n. Chr., ten val gebracht
arsenaal, tuighuis. [door de Sassanieden.
arsenicum, een vergif. pop. rattenkruit
arsis, klemtoonhebbende lettergreep; tegenovergesteld aan **thesis** (= toondaling).

arajin, Russ. el, **ca. 3 kwart meter.**
Aria, st. in Turkije, **a.d. riv. A.; nederlaag der** Grieken '22.
Ariabazus, twee Perz. vhr.: 1) onder **Xerxes,** vluchtte bij **Plataeae, 479 v. Chr.;** 2) onder Darius Codomannus, streed bij Arbela tegen Alex. den Gr., 331 v. Chr. (Z. v. Eriwan.
Artaxata, oudt. hst. v. Gri.-Armenië; ruïnen
Artaxerxes, Perz. koningen: 1) A. I Longimanus, zoon v. Xerxes, 465—425 v. Chr. 2) A. II Mnemon, 404—362 v Chr. 3) A. III Ochos (zoon v. A. II), 362—339 v. Chr., bedwong Egypte. 4) A. (Ardesjier Babegan), 226—240 n. Chr., stichter v h. Middelperz. rijk en v. d. dynastie der Sassanieden.
Artedi, Zw. natuurkundige. 1704—34, verdronk in eene der grachten v. Amst.
Artemidorus, 1) geo. uit Ephese, **ca. 100 v.** Chr. 2) droom-uitlegger uit Ephese, woonde te Rome onder Hadrianus.
Artemis, (fab.) Gri. godin. Zie **Diana.**
Artimisia, 1) kng. v. Halikarnas, trok met Xerxes naar Griekenland (slag bij Salamis). 2) kng. v. Carië, 352—350 v. Chr., stichtte haren gml. **Mausolos** (kon. 377—353 v. Chr.) een praalgraf (**Mausoleüm**). 3) (plk) soort van bijvoet. (Perz. oorlog, 480 v. Chr.
Artemisium, N. punt van Euboea; zeeslag i. d.
Artemon, ketter te Rome, in 230, verwierp de godheid van Christus.
arterie, (ontl.) slagader. (eerst gebruikt is.
Artesische put, naar **Artois,** waar de A. het
Artevelde, 1) Jacob v. A., volksmenner, bierbrouwer te Gent, bestreed den Fr. gezinden grf. Lodewijk I v. Vlaanderen, en werd 1345 vermoord. 2) Zijn zoon Filips v. A. stond 1381 op tegen grf. Lodewijk, sneuvelde 1382.
arthritis, jicht.
Arthur, 1) zie **Artus.** 2) Chester Allan A., '80 vice-pres. der Vereen. Staten v. N. Am., werd door Garfield's dood '81 Pres. tot '85; † '86.
articulatie, 1) geleding, 2) duidelijke uitspraak; **-leeren,** 1) geleed maken, 2) duidelijk uitspreken.
artillerie, geschut; **-park,** verzam. v. geschut.
artisjok, distelachtige plant (de jonge stengels en bladeren als groente).
artist, kunstenaar, kunstbeoefenaar; **-iek,** voor (door of van) de kunst.
artium liberalium magister, meester in de vrije kunsten (zoowel als: doctor in de wis- en natuurkunde).
artocarpus, 1) broodvrucht, 2) broodboom.
Artois, oudt. Fr. grfs.; hpl. Arras.
Artôt, 1) Joseph A., ber. violist **te Parijs,** '15—'45. 2) Zijne nicht Désirée A., **ber. op**erazangeres, geb. te Parijs '35.
Artus, volgens de legende kon. **der Britten (Arthur † 542),** middelpunt van de zgn. Arthur-legenden, of romans van de ridders der Tafelronde.
Aruba, een der Kle. Antillen, W. v. Curaçao.
Arundel, 1) Engl. havenst. en kasteel in Sussex. 2) Thomas, grf. v. A. en Surrey, Engl. kvr., verwierf 1627 de Marmerkroniik (zijnde al de gedkt. in Parisch marmer, op Paros opgegraven door zijn klzn., chronologisch gerangschikt, betreffende al de voornaamste ge-

beurtenissen van Grl. v. 1582 tot 264 v. Chr. Het A.-Genootschap gest. '49.

Arvaalsche broeders, bij de oude Romeinen offerpriesters om een goeden oogst van veldvruchten te krijgen.

Arvigarus, volgens de legende kon. der Britten, schonk aan Jozef v. Arimathea een stuk grond om er het evangelie te prediken (31 n. Chr.)

asa foetida, (pha.) duivelsdrek.

asbest, bergvlas.

ascarieden, ingewandswormen. (vroom.

asc-eet, vrome boetedoener; **-etisch,** strengascendenten, voorzaten.

Ascension, (sedert '16 Engl.) eil. in den Atl. O., in 1508 (op Hemelvaartsdag) ontdekt door Tristan d'Acunha. (uit Delft.

Asch, (P. Jz. v.), 16e eeuw, landschapschilder

Aschaffenburg, st. in Beieren a. d. Main; 12 D. I.; overwinning der Pruisen in '66.

Aschbach (Jos.), '01—'82, Dt. geschiedschrijver.

Aschersleben, st. in de Pruis. prov. Saksen, a. d. Eine; 22 D. I.

ascii, schaduwloozen.

Ascoli, twee Ital. steden: 1) in de Marken, 24 D. I. 2) in Napels, 6 D. I. (nen.

Ascott, heidevlakte bij Windsor; ber. wedren-

Asega, oudt. rechter in Fri.; A-boek, verzam. Friesche wetten 13e—15e eeuw.

Asele, hpl. v. Z. Lapland.

Asen, (Noordsche fab.) Odin's in Asgard tronend godengeslacht (vr. **Asinnen**).

Ashanti, oorlogzuchtig negerrijk in Opper-Guinea; 1 millioen inw. (Ashantijnen); oorlogen met Engld.

Askalon, oudt. st. der Filistijnen in Palestina, a. d. Midd. Z. (stichtte Albalonga.

Askanius, (Gri. fab.) zoon. v. Æneas uit Troje,

Asklepiaden, nakomelingen van Asklepios, stichtten tempels, welker priesters de gnk. uitoefenden.

Asklepiades, 1) Gri. geneesheer te Rome, 100 v. Chr. 2) Gri. dichter v. elegieën.

asklepias, (plk.) zijdeplant. (Apelles.

Asklepiodoros, ber. Gri. schilder, tgn. van

Asklepios, (Gri. fab. = Rom. Æsculapius), zoon v. Apollo, was god der gnk, werd gedood door Zeus; A. wordt afgebeeld met eenen staf, om welken zich eene slang kronkelt. Asklopium, aan A. gewijde tempel (inz. die te Epidaurus, waar A. als kind was gevonden). Asklepiaden, feesten ter eere van A.

Asmodi, (bijb.) naam van een duivel, die inz. het huwelijksgeluk verwoest.

Asmus. Zie **Claudius** (Matthias).

Asow. Zie **Azof.**

Aspasia, schoone verstandige vrouw uit Milete, vriendin en tweede gade v. Perikles.

aspecten, standen der planeten in den Dierenriem ten opzichte van elkander (in de waarzeggerij uit de sterren „huizen" genoemd).

Asperen, stadje in Z. Holl., ruim 1 u. NO. v. Gorinchem.

Aspern, d. bij Weenen; hier 21 (en bij Essling 22) Mei '09 overwinning door ahtg. Karel bevochten op Napoleon.

asphalt, aardpek; bitumineuze kalk voor plavleisel, enz. A.-meer = Doode Zee.

asphyxie, stikking; schijndood.

Aspinwall, st. op de landengte v. Panama; uitgangspunt v. d. Panama-spoorweg.
aspir-ant, dinger, gegadigde; **-atie**, 1) keelklank, 2) hoop op iets, 3) streven (trachten) naar iets; **-ator**, luchtzuiger, werktuig om een luchtstroom over iets heen te brengen.
aspis, kle. giftige slang (beet ongeneeslijk).
Aspromonte, Calabreesche bergketen; gevangenneming van Garibaldi door Pallavicini.
Aspropotamo, (oudt. Achelous), riv. in Gri.
Assam, oudt. konkr., nu prov. v. Brt.-Indië.
Assassijnen, Mah. sekte 12e—13e eeuw; ieder lid was verplicht elken moord te volbrengen die hem door hun opperhoofd (den „Oude v. d. Berg") geboden werd. (1775—'41.
Assche, (Henri v.), landsch.-schilder te Brussel
Asschenberg (Hermanus), Nederl. puntdichter, 1726—92.
Asselijn, schilder (landsch. en gevechten) te Antwerpen, 1610—54; schreef „broederschap der schilderkunst".
Asselt, d. in Lbg., ca. 1 u. NNO. v. Roermond.
Assen, 1) hpl. der prov. Drente, ruim 7 D. I. (dichtbij het Sterrenbosch). 2) Jan Walter v. A., schilder en graveur, geb. 1471.
Assendelft, d. in N. Holl., 2 u. v. Haarlem.
assessor, 1) (in rechtbanken :) bijzitter; 2) (in gemeente-besturen :) wethouder.
Assiento, verdrag van 1713, waarbij aan Engld. het monopolie werd verleend om slaven in de Sp. koloniën in te voeren..
assignaten, papiergeld der Fr. rev. v. 1789 (waardeloos).
assignatie, (kph.) orderbriefje tot betaling.
assimi-latie, gelijkmaking; **-leeren**, gelijkmaken.
Assing (Ludmilla), '27—'80, Dt. schrijfster, gaf de werken van haren oom Varnhagen von Ense in het licht.
Assiniboine, riv. in N. Am., mondt in de Red-river.
assisen, zittingen der rechtbank v. gezworenen.
Assisi, 1) st. in Umbrië, geb.-pl. v. 2) Franciscus v. A., 1182—1226, stichter v. d. Franciscaner-orde, 1228 gecanoniseerd.
assisten-t, helper; **-tie**, hulp.
Assmanshausen, d. in de Rijngau (distr. Wiesbaden). Assmanshäuser (wijn).
associ-atie, aaneensluiting, vennootschap; **-é**, vennoot, compagnon; **-eeren** (zich), eene vennootschap (compagnieschap) aangaan.
assonant, gelijkluidende klank.
assortiment, 1) goederen-voorraad; 2) stel.
Assuan, st. in Z. Egypte, a. d. Nijl, die bij A. bevaarbaar wordt. (Z. Am.).
Assuncion (Assumption), hst. v. Paraguay
Assur, zoon van Sem, stichtte Ninive.
Assurantie, verzekering.
Assyrië, oudt. een rijk in Voor-Azië, hst. Ninive; het werd 606 v. Chr. verdeeld tuss. Perzen en Meden.
Astarte, (fab.) kng. des hemels, opperste godin der Syriërs, Phenicièrs en Karthagers.
Asten, d. in N. Br., ca. 4 u. v. Eindhoven.
aster, (plk.) sterrebloem.
aster-iscus, stervormig verwijzingsteeken (*); **-oïeden**, kleine sterren (wereldbollen) tuss. Mars en Jupiter. De vier grootste (eerst ontdekte) zijn Ceres, Pallas, Juno, Vesta.

asthenie, uitgeputheid v. krachten.
asthm-a, aamborstigheid; **-atisch,** aamborstig.
Asti, st. in de Ital. prov. Alessandria, a. d. Tanaro; muskaatwijn.
Astor (Joh. Jac.), geb. 1763 te Walldorff bij Heidelberg, † '48 te Nieuw York, rijk geworden koopman. A.-huis, te Walldorf, opvoedingsgesticht; A.-bibliotheek, te Nieuw York.
Astorga (Emmanuel d'), geb. 1681 te Palermo, † 1736 bij Praag; comp. v. kerkmuz. (inz. het „Stabat Mater"). (Kaspische Zee.
Astrabad, ongezonde Perz. st. O.hoek der
Astraea, (Gri. fab.) godin der gerechtigheid.
Astrakan, hpl. met 50 D.I. v.h. O.Russ. gouvt. A., op een eil. in de Wolga.
astro-labium, werktuig om de hoogte der sterren te meten; **-latrie,** sterrendienst, sterren-aanbidding; **-logie,** sterrenwichelarij, waarzeggerij uit de sterren; **-loog,** sterrenwichelaar; **-nomie,** sterrenkunde; **-noom,** sterrenkundige.
Asturië, vorstendom ter N kust v. Spanje, hst. Oviedo. Prins v. A., Spaansche kroonprins.
Astyages, 593—59 v. Chr., laatste kon. v. Medië, afgezet door Cyrus.
Astyanax, zoon v. Hektor en Andromache; gedood door de Grieken.
Asunclon. Zie **Assunclon.**
asyl, toevluchts-oord. Recht v. A.
asymptoot, rechte lijn, die aanhoudend eene kromme nadert, zonder die ooit te raken.
asyndeton, (tlk.) volzin, waaruit verbindingswoorden zijn weggelaten.
Atacama, woestijn in Chili en Bolivia.
Atahualpa, laatste Inca v. Peru, verraderlijk vermoord door Pizarro.
Atalf. ster der 1e grootte i.d. Adelaar.
Atalante, (Gri. fab.): 1) dtr. v. Jasus en Klymene. 2) dtr. v. Schoeneus, werd door Aphrodite veranderd in een leeuw.
atavismus, zich eerst bij latere nakomelingen vertoonende overeenkomst met voorouders.
Ate, verderf brengende Gri. godin.
atelier, werkplaats (inz. v. schilders, enz.).
atellanen (of Oscische spelen), oudt. Rom. kluchtspelen.
a tempo, (muz.) in dezelfde maat als vroeger.
atermoyement, (rcht.) uitstel v. betaling.
Ath, Belg. st. in Henegouwen, a. d. Dender; 9 D.I.
Athalia, afgodische kng. van Juda 884—878 v. Chr., door den hoogepriester Jojada v. d. troon gestooten ten voordeele v. haren kleinzoon Joas (878—838 v. Chr.) Zie II Kon. 11 en Racine's treurspel.
Athanasius de Gr., kerkvader, biss. v. Alexandrie, „vader der orthodoxie"; voornaamste bestrijder v.d. Arianen, 298—373.
Athapasca, riv. in Brit. N.Am., ontspringt in de Rocky Mountains en ontlast zich in het A.-meer. (volger v. Alarik.
Athaulf, kon. der Westgothen (410—15), op-
athe-isme, loochening van het bestaan Gods; **-ist,** godloochenaar; **-istisch,** godloochenend.
athenaeum, 1) tempel v. godin Athene (= Rom. Minerva). 2) inrichting voor hooger onderwijs. (denaar, 200 n. Chr.
Athenaeus uit Naukratis in Egypte, Gri. re-

Athenagoras, chri. **wijsgeer, 2e eeuw.**
Athenaïs, onder den naam van **Eudoxia gmln.** v. keizer Theodosius.
Athene, 1) Gri. godin. Zie **Minerva.** 2) hst. v. Attika en middelpunt der Oud. Gri. beschaving, thans hst. v.h. konkr. Griekenland. met 100 D I en omvt. (Tiberius.
Athenodorus, stoïcijnsch wijsgeer, leerm. v.
Atherstone (Edwin), 1788—'72, Engl. dichter („Fall of Ninïveh").
ath-leet, oudt. Gri. vuistvechters en worstelaars; **-letisch,** forsch gespierd, forsch gebouwd.
Athlone, st. in Ierland, a.d. Shannon; in 1691 bedwongen door **v. Rheede Ginckel,** die daarvoor den titel grf. v. A. ontving.
Athos, Z. voorgebergte v.h. sch.-eil. Chalcis. (H)agion Oros, de heil. berg met de A.kl.
Atjeh, hst. v.h. vroeger Maleische sultanaat A. op Sumatra; sedert '72 met de Nederlanden in oorlog, en in naam Nederl.
Atkinson (Th. W.), 1799—'61, ber. **Engl.** reiziger in N. Azië en landsch.-schilder.
Atlanta, hst. v. Georgia met 37 D.I.
Atlanten, mrv. v. **Atlas** 1.
Atlantis, fabelachtig eil., had **W. v. d.** Hercules-zuilen gelegen, doch was door den Oceaan verzwolgen, om de bewoners voor hunne zonden te straffen. (van Amerika
Atlantische Oceaan, scheidt Europa en Afrika
Atlas, 1) (mrv. **Atlanten**) fabelachtige reus als hemeldrager. 2) hooggebergte in NW. Afrika, waarin de reus A. veranderd werd door het Medusahoofd. 3) (bwk.) mannenfiguur als drager. 4) (ontl.) halswervel, die het hoofd draagt. 5) verzam. land- en hemelkaarten, of geographische kaarten in 't algemeen. 6) glanzig glad weefsel, meestal van zijde.
atmo-sfeer, dampkring; **-sferisch,** door luchtdrukking in beweging gebracht. (omsluitend.
Atol, ringvormig koraal-eil, een binnenwater
atoom, stofdeeltje.
atout, (spl.) troef.
Atowal, een der **Sandwich eil.**; **vellige reede.**
atramentum, 1) zwarte **kleurstof;** 2) steen der wijzen. (v. Darië.
Atrato, riv. in Z. Am., stort zich in de Golf
Atrebaten, Gall. volk, dat tegen Cesar streed; hunne hst. was Atrebatæ (thans Arras).
Atrecht. Zie **Arras.**
Atreus, vader v.d. Atriëden (d.i. Agamemnon en Menelaos), zoon v. Pelops, kon. v. Mycenae, werd vermoord door Aegisthus.
atrium, vn. vertrek van een woonhuis der oude Rom.; atria cordis, voorkamers v.h. hart.
atrop-a, eene giftplant (A. Belladonna, dolle kers); **-ine,** een alkaloïde, dient in de oogheelkunde ter verwijding v.d. oogappel.
atrophie, verlies v. krachten.
Atropos, (Gri. fab.) eene der 3 schikgodinnen, sneed der menschen levensdraad af.
Atsjin. Zie **Atjeh.** (dan de secretaris.
attaché, bij een gezantschap minder in rang
Attalus, 3 koningen v. Pergamus: 1) A. I, 209 v. Chr., hoofd v.h. Aetolisch verbond, † 107 v. Chr. 2) A. II, 159—138 v. Chr. 3) A. III, † 133 v. Chr., had de Rom. benoemd tot erfgenamen. 4) eerst door Alarik, later weder door

Athaulf verheven tot keizer v. h. Westersch Rom. rijk, doch beide keeren weder afgezet.
attaque, aanval.
attentaat, misdadige aanslag.
attentie, aandacht, oplettendheid.
Atterbom (Peter Dan. Am.), 1790—'55 Zweedsch dichter en schrijver. (Enns.
Attersee, vischrijk meer in Oostenrijk ob der
attest, getuigschrift.
attestatie de vita, schriftelijke authentieke verklaring dat iemand in leven is.
Attï-ca, oudt. tot Athene beh. landsch. (thans met Boeötie eene nomarchie); **-sch,** van (uit, betreffende) Attica; **-cismus,** Attisch taaleigen.
Atticus (Titus Pomponius), 109—32 v. Chr., Rom. geleerde, vriend v. Cicero.
Attila, 1) kon. der Hunnen, 433—452, heet in het Nibelungenlied „Etzel", wordt ook genoemd „Geesel Gods". 2) huzarenrok.
Attisch. Zie in **Attica.**
attitude, lichaamshouding.
Attius, 1) A. Naevius, vogelwichelaar onder den Rom. kon. Tarquinius den Oude. 2) Lucius A., Rom. treurspeldichter 170—94 v. Chr.
Attock, Engl. vest. a d. Indus, t.o. de uitwatering v. d. Kaboel; is de sleutel v Indië.
attorney, Engl. procureur; A. General, procureur voor de belangen der Kroon.
attractie, aantrekking.
attrapp-e, valstrik of val; **-eeren, betrappen.**
attribuut, kenteeken.
Atys, (fab.): 1) lieveling der godin Cybele, werd na zijnen dood door haar in een pijnboom veranderd. 2) zoon v. Herakles, werd de stv. der kon. v. Lydië. 3) zoon v. kon. Cresus, op de jacht bij ongeluk gedood door Adrastus.
Atzieken. Zie **Azieken.**
Aube, Fr. riv., die zich in de Seine ontlast en haren naam geeft aan een dep.
Auber (D. F.), 1782—'71, Fr. opera-componist (..Muette de Portici", „Fra Diavolo", enz.).
Aubert (J. L., abbé), Fr. fabeldichter, 1731—'14.
Aubigné (Théod. Agr. d'), 1550—1630, Fr. stm. en geschsch., vriend van Hendrik IV, en grootvader v. Mad de Maintenon.
Aubry de Montdidier, Fr. ridder, werd 1371 vermoord door Robert Macaire, die deswege veroordeeld werd om met den hond van A. d. M. te vechten, en door dezen overwonnen werd. Toen deze historie in Weimar ten tooneele gebracht werd, nam Göthe deswege zijn ontslag als directeur v.d. schouwburg.
Auburn, st. met 17 D. I. in den staat Nieuw York; staatsgevangenis.
Aubusson (Pierre d'), Fr. ridder, 1476 grootmeester der orde v. St. Jan, verloste 1480 Rhodus v. d. Turken, † 1503
a. u. c. = anno urbis conditae (d. i. in het jaar na de stichting v. d. stad Rome).
Auch, Fr. st. a d. Gers; 14 D. I.
Auckland, hst. v. Nieuw-Zeeland.
Aucklands-eilanden, eene eil.-groep Z. v. Nieuw-Zeeland, ontdekt '06 door Briston.
au contraire, integendeel.
au courant de, volkomen bekend met.
auctie, openbare veiling (verkooping) v. roerende goederen.
auctor, aanrichter; **a. materialis, volvoerder**

v. h. bedrijf; a. intellectualis, aanzetter tot eene handeling.

Audaeus, een Mesopotamiër, die verbannen werd, omdat hij aan de geestelijken hunne ondeugden verweet; † 370.

Aude, riv. in Z. Fra., ontspringt in de Pyreneën, geeft haren naam aan een dep., en ontlast zich in de Midd. Z.

Audenaerde (Robert v.), 1663—1717, hist.-schilder en graveur te Gent. (partijën hooren.

audiatur et altera pars, men moet de beide

audiëntie, gehoor (toelating ten gehoore).

auditeur, openbaar aanklager bij het mil. gerechtshof. (toehoorders.

auditorium, 1) gehoorzaal. 2) gehoor, al de

Audouin (Jean Victor), 1797—'41, Fr. zoöloog; ber. werk over de gelede dieren.

Audubon (John James), † '51, beroemd vogelkenner; schreef „Birds of America" en „Ornithological Biography".

Auerbach (Berthold), geb. '12 te Nordstetten, † '82 te Cannes, schreef „Schwartzwalder Dorfgeschichten", enz.

auer-haan (Lat. Tetrao urogallus), grootst Eur. boschhoen; **-os** (Lat. Bos urus), wilde buffel, thans uitgestorven, leefde in de oud-Germaansche wouden.

Auersperg (Anton, Alex. grf. v.). Zie **Anastasius Grün.** (slag 14 Oct. '06.

Auerstädt, d. in de Pruis. prov. Saksen; veld-

Auerswald, 1) Hans Jacob v. A., 1757-'33 Pruis. stm., vader van 2) Hans Adolf Erdmann v. A., 1792—'48, lid der nat. vergadering te Frankfort, met Lichnowsky daar door de opstandelingen vermoord. Zijn broeder 3) Rudolf v. A., 1795—'66, herhaalde malen minister. 4) Alfred v. A., br. der 2 vorigen, 1797—'70, in '40 Pruis. minister v. binnenlandsche zaken.

au fait de, bekend met. († '57.

Auffenberg (Jos., vrijheer v.), Dt. tooneeldichter,

Aufsess (Hans, vrijheer, v.) '01—'72, stichter v. h. Germ. museüm te Neurenberg. (pair.

Augereau (P. Fr. Ch.), 1757—'16, Fr. genl., later

Augias, (Gri. fab.) kon. van Elis; Hercules reinigde zijn runderstal, en doodde hem wegens zijne ondankbaarheid. A.-stal, (fig.) vuile rommel. (dichter.

Augier (G. V. Emile), geb. '20, Fr. blijspel-

augiet, (min.) schitterende steen, donkergroen, sam. als hoornblende, anders gekristalliseerd.

Augsburg, a. d. Lech, 65 D. I., hpl. v. h. Beiersche district Schwaben. A.-sche Confessie, op den Rijksdag te A. 1530 door de Protestanten overhandigd. A.-sche Godsdienstvrede 1555, enz. (vogelen.

augier, Rom. waarzegger uit de vlucht der

August, keurvorsten van Saksen, A. I. 1553-86. A. II (de Sterke), 1694—1733; ook kon. v. Polen 1697—1706 (ongelukkige oorlogen tegen Karel XII v. Zweden) en 1709 op den troon hersteld, † 1733. Zijn zoon A. III, krv. v. Saksen en kon. van Polen 1733—63.

Augusta, 1) prinses van Saksen-Weimar, geb. '11, gehuwd '29 met prins Wilhelm v. Pruisen, die '61 kon. v. Pruisen, '71 keizer v. Duitschland werd. 2) hst. v. d. N. Amer. staat Maine 12 D. I. 3) st. in den N. Amer. staat Georgia, a. d. Savannah; 25 D. I.

augustales, Rom. priesters, door keizer Augustus benoemd voor den dienst der huisgoden.
Augustenburg, vlek op het Sleeswijksche eil. Alsen, vroeger residentie der hertogen v. Holstein-Sonderburg.
Augustine, hst. v. d. N. Amer. staat Florida (wordt het Amerikaansche Nizza genoemd).
Augustinus, de heilige, kerkvader, geb. 354 te Tagaste, werd 387 Christen, † 432 als biss. v. Hippo Regius. (Bergum.
Augustinusga, d. in Fri., ca. 3 u. NO. v.
Augustowo, hst. der Poolsche prov. A. aan de Netta. 10 D. I. Het kanaal van A. verbindt de Netta met de Njemen.
Augustulus (Romulus), laatste keizer v. h. W. Rom. rijk, werd in 476 afgezet door Odoacer, vorst der Herulen.
Augustus. 1) Oogstmaand, 8e maand des jaars, A. genoemd ter eere van 2) A., geb. 63 v. Chr. te Rome, † 14 n. Chr. te Nola, neef en aangenomen zoon (en erfgenaam) van JuliusCesar. 2e driemanschap met Antonius en Lepidus 43 v. Chr; door de overwinning op Antonius bij Actium 31 v. Chr. alleenheerscher, en van 27 v. Chr. af Rom. keizer Cajus Julius Caesar Octavianus A.
aula, gehoorzaal eener hoogeschool.
Aulis, st. in Boeötië, van waar de Gri. vloot onder Agamemnon naar Troje stevende. Zie **Iphigenia.**
Aumale, st. in het Fr. dep. Beneden-Seine. Hertog v. A. 4e zoon van kon. Lodewijk Filips, geb. '22; '73 Pres. v. d. krijgsraad over Bazaine; '86 uit. Fra. gebannen.
au porteur, (kph.) aan toonder. (1364.
Auray, st. in het Fr. dep. Morbihan, veldslag
Aurelianus, Rom. keizer 270—275. versterkte Rome, versloeg de Gothen, gezeverde over Zenobia, † door sluipmoord.
Aurelius. (Victor), Rom. geschsch., 4e eeuw.
Aureng-Zeb, grootmogol v. Hindostan 1658—1707.
Aureolus (M. Acilius), Rom. tegenkeizer (tegen Galliënus), door Claudius II overwonnen
aureool, lichtkrans. [(261—267).
Aurich, st. in O. Fri.; in de nabijheid de „Upstalia-boom", waar de Friezen oudt. hunne volksvergaderingen hielden.
Aurillac. Fr. st. in Auvergne, 10 D. I.
Aurindules, volgens oude Holl. kronieken kon. v. Fri., Wiltenburg en Holl., was gehuwd met eene reuzin.
auripigment. Zie **operment.**
Aurora, (Rom. fab.) godin v. h. morgenrood; (fig.) dageraad. (beste.
Ausbruch, inz. bij de Hong. wijnen, het aller-
auscultatie, (gnk.) onderzoek met het bloote oog of met de stetoskoop naar den toestand van het inwendige der borst. (**percussie,** dito onderzoek door te kloppen op de borstkas).
a uso. (kph.) zooals het gebruik is.
Ausonia, oude naam v. Italië. Ausoniërs, oudt. een volk in Italië, derwaarts gekomen onder Ausonius (den zoon v. Ulysses en Circe), bewoonde later Neder-Italië.
Ausonius (Decimus Magnus), Rom. dichter, 304—395 (idyllen). (teekenen.
ausp-ex, hetzelfde als **augur; -icïën,** voor-

Aussig. Boh. st a.d. Elbe; 14 D.I. 1426 door de Hussieten verwoest.
Austen (Jane), Engl. romanschrijfster, 1775—'07.
Austerlitz, 1) stadje in Moravië; driekeizersslag 2 Dec. '05, overwinning door Napoleon I op het Russ.-Or. leger (keizers Alexander en Frans); **wapenstilstand** 6 Dec. '05. 2) dorpje bij Zeist, Nederl. prov. Utrecht.
Australië, het kleinste en laatst ontdekte (inz. door Cook 1769—78) werelddeel, bestaat uit het continent Nieuw-Holland met de daarbij behoorende archipel (Oceanië).
Austrasië (Austrië), oudt. O.deel v.h. rijk der Franken: de hst. was Metz.
austregaalrecht, bij de oude Duitschers: rechtspraak van rechters, door de geschilhebbende partijen gekozen.
Auteuil, d. nabij Parijs, bij 't Bois de Boulogne; zomerverblijven v. Boileau, Molière, Franklin, Thiers en andere ber. personen.
auteur, schrijver.
authent-iciteit, echtheid; **-iek,** echt.
autobio-graaf, iemand, die zijn eigen leven beschrijft; **-graphie,** levensbeschrijving door den persoon zelven; **-graphisch,** eigenlevenbeschrijvend. (spronkelijk.
autochton-en, eerste bewoners; **-isch,** oor-
autocr-aat, alleenheerscher; **-atie,** onbeperkte heerschappij; **-atisch,** naar eigen willekeur.
auto-da-fe, ketter-verbranding.
autodidakt, zich zelf gevormd hebbend geleerde; **-isch,** door eigen studie.
auto-graaf, eigenhandig geschreven stuk; **-graphie,** vervielvoudiging (van eigenhandig schrift). **-graphisch,** door steendruk of kopieermachine vervielvoudig(end)
autom-aat, beeld van mensch of dier, dat zich werktuigelijk bewegen kan, (fig.) stroopop: **-atisch,** werktuigelijk.
automedon, wagenmenner (v. Achilles).
autonom-ie, zelfregeering; **-isch,** zelfregeerend. **-ist,** voorstander van zelfregeering.
autopsie, schouwing (inz. lijkschouwing).
autori-satie, machtiging; **-seeren,** machtigen; **-teit,** 1) gezag, 2) macht hebbende(n).
Autran (Joseph), geb. '13, Fr. dichter.
Autun, Fr. st. (14 D. I.), dep. Saône-et-Loire a. d. helling v. Mont-Cenis, bisschopszetel (Zie **Talleyrand**).
Auvergne, oudt. grfs. in Z. Fra; **Auvergnaten.** bewoners van A.
Auwers (Arthur), geb. '38 te Göttingen, Dt. sterrenkundige, sedert '66 te Berlijn.
Auxerre, st. in Fra., a. d. Yonne; 16 D. I.
auxiliair. tot hulp dienend; - eskader, hulpvloot. -e troepen, hulptroepen.
Auzout (Adrien), Fr. sterrenkundige, † 1691.
Ava, oude hst. v. Birma, 50 D. I.; 39 aardb.
aval, (kph.) handteekening als borg voor de betaling van een wissel.
avan-ce, 1) voorschot. 2) eerste stap tot toenadering. 3) voordeel; **-ceeren,** voorwaarts gaan. **-cement,** bevordering.
avantage. voordeel.
avantgarde, voorhoede.
Avaren, een Tartaarsch volk; ze plunderden (619) de voorstad v. Constantinopel, en werden later (791) onderworpen door Karel d. Gr.

Ave, wees gegroet; Ave Maria, **eerste woorden** van een R. Kath. gebed.
aveelzaad, een oliehoudend **zaad.**
avegaar, gr. ijzeren mansboor.
Avenhorn, d. in N. Holl., **2 u. ZW. v.** Hoorn.
Aventinus (Joh.), 1477—1534, Beiersch geschsch. (eigenlijk genaamd Turmayr) uit Abensberg (Lat. Aventinum), † te Regensburg.
Aventijnsche berg, een der zeven heuvelen v. h. oude Rome. (laan of straat.
avenue, met boomen aan weerszijden beplante
Avercamp (Hk. v.), Nederl. schilder, 17e eeuw.
Avereest, d. in Overijsel, 6 u. NO. v. Zwolle.
Averners, machtige volksstam in Gallië (het tegw. Auvergne). werd 122 v. Chr. door de Romeinen onderworpen.
Avernus, meer in Campanië (thans Lago d'Averno), bij Virgilius ingang v. d. onderwereld.
Averrhoës, (Ibn Rosjd, Arab. wijsgeer, 1125—98, verklaarder v. Aristoteles.
avers, kopzijde van muntstukken.
Aversa (oudt. Atella), st. in **'t Napelsche; 20 D.I.**
aversie, afkeer, tegenzin, weerzin.
averuit, citroenkruid.
averij, zeeschade; (fig.) letsel.
Aves-eilanden. Zie **Vogel-eilanden.**
Aveyron, 1) Fr. dep. **2)** riv. in Z. Fra., loopt uit in den Tarn. (Theodosius d. Gr.
Avianus (Flavius), Rom. fabeldichter, tgn. v.
Avicenna (Ibn Sina), 980—1037, Arab. wijsgeer en geneesheer. (4e eeuw.
Avienus, (Rufus Festus), Rom. dichter, laatst
Avignon, hpl (33 D. I.) v. h. Fr. dep. Vaucluse in Provence, a. d. Rhône; 1309—78 zetel der Pausen (graven v. A.), thans van een abtss. Graf van Laura. A.-bessen (verfstof voor katoendrukkerijën).
a vista, (kph.) op zicht, op vertoon; (muz.) onvoorbereid, dadelijk van het blad.
aviveeren, verlevendigen (b. v. kleuren).
avoir-du-poids, Engl. handelsgewicht (1 pond a-d-p. = 453.59 gram).
avondster, (str.) Venus.
avon-tuur, lotgeval (op **a., op goed geluk**); **-turen,** wagen; **-turier, gelukzoeker.**
Awaren. Zie **Avaren.**
Axel, st. in Zeeland (Zeeuwsch Vlaanderen); 2800 inw. (met.; Tell-kapel.
Axenberg, a. h. Vierwaldstättermeer, **1022**
axiniet, (min.) bijlsteen of Thumersteen (naar Thum in Saksen) voor sieraden.
axioma, vaststaande waarheid.
Ay, een der Banda-eil.; muskaatnoten.
Azië, het grootste der 5 werelddeelen, het O.-hoofdbestanddeel der Oude wereld, **ca. 45** millioen vierk. km.. ca. 830 **mill. bew.** Het oude A. (Zie **Klein-Azië**); **-aat, Aziër; -atisch,** van of betreffende A.
azimuth, (strk.) boog v. d. horizon. (1415.
Azincourt, d., Fr. dep. Pas-de-Calais, **veldslag**
azoïsch-e formatie, fossielvrije aardlaag.
Azoren, (Haviks-eil.), **9 aan** Portugal behoorende eil. in den **Atl. O. (hst. Angra op Terceira); ontdekt 1432 door Cabral.**
azotum, stikstof.
Azteken, in de 13e **eeuw uit het Noorden** binnengedrongene bevolking van Mexico tijdens

de ontdekking van Am. Zie **Montezuma.**
azuur, hemelsblauw.
Azymieten, (kkl.) gebruikers **van azymen** (d. i. ongezuurd brood); **een scheldnaam.**

B.

Baak, d. in Geld., 2 u. NO. **van Doesburg.**
Baäl, met menschen-offers vereerde **god der** Babyloniërs; (fig.) afgod.
Baälbeek (Heliopolis), **oude st. in Syrië,** bij den Libanon; aardb. 1759. (van Loenen.
Baambrugge, d. in prov. Utr., 1 u. NNW.
Baan (Jan de), 1633—1702, portretschilder; van hem het bekende doek (1667) ter vereering van Cornelis de Witt in Dordrecht.
baander, werkman in eene lijnbaan (garenspinner; touwslager).
baanderheer, oudt. edelman, die het recht had om te strijden onder zijne eigene banier.
baardgier. Zie **lammergier.** (Waalwijk.
Baardwijk, d. in N. Br., ca. 1 u. O. v.
Baarland, d. in Zeel., 2 u. Z. v. Goes.
Baarlandt (Adriaan v.), 1488—1542, prof. te Leuven, schreef over de graven van Holl. en de bisschoppen v. Utr. (v. Breda.
Baarle-Nassau, d. in N.Br., ruim 3 u. ZZO.
Baarn, d. in prov. Utr., 2 u. v. Amersfoort.
baarrecht, een middeleeuwsch godsgericht; bloedde een lijk, wanneer de beschuldigde er bij gebracht werd, dan hield men zijne schuld voor bewezen. (Heinkenszand.
Baarsdorp, d. in Zeel., een kle. u. NO. v.
Baart (Pieter), Friesch **geneesheer** (17e eeuw) en dichter in de volkstaal.
Babber, een der Molukken.
Babel. Zie **Babylon.**
Bab-el-Mandeb, zeeëngte **tuss.** Arabië en Afrika, ingang tot de Roode Zee.
Babelsberg, konkl. kasteel bij Potsdam.
Babeuf (François Noël), bijgn. Gracchus, Jacobijn uit de Fr. revolutie, 1797 onthoofd.
Babington (Anthony), samenzweerder om Maria Stuart te bevrijden, werd 1586 onthoofd.
babirussa, Soendaneesch varken.
bablah, de peulvrucht v. eenige O.-Ind. acacia's, dient als verf- en looistof.
Babur, 1e grootmogol, veroverde Hindostan 1525, † 1530. (pijnen, N. v. Luron.
Babuyanen (Varkens-eil.), groep der Philip-
Babylon (Babel), a. d. Euphraat, oude hst. v. **B-ië** (een 609 v. Chr. door Nabopolassar gesticht rijk, dat bloeide onder Nebukadnezar; het werd 538 v. Chr. Perz., later Macedonisch, daarna Syrisch, 650 n. Chr. Arab., 1638 Tu.). Ruïnen met opschriften in wiggeschrift; -ische torenbouw (bijb Toren v. Babel); -ische gevangenschap der Joden. (v. Heusden.
Babyloniënbrook, d. in N.Br., ca. 2 u. W.
baccalaureus, oudt. (en nog in Engld.) acad. graad, waarop de graad van doctor volgt.
Bacchus (Gri. Dionysos), (fab.) god v. d. wijnbouw. Bacchanaliën, Bacchusfeesten, (fig.) zwelgpartijen. Bacchanten, 1) deelnemers aan de Bacchanaliën. 2) (in de Middeleeuwen) omzwervende studenten.
Bach (Johann Sebastian), 1685—1750, vader

der Dt. toonkunst. Van zijne zonen inz. Karl Phil. Emanuel B., 1714—88, accompagneerde Fred. d. Gr. op de fluit, componeerde Kerkmuziek, † als muz.-directeur te Hamburg.

bacillus, mikroskopische draadbacterie; de b. anthracis verwekt het miltvuur bij vee; de b. komma. Zie **Cholera.**

Back, (George), 1796—'78, Engl. reiziger in de N. IJszee, ontdekte de naar hem genoemde Back.-riv. en Koning Willem IV land.

Backhuizen (Ludolf), 1631—1709, zeeschilder te Amst. Zijn kizn. Ludolf B., 1717—82, schilder.

Backwoods, „Achterbosschen", onbebouwde landerijën in 't W. der Vereen. Staten (N Am.).

Bacon, 1) Roger Baco, 1214—94, Engl. Franciscanermonnik te Oxford, als toovenaar („Doctor mirabilis") in den kerker geworpen, enz. 2) Francis Bacon, 1561—1626, baron v. Verulam en viscount v. St. Albans, lord kanselier, wegens omkooperij veroordeeld, maakte de wetenschap vrij v. d. scholastieke methode.

bacterie, mikroskopisch ingewandsdiertje, veroorzaakt besmettelijke ziekten.

Bactrië, Zie **Baktrië.**

Badajoz, Sp. grensvesting met 25 D. I. a. d. Guadiana, aan de zijde v. Portugal; '12 ingenomen door Wellington.

Bädeker (Karl), geb. '01 te Essen; † '59 te Koblentz, boekhandelaar (reisboeken).

Baden, 1) grootste Gr.-htgd. v. h. Dt. rijk, hst. Karlsruhe; 2) B. a. d. Oos (Baden-Baden) in 't Gr.-htgd., a. d. voet v. h. Schwartzwald, ber. bpl., 12 D. I. 3) B. bij Weenen, bpl., 7 D. I.; 4) B. in 't Zwits. k. Aargau, bpl., 4. D. I.

Badinguet, spotnaam v. Napoleon III, omdat hij in de kleeding van den werkman B. uit Ham ontvlucht was.

Badoeïenen, volksstam in W. Java.

Baduhenna, volgens Tacitus een woud, waar 36 n. Chr. 900 Romeinen door de Friezen gedood werden.

Baerle, d. in Lbg., 1 u. ZZW. v. Venlo.

Baetica, oudt. Rom. prov. in Z. Spanje.

Baffin (Wm.), 1584—1622, Engl. zeeman; naar hem gen. zijn Baffinsbaai in de N.-IJszee, en Baffinsland N. Amer. eil. N. v. Labrador.

Baflo, d. in Gron., 1 u. v. Onderdendam.

bagage, reisgoed.

bagatel, kleinigheid.

Bagdad, versterkte hpl. v. d. Az.-Tu. prov. A., a. d. Tigris; met Oud-B. 70 D. I.

Bagelen, residentie Z. kust v. Java.

baggeren, uitdiepen (b.v. grachten).

Baggesen (Jens), geb. 1764 te Korsör, † '26 te Hamburg, Deensch en Duitsch dichter.

Bagnères, twee Fr. bpl. in de Pyreneën 1) B. de Bigorre, 8 D. I., a. d. Adour, 2) B. de Luchon, 4. D. I.

bagno, gevangenis voor galeislaven, door Napoleon III opgeheven.

Bahama- (of Lucayische) **eilanden,** sedert 1632 Britsch W. Ind. eil. groep in den Atl. O.: 1492 door Columbus ontdekt.

Bahia, versterkte hpl. der Braz. prov. B., a. d. Allerheiligenbaai; 130 D. I.

Baikal, B.-meer, binnenmeer in Z. Siberië; NW. daarvan het B.-gebergte.

Bailly (Jean Sylvain), geb. 1736, ber. Fr. ster-

renkundige. 1789 **Pres. der nat. vergadering**, 1793 geguillotineerd.
Bairam, Mah. feesten, einde maand Ramadan.
Baireuth, st. in Beieren a. d. Rooden Main, 24 D. I.; Wagner's nat. theater; stb. v. Jean Paul, die te B. stierf.
baisse, (kph.) daling v. d. koers.
Bajae, oudt. ber. Rom. bpl. nabij Napels.
bajadere, Ind. danseres (en zangeres).
Bajazet (of Bajesid), twee Tu. sultans: B. I. (bijgn. „Ilderim", d. i. de Bliksem), 1347—1403, versloeg de Christenen bij Nikopolis 1396, en werd 1402 verslagen en gevangen genomen door de Mongolen, onder Timoer. B. II, 1447—1512, volgde 1481 zijn vader Mohammed II op, liet zijn br. Djem ombrengen door vergif, en stierf zelf insgelijks vergeven.
bajazzo, hansworst.
bajonet, sche p puntig opzetstuk op een geweerloop; 1670 uitgevonden te Bayonne.
bak, 1) houten voorwerp; 2) gemeenschappelijke matrozen-disch, (ook:) matrozen, die te zamen eten, (ook:) scheeps-voorplecht; 3) (tnl.) parterre; 4) (spl.) triktrakspel.
bakboord, (zeew.) linkerzijde v. h. schip.
Bakel, d. in N. Br. bij Eindhoven.
Baker (Sir Samuel White), '21—'84, Engl. reiziger in Afrika, ontdekte het meer Albert Nyanza (bronnen van den Nijl).
Bakhuizen, d. in Fri., ca. 4 u. W. v. Lemmer.
Bakker, 1) Jacob B., 1609—51, Nederl. portretschilder. 2) Jan de B., pastoor te Woerden, † 1520 als martelaar voor de zaak der Kerkhervorming. 3) Pieter **Hulzinga B.**, 1713—'01, **Ndl.** dichter. (stekend varkensvoeder.
Bakonyerwoud, Hong. woudgebergte; uit-
Baktrië, oudt. Az. rijk: hst. Baktra (thans Balch). (16 D. I.; naphta-bronnen.
Baku (Bakoe). Russ. st. in Trans-Kaukazië.
Bakunin (Michael), geb. '14 te Torsjok, † '76 te Bern. Russ. agitator (socialist).
Balaklava, havenstad Z. Krim; 25 Oct. '54 overwinning der Engelschen op de Russen.
balans, dwarsstang, waaraan de twee weegschalen hangen: (fig.) evenwicht; (kph.) periodieke afsluiting v. d boeken.
Balassa, 1550—94, eerste Hong. volksdichter.
Balbi (Adr.), 18e eeuw. Ital. geo.
Balbinus (Decius Coelius), Rom. keizer, te gelijk met Maximus Pupiénus 237—8; beiden werden op straat vermoord. (schrijver.
Balbo (grf. Cesare). 1789—'53, Ital. stm. en
Balch, st. in Afghanistan. Zie **Baktrië**.
baldakijn, troonhemel.
Baldr (Baldur). (fab.) Noordsche god des lichts.
Baldwin (Edw.). Zie **Godwin**.
Balearen, Sp. eil.-groep t. d. Midd. Z., tegenover de kust v. Valencia.
Balen (Hendr. v.), 1560—1632, ber. Antwerpsch schilder, leermeester v. Van Dijck.
Balfe (Mich. Wm.), '08—'70, Engl. operacomp. (50 D. I.
Balfroesj, Perz. kpst. nabij de Kaspische Zee;
Bali, een der Kle. Soenda-eil., O. v. Java, daarvan door Straat B. gescheiden.
Baliol (John), kon. v. Schotland, verdreven door Eduard I v. Engld; † 1314.

baljuw, oudt. rechterlijk ambtenaar, in rang boven den schout.
Balk, d. in Fri., 2 u. NW. v. Lemmer.
Balk (Hermann v.), grondlegger v. d. heerschappij der Dt. Orde in Pruisen; † 1247.
Balkan (oudt. Haemus), gebergte in Eur. Turkije, tuss. Bulgarije en Rumelie. B.-schiereiland. (risch-dram. vorm.
ballade, dichtstuk v. epischen inhoud in lyballet, opera-dans, tooneeldans.
Ballhorn (Joh.), † 1599, boekdrukker, gaf het Stadsrecht van Lubeck uit, vol met fouten; vandaar het woord „verballhornen", dat beduidt door zoogenaamd verbeteren nog slechter maken dan het was.
ballista, werpgeschut der ouden.
ballon, 1) luchtbal; 2) glazen stolp op eene lamp.
ballot-age, stemming (**-eeren, stemmen**) door middel van balletjes.
Ballum, d. op eil. Ameland (prov. Fri.).
Balmoral, residentie-kasteel v. kng. Victoria in 't Sch. grfs. Aberdeen.
balne-atores, oudt. houders v. badstoven, tevens barbie s; **-ograaf,** beschrijver (**-ographie,** beschrijving) v. geneeskrachtige baden.
Balten, Westgothisch kon.-geslacht 395—531.
Balthasar Gerards, Zie **Gerards.**
Baltimore, de 1729 gest. hst. (met 350 D. I.) v. N. Amer. staat Maryland a. d. Patapsco.
Baltische Zee, Zie **Oostzee.**
balustrade, leuning.
Balzac (Honoré de), geb. **1799 te Tours,** † '50 te Parijs, Fr. romanschrijver.
Bamberg, 902 gest. st. (met 31 D. I.) in Beieren, a. d. Regnitz, zetel v. een abiss.
Bamberger (Ludwig), geb. '23 te Maintz, lid v. d. Dt. rijksdag (vrijzinnig).
Bambocci-o (d. i. kinderhoofd), scheldnaam, dien men te Rome aan den Nederl. schilder Pieter Laar gaf om zijne mismaaktheid, vandaar dat zijne schilderijen en alle latere in dien trant (groteske tafereelen uit het dagelijksch leven) **-aden** genoemd worden.
bamboes, O. Ind. rietgewas.
Bamian, dal in Afghanistan; door hetzelve de eenige weg van Kaboel naar Turkestan.
ban, 1) titel. Zie **banus.** 2) uitstooting (verbanning) uit de gemeenschap; 3) lichting der schutterij.
banaal, alledaagsch, plat. (pisang).
banaan, O. Ind. boom met eetbare vrucht.
banaat, door een banus bestuurd Hong. grensland, inz. het banaat v. Temesvar.
Bancroft (George), geb. 1800, N. Amer. geschsch. (lukschen archipel.
Banda-eilanden, Nederl. groep in den Mo-
banda-ge, 1) (hlk.) verband, 2) breukband; **-gist,** breukbandenmaker.
bandelier, patroontasch-riem, sabelriem, enz.
Bandello (Matteo), 1480—1562, Ital. rom.-schr.
bandiet, struikroover. enz.
bandoline, soort haarwas. († 1641.
Banér (Johann), Zw. genl. in den 30-j. oorlog;
Banff, grfs. in Schl. (Grampian-gebergte).
Bangalore, vest. in Bri. Indië op de hoogvlakte v. Mysore.
Bangkalan, st. op 't eil. Madoera.

Bangkok, hst. v. Siam. a. d. Menam, 500 D. I.; middelpunt v. d. kph. in Achter-Indië.
Bangor, 1) st. in Wales, 7 a 8 D. I. (Menaibrug v. Wales naar Anglesey). 2) havenst. en bpl. in Ierland a. d. Baai v. Belfast. 3) st. met 18 D. I. in den N.-Amer. staat Maine, a. d. Penobscott.
banier, vaandel.
Banim (John), 1800—'42, Iersch romanschrijver.
Banjaard, banken en droogten in den mond der O. Schelde (prov. Zeel.).
Banjak, talrijke groep eil. bij de W. kust v. Sumatra.
Banjermassing, hpl. v. d. landstreek B. (Z. en O. afdeeling v. Borneo) a. d. riv. B.
Banjoemas, a. d. Serajoe liggende hpl. v. h. residentschap B. op Java.
bank, 1) ondiepte in zee; 2) langwerpige zitpl.; 3) geldkantoor; 4) - v. leening, lombard.
Banka, 1) tinrijk Soenda-eil., van Sumatra's O.kust gescheiden door Straat B. 2) eil.-groep bij de N.-O. punt van Celebes.
Banks, (Sir Joseph), geb. 1743 in Lincolnshire, † '20 te Londen, Engl. natuur-onderzoeker, maakte met Cook diens eerste reis rondom de aarde mede (1769—71).
banlieue, stadsgebied, tot eene stad behoorend omliggend grondgebied.
Banting, de naam van een geneesheer, die eene geneeswijze uitdacht tegen de zwaarlijvigheid; B.-kuur, eene der bekende vermageringskuren (Zie **Örtel** en **Schweninger**).
Bantoe, volkerengroep in Middel- en Z.-Afrika, in taal en afkomst verwant met de Kaffers ten O., de Betjoeanen in het Midden en Bunda ten W.
banus, zooveel als hertog, titel (verlatijnscht van **ban**) v. d. landv. in Croatië en Slavonië.
baobab, (plk.) apenbroodboom.
Baptisten, (kkl.) in Engeland **zooveel als hier** de Doopsgezinden of Mennonieten.
baptisterium, doopvont.
Baraguay d'Hilliers, 1) Louis, geb. 1764 te Parijs, Fr. genl. onder Napoleon I, † '12 als gouverneur v. Berlijn. 2) Achille, zoon v. d. vorige, geb. 1795, Fr. genl. onder Napoleon III, † '78.
barak, legertent, kazerne te velde; (fig.) bouwvallig huis.
Barante (Baron v.), 1782—'66, Fr. staatsman en geschsch.; vertaalde Schiller's werken.
baratterie, bedrog door een scheepsgezagvoerder ten nadeele van den reeder.
barbaar, oudt. (bij Grieken en Rom.) ieder vreemdeling; later een aan alle beschaving vreemd geblevene; (fig.) woesteling, wreedaard.
Barbados, na Jamaica het voornaamste der Kl. Antillen; suiker-plantages; gele koorts.
Barbara, als martelares † te Nicomedië in 240 of 306; beschermheilige der artillerie.
Barbarelli (Giorgio), genaamd Giorgione de Castelfranco, 1477—1511, ber. Ital. schilder, tgn. v. Titiaan, was de stichter der Venet school.
Barbarini, Rom. prinsengeslacht, waaruit: 1) Maffeo B., werd 1623 Paus (Urbanus VIII). 2) Zijn neef Francesco B., 1597—1679, kardinaal, bouwde het paleis B., waarin de B.-sche bibliotheek en rijke kunstschatten, werd sthr. te Avignon. 3) Antonio B., kardinaal, abtss. v. Parijs, groot-aalmoezenier v. Lodewijk XIII, was dichter, † 1671.

barbarisme, (tlk.) grove taalfout.
Barbarossa (d. i. Roodbaard), 1) **Frederik B.** Zie **Frederik** 1. *a.* 2) **twee stoute zeeroovers uit Lesbos: de oudste** (Horoek B.) **verhief zich** 1516 **tot heerscher over Algiers, sneuvelde** 1518 **tegen de Spanjaarden; de jongste** (Chaireddin B.) **bemachtigde Tunis, werd** 1535 **door keizer Karel V verslagen en stierf** 1547 **te Constantinopel.**
Barbarijë, eenige kuststaten van NW. Afr. (Marokko, Algerië, Tunis, Tripoli), bewoond door Mooren, Berbers, Bedoelenen, Joden, Turken en Negers. (tooneelstukken).
Barbaz (Abr. L.), 1770—'33. Nederl. dichter
Barbes (Armand), Fr. republikein, '39 en '48 in hechtenis wegens poging tot opstand. '54 vrijgelaten, nam toen de wijk naar 's-Gravenhage, † daar '70.
Barbey d'Aurevilley, '08—'89, Fr. ltk., schreef „Diaboliques" en „Ce qui ne meurt pas"; hij was onuitputtelijk in kwinkslagen.
Barblé du Bocage (Jean Denis), 1760—'25, ber. Fr. geo.; van hem de atlas bij „Voyage du jeune Anacharsis".
Barbier, 1) Ant. Alex. B., 1765—'25, Fr. ltk., bibl. v. Napoleon I. 2) Henri Aug. B. '05—'82, Fr. hekeldichter. (schilder.
Barbieri (Giov. Franc.), 1590—1655, ber. Ital.
Barbour (John), † 1305, Sch. volksdichter.
Barbuda, een der Kle. Antillen.
barcarole, gondellied. (sina, 14 D. I.
Barcellona, havenstad op Sicilië, prov. Mes-
Barcelona, versterkte hpl. der Sp. prov. B. in Catalonië a. d. Midd. Z., voornaamste haven v. Spanje, koop- en fabriekst., 250 D. I.
Barclay, 1) Alex. B., Engl. dichter en schrijver, † 1552. 2) John B., 1582—1621, Engl. hekeldichter (in 't Latijn). 3) Robert B., 1648—90. apostel der Kwakers. 4) Michael B. de Tolly, Russ. veldmaarschalk, '10 minister v. oorlog, '12 door Napoleon I verslagen, † '18 in Lijfland bij Insterburg.
bard, dichter en zanger.
Bardeleben (Heinr. Adolf), geb. '19 te Frankfort a. d. Oder, ber. hlk., '67 prof. te Berlijn.
barege, lichte kleedingstof voor dames, uit de fabriekpl. Luz bij Barèges les bains, eene ber. bpl. in de Pyreneën.
Barendrecht (**Oost- en West-**), d. in Z.-Holl., 2 u. NW. v. Dordrecht.
Barendse (Jan), bijgn. Jan de Lapper, schoenmaker te Haarlem; eerst bootsman, later (1653) kapitein onder Tromp.
Barendsen (Dirk), 1534—92, Amsterdamsch schilder en ltk.; van hem Portret v. Alva.
Barendsz. (Willem), stuurman onder Heemskerk op diens ontdekkingstocht (overwintering op Nova Zembla), † 1597 op de terugreis.
baret, in de midd.eeuw. plat hoofdbedeksel, thans ambtsdracht v. priesters en rechters.
Bari, 1) Ital. havenstad a. d. Adr. Zee; 50 D. I. 2) negervolk a. Witten Nijl; hpl. Gondokoro.
Baring, eene uit Bremen afkomstige familie in Engld., inz. de bankier Francis B., 1746—'10, directeur der O.-Ind. Compagnie, stichtte de firma „Baring Brothers and Co".
Barisan-gebergte, op Sumatra. (bas.
bariton, (muz.) zangstem tusschen tenor en

bark, driemaster, met slechts een gaffelzeil a. d. achtersten mast. 2) kleine rivierboot.

Barka, 1) het oude Cyrenaïka, hoogland tuss. de Gr. Syrte en Egypte, a. d. Midd. Z., met eene oude stad B. 2) N Abessinisch bergland, waarin Z. van Soeakin de riv. B. ontspringt, die in de Roode Zee valt.

barkas, grootste boot op oorlogsschepen.

Barlaymont, 1) Karel v. B., Nederl. edelman, na 1559 sthr. van Namen, dacht de benaming „Geuzen" uit, † 1579. Zijn zoon, 2) Gilles v. B., werd 1574 sthr. v. Holl. en Utr., † 1579.

Bar le Duc, hpl. v. h. Fr. dep. Maas, 17 D I., was in Augustus '70 Pruis. hoofdkwartier. (Zee; vuurtoren.

Barletta, Ital. havenst., 34 D. I., a. d. Adr.

Barlow, 1) Lucia B., minnares v. Karel II. v. Engld., moeder v. d. htg. v. Monmouth. 2) Joël B., 1755—'12, Amer. dichter en stm.

Barmen, gr. fabieksstad (103 D. I.) in het Wupperdal (Rijnprov.) bij Elberfeld, in de nabijheid eene '70 ontdekte druipsteengrot.

Barmhartig, B.-e Broeders, monnik-orde gest. 1540 door Juan de Dio in Granada, en B.-e Zusters, nonnen-orde, gest. 1625 door Vincentius de Paula in Fra.; beiden ter verpleging van zieken, zonder onderscheid van religie of nationaliteit.

Barnabas (eigenlijk Joses), leviet uit Cyprus, stichtte de chrl. gemeente te Antiochië; vergezelde Paulus.

Barnabieten, R. K. congregatie, gest. 1530 te Milaan (zielszorg, odw. en ketterbekeering.)

Barnave, geb. 1761 te Grenoble, † geguillotineerd 1793 te Parijs, gematigd revolutieman.

Barnett (John), Engl. opera-comp.; geb. '02.

Barneveld, d. in Geld., ruim 2 u. v. Nijkerk.

barnsteen, fossiel hars, a d. O.-zee-kust gegraven en gevischt, is electrisch, dient tot sieraden.

Barnum (Phineas Taylor), geb. '10 te Bethel (Connecticut), directeur v. een Amer. circus, held der humbug-reclame, impresario (Tom Pouce, Jenny Lind, olifant Jumbo, enz.), schrijver van „De kunst om rijk te worden".

Baroda, st. met 12 D. I. in Brt. Indië (prov. Bombay), residentie v. d. vorst (guicowar) v. d. vazalstaat B. (derlijk.

barok, (van parelen:) scheefrond, (flg.) wonbarometer, luchtdrukkingsmeter, weerglas.

baron, adell. titel, tuss. „jonkh." en „graaf".

baronet, Engl. titel, ingesteld 1617 voor leden der middelklasse tuss. nobility en gentry.

Barquesimeto, st. in Venezuela; aardb. '12.

Barra, Afr. konkr. in Senegambië. B.-eilanden, eene groep der Hebriden. (hierum.

Barradeel, gem. in Frl.; voornaamste d. Sex-

Barras (Paul. grf. v.), geb. 1755 te Foy, † '29 te Chaillot. Fr. revolutie-man, werd 1799 verdrongen door Bonaparte, aan wien hij het opperbevel in Italië verschaft had.

Barrevoeters, soort van ascetische monniken en nonnen.

barrica-de, weg- (of straat-)versperring; **-deeren,** versperren.

Barriere, slagboom. Het B.-tractaat, 1715 gesloten tuss. de Ned. en Or., werd 1781 door Jozef II opgeheven.

barring, (zeew.) waarloos rondhout.
barrister, in Engld. practiseerend advocaat.
Barry, 1) gravin du B., na de markiezin de Pompadour minnares van Lodewijk XV, werd 1793 onthoofd. 2) Spranger B.,1719—1773, Engl. acteur. 3) Sir Charles B., 1795—'60, bouwde het Westminster-paleis in Londen. (Schagen.
Barsingerhorn, d. in N. Holl., 1. u. O. van
Bar-sur-Aube, st. in Champagne a. d. Aube; nederlaag v. Oudinot 27 Febr. '14.
Bar-sur-Seine, Fr stadje a. d. Seine.
Bart (Jean), 1651—1702, Fr. kaperkapitein uit Duinkerken, 1697 kommandant v. een eskader.
Barth (Heinr.), '21—'65, Dt. ontdekkingsreiziger, voornamelijk in Centraal Afrika.
Barthélémy, 1) St.-B., Zw. eil. in de Kle. Antillen. 2) Jean Jacques B., 1716—95. Fr. oudheidkundige, schreef 1788 „Voyage du jeune Anacharsis en Grèce". 3) Jules B.-St.-Hilaire, geb. '05 te Parijs, Fr. geleerde en staatsman, vertaler v. Aristoteles. (schsch.
Barthold (Friedr. Wilh.), 1799—'58, Dt. ge-
Bartholomeüs, apostel v. Christus en martelaar; naamdag 24 Augustus. B.-nacht, berucht als de Parijsche bloedbruiloft (1572) vermoording v. d. Hugenoten.
Bartholomieten, 1) 1307—1650 monnik-orde in Italië. 2) 1630—1700, de belangen der Kerk bevorderende vereeniging van R. K. geestelijken.
Bartjens, 1637 schoolmeester te Zwolle, schreef twee rekenboeken.
Bartolomeo (Fra), 1469—1517, schilder der Florentijnsche school, vriend v. Rafaël.
Baruch, vriend v. d. profeet Jeremias (Boek B., een der apocriefe boeken). (den.
Barwoutswaarder, d. in Z. Holl. bij Woer-
barycentrum, zwaartepunt.
baryt, (min.) zwaarspaath.
bas, (muz.) de diepste stem; groote en kleine B.; B.-viool = contrabas en violoncel; B.-sleutel, B.-teeken op de 4e lijn v. d. toonladder.
basalt, vulcanische steensoort, donker v. kleur.
basch .... Zie baaj ....
Basedow (Joh Bernh.), geb. 1723 te Hamburg, † 1790 te Magdenburg, pedagoog, stichtte 1774 te Dessau het Philanthropin als modelschool.
basement, voetstuk v. eene kolom of pilaar.
Basianen, volksstam in den Kaukasus.
Basilau, een der Philippijnsche eil. (Athene.
basileus, (d. i. koning), titel der archonten te
Basilianen, R. K. (en ook Gri.) monnik-orde (met kloosters). (tenza,
Basilicata, Ital. prov. in Napels; hpl. Po-
Basilides, wijsgeer uit Alexandrië, omstreeks 146 n. Chr. (zielsverhuizing).
basilick, et. langwerpig rechthoekig gebouw, b.v. markten, gerechtshoven, later kerk met versch. schepen en verhoogd middelschip
basilisk, oudt. fabelachtig dier met een blik, die alles doodde: thans de naam eener onschadelijke hagedissoort in Z. Am.
Basilius, 1) B. de Gr. 329—370, Gri. kerkvader, biss. v. Caesarea, bestrijder v. d. Arianen, regelaar v. h. monnikwezen (Basilianen), beschermheilige v. d. Gri. Kerk. 2) B. I, de Macedoniër, 867—886. O. Rom. keizer, was van geringe afkomst. 3) B. II, 975—1025, O. Rom.

keizer, losbandig en wreed, later vroom. 4) B. Valentinus, schreef over alchemie, 15e eeuw.

basis, (wsk.) grondvlak, (bwk. en fig.) grondslag, (mil.) steunpunt, (schk.) grondbestanddeel.

Basji, groep der Philippijnsche eil.; **-bazoeks,** ongeregelde Tu. troepen (voetvolk, woest).

Basjkiren, ruitervolk in 't Z. Oeral-gebergte v. Rusland, ruim een half millioen hoofden.

Basken, afstammelingen v. d. oude Iberiërs, aan weerszijden v. d. W. Pyreneën, in 't Fr. dep. Beneden-Pyreneën (ca. 200 D.) en in de Sp. Baskische provinciën (de Vascongadas) ca. 500 D. inw. Baskische trom = tamboerijn

Basra (of **Bassora**), hpl. v. h. Tu.-Az. wilajet B. in Mesopotamië, aan de vereeniging v. Tigris en Euphraat.

basrelief, hall (**hautrelief,** geheel) verheven op een vlak uitkomend beeldwerk (**relief.**

Basselin (Olivier), 15e eeuw, dichter van Fr. volksliederen te „Vaux-de-Vire" (vandaar 't woord „vaudeville").

basselisse, weefsel (tapijt) met ingewerkte figuren, de schering horizontaal op den weefstoel gespannen (bij de **hautelisse** verticaal).

basse-taille, (muz.) bariton.

Bassianus. Zie **Heliogabalus.**

Bassompierre, (François de), 1579—1646. Fr. stm. en gunsteling v. Hendrik IV en v. Lod. XIII, door Richelieu in de Bastille 1631—43.

Bassora. Zie **Basra.** B.-gom, daarnaar Bassorine, plantensijm in vele gomsoorten.

Bass-straat, zeeëngte tuss. Australië en Tasmanië, 1789 ontdekt door George Bass en naar hem genoemd.

bastaard, (basterd), onecht kind; b.-dieren, b.-planten, geteeld uit twee versch. soorten.

Bastarnen, oudt. een volksstam a. d. Beneden-Donau. (Corsica.

Bastia, 10 D. I., versterkte havenstad op NO.

bastiaan, slavendrijver op plantages in Suriname.

Bastiaensz (Willem), bijgen. Schepers, Nederl. adm., streed 1676—78 in de Oostzee, was later burgemeester v. Rotterdam, † 1704.

Bastian (Adolf), geb. '26 te Bremen, ber. ontdekkingsreiziger en ethnoloog.

Bastianino (eigenlijk Sebastiano Filippi), 1523—1602, Ital. schilder, llg. van Michel Angelo.

Bastiat (Frédéric), geb. '01 te Bayonne, † '50 te Rome, Fr. sthlk.

bastille, beruchte staatsgevangenis te Parijs, gebouwd 1383, vernield 1789, (Plein der B.)

bastion, vooruitspringend bolwerk.

bastonnade, Tu. straf (stokslagen op de voetzolen).

Basuto, stam der Betjoeanen in **Z. Afrika.**

Bataafsche republiek, 1795—'06.

bataille, veldslag; **-leeren,** strijd voeren.

bataljon, (mil.) in compagnieën gesplitst gedeelte van een regiment. B.s-school = krijgsoefening met een B.

Bataven, burgers der Bataafsche republiek; (fig.) afstammelingen der Batavieren.

Batavia, 1619 door J. Pz. Koen gest. hst. v. Nederl. O. I. op Java (ca. 150 D. I.).

Batavieren, Germaansche volksstam, die zich 100 v. Chr. hier te lande vestigde. Eil. der B., eil. tuss. Rijn, Waal, Maas en Noordzee.

Batenburg, stadje in Geld., a. d. **Maas,** 3 u. ZO. v. Nijmegen.

Bath, 52 D. I., ber. bpl. in 't Engl. grfs. Somerset, a. d. Avon. B.-orde, Engl. ridderorde, gest. 1399 door Hendrik IV.

Bathori, vorstelijk geslacht in Zevenbergen: 1) Stephan. B., geb. 1522, vorst v. Zevenbergen 1571, kon. v. Polen 1576, † 1586. 2) Sigismund B., deed 1608 afstand v.d. regeering, † 1613. 3) Gabriël (Gabor) B., de laatste B., zoon van Stephanus, werd vorst v. Zevenbergen 1608, werd 1613 vermoord. 4) Elizabeth B., zoon v. d. Hong. grf. Nadasdy, zoog uit 650 meisjes het bloed; † 1614 in de gevangenis.

Bathseba, moeder v. kon. Salomo, bij haren tweeden man kon. David (Zie **Urias**).

Bathyklès, Gri. beeldhouwer uit Magnesia.

Bathyllus, vrijgelaten slaaf te Rome, schepper v.d. pantomine als zelfstandige kunst.

batist, fijnste soort lijnwaadachtig weefsel.

Batjan, eil. in den Molukschen arch., W. v. Halmaheira.

Batoe, B.-Bara, district NO. kust v. Sumatra; B.-eilanden, groep W. v. Sumatra.

Batoni (Pompejo Girolano), 1708—87, Ital. historie-schilder.

Batrachomyomachie („Muizen en kikvorsch-en-oorlog"), een oud-Gri grappig epos (in 't Holl. v. Bilderdijk). Zie **Rollenhagen.**

Batta's, volksstam op N.Sumatra, '21 onder Nederl. gezag.

Battenberg, kle. Pruis. st. (reg.-distr. Wiesbaden). Vorstin v. B., gmln. v. prins Alex. v. Hessen: hun zoon Alex., prins v. B., was '79—'86 vorst v. Bulgarije.

batterij, 1) *a*] plaats waar het geschut opgesteld is; *b*] 6 a 8 opgestelde stukken geschut; *c*] de manschap, die dat geschut bedient. 2) Electrische B., verbinding v. versch. Leidsche flesschen; Galvanische B. of kolom (zie **Galvani**); vgl. **Volta.**

Batteux (Charles), 1713—80, Fr. estheticus („Cours de belles lettres").

Batthyanyi, Hong. magnaten geslacht: 1) Karel vorst B. 1697—1772, Or. veldmaarschalk. 2) Lodewijk gr.f B., geb. '09 te Pressburg, '48 Pres. v. h. Hong. ministerie, 6 Oct. '49 gefusilleerd. 3) Casimir grf. B., geb. '07, '49 Hong. minister v. buitenlandsche zaken, † '49 als vluchteling te Parijs.

Batu, een Mongoolsch vorst, maakte 1238 en 39 veroveringen in Rusland en in Hongarije.

Batum, hpl. (met 10 D. I.) v. h. Russ. gebied B., Z. v. d. Zwarte Zee; '78 (congres Berlijn) verklaard tot vrijhaven.

Baucis, Zie **Philemon.**

bauder, 1) in 't Reuzengebergte balkenhuis voor Boeders en houthakkers; 2) touristen-herberg.

Baudelocque (Jean Louis), † '10, ber. Fr. vlk.; accoucheur der keizerin.

Bauer (Andr. Friedr.), 1783—'60, met Friedr. König uitvinder v. d. snelpers.

Bäuerle (Ad.), 1786—'59, Weener tnl.-schr.

Bauernfeld (Ed. v.), geb. '02 te Weenen, blijspeldichter.

Bauhinus (Kasper), 1560—1624, ber. bot., prof. te Bazel, „vader der botanie".

Baumannshöhle, dropsteengrot in 't Hartsgebergte. (areometer.
Baumé (Ant.), 1728—'04, ber. Fr. schk. B. -s
Baur (Ferd. Christ.), 1792—'60, ber. theo. prof. te Tubingen, stichtte d. Tubinger theo. school.
Bautain (Louis), 1795—'67, Fr. wijsgeer, prof. te Straatsburg; schreef „Philosophie du Christianisme".
Bautzen (Wendisch: Budissin), st. met 18 D. I. a. d. Spree in den Saks. Opperlausitz. Napoleon I overwon hier '13 de Russen en Pruisen.
bauxiet, eene delfstof (inz. gevonden te **Baux** bij Arles), dient om aluminium te maken.
Bavaria, personificatie van Beieren, een 19 met. hoog metalen stb. in de nabijheid v. Munchen, vervaardigd door Schwanthaler.
Bavius en Maevius, twee door Virgilius bespotte Rom. poëtasters.
Bawean, eil. in de Java-Zee, N. v. Madura.
Bayard, 1) Pierre du Ferrail, chevalier de B., geb. 1475 op 't kasteel B. (bij Grenoble), gesneuveld 1524 a. d. Sesia, Fr. vhr., bijgn. „ridder zonder vrees of blaam". 2) Jean François Alfred B., 1796—'53, Fr. tooneeldichter (o. a. „Gamin de Paris").
Bayeux, Fr. st. WNW van Caen; 1 D. I.
Bayle (Pierre), Fr. wijsgeer, 1647 geb. te Carlat, † 1706 te Rotterdam, waar hij 1681 pred. geworden, doch 1693 als vrijdenker afgezet was. Schrijver van een „Dictionnaire historique et critique". (der Franschen '08.
Baylen, Sp. st. a. d. Guadalquivir; nederlaag
Bayonne, versterkte haven- en koopstad a d. Adour in 't Fr. dep. Benedan-Pyrenëën; 22 D. I.; B.r ham. Zie ook **bajonet.**
Bayreuth. Zie **Baireuth.**
Baza, Sp. st. in Andaluzie, 1489 veroverd op de Mooren; overwinning der Franschen '10.
bazaar, magazijn van eene groote verscheidenheid koopwaren; groote winkel.
Bazaine (Fr. Achille), Fr. maarschalk, geb. '11, moest in den Fr.-Dt. oorlog 27 Oct. '70 te Metz capituleeren en zich met 173 D. man gevangen geven; werd in Dec. '73 door den Fr. krijgsraad ter dood veroordeeld, welke straf werd veranderd in 20 j. gevangenschap op Ste. Marguérite; '74 ontvluchtte hij naar Spanje, waar hij '88 in armoede stierf.
bazar. Zie **bazaar.**
Bazard (St.-Amand), 1791—'32, Fr. St.-Simonist, sedert '15 hoofd der Fr carbonari.
Bazeille, Fr. d. bij Sédan, werd '70 verwoest.
Bazin de Raucon (Anaïs), 1797—'50, Fr. geschisch. („Histoire de France sous Louis XIII").
bazuin, koperen blaas-instrument. (Milaan.
Bazzini, geb. '18, ber. Ital. violist en comp. te
Beachy-head (of: **Bevesier**), Engl. kaap in 't Kanaal, tuss. Hastings en Brighton; nederlaag der Engl.-Nederl. vloot 1690.
Beaconsfield, marktvlek in 't Engl. grfs. Buckingham; daarnaar Benjamin Disraeli, Earl of B., '04—'81, romanschrijver en stm., sedert '48 leider der Tories, herhaaldelijk minister, gekant tegen Rusland (congres Berlijn '78). (met Hendrik IV aan Fra.
Béarn, oudt. vorstendom in ZW. Fra., kwam
Beaton (David), kardinaal, primaat v. Schl.

vervolgde de Hervormden, werd 1546 vermoord.
Beatrice Portinari, 1265—91, geliefde van Dante.
Beattie (James). 1735—'03, Sch. wijsgeer, te- (genstander v. Hume.
Beaucaire, Fr. st. in Languedoc.
Beauchamp, 1) Alphonse de B., 1767—'32, Fr. geschsch. („Histoire de la Vendée et des Chouans"). 2) Joseph B., 1752—'01, Fr. geo. en strk., bereisde Klein-Azië.
Beaufort, 1) Henry B., kardinaal en biss. v. Winchester, Pres. v. d. rechtbank over Jeanne d'Arc; † 1447, 2) Edmund B., htg. v. Somerset, na 1445 Engl. sthr. in Fra., † 1455 bij St.-Albans.
Beauharnais, 1) Alex. vicomte de B., geb. 1760 op Martinique, Fr. genl., 1794 te Parijs als aristocraat geguillotineerd. Zijne weduwe Josephine B. werd 1796 de vrouw van Napoleon I. 2) Hortense B., dtr. v. Alex., trouwde '02 met Napoleon's jongsten br. Lodewijk ('06 kon. v. Holl.). 3) Eugenius B., zoon v. Alex. (dus stiefzoon v. Napoleon I), geb. 1781, onderkon. v. Italië, enz., '05. † '24 te München als prins v. Leuchtenberg. 4) Claude. vicomte de B., 1756—'19. neef v. Alex. en vader v. Stéphanie B., 1789—'60, die '11—'18 gr.-htgn. v. Baden, was door haar huwelijk met Karel Lodewijk v. Baden.
Beaumarchais (P. Aug. Caron de). 1732—99, een der meest bekende vertegenwoordigers v. d. Fr. geestigheid en voorlooper v. d. rev.; schreef Mémoires en blijspelen (o.a. Barbier de Seville. Mariage de Figaro).
Beaumont (Francis). 1585—1626, dichtte met John Fletcher (1576—1625) tooneelstukken, wedijverende met Shakespeare.
Beaune, 1) st. in 't Fr. dep. Côte d'Or, 11 D. I., middelpunt v. d. wijnbouw v. Bourgogne. 2) Florimond de B., 1601—52, Fr. wsk., vriend v. Descartes. 3) B.-la-Rolande, ten NO. v. Orleans, 28 Nov. '70 overwinning der Duitschers op een gedeelte der Loire-armee.
Beaumoir (Alex. Louis), heette eigenlijk Robineau, 1746—'23, Fr. blijspeldichter.
Beaupré, eil.-groep (gevaarlijk rif) in den Stillen Oceaan NO. v. Caledonië.
Beauvais, Fr. st. (16 D. I.) a. d. Avelon.
Bebel (Ferd. Aug.), geb. '40 te Keulen, schrijnwerker te Leipzig, een der hoofden v. d. sociaal-democratische partij en lid v. d rijksdag.
Bebra, d. in 't Pruis. reg.-distr. Cassel, kruispunt v. versch. spoorwegen.
Bechstein, 1) Joh. Matt. B., 1757—'22. Dt. natuur- en vogelkenner. 2) Lodewijk B., '01—'60, Dt dichter en schrijver, bibl. te Meiningen.
Beck, 1) David B., 1621—56, Nederl. schilder, leerling v. A. v. Dijck. 2) Heinrich B., 1760—'03. Dt. acteur en dichter, vriend v. Iffland. 3) Karel Jozef B., Dt. dichter, geb. '17 te Baja (Hong.), † '79 te Weenen.
Becker, 1) Karl Friedr. B., 1777—'06. Dt. geschsch. („Weltgeschichte"). 2) Nic. B., '10—'45. dichtte 't Rijnlied „Sie sollen ihn nicht haben". 3) Oscar B., '39—'68. moordaanslag '61 te Baden-Baden op den kon. v. Pruisen.
Becket (Thomas a), 1162 abiss. v. Canterbury, 1170 vermoord door toedoen v. Hendrik

II, die deswege boete moest doen. Hendrik VIII liet 1536 het gebeente van B. verbranden.
Beckford (William), 1760—'44, rijke zonderling, schreef Engl. romans en satiren.
Beckx (Pet. Jos.), geb. 1795 te Sichem (België), † '87 te Rome, trad '19 in de orde der Jezuïeten, was '53—'84 generaal dier orde.
Beda, bijgn. Venerabilis, 674—735, kloostergeestelijke in 't Engl. grfs. Durham, schreef de kkl. gesch. v. Engld.
Bedaf, d. in N.-Br., ca. 2 u. NO. v. Veghel.
bedelmonniken, leven van liefdegiften (eerst enkel Franciscanen en Dominicanen; later ook andere orden).
Bedford, 1) Engl. st. a. d. Ouse, 22 D. I. 2) John Plantagenet, htg. v. B., derde zoon v. kon. Hendrik IV v. Engld., regent in Fra. voor Hendrik VI (1422), † 1435; streed tegen Jeanne d'Arc. (Bombay; prachtige ruïnen.
Bedjapoer, st. i. h. Brit. Ind. presidentschap
Bedlam, gekkenhuis (te Londen, gest. 16e eeuw). (woestijn.
Bedoeïenen, nomadiseerende Arabieren der
Bedum, d. in Gron., 1 u. ZO. v. Onderdendam.
Beecher, 1) Henry Ward B., '13—'87, sedert '47 geestelijke te Brooklyn t.o. Nieuw-York, stond hoog in eere tot '75, toen een schandaal-proces hem zedelijk vernietigde. 2) Harriet B.-Stowe, zuster v. d. vorige, geb. '12, schrijfster v. „Uncle Tom's cabin".
beef (spr.: bief), rundvleesch, **-steak,** biefstuk.
beef-ail (en andere **-visch**), elect. visschen; als men die aanraakt krijgt men een schok.
Beegden, d. in Lbg., 1 u. ZW. v. Roermond.
Beek, 1) d. in Lbg., 2 a 3 u. NNO. v. Maastricht. 2) d. in N.-Br., 1. u. W. v. Breda. 3) d. in N.-Br., 1 u. NW. v. Heimond. 4) d. in Geld., 2 u. W. v. Terborg. 5) d. in Geld., 1 u. ZO. v. Nijmegen.
Beekbergen, d. in Geld., 4 u. NO. v. Arnhem.
Beëlzebub, d.i. „Vliegengod", opperste duivel.
Beemster, gemeente in 't drooggemaakte meer B. in N.-Holl., 1 u. NW. v. Purmerend.
been-eter, (Lat. caries), langzame verettering v. h. beenderweefsel.
beenzwart, tot stof gegloeide gemalen beenderen, dient om suiker te zuiveren.
beer, 1) viervoetig roofdier; 2) Gr. en Kle. B., twee sterrenbeelden a. d. N. hemel; 3) geldschuld; 4) schuldeischer; 5) drie br., geb. te Berlijn, t.w.: *a*] Jac. Meijer B., gen. **Meyerbeer,** comp. v. Ital. muz., geb. 1791, † '64 te Parijs als Pruis. genl.-muz.-directeur; stichter v. d. moderne gr. Fr. opera. *b*] Wilh. B., bankier en strk., geb. 1797, † '50, liet zelf een observatorium bouwen, en gaf met Mädler de eerste nauwkeurige kaart der maan in 't licht. *c*] Michael B., dram. dichter, geb. '00, † '33 te München. (1687.
Beerestraaten (Joh.), Nederl. zeeschilder, †
Beers, 1) d. in Fri., ca. 2 u. ZW. v. Leeuwarden. 2) d. in N.-Br., ca. 2 u. OZO. v. Grave. 3) Jan van B., Vlaamsch dichter, '21 — '88.
Beersche Maas, twee onbedijkte deelen v. d. linker Maas-oever in N.-Br. (schoten.
Beerta, d. in Gron., ca. 2 u. NO. v. Winschoten.
Beerze (**Middel- en Ooster-**), twee d. in N. Br., ca. 2 u. W. v. Oirschot.

Beesd, d. in Geld. a. d. **Linge,** ca. 2 u. ZW. v. Culemborg.
Beetgum, d. in Fri., ca. 2 u. NW. v. Leeuwarden.
Beethoven (Ludwig v.), geb. 1770 te Bonn, † '27 te Weenen, grootste comp. der 19e eeuw.
Beets, 1) d. in N. Holl., 2 u. ZW. v. Hoorn. 2) d. in Fri., 3 u. NO. v. Heerenveen. 3) Nicolaas B., geb. '14, schrijver v. d. „Camera obscura" (pseud. Hildebrand). (veen.
Beetsterzwaag, d. in Fr., 3 u. NO. v. Heeren-
beetwortel, roode biet, kroot; **b.-suiker.**
Begarelli, 1498—1565, ber. Ital. beeldhouwer.
beghard. Zie **begijn.**
begijn, 1) benaming der leden van wereldlijke liefdadige vrouwen-vereenigingen in de middeleeuwen, gelijk de begharden dat waren van de mannen-vereenigingen. 2) Abraham B., 1650—97, Nederl. landschapschilder.
Behaim. 1) Michael B., Zuidduitsche weversbaas in de 15e eeuw, meesterzanger, dichtte „Buch von den Wienern". 2) Martinus B., geb. te Neurenberg 1459, † te Lissabon 1507, koopman, zeevaarder en kosmograaf, reisde in Afrika; te Neurenberg heeft men nog van hem eene gr. aardglobe.
behemoth, een fabelachtig dier, vermeld in den Bijbel (Job 40, vs. 10—19).
behen-olie, eene reukwaar, getrokken uit de **b.-noot,** eene O. Ind. en Amer. vrucht.
Behrens (Bertha), geb. '50, Dt. schrijfster v. dorpsverhalen (pseudoniem W. Heimburg).
Behring (Vitus), † 1741, Russ. zeeofficier en ontdekkingsreiziger. B.-straat, zeeëngte tuss. Azië en Am., door B. ontdekt 1725. B.-baai, inham in Alaska. B.'s-eil, W. eil. der Aleoeten. B.'s-zee tuss. de Aleoeten en de B.-straat.
Beieren, konkr., in grootte de tweede staat v. h. Dt. rijk, Oud-B. en Rijn-B. (de Palts), 76 D. vierk. km., ca. 6 mn. inw.; regent Luitpold sedert '86 (geb. '21).
Beierland, 1) Z. Holl. eil. Z. v. IJselmonde. 2) drie Z. Holl. dorpen, t. w.: *a*] Oud-B., 3 a 4 u. W. v. Dordrecht; *b*] Nieuw-B., 1 u. W. v. Oud-B.; *c*] Zuid-B., 2 u. ZW. v. Oud-B.
Beil (Joh. David), 1754—94, Dt. acteur en dram. dichter.
Beiling (Albrecht), Kabeljauwsch hoofdman; streed tegen Jacoba v. Beieren, en werd door de Hoekschen overwonnen, door wie hij, toen hij zijn eerewoord aan hen gestand deed, levend werd begraven (nabij Schoonhoven).
Beira, Port. prov., hpl. Coimbra.
Beiram, twee Mah. feesten (het groote B., aan het einde v. d. Vasten, het kleine of Koerban-B. 10 weken later).
Beiroet, voornaamste zeestad v. Syrië, ruim 70 D. I., vele Christenen; het oude Berytos.
Beke (Charles Tilstone), '00—'74, Engl. reiziger, de eerste die de Doode Zee bevaren heeft.
Bekker, 1) Elizabeth B., geb. 1738 te Vlissingen, † '04 te 's-Gravenhage, gehuwd met Ds. Wolf, Nederl. dichteres, schreef met hare vriendin Agatha Deken (geb. 1741 te Amstelveen, † '04 te 's-Gravenhage) Nederl. zedenromans. 2) Balthasar B., 1634—98, Nederl. theo. bestreed het geloof **aan heksen en booze** geesten.

Bekkum, d. in Overijsel, ca. 2 u. Z. v. Delden.
beklemming (recht van), inz. in Gron. bestaand recht, om land, dat aan een ander toebehoort, te gebruiken of te doen gebruiken.
Bel (Matthias), 1684—1749, Hong. geschsch.
Bela, vier kon. v. Hong. (dynastie Arpad); B. I, 1061—63; B. II, 1134—41; B. III, 1174—96; B. IV, 1235—70, streed zegevierend tegen Mongolen en Oostenrijkers, en bevorderde de kolonisatie door Duitschers in Hong.
Belad el Djerid. Zie **Biled oel Djerid.**
Belani (E. R.). Zie **Häberlin.**
Belchen, naam van eenige bergtoppen, b. v.: 1) in 't Zwartewoud (Baden). Z. v. Freiburg, 1414 (met den B.-pas 1100 met.); 2) Elzasser B. (van St.-Maurice) 1250 met.; 3) Sultzer of Groote B., 1426 met., hoogste top der Vogesen (met het B.-meer, 1219 met. hoog).
beleg, (mil.) insluiting om eene vest. tot overgaaf te dwingen. Staat v. b., beperking v. d. vrijheid en vervanging v. h. gewone recht door het krijgsrecht. (reldlijke inktvisch.
belemniet, dondersteen, versteende voorwe-
Belfast, hpl. der Iersche prov. Ulster, ruim 20 D. I., haven- en koopstad; R. K. unvt.
Belfort, Fr. vest. in de Vogesen; Jan. '71 driedaagsche veldslag der Duitschers (onder Werder) tegen de Franschen (onder Bourbaki); Febr. '71 door de Duitschers genomen.
Belgica, Rom. prov. van Gallië tuss. **Seine,** Saône, Rhône, Rijn en Noordzee.
België, sedert '31 v. d. Ned. gescheiden konkr. onder Leopold I (prins v. Coburg), '65 opgevolgd door zijn zoon Leopold II.
Belgiojoso (Christina, prinses v.), '06—'71, Ital. schrijfster. (in den Donau; 27 D. I.
Belgrado, hst. v. Servië, a. d. mond v. d. Save
Belial, satan. (zer Justinianus I.
Bellisarius, 505—565, ber. vhr. v. d. Byz. kei-
Bell (Andrew), 1753—'32, Sch. geestelijke, stichter v. h. B.-Lancastersch (of wederkeerig) onderwijs.
belladonna, eene giftplant. (Como.
Bellaggio, schoon gelegene st. a. h. meer v.
Bellamy (Jac.), 1757—86, Nederl. dichter (pseud. Zelandus). (veldslagen.
Bellangé (Hippol.), '00—'66, Fr. schilder v.
Belle-Alliance, hoeve bij Waterloo.
Belle-Isle, 1) Engl. eil. ter O.kust v. N.-Am. 2) Charles, grf. v. B., 1756—'45, Fr. stm. en vhr.
Bellerophon, (Gri. fab.) overwon het monster Chimaera. B.'s-brief = Urias-brief.
belletr-ie, letterkunde; **-ist,** letterkundige.
bellevue = schoon uitzicht.
Belliard (Aug. Dan., grf. v.), 1769—'32, Fr. vhr. en stm., streed in Egypte, was onderhandelaar over de benoeming van Leopold I in België; stb. te Brussel. (Winschoten.
Bellingewolde, d. in Gron., 2 u. OZO. v.
Bellini, 1) Venet. schildersfam., inz. Giovanni (of Giambellini), de leermeester v. Titiaan, v. Giorgione, enz., geb. 1426, † 1510. 2) Vincenzo B., '02—'35, Ital. opera-comp. („Norma", „Somnambule", enz.).
Bellinzona, versterkte st. in 't Zwits. kanton Tessino; sleutel v. d. wegen over den Gotthard, den Bernardino.
Bellmann (Karel Michaël), 1740—95, Zw. dich-

ter (de Zw. Anacreon); pseud. Fredmann; B.'s-feest, Stokholm's volksfeest 26 Juli in de Diergaarde bij B.'s gedenkteeken.

Bellona, (fab.) Rom. oorlogsgodin.

Bellovaken, een krijgshaftige volksstam in Belg. Gallië in 't begin der chr. jaartelling.

Bellovesus, Gall. veroveraar v. Opper-Italië, ten tijde v. Tarquinius den Oude.

Belloy (Pierre Laur. Buirette), 1727—75 Fr. treurspeldichter. (dee; vuurtoren.

Bell-rock, rots op de Sch. kust, nabij Dun-

Belluno, st. in Italië, a. d. Piave; 17 D. I.

Beloedzj-en, bewoners v. **-istan,** in Voor-Azië, tuss. Afghanistan en de Arab. Zee ('t oude Gedrosië).

belomantie, godspraak door pijlen. (bylon.

Belsazar, bijb. naam v. d. laatsten kon. v. Ba-

Belt, twee zeeëngten (de Gr. en de Kle. B.) tuss. Noordzee en Oostzee.

Beltrum, d. in Geld., 5 u. OZO. v. Zutphen.

belvedere, schoon uitzicht. In het B. v. h. vatikaan te Rome de Apollo v. B.

Belzoni (Giambattista), 1778—'29, Ital. reiziger en oudheidkundige; reisde in Egypte en Nubië.

Bem (Joseph), geb. 1795 te Tarnow in Galicië, '30 Poolsch genl., aanvoerder in den Hong. opstand '48 en '49, vluchtte toen naar Turkije, werd Muzelman, bedwong '50 een opstand der Arabieren te Aleppo, waar hij '50 stierf.

Bembo (Pietro), 1470—1547, Ital. geleerde en kardinaal, schreef Ital. en Lat. werken.

Bemelen, d. in Lbg., 1 u. O. v. Maastricht.

Bemmel, 1) d. in Geld., 1 u. ZO. v. Elst. 2) Nederl. schilders-familie: Wm. v. B., (1630—1708); zijne zonen Joh. Georg v. B. (1649—1723) en Peter v. B. (1685—1754); Peter's zoon Karel Seb. v. B. (1743—96).

Ben. (Hebr. en Arab.) = zoon.

Benares, hpl. v. h. district B. der Brl. Ind. NW. prov. a.d. Ganges, 208 D. I., bedevaartpl. het „Rome der Hindoe" = Varanasi (Skr.)

Benczur (Jul.), geb. '44, Hong. schilder.

Bendemann (Ed.), geb. '11, Dt. hist.-schilder.

Bender, 1) Russ. vest. in Bessarabië, a. d. Dnjestr, 27 D. I.; verblijfplaats van Karel XII v. Zweden 1709—13. 2) B. Abassi, havenst., 12 D. I., in Perzië, t. o. eil. Ormuzd.

Benecke, 1) Georg. Friedr. B. 1762—'44, Dt. taalgel. (Middelhoogduitsch wbk.) 2) Wilh. B., 1776—'37, Dt. schrijver over onderwerpen v. koophandel. (len, schreef over zoölogie.

Beneden (Pierre Joh. v.), geb. '09 te Meche-

Benedetti (Vincent, grf.), geb. '17 te Bastia, Fr. dpl., overbrenger v. d. onbetamelijke Fr. eischen aan kon. Wilhelm I v. Pruisen in '70 te Ems, als voorspel v. d. Fr.-Dt. oorlog.

Benedict (Jul.), geb. '04, sedert '53 te Londen, † '85, Dt. comp. v. opera's, symphonieën, enz.

benedictie, (kkl.) zegening.

Benedictus, 1) de heilige, geb. 480 te Nursia, † 543 i. h. kl. Monte-Cassino bij Napels. Zie **Benedictijnen.** 2) naam van 14 pausen. B. XIV, geb. 1675 te Bologna, 1740 Paus, † 1758 te Rome, vriend v. wetenschap en kunst en verdraagzaam.

Benedictijne-n, monnik-orde, gest. 529 door d. heil. Benedictus, door de Jezuïeten tegen-

gewerkt, en sedert 1713 zeer verminderd; -r nonnen, volgen den ordes-regel der B., bestaan sedert 1789 alleen nog in Italië.

Benedix (Jul. Rod.), '11—'73, Dt. blijspeldichter en acteur.

Beneke (Friedr. Ed.), 1798—'54, Dt. wijsgeer, inz. psycholoog.

Benevento, hpl. der Ital. prov. B. in Campanië, a. d. Sabato en Calore, 17 D. I.; triumfboog v. Trajanus, thans stadspoort.

Benfey (Theod.), '19—'81, prof. te Göttingen, taalgeleerde, inz. Skr.

Bengalen, Brl. Ind. presidentschap, ruim anderhalf mn. vierk. km., ca. 163 mn. I.; in engeren zin Neder-B., ruim een half mn. vierk. km. ca. 63 millioen I., hst. Calcutta. Bengaalsche Golf tuss. Voor- en Achter-Indië, Bengaalsche taal (Bengali), een tak v. h. Skr. Bengaalsch vuur, wit of kleurenvuur der vuurwerkmakers.

Benicarlo, Sp. st. in Valencia. 7 D. I.; wijnbouw.

Beninga, 1) Eggerik B., 1496—1562, schreef Oostfriesche kroniek. 1) Sicko B., begin 16e eeuw, schreef kroniek v. Fri. en Gron.

Benjamin, 1) jongste zoon v. Jacob (stam B.), (fig.) jongste en meestbeminde zoon. 1) B. van Tudela, rabbijn, reis naar Palestina en Perzië 1160—73.

Benjowski (Moritz Aug. grf. v.), Poolsch edelman, streed tegen Rusland, werd gedeporteerd, ontvluchtte naar Fra., werd 1776 kon. v. d. door hem op Madagascar gest. kol., † 1786 in een gevecht teg. de Franschen.

Benkendorf (Ernst Ludwig v.), 1711—'01, Saks. vhr., gaf i. d. slag bij Kollin de nederlaag aan Frederik d. Gr.

Benkert (Karl Maria), geb. '24, Dt. schrijver, vert. uit 52 vreemde talen; pseud. Kertbeny.

Benkoelen, hpl. der ongezonde ads.-res. B. (W. kust v. Sumatra); 6 a 7 D. I.

Bennebroek, d. in N. Holl., ca. 2 u. ZW. v. Haarlem. (ningen.

Bennekom, d. in Geld., 1 u. NO. v. Wage-

Bennet (Wil. Sterndale), '16—'56, Engl. comp. en pianist.

Ben Nevis, hoogste berg v. Gr.-Britannië (1343 met.) in 't Grampian-gebergte (Schl.).

Benninghoek, d. in N. Holl. 2 u. WNW. v. Medemblik.

Benno (St.), † 1107, biss. v. Meissen, apostel onder de Wenden, 1523 heilig verklaard, waartegen geijverd werd door Luther.

Benoît (P.), geb. '34, Belg. comp., directeur v. h. Conservatoire te Antwerpen. (stein.

Benschop, d. in Utr., 1 u. ZW. v. IJssel-

Bensérade (Isaäc de), 1612—91, Fr. dichter.

Bentheim, st. en bpl. in Hannover; 2500 I.

Benthuizen, d. in Z. Holl., 1 a 2 u. v. Alphen.

Bentivoglio, 1) Guido B., 1579—1644, kardinaal, schreef over den afval der Ned. v. Spanje. 2) twee Ital. dichters: Ercole B. (1506—73) en Cornelio B. (1668—1732).

Bentley (Richard), 1662 geb. nabij Wakefield, † 1772 als theo. prof. te Cambridge, bezorgde krit. edities v. Horatius en Terentius.

Bentzel-Sternau (Chr. Ernst, grf. v.), 1767—'49 Dt. humorist.

Benvenuti (Pietro), 1766—'44, Ital. schilder.

benzine, vloeibare, licht ontvlambare koolwaterstof, als lichtstof, om vlekken weg te maken, en ter bereiding v. aniline.
benzoë, hars van styrax benzoïne voor reuk- en toiletwaren (Zie **naphthaline**).
Beolius Angelus, bijgn. Ruzzante, Ital. bijspeldichter uit de 16e eeuw.
Beotië. Zie **Boeötië.** (eeuw.
Beowulf, Angelsaks. heldendicht uit de 8e
Béranger (Pierre Jean de), 1780—'57 te Parijs, populairste Fr. liedjes-dichter.
Berbers, bewoners van Barbarijë.
Berbice, hpl. der Engl. kol. B. in Guyana (Z.-Am).
Berchta, „de schitterende", oud-Germ. godin.
Berchtesgaden, Beiersch landsch. in de Saltzburger Alpen, met de (ca. 2 D. I.) hpl. B. a. d. Achen: zoutgroeven. (der.
Berckmans (Hendr.), 1629—90, Nederl. schil-
Berditajef, koopst. in 't Russ. gouvt. Kiew: 54 D. I., meest Joden.
Berdjansk, Russ. havenstad in Taurië; gest. '80.
Berengarius, 1) B. I, kon. v. Italië, 888—924 (werd vermoord). Zijn kleinzoon 2) B. II, kon. v. Italië 950. afgezet 961, † 966. 3) B. van Tours, 998—1088, Fr. theo.
Berenice, gmln. v. Ptolemeüs III v. Egypte (246—221 v. Chr.). B. 's hoofdhaar, sterrenbeeld a. d. staart v. d. Leeuw.
Beresina, zij-riv. v. d. Dnjepr; veldslag a. d. B., 26—29 Nov. '12. (v. Schoonhoven
Berg-ambacht, d. in Z.-Holl., 1 u. WZW.
Bergamo, hpl. der Ital. prov. B. (in Lombardijë), 23 D. I.
bergamot, Ital. citroensoort (daaruit B.-olie).
Bergen, plaatsnaam: 1) hpl. v. eil. Rügen. 2) Fr. Mons, hpl. der Belg. prov. Henegouwen, 24 D. I. 3) hpl. v. h. Nrw. stift B., 42 D. I., a. d. Waagfjord; stokvisch en haring. 4) d. in N.-Holl., 1 u. NW. van Alkmaar; Fr. overwinning 1799. 5) d. in Lbg., 2 a 3 u. ZO. v. Gennep. 6) B. op Zoom. st. in N.-Br., 6. u. v. Breda, 10 D. I.; tot '67 vesting. 7) Adriaan Jz. v. B., turfschipper, 1590 verrassing van Breda. 8) Dk v. B., 1645—89, Nederl. schilder.
Berger, 1) Ludwig von B., advocaat te Oldenburg, '13 gefusilleerd door de Franschen. 2) Ludwig B., 1777—'39, Dt. comp., leermeester v. Mendelssohn-Bartholdi. 3) Joh. Nep. B., '16—'70, Or. stm. 4) Jac. B., † '23, Ital. hist.-schilder.
Bergerac, 1) Fr. st. in Dordogne; zoeten wijn. 2) Sav. Cyr. de B., 1629—55, Fr. tooneeldichter.
Bergeyk, d. in N.-Br., 3 u. ZW. v. Eindhoven.
bergkeesten, (fab.) aardmannetjes.
Berghaus (H. K.), ber. Dt. geo., 1797—'84.
bergrede, (bijb.) Matthëüs 5—7. (Rotterdam.
Bergschenhoek, d. in Z. Holl., 2. u. N. v.
Bergstrasse, v. Darmstadt naar Heidelberg.
Bergum, d. in Fri., 3. u. ZO. v. Leeuwarden.
bergstorting, instorting v. bergwanden.
beriberi, (gnk.) eene ziekte in Nederl. O. I., op Ceylon en Japan.
Bering. Zie **Behring.**
Bériot (Ch. Aug. de), geb. '02 te Leuven, † '70 te Brussel, ber. viool-virtuoos, gehuwd met Malibran. (IJsel.
Berkel, riv. in Geld., valt bij Zutphen i. d.

Berkeley (George), 1684—1753, Engl wijsgeer.
berkemeier, 1) berketak; 2) beker van berkenhout (Haarlem.
Berkenrode, d. in N. Holl., ca. 1. u. Z. v.
Berkenwoude (pop.: Berkou), d. in Z. Holl. 2 u. W. v. Schoonhoven.
Berkhey (Joh. Lefrancq v.), 1719—'12, Nederl. natuurkundige en dichter.
Berkhout, d. in N. Holl., 1 u. W. v. Hoorn.
Berkshire, Engl. grfs.: hpl. Reading.
Berlepsch (H. v.), '12—'83, Zwits. reisbeschrijver (die Alpen in Natur und Lebensbildern).
Berlichingen, d. in Wurtemberg, a. d. Jagst; ridder Götz v. B. met de ijzeren hand, 1480—1562. 1525 hoofdman t. d. Boeren-oorlog; autobiographie; drama v. Göthe.
Berlicum, 1) d. in N. Br. ruim 1 u. ZO. v. den Bosch. 2) (**Berlikum**), d. in Frl., 2 u. NW. v. Leeuwarden.
Berlin, Dt. naam v. Berlijn.
berline, reiswagen, kan opengeslagen worden.
Berlioz (Hector). '03—'69. Fr. comp.
Berlijn, hst. v. Pruisen en v.h. Dt. rijk, a. d. Spree, ruim 1 mn. bew.; B.sch blauw; B.sch bruin. (400 Engl. eil. i.d. Atl. O.
Bermuda, het grootste der Bermudas (zijnde
Bern, hpl. (met 44 D.I. en unvt.) en sedert '48 zetel der Bondsregeering, a. d. Aar. v.h. W. Zwits. kanton B. met ruim 1/2 millioen I.; B.-er Oberland; B. er Alpen a.d. grens v.B. en Walliserland.
Bernadotte (Jean Baptiste Jules), geb. 1764 te Pau, zoon van een Fr. procureur, sedert 1780 in Fr. krijgsdienst, 1799 minister van oorlog, '04 maarschalk, '06 door Napoleon tot prins v. Pontecorvo verheven, '10 door de Zw.stenden tot kroonprins v. Zweden gekozen, door kon. Karel XIII geadopteerd, na diens dood als Karel Johan XIV, kon. v. Zweden '18—'44.
Bernard (Claude), '13—'78, Fr. physioloog.
Bernardin de St.-Pierre (J. H.), 1737—'14, ber. Fr. schrijver („Paul et Virginie").
Bernardino, door Grauwbunderland loopende bergpas der Alpen, 2065 met. hoog, uit 't Achterrijndal naar Bellinzona.
Bernatowicz (Felix), † '36, Poolsch romanschrijver, krankzinnig v. verwoedheid over de schanddaden der Russen.
Bernauer (Agnes), heimelijk gehuwd met htg. Albrecht II v. Beieren, wiens vader haar 1435 te Straubing liet verdrinken als tooverheks; het gevolg was een jaar lang oorlog.
Bernbrunn (Karl), 1787—'54, schouwburgdirecteur en dram. schrijver (pseud. Karl Carl). (d. Saale: 21 D. L.
Bernburg, hst. v. h. vm. htgd. Anhalt-B., a.
Bernd (Chr. Sam. Theod.), 1775—'54, ber. Dt. beoefenaar van de heraldiek.
Berneck (K. Gust. v.), geb. '03, Dt. romanschrijver (pseud. Bernd. v. Guseck).
Berner. Zie in **Bern.**
Bernhard, 1) B. v. Clairvaux, geb. 1091 te Fontaines, † 1153 te Clairvaux, waar hij sedert 1115 abt was, bevorderde de Cisterciënserorde (Bernhardijnen), predikte den tweeden kruistocht 1147; werd 1173 heilig verklaard. 2) kon. v. Italië, werd 818, op last v. zijnen

oom Lodewijk den Vrome, van zijn gezicht beroofd. 3) Hertog B. v. Weimar, † 1639, streed i. d. 30-j. oorlog, met Zweden en Fra. tegen Or. 4) Karel B., htg. v. Saksen-Weimar, dapper in de Napoleontische oorlogen, sedert '15 in Nederl. dienst, streed '31 in België. '48—'53 als opperbevelhebber in Indië, † '62 te Liebenstein in Saksen-Meiningen. 5) Gr. St.-B., Walliser Alpenpas tuss. Martigny en Aosta, 2478 met., kl. en hospitium. Bernhardijner honden om verongelukten op te zoeken; 1800 overtocht v. Bonaparte. 6) Kleine St.-B., Grajische Alpenpas tuss. Savoje en Aosta, 2200 met., hospitium onder beheer van dat op den Gr. St.-B.; 218 v. Chr. overtocht v. Hannibal.

Bernhardt (Sarah), geb. '44, ber. Fr. treurspelspeelster (ook schilderes en beeldhouweres), door haar huwelijk mevrouw Damela, bekend door velerlei excentriciteiten.

Bernina, gedeelte der Rhetische Alpen in Grauw-Bunderland. B.-pas, 2336 met. B.-horn, (hoogste piek) 4052 met.

Bernkastel, st. in 't reg.-distr. Trier, a. d. Moezel; „B.-er Dokter" eene wijnsoort.

Bernoulli, ber. Bazeler wiskundigen fnz. 1) Jac. B., 1654–1705 (differentiaal-rekening), zijn br. 2) Joh. B., 1667—1748, uitvinder v. d. integraal-rekening. De zoon van dien Joh. 3) Dan. B., 1700—82, prof. te Bazel, schreef „Hydrodynamica".

Bernulphus, was pastoor te Oosterbeek, toen keizerin Gisela in die pastorie beviel; ter belooning werd hij door keizer Koenraad III in 1027 tot biss. v. Utr. verheven; † 1054.

Beroemoes, wilde volksstam, O.kust v. Borneo.

Beronicius (P. Joh.), rondreizend schoorsteenveger en scharenslijper, 17e eeuw, was zóó geleerd, dat hij de kranten overzette in Lat. en Gri. verzen.

Berosus, Bab. pri. en geschsch. 3e eeuw v. Chr., stichtte op 't eil. Cos eene astr. school.

Berouin (Arnaud), 1749—91, Fr. dichter en schrijver, bijgn. „l' ami des enfants".

Berry, oudt. Fr. htgd., hst. Bourges. Charles Ferd., htg. v. B., 2e zoon v. Karel X v. Fra., vader v. Chambord (zie aldaar), geb. 1778, door Louvel '20 vermoord. Zijne gmln. Caroline Ferdinande Louise, geb. 1798, beviel in de gevangenis '20 (zie **Chambord**), deed '32 een inval in de Vendee, † '70.

Berryer (P. Ant.), 1790—'68, Fr. advocaat en stk., om zijne welsprekendheid bijgn. „Prince de la parole".

bersaglieri, (mil.) Ital. scherpschutters.

Berserker, een met verwoedheid vechtend strijder (in de Noorsche sagen).

Bert, 1) Petrus de B., 1565—1629, Prot. prof. te Leiden, afgezet wegens Arminiaansche ketterij, toen R. K. prof. te Parijs. 1) Paul B., '33—'86, prof. der physiologie, '81—'82, Fr. minister v. onderwijs, '86 res.-genl. in Tonkin. † aldaar.

Bertha, 1) B. met den grooten voet, moeder v. Karel d. Gr. (vgl. **Berchta**). 2) dtr. v. Floris I v. Holl., trouwde 1070 met Filips I v. Fra.

Berthier (Alex.), geb. 1753 te Versailles, †'15

te Bamberg, prins v. **Wagram, htg. v. Neufchâtel, Fr. maarschalk.** (boek.

Bertoldo, Ital. Uilenspiegel, held v. een volks-

Berton, 1) Henri Montan B., 1767—'44, Fr. comp. 2) Jean Bapt. B., Fr. genl., '22 als opstandeling ter dood gebracht.

Bertrand (Henri Grat., grf.), 1773—'44, Fr. genl., trouw aanhanger v. Napoleon I, dien hij in ballingschap vergezelde, eerst naar Elba, later naar St.-Helena.

Berwick, 1) grfs. in ZO. Schl. 2) B. on Tweed, havenstad met 16 D. I. in Northumberland 3) James Fitzjames, htg. v. B., 1670—1734, bastaard v. Jacobus II bij Anna Churchill, was Fr. maarschalk.

beryl, (min.) edelsteen, verwant met smaragd; b.-ium, metaal der b.-aarde.

Berzelius (Joh. Jac., vrijheer v.), 1779—'48, ber. Zw. schk.

Berzsenyi (Dan.), 1776—'36, Hong. lierdichter.

Besançon, vest. en hpl. v. h. Fr. dep. Doubs, a. d. Doubs; 57 D. I.

Besel, d. in Lbg., 3 u. v. Venlo. (Tenedos.

Besika-baai, a. d. W. kust v. Kle. Azië t. o.

Besoyen, d. in N.Br., W. nabij Waalwijk.

Bessarabië, Z.Russ. gebied tuss. Proeth, Dnjestr en Zwa. Z: bevolking 1 mn. 300 D. I.

Bessarion (Joh.), 1395—1472, sedert 1439 kardinaal, Gri. letterkundige, verrijkte de bibl. te Venetië met Gri. handschriften.

Bessel (Fr. Wilh.), 1784—'46, vn. Dt. strk.

Bessemer (Henry), geb. '13 in Hertfordshire, uitv. B.-staal.

Bessenyei v. Bessenyë (Gyorgy), 1740—'14, Hong. schrijver (tooneelstukken en romans).

Besser (Joh. v.), 1654—1729, Dt. gelegenheidsdichter.

Bessières (Jean Bapt.), geb. 1783, Fr. maarschalk, streed in Egypte, '08 htg. v. Istrië, sneuvelde '13 bij Lützen.

Best, d. in N.Br., 1 a 2 u. O. v. **Oirschot.**

bestiarii, (Rom.) **kampvechters tegen wilde dieren.**

Bestoezjew (Alex.), 1796—'37, Russ. romanschrijver; schreef ook **Gesch. der Russ.** letterkunde.

betel, wordt in 't O. gekauwd; komt v. d. b.-noot (of areca-noot) en v. d. b.-peper.

Betelgeuse, ster der 1e grootte i. d. schouder v. Orion.

Bethanië, oudt. een vlek, ca. 1 u. v. Jeruzalem, (bijb.) **woonplaats v. Lazarus;** thans een nietig dorpje. (Jeruzalem.

Bethel, oudt. st. in Palestina, 4 a 5 u. N. v.

Béthencourt (Jean, seigneur de), Normandisch zeevaarder, maakte zich 1402 van een der Canarische eil. meester, ten behoeve van Spanje. (in de nabijheid van Jeruzalem.

Bethesda, oudt. eene geneeskrachtige bron

Bethlehem, (bijb.) geboorteplaats v. David en v. Christus (B.-sche kindermoord); **-leten,** geestelijke orde in W. Indië, 1673 erkend.

Bethlen-Gabor, 1613 grootvorst v. Zevenbergen, streed 1620—27 tegen Ferdinand II om de Hong. kroon; † 1629. (5 D. I.

Bethune, Fr. st. a. d. Brette, op eene rots;

beton, hydraulisch gegoten mortel.

Bettina. Zie **Arnim.**

Betuwe, landstreek in Geld. tuss. Rijn en Waal.
Beugen, d. in N.Br., 1 u. N. v. Boxmeer.
Beukelsz., 1) Willem B., visscher te Biervliet, † 1397, uitvinder v. h. haringkaken. 2) Jan B. Zie **Jan v. Leiden.**
Beulé (Charles Erneste), '26—'74, Fr. archeoloog en stm., deed opgravingen op den Akropolis te Athene.
Beuningen, d. in Geld., 1 u. NW. v. Nijmegen.
Beurmann (K. M. v.), reiziger in Afrika, geb. '35 te Potsdam, '63 vermoord in Wadai.
Beusichem, d. in Geld., 1 u. O. v. Culemborg.
Beuthen, arrondissement v. h. Pruis. reg.-distr. Oppeln: hpl. Ober-B. met 26 D. I.; hoofdzetel v. h. Opper-Silezisch mijnwezen.
Beveland (Noord- en Zuid-), twee Zeeuwsche eil., v. elkander gescheiden door de Zandkreek.
bever, knaagdier aan riv.-oevers in kunstig door hen gebouwde holen levende. B.-huid levert 't kastoor. B.-geil (castoreum), gnm.
Bevern (Aug. Wilh.), htg. v. Brunswijk B., 1715—82, genl. v. Frederik d. Gr.
Beverwijck (Jan v.), 1594—1647, ber. Nederl. geneeskundige, letterkundige en geschsch.
Beverwijk, st. (4 D. I.) in N. Holl., 2 u. N. v. Haarlem.
Bevesier. Zie **Beachy-head.**
Bex, Zwits. bpl. a. d. Avençon; zoutgroeven en zwavelbronnen.
Bexar (San Antonio de B.), oude st. in Texas, 1698 gest. door de Spanjaarden.
Beyle (Marie Henri), 1783—'42, Fr. schrijver (pseud. Stendhal), inz. over gesch. der kunst; ook romans en treurspelen.
Beza (Theod.), geb. 1519 te Vezelay, † 1605 te Genève, met en na Calvijn hoofd der Fr. gereformeerde kerk.
bezaansmast, achterste mast op driemasters.
Béziers, st. a. d. Orbe, in 't Fr. dep. Hérault (Languedoc); 43 D. I.
bezoar, B.-steenen in de maag v. plantenetende dieren (b.v. B.-geiten) gold vroeger als geneeskrachtig.
Bezoeki, hpl. (met haven en reede) v. d. residentie B. (O.-kust v. Java).
Bialowiezer-heide, oerwoudgebied in 't Russ. gouvt Grodno (Littauen). (a. d. Biala.
Bialystock, Russ. st. (18 D. I.) 't gouvt. Grodno.
Biarritz, bpl. in 't Fr. dep. Neder-Pyreneën, nabij Bayonne; ca. 4 D. I.
Bias, een der 7 wijzen van Griekenland.
biblio-graaf, boekenkenner; **-graphie,** kennis en beschrijving v. boeken; **-phile,** minnaar en verzamelaar v. boeken (-phile Jacob, pseud. v. d. Fr. schrijver Paul Lacroix); **-theek,** boekerij, boekenverzameling; **-thecaris,** hoofdbestuurder v. eene bibliotheek.
bicarbonaat, dubbelkoolzuurzout.
Bicêtre, d. en gekkenhuis bij Parijs.
Bichat (Marie Fr. Xav.), 1771—'02, ber. Fr. geh. en natuurkundige.
bicycle, tweewieler (velocipede).
Bidasson, grensriv. tuss. Spanje en Fra.
Biddle (John), 1615—62, Engl. theo., stichtte de sekte der Unitariërs.
bidet, kuipje of bekken voor zitbaden.
Bidpai (**Pilpai**), schrijver v. eene sedert ruim 15 eeuwen uit Indië over 't Oosten en Westen

verbreide verzam. vertellingen en fabelen.
Biedermann (K.), geb. '12 te Leipzig, prof. aldaar, publicist, schrijver v. drama's, geschiedkundige en wijsgeerige werken.
Biefve (Ed. de), '09—'82, Belg. hist.-schilder.
Biel, st. (12 D. l.) in 't Zwits. kanton Bern, a. d. voet v. d. Jura, nabij 't B.-ermeer, waarin eil. St.-Pierre (1765 verblijfpl. v. J. J. Rousseau). (Lutter: linnenweverij.
Bielefeld, st. (35 D. l.) in Westfalen, a. d.
Bielshol, druipsteengrot i. d. Hartz.
Bierey (G. B.), 1772—'40, Dt. comp. (schilder.
Biermann (K. Ed.), geb. '13, Dt. landschap-
Bierl, d. in Z. Holl., 2 u. ZO. v. Brielle.
Bierum, d. in Gron., 2 u. N. v. Appingadam.
Biesbosch (Bergsche veld), 1421 ontstane waterplas (waarin eil.) tuss. Z. Holl. en N.Br.
Biezelinge, d. in Zeel., 1 a 2 u. ZO. v. Goes.
Biezelingen (Chr. J. v.), 1558—1600, Nederl. portretschilder.
Bifrost, (Noorsche fab.) brug voor de gesneuveiden, om naar de zaal v. Odin te komen.
bifurcatie, vorkswijze spouwing in 2. takken.
bigam-ie, tweewijverij; **-ist**, schuldige aan tweewijverij.
Bigari (Vitt.), 1692—1776, Ital. schilder.
Biggekerke, d. in Zeel., ca. 2 u. NW. v. Vlissingen.
Biglo (Marcant. Francia), 1483—1525, Ital. schilder. (dpl., publicist en geschsch.
Bignon (Louis P. Éd., baron de), 1771—'41, Fr.
bignonia, Z. Amer. slingerplant (trompetbloem).
Bigorre, schoon landsch. in Z. Fra.; hpl. Tarbes.
bigot, femelaar; **-terie**, femelarij. (noodiën.
bijou (spr.: bi-zjoe), kleinood; **-terieën**, klei-
Bilbao, hpl. der Sp. prov. **Biscaje**, a. d. Nervion. 35 D. l.; zh.
Bilderdijk (Wm.), geb. 1756 te Amst., † '31 te Haarlem, ber. Ned. geleerde, taalkenner, geschsch. en dichter. Zijne tweede vrouw Kath. Wilh. B. geb. Schweickhardt, 1777—'30, Nederl. dichteres.
Bildt ('t), 1) gem. in Fri., nabij Leeuwarden, 2) Jan v. d. B., 1709—91, Fri. wkt., ber. maker v. verrekijkers. Zijn kleinzoon 3) Bauke Eisma v. d. B., 1753—'31, maakte natuurkundige instr.
Bileam, (bijb.) waarzegger uit Mesopotamië, bereed een ezel, die tegen hem sprak.
Biled oel-Djerid (Belad-el-Djerid), „dadelland", oasenrijk landsch. Z. v. Tunis.
Bilevelt (Anth.), 1575—1655, Nederl. schilder.
Bilguer (Paul Ludw. v.), '15—'40, ber. schaakspeler en schrijver over dat spel.
Bilin, st. a. d. Biela in 't Boh. distr. Teplitz; 5 D. l., bpl. (B.-er zuurbronnen, waaruit pastilles).
biljoen, goud en zilver van te min gehalte.
Bilk, d. bij Dusseldorf; sterrenwacht. (werp.
bill, (Engl.): 1) rekening; 2) (stk.) wets-ont-
Billaud-Varennes (Jean Nic.), bloeddorstig Fr. rev.-man, 1795 verbannen, † '19 te Port-au-Prince.
Billault (Adolphe Marie), '05—'63, rok-omkeerend Fr. stm., 't laatst minister v. Napoleon III.
billioen, millioen v. d. tweeden rang; in Fra. = milliarde, d. i. duizend mn.
Billiton (Blitong), eil. tuss. Sumatra en Borneo; rijk aan tinmijnen.

Billroth (Chr. Alb. Theod.), geb. '29, sedert '67 prof. der chirurgie te Weenen; opereert maagkanker.
Bilt (de), d. in Utr., 1 u. NO. v. Utr.
Bima, zh. op eil. Soembawa (Nederl. O.I.).
bimetal-ismus, (mtw.) dubbele standaard; **-ist**, voorstander daarvan.
bingelkruid, eene giftplant.
Bingelrade, d. in Lbg., 1 u. ZO. v. Sittard.
Bingen, st. (7 D. I.) in Rijnhessen, a. d. invloeiing v. d. Nahe in den Rijn; t. o. **Bingerbrück** in den Rijn Hatto's Muizentoren; N. daarvan de voorheen gevaarlijke (doch '32 door springen v. gevaar bevrijde) draaikolk **Bingerloch**. T. o. B., op den Niederwald, het '83 ingewijde Gr. nat. monument.
Bingley (Ward), 1755—'18, ber. Nederl. acteur.
binocle, kijker voor twee oogen, dubbele kijker.
Bintang, eil. in den Riouw-arch. a. d. str. v. Singapore.
Binuë (Tsjadda), linker zij-riv. v. d. Niger; de bronnen der B. '83 ontdekt door Flegel.
bio-graaf, levensbeschrijver; **-graphie**, levensbeschrijving; **-graphisch**, van of betreffende levensbeschrijving. Zie **auto-b.**
biolo-gie, 1) levensleer; 2) verlamming v. eens anders eigen wil.
Bion, 200 v. Chr., Gri. idyllendichter.
Biot (Jean Bapt.), 1774—'62, ber. Fr. natuur- en sterrenkundige.
bipeden, schepselen met twee voeten.
Bipont-ium, Tweebruggen; **-ijnsch**, uit B.
biquadraat, 4e macht v. een getal.
Bir, st. in Az. Turkijë, 4 D. I.; **hier trokken** de kar. over den Euphraat.
Birch-Pfeiffer (Charlotte), '00—'68, Dt. actrice en schreef tooneelstukken.
Bird (Rob. Montgomery), '03—'54, Amer. novellist en treurspelschrijver.
Birdaard, d. in Fri., 2 u. ZW. v. Dokkum.
Birger, twee Zw. kon.: B. I, † 1251; B. II, verdreven 1321.
biribi, een Ital. hazardspel.
Birkenfeld, hpl. (3 D. I.) v. h. Oldenburgsch vorstendom B. in de Rijn-prov.
Birkenhead, Engl. st. (62 D. I.) a. d. Mersey.
Birma (Birmaansch rijk), Achter-Ind., boeddhistisch rijk; hst. Mandalay; keizer Thibo; de kusten sedert '26 Engl.
Birmingham, st. (400 D. I.) in 't Engl. grfs. Warwick, a. d. Tame en Rea; na Manchester grootste fabriekstad v. Engld.
Biron (Ernst Joh., grf. v.), 1687—1772, gunsteling der Russ. keizerin Anna Iwanowna, die hem 1737 htg. v. Koerland maakte; 1740 rijksbestuurder; later naar Siberië gebannen; 1763 gaf Catharina hem zijn htgd. terug, dat hij 1769 afstond aan zijnen zoon Peter (1724—'00), die 1795 genoodzaakt was Koerland aan Rusland af te staan.
bisam, muskus.
Bisceglia, Ital. vest. en zh. met vuurtoren in de prov. Napels; 22 D. I.
biscuit, 1) zoet beschuitje; 2) porselein zonder glazuur.
bisdom. Zie **bisschop** 1).
Biskaje (Viscaya), Baskische prov. in N.

Spanje a. d. Biskaaische Golf, ruim 2 D. vierk. km. ca. 100 D. I.; hpl. Bilbao.

Biset, 1) Karel Emmanuel B., 1633—1713, Vlaamsch schilder. 2) Zijn zoon Jean Bapt. B. was portret- en hist.-schilder.

Bismarck (Otto, prins v.), geb. '15 te Schönhausen, Dt. rijkskanselier, pres. v. h. Pruis. Staatsministerie, minister v. Buitenlandsche Zaken, enz., grondvester van het wederom één zijnde Dt. keizerrijk.

bison, Amer. buffel.

Bissagos, Port. troep vulcanische eil. a. d. W.kust v. Senegambië. (pijnen.

Bissayas, Sp. groep eil. i. d. arch. der Philip-

bistouri, hlk. mes om gezwellen te openen.

Bithynië, oudt. landsch. in Klein-Azië a. d. Zwa. Z.

Bitsch, st. in Dt. Lotharingen (distr. Saargemünd) a. d. Schwalbe; 3 D. I.; citadel, die '70 door de Duitschers tevergeefs werd belegerd.

Bitjoerin, 1778—'53, hoofd der Russ. zendelingen in China, schreef over de Chin. taal.

Bitter (Karl Herm.), '13—'85, Pruis. minister v. financiën ('79—'82), schreef over muz.

bitter-aarde, magnesia; **-water,** bitterzouthoudend laxeermiddel.

bitum-en, aardpek; **-ineus,** aardpekhoudend.

Bitzius (Alb.), 1797—'54, Zwits. predikant en schrijver in den volks-toon (pseud. Jeremias Gotthelf).

bivak, (mil.) legering in 't open veld.

Bixio (Nino), geb. '21, held uit den Ital. vrijheidsoorlog, metgezel v. Garibaldi.

bizar, zonderling; — **rerieën,** zonderlingheden.

Bizet (George), '38—'75, Fr. opera-comp. („Carmen"). (nische Golf.

Björnsborg, st. (9 D. I.) in Finland a. d. Both-

Björnson (Björnstjerne), geb. '32 te Kvikne, Nrw. schrijver (dorpsverhalen, drama's en lierdichten).

Blaauwkapel, d. in Utr., ca. 1 u. NO. v. Utr.

Blackburn, Engl. st. (grfs. Lancaster) a. d. Derwent; 104 D. I.; katoenfabr.

Blackmore (Richard), geb. '25, Eng. novellist.

Black river, naam v. versch. riv. in N.-Am., inz. die in den staat Nieuw-York, valt in 't Ontario-meer.

Black-warrior, riv. in N.-Am., ontspringt in Alabama, valt in de Tombigbee.

Bladel, d. in N.-Br., 3 u. ZW. v. Oirschot.

Blaeu, 1) Willem Jansz. B., 1571—1638, wis- en natuurkundige te Amst., leerling v. Tycho Brahé, gaf als boekhandelaar een ber. atlas uit. 2) Zijn zoon Joan B. was rechtsgeleerde en boekhandelaar, en breidde den atlas uit; 1672 verbrandde zijne drukkerij.

Blair (Hugh), 1718—'01, Sch. geestelijke en schrijver; stichtte 1755 de „Edinburgh review".

Blake, 1) Robert B., 1599—1657, Engl. adm., streed 1652 met voordeel tegen de Ned., 1655 tegen de Tu., 1657 tegen Spanje. 2) William B., 1758—'28, Engl. schilder.

Blanc, 1) Louis B., '11—'82, Fr. socialist, publicist, democ. geschsch. 2) Zijn br. Auguste B., '15—'82, schreef over kunst. 3) Ludw. Gottfr. B., 1781—'66, prof. der Romaansche talen, uitlegger v. Dante.

Blanca, 1) de heilige B., slavin te Lyon,

stierf den marteldood onder Marcus Aurelius. 2) B. van Castilië, gmln. v. Lodewijk VIII en regentes voor Lod. IX v. Fra., † 1252.

Blanchard, 1) Nic. François B., 1738—'09, ber. Fr. luchtreiziger, deed 1785 eene luchtreis over het Bri. Kanaal. 2) Jacq. B., bijgn. „de Fr. Titiaan", † 1638, historie-schilder. 3) Henri Louis B., 1778—'58, Fr. comp.

Blanche (Aug.), '11—'68, Zw. dichter, romanschrijver en redenaar.

Blanckhof (Jan Teunis), 17e eeuw, te Rome bijgn „Janmaat", Nederl. schilder.

blanc-manger, soort v. pudding.

blanco, oningevuld.

Blandbill, N.-Amer. wet v. '78, waarbij de zilverdollar als wettig betaalmiddel erkend is.

Blangini (Gius. M. M. Fel.), 1781—'41, Ital. comp. v. opera's en liederen.

blank, (mtw.) oudt. in Holl. 6 duiten; 2 blanken = 7 en een halve cent.

Blankenberghe, Belg. visschersdorp NO. v. Ostende, sedert '40 zeebadplaats.

Blankenese, d. a. d. Elve nabij Altona, uitspanningsoord der Hamburgers, Noordzeevisscherij en reederij; villa's.

Blankenham, d. in Oijs., 2 a 3 u. NW. v. Vollenhoven. (tint.

blanketsel, schoonheidsmiddel voor de gelaats-

Blanqui, 1) Jér. Ad. B., 1798—'54, Fr. sthhk., volgeling v. Say. 2) Zijn br. L. Aug. B., '05—'80, Fr. communist, een woelgeest, zat dikwijls gevangen.

blank vers, (dk.) rijmloos vers.

Blaricum, d. in N.-Holl., 1 u. ZO. v. Naarden.

Blasius, 1) de heil. B., biss. te Sebaste, mrtl. in 316, beschermheilige tegen keelziekten. 2) Joh. B., 17e eeuw, adv. te Amst. en blijspeldichter. 3) Ernst B., '02—'75, prof. der hlk. te Halle.

blasphemie, godslastering.

Blauwbaard, Fr. sprookje van den zijne nieuwsgierige vrouwen doodenden Ridder B.

blauwboekje, schotschrift.

Blauwe, B. Bergen („Blue Mountains"), een dl. v. h. Alleghany gebergte in N.-Am. Het B. boek (naar den blauwen band aldus genoemd), boek, bevattende de stukken, die a. h. Engl. Parlement door de regeering worden overgelegd (in Fra. het Gele, in Italië het Groene, in Or. het Roode Boek). — B. Maandag, (fig.) zeer kort tijdsbestek.

blauwkous, vrouw of jonge dochter, die zich gaarne den schijn van geleerdheid geeft.

blauwzucht (cyanose), blauwheid in 't gelaat door stoornis in de bloedvorming.

blauwzuur, (schk.) cyanwaterstofzuur, zeer vergiftig bestanddeel v. bittere amandelen, enz.

Blavet, riv. in Fra., verdwijnt bij St.-Antoine 600 met. ver onder rotsen, valt bij Port-Louis i. d. Atl. O.

Blaze, 1) François B. (of Castil B.), 1784—'54, Fr. schrijver over muziek. 2) Zijn zoon Auge Henry B. de Bury, geb. '18 te Avignon, vertaalde o. a. „Göthe's Faust" in 't Fr.

Bleek, 1) Richard B. en 2) zijn zoon Pieter B. († 1764). Nederl. schilders te Londen. 3) Wilh. Heinr. Imm. B., '27—'75. Dt. taalgeleerde, bibl. te Kaapstad, schreef over Afr. talen.

bleekerd, lichtroode rijnwijn uit het Aardal.
bleekzucht (chlorosis), hooge graad v bloedarmoede, inz. bij meisjes in de ontwikkelingsjaren; (pop.) vrijsterziekte. (veldslagen.
Bleibtreu (Georg), geb. '28, Dt. schilder v.
Bleiswijck (Dk. v.), 17e eeuw, Nederl. letterkundige („Beschrijving der st. Delft").
Bleiswijk, d. in Z.-Holl., 2 u. NO. v. Rotterdam
Blenheim (Blindheim), Beier. d. bij Höchstadt, waar Marlborough (met prins Eugenius) 1704 de Franschen versloeg, waarvoor hij als nat. geschenk ontving het kasteel B.-house bij Woodstock; ber. schilderijën-verzam.
Blenker (Ludwig), † '63. aanvoerder bij rev. in Gri. en ('48) in Dtl.; later genl. i. d. N.-Amer. burgeroorlog.
Blerik, d in Lbg., ca. 1 u. ZW. v. Venlo.
Blesdijke, d. in Fri. (gem. W.-Stellingwerf).
Bleskensgraaf, d. in Z.-Holl., 3 u. NW. v. Gorinchem. (rom.-schr.
Blessington (Marg., gravin v.), 1789—'49, Engl.
Blidah, Alg. vest. in 't Atlas-gebergte; 16 D. I.; sedert '37 Fr.
blikvuur, seinvuur op schepen.
Blind (Karl), geb. '26. aanvoerder '48 v. d. opstand in Baden, vluchtte '49. sedert '52 in Londen. Zijn schoonzoon Ferd. Cohen (zich noemende B.) deed '66 een aanslag op 't leven v. prins Bismarck. werd gevangen genomen, en beging zelfmoord in de gevangenis.
blindslang, onschadelijke hagedis, verkeerdelijk als eene slang beschouwd.
Blitterswijk, d. in Lbg., 2 u. NO. v. Horst.
Blitong. Zie **Billiton.**
blizzard, moorddadige ijzige sneeuwstorm in W. N.-Am. (**Brocken.**
Blocksberg, hoogste berg in den Hartz Zie
Bloed bruiloft. Zie **Bartholomeüsnacht; -geld,** oudt geld, dat de moordenaar aan de fam. v. d. vermoorde betalen moest; thans geld. dat zeer zuur verdiend is of wordt; **-getuige,** martelaar voor 't chrl. geloof; **-schande,** vleeschelijke gemeenschap tuss. bloedverwanten; **-wraak,** door de bloedverwanten van een vermoorde op den moordenaar genomen wraak.
Bloemaart, 1) Abr. B., 1567—1657, Nederl. schilder. 2) Zijn zoon Hendr. B., schilder en dichter.
Bloemen (v.), drie br., Vlaamsche schilders: 1) P. v. B., 1649–1719. 2) Joh. Fr. B., 1656—1748. 3) Norbert B., 1672—1746.
Bloemendaal, d. in N.-Holl., ca. 2 u. NW. v. Haarlem.
Bloemenspelen (jeux floraux), wedstrijden in 't dichten te Toulouse; 't eerst in 1323.
Bloemers (Arn.), 1792—'44. Nederl. schilder.
Bloemfontein, hst. v. Oranjevrijstaat (Z.Afr.).
Blois, 1) hpl. v. h. Fr. dep. Loir-et-Cher. a. d. Loire; 18 D. I.; herhaaldelijk gewichtig in de hist. 2) B. v. Treslong, Nederl. fam., reeds vermaard als watergeuzen.
blokhuis, wachttoren.
blokk-ade, insluiting van vest., afsluiting v. havens; **-eeren,** insluiten, afsluiten.
Blokker (Ooster- en Wester-), 2 d. in N.-Holl., ca 1 u. NO. v. Hoorn.
Blokland, 1) Hoog-B., d. in Z.-Holl., 1 u. N.

v. Gorinchem. 2) **Laag-B.**, d. in Z.-Holl., 2 u. NO. v. Sliedrecht. (v. Vollenhoven.

Blokzyl, st. in Oijs. a. d. Zuiderzee, 1 half u.

Blomhert (Jan), 1694—1738, Nederl. geschsch.

Blondel, de trouwe zanger, verzeller en bevrijder v. d. Engl. kon. Richard Leeuwenhart.

Bloomerismus, beweging onder de Amer. vrouwen om manskleederen te dragen, in '50 op 't getouw gezet door zekere mevr. Bloomer.

Bloomfield (Rob.), 1766—'23, Engl. dichter, blind gestorven. (spelen.

Blount (Henry), 1602—82, Engl. ltk., inz. blij-

Blücher (Gebhardt Leberecht v.), prins van Wahlstadt, 1742—'19, ber. vhr., '13 opperbevelhebber der Pruis. troepen, „Maarschalk Voorwaarts", overwon Napoleon I.

bluette, geestig tooneelstukje.

Blum, 1) Kar. L. B., 1785—'44. Deen. comp. en tooneeldichter. 2) Rob. B., Dt. schrijver, '48 hoofd der democ. partij in Saksen, in 't Frankforter parlement, in Weenen, betrokken bij den opstand in Oct., door Windischgrätz gefusilleerd.

Blumauer (Aloys.), 1755—98. Jezuïet, Dt. dichter (parodie op de Aeneïde).

Blumenau, d. in Hong., bij Presburg; laatste gevecht i. d. oorlog v. '66.

Blumenbach (Joh. Fr.), 1752—'40, prof. in anthropologie en ontl.; ber. natuurvorscher.

Blumenhagen (Ph. Wm. Geo. Aug.), 1781—'39, Dt. rom.-schr.

Blumenthal, 1) Jos. v. B., 1782 -'50, Belg. comp., muz.-directeur te Weenen. 2) Oscar B., geb. '52, blijspeldichter.

Blumröder (Aug. Fr. v.), 1776—'60, Dt. schrijver en dichter; streed tegen Nap. I.

Blumtschli (Joh. Kasp.), '08—'81, Zwits. rcht., prof. der staatswetenschap te Karlsruhe.

boa, 1) reuzenslang (B. constrictor). 2) slangvormig bont om den hals.

Boabdil, laatste Moorsche kon. v. Granada, 1492 onderworpen door Ferdinand v. Aragon.

Bocanegra (don Pedro), 1636—88, hofschilder v. Karel II v. Spanje.

Boccaccino, 1) Boccaccio B., 1489—1540, en 2) zijn zoon Camillo B., 1511—46, Ital. schilders.

Boccaccio (Giov.), 1313—75, Ital. dichter en novellist, grondvester v. h. klassieke Ital. proza, schrijver v. „Decamerone", v. „Leven v. Dante", enz.

Boccage, 1) Marie Anne Fiquet du B., 1710—'02, Fr. dichteres. 2) Man. Maria Barbosa B., 1766—'05, Port. dichter en improvisator.

Boccherini (Luigi), 1743—'05, Ital. comp.

Boccheita, bergpas i. d. Ligurische Apennijnen,

Bochara (Bokhara, Buchara), hst. (80 D. I.) v. h. khanaat B. in Turkistan (Bucharije).

Bochum, st. (41 D. I., in Westfalen, reg.-distr. Arnsberg; kolenmijnen, fabr. (gegoten staal).

bockbier, soort v. Beiersch bier. (geschsch.

Bockenberg (P. Corn.), 1548—1617, Nederl.

Bockenheim, Pruis. st. (15 Dt. I). nabij Frankfort a. d. Main.

Böckh (Aug. v.), 1785—'67, ber. Dt. ltk. en oudheidkenner, schreef over zeden en gebruiken der Grieken.

Bocquillon (Louis W.), 1781—'42, Fr. comp.

Bocskay (Steph.), hoofd v. d. Hong. opstand

1604—6, erkend als vorst v. Hong. en Zevenbergen; † 1606.

Boddaert, 1) Pieter B., 1694—1760, Nederl. dichter. 2) Zijn kleinzoon Pieter B., 1766—'05 maakte onzedelijke gedichten.

bodden, aan de kust v. Voor-Pommeren en Rügen bochten v. d. Oostzee.

Bode, in de Saale uitloopende riv. v. d. Hartz; veelbezocht 't B.-dal met B.-kessel a. d. voet v. d. Rosstrappe.

Bodegraven, d. in Z. Holl., 2 u. W. v. Woerden; groote brand '70.

bodemerij, (kpv.) leening op schip of lading.

Bodensee (Meer v. Constans), a. d. N. voet der Alpen, tuss. Zwitserland en Duitschland, wordt doorstroomd door den Rijn; is 't grootste meer v. Duitschland, en op één na 't grootste v. Zwitserland.

Bodenstedt (Friedr. Mart.), geb. '19, Dt. dichter en schrijver („Lieder des Mirza-Schaffy"); woont te Wiesbaden.

Bodenstein. Zie **Karlstadt.**

Bodin, 1) Jean B., 1530—97, Fr. schrijver („De la république"). 2) Jean Fr. B., 1766—'29, Fr. geschsch.

Bodley (Sir Thom.), 1544—1612, Engl. stm. en geleerde, stichter v. d. bibl. der unvt. Oxford („Bodleiana"),

Bodmer (Joh. Jac.), 1698—1783, Zwits. letterkundige, bestreed (met Breitinger) de richting v. Gottsched.

Boeddha, d. i. (in 't Skr.) een wijze, inz. eernaam v. Gautama of Sakjamoeni (leeraar uit de fam. Sakja), stichter v. h **Boeddhisme** (6e eeuw v. Chr.) eene Ind. godsdienst, volgens welke de mensch, door trouwe plichtsbetrachting, aa den dood uit de onrust (sansara), v. h. aardsche leven tot de rust en zaligheid (nirwana) in de vereeniging met 't hoogste wezen komt. (17 eeuw.

boekaniers, W. Ind. zeeroovers, laatste helft

Boekel, d. in N.Br., ca. 2 u. v. Veghel.

Boekhorst (Joh. de), 1661—1724, Nederl. portret- en hist.-schilder. (kust.

Boekit-Barisan, bergketen op Sumatra's W.

Boelens (Boalardus Aug. v.), 1722—77, Fri. dichter.

Boer, 1) dorp in Fri.. gem. Franekeradeel. 2) **Ten B.,** d. in Gron. a. h. Damsterdiep, ca. 3 u. ZW. v. Appingadam.

Boeren-oorlog, opstand der boeren in Zwaben en Wurtemberg tegen de verdrukking, hun door adel en geestelijkheid aangedaan (Götz v. Berlichingen, Thom. Müntzer); in Jan 1525 begonnen, was de opstand reeds in Juni gedempt; binnen dat half jaar tijds had de B. 150 duizend menschenlevens gekost.

-vangers. Zie **Kwartjesvinders.**

Boerhaave (Hermanus), 1668—1738, wereldberoemd prof. der gnk. te Leiden.

boernoes, Bedoeïenen-mantel.

Boers, uit 't Kaapland naar de Oranje- en Transvaal-vrijstaten (Z.Afr.) verhuisde grondeigenaars („boeren") v. d. Holl. stam.

Boëthius, 470—525, Rom. stm. en wijsgeer onder Theoderik d. Gr.; werd onthoofd.

Bogaers (Adr.), 1795—'70. Nederl. taalgeleerde en dichter te Rotterdam.

Bogaert (Abr.), 17e eeuw, Nederl. tooneeldichter. geschied- en penningkundige. (der.
Bogoljubow (Alex.), geb. '94, Russ. zeeschil-
Bogos, herdersvolk in Abessinië.
Bogotá, hst. met 50 D. I. v. d. Z. Amer. rep. Columbia aan de Rio de B.
Bohemen, vroeger zelfstandig konkr., thans Or. kroonland, 52 D. vierk. km., ca. 6 mn. bew. (ruim 2 mn. Duitschers en 3 mn. Slawen). Laatstgenoemden (de Tsjechen) trachten het land geheel en al te tsjechiseeren. Bohemerwoud, boschrijk gebergte tuss. Bohemen en Beieren. Boheemsche bpl.: Karlsbad, Franzensbad, Marienbad, Teplitz, enz. Boheemsche br.s (Moravische br.s): uit de streng orthodoxe richting der Hussieten voortgekomene, veel vervolgde en verdrukte, en eindelijk in de Broedergemeente (Hernhutters) opgegane sekte. Boheemsche Maagden-oorlog, volgens de legende na Libussa's dood (omstr. 740) door Wlasta aangevangen, om een Amazonenrijk te stichten.
Böhl v. Faber (Cecilia), 1797—'77, Sp. rom.-schrijfster (pseud. Fernan Caballero).
Böhme (Jac.), 1575—1624, bij Görlitz Dt. schoenmaker en ber. theosoof.
Böhtlingk (Otto), geb. '15 te Petersburg, thans te Leipzig, beoefenaar v. d. Oostersche talen; gaf met Roth een Sanskrit wbk. in 't licht.
Boieldieu (Adr. François), 1775—'34. Fr. opera-comp. („Jean de Paris", „Dame Blanche", enz.). (dichter en criticus.
Boileau-Despréaux (Nicol.), 1636—1711, Fr.
Bojador, kaap ter W.kust v. d. Sahara.
bojar (**bojaar**), oud-adellijke titel in Rusland, afgeschaft door Peter d. Gr.; thans nog bestaande in Roemenië.
Bojardo (Matt. Maria), grf, v. Scandiano, 1430—94. Ital. dichter („Rolando Innamorato").
Bojers, oudt. een Celtisch volk, tuss. Alpen en Donau tot aan 't Platten-meer.
Bokhara, Zie **Bochara**. (v. Heusden.
Bokhoven, d. in N. Br., a. d. Maas, 1 u. O.
bokken, Zie **boxen**.
Bol, 1) Hans (of. Jan) B., geb. 1534, Vlaamsch schilder, † 1593 te Amst. 2) Ferdinand B., 1611—81, Nederl. schilder, llg. v. Rembrandt.
Bolabola, een der Gezelschaps-eil. (Stil. O.); haven Benta.
Bolan, bergpas in Beloedzjistan.
bolero, Sp. volksdans.
Boleyn (Anna). Zie **Anna**.
Bolingbroke (Henry St.-John, **viscount**), 1678—1751, Engl. stm. en geschsch.
Bolivar. 1) Simon B., bijgn. „el Libertador" (de Bevrijder), bevrijdde Z. Am. v. Spanje (Zie 2—4 en **Bolivia**). 2) B., een der geconfedereerde Staten v. Columbia; hst. Cartagena. 3) B., hpl. der prov. Chimborasso in Ecuador (= Riobambo), 16 D. I. 4) Ciudad B. (= Angostura), hst. v. d. staat Guayana in Venezuela.
Bolivia, Z. Amer. rep. (Zie **Bolivar** 1) sedert '25, tuss. Brazilië, Argentina, Chili en Peru, ruim 1 mn. vierk. km., ruim 2 mn. zielen.
Bologna, prov. v. h. konkr. Italië (tot '59 delegatie v. d. Kkl. Staat); hpl. B. (89 D. I.), sedert 1119 univ.

Bolsena (Meer v.), Ital. meer tuss. Florence en Rome; eil. Blaentina en Martana.
Bolsward, 1) st. in Fri.: 6 D. I. 2) Pieter v. B., 16e eeuw, Fri. kroniekschrijver.
Bolton(-le-Moors), fabr.-st. (105 D. I.) in 't Engl. grfs. Lancaster, nabij Manchester.
bolus, 1) naam v. versch. gekleurde fijne kleisoorten (die v. Lesbos heette „Zegelaarde"). 2) naam v. een gebakje.
bom, 1) holle ijzeren kogel met springlading en lont (**-vrij**, beveiligd tegen vernieling door bommen). 2) vischpink, d. i. schuit voor de zeevisscherij.
Bomarsund, Russ. vest. op Aland (spr.: Ooland); '54 door de Engelschen en Franschen vernield.
bombard-ement, beschieting (**-eeren**, beschieten) met bommen.
bombast, holle klanken, hoogdravende taal.
Bombay, versterkte hpl. v. h. Brit. Ind. presidentschap B. op 't eil. B.; na Calcutta voornaamste Ind. kpst.
Bommel, 1) d. in Z.Holl. a. h. Haringvliet, 3 u. ZO. van Sommelsdijk. 2) st. in Geld. Zie **Zalt-Bommel**. (Waal.
Bommelerwaard, eil. in Geld. tuss. Maas en
Bommenede, d. in Zeel., gem. Zonnemaire.
bon (= goed), een schriftelijk bewijs waarop men ontvangen kan wat er in vermeld staat.
Bona, st. in Algerië a. d. Midd. Z.; 20 D. I.
B, des, (fab.) Rom. godin, werd enkel door vrouwen vereerd. **B. fide**, ter goeder trouw.
Bonaire, Nederl. eil. in W. I., bij Curaçao.
Bonaparte, Corsicaansche (in de 15e eeuw uit Genua gekomene) patricische familie: 1) Carlo B., geb. 1746 te Ajaccio, 1767 gehuwd met Maria Letitia Ramolino (geb. 1750 te Ajaccio, † '36 te Rome), † '35 te Montpellier. 2) uit dit huwelijk 8 kinderen, waarvan 7 geb. te Ajaccio, t. w.: **a**) Joseph B., geb. 1768 te Corte op Corsica, † '44 te Florence, '06 kon. v. Napels, '08 kon. v. Spanje, leefde na Napoleon's val in Am., Engld. en Italië. **b**) Napoleon B. Zie **Napoleon I. c**) Lucien B., prins v. Canino, geb. 1775, † '40 te Viterbo, **d**) Maria Anna (later Elisa) B., geb. 1777, '09 Gr.-htgn. v. Toskane, † '20. **e**) Louis B. geb. 1778, † '46 te Livorno, '06—'10 kon. v. Holl., gehuwd met Nap's stiefdtr. Hortense Eugénie de Beauharnais (Zie aldaar). Hun zoon Charles Louis B. (Zie **Napoleon III**), **f**) Marie Pauline Charlotte B., geb. 1780, † '25 te Florence, was in haar tweede huwelijk de vrouw v. prins Camillo Borghese. **g**) Carolina B., geb. 1782, † '39 te Florence, '00 gehuwd met Murat (zie aldaar). **h**) Jérôme B., geb. 1784, † '60 bij Parijs, '07—'13 kon. v. Westfalen, in tweeden echt gehuwd met Frederike, dtr. v. kon. Frederik I v. Wurtemberg. Hun zoon, doorgaans „prins Napoleon" genoemd (geb. '22, in '59 gehuwd met Clotilde, dtr. v. kon. Victor Emmanuel v. Italië), is thans het hoofd der fam. B.
Bonaventura (Joh. v. Fidenza, gen.), 1221—74, genl. der Franciscanen; beschermheilige v. Lyon.
Bonchamp (Ch. Melch. Arthur, markies v.), aanvoerder in de Vendee, sneuvelde 1793 bij Chollet a. d. Loire.

Bondgenooten-oorlog. a) In Grl.: 1) 357—355 v. Chr., tuss. Athene en de Zeestaten, eindde met den ondergang dier Zeestaten. 2) 221—220 v. Chr., Sparta en Etolische bond tegen Macedonië en Achëische bond; eindde zonder gevolgen. b) Bij de Romeinen: 1) 340—338 v. Chr., de Latijnen werden onderworpen. 2) 91—88 v. Chr., tegen de Ital. stammen, die er burgerrecht door wonnen.
Bondoe, Afr. rijk in Senegambië, hst. Boellibani.
Boner (Ulrich), Dt. monnik, 14e eeuw, fabeldichter. (wil en dank.
bongré, malgré, goed- of kwaadschiks, tegen
Bonheur (Rosa), geb. '22 te Bordeaux, dierenschilderes. (zele sul.
bonhomie, goedigheid; **bonhomme,** onnoo-
Boni, hst. v. **B.,** een leenroerigen staat op Celebes: opstand '59 werd bedwongen.
Bonifacius, 1) (eigenlijk Winfried) B. de heilige, geb. 680 te Kirton (ZW. Engld.). 755 bij Dokkum door de Friezen vermoord, begraven te Fulda, was abiss. v. Maintz en de apostel der Duitschers. 2) negen pausen, inz. B. VIII van 1294—1303, trachtte alle vorsten tot onderwerping te brengen, doch werd door Filips IV v. Fra. gevangen genomen. B. IX had tot tegenpaus Clemens VII in Avignon. 3) **B.-straat,** zeeëngte tuss. Sardinië en Corsica: hier de st. Bonifacio.
Bonin-eilanden, 89 eil. tuss. Japan en de Mariane-eil., '27 Engl., '53 onafhankelijk.
bonmot, kwinkslag.
Bonn, Pruis. academie-st. a. d. Rijn; 36 D. I.
bonne, kindermeid. (en wijsgeer.
Bonnet (Ch. de), 1720—93, Zwits. natuurkundige
Bonoa, een der Molukken, 1 u. W. v. Ceram.
Bonpland (Aimé), 1773—'58, Fr. natuurkundige, vriend v. Humboldt en diens reisgenoot 1799—'04.
bonsens, gezond verstand.
Bonstetten (Karl Victor v.), 1745—'32, Zwits. schrijver, vriend v. Matthisson.
Bontekoe (Wm. IJsbrandsz.), ber. Nederl. reiziger uit Hoorn (reis 1618). (bes.
Bonthain, landsch. op ZW. sch.-eil. v. Celebes.
Bonvicino (Aless.), 16e eeuw, Ital. schilder.
bonvivant, lichtmis, doordraaler.
bonze, boeddhistisch priester.
boomwol, katoen.
Boonen, twee br., Nederl. portretschilders: 1) Arnold 1669—1729. 2) Jasper, 1677—1729.
Boonenkoningsfeest. Zie **Driekoningen.**
Boorn, riv. in Fri., valt in 't Sneekermeer.
Boornbergum, d. in Fri., 1 u. W. v. Beetsterzwaag.
Boötes, 1) (Gri. fab.) zoon v. Jason en Demeter. uitv. v. d. ploeg. 2) een sterrenbeeld.
Booth (John Wilkes), geb. '39 te Baltimore, tooneelspeler, vermoordde '65 pres. Lincoln, doch vluchtende werd hij doodgeschoten.
Boothia Felix, sch.-eil. N.kust v. N.Am.
bootsman, onderofficier op zeeschepen.
Bopp (Fr.), 1791—'67, prof. te Berlijn, grondvester v. d. vergelijkende **taalstudie.**
Bóra, 1) a d. Adr. Zee, **v. d. Karst** (zie aldaar) waaiende snerpende **wind.** 2) Catharina von B., 1499—1552, **non** te Nimptsch,

vluchtte uit 't kl., werd 1525 de vrouw v. Luther, † te Torgau.

Bordeaux, hpl. v. h. Fr. dep. Gironde, a. d. Garonne, 221 D. I., (zee-)handel met **B.-wijnen,** enz.; was '70 zetel der regeering (Gambetta). '71 v. d. nat. vergadering.

borderel, lijst

Bordighera, klimatisch herstellings-oord der Riviera (zie dr.); 1700 inw.; palmboomen-park.

Bordone (Paris), 1500—1570, Ital. schilder, leerling v. Titiaan en Giorgione.

Boreas, (Gri. fab.), zoon v. Astreüs en Eos; (fig.) noordenwind.

Borger, 1) d. in Drente, 3 u. ZO. v. Assen. 2) Elias Annes B., geb. 1784 te Joure, Nederl. theo. en dichter, † '20

Borghese, Rom. fam. uit Siena: 1) Camillo B. = Paus Paulus V, 1605—21. 2) Scipione Cafarelli B., zusterszoon v. 1, kardinaal, stichter v. d. door hare kunstverzam. ber. Villa B. te Rome. 3) Marc. Antonio B., neef v. 1, erlangde 1605 't Napol. prinsdom Salmona. 4) Camillo B., prins v. Salmona, geb. 1775 te Rome, † '32 te Florence, als gemaal v. Napoleon's zuster (Zie Bonaparte 2 f) htg. v. Piacenza en Guastalla.

Borgia (Lucretia), geb. 1480, † 1519 te Ferrara, natuurlijke dtr. v. Paus Alex. VI (Rodrigo B.), zeer schoone en hoogst beschaafde, doch diep zedelooze vrouw. Haar br. Césare B., htg. v. Romagna, enz., door Macchiavelli in diens „Principe" geschilderd als een gewetenloos heerschzuchtige.

borgis, (typ.) lettersoort (**bourgeois**).

Borissow, Russ. st. (8 D. I.) a. d. Beresina; overtocht der Franschen in '12.

Börjesson, 1790—'66, Zw. treurspeldichter.

Borkulo, kle. st. in Geld. a. d. Berkel, 1 u. ZO. v. Lochem.

Borkum, Pruis. eil. voor den mond der Eems i. d. Noordzee; zeebaden. (in het Saks. dialect.

Borman (Edw.), geb. '51 te Leipzig, dichter

Bormio, vuile Ital. kle. st. a. d. Adda; warme zwavelbaden.

Borneo, het grootste der gr. Soenda-eil., grootendeels bezitting van of onderhoorig aan de Nederlanden. Zie **Dajaks.**

Bornerbock, d. in Ojs., 2 u. Z. v. Almelo.

Bornhauser (Thom.), 1799—'56, pop. Zwits. schrijver.

Bornholm, Deen. eil. i. d. Oostzee; hpl. Rönne.

Bornier (Henri, vicomte de), geb. '25, Fr. schrijver (romans en drama's).

Bornoe, Mah. negerrijk in Soedan.

Bornwerd, d. in Fri., 1 a 2 u. ZO. v. Holwerd.

Boroe-Boedhoer, tempelruine uit de 7e eeuw op Java, regentschap Magelan.

Borodino, d. in 't Russ. gouvt. Moskou; 7 Sept. '12 overwinning v. Napoleon op Kutusow (slag a. d. Moskwa).

Borromeïsche eilanden in 't Lago Maggiore, sedert de 13e eeuw eigendom der fam. Borromeo.

Borromeo (grf. Carlo), 1538-84, kard. en abjjs. v. Milaan, 1610 heil. verklaard. Zijn neef Federigo in dezelfde waardigheid (1595-1631) stichtte 1609 te Milaan de Ambrosiaansche bibl.

Borrow (Geo.), geb. '05, Engl. rom.-schr., leefde

enige jaren onder de heidens (zigeuners).
Borselen, d. in Zeel., 3 u. ZW. v. Goes.
Borsig, 1) Joh. Karl Fr. Aug. B., '04—'54, Dt. wkt., stichtte '37, in 't klein beginnende, de thans zoo grootsche B.-sche machinenfabriek te Berlijn. 2) Zijn zoon Aug. Jul. Albert B., '29—'78, gaf aan zijns vaders werk zoodanige uitbreiding, dat daarin 3 duizend menschen hun brood verdienden.
Borsinskisch Zoutmeer, steppenmeer in Siberie; op den bodem dikke laag glauberzout.
Borsippa, oudt. st. in Babylonië, a. d. Euphraat.
Borssele (van), tot dit Zeeuwsch geslacht, reeds aanzienlijk in de 13e eeuw, behoorden: 1) Frank v. B., † 1470, sthr. v. Holl. en Zeel. voor Filips v. Burgundië en vierde gemaal v. Jacoba v. Beieren. 2) Wolfert v. B., † 1487, adm. en voor Maria v. Burgundië sthr. v. Holl. en Zeel. en Fri.
Borus-sen, Pruisen ('t volk); **-sia,** Pruisen ('t land); **-somanie,** ingenomenheid met al wat Pruisisch is.
Bory de St. Vincent (Jean Bapt.), 1780—'46, Fr. rechter, bereisde als natuur-onderzoeker Morea, de Cycladen en Algerië.
Bos, 1) Jeron. B., 1440—1530, Nederl. schilder. 2) Lamb. B., 1670—1717, Nederl. ltk. (Gri. ltk. en oudheden). 3) Salomon B., 1749—'32, Nederl. patriot. stm. en tooneeldichter. 4) Lambert v. d. B., 1810—98, Nederl. geschschrijver en dichter.
Bosboom, 1) Joh. B., geb. '17, Nederl. schilder, inz. kerken. 2) Zijne vrouw Anna Louise Geertr. B., geb. Toussaint, '12—'86, ber. rom.-schr.
Boscan Almogavar (Juan), 1500—43, Sp. dichter, opvoeder v. Alva.
Bosch (den), Zie **'s-Hertogenbosch.**
Bosch (Jan, grf. v. d.), 1780—'44, oprichter v. d. Maatschappij v. weldadigheid, werd gouverneur-genl. v. Nederl. O. I., voerde daar 't cultuurstelsel in.
Boschjesmannen. Zie **Boajesmannen.**
boschnegers, afstammelingen van weggeloopene slaven in Suriname.
Bosco, 1) Joh. de Sacro B., † 1256, Engl. natuur- en sterrenkundige. 2) Bartolomeo B., geb. omstreeks 1790 te Turijn, ber. goochelaar.
Bosdijk (Jacq. François), '12—'50, Nederl. rom.-schr.
Bosio (Ferd.), '29—'81, Ital. dichter en novellist.
Boajesmannen, een aan de Hottentotten verwant volk in Z. Afrika.
Boskoop, d. in Z. Holl., 1 a 2 u. Z. v. Alphen: boomkweekerij.
Bosman (Willem), geb. te Utr. 1672, schreef een ber. werk over de Kust van Guinea.
Bosnië met de Herzegowina, NW. deel v. Eur. Turkije, 51 D. vierk. km., anderhalf mn. bewoners (Bosniaken), sedert '78 door Oostenrijk-Hongarije bezet en bestuurd (onder 't hoogheidsrecht v. d. Sultan). Hst. Sarajewo (Serajewo), a. d. Bosna, 21 D. I.
Bosporus (of Straat v. Constantinopel), zeeëngte tusa. Europa en Azië, verbindt de **Zwa.** Z. met de Zee v. Marmora.
Bosquet (Marie Jos.), '10—'61, Fr. msk. in den Krim-oorlog ('53), bestormde den Malakoftoren.
Bosscha, 1) Herman B., 1755—'19, Nederl. ltk.,

schreef o.a. „Gesch. der Nederl. omwenteling in '13". 2) Zijn zoon Joh. B., 1797—'74 Nederl. ltk., stm. en prof. a. d. mil. academie te Breda.

Bosschaerts (Thom. Willebr.), 1613—56, Nederl. schilder.

Bosse (Pet. Phil. v.), '09—'80, Nederl. stm., herhaalde malen minister, doorkneed in 't financiewezen.

Bossu (Max. de Hennin, grf. v.), Nederl. edelman, streed tegen de Geuzen. 1572 gevangen. 1576 aan Staatsche zijde, † 1578.

Bossuet (Jacques Bénigne), 1627—1704, bss. v. Meaux, ber. R. K. kanselredenaar.

Boston, 1) havenstad v. h. Engl. grfs. Lincoln, 15 D. I. 2) hst. v. Massachusetts a. d. B.-baai, een half mn. bew.; B.er theestorm 1773, begin v. d. opstand tegen Engld. 3) een tijdens den vrijheids-oorlog uit N. Am. herkomstig kaartspel (verwant met whist en omber).

Boswell, 1) James B., 1740—95, Engl. schrijver (inz. reizen). 2) Zijn zoon Sir Alex. B., 1775—'22, Engl. dichter en schrijver, † door duel.

Botany-baai, zeeboezem a. d. O.kust v. Australië, waarheen vroeger Engl. veroordeelden gedeporteerd werden.

Both, 1) Pieter B., 1610—12 gouverneur-genl. v. Nederl. O. I.; verdronk op de terugreis naar Ned. 2) twee br. (Andreas en Jan B.), 17e eeuw, Nederl. schilders.

Bothnië, landsch. O., N. en W. v. de Bothnische Golf (zijnde het noordelijkste gedeelte v. d. Oostzee), door de riv. Tornea gesplitst in Zw. en Russ. B.

Bothwell (James), 1536—79, werd 1567 de derde gemaal v. Maria Stuart, kng. v. Schl.

Botokoeden, Indianenstam in Brazilië.

Botoejani, kpst. en bpl. in Roemenië, a. d. Sjicka, 40 D. I. (gr. brand '87).

Botta, 1) Carlo B., 1766—'37, Ital. dichter en geschsch., woonde eerst te Bonn, daarna te Parijs. 2) Zijn zoon Paul Emile B., '43—'70, oudheidkenner, deed eene reis om de aarde, ontdekte de ruïnen v. Ninivé.

bottelier, schaftmeester op zeeschepen.

Botzaris (Markos), 1787—'23, held uit den Gri. vrijheids-oorlog, viel bij Missolonghi.

Botzen, st. in Tirol, a. d. uitwatering v. d. Talfer i. d. Eisack en a. d. Brenner-spoorweg, stapelpl. v. d. Dt.-Ital. handel; 10 D. I.

boucaneeren, vleesch-rooken (uitmuntend te Hamburg).

bou-derie, bokkepruik-ophebberij; **-deeren,** toonen, dat men de bokkepruik opheeft.

boudoir, kamer waar eene dame slechts hare intiemste vriendinnen en vrienden ontvangt.

Bougainville (Louis Ant. de), 1729—'11, Fr. zeevaarder.

Boullion, Zie **Godfried.**

Bouilly (Jean Nic.), 1763—'42, Fr. dichter en tooneelschrijver, vriend v. Mirabeau.

Boulainvilliers (Henri, grf.), † 1722, Fr. geschsch.; schreef o. a. ook over Spinoza.

Boulanger, 1) Louis B., '06—'67, Fr. hist.-schilder. 2) Jean Marie B., geb. '37 te Rennes, '86—'87 Fr. minister v. oorlog, '88 en '89 gedoodverfd als toek. Dictator v. Fra.

Boule (Ch. André), 1642—1732, Fr. kunstdraaier,

uitv. v. inlegwerk met schildpad, parelmoer, edel metaal.

boulevard, een de st. of een stadsgedeelte omringende wandelweg, naast rijweg.

Boulogne, 1) B. sur mer, versterkte zeestad in 't Fr. dep. Pas de Calais, 45 D. I 2) B sur Seine, vlek bij Parijs, 22 D. I. Bois de B., park.

bouquet, 1) bloemruiker; 2) aroma v. wijn

Bourbaki (Ch. Den. Santer), geb. '16 te Pau, Fr. genl. v. Gri. afkomst, streed i. d Krimoorlog en in N. Italië, werd '70 met Bazaine te Metz ingesloten, wist te ontkomen met het Oosterleger, dat over de Zwits. grenzen gedreven, en in Zwitserland ontwapend werd.

Bourbon, 1) htgd. B.; 1e htg. Lodewijk I v. B. 1327—41: laatste htg. Karel v. B., 1490—1527, door Frans I tot kroonveldheer (connétable) v. Fra. benoemd, overwon de Zwitsers bij Marignano 1515, veroverde Milaan; zich gekrenkt voelende, ging hij 1523 tot Karel V over, streed 1525 bij Pavia tegen Frans I, en sneuvelde 1527 bij de bestorming v. Rome Het landsch. als prov. Bourbonnais bestond uit 't tegw. dep. Allièrs met gedeelten v. h. dep. Cher. Daarin eene burg B., bij de st. B. l'Archambault, waarnaar genoemd is 2) een oud Fr. vorstelijk geslacht, verwant met de Capetingers: *a*] B's in Fra. v. 1589 (Hendrik IV)—'30 (Karel X, verdreven), met uitzondering v. h. tijdsbestek 1793—'14; vgl. **Chambord** en **Lod. Fil.**- *b*] B.s in Spanje, 1700—'08, '14—'68, en na '73.— *c*] B s in Parma tot '59. *d*] B.s in Napels tot '60. (Fr. kanaelredenaar.

Bourdaloue (Louis), 1633—1704, Jezuïet, ber.

Bourg, 1' B. en Bresse, Fr. st. a. d. Reyssousse. 8 D. I. 2) L. Fabr. du B., 1693—1775, Nederl. hist.-schilder. (burgerstand.

bourgeois, 1) burger; 2) (typ.) lettersoort; **-ie,**

Bourges, hpl. v. h. Fr. dep. Cher, a. d. Eure, 38 D. I.

Bourget (le), Fr. d. bij Parijs; gevechten '70.

Bourgogne, 1) de Fr. naam v. h. landsch. Burgundië (zie dat woord). 2) algemeene naam der wijnen, in B. geteeld (grand B., petit B. en Mâcon). (Fr. schilder v. veldslagen.

Bourguignon (Jacq. Courtois), 1621—76. ber.

Bourmont (L. Aug. Vict., grf. v.), 1773—'46, Fr. maarschalk, dapper, maar wispeltuirig.

Bournon (Charl. de), geb. 1753, Fr. rom.-schr., werd wegens haar boek „Le Fripon parvenu" in de Bastille opgesloten. (tooneelschrijver.

Boursault (Edmé), 1638—1701, Fr. dichter en

Bourtange, in 't O. dl. der prov. Groningen: 1) moeras; 2) dorp.

Bousquet (Jan Carel), 1782—'28, Nederl. schrijver (treurspelen en verhandelingen over welsprekendheid en poëzie). (reisde in Z. Am.

Boussingault (Jean Bapt.), '02—'87, Fr. schk.;

boussole, kompas.

Bout (Pieter), 17e eeuw, Nederl. schilder.

Bouterwek, 1) Friedr. B., 1766—'28, Dt. wijsgeer, prof. te Göttingen, schreef „Geschichte der neuern Poesie u. Beredsamkeit". 2) Friedr. B., '06—'67, Silezisch schilder, te Parijs.

boutique, winkel, kraam.

Bouvet (Joachim), 1662—1732, geleerd Fr. Jezuïet, zendeling in China, leverde reisbeschrijvingen.

Bovenkarspel, d. in N. Holl. bij Enkhuizen.

Bower (Archibald), 1686—1766, Engl. Jezuïet,

ging later tot de Engl. staatskerk over, en schreef eene „History of the Popes".

Bowie (Tim.), ber. jager i. d. Z. staten v. N. Am.: **-knife,** mes om mee te vechten, steekwapen. (enz., in gereed te maken.

bowl, kom of schaal om er pons, warmen wijn.

Bowles (Wm. Lisle), 1762—'50, Engl. dichter.

Bowring, 1) Sir John B., 1792—'72, Engl. stm., reiziger, schrijver en dichter, inz. vertaler van volksliederen. 2) Zijn zoon Edg. Alfred B., geb. '26, leverde Engl. vertalingen v. gedichten v. Göthe, Schiller, Heine, enz.

boxen, vuistvechten; **boxer,** vuistvechter.

Boxmeer, d. in N. Br., ca. 3 u. ZO. v. Grave.

Boxtel, d. in N. Br. a. d. Dommel, 3 u. Z. v. den Bosch.

Boxum, d. in Fri., 2 u. ZO. v. Berlicum.

Boyaca, een der staten v. Columbia (Z.Am.).

Boycott (James), pachter in 't Ierlsche grfs. Mayo, zich niet naar de voorschriften der landliga willende gedragen, werd door deze in '80 vogelvrij verklaard en daardoor van zijne hoeve verdreven. Vandaar de naam **boycotten** (boycotting system), d. i. jacht op iemand maken als op een dollen hond.

Boye (Kasp. Joh.), 1771—'48, Deen. tooneeldichter, predikant te Kopenhagen.

Boyen (Herm.), 1791—'53, Pruis. genl. uit den vrijheids-oorlog, oprichter v. d. Landwehr (schutterij); tot zijn dood gouverneur v. h. Invalidenhuis te Berlijn.

Boyer, 1) Jean Pierre B., een Mulat, kocht '25 v. Fra. de onafhankelijkheid van zijn land (Haïti), tot '48 pres. v. die rep., † '50 te Parijs. 2) Louis B., '10—'66, Fr. tooneelschrijver.

Boyle, 1) Roger B., 1621—79, Engl. stm. (onder Karel I, Cromwell en Karel II), schreef treurspelen en romans. 2) Zijn br. Robert B., 1626—91, Engl. natuur-onderzoeker, stichtte de „Royal Society" te Oxford.

Boymans (Fr. Jac. Otto), 1774—'47, raadsheer in 't gerechtshof te Utr., stichtte 't Museum B. te Rotterdam. (III, 1 Juli 1690.

Boyne, riv. in Ierland; overwinning v. Willem

Boz. Zie **Dickens.**

Bozen. Zie **Botzen.**

Bozum, d. in Fri., 1 u. ZW. v. Rauwerd.

Bozzaris. Zie **Botzaris.**

braak-jaar, volgens de Moz. wet elk 17e jaar; **-liggen,** (akk.) blijven liggen zonder dat er iets op geteeld wordt; **-man,** inbam der W. Schelde in Zeeuwsch-Vlaanderen; **-noot,** (fam.) kraan-oog, braking veroorzakende giftige vrucht van een boom uit de Keerkringen; er wordt strychnine uit bereid; **-wortel,** (schk.) ipecacuanha; **-wijnsteen,** een braakmiddel (antimonium-oxyde opgelost in wijnsteenzuur met water).

Braband, eertijds een htgd., thans gesplitst in **Noord-B.,** Nederl. prov. (5 D. vierk. km., 470 D.I., hpl. 's-Hertogenbosch) en **Zuid-B.,** Belg. prov. (3 D. vierk. km., 1 mn. I., hpl. Brussel). (penhout).

brabançonne, Belg. volkslied (comp. Cam-

bracelet, armband.

Bracciolini (Fr.), 1566—1644, Ital. dichter, gunsteling v. Urbanus VIII. (teres.

Brachmann (Car. Louise), 1777—'22, Dt. dich-

Brachvogel (Emil), '24—'78, Dt. dichter en rom.-schr.
bracteaten, midd.-eeuw. holle muntstukken.
Braddon (Marr. El.), geb. '37, Engl. rom.-schrijfster. (183 D.I.
Bradford, Engl. fabr.-st., grfs. York, bij Leeds.
Bradlaugh (Charles), Engl. vrijdenker, geb '33 te Londen, '80 en later gekozen tot lid v.h. Parlement, aanvankelijk wegens eedsweigering niet, ten slotte wel toegelaten.
Bradley (James), 1692—1762, Engl. strk., ontdekte de aberratie v.h. licht, nutatie der aarde, enz. (ter.
Braekeleer (Ferd.), 1792—'83, Vlaamsch dich-
Braga, 1) (Noorsche fab.), god der dichtkunde, zoon v. Odin en Frega. 2) titel van een ('42) dichterlijk Nederl. tijdschrift, dat veel furore maakte. 3) naar hier gelijkende drank der Kozakken. 4) Theoph. B., geb. '43, Port. dichter en geschsch. 5) st. in Port., 22 D.I.
Braganza, 1) versterkte hpl. der Port. prov. Tras-os-Montes, ca. 6 D.I. 2) Port. koningshuis (zie **Johannes** 10 d). Htg. v. B., kroonprins van Port.
Bragi, (Noorsche fab.) god der dichtkunde.
Brahaspati, (Ind. fab.) god der geleerden.
Brahe, 1) Tycho B., 1546—1601, her. Deen. strk. 2) Ebba de B., minnares v. Gustaaf Adolf, heldin in een drama v. Gustaaf III. 3) Pehr de B., Zw. stm., stichtte de univ. te Abo.
Brahma, Ind. godheid, 't hoogste wezen. Brahmanen, de uit B's mond voortgekomene te Ind. caste (Braminen).
Brahmapoetra, d.i. „Zoon v. Brahma", gr. riv. in Indië (eigenlijk benedenloop dier riv.; de bovenloop in Tibet heet Sangpo, de middelloop Dihong), ontspringt op de N. helling v.d. Himalaya, ontlast zich in de Golf v. Bengalen, met den Ganges eene delta vormende rijk aan eil. (is meestal te Weenen.
Brahms (Joh.), geb. '33 te Hamburg, vn. comp.,
Braila, st. in Roemenië, a d. Donau, Z. v. Galatz; 28 D.I.; vrijhaven
Brainard (John), 1796—'28, Amer. dichter.
Brake, kle. havenst. a.d. Weser in Oldenburg.
Brakel, d. in Geld., 2 u. W. v. Zalt-Bommel.
Brakenburg (R.), 1650—1702, Nederl. schilder.
Bramante (eigenlijk Donato Lazzari), 1444—1514 Rom. schilder en vn. bouwmeester.
bramerbas, pocher, grootspreker.
Bramer (Leon.), 1596—1650, Nederl. schilder.
Brammen. Zie **Brahma**. (sten.
brancard, draagbaar voor zieken en gekwetste.
branche, tak.
Brandenburg, 1) Pruis. fabr.-st. a.d. Havel, distr. Potsdam, 33 D.I.; dom (bij de oude Wenden Brenabor, hst. der Hevellen). 2) de mark B., het stamland der Pruis. monarchie, is tegw. prov. B. (hst. Berlijn).
brander, 1) oudt. schip met brandbare stoffen om vijandelijke schepen in brand te steken; 2) pijp voor de pit v. lampen, en 3) gasbek; 4) een B. hebben op = gebrand zijn op, vurig verlangen naar. (tooneeldichter.
Brandes (Joh. Chr.), 1735—99, Dt. acteur en
brandglas, eene lens, die de zonnestralen in een brandpunt vereenigt.
Brandt, 1) Geeraert B., 1626—85, Nederl.

dichter en geschsch. 2) Alb. Jonas B., 1787—'21, Nederl. schilder.
Brandwijk, d. in Z. Holl., 2 u. NO. v. Sliedrecht. (hekeldichter („das Narrenschiff").
Brant (Sebast.), 1458—1521, Straatsburger
Brantgum, d. in Fri., 1 u. ZO. v. Holwerd.
Brasidas, Spart. vhr. in den Pelp. oorlog, † 422 v. Chr. bij Amphipolis. (kwart cent.
braspenning, (mtw.) oudt. in Holl. = 6 en een
Brasseur de Bourbourg (Charl.), '14—'74, Fr. R. K. pri. en ethnograaf, bereisde sedert '48 N. en Middel-Am.
bratsche, (muz.) altviool.
bravo, 1) gehuurde sluipmoordenaar in Italië. 2) roep v. toejuiching (versterkt **bravissimo**).
bravour, 1) dapperheid; 2) kunstvaardigheid, meesterschap in de kunst.
Brazilië, Z. Amer. keizerrijk, 8 a 9 mn. vierk. km., ca. 13 mn. I.; 1500 ontdekt door den Portugees Cabral; onder kon. Johan III v. Port. gekoloniseerd; nadat de Hollanders verdrongen waren 1681 geheel Port.; '07—'21 zetel v.h. voor de Franschen gevluchte Port. hof., '22 zelfstandig keizerrijk onder Dom Pedro I, zoon v.d. kon. v. Port.; '25 door Port erkend; sedert '31 keizer Dom Pedro II, hst. Rio de Janeiro.
Brazza, 1) grootste eil. i.d. Dalmatischen arch., 20 D.I. 2) Peter, grf. Savognan de B., geb. '52 te Rome, reiziger in Afrika.
Brea (Ludov.), 15e eeuw, Ital. schilder te Genua
breccia (brecciën), door cement aaneenverbondene hoekige brokstukken steen.
Breda, vest. der Nederl. prov. N. Br., a.d. samenvloeiing v. Mark en Aa; 17 D.I.; konkl. mil. academie; vrede v. B. 1667.
Brederode (Gerbr. Adr'sz.), 1585—1618, Nederl. dichter (inz. blij- en kluchtspelen).
Brederode (van), 1) adellijk Nederl. geslacht, afstammende v. Sicco, br. v. grf. Dirk III; inz. Hendrik v. B., 1531—68, een der eerste edelen, die opstonden tegen Spanje. 2) Ruine v. B., overbl. v. hun kasteel bij Haarlem.
Bredevoort, kle. st. i.d. Achterhoek v. Geld.
Bredow (Gottfr. Gabr.), 1773—'14, Dt. geschsch.
Bree, 1) Matth. Ign. v., 1773—'39, Vlaamsch schilder en tooneeldichter. 2) Zijn br. Phil. Jac. v. B., geb. 1785, hist.-schilder. 3) Joh. Bern. v. B., '11—'57, Nederl. violist en comp.
Breede, d. in Gron., ZW. v. Warffum.
Breen (Joost v.), 17e eeuw, schreef kluchtspelen en eene „Kunst der Stuurlieden".
Breenbergh (Barth.), 1620—60, Nederl. hist.-schilder. (geplozen touw.
breeuwen, (zeew.) naden dichtstoppen met uit-
Bregentz, hpl. v.h. Or. land Vorarlberg, a.h. B.-er Meer (ZO. dl. v.h. Meer v. Constans); 5 D.I.
Brehm, 1) Chr. Ludw. B., 1787—'64, en 2) zijn zoon Alfr. B., '29—'84, ber. Dt. ornithologen.
Breisach, 1) B. of Alt-B., st. i.d. Bad. kreis Freiburg, et. vest., 3 D.I., rechts a.d. Rijn, t.o. 2) Neu-B., vest. in Opper-Elzas; 2 D.I.
Breisgau, oud landsch. in Baden, hpl. Freiburg; oudt. een gouvt. der Alemannen.
Breitenfeld, d. bij Leipzig, tweemaal slagveld i.d. 30-j. oorlog (1631 en 1642), en begin v.d. gr. slag bij Leipzig (17 Oct. '13).

Breitinger (Joh. Jac.), 1701—76, Zwits. estheticus. Zie **Bodmer.**

Breitkopf (Joh. Gottl. Imm.), 1719—94, boekdrukker te Leipzig, uitv. v.d. notendruk met beweegbare letters.

Brekelenkamp (Quir. v.), 17e eeuw, Nederl. schilder, lig. v. Gerard Dou.

Bremen, een der 3 vrije steden v.h. Dt. rijk, gebied 255 vierk. km., 166 D.I. aan de beide oevers v. d. Beneden-Wezer. Stadt B., 75 km. v. d. uitwatering der riv., 118 D.I., tweede zh. v. Dtl. (vrijhaven), voornaamste haven v. Europa voor de landverhuizing; vlek Vegesack, 4 D.I., haven; Bremerhaven 59 km. beneden B., zh., 15 D.I. Bremer Bijdragen, ltk. tijdschrift, gesticht 1747, gewichtig i.d. strijd tegen Gottsched. Bremer blauw (of groen) giftige groenblauwe koperkleurige verfstof. (ster.

Bremer (Frederike), '01—'65, Zw. rom.-schrijf-

brems, (ins.) paardenvlieg.

Brendel, 1) Alb. B., geb. '27, dierenschilder, directeur der kunstschool te Weimar. 2) K. Fr. B., '11—'68, schrijver over muziek.

Brenner, 1) berg der Tiroler Alpen tuss. Innsbruck en Stertzing 2304 met.; B.-pas, B.-Joch 1370 met. B.-weg, berijdbaar sedert 1772; B.-spoorweg, geopend '67. Dorpje B. (250 inw.) met minerale bron. 2) Richard B., '33—'74, ber. reiziger in Afrika.

Brennglas. Zie **Glasbrenner.**

Brennus, Gall. aanvoerder, versloeg 390 v. Chr. de Romeinen a.d. Allia, veroverde en plunderde Rome.

Brenta, riv. in Opper-Italië, valt i.d. Adr. Zee.

Brentano, 1) Clemens B., 1777—'42, Dt. rom.-schr. en dichter (zie **Arnim** 3). 2) Zijne vrouw Sophia B., 1761—'06, dichteres.

Brera, paleis te Milaan, vroeger Jezuïeten-college, thans instituut v. opvoeding met rijke kunstverzam. en bibl.

Bresela, Ital. st. (en hpl. der prov. B.) in Lombardije, 61 D.I. Zie **Arnold.**

Breskens, door forten versterkt d. in Zeeuwsch-Vlaanderen, t.o. Vlissingen.

Breslau, hpl. der Pruis. prov. Silezië, a. d. Oder, wat grootte betreft de 2e st. der Pruis. monarchie, 300 D.I.; unvt.; 1526 Or., 1741 Pruis. Vrede v. B. 1742.

Brest, Fr. vest. en oorlogshaven v.d. 1en rang in 't dep. Finistère a.d. Atl. O.; 65 D.I.

Brester (Jan), '05—'62, Nederl. dichter.

Brest-Litowsk, Russ. vest. v.d. 1en rang, gouvt. Grodno, a.d. Bug; 39 D.I.

Bret Harte (Francis), geb. '38, Amer. rom.-schr., humorist en satiricus.

Bretagne, NW. sch.-eil. v. Fra., oudt. htgd. sedert 1532 Fr. prov.; de bevolking (Bretons gen.) stamt af v. Celten, die in de 4e eeuw uit Wales herwaarts kwamen, en spreekt een eigen dialect.

Breton, 1) een bewoner v. Bretagne. 2) Ad. Jules B., geb. '27, Fr. genreschilder. 3) Zijn br. Emile B., idem. 4) don Manuel B. de los Herreros, '00—'73, Sp. tooneelschrijver.

Bretschneider (Karl Gottl.), 1776—'48, Dt. theo., schreef versch. werken. (speldichter.

Bretzner (Christoph Fr.), 1748—'07, Dt. blij-

Breugel, 1) d. in N.Br., 2 u. NO. v. Eindhoven. 2) Nederl. schilders-familie: *a*] Pieter, bijgn. „Boeren" B., 1530—69 (inz. boerenfeesten). *b*] Zijn zoon Pieter, bijgn. „Helsche" B., 1559—1625 (inz. nachtelijke vlammen). *c*] Johan, br. v. *b*, bijgn. „Fluweelen" B., 1569—1625 (inz. bloemen en landsch.).
Breukelaar (Hendr.), '09—'39, Nederl. schilder.
Breukelen, d. in Utr., 1 u. ZW. v. Loenen.
Breust, d. in Lbg., gem. Eysden. Zschersring.
breve, Pauselijke brief, verzegeld met den vis-
brevet, 1) aanstelling. 2) octrooi. (telijken.
brevier, 't gewone gebedenboek der R.K. gees-
Brewster (Sir David), 1781—'68, ber. Engl. natuurkundige, uitv. v. d. kaleidoskoop.
Briançon, versterkte Fr. st. met 7 forten, dep. Boven-Alpen, a. d. Mont Genèvre en de Durance; 5 D. I. Bener krijt.
Briareus, (Gri. fab.) cycloop met 100 armen en 50 hoofden, hielp Zeus tegen de Reuzen.
Bridgeport, haven- en fabr.-st. in Connecticut, a. d. Long-Island-Sound; 29 D. I.
Bridgetown; versterkte hpl. v. h. Engl. eil. Barbados; 21 D. I.
Bridgewater, Engl. st. a. d. Parret; 12 D. I.; B.-kanaal tuss. Liverpool en de mijnen v. Worsleywill (gegraven 1758—77).
Brieg, st. in het Pruis. reg.-distr. Breslau, a. d. Oder; 18 D. I.
Brielle, st. in Z. Holl. (eil. Voorne en Putten); 5 D. I.; 1572 ingenomen door de Watergeuzen.
Brienne, st. i. h. Fr. dep. Aube, tot 1790 mil. school, waar Nap. I zijne opleiding ontving; 2 D. I.; '14 overwinning van Blücher op Nap. I.
Brïšntz, Zwits. vlek in 't kanton Bern. B er Meer, met watervallen v. d. Giessbach.
bries, (zeew.) goede zeilwind.
Briggs (Henry), 1556—1631, Engl. wiskundige; uitv. (1624) v. d. logarithmen met 10 tot grondgetal. (nen sedert '44.
Brigham Young, geb. '01, hoofd der Mormo-
Bright, 1) John B., '11—'89, Engl. stm. (voor vrijen handel en vrede), herhaaldelijk minister. 2) Richard B., 1788—'58, lijfarts v. kng. Victoria, beschreef eene soort v. nier-ontsteking, naar hem „ziekte v. B." genoemd.
Brighton, meest bezochte bpl. v. Engld, a. d. Z. kust, grfs. Sussex; 108 D. I.
Bril, twee Nederl. schilders: 1) Matthijs B. (1550—80) en 2) zijn br. Paulus B. (1566—1626).
bril-schans, (vest.) lunette; **-slang,** vergiftige slang met brilvormige teekening a. d. hals.
brimborion, lariefarie.
Brindisi ('t oude Brundusium), Ital. havenstad a. d. Adr. Zee, als eind-station der Overlandroute naar Indië st. voor het wereldverkeer; 12 D. I. Zie **Durazzo.**
Brion (Friederike), 1754—'13, Göthe's „Friederike v. Sesenheim", dochter van dominee Joh. Jac. B., aldaar.
Brionische eilanden, 3 Or. eil. a. d. kust v. Illyrië. Men vindt er grijs marmer.
briquette, perskool (brandstof).
Brisbane, hst. v. h. Bri. Queensland in O. Australië, nabij de uitwatering v. d. riv. B. in den Gr. Oceaan, 31 D. I.
Brisson (M. J.), Fr. vogelkenner, enz.; schreef „Le règne animal, divisé en 9 classes".

Brissot (Jean P.), geb. 1754, Fr. schrijver en Girondijn; geguillotineerd 1793.
Bristol, derde kpst. v. Gr.-Britannië, grfs. Gloucester, a. d. Avon; haven voor de grootste schepen; 207 D. I. B.-kanaal, bocht tuss. Z. Wallis en Devon, waarin de Severn uitloopt.
Brit, bewoner v. Britannië.
Britannia, bij de Romeinen = Engld. en Schl., sedert 85 n. Chr. Rom. prov. B.-brug tuss. N. Wallis en eil. Anglesey over de Menai-straat, 461 met. lang, '46—'49 door Rob. Stephenson gebouwd. B.-metaal, zilverachtige verbinding v. tin enz. met antimonium, Zie **Groot-Britannië.**
Britannicus, zoon v. d. Rom. keizer Claudius bij diens eerste gmln. Messalina, werd anno 55 vergiftigd door Nero.
Britannië, Zie **Groot-Britannië.**
Britsch, 1) Vóór den naam eener landstreek beteekent B., dat die landstreek aan Gr.-Britannië toebehoort, b.v.: B. Birma in Achter-Indië; B. Columbia in N. Am.; B. Guayana in Z. Am. B. Honduras in Middel-Am.; B. Kaffraria in Z. Afr.; B. Noord-Amerika tuss. de Vereen. Staten, de N. IJszee, den Atl. O. en den Stillen Oceaan. 2) B. Museum, Gr. rijks-verzam. v. boeken, handschriften, platen en teekeningen, oudheden en naturaliën, te Londen, gest. 1753.
Britsum, d. in Fri., ca. 2 u. N. v. Leeuwarden; geb.-pl. v. Menno v. Coehoorn.
Britswerd, d. in Fri., ca. 2 u. v. Rauwerd.
Britten (Huis te), ruinen bij Katwijk aan Zee v. eene oude Rom. sterkte a. d. mond v. d. Rijn.
Brixen, st. in Tirol, a. d. Rientz en Eisak; zetel v. eenen biss.; 5 D. I.
Broca (Paul), '24—'80, Fr. gnh. en anthropoloog.
brocaat, zware zijde, doorweven met goud- of zilverdraad.
bro-che, borstspeld, doekspeld; **-cheeren,** 1) (kv.) bloemen in stoffen weven, 2) (boeken) innaaien; **-chure,** vlugschrift.
Brocken, hoogste berg in den Hartz (Zie **Blocksberg**), 1141 met., boven een B.-huis, bij zons- op- en ondergang eene luchtspiegeling, gen. B.-spook.
Brockhaus (Friedr. Arn.), 1772—'23, stichter v. d. ber. uitgevers-firma B. te Leipzig, v.h. Konversations- Lexikon, enz.
Bröder (Chr. Gottlob), 1744—'19, Dt. schrijver v. eene algemeen in gebruik geweest zijnde Lat. spraakkunst. (der.
Brodowski (Anton), 1784—'32, Poolsch schil-
Brody, Galicische st. a. d. Russ. grens; 20 D. I. (meest Joden); stapelplaats tuss. Or. en Rusl.
Brodzinski (Kaz.), 1791—'35. Poolsch dichter.
Broedergemeente (Evangelische) of Herrnhutters, door de 1722 uitgewekene Boh. broeders gesticht, die onder de bescherming v. grf. Zinsendorf i. d. Opper-Lausitz de plaats Herrnhut bouwden, van waar zij zich verder verbreidden. Zulk eene B. bestaat in ons land te Zeist bij Utr.
Broek, 1) d. in Fri., 3 a 4 u. v. Lemmer. 2) **B. in Waterland,** d. in N. Holl. 2 u. v. Edam. 3) **B. op Langedijk,** d. in N. Holl., 1 u. v. Alkmaar. 4) **B.-Sittard,** d. in Lbg., ca. 1 u. v. Sittard.

Broekhuizen, d. in Lbg., 2 u. v. Horst, a. d. Maas. (Nederl. comp.

Broekhuysen Jr. (George Hendr.), '18—'49.

brom, een naar chloor gelijkend schk. bestanddeel v. zeewater, enz. B.-metalen, inz. B.-kalium (tegen slapeloosheid en zenuwlijden).

Bromberg, st. in de Pruis. prov. Posen a. d. Brahe en het B.er-kanaal (verbinding v. h. Weichsel- en Odergebied); 36 D. I.

bromium, Zie **brom.** (v. Pasoeroean.

Bromo, vuurspuwende berg op Java, ZO. hoek

bronchi ën, (ontl.) vertakkingen v. d. luchtpijp; **-itis,** ontsteking v. h. slijmvlies der B.

Brongerga (Nieuw) of De Knijpe, d. in Fri., ca. 1 u. O. v. Heerenveen.

Bronkhorst, 1) d. in Geld., ca. 1 u. Z. v. Zutphen. 2) Van B., aanzienlijk Geldersch geslacht, waarvan inz. *a*) Gijsbert v. B. (14e eeuw), bestreed Jan v. Arkel, biss. v. Utr., die zich met Heeckeren verbond; vandaar een burgeroorlog in Geld., die 2 eeuwen duurde; *b*) Willem v. B., sneuvelde 1573 bij eene mislukte poging om Haarlem te ontzetten. 3) Pieter v. B., 1588—1601. Nederl. hist.-schilder. 4) Jan v. B., 1603—1680, Nederl. schilder en graveur.

brons, metaalverbinding v. koper met tin of zink en tin. B.-verf, verf die de kleur v. B. nabootst. (pseud. Currer Bell.

Bronte (Charlotte), '16—'55. Engl. rom.-schr.

Bronzen, Zie **Brunssum.**

Bronzino (Angelo), 1502—1570, Ital. hist.- en portretschilder.

broodboom, boom op de Zuidzee-eil., in W. Indië en Z. Am.; de vrucht onrijp geplukt, wordt geschild en op heete steenen gebakken, en dient dan tot voedsel.

Brooke, 1) Henri B., 1706—83, Iersch tooneeldichter. 2) Francisca B., † 1789, Engl. dichteres. 3) James B., '03—'68, ambtenaar der Engl. O. I. Compagnie, verhief zich '45 gewelddadig op Borneo tot „radja v. Sarawak", dat hij, na herhaalde opstanden naar Engld. terugkeerende, overgaf aan zijn neef Charles B.

Brooklyn, versterkte st. op Long Island, met het daar t. o. liggende Nieuw York verbonden door de '84 voltooide kettingbrug (de grootste der wereld); ruim 1½ mn. inw. (ter, pseud. Florio.

Brooks (James Gordon), '01—'41, Amer. dich-

Brosses (Charles de), 1709—77, Fr. geschsch. (Histoire 7e siècle république romaine).

Brosset (Marie Félicité), geb. '02, Fr. reiziger in Caucasië, Georgië en Armenië.

brougham, toe-rijtuig voor 2 personen. (ger.

Broughton (Wm. Rob.), 1763—'22, Engl. reizi-

brouillon, klad-opstel, eerste opstel.

Brouwer, 1) Hend. B., 1580—1643, 8e gouverneur-genl. v. Nederl. O. I. 2) Adr. B., 1608—40. Nederl. schilder (koddige tafereelen).

Brouwershaven, st. in Z. Holl. (eil. Schouwen), met haven en reede; ca. 2 D. I.; geb.-pl. v. Jacob Cats. (Sumatra's O. kust.

Brouwers-straat, zeeëngte tuss. B.-eil. en

Brown (John), 1735—88, ber. Sch. gnh. te Londen, volgens wien alle ziekten berusten op

asthenie of hypersthenie (Brownianismus).
Browning, Engl. dichter, geb. '12 te Londen, gehuwd met de dichteres Elisabeth Barret (geb. '09, † '61 te Florence).
Brozik (Wenc.) geb. '52 te Pilsen, Boh. hist.-schilder te Parijs.
Bruce, 1) oud Sch. geslacht, waaruit kon. v. Schl.: *a*] Robert B., 1306—29, en *b*] diens zoon David B., 1342—46 (toen in Engl. gevangenschap tot 1357) en weder kon. 1357—71. 2) James B., 1730—94, Sch. reiziger, inz. in Abessinië.
Bruch (Max), geb. '38 te Keulen, comp., sedert '80 muz.-directeur te Liverpool.
Bruchem, d. in Geld., 2 u. Z. v. Zalt-Bommel.
Bruchsal, st. in Baden (kreis Karlsruhe), a. d. Saalbach; 11 D. I.
Bructeren, oudt. Germ. **volksstam** a. d. Eems en de Lippe.
Brugge, 1) hpl. der Belg. **prov. W.** Vlaanderen, nabij de Noordzee; 45 D. I.; eertijds middelpunt v. d. wereldhandel; geb.-pl. v. Simon Stevin. 2) Arnold v. B., comp., 15e en 16e eeuw.
Bruin, 1) Claas B., 1671—1731, Nederl. dichter, ook treurspelen. 2) Corn. de B., 1624—1719. Nederl. schilder en reisbeschrijver.
Bruinisse, d. in Zeel., 3 u. v. Zierikzee.
bruispoeder, dubbelkoolzure natron met wijnsteenzuur, enz.
Brüll (Ign.), geb. '46, Dt. comp. v. opera's.
Brumaire, tweede of herfstmaand (23 Oct.—21 Nov.) i. d. kalender der 1e Fr. republiek. Den 18 B. v. h. j. VIII (9 Nov. 1799) dreef genl. Bonaparte (**als Eerste Consul**) het Directoire uiteen. (doorn.
Brummen, d. in **Geld.** a. d. IJsel, 4 u. v. Apel-
Brun, 1) Joh. Nordahl B., 1745—'16, Nrw. dichter. 2) Fr. Soph. Chr. B., 1765—'35, Deen. schrijfster en dichteres.
Brundusium, oude naam v. Brindisi.
Brune (Guill. M. A.), 1763—'15, opperbevelhebber in '00 der Fr. armee in Italië, '04 msk, veroverde '08 Zw. Pommeren, werd '15 te Avignon door het gepeupel vermoord.
Brunehilde, 1) kng. der Franken, gmln. v. Siegbert I v. Austrasië, 613 door den zijnen vader wrekenden Clotarius v. Neustrië doodgemarteld. 2) kng. v. Iseuland, gmln. v. Gunther v. Burgundië in 't Nibelungenlied.
Brunel, twee ber. Engl. ingenieurs: 1) Sir Marc Isambard B., 1769—'49, bouwde den tunnel onder den Teems ('25—'42). En 2) zijn zoon Isambard Kingdom B., '06—'59, bouwde den London Great-Western spoorweg, de reuzen-stoomschepen Great-Western, Great-Britain, Great-Eastern, enz.
Brunelleschi (Filippo), 1377—1444, **vader der** Ital. renaissance-bouwkunst.
Brunhilde, Zie **Brunehilde.**
Brunig, bergpas in Unterwalden, **1004 met.,** rijweg naar 't Berner Oberland.
Brünn, hst. v. Moravië, aan Zwittawa en Schwartzawa; 83 D. I.
Bruno, 1) B. de Groote, 926—65, br. v. keizer Otto I, 940 rijkskanselier, 953 abiss. v. Keulen en htg. v. Lotharingen. 2) B. de Heilige, † 1008, **apostel** v. Pruisen. 3) B. de

Heilige v. Keulen, † 1101, stichtte de orde der Kartuizers. 4) **B.,** 11e eeuw, Saks. geschsch. 5) **Giordano B.,** 1548—1600, Ital. wijsgeer, Dominicaner, werd te Rome als vrijdenker verbrand, doch op de plaats, waar dat gebeurd is, werd in Juni '89 hem ter eere zijn stb. onthuld.

Bruns (Paul Victor), '12—'83, Dt. hlk., operateur v. d. keelkop. (Maastricht.

Brunssum (of Bronzen), d. in Lbg., 4 u. v.

Brunswijk, 1) Dt. htgd in 't Wesergebied, ruim vierdhalf D. vierk. km., 373 D. I.: laatste htg. Wilhelm. † '84; regent prins Albrecht v. Pruisen. 2) hst. v.h. htgd. en residentie, a. d. Ocker, 85 D. I.; B.-ermom, biersoort in 1492 uitgevonden door Chr. Mumme te B.

Brussa (of Bursa), oudt. Prusa, st. met 60 a 70 D. I. in Az. Tu., a.d. voet v. d. Olympus, nabij de Zee v. Marmora; warme bronnen.

Brussel, hst. en residentie v. België a. d. Senne en het Schelde-kanaal; 162 (met de voorsteden ca. 400) D. I.

brut-aal, onbeschoft; **-aliseeren,** onbeschoft toespreken; **-aliteit,** onbeschoftheid.

bruto, (gewicht, opbrengst, winst, enz.) waarvan nog een en ander afgetrokken moet worden, eer men die **netto** (d. i. zuiver) heeft. (prov. Calabrië.

Bruttium, oudt. landsch. in Italië, tegw.

Brutus, 1) Lucius Junius B., 1e Consul der Rom. rep. na de (door hem bewerkte) verdrijving v. d. laatsten kon. (Zie **Tarquinius**). 2) Marcus Junius B., met Cassius leider der samenzwering tegen Julius Cesar, doodde zich zelven bij Philippi 42 v. Chr. 3) Decimus Junius B., ook een der moordenaars v. Jul. Cesar, sneuvelde 43 v. Chr. tegen Antonius.

Bruyère (Jean de la), 1644—96, Fr. schrijver (karakterschetsen).

Bruyn (de), 1) Barth. de B., 16e eeuw, Nederl. hist. schilder. 2) twee Vlaamsche schilders, 16e eeuw, (vader) Abraham de B., (zoon) Nicolaas d. B.

Bryant (Wm. Cullen), 1794—'78, Amer. dichter, vertaalde Homerus.

Bua, Or. eil. a. d. kust v. Dalmatië, goede haven St. Euphemia. (was geheiligd.

Bubastis, Egypt. godheid, aan welke de kat

Buccenarische eilanden, 10 rotsachtige eil., (waaronder Caprera) N. kust v. Sardinië.

Bucentaurus, praalschip v. d. doge v. Venetië, waarop die met de Adr. Zee huwde.

Bucephalus, ber. paard v. Alex. d. Gr.

Buch (Leop. v.) 1774—'53. ber. Dt. geognost.

Buchanan, 1) George B., 1506—82. Engl. dichter en geschsch. 2) James B., 1791—'68, N. Amer. stm.. '57—'61 Pres. der Unie, voorstander v. d. slavernij.

Bucharije, Zie **Bochara.**

Buchel (Arend v.), 1565—1641, Nederl. geschsch.

Buchmann (Georg), '22—'84, schrijver v. d. „Geflügelte Worte" (14e druk '84).

Buchon (Jean Alex.), 1791—'46, Fr. geschsch., bestreed de Bourbons. (burg-Lippe.

Bückeburg, hst. met ca. 6 D. I. v. Schaum-

Buckingham, Engl. graven en hertogen, naar de st. B. (9 D. I., a. d. Ouse) in 't grfs. B.:

1) **George Villiers**, htg. v. B., 1592—1628, eigenmachtig gunsteling der Engl. kon. Jacobus I en Karel I, vermoord door luitenant Felton. 2) Zijn zoon George Villiers B., 1627—88, beginselloos gunsteling der kon. Karel I en Karel II, 1669 lid v. h. beruchte „Kabaal"-ministerie. 3) Richard Grenville, 1797–'61, tot '22 grf. Temple, v. '22—'39 markies v. Chandos, van toen af (na zijns vaders dood) htg. v. B., '41—'42 grootzegelbewaarder, '48 bankroetier. 4) Zijn zoon Richard Plantagenet, htg. v. B. en Chandos, geb. '23; '80 gouverneur v. Madras.

Buckle (Henry Thom.), '21—'62, Engl. schrijver (gesch. der beschaving). (perde wollen stof.

buckskin (d. i. bokkenhuid), naam eener gekeperde wollen stof.

bucolische poëzie, het herderdicht.

Bucquoi (Jacob de), begin 18e eeuw, Nederl. zeeman en reisbeschrijver.

Budapest, hst. (met 371 D. I.) en residentie van Hongarijë, het sedert '72 vereenigde Buda (Dt. Ofen) op den rechter- en Peat op den linker-oever v. d. Donau.

Buddha en **Buddhismus**, Zie **Boeddha.**

Budel, d. in N. Br., 3 u. v. Asten.

budget, begrooting v. ontvangsten en uitgaven.

Budweis, nijvere st. in Bohemen, a. d. Moldau, 24 D. I.

Buenos-Ayres, Argentijnsche rep. in Z. Am. (198 D. vierk. km.; een half mn. inw.) met de hst. B.-A. (249 D. I.).

Buff (Charlotte), door haar huwelijk genaamd Kestner, 1753—'28, 't voorbeeld, waarnaar Göthe „Werther's Lotte" dichtte.

Buffalo, havenstad met 155 D. I. in den N. Amer. staat Nieuw-York, a. h. Erie-meer.

buffer, stootkussen aan spoorwagens.

buffo, Zie **buffone.**

Buffon (G. L. Leclerc, grf. v.), 1707—88, ber. Fr. natuur-onderzoeker en schrijver („Algemeene Natuurlijke historie").

buffone (mrv. v. **buffo**), komieke zangers in de Ital. klucht-opera (Fr. opera bouffe).

Bugenhagen (Joh.), bijgen. Dr. Pomeranus, 1485—1558, Dt. hervormer, vriend v. Luther, wiens bijbelvertaling hij vernederduitschte.

Buggenum, d. in Lbg., 1 u. N. v. Roermond.

buideldieren, zoogdieren in Australië; 't wijfje heeft aan den buik een zak, waarin zij hare jongen draagt.

Buiksloot, d. in N. Holl., 3 u. v. Edam.

Buisero (Dk.), 1640—1721, Nederl. beschrijver van kluchtige tooneelen.

Buitenpost, d. in Fri., 3 u. v. Bergum.

Buitenzorg, st. op Java bij Batavia, zetel der Nederl. regeering, dien men '89 plan had naar Batavia te verleggen.

Bukarest, hst. met 178 D. I. v. h. konkr. Roemenië, a. d. Dimbowitza.

bukol-isch, dichter v. herderszangen; **-isch**, herderachtig. Zie **idyllisch.**

Bukowina, Or. kroonland ZO. v. Galicië, 10 D. vierk. km.; 572 D. I.; hst. Czernowitz.

bul, 1) stier, 2) Zie **bulle.**

Bulak, haven en voorstad v. Cairo.

Bülau (Friedr.), '05—'59, Dt. stk. schrijver.

Bulg-arijë, aan Turkijë schatplichtig vorstendom, tuss. Donau en Balkan, 6 a 7 D. vierk.

km., ca. **2** mn. inw.; hst. Sofia; **-aren**, de bevolking van B.; **-aarsche taal**, een met 't Russisch veel overeenkomst hebbende tak van de Slawische taal.

Bull (John), schertsende benaming voor Engelschman en ook voor het Engelsche volk. 2) Iersche B., belachelijke verkeerdheid. 3) B. (Ole), '10—'80, ber. Nrw. viool-virtuoos.

bulle (of bul). pauselijke oorkonde. De Gouden B. (aurea bulla), de eerste Duitsche grondwet, in 1356 afgekondigd door keizer Karel IV (uitsluitend recht der krv. om een keizer te kiezen).

bulletijn (Fr.: bulletin), dagbericht.

Bull-run, beek in NO. Virginia (N. Am.); twee overwinningen bevochten de afgescheidene (Zuidelijke) op de unionistische (Noordelijke) troepen, 20 Juli '61 en 29—30 Aug. '62.

Bülow (Friedr. Wilh., vrijheer v.), 1755—'16. Pruis. genl., onderscheidde zich in '14 en '15; voor zijne 6 Sept. '13 bevochtene ovw. op Ney bij Dennewitz werd hij „graaf v. Dennewitz"; hij streed ook mede bij Waterloo. **2**) Karl Ed. v. B., '03—'53, Dt. rom.-schr. Zijn zoon 3) **Hans** Guido B., geb. '30, ber. klaviervirtuoos.

Bulwer, 1) Sir Edw. Lytton B., '05—'73, ber. rom.-schr. en stm., '66 als baron Lytton v. Knebworth tot peer benoemd, leefde gescheiden van zijne vrouw 2) Rosalie Lytton B., geb. Wesler, Engl. rom.-schr. Hun zoon 3) Edw. Rob. Lytton B., geb. '31, '76—'80 onderkoning v. Indië, later Engl. gezant te Parijs, was dichter (pseud. Owen Meredith).

Bungener (L. L. F.), '14—'79, ber. Prot. Fr. theo., schreef romans ter bevordering v. h. protestantismus.

Bunkershill, heuvel op 't sch.-eil. Charlestown bij Boston; 1775 gevecht: '43 gedkt.

Bunnik, 1) d. in Utr., 3 u. v. Wijk-bij-Duurstede. 2) Johan v. B., 1654—1717, Nederl. schilder.

Bunschoten, d. in Utr., 2 u. N. v. Amersfoort.

Bunsen, 1) Chr. Karl Josias, vrijheer v. B., 1791—'60, Dt. stm. en geleerde, ontwierp '44 de Pruis. grondwet. 2) Rob. Wilh. B., geb. '11 te Göttingen, sedert '52 prof. der schk. te Heidelberg, ontdekte met Kirchhof de spectraal-analyse. (comp. ('07 te Amst.).

Bunte (Joh. Friedr.), 1739—'43, Dt. violist en

Buntzlau, st. met 11 D. I. a. d. Bober in 't Pruis. reg.-distr. Liegnitz; pottenbakkerijen; geb.-pl. v. Kutusow.

Bunyan (John), 1628—88, Engl. volksprediker en pop. schrijver („A pilgrim's progress").

Buonaccorsi (Pierino), 1500—1547, Ital. schilder, llg. v. Rafaël.

Buonaparte. Zie **Bonaparte.**

Buonarotti, 1) Zie **Michel Angelo.** 2) Filippo B., 1761—'07, Ital. voorstander v. d. Fr. rev., schreef „la conspiration de Babeuf".

Buoninsegna (Duccio di), † 1340, Ital. hist.-schilder.

Burckhardt, 1) Joh. Ludw. B., 1784—'17, Dt. reiziger in Syrië, Palestina, Arabië, Egypte en Nubië. 2) Jac. B., geb. '18, prof. te Bazel, schreef de gesch. der kunst.

Buren, 1) stadje met 2 D. I. in Geld. **2**) voormalig grfs. in Geld., kwam 1551 aan Oranje

door huwelijk met Anna v. B. (vandaar dat kon. Willem III incognito placht te reizen onder den naam van grf. v. B. 3) Martin van B., 1782—'62, uit eene Nederl. fam. in Nieuw-York, was '37—'41 Pres. der N.Amer. Unie

Burg, 1) d. op 't eil. Tessel. 2) st. met 16 D. I. en lakenfabr. in 't Pruis. reg.-distr. Magdeburg. 3) Gerard ter B., 1608—81, Nederl. schilder. 4) Hermanus v. d. B., 1682—1752, Nederl. dichter. (te Berlijn.

Burger (Ludw.), '25—'84, Dt. schilder, prof.

Bürger, 1) Gottfr. Aug. B., 1747—94. Dt. balladen-dichter („Lenore"), leefde gescheiden van 2) zijne derde vrouw Elise B., dichteres en declamatrice. 3) Hugo B., geb. '46, Dt. tooneeldichter (pseud. H. Lubliner).

Burgh, d. in Zeel., ca. 3 u. v. Brouwershaven.

Burghaven, d. in Geld., 1 a 2 u. van Wijchen.

Burgmüller, '08—'36, Dt. comp. (symphonieën en liederen).

Burgos, versterkte hpl met 30 D. I. v. d. Sp. prov. B. in Oud-Castilië, a. d. Alanzon; door Wellington belegerd '12.

Burgoyne (John Fox), 1782—'70, Engl. ingenieur-genl., deed goede diensten i. d. Krimoorlog. (ter te Neurenberg.

Burgschmiet (Dan.), 1796—'58. ber. beeldgie-

Burgundië, oudt. htgd. in O. F·a.

Buridan (Jean), 1300—1358, Fr. philosoof, uitlegger van Aristoteles; B.'s ezel, die tuss. 2 hooischelven met gelijke aantrekkingskracht zou sterven van honger.

Burke, 1) Edmund B., 1730—97, Engl. stm. en geestig schrijver, tegenstander v. d. Fr. rev. 2) Rob. O'Hara B., '21—'61, Iersch reiziger in Brazilië. (schilder.

Bürkel (Heinr.), '02—'69, Dt. genre- en landsch.-

Burkhard (de Heil.), te biss. v. Würtzburg, † 753, bewerkte dat Pepijn door den Paus erkend werd als Frankisch kon. (te Munchen.

Bürklein (Friedr.), '13—'72, Dt. bouwmeester

Burleigh (Wm. Cecil, lord), 1520—98, Engl. stm., opperschatmeester, vertrouwde v. kng. Elizabeth, bevorderde de terdoodbrenging v. Maria Stuart.

burlesk, kluchtig, laag-komiek.

Burman, 1) Pieter B., 1668—1741, prof. te Leiden. en 2) zijn neef Pieter B., 1713—'78 te Amst., twee ber. philologen.

Burmania, adellijk Fri. geslacht: 1) Gemme v. B., † 1602, weigerde 1555 voor Filips II te knielen; vandaar „Standfries". 2) Sjuck Gerrold Juckema v. B., 1652—1720, stm. en Lat. dichter. 3) Epo Sjuck v. B., 1698—1775, Lat. en Nederl. dichter, was stm. en een vriend v. Willem IV.

Burmeister (Herman), geb. '07 te Stralsund, bereisde Z.-Am., en werd '70 curator der natuurkundige faculteit te Cordova.

Burnet (Gilbert), 1643—1715, biss. v. Salisbury, geschsch., werkte mede tot de verdrijving v. Jacobus II.

Burney, 1) Charles B., 1726—'14, Engl. schrijver (Gesch. der muz.). Zijne dtr. 2) Francisca d'Arblay, geb. B., Engl. rom.-schr., † '44.

Burnley, Engl. fabr.-st. in Lancaster, a. d. Bure; 46 D. I.

Burnouf, drie Fr. taalkenners: 1) Jean Louis

B., 1775—'44, (Gri. en Lat. spraakkunst). Zijn zoon 2) Eugène B., '01—'52, ber. prof. v. h. Sanskrit te Parijs. 3) Emile B. (neef van J. L. B.), geb. '21, schreef een Fr.-Sanskrit Woordenboek. (ter.

Burns (Robert), 1759—96, ber. Sch. volksdich-

Burnside (Ambrosius Everett), '24—'81, dapper genl. der Noordelijken in den Amer. burgeroorlog met de Z. Staten.

burnus. Zie **boernoes.**

Burritt (Elihu), '11—'79, Amer. apostel van den vrede, was onvermoeid werkzaam in Am. en Europa.

Bursa. Zie **Brussa.** (trie.

Burscheid, st. in 't Wupperdal; wol-indus-

Bursch-enschaft, na de vrijheids-oorlogen in '15 gest. politieke vereeniging der Dt. studenten, om Dt. zin aan te kweeken; '17 Wartburgfeest; '19 door de besluiten te Karlsbad ontbonden; sedert '48 weder vrij; **-ikos,** studentikoos. (oudheidkenner, prof. te Munchen.

Bursian (Konrad). '30—'83, Dt. philoloog en

Bürstenbinder (Elisab.), geb. '38 te Berlijn; rom.-schr. in de „Gartenlaube",

Burton, 1) st. in Engld. a. d. Trent; 28 D. I.; B.-ale. 2) Rich. Francis B., geb. '21 in Hertshire, ber. Engl. reiziger, inz. in Afrika, sedert '74 in Triest.

Burtscheid, door den koerbron-weg met Aken samenhangende st., 11 D. I; laken- en naaldenfabr.; warme bronnen.

Burum, d. in Fri. 3 a 4 u. v. Dokkum.

Bury, 1) Engl. fabr.-st. in Lancaster; 44 D. I. 2) Marie Pauline Rose Stuart B., schrijfster in Engelsch en Fransch (pseud. Arthur Dudley). 3) Lady Charlotte B., 1775—'61, Engl. rom.-schr.

Bus de Ghisignies (Léonard du), † '49, Nederl. stm., bestuurde '25—'30 O. I.

Busch (Wilh.) geb. '32, Dt. teekenaar, maker van prettige prentenboeken.

Büsching, 1) Anton Friedr. B., 1724–93, directeur v. h. „Graue Kloster" te Berlijn, grondlegger v. d. hedendaagsche geographie, schreef „Erdbeschreibung". 2) Zijn zoon Joh. Gust. Gottl. B., 1783—'29, prof. der oudheidkunde te Breslau, gaf „Deutsche Volkslieder" in 't licht.

Buschmann (Joh. K. Ed.), '05—'80, blbl. te Berlijn, taalgeleerde (Maleisch-Polynesische en Indische talen), medewerker der br. Humboldt.

Busento, riv. in Beneden-Italië, valt bij Cosenza in de Golf v. Tarente; in deze riv. vond Alarik zijn graf.

bushel, Engl. en N. Amer. inhoudsmaat (schepel), in Engld. ruim 36, in Am. ruim 35 liters.

bushrangers, uit de strafkolonie in Australië ontvluchte veroordeelden.

Busiris, (Gri. fab.) kon. v. Egypte, offerde jaarlijks een vreemdeling aan Zeus; werd door Herakles gedood.

buskruit, een ontplofbaar mengsel van salpeter, zwavel en kool, uitgevonden (zie **Schwartz**) in 1330; **-verraad,** Zie **Fawkes.**

Bussaher, aan Engld. schatplichtig vorstendom in N. Hindostan; hst. Rampoer.

Bussel (Aloys Jos.), 1789—'42, Dt. dichter en rom.-schr.

Bussum, d. in N. Holl., ca. 1 u. Z. v. Naarden.

buste, plastisch borstbeeld.
bustuarii, oudt. zwaardvechters bij de lijkverbranding van aanzienlijke Romeinen.
Butler, 1) titel van den hofmeester in aanzienlijke Engl. huizen. 2) Walter B., 'lersch kolonel in 't leger v. Wallenstein, diens vertrouweling en zijn moordenaar (te Eger 1634), werd door den keizer voorstelijk daarvoor beloond; † 1634. 3) Samuel B., 1612—80. Engl. dichter (satiriek heldendicht „Hudibras"). 4) Benj. Franklin B., dapper genl. der Noordelijken in den Amer. burgeroorlog tegen de Z. Staten. 5) Wm. Allan B., geb. '28, Amer. dichter.
Buto, (fab.) Egypt. godin = de Gri. Latona.
Buturlin (Dmitri Petrowitsj). 1790—'49, Russ. schrijver (krijgsgeschiedenis).
buulbuul, (Perz., Arab.) nachtegaal.
Buurmaisen, d. in Geld., 2 u. v. Culemborg.
Buxton (Thom. Fowell), 1786—'45, Engl. philanthroop. bestreed de slavernij.
Buxtorf (Joh.), vier prof. v. h. Hebreeuwsch te Bazel: 1) 1564—1629. 2) Zijn zoon, 1599—1664. 3) van no. 2 de zoon, 1645—1704. 4) van no. 2 de neef, 1663—1732.
bijldragers. Zie **lictoren.**
bij-maan en **-zon,** lichtring rondom eene ster; **-planeten,** (manen, trawanten, satellieten) hemellichamen, die zich rondom eene p aneet **en met deze** rondom de zon wentelen.

Byron, 1) John B., 1723—86, Engl. commodore **en** ontdekkings-reiziger. 2) George Noël Gordon, lord B., klzn. v. d. vorige, geb. 1788 te Londen, de grootste Engl. dichter van den modernen tijd, had veel gereisd („Child Harold's pilgrimage"), nam deel aan den Gri. vrijheids-oorlog ('23), en sneuvelde bij den val van Missolunghi '24.
byssus, bij de ouden eene fijne kleedingstof; thans = schelpzijde, gewonnen uit het spinsel, waarmede sommige schelpdieren zich vasthechten aan rotsen.
bytlus, 1) Gri. naam v. d. papyrus. 2) oude st. in Phoenicië met een prachtigen Venustempel (tegw. Djebal).
Byzan-tium (thans Constantinopel), oudt. hst. v. h. Oostersch-Romeinsche (d. i. Grieksche) of **-tijnsche** keizerrijk, ontstaan 395 door de deeling v. h. Rom. rijk. 1204 veroverd door de Kruisvaarders, 1261 Lat. keizerrijk, daarna heroverd door Michaël Paleologus, sedert 1461 Turksch; **-tijn,** iemand uit B (-tijnen, de Gri. geschiedschrijvers uit dien tijd); **-tijnsch,** uit (van of betreffende) B. (-tijnsche munt, goudgeld, te B. geslagen, was 1297 nog in omloop; -tijnsche stijl, in de 5e eeuw te B. ontstane bouwtrant, koepelvorm met vierkante ommuring en rijke muurversiering); **-tinismus,** toestand als in het -tijnsche rijk, inwendig verval, bij uiterlijk praalvertoon.

C. (*)

C 1) **als** Rom. getalmerk 100 (centum). 2) op thermometers: volgens de **centesimaal**-indeeling van Celsius. 3) in de muz. vier-kwartmaat.

ca., verkorting voor **circa**, **ongeveer**.

Caecilius Statius, † **omstr. 168** v. Chr., Rom. blijspeldichter. (§) (frein.

ça ira, 't Fr. revolutie-lied (**1789**), naar 't re-

cb., kubiek. b.v. cbm. kubiek meter, enz.

Cecil. Zie **Burleigh.**

Cecilia, martelares (2e of 3e eeuw), beschermheilige der toonkunst; gedenkdag 22 Nov.

cedeeren, afstaan (iets aan iem.) Zie **cessie.**

cedraat, citroen met dikke schil, en inz. hare opgelegde schil (**citroonaat**).

Cecrops. Zie **Kekrops.**

Celebes, het oostelijkste der 4 Gr. Soenda-eil., uitloopende in 4 sch.-eil., **beslaat** met de bijbehoorende eil. 200 D. vierk. km. waarop 1 mn. bew.; hpl. Macassar; de C.-Zee (of Solo-Zee), tuss. C., Borneo en de Solo-eil.

celebr-eeren, 1) vieren; 2) verheerlijken; de Mis -, de Mis lezen; **-iteit**, beroemdheid.

Celest-inus, naam v. 5 Pausen, inz. C. V, de heilige, Juli—Dec. 1294, legde toen de pauselijke waardigheid neder; † 1296 als gevangene van zijn opvolger Bonifacius VIII. Eer hij tot Paus werd verheven heette hij Petrus van Murrhone, en stichtte omstr. 1254 de kluizenaars-orde der naar hem genoemde-**lijnen.**

celibaat, ongehuwde staat der R. K. priesters, ingevoerd door Paus Gregorius VII.

celibataire, vrijgezel. (valt; 19 D. I.

Celle, st. in Hannover, waar de Fuse i. d. Aller

Cellebroeders (en -zusters), klooster-orde, in de 16e eeuw te Antwerpen ontstaan, om pestlijders te verplegen.

Cellini (Benvenuto), 1500—71, Ital. goudsmid en bh.; schreef zijne eigene biographie (in 't Dt. vertaald door Göthe).

cellist. Zie **violoncellist.**

celluloïde, voor eenzame opsluiting.

Celsius (Anders), 1701—44. Zw. natuur- en strk. Zie **C 2.** (vnl. in Gallië en in Britannië.

Celten (of Kelten), oud Indo-germaansch volk,

Celtes (Konrad), 1459—1508. prof. der dichtkunde en welsprekendheid te Weenen: ber. humanist; organiseerde de eerste tooneelvoorstelling aan 't hof te Weenen.

(*) Meer dan ooit te voren heeft in den laatsten tijd de onzekerheid toegenomen of men als aanvangsletter **C** of **K** moet gebruiken. Daarom zullen hier (onder C) enkel die woorden worden opgenomen, waarin die aanvangs-C vlak achter zich eene **e**, **i**, **y** of **h** of wel de samengestelde vocalen **ae** of **oe** heeft; zoomede de Fransche ç (c met **cédille**).

In alle overige woorden wordt de aanvangs-C uitgesproken als de Hollandsche **K**, zoodat men die woorden moet zoeken op hunne alphabetische plaats in de letter **K**.

(§) Andere met **Cae** of met **Coe** aanvangende namen zoeke men op **Ce**.

Celtiberiërs, oudt. machtig volk in Spanje (vermenging van Celten en Iberiërs).
cena (Lat. coena), maaltijd; C. Domini, (kkl.) Nachtmaal, Avondmaal des Heeren; **-culum,** in kl. eetzaal.
Cenci (Beatrice), Rom. vrouw, die, geholpen door hare 2 br., haren vader vermoordde; alle drie werden onthoofd (1599).
cendr-é, aschgrauw; **-illon,** asschepoester.
Cenis. Zie **Mont-C.** (nik.
cenob-ium, klooster; **-iet,** kl.-bewoner, mon-
cen(ken)otaphium, gedkt. voor eenen doode, niet op zijn graf.
cens-eeren, 1) beoordeelen, 2) oordeelen, achten, schatten; **-or,** 1) in 't oude Rome, eerst vaststeller van de belastingen, later zedenmeester, 2) degene die belast is met de **-uur,** zijnde *a*) de beoordeeling of van een boek de in het licht verschijning, van een tooneelstuk de opvoering, toegestaan of verboden moet worden, *b*) straf bepaling, die op sprekers in openbare vergaderingen wordt toegepast; **-us,** aanslag in de belasting (als maatstaf voor kiesbevoegdheid).
Centaur (Lat. centaurus, Gri. kentauros), (fab.) paardmensch, een wezen dat half mensch half paard was. Strijd der Centauren en Lapithen.
centenaar, gewicht v. honderd pond (bij sommige handels-artikelen eenige ponden meer).
cent jours (**de** honderd dagen), tijdperk van Nap. I's terugkeer uit Elba tot zijnen val ('15).
centr-aal, het middelpunt of het middelste dl. vormende; **-aliseeren,** in een middelpunt vereenigen; **-ifugaal,** middelpuntvliedend; **-ipetaal,** middelpuntzoekend; **-um,** middelpunt, (stk.) de ultramontaansche partij; **-um gravitatis,** zwaartepunt.
Cen-tum. Zie **C** 1; **-umviri** (honderdmannen), in 't oude Rome de leden eener rechtbank, die in burgerlijke zaken vonnis sprak in den naam des volks; **-uria (-turie)** honderdtal, in 't Rom. leger eene compagnie onder eene **-urio** (kapitein), en in 't burgerlijke eene burger-afdeeling bij volksstemmingen (-turiaat-comitiën); Maagdenburgsche -turiën, de Protestantsche kkl. gesch., der eerste 13 eeuwen, zag het licht 1559—74.
Ce(Ke)phalonia, 't grootste der Ion. eil. in de Midd. Z. vóór de Golf v. Patras, 664 vierk. km., 68 D. I; 1706 en 67 aardb.; hpl. Argostoli.
Ceram, grootste der Ambonsche eil. in den Molukschen arch.
Cerbe-ra, Braz. gifboom; **-rus** (Kerberos), (fab.) de helhond met 3 koppen, bewaakte de onderwereld.
Cerboruco, vuurspuwende **berg in Mexico;** '70 hevige uitbarsting.
cercle, besloten gezelschap, gezellige kring.
cereali-ën, 1) graangewassen; 2) Zie **Ceres.**
Cerealis (Petilius), Rom. legerhoofd, dempte den opstand (69) v. Claudius Civilis.
cereb-ellum, (ontl.) de kle. hersenen; **-raal,** van (uit, betreffende) de hersenen (-raal systeem); **-rum,** de hersenen.
ceremoni-e, 1) plechtigheid, 2) plichtpleging; (C.-meester, zorgt bij feesten, enz., voor de goede orde); **-iël,** voorschrift der inacht te nemen ceremoniën.

Ceres (Gri.: Demeter), 1) (fab.) godin v. d. graanbouw. 2) Zie **asteroïde.** (Kapsali.
Cerigo, zuidelijkst Ion. eil. in de Midd. Z.; hpl.
cerise, kersenrood.
Cerisier (Ant. Marie), 1749—'28. Fr. dpl., schreef eene Gesch. der Ned. (anti-sthr.gezind).
Cernagora, Montenegro.
cerneeren, (eene vest.) insluiten. (schilder.
Cerquozzi (Michele Angelo), 1600—62, ber. Ital.
Cerretti (Luigi), 1738—'08. Ital. dichter.
Cerro de Pasco, st. in Peru; zilvermijnen.
certifi-caat, schriftelijke getuigenis; **-ceeren,** schriftelijk getuigen.
Certosa di Pavia (la), kartuizer kl. bij Pavia, 1396 gest. door Giov. Galeazzo Visconti, om de woegingen van zijn geweten te stillen.
Cerutti (G. A. G.), 1738—92, Ital. dichter.
Cervantes-Saavedra (Miguel de), 1547—1616, Sp. dichter, schreef „Don Quijote", eene satire op de ridderromans.
Cesar, inz. Cajus Julius C., 102 v. Chr. — 44 v. Chr., geniaal Rom. vhr., stm. en schrijver, sloot 60 met Pompejus en Crassus het 1e triumviraat; 59 consul; onderwierp 58—51 Gallië („Commentarii de bello gallico"), ging over den Rijn (55—53) en naar Britannië (55 en 54). Door den Senaat opgeëischt, om zijn leger te ontslaan, trok hij den Rubicon over, wierp zich op als meester over Italië, bedwong de Pompejanen in Spanje en Pompejus (48) bij Pharsalus, enz.; versloeg (46) de Pompejanen bij Thapsus in Afrika en 45 hun overschot bij Munda in Spanje („Commentarii de bello civili"), werd tot Imperator benoemd, en viel op de Iden (15) van Maart (44 v. Chr.) als slachtoffer van eene door Brutus en Cassius bestuurde samenzwering op het Kapitool. De door hem als zoon aangenomen Augustus (zie dr.) voerde naar hem den naam **C.,** die later overging op den „keizer" (welk woord, evenals de Russ. titel „tsaar", van den naam C. afstamt) of diens troonopvolger en mede-regent, vgl. [Roomsch] Duitsch k e i z e r (vóór de kroning door den Paus k o n i n g); **-ea,** als naam van steden, b.v. in Cappadocië, Palestina (tegw. beiden „Kaisarich"), enz. (In Rusland is de titel **-ewa** = keizerin, **-ewitsj** = troonopvolger, **-ewna,** prinses); **-ismus,** onbeperkte alleenheerschappij. (schsch.
Cesare (G., cavaliere di), 1783—'56, Ital. ge-
Cesari, 1) Antonio C., 1750—'28, Ital. ltk., redr. en dichter. 2) Gius. C., 1570—1640, Ital. schilder.
Cesarotti (M.), 1730—'08, Ital. dichter en schrijver.
Cesena, st. in Italië, a. d. Savio; 40 D. I.
Cesi (Bartol.), 1556—1627, Ital. schilder.
Cespedes (Pablo de), bijgn. „de Sp. Rafael", † 1608. Sp. schilder.
cessie, afstanddoening.
Cettinje. Zie **Cettinje.**
Cette, verst. zee- en kpst. in 't Fr. dep. Hérault, a. d. Midd. Z., kruispunt van den Zuider- en den Lyon-Midd.-Z.-spoorweg; 35 D. I.; zeebaden; C.-wijn.
Cettinje, hst. v. Montenegro; 500 inw. (D. I.
Ceuta, Sp. vest. in Marokko, a. d. Midd. Z.; 7
Cevennen, bergketen in Z. Fra.; gemiddelde hoogte boven de duizend met.; in de middeleeuwen zetel van godsdienstige bewegingen.

Ceylon (Skr.: Singhala), door de Palkstraat van de ZO. punt v. Indië gescheiden Bri. eil. 64 D. vierk. km., ca. 3 mn. bew. (waarvan ruim de helft Singhaleezen); hpl. Colombo.
Chablais, Fr. landsch. in Savoye; ruim 50 D. I.
Chabrias, Ath. vhr., versloeg de Spartanen bij Naxos (376 v. Chr.); † bij Chios 357 v. Chr.
Chaco (el gran), groote landstreek in 't binnenland v. Z. Am.
chagrin. Zie **sjagrijn.**
Chaiber (Kheibar), keten der Z. voorbergen v. d. Hindoekoesj. Chaiber-pas, uit de laagvlakte v. d. Indus naar Afghanistan.
chaine, 1) keten; 2. ketting.
Chaireddin. Zie **Barbarossa 2.**
Chalce-don, oude hst. v. Bithynië; concilie 451; **-doon,** half-edelsteen (kwartsverbinding. Zie **Onyx**).
Chal-cidice, Fr. sch.-eil. tuss. Golf v. Saloniki en Contessa; **-cis,** oude hst. v. eil. Eubea, door eene brug verbonden met het vasteland.
Chal-dea, oude naam v. Babylonië (sedert 625 v. Chr.): **-deër** ook = astroloog, enz.; **-dëisch (-deeuwsch),** b.v. -deeuwsche periode van 223 synodische maans-omloopen = 6585 1/2 dag; -deeuwsche taal, West-arumeïsche taal.
chaldron, Engl. koornmaat, ruim 11,6 H. L.
Chalid, Arab. vhr., veroverde Perzië en Syrië
chalif. Zie **kalif.** [(634); † 642.
chalkograaf, kopergraveur.
Chalmers, 1) George Ch., 1742—'25., Engl. geschsch. 2) Zijn zoon Alex. Ch., 1759—'34, biograaf en kunstcriticus. 3) Thomas Ch., 1780—'47, Sch. kanselredenaar, stichtte '43 „de Vrije Sch. kerk".
Châlons, twee Fr. steden: 1) Ch. a. d. Marne (het oude Catalaunum), 20 D. I., van '56 tot '70 oefenkamp v. h. Fr. leger. 2) Ch. a. d. Saône (het oude Cabillonum), 21 D. I.
Cham, 1) tweede zoon v. Noach, bespotte zijn vader. 2) (eigenlijk gen.: Amédée de Noé), geestig Fr. karrikatuur-teekenaar, geb. '19.
chamade, (mil.) sein dat men zich overgeeft.
Chamaven, Germ. volksstam, versmolt in de 4e eeuw onder de Franken.
Chambers, 1) Ephraim Ch., 1680—1740, Engl. encyclopedist. 2) Wm. Ch., † 1796, Engl. aanlegger v. tuinen. 3) Robert Ch., '02—'71, schreef over Sch. ltk. en gesch., en pop. geschriften.
Chamberlin, ber. wijnberg, Fr. dep. Côte d'or.
Chambéry, hpl. v. Fr. Savoye; 20 D. I.
Chambord, 1) Fr. d. bij Blois (dep. Cher-et-Loir). 2) Henri Charles Dieudonné, htg. v. Bordeaux, grf. v. Ch., zoon v. d. '20 vermoorden htg. v. Berri, geb. na diens dood, werd na de onttroning v. Karel X door de legitimisten als Hendrik V tot kon. uitgeroepen, en bleef kroonpretendent tot hij '93 te Frohsdorf bij Weenen kinderloos stierf.
chambre, kamer: **-garnie,** gemeubileerde kamer; **-introuvable,** de '15—'16 in Fra. opkomende ultraroyalistische („zooals men die niet licht vindt"); **-ardente,** Fr. gerechtshof (1535) om de ketterij uit te roeien, later (1679) ter beteugeling v. d. giftmengerij.
Chamisso (Adelb. v.), geb. 1781 op 't kasteel Boncourt in Champagne, † '38 te Berlijn, Dt. dichter („Peter Schlemihl". „Salas y Gomez"), was ook bot., deed eene reis rondom de wereld.

chamois, gemskleur, lichtgeel.
Chamouni(x), d. van waar de Montblanc beklommen wordt; daarbij heet door de Arve doorstroomde Alpendal in 't dep. Opper-Savoye.
Chamouny, Zie **Chamouni(x).**
Champagne, 1) et. Fr. prov. (hpl. Troyes), thans een Fr. landsch., dat versch. dep. omvat; C.-wijn, de bekende schuimende wijn. 2) Philippe de Ch., 1602—74, ber. Fr. portretschilder v. Brusselsche afkomst.
Champaigne, Zie **Champagne 2.** (stoel.
champignon (Lat. agaricus), eetbare padden-
champion, 1) ridderlijk verdediger. 2) erkend meester in een of ander sport.
Championnet (Jean Etienne), 1762—1800, Fr. genl. onder de 1e republiek.
Champlain, st. in N. Am. a. h. meer Ch., op de grens tuss. Vermont en Nieuw-York.
Champollion, 1) Jean Francois Ch., 1791—'32, Fr. grondlegger v. d. Egyptologie. 2) Zijn br. Jean Jacques Ch., Fr. oudheidkundige, prof. te Grenoble, geb. 1779, † '67.
Champs élysées, 1) (fab.) de Elyzeesche velden, de woonplaats der brave afgestorvenen. 2) bekende wandelplaats te Parijs.
chamsin, Egypt. woestijnwind: samoem.
chan, Zie **khan.**
chance, kans. (slag 4 Mei '63.
Chancellorsville, d. in Virginia (N.Am.); veld-
Chandler (Richard), 1738—'10, Engl. oudheidkundige. (—'77, Fr. genl., orleanist.
Changarnier (Nicolas Anne Théodule), 1793
chang-e, wissel (banque de -e, wisselbank); **-eable,** veranderlijk; **-eant,** kleurwisselend door den weerschijn; **-ement,** verandering; **-eeren,** veranderen.
Channing (Wm. Ellery), 1780—'42, Amer. wijsgeer, schreef tegen de slavernij.
chanson, liedje: **-nier,** liedjesdichter.
Chanzy (Ant.), '23—'83, Fr. genl., tot '70 meest in Afrika, streed dapper in den Fr.-Dt. oorlog; '71 gevangene der Commune; '73 gouverneur-genl. in Algerië, '79—'81 Fr. gezant te Petersburg.
cha-os, (Gri.) vormlooze klomp, waaruit de kosmos te voorschijn kwam; (fig.) warboel; **-otisch,** verward dooreengehaspeld.
charade, lettergreepraadsel.
Chardin, 1643—1717, ber. Fr. reiziger (in Indië en Perzië).
Charente, Fr. riv., ontlast zich t. o. eil. Oléron in de Baai v. Gascogne.
Charenton, krankzinnigen-gesticht, naar dat te Charenton-le-Pont bij Parijs.
Chares, 1) Ath. veldheer, † 338 bij Cheronea. 2) bh. van Rhodus, maakte dr. de ber. Colossus omstreeks 300 v. Chr.
charg-e, 1) ambt; 2) overdrijving; 3) aanval met het blanke wapen; **-eeren,** (mil.) aanvallen, (tnl.) overdrijven.
chargé d'affaires, (dipl.) zaakgelastigde.
Charisi (Jehuda-ben-Salomo), begin 13e eeuw, Hebr. dichter in Spanje.
charité, 1) liefdadigheid; 2) ziekenhuis.
Charitinnen, (Gri. fab.) Gratiën (de 3 godinnen der bevalligheid, tw.: Aglaia, Euphrosyne, Thalia).

charivari, 1) ketelmuziek, (fig.) oorverdoovend geraas van wangeluiden. 2) allerlei kleinoodiën aan een horloge-ketting.
Charkow, Russ. stad a. d. Charkowka, 100 D. I.: unvt.; jaarmarkten.
charlat-an, kwakzalver; **-anerie,** kwakzalverij
Charleroi, Belg. vest. a. d. Sambre; 17 D. I.; ijzermijnen.
Charleston, te kpst. v. Z. Carolina (N. Am.), a. d. Atl. O.; 50 D. I.; aardb. '87.
Charlestown, st. in Massachusetts bij Boston; 32 D. I.; obelisk als gedkt. v. d. slag (1775) bij Bunkers-hill.
Charlet (Nic. Toussaint), 1792—'45, Fr. schilder en teekenaar. (dam.
Charlois, d. in Z. Holl., t u. ZW. v. Rotter-
Charlotte, 1) Ch. v. Bourbon, dtr. v. Lod. v. Bourbon, htg. v. Montpensier, was eerst abdis, werd toen protestant en in 1575 derde gmln. v. Prins Willem I; † 1582. 2) Ch. Joachine v. Bourbon, dtr. v. Karel IV v. Spanje, gmln. v. Johan VI v. Portugal, † '30. 3) Ch. Marie, dtr. v. kon. Leopold I v. België, geb. '40, gehuwd met Maximiliaan v. Or., werd '64 keizerin v. Mexico, en sedert '67 krankzinnig.
Charlottenburg, st. bij Berlijn, a. d. Spree, 42 D. I.; ontstaan uit het zomerpaleis v. kng. Sophie Charlotte.
charnière, scharnier.
Charon, (Gri. fab.) veerman der Onderwereld.
Charondas, omstr. 650 v. Chr., wetgever der Gri. koloniën in Z. Italië en op Sicilië.
charple, (hlk.) pluksel.
Charras (Jean Bapt. Adolphe), '10—'65, Fr. militair en republikein, bestreed Nap. '[illegible] schreef krit. werken over de gesch. v. Nap. I.
chartisten, in Engld. (van '36—'57) stk. partij die naar hervormingen streefde.
Chartres, Fr. st. a. d. Eure; 20 D. I.
Chartreuse, kartuizer kl. In La Grande Ch. (bij Grenoble) wordt de bekende likeur bereid.
Chartoem (Khartoem), hst. v. Egypt. Soedan a. d. samenvloeiing v. d. Blauwen en d. Witten Nijl: ca. 50 D. I. Zie **Gordon.**
Charybdis, draaikolk in de str. v. Messina t. o. de Scylla; in de fab. twee vr. monsters, die de doorvarenden verslonden.
Chassé (Dav. Hendr. baron), 1765—'49, Nederl. genl., diende onder Nap. I, streed tegen hem bij Waterloo, verdedigde '32 de citadel v. Antwerpen.
Chassepot (Ant. Alph.), geb. '33, Fr. geweermaker. '66 uitvinder v. h. Ch.-geweer.
Châteaubriand (Franç. René, vicomte de), 1768—'48, Fr. stm. en ber. schrijver.
Château-Cambresis, stadje in N. Fra. a. d. Selles. Vrede v. Ch.-C. 1559.
Châteauroux, Fr. st. met 20 D. I. a. d. Indre, hpl. v.h. dep. Indre.
Châtelet-Lomont (Gabrielle Emilie, markiezin v.), 1706—49, Fr. schrijfster, woonde 20 j. samen met Voltaire.
Chatham, 1) Engl. havenst. a. d. Medway (grfs. Kent), hoofdstation der Engl. vloot; tuighuizen; 26 D.I.; tocht naar Ch. 1667. 2) Zie **Pitt.**
Châtillon, a. d. Seine, st. in Fra. met 5 D. I.; Congres '14 (5 Febr. — 19 Maart).

chatouil-le, 1) geldkistje. 2) particuliere kas v. vorstelijke personen; **-leeren,** 1) kittelen, 2) kregel maken. (Elbe.

Chaucen, oudt. een Germ. volk tuss. Eems en

Chaucer (Geoffrey), 1344—1400, oudste Engl. kunstdichter („Canterbury tales").

Chaulieu (Guill. Amfrye de), bijgn. „de Fransche Anakreon", 1639—1720, Fr. dichter.

Chaumont-en-Bassignies, Fr. stad,e a. d. Marne; 1 Maart '14 tractaat tuss. de mogendheden tegen Nap. I.

Chaussard (Pierre Jean Bapt.), 1768—'23, Fr. dichter en schrijver (republikein).

chauvin-isme, ontembare zucht naar vergrooting v. eigen grondgebied; **-ist,** aanhanger en ijveraar v. h Ch.; **-istisch,** in den geest v. h. Ch.

Chaux-de-Fonds, hpl. v. h. Zwits. k. Neufchatel (Dt. Neuenburg); 22 D. I.; horlogemakerijen.

Chavanne (Joseph), geb. '46 te Gratz, adk. reiziger in Mexico. W. Indië, N. Am. en N.Afr.

check (chèque), aan toonder betaalbaar briefje, getrokken op een bankier, die van den trekker de noodige fondsen in handen heeft.

chef, hoofd, opperste; **chef d'oeuvre,** meesterstuk.

Chelone, (Gri. fab.) eene nimf, werd door Hermes veranderd in eene schildpad.

Chelsea, 1) voorstad v. Londen, 367 D. I. 2) voorstad v. Boston, 22 D. I.

Cheltenham, st. en bpl. in 't Engl. grfs. Gloucester; 44 D. I.

che-mie, scheikunde; **-micus,** scheikundige; **-misch,** scheikundig; **-micaliën,** scheikundige preparaten.

Chemnitz, 1) voorname fabr.- en kpst. in Saksen a. h. Ertsgebergte en a. d. riv. Ch.; 111 D. I. 2) Martin Ch., 1522—86, Dt. theo., llg. v. Melanchton, bestreed de R. K. leerstellingen in „Examen consilii Tridentini".

Chénier, twee Fr. dichters, zonen v. d. Fr. consul te Constantinopel: 1) Marie André de Ch., 1763—94 (elegieën, idyllen, enz.), te Parijs geguillotineerd. 2) Marie Josèphe de Ch., 1764—'11, dram. en lierdichter.

Cheops, Egypt. kon. (Choefoe), 3000 v. Chr. liet de grootste pyramide bouwen.

Cher, 1) linker zij-riv. v. d. Loire. 2) Fr. dep., hpl. Bourges.

Cherbourg, versterkte oorlogshaven in 't Fr. dep. La Manche; 35 D. I.

Cherbuliez, 1) Ant. Elisée Ch., 1797—'69, Fr. schrijver, prof. te Geneve, te Lausanne, te Zurich. 2) Zijn neef Victor Ch., geb. '29, Fr. rom.- en stk. schrijver.

Cheribon, hpl. v. d. res. Ch. ter N. kust v. Java. (Indianen in N. Am.

Cherokeezen, meest ontwikkelde stam der

Cherso, Or. eil. in de Adr. Zee, met de hpl. Ch.

Cherson, hpl. v. h. Russ. gouvt. Ch., a. d. Beneden-Dnjepr; 46 D. I.

Chersonesus, sch.-eil. bij de oude Grieken, b. v.: Ch. Cimbrica, Jutland; Ch. Taurica, de Krim; Ch. Thracica, sch.-eil. der Dardanellen.

chertepartie, (kpv.) contract van bevrachting.

cherub, troonhouder v. Jehova (**cherubim,** cherubijnen, cherubs).

Cherubini (Maria Luigi Carlo Zenobio Salvador), 1760—'42. ber. comp. v. opera's en kerkmuz., directeur v. h. Conservatoire te Parijs.
Cheruskers, Germ. volksstam in 't Hartsgebergte; ze versloegen onder Arminius de Romeinen. (ginië en Maryland.
Chesapeakbaai, Golf v. d. Atl O. in Vir-
Chester, hpl v. h. Engl. grfs. Cheshire, a. d. Dee; 37 D. I. (Ch.-kaas).
Chesterfield, 1) st. in 't Engl. grfs. Derby a. h. Ch.-kanaal; 12 D. I. 2) Phil. Dormer Stanhope, grf. v. Ch., 1694—1773. Engl. stm. (1747—48 onderkoning v. Ierland), redenaar en schrijver (..Letters to his son").
chevaux-légers, (Fr.; mil.) lichte ruiterij.
Chevlots, gebergte tuss. Engld. en Schl.
Chevreul (Michel Eugène), 1786—'89, ber. Fr. schk., prof. te Parijs.
Chézy, 1) Wilhelmine Christiane de Ch., geb. von Klencke, 1783—'56, Dt. dichteres. Hare twee zonen: 2) Wilhelm de Ch., '06—'65. rom.-schr., en 3) Max de Ch., '08—'46. schilder.
Chialli (Vincenzo), 1787—'40. Ital. hist.-schilder.
Chiana, riv. in Midden-Italië.
Chiari, 1) Ital. st. a. d. Oglio. 12 D. I 2) Pietro Ch., 1700—88, Ital. rom.-schr. en dichter.
chiaroscuro. Zie **clairobscur**. (D. I
Chiavari, Ital. st. a. d. Golf v. Genua; 13
Chicago, grootste st. in Illinois (N. Am.) a. d. mond der riv. Ch. in 't Michigan-meer; een half mn. inw.; koornhandel, groote b and Oct '71. (Cherokeezen.
Chickasaws, Indianenstam, verwant met de
Chicmeee, grootste meer (193 vierk. km.) in Beieren, bij Traunstein; daarin 3 eil.: Herren-Wörth, Frauen-Wörth en Krautinsel.
Chieti, Ital. vest. a. d. Pescara, 14 D I.. hpl. der prov. Ch. (Abruzzen).
chiffonnière, latafel (eigenlijk: bewaarplaats van **chiffons**, d. i. prullen).
Chihuahua, st. in Mexico, 12 D. I. (meest Indianen); zilvermijnen.
Childebert, drie Frankische kon. (Merowingers): 1) Ch. I, 511—558. 2) Ch. II, 575—596. 3 Ch. III, † 711.
Childerik, drie Frankische kon. (Merowingers): 1) Ch. I, 457—481. 2) Ch. II, 660—673. 3) Ch. III, 737—754.
Chili (Chile), rep. a. d. W.kust v. Z. Am., ruim 750 D. vierk. km., ruim derdhalf mn. bew.; hst. Santiago, vn. haven Valparaiso.
chili-asmus, leer v. h. duizendj Christusrijk op aarde; **-ast**, aanhanger van die leer.
Chilo, een der 7 wijzen v. Gri. te Lacedaemon.
Chiloë, eene tot Chili behoorende groep eil. i. d Stl. O.; 60 D. I.
Chimaera, (fab.) een monster, van voren leeuw, in 't midden geit, v. achteren draak, **chimère**, (Fr.) hersenschim.
Chimbo-razo (-razo), 1) bergtop v. h. Andesgebergte in Ecuador (Z. Am.), 6 a 7 D. met. hoog, een der hoogste bergen v. d. aardbol. 2) prov. v. Ecuador (hpl. Cajahamba, 16 D. I.).
Chin-a, 1) Zie **kina**. 2) keizerrijk, bij de inboorlingen Tsjing-koeë (d. i. Rijk v. h. midden), het grootste rijk in Azië, 11 a 12 mn. vierk. km en 403 mn. inw.; hst. Peking (de N. residentie-stad; vgl. Nanking, de Z.); het eigen-

lijke Ch. beslaat ruim 4 mn. vierk. km. met 382 mn. inw.; de rest vormen de onderhoorige landen. De inboorlingen heeten **-eezen,** zijn vroeg ontwikkeld, en v. d. Eur. beschaving afgesloten; hunne **taal** ('t **-eesch,** de **-eesche taal**) bestaat uitsluitend uit éénlettergrepige, onveranderlijke begripswoorden; 't Chineesche schrift bestaat uit een bijzonder teeken voor ieder woord; grondslag der Chineesche letterkunde zijn de 5 King (heil. boeken v. Confucius); de **-eesche Muur,** langs de N. grens, 2 à 3 D. km. lang, in de 3e eeuw voor Chr. begonnen, is thans in verval; de Chineesche Zee, a. de O. en Z. kust v. China; Chineesch porselein; Chineesche schimmen (vertoon-spel); **-ine,** in den kinabast aanwezige alcaloïde; **-o,** in Z. Am. basterdras uit geslachtsvermenging v. Indianen en Negers; **-oiserie,** 1) snuisterij in Chineeschen trant, 2) onbeholpenheid.

Chinca-eilanden, 3 eil. a. d. kust v. Peru (veel guano).

chinchilla, 1) knaagdier met grijzen pels in Z. Am. 2) grijze pelterij v. dat dier.

Chioggia, havenstad met 20 D. I. op 't ltal. eil. Ch., Z. v. Venetië, waarmee 't door eene steenen brug is verbonden.

Chios, Tu. eil. in de Egeïsche Zee (Gri. arch.), 800 vierk. km.; 70 D. I.; zeer vruchtbaar; veelvuldige aardb.

Chippewa's, Indianenstam in Canada.

chir-agra, handjicht, **-ograaf,** schuldbekentenis; **-omant,** waarzegger (**-omantie,** waarzeggerij uit de lijnen der hand.

Chiron, een Centaur, ber. als geneesmeester en opvoeder (v. Achilles, e. a.).

chirurg (chirurgijn), heelmeester; **-ie, heelkunde; -isch,** heelkundig.

Chiselhurst, d. ZO. v. Londen; hier stierf '73 Nap. III.

Chiwa. Zie **Khiwa.**

chitoon, onderkleed der Grieken.

Chladni (Ernst), 1756—'27, Dt. natuurkundige (acoustiek, klankfiguren).

chlamys, mantel der Grieken.

Chlodwig, 465—511, Merowingisch kon. sedert 481, vereenigde eindelijk al de Franken onder zijn gezag, werd 496 R. K. christen (Clovis I, „allerchristelijkste koning").

Chloë, in Attika bijnaam v. Demeter (Ceres).

Chlopicki (Jos.), 1772—'54, Poolsch genl., dictator in den opstand v. '30.

chloor, „groengeel" gas, bleek- en ontsmettingsmiddel; chl.-natrium, keukenzout; chl.-waterstof, zoutzuur; **chloral** (verkregen door de werking v. chloor op alkohol, voor de gezondheid zeer schadelijk middel om te kalmeeren en slaap te verwekken; **chloroform,** een '31 door Liebig ontdekt verdoovend middel (verbinding van chloorkalk met alkohol of azijnzure kali); chloroformiseeren, door middel v. chloroform verdooven en gevoelloos maken; chlorophyll, bladgroen; chlorosis, bleekzucht.

Chlotilde, gmln. v. Chlodwig I, bekeerde hem tot het christendom; † 544; heiligverklaard.

Chmel (Jos.), 1798—'58, Dt. geschsch.

Chodowiecki (Dan. Nic.), 1726—'01, ber. Dt. schilder en kopergraveur.

Chodzko (Jacq. Lionard Boreykow), 1800—71, Poolsch geschsch. te Parijs.
Choiseul, 1) Étienne Franç. de Ch., *grf.* v. Stainville, 1719—85, Fr. stm., gunsteling v. Mad. de Pompadour, verdreef de Jezuieten. 2) Marie Gabr. grf. v. Ch. Gouffier, 1752—'17, Fr. oudheidkundige en pair.
Chokand. Zie **Khokand.**
chol-era, braakloop (de Europ. ch. of ch. nostras, minder hevig dan de sedert '31 epidemisch in Europa optredende Az. ch., gekenmerkt door den '83 door Rob. Koch in de drekstoffen der lijders ontdekten ch.-bacil (komma-bacil); **-eriek,** warmbloedig van temperament; **-erine,** lichte graad v. cholera nostras. (16 D. I.
Cholula, st. in Mexico, oudt. 150 D. I., thans
Chopin (Friedr. Fr.), geb. '09 te Warschau, † '49 te Parijs, Fr. comp. voor piano.
chopine, Fr. vochtmaat = 0,466 liter.
chor-eographie, beschrijving v. dansfiguren; **-ographie,** beschrijving v. een gewest.
Chorasan. Zie **Khorassan.**
Choron (Alex. Ét.), 1771—'34, Fr. comp. en schrijver over muziek.
Chotek (Fr. Xav.), 1800—52, Dt. comp.
Chotjim, Russ. vest. in Bessarabië; 16 D. I.
Chotusitz, Boh. stadje; overwinning bevochten 1742 door Frederik d. Gr.
Chouans, in de 1e Fr. rev. aanhangers v. d. Bourbons in Bretagne en de Vendee.
chrestomathie, bloemlezing uit de werken v. versch. schrijvers (als schoolboek).
chrisma, heil. zalf-olie.
Christchurch, 1) st. in Engld. a. d. Stour en Avon; 29 D. I. 2) st. op Nieuw-Zeeland, haven Lyttleton.
Christen (Ada), pseud. der dichteres Christine Friderik, later mevrouw v. Breder, geb. '44 te Weenen („Lieder einer Verlornen", enz.).
Christiaan, negen kon. v. Dnm.: Chr. I., 1426—81, 1448 tot kon. gekozen; 1450 kon. v. Nrw.; 1460 htg. v. Sleeswijk en Holstein. Chr. II. (klzn. v. I), 1481—1559, kon. 1513; Stokholmer bloedbad 1520; vlucht 1523 naar de Ned.; 1531 in Nrw. gevangen; † als gevangene v. kon. Frederik I (den zoon van Chr. I). Chr. III., 1503—59, zoon v. Frederik I, kon. 1536. Chr. IV., 1577—1648 (klzn. v. Chr. III), oorlogen met Zweden en deelneming a. d. 30-j. oorlog. Chr. V. regeerde 1660—99. Chr. VI., † 1746. Chr. VII., 1749—'08, zwak v. geestvermogens, beheerscht door Struensee; van 1784 af kroonprins Frederik (als kon. Frederik VI) mederijksbestuurder. Chr. VIII., 1786—'48, kon. '39, gaf in '46 aanleiding tot de kwestie v. Sleeswijk en Holstein. Chr. IX., geb. '18, kon. sedert '63, verloor Sleeswijk en Holstein.
Christiania, hst. v. Nrw. a. d. Chr.-fjord; 122 D. I.
Christiansand, st. in Z. Nrw., a. d Bocht v. Chr.: 12 D. I.
Christianstad, st. in Zweden, a. d. Helge; 7 D. I.
Christina, 1) de heil., R. K. martelares, 3e eeuw. 2) 1626—89, kng. v. Zweden, deed 1654 afstand v. d. troon, werd R. K. en † te Rome. 3) Maria Christina, kng. v. Spanje, '06—'78, in '33 (in 't geheim gehuwd met Munoz htg. v. Rianzares) regentes voor hare minderjarige

dtr. Izabella II; burgeroorlog tuss. Christinos (hare aanhangers) en Carlisten (die v. Don Carlos); in '40 legde zij 't bewind neder; keerde '43 terug, '54 weder verdreven, '64 terug, '76 terug; † te Havre. Zie **Alfons** numero 4.

Christodorus, 491—518, Byz. dichter.

Christoffel (Christophorus), de heil., droeg, naar luid v. d. legende, Christus over de zee.

Christophle, Fr. industriëel (chr.-zilver); † '63.

Christopoelos (Athanasios), 1772—'47, de Nieuw-Grieksche Anakreon.

Christus, Gri. „de Gezalfde" = Hebr.„Messias".

chroom-ium, een gewoonlijk slechts in zijne „voor de ververij" van aanbelang zijnde zuurstofverbindingen voorkomend metaal; **-atiek,** kleurenleer, leer der kleurenmenging; **-atisch,** 1) gekleurd, 2) (muz.) met halve tonen op en afgaande; **-olithographie,** steendruk in kleuren. (v. h. Meininger hoftooneel.

Chronegk (Lod.), geb. '37, intendance-raad

chronique scandaleuse, verhalende opsomming van schandalen.

chronisch, (gnk.) van langen duur (het tegenovergestelde v. **acuut,** met snel verloop).

chrono-logie, tijdrekenkunde; **-loog,** tijdrekenkundige; **-meter,** „tijdmeter", nauwkeurig loopend uurwerk aanboord van zeeschepen, om de geo. lengte te kunnen bepalen.

chrysalide, pop waaruit een vlinder te voorschijn komt.

Chrysippus, omstr. 250 v. Chr., Gri. wijsgeer.

Chrysostomus (Joh.), 347—407, Gri. kerkvader, welsprekend, vrijmoedig en rein van zeden (**Chr.** = „Gouden mond").

Chuquisaca, hst. van Bolivia; 26 D. I.

Chur, Zwits. hpl. k. Grauwbunderland; 9 D. I.

Churchill, 1) zich in de Hudsonsbaai ontlastende riv. in Bri. N. Am. 2) Charles Ch., 1731—64, Engl. hekeldichter.

Chwostow (Dmitri Iwanowitsj, grf.), 1757—'35, Russ. stm. en dichter.

chylus (chijl), melksap, voedingssap.

chymus, spijsbrij, maagbrij. (geni. en dipl.

Cialdini (Enrico), htg. v. Gaëta, geb. '11, Ital.

Ciampoli (Giov. Batt.), 1589—1643, Ital. dichter.

Ciarlo (Raf. de Urbino), 16e eeuw, Ital. majolica-schilder. (en acteur.

Cibber (Colley), 1671—1757, Engl. blijspeldichter

ciborium (ciborie), hostie-kastje (R. K.).

Cibrario (Luigi, grf.), '02—'70, Ital. geschsch.

cicade, krekeltje.

Cicci (Maria Luigia), 1760—94, Ital. dichteres.

Cicero, 1) M. Tullius C., 106—43 v. Chr., Rom. stm., schrijver, geleerde en grootste redenaar, 63 v. Chr. consul (samenzwering v. Catilina), op aandrijven v. Antonius vermoord. 2) (typ.) groote drukletter, waarmede in 1467 de „Brieven v. C." te Rome gedrukt zijn.

cicerone, wegwijzer naar merkwaardigheden.

cichorei. Zie **sulkerij.**

cicisbeo, (voorheen in Italië) begunstigde huisvriend van eene gehuwde dame.

Cigognara (Leopoldo, grf. v.), 1767—'34, Ital. kunstkenner, schrijver en dichter.

Cid (Rodrigo Diaz Cid Campeador), omstr. 1050—99, de nat. held der Spanjaarden, bekend door zijn strijd tegen de Mooren en door zijne ridderlijkheid.

cider, vruchtenwijn, inz. appelwijn.
ci-devant, (als bijwoord:) voorheen; (als adjectief:) voormalig, gewezen; (hist.) in de 1e Fr. rev. benaming der overwonnene partij.
Cienfuegos (Nic. Alv. de), 1740—'09. Sp dichter.
cif, Engl. verkorting voor **cost insurance freight,** d. i. te leveren vracht- en assurantie-vrij. (vermoord.
Cigala (Lanfranc), Genueesch troubadour, 1278
Cignani (Carlo), 1628—1719, Ital. schilder.
Cignaroli (Giambettino), 1706—70, Ital. schilder. stichtte eene schilders-akademie te Verona.
Cilicië, oudt. landsch. in Kle. Azië.
Cimabue (Giov.), omstr. 1240—1302 te Florence, grondvester v. d. moderne Ital. schilderkunst.
Cimarosa (D.), 1749—'01, Ital. comp. (70 opera's).
cimbaal (cimbel), (muz.) bekken.
Cimbren, met de Teutonen op het laatst der 2e eeuw v. Chr. voor de Romeinen gevaarlijke Germ. volksstam, doch (102 en 101 v. Chr.) door Marius vernietigd.
Cimon, 1) vader v. Miltiades. 2) Zoon v. Miltiades, ber. Ath. vhr., inz. tegen de Perzen, bewerkte 450 v. Chr. den vrede met Sparta, † 449 v. Chr. bij 't beleg v. Citium op Cyprus.
Cincinnati, bijgn. „Koningin van het Westen", fraaie en bloeiende kpst. in Ohio (N. Am.), a. d. Ohio; ca. 300 D. I.; gest. 1789.
Cincinnatus (Lucius Quinctius), 520—439 v. Chr., Rom. vhr., 2 maal dictator, den 1en keer van den ploeg gehaald tegen de Aequen, den 2en keer in zijn sterfjaar (in den strijd tuss. de Patriciërs en Plebejers), ber. door zijn eenvoud en zijne deugden.
Cinesias, Gri. dichter v. dithyramben, bespot door de blijspeldichters.
Cinna (Lucius Cornelius), Rom. patriciër, aanhanger v. Marius, 84 v. Chr. door zijne soldaten vermoord.
Cinq-Mars (Henri Coiffier de Rusé, markies v.), 1620—42, lieveling v. Lod. XIII, samenzweerder tegen Richelieu, werd onthoofd.
cinquecento, in Italië de 16e eeuw; alle daartoe behoorende groote kunstenaars en schrijvers noemt men **-isti.** Vgl. **Renaissance.**
Cintra, st. met 5 D. I. in Estremadura (Portugal); zeer schoon gelegen. (en graveur.
Cipriani (Giov. Batt.), 1732—85, Ital. schilder
Circassië. Zie **Tsjerkessië.**
Circe (Kirke), (Gri. fab.), toovergodin op een eil. a. d. kust v. Italië, veranderde de metgezellen v. Odysseus (Ulysses) in zwijnen.
Circus, 1) renperk in 't oude Rome, een rond gebouw voor kampspelen (ludi circenses). 2) paardenspel.
Cis-, dezerzijdsch (gelijk **Trans-** beteekent: generzijdsch). b.v.: Cisalpijnsch, aan deze zijde der Alpen; Cismontaansch, aan deze zijde der Bergen; Cispadaansch, aan deze zijde v. d. Po; Cisrhenaansch, aan deze zijde v. d. Rijn; Cisleithaansch, aan deze zijde v. d. Leitha (Cis- en Trans-Leithanië, de twee helften der Or.-Hong. monarchie). (werken.
ciseleeren, (metalen) met het graveerstift be-
Cisterciënsers, monnik-orde, gest. 1098, dus genoemd naar het stamklooster Cistercium (Fr. Citeaux) bij Dijon; vgl. **Bernhard** 1).
cisterne, regenwaterbak.

citaat, aanhaling uit een ander boek of geschrift.
citadel, kleine vesting bij of in eene versterktest.
cité, 1) stad, inz. oude stad, d. i. het oude gedeelte eener stad; vgl. 't Engl. city, Sp. ciudad, Ital. città, cività. 2) hofje, d. i. een blok woonhuizen, om een vierkant grasperk heen gebouwd. (een ander geschrift.
citeeren, (woorden of volzinnen) aanhalen uit
citer (Lat. cithara, Gri. kithara, vgl. **gitaar**), besnaard muziek-instrument, bespeeld met den plektron of getokkeld eenvoudig met de vin-
cit-o, schielijk; **-issime**, allerschielijkst. [gers.
citoyen, (staats)burger.
citroen, vrucht v. d. citroenboom; citronaat. Zie **cedraat**.
città, zie **cité**, b.v.: C. nova in Beneden-Italië, 12 D. I.; C. vecchia, vesting op Malta, enz.
city, zie **cité**.
ciudad (zie **cité**), b.v.: C. Bolivar, Zie **Angostura**; C. Real, hpl. met 14 D. I. v. d. Sp. prov. C. Real; C. Rodrigo, grensvesting tegen Portugal. 7 D. I.
civetkat, roofdier (inz. in Afr. en in Azië), levert civet (muskusachtige, zelfstandigheid).
Civiale (Jean), 1792—'67, Fr. hlk., uitv. v. h. verbrijzelen v. steenen in de blaas.
civiel, 1) burgerlijk, den burgerstand betreffende (tegenstelling van militair, en in 't rechtswezen van crimineel). 2) schappelijk, goedkoop. Civiele lijst, in constitutioneele landen voor de hofhouding v. h. hoofd v. d. staat op de begrooting gebrachte som. **-isatie**, beschaving; **-iseeren**, beschaven
Civilis (Jul. Claudius), aanvoerder der Batavieren in hunnen **opstand tegen de Romeinen** (69—70 n. Chr.)
cività (zie **cité**), b.v.: C. vecchia, oorlogs- en vrijhaven a.d. Tyrrheensche zee; zeebaden; 12 D.I.
Cybele, (fab.) Phrygische, later ook Gri. en Rom. godin, de „Groote Moeder", de „Moeder der goden", gmln. v. Kronos, teerde de menschen steden bouwen (Gri. Kybele, Lat. Rhea).
Cycladen, groep eil. (Cycladische eilanden) in den Gri. arch., „in eenen cirkel" rondom Delos (tegenstelling v. d. Sporaden of Sporadische eil., d. i. de „verstrooid liggende"), thans Gri. nomarchie; de hpl. Hermupolis, op Syra, heeft 21 D. I. (de Keerkringen.
cycloon, geweldige wervelwind, orkaan tuss.
Cycloop, (fab.) reus met een cirkelrond oog midden in het voorhoofd (zie **Polyphemus**), smidsknecht van Vulcanus, bij het maken van cyclopische bouwwerken van reusachtige rotsblokken, zonder mortel.
cyclorama, soort van panorama.
cyclus, kring, cirkel, b.v.: eene reeks van jaren, na welker verloop de vroegere staat van zaken weder begint, om denzelfden cirkel opnieuw te doorloopen; (fig.) één geheel vormende verzam. cyclische dichters, Gri. heldendichters, navolgers v. Homerus.
cylinder, rol.
cymbaal (cymbel), een muziek-instrument, bij de ouden „bekken", tegw. „hakkebord".
Cyn-icus, „hondsche wijsgeer", aanhanger v. d. Cynische wijsbegeerte (Zie **Antisthenes**), naar den naam v. hunne verzamelplaats Cynosarges te Athene en hunne minachting voor

alle welvoeglijkheid (-lek, hondsch, **schaamteloos); -ismus,** schaamteloosheid.

cyno-cephalus, „hondekop". baviaan; **-cephalae,** twee heuvels in Z. Thessalië; hier dood v. Pelopidas, 364 v. Chr., en overwinning der Romeinen op Philippus V van Macedonië 197 v. Chr. **(-us,** op Delos.

Cynth-ia, Diana (**-ius,** Apollo) naar den berg

Cyprianus (Thasc. Caecil.), R. K. kerkvader en heilige, 258 doodgemarteld te Carthago.

Cyprus (Kypros). '78 door de Turken aan Engld. afgestaan eil. in den NO. hoek der Midd. Z., ca. 10 vierk. km., 236 D. I. meest Grieken; havens Larnaka (de hpl.) en Famagusta; berg Olympus. Melding verdienen: de Cyperboom (cypres, cupressus, met hoog donker naaldhout); 't cypergras (cyperus, inz. cyperus esculentus, een aardamandel met eetbaren wortel); de cypersche kat, grijsgestreept; de cypruswijn, enz.

Cyr, 1) St.-Cyr, kasteel te Versailles, kl. met kostschool v. Mad. de Maintenon. 2) Louis, grf. Gouvion St.-Cyr, 1764—'30, genl. onder Nap. I, schreef „Mémoires".

Cyrenaïca, oudt. N. Afr. landsch. (tegw. Barka) a. d. Midd. Z.

Cyreneïsche school, wijsgeerig stelsel (Zie **Aristippos**) gest. 380 v. Chr.

Cyrillus, 1) Constantijn C., 827—869, met zijn br. Methodius C., apostel der Slawen, uitv. v. h. Cyrillische (Slawische) schrift. 2) C. v. Jeruzalem, † 386, R. K. kerkvader, ber. leerredenen. 3) C. v. Alexandrië, † 444, R. K. Kerkvader, ijveraar voor de Maria-vereering.

Cyrus, 1) stichter v. h. Oud-Perz. rijk (Zie **Astyages**) 559 v. Chr., † 529 v. Chr. op eenen tocht tegen de Scythische Massageten; bijb. Koresj; vgl. Xenophon's Cyropaedie. 2) C. de Jonge, 424—401 v. Chr., bevoorloogde zijn br. Artaxerxes Mnemon, vgl. Xenophon's Anabasis.

Cythera, 't zuidelijkste der Ion. eil. (Ital. Cerigo). Daar vereerde men **Cytherea** (Venus).

Cz, in Slawische woorden uitspraak **Tsj** (Zie dr.), in Hong. woorden uitspraak **Ts** (Zie dr.).

D.

D. als Rom. getalmerk = 500.

Daarle, d. in Oijs., gem. Hellendoorn.

Daatselaar (Abr.). kpm. te Gorinchem, vriend v. Hugo de Groot, die 1621 bij hem eene veilige wijkplaats vond.

da capo, (muz.) nog eens van voren afaan.

Dacca, st. in Bengalen (Bri. Indië), 70 D. I.

Dach (Simon), 1605—59, Dt. dichter („Annchen von Tharau").

Dachau, marktvlek in Opper-Beieren. D. er Moos, in bouwland herschapene moeras-vlakte. D er Bank, de landlieden bezwendelend '71—'73. toen de oprichtster, de beruchte Adele Spitzeder tot tuchthuisstraf werd veroordeeld.

Dacië, door Trajanus 101—107 veroverd, en toen gekoloniseerd Rom. wingewest tuss. Donau, Theiss, Dnjestr en de Karpathen; vgl.

dading, (rcht.) transactie. **[Roemenië.**

Daendels (Herm. Wm.), 1762—'18, Nederl. patriot, adv. te Harderwijk, later genl., eerst

in Fr., daarna in Nederl. dienst, streed 1799 tegen de Engelschen en Russen, was '07—'11 gouverneur-genl. v. Nederl. O.I., '16 gouverneur der Kust v. Guinea.

dagge, stootdegen, ponjaard.

Daghestan, landsch. a.d. O. helling v. d. Kaukasus, sedert '59 Russ.; hpl. Derbent.

Dagö, Russ. eil. in de Oostzee; 22 D.I.

Dagobert, naam v. versch. Frankische kon., Merowingers; D.I. stichtte 629 eene kerk te Utr.

Dagon, (bijb.) een god der Filistijnen.

Daguerre (Louis Jacques Mandé), 1789—'54, met Niepce uitv. der Daguerrotypie als aanvang der photographie.

dag-vaarding, oproeping om voor de rechtbank te verschijnen; **-vaart**, vergadering v. d. afgevaardigden.

Dahl, 1) Joh. Chr. Clausen D., 1788—'57, Nrw. landsch.-schilder. 2) Wlad. Iwanowitsj D., † '72, Russ. schrijver voor 't volk (pseud. Kosak Lugansky).

Dahlak-eilanden, eene groep bij de kust v. (Abessinië; parelvisscherij.

Dahlgren (Karel Joh.), 1791—'44, Zw. dichter.

Dahlmann (Friedr. Chr.), 1785—'60, Dt. geschsch., prof. eerst te Göttingen, toen te Bonn, ijverde '48 voor het erfelijk keizerschap.

Dahmen, Nederl. fam. van musici; inz. Hubertus D., '12—'37, uitstekend comp.

Dahn (Ludw. Jul. Felix), geb. '34, sedert '72 prof. v. h. staatsrecht te Koningsbergen, Dt. geschsch., rom.-schr. en dichter.

Dahomey, despotiek negerrijk in Opper-Guinea, 10 D. vierk. km., 180 D.I.; hst. Abomey.

daimio's, Japansche vorsten.

Daine (Nic.), 1780—'43, Belg. genl.; bij Hasselt nederlaag i.d. 10-daagschen veldtocht.

Dajaks, de oorspronkelijke bevolking v. Borneo.

Dakka, st. met 69 D. I. in Bengalen.

Dakota, N. Amer. Indianenstam en territorium a.d. Missouri en Red-River; 386 D. vierk. km.. 155 D. I. (20 D. Indianen).

daktyliotheek, verzam. v. gesnedene steenen.

daktylus, drielettergrepige versvoet (1 lange met 2 korte er achter).

Dalai-Lama, de Groote Lama (Hoogepriester v. h. Boeddhismus).

Dalarne, d. i. „de Dalen", Zw. naam van Dalekarlië; zie dat woord.

Dalayrac (Nic.). 1753—'09, Fr. comp.

Dalberg, oud Rijnlandsch adellijk geslacht (in de 17e eeuw Vrijheeren), daaronder: 1) Karl Theod. D., 1744—'17, '02 krv. v. Maintz, '06 prins-primaat v. d. Rijnbond, '10—'13 Gr.-htg. v. Frankfort. 2) Zijn br. Wolfgang Heribert D., 1750—'06, intendant v. d. schouwburg te Mannheim, dichter en vriend van Schiller, † als Bad. minister v. staat.

Dale (Joh. Hendr. v.), '28—'72, onderwijzer te Sluis, schreef een Nederl. wbk.

Dalekarlië, bergachtig landsch. in Zweden; voornaamste riv. der in de Bothnische Golf mondende Dalelf; kopermijnen (zie **Falun**). 30 D. vierk. km., 190 D. bew.

Dalem, d. in Geld., bij Gorinchem.

Dalen, d. in Drente, 4 u. v. Hoogeveen.

Dalfsen, d. in Overijs., a. d. Vecht, 2 u. v. Zwolle.

Dalin (Olof v.), 1708—63, Zw. dichter en geschsch.

Dallinger von Dalling, drie Dt. schilders

(vader en 2 zonen): 1) Joh., 1741—'06 (hist. en dieren). 2) Joh., en 3) Alex.

Dall'Ongaro (Francesco), '08—'73, prof. te Napels, Ital. schrijver en dichter.

dalmatica, 1) bisschoppelijk gewaad. 2) keizerlijk kroningskleed.

Dalmatië, kuststreek a. d. Adr. Zee, zuidelijkst kroonland v. Cisleithaansch Or., 13 D. vierk. km., 476 D. inw.; hpl. Zara.

dal segno, (muz.) v. h. teeken af te herhalen.

Dalton (John), 1766—'44, Engl. natuur- en schk.

daltonismus, kleurenblindheid.

Dalwigk (Karl Friedr. Reinh., vrijheer v.), '02—'80, van '50—'71 (clericaal) minister, tegenstander v. Pruisen.

Dam, 1) Anthony v. D., 1681—1741. Nederl. schilder. 2) Edm. Wm. v. D. v. Isselt, 1796—'60, Nederl. volksvertegenwoordiger in de 2e kamer, redenaar en dichter. (Voor-Indië.

Daman, Port. havenstad (44 D. I.) ter W.kust v.

Damara, volksstam in de kuststreek D. v.'ZW. Afr., tot '36 geheel onbekend, sedert '78 Bri.

Damascus, hst. v. Syrië, a. d. voet v. d. Anti-Libanon, 150 D. I.; 64 v. Chr. Rom., 632 n. Chr. Arab., 1516 Tu.; '60 christenslachting. Damascener, uit D., b.v. Damascenerkling van dito staal, voortreffelijk v. deugd, met bont gewaterde oppervlakte. Damasceeren, (staal) met figuren versieren. Damast, met figuren doorwevene stof (van zijde, linnen, katoen of wol). (Karel V en Frans I.

Damesvrede, vrede v. Kamerijk (1529) tuss.

Damiate. Zie **Damiëtte.**

Damiens (Rob. Franç.), Fr. deserteur, bracht (1757) Lod. XV een messteek toe, en werd deswege ter dood geb acht.

Damiëtte (Damiate), kpst. in Neder-Egypte, nabij den mond v. d. O. Nijlarm; 33 D. I.; in 1219 veroverd door grf. Willem I v. Holland.

Damokles, hoveling v. Dionysius den Oude, tiran v. Syracuse; deze hing aan een zijden draad een zwaard boven D.'s hoofd, ten teeken, dat zijn leven steeds in gevaar verkeerde; „zwaard v. D." = dreigend gevaar.

Damon, D. en Phintias (verkeerdelijk Pythias gen.), bet boezemvrienden te Syracuse. (Schiller's „Bürgschaft", naar Cicero's „Plichten".)

Dampier (Wm.), 17e eeuw, Engl. zeeman, had een leven vol avonturen, deed ontdekkingen, en verloste Alex. Selkirk van het onbewoonde eil. (dam en Delfzyl.

Damsterdiep, vaart in Gron. langs Appingadam.

Danaë, (Gri. fab.) moeder v. Perseus, doordien Zeus haar in de gedaante van een gouden regen bezwangerd had.

Danaërs, naam der Grieken in 't heldentijdperk, naar hun stv. Danaus, wiens 50 dochters allen (op eene na, op Hypermnestra na) hare bruidegoms in den eersten huwelijksnacht doodden, waarvoor zij gedoemd werden om in de onderwereld een bodemloos vat (vat der Danaïden) vol water te scheppen. Een Danaër-geschenk, bracht onheil aan wie het ontving (zooals het Paard v. Troje).

Danakil, zwervende horden in Samhara, eene kuststreek van Abessinië. (dichter.

Dancourt (Fl. Carton), 1661—1725, Fr. tooneel-

Dandolo (Enrico), 1110—1205, sedert 1192 do-

ge, verschafte aan Venetië de heerschappij over de zee, en veroverde Constantinopel 1204.
dandy, modegek.
Danebrog, d. i. „Denen-vaandel". D.-orde, 1219 door kon. Waldemar gest. Deen. ridderorde.
Danewerk, oudt. grenswal in Jutland tegen vijandelijke invallen uit Dtl.
Danhauser (Jos.), '05—'45, Dt. genre-schilder.
Daniël, 1) in de Bab. ballingschap levende profeet. Het Boek D. in 't O. T. is van lateren tijd. 2) Herm. Adelb. D., '12—'71, Dt. theo. en geo. 3) D. Stern, Zie **Agoult.** 4) Arnaud D., † 1189. een Provençaalsch dichter. 5) Sam. D., 1562—1619, Engl. dichter en geschsch. 6) Gabriël D., 1649—1728, Fr. geschsch.
Daniell (Sam.), 1777—'11, Engl. schilder en graveur.
Danilo (Pietrowitsj Njegosj), vorst v. Montenegro, wilde zijne geestelijke en wereldlijke waardigheden scheiden, werd '60 vermoord.
Dannecker (Joh. Heinr. v.), 1758—'41, Dt. bh. (Schiller's buste, Ariadne).
Danner (Louise Christine, gravin v.), geb. Rasmussen, '14—'74, danseres en modemaakster te Kopenhagen, '50 morganatisch gehuwd met den Deen. kon. Frederik VII; † te Genua.
Dante Alighieri, 1265—1321, beroemdste der Ital. dichters, vader der Ital. dichtkunde (voornaamste werk „Divina Commedia"), werd 1302 uit Florence gebannen.
Danton (George), 1759—94, lid v. h. Schrikbewind in Fra., minister v. Justitie; werd op last van Robespierre geguillotineerd.
Danzel (Theod Wilh.), '18—'50, Dt. ltk.
Danzig, versterkte st. en zh. in W.-Pruisen, a. d. Weichsel; 115 D. I.; D.-er Nehrung tuss. Weichsel en Oostzee, en Werder links v. d. Weichsel, 2 vruchtbare streken. D.-er guldenwater, likeur met loovertjes bladgoud er in.
Daoerië = Transbaikalië, bergland in ZO. Siberië (Daoerisch Ertsgebergte).
Daphne, 1) (Gri. fab.) in een laurierboom veranderde nimf. 2) een der asteroïeden.
Daphnis, (Gri. fab.), een herder, zoon v. Mercurius, werd in een steen veranderd tot straf voor zijne ontrouw.
Daponte, 1) Jacopo D Bassano. 1500—92, Ital. schilder. 2) Lorenzo D., 1749—'38, dram. dichter, schreef den tekst van Mozart's opera's „Don Juan" en „Figaro's bruiloft".
Dapsang. Zie **Karakorum.**
Darboy (Georges), '13—'71, abiss. v. Parijs, door de Commune gefusilleerd.
Darbyisten. Zie **Plymouthbroeders.**
D'Arcet (Jean Pierre Jos.), 1777—'44, ber. Fr. schk., verving bij de scheiding v. goud en zilver salpeter door zwavelzuur. D'Arcet-metaal (Rose-metaal, Newton's metaal), licht smeltbaar mengsel v. bismuth, lood en tin.
Dardanellen, Tu. forten t. o. elkander a. d. Str. der D. (Hellespont); de sleutel v. Constantinopel, die de Egeïsche Zee verbindt met de Zee v. Marmora. Zie **Leander 1).**
Darfoer, d. i. „het Land Foer", sultanaat in O. Soedan, tuss. Kordofan en Wadai, '74 verovered door Egypte, '84 opstand v. d. Mahdi.
Darië (Golf v.), Golf v. d. Caraïbische Zee; landengte v. D. is de landengte v. Panama.

Darius, drie Perz. kon. (Achemenieden). D. I. Hystaspes, 522—485 v. Chr., mislukte krijgstochten tegen Gri., 492 en 490 v. Chr. Zie **Marathon.** D. II Ochus (Nothos), 423—404 v. Chr., verloor Egypte. D. III Codomannus, 336—330 v. Chr., verslagen door Alex. d. Gr. (Zie **Arbela**), werd door Bessus vermoord.

Darlington, st. in 't Engl. grfs. Durham. 35 D. I.

Darmstadt, hst. v. h. Gr.-htgd. Hessen; 43 D. I.

Darnley (Henry Stuart, lord), 1546—67, tweede gml. v. Maria Stuart, op hare aansporing vermoord, was de vader v. Jacobus I v. Gr.-Brittannië. (3 u. v. Renen.

Darthuizen, buurt der gem Leersum (prov. Utr.).

Darwin, 1) Erasmus D., 1731—'02, Engl. gnk., natuurkundige en dichter. 2) zijn klzn. Charles Rob. D., '09—'82, ber. Engl. natuur-onderzoeker, grondvester v. h. Darwinismus (de moderne leer der afstamming).

Dase (Joh.), '24—'61, een Hamburgsch genie in 't rekenen.

Dathenus (Petrus), „Datheen", † 1590, Prot. geworden monnik, berijmde de psalmen, was volksmenner te Gent

datum, dagteekening; na dato, na dezen dag.

Daubensee, Zwits. bergmeer, k. Wallis.

Daudet (Alph.), geb. '40 te Nimes, Fr. rom.-schr.

Daumer (Friedr.), 1800—75. Dt. wijsgeerig schrijver en dichter, werd '59 R. K.

Daun (Leop. Jos. Maria, rijksgrf. v.), 1705—66, Or. vms., versloeg in den 7-j. oorlog Fred. d. Gr. bij Kollin (1757) en Hochkirch (1758), nam 1759 een Pruis. korps v. 11 D. man onder genl. Finck gevangen („Finkenfang", vinkenvangst), doch leed de nederlaag 1760 bij Torgau

Dauphin, oudt. titel der Heeren v. Dauphiné, van 1349 tot 1830 titel der Fr. kroonprinsen. „Ten gebruike v. d. D." eene van al wat aanstoot kon geven gezuiverde editie van klassieken („in usum Delphini").

Dauphiné, in 1349 aan Fra. gekomen landsch., vormt thans dep. Isère, dep. Opper-Alpen, en ten deele dep. Drôme en Vaucluse.

Daurié. Zie **Daoerié.**

Dautzenberg (Johan Michael), '08—'69 Vlaamsch dichter. (a. d. Mississippi.

Davenport, kpst. (29 D. I.) in Jowa (N. Am.)

David, 1) de zoon v. Isaï, tweede kon. v. Israel 1058—1018 v. Chr. 2) twee kon. v. Schl.: *a*] D. I, omstr. 1130, *b*] D. II, 1329—70. 3) Jacq. Louis D., 1748—'25, Fr. hist.-schilder. 4) Félicien D., '10—'76, Fr. comp. v. opera's, symphonieën, enz. 5) Ferd. D., '10—'73, Dt. violist, schreef eene methode. 6) Pierre Jean D. (D. d'Angers, zijne geb.pl. 1789), † Parijs '56. Fr. beeldhouwer (kolossale buste v. Göthe).

Davidson (Lucretia Maria), '06—'38, N. Amer. dichteres.

Davis, 1) John D., Engl. zeevaarder, ontdekte 1585 de O kust v. Groenland en de Straat Davis, tuss. Groenland en Baffinsland, werd 1605 door Jap. zeeroovers gedood. 2) Jefferson D., geb. '08, N. Amer. stm., '53—'57 minister v. oorlog, werkte in 't belang der slavenhoudende staten, werd '61 Pres. v. d. geconfedereerde Zuidelijke Staten en hoofdleider der scheuring, '65 door de Noordelij-

ken gevangengenomen, '68 geamnestieerd.
Davos, hoogdal in de Rhetische Alpen (Grauwbunderland). 3 a 4 D. I.; geneeskrachtige lucht voor borst- en teringlijders.
Davoust (Louis Nic.), 1770—'23, Fr. msk. onder Nap. I. '06 htg. v. Auerstädt, '09 prins v. Eckmühl. '13—'14 wreed gouverneur v. Hamburg.
Davy (Sir Humphrey), 1778—'29, Engl. natuur- en schk. (van hem de veiligheidslamp voor mijnwerkers).
Dawe (George), 1781—'29, Engl. schilder en graveur, werd hofschilder bij Alex. I v. Rusland. (neelspeler, stierf krankzinnig.
Dawison (Bogumil), '18—'72, ber. Dt. too-
Dax, Fr. st. en bpl. a. d. Adour; 10 D. I.
Deak (Frans), '03—'76, ber. Hong. stm.
Deal, Engl. st. a. d. Noordzee, t. o. de gevaarlijke Goodwin Sands; ca. 10 D. I.
debarqueeren, ontschepen.
debat, bespreking v. h. voor en tegen; **-teeren,** het voor en tegen bespreken in eene ordelijke vergadering.
debet, (kph.) schuldig; **-zijde,** linker blz. in 't Grootboek (de rechter blz. heet Creditzijde).
deb-iet, (kph.) omzet v. waren; **-itant,** verkooper (of winkelier) in het klein: **-iteeren,** waren aan den man brengen; **-iteur,** schuldenaar.
Deborah, Isr. profetes in den tijd der Richteren, bevrijdde 't land van de Kanaänieten.
débouché, uitweg om koopwaar a. d. man te brengen. (ter
Debreaux (Paul Émile), 1798—'31, pop. Fr. dich-
Debreczin, Hong. vrijstad a. d. Theiss; 50 D. I.; '49 zetel van den Hong. rijksdag en v. d. rev. regeering.
deb-uut (Fr.: début), eerste optreding voor het publiek; (fig.) aanvang, begin; **-uteeren,** (fnl.) de eerste maal voor 't publiek optreden, (fig.) beginnen; **-utant,** hij of zij die debuteert.
Decamps (Alex. Gabr.), '03—'60, Fr. schilder.
Decandolle (A. P.), 1778—'41, ber. botanicus te Geneve.
dec-em, (Lat.) tien of tiental (Zie **deci** en **deka**); **-ember,** wintermaand, de 12e (bij de oude Romeinen 10e) maand des jaars; **-embrist,** inz. aanhanger v. Nap. III (na zijnen staatsgreep v. 2 December '51); **-emviren,** het wetgevend college der Tienmannen i. h. oude Rome, 451—449 v. Chr. (wetten der decemviren, de twaalftafelen-wetten); een tiental jaren noemt men **-ennium.**
décharge, ontlasting van verantwoordelijkheid, enz. door goedkeuring v. d. rekening en verantwoording wegens gevoerd beheer; getuige à décharge, (rcht.) getuige ten voordeele van den beschuldigde; **-geeren,** van verantwoordelijkheid ontlasten.
Dechen (Ernst Heinr. Karl v.), geb. 1800. Dt. geognost, '60—'84 hoofd v. h. mijnwezen te Bonn.
dechiffreeren, ontcijferen.
deci, tiende gedeelte (b.v.: -are, -gram, -liter, -meter, -stere); **-maal,** tiendeelig (stelsel v. maten en gewichten, rekening, breuken); **-me,** tiende gedeelte van een franc; **-meeren,** van de tien één treffen, (fig.) dunnen, voor een groot deel wegmaaien.

Decius, 1) Publius D. Mus, vader en zoon, twee Romeinen, offerden zich in den oorlog tegen de Samnieten (340 en 295 v. Chr.) voor hun vaderland op. 2) Caj. Mess. Quint. Traj. D., Rom. keizer 249—251, toen hij sneuvelde tegen de Gothen.

Decken (Karl Klaus, vrijheer v. d.), Dt. reiziger in O. Afr., werd daar '65 vermoord, slechts 32 j. oud.

Decker (Jeremias de), 1610—66, Nederl. lierdichter. (met begeleiding van muziek.

declamatorium, voordracht van een dichtstuk

declinatie, 1) afwijking v. d. magneetnaald. 2) afstand v. hemellichamen v. d. Evenaar. 3) (tlk) verbuiging.

decoctum, afkooksel. (fig.) onthoofden.

decolleteeren, hals en schouders bloot dragen;

decor-atie, 1) versiering (inz. door schilderwerk. 2) ridderorde: **-eeren,** 1) versieren, 2) met eene ridderorde begiftigen.

decorum, welvoeglijkheid.

decrediteeren, in miskrediet brengen.

decrescendo, (muz.) afnemend in klank; (fig.) minder en minder wordende.

decretalen, Pauselijke beslissingen.

Dedemsvaart, 1) in '09 door W. J. baron v. Dedem in Oijs. aangelegd kanaal tuss. het Zwarte Water en de Vecht. 2) veenkolonie aan dat kanaal. (Bolsward.

Dedgum (of Dedgum), d. in Fri., 1 u. v.

Deersum, d. in Fri., ca. 1 u. v. Rauwerd.

Deest, d. in Geld., ca. 1 u. v. Druten.

de facto, metterdaad. Zie **de jure.**

defect, 1) gebrek. 2) beschadigd of onvolledig.

defen-deeren, verdedigen: **-sie,** verdediging; **-sief,** verdedigend; **-sor,** verdediger (-sor fidei, waker voor het geloof: titel der Engl.

déficit, tekort. [koningen).

défi-lé, 1) bergpas, berg-engte, nauwe doorgang. 2) lange rij; **-leeren,** voorbijtrekken.

défini-itie, omschrijving; **-itief,** beslissend.

Defoe (Daniël), 1661—1731, Engl. schrijver, schreef „Robinson Crusoë".

defrau-deeren, door wets-ontduiking benadeelen, (fig.) ontfutselen; **-datie,** benadeeling door wets-ontduiking.

degener-atie, ontaarding, verbastering; **-eeren,** ontaarden, verbasteren. (vaartskerk.

Deggendorf, st. in Beieren; 7 D. I.; bede-

degrad-atie, verlaging in rang als straf; **-eeren,** met degradatie straffen. (der.

Deheem (Jan David), 1604—74, Nederl. schil-

Dehli. Zie **Delhi.** ('30.

dei, titel v. d. vorst v. Algiers, v. 1600 tot

Deil, d. in Geld., 1 u. v. Geldermalsen.

Deinhardstein (Joh. Ludw.), 1794—'59, Dt. dram. dichter.

Deinum, d. in Fr., 2 u. v. Berlicum.

deïs-mus, geloof aan één God, met verwerping van alle bovennatuurlijke openbaring; **-t,** aanhanger van dat geloof; **-tisch,** in den geest van dat geloof. Zie **theïsmus,**

Deister, lage bergketen tuss. Weser en Leine (D.-zandsteen). (v. Herakles.

Dejanira, (Gri. fab.), gmln. en moordenares

Dejazet (Pauline Virginie), 1798—'75, ber. Fr. actrice (soubrette). (genl., ber. entomoloog.

Dejean (Pierre, grf.), 1789—'45, Fr. luitenant-

dejeu-nee, ontbijt (**d.- à la fourchette, ontbijt met behulp v. vork**; d.- dinatoire, ontbijt, dat voor een middagmaal kan doorgaan); **-neeren,** ontbijten. (stichtte Ekbatana.

Dejoces, 709—657 v. Chr., kon. der Meden,

de jure, van rechtswege. Zie **de facto.**

dek-a, (Grl.) tien, (ook:) het tienvoudige (vgl. **deci**), b.v.: d.gram, d.liter, d.meter, d.stere; **-abr,** (Russ.) = December; **-abrist,** deelnemer a. d. Russ. samenzwering December '25 tegen keizer Nicolaas; **-ade,** een door tientallen gevormd geheel, inz. in den kalender der oude Grieken en in dien van de 1e Fr. rep. (maanden van 3 dekaden); **-adisch,** tientallig stelsel (-adisch, volgens 't tientallige stelsel); **-aloog,** de Tien Geboden; **-amerone,** titel v. Boccaccio's novellen, die iem. „10 dagen" aangenaam kunnen bezighouden; **-aan** (of: dechant), titel v. hooge geestelijken, hoofd eener faculteit aan eene univt., enz.

Dekan, Z. dl. v. Voor-Indië (tafelland).

deken, 1) bij de R. K. geestelijken, waardigheid tuss. pastoor en biss. 2) hoofd van een gilde, ook v. d. leden der balie. 3) Agatha D. Zie **Bekker.**

Dekker (Ed. Douwes), '20—'67, Nederl. prozaschrijver; pseud. Multatuli.

Delacroix (Ferd. Vict. Eugène), 1798—'63, ber. Fr. hist.-schilder (romantische school).

Delagoa-baai, zeeboezem a. d. O.kust v. Z. Afr., met Portugeesche kolonie.

Delambre (Jean Jos.), 1749—'22. Fr. strk., ontdekte 1781 Uranus; bekend door de graadmeting v. Duinkerken tot Barcelona.

Delaroche (Paul), 1799—'56, ber. Fr. hist.-schilder (romantische school).

Delavigne (J. F. C.), 1793—'43, Fr. dichter.

Delaware, 1) Indianenstam, oorspronkelijk aan de D. riv. in Pennsylvanië, verdrongen naar 't Indianen-territorium. 2) riv. in Pennsylvanië, ontspringt i. d. Staat Nieuw-York, en ontlast zich in de D.-baai. 3) staat der N. Amer. Unie, a. d. D.-baai. 5 D. vierk. km. met 147 D. bew.; hst. Dover (3 D. I.), havenstad Wilmington (42 D. I.). 4) hpl. met 7 D. I. v. h. grfs. D. in den N. Amer. staat Ohio; unvt.: hpl. (dorp rondom de st. D.

Delden, 1) st. in Oijs. ca. 2 D. I. 2) Ambt D.,

Delff, fam. Nederl. schilders v. d. helft der 16e eeuw tot 1661; 1) J. W.; 2) C. J.; 3) N.; 4) Rochus; 5) Wm.; 6) Jacob.

Delfshaven, geb.-pl. v. Piet Hein, voorheen eene st. op zich zelf, grenzende aan Rotterdam, waarmee het thans is vereenigd.

Delfstrahuizen, d. in Fri., 2 u. v. Heerenveen.

Delft, st. in Z. Holl., a. d. Schie, 25 D. I., geb.-pl. v. Frederik-Hendrik, Hugo de Groot, Heinsius, Leeuwenhoek; res. v. Willem den Zwijger, die er het doodelijke schot v. Balthazar Gerards ontving; grafkelder onzer vorstelijke fam.; academie ter opleiding v. ambtenaren voor O. I.

Delfzyl, verst. havenstad in Gron., a. d. Dollart; 6 D. I.; sleutel v. Gron. en Fri.

Delgada, hpl. met 16 D. I. v. h. eil. San Miguel (een der Azoren).

Delhi (of Dehli), hpl. v. h. distr. D. i. d. Pendzjab (Brl. Indië), a. d. Dzjamna; 176 D. I.;

prachtige res. v. d. Gr.-mogol; sedert '03 Engl.; '57 opstand der Moslemin en bestormd door de Britten.

Delila, eene Filistijnsche lichtekooi, door wie Simson aan zijne vijanden overgeleverd werd.

Delille of **Delisle** (Jacques), 1738—'13, Fr. didactisch dichter.

Delin (Jean Jos.), 1774—'11, Belg. portret- en hist.-schilder.

delinquent, schuldige aan een vergrijp.

delirium, waanzin, d. tremens (d. potatorum), zuiperswaanzin.

Delisle, 1) Guillaume D., 1675—1726, ber. Fr. geo. 2) J. D. Zie **Delille.**

Delius, 1) Nic. D., geb. '13 te Bremen, sedert '55 prof. te Bonn, schreef veel over Shakespeare. 2) Zie **Delos.** (den tijd van Richelieu.

Delorme (Marion), vermaarde courtisane uit

Delos, middelpunt der Cycladen, oudt. verheerlijkt als geb.-pl. v. Apollo (Delios, Delius) en v. Artemis (Delia); op dit eil. een orakel v. Apollo; 't is thans eene woestenij.

Delphi, oudt. als zetel v. h. Delphische door de priesteres (Pythia) verkondigde orakel v. Apollo, door de Pythische kampspelen, door den Amphiktyonenbond, enz., ber. st. in Phocis, a. d. Z. helling v. d. Parnassus, is tegw. 't d. Kastri.

delta, 1) naam der Gri. D (Δ), 2) een stuk land in den vorm der Gri. Δ tuss. twee riv.-monden aan zee gelegen, inz. de Nijl-d.

Demades, redr. te Athene, tegenstander v. Demosthenes, 318 v. Chr. gedood.

demagoog, 1) volksmenner; 2) volksopruier.

Demak, st. op Java, res. Semarang, a. d. riv. D.; in de nabijheid zelfontbrandende gassen („eeuwig vuur").

demarcatie-lijn, getrokkene grens, daar, waar de grenzen betwistbaar zijn. (schilder.

Demarne (J. L.), bijgn. Demarette, 1762—'29, Vlm.

Demawend, vuurspuwende berg in Perzië, hoogste top v. h. Elboërs-gebergte.

Dembinski (H.), 1791—'64, Poolsch genl., streed onder Nap. I, was '49 aanvoerder in den opstand der Hongaren, en vluchtte, toen die mislukt was, naar Turkije. (straffen.

dementi, logenstraffing; een - geven: logen-

Demerary, midden-dl. v. Brl. Guyana (Z. Am.), '14 afgestaan aan Engld.

Demeter, (fab.) Gri. godin = Ceres (Lat.).

Demetrius, 1) D. Phalereus, Gri. redenaar, wijsgeer en stm., omstr. 345—283 v. Chr., bestuurde (door Kassander aangesteld) Athene v. 318 tot 307 v. Chr., toen hij moest vluchten voor 2) D. Poliorketes (d. i. „steden-veroveraar"), kon. v. Macedonië, zoon v. Antigonus, geb. 337 v. Chr., bemachtigde 307 v. Chr. Athene, moest zich na wisselvallige strijden 286 v. Chr. overgeven aan zijnen schoonzoon Seleukus v. Syrië, en † 283 v. Chr. 3) Eenige Russ. grootvorsten, o. a. D. IV, † 1389, die Moskou tot hst. verhief; D. V, zoon v. Iwan den Wreede (Iwan II), geb. 1583, vermoord 1591 op bevel v. Boris Godunow, waarna vier valsche D. opstonden (de eerste 1603, zie Schiller's „Demetrius").

Demi-monde, een drama ('55) van Dumas den

zoon. Daarnaar alle elegante dames van verdachte zeden.

Demme (Herm. Christoph. Gottfr.), 1760—'22, Dt. theo., dichter en rom.-schr.

demo-kratie, volksregeering, regeering door het volk; **-krat,** aanhanger daarvan; **-kratisch,** in den geest daarvan.

Demokriet, Gri. wijsgeer uit Abdera, leefde omstr. 460—360 v. Chr. en lachte om de dwaasheden der menschen (waarover **Heraklitet** aanhoudend weende).

Demonesi, Tu. groep eil. i. d. Zee v. Marmora.

demon-stratie, 1) bewijsvoering. 2) betooging, 3) mil. schijnbeweging; **-stratief,** (tlk.) aanwijzend. (fig.) vertoonmakend; **-streeren,** bewijzen.

demonteeren, (geschut) onbruikbaar maken.

Demosthenes, 384—322 v. Chr., grootste redr. der Grieken, vriend v. vaderland en vrijheid; „philippische redevoeringen" (tegen Philippus v. Macedonië); onder Alex. door de Macedonische partij tot gevangenstraf veroordeeld, leefde tot Alex.'s dood (323 v. Chr.) op Ægina: toen eervol teruggeroepen, spoorde hij tegen Antipater tot den Lamischen oorlog aan, en toen deze ongelukkig afliep, maakte hij door vergif zelf een einde aan zijn leven.

Denain, Fr. st. a. d. Schelde; 14 D. I.; veldslag 1712.

denarius, bij de oude Romeinen klein stukje zilvergeld. Vandaar bij de Engelschen **d.** voor penny (Zie Pond sterling).

denatureeren, koopwaar door bijvoegselen onbruikbaar en dus vrij van belasting maken.

Denbigh, hpl. v. h. grfs. D. in 't N. v. Wallis (Wales in Engld.).

Dendermonde (Fr.: Termonde), Belg. st. met 10 D. I. a. d. Schelde en Dender.

Denekamp, d. in Oijs., 2 u. v. Ootmarsum.

Denemarken, kleinste der Skandinavische konkr., tuss. Noord- en Oostzee, 38 D. vierk. km., bijna 2 mn. bew. (met de Faröer, IJsland, Groenland en in W. I. Ste. Croix 192 D. vierk. km., 130 D. I.); hst. Kopenhagen. De Denen, zuiver Germaansch. Deensche taal en letterkunde.

Denfert-Rochereau (Pierre), '23—'78, dapper Fr. verdediger van Belfort tegen de Duitschers ('70—'71).

Denham (John), 1615—68, Engl. dichter.

Denina (Carlo), 1731—'13, Ital. geschsch. en

Denis (Saint). Zie **St.-Denis.** [dichter.

Denner (Balth.), 1685—1747, vn. Dt. portretschilder.

Dennewitz, d. in Brandenburg; veldslag '15.

Denon (Dom. Vivant), 1747—'25, Fr. dichter, schilder en kunstkenner.

Dent (Fr.: „tand"), in Fr. Zwitserland en Savoye de naam v. versch. kegelvormige bergtoppen; **-ist,** tandmeester. (lingen.

denunciatie, aanbrenging van strafbare handen-

Denver, in '58 door gouddelvers aangelegde hst. v. Colorado (N.Am.); 36 D. I.

Denys (Jacob), laatst 17e eeuw, Vlm. schilder.

departement, 1) een der 87 landsdeelen v. Fra. 2) afdeeling v. algemeen bestuur (ministerie). 3) (fig.) werkkring.

dépêche, bericht, kennisgeving.

deponeeren, in bewaring geven (Zie **deposito.**
deport-atie, overbrenging naar eene strafkolonie. **-eeren,** daarheen brengen.
deposito, inbewaargeving; d.-bank, bank die gelden in bewaring neemt en van die gelden rente uitkeert aan den inbewaargever.
deposseder-en, uit 't bezit stooten.
dépôt, 1) bewaarplaats; 2) magazijn; 3) (mil.) verzam. (manschap en krijgsvoorraad) waaruit het ontbrekende aangevuld kan worden.
depressie, drukking; daling.
Depretis (Agostino), '13—'87, vn. Ital. stm.
De profundis, R. K. begin v. psalm 130 (treurzang).
Deptford, ZO. voorstad v. Londen.
deputatie, afgevaardigde commissie.
Derbend, verst., haven en hpl. v. Daghestan in Russ. Caucasië a. d. Kaspische Zee; 17 D.I.
Derby, 1) hpl. v. h. Engl. grfs. D. a. d. Derwent; '80 D. I. 2) grf. D., vroeger Lord Stanley: **a**) Edw. Geoffrey, 1799—'69, Engl. stm. (afschaffer v. d. slavernij) en ltk., **b**) zijn zoon Edw. Henry, geb. '26, evenals de vader herhaalde malen minister, trad '82 met Gladstone af. 3) D.-wedrennen te Epsom, in de week vóór Pinksteren, gesticht 1780 door Earl D.
Derfflinger (Georg, rijksvrijheer v.), 1606—95, vn. genl. v. d. „Gr. krv." (1670 genl. vms.; beslist 1675 bij Fehrbellin de ovw.)
Deroulède (Paul), geb. '48, Fr. revanche-dichter en chauvinist, vriend v. genl. Boulanger.
déroute, verwarde vlucht.
Dertigjarige oorlog, 1618—48, begon met de verkiezing v. Fred. v. d. Palts tot kon. v. Bohemen en eindigde met den Munsterschen [vrede.
derwisj, Mah. bedelmonnik.
Desaix de Voygoux (L. Ch. Ant.), 1768—1800, dapper genl. onder Nap. I, streed in Egypte, sneuvelde bij Marengo.
Desaugiers, 1) Marc. Ant. D., 1752—93. Fr. comp. v. opera's. 2) Zijn zoon Marc. Ant. Madelaine D., Fr. dichter (blijspelen en volksliederen).
Descartes (René), Lat. Cartesius, 1596—1650, ber. Fr. wijsgeer, woonde te Stokholm. Zijne zinspreuk was: „cogito, ergo sum", d. i. ik denk, derhalve leef ik.
descendenten, afstammelingen.
descente, 1) nederdaling. 2) weg naar beneden.
descrip-tie, beschrijving, omschrijving; **-tief,** beschrijvend, omschrijvend.
deser-tie, heimelijke verlating van zijn vaandel. **-teur,** iem. die stil zijn vaandel verlaat.
Desèze (Raymond, grf.), 1750—'23, Fr. adv., een der verdedigers v. Lod. XVI. (der.
Deshayes (Jean Bapt.), 1729—65, Fr. hist.-schil-
Deshoulières (Antoinette), geb. Duligier de la Garde, 1634—94, Fr. dichteres.
Desiderade, Fr. eil. in de Antillen, **1494** ontdekt door Columbus.
Desiderius, laatste kon. der **Longobarden,** werd afgezet door Karel d. Gr.
desinfectie, ontsmetting. (schilder.
Desmarées (George), 1697—1776, Deen. portret-
Des-Moines, hst. (met 22 D. I.) v. Iowa (N Am.) aan de riv. D.-M., eene zij-riv. v. d. Mississippi.
desperaat, radeloos, wanhopig.
despoot, alleenheerscher naar eigen willekeur;

-otismus, willekeurige alleenheerschappij.
Dessalines (Joh. Jac.), 1760—'06, een slaaf op Haïti, streed tegen de Franschen als aanvoerder der negers, wier keizer hij was van '04—'06.
Dessau, hst. v. h. htgd. Anhalt, a. d. Mulde; 28 D. I.
dessein, (Fr.) oogmerk; **à -,** met opzet.
dessert, (bij maaltijden) nagerecht
dessin, (Fr.) teekening, patroon.
Dessoir (Ludw.), '10—'74, ber. Dt. tooneelspeler, inz. in stukken v. Shakespeare.
destilleateur, jenever- of brandewijn-stoker; **-atie,** de bewerking v. **-eeren** of overhalen, d. i. vloeistof veranderen in damp, en dezen dan door afkoeling weer veranderen in droppels, waarbij de vlugge deelen v. d. anderen worden gescheiden.
Destouches (Frans), 1774—'44, Dt opera-comp.
destructie, vernieling; **-tief,** vernielend.
detachement, (afgezondene) troepenafdeeling; **-cheeren,** losmaken, (mil.) afzenden met een bepaald doel.
détail, 1) bijzonderheid. 2) onderdeel; **en -,** (Fr.) in het klein; **in -s,** in bijzonderheden.
detective, ambtenaar v. d. geheime politie, ter opsporing van misdadigers.
detentie, opsluiting.
Detmold, Zie **Lippe.**
Detroit, st. met 116 D. I. a. d. riv. D. in Michigan (N. Am.) (slag 1743.
Dettingen, d. in Beieren, a. d. Main; veld-
Deukalion, de Gri. Noach, werd bij een watervloed (D.-ische watervloed) met zijne gmln. Pyrrha gespaard, en was de stamvader der Hellenen. (v. Almelo.
Deurlingen (of Deurningen), d. in Oijs., 4 u.
Deurne, d. in N. Br., 2 u. v. Asten.
Deursen, 1) Zie **Deurne.** 2) D. of Deurzen, d. 2 u. v. Grave.
Deus ex machina, oudt. eene godheid die a. h. einde v. een treurspel te voorschijn kwam om den knoop te ontwarren; (fig.) iem. die onverwachts optreedt, om een ander uit de verlegenheid te helpen.
Deuteronomium, 't 5e Boek v. Mozes als herhaling v. d. wet.
Deutz, vest. in Pruisen a. d. Rijn, t. o. Keulen: 14 D. I.
devalvatie, waarde-vermindering v. geld.
devasteeren, verwoesten.
Deventer, st. in Oijs., a. d. IJsel: 21 D. I.; geb.-pl. v. Geert Groote en v. Rutger Jan Schimmepenninck (den raadpensionaris).
deviatie (str. en zeew.) afwijking.
device, zinspreuk.
Devon, grfs. in ZW. Engld. (Devonshire).
Devonport, versterkte zeestad in 't Engl. grfs. Devon, a. h. Kanaal, in de nabijheid v. Plymouth; 49 D. I.
devoot, vroom; **devotie,** 1) vroomheid, aandacht. 2) toewijding.
Devrient, Dt. tooneelspelers-fam.: 1) Ludw. D., 1784—'32, hoogst geniaal. 2 Zijn neef Karl D., 1793—'73, gehuwd met de actrice Wilhelmine Schröder. 3) Eduard D., '01—'77, br. v. 2 en 5, schreef ook („Geschiedenis der tooneelspeelkunst") en dram. en dramaturgische

geschriften. 4) De zoon van 3, Otto D., geb. '38, ook dram. dichter, bracht in '76 Göthe's Faust op 't tooneel te Weimar. 5) Emil D., '03—'72, ook als virtuoos verdienstelijk, was lid v. h. Dresdener hoftheater.

Dewsbury, st. met 30 D. I. in 't Engl. grfs. York, a. d. Calder.

dextr-ine, zetmeelgom (eene zelfstandigheid, die op Arab. gom gelijkt, en die verkregen wordt door zetmeel te roosten); **-ose**, druivensuiker.

dey, Zie **dei.**

Dhawalagiri, een der hoogste bergen (8177 met.) van 't Himalaya-gebergte in Nepal. (Midden-Azië).

Dholpoer, st. met 16 D. I. in Hindostan.

diabas, groenachtige vulcanische steen.

diabetes, droppelpis, pisloop.

Diablerets, steile kalksteenwanden en toppen v. rotsen tuss. Bern en Waadt; veelvuldige bergstortingen.

diadeem, voorhoofdsoand der Oostersche vorsten, zinnebeeld der vorstelijke waardigheid.

diadochen, veldheeren v. Alex. d. Gr., na wiens dood ze elkander beoorloogden om het bezit van zijn rijk (de D.-oorlogen 323—276 v. Chr.).

diagnose, herkenning v. d. aard der ziekte aan de verschijnselen.

diagonaal, lijn die 2 niet op elkander volgende hoeken van een veelhoek verbindt.

diagram, 1) veraanschouwelijkende teekening. 2) (muz.) notenbalk.

diakon (diaconus), in de oudste chrl. kerk bij den godsdienst en in de verzorging van armen en verpleging van zieken dienende broeders (en zusters: diaconessen); tegw. de titel van geestelijken, die den dienstdoenden priester aan het outaar behulpzaam zijn (en wat de vrouwen betreft: barmhartige zusters of zusters van liefde, die de ziekenverpleging tot levens-taak hebben gekozen).

diakritisch, ter onderscheiding dienende.

dialekt, tongval; **-iek**, disputeerkunst.

dialoog, tweegesprek, samenspraak.

diamant, 1) gekristalliseerde koolstof, hardste en kostbaarste edelsteen. Diamanten-distrikt, b. v. in de Braz. prov. Minas Geraes (hpl. Diamantina met 6 D. I.). 2) kleinste drukletterscort.

diameter, middellijn; **-raal**, lijnrecht.

Diana, (fab.) Rom. godin v. d. jacht en v. d. maan (de Gri. Artemis).

Diane, 1) D. v. Poitiers, 1499—1566, minnares v. Hendrik II v. Fra. 2) D. v. Frankrijk, onechte dtr. v. Hendrik II, redde haren gml. (Frans v. Montmorency) in den Bartholomeusnacht; zij stierf 1619.

diaphaan, doorschijnend.

diaphragma, (ontl.) middelrif.

Diarbekr (of Kara-Amid). hpl. met 40 D. I. van een wilajet in Az. Turkije, a. d. Tigris.

diarium, kladboek, opschrijfboek,

diarrhee, buikloop, veelvuldige stoelgang van dunne vloeibare stoffen.

Dias, 1) Bart. D., 1450—1500, Port. zeevaarder, zeilde 1483 om de Kaap de Goede Hoop.

2) Ant. Gonç. D., '23—'64, Braz. dram en lierdichter.

diaspora, verstrooiing, nl. van de leden eener godsdienstige gemeenschap.

diastole, uitzetting (tegenstelling **systole,** samentrekking), b.v. v. h. hart bij den bloedsomloop.

diatonisch, zich bewegende door de tonen v. d. gewone (dur of mol) toonladder.

Diaz (Pena Narc. Virg.), '07—'76, Fr. schilder.

Dibdin, 1) Charles D., 1745—'14, Engl. comp., tooneeldichter en acteur. 2) Zijn zoon Thomas D., 1771—'41, tooneeldichter.

Dickens (Charles), '12—'70, ber. Engl. humoristisch schrijver (aanvankelijk onder 't pseud. Boz).

dicta-tor, in de Rom. rep. een in tijden van gevaar en nood met onbeperkte macht bekleed gezagvoerder (magister populi); in 't algemeen iem. die met een onbeperkt gezag bekleed is; **-toriaal,** van (of: als van) een dictator; **-tuur,** dictatorschap.

dicteeren, vóórzeggen wat de hoorders moeten opschrijven.

dictie, inkleeding van de gedachten in woorden, manier van voordracht.

dictionnaire, woordenboek.

dictum, uitspraak.

didact-iek, onderwijskunst; **-isch,** onderwijzend, leerend (-isch gedicht, leerdicht).

didaskalia, onderricht, inz. in de dram. kunst.

Diderot (Denis), 1713—84, Fr. grondvester v. d. „encyclopedie", met d'Alembert een der op de geestesrichting v. d. Franschen en v. d. Duitschers (Lessing, Göthe) grooten invloed uitgeoefend hebbende schrijvers.

Didius (Julianus), Rom. keizer, welke waardigheid hij (193 n. Chr.) van de praetorianen kocht. Hij stierf vermoord.

Dido, prinses uit Tyrus, stichtte Carthago omstr. 840 v. Chr.

Didot, ber. Fr. boekdrukkers- en boekhandelaars-firma, gest. 1713 door François D.

Didron (Adolphe Nap.), '06—'67, Fr. oudheidkundige, bereisde Z. en Midden-Europa.

Didyma, oudt. Ionische st. (in de nabijheid v. Milete) met een orakel v. Apollo.

Dié, 1) Fr. st. a. d. Drôme; schuimende wijn; 4 D. I. 2) Zie **St.-Dié.**

Diebitsch (Hans, grf. v.), 1785—'31, Russ. vms., verwierf '29 in den veldtocht tegen de Turken den eernaam Sabalkanskij (d. i. overschrijder van den Balkan).

Dieden (of Diethen), d. in N.-Br., 2 u. v. Grave.

Diedenhofen (Fr. Thionville), 24 Nov. '70 door de Duitschers ingenomene vest. a. d. Moezel, in Dt. Lotharingen; 8 D. I.

diëet, 1) gezondheids-leefregel (diëtetiek, wetenschap, die de voeding leert regelen naar gelang van den staat waarin de gezondheid zich bevindt). 2) (stk.) rijksdag.

Diego, 1) D. Garcia, het zuidelijkste der Maldivische eil. 2) D. Rodriguez, Engl. eil., O. v. Madagascar.

Diemel, zij-riv. v. d. Weser.

Diemen, 1) gem. in N.-Holl. (daartoe behoort het d. Diemerbrug, 1 u. ZO. v. Amst.). 2) Antonie v. Diemen, 1593—1645, de negende gou-

verneur-genl. van Nederl. O.-I., v. 1636 tot zijn dood. (der, llg. v, Rubens.

Diepenbaak (Abr. v.), 1607—75, Nederl. schil-

Diepenheim, stadje in Oijs., bij de Schipbeek.

Diepenveen, d. in Oijs., 1 u. N. v. Deventer.

Dieppe, versterkte Fr. havenstad en bpl. a. h. Kanaal; 19 D. I.; oesterparken; was in '70 door de Duitschers bezet.

Dieren, d. in Geld. a. d. IJsel, 3 u. v. Arnhem.

Dieren-riem (Lat. Zodiacus), hemelgordel aan weerszijden v. d. ecliptica (zie dat woord) afgedeeld in 12 „hemelteekens" (naar sterrenbeelden genoemde deelen); **-zang,** dichtsoort, die in de Middeleeuwen in zwang was, en waarin dieren de hoofdpersonen zijn (b. v. „Reinaert de Vos").

dies, (Lat.) dag; „dies irae", begin van een R. K. kerkgezang (v. Thomas v. Celano omstr. 1230), eene hymne op het Laatste Oordeel. voornaamste dl. v. h. Requiem. „Dies natalis", gedenkdag van de stichting der hoogeschool,

Diest, st. in België aan Demer en Bever; 8 D. I.

Diesterweg (Fr. Adolf Wilh.), 1790—'66, ber. (doch bij de reactie-partij weinig gezien) pedagoog, van '32—'50 directeur der kweekschool te Berlijn.

Dieteren, d. in Lbg., 1 a 2 u. v. Sittard.

Dietleib v. Stiermarken, in de Dt. heldensagen een der 12 reuzen, die strijdgenooten waren v. Dietrich v. Bern.

Dietrich, 1) Chr. Wilh. Ernst D., 1712—74, Dt. schilder. 2) Alb. Heinr. D., geb '29, Dt. comp. 3) D. v. Bern. Zie **Theoderik.**

Dietz, 1, st met 5 D. I. in 't htgd. Nassau a. d. Lahn. 2) Feodor D., '13—'70, Dt. hist.-schilder. 3) Friedr. Christ. D., 1794—'76, grondvester der Romaansche philologie.

Dieze, uitwatering v. Dommel en Aa in de Maas (in N.-Br.).

differential-rekening, tak der hoogere algebra, uitgedacht gelijktijdig door Newton en door Leibnitz. (moeielijkheid.

difficiel, moeielijk, ongemakkelijk; **-cultelt,**

dige-reeren, verduwen; **-stie,** spijsvertering; **-stief,** de spijsvertering bevorderend.

dignitaris, waardigheidsbekleeder.

Dijon, hpl. v. h. Fr. dep. Côte d'Or, aan Ouche en Suzon; 54 D. I.; oudt. hst v. Burgundië.

Dike, (Gri. fab.) godin der gerechtigheid, dtr. v. Zeus en Themis. Zie **Astrea.**

dilatatie, uitzetting, verwijding.

dila-tie, uitstel; **-torisch,** uitstel bewerkend.

dilemma, geval waarin het moeielijk is tusstwee dingen eene keus te doen.

dilettant, beoefenaar van eene kunst als liefhebber; **-ismus,** kunst-liefhebberij.

Dillenburg, stadje met 4 D. I. in 't htgd. Nassau; geb.-pl. v Willem den Zwijger en v. prins Maurits.

Dillis (Georg v.), 1759—'41, Dt. landsch.-schilder.

Dillmann (Chr. Friedr. August), geb. '23, sedert '69 prof. te Berlijn, Prot. theo. en oriëntalist.

diluvium, 1) overstrooming. 2) aardlaag boven de jongste tertiaire aardlaag en onder het alluvium.

dimensie, uitgestrektheid eener inhoudsruimte (lengte, breedte en hoogte).

diminuendo, (muz.) afnemend.

diminutief, (tlk.) verkleinwoord. (men.
dimorphismus, optreding in twee kristalvor-
Dinarische Alpen, verbinden de Julische Alpen met het Balkangebergte.
dinee, middagmaal; **-ren,** middagmalen.
Dingelstedt (Frans v.), '14—'81, Dt. dichter en novellist, '71 intendant v. h. Weener hoftheater, '76 verheven tot vrijheer.
Dinkel, riv. in Westfalen en Oijs., ontlast zich in de Vecht.
Dinteloord, d. in N. Br., aan den Dintel (zijnde eene voortzetting v. d. riv. de Mark), 2 u. v. Oudenbosch.
Dinxperlo, d. in Geld., 2 u. v. Aalten.
Dio Cassius, 155— omstr. 230, Gri. geschsch.
diocese, ambtsgebied van een biss.
Diocletianus (Caj. Aurel. Val.), † 313, Rom. keizer, regeerde 284—305 en vervolgde de Christenen (303).
Diodorus, bijgn. Siculus (d. i. uit Sicilië) schreef onder Cesar en Augustus in 't Gri. eene tot 60 v. Chr. loopende Algemeene Gesch. („hist. bibl.") in 40 boeken.
Diogenes, 414—324 v. Chr., de door Alex. d. Gr. bewonderde cynische wijsgeer uit Sinope.
Diomedes, kon. v. Argos, een der heiden voor Troje.
Dion, 408—353 v. Chr., zwager v. Dionysius d. Oude, stortte Dionysius den Jonge v. d. troon.
Dionea, dtr. v. Dione (= Venus) en een insecten vangend en verterend plantje, gen. D. muscicapa (vliegenvangertje v. Venus).
Dionysiën, Bacchusfeesten. Zie **Dyonisos.**
Dionysius, 1) twee tirannen v. Syracuse, nl.: D. I de Oude, 405—367 v. Chr., en zijn zoon D. II de Jonge, die 357 v. Chr. door zijn oom Dion v. d. troon gestooten, 346 v. Chr. weder meester werd v. h. gezag, doch 343 v. Chr. door Timoleon naar Corinthe werd verdreven, waar hij 303 v. Chr. in armoede stierf. 2) D. v. Halikarnassus, Gri. geschsch. en oudheidkundige, kwam omstr. 30 v. Chr. naar Rome, waar hij ruim 20 j. verblijf hield. 3) D. Areopagita, een door Paulus tot 't Christendom bekeerd Athener. 4) D. Exiguus (d. i. de Geringe), een Scyth, † 556 als abt te Rome; van dezen was de „Dionysische tijdrekening" afkomstig, aanvangende met de geboorte v. Christus, door D. gesteld in 't j. 754 na de stichting van Rome. 5) D. de Rechtvaardige, regeerde 1279—1325 als koning v. Portugal, 6) D. Carthusianus, een geleerd kartuizer monnik te Keulen in de 15e eeuw.
Dionysos, (Gri. fab.) god v. d. wijnstok, zoon v. Zeus en Semele = de Bacchus der Rom.
Diophantus, wiskunstenaar uit Alexandrië in de 4e eeuw, is de vader der rekenkunde en der algebra.
diop-ter, kijkspleet aan strk. en wsk. instrumenten; **-triek,** leer v. d. breking der lichtstralen.
diorama, eene soort v. panorama, doorgaans berekend op de verschillende wijzen, waarop het daglicht er op valt.
Dioskuren, tweelingzonen van Zeus en Leda (Kastor en Pollux), beschermgoden der scheepvaart en gastvrijheid; als sterrenbeeld: de Tweelingen.

diphteritis, gevaarlijke keelziekte (besmettelijk).
diphthong, (tlk.) tweeklank.
diplo-ma, schriftelijk bewijs v. lidmaatschap, benoeming, bekroning, enz.; **-maat,** (stk.) vertegenwoordiger van een gouvt. bij dat van een ander land, (fig.) sluwe, leepe vos; **-matie,** de kunst om de belangen eener natie bij het gouvt. eener andere natie te behartigen en tusa. de beide natiën de goede verstandhouding levendig te houden; **-matiek,** (stk.) langs den weg der diplomatie; corps diplomatique, 1) al de gezanten en hunne secretarissen, enz., van verschillende natiën bij één gouvt. 2) al de gezanten, secretarissen, enz. die één gouvt. in dienst bij alle andere gouvernementen, of voor dien dienst beschikbaar heeft.
diploïe, het dubbel-zien.
dipteren, tweevleugelige insekten.
direct, 1) rechtstreeks(ch), 2) oogenblikkelijk; **-eur,** bestuurder; **-ie,** bestuur, opperste leiding; **-oire,** uitvoerend bewind in de Fr. rep. 1795—99, bestond uit 5 leden.
dirig-eeren, leiden, besturen; **-ent,** leider.
Dirkshorn, d. in N. Holl., 2 a 3 u. v. Alkmaar.
Dirksland, d. in Z. Holl., 1 u. v. Sommelsdijk.
Dirkszoon (Cornelis), burgemeester v. Monnikendam, adm. der Watergeuzen, versloeg Bossu op de Zuiderzee (1573).
Dirschau, Pruis. st. a. d. Weichsel; 12 D. I.
Dis, (Gri. fab.) god der onderwereld (Pluto der Rom.).
disagio, (effecten van verminderde waarde.
disagio, tegenstelling v. agio, bij gelden en
discant, (muz.) bovenstem, sopraan.
discipliin-e, tucht; **-air,** tot handhaving v. d. goede tucht dienend.
discon-to, korting bij betaling van wissels of gelden vóór den vervaltijd; **-teeren,** (een wissel) verzilveren.
discrediteeren, in miskrediet brengen.
discr-eet, bescheiden; **-etie,** bescheidenheid.
discus, werpschijf bij de kampspelen der Ouden.
discu-ssie, bespreking; **-teeren,** bespre- (ken.
disharmonie, oneenigheid; (muz.) wanklank.
Dismal Swamp, groot moeras (Vereen. Staten v. N. Am., Virginia, N. Carolina).
dismembr-atie, verbrokkeling; **-eeren,** verbrokkelen.
dispache, contract wegens zeeschade.
dispensatie, vrijstelling v. d. naleving van een wettelijk voorschrift.
dispu-tatie, redetwist; **-teeren,** redetwisten; **-ut,** twist.
Disraeli. Zie **Beaconsfield.** (Engeland.
dissenters, afgescheidenen v. d. staatskerk in
dissertatie, academisch proefschrift.
dissidenten, in Polen vroeger de Gri. Christenen en Protestanten; tegw. in Duitschland de leden van niet-erkende kerkgenootschappen, inz. de vrijdenkers.
dissolving views, nevelbeelden, teweeggebracht door 2 tooverlantaarns.
dissonant, wanklank
distantie, afstand. (teekenaar.
Distell (Martin), '02—'44, Zwits. caricatuur-
Distel-orde, Sch. ridderorde, door kon. Jacobus I gest (1087).

distichon, tweeregelig vers, bestaande uit een hexameter en een pentameter.
district, landstreek.
Dit(h)mars(ch)en, westelijkst dl. v. Holstein (tegw. Pruis.) aan Elbe en Noordzee.
dithyrambus, zang vol geestdrift op den god v. d. wijnstok.
ditto, eveneens, hetzelfde.
Ditters von Dittersdorf (Karl), 1739—99, Dt. comp. v. opera's en symphonieën.
Diu, Port. eil. a. W. kust v. Voor-Indië; hpl. D.
diurnist (diurnalist), een niet voor vast, maar slechts tijdelijk aangesteld schrijver.
diva, gevierde kunstenares.
divan, 1) zachte zitbank. 2) Tu. hooge raad. 3) gedichten-verzam. (pend.
diver-geeren, uiteenloopen; **-gent,** uiteenloo-
diver-se, verschillende; **-sie,** afleiding; **-siteit,** verscheidenheid; **-tissement,** ontspanning, vermakelijk tusschenbedrijf of naklucht.
dividend, aandeel in de winst.
divinatie, voorgevoel.
divi-sie, 1) deeling. 2) afdeeling v. een leger of v. eene oorlogsvloot; **-sor,** (rek.) deeler.
dixi, ik heb gezegd.
Dixon (Wm. Hepworth), '21—'79, Engl. geschsch.
Djambi, st. op Sumatra, sedert '58 Nederl.
Djapara. Zie **Japara.**
djatie-boom, Indische eik (op Java).
Djokdjokarta, hpl. v. d. res. D. op Java (oorlog '25—'30 tegen Diepo Negro).
Dmitriew (Iwan Iwanowitsj), 1760—'37, Russ. dichter.
Dnjepr (Dnieper), riv. in Z. Rusland (oudt. Borysthenes), ontspringt (evenals Wolga en Duna) in 't Wolchonski-woud, ontlast zich tuss. Otsjakow en Kinburn in de Zwa. Z.; lengte ruim 2 D. km.
Dnjestr (Dniester), Russ. riv., ontspringt in Galicië, valt bij Akjerman in de Zwa. Z.
Doberan, st. in Mecklenburg-Schwerin; 4 D. I.; oudste zee-bpl. v. Duitschland; dijk a. d. Oostzee. (Dt. schk.
Dobereiner (Joh. Wolfgang), 1780—'49, ber.
Döbling (Boven en Beneden D.), twee uit villa's bestaande dorpen bij Weenen.
Dobrentey (Gabr.), 1786—'51, Hong. schrijver en dichter.
Dobrudscha, ZO. dl. v. Rumenië, tuss. den Beneden-Donau en de Zwa. Z., (tot '78 Tu.).
docent, onderwijzer; **doceeren,** onderwijzen.
doctor, 1) academische graad (inz. D. medicinae = arts. dokter, geneesheer), 2) Bernkasteler dokter, eene wijnsoort; **-aal,** van (of: als) een doctor.
doctrin-e, leervak, wetenschap; **-air,** 1) weinig geschikt om in praktijk gebracht te worden, 2) bekrompen. (stukken staven.
document, bewijsstuk; **-eeren,** met bewijs-
Doczi (Ludw. v.), geb. '45, Hong. blijspeldichter („de Kus").
Dodd (William), 1729—77, Engl. schrijver en dichter, werd opgehangen wegens 't vervalschen van een wissel.
dodeka, (Gri.) twaalf; **-eder,** twaalfvlak; **-gon,** twaalfhoek.
Döderlein (Ludw.), 1791—'63, Dt. philoloog („Lat. synoniemen").

Dodewaard, d in Geld., 3 u. v. Tiel.
dodo, uitgestorvene vogelsoort op Mauritius en Bourbon.
Dodona, oud Gri. Zeus-orakel in Epirus.
Dodsley (Rob.), 18e eeuw, Engl. schrijver en dichter.
doedelzak, een blaas-instrument, dat niets welluidends te hooren geeft, veelal gebruikt door berenleiders.
doelen, eertijds een gebouw, waar het boogschuttersgilde zich oefende.
Doenrade, d. in Lbg., gem. Oirsbeek.
Does, 1) P. v. d. D., 1562—99, Nederl. adm., deed 1599 een tocht naar Spanje en de Canarische eil. 2) Joh. v. d. D., 1545—1604, beschermheer v. Leiden tijdens 't beleg door de Spanjaarden, was ltk. en dichter. 3) Jacob v. d. D., 1623—73, Nederl. dierenschilder.
Doesburg, st. in Geld. a. d. IJsel; 5 D.I.; geb.-pl. v. adm. v. Kinsbergen.
Doetinchem, I) st. in Geld. a. d. Ouden IJsel; ca. 3 D.I.; geb.-pl. v. adm. Verhuell. 2) Ambt D., J. in Geld., nabij de st. D.
Doeveren, d. in N.Br., 1 u. v. Heusden.
Doezum, d. in Gron., 2 u. v. Zuidhorn.
doge, titel v. h. hoofd v. d. staat in de rep. Venetië en rep. Genua; zijne gmin. heette dogessa of dogaressa.
Doggersbank, zandbank in de Noordzee, tuss. Engld. en Denemarken; gevecht 5 Aug. 1781.
dogma, als onomstootelijk vastgesteld leerstuk; **-tiek**, geloofsleer; **-tisch**, leerstellig, boven elken twijfel vaststaande.
Dohm, 1) Christ. Konr. Wilh. v. D., 1751—'20, Pruis. stm. en geschsch. 2) Ernst v. D., '19—'83, Dt. humorist, redacteur v. „Kladderadatsch".
dok, kunstmatig aangelegd waterbekken, door sluizen toegankelijk voor schepen.
Dokkum, st. in Fri.; 5 D.I.; Bonifacius werd hier vermoord 754.
dol, roeipen eener boot.
dolce, 1) (muz.) zacht; - **far niente**, het zoete niets-doen. 2) Ludovico D., omstr. 1508—omstr., 1566, Ital. dichter. 3) Carlo D., 1616—86, Ital. schilder.
Dôle, st. in Fr. a. d. Doubs; 11 D.I.; in '70 hoofdkwartier v. Garibaldi.
doleriet, grof gekorreld basalt.
dolfijn, vleeschetende soort v. walvisch, inz. delphinus delphis; wijders tursio vulgaris, tuimelaar, enz. (verkeerdelijk „tonijn" genoemd).
Dolgorucki (Iwan Michailowitsj), 1764—'23, (Russ. dichter.
dollar, standpenning v. h. N. Amer. muntstelsel, verdeeld in 100 cents, en gelijkstaande aan twee en een halven gulden Nederl.
Dollart, zeeboezem v. d. Noordzee, a. d. mond v. d. Eems (Ems), tuss. Gron. en O. Fri. (Nederl. en Dt. grens).
Döllinger (Joh. Jos. Ign. v.), geb. 1799 (zoon v. d. ontl. en physioloog Ign. D., † '41 als prof. te Munchen), vn R.K. theo., prof. der kkl. gesch. te Munchen, '71 wegens zijn verzet tegen het leerstuk der pauselijke onfeilbaarheid geëxcommuniceerd, werd toen Oud-katholiek.
Dollond (John), 1706—61, Engl. gezichtkun-

dige, **uitv. v. d.** achromatische lenzen v. crown- en flintglas.

Dolmabadzje, d. N. v. Constantinopel; fraai paleis v. d. sultan.

dolmen, voorhistorische steenen gedkt. (steenen tafelen, een op steenbrokken rustende platte steen); waarschijnlijk begraafplaatsen.

dolomiet, (min.) eene steensoort, dus gen. naar een Fr. geognost (de Dolomieu, † '01), bestaande uit een mengsel v. koolzure kalkaarde en koolzure talk-aarde.

dolus, (rcht.) boos opzet.

dom, 1) hoofdkerk. kathedraal (zie **domkapittel**). 2) de Port. titel „heer" vóór den naam v. adellijke personen; vgl. **dominus**.

Dombasle (Mathieu de), 1767—'43, grondlegger voor den wetenschappelijken landbouw in Fra. en bevorderaar v. d. beetwortelsuiker-industrie.

Dombrowski (Ladislas), een Pool, uit het Russ. leger gedeserteerd, streed '70 in Fra. tegen de Duitschers, en was genl. der commune toen hij '71 stierf.

Domburg, d. en bpl. in **Zeel., 2 a 3 u. v.** Middelburg.

domein, grondbezitting, die eigendom van den **Staat is**; meestal wordt zulk een domein aan den regeerenden vorst of aan een lid van het regeerende vorstenhuis in bruikleen afgestaan.

Domenichino (eigenlijk gen. Domenico Zampieri), 1581—1641, ital. schilder en bwk.

domicilie, 1) vaste woonplaats, 2) plaats waar een wissel betaalbaar gesteld is (-ie van onderstand, plaats waar iem. **armlastig is**); **-leeren,** (wissels:) betaalbaar stellen; **gedomicilieerd** zijn, woonachtig zijn.

dominante, (muz.) groote quint, **als** „heerschende" toon.

dominee, predikant.

domineeren, 1) heerschen; (ook:) **overheerschen** 2) (fam.) domino-spelen.

Domingo, San D. Zie **Haïti.**

dominica, 1) „de dag des Heeren", **Zondag.** 2) Zie **Dominique.**

Dominicanen, leden der 1215 door Dominicus (de Guzman) uit Oud-Castilië te Toulouse gest. monnik-orde (orde der Predikheeren); de leden der vrouwelijke afdeeling van die orde heeten Dominikanerinnen.

Dominique (Dominica), een vroeger aan Fra., tegw. aan Engld. toebehoorend eil. in de Antillen; hpl. Roseau.

dominium, 1) heerschappij. 2) grondgebied, waarover met heerschappij voert. D. temporale, wereldlijke macht v. d. Paus.

domino, 1) het bekende gezelschaps-spel, dat gespeeld wordt met 22 d.-steenen. 2) maskerade-kostuum.

dominus, (Lat.) Heer; D. tibi, de Heer zij met u; D. vobiscum, de Heer zij met ulieden.

Domitianus (Titus Flavius), geb. 51 n. Chr., werd in 81 Rom. keizer, was een dwingeland en werd in 96 vermoord.

domkapittel, college v. geestelijken, dat bij afwezigheid v. d. biss. het bewind voert.

dommekracht, werktuig om zware lasten te verplantsen.

Dommel, riv. in N.Br., ontlast zich (onder den naam van Dieze) in de Maas. (muziek.

Dommer (Arrey v.), geb. '28, Dt. schrijver over.

Domo d' Ossola, stadje met 4 D.I. in N. Piemont, a. d. Tosa en den Simplon-weg, dient den touristen als middelpunt voor uitstapjes.

Domremy, Fr. d. in 't dep. der Vogesen, a. d. Maas, wordt D.-la-Pucelle genoemd, omdat 't de geb.-pl. was v. Jeanne d'Arc.

don, 1) Sp. adelijke titel (gelijk 't Port. **dom**) staat vóór den naam en beteekent „mijnheer". Voor Sp. dames is die titel **dona,** met een streepje op de **n,** waardoor de uitspraak don'-ja) wordt; en beteekent „mevrouw", gelijk in Italië **donna.** 2) Russ. riv., komt uit 't Iwanmeer in 't gouvt. Toela, en valt bij Taganrog met 3 armen in de Zee van Azof. Het is de Tanais der Ouden. Donsche Steppe. Donsche Kozakken. (st. Joinville.

Dona Francisca, Dt. kolonie in Braz. met

Donajec, zij-riv. v. d. Weichsel, in Galicië.

Donar, (Germ. fab.) Dondergod. Zie **Thor.**

Donatello (eigenlijk Donato di Betto Bardi), 1386—1466, ber. Ital. bh.

Donati (Cesare), geb. '26, Ital. rom.-schr.

donatie, schenking. (350 n. Chr.

Donatus (Ælius), Rom. taalgeleerde, omstr.

Donau, na de Wolga de grootste riv. v. Europa, ontspringt bij 't Bad. stadje Donaueschingen uit twee beken v h. Schwartzwald, wordt voorbij Ulm bevaarbaar, en ontlast zich, eene delta vormende, in de Zwa. Zee. D. -vorstendommen noemt men Moldavië en Walachijë (Rumenië).

Donders (Franciscus Corn.), '18—'89, sedert '47 prof. te Utr., ber. Nederl. ophthalmoloog.

Donegal, bpl. (2 D. I.) en hpl. v. h. grfs. D. in de Iersche prov. Ulster, a. d. D.-baai.

Donge, riv. in N. Br., valt in d. Biesbosch.

Dongen, d. in N. Br., 3 u. v. Tilburg.

Dongeradeel, gem. in Fri., bestaat uit 13 d.

Dongjum, d. in Fri., 2 u. v. Harlingen.

Dongola, landsch. in Nubië, onder Egypt. souvereiniteit, doorstroomd door den Nijl; hst. D. el Ordeh (d. i. Nieuw D), 10 D. I., geb.-pl. v. d. Mahdi; diens opstand '84.

Doniawerstal, gem. in Fri., bestaat uit 8 d.

Donizetti (Gaëtano), 1798—'48, Ital. operacomp. („La fille du régiment", enz.).

Don Juan, 1) volgens de door Mozart's opera algemeen bekende Sp. legende een losbol en verleider v. vrouwen. 2) D. J. d'Austria (Johan v. Oostenrijk), 1547—78, onechte zoon v. Karel V, versloeg 1571 de Turken bij Lepanto, veroverde 1573 Tunis, † als sthr. der Nederlanden.

Donker Curtius (Dirk), 1792—'64, vrijzinnig Nederl. stm., mede-ontwerper v. d. grondwet v. '48.

donna. Zie **don.**

Donner (Joh. Jac. Chr.), 1799—'75, Dt. vertaler v. d. Gri. dramaschrijvers.

Donnersberg, bergengroep in Rijn-Beieren.

Don Qui-jote (-xote, -chotte, -sjot), een door Cervantes geschilderde, allerlei hersenschimmen en avonturen najagende gek uit 't Sp. landsch. La Mancha.

Donsche kozakken, Zie **Don 2.**

doode hand (goederen in de), bezittingen v. bijzondere instellingen, die dus niet door erfrecht van den een op den ander overgaan, en waarvan bijgevolg nooit successie-rechten betaald worden.

Doodendans, inz. de Bazeler D. (de ber. teekening v. Holbein), zinnebeeldige voorstelling, hoe de Dood als het ware dansende alle menschen medevoert naar hun einde.

Doode zee, of Asphalt-meer, een meer in Palestina, waarin de Jordaan zich ontlast

doodzonden, volgens de R.K. kerk zonden, die den eeuwigen dood na zich sleepen (t.w. hoogmoed, gierigheid, wellust, toorn, onmatigheid, nijd en traagheid); in den roman, v. Eug. Sue „Les 7 péchés capitaux" door den Nederl. vertaler „Hoofdzonden" gen.

doolhof, Zie **labyrint 1.**

Doopsgezinden, eene Prot. sekte, omstr. 1536 gest. door Menno Simons, naar wien ze ook Mennonieten (en als scheldwoord Mennisten) genoemd worden. Zij dienen den doop toe aan volwassenen. (stede.

Doorn, d. in Utr., 1 a 2 u. v. Wijk-bij-Duur-

Doornenburg, d. in Geld., ca. 3 u. v. Elst.

Doornik, Zie **Tournay.**

Doornspijk, d. in Geld., 2 u. v. Elburg.

Doornwerth (of Doorwerth), d. in Geld., 2 u. v. Wageningen. (Riparia.

Dora, 2 zij-riv. v. d. Po: 1) D. Baltea, 2) D.

Dora d'Istria, pseud. v. prinses Helene Kolzow-Massalsky, geb. prinses Ghika, geb. '28 te Bukarest, woont te Florence, schrijft (in 't Fr.) inz. over gesch. der beschaving.

Dorat (Claude Jos.), 1734—80, Fr. dichter.

Dorchester, 1) st. met 8 D. I. in Engld., a. d. Frome; Rom. amphitheater. 2) st. met 6 D. I. in Nieuw-Brunswijk (Bri. Canada).

Dordogne, 1) in ZW. Fra., zij-riv. v. d. Garonne. 2) dep. v. Fra., ruim 9 D. vierk. km., een half mn. bew.; hpl. Périgueux met 23 D. I.

Dordrecht (bij verkorting Dort), kpst. in Z. Holl. a. d. Merwede en de Kil, gest. 1018 door grt. Dirk III; 28 D. I.; houthandel; geb.-pl. v. Joh. en Corn. de Witt en v. Ary Scheffer.

Doré (Gust. Paul), '33—'83, Fr. schilder en teekenaar (geb. te Straatsburg, † te Parijs); ber. platen v. D. in kostbare boekwerken.

Doria, Genueesch adellijk geslacht, inz. Andrea D., 1468—1560, zeeheld, diende eerst Fra. onder Frans I, daarna Karel V, stichtte 1528 de onafhankelijkheid v. Genua, werd doge v. die rep., en hield zich staande, in spijt v. d. samenzwering v. Fiesco (1547).

Doriërs, een der 4 hoofdstammen v. d. Hellenen, naar Dorus, zoon v. Helle, oorspronkelijk in Thessalië, daarna aan de Œta in 't landsch. Doris, 1104 v. Chr. onder de Heraklieden veroverend den Peloponnesus binnengedrongen (Dorische volksverhuizing), en in Sparta heerschend. Hun ernstig, stroef karakter (Dorismus), in tegenstelling met het zachtere Ionismus, blijkt uit den Dorischen toongval, de Dorische toonkunst en bwk. (zuilen).

Dorigny (Michel), 1617—63, Fr. schilder en graveur, prof. te Parijs.

Döring (Theod.), '03—'78, ber. Dt. acteur.

Dorisch. Zie **Doriërs.**

Dorkwert, d. in prov. Gron., 1 u. v. st. Gron.
Dorn (Heinr. L. Edm.), geb. '04, Dt. comp. (ook opera's).
Dörnberg (Ferd. Wilh. Kasp., vrijheer v.), 1768—'50. Westfaalsch officier, beraamde '09 een aanslag op kon. Jerôme (Bonaparte).
Dorothea, 1) uit Cappadocië, martelares onder Diocletiaan. 2) beschermheilige v. Pruisen, 1336—94; bedevaarten naar haar graf te Marienwerder. 3) gmln. v. d. Gr. Krv. v. Brandenburg, 1636—89.
Dorp, 1) st. met veel nijverheid en 12 D. I. a. d. Wupper in 't Pruis. reg.-distr. Dusseldorf. 2) Filips v. D., 1587—1652, Nederl. adm., nalatig in 't beteugelen v. d. Duinkerksche kapers.
Dorpat (of Dörpt), st. in 't Russ. gouvt. Lijfland, a. d. Embach; 30 D. I.: Dt. unvt.
Dorset, 1) grfs. in Z. Engld.; hpl. Dorchester. 2) Thom. Sackville, grf. v. D., 1536—1608, Engl. stm. en dichter. 3) Charles Sackville, grf. v. D., 1637—1706, Engl. stm. en dichter.
Dorst (of Dorsten), d. in N.Br., 1 u. v. Breda.
Dort. Zie **Dordrecht.**
Dorth tot Hothuizen (Johanna Magdalena v.), eene adellijke dame, oranje-gezind, deswege 1799 bij Winterswijk gefusilleerd.
Dortmund, st. in Westfalen (Pruis. reg.-distr. Arnstadt), 78 D. I.; kruispunt v. spoorwegen; steenkolenmijnen; ijzermijnen.
Dorus. Zie **Dorlërs.**
Doryphorus, d.i. „Speerdrager", ber. (als toonbeeld geldend) stb. door Polyclétus.
dos, (Lat.) uitzet.
dosis, (gnk) ineens in te nemen hoeveelheid.
Dossi (Dosso), 1479—1542, ber. Ital. schilder.
Dostojewski (Fedor), '22—'81, Russ. rom.-
dotatie, schenking. [schr.
Dou (Gerard), 1613—75, ber. Nederl. schilder („De Avondschool"); llg. v. Rembrandt.
Douai, Fr. vest. in 't dep. Nord, a. d. Scarpe, 23 D. I. (rechten.
douane, grenskantoor der in- en uitgaande
Douay, twee br., Fr. generaals. 1) Charles Abel D., '09—'70, gesneuveld bij Weissenburg. 2) Felix Charles D., '16—'79, streed '61—'63 in Mexico, '70 bij Sedan, '71 tegen de Commune.
Doubs, 1) zij-riv. v. d. Saône. 2) Fr. dep., 5 D. vierk. km., 600 D. I.; hpl. Besançon.
Doucet (Charles), geb. '12, Fr. blijspeldichter.
douceur, kleine belooning voor gedane diensten, inz. fooi.
douche, stortbad, druipbad.
Douglas, 1) hpl. met 16 D. I. v. h. Engl. eil. Man. 2) st. met 30 D. I. in Schl. 3) geslachtsnaam eener aanzienlijke Sch. fam. 4) D. Jerrold. Zie **Jerrold.**
Douro. Zie **Duero.**
Douvres. Zie **Dover.**
Douwes, 1) Cornelis D. † 1773, Nederl. wsk., stond aan 't hoofd der 1747 te Amst. opgerichte zeevaartschool. 2) Ed. Douwes Dekker, Zie **Multatuli.**
Dove (Heinr. Wilh.), '03—'79, Dt. natuurkundige en meteoroloog, ontdekte de Wet v. h. draaien der winden.
Dover, 1) (Fr. Douvres), verst. zeestad in 't Engl. grfs. Kent, a. d. zeëngte v. D. (het

Nauw v. Calais); 28 D. I. 2) Zie **Delaware.**

Doveri-Poeder, (gnk.) opium met ipecacuanha en zwavelzure kali (tegen buikloop).

Dovre-fjeld, middelste en hoogste dl. v. h. Scandinavische gebergte.

Dow (Gerard). Zie **Dou.**

Down, grfs. in Ierland, prov. Ulster (hpl. Downpatrick met ruim 4 D. I.)

Downs, d. i. „Duinen", in Z. Engld.

doyen, 1) deken (decanus), 2) oudste lid en woordvoerder v. h. corps diplomatique.

Dozy (Reinhard Pieter Anne), '20—'83, prof. te Leiden, oriëntalist en geschsch.

draai-bas, licht scheepsgeschut; **-hals,** mieren-etende vogel in Eur. en Az.; **-ziekte,** (vea.) ziekte der schapen, ontstaat door blaasworm in de schedelholte.

draak, 1) fabelachtig monster. 2) onschadelijke hagedis in Indië. 3) (tnl.) spektakelstuk. 4) sterrenbeeld a. d. N. hemel.

dracaena. Zie **drakenbloed.**

Drachenfels, 325 met. hooge bergkegel v. h. Zevengebergte bij Königswinter a. d. Rijn.

drachma, 1) Gri. stukje zilvergeld van 100 lepta (ongeveer = 1 Franc), 2) Gri. gewicht = 60 grein.

Draco. Zie **Drako.**

dragoman, tolk.

dragon, 1) sabelkwast v. geweven zilverstof. 2) zeker toekruid bij salade.

dragonder, (mil.) middelsoort v. ruiters tuss. kurassiers en lichte ruiterij; (fig.) eene vrouw die wat mans is.

dragonnaden, vervolgingen, door Lod. XIV in Fra. bevolen tegen de Protestanten, die door dragonders gedwongen werden hunne ketterij af te zweren.

Draguignan, Fr. st. met 10 D. I., elf u. NO. v. Toulon.

Dragten, d. in Fri., 1 u. v. Beetsterzwaag.

draineeren, (akk.) droogleggen, d. i. door middel v. gebakkene aarden pijpen (draineerbuizen) vochtige gronden van water bevrijden.

draisine, in '17 door den Bad. houtvester Karl v. Drais te Mannheim uitgevonden voertuig, voorlooper v. d. velocipede of snelwieler.

Drake, 1) Sir Francis D. 1545—95, ber. Engl. zeevaarder en zeeheld (tegen de Spanjaarden); verbreider v. d. aardappelteelt. 2) Friedr. D., '50—'82, ber. Dt. bh.

draken-bloed, hars v. d. **-boom** (Lat. dracaena) op de Canarische eil.; werd vroeger als geneesmiddel, tegw. voor vernis en politoer gebruikt.

Drako, archon te Athene 602 v. Chr., gaf bloedig strenge wetten (Drakonische wetten).

drama, tooneelspel, tooneelstuk (minder ernstig dan het treurspel); **-tisch,** in den trant van een drama; **-tiseeren,** de handeling dramatisch voorstellen; **-turg,** kenner van (of schrijver over) de dramatische kunst; **-turgie,** theorie v. h. drama.

Drammen, Nrw. havenstad met 20 D. I. a. d. mond v. d. Drams-elf in den Dramsfjord.

Dranmor, dichtersnaam voor Ferd. Schmid te Rio de Janeiro, geb. '23 bij Bern.

Draper (John Wm.), '11—'82, prof. te Nieuw York, Amer. geschsch. (ook gesch. der beschaving).

dra-perie, bekleedsel (omkleedsel) met breede plooien: **-peeren,** met een breed geplooid kleed omhangen.
drast-icum, sterk purgeermiddel; **-isch,** (gnk. sterk afdrijvend, (fig.) overweldigend, overstelpend.
Drau (of Drave), riv. die in Tirol ontspringt en in Slavonië in den Donau valt, vormt de grensscheiding tuss. Hongarije en Croatië.
Drawid-a, oorspr. bevolking v. Indië, verdrongen door de Arische Hindoe, tegw. voornaamste bevolking v. Dekan (-ische talen).
drawing-room, (Engl.) 1) gezelschapskamer, ontvangkamer, zaal; 2) ontvangst v. een gezelschap ten hove.
Drebbel (Corn. Jacobsz.), Nederl. wis- en natuurkundige te Alkmaar, uitv. v. d. thermometer en v. eene scharlaken-verf, en verbeteraar v. d. microscoop.
Drecht, riv. in Z.-Holl., vormt (met Aar en kromme Mijdrecht) den Amstel.
Drechterland, oudt. landsch. in N.-Holl. (met de steden Enkhuizen en Hoorn); was bewoond door Drechter Friezen.
Dreischor, d. in Z.-Holl., 2 u. v. Brouwershaven.
Drempt, twee d. in Geld. 1) 2 u. v. Doesburg, 2) Zie **Drumpt**.
Drente, minst bevolkte prov. v. h. konkr. der Ned., 2663 vierk. km., meest veengrond; 120 D. I.; hpl. Assen; in D. de kol. v. weldadigheid „Frederiks-oord" en 't bedelaarsgesticht „Veenhuizen".
Dresden, „het Dt. Florence", hst. v. h. konkr. Saksen, a. d. Elbe: 246 D. I.; D.-er Bildergalerie en andere ber. kunstschatten.
dres-seeren, africhten; **-suur,** africhting.
Dresum. Zie **Driezum.**
Dreumel (of Drummel), d. in Geld. a. d. Waal, 2 a 3 u. v. Druten.
Dreux, Fr. st. met ruim 7 D. I., aan Blaise en Eure; grafplaats der fam. Orleans.
Dreyschock (Alex.), '18—'69, Boh. klaviervirtuoos en comp.
Dreyse (Joh. Nik. v.), 1787—'67, Dt. wkt., uitv. v. h. „Zündnadel"-geweer.
drie, (tlk.) een telwoord; **-dekker,** oorlogsschip met 3 rijën kanonnen boven elkander, (fig.) vrouw die wat mans is; **-eenheid** (-vuldigheid). Zie **trinitelt**; **-keizersbond.** gesloten Sept. '72 tuss. de keizers v. Duitschland, Oostenrijk en Rusland; **-keizersslag,** Zie **Austerlitz**; **-klank,** (muz.) uit 3 tonen bestaand accoord, (tlk.) door 3 vocalen gevormde klank (b.v. „oei"); **-koningen, „de Wijzen uit 't Oosten"** (Matheüs 2), hun gedenkdag 6 Jan.; den avond te voren het feest met den koningskoek, waarin eene boon is gebakken: degene, die in zijn stuk de boon vindt, is koning v. h. feestgezelschap; **-master, schip met 3 masten,** (fig.) driekante steekhoed: **-spieet,** (bwk.) triglyph; **-tand,** vork met 3 tanden, attribuut v. Neptunus. (stede (seminarie „Rijzenburg").
Driebergen, d. in Utr., 2 u. v. Wijk-bij-Duurstede.
Driewege, d. in Zeel. (eil. Z. Beveland).
Driezum (of Dresum), d. in Fri., 1 u. v. Dokkum.
Drimmelen, d. in N.Br., 2 u. v. Oosterhout.

droes (kwade), besmettelijke paardenziekte.
Droezen, Syrisch volk. Zie **Drusen.**
Drogeham, d. in Fri., 2 u. v. Bergum.
drog-erijën, onbereide geneesmiddelen en verfstoffen; **-ist,** verkooper daarvan.
Drogheda, zeestad met 15 D. I. in Ierland, a. d. Boyne; Willem III versloeg hier Jacobus II (1690).
Drôme, 1) zij-riv. v. d. Rhône in ZO. Fra., ontlast zich beneden Valence. 2) hpl. v. h. Fr. dep. D.
dromedaris, kameel met slechts één bult.
Drongelen, d. in N.Br., 2 u. v. Heusden.
Dronrijp, d. in Fri., 1 u. v. Berlicum.
Drontheim (Nrw. Trond-hjem), vest. en havenstad in Nrw., a. d. D.-fjord; 22 D. I.
drossaard. Zie **Drost** 1.
Drost, 1) oudt. in de Ned. een rechterlijk ambtenaar, boven een baljuw. 2) Aarnout D., '14—'34, Nederl. ltk. en dichter.
Droste, 1) Coenraad, baron D., 1642—1733, Nederl. dichter (officier en rgl.). 2) Annette Elizabeth von D.-Hülshoff, 1797—'48, Dt. dichteres, inz. balladen. 3) Klemens Aug., vrijheer von D.-Vischering, 1773—'45, '35 abiss. v. Keulen, betrokken in den kkl. strijd te Keulen, '37 deswege gevankelijk naar Minden gebracht, '40 weder vrijgelaten. (der.
Drouais (Jean Germ.), 1763—88, Fr. hist.-schil-
Drouet, 1) Jean Bapt. D., 1763—'24, Fr. postmeester te St.-Menehould, herkende Lod. XVI, toen deze uit Fra. dacht te vluchten, en leverde den ongelukkigen kon. a. d. rev.-mannen over. 2) L. F. Phil. D., voortreffelijk Nederl. fluitist bij Nap. I.
Droysen (Joh. Gust.), '08—'84, vn. Dt. geschsch., prof. te Berlijn, vertaalde Gri. tooneelstukken v. Aristophanes, Æschylus, enz.
druïden, Keltische offerpriesters.
Drummel. Zie **Dreumel.**
Drummond, aanzienlijk Sch. geslacht. 1) William D. v. Hawthornden, 1585—1649, Engl. dichter. 2) Henry D., 1786—'60, bankier, hoofd der Irvingianen in Engld. (Tiel.
Drumpt (of Drempt), d. in Geld., ca. 1 u. v.
Drunen, d. in N.Br., 1 u. v. Waalwijk.
Drurylane, vn. Londensche schouwburg.
Drusen (Droezen), een Syrisch volk, v. d. Z. Libanon en Antilibanon; ze spreken Arab. en zijn vijanden v. d. Maronieten.
Drusus (Nero Claud.), 38—9 v. Chr., jongere br. v. d. Rom. keizer Tiberius, streed in Germanië, verbond Rijn en IJsel tuss. Westervoort en Doesburg (Drususgracht), en stierf ten gevolge v. een val van zijn paard.
Druten, d. in Geld. 3 u. v. Nijmegen.
dryade, (Gri. fab.) boomnimf.
Dryden (John), 1631—1700, Engl. dichter.
dualis. (Gri. tlk.) tweevoud (zooals singularis, enkelvoud, en pluralis, meervoud); **-mus,** de leer van 2 hoogste wezens (zie **Ormuzd** en **Ahriman**); **-t,** aanhanger v. h. dualismus; **-tisch,** volgens de leer v. h. dualismus.
Dubarry (Marie Jeanne, gravin), geb. Vaubernier, 1746—93, maîtresse v. Lod. XV, geguillotineerd.
Dublin, hst. v. Ierland a. Iersche Zee (mond v. d. Liffey in de D.-baai), 340 D. I.; zetel v. d. onderkoning; 1171 veroverd door Engld.

Duboc (Charles), geb. '22, Dt. dichter en novellist (pseud. Rob. Waldmüller). (D.I.
Dubuque, st. in Iowa, a. d. Mississippi; 23
Duchaillu (Paul Belloni), geb. '35, ber. Fr. reiziger, inz. in Afrika.
Duchesne (André), 1584—1640, Fr. geschsch. a. h. hof v. Lod. XIII.
Ducis (Jean François), 1733—'16, Fr. tooneeldichter (ook drama's v. Shakespeare).
Ducos (Roger, grf.), 1754—'16, Fr. stm., was 1799 een der drie consuls.
Ducq (Jean le), 1636—71, Nederl. schilder.
Ducrot (Étienne), '17—'82, Fr. genl., in '70 gevangen bij Sedan, schond zijn woord v. eer aan de Duitschers, door deel te nemen aan de verdediging v. Parijs.
Dudevant (A., markiezin). Zie **Sand** (George).
Dudley, 1) st. in 't Engl. grfs. Worcester, a.h.D.-kanaal; 46 D. I. 2) Rob. D. Zie grf. v. Leicester.
duel, tweegevecht; **-leeren**, vechten met degen, sabel of pistool, na daartoe uitgedaagd te hebben of te zijn.
duenna, bejaarde dame onder wier hoede eene jongere in gezelschappen verschijnt.
Duero, riv. in Sp. en (Douro geheeten) in Port., ontspringt op den Pico de Urlion, en valt bij Oporto i. d. Atl. O. (men.
duet (of duo), toonstuk voor (of door) 2 stem-
Dufferin (Fred., Earl v.), geb. '26, Bri. stm., sedert '84 onderkoning v. Bri. Indië.
Duifje. Zie **Duyveke.**
Duilius (Cajus), Rom. consul, **verslocg de Carthagers ter zee bij de N. kust v. Sicilië (260** v. Chr.
duinen, heuvels van los zand langs het **strand**, als zeewering dienende en met duinhelm beplant om het verstuiven te beletten.
Duinkerken, versterkte haven- en **fabr.-st.** in 't Fr. dep. Nord a. d. Belg. grens **en aan** 't Kanaal. 37 D. I.; zeebaden.
Duisburg, koop- en **fabr.-st.** in 't Pruis. reg.-distr. Dusseldorf, a. h. Rijn-Ruhrkanaal; 48
duit, oudt. achtste dl. v. een Holl. stuiver. [D. I.
Duitsch-land, (het '06 opgehevene, '71 herstelde **D.-e rijk**), bondsstaat in Midden-Europa, met den kon. v. Pruisen als keizer aan het hoofd, thans 541 D. vierk km. met ca. 47 mn. bew. Van 843 tot 962 was D. een konkr., 962—'06 het Heilige Roomsche rijk (vgl. **Roomsch** koning en keizer). '06—'14 Rijnbond onder Nap. I, '14—'66, Duitsche Bond, '66—'71 Noord-Duitsche Bond; **-e orde**, eene geestelijke ridderorde, gest. 1190 te Acca, onderwierp 1229—82 Pruisen, en werd '09 door Nap. I opgeheven (nog tegw. is Grootmeester der D.-e orde een titel v. d. Or. aartshertogen).
Duiveland, 't middelste der N. rij eil. v. d. Nederl. prov. Zeel. (in de Alpen.
Duivelsbrug, eene steenen brug over de Reuss
duivelsdrek, Lat. **asa foetida.**
Duiven, d. in Geld., ca. 1 u. v. Zevenaar.
Duivendrecht, d. in N. Holl., gem. Ouderkerk a. d. Amstel.
Duivendijke, d. in **Zeel., bij Breuwershaven.**
Duizel (of Duysel), d. in N. Br., 3 u. v. Eindhoven.
Duizend-en-een-Nacht, ber. verzam. Arab. vertellingen. **Zie Scheherazade.**

Dujardin (Karel), 1640—78, Nederl. schilder (landschappen en dieren).
dukaat, naam van zeker stuk goudgeld. Oudt. had men in ons land den gouden d. (*f* 5.50) en den zilveren d. (*f* 2.50).
dukaton (of: zilveren rijder), oudt. in ons land een stuk geld ter waarde v. *f* 3.15.
dukdalf, stevige paal aan den walkant in havens, om er schepen aan vast te meeren.
Dulcigno, Albaneesche haven- en kpst. nabij den mond v. d. Bojana in de Adr. Zee; '80 door Turkije afgestaan aan Montenegro.
Dulcinea, de minnares v. Don Quisjot; (fig.) liefje, liefste.
Duller (Eduard), '09—'53, Dt. dichter en geschach.
Dumas, 1) Alex. D. (de vader), '03—'70, ber. en zeer vruchtbaar Fr. rom.-schr. en tooneeldichter. 2) Zijn zoon Alex. D. (de zoon), geb. '24 te Parijs, ingsgelijks vruchtbaar Fr. rom.-schr. en tooneeldichter („Demimonde"), sedert '75 lid der Académie. 3) Jean Baptiste D., 1800—84, Fr. schk.
Dumbarton (vroeger Lennox), grfs. in Z. Schl. (hpl. D. met 13 D. I.)
Dumfries, grfs. in Z. Schl. (hpl. D. met 18 D. I.).
Dumouriez (Charles François), Fr. gen., 1793 gevlucht naar de Oostenrijkers; uit Fra. verbannen; † '23 bij Londen.
Duna, riv. in W. Rusland (de westelijke Dwina), ontspringt uit 't meer Dwinetz (niet ver v. d. bronnen der Wolga), en valt in de Golf v. Riga, bij **Riga's haven** Dunamunde.
Dunaburg, vest. in 't Russ. gouvt. Wilebsk, a. d. Duna; 52 D. I.; veel handel en scheepvaart. (14 D. I.
Dundalk, Iersche havenstad, prov. Leinster:
Dundas (James Whitley Deans), 1785—'62 Engl. adm., streed als kapitein tegen Nap. I. en bombardeerde '54 Odessa.
Dundee, fabr.- en havenstad in 't Sch. grfs. Forfax, a. d. Tay; 142 D. I.; werd 1651 geplunderd door Monk.
Dungen (den), d. in N.Br., 1 u. v. den Bosch.
Dungeness, kaap in Engld., O. ingang v. h. Kanaal, wordt ook „de Singels" genoemd.
Dunin (Martin von), 1774—'42, abiss. v. Gnesen en Posen, bestreed 't gemengde huwelijk.
Dunois (Jean, grf. v.), 1402—68. bastaard v. Orleans, streed met Jeanne d'Arc tegen de Engelschen.
Duns Scotus (Joh.), 1274—1308, ber. Sch. scholasticus.
Dunstan (de heil.), 925—988, abiss. v. Canterbury, stichtte in Engld. 48 kl.
duo. Zie **duet; -decimaal,** twaalfdeelig; **-decimo,** klein formaat; **-denum,** (ontl.) twaalfvingerdarm.
Dupanloup (Félix Ant. Philibert), '02—'78, sedert '49 biss. v. Orleans; aanvoerder der clericale partij in Fra., doch '69 en '70 tegenstander v.h. leerstuk der onfeilbaarheid.
Dupaty (Emman. Félicité), 1775—'51, Fr. blijspel- en hekeldichter.
dupl-icaat, tweede exemplaar; **in —o,** in dubbel, in twee exemplaren.
Duppel, d. op 't sch.-eil. Sundewitt (Pruis. reg.-distr. Sleeswijk); de D.-er schansen

werden '49 bestormd door de Saksen en Beieren, '64 door de Pruisen. (comp.

Duprez (Gilb. Louis), geb. '06, Fr. tenor en

Dupuytren (Guill., baron), 1777—'35, ber. Fr. heelkundige.

Duquesne (Abr.), 1610—88, Fr. schout-bij-nacht, streed tegen Mich. Adrsz. de Ruyter in de Midd. Z.

dur, (muz.) „harde" toonschaal, v. d. zachte (**mol**) hierin verschillende, dat tuss. de 2e en 3e lijn v. d. toonschaal niet eene halve, maar eene heele noot ligt.

Duran, 1) Agostino D., 1789—'62, Sp. ltk. dichter en criticus, 2) Carolus D., geb. '37, Fr. schilder.

Durance, zij-riv. v. d. Rhône in Fra.

Durand (Alice). Zie **Gréville.**

Durandi (Jacopo), 1737—'17, Ital. dichter.

Durante (Francesco), 1684—1755, Ital. comp. (kerkmuz.).

Durazzo (Tu. Dratsj), sedert 1502 Tu. verst. st. a. d. Adr. Zee; 10 D. I.; tegw. in verval. oudt. 't Epidamnus der Grieken, bij de Romeinen Dyrrhachium, het veer (de overvaartplaats) naar Brundusium.

Durban, hpl. v. d. Engl. kol. Victoria of Port Natal in Z. Afr.; ruim 6 D. I.

Düren, st. met 17 D. I. a. d. Roer in 't Pruis. reg.-distr. Aken.

Durer (Albrecht), 1471—1528, vn. meester der beeldende kunst in Dtl. in 't overgangs-tijdperk van de Midd.-eeuw. op den nieuwen tijd, ber. schilder, teekenaar, koper- en houtgraveur, bouwmeester en schrijver over kunst.

Durgerdam, d. in N.Holl., 3 u. van Edam.

Durham a. d. Wear, 15 D. I. en unvt., hpl. v. h. aan steenkolen rijke grfs. D. in N.Engld.

Durkheim a. d. Haardt, st. en bpl. met 6 D. I. in de Beier. Palts, druivenkuur, zilte baden, ijzerhoudend.

Durlach, fabr.-st. i. d. Bad. kreis Karlsruhe, 75 D. I., tot 1715 res. v. d. markgrf. v. Baden-D.

Durutte (Joh. Franç., grf), 1767—'27. Fr. genl. onder Nap. I, '12 kommandant v. Berlijn.

Dusart (Corn.), 1665—1704, Nederl. schilder, llg. v. Ostade. (rom.-schr.

Dusch (Joh. Jak.), 1725—87, Dt. dichter en

Dussek (Joh. Ludw.), 1761—'12, ber. Boh. klavier-virtuoos en comp.

Dusseldorf, st. met 115 D. I. i. d. Pruis. Rijnprov., aan den mond v. d. Dussel in den Rijn, aanzienlijke nijverheid en handel, schilder-academie, beeldengalerij, sterrenwacht (Bilk).

Dussen, 1) twee d. in N.Br.: *a*] D.-Muilkerk, 2 u. v. Heusden, en *b*] een half u. meer Z., D.-Munsterkerk. 2) Gerard v. d. D., 1636—1711, eerst burgemeester v. Schiedam, later schout-bij-nacht, en 1709 vice-adm. 3) Jacob v. d. D., omstr. 1765—'20, Nederl. ltk. en dichter.

duumviri, „tweemannen", bij de oude Romeinen zekere overheidspersonen.

Duurswolde (of Dieverswolde), d. in Fri., 1 u. v. Beetsterzwaag.

Duval, 1) Robert D., 1644—1732, Nederl. schilder. 2) Amaury Pineux D., 1760—'38, Fr. oudheidkundige. Zijn br. 3) Alex. Vinc. Pi-

neux D., 1767—'42, Fr. tooneeldichter. 4) D., ondernemer van eene menigte niet dure restauraties (maison Duval) in Parijs.

Duyn v. Maasdam (Adam Franç. Jules Armand, grf. v. d.), 1771—'48, een der bewerkers van Ned.'s onafhankelijkheid in '13, vormde met v. Hogendorp en v. Limburg Stirum het voorloopig bestuur.

Duyse (Prudens v.), '04—'59, Vlm. dichter.

Duysel. Zie **Duizel.**

Duyveke, dtr. v. eene fruitvrouw te Amst., begin 16e eeuw, bijzit v. kon. Christiaan II v. Dnm., werd 1516 vergiftigd.

dwaallichtjes, blauwachtige vlammetjes boven moerasgronden of plaatsen, waar organische stoffen liggen te rotten; het volksbijgeloof hield die lichtjes voor boosaardige

dwaal-sterren. Zie **planeten.** [geesten.

Dwina, twee Russ. rtv. : 1) de Westelijke D., Zie **Duna.** 2) de Noordelijke D. ontstaat uit de samenvloeiing (bij Weliki-Oestjoeg) v. d. Soechona en d. Joeg, en valt bij Archangel in de Witte Zee; met de Wolga is de N. D. verbonden door een kanaal.

Dwingeloo, d. in Drente, 3 u. v. Hoogeveen.

Dijck (Anthonie v.), 1599—1641, ber. Nederl. portret- en hist.-schilder, llg. v. Rubens, was sedert 1632 hofschilder v. kon. Karel IV v. Engld.

Dyer (John), 1700—58, Engl. dichter.

Dijk, 1) Jac. v. D., 1745—'28, Nederl. dichter. 2) Jac. v. D., 1788—'57, Nederl. oudheidkundige. 3) Philips v. D., 1680—1752, Nederl. portretschilder.

dijkgraaf, voorzitter v. d. dijkstoel, d. i. het dijkbestuur.

Dyle, Belg. riv., draagt, na zich met de Nethe vereenigd te hebben, den naam v. Rupel.

dynamo-ica, leer der beweging; **-iet,** uit kiezelaarde en nitro-glycerine samengestelde lichtontploffende stof; **-o machine,** door Siemens uitgevonden werktuig om sterkere elect. stroomen teweeg te brengen, aangewend ter voortbrenging v. elect. licht; **-ometer,** krachtmeter.

dynast, regeerend vorst; **-ie,** regeerend vorstelijk geslacht, regeerend stamhuis.

Dyrrhachium, Zie **Durazzo.**

dys-aemie, slechte staat v. h. bloed; **-enterie,** buikloop; **-krasie,** slechte vermenging v. d. vochten in 't lichaam; **-pepsie,** slechte spijsvertering; **-urie,** (gnk.) koude pis. (in O.Afr.

Dzjagga, een uit 15 rijkjes bestaand bergland

Dzjaipoer, hst. met 12 D. I. v. h. aan Engld. schatplichtige vorstendom D. in Indië.

Dzjami, 1414—92, laatste v. h. zevengesternte der Perz. dichters.

Dzjamna, Zie **Dzjoemna.** (Hindostan.

Dzjaten (of Dzjets), Arische volksstam in

Dzjebal. Zie **Bytius.**

Dzjedda. Zie **Dzjidda.**

Dzjelal- eddin-Roemi, 1207—73, vierde v. h. zevengesternte der Perz. dichters.

Dzjengis-khan, d. i. Groot-khan, bijnaam sedert 1206 v. d. Mongoolsche veroveraar Temoedzjin (1154—1227), die een dl. van China veroverde, zoomede Turkistan, enz.

Dzjidda (Dzjedda), Tu.-Arab. havenstad met

20 D. I. a. d. Roode Zee, verzamelplaats v. d. pelgrims naar 't 75 km. van daar liggende Mekka; '58 gebombardeerd door de Britten.

Djilolo, Zie **Gilolo.**

Djoemna, eene der voornaamste zij-rivieren v. d. Ganges, waarin zij zich bij Allahabad ontlast.

Dzoengarije, landsch. in Azië, tuss. Altai en Thiansjan (is deels Russ., deels Chin.).

E.

E, als Rom. getalmerk 250.

Earl, in den Engl. adel „Graaf".

Eastbourne, st. en zee-bpl. in 't Engl. grfs. Sussex; 22 D. 1.

Eastlake (Charles), 1793—'65, Engl. schilder.

Eaton. Zie **Eton.**

Eau, (Fr.) water; - de Cologne, Keulsch reukwater; - des Carmes, Karmelieter-spiritus; - de Javelle, vlekkenwater.

Eberhard, graven v. Wurtemberg, inz. E. V. bijgn. „met den baard" (als htg. sedert 1495 E 1), 1468—96, stichtte 1477 de univt. Tubingen.

Ebers (Georg Moritz), geb. '37, Dt. Egyptoloog, schrijver v. (meest over Egypte handelende) hist. romans, sedert '70 prof. te Leipzig.

Eberswalde, st. in 't Pruis. reg.-distr. Potsdam, 12 D. 1., academie voor houtvesterij, hoefnagelfabr. met ca. duizend werklieden.

Ebionieten, chrl. sekte in de 2e eeuw, hield vast a. d. Joodsche gebruiken, en ontzegde den Heidenen recht op 't Evangelie.

Eboli (Anna de Mendoça, prinses v.). gmin. v. Ruy Gomez da Sylva, was de bijzit v. kon. Filips II v. Spanje.

Ebro (de Iberus der ouden), riv. in N.Spanje, ontspringt op de Sierra de Reynosa, en valt bij Tortosa in de Midd.Z.

Eburonen, Germ. volksstam, kwamen zich 55 v. Chr. n. derzetten tuss. Maas en Rijn.

écarté, kaartspel voor 2 personen (met 32 kaarten).

Eccard (Joh.), 1533—1611, Dt. liederen-comp.

ecce homo, d. i. „Zie den mensch", beeld v. d. lijdenden Christus (Joh. 19 : 5).

ecclesi-a, kerk; **-astes, prediker** (ook één der boeken v. h. O. T.).

echappement, schakelrad in horloges.

echauffeeren, warmmaken.

Echeverria (Esteban), geb. '09 in Sp. Am., † '51 in ballingschap; dichter.

Echidna, (Gri. fab.) de moeder v. Cerberus.

echo, klankweerkaatsing; Echo, in de fab. de naam eener nimf.

Echt (of Egt), d. in Lbg., 2 u. v. Roermond.

Echteld (of Elst), d. in Geld., 1 u. v. Tiel.

Echten (of Echtelen), d. in Fri., 2 u. v. Lemmer.

Echternach, st. in 't gr.-htgd. Luxemburg; „spring-processie" op Pinkster-Dinsdag.

Ecija, bijgn. „de braadpan v. Spanje," Sp. st. a. d. Xenil; groote hitte; 28 D. 1.

Eck (Joh.), eigenlijk Joh. Mayer uit Eck in Zwaben, 1486—1543, bestrijder v. Luther.

Eckart, 1) De trouwe E. in de Dt. helden- en volkslegenden. 2) Meester E., Dt. geestdrij-

vers(Dominicanen)omstr.1260—1328 in Keulen.
Eckermann (Joh. Petr.), 1792—'54, secretaris v. **Göthe** („Gespräche mit Göthe").
Eckernförde, Pruis. st. met 5 D. I. in Sleeswijk, a. d. Bocht v. E. der Oostzee; goede haven; vele gevechten. (hist. schilder.
Eckersberg (Christoph Wm.), 1783—'53, Deen.
Eckert (Karl), geb. '20, Dt. comp. (opera's en oratoriën).
Eckhoff (Konr.), 1720—78, ber. Dt. acteur.
Eckmühl, Beier. d., waar Nap. I. de Ör. versloeg (22 Apr. '09) en Davoust tot prins v. E. verhief.
Eckstein (Ernst), geb. '45, Dt. rom.-schr. en dichter (komische liederen). (manschap.
éclaireurs, (mil.) op verkenning uitgezondene
eclect-icismus, 't streven om 'aan versch. wijsgeerige stelsels een en ander te ontleenen, en van dat alles één geheel te maken; **-icus**, wie zich daarmede bezighoudt; **-isch**, in dien geest (in ruimer zin, b. v. -ische schilderschool).
eclip-s, verduistering, (fig.) verdwijning; **-seeren**, verduisteren, (fig.) verdwijnen; **-tica**, (str.) zonneweg, hemelcirkel, waarin of in welks nabijheid de maan zich bevindt bij
ecloge, (dk.) herderdicht. [elke zon-eclips.
econ-omie, landhuishoudkunde, (fig.) zuinigheid; **-omiseeren**, bezuinigen, uitzuinigen; **-oom**, landhuishoudkundige, (fig.) huishoudbeheerder.
Ecuador, Z.Amer. rep. a. d. Stille Zuidzee, onder de Linie (onder d. Equator), tuss. Peru en Columbia, 651 D. vierk. km., anderhalf mn. bew. (waaronder 200 D. wilde Indianen), verscheurd door binnenlandsche oorlogen en oorlogen vooral met Peru; 2 provinciën; hst. Quito. (E.-sche kaas.
Edam, st. in N.Holl., a. d. Zuiderzee, 6 D. I.;
Edda, twee werken v. Oud-Noorsche schrijvers, zijnde verzam. v. goden- en heldensagen en wijze spreuken: de oude of poëtische E., verzameld door den pri. Saemund († 1133, Saemundor-E.), en de jonge of prozaïsche E. v. Snorri Sturluson († 1241, Snorra-E.), ook regelen der dk.
Eddystone, rif of klip in 't Engl. Kanaal a.d. kust v. Cornwallis, nabij Plymouth; vuurbaak (sedert 1759).
Ede (of Eede), d. in Geld., 2 u. v. Wageningen.
edelweiss, zeker Alpenplantje.
Eden, (bijb.) Paradijs; (fig.) lusthof.
Edens, d. in Fri., gem. Hennaarderadeel.
Edessa, uit de oudheid ber. st. in N. Mesopotamië, a. d. Euphraat, in de kruistochten herhaaldelijk ver- en heroverd, sedert 1637 Tu. (Orfoe of Oerfa) in 't wilajet Aleppo; 30 D. I.
Edgeworth (Maria), 1767—'49, Engl. rom.-schrijfster.
edict, overheids-besluit. Eeuwig E., 1) overeenkomst 1577 met Don Juan d'Austria. 2) afschaffing 1667 v. h. Stadhouderschap in Holland. E. v. Nantes, 1598 uitgevaardigd door Hendrik IV v. Fr., aan de Hugenoten vrijheid v. godsdienst verleenende; opgeheven 1685 door Lod. XIV. Zie **Réfugiés.**
Edinburgh, hst. v. Schl. en v. h. grfs. E.-shire (Mid-Lothian), a. d. Firth of Forth (havenstad

Leith); ruim 250 D.I. en (sedert 1582) unvt.
Edison (Thom. Alva), geb. '47 te Milaan, sedert '81 in East-Newark, ber. als uitv., b. v. v. d. phonograaf, v. d. E.-'s elect.-gloeilampen, enz.
Edom, (bijb.) een gedeelte v. Steenachtig Arabië; de bewoners Edomieten.
Eduard (Engl. Edward), 1) E. de Belijder, laatste Angelsaks. kon. v. Engld. (1042—66). 2) E I, kon. v. Engld. (1272—1307). Zijn zoon en opvolger 3) E. II (1307—27), die op aansporing van zijne eigene gmln. Isabella vermoord werd. Zijn zoon en opvolger 4) E. III(1327—77) bemachtigde i. d. oorlog tegen Fra. (in welken oorlog ook zijn oudste zoon, E de zwarte prins zich onderscheidde 1346 bij Crecy, 1356 bij Maupertuis) W. Fra., dat hij echter weder verloor; hij stichtte 1350 de orde v. d. Kouseband. 5) E. IV, kon. v. Engld. 1461—83,uit 't Huis York (of v. d. Witte Roos). Deze werd als kon. opgevolgd door zijn br. Richard III (1483—85), die E. V en Richard (de twee minderjarige zonen v. E. IV) 1483 in den Tower liet vermoorden. 6) E. VI, 1537—53, onmondige kon. v. Engld. 1547—53, de laatste mannelijke Tudor. 7) Karel E. „de Pretendent", 1720—88, deed herhaaldelijk vergeefsche pogingen, om zijne rechten als klzn. v. d. uit Engld. verdreven kon. Jacobus II te doen gelden. 8) E., kon. v. Port. (1433—38).
Edwards (Richard), 1520—66, Engl. tooneelschrijver.
Ee, (en vaarwaters in Fri.
1) d. in Fri., 2 u. v. Dokkum. 2) versch. riv.
Eechhout, 1) Gerbrand v. d E, 1621—74, Nederl. schilder, lig. v. Rembrandt. 2) Jac. Jos. E., geb. 1793, Vlm. schilder.
Eecloo, Belg. st. met ca. 12 D. I., ligt tuss. Gent en Brugge.
Eede, 1) d in Zeel., ca. 1 u.v.Sluis.2) Zie **Ede.**
Eekhof (Wopke), geb. '09, Nederl. gesch.- en oudheidkundige, beschreef de levens v. ber.
Eekst. Zie **Eext.**
Eeksta (de) of de Eekste, d. in Gron., 1 u.
Eelahuizen. Zie **Elahuizen.** [v. Zuidbroek.
Eelde, d. in Drente, 3 a 4 u. N. v. Assen.
Eelkema (Eelke Jelles), 1788—'39, Nederl. bloemenschilder.
Eem, riv. in de prov. Utr., valt in de Zuiderzee.
Eemnes, twee d. in de prov. Utr., 2 a 3 u.v. Amersfoort, vormen te zamen de gem. E.
Eempel. Zie **Empel.**
Eems (Dt. Ems), riv. in N.Dtl., ontspringt N. v. Paderborn, en ontlast zich in den Dollart.
Eendracht, stroom tuss. N.Br. en Tholen.
eenhoorn, 1) een in den bijbel en bij Aristoteles vermeld fabelachtig dier (paard met een hoorn midden op 't voorhoofd); zee-E. Zie **narwal.** 2) een der schilddragers v. h. wapen v. Engld. 3) een sterrenbeeld.
Eenigenburg, d. in N.Holl., 3 u. v. Alkmaar.
Eenrum, d. in Gron., 2 u. v. Onderdendam.
Eenum, d. in Gron. 1 u. v. Appingadam.
Eep. Zie **Epe.**
Eer (Legioen v.), de eenige Fr. ridderorde, (gest. '02 door Nap. I.
Eerbeek, d. in Geld., gem. Brummen.
Eerde, d. in N.Br., deels tot **Veghel,** deels tot St.-Oedenrode behoorende.
Eerens (Dominique Jacques de), 1781—'40, trad

1789 als soldaatje in krijgsdienst en was '36—'40 gouverneur-genl. v. Nederl. O.I.

Eernewoude (of Eernewolde), d. in Fri., 2 u. v. Bergum.

Eersel (of Eerzel), d. in N.Br., 2 u. v. Eindhoven.

Eernsum. Zie **Irnsum.**

eest. droog-oven.

Eestrum (of Iestrum), d. in Fri., 1 u. v. Bergum.

Eethen (of Eeten), d. in N.Br., 1 u. v. Heusden.

Eext (of Eekst), d. in Drente, 3 u. v. Assen.

effect, 1) uitwerking; uitwerksel. 2) geldswaardig papier, inz. **staatsschuldbrief; -ief,** werkelijk; **-ueeren,** bewerkstelligen, ten uitvoer brengen.

Effen (Justus v.), 1684—1735, geestig Nederl. proza-schrijver (sedert 1731 „Holl. Spectator").

Égalité, 1) (Fr.) gelijkheid (É., Liberté, Fraternité = Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap, de schoonklinkende leus der le Fra.republiek). 2) **Philippe É.** of **citoyen É.,** spotnaam, gegeven a. d. voorstemmer voor het doodvonnis over Lod. XVI, doch 1793 zelf geguillotineerden htg. Louis Philippe Joseph v. Orleans, vader v. d. lateren Fr. kon. Lod. Filips.

Egbert, Angelsaks. kon. v. Wessex, † 836, werd 827 kon. der meeste Angelsaks. rijken in Engld.

Egede (Hans), 1686—1758, en zijn zoon (Paul E.), 1708—89, twee predikers v. h. Christendom in Groenland.

Eger, 1) fabr.-st. in NW. Bohemen a. d. riv. E. (eene zij-riv. v. d. Elbe); 17 D. I.; kruispunt v. spoorwegen: 1634 werd Wallenstein hier vermoord. 2) Hong. st. Zie **Erlau.**

Egeria, (Rom. legende) eene nimf, was de raadgeefster v. kon. Numa Pompilius.

Egestorff (Georg), '02—'68, ber. Dt. industrieel, richtte vele fabr. op.

Eginhard (of Einhard), 770—840 n. Chr., geheimschrijver en biograaf (en volgens de legende schoonzoon) v. Karel d. Gr.

Egmond, 1) E. -binnen, d. in N.Holl., 2 u. v. Alkmaar. 2) E. -buiten, d. in N.Holl., een half u. v. Alkmaar. 3) E. op den Hoef, d. in N.Holl., ruim 1 u. v. Alkmaar. 4) Gerrit v. E., 1398 een der eerste Holl. adm. 5) Jan v.E., † 1516, sthr. v. Holl. onder Maximiliaan, versloeg 't Kaas-en-Broodvolk, werd tot grf. verheven. 6) Lamoraal, grf. v. E., 1522—68, vhr. v. Karel V en Filips II v. Spanje, sthr. v. d. prov. Vlaanderen en Artois, nam deel a. d. oppositie, en werd (met grf. Hoorn van hoog verraad beschuldigd, te gelijk met dezen) op last v. Alva onthoofd te Brussel (beider standbeeld thans op de Gr. markt aldaar). Zijn zoon 7) Philips, grf. v. E., ging 1579 tot de Sp zijde over, en sneuvelde 1590 bij Ivry. 8) Abdij v. E., ber. kl., 889 door grf. Dirk I gest., begraafplaats der graven v. Holl., werd 1576 verbrand.

egoïs-mus, zelfzucht; **-t,** zelfzuchtig mensch; **-tisch,** zelfzuchtig.

Egressy, twee br., Hong. acteurs: 1) Gabriël E., '10—'66, tevens vertaler v. Shakespeare. 2) Benjamin E., '14—'50, tevens comp.

Egripo. Zie **Euboea.**

Egt. Zie **Echt.**

Egypte, het overoude beschavingsland in N.

Afr. (bijb. Mizraïm, Arab. Maar), tegw. onder-konkr. onder Tu. suzereiniteit, feitelijk onder Engl. heerschappij; hst. Cairo; Pyramiden; Landengte v. Suez.

Ehlert (Louis), '25—'84, Dt. comp. en schrijver over muz.

Ehrenberg (Christ. Gottfr.), Dt. natuurkundige, reisgenoot v. Humboldt, sedert '47 prof. te Berlijn.

Ehrenbreitstein, sterke Dt. vest. a. d. Rijn, t.o. (en verbonden met) Koblentz; a. d. voet het dal E.; ca. 3 D. (met de vest. 6 D.) I.

Ei van Columbus, (spreekwoord) iets dat iedereen kan, wanneer 't hem door den meester voorgedaan wordt.

Elbergen, d. in Geld., 2 u. v. Groenlo.

Eichendorff (Jos., vrijheer v.), 1788—'57, voortreffelijk leerdichter, novellist, vertaler v. Calderon, enz.

Eider, 1) grensriv. tuss. Sleeswijk en Holstein, ontlast zich in de Noordzee, en staat door 't E.-kanaal in verbinding met de Oostzee. 2) E. (E.-gans, E.-eend), zwemvogel op IJsland en Groenland, levert 't E.-dons.

Eier-land, N.di. v. h eil. Tessel of Texel; **—lijst**, (bwk.) gebeeldhouwde lijst als een schakel v. eieren, versiering aan gebouwen, inz. a. h. Ionische kapiteel; **-stok** (Lat. ovarium), orgaan v. h. vrouwelijk lichaam, waarin zich de eieren vormen.

Eifel, bergstreek in de Rijnprov., tuss. Moezel, Rijn en de Belg. grens. (in de Mulde.

Eilenburg, Pruis. st. met 11 D. I. op een eil.

Eike v. Repgow, omstr. 1230, verzamelde de wetten der oude Saksen. Zie **Sachsenspiegel.**

Eimsburg, eene uit fabr. en villa's bestaande pl. in 't Hamburgsche gebied; 16 D. I.

Eindhoven, st. in N.Br.; 4 D. I.

Einhard. Zie **Eginhard.**

Einighausen, d. in Lbg., 1 u. v. Sittard.

Einsiedeln, 940 gest. Benedictijner abdij in 't Zwits. k. Schwytz, jaarlijks 200 D. bedevaartgangers; daarbij het vlek E. met 8 D. I.

Eirene (Irene), (fab.) godin v. d. vrede.

Eisack, riv. in Tirol, ontspringt op den Brenner, en valt dichtbij Botzen i. d. Etsch.

Eisenach, st. in Saksen-Weimar, a. d. Nesse en Hörsel; 19 D. I. Zie **Wartburg.**

Eisiuga (Eise), 1744—'28, een wolkammer te Franeker, vervaardigde een planetarium.

Eisleben, st. in Pruis. Saksen; 23 D. I.; geb.- pl. en sterfpl. v. Luther. Zie **Agricola 3.**

Eitelberger v. Edelberg (Rud.), '17—'85, Dt. kunstkenner, prof. te Weenen, waar hij '64 't Museüm voor kunst en nijverheid stichtte.

ejaleet (Tu. wilajet), stadhouderschap.

Ekbatana, naam v. eenige steden in Kls. Azië, inz. de oude hst. v. Medië (tegw. Hamadan met 30 D. I.).

Ekkehard, monniken v. St. Gallen, inz. de oom v. Notker, en leerm. v. dezen en v. htgn. Hedwig v. Zwaben, † 973, bewerkte de volkslegende v. Walther v. Aquitanië in Lat. hexameters. Zie Scheffels' roman E.

Ekkelrade, de in Lbg., 1 a 2 u. v. Maaseïaboreeren, uitwerken, bewerken. {tricht.

Elahuizen (of Eelahuizen), d. in Fri., 3 u. v. Hindeloopen.

élan, eerste opwelling.
eland (elanddier), soort v. Noorsch hert.
elast-icitelt, veerkracht; **-iek,** 1) veerkrachtig. 2) rekbaar weefsel met kaoetsjoekdraden.
Elatea, oudt. aanzienlijke st. in Phocis, met een ber. tempel v. Asklepios.
Elba (Lat. Ilva), Ital. eil. i. d. Midd. Z., tuss. Corsica en 't vasteland: hpl. Porto-Ferrajo, verblijf pl. v. Nap. I (4 Mei '14—26 Febr. '15), na zijne eerste abdicatie aan hem als souverein gegeven.
Elbe, riv. in Dtl., ontspringt op 't Reuzengebergte, wordt bij Melnik bevaarbaar, valt bij Kuxhaven i. d. Noordzee.
Elberfeld, st. in 't Pruis. reg.-distr. Dusseldorf, a. d. Wupper; 106 D. I. Zie **Barmen.**
Elbeuf (of Elboeuf), fabr.-st. in 't Fr. dep. Beneden-Seine, a. d. Seine; 22 D. I.
Elbing, st. in 't Pruis. reg.-distr. Dantzig, a. d. riv. E., niet ver v. h. Frische Haff; 38 D. I.
Elboeuf, Zie **Elbeuf.**
Elboroes (Elbroes), hoogste berg i. d. Kaukasus, ruim 5600 met. (D. I.
Elburg, st. in Geld., op de Veluwe; ruim 3
Elche, oude st. i. d. Sp. prov. Alicante (met een palmbosch v. 17 D. stammen); 20 D. I.
Elde, zij-riv. der Elbe, in Mecklenburg-
Elden, d. in Geld., 1 u. v. Elst. [Schwerin.
Eldorado, (Sp.) Wonderland, Paradijs.
Elea, Gri. kol. in Onder-Italië, waarheen in de 2e helft der 6e eeuw v. Chr. de Kolophoniër Xenophanes, daar eerst in Parmenides en Zeno uit E. jongeren vond voor zijne philosophie (de Eleatische school), volgens welke God en de wereld slechts één zijn.
electoraal, „keurvorstelijk". E.-wol, het eerst v. d. 1765 naar 't keurvorstendom Saksen overgebrachte merino-schapen (E.-schapen).
elec-tricitelt, eigenschap v. sommige voorwerpen om door wrijving, verwarming, wederzijdsche aanraking lichtere voorwerpen aan te trekken en vervolgens af te stooten, vonken uit te spatten, schk. verbindingen op te lossen, 't zenuwgestel te schokken, enz. Positieve (of Glas-) E., Negatieve (of Hars-) E.; -trisch, E. teweegbrengend of door E. teweeggebracht (zie **batterij**); -trisch licht, het door den -trischen stroom v. een galv. ketting tuss. 2 koolpunten teweeggebrachte licht; **-triseeren,** E. opwekken, mededeelen, enz. (-triseermachine dient om E op te wekken mechanisch); **-tromagnetismus,** door E opgewekt magnetismus; **-trometer,** E.-smeter; **-trotechniek,** aanwending v. d. E. tot technische doeleinden; **-trotherapie,** geneeswijze door middel v. E.
elegan-ce, sierlijkheid; **-t,** sierlijk, smaakvol (als z.n.: modegek, fat). (gend.
eleg-ie, klaagzang, klaaglied; **-isch,** weeklaElektra, (Gri. fab.), dtr. v. Agamemnon, zuster v. Orestes en Iphigenia, gmln. v. Pylades.
element, grondstof; bij de ouden: lucht, water, vuur en aarde: in de tegw. schk. de enkelvoudige (niet te ontbinden) stoffen; (fig) grondbestanddeel, eerste beginsel.
Eleonora, 1) E. v. Guyenne, † 1203, gescheidene gmln. v. Lod. VII v. Fra., daarna gehuwd met Hendrik II v. Engld. 2) E. Telter,

† 1405, gmln. v. Fred. I v. Port., 1383 regentes, vluchtte. 3) E. v. Or., † 1558, nicht v. Karel V, eerst gmln. v. Emmanuel d. Gr. v. Port., 1521 v. Frans I v. Fra. (knubbels.

elephantiasis, (gnk.) huidziekte met harde

Eleusis, oudt. st. in Attika (tegw. 't d. Levsina), men vereerde er Demeter (Ceres) en hare dtr. Persephone (Proserpina); Eleusinische mysteriën, de geheime dienst v. Ceres.

eleva-tie, 1) verheffing, 2) verhevenheid; **-tor,**

élève, kweekeling. [opheffer, optiller.

Elfen, (Germ. fab.) rondzwevende geesten in menschengedaante: Licht-E. goede, Zwart-E. kwade geesten. (dichter.

Elger (Wm. den), 1679—1703, Nederl. tooneel-

Elgin, 1) Thom. Bruce, grf. v. E. en Kinkardine, 1766—'41, Bri. dipl., bracht de in 't Bri. Museum bewaard wordende E. marbles (zijnde Oud-Gri. beeldhouwwerken, inz. v. d. akropolis te Athene) naar Londen. 2) Zijn zoon James Bruce, grf. v. E., '11—'63, was '46—'54 Engl. gouverneur v. Canada, dwong China ('58—'60) tot openstelling v. vrijhavens, en werd '62 onderkon. v. Indië, waar hij stierf.

Eli, Isr. hoogepri., opvoeder v. Samuel.

Elias, Isr. profeet omstr. 900 v. Chr., ijverde tegen den Baälsdienst; voer ten hemel; **-berg,** bijna 5 D. met. hooge berg in N.Am., op de grens v. Alaska; **-vuur** (Elmsvuur), een elect. verschijnsel boven op masttoppen, torenspitsen, enz.

eli-deeren, uitwerpen, uitstooten; **-sie,** uitwerping, uitstooting, inz. v. vocalen om een hiatus te vermijden.

Eligius. Zie **Eloy.** (deren.

elimin atie, verwijdering; **-eeren,** verwij-

Elink Sterk (Jb. Wm.), '06—'56, Nederl. stk., beoefende ook schilderkunst en muz.

Eliot (George), pseud. der ber. Engl. rom.-schrijfster Mary Anne Evans ('19—'80) eerst gade v. G. H. Lewes, later v. koopman Cross.

Elis, oudt. Gri. kustlandsch. i. d. W. Peloponnesus; hpl. E. met tempel v. Zeus; Olympische spelen.

Elisa, Isr. profeet omstr. 860 v. Chr.

elisie. Zie **elideeren.**

élite, uitgelezenste dl., keur.

elixir, versterkende droppeltjes.

Elizabeth, vrouwennaam (b.v. in 't N.T. Lucas 1 : 5), inz. 1) de heil. E. v. Thuringen, † 1231, heil. verklaard 1235, dtr. v. Andreas II v. Hong., gmln. (later wed.) v. Ludwig v. Thuringen. 2) E. Tudor, 1533—1603, kng. v. Engld., dtr. v. Hendrik VIII, herstelde de Anglicaansche Kerk, liet 1587 Maria Stuart onthoofden, steunde de Ned. tegen Spanje. 3) E., sedert 1741 keizerin v. Rusland, 1709—62, dtr. v. Peter d. Gr. en Catharina I, leidde een ergerlijk leven. 4) E. Charlotte: *a*) 1597—1660, moeder v. d. Gr. Krv. v. Brandenburg, *b*) 1652—1722, was 1671 gehuwd met htg. Filips I v. Orleans, den br. v. Lod. XIV (deze laatste verwoestte 1681 de Palts, om reden zij aanspraak wilde doen gelden op den Fr. troon) „Belangrijke brieven". 5) E. Christine, 1715—97, gmln. v. Fred. d. Gr. 6) E., zuster v. Lod. XVI, werd 1794 onthoofd. 7) Louise E., '01—'73, gmln. v. kon. Fred. Wlm.

IV v. Pruisen. 8) Amalia Eugenia E., geb. '37 te Munchen, tegw. keizerin v. Or., gmln. v. Frans Jozef I. 9) E., geb. '43 te Wied, regeerende kng. v. Rumenië (gmln. v. Karel I), is ook schrijfster (pseud. Carmen Sylva).

Elkerzee, d. in Zeel., 1 u. v. Brouwershaven.

Elkom (Elekom), d. in Geld., 3 u. v. Arnhem.

Ellemeet, d. in Zeel., k. Zierikzee. (zand.

Ellewoutsdijk, d. in Zeel., 2 u. v. Heinkens-

Elliot, 1) George Aug. E., 1718—90, Engl. geul., verdedigde 1782 Gibraltar tegen 30 D. Fransch en Spanjaarden, werd tot lord Heathfield benoemd. 2) Zijne neven *a*] Sir George E. (1784—'36) en *b*] Sir Charles E. ('01—'75) waren '40 Engl. adm. in China. 3) Ebenezer E., 1781—'49, Engl. volksdichter 4) Zie **Eliot**.

ellip-s, (tlk.) uitlating v. een woord of volzinsgedeelte; (wsk.) gesloten kegelsnede, een langwerpig rond; **-tisch**, (tlk.) waaruit iets weggelaten is, (wsk.) langwerpig rond.

Ellora, vervallene st. (tegw. d.) in de nabijheid v. Bombay, met ber. tempelgrotten.

Elmina (St.-George d'), vroeger Nederl., sedert '72 Engl. bezitting (W. kust v. Afr.).

Elmsvuur (St.-) of St.-Elmusvuur. Zie **Elias**.

Eloah, Hebr. naam van God.

El Obeid, hst. v. Kordofan in Nubië, zetel v. d. Egypt. gouverneur; 50 D. I.

èloge, 1) lofrede. 2) loftuiting, lofspraak.

eloquen-t, welbespraakt, welsprekend; **-tie**, welsprekendheid.

Eloy (Lat. Eligius), † 658, predikte het Christendom, was biss. v. Noyon, werd na zijn dood heilig verklaard.

elpenbeen, ivoor.

Elpenor, een der metgezellen v. Odysseus (Ulysses), door Circe veranderd in een zwijn.

Elphinstone, George E., viscount Keith; Engl. adm., nam 1796, bij de Kaapkolonie, de Nederl. vloot onder Lucas.

Elsasser, 2 br., Friedr. Aug. E. ('10—'45) en Julius E. ('15—'59) beiden landsch.-schilders.

Elsholtz (Frans v.), 1791—'72, Dt. blijspeldichter en novellist.

Elshout, d. in N.Br., 1 u. v. Heusden.

Elsloo, 1) d. in Fri., ca. 2 u. v. Oldeberkoop. 2) d. in Lbg., 1 u. v. Meerssen.

Elspeet, d. in Geld., 3 u. v. Harderwijk.

Elst, 1) d. in Geld., 2 u. van Nijmegen. 2) d. in Utr., 1 u. v. Rhenen.

Elster, 1) twee riv. in 't konkr. Saksen; *a*]de Witte E., zij-riv. v. d. Saale, *b*] de Zwarte E., zij-riv. v. d. Elbe. 2) bpl. in den kreis Zwickau (konkr. Saksen).

Elton, Russ. Zoutmeer der Kirgisensteppe.

Elzheimer (Adam). 1574—1620, Dt. landsch.-schilder (v. d. Nederl. school).

Elvas, Port. vest. a. d. Sp. grens; 11 D. I.

Elven (Henry Louis Tetar v.), 1782—'55, Nederl. stenograaf, dichter en ltk.

Elversèlt (Hendr. v.), † 1781, Nederl. kluchtspeldichter. (**Champs.**

Elysées (Champs), 1) Zie **Elysium.** 2) Zie

Elysium, woonplaats der gelukzaligen.

Elyzeesche velden. Zie **Elysium**.

Elzas, in 1697 door Lod. XIV v. Fra. aan Dtl. ontweldigde, in den Dt.-Fr. oorlog '70—'71 door Dtl. herwonnene (8 D vierk. km. met 1 mn. 73

D. I.) reg.-districten Neder- en Opper-E., met Lotharingen het Dt. rijksland E.-Lotharingen (14 a 15 D. vierk. km., 1 a 2 mn. inw.) hst. Straatsburg. De bewoners heeten Elzassers.

Elzeneur. Zie **Helsingör.**

Elzevier, 1) Hollandsche boekdrukkers fam. te Amst. en te Leiden 1583—1640; gewaardeerde uitgaven v. klassieken. 2) Pieter E. Pz., 1643—96, 3) Corn. E., 18e eeuw, Nederl. ltk. en dichter.

Elzheimer. Zie **Eltzheimer.**

email, smelt (eene glasachtige gesmolten zelfstandigheid); **-leeren,** met smelt overtrekken.

eman-atie, uitstrooming; **-eeren,** uitstroomen.

emancip-atie, toekenning van dezelfde rechten die anderen hebben (E. der vrouwen, thans overal nagestreefd; E. der Joden, tegw. in alle beschaafde landen reeds een feit); **-eeren,** gelijke rechten toekennen (b.v. aan de vrouw als aan den man, aan de Joden als aan de Christenen).

Emanuel, 1) E. I. bijgn. de Gr., geb. 1469, van 1495 tot 1521 kon. v. Port., dat onder hem zijne „gouden eeuw" had (zie **Gama** en **Cabral**). 2) E. Philibert v. Savoye, 1555 landvoogd in de Ned., tot 1559, toen hij Savoye terugkreeg, † 1580. 3) E. v. Portugal, zoon v. Antonius v. Crato (den gml. v. Emilia, dtr. v. prins Willem I v. Oranje), † 1638.

emball-age, verpakking; **-eeren,** inpakken.

embargo, in oorlogstijd op koopvaardijschepen v. d. vijand gelegd beslag. (schepen.

embarqu-ement, inscheping; **-eeren,** in-

embleem, zinnebeeld.

embonpoint, zwaarlijvigheid.

embryo, onvoldragene lijfsvrucht.

Emden, zee- en kpst. in Hannover, nabij den mond der Eems (Dt. Ems); 14 D. I.

emer-itaat, pensioen (voor geestelijken); **-itus,** op pensioen gesteld.

Emerson (Ralph Waldo), '03—'82), N.Amer. wijsgeer. ltk. en dichter.

émeute, muiterij.

emigr-ant, landverhuizer. (inz.) uitgewekene uit het vaderland wegens geloofsvervolging; —**atie,** landverhuizing, **-eeren,** elders een nieuw vaderland zoeken.

Emilia, landsch. in Middel-Italië (naar de reeds 187 v. Chr. aangelegde Via Æmilia), tuss. Po en Apennijnen, omvat 8 prov. v. h. konkr. Italië.

eminen-t, uitstekend, hoog verheven; **-tie,** sedert 1630 titel van kardinalen en geestelijke keurvorsten.

emir, (in 't Oosten) vorst (als titel).

émissaire, 1) geheim zendeling. 2) bouc —, zondenbok.

emissie, uitgifte, inomloopbrenging.

Emme, twee Zwits. riv.; de Kleine E., zij-riv. v. d. Reuss; de Groote E., zij-riv. v. d. Aar, doorstroomt het Emmerdal (ber. kaas).

Emmen, d. in Drente, 6 u. van Assen.

Emmerik, Pruis. st. in de Rijnprov., a. d. Rijn: 10 D. I.

Emmikhoven (en **Waardhuizen**), d. in N.Br., 3 u. v. Heusden. (meest over Fri.

Emmius (Ubbo), 1547—1625, Nederl. geschsch.,

emolumenten, toevallige inkomsten boven en behalve de vaste jaarwedde.
emotie, aandoening.
Empedokles, ber. Gri. wijsgeer uit Agrigentum, omstr. 450 v. Chr.; moet zich in den krater v. d. Etna gestort hebben.
Empel (of Eempel), d. i. N Br., 1 u. v. den Bosch.
empha-se, klem, nadruk, stemverheffing; **-tisch,** nadrukkelijk, met verheffing van stem.
empir-ie, door ondervinding (niet door studie) opgedane wetenschap (inz. in de gnk.); **-isch,** op de ondervinding (niet op de theorie) gegrond; **-ist (-icus),** iemand (inz. gnh.) wiens kunde niet op theoretische gronden, maar louter op de ondervinding berust, (minachtenderwijze) kwakzalver.
emporium, (kph.), stapelplaats.
Empyreüm. Zie **Elysium.**
Ems, 1) riv. Zie **Eems,** 2) meestal Bad-Ems gen., ber. bpl. in 't Lahndal; 7 D.L.; -er pastilles.
emulsie, amandelmelk (schoonheidsmiddel).
Enakskinderen, Kanaänitische reuzen, verslagen door Jozua.
encaustiek, was(kleuren)-schilderkunst.
enceinte, eene ruimte omsluitende grensmuur, afschutting, heining, boomenrij, enz.).
Encina (Juan del), 1469—1534, Sp. dichter, vader v. h. Sp. drama.
Encke (Joh. Frans), 1791—'65, ber. Dt. strk.
enclave, grondgebied van de eene mogendheid, hetwelk een inham vormt in 't grondgebied eener andere mogendheid, welke laatste dat stuk grond zou noodig hebben om hare grenzen af te ronden.
encyclisch, rondgaande brief, inz. v. d. Paus a. d. bisschoppen.
encyclope-die, wbk. v. kunsten en wetenschappen; ber. is die v. Diderot en d'Alembert (1751—72). De medewerkers daaraan noemt men **-disten.**
endemisch, (van ziekten) in eene bepaalde landstreek inheemsch, daaraan bijzonder eigen.
Ender, 1) Joh. Nepom. E., 1793—'54, Dt. hist.- en portretschilder. 2) Zijn br. Thomas E., Dt. landsch.-schilder.
Endor, st. in 't oude Israël; daar woonde de tooveres, die door Saul werd geraadpleegd.
endos-sement, overdracht (van een wissel); **-seeren,** den eigendom (van wissels) aan een ander overdragen en dat schriftelijk verklaren op de rugzijde (Fr.: „en dos").
Endymion, 1) (Gri. fab.) een schoon jongeling, die in zijnen slaap door Selene (de godin der maan) gekust werd; 2) titel v. een roman v. Disraeli.
ener-gie, geestkracht; **-gique,** krachtig.
enfant, (Fr.) kind; enfant terrible, iem. die zijne partijgenooten telkens in verlegenheid brengt.
Enfantin (Barth. Prosper), 1796—'64, Fr. socialist. die de leer v. St.-Simon in practijk trachtte te brengen.
Enfield, fabr.-st. nabij Londen, 19 D. I.; ge-
Engadin, door de Inn doorstroomd Alpendal in ZO. Grauwbunderland (Opper- en Neder-E.).
engel, 1) hemelbode, godsgezant, geest uit het hemelrijk; aarts-e., dito v. d. hoogsten rang: Engelengroet. Zie **Angelus;** Engelenzusters.

orden v. nonnen en kloostervrouwen. 2) Joh. Jac. E., 1741—'02, vn. Dt. prozaschrijver.

Engeland, het land der Angelen, de grootste (Z.) helft v. Britannië, en 't hoofdbestanddeel v. Gr.-Britannië ('t Bri. rijk). 132 D. vierk. km., ca. 25 mn. bew.; met 't prinsdom Wallis (Wales), 151 D. vierk. km. en 26 mn. bew., te zamen ingedeeld vroeger in 52 counties (d. i. graafschappen), tegw. in 11 distr.; hst. Londen. De bew. heeten Engelschen

Engelbert, 1) d. in Gron., 1 u. v. de st. Gron. 2) E. de Heilige, 1216 abiss. v. Keulen, 1225 vermoord.

Engelbrechtsen (Corn.). 1468—1533, Nederl. schilder, leerm. v. Lucas v. Leiden.

Engelen, d. in N.Br., 1 u. v. den Bosch.

Engelhardt (Karl Aug.), 1768—'34, Dt. schrijver en dichter (pseud. Richard Roos).

Engelsburg, kasteel bij Rome; oudt. begraafplaats v. keizer Hadrianus.

Engelsch, van of uit Engld.; **-e kerk,** zie **Anglicaansche kerk; -e pleister,** met vischlijm bestreken taf; **-e taal,** van alle talen op den aardbol de meest verbreide; **-leder,** zeer vast weefsel v. boomwol; **-e ziekte** (Lat.: **rachitis**), eene ziekte v. kinderen, in de 17e eeuw door Engl. geneesheeren beschreven; **-zout,** zie **Epsom.**

Engelum. Zie **Englum.**

engerling, larve v. d. meikever.

Enghien (Louis Ant. Henri de **Bourbon, htg.** v.), 1772—'04, zoon v. d. prins v. Condé, op last v. Nap. I te Ettenheim gevangen genomen en te Vincennes gefusilleerd.

Englum (of **Engelum**), d. in **Fri., ruim 1** u. v. Berlicum.

Engwier (of Engwierum), d. in **Fri., 2 u** v. Bolsward.

Enk von der Burg (Mich. Leop.), 1788—'43 (zelfmoord), Dt. wijsgeer, rom.-schr. en dichter.

Enkhuizen, st. (6 Dt. I.) in N.Holl. a.d Zuiderzee.

Ennius (Quintus), 239—168 v. Chr., Rom. dichter (heldendicht, treurspel en blijspel).

Ens (of Ens), riv. in Opper-Or., ontlast zich bij E. in 't reg.-district Lintz in den Donau.

enquête, ambtelijk onderzoek.

enragé, verwoed.

Ens. Zie **Euns.**

Enschedé, fabr.-st. in Oijs., 6 D. I.; brand '62.

Enschot, d. in N.Br., 1 u. v. Tilburg.

ensemble, uit de harmonie tuss. al de deelen onderling ontstaand goed geheel.

Enspijk (of Enspijk), d. in Geld., ruim 1 **u.** v. Geldermalsen.

Entens v. Mentheda (Barthold), een berucht watergeus, plunderde Ameland (1570) en sneuvelde voor Gron. (1580).

entente, verstandhouding; **-cordiale, hartelijke** verstandhouding.

Enter, d. in Oijs., 2 u. v. Almelo.

enteren, met haken aan boord klampen (een vijandelijk schip).

enthousias-meeren, -mus (d. i. geestdrift) vervullen; **-t,** iem. die **-tisch** (d. i. vol geestdrift) is.

Entlebuch. Zwits. d. in 't dal E. (k. Lucern), dat door de Entle en Emme doorstroomd wordt.

entomo-logie, insektenkunde; **-loog,** insektenkundige.

en-tout cas, (spr.: antoeka), parasol, die groot genoeg is om ook als paraplu te kunnendienen.
entr'acte, tusschenbedrijf; (ook:) pauze.
entrechat, kuitenflikker.
entrée, 1) intrede. 2) voorgerecht bij maaltijden, 3) inleidend toonstuk.
Entre Minho en Douro, Port. prov.
entre nous, onder ons, in vertrouwen.
entrepôt, rijksmagazijn, waarin men koopwaren laat bergen, om eerst dan, wanneer men ze weder er uit wenscht te halen, de rechten op in-, uit- of doorvoer er van te betalen.
Entre Rios, prov. der Argentijnsche rep.
entresol, insteekkamertje.
entrevue, samenkomst.
Entz, zij-riv. v. d. Neckar in Wurtemberg.
Entzio, 1225—72, kon. v. Sardinië, was een onechte zoon v. keizer Fred. II; hij werd 1249 door de Bologneezen gevangen genomen, en stierf in de gevangenis.
environs, omstreken. (Ares (Rom. Mars).
Enyo, (Gri. fab.) de Rom. Bellona, zuster van
Enzio. Zie **Entzio.**
Eos, (Gri. fab.) de Rom. Aurora.
Eötvös (Jos., baron v.), '13—'71, Hong. stm. en novellist.
Epacta, getal der dagen, op 1 Jan. verloopen sedert de laatste nieuwe maan.
Epaminondas, 418—362 v. Chr., vhr., bevrijdde Thebe v. h. Spart. juk, overwon bij Leuktra (371 v. Chr. met Pelopidas) en bij Mantinea, waar hij sneuvelde (gemarteld.
Epaphras, metgezel v. Paulus, te Colossae
Epaphroditus, geheimschrijver v. Nero.
eparchie, stadhouderschap.
epaulet, onderscheidingsteeken op den schouder v. officieren.
Epe (of Eep), d. in Geld., 3 u. v. Appeldoorn.
Epée (Carl. Mich., abbé de l'), 1712—89, stichtte 1770 te Parijs 't eerste doofstommen-instituut.
Epen en **Eperheide,** twee d. in Lbg., gem. Witten.
Eperies, Hong. st. a. d. Tascza; 10 D. I.
Épernay, st. in 't Fr. dep. Marne, a. d. Marne, 16 D. I.; stapelplaats v. d. Champagnewijn.
epheben, Gri. jongelingen v. 18 a 20 j.
ephemeer, slechts één dag durende.
ephemeriden, strk. jaarboeken met opgaaf v. d plaats der hemellichamen voor elken dag.
Ephesus, Ephese, in de oudheid ber. Ion.-haven en kpst. in Klein-Azië, a. d. mond v. d. Kaystro, met 't wereldwonder v. d. Artemis-tempel (zie **Herostratus**). Aan de christengem. te E. (a. d. Epheser) richtte Paulus een zendbrief; 431 concilie te E.
Ephialtes, verrader v. d. Grieken, 480 v. Chr. bij de Thermopylen.
ephoren, opzichters over de regeering te Sparta.
Ephraïm, 2e zoon v. Jozef; de naar hem gen. stam E. vormde een dl. v. h. rijk Israël.
Epicharmos, 5e eeuw v. Chr., Gri. blijspeldichter. (rea; congres '21.
Epidauros, havenst. op 't Gri. sch.-eil. Mo-
epidemie, algemeen heerschende ziekte; **-misch,** algemeen heerschend, velen gelijk-
epidermis, opperhuid. [tijdig aantastend.
Epigonen, 1) nakomelingen, inz. de zonen der 7 tegen Thebe (1250 v. Chr.) gesneuvelde hel-

den. 2) navolgers v. anderen in de kunst.
epigram, puntdicht.
Epiktetos, stoïcijnsch wijsgeer te Rome, was omstr. 50 na Chr. in Phrygië geboren.
Epikur os, 341—270 v. Chr., Gri. wijsgeer, die, evenals Aristippos, het hoogste doel zocht in de eudemonie, d. i. het kalme, ongestoorde geluk; verkeerd begrepen door velen, die hem toeschreven dat doel te zoeken in zingenot; **ist,** verfijnde lekkerbek; **-istisch,** de zinnen streelend.
epilep sie, vallende ziekte; **tisch,** aan vallende ziekte lijdend.
epiloog, narede, slot eener redevoering.
Epimenides, Gri. ziener uit Kreta, pri. en dichter, sliep volgens de legende 50 j. achtereen in eene spelonk: 596 v. Chr. bij Athene.
Epimetheus, br. v. Prometheus, nam de door dezen afgewezene Pandora met hare rampen en onheilen inhoudende doos bij zich op.
Épinal, hpl. v. h. Fr. dep. der Vogesen, a. d. Moezel; 14 D. I.
Epinay (Louise Florence Pétronelle d'), 1726—83, vriendin van Jean Jacques Rousseau, stond 1756 aan hem de „Ermitage" af.
Epiphanía, Driekoningenfeest.
Epirus, NW. landsch. v. h. oude Hellas (Zie **Pyrrhus**); sedert 1466 Tu. (hoorende.
episch, tot 't epos, tot de verhalende dk. be-
episcop-aal, bisschoppelijk (-aal stelsel, in de R. K. kerk de leer. die a. d. biss. de hoogste macht toekent; **-ale kerk,** de Engl staatskerk); **-aat,** 1) bisdom, 2) bisschoppelijke waardigheid; **-us,** biss.
episode, ingelascht verhaal.
epistel, brief, (bijb.) zendbrief; Epistolae obscurorum virorum, „Brieven der domperridders", satire v. von Hutten e. a. tegen de geestelijken (1515 e. v.).
epitaphium, grafschrift.
epithalamium, bruiloftslied.
epitheton, (tlk.) toevoegsel, (fig.) bijnaam; - ornans, versierend toevoegsel.
epitome, beknopt uittreksel.
epopee, Zie **epos.**
époque, tijdstip waarmee een nieuw tijdvak aanvangt; - maken, opgang maken.
epos, verhalend dichtstuk, heldendicht. Zie
eppe, (plk.) selderie. [**episch.**
Eppenhuizen, d. in Gron., 2 u. v. Onderdendam.
Epsom, marktvlek ZW. v. Londen; mineraalbron: E. salt, Engelsch zout.
Equator, Zie **Æquator.**
equilibr-e, evenwicht; **-ist,** koordedanser.
equipage, 1) scheepsbemanning. 2) eigen rijtuig met toebehooren.
equipementstukken, voorwerpen die tot de uitrusting v. een krijgsman behooren.
équivoque, dubbelzinnig, (als z. n.) dubbelzinnigheid, (fig.) niet voor de ooren v. vrouwen geschikte kwinkslag.
Erard (Séb.), 1752—'31, ber. Fr. piano-fabrikant.
Erasmus (Desiderius), 1467—1536, ber. Nederl. ltk., humanist, voorlooper v. d. Kerkhervorming (waarbij hij zich echter niet aansloot); † te Bazel; stb. in zijne geb.-pl. Rotterdam.
Erato, muze der erotische dichtkunst.
Eratosthenes, 275—194 v. Chr., ber.

dig Gri. **geleerde (wk., strk., tlk. en dichter), hoofd der Alexandrijnsche bibl., werd** blind, en liet **zich daarom doodhongeren.**

Erbil. Zie **Arbela.**

Ercilla y Zuñiga (don Alonzo de), 1533—95, Sp. heldendichter **(oorlogen der** Spanjaarden in Chili).

Erckmann (Em.), **geb. '22,** schreef met Al. Chatrian, **geb. '26, een aantal het volksleven** in den Elzas schilderende Fr. romans.

Erebos, (Gri. fab.) zoon v. Chaos, en vader van nacht, ether en dag; (ook:) onderwereld, schimmenrijk.

Erebus, 1) ca. 4 D. met. hooge vuurspuwende berg in 't antarctische Victoria-land ('42 door Ross ontdekt). 2) Zie **Erebos.**

eremiet. Zie **kluizenaar.**

erfopvolging. Zie **successie.**

Erfurt, st. in Pruis. Saksen, a.d. Gera; 58 D.I.

erfzonde, (theo.) door Adam's **val** ontstane verdorvenheid v. h. menschdom.

ergo, bijgevolg.

Eric. Zie **Erik.** (lemborg.

Erichem (of Erkum), d. in Geld. 2 u. v. Cu-

Ericsson, 1) John E., '03—'69, Zw. wkt., sedert '39 in Nieuw-York, uitv. v. d. calorimachine, bouwde den 1en monitor, en verbeterde de schroef aan stoombooten. 2) Zijn br. Nils E., '02—'70, stond a. h. hoofd der Zw. spoorwegen, bouwde grootsche sluizen en kanaalwerken, **werd** '60 in den Zw. adelstand verheven, en † te Stokholm.

Erie, st. met **28 D. I.** op den Z. oever v. h. E.-meer, zijnde het zuidelijkste der 5 gr. Canadasche meren en door 't E.-kanaal met de Hudson-riv. (Nieuw-York) verbonden.

Erik, naam v. versch. kon. v. Dnm. en v. Zweden, inz.: 1) E. VII, bijgn. de Pommeraan, werd in 1412 kon. v. d. beide landen. doch 1437 uit Zweden verdreven, en 1439 in Dnm., afgezet; † 1459. 2) E. XIV Wasa, sedert 1560 de opvolger v. Gustaaf Wasa in Zweden, **werd** 1569 afgezet, en 1577 door vergif uit den **weg** geruimd. 3) Eriksgadan (d. i. de weg **of straat** van Erik) heette oudt. een omtocht der Zw. koningen onder bevestiging v. d. volksvrijheden.

Erinna, Gri. dichteres, vriendin v. Sappho.

Erinnyen, (Gri. fab.) Furiën (Tisiphone, Alekto, Megera).

Eris, (Gri. fab.) **godin** v. d. tweedracht, **die** door den E.-(of Twist-) appel als schoonheidsprijs twist onder de godinnen en daardoor den Trojaanschen oorlog teweegbracht. (veroverd door de Russen.

Eriwan, vest. in Az. Rusland; 16 D. I.; '27

Erk (Ludw.), '07—'33, Dt. verzamelaar **en** comp. v. volksliederen.

Erkel (Frans), geb. '10, Hong. comp.

Erkum. Zie **Erichem.**

Erlangen, Beier. st. in Mittelfranken a. d. Regnitz; 15 D. I.; unvt. (wijnbouw.

Erlau, Hong. st. (Eger), a. d. E.; 21 D. I.;

Ermeland (Ermland), landsch. in 't Oostpruis. reg.-distr. Koningsbergen.

Ermelo, d. in Geld., 1 u. v. Harderwijk.

Ernesti (Joh. Aug.), '07—'81, ber. Dt. philoloog en latinist.

Ernst, 1) **abtg, v.** Or., zoon v. keizer Max., **was** 1592—95 landvoogd in de Ned. 2) E. Casimir, zoon **v.** *grf.* Jan v. Nassau, **was** 1620—32 **sthr. v. Fri.** 3) E. August, vijfde zoon v. George III v. Engld., 1771—'51, **was** sedert '37 **kon. v.** Hannover, schafte de grondwet **af, en** verdreef de 7 protesteerende Göttinger **hoogleeraren.** 4) E.. 1441—86, sedert 1464 **krv. v. Saksen,** regeerde **gemeenschappelijk** met **zijn br.** Albert tot 1485 (deeling: Ernestijnsche **en** Albertijnsche linie). 5) E. II, geb. '18, **htg. v. Saksen-Koburg-Gotha,** sedert '44 (toen **hij zijn** vader E. I opvolgde). vrijzinnig, **vriend v.** wetenschap en kunst, reisde '62 in NO. Afr., **en** componeert zelf opera's. 6) E. II, htg. v. Zwaben i. d. 11e eeuw, held v. een volksboek en v. een drama v. Uhland. 7) Heinr. Wilh. E., '14—'65, Dt. viool-virtuoos en comp.

Ero-s, (Gri. fab.) god der liefde (de Rom. Amor), zoon **v.** Aphrodite (Venus); **—tisch,** de liefde betreffende. Zie **Anteros.**

Erp, d. in N.Br., a. d. Aa, **1 u. v.** Veghel.

Erpenius (Thomas), † 1624, prof. der Oostersche talen te Leiden, leende boeken (en dus ook de hist. vermaarde kist.) aan Hugo de Groot op Loevestein.

err-ata, fouten. inz. Drukfouten; **—atisch,** ronddolend. verstrooid (—atische blokken, door gletschers uit hunne oorspronkelijke plaats weggevoerde blokken graniet); **-eur,** 1) dwaling, 2) vergissing

Ersch (Joh. Sam.), 1766—'18. Dt. **bibliograaf,** prof. te Halle, schreef (met Gruber) eene **algemeen** bekende encyclopedie.

erts, metaalhoudende delfstof.

Ertsgebergte, 1) grensgebergte tuss. Saksen en Bohemen. 2) gebergte in Zevenbergen.

eruptie, (op de huid) uitslag; (van vuurspuwende bergen) uitbarsting.

Erwin, geb. omstr. 1240 te Steinbach, † 1318 te Straatsburg, Dt. bouwmeester, begon 1277 den (door zijne zonen en kleinzonen voortgezetten) bouw **v.** d. Straatsburgschen Dom.

erwtenworst, in den Dt.-Fr. oorlog ('70—'71) bij 't Dt. leger veel gebruikt voedsel. zijnde een mengsel v. erwtenmeel, rundvet, uien en spek, uitgevonden door Grüneberg te Berlijn.

erysipelas, (gnk.) kwaadaardige roos.

Eryx, (lab.) een door Hercules overwonnen reusachtige vuistvechter op Sicilië; de berg, waar hij begraven ligt (Monte San Giuliano) en de st. daar met tempel v. Venus Erycina.

Erzerum, Tu. vest. in Armenië; 40 D. L.; zetel v. een abiss.; kph.

Esch, d. in N. Br., 1 u. **v.** Boxtel.

Escharen, d. in N. Br., **ca.** 1 u. v. Grave.

Eschenbach, Wolfram **v.** E. (bij Ansbach), ber. middeleeuwsch Dt. dichter (,,Parcival", enz.); † 1225. (Inde: 16 D. I.

Eschweiler, Pruis. **st. i. d.** Rijnprov., **a. d.**

escompte, disconto.

escorte, mil. geleide, bedekking.

Escosura (Don Patricio de la), geb. '07, **Sp.** stm., dichter en rom.-schr.

Escurlaal, vlek i. d. Sp. prov. Madrid, **en** prachtvol gebouw v. Filips II (kl., paleis **en** koninkl. grafkelder). E.-schapen, merinos schapen, rijk aan wol (E.-wol).

Esdraelon, vlakte in Palestina; 17 April 1799 overwonnen de Franschen hier de Turken.
eskader, afdeeling eener oorlogsvloot.
eskadron, troep cavalerie (150 paarden).
Eskimo's, bewoners v. Groenland, Labrador, Alaska, enz.
Esmarch (Joh. Aug. Friedr.), geb. '23, ber. Dt. gen., maakte zich zeer verdienstelijk jegens de hlk. dienst in 't leger.
esoterisch, alleen voor de ingewijden bestemd.
Espartero (Baldomero), 1792—'79, ber. Sp. genl. en stm., '37 grf. v. Linchana, '39 htg. v. Vittoria; '41 regent v. Spanje, '43 afgezet, '48 weder aangesteld; '54—'66 minister-pres.; sedert stil levende. (bon.
Espichel, kaap in Portugal, 6 u. Z. v. Lissa-
Espinel (Vicente), 1551—1634, Sp. dichter en comp.
esplanade, voorplein eener vesting, tuss. de stad en de citadel; (ook:) wandelplaats.
esprit, geest; esprit de corps, bentgeest.
Espronceda (José de), '08—'42, Sp dichter.
Esq., verkorting v. **Esquire** (zooveel als „weledelgeboren heer" of „weledele heer"). De Engelschen zetten dat **Esq.** eenvoudig achter den naam v. d. persoon, zonder iets vóór den naam.
Esquiros (Alphonse), geb. '14, Fr. rom.-schr. en dichter; republikein.
Esra (of Ezra), Joodsch pri., omstr. 458 v. Chr. eene schare Joden uit Babylon terugvoerende naar Jeruzalem, en den Joodschen eeredienst opnieuw vestigende. Het boek E., een der boeken v. h. O. T.
Essēers (Esseners), Joodsche sekte 2e eeuw v. Chr.; ze leefden als kluizenaars in de natuur. (a. d. Drave; 19 D. I
Essegg (Esek), versterkte st. in Slavonië,
Essen, st. in 't Pruis. reg.-distr. Dusseldorf, in een rijk steenkolengebied; 65 D. I.; fabr. van Krupp (zie dien naam).
Essequebo, landstreek in Engl. Guyana, tuss. den Orinoco en de E.-riv.
Essex. 1) beteekent „Oost-Saksen", was een der Angelsaksische konkr.; een dl. daarvan is 't tegenwoordig Engl. grfs. E. (hpl. Chelmsford). 2) Rob. Devereux, grf. v. E., 1567—1601, stiefzoon v. Leicester, genoot evenals deze de gunst v. kng. Elizabeth, veroverde 1596 Cadix, doch werd onthoofd wegens hoog verraad ('t sluiten v. een wapenstilstand met de Iersche opstandelingen).
Este, 1) st. in de Ital. prov. Padua; 6 D. I. 2) oud Ital. vorstelijk geslacht, splitste zich in de IIe eeuw in twee stammen (den Ital. of Fulco-stam en den Dt. of Welfenstam
Estella, Sp. st. a. d. Ega; 6 D. I.; '73—'75 hoofdkwartier v. Don Carlos.
Esterhaz, d. in 't Hong. com. Ödenburg, en stamslot v. d. graven en prinsen Esterhazy in Hongarije, o. a. prins Nicolaas E., die '09 de kroon v. Hongarije van de hand wees, hem aangeboden door Nap. I.
Esther, volgens den bijbel de Joodsche gmln. v. d. Perz. kon. Ahasverus; zij redde hare geloofsgenooten v. d. moordaanslag v. Haman (Purimfeest).
Esthland, een der Russ. Oostzee-provinciën,

hpl. **Reval**; met de bijbehoorende eilanden 20 D. vierk. km., 377 D. bew.; de inheemsche bevolking (300 D. Esthen) is v. d. Finschen stam, en spreekt de Esthnische taal.

estrade, verhevene zit- of staanplaats.

Estrées, een oud aanzienlijk Fr. geslacht, o. a.: 1) Gabrielle d' E., † 1599, was de bijzit v. Hendrik IV; van haar stammen de hertogen v. Vendôme af. 2) François Annibal d'E., 1573—1670, Fr. msk. 3) Jean d'E., 1624—1707, Fr. adm., streed tegen M. Adrz. de Ruyter.

Estrella (Serra da), gebergte in Port., W. dl. v. h. Castiliaansche scheidingsgebergte.

Estremadura, 1) Sp. landsch., bestaat uit de prov. Badajoz en prov. Caceres. 2) Port. prov. met de hst. Lissabon.

étappe, stapelpl. en rustpl. bij mil. transporten; —nweg, weg die in halten is afgedeeld.

Eteokles, (Gri. fab.) zoon v. Oedipus en Jokaste, sneuvelde in 't gevecht tegen zijn br. Polyneikes, dien hij doodde.

Ethelred, 2 kon. v. Engld.: E. I sneuvelde 871 tegen de Denen. 2) E. II werd verdreven door de Denen onder Sven, en † 1016.

ethica, zedenleer.

ethno-graaf, beschrijver v. volken; **-graphie** volkenbeschrijving; **-logie,** volkenkunde; **-loog,** volkenkundige.

Étienne, 1) Zie **St -Étienne,** 2) Charl. Guill. É., 1778—'45, Fr. tooneelschrijver.

Etna, vulkaan bij Catania op Sicilië, de grootste v. Europa (Mongibello). Uitbarsting 18 Mei '86.

Eton (of Eaton), Engl. d., t. o. Windsor. E.-College, 1440 gest. geleerden-school.

Etrurië, later Tuscia (vgl. Toskane), Gri. Thyrrhenia, oudt. een aan de Romeinen behoorend landsch. in Middel-Italië, a. d. Tyrrheensche Zee; de bewoners Etrusken (Tusken); Etruskische kunst; de taal (Opschriften), tot heden nog niet voorgoed ontcijferd.

Etsch (Fr. Adige), riv. in Tirol (E.-land het E.-dal v. Botzen af naar beneden) en in Opper-Italië, valt bij Fossone i. d. Adr. Zee.

Ett (Kaspar). 1788—'47, Dt. comp. en beoefenaar v. oude talen.

Etten, 1) d. in N.Br., 2 u. v. Oudenbosch. 2) d. in Geld., 1 u. v. Terborg.

Ettmüller (Ernst Mor. Ludw.), '02—'77, Dt. geschsch., ltk. en dichter, prof. te Zurich.

étude, (muz.) oefenstuk; (teek.) studiestuk.

étui, foedraal, koker.

etymol-ogie, woord-afleidkunde; **-ogisch,** woord-afleidkundig; **oog,** woord-afleidkundige.

Etzel. Zie **Attila.**

Eu, st. in Fra., 5 u. v. Dieppe; 4 D. I.

Eubea, het t. o. Beotië liggende grootste eil. in d. Gri. arch.; tegw. Negroponte, welke It. naam ontstaan is uit Egripo, den Tu. naam zoowel van de hpl. Chalcis of Chalkis als v. d Euripus.

Eubulus, omstr. 370 v. Chr., Gri. dichter v. blijspelen (parodieën op treurspelen).

eucalyptus, gomboom (in Australië).

Eucharistie, (kkl.) Heiligavondmaalsbrood.

eudemonie, epicurismus.

Eudoxia, gmln. v. Peter d. Gr. (en moeder v. Alexis), naar een kl. verbannen; † 1731.

Euganeïsche heuvelen, in N.Italië, ZW. v. Padua.

Eugénie de Montijo, eene Sp. dame, geb. '26 in Granada, '53 gehuwd met keizer Nap. III, woont sedert diens val ('70) te Chiselhurst (Engld).

Eugenius, 1) Frans, „Prins E." (v. Savoye) 1663—1736, uitstekend Or. vhr. (tegen Turken en Franschen) en stm. 2) E. de Beauharnais. Zie **Beauharnais.** 3) vier Pausen (7e, 9e, 12e en 15e eeuw), onbeduidend als zoodanig.

Euklides, 1) E. uit Megara, stichter v. d. Megarische school, volgens welke slechts het goede werkelijkheid is; llg. v. Socrates, † omstr. 424 v. Chr. 2) E. de wiskunstenaar, llg. v. Plato te Athene, leeraarde omstr. 300 v. Chr. te Alexandrië; schrijver v. d. allen lateren als onovertroffen model dienende „Elementen".

Eulenburg (Friedr. Albr., grf. v.), '15—'81, hoofd der expeditie naar de Oostaziatische wateren '59—'62, Pruis. minister v. binnenlandsche zaken '62—'78.

Euler (Leonh.), geb. 1707 te Tlehen (Zwits. k. Bazel), † '83 te Petersburg, een der grootste wiskunstenaars; zoo ook zijn zoon Joh. Albr. E., geb. 1734 te Petersburg en † aldaar 1800.

Eumenes, 1) vhr. v. Alex. d. Gr., sthr. in O. Klein-Azië, † 316 v. Chr. 2) E. II, was 197—159 v. Chr. kon. v. Pergamon, bondgenoot der Rom. tegen Syrië en Macedonië; hij was een vriend v. wetenschap en kunst.

Eumeniden, „de welmeenenden", euphemistisch voor Erinnyen, Furiën.

Eumolpus, Gri. zanger, stichter v. d. Eleusinische mysteriën.

eunuch (Fr.: eunuque), gesnedene, gecastreerde, (inz.) bewaker v. d. harem.

Eupatoria, st. op de W.kust v. d. Krim; 8 D. I.

Eupen, Pruis. fabr.-st. met 15 D. I. in 't reg.-distr. Aken, a. d. grens v. België.

euphem-le (-ismus), verbloemde uitdrukking; **-isch** (-istisch), verbloemd, bewimpeld.

euphonie, welluidendheid.

Euphraat, grootste riv. v. Voor-Azië, ontstaat in 't Armenische hoogland uit de Kara-Soe en Moerad-Soe, stroomt, bij Korea met den Tigris vereenigd, als Sjatt-el-Arab (d. i. Arabieren-riv.) in de Perz. Golf uit.

Euphrosyne, eene der 3 Gratiën.

Eupolis, geb. omstr. 445 v. Chr., Gri. blijspeldichter.

Eure, 1) zij-riv. v. d. Seine. Daarnaar 2) twee dep. v. Fra.: *a*) dep. E. (hpl. Evreux), en *b*) dep. E. et Loir (hpl. Chartres).

Euripides, 480—406 v. Chr., ber. Gri. treurspeldichter, schreef 92 treurspelen; na Æschylus en Sophokles is E. de grootste.

Euripus, zeeëngte tuss. Griekenland en Eubea.

Europa, 1) (fab.) dtr. v. d. Phenischen kon. Agenor, werd door Zeus in de gedaante van een stier geschaakt en naar Kreta ontvoerd. 2) (adk.) 't kleinste, maar gewichtigste werelddeel v. d. Oude wereld, ca. 10 mn. vierk. km., ca. 341 mn. bew. (Europeanen).

Eurotas, riv. bij Sparta, tegw. Iri.

Eurybyades, bevelhebber der Spart. vloot 480 v. Chr. (Tweede Perz. oorlog).

Eurydice, (Gri. fab.) gemin. v. Orpheus, die in den Hades afdaalde om haar terug te halen.

Eurystheus, (Gri. fab.) kon. v. Mykene, **droeg aan Herakles de 12 taken op.**
Eusebius, 1) E. Pamphili, omstr. 270—340, biss. v. Cesarea, kerkvader. 2) E. v. Nicomedië, patriarch v. Constantinopel, **Pres. der** Synode v. Antiochië (341).
Eustatius. Zie **St.-Eustatius.**
Euterpe, muze v. h. lierdicht.
Eutin, hst. v. h. Oldenburgsche prinsdom Lubeck, a. h. E.-ermeer; ca. 5 D. I.; geb.-pl. v. Karl Maria v. Weber.
Eutropius, Rom. geschsch., omstr. 370 n. Chr.
Eva, volgens den bijbel de eerste vrouw.
evacu-atie, ontruiming; **-eeren,** ontruimen.
Evander, een Arkadiër, bracht den akkerbouw naar Italië.
Evangelie, (theo.) **H. S. der Christenen.**
Evans. Zie **Elliot.**
Evenaar (Evennachtslijn), **eene denkbeeldige** lijn (Linie) om den aardbol, evenwijdig van de beide polen.
eventu-aliteit, gebeurlijkheid; **-eel,** bijgeval.
Everdingen, 1) d. in Z.Holl., a. d. Lek, 1 u. v. Vianen. 2) drie Nederl. schilders in de 17e eeuw, de 3 br. **Casper v. E.,** Albert v. E. en Jan v. E.
Everest (Sir George), 1790—'66, Engl. ingenieur, stond aan 't hoofd der opmeting v. Bri. Indië. Hem ter eere is de hoogste top v. d. Himalaya Mount E. genoemd (zie **Gaurisankar**).
Evertsen, Zeeuwsch geslacht van zeehelden: 1) kapitein Johan E., sneuvelde 1617 tegen een kaper. 2) Zijne vijf zonen: *a*) **Jan E.,** adm., **sneuvelde 1666 tegen de Engelschen.** *b*] **Evert E., sneuvelde 1625 als kapitein voor Gravelingen.** *c*] **Pieter E.,** † 1625 als kapitein, *d*] Geleyn E., gesneuveld 1627 bij Lissabon. *e*] **Cornelis E.,** sneuvelde 1666 als adm. in den vierdaagschen zeeslag. 3) twee zonen van adm: Jan E.: *a*] Jan E., sneuvelde 1649 tegen zeeroovers. *b*] Cornelis E., aan wal † 1679 als adm. 4) twee zonen v. adm. Cornelis E., beiden insgelijks adm., stierven beiden aan wal: *a*) Cornelis E., † 1706. *b*] Geleyn E., † 1721.
eviden-t, klaarblijkelijk; **-tie,** klaarblijkelijkheid.
evolutie, krijgsbeweging.
Evora, hpl. der Port. prov. Alemtejo; 13 D. I.
Evreux, hpl. v. h. Fr. dep. Eure, a. d. Iton; 14 D. I.
Ewald, 1) Georg E., '03—'75, prof. der Oostersche talen te Göttingen (een der Göttinger zeven). 2) Joh. E., 1743—81, Deen. dichter.
Ewijk, d. in Geld., 2 u. v. Druten.
exact, nauwkeurig; **-e wetenschappen, waarbij** alles streng bewijsbaar is.
exaltado, in Spanje: heethoofd.
exaltatie, opgewondenheid.
examinandus, examen-aflegger.
exarch, oudt. titel v. d. te Ravenna residerenden Byz. sthr. in Italië.
excedent, meerbedrag.
excell eeren, uitmunten; **-ent,** uitmuntend, voortreffelijk; **-entie,** titel van in functie zijnde ministers en sommige andere hooge staatsdienaren.
excentriek, overspannen; (als z. n.) **beweegbaar toestel, waardoor** een spoortrein v. h. eene spoor op het andere gebracht wordt.

exceptie, 1) uitzondering. 2) **tegenbedenking.** 3) (fam.) **spaak** in 't wiel.
excerpt, uittreksel (uit een geschrift).
excess, buitensporigheid; **-sief,** buitensporig.
Exchequer, schatkist; court of E.,Algemeene Rekenkamer.
excommunicatie, uitstooting **uit de kkl. gemeenschap,** (kkl.) groote ban.
excrement, uitwerpsel.
execu-teeren, ten uitvoer leggen (een vonnis), ter dood brengen (een ter dood veroordeelde); **-tie,** 1) tenuitvoerlegging (v. een vonnis), 2) voltrekking v. d. doodstraf.
exeg-ese, bijbel-uitlegging; **-eet,** bijbel-uitleggkundige; **-etisch,** bijbel-uitlegkundig.
exem-pel, voorbeeld; **-plaar,** voorbeeldig, (als z. n.) een der vele.
exequatur, erkenning v. eene **benoeming tot** consul door de hooge regeering **v. h. land** waar hij gevestigd zal zijn.
exer-citie, oefening in den wapenhandel; **-ceeren,** deelnemen a. d. exercitie.
Exeter, hpl. v. h. Engl. grfs. **Devon, a.d. Exe;** 38 D. I.; kathedraal.
exhibitie, o v e r legging (v. bewijsstukken); (in Engld. ook:) tentoonstelling.
exil, 1) verbanning, 2) ballingschap; **-eeren,** verbannen.
exist-entie, ('t) bestaan; **-eeren,** bestaan.
Exmouth (Edw. Pellew, viscount), 1757—'33, Engl. adm., bombardeerde '16 met de Nederlanders Algiers. (uit Egypte").
Exodus, 2e Boek v. Mozes in 't O.T. („uittocht
exorbitant, bovenmatig, ontzaglijk.
exorcismus, uitdrijving v. d. duivel.
exoterisch, niet enkel voor de ingewijden.
exotisch, (plk.) uitheemsch.
expatriëeren, zijn vaderland verlaten.
expe-diëeren, verzenden; **-diet,** vlug, gauw, gezwind; **-ditie,** verzending; **-diteur,** (kph.) goederen-verzender.
exper-iëntie, ondervinding, ervaring; **-iment,** proefneming; **-imentaal,** op proefnemingen gegrond; **-t,** deskundige; **-tise,** opneming door deskundigen.
expectance, verwachting, hoop.
expectoreeren, (fluimen) opgeven.
expli-catie, opheldering, verklaring; **-ceeren,** ophelderen, verklaren, uitleggen.
explosie, ontploffing, uitbarsting.
exploi-tatie, bewerking ten einde er voordeel uit te trekken; **-teeren,** bewerken om er zooveel voordeel uit te halen als mogelijk is: **-t** (exploot), gerechtelijke beteekening.
explo-ratie, onderzoek naar de gesteldheid; **-reeren,** de gesteldheid (b. v. van eene landstreek) onderzoeken.
expo-nent, (wsk.) machts-aanwijzer; **-neeren,** 1) bloot-stellen, 2) tentoonstellen; **-sitie,** tentoonstelling. (de grenzen uitzenden.
expor-t, uitvoer (v. koopwaar); **-teeren,** over
exproprlatie, onteigening.
extempo-re, voordracht voor de vuist weg zonder er zich op voorbereid te hebben; **-reeren,** voor de vuist weg spreken.
exterieur, uitwendig: (als z. n.): 1) het uitwendige, 2) het uiterlijk, 3) 't buitenland.
extersteenen, zandsteenrotsen met hollighe-

den en beeldhouwfiguren in de Egge (in Lippe-Detmold).
extincteur, gasspuit om brand te blusschen.
extirpator, schoffelploeg, ondergrondsploeg.
extr-act, uittreksel; **-sheeren,** uittrekken.
extravagant, buitensporig.
extremi felt, uiterste verlegenheid, hoogste nood; **-felten,** armen en beenen v. h. menschelijk lichaam.
Eybler (Jos. v.), 1764—'46, Or. comp.
Eyck (van), twee br. uit Maaseyck bij Luik, grondleggers v. d. oud-Vlaamsche schilderschool en invoerders v. h. schilderen met olieverf, nl.: Hubert v. E., 1366—1426, en Jan v. E., 1385—1440. Hunne zuster Margaretha v. E. was miniatuur-schilderes.
Eycken (J. B. v.), '07—'53, Belg. hist.-schilder.
Eyckens (P.), 17e eeuw, Vlm. hist.-schilder.
Eydkuhnen, vlek in 't Pruis. reg.-distr. Gumbinnen, a. d. Russ. grens (grenskantoor voor de rechten v. in-, uit- en doorvoer).
Eygelshoven, d. in Lbg., 1 u. v. Heerlen.
Eylau, 1) st. in O. Pruisen; 4 D. I.; '07 nederlaag der Russen. 2) st. in W. Pruisen; 4 D. I.
Eys (of Eysch), d. in Lbg., 1 u. v. Gulpen.
Eysden, 1) d. in Lbg., 2 u. v. Maastricht. 2) E.-op-den-berg. Zie **St.-Geertruide.**
Eysinga (Ph. P. Roorda van), 1796—'56, Nederl. ambtenaar in Indië, verdienstelijk beoefenaar v. d. Polynesische talen, waarvan hij Woordenboeken en Spraakkunsten schreef.
Ezechiël, profeet in Israël 594—572 v. Chr.; 't Boek E., een der boeken v. h. O. T.
Exinge, d. in Gron., 2 u. v. Zuidhorn.
Exonstad, oudt. eene st. in Fri., a. d. Lauwers, door overstroomingen alleng wegge-
Ezra. Zie **Esra.** [spoeld.
Ezzelino da Romano, 1194—1259, hoofd der Ghibellijnen in Opp.-It., bekend door zijne wreedheid, en door zijne trouw aan keizer Fred. II. In 1260 werd de fam. E. uitgeroeid.

F.

F. (op thermometers) Fahrenheit; (muz.) forte, d. i. met kracht.
Faam, (dk.) godin, die grootsche daden uitbazuint; (fig.) algemeene roep.
Faber (Joh. Lothar. v.), geb. '17, eigenaar der grootste en vermaardste potlooden-fabr.; in 1761 door zijn overgrootvader gest. te Stein bij Neurenberg; '81 werd hij in den erfelijken vrijheerenstand verheven.
Fabius, Rom. patricische fam. 1) Quintus F. Vibulanes, de eenige van zijne gansche fam. die 477 v. Chr. als kind ontsnapte aan den moord, door die van Veji aangericht. 2) Quintus F. Maximus, Rom. vhr., streed 310 en 308 v. Chr. tegen de Etrusken en tegen de Samnieten. 3) Quintus F. Maximus, bijgn. Cunctator, d. i. de Talmer, dictator in den 2en Punischen oorlog tegen Hannibal, toen hij door zijn talmen om tijd te winnen Rome redde (vandaar zijn bijnaam). 4) Quintus F. Pictor, 3e eeuw v. Chr., oudste Rom. kroniekschrijver.

Fabre d'Églantine (Phil. Franç. Nazaire), 1755—94, Fr. blijspeldichter, **met Danton** geguillotineerd.

Fabricius, 1) Cajus **F. Luscinus, Rom. gezant** bij Pyrrhus, ontmaskerde (280 v. Chr.) diens verraderlijken lijfarts. 2) **Georg F.,** eigenlijk gen. Goldschmied, 1506—71, Dt. dichter, door Max. II geadeld.

façade. voorgevel, front.

facetten. vlakke ruitjes, op edelsteenen gesle-

Fachingen, dorpje in Nassau; mineraal water (Fachingerwater).

façon. (Fr.) fatsoen, vorm: (ook:) plichtpleging (sans -, zonder plichtplegingen). (schriften.

facsimile, nauwkeurige nabootsing (v. hand-

factoor, waarnemer v. eene zaak. (oorzaak.

factor. (rek.) vermenigvuldiger; (fig.) beweeg-

factorij. koopmanskantoor, gevestigd op eene

factotum, albedril. [overzeesche kust.

factum, daadzaak.

fac-tuur, inkoopsrekening; **-tureeren,** den inkoopsprijs noteeren.

facultatief, aan ieders vrije keus overgelaten.

faculteit, 1) bevoegdheid. 2) tak van wetenschap aan eene univ.

Faënza, st. i. d. Ital. prov. Ravenna, a. d. Amone; 16 D. I.; daarnaar fayence (half-porselein), vlg. **majolika**; geb.-pl. v. Torricelli.

Faes (P. v. d.), gen. Lely, 1618—80, Nederl. schilder, navolger van Van Dijck.

Faessen (Jan), een der 4 matrozen, die de samenzwering tegen prins Maurits hielpen ontdekken (1623). (blijspeldichter.

Fagan (Barthélemy Christophe), 1702—55, Fr.

Fagel (Gaspar), 1629—88, opvolger van **Jan de Witt als raadpensionaris v. Holland.**

fagot, houten blaas-instrument, 1539 uitgevonden door Afranio te **Pavia; -fist,** fagotblazer.

Fahlcrantz, drie Zw. br.: 1) Karel Joh. **F.,** 1774—'61, landsch.-schilder. 2) Christ. Erik **F.,** 1790—'66, biss. en dichter. 3] **Axel. Magnus** F., 1780—'54. bh.

Fahlun. Zie **Falun.**

Fahrenheit (Gabr. Dan.), 1686—1736, Dt. natuurkundige. Thermometer van **F.** (vriespunt 32 grd., kookpunt 212 grd.).

faïence. Zie **Faënza.**

Fair, Sch. eil. tuss. de **Orkney-** en Shetlandeil.: 1588 schipbreuk der armada.

Fairbairn (Sir William), 1789—'74, Engl. ingenieur, bouwde de **eerste** ijzeren schepen.

fait, feit, daadzaak; - accompli, voldongen feit; -s et gestes, handel en wandel.

fakir, Mah. derwisj (bedelmonnik) en Ind. kluizenaar (boete-pleger). (rijën.

Falaise, Fr. st. a. d. **Anté; 8 D. I.;** verve-

Falb (Rud.), geb. '38, ontdekte de theorie der aardbevingen.

Falcidia lex, „wet van Falcidias", bij de oude Rom. eene wet, die verbood, meer dan 3/4erden eener erfenis aan legaten weg te schenken.

Falcone (Aniello), 1600—65, Ital. schilder v. oorlogstooneelen.

Falconer, 1) William F., 1732—69, Sch. dichter. 2) Hugh F., '08—'65, **Engl. bot.** en wetenschappelijk reiziger.

falconet, kanon uit **de 16e eeuw, anderhalf** met. lang.

Falerii, oudt. st. in Etrurië, herhaaldelijk in oorlog met Rome. (Rom. zeer gezocht.
Falerner wijn, uit Campanië, was bij de oude
Falieri (Marino), sedert 1354 doge v. Venetië, 1355 onthoofd wegens samenzwering tegen den Senaat. (kanaal: 12 D I.
Falkirk, st. in Schotl., a. h. Forth-en-Clyde-
Falklands-eilanden, groep O. v. Patagonië i. d. Atl. O., sedert '33 Engl.; hpl. Port-Stanley. (en reiziger in 't Oosten.
Fallmerayer (Phil.Jac.), 1791—'61, Dt. geschsch.
Fall-River, havenstad in Massachusetts: 49 D.I.
Falmouth, havenst. in ZW. Engld.; 5 D. I.
Falsen (Christ. Magn.), 1782—'52, Nrw. stm. en geschsch.
falset (of fausset), (muz.) keelstem.
Falstaff (John), in Shakespeare's „Henry IV", een zwaarlijvige snoever vol humor.
Falster, Deen.eil. i. d. Oostzee; hpl. Nykjöbing.
Falun (of Fahlun), hpl. v. h. Zw. F.-län in Dalekarlië; koopermijnen; 7 D. I.
familieraad, vergadering der bloedverwanten, om over de belangen van minderjarige of uit anderen hoofde toezicht behoevende familieleden te beraadslagen.
famulus, helper. Zie **emmanuensis**; (fig. fam.) gedienstige geest, knecht.
fan-al, 1) scheepslantaarn, 2) seinvuur, noodsein; **-ar,** 1) vuurtoren, vuurbaak, 2) naam v. d. Gri. wijk in Constanstinopel; **-arioten,** vanouds edele familiën uit Byzantium.
fanat-iek, dweepzuchtig, onverdraagzaam-dweepziek; **-ieke,** dweper, onverdraagzame; **-isme,** dweepzucht, onverdraagzaamheid.
fandango, nat. Sp. dans met begeleiding van gitaar of van castagnetten.
fanfare, trompetgeschal.
fanfaron, zwetser, ijzervreter.
Fanti, negervolk op de kust v. Guinea.
Faraday (Michel), 1791—'67, ber. Engl. schk. en natuurkundige (inductie-electriciteit, faradismus).
farc-e, 1) vleeschvulsel, 2) klucht, grap; **-eur,** grappenmaker; **-eren,** met farce vullen.
Farel (Wh.), 1489—1565, theo., Zwits. hervormer.
Faria y Sousa (Manoel), 1580—1649, Port. geschsch. en dichter. (eau-de-Cologne.
Farina (Jos. Maria), 1685—1766, uitv. v. h.
Farinelli (Carlo), eigenlijk gen. Broschi, castraat, sopraanzanger en gunsteling v. kon. Filips V v. Spanje, die hem tot Grande v. Spanje verhief. (boerenhofstede.
farmer, (Engl.) landbouwer, bewoner v. eene
Farmsum, d. in Gron., 1 u. v. Appingadam.
Farnese, Florentijnsch vorstelijk geslacht, inz. 1) Alessandro F., 1468—1549, als Paus (1534—49) Paulus III, 2) Zijn natuurlijke zoon, Pietro Luigi F., werd 1545 htg. v. Parma, 3) de zoon v. dezen, nl. Ottavio F., trouwde met Margaretha, de onrechte dtr. v. Karel V. 4) Alexander F. (zoon van Ottavio), geb. 1547, was 1578—92 Sp. landvoogd in de Ned. 5) het Paleis F. te Rome met kostbare kunstwerken, waarvan er echter vele, toen de fam. F. (1731) uitgestorven was, naar Napels kwamen, o. a. de Stier v. F. (zie **Apollonius** numero 3), en de Hercules v. F. (Zie **Glykon**).

faro, 1) (Ital.; zie **Pharus**) vuurtoren, vuurbaak. daarbij: F. di Messina, zeeëngte tuss. Z. Italië en Sicilië, naar den Capo di F., de NO. punt v. Sicilië, met eene vuurbaak; ook wijn van daar (F.-wijn. 2) eene bekende soort Belg. (inz. Brusselsch) bier. 3) zeker hazardspel (Pharao). 4) hpl. der Port. prov. Algarve, 9 D. I.

Farõer, „de Schaaps-eilanden", eene Deen. groep eil. tuss. Schl. en IJsland. (dichter.

Farquhar (George), 1678—1707, Engl. blijspel-

Fars (Farsistan), Perz. prov. ('t oude Persis) a. d. Perz. Golf, 138 D. vierk. km., een half mn. bew.

fasces, roedenbundel met bijlen in 't oude Rome, als zinnebeeld v. d. macht over leven en dood, werd gedragen door de lictoren (bijldragers), die vóór de hoogste machthebb-

Fasching, carnaval. [benden uit liepen.

fascin-atie, betooverіng; **-eeren,** betooveren.

fascine, takkenbos.

fashion 1) mode. 2) fatsoen; **-able,** fatsoenlijk.

fasti, oud Rom. kalender.

fat-aal, noodlottig; **-alismus,** geloof aan een **-um** (noodlot); **-alist,** die aan geen Godsbestuur, maar aan een fatum gelooft; **-aliteit,** noodlottig iets. (ling.

fatamorgana, luchtspiegeling, luchtverheve-

fatig-ant, vermoeiend; **-eeren,** vermoeien: **-ue,** vermoeienis.

Fatimé, dtr. v. Mahomed. vrouw v. Ali. Hare nakomelingen (de Fatimieden) regeerden 909—1171 in Egypte, N. Afr. en Syrië.

fatum, noodlot. Zie **fataal.**

faubourg, voorstad, buitenwijk.

Faujas de St.-Fond (Barth.), 1741—'19, Fr. geoloog, beschreef o. a. den St.-Pietersberg bij Maastricht.

Faulhorn, bergtop der Berner Alpen, Z. v. h. Briëntzer meer; prachtig uitzicht.

Faun (Faunus), (fab.) geile bosch- of veldgod met bokspooten; **-a,** dierenwereld van een land of eene landstreek (vgl. **Flora**).

fausset. Zie **falset.**

Faust (Dr. Joh.), een duivelskunstenaar, van wien allerlei legenden verhaald worden (dikwijls verward met Fust, den knecht v. Gutenberg). is de held v. een volksboek (1587). v. een Engl. drama v. Marlowe (omstr. 1590), v. een Dt poppenspel (omstr. 1650), en v. versch. dichterlijke scheppingen, o. a. Göthe's F. ('t meesterstuk v. dien dichter); de opera F. v. Gounod, enz.

Faustin I Soulouque, 1787—'67, negerslaaf op Haïti, daar '47 Pres. der rep., '50 keizer, moest '59 afstand doen.

Faustina, 1) † 141. gmln. v. d. Rom. keizer Antonius Pius. 2) Hare dtr., † 175. was de zedeloze gmln. v. Marcus Aurelius.

Faustinus. Zie **Faustin.**

faute de mieux, (Fr.) bij gebrek aan beter.

fauteuil, armstoel.

Favart (Charles Simon), 1710—92, Fr. blijspeldichter.

favorite, 1) bijzit v. een vorst. 2) **la F.,** eene bekende en geliefkoosde opera.

Favre (Gabr. Cl. Jules), '09—'80, Fr. stm., onderteekende '71 den vrede met Dtl.

Fawkes (Guy), 1570—1605, hoofd v. h. buskruitverraad (1605) te Londen, werd deswege onthoofd. (ver.

Fay (Andreas), 1786—'64, Hong. dichter en schrij-

Fayal, een der Azoren; hpl. Horta.

fayence. Zie **Faënza.** (schilder.

Fearnly (Thom.), '02—'43, Noorsch landsch.-

Februari (Sprokkelmaand), 2e maand des jaars, heeft 28 (in schrikkeljaren 29) dagen. F.-omwenteling te Parijs (24 Febr. '48, val v. Lod. Filips; Fr. rep.).

fecit, „heeft dit gemaakt". (dichter.

Federici (Camillo), 1755—'03. Ital. blijspel-

fee, tooverninf; **-ërie**, verandering als door tooverslag; **-ëriek**, tooverachtig.

Feerwerd, d in Gron., ca. 2 u. v. Zuidhorn.

Fehrbellin, Pruis. st. in Brandenburg; ruim 2 D. I.; veldslag 1675.

Feitama (Sybrand), 1694—1758, Nederl. ltk., werd erkend als autoriteit in de dk.

Feith (Rhijnvis), 1753—'24, Nederl. dichter en sentimenteel rom.-schr.

Feldmann (Leop.), '02—'82, Dt. blijspeldichter.

fella, landman in Egypte.

Fellata, Mah. negerstam in 't gebied v. d. Niger

fellow, (Engl.) kerel, snaak; (als titel) student (uit eene beurs) aan eene hoogeschool.

felonie, (in 't oude leenrecht) trouwbreuk; (tegw.) fieltenstreek.

Femern, Pruis. eil. met **vuurbaak bij den NO.** hoek v. Holstein.

Fénélon (François de Salignac de Lamothe), 1651—1715, opvoeder v. d. kleinzonen v. Lod. XIV, abiss. v. Cambray (Kamerijk), ber. kanselredenaar en schrijver („Aventures de Télémaque").

Fenians, leden v. een door Ieren in Am. opgericht genootschap, dat Ierland van Gr.-Brittannië onafhankelijk wil maken door gewelddadige middelen.

fenikx, (fab.) Egypt. wondervogel, die zich om de 500 j. verbrandt, om dan verjongd weder uit zijne asch te verrijzen; (fig.) bolleboos, heksenmeester, groot licht.

feodaal. Zie **feudaal.**

Feodoor, 1) drie Russ. keizers: F. I (1584—98), F. II († 1605), F. III (1676—82). 2) F. Iwanowitsj. 1765—'21, Russ. schilder.

Feodosia (of Kaffa), havenstad v. h. Russ. gouvt Taurië in de Krim; 9 D. I.

Ferdinand, 1) Dt. keizers: *a*] F. I., geb. 1503, jongste br. en 1556 opvolger v. Karel V, † 1564. *b*] F. II, geb. 1578, opvolger 1619 v. Matthias, † 1637; onder hem begon de 30-j. oorlog. *c*] F. III, geb. 1608, zoon en 1637 opvolger v. F. II, † 1657, maakte een einde a. d. 30-j. oorlog. 2) F. I, keizer v. Or. '35 (was geb. 1793), deed '48 afstand v. d. troon, ten behoeve v. zijn neef (den tegw. keizer Frans Jozef), † '75. 3) kon. v. Spanje, inz. *a*] F. III, de Heilige, veroverde Andaluzië, † 1252, werd 1671 heilig verklaard. *b*] F. V, de Katholieke, kon. v Aragon, gehuwd met Izabella v. Castilië, bemachtigde 1492 Granada, 1503 Napels, 1512 Navarre, † 1516. *c*] F. VII, moest '08 wijken voor Jozef Bonaparte, regeerde later '14—'33, hief '30 de Salische wet op. 4) kon. der Beide Siciliën: *a*] F. I, geb. 1751, zoon

v. Karel III v. Spanje, verbande de Jezuïeten, werd door Nap. I verdreven, keerde '14 in zijn rijk terug, † '25. *b*] Zijn klzn. F. II. bijgn. „Re Bomba", omdat hij '48 Napels het bombardeeren, was geb. '10, kon. '30—'59, en vader v. d. later onttroonden laatsten kon. Frans II. 5) kon. v. Portugal: *a*] F. I, geb. 1340, kon. 1367—83, beoorloogde Castilië. *b*] F. II, '16—'85, trouwde '36 kng. Maria II da Gloria, en was na haar dood '53—'55, regent voor hun zoon Pedro (V als kon.). 6) Prins F. v. Coburg, geb. '61, v. moederszijde klzn. v. Lod. Filips, werd '87 door de Sobranje tot vorst v. Bulgarijë gekozen, doch moest reeds spoedig voor den Russ. invloed zwichten en afstand v. d. troon doen.

Ferdinandea, vulcanisch eil. in de Midd. Z., bij Sicilië, ontstond '31, verdween 3 maanden later, en verscheen en verdween nogmaals in '33.

Ferguson (Rob.), 1751—'44, Sch. dichter, (stierf krankzinnig.

ferïën, vacantie-dagen.

ferman (firman), besluit v. d. Sultan.

fermate, (muz.) rustpunt.

ferment, giststof; **-atie,** gisting; **-eeren,** (gisten.

Fernambuco (Pernambuco), ook Recife gen., hpl. met 130 D. I. v. d. O. kustprov. F. v. Brazilië. F.-hout.

Fernan Caballero. Zie **Böhl von Faber.**

Ferney, vlek in Fra. aan de Zwits. grens; verblijfplaats v. Voltaire.

Fernow (Karl Ludw.), 1763—'08, Dt. schrijver over kunst en dichter.

Ferrara, hpl. v. d. Ital. prov. F. in de Emilia, aan eenen arm v. d. Po; 29 D. I.; zetel v. een abiss.; unvt.; woonhuis v. Ariosto; kerker v. Tasso.

Ferrières, Fr. d. bij Lagny, kasteel v. Rothschild, in '70 hoofdkwartier v. Pruisen's kon. Wilhelm.

Ferro, het westelijkste der Canarische eil., als grens tuss. de Oude en de Nieuwe wereld, als scheidingspunt der oester- en westerlengte tot 1en meridiaan gekozen.

Ferrol, verst. Sp. zeestad en oorlogshaven a. d. Atl. O. (Bocht v. F.); 24 D. I.

Fersen (Axel, grf.), Zw. ruiter, bevorderde de vlucht v. Lod. XVI uit Parijs, werd '10 door 't grauw te Stokholm vermoord, als verdacht dat hij den Zw. kroonprins gedood had.

Ferstel (Heinrich, ridder v.), '28—'83, ber. Dt. bouwmeester te Weenen.

Ferwerd, d. in Fr., 2 u. v. Holwerd, vormt met 10 andere d. de gem. Ferwerderadeel.

Ferwoude, d. in Fri., 2 u. v. Bolsward.

Fes. Zie **Fez.**

Fesca (Friedr. Ernst), 1789—'26, Dt. violist en (comp

Fescennische verzen, oudt. Ital. beurtzangen bij bruiloften.

Fesch (Jos.), 1763—'39, kard. en abiss. v. Lyon, stiefbr. v. d. moeder van Nap. I.

Fessan. Zie **Fezzan.**

Fessler (Ign. Aurel.), † '39, eerst Hong. Capucijner-monnik, sedert 1791 Protestant en ijverig vrijmetselaar.

festina lente! [Lat.] **haast u langzaam.**

festoen, krans v. bloemen.

Festus (Marcus Porcius), Rom. procurator v Palestina, 60—62 n. Chr.

Fetis (François Jos.), 1784—'71, Belg. schrijver over muz. en comp.

fetisj, klein voorwerp, waaraan tooverkracht toegeschreven en daarom afgodische vereering bewezen wordt; **-ismus**, bij versch. negerstammen de eenige godsdienst, dien zij kennen. (**-ums**, leen.

feud-aal (feodaal), op het leenstelsel gegrond:

Feuerbach, 1) Paul Joh. ridder v. F., 1775—'33, ber. Dt. rgl. (inz. strafrecht). 2) Zijn zoon Ludw. Andreas, ridder v. F., '04—'72, ber. Dt. wijsgeer, werd beticht v. atheïsmus. 3) Anselm v. F., '29—'80, neef v. d. wijsgeer, ber. hist.-schilder.

Feuillants, leden der gematigd rep.-club in de 1e Fr. rev., beetten naar de Cisterciënsers in wier kl. zij vergaderden.

Feuillet (Octave), geb. '12, sedert '62 lid der Académie, Fr. rom.-schr.

feuilleton, de lectuur waarmede de benedenstrook v. een stk. dagblad gevuld wordt.

Fèval (Paul), geb. '17, Fr. rom.-schr. (dichter.

Feydeau (Ernest), '21—'73, Fr. rom.-schr. en

Fez, 1) hst. met 100 D. I. v. h. N. sultanaat F. v. h. keizerrijk Marokko. 2) daarnaar gen. Oostersche hoofdbedekking zonder klep (rood met blauwe kwast).

Fezzan, zuidelijkste prov. v. h. Tu. regentschap Tripoli, hpl. Moerzoek (Murzuk).

fiacre, huurrijtuig (zooveel als „vigilante") in Fra. f genoemd, naar eene herberg waar St.-Fiacrius uithing (te Parijs) en waar zulke rijtuigen het eerst te bekomen zijn geweest.

fiasco maken, geheel mislukken.

fibrine, (bloed-)vezelstof.

Fichte (Joh. Gottl.), 1762—'14, ber. Dt. philosoof en moedig patriot, eerst prof. te Jena, toen beschuldigd v. atheïsmus, later prof. te Berlijn. Zijn zoon Imman. Herm. F., 1796—'79, insgelijks philosoof, prof. eerst te Bonn, later te Tubingen.

Fichtel-berg in 't Ertsgebergte, hoogste punt v. h. konkr. Saksen; **-gebergte** in den NO. hoek v. Beieren: bronnen v. d. Main, de Thuringer Saale, Eger en Naab.

fichu, driekant halsdoekje voor dames.

fic-tie, 1) verdichting, 2) verdichtsel; **-tief**, verdicht.

fidalgo (Port.) = hidalgo (Sp.) = edelman.

fidei commis, verplichting, door den erflater aan den erfgenaam opgelegd, om het geërfde of een deel er van uit te keeren aan eenen derde. In 't Germ. recht verplichting, dat het geërfde ten eeuwigen dage in de fam. v. d. erflater moet blijven.

fiducie, vertrouwen.

Fidzji-eilanden (of Viti-eil.), Bri. groep in Polynesië, tuss. de Nieuwe Hebriden en de Vriendschaps-eil.

Field, 1) John F., 1782—'37, Iersch klaviervirtuoos en comp. voor piano. 2) Cyrus F., geb. '19, legde den telegraafkabel tuss. Engld. en Am. („Tom Jones").

Fielding (Henry), 1706—54, ber. Engl. rom.-schr.

Fieschi (Jos. Marco), 1790—'36, een Corsicaan, werd onthoofd wegens zijn moord-aanslag ('35) op Lod. Filips.

Fiesco (Giov. Luigi), grf. v. Lavagna, 1524—

47, hoofd der samenzwering tegen Doria te Genua, waarbij F. verdronk.

Fiesole (fra Giovanni da), eigenlijk Guido da Pietro, 1387—1455, Ital. schilder.

Fife, Sch.: grfs.; hpl. Cupar.

Figaro, hoofdpersoon in den „Barbier de Séville" v. Beaumarchais.

Figueras, st. met 12 D. I. i. d. Sp. prov. Gerona, met de citadel Castillo de San Fernando, hoofdsleutel v. Spanje aan den kant der Pyreneën.

filet, 1) lijn, streep, streepje. 2) een net, of als netwerk gemaasd voorwerp. 3) - de bœuf, dominee's-stuk.

filiale, 1) bijkerk, 2) bijkantoor, 3) winkel of verkoophuis, slechts een onderdeel zijnde van eene reeds langer door den eigenaar gedrevene dergelijke zaak.

filigraan, draadwerk v. goud of zilver.

Filips. Zie **Philips** en **Philippus**.

Fin, Finlander.

Fingal, vader v. Ossian; F.-s grot, eene basaltgrot op 't eil. Staffa (een der Hebriden).

fingeeren, verdichten, het niet-ware als waar voorstellen.

Finisterre, d. i. „uiteinde der aarde": 1) NW. punt v. Spanje. 2) noordwestelijkst dep. v. Fra. (in Neder-Bretagne); hpl. Quimper.

Finkega (of Vinkega), d. in Fri., ca. 1 u. v. Oldeberkoop.

Finkenfang. Zie **Daun**.

Finkum, d. in Fr., 2 u. v. Leeuwarden.

Finland, sedert '09 Russ. grootvorstendom, met 9 gouvt. 374 vierk. km., ruim 2 mn. inw. (Finlanders); hpl. Helsingfors. Zie **Finsch**.

Finnen, Finlanders.

Finmarken, noordelijkst amt v. Nrw., 47 vierk. km., 26 D. I. (meest Lappen); hpl. Hammerfest.

Finsch, de taal der Finlanders, die eene eigene letterkunde hebben (zie **Kalewala**); heet ook Soeomi-taal. Door de Finsche oorlogen (1788—90 en '08—'09) tuss. Zweden en Rusland werd Finland ten laatste Russ.

Finsteraarhorn, hoogste berg der Berner Alpen.

Finstermünz, versterkte bergpas op den Alpenweg uit 't dal Engadin naar Tirol.

Fioravanti (Valent.), 1768—'37, Ital. comp.

Fiore (Colantonio del), 1352—1442, Ital. schilder.

Fiorelli (Giuseppe), geb. '23, Ital. oudheidkundige, bestuurde de opgravingen te Pompeji.

fioriture, (muz.) toonschakeering, coloratuur.

Firdgum, d. in Fri, 3 u. v. Harlingen.

Firdoesi, 939—1020, Perz. dichter aan 't hof v. sultan Mahmoed v. Ghasna, schreef 't gr. epos Sjahnameh (Koningsboek).

firma, naam waaronder eene zaak gedreven wordt; **-nt**, lid der firma.

firmament, uitspansel.

firman. Zie **ferman**.

firmant. Zie **firma**.

Fischart (Joh.), bijgn. Mentzer, omstr. 1550—89, ber. Dt. satiriek schrijver (meest pseud.).

Fischer (Joh.), R. K. bis. v. Rochester, verzette zich tegen de echtscheiding v. kon. Hendrik VIII, en werd deswege 1535 onthoofd.

fisc-us, de Staat als eigenaar met rechtspersoonlijkheid; (fig.) schatkist v. d. Staat; **-aal**,

ten bate van 's Rijks schatkist, (als z. n. voorheen:) rijks-advocaat.

fistel, 1) kunstzweer om etter af te leiden. 2) (muz.) keelstem (fausset).

Fitz, een Normandisch woord, dikwijls vóór Engl. namen (gelijk 't Sch. **Mac** en 't Iersche **O'**), beteekent „zoon van" (voorheen doorgaans van een vader v. hoogen stand), o. a. 1) **F.-gerald** (lord Edw.), Iersch volksleider, smeedde eene samenzwering om Ierland vrij te maken, en werd deswege 1798 onthoofd. 2) **F.-roy** (Rob.), '05—'65, Engl. zeeman en meteoroloog, voerde de weerkundige voorspellingen in.

Fiume, Hong. vrijstad en vrijhaven met 21 D. I. a. d. Quarnero-Golf (Adr. Zee).

Fivelingo, voorheen een der kwartieren van Gron.; de voornaamste st. was Appingadam.

fix-e, vast (b. v. idée -, vaststaand denkbeeld, denkbeeld dat iemand niet uit 't hoofd is te praten; prix -, vaste prijs, waarvan niet af te dingen valt); **-eeren,** vaststellen, bepalen (iem. fixeeren, iem. lang en doordringend aankijken); **-um,** bepaalde som gelds.

fjord, smalle zeeboezem met steile rotswanden (in Skandinavië, enz.).

Flaccus (Caj. Val.), laatste helft der 1e eeuw n. Chr., Lat. dichter.

flacon, 1) reukfleschje. 2) Holl. wijnfiesch.

Flagellanten, geeselbroeders, eene sekte dweperrs 13e—15e eeuw; ze geeselden zich om het v.eesch te dooden.

flageolet, (muz.) fluitje, (fig.) een draaiorgeltje met fijne tonen, om vogels een wijsje te leeren fluiten; (ook:) fijne tonen (als van een fluitje) op de viool.

flagrant, in het oog springend, zonneklaar; **in f,** op heeterdaad.

flamen, offerpriester v. eene bepaalde godheid in 't oude Rome.

flamingo, reigerachtige „vlam"roode vogel v. d. klasse der steltloopers.

Flaminius (Titus Quinctius), Rom. vhr., versloeg 197 v. Chr. Philippus III v. Macedonië bij Cynocephalae.

Flaminius (Caj.), Rom. consul, bouwde een circus en eene straat, die naar hem genoemd is; sneuvelde 217 v. Chr. bij 't meer v. Trasimene, tegen Hannibal.

Flandrin (Jean Hipp.), '09—'64, Fr. schilder.

Flatheads. Zie **Plathoofden.**

flatt-erie, vleierij; **-eeren,** vleien, (in de schilderkunst) bevalliger afbeelden dan het uiterlijk werkelijk is; **-eus,** vleiend.

flatul-ent, opgezet v. buik, winderig; **-entie,** opgezetheid v. buik, winderigheid.

Flaubert (Gust.), '21—'80, Fr. rom.-schr.

Flavius, 1) eene oude Rom. familie, waartoe de keizers Vespasianus, Titus en Domitianus behoorden. 2) Fl. Josephus. Zie **Josephus.**

Flèche (la), st. in Fra., a. d. Loire; 10 D. L; geb.-pl. v. Descartes.

Flèchier (Esprit), 1632—1710, ber. Fr. schrijver en redr. (Oraisons funèbres").

Flegel (Rob.), '55—'86, Russ. Afrika-reiziger.

Fleming, 1) Paul F., 1609—40, Dt. leerdichter (de beste v. d. Silezische school) 2) Mary Ann F., vn. romanschrijfster (in London Journal).

Flensburg, haven- en kpst. met 33 D. I. in 't Pruis. reg.-distr. Sleeswijk.
flerretjn, jicht.
Fletcher. Zie **Beaumont.**
Fleurus, st. in België, a. d. Sambre; 4 D. I.; veldslagen, 1622, 1690, 1794, '14.
Flevo, 1) oudt. een meer, dat later de Zuiderzee werd. 2) naam v. een eil. in dat meer.
flibustiers, Fr. en Engl. zeeschuimers die(17e en 18e eeuw) de Spanjaarden verontrustten in de W. I. wateren.
Flinders (Matthew), 1770—'14, Engl. wetenschappelijk reiziger in Australië (waarvan sommige gedeelten zijn naam dragen).
Flines, 1) Gilbert de F., 1690—1749, Nederl. dichter. 2) Hendr. de F., 1760—'32, Nederl. dichter en teekenaar.
Flink (Govert), 1614—60, Nederl. schilder.
Flora, 1) Rom. godin der lente en der bloemen. 2) bloemen- en plantgewassen-wereld v. een land of v. eene landstreek. Zie **Fauna.**
Floreal, Bloeimaand (20 April—19 Mei) in den kalender der 1e Fr. rev.
Floraux (Jeux). Zie **Bloemenspelen.**
floreen, in de 16e eeuw eene belasting in Fri. (28 stuivers pr. j. voor elke boerderij).
Florence (Lat. Florentia, Ital. Firenze), hpl. met 166 D. I. v.d. Ital. prov. F., vroeger hst. v.h. Gr.-htgd. Toskane, '65—'71 v. h. konkr. Italië, a. d. Arno, bijgn. „la Bella", prachtig gelegen en rijk aan werken v. kunst. De bewoners heeten Florentijnen. Het concilie v. F.(-tijnsch Concilie), 1439, is bekend door 't mislukken v. d. pogingen om de Gri. kerk met de R. K. kerk te verzoenen; -tijnsch lak bestaat uit aluinaarde met cochenille; -tijnsche flesch is eene flesch, die gebruikt wordt bij 't distilleeren v. vlugge oliën.
Flores, Nederl. eil. i. d. O. I. arch. (de punt.
floret, schermdegen, degen met een knop op
Florian (J. P. Claris de), 1755—94, Fr. rom.-schr. en fabeldichter.
Florida, de Zuidelijkste staat v. d. N. Amer. Unie (sch.-eil. F.). 152 D. vierk. km.; 269 D. inw. (bijna de helft negers); hst. Tallahassee. In '19 van Spanje gekocht als territorium, werd F. in '45 tot Staat verheven.
Florio. Zie **Brooks.**
Floris, 1) naam v. 7 graven v. Holl., waaronder F. V (1256—96), die den burgerstand begunstigde, doch door de Edelen vermoord werd. 2) Frans F., 1520—70, Vlaamsch schilder. 3) F. en Blanchefleur, de hoofdpersonen in een Fr. middeleeuwsch dichtstuk, waren de ouders der moeder v. Karel d. Gr.
Florus (Lucius Ann.), omstr. 200 n. Chr., Rom. geschsch.
florijn, Or. gulden v. honderd kruitzers.
Flotow (Friedr., vrijheer v.), '12—'85, Dt. comp. v. opera's („Martha", „Stradella", enz.).
Flüelen, d. in 't Zwits. k. Uri a. h. Vierwaldstattermeer. „Tell's kapel".
Flüggen (Gisb.), '11—'59, Dt. genreschilder.
Flygare Carlén, Zie **Carlén.**
Fo, de Boeddha der Chineezen.
Fochteloo (of Vochteloo), d. in Fri., 3 u. NO. v. Oldeberkoop.
Fockenbroch (Wm. Godschalk v.), genees-

heer te Amst., maakte onkiesche verzen, en ging 1666 naar de kust v. Guinea.

focus, brandpunt.

Fodor, 1) Carl Anton F., 1775—'46, Nederl. comp. voor piano. 2) Karel Jos. F. † '60, stichtte te Amst. 't Museüm F.

Foe (Daniël de). Zie **Defoe.**

foetus (Lat.), onvoldragen lijfsvrucht.

Fogaras, st. in Zevenbergen; 5 D. I.; '49 Bederlaag der Hongaren.

Foggia, st. in Italië, a. d. Cervaro; 40 D. I.

Fohi, fabelachtig held der Chineezen omstr. 3. D. j. v. Chr., invoerder v. een geregeld bestuur. (hpl. Wyk (zeebaden).

Föhr, Pruis. eil. a. d. W. kust van Sleeswijk;

Foix, 1) st. met 6 D. I. in Fra., a. d. Ariège en de Larget. 2) oude grafelijke fam. in Fra.; door haar kwam Navarre aan d'Albret.

fok, op groote schepen 't onderste zeil a. d. fokkemast (voorsten mast).

Fokke, 2 zonen v. Simon F. (1712—84), Nederl. teekenaar en graveur. nl.: *a*) Jan F., † '12, geschiedkundige en dichter (ook v. treurspelen); *b*) Arend F. Simonsz., 1755—'12, boertig schrijver en dichter.

Folkestone, zee- en kpst. met 19 D. I. in 't Engl. grfs. Kent, a. h. Kanaal; overvaart naar Boulogne.

Folkething, in Denemarken zooveel als bij ons de Tweede Kamer der Staten-Generaal; het Landsthing is daar zooveel als bij ons

folklore, legendenkunde. [de Eerste Kamer.

Folkungen, Zw. koningsgeslacht, v. 1250 (Waldemar) tot 1365 (Magnus Erikson).

Follen, 1) Aug. F., 1794—'55, Dt. schrijver en dichter. 2) Zijn br. Karl F., Dt. dichter v. ijk liederen, moest deswege de wijk nemen naar Am. (Sneek.

Folsgare (of Folsgara), d. in Fri., 1 u. v.

Foltz (Philipp), '05—'77, Dt. hist.-schilder.

Fontainebleau, st. in 't Fr. dep. Seine et Marne, 12 D. I.; abdicatie v. Nap. I '14.

Fontan (Louis Marie), '04—'39, Fr. dagblad- en tooneelschrijver.

Fontana (Prospero), 1512—97, Ital. schilder.

Fontane (Theod.), geb. '19, Dt. dichter en rom.-schr. (v. Lod. XIV v. Fra.

Fontanges (Marie, htgn. de), 1661—81, bijzit

Fontenelle (Bernard Bouvier), 1657—1757, Fr. schrijver en dichter, neef v. Corneille.

Fontenoy, Belg. d.; veldslag 1745.

Foote (Sam.), 1721—77, Engl. acteur en blijspeldichter.

Foppe (Hendr. Joh.), 179?—'26, Nederl. dichter (o. a. „'t Wordt duister, mijn Roosje", enz.).

Forbes (Edw.), '15—'54, Engl. natuurkundige, wetenschappelijk reiziger; prof. te Edinburgh.

Forbin, 1) Ridder de F., Fr. kaper, was een tgn. v. Jean Bart. 2) Louis Nic., grf. de F., 1777—'41, Fr. schrijver en dichter.

forceeren, 1) dwingen, 2) openbreken.

Forcellini (Egid.), 1688—1768, Ital. taalgeleerde, schreef „Totius Latinitatis Lexicon" (Grondslag v. alle latere Lat. woordenboeken).

Foreign Office, Engelsch ministerie v. buitenlandsche zaken.

Foreland (North en South), 2 kapen, ZO. kust v. Engld.; Vierdaagsche Zeeslag (1666).

Forfar (of Angus), hpl. met 12 D. I. v. h. grfs. F. in Midden-Schl.

Forkel (Joh. Nik.), 1749—'18, Dt. comp. en schrijver over gesch. der muz.

Forlì, het oude Forum Livii, hpl. met 15 D. I. v. d. Ital. prov. F. der Emilia.

form-aat, grootte; **-atie**, vorming; **-eel**, met inachtneming van al de vereischte vormen, (fig.) uitdrukkelijk; **-ule**, voorschrift; **-ulier**, in bepaalde bewoordingen vervat voorschrift.

Formentera (een der Pithyusen), Sp. eil. in de Midd. Z.

Formes, tooneelisten uit Mulheim a. d. Rijn: 1) Karl F., geb. '10, baszanger, vele kunstreizen, en zijn zoon Ernst F., geb. '41, komiek te Hamburg. 2) Théod. F., '26—'74, heldentenor.

Formosa, Chin. eil. i. d. Chin. zee, a. d. ZO. kust v. China, 39 D. vierk. km., 3 mn. bew.; hpl. Thai-wan-foe; 1662 zelf-opoffering v. Antonius Hambroek. (schap.

Forseti, (Noorsche fab.) god v. vrede en vriend-

Forster (Joh. Georg), 1754—94, zoon en tochtgenoot v. Joh. Reinhold F., op de 2e ontdekkingsreis v. Cook (1772—75), uitstekend natuur-onderzoeker en schrijver, van grooten invloed op Alex. v. Humboldt.

Förster, 1) eene Dt. schrijversfam.: *a*) **Friedr.** F., 1791—'68, geschsch. *b*) Zijn br. **Ernst Joach.** F., 1800—'85, schreef over kunst. *c*] Beider zuster **Louise F.**, schrijfster en dichteres (pseud. Ludw. Kreutz). *d*] Haar man **Karl F.**, 1784—'41, dichter en vertaler. *e*] **Marie F.**, '17—'57, dtr. v. *c* en *d*, dichteres en schrijfster. 2) **Heinr. F.**, 1800—81, prins-bisz. v. Breslau ('53—'75), werd in 't kkl. conflict uit zijn Pruis. ambt ontzet.

Forteguerra (Niccolo), 1674—1735, Ital. dichter (o.a. een komisch heldendicht).

Forth, riv. in Schl., ontlast zich in de **Firth** of F (nister en rom.-schr.

Fortoul (Hipp. Nic. Honoré), '11—'56, Fr. mi-

Fortuna (Gri.: Tyche), (fab.) godin v. h. toeval en v. h. geluk.

Fortunatus (en zijne zonen), de helden uit een Dt. volksboek (1509 e. v.), bezat een tooverhoed en eene tooverbeurs.

Fortune (Rob.), '13—'78, Engl. bot. en wetenschappelijk reiziger.

Forum, in 't oude Rome markt- en gerechtsplein; daarnaar in den naam v. sommige plaatsen, die eene markt en eigen rechtsmacht hadden, b.v. F. Livii (Zie **Forlì**).

Foscari (Francisco), 1533—67, doge v. Venetië.

Foscarini (Marco), 1762, doge v. Venetië en ltk.

Foscolo (Niccolo Ugo), 1777—'27, Ital. dichter en rom.-schr., leefde geruimen tijd als stk. vluchteling in Engld., waar hij stierf; zijne asch '71 plechtig naar Florence overgebracht.

fossiliën, dier- en plantversteeningen.

Fotheringay, kasteel in Engl., gevangenis v. Maria Stuart.

Fouché (Joseph), 1763—'20, lid v. h. Fr. Schrikbewind, onder Nap. I minister v. politie, '06 htg. v. Otranto, '16 verbannen, † te Triëst.

Fowdgum, d. in Fri., 1 u. v. Holwerd.

Foulon (Jean François), opvolger v. Necker als minister v. financiën onder Lod. XVI, werd 1789 op straat vermoord.

Fouqué (baron de la Motte), 1) Heinr. Aug. F., 1698—1774, Pruis. genl. onder Fred d. Gr. 2) Friedr. Heinr. Karl F., 1777—'43, Dt. lier- en dram. dichter („Undine") en rom.-schr.

Fourier (Charles), 1772—'37, Fr. socialist, ontwikkelde een eigen stelsel (samenwoning niet van familiën in afzonderlijke gezinnen, maar van 1500 personen bij elkander in één gebouw, „phalanstère" genaamd.

Fowler (John), geb. '17, ber. Engl. wkt., bouwde ondergronds-spoorwegen, was uitv. v. d. stoomploeg, enz.

Fox, 1) George F., 1624—90, Engl. schoenmaker, later prediker, stichtte de sekte der Kwakers. 2) Charles James F., 1749—'06, ber. Engl. stm., tegenstander v. Pitt, was herhaalde malen minister.

foyer, koffiekamer (in schouwburgen voor de geabonneerden, bij vergaderzalen voor de leden).

frac-tie, gedeelte (groep) eener stk. partij; **-tuur,** (hlk.) beenderbreuk.

Fra Diavolo, bijnaam v. d. Napol. roover-hoofdman Michele Pezza, en titel eener opera v. Auber.

fragi-le, breekbaar, broos; **-liteit,** broosheid.

fragment, brokstuk; **-arisch,** aan brokstukken.

franc (of frank), munteenheid in 't Fr. (en Zwits. en Belg.) muntstelsel = 1 Ital. lira, 1 Sp. peseta, 1 Gri. drachme, 1 Rumeensche lëu, 1 Servische dinar, of ruim 47 Nederl. centen.

Francesca (Pietro della), omstr. 1398—1484, Ital. schilder.

Franche Comté, oudt. 't vrijgrfs. Burgundië met Besançon tot hpl., sedert 1678 aan Fra. en gesplitst in 3 dep.

Francia, 1) José Gaspar Rodriguez F., geb. 1757, was '17—'40 dictator v. Paraguay. 2) Francesco F., 1450—1517, Ital. schilder.

Francisca. 1) Fr. da Rimini, 13e eeuw, eene Ital. vrouw, werd door haren man gedood uit jaloezie. Zij is een personage in „de Hel" v. Dante. 2) Santa Fr. Romana, 1384—1440, vrome verpleegster v. zieken, 1608 door de R.K. kerk heilig verklaard.

Franciscanen, orde v. monniken (ook Minderbroeders gen.) en v. nonnen, gest. omstr. 1209 door Franciscus v. Assisi.

Franciscus, 1) F. v. Assisi, 1182—1226, vroom kluizenaar, R.K. heilige sedert 1228. Zie **Franciscanen.** 2) F. v. Paula, 1416—1506, stichtte de orde der Minimen, en werd 1519 door de R. K. kerk heilig verklaard.

Francke (Aug. Herm.), 1663—1727, Dt. theo. en philanthroop, prof te Halle, stichtte daar 1698 't beroemde weeshuis.

Francken (Jan), † 1664, knecht v. Oldenbarneveld, gaf diens levensbeschrijving.

Franc-tireurs, Fr. vrijscharen ('70—'71), door 't oorlogsrecht niet erkend.

Franeker, st. in Fri., 6 a 7 D. I. Planetarium v. Eysinga; **-adeel,** eene uit 11 d. bestaande

frank. Zie **franc.** [gem. in Fri.

Franken, d. i. „de vrijen", 1) Dt. volksstam, die in de 3e eeuw a. d. Beneden-Rijn optrad, later gesplitst in Ripuarische en Salische F., laatstgenoemden in 't land der Bataviëren, allengs voortdringende in Gallië, sticht-

ten daar het Frankische rijk, eerst onder de Merowingen (481—751), vervolgens onder de Karolingen, grootste uitbreiding onder Karel d. Gr.; onder diens kleinzonen bij 't verdrag v. Verdun (842) scheiding in O. en W. Frankisch rijk (d. i. Duitschland en Frankrijk). 2) als land hoofdzakelijk de woonplaats der Franken aan Rijn, Neckar, Main, enz., de kern v.h. O. Frankische rijk. Frankische (of Salische) keizers in Dtl., 1024—1125 (Hendrik V †); vervolgens Rijn-Franken en Oost-Franken v. 1512 af, sedert '06 grootendeels bij Beieren (hier de 3 reg.-distr. Ober-, Mittel en Unter-Franken); Franken-Wald, gebergte tuss. Fichtelgebergte en Thuringerwoud. Frankenwijn, wijn uit 't Maindal.

Frankfort, 1) F. a.d. Main, st. in Hessen-Nassau met 155 D. I., v. 1257—'66 vrije rijksstad, 1711 kroningsstad, '16 hst. v. d. Duitschen Bond; '66 Pruis.; F.-er Vrede, 10 Mei '71, einde v.d. Dt.-Fr. oorlog. 2) F. a. d. Oder, 54 D. I., hpl. v. h. Pruis. reg.-distr. F., prov. Brandenburg; ber. jaarmarkten.

Franklin, 1) Benj. F., 1706—90, ber. N. Amer. boekdrukker, stm. en natuurkundige, uitv. v.d. bliksem-afleider, en pop. schrijver. 2) Sir John F., 1786—'47, ber. Engl. zeevaarder, † in de N. IJszee op eene verongelukte Noordpool-expeditie, waarvan '59 overblijfselen zijn gevonden.

Frankrijk, gr. rijk W. v. Dtl., 529 D. vierk. km., ruim 36 mn. bewoners (**Franschen,** dat zijn Galliërs vermengd met Romeinen en Germanen), ingedeeld in 87 dep., hst. Parijs. Omstr. 481 werd F. gest. (zie **Franken** 1), sedert 842 afzonderlijk konkr., 1792 constitutioneel, 1793—'04 rep., '04—'14 keizerrijk, '14—'48 konkr., '48—'52 rep., '52—'70 keizerrijk, sedert '70 weder rep.

Frans, 1) F. I. Stephan, 1708—65, sedert 1745 keizer v. Dtl. 2) F. II, 1768—'35, was Roomsch (Duitsch) keizer 1792—'06, toen hij, na de oprichting v. d. Rijnbond, die waardigheid nederlegde, en als keizer v. Or. van toen af F. I heette. 3) F. Jozef I, geb. '30, is sedert '48 keizer v. Or. 4) F. I, 1494—1547, sedert 1515 kon. v. Fra., streed tegen Karel V. 5) Fr. II, 1544—1560, zoon v. Hendrik II, gml. v. Maria Stuart, werd 1559 kon. v. Fra. 6) F. I, 1777—'30, sedert '25 kon. der Beide Sicilië, en 7) Fr. II, (klzn. van 6), '36—'60, kon. der Beide Sicilië '59—'60, toen door Garibaldi verdreven, 8) F., '19—'75, was '46—'59 als F. V (de laatste) htg. v. Modena en werd toen verdreven. Met hem is 't geslacht Este uitgestorven.

Fransch, taal der Franschen. Zie **Frankrijk.**

Fransozen, 1) Dt. naam voor Franschen. 2) de Sp. pokken.

Fransum, d. in Gron., 1 u. v. Zuidhorn.

Franzensbad, ber. Boh. bpl., 1 u. v. Eger.

Frascati, kleine st. in Italië, schoone omstreken; 7 D. I.; daarnaar heeten eenige weelderig ingerichte societeitsgebouwen F.

frater, kloosterbroeder.

fraude, bedrog, wets-overtreding: **-eeren,** de wet overtreden; frauduleus (bedrieglijk) bankroet. (D. I.; veldslag 1799.

Frauenfeld, hpl. v. h. Zwits. k. Thurgau; 9

Fredegarius, † 658, Franksch geschsch. (Gesch. der Franken tot 641).

Fredegonde, eerst minnares, later gmln. v. Chilperik (kon. v. Neustrië), bestreed Brunehilde.

Fredericia, Deen. vest. a. d. Kle. Belt.

Frederik, 1) Duitsche keizers. *a*] F. I de Roodbaard (Barbarossa), Hohenstaufe, regeerde 1152–90, vijf krijgstochten naar Italië, onderwierp 1180 Hendrik d. Leeuw, ondernam 1189 een kruistocht, waarop hij verdronk. *b*] Zijn klzn. F. II, 1215 kon., 1220 keizer, verwierf Jeruzalem bij verdrag, werd door den Paus in den ban gedaan, † 1250. *c*] F. III de Schoone, tegenkeizer v. Lod. v. Beieren, 1422 bij Mühldorf verslagen en gevangen genomen, † 1430. *d*] F. IV (of III) regeerde 1452–93. 2) Deensche koningen, o. a. F. III, regeerde 1648–70, en werd door de Ned. gesteund tegen Zweden; en F. IV, die 1699–1730 regeerde, en oorloogde tegen Karel XII v. Zweden; van '48 tot '63 regeerde F. VII, onder wiens regeering de twist begon over Sleeswijk en Holstein. 3) Gr.-htg. v. Baden. **F.** I Wilh. Ludw., geb. '26, prins-regent '52, sedert '57 gr.-htg. 4) Keurvorsten v. Brandenburg en koningen v. Pruisen: *a*] F. I v. Hohenzollern, 1372–1440, krv. 1415. *b*] Zijn zoon en opvolger F. II, regeerde 1440–70. *c*] F. Wilh., de Groote krv., schoonzoon v. prins Fred. Hendr. v. Oranje, regeerde 1640–88 en legde den grond voor de latere macht van Pruisen. *d*] Zijn zoon F. III, 1688–1713, voerde sedert 1701 den titel van F. I koning v. Pruisen. *e*] Diens zoon F. Wilh. I, regeerde als kon. 1713–40, zorgde voor uitbreiding v. d. militaire macht, stijving v. d. schatkist, ontwikkeling v. landbouw, handel en nijverheid. *f*] F. II d. Gr., 1712–1786, kon. 1740, de grootste vorst, vhr. en stm. van zijnen tijd; Silezische oorlogen, 7-j. oorlog, had ook de hand in de deeling v. Polen. *g*] Zijn neef F. Wilh. II, onder wiens regeering 1786–97 de macht v. Pruisen afnam. *h*] F. Wilh. III, regeerde 1797–'40. Onder hem eerst vernedering v. Pruisen door Nap. I. (vrede v. Tilsit '07), waarop, onder medewerking v. kng. Louise, door Stein en later door Hardenberg eene reorganisatie v. h. rijk plaats had, die wel '13 en '14 tot bevrijding v. h. Fr. juk, maar niet tot de beloofde vrijheid leidde. *i*] F. Wilh. IV (zoon van *h*), regeerde '40–'57, was echter niet tegen de eischen v. d. tijd opgewassen, verleende eerst ingevolge de rev. Maart '48 eene constitutie, wees de hem '49 door de Frankforter nat. vergadering aangebodene keizerskroon van de hand, werd '57 wegens zwakheid v. geestvermogens van de regeeringszorgen ontheven (zijn br. Wilhelm regeerde in zijne plaats) en † '61. *k*] F. Wilh. (neef v. *i* en zoon van diens br. den latere **Keizer** Wilhelm) geb. '31, kroonprins v. Pruisen, onderscheidde zich in den oorlog tegen Or. en tegen Fra., werd 18 Oct. '70 veldmaarschalk, en door zijns vaders verheffing '71 kroonprins v. h. Dt. keizerrijk. Hij was '58 gehuwd met de Engl. prinses Victoria, werd '86 door strottenhoofd

kanker aangetast, aanvaardde bij zijns vaders dood '87 de regeering als keizer v. Duitschland en kon. v. Pruisen, doch stierf reeds kort daarna ('88). 5) Keurvorsten en koningen v. Saksen: *a*] F. I de Strijdbare, 1382—1428, stichtte 1409 de hoog school te Leipzig. *b*] F. III de Wijze, 1486—1525, wees de keizerskroon van de hand, beschermde Luther. *c*] F. August I, 1768—'27, werd '06 kon., **was een** trouw bondgenoot v. Nap. I., waarom hem in '14 de helft van zijn konkr. ontnomen werd. 6) Nederlandsche prinsen: *a*] F. Hendrik, geb. 1584, br. v. prins Maurits, stadhr. v. versch. Nederl. gewesten (1625—47), **was** een uitstekend vbr. *b*] prins F. der Nederlanden, 1796—'81, zoon v. kon. Willem I en br. v. kon. Willem II, was de behuwdbr. v. keizer Wilhelm I. v. Dtl., oprichter v. d. koloniën der Maatschappij v. weldadigheid, trachtte '30 (Belg. opstand) Brussel te bezetten, en blonk uit door onbekrompen weldoen.

Frederikshald, vesting in Nrw.; 10 D. I.; hier sneuvelde 1718 Karel XII.

Frederiks-oord, naar prins Frederik der Nederl. genoemde kolonie der Maatschappij v. Weldadigheid (gem. Vledder in Drente, en W. Stellingwerf in Fri.)

Fredmann. Zie **Bellmann.**

Fredro (Alex., grf. v.), twee Poolsche blijspelschrijvers vader en zoon, de eerste geb. 1793, † '76, de zoon geb. '29. (18 D. I.

Freetown, hst. v. Sierra Leone in W. Afr.;

fregat, oorlogsschip met 3 masten: **-vogel** (tachypetes) een snelvliegende tropische vogel.

Freia, (Noorsche fab.) godin der liefde.

Freiberg, st. met 27 D. I. in den omtrek v. Dresden, a. d. Fr.-er Mulde; middelpunt v. d. Saks. mijnen; ber. academie voor 't mijnwezen.

Freiburg, 1) Fr. Fribourg, hpl. v. h. Zwits., k. F. a. d. Saane; 12 D. I. 2) F. in de Breisgau, Bad. st. a. d. Dreisam; 41 D. I.; R. K. unvt.; Gothische kathedraal. 3) st. met 3 D. I. a. d. Unstrut i. d. Pruis. prov. Saksen. 4) st. met 9 D. I. a. d. Polsnitz in Silezië.

Freiligrath (Ferd.), '10—'76, ber. Dt. dichter.

Freir, (Noorsche fab.) Zonnegod, beschermer v. h. huwelijk.

Freischütz, volgens de Dt. legende een jager, die v. d. duivel betooverde kogels ontvangt. Stof eener opera v. Weber (tekst v. Kind).

Freising, st. in Beieren, a. d. Isar; 10 D. I.

Freitag (Gust.), geb. '16, ber. Dt. tooneel- en rom.-schr.

Fréjus, Fr. stadje (3 D. I.) a. d. Midd. Z.; hier landde 1799 Bonaparte uit Egypte.

fresco, nog niet gedroogde pleisterkalk; **al f.** schilderen, d i. op eene nog vochtige kalklaag, waarmede een muur is bepleisterd.

Fresnel (Fulgence), 1796—'55, Fr. oriëntalist en wetenschappelijk reiziger.

fret, klein roofdier, waarvan men zich bedient om konijnen te vangen (frettenjacht).

Friaul. Zie **Friuli.**

Fribourg. Zie **Freiburg** 1.

frictie, wrijving.

Fridericia. Zie **Fredericia.**

Friedland, 1) Boh. htgd., 1623 aan Wallenstein geschonken. 2) st. in 't Pruis. distr.

Koningsbergen: nederlaag der Russen '07.
Friedrich. Zie **Frederik.**
Friedrichshafen, Wurt. havenstad aan 't Meer v. Constans; vrijhaven.
Friens, d. in Fri. ca. 1 u. v. Rauwerd.
fries, 1) (bwk.) gladde of gebeeldhouwde tusschenruimte tuss. kroonlijst en architraaf. 2) langharige stof v. geweven wol. 3) **Fries,** inboorling uit Fri. of uit Friesche ouders geboren. 4) Fr., twee br., Dt. landsch.-schilders: Ernst F., '01—'33, en Bernard F., geb. '20.
Friesland, „land der Friezen", een Germ. volksstam in NW. Dtl. (zie **Oost-Friesland**); tegw. de noordelijkste prov. der Ned., hpl. Leeuwarden.
Frigga, (Noorsche fab.) gmln. v. Odin.
Frimaire, rijpmaand in den Fr. rev.-kalender (22 Nov. — 21 Dec.). (prov. Pruisen.
Frische Haff ('t), inham v. d. Oostzee i. d.
Friso, volgens de legende de eerste vorst der Friezen, landde 313 v. Chr. uit Indië in Fri.
Frithjof en diens liefde voor Ingeborg, eene oude IJslandsche legende, door Tegnér in 't Zweedsch overgebracht („F.-saga").
Friuli, oudt. htgd., thans de Venet. prov. Udine en de Or. grfs. Görtz en Gradisca.
Fröbel (Friedr.), 1782—'52, Dt. pedagoog, bracht de speeltuinen voor kinderen in zwang (F.-methode).
Frohschammer (Jac.), geb. '21, Dt. wijsgeer en R.K. priester, bestreed de Jezuieten, het dogma der Pauselijke onfeilbaarheid, enz., en werd '63 geschorst.
Frohsdorf, d. in Neder-Or. bij Weenen, a. d. Leitha, met een kasteel, dat de grf. v. Chambord (door de Fr. legitimisten kon. Hendrik V genoemd) bewoond heeft tot zijnen dood.
Froissart (Jean), 1337—1410, Fr. geschsch.
Fronde, de oppositie-partij in Fra., aanvankelijk die gedurende de minderjarigheid v. Lod. XIV. (boek, versierd titelblad.
frontispice, 1) voorgevel. 2) titelplaat v. een
fronton, (bwk.) boog boven de deur.
Frossard (Charles), '07—'75, Fr. genl., '70 bij de overgave v. Metz krijgsgevangen.
Fructidor, in den Fr. rev.-kalender „vruchtenmaand" (18 Aug. — 16 Sept.): dan volgden de 5 (of met den schrikkeldag 6) dagen, die anders aan 't jaar v. 360 ontbroken zouden hebben. (dichter.
Frugoni (Carlo Innocenzo), 1692—1768, Ital.
Frundsberg (Georg v.), 1473—1528, Dt. genl., streed in Italië onder de keizers Max. I en Karel V. (uitvinder v. h. waterglas.
Fuchs (Joh. Nepom. v.), Dt. delfstof- en schk.,
fuchsine, eene roode kleurstof uit aniline.
Fuentes (Pedro Henriquez de Guzman, grf. v.), 1528—1610), Sp. vhr., was 1595—96 landvoogd in de Ned., daarna sthr. v. Milaan.
fueros, rechten en vrijheden v. d. bewoners der Baskische prov. in Spanje.
Fuerteventura, een der Canarische eil.
Füger (Friedr. H.), 1751—'18, Dt hist.-schilder.
Fugger, een van den weversbaas Joh. F. (bij Augsberg, 14e eeuw) afstammend geslacht in Beier. Zwaben, door koophandel rijk geworden, 1500 in den gravenstand, '03 tot rijksprinsen verheven.

Führich (Jos., ridder v.), 1800—76, Boh. schilder (bijbelsche hist.-stukken).
Fulco I, van Este, † 1135, en zijn br. Welf IV (zonen van Azzo II) splitsten het geslacht Este in 2 linièn: de Fulco-Estische of Italiaansche, en de Welf-Estische of Duitsche linie.
Fulda, st. met 12 D. I., in 't Pruis. reg.-distr. Kassel, a. d. F. (eene zij-riv. van de Werra).
Fullerton (Georgina Charlotte, lady), geb. '12, Engl. rom.-schrijfster, zuster v. Granville.
Fulton (Rob.), 1765—'15, N.Amer. wkt., paste '07 het eerst den stoom toe op de scheepvaart (bouwde de eerste stoomboot).
Funchal, hpl (20 D. I.) v. h. eil. Madera.
Funck (K. W. F. v.), 1761—'28 Dt geschsch.
Funen (Deen. Fyen), eil. tuss. de Gr. en de Kle. Belt; hpl. Odense met 21 D. I.; met eenige andere eil. vormt het 't Deen. stift F.
Furca, steile bergpas i. d. Lepontische Alpen.
furie, 1) woede, verwoedheid, razernij (de Sp. F., 1576 muiterij der Sp. troepen in Vlaanderen; de Fr. F., 1583 aanslag v. Anjou op Antwerpen). 2) (verpersoonlijkt) razend wijf, verwoede helleveeg. 3) (fab.) godin der wraak. (Zie **Erinnyen**).
furore, onstuimige teekenen van goedkeuring en toejuiching; **-maken,** grooten opgang maken.
Fürth, nijvere st. met 35 D. I. a. d. Regnitz (in 't Beier. reg.-distr. Mittelfranken).
furunkel, bloedzweer, bloedvin.
fusie, ineensmelting. [(fusil).
fusilier, infanterist, gewapend met een geweer
Fuseli, eene fam. uit Zurich, inz. 1) Joh. Kaspar F., 1706—62, portretschilder en schrijver. 2) Zijn zoon Joh. Heinr. F., 1741—'25, hist.-schilder, was directeur der schilder-academie te Londen. 3) Hans Heinr. F., 1744—'32, stm., geschsch. en schrijver over kunst.
Fust (Joh.), ook gen. Faust, † 1466, knecht v. Gutenberg.
fustanella, tunica met wijde plooien der Albaneesche en Nieuw-Grieksche pallikaren.
futurum. (tlk.) toekomende tijd der werkwoor-
Fyen. Zie **Funen.** [den.

G.

G, als Rom. getalmerk 400.
gaal. dunne piek in een weefsel.
Gaanderen, d. in Geld., gem. Ambt-Doetinchem.
Gaast, d. in Fri.. 2 u. ZW. v. Bolsward (de gem. **-erland** bestaat uit 6 andere d.); **-meer,** d. in Fr., ca. 3 u. ZW. v. Sneek.
Gabbema (Simon Abes), 1628—88, Fri. geschsch. en dichter.
Gabelentz, 1) **Hans Conon** v. d. G., '07—'74, Dt. beoefenaar v. d. Oostersche talen. 2) Zijn zoon **Georg** v. d. G., taalgeleerde evenals de vader is sedert '78 prof. der Oost-Az. talen te Leipzig.
Gabelsberger (Frans Xav.), 1789—'49, Beier. stenograaf, uitv. v. een nieuw stelsel (G.sche stenographie).
Gabon, Golf in de W.kust v. Afr. De kust v. G. was '43—'71 eene Fr. kol., thans kolenstation.
Gaborian (Émile), '35—'73, Fr. geschsch.

Gabriël, een der 7 aartsengelen, dicteerde aan Mahomed den Koran.

Gabrieli, twee Venet. comp. van kerkmuziek: 1) **Andrea,** 1510—86, en 2) zijn neef Giovanni, 1557—1612. (vader v. d. stam G.

Gad, (bijb.) een der 12 zonen van Jacob, stam-

Gaddi, drie Flor. schilders: Gaddo G. (1249—1312), zijn zoon Taddeo G. (1300—1350) en diens zoon Angiolo G. 1327—omstr. 1390.

Gade (Niels), geb. '17. ber. Deen. comp. en hofkapelmeester te Kopenhagen.

Gaëta ('t oude Cajeta). versterkte st. der Ital. prov. Caserta, a. d. Golf v. G., 48—'49 wijkplaats v. Paus Pius IX, en '61 de laatste toevlucht v. kon. Frans II v. Napels.

Gagern, 1) Friedr. Balduin, vrijheer von G., 1794—'48, als Nederl. gnl. '44 in Indië, sneuvelde bij 't bedwingen v. d. opstand in Baden. 2) Zijn br. Heinr. Wilh. Aug., vrijheer v. G., 1799—'80, vrijzinnig stm., was 19 Mei '48—20 Mei '49 Pres. v. d. Frankforter nat. vergadering en 18 Dec. '48—22 Mrt '49 Pres. v. h. Rijksministerie. (schilder.

Gainsborough (Thom.), 1727—88, Engl. landsch.-

Gajus, 1) Rom. rcht. omstr. 117—161 n. Chr., schrijver v. d. „Institutiones". 2) Gajus (of Cajus), Rom. voornaam, verkort **G.** (of **C.**)

Gaiscz. Zie **Galatz.**

Galapagos (Schildpad-eilanden), eene tot Ecuador behoorende groep van 60 eil. i. d. Stille Zuidzee.

Galata, voorstad v. Constantinopel.

Galatea, (Gri. fab.), eene zeenimf, dochter v. Nereus en Doris, werd bemind door Polyphemus, die geene wederliefde bij haar vond.

Galatië, oudt. landsch. in Kle. Azië (met de steden Ancyra, Tavium, Pessinus, Gordium). Onder de bewoners (de Galaten) bestonden reeds vroeg Christen-gemeenten (zendbrief v. Paulus). (a. d. Donau: 80 D. I.

Galatz (of Galacz), haven- en kpst. in Rumenië.

Galba (Servius Sulpicius), Rom. keizer, geb. 5 n. Chr., regeerde 68—69 n. Chr. (tot zijnen dood).

galeien, oorlogsschepen in de middeleeuwen gebruikt door galei-slaven. Zie **bagno.**

Galen, 1) Christoph Bernh. vrijheer v. G., oorlogzuchtig biss. v. Munster, streed tegen de Ned., en regeerde 1650—78. 2) Jan v. G., 1604—53, Nederl. kommandeur, sneuvelde bij Livorno.

Galenus (Claudius), 131—omstr. 200 n. Chr., geneesheer te Rome, na Hippokrates de beroemdste geneesheer der oudheid.

Galerius, eerst schaapherder, werd 305 Rom. keizer, vervolgde de Christenen, en † 311

Galfried v. Winesalf, 13e eeuw., Engl. dichter, verzelde Richard Leeuwenhart naar Palestina.

Galicië, 1) voormalig konkr. in NW. Spanje (hst. Santiago de Compostella). 2) Or. kroonland in Cisleithanië, 79 D. vierk. km., ca. 6 mn. bew., gesplitst in O. G. (hpl. Lemberg met unvt.) en W. G. (hpl. Krakau met unvt.).

Galilea, oudt. 't N. dl. v. Palestina.

Galilei (Galileo), 1564—1642, uitstekend natuur- en strk., door de Inquisitie gedwongen 't Copernicaansche wereldstelsel af te zweren; stierf blind.

gallmathias, wartaal, onzin. (Venet. rep.
galjas, grootste soort oorlogsschepen der
galjoen, 1) grootste soort oorlogsschepen v. Spanjaarden en Portugeezen. 2) voorste dl. v. een schip, waar zich de sekreten der matrozen bevinden.
galjoot, kleine galei met 16 a 20 roeibanken; bombardeer-g., drijvende mortier-batterij.
Gall (Frans Joz.). 1758—'28, Dt. ontl., grondlegger v. d. hersenschedelleer. (Abessinië.
Galla (of Gallas), negervolk in O. Afr., Z. v.
Gallait (Louis), geb. '10 te Tournay (Doornik), Belg. hist.-schilder.
Gallas (Matthias, grf. v.), 1584—1647, keizerlijk genl. i. d. 30 j. oorlog, hielp Wallenstein ten val brengen, ontv. 1684 de heerlijkheid Friedland en 't opperbevel, en versloeg de Zweden bij Nördlingen; werd 1643 afgezet.
Gallegos, bewoners v. Galicië in Spanje.
Gallen (Sint). Zie **St.-Gallen.**
Gallenga (Anton), geb. '10. Engl. schrijver over Italië, Am., enz. (pseud. Luigi Mariotti).
Galli, gecastreerde priesters der Syrische godin Cybele.
Gallicaansche kerk, de 1269 en 1438 als zelfstandig erkende R. K. kerk in Fra., gaf 1680 vier stellingen, t.w. 1) de Paus heeft geen gezag in wereldlijke zaken; 2) hij is onderworpen aan 't concilie, en 3) aan de in Fra. bestaande wetten; 4) hij is niet onfeilbaar.
Galli-ë, woonplaats der Keltische Galliërs in Opper-Italië (gesplitst in Cisalpijnsch G. en Transalpijnsch G.) en vooral in 't tegw. Fra. en België (**vgl. Cesar**); **-icismus**, niet woordelijk in eene andere taal over te zetten Fr. uitdrukking; **-omaan**, iem. die lijdende is aan **-omanie**, d. i. de manie, om voortreffelijk te vinden al wat Fr. is of uit Fra. komt.
Gallië'nus (Publ. Licin.). Rom. keizer, regeerde 259—268, en werd vermoord.
Gallipoli, 1) vest. in Italië, a. d. Golf v. Tarente; 12 D. I. 2) Tu. st. a. d. Hellespont; 11 D. I.
Gallitzin (prins Dmitri), 1735—'03, Russ. atm., vriend v. Voltaire.
gallon, Engl. vochtmaat (bijna 5 liters).
Galloway, ZW. gedeelte v. Schl.
Gallus, 1) Cornelius G., Rom. vbr. en dichter; zelfmoord 28 v. Chr. 2) G., de heil., † 655, R. K. zendeling, stichtte de st. St.-Gallen.
galop, 1) snelste manier van loopen bij rijpaarden. 2) tweepas-dans.
Galt (John), 1779—'39, Engl. rom.-schr. en novellist (humoristisch).
Galuppi (Baldassaro), 1706—85. Ital. comp., 1765—68 keizerlijk kapelmeester in Rusland.
Galvani (Luigi), 1737—98, ber. Ital. physioloog te Bologna, ontdekte 't naar hem genoemde galvanismus.
galvano..., met toepassing v. h. galvanismus.
Galveston, haven- en kpst. in Texas, a. d. G.-baai der Golf v. Mexico; 22 D. I.
Galway, hpl. (met 15 D. I.) v. h. Ierasche grfs. G., a. d. Atl. O.
Gama (Vasco de), 1469—1524, Port. zeevaarder, ontdekte 1498 den zeeweg naar O. I.; was daar 1524 Port. onderkoning.
Gamaliël, (bijb.) leerm. v. Paulus.

Gambetta (Léon) '38—'82, Fr. stm., beslist bestrijder v. Nap. III, en na diens val de nat. verdediging organiseerend als dictator, '79 Pres. der Kamer v. afgevaardigden, '81 tot zijn dood minister-pres.; de ziel v. d. revanche-politiek.

Gambia, riv. in Senegambië (in W. Afr.), ontlast zich i. d. Atl. O.; aan den mond 't Bri. gouvt. G.

Gambrinus, volgens de legende een Vlaamsch kon., uitv. v. de bierbrouwerij.

Gameren, d. in Geld., a. d. Waal, ca. 1 u.

Gand, Fr. naam v. Gent. [v. Zalt-Bommel.

Gando, negerrijk (6 mn. inw.) in W.Soedan, a. d. Niger; met de hst. G.

Ganesa, (Ind. fab.) god der wijsheid.

Ganganelli (Lor.), als Paus 1769—74 Clemens XIV, hief '73 de Jezuïeten-orde op, stierf vergiftigd. Clementijnsch museüm.

Ganges, de heil. voornaamste riv. v. Voor-Indië, bijna 3 D. km. lang, v. d. Z. helling v. d. Himalaya, tot a. d. Golf v. Bengalen, in vele armen. Vgl. **Brahmapoetra.**

ganglië̲n, zenuwknoopen (inz. i. d. onderbuik).

Gannal (Jean Nic.), 1791—'52, Fr. schk., uitv. van eene methode om lijken te balsemen door middel van inspuiting.

Gansfoort (Joh. Wessel), 1420—89, Nederl. theo., voorlooper v. d. Hervorming.

Ganymedes, (Gri. fab.) een schoon jongeling, door een adelaar naar den Olympus gebracht, deed daar dienst als schenker voor de goden.

Gap, Fr. st. in de Alpen; 10 D. I.

Garay (Joh.), '12—'53, Hong. dichter.

Garcia. 1) Manuel G., 1775—'32. Sp. zanger en comp., ber. zangmeester, o.a van zijne dochters (Zie **Malibran** en **Viardot**) 2) Zijn zoon Manuel G., geb. '05 te Madrid, insgelijks ber. zangmeester(te Londen);uitv. v.d. keelspiegel.

Gard (of Gardon), zij-riv. v. d. Rhône.

Garda, d. in de Ital. prov. Verona; daarnaar heet 't Lago di G. (Garda-meer) in Tirol en Opper-Italië, 64 met. boven de zee, waarin 't zich ontlast door den Mincio.

Gardafui (kaap), oostelijkste punt v. Afrika.

garde, 1) lijfwacht. 2) keurbende (b.v. de oude garde v. Nap. I).

Garderen, d. in Geld., 3 u. O. v. Nijkerk.

Gardiner (Stephen), 1493—1555, Engl. R. K. geestelijke, onder Hendrik VIII biss. v. Winchester, onder Eduard VI gevangen, onder Maria groot-kanselier, vervolgde de Hervorm-

Gardon, riv. Zie **Gard.** [den.

Garfield (James Abr.), '31—'81, N.Amer. stm., '61 genl., '80 Pres. der Unie, in zijn eerste ambtsjaar doodgeschoten door zekeren Guiteau, die tevergeefs om eenen post had gevraagd. Zie **Arthur.**

Garibaldi (Giuseppe), '07—'82, Ital. vhr. en patriot v. ouderwetschen eenvoud en onbaatzuchtigheid, bewerkte de eenheid van Italië en kreeg ter belooning 't eiland Caprera ten geschenke. (in de Golf v. Gaëta.

Garigliano, riv. in Neder-Italië, ontlast zich

Garmerwolde (of Germerwolde), d. in Gron., 3 u. v. Appingadam.

Garnier (Robert), 1534—90, Fr. treurspeldichter, d) voorganger v. Corneille.

Garnwerd (of **Garwerd**), d. in Gron., ca. 1 u. v. Zuidhorn. (schilder. stierf **blind.**

Garofalo (Benvenuto), 1481—1559, Ital. hist.-

Garonne, riv. in ZW. Fra., vormt met de Dordogne de Gironde, en ontlast zich in den Atl. O. Het dep. der Roven-G., hpl. Toulouse.

Garrelsweer, d. in Gron., a. h. Damsterdiep, ca. 2 u. v. Appingadam.

Garrett. Zie **Almeida.**

Garrick (David), 1716—79, ber. Engl. tooneelspeler (hij bracht Shakespeare's werken weer in den smaak); ook blijspeldichter.

Garshuizen, d. in Gron., ca. 3 u. v. Appingadam.

Garve (Christian), 1742—98, Dt. pop. wijsgeer; ook schrijver en vertaler.

Gascogne, oude naam van een htgd. in ZW. Fra. a. d. Golf van G. (of Golf van Biskaje), sedert 1054 Fr. De bewoners (Gascogners) hebben den naam van snoevers; gasconnade noemt men grootspraak, snoeverij.

Gaspar, zeeëngte tuss. Banka en Billiton; daarin 't eil. G.

Gaspe, sch.-eil. (NO. gedeelte v. Canada).

Gassel, d. in N.Br., 1 u. ZO. v. Grave.

Gasselte, d. in Drente, 3 u. v. Assen.

Gassendi (P.), 1592—1655, Fr. natuur- en wsk. en wijsgeer, bevriend met Kepler en met Galilei.

Gastein, hoogdal in 't Or. htgd. Saltzburg; daarin de ber. bpl. Wildbad-G. (in de nabijheid Hof-G. en Dorf-G.); verdrag '65 tuss. Pruisen en Or. (Oudenbosch.

Gastel (Oud en Nieuw), d. in N.Br., 1 u. v.

gastr-isch, de maag (de spijsvertering) betreffende; **-itis,** maag-ontsteking; **-onomie,** lekkerbekkerij; **-onoom,** lekkerbek; **-onomisch,** in staat om den lekkerbekken te voldoen.

Gateshead, Engl. vlek a. d. Tyne, t.o. New-Castle; ruim 50 D. I.

Gatchina. Russ. st. met keizerlijk residentiepaleis, 45 km. v. Petersburg; 10 D. I.

Gatti (Bernardino), omstr. 1493 - 1575, Ital. schilder. llg. v. Correggio.

Gauchos, een v. veeteelt levende volksstam in de pampa's van Z.Am., afstammelingen v. Spanjaarden en Indianen.

Gaudy (Frans, vrijheer v.), 1800—40, Dt. dichter en humorist.

Gauermann, 1) Jacob G., 1773—'43, Dt. landsch.-schilder. 2) Zijn zoon Friedrich G., '07—'65, Dt. dierenschilder.

Gaugamela. Zie **Arbela.**

Gaurisankar (= Mount Everest), hoogste berg der aarde (in 't Himalaya-gebergte), 8840 met.

Gauss (Karl Friedr.), 1777—'55, ber. Dt. wis-, natuur- en strk.; directeur der sterrenwacht te Göttingen. Zie **telegraphie.** (criticus.

Gautier (Théophile), '08—'72, Fr. dichter en

Gauw, d. in Fri., 1 u. NO. v. Sneek.

gavotte, een oude Fr. dans.

Gay, 1) John G., 1688—1732, Engl. dichter. 2) Sophie G. (geb. Nichault de Lavalette), 1776—'52, Fr. rom.-schrijfster. 3) Hare dtr. Delphine G., schreef insgelijks en werd de vrouw v. Émile de Girardin.

Gay-Lussac (Louis Jos.), 1778—'50, ber. Fr. natuur- en schk., prof. te Parijs.

Gaza, (bijb.) st. in Palestina, bij de Midd. Z.

gazelle, (drk.) soort v. antilope, bij de Oosterlingen een beeld der aanminnigheid.
Gebel (...), 1793—'59, smid en reeder te Scheveningen, tevens verdienstelijk dichter.
Gebern. Zie **Parsen.** Vgl. **Glaur.**
Gebhard, 1547—1601, abiss. v. Keulen, werd 1582 Protestant en trouwde; hij moest wijken voor Ernst v. Beieren. (en Banjoemaas.
Gedé, gebergte op Java, v. Buitenzorg tot Tegal
gedegen, (v. metalen) zuiver, onvermengd.
Gedrosië. Zie **Beloedzjistan.**
geel. Zie **gele.**
Geel (Jacob), **1784—'62**, Nederl.ltk., was prof. te Leiden.
Gelong, hpl. v. h. grfs. Grant. i. d. Engl. kol. Victoria (Nieuw-Holland); 24 D. I.
Geelvinkbaai, i. d. W kust van Nieuw-Guinea.
Geenum. Zie **Genum.**
Geertruidenberg, st. (ruim **2 D. I.**) in N.Br., a. d. Donge, bij den Biesbosch.
Geervliet, d. in Z.Holl., 2 u. ZO. v. Brielle.
Geeselbroeders. Zie **Flagellanten.**
geest, 1) hooge zandgrond. 2) onstoffelijk bestanddeel, ziel. 3) vernuft. 4) (fab.) spook, schim v. eenen afgestorvene. 5) De Heil. G., (theo.) een der personen v. d. Drieëenheid Gods.
Geestemünde, Pruis. st. in Hannover, a. d. Weser, t. o. Bremerhaven; ruim 4 D. I.
Geesteren, 1) d. in Geld., 2 u. ZO. van Lochem. 2) d. in Oijs., bij Almelo.
Geffen, d. in N.Br., 1 a 2 u. ZW. v. Oss.
Gefle, hpl. v. h. Zw. lân G.-borg, aan de uitwatering der G.-riv. i. d. Bottnische Golf; 19 D.I.
gegevens, bekende bijzonderheden, waaruit men, door **gevolgtrekking, onbekende** dingen kan afleiden. (novellist.
Gehe (Ed. H.), **1793—'50, Dt. tooneeldichter en**
Gehenna, (bijb.) hel.
Geibel (Eman. v.), **'15—'84, vn. Dt.** lierdichter; ook dram. en heldendicht.
Geijer (Erik Gust.), 1783—**'47, Zw.** geschsch. en dichter; prof. te Upsal.
Geiler v. Keisersberg (Joh.), **1445**—1510, ber. Dt. kanselredenaar.
geiser (of geisir), periodiek werkzame warme springbronnen, inz. op IJsland. Zie ook **Yellowstone.**
Geiserik. Zie **Genserik.**
Gelasius, twee Pausen: 1) G. I. 492—496. 2) G. II, 1118—1119. (koekjes).
gelatine, beenderenlijm in vasten vorm (in
Geldenaken. Zie **Jodoigne.**
Gelder, 1) oudt. Dt. grfs., 1339 htgd., 1543 met de Nederl. gewesten vereenigd onder Karel V. 2) Jacob de G., 1765—'48, ber. Nederl. wsk., prof. te Leiden.
Gelderland, Nederl. prov., ruim **5** D. vierk. km., ca. 500 D. I.; hpl. Arnhem.
Geldermalsen, d. in Geld. a. d. Linge, bij den spoorweg v. Utr. naar den Bosch.
Geldern, Pruis. st. in 't reg.-distr. Dusseldorf.
Geldrop (Geldorp), d. in N.Br., 2 u. v. Helmond.
Gele, 1) G. boek, Zie **Blauwe.** 2) G. rivier in China. Zie **Hoang-ho.**
Geleen, 1) d. in Lbg., 1 u. v. Sittard. 2) riv. in Lbg., mondt bij Stevenswaard i. d. Maas.
gelei (spr.: zjelei), 1) dril, gestold vleeschnat. 2) met suiker tot dikheid verkookt vruchtensap.

Gelimer, laatste kon. der Vandalen (530—534), gevangen genomen door Belisarius.
Gellekom. Zie **Gellicum.**
Gellert (Christ. Fürchtegott), 1715—69, Dt. schrijver en dichter (tooneelstukken, romans, fabelen, geestelijke liederen, enz.).
Gellicum (of Gellekom), d. in Geld., a. d. Linge, 2 u. W. v. Geldermalsen.
Gellius (Aulus), 2e eeuw. Rom. schrijver.
Gelselaar, d. in Geld., 2 u. v. Lochem.
Gelsenkirchen, fabr.-st. (20 D. I.) in 't Pruis. reg.-distr. Arnsberg (Westfalen).
Gemappe. Zie **Genappe.**
Gemara. Zie **Talmud.**
Gembloux (of Gemblours), st. in België; 4 D. I.; nederlaag der Staatschen 1 Jan. 1578.
gemeenplaatsen, volzinnen of stellingen, die niets nieuws leeren.
Gemert, d. in N.Br., 2 u. v. Helmond.
Gemini (d. i. Tweelingen), sterrenbeeld i. d. Dierenriem. (gesneden.
gemme, edelsteen met figuren of letters er in
Gemmi, bergpas in de Berner Alpen uit 't Kanderdal naar Leuk; 2300 met. hoog.
Gemmingen-Hornberg (Otto Heinr., vrijheer v.), 1739—'23, Dt. tooneeldichter.
Gemonde, d. in N.Br., 1 u. v. Boxtel.
gems, berggeit, soort v. antilope, leeft in kudden; komt ook voor in de Alpen.
Genappe (of Gemappe), vlek in België, a. d. Dyle; veldslag 17 en 18 Juni '15.
gendarme, politie-soldaat (te paard).
Genderen, d. in N.Br., 1 u. v. Heusden.
Gendringen, d. in Geld., 1 u. v. Terborg.
genealogie, geslacht-rekenkunde.
Genemuiden, st. (2 a 3 D.I.) in Overijs. ca. 3 u. v. Kampen. (muz. en opera's).
Generali (Pietro), 1783—'32, Ital. comp. (kerk-
Generaliteit, Staten-Generaal v. d. rep. d. Vereen. Ned.; -s-landen, wingewesten rechtstreeks door de G. bestuurd.
Genesis, (bijb.) wordings-gesch., gesch. der Schepping (Eerste Boek v. Mozes).
Genesius (Josephus), Bijz. geschsch. ten tijde v. keizer Constantijn VI.
Genestet (Petrus Aug. de), '29—'61, Nederl. lierdichter (was Remonstrantsch predikant).
Geneve (Fr. Genève, Dt. Genf), 1) ZW. k. v. Zwitserland a. h. Meer v. G. (Fr. Lac Leman). 2) hpl. v. h. k. G., a. d. uitvloeiing v. d. Rhône uit 't Meer v. G., 50 D. I. (met de voorsteden 68 D.), veel handel en nijverheid (inz. ber. horloge-fabr.); unvt.; G. was de bakermat v. h. Calvinismus. De Conventie v. G. (het „Roode Kruis"), in '64 tuss. de mogendheden aangegane overeenkomst om in den oorlog de geneesheeren en verpleegers v. zieken en gewonden als neutraal te beschouwen.
Genezareth, (bijb.) landsch. in N. Palestina, en daarin 't Meer G.
Genf. Zie **Genève.**
Gengis-khan. Zie **Djen...**
genie, 1) (het G.) scheppend vermogen v. d geest; (ook:) iem. met een scheppenden geest. 2) (de G.) het korps mil. ingenieurs.
genius, beschermgeest.
Genlis (Stephanie Félicité, gravin de), 1746—'30, Fr. schrijfster v. romans, geschiedkun-

dige werken en boeken over opvoedkunde.
Gennep, st. in Lbg. met ca. 2 D. l., a. d. Niers, 7 u. v. Venlo.
Genoveva, 1) 424—512, R. K. heilige, beschermheilige v. Parijs (het Panthéon was tot '85 de kerk der heil. G.), 2) 14e eeuw, htgn. v. Braband, is de heldin v. een volksboek.
genre (spr.: zjanr), soort; genre-schilders, schilders v. genre-stukken (d. i. tooneelen uit 't alledaagsche leven voorstellende).
Genserik, † 477, kon. der Vandalen, stichtte omstr. 430 een rijk in N.Afr., en verwoestte Rome in 455.
Gent, 1) (Fr.: Gand) hpl. der Belg. prov. O.-Vlaanderen, ligt op eilanden aan de invloeiing v. d. Lys in de Schelde; 133 D. l.; kathedraal; unvt.; Pacificatie v. G. (1576) vereeniging v. d. Nederl. gewesten tegen de Sp. dwingelandij. 2) manneljesgans.
gentiaan, Alpenplant met bitteren, geneeskrachtigen wortel.
gentleman, fatsoenlijk man.
gentry. Engl. plattelands-adel.
Gentz (Friedr. v.), 1764—'32, vn. Dt. publicist, aanvankelijk vrijzinnig, later bezoldigd door Metternich en door Rusland, welks keizer hem in den Russ. adelstand verhief.
Genua, met den bijnaam „la Superba" (d. i. de Prachtige), versterkte hpl. der Ital. prov. G., a. d. Golf v. G., 138 D. l.; paleizen, kerken, kunstschatten, haven en kph. De sedert '62 Ital. prov. G. was oudt. eene rep., die o. a. Corsica veroverde, had sedert 1339 dogen voor levenslang, werd 1797 Ligurische rep. afhankelijk v. Fra., en '05 Fr., '15 als htgd. bij Sardinië gevoegd. (werd.
Genum (of Geenum), d. in Fr., ca. 2 u. v. Hol-
genus, geslacht. (graadmeting der aarde.
geodesie, landmeetkunde, ook wat betreft de
Geoffroy, 1) Julien Louis G., 1734—'14, Fr. journalist en tooneelschrijver. 2) Étienne G. St.-Hilaire (1772—'44) en zijn zoon Isidore ('05—'61), twee vn. Fr. natuurkundigen (inz. zoölogie en anatomie).
geo-gnosie, kennis v. d. samenstelling der aardkorst; **-gnost,** beoefenaar v. d. **-gnosie**; **-graaf,** aardrijkskundige; **-graphie,** beschrijving v. d. aardoppervlakte, aardrijkskunde; **-logie,** leer v. d. ontwikkeling der aarde, zooals die zich thans vertoont; **-loog,** beoefenaar v. d. -logie; **-meter,** kenner v. d. **-metrie** of dat dl. der wsk., hetwelk over de ruimtegrootten handelt.
George, 1) de heil. Zie **St.-Joris.** 2) koningen v. Engld. uit 't Huis Hannover: **a**] G. I, sedert 1698 krv. v. Hannover, kon. 1714—17. **b**] Zijn zoon G. II, geb. 1683, kon. 1727—60, stichtte 1734 de unvt. Göttingen „Georgia Augusta". **c**] G. III (klzn. v. G. II), 1760—'20. **d**] G. IV, '20—'30 (was reeds sedert '11 regent, in de plaats van zijn krankzinnigen vader G. III), voerde een schandaal proces tegen zijne gmln. Caroline v. Brunswijk. 3) G. V, geb. '19, koning v. Hannover, dat '37 van Engld. afgescheiden werd, regeerde '37—'66, toen hij door Pruisen verdreven werd en v. d. troon vervallen verklaard; hij was toen reeds blind, en † '78 te Parijs; hij was een zoon v. G. III. 4) G. I,

sedert '63 kon. der Hellenen, geb. '45 prins v. Denemarken. 5) G., met den baard, geb. 1471, htg. van Saksen 1500—39, verkocht 1515 Fri. aan Karel V, en was een tegenstander v. d. Kerkhervorming. 6) G. II, sedert '66 htg. v. Saksen-Meiningen, beschermheer v. d. kunst, schepper v. h. ber. Meininger hoftheater.

George Sand. Zie **Sand.**

Georgetown. 1) hst. v. Engl. Guyana, a. d. Demerara; 37 D. I. 2) st. met 14 D. I. in 't N.Amer. distr. Columbia, a. d. Potomac. 3) hpl. v. h. Engl. eil. Pinang in Achter-Indië.

Georgia, N.Amer. Uniestaat a. d. Atl. O., 154 D. vierk. km., ruim anderhalf mn. inw.; hst. Atlanta met 37 D. I.

Georgië (Russ. Groesië), een 1790—'03 door Rusland onderworpen schoon en rijk landsch. in Transkaukasië (met zeer schoone vrouwen), 61 D. vierk. km. met ruim 1 mn. inw.; hpl. Tiflis.

Gepiden, een Germ. volk, eerst a. d. Weichsel, later a. d. Donau, 567 onderworpen door de Longobarden.

Gera, hst. met 34 D. I. v. h. prinsdom Reuss-Gera, a. d. Witte Elster.

Gerame (Ferd., baron v.), 1772—'48, een Hong. edelman, streed tegen Fra., werd later procurator-genl. v. d. orde der Trappisten.

gerant, verantwoordelijk beheerder.

Gerards (Balthazar), geb. 1557 in Franche Comté, vermoordde (onder den aangenomen naam van François Guyon) prins Willem I v. Oranje (1584), werd terstond gevat en ter dood gebracht. Wegens dit moordbedrijf werd zijne fam. 1539 in den adelstand verheven.

Gérard (spr. zje-raar), 1) Étienne Maurice, grf. G., 1773—'52, Fr. msk., hielp '31 met Fr. troepen de Belgen. en bemachtigde '32 de citadel van Antwerpen. 2) François Pascal, baron G., 1770—'37, Fr. hist.- en portretschilder.

Gerhard (Eduard), 1795—'67, Dt. oudheidkundig schrijver, prof. te Berlijn.

Gerhardt (Paul), 1607—76, uitmuntende geestelijke liederen.

Gerkesklooster, d. in Fri. 3 u. v. Bergum.

Germa-nia, personificatie v. Dtl.; **-nië,** bij de Romeinen Dtl.; **-nen, Duitschers** en hunne stamverwanten (Nederlanders, Engelschen en Skandinaviërs); **-nismus, woord of uitdrukking,** alleen in zwang in de Dt. taal; **-nist,** kenner van 't Dt. recht, de Dt. taal, de Dt. gesch., enz.; **-niseeren,** verduitschen, Duitsch maken; **Germaansch,** Duitsch.

Germanicus, 15 v. Chr. — 19 n. Chr., Rom. vhr., zoon v. Drusus, neef en aangenomen zoon v. keizer Tiberius, overwon de Germanen a. d. Rijn (14—16 n. Chr.).

Germersheim, vest. in de Rijnpalts; 7 a 8 D. I.; hier stierf 1291 Rudolf I v. Habsburg.

Germerwolde. Zie **Garmerwolde.**

Germinal, in den kalender der 1e Fr. rev. de maand van 21 Maart tot 19 April.

Gerona, Sp. vesting a. d. Onar, 51 u. NO. v. Barcelona; 15 D. I.

Geronten, Raad der Ouden in 't oude Griekenland, het oudste staatsbestuur.

Gers, in Fra. zij-riv. der Garonne.

Gersau, d. en bpl. aan 't Vierwaldstätter Meer

in Zwitserland (vroeger eene rep., die slechts 15 vierk. km. groot was).

Gersloot, d. in Fri., 1 u. van Heerenveen.

Gerson (Joh. v.), 1363—1429, Fr. theo. met den eernaam „doctor christianissimus", leidde 't concilie v. Constans.

Gerstäcker (Friedr.), '16—'72, vruchtbaar Dt. schrijver (reisverhalen en romans).

Gerstenberg (Heinr. Wilh. v.), 1737—'23, Dt. ltk. en dichter (ook tooneelstukken).

Gervinus (George Gottfried), '05—'71, ber. Dt. geschsch., prof. te Göttingen, werd 36 wegens vrijzinnigheid uit dat ambt ontzet.

Gerwen, d. in N.Br., 1 a 2 u. v. Helmond.

Geryon, (Gri. fab.) een reus met 3 hoofden, werd overwonnen door Herakles (Hercules).

Geselschap (Ed.), Nederl. schilder, geb. '14 te Amst. † '78 te Dusseldorf.

Gesenius (Friedr. Heinr. Wilhelm), 1786—'42, Dt. oriëntalist, prof. te Halle, grondlegger voor de taalkundige verklaring v. h. O. T.

-gespan, (in Hongarije) grf.; **-schap,** grfs.

Gessler, de volgens de legende in 1308 door Wm. Tell doodgeschoten, wreede landvoogd v. h. Zwits. k. Schwytz.

Gessner, 1) Konrad v. G., 1516—65, bijgen. „de Dt. Plinius", Dt. natuur- en gnk. 2) Salomon G., 1730—88. Zwits. schilder en in zijnen tijd verdienstelijk idyllen-dichter. 3) Konrad G., 1764—'26 (zoon van Salomon G.), schilder v. dieren en veldslagen.

Gesta Romanorum, d. i. „Daden der Romeinen", een in de middeleeuwen veelgelezen boek, ontstond omstr. 1300 in Engld.

gest-e, handbeweging; **-iculatie,** 1) handbeweging, 2) gebarenspel; **-iculeeren,** gebaren maken.

Gestel, vier dorpen in N.Br.: 1) G., bij Eindhoven, ca. 1 u. v. Eindhoven, 2) Luyks-G., 4 u. v. Eindhoven. 3) G. bij Oisterwijk (Moergestel), 2 u. v. Oirschot. 4) G. bij 's-Hertogenbosch (St.-Michielsgestel), a. d. Dommel, 1 u. v. Boxtel.

Gethsemane, (bijb.) plaats bij Jeruzalem en den Olijfberg; hier werd Jezus gevangen genomen.

getij, ebbe en vloed.

Geul, 1) d. in Lbg., ca. 2 u. v. Meerssen. 2) riv. in Lbg., doorstroomt 't schoone G.-dal, en ontlast zich in de Maas.

Geuzen, 1) ('t Fr. „gueux", bedelaars) minachtende benaming, aan de Holl. Edelen gegeven, die te Brussel een smeekschrift kwamen aanbieden a. d. Sp. landvoogdes, werd later als eernaam gedragen door al de tegen Spanje in opstand zijnde Nederlanders; vergelijk **watergeuzen.** 2) in later tijd een scheldnaam, aan de Protestanten gegeven.

Geysbeek (P. G. Witsen), 1774—'33, Nederl. ltk., puntdichter en samensteller v. een rijmwoordenboek.

Gezelschaps-eilanden, eene groep in Australië; grootste eil. Tahiti of Otaheite.

gezworenen (rechtbank v.), zie **jury.**

Gfrörer (Aug.), '03—'61, Dt. geschsch. overhellende naar ultramontanismus, werd '53 R.K.

Ghaznawiden, Tu. dynastie 960—1186 in Centraal-Azië.

Ghats, d. i. „Trappen", bergketenen op de

kusten v. Dekan (Oost- en West-G.). (D. I.
Ghazipoer, st. in Brt. Indië, a. d. Ganges: 40
Gherardesca, 1) Ugolino F., dictator v. Pisa, ghibellijn. stierf 1288 den hongerdood. 2) Filippo G., 1730—'08. Ital. comp. en pianist.
Gherardi del Testa (Tommaso), '18—'81, Ital. dichter (ook blijspelen) en rom.-schr.
Ghetto, afgesloten stadswijk, aan de Joden als woonplaats aangewezen.
Ghibellijnen, in Italië in de middeleeuwen aanhangers v. d. Dt. keizer en tegenstanders v. d. Paus, die in de Guelfen (Welfen) zijne aanhangers had.
Ghika (prinses). Zie **Dora d'Istria.**
Ghirlandajo (D.), 1449—94, ber. Ital. schilder.
Giacometti (Paolo), '16—'82. Ital. tooneeldichter (drama's en treurspelen).
Giant's Causeway. Zie **Antrim.**
Gieur, (Tu.) ongeloovige. Vgl. **Gebern.**
Gibbon, 1) (Hylobates) aap met lange armen. 2) Edward G., 1737- 94, ber. Engl. geschsch. („Gesch. v. h. verval v. h. Rom. rijk").
Gibraltar (Gebl-al-Tarik, d. i. Berg v. Tarik), kaap a. d Z punt v. Spanje, a. d. Straat v. G. (zeeëngte. die de Midd. Z. en den Atl. O. verbindt). rotsvesting en st. (18 D. I.), 710 Arab., 14e eeuw Sp., sedert 1704 Engl. Zie **Tarik, Elliot** en **Zuilen v. Hercules.**
Gideon, (bijb.) richter in Israel, versloeg de Midianieten.
Giebichenstein, ruïne v. een kasteel bij Halle a. d. Saale (legende v. Lodewijk den Springer); dorp G., 8 D. I. en zilte bron Wittekind.
giek, een snelvarend scheepje.
Giekerk, d. in Fri., 2 u. NW. v. Bergum.
gienje (Engl. guinea), een stuk goudgeld v. 21 shillings (d. i. 12 gl. 60 ct. Nederl.).
Giessbach, ber. waterval bij 't Meer v. Brients. (Zwits. k. Bern).
Giesbeek, d. in Geld., gem. Angerlo.
Giesebrecht (Wilh.), geb. '14, ber. Dt. gesch.-sch., prof. te Munchen.
Giessen, 1) hpl. v. Opper-Hessen, a. d. Lahn, 17 D. I., unvt. 2) d. in N.Br. 2 u. van Heusden. 3) riv. v. Hoornaar naar Giessendam. 4) G.-Nieuwkerk, d. in Z.Holl., a. d Giessen, ruim 1 u. v. Gorinchem. 5) G.-Oudekerk, d. in Z.Holl., gem. Giessendam.
Giessendam, d. in Z.Holl., aan Giessen en Merwede, 2 u. v. Gorinchem.
Gieten, d. in Drente, ca. 3 u. v. Assen.
Gieterveen, d. in Drente, gem. Gieten.
Giethoorn, d. in Ovijs., ruim 1 u. v. Steenwijk.
Gigant-en, (Gri. fab.) Reuzen, zonen v. Gea, inz als hemelbestormers in den strijd (**G.-omachie**) tegen de Titans v. d. Olympus; **-isch,** reusachtig.
Gijon, st. in Spanje, a. d. Atl. O.; 31 D. I.
Gilbert, 1) Gabriël G., 17e eeuw, Fr. lier- en dram.-dichter. 2) Nic. Jos. Laur. G., 1751—80, Fr. lierdichter. 3) Sir John G., geb. '17, ber. Engl. schilder. (Engld.
Gilbertijnen, 1135—1519, eene kl.-orde in
Gil Blas, een roman v. Lesage.
gilden, corporaties v. personen, die 't zelfde bedrijf uitoefenen, uit 't welk zij anderen weren.
Gilead, (bijb.) oudt. landsch. O. v. d. Jordaan.
Gilolo. Zie **Halmaheira.**

Gilray (John), 1757—'15, Engl. **caricatuur-teekenaar.**
Gilm (Herm. v.), '12—'64, Dt. **volksdichter.**
Gil y Zarate (don Antonio), 1793—'63, Sp. **tooneeldichter**, prof. te Madrid. (neken.
Gilze (of Gilsen), d. in N.Br., 2 u. van **Gingin** (Engl., spr.: dzjin), jenever.
Ginevra, gmln. v. kon. Arthur i. d. middeleeuwsche legenden(de opera„Guido et G." ou la peste de Florence"). (dichter.
Gingené (Pierre Louis), 1748—'16, Fr. ltk. en
Ginneken, d. in N.Br., a. d. Mark, ca. 1 u. v. Breda; graf der in de citadel v. Antwerpen gesneuvelden.
Gioberti (Vincenzo), '01—'52, Ital. geleerde en stm., schreef tegen de Jezuïeten, en wilde Italië hervormen door een liberaal **Pausdom.**
Giordano (Luca), bijgn. „Fa Presto", d. i. „werkt snel", 1632—1705, bedreven Ital. schilder.
Giorgione, geb. 1477 te Castelfranco, † 1511 te Venetië, ber. schilder der oude Venet. school (eigen naam: Giorgio Barbarelli).
Giovini (Angelo Aurelio Bianchi), 1799—'62, Ital. schrijver (anti-clericaal).
giraffe (kameelpardel), een gevlekt herkauwend dier uit Afr. met zeer langen hals, hooge voor- en korte achterpooten, werd 46 v. Chr. door **Julius Cesar voor 't eerst** naar Europa gebracht. (uitv. v. eene spinmachine.
Girard (Phil. Henri de), 1775—'45, Fr. wkt.,
Girardin (Émile de), '06—'81, zeer bekwaam, maar dikwijls van partij veranderd Fr. **publicist.**
Girgenti. Zie **Agrigentum.**
gir-o, endossement; **-eeren,** endosseeren.
Girodet-Trioson (Anne Louis de Coussy), 1767—'24, Fr. hist.-schilder.
Gironde, benedenloop v. d. Garonne, na de invloeiing v. d. Dordogne. Het Fr. dep. G. (hpl. Bordeaux), voortreffelijke wijnbouw.
Girondijnen (Girondisten), gematigde republikeinen in de Fr. rev., 1793 werd hunne partij door de Jacobijnen ten val gebracht, en 21 hunner verloren hun hoofd door de guillotine.
Giseke, 1) Nik. Dietr. G., 1724—65. Dt. ltk. en dichter. 2) Zijn achterklzn. Heinr. Ludw. Rob. G., geb. '27. Dt. rom.-schr. en dichter.
gitaar, Zie **cither.**
Giudici (Paolo Emiliani), '12—'72, Ital prof. te Florence, schreef eene ber. gesch. der Ital. ltk.
Giulio Romano (eigenlijk Giulio Pippi), 1492—1546, Ital. schilder, lig. v. Rafael.
Giurgewo, kpst. (22 D. I.) in Rumenië, a. d. Donau, t. o. Roestsjoek. (atk. onderwerpen.
Giusti (Giuseppe), '09—'50, Ital. hekeldichter,
Gizeh, hpl. met 11 D. I. v.d. Egypt. prov. G., a. d. Nijl, t. o. Oud-Kairo. Pyramiden v. G.
glacé, geglansd (inz. handschoenen).
glacis, gachtdalende glooiing v. d. buitenste borstwering eener vesting.
Gladbach, 2 steden in de Pruis. Rijnprov.: 1) Munchen-G., distr. Dusseldorf, met 44 D. I. en weverijën. 2) Bergsch-G. 19 D. I.
gladiator, worstelstrijder, kampvechter (in 't oude Rome).
Gladstone (Wm. Ewart), geb. '09, Engl. **vrijzinnig** stm., herhaalde malen minister, het laatst '80—'85. (dom Wallis: hpl. Cardiff.
Glamorgan, zuidelijkst grfs. v. h. Engl. prins-

Glarus, k. in O.Zwitserland, 691 vierk. km., 34 D. I. (hpl. G. a. d. Linth, 5 D. I.).
Gläser (Frans), 1798—'61, Dt. comp. (ook opera's, inz. „des Adlers Horst").
Glasgow, grootste kpst. en fabr.-st. v. Schl., a.d. Clyde; 488 (met de voorsteden 674) D. I.; unvt.; haven.
Glassbrenner (Adolf). '10—'76, Dt. humoristisch schrijver (ook pseud Brennglas), „vader v. d. Berlijnschen kwinkslag".
Glatz, voormalig grfs. in Pruis. Silezië (daarin 't G.-er gebergte, een dl. der Sudeten), ten deele thans de kreis G. met de hpl. G. a.d. Neisse, eene vest., met 13 D.I.
Glauberzout, neutrale zwavelzure natron (naar den ontdekker Joh. Rud. Glauber, † 1668) als laxeermiddel, enz.
Glauchau, vn. fabr.-st. in 't konkr. **Saksen,** a. d. Zwickauer Mulde; 22 D. I.
glaukoma, de groene staar (oogziekte).
Gleichen, 1) drie burchten in Thuringen tuss. Gotha en Arnstadt. Een grf. v. G. had twee wettige vrouwen. 2) Emilie v. Gl.-Russwurm, '04—'72, dtr. v. Schiller, schreef vee over 't leven en de werken haars vaders.
Gleim (Joh. Wilh. Ludw.), 1719—'03, Dt. pop. dichter en („Vader Gl.") schutsheer van vele jonge dichters. (15 D. I.: mijnwezen.
Gleiwitz, st. in Pruis. Silezië, a. d. Klodnitz;
gletschers, 1) met eeuwig ijs bedekte bergen. 2) van hooge bergen in de dalen neerzinkende ijsmassa's.
Glinka, 1) Fedor G. geb. 1788. en 2) zijn br. Sergii G., 1774—'47, beiden Russ. officier, schrijver en dichter. 3) Hun neef Michael G., '04—'57, Russ. opera-comp. (inz. „'t Leven voor den Tsaar").
Glisson (Francis), 1597—1676, Engl. geh., was de eerste, die eene beschrijving gaf van de ziekte, die later „Engelsche ziekte" is genoemd.
Glockner (of Gross G.), hoogste berg v. d. hoogen Tauern in Kärnten (Karinthië).
Glogau (of Gross-G.), versterkte st. in 't Pruis. reg.-distr. Liegnitz, a. d. Oder; 20 D. I.
Glommen, riv. in Nrw., valt in 't Skagerrak.
glori-e, 1) roem, 2) stralenkrans, lichtkrans, aureool: **-ëëren,** 1) verheerlijken, 2) (meestal onedel) zelfvoldoening smaken.
glos-se, 1) ophelderende aanteekening, 2) spotternij. **-sarium,** uitlegkundig wbk.
Gloucester, havenstad met 37 D. I. en hpl. a. d. Severn v. h. grfs. (htgd.) G. in ZW. Engld.; vele konkl. prinsen hebben den titel gevoerd van grf. (of van htg.) v. G.
Glover (Richard), 1712—85, Engl. dichter.
Gluck (Christian Willibald, ridder v.), 1714—87, ber. Dt. opera-comp., schepper v. h. muzikale drama, voorlooper v. Wagner.
gluten, (schk.) plantenlijm, kleefstof.
glycerine, oliezoet, bij verzeeping van vetten ontstaande zoetachtige vloeibare zelfstandigheid Zie ook **nitro-gl.**
glycyrrhiza, zoethout.
glyptotheek, verz. v. beeldhouwwerken.
Gmünd, st. in Wurtemberg, a. d. Rems; 14 D. I.
Gmunden, bpl. in Opper-Or. (Saltzkammergut), a. h. G.-er (of Traun-) meer; 5 D. I.
Gnesen, st. in Pruis. Posen; 14 D. I.

gnomen, 1) (fab.) **aard-** of berggeesten, aardmannetjes. 2) zinspreuken, kernspreuken.
gnomon, zonnewijzer.
gnosis, ketterij der 1e eeuw, toen de nieuwplatonische **gnostici** beweerden, de goddelijke openbaring te kunnen verklaren door de wijsbegeerte.
Goa, Port. gouvt. a. d. Indische kust v. Malabar; daartoe behoort 't eil. G. met de st. G., en W. daarvan Nieuw G. (Pangam) (zetel v. d. gouverneur-genl. met 10 D. I.).
Gobel (Jean Bapt. Jos.), biss. v. Parijs, stemde 1793 voor de afschaffing v. h. Christendom, maar werd toch 1794 geguillotineerd.
Gobelin, eene Vlaamsche wevers-fam.; hunne door Lod. XIV tot staats-inrichting verheven weverij te Parijs leverde de ber. behangseltapijten (gobelins).
Göben (Aug. v.), '16—'80, Pruis. genl., versloeg 19 Jan. '71 de Fr. Noorder-armee bij St.-Quentin.
Gobi, d. i. „Zandzee", groote woestijn in Centraal-Azië.
Goch, 1) Pruis. fabr.st. (5 D. I.) in de Rijnprov. 2) Joh. v. G., Dt. theo., voorlooper v. d. Herv.
Göckingk (Leop. Friedr. Gunther v.), 1748—'28, Dt. dichter (epistelen, liederen v. twee gelieven).
Godavery, riv. in Voor-Indië, mondt in de Golf v. Bengalen.
Gödeke (Karl), geb. '14, sedert '72 prof. te Göttingen, schreef over gesch. der ltk.
Godesberg. Dt. bpl. a. d. Rijn; 3 D. I.
Godfried v. Bouillon. Zie **Gottfried.**
Göddöllö, marktvlek in 't Hong. comitaat **Pest;** konkl. zomerpaleis.
Godwin (Wm.), 1756—'36, Engl. rom.-schr.; kinderwerkjes onder 't pseud. Edw. Baldwin.
Goede Hoop. Zie **Kaap.**
Goedereede, 1) W. dl. v. 't Z.Holl. eil. G.-en-Overflakkee. 2) st. met 1200 inw. op dat eil.
Goe-Jan-Verwelle-sluis, d. in Z.Holl. bij Gouda; aanhouding v. d. prinses v. Oranje 1787.
goelet, (zeew.) soort van schoener.
Goenga. Zie **Goinga.**
Goengaryp. Zie **Goingaryp.**
Goenong Api, d. i. „Vuurberg", 1) een der Banda-eil. 2) eil. in de Zee v. Flores.
Goens (Rijklof v.), 1619—82, adm. der O. I. compagnie, 1678—81 gouverneur-genl. van Nederl. O. I.
Goentoer, hoogste berg (2 D. met.) van het Goentoer-gebergte in de Preanger-regentschappen op Java.
Goerée. 1) Zie Goedereede. 2) Jan G., 1670—1731. Nederl. schilder en graveur, schrijver en dichter.
Goes, 1) st. met 7 D. I. op 't Zeeuwsche eil. Zuid-Beveland, geb.-pl. v. Joh. Antonides v. d. Goes. 2) Hugo v. d. G., 15e eeuw, Nederl. schilder, llg. v. Jan v. Eyck.
Goethe, Zie **Göthe.**
Goetze. Zie **Götze.**
Goeverneur (Joh. Jac. Anth.), '09—'89, Nederl. dichter en proza-schrijver (pseud. Jan de Rijmer), jaren lang tot zijn dood redacteur v. d. „Huisvriend".
Gog en Magog, (bijb.) fabelachtig volk en vorst bij Ezechiël.
Gogel (Izaac Jan Alex.), 1765—'21, Nederl. stm.,

hervormde onder Schimmelpenninck het Nederl. belastingstelsel.

Gogol (Nik.), '09—'52, Russ. schrijver en dichter (zedenschilderingen en bijspelen).

Göhrde, bosch in Hannover, 220 vierk. km., jachtkasteel; gevecht '13. (Oud-Beierland.

Goldschalkxoord, d. in Z. Holl., 1 u. v.

Goinga (of Goenga), d. in Fri., 1 u. v. Sneek.

Goingaryp (of Goengaryp), d. in Fri., ca. 2 u. v. Sneek.

Goirke, d. in N.Br., gem. Tilburg.

Goirle, d. in N. Br., 1 u. v. Tilburg.

Goktsja, in 't Russ. gouvt. Eriwan, een meer, waarin 13 riv. uitloopen.

Golconda, vest. in 't Hindostansche rijk G., rijk aan diamantgroeven, nabij de st. G. vele diamantslijperijën.

Goldau, voormalig d. in 't Zwits. k. Schwytz, werd '06 verwoest door eene bergstorting.

Goldberg, 1) st. met 7 D. I. in Silezië a. d. Katzbach. 2) bpl. (3 D. l.) in Mecklenburg-Schwerin. 3) -er kettingen, bestaande uit schakels v. koper en v. zink, voor wie 't gelooven willen probatum tegen rheumatiek.

Goldene Aue en **Goldene Mark,** twee vruchtbare vlakten, de eerste tuss. Thuringen en den Hartz, de tweede in 't Eichsfeld.

Goldmark (Karl), geb. '32, Hong. comp. te Weenen (opera „Koningin v. Saba").

Goldoni (Carlo), 1707—93, vruchtbaar Ital. blijspeldichter.

Goldschmidt (Herm.), geb. '02 Frankfort a. d. Main, † '66 te Fontainebleau, schilder en strk. (ontdekker v. asteroïeden).

Goldsmith (Oliver), 1728—74, ber. Engl. schrijver („Vicar of Wakefield").

Goldstücker (Theod.), geb. '21 te Koningsbergen, † '72 te Londen; sanskritist.

Golf, (adk.) zeeboezem; **-stroom,** warme zeestrooming, uitgaande uit de Golf v. Mexico, doet zijnen invloed voelen tot in 't N. v. Nrw. (**varienberg.**

Golgotha, (bijb.) „Hoofdscheelplaats". Zie **Calvarie.**

Goliath, (bijb.) Philistijnsche reus, verslagen door David.

Goltzius, 1) Hubertus G., 1526—83, Nederl. schilder, oudheidkundige, graveur en dichter. 2) Hendrik G., 1558—1617, Nederl. graveur llg. v. Coornhert.

Gomarus (Franciscus), geb. te Brugge, † 1643 te Leiden, sedert 1563 theo. prof. aldaar, verdedigde de leer der predestinatie tegen Arminius (aanhangers Gomaristen en Arminianen).

Goncourt (Edmond de), geb. '22, Fr. schrijver, schreef gezamenlijk met zijn br. (Jules de G., '30—'70) werken over gesch. der beschaving en realistische romans.

Gondar, hst. v. Abessinië.

gondel, Venet. roeiboot (pleiziervaartuig); **-ier,** gondelschipper.

Gondokoro (of Ismallia). Zie **Bari** 2).

gong-gong, bekkenvormig muz.-instrument der Chineezen.

Gongora y Argote (Luis de). 1561—1627. Sp. (dichter.

goniomet-er, hoekmeter; **-rie,** hoekmeting.

gonorrhea, (gnk.) druiper; -muliorum, witte vloed.

Gonsalvo de Cordova (Hernandez) 1453—1515, Sp. vhr. onder Ferdinand den Katholieke, bemachtigde Granada, streed in Italië, werd onderkoning v. Napels.

Gonza, adellijk Ital. geslacht, regeerde 1328—1708 in Mantua, en tot 1746 in Guastalla.

Goodwin Sands, gevaarlijke zandbanken, ZO. kust v. Engld. (caniseeren v. kaoetsjoek.

Goodyear (Charles), † '60, Amer. uitv. v. h. vul-

Gooi. 1) d. in de prov. Utr., gem. Houten. 2) „Het G.", landstreek in de prov. N. Holl., tusschen Zuiderzee en prov. Utr.; voornaamste d. Hilversum.

Goor, st in Oijs., a. d. Regge; 2 a 3 D. I.

Goorn, d. in N. Holl., bij Hoorn.

Goram-eilanden, eene groep der Molukken.

Görbersdorf, klimatische geneesplaats voor longlijders i. d. kreis Wahlenburg (Silezië).

gordeldier, tandeloos zoogdier, bedekt met beweegbare schubben.

Gordiaansche knoop, te Gordium in Galatië; wie hem ontwarde zou, volgens 't orakel, Azië veroveren, waarop Alex. d. Gr. hem doorhakte; (fig.) moeielijk vraagstuk, waarmee men korte metten maakt.

Gordianus, drie Rom. keizers (vader, zoon en klzn.) regeerden te gelijk (238 n. Chr.); de zoon sneuvelde, waarop de vader zich zelf doodde; de klzn. werd 244 vermoord.

gordingş, (zeew.) touwen, dienende om zeilen te bergen.

Gordon (Charles), '33—'85. Engl. genl., ber. held in China ('60), Indië, Egypte, en viel, door gebrek aan tijdige hulp, als verdediger v. Khartoem door de benden v. d. Mahdi laaghartig vermoord. (ster.

Gore (Catherine), 1799—'61, Engl. ron.-s rijf-

Görgey (Arthur), '18—'68. dapper Hong. genl. i. d. opstand '48, dictator '49, moest zich echter met zijn leger bij Vilagos overgeven a. d. overmacht der Russen.

Gorgias, Gri. rdnr. en sophist, tgn. v. Socrates.

Gorgonen, (fab.) drie zusters, monsters met slangen tot hoofdhaar: wie haar aanzag verstenende dadelijk van schrik. Zie **Medusa.**

gorilla, grootste apensoort, het meest op den mensch gelijkende (in Guinea).

Gorinchem (pop. Gorkum), st. in Z. Holl. aan Merwede en Zederik-kanaal; 11 D. I.; Gorkumsche martelaren. (Neisse.

Görlitz, st. in Pruisen (Opper-Lausitz), a. d.

Görner (Karl), '06—'84, ber. Dt. tooneelspeler en vruchtbaar dram. schrijver.

Gorredijk, d. in Fri., 2 u. v. Beetsterzwaag.

Görres (Jac. Jos. v.), 1776—'48, Dt. ltk. en dichter, prof. te Munchen. G.-genootschap, in '76 te Munchen opgericht ter bevordering v. h. wetenschappelijk leven in 't R. K. Dtl.

gors, aan den oever eener riv. aangeslibde grond.

Gorsel, d. in Geld., bij den IJsel, ca. anderhalf u. v. Zutphen. Kol. „Nederl. Mettray".

Gortschakow, 1) Michael prins G., 1792—'61, Russ. genl., opperbevelhebber in de Krim, '56 sthr. v. Polen. 2) Zijn neef Alex. prins G., 1798—'83, Russ. stm. en dipl., '56 rijkskanselier.

Görtz en Gradiska, een gedeelte v. h. Or. kustland, ca. 3 D. vierk. km. en 211 D. I.;

hpl. Görtz a. d. Isonzo (21 D. I.), zetel van een prins-abiss.

Gosen, (bijb.) vruchtbaar landsch. in Egypte.

Goslar, st. in Hannover (l. d. Hartz) a. d. Gose, omstr. 920 gest.; 11 D. I.; mijnwezen.

Gossaert. Zie **Mabuse.**

Gossec (François Jos.), 1733—'29. **Fr. comp.**, prof. a. h. Conservatoire te Parijs.

Göta: G.-Elf, riv. in ZW. Zweden, met het bij Göteborg (Gothenburg) de Noordzee en de Oostzee verbindende G.-kanaal tusschen 't Wenern- en 't Wetternmeer; G.-land (Zw.: G.-Rike, d. i. Rijk der Goten), Gothland. Zuidelijkst hoofddeel v. Zweden, 93 D. vierk. met., ca. 3 mn. inw.; daarin de landschappen Oost- en West-Gothland (Göteborgs-Län).

Goten, een Germ. volk, 't eerst a. d. Beneden-Weichsel, in de 3e eeuw benoorden den Beneden-Donau, en van daar herhaaldelijk in 't Rom. rijk dringende, 321 door Constantijn d. Gr. teruggeslagen, werden omstr. dien tijd Ariaansche Christenen, wier biss. Ulfilas omstr. 376 den Bijbel in 't Gotisch vertaalde. Later splitsten ze zich in 2 deelen: West-G. en Oost-G. Aan eerstgenoemden ruimde Theodosius de Donau-provincién in. Hun kon. Alarik bracht hen naar Italië, onder zijne opvolgers togen zij naar Gallië en Spanje: 't West-Gotische rijk, waaraan de Arabieren onder Tarik (711) een einde maakten. De Oost-G. hadden zich meestendeels bij de Hunnen aangesloten. Hun kon., Theoderik d. Gr. (475—526), trok 488 naar Italië, wierp daar den troon v. Odoaker omver, en stichtte 493 het zich verui tstrekkende rijk der Oost-G., dat in 555 door den Byz. vhr Narses, geholpen door de Longobarden, vernietigd werd.

Gotha, N. (gelijk Koburg 't Z.) dl. v. h. htgd. Saksen-Koburg-Gotha, met de 28 D. I. tellende hst. G. a. d. Leine, afwisselend met Koburg residentie v. d. htg.

Gothard. Zie **Gotthard.**

Göthe (meestal gespeld Goethe), Joh. Wolfgang G., 1749—'32, de grootste dichter v. Dtl., vriend v. Schiller, een der meest omvattende geesten, op 't gebied v. kunst, oudheid, natuurkunde, enz., ook als stn., minister en vriend v. gr.-htg. Karel August v. Saksen-Weimar.

Gothen. Zie **Goten.**

Gothenburg en **Gothland.** Zie **Göta.**

Gotisch (Gothisch), van of betreffende de Goten: G.-e bouwkunst, G.-e letters, G.-e taal (bijbel v. Ulfilas).

Gotter (Friedr. Wilh.), 1746—97, Dt. dichter.

Gottfried, 1) G. v. Bouillon, 1061—1100, htg. v. Neder-Lotharingen 1088, aanvoerder v. d. eersten kruistocht, bemachtigde 1099 Jeruzalem, waar hij stierf. 2) G. v. Reifen, 13e eeuw, Zwabisch minstreel. 3) G. v. Straatsburg, † omstr. 1215, middelhoogduitsch dichter; voornaamste werk het epos „Tristan en Isolde".

Gotthard. Zie **St. Gotthard.**

Gotthelf (Jeremias). Zie **Bitzius.**

Göttingen, st. in Hannover (tegw. Pruis. landdrostij Hildesheim), a. d. Leine; 22 D. I.; univ.; G.-er dichters- (of Hain-) bond, eene omstr. 1772 zich bij Boie aansluitende vereeniging van Klopstock-vereerders, die hunne gedich-

ten in 't licht gaven in de G.-er Muzen-almanak (sedert 1770). De G.-er Zeven professoren, die in '37 protesteerden tegen het verbreken v. d. constitutie door Ernst August, (zij heetten: Albrecht. Dahlmann, Ewald, Gervinus. Jac. en Wilh. Grimm, Wilh. Weber).

Gottland, Zw. eil. in de Oostzee; hpl. Wisby.

Gottschall (Rud.), geb. '23, Dt. schrijver en dichter te Leipzig (veelzijdig talent).

Gottsched (Joh. Christoph), 1700—66, Dt. ltk., criticus en dram. dichter, wiens verdiensten eerst overdreven, later te veel miskend zijn.

Götz (Joh. Nic.), 1721—81, Dt. dichter.

Götze (Joh. Melch.), 1717—86, theo. te Hamburg, hoofdzakelijk bekend door Lessing's „Anti-Götze". (als dekverf.

gouache, kunst om met waterverf te schilderen

Gouda, st. in Z.Holl. a.d. Gouwe en den IJsel; ca 20 D.I.; pijpmakerijën en lijnbanen.

gouden, van goud vervaardigd (of fig. van gelijke kleur, glans of kostbaarheid als goud). b. v.: g. bruiloft, 50ste viering v. d. verjaardag des huwelijks; g. bul (zie **bulle**); g. kalf, (bijb.) Zie Exodus kapittel 32 (fig. het g. kalf aanbidden, slaafsche vereering van, en onmatig hunkeren naar geldbezit); g. lijster, een vogel; g. regen, eene plant.

Gouderak (of Gouwerak), d. in Z.Holl. a. d. Holl. IJsel, 1 u. v. Gouda.

Goudkust, eene kuststreek v. Opper-Guinea, tot '71 Nederl. bezitting, toen aan Engld. verkocht.

Goudriaan, d. in Z.Holl., ca. 3 u. van Sliedrecht.

Goudswaard (of de Koorndijk), d. in Z.Holl. 2 u. v. Oud-Beierland. (der en graveur.

Goud (Hendr., grf. v.), 1585—1630, Nederl. schil-

Goudulin (Pierre de), 1579—1649, Provençaalsch dichter.

Goudzee, het tuss. Marken en Monnikendam liggende gedeelte der Zuiderzee.

Goujon (Jean), 16e eeuw, ber. Fr. beeldhouwer.

Goulard (Thomas), 18e eeuw, Fr. hlk., uitv. v. h. G.-water (Lat.: aqua Goulardi).

Gould (Benj. Apthorp), geb. '24, ber. Amer. strk.

goums, afdeeling ongeregelde ruiterij in Algerié. (v. opera's (o. a. „Faust").

Gounod (Charles François), geb. '18, Fr. comp.

Gourgaud (Gaspard, baron), 1783—'52, Fr. officier, drong '12 het eerst in het Kremlin te Moskou binnen, en vergezelde '15 Nap. I. naar St.-Helena.

Gouwe, riv. Zie **Gouda.**

Gouwerak. Zie **Gouderak.**

Gozlan (Léon), '06—'66, Fr. rom.-schr.

Gozzi (Carlo, grf.), 1720—'06, Ital. blijspeldichter.

Gozzo, Engl. eil. i. d. Midd. Z., door eene zeeengte v. Malta gescheiden.

Gozzoli (Benozzo), eigenlijk Benozzo di Lese, † 1485. Toscaansch schilder.

Graal, volgens de midd.-eeuw. legende de schaal, waarin het bloed van Christusopgevangen was.

Graauw, 1) d. in Zeel., ruim 1 u. v. Hulst. 2) Hendr. Gr., omstr. 1627—82, Nederl. schilder.

Grabbe (Christian Dietr.), 1781—'36, Dt. dram. dichter, geniaal maar nog al los.

Grabow, st. in Pommeren, a. d. Oder; 14 D. I.

Grabowski (Michael), '10—'63, Poolsch schrij-

ver v. geschiedkundige romans (pseud. Eduard Tarfza).

Gracchus, twee Rom. br. (Tiberius, 163—133 v. Chr. en Caj. Sempr., 153—121 v. Chr.) beiden verwekten door het voorstellen van eene akkerwet, die ten doel had om het aantal der vrije grondbezitters uit te breiden, de „Gracchische onlusten"; beiden sneuvelden in een straatgevecht. (deren.

Grädener (Karl), '16—'84, Dt. comp. v. lie-

Gräfe, 1) Albrecht v. G., '28—'70, grootste Dt. oogarts der 19e eeuw. 2) Zijn vader Karl Ferd. G., 1787—'40, ber. heelmeester. 3) Albr.'s neef Alfr. Karl, geb. '30, is insgelijks oogarts.

Gräfenberg, Or.-Silezisch d. met koud-watergeneesinrichting v. Vincent Priesnitz (1709—'51).

Graff, 1) Anton G., 1736—'13. ber. Dt. portretschilder. 2) Eb. Gottl. G., 1780—'41, schrijver v. d. „Althochdeutsch. Sprachschatz".

Graffigny (Françoise de), 1694—1758, Fr. schrijfster (ook tooneelstukken).

Graft, d. in N. Holl., 2 u. v. Purmerend; **-dijk** (O. en W.), twee d., gem. Graff.

Grajische Alpen, een dl. der Zee-Alpen.

Gramaye (Jan Bapt.), 1580—1635, Z.-Nederl. geschsch.

Grampians, gebergte in Schl. Zie **Ben Nevis.**

Gramsbergen, st. in Oijs., a. d. Vecht; 3. D.I.

Gran, st. met 9 D. I. in Hongarije, a. d. riv. G., die zich in den Donau ontlast.

Granada, oudt. een Moorsch konkr. in Z. Spanje, thans de Sp. prov. G. met de hpl. G., a. d. Jenil (Xenil), a. d. voet der Sierra Nevada; 76 (eertijds 100) D. I.; kathedraal; unvt. Zie **Alhambra.**

Gran Chaco, zeer groote, doch nog weinig bekende vlakten in 't midden van Z.Am.

Grand-Combe, st. in Fra., a. d. Gardon; 10 D.I.

grande, lid van den hoogen Sp. adel.

Grandjean (Jean), 1752—81, Nederl. schilder.

Granet (François Marie), 1774—'49, Fr. schilder van stadsgezichten.

Granicus, oudt. riv. in Kle. Azië (thans de Karakasoe); Alex. d. Gr. bevocht hier 334 v. Chr. eene overwinning. (nijnen.

Gran Sasso d'Italia, hoogste berg der Apen-

Grant (Ulysses Sydney), '22—'85, N.Amer. genl., opperbevelhebber der Noordelijken in den burger-oorlog, '69—'77 Pres. der Unie.

Granvelle (Antoine Pérenot, kardinaal v.), 1517—86, abiss. v. Mechelen, primaat v. d. Ned.; tot 1564 eerste raadsman v. d. Sp. landvoogdes Margareta v. Parma te Brussel, 1570 onderkoning v Napels.

graptolieten, fossiele dieren uit den tijd der overgangsvormen.

Grasse, st. in Fra.; 14 D. I.; parfumerie-fabr.

Gräse (Joh.), '14—'85, Dt. schrijver over de gesch. der ltk.

Graswinckel (Jacob Jansz.), 1536—1624, geneesheer te Delft, zeer liefdadig, bijgn. „de Delftsche Wonderdokter" (hoofdpersoon in een roman v. dien naam v. A. L. G. Bosboom-Toussaint).

Gratianus (Franciscus), monnik in Bologna, voltooide 1150 het „Decretum Gratiani" (eene verzam. v. kerkrechtelijke voorschriften).

grat-ias, dankgebed aan tafel, (fig.) „ik zeg u dank"; **-ificatie**, geschenk in geld; **-is**, kosteloos; **-ulant**, gelul wenscher; **-ulatie**, gelukwensch, felicitatie; **-uleeren**, gelukwenschen, feliciteeren.

gratie, 1) genade. 2) bevalligheid.

Gratiën, (fab.) godinnen der bevalligheid (nl. Aglaia, Euphrosyne en Thalia).

Grattan (Thom. Colley), 1796—'64, Engl. romschr.; schreef ook eene „History of the Netherlands". (unvt.

Gratz, hst. v. Stiermarken a. d. Mur; 98 D.I.;

Graudentz, st. in W. Pruisen, reg.-distr. Marienwerder, a. de Weichsel; 17 D. I.

Graun (Karl Heinr.), 1701—59. Dt. comp. (opera's en oratoriën, inz. oratorium „Tod Jesu").

Graauwbunderland, Zwits.k.(ZO.Zwitserland) ruim 7 D. vierk. km., 95 D. bew. (Duitschers, Romanen en Italianen); hpl. Chur. (3 D. I.

Grave (pop. de Graaf), st. in N.Br. a. d. Maas;

Graveland ('s-), d. in N. Holl., ca. 2 u. v. Naarden.

Gravelines (Holl. Grevelingen), Fr. kustplaats tuss. Duinkerken en Calais; overwinning v. Egmond 1558.

Gravelotte, d. bij Metz; bloedige veldslag 18 Aug. '70. (recht.

Gravendeel ('s-), d. in Z. Holl., 1 u. v. Dord-

Gravenhage ('s-), hpl. v. d. prov. Z. Holl., konkl. residentie, zetel der hooge regeering; 140 D. I. (terhout.

Gravenmoer ('s-), d. in N. Br., 1 u. v. Oos-

Gravenpolder ('s-), Zeeuwsch d. op Z. Beveland, ruim 1 u. v. Heinkenszand. (dichter.

Gravenweert (Jan v. 's-), 1790—'70, Nederl.

Gravesande, 1) Willem Jac. v. 's-G., 1688—1742, Nederl. wis- en natuurkundige. 2) Nic. Jerem. Storm v. 's-G., 1788—'68, Nederl. dichter.

Gravesend, bpl. in Engld. a. d. Teems; 24 D. I.; uitspanningsplaats der Londenaars.

Gravesloot ('s-), d. in Utr., 2 u. v. Maarsen.

Gravezande ('s-), d. in Z. Holl., 1 u. v. Naaldwijk.

gravitatie, zwaartekracht; door Newton ontdekte aantrekkingskracht tuss. de versch. hemellichamen.

Gray, 1) Jane G., achterkleindtr. v. kon. Hendrik VII v. Engld., 1554 als kng. uitgeroepen, deed afstand v. d. troon ten behoeve v. Maria Tudor, doch werd niettemin op last van deze onthoofd. 2) Thom. G., 1716—71, Engl. lierdichter.

Graz. Zie **Gratz.**

Greb, riviertje op de grens tuss. de prov. Utr. en Geld., ontlast zich in den Rijn.

Grecht, riviertje in Z. Holl., verbindt den Ouden Rijn met de Drecht.

Grécourt (Jean Bapt. de), 1683—1743, Fra. dichter.

greenback, muntbiljet v. één dollar in de Vereen. Staten v. N. Am.

Greenock, Schotsche zee- en kpst. a. d. uitwateringsgolf v. d. Clyde; 69 D. I.

Greenough (Horat.), '05—'52, N. Amer. beeldhouwer (kolossaal stb. v. Washington).

Greenwich, vroeger st. bij (tegenw. voorstad v.) Londen, a. d. Teems; 48 D. I.; zeevaartkundige academie; ber. sterrenwacht (1e meridiaan).

Gregorius, 1) 538—94, biss. v. Tours, geschsch. v. d. Franken. 2) Pausen, o.a. a] G. I. bijg. d. Gr., Paus 590—604, voerde de Gregoriaan-

sche kerkmuz. in. *b*] G. VII (eigen naam Hildebrand), Paus 1073—85, voerde 't celibaat voor de priesters in, vernederde keizer Hendrik IV te Canossa, werd 1080 door dezen afgezet, en 1084 verdreven. *c*] G. IX, Paus 1229—41, deed keizer Fred. II herhaalde malen in den ban. *d*] G. XIII, Paus 1572—85, voerde 1582 de verbeterde Gregoriaansche tijdrekening in. *e*] G. XVI, Paus '31—'46, begunstigde de Jezuïeten.

Gregorovius (Ferd.), geb. '21, Dt. schrijver en historicus, sedert '52 meestal te Rome, en sedert '76 eereburger v. die stad, schreef o.a. eene gesch. der st. Rome.

Greifswald, Pruis. st. in Pommeren (reg.-distr. Stralsund) a. d. G.-er Bodden; 20 D. I.; unvt. (Witte Elster; 15 D. I.

Greiz, hst. v. h. prinsdom Reuss-G., a. d.

grenadiers, kerntroepen der infanterie (oorspronkelijk: „granatenwerpers").

Grenoble, versterkte hpl. v. h. Fr. dep. Isère, a. d. Isère; 50 D. I.

Greonterp, d. in Fri., 1 u. van Bolsward.

Gresham (Sir Thomas), 1519—79, Engl. financier onder Maria en Elizabeth, stichtte 1566 de Beurs te Londen. (dichter.

Gresset (Jean Bapt. Louis de), 1709—77, Fr.

Gretna-Green, d. in Schl., bij de grens v. Engld.; om heimelijk te trouwen, vluchtte men voorheen uit Engld. naar G.-G., waar het huwelijk zonder eenige lastige formaliteit voltrokken werd (men zegt door een smid).

Grétry (André Ernest Modeste), 1741—'13, Fr. comp. (ook opera's).

Greteaj (Nik.), 1787—'67, Russ. schrijver ook romans.

Greuve (Fred. Christ. de), 1792—'63, Nederl. ltk. R. K. geestelijke, werd '56 Protestant.

Greuze (Jean Bapt.), 1725—'05, Fr. schilder.

Grevelingen, 1) inham der Noordzee in 't eil. Goeree-en-Overflakkee. 2) Zie **Gravelines.**

Grevenbicht, d. in Lbg., a. d. Maas, ca. 2 u. v. Sittard.

Gréville (Henry), pseud. v. Alice Durand, geb. '42, schrijfster v. novellen uit 't Russ. volksleven.

Grey (Jeanne). Zie **Gray.**

Griekenland, het Z. dl. v. h. Balkan-sch.-eil., de hoofdzetel der beschaving in de oudheid (zie **Athene, Sparta, Thebe, Alex.** 1), enz.; wijders **Byzantijnen**). Later geraakt 't in verval, en verdwijnt, vooral onder de Turksche overheersching, uit de gesch. der beschaving, om zich eerst in de 18e eeuw langzamerhand weder op te richten, en door den '21 uitbarstenden opstand het Turksche juk af te schudden. Sedert '30 souverein konkr., ca. 65 D. vierk. km. met 2 mn. bew. (Nieuw-Grieken, afstammelingen v. d. oude **Grieken,** vermengd met Slawen en Albaneezen, enz.). Regeerende kon. George I.

Grieksch, van (of betreffende) Griekenland of de Grieken: G.-vuur, eene 668 n. Chr. door Callinicus uitgevondene brandbare stof, i. d. oorlog door werpgeschut uitgeslingerd en zelfs onder water voortbrandende; G. (= Byzantijnsch) keizerrijk; G. (= Andreas) kruis; G.-e (of G.-Katholieke) Kerk, die zich in 1054 v. d. R. K. Kerk heeft afgescheiden, geen

Paus erkent, aan priesters vergunt met eene maagd te trouwen, leert dat de Heil. Geest uitgaat alleen v. d. Vader, enz.

griep (influenza), epidemisch voorkomende aandoening v. d. ademhalings-organen.

Griepenkerl, 1) Robert G., '10—'48, Dt. dichter en estheticus. 2. Christian G., geb. '39, Dt. hist.-schilder.

Gries (Joh. Dietr.), 1775—'42, uitmuntend Dt. vertaler v. Ital. en Sp. dichters.

griesmeel, meel v. spelt.

grietenij, voorheen in Fri. = „gemeente", stond onder een grietman.

Grift, gekanaliseerd riviertje in Geld., is tot Hattem bevaarbaar, en valt i. d. IJsel.

Grika's, een aan Engld. onderworpen volksstam in Z.Afr.; 't zijn afstammelingen van Holl. boeren en Hottentotsche vrouwen.

Grillparzer (Frans), 1791—'72, vn. Dt. (Or.) dram. dichter en novellist; te Weenen is hem '89 een stb. opgericht.

Grimaldi (Reinier), Fr. adm., versloeg 1304 voor Zierikzee de Vlamingen, ten behoeve v. d. grf. v. Holl.

Grimm, 1) Friedr. Melch., baron G., 1723—'07, had lang (tot 1790) te Parijs omgang met de encyclopedisten, en maakte zich verdienstelijk door zijne „Correspondance littéraire" (17 deelen). 2) Jacob G. (1785—'63) en zijn br. Wilh. G. (1786—'59), twee uitstekende geleerden op 't gebied der Germ. talen en oudheidkunde, behoorden onder de Göttinger Zeven. De zoon v. Wilh. (Hermann G., geb. '28) is schrijver over kunst en prof. te Berlijn.

Grimmelshausen (Hans Jak.), 1623—'76, schrijver (onder versch. pseud.) van het voor het tijdperk v. d. 30-j. oorlog belangrijke „Simplicissimus", enz.

Grimsby, zee- en havenstad v. h. Engl. grfs. Lincoln, a. d. uitwatering v. d. Humber; 30 D. I.

Grimsel, bergpas der Alpen, tuss. Oberhasli (en Oberwallis.

Grindelwald, 1150 met. hoog liggend dal in 't Zwits. k. Bern.

Gringoire (Pierre), 1475—1544, Fr. dichter, schreef op last v. Lod. XII eene satire tegen den Paus.

Gripsholm, oud Gotisch kasteel der Zw. koningen op 't eil. G. in 't Malarmeer.

Griseldis, heidin in een middeleeuwsch verhaal, als toonbeeld v. onderwerping en lijdzaamheid.

grisette, in Parijs de naam van ieder meisje, dat met een jonkman samenwoont als man en vrouw.

Grochow, d. bij Warschau; '31 nederlaag der (Russen.

Grodno, W.Russ. gouvt.; de hpl. G., a. d. Njemen, heeft 35 D. I.

Groebe (Dirk), 1789—'67, Nederl. ltk., gesch.- en penningkundige.

Groede, 1) d. in Zeel., ruim 1 u. v. Oostburg. 2) d. in N.Holl., 2 u. v. Alkmaar.

Groen v. Prinsterer (Guillaume), '01—'76, Nederl. stm. (antirevolutionair) en geschsch.

Groene, G. Boek. Zie **Blauwe;** G. kaap. Zie **Kaap Verde.**

Groeneveld, 1) G. (of Laag Woud), d. in Z.Holl., 1 u. v. Naaldwijk. 2) Reinier v. G.,

oudste zoon v. Oldenbarneveld, 1693 betrokken in eene samenzwering tegen Prins Maurits, deswege onthoofd. (en schilder.

Groenia (Petrus), 1767—'44, Nederl. officier

Groenland, grootste Noordpoolland (waarschijnlijk een eil. in de N. IJszee). De alleen toegankelijke (v. gletschers vrije) W.kust, bewoond door 10 a 15 D. Groenlanders (Eskimo's), staat onder Deensch **gezag**.

Groenlo (of Grol), st. in Geld., 6 u. v. Zutphen.

Groesbeek, d. in Geld., 2 u. v. Nijmegen.

Groesië. Zie **Georgië**.

Groessen, d. in Geld., ca. 1 u. v. Zevenaar.

Groet (of Groede). Zie **Groede**.

Groezie. Zie **Georgië**.

Grol. Zie **Groenlo**.

grom, ingewand van visch.

grondkrediet, 't leenen van geld op landerijen.

Grondsveld. Zie **Gronsveld**. (regeling.

grondwet, vaststaand richtsnoer in de staats-

Groningen, 1) st. a. Hunse en Aa; 49 D. I.; unvt.; is de hpl. v. d. Nederl. prov. G. ca. 2300 vierk. km., ca. 265 D. inw. 2) Albr. Pieter v. Gr., 1798—'61, Nederl. dichter en predikant. (v. Meersen.

Gronsveld (of Grondsveld), d. in Lbg., 2 u.

groom, rijknecht.

Groot, Hugo de G. (Lat. Grotius), 1583—1645, ber. Nederl. rgl., stm., ltk. en Lat. dichter, als medestander v. Oldenbarneveld 1619 uit 't slot Loevestein ontsnapt verborgen in eene boekenkist, werd later Zw. gezant te Parijs, † te Rostock.

Groot-Britannië (Zie **Britannië**), met Ierland en eenige kleinere Eur. eil. 313 D. vierk. km. met ca. 37 mn. inw. In ruimeren zin 't gansche Britsche rijk met al zijne bezittingen in alle werelddeelen; hst. Londen. Zie **Victoria** 4.

Groot, in samenstellingen: 1) Gr.-Beeren, d. i. d. Pruis. kreis Teltow, bekend door veldslagen ('13). 2) Gr.-Glockner, zie **Glockner**; 3) Gr.-Glogau, Zie **Glogau** (en zoo versch. anderen, te zoeken z o n d e r **Groot**). 4) Gr.-Griekenland, bij de ouden Z. Italië met zijne talrijke Gri. kol. 5) Gr.-Polen, 't NW. (zoo als Kle. Polen, 't ZO.) dl. v. h. voormalige konkr. Polen. 6) Gr.-Rusland, de N. en middelste gouvernementen v. Eur. Rusland (vgl. **Klein-Rusland**). 7) Gr.-Venediger, 3674 met. hooge berg v. d. Hoogen Tauern op de grens v. Saltzburg en Tirol. 8) Gr.-Wardein, st. met 31 D. I. a. d. Kőrös, in 't Hong. comitaat Bihar. 9) in titels, b.v.: Gr.-Hertog, tuss. htg. en kon.; Gr.-Kruis, hoogste klasse der meeste ridder-orden; Gr.-meester v. eene orde; Gr.-Mogol, 1526—'03 de Mongoolsche heerschers in Indië; Gr.-vizier in 't Oosten de eerste minister; Gr.-vorst, tegenw. titel der Russ. prinsen v. d. bloede; Gr.-Zegelbewaarder in Engld. Lord-kanselier, in Fra. Minister v. Justitie.

Groote, 1) als titel, b.v.: Gr.-Heer, Sultan, Tu. keizer; Gr.-Mogendheden, in Eur. de 6 machtigste: 't Dt. rijk, Fra., Gr.-Brl., Italië, Or., Rusland. 2) Geert Gr. (Lat.: Gerardus Magnus), 1348—84, Nederl. theo., leefde in afzondering, stichtte de „Broederschap des gemeenen Levens".

Grootebroek, d. in N.Holl., 1 u. v. Enkhuizen.
Grootegast, d. in Gron., 2 u. v. Zuidhorn.
Gropius (Karl Wilh.), 1793—'70, Dt. schilder.
Gros, 1) 144 tal, 12 dozijn. 2) Ant. Jean, baron Gr., 1771—'35, Fr. hist.-schilder.
Gross, als aanvang v. Dt. namen of titels. Zie **Groot**
grosse, afschrift v. authentieke akten.
Grote (Georg), 1794—'71, Engl. geschsch. (Gesch. v. Griekenland).
Grotefend (Georg Friedr.), 1755—'53, Dt. philoloog en oudheidkenner, ontcijferde spijkerschrift v. Persepolis.
Grotenburg, een 388 met. hooge berg (in 't Teutoburgerwoud) bij Detmold, met 't kolossale Hermann-monument. Zie **Arminius.**
grotesk, caricatuurachtig, zonderling.
Groth (Klaus), geb. '19, prof. te Kiel, Platduitsch dichter.
Grotius. Zie **Groot** (Hugo de).
Grouchy (Emanuel, markies de), 1766—'47, Fr. genl. onder Nap. I, '15 msk.; door zijn te laat komen op 't slagveld verloor Nap. I den slag v. Waterloo; G. leefde '15—'30 in ballingschap. (Rauwerd.
Grouw (of Grouwerga), d. in Fri., 1 u. v.
Grubbenvorst, d. in Lbg., 2 u. v. Horst.
Grübe (Aug. Wilh.), '16—'84, Dt. schrijver, („Charakterbilder").
Grübel (Joh. Konr.), 1736—'09, Dt. volksdichter in den Neurenbergschen tongval.
Gruber (Joh. Gottfr.), 1774 —'51, Dt. geleerde en schrijver („Encyclopedie", Zie **Ersch**).
Grün. Zie **Anastasius.**
Grünberg, st. in 't Pruis. reg.-distr. Liegnitz; 13 D. I.; lakenfabr.; wijnbouw.
Grundtvig (Nic. Fred. Severin), 1783—'72, Deen. theo., stk. en gesch. schrijver, dichter.
Gruppe (Otto Friedr.), '04—'76, Dt. dichter, oudheidkenner en philosoof.
Gruterus (Janus), 1560—1627, Vlaamsch dichter, prof. te Heidelberg.
Grütli (of Rütli), bergweide a. h. Vierwaldstattermeer, waar (volgens de legende) 1307 het Zwits. verbond werd bezworen.
Grusië. Zie **Georgië.**
Gryphius (Andreas), 1616—64, Silezisch dichter (inz. treur- en blijspelen). (O. Spanje.
Guadalaviar (of Turia of Rio Blanco), riv. in
Guadalaxara, st. in Mexico (naar eene st. G. in Spanje genoemd); 79 D. I.; káthedraal: unvt.
Guadalquivir, riv. in Z. Spanje, ontlast zich in de Golf v. Cadix. (en Nieuw-Castilië.
Guadarrama, gebergte in Spanje tuss. Oud-
Guadeloupe, Fr. eil., een der Kle. Antillen; hpl. Basse Terre.
Guadiana, eene in de Golf v. Cadix uitlooпende Sp. (ten deele ook Port.) riv.
guajak, een boom in Z.Am. en W. I., levert het zeer harde g.-hout (pokhout) en g.-hars.
Guanaxuato, st. in Mexico; 56 D. I.
guano, vogelmest, zooals men in dikke lagen aantreft op de Zuidzee-eilanden en op de kust van Peru, kostelijk ter bemesting v. landerijën.
Guarani, een Indianenstam in Z.Am.
Guarini (Giov. Batt.), 1527—1612, Ital. dichter en proza-schrijver („Il pastor fido").

Guarneri, vioolmakers-fam. te Cremona, inz. Gius. Ant. G. (1683—1745).
Guastalla, st. in Italië, a. d. Po; 11 D. I.
Guatemala, hst. met 56 D. I. v. d. rep. G. in Centraal Am.
Guatimozin, laatste kon. v. Mexico, 1552 opgehangen door de Spanjaarden.
Guayana, een dl. v. Z.Am., tuss. Atl. O., Amazonen-riv., Rio Negro en Orinoco, verdeeld tuss. Engld. (hst. Georgetown), de Ned. (kol. Suriname, hst. Paramaribo), Fra. (hst. Cayenne), Venezuela (hst. Angostura) en Brazilië. (zee; 22 D. I.
Guayaquil, st. in Ecuador, a. d. Stille Zuid-
Guben, st. a. d. Neisse in Brandenburg (Pruis. reg.-distr. Frankfort a. d. Oder); 27 D. I.
Gude (Hans), geb. '25, Nrw. landsch.- en zeeschilder, prof. der schilder-academie te Berlijn
Gudin (Théod.), geb. '02. Fr. zeeschilder.
Gudrun (spr. Goedroen), Middelhoogdt. heldendicht (omstr. 1190).
Guelfen, Zie **Welfen** en **Ghibellijnen.**
Guepin (Jean), 1705—66, Nederl. dichter.
Guercino (eigenlijk Giov. Francesco Barbiero da Cento), 1590—1666. Ital. schilder.
Guericke (Otto), 1602—86, van 1646 tot 1681 burgemeester van zijne geb.-pl. Maagdenburg, Dt. natuurkundige, uitv. v. d. luchtpomp, de electriseermachine, enz.
guerilla, in Spanje verdelgings-oorlog, gevoerd door vrijscharen, die in de gebergten niet tot een geregeld gevecht te noodzaken zijn; **-as** (of **-eros**), de plattelandbewoners in Spanje, die zulk eenen oorlog voeren.
Guérin, 1) Pierre Narcisse, baron G. (1774—'33) en 2) Paulin G. (1783—'54, twee Fr. hist.-schilders.
gueux. Zie **Geuzen.**
Guglielmi (Pietro), 1727—'04. Ital. comp. v. (opera's.
Guhr (Karl Wilh. Ferd.), 1787—'48, Dt. comp. v. opera's.
Guicciardini, 1) Francesco G., 1482—1540, Ital. geschsch., was sthr. v. Modena. 2) Zijn neef Ludovico G., 1523—89, insgelijks geschsch., was in Antwerpen de gunsteling v. Alva.
Guido, 1) G. v. Arezzo, geb. omstr. 990, † 1050, een Benedictijner monnik, uitvinder v. h. tegw. notenschrift. 2) G. v. Lusignan, werd 1186 door huwelijk kon. v. Jeruzalem, dat hij aan Richard Leeuwenhart in ruil gaf voor Cyprus (konkr. Cyprus 1192—1473). 3) G. Reni, 1575—1642, vn. schilder en etser uit Bologna.
guillotine, onthoofdingswerktuig door middel van eene valbijl, uitgedacht door den Fr. geneesheer Guillotin (1738—'14).
Guinea, 1) kustland in W. Afrika (kust v. G.), vroeger Nederl. bezitting. Zie **Goudkust.** 2) Zie **gienje.**
Guingate, d. in N. Fra., veldslagen 17 Aug. 1479 en 19 Aug. 1513.
Guipuzcoa, oostelijkste der 3 Baskische prov. in Spanje, heet tegw. (naar de bpl.) San Sebastian.
Guiscard (Rob.), 1015—85, edelman v. Noorsche afkomst, veroverde Z. Italië omstr. 1050.
Guischard (Karl Gottlieb), 1724—75, Pruis.

officier en mil. schrijver, door Fred. d. Gr., die hem in zijne nabijheid nam, Quintus Icilius genoemd.

Guise, Fr. geslacht, tak v. h. Huis v. Lotharingen, stierf uit 1696; daarvan inz.: 1) François de G. (met zijn br. kardinaal Charles de G.) zeer machtig onder Frans II en Karel IX, bestreed de Hugenoten, en werd 1563 vermoord. 2) Zijn zoon Henri de G., medebewerker v. d. Bartholomeüsnacht, stichtte 1576 de heil. liga, en werd 1588 op last v. Hendrik III vermoord.

Guizot (Franç. Pierre Guill.), 1787—'74, Fr. geschsch., publicist en stm., was herhaaldelijk minister. (dichter.

Guldberg (Fred. Höegh-), 1771—'52, Deen.

gulden, oorspronkelijk een gouden muntstuk, later v. zilver, tegw. in de Ned. ingedeeld in 100 centen, in Or. onder den naam van Florin (zie **florijn**); **-getal,** dit wijst aan welke plaats 't loopende jaar in den maancirkel (tijdperk v. 19 j.) inneemt. Om dit getal te vinden voegt men 1 aan het loopende jaartal toe (b.v. 1889 plus 1 = 1890), dit deelt men door de 19 v. d. maancirkel, en wat er bij die deeling als overschot blijft is het gulden getal (van 1889 dus 9); **-vlies,** Zie **Argo** (de orde v. h. -vlies is in Spanje en in Or. de hoogste ridderorde).

Gulik (Dt. Jülich), 1) st. in de Pruis. Rijnprov., a. d. Ruhr; 6 D. I. 2) 't voormalige htgd. G. maakt thans deel uit v. d. Rijnprov.

Gulpen, d. in Lbg., 3 u. v. Maastricht.

Gumbinnen, st. in O. Pruisen, a. d. Pissa; 10 D. I.; veulenmarkt; in de nabijheid de gr. stoeterij Trakehnen.

Günderode (Karoline v.), 1780—'06, Dt. dichteres, † door zelfmoord.

Gundulitsj (Iwan), 1588—1638, Servisch dichter.

Günther (Joh. Christian), 1695—1723, Silezisch dichter.

Guseck (B.v.). Zie **Bernieck.**

Gustaaf, 1) vier kon. v. Zweden; *a*] G. I. Wasa, 1523—60, maakte Zweden vrij v. h. Deen. juk. *b*] G. II Adolf, 1594—1632, kon. sedert 1611, held in den 30 j. oorlog, sneuvelde bij Lützen (Gustaaf Adolf vereeniging, '32 te Leipzig opgericht, tot ondersteuning v. d. Protestantsche gemeente). *c*] G. III, 1746—92, kon. sedert 1772, werd op aandrijven v. eene samenzwering v. d. adel op een gemaskerd bal door Ankarström doodgeschoten. *d*] F. IV Adolf, 1778—'37, kon. 1792, weggejaagd '09, stierf als kolonel Gustavsson in St.-Gallen. Nebel; 12 D. I

Güstrow, st. in Mecklenburg-Schwerin, a. d

Gutenberg (Joh.), 1400–67, eigenl. gen. Gensfleisch, knecht van Lourens Jansz. Coster, van wiens uitvinding hij partij trok ten eigen bate, wordt door de Duitschers gehouden voor uitvinder v. d. boekdrukkunst, en is als zoodanig met standbeelden vereerd (o. a. te Maintz).

Guts Muths (Joh. Christoph Friedr.), 1759—'39), Dt. pedagoog, grondlegger v. d. gymnastiek.

guttapertja, kaoetsjoekachtige zelfstandigheid uit het melksap der isonandra gutta.

guttegom, vergiftige gele hars uit een boom in Achter-Indië; levert verfstof.

gutturaal, van (uit. betreffende) de keel; gutturale klank, keelklank.
Gutzkow (Karl Ferd.), '11—'78, een veelzijdig Dt. schrijver (inz. romans) en dichter.
Gützlaff (Karl Friedr. Aug.), '03—'51, ijverig Dt. zendeling in China.
Guyana, Zie **Guayana.**
Guyenne, oudt. eene prov. v. Fra., met Bordeaux tot hpl.; ingelijfd 1451.
Guzerate, oudt. een zelfstandig konkr., is thans eene prov. v. Brl. Indië (presidentschap Bombay).
Gwalior, hst. met 30 D. I. v. d. onder Engl. protectoraat staanden staat G. in Voor-Indië.
Gyges, (fab.) kon. v. Lydië, bezat een ring, waardoor hij zich onzichtbaar kon maken.
Gyllembourg-Ehrensvärd (Th. Ch.), 1773—'56, schrijfster v. Deen. novellen.
gymnas-ium, bij de oude Grieken eene school voor lichaams-oefeningen; tegw. Lat. school ter voorbereiding voor 't academisch onderwijs; **-t,** beoefenaar v. d. gymnastiek; **-tiek,** stelselmatige lichaams-oefening (Heil -tiek, een afschuwelijk germanismus, dat beduiden moet: geneeskrachtige lichaams-oefening).
gyneco-loog, geneesheer voor ziekten v. h. vrouwelijk geslacht; **-logie,** leer v. de ziekten der vrouwen; **-logisch,** van (of betreffende) de geneesk. voor ziekten der vrouwen.
Gyöngyös, st. in Hongarije, a. d. voet v. d. Matra-berg; 16 D. I.; **-i** (Stephanus), 1620—1704, een der eerste Hong. dichters.
gyroman-t, cirkel-waarzegger; **-tie,** waarzeggerij door een waarzegger, die in een door hem op den grond getrokken cirkel stond
Gyrowetz (Adalbert), 1763—'49, Boh. viool- en klavier-virtuoos en comp.

H.

H. als Rom. cijfermerk 200.
Haafner (Jac.), 1755—'09, Nederl. reiziger en schrijver van reisverhalen. (Geldermalsen.
Haaften, d. in Geld., aan de Waal, 2 u. v. **Haag(den).** Zie **('s-)Gravenhage.**
haagbeuk. Zie **Jukboom.**
haai, gevaarlijke roofvisch.
Haaksbergen, d. in Overijs., 3 u. v. Enschede.
Haamstede, 1) d. in Zeel., 3 u. v. Brouwershaven. 2) Witte v. H., onechte zoon v. Floris V, bevrijdde (1304) Holl. v. d. Vlamingen. 3) Adolf v. H., adm. in Sp. dienst, werd 1574 gevangen genomen door Bossot, toen die hem voor Antwerpen de nederlaag gaf.
Haandel. Zie **Handel.**
Haardt, bergstreek in de Rijnpalts.
Haaren, d. in N.Br. a. d. Aa, 2 u. v. Boxtel.
Haarle, d. in Overijs., 2 u. v. Raalte.
Haarlem, hpl. der Nederl. prov. N.Holl., a. h. Spaarne; 42 D. I.; groote kerk met ber. orgel; 1573 door de Spanjaarden ingenomen en geplunderd; **-merliede en Spaarnwoude,** d. in de nabijheid v. Haarlem; **-mermeer,** een '40—'53 drooggemaakt meer in N.Holl., thans eene gem. met 14 D. I.
Haar-Zuilens, d. in Utr., 2 u. v. Maarssen.
Haastert, 1) Zie **Haastrecht.** 2) Isaäk v. H.,

1753—'34, Nederl. natuurkundige, teekenaar, schilder en dichter. (2 u. v. Schoonhoven.

Haastrecht, d. in Z.Holl., a. d. Holl. IJsel.

Habakuk, profeet in Israël omstr. 600 v. Chr. (een der boeken v. h. O. T.).

habeas-corpus-akte, eene in 1679 in Engld. uitgevaardigde wet ter bescherming v. d. persoonlijke vrijheid.

Habeneck (Ant. Franç.), 1781—'49, Fr. klaviervirtuoos en comp.

Häberlin (Karl Ludwig), 1784—'58, Dt. rom.-schr. (pseud. Louis v. Häfely, en ook H. E. R. Belani).

Habichtswald, gebergte in Hessen, waterscheiding tuss. Fulda, Eder en Diemel.

habitu-de, gewoonte; **-é,** dagelijksch bezoeker, vaste klant; **-eel,** volgens gewoonte.

Habsburg, ruïne v. een kasteel in 't Aardal (Zwits. k. Aargau), tuss. Aarau en Brugg, gebouwd 1020, familie-zetel v. h. Huis H., dat met Rudolf I op den Dt. keizerstroon kwam en thans nog als H.-Lotharingen op den Or. keizerstroon zit.

habijt, kleeding, kleederdracht.

haché (spr. ha-sjee), gerecht van het aan stukjes gesneden overschot van gebraden rundvleesch, opgestoofd met uien, azijn en peper, en een weinig suiker.

Hachette (Louis Christophe François), geb. 1800, stichter v. eene ber. boekhandelaarsfirma te Parijs.

Hacke v. Mijnden (Jan Conrad), '14—'73, Nederl. ltk.; ber. is zijne vertaling v. Dante.

Häckel (Ernst Heinr.), geb. '34 te Potsdam. ber. prof. der zoölogie te Jena. Darwinist.

Hackert, 1) Jan H. (of Hackaert), 17e eeuw, Nederl. landsch.-schilder. 2) Jak. Phil. H., 1737—'07, Dt. landsch.-schilder.

Hackländer (Fried. Wilh.), '16—'77, vruchtbaar en gewild Dt. rom.-schr. en blijspeldichter.

Haddington, st. in Z. Schl., hpl. v. h. grfs. H. (of O. Lothian), waarin de havenst. Dunbar.

Hadersleben, Pruis. st. in Sleeswijk, a. d. Kle. Belt; 9 D. I.

Hades, (Gri. fab.) Zie **Onderwereld.**

hadji, titel van elken (veelal dweepzieken) Mahomedaan, die de bedevaart naar Mekka volbracht heeft. (Arabië.

Hadramaut, landsch. in 't Z. v. h. sch.-eil.

Hadrianus, 1) Publius Aelius H., Rom. keizer van 117 tot 138, zocht vastheid te geven aan zijn rijk, vooral ook de grenzen te beveiligen (b. v. H.-muur in Britannië, tegen de invallen der Picten), was bouwlustig (b.v. te Rome de Moles Hadriani, den Engelsburg, enz.). 2) Zes Pausen i. d. 8e, 9e, 12e, 13e en 16e eeuw, inz. H. VI (Zie **Adriaan Florisz.**).

Haefkens (Joh.), 1788—'58, Nederl. ltk. (ook reisbeschrijvingen).

Haemus. Zie **Balkan.**

Häfely. Zie **Häberlin.**

Haff, gedeelte v. d. zee a. d. mond eener riv., met daarvóór liggende eilandjes of eene smalle landtong (Nehrung); a. d. Oostzee b.v.: 't Frische H., 't Koerische H., 't Pommersche H.

Hafis, † 1389, de grootste Perz. lierdichter (preekte vroolijk levensgenot).

haft. Zie **oeverass.**

Hagar, dienstmaagd en bijwijf v. Abraham, bij wien zij moeder werd v. Ismael, den stamvader der Arabieren. (Dt. dichter.

Hagedorn (Friedr. v.), 1708—54, aangenaam

Hagen, 1) st. met 30 D. I. in 't Pruis. reg.-distr. Arnsberg. 2) H. (v. Tronege), in 't Nibelungenlied de moordenaar van Siegfried. 3) Steven v. d. H., Nederl. O.I.-vaarder, sloot 't eerste verdrag op de Molukken. 4) Ernst Aug. H., 1797—'80, Dt. schrijver over gesch. der kunst en dichter. 5) Friedr. Heinr. v. d. H., 1780—'56. Dt. ltk., prof. der Dt. taal- en ltk. te Berlijn.

Hagenau, st. in den Elzas, a. d. Moder; 13 D. I.

Hagestein, d. in Z. Holl., ca. 1 u. v. Vianen.

Haggai, profeet in Israël omstr. 520 v. Chr.

hagiographen, „heil. Schriften", als 3e dl. v. h. O. T. (buiten de Boeken v. Mozes en v. d. profeten).

Hahn-Hahn (Ida Maria Louise, gravin v.), '05—'80. Dt. dichteres, en schreef romans en reisverhalen; zij stierf in 't kl., waarin zij zich '52 had teruggetrokken v. d. wereld.

Hähnel (Ernst Jul.), geb. '11, sedert '48 prof. a. d. kunst-academie te Dresden; vn. bh.

Hahnemann (Sam. Christian Friedr.), 1755—'43, Dt. gnk., grondlegger v. d. homöopatische geneeswijze.

Halder (abad en all.) Zie **Hyder.**

Haldinger (Wilh., ridder v.), 1795—'71, Dt. adk. en mineraloog, prof. te Weenen (gaf eene geologische kaart v. Or.).

Haldukken, oorspr. Hong. veehoeders, later Hong. huurtroepen; somwijlen ook lakeien.

Halmonskinderen. Zie **Heemskinderen.**

Hainan, Chin. eil. in de Chin. Zee; 2 a 3 mn. uw.; hpl. Kiang-tsjoe.

Hainbond. Zie **Göttingen.**

Haïti, 't grootste der Antillen, zeer vruchtbaar, thans gesplitst in twee rep.: 't W. (voormalige Fr.) gedeelte, van '49 tot '59 keizerrijk, nu negerrep. H. (hst. Port-au-Prince) en 't O. (voormalige Sp.) gedeelte, nu Mulatten-rep. San Domingo. (schreef 200 zeereizen.

Hakluyt (Richard), 1553—1616, Engl. adk., be-

Hakodade, Jap. havenstad (op 't eil. Jesso); 30 D. I.; zwavelbronnen.

Halberstadt, st. in Pruis. Saksen (reg.-distr. Maagdenburg) a. d. Holtzemme; 34 D. I.

Halek (Witjeszlaw), '35—'74, Czechisch dichter en novellenschrijver te Praag.

Halen, 1) d. in Lbg., 1 u. v. Roermond. 2) Don Juan v. H., 1790—'64, Sp. genl., diende tijdens Jozef Bonaparte nu de eene, dan weer de andere partij, was '30 in Belg. dienst, streed na '36 in Spanje tegen de Carlisten.

Halep. Zie **Aleppo.**

Halévy (Jacques Fromental), 1799—'62, Fr. opera-comp. („La Juive").

Haliburton (Thom. Chandler), 1796—'65, Amer. schrijver (pseud. Sam Slick).

Halifax, 1) fabr.- en kpst. in 't Engl. grfs. York; 74 D. I. 2) hst. v. Nieuw-Schl. (Canada), 36 D. I. (Azië.

Halikarnassus, oudt. eene Gri. st. in Kle.

Halirsch (Friedr. Ludw.), '02—'28, Dt. liedichter.

Hall, 1) eenige plaatsen met zoutziederijen, b.v.: *a*] Zwabisch H. i. d. Wurt. Jagst-kreis, a. d. Kocher; 9 D. l. Hier werden de eerste Hellers (duiten) geslagen (die dan ook aanvankelijk Haller heetten). *b*] st. in Tirol, distr. Innsbruck, a. d. Inn; 5 D. l. *c*] Bad-H., vlek in Stiermarken (iodiumbronnen), enz. 2) Basil H., 1789—'44, Engl. zeeofficier en reisbeschrijver. 3) Marshall H., 1790—'57, Engl. gnk., schreef over 't zenuwstelsel. 4) Maurits Corn. van H., 1768—'58. Nederl. rcht. en dichter. 5) Floris Adriaan, baron v. H., 1791—'66, Nederl. stm., redder van Ned.'s berooide financiën ('43) door zijne zoogenaamd vrijwillige leening. 6) Zijn br. Herman Christiaan v. H., '01—'74, bot. en dichter.

Hallam (Henry), 1778—'59, Engl. geschsch.

Halliberg-Broich (Theod. Marie Hubert v.), 1708—'62, Beier. officier, reiziger, schreef reisverhalen (pseud. Eremit v. Gauting).

Halle a. d. Saale, st. in 't Pruis. reg.-distr. Merseburg; 82 D. l.; unvt.; 't door Francke gest. weeshuis; zoutziederij.

Halleck (Henry Wager), '16—'72, N. Amer. genl., '62—'64 opperbevelhebber.

Hallein, st. in 't Or. htgd. Saltzburg, a. d. Saltzach; 4 D. l.; zoutziederij.

Halliel, (verkorting v.) 't Hebr. Halleluja, d. i. „Looft den Heer".

Haller (Albrecht v.), 1708—77, ber. veelzijdig Dt. geleerde (gnk., ontl., bot. en natuurkundige), rom.-schr. en dichter, prof. te Göttingen, welks hoogeschool veel aan hem te danken had.

Halley (Edm.), 1656—1742, ber. Engl. strk., directeur der sterrenwacht te Greenwich, berekende de banen v. kometen („komeet v. H.").

Halligen, onvruchtbare eilandjes a. d. Noordzeekust v. Sleeswijk.

Hallmann (Anton), '12—'45, Dt. bouwkundige, teekenaar, schilder, graveur en schrijver over kunst.

halloren, werklieden in de zoutmijnen te Halle a. d. Saale.

hallucinatie, zinsverbijstering, waarin men dingen waant te zien en te hooren, die niet

Hallue, zij-riv. v. d. Somme in Fra. [bestaan.

Hallum, d. in Fri., ruim 2 u. van Holwerd.

Halm (Friedr.). Zie **Münch-Bellinghausen.**

Halma (François), 1653—1722, Nederl. gesch.- en ltk. en dichter (was predikant).

Halmael, 1) Hendr. v. H., 17e—18e eeuw. Nederl. blijspeldichter. 2) Arent v. H., 1788—'50, Nederl. tooneeldichter. [eilanden.

Halmaheira (of Gilolo), een der Molukksche

Hals (Frans), 1584—1666, vn. Nederl. portretschilder.

halsrecht, recht over leven en dood.

Halsmoergeschiedenis 1765. Zie **Lamothe.**

Halsteren, d. in N.Br., 1 u. v. Bergen-op-Zoom.

Ham, 1) Fr. stadje a. d. Somme, ten ZO. v. Péronne, met een kasteel. Hier zat '40 Lod. Bonaparte (later Nap. III) gevangen, en ontvluchtte, verkleed als metselaar. 2) Den H., naam v. 4 Nederl. dorpen: *a*] in Gron., 1 u. v. Zuidhorn; *b*] in Oijs., 2 u. van Ommen; *c*] in Utr., ca. 1 u. v. Amersfoort; *d*] in Utr., dicht bij Woerden. 3) Dt. naam v. **Cham.**

Hamadan, Zie Ekbatana.

Haman, (bijb.) **grootvizier in Perzië, viel,** door de Joden aangeklaagd, in **ongenade, en werd** gedood. (**Poerimfeest**).
Hamann (Joh. Georg), 1730—88, Dt. **schrijver** (pseud. Magus aus Norden).
Hamaza, d. i. „Dapperheid", titel **van eene** verzam. Oud-Arab. heldendichten.
Hambroek (Antonius). Zie **Formosa.**
Hamburg. Dt. vrijë st. a. d. uitwatering v. Bille en Alster in de Elbe; 306 (en met de voorsteden 425) D. I., een der grootste koop- en zeesteden v. h. Eur. vasteland.
Hameln, st. in Hannover, a. d. Weser; 11 D. I.
Hamerling (Rob.), geb. '30, † '89, ber. Dt. lier- en heldendichter en rom.-schr. te Gratz („Ahasver in Rom", enz.).
Hamersveld, d. in Utr., 1 u. v. Amersfoort.
hamerhaai (of hamervisch), in de Midd. Z., een roofvisch met hamervormigen kop.
Hamieten, Afr. volkeren, afstammelingen v. Noach's zoon Cham. Zie **Ham** 3.
Hamilkar, Karthaagsche Vhren, inz. H.-Barkas, vader v. Hannibal, † in Spanje 228 v. Chr.
Hamilton, 1) st. in Schl., a. Avon en Clyde; 11 D. I. 2) Alex. H., 1717—'04, een der stichters v. d. N. Amer. Unie, in 1799 opperbevelhebber, † in een duel. 3) Emma H., geb. Harte, 1761—'15, eene gelukzoekster v. losse zeden, werd 1791 de wettige vrouw v. H., Engl. gezant te Napels, en later de bijzit v. Nelson. 4) James H., 1769—'31, Engl. uitv. v. eene methode om gemakkelijk vreemde talen te leeren.
Hamlet, een Deen. prins, held eener legende, en titel v. een treurspel v. Shakespeare.
Hamm, st. in Westfalen (Pruis. reg.-distr. Arnsberg), a. d. Lippe; 23 D. I.
Hammer. 1) Julius H., '10—'62, Dt. leer- en lierdichter. 2) Jos., vrijheer v. H., 1774—'56, ber. Dt. oriëntalist.
Hammerfest, de noordelijkste st. v. Eur. (in Nrw.). a. d. N.IJszee; ca. 2 D. I.
Hampden (John), 1594—1643, Engl. stm., leider v. d. oppositie tegen Karel I, sneuvelde in den burgeroorlog. (a. d. Kintzig; 23 D. I.
Hanau, st. i. d. Pruis. prov. Hessen-Nassau,
Handel (of Haandel), d. in N.Br., ca. 3 u. v. Helmond.
Händel (Georg Friedr.), 1685—1759, ber. Dt. comp. v. opera's en oratoriën; † te Londen en in de Westminster-abdij begraven.
Hanka (Wenceslaus), 1791—'61, Czechisch taal- en ltk., prof. te Praag.
Hankau, st. in China; 600 D. I.
Hanke (Henriëtte Wilhelmine), geb Arndt, 1785—'62, Dt. rom.-schrijfster.
Hannibal, 247—183 v. Chr., zoon v. Hamilkar Barkas, en evenals deze uitstekend vhr. en stm., onverbiddelijke en gevaarlijkste vijand v. Rome. Zie **Scipio.**
Hanno, 1) Karthaagsch reiziger langs de W.kust v. Afrika, omstr. 550 v. Chr. 2) Karthaagsch stm., vijand v. Hannibal. 3) Zie **Anno.**
Hannover, tot '66 konkr., sedert Pruis. prov., 38 a 39 D. vierk. km. met circa derdehalf mn. bewoners; hpl. H., a. d. Leine, 140 D. I.
Hansa, omstr. de helft der 18e eeuw gest. stedenbond met Lubeck tot hst., ten doel hebbende bescherming en uitbreiding v. d. kph.,

telde reeds spoedig 90 steden (Hanseatische steden), doch geraakte in den 30-j. oorlog in verval; 1630 werd eene nieuwe H. gesloten tuss. Hamburg, Lubeck en Bremen.

Hanselaer (Peter v.), 1e helft 19e eeuw, Vlaamsch hist.- en portretschilder.

Hansemann (Dav. Just. Ludw.). 1790—'64, Dt. koopman, journalist en stm., '48 Pruis. minister v. financiën, stichtte in Aken 24 brandwaarborgmaatschappijen.

Hansen, 1) Maurits Christoffel H., 1794—'42, Noorsch opvoedkundige, rom.-schr.en dichter. 2) Peter Andreas H., 1795—'74, ber. Dt.strk., directeur der sterrenwacht te Gotha.

Hanslick (Eduard). geb. '25, prof. en schrijver over muz. te Weenen.

Hansweerd (of Hanswest), d. in Zeel. a. d. Westerschelde en den mond v. h. Zuid-Bevelandsch kanaal.

Hantum, d. in Fri., 1 u. v. Holwerd.

Hantumhuizen, d. in Fri., ca. 2 u. v. Holwerd.

Harald, naam v. versch. Noorsche kon., inz. H. III Hardrada, sneuvelde 1066 in een veldslag in Engld.

Harburg, st. in Hannover, a. d. Elbe; 20 D.I.

Hardegarijp, d. in Fri., 1 u. v. Bergum.

Hardenberg, 1) Stad H., st. met 1200 inw.in Oijs., a. d. Vecht, 3 u. v. Ommen. 2) Ambt H., d. rondom Stad-H. 3) Karl Aug., prins v. H., 1750—'22, sedert 1791 vn. Pruis. stm., '10 kanselier. 4) Friedr., vrijheer v. H., 1772—'01, Dt. rom.-schr. en dichter (pseud. Novalis).

Harderwijk, 1) st. met 7 D. I. in Geld., a. d. Zuiderzee; dépôt v. kol. troepen. 2) Isak v. H., 1784—'47, Nederl. ltk. en predikant. 3) Zijn br. Jan v. H., 1790—'58, Nederl. ltk. en dichter.

Hardinxveld (pop. Hartjesveld), d. in Z.Holl., a. d. Merwede, 2 u. v. Gorinchem.

Hardt. Zie **Haardt en Dürkheim.**

Harem, woonplaats der vrouwen van een Oostersch vorst.

Haren, 1) d. in prov. Gron., 1 u. ZO. v. st. Gron. 2) d. in N.Br., 1 u. NO. v. Oss. 3) Adam v. H., † 1590, een Fri. edelman, als watergeus gen. „hopman Daam". 4) Zijn achterneef Willem v. H., 1626—1708. Nederl. stm. en dipl., was versch. malen gezant in Zweden. 5) Willem v. H., 1710—68, Nederl. stm. en dichter („Gevallen v. Friso"). 6) Onno Zwier v. H. (br. v. 5), 1711—79, Nederl. stm., prozaschrijver en dichter („De Geuzen").

Harenkarspel. Zie **Haringcarspel.**

Harfsen. d. in Geld., 1 u. NO. v. Zutphen.

Häring (Wm.), 1797—'71, Dt. rom.-schr.(pseud. Willibald Alexis).

Haringcarspel (of Harenkarspel), d. in N. Holl., 2 u. ZW. v. Schagen.

Haringhuizen. Zie **Harinkhuyzen.**

Haringvliet, voortzetting v. h. Holl. Diep, een vaarwater N. v. h. eil. Goeree-en-Overflakkee.

Harinkhuyzen, d. in N. Holl., 1 u. v. Schagen.

Harlaxma, een oud Fri. geslacht; inz. Haring H. thoe Heeg, 1604—69, stalmeester v. prins Willem Fred. (den sthr. v. Fri.), was krijgsman, dichter en schrijver.

Harkenroth, twee br., beiden theo. en Fri. geschsch.: 1) Eilardus Folcardus H. (1670—

1738) en 2) Jacobus Isebrandus H. (1676—1736).
Harlin-gen, st. in Fri., a. d. Zuiderzee; 11 D. I.; -gerland, landsch. in Hannover, a. d. Noordzee.
Harm (Wm Joh. v.), 1783—'58, Nederl. novellist.
Harmattan, droge, scherpe NO. wind op de kust v. Guinea. (Maarssen.
Harmelen, d. in Utr., a. d. Rijn, 2 u. v.
Harmodius, vermoordde 514 v. Chr. (met Aristogiton) Hipparchus, tiran v. Athene.
harmonica, orgelachtig muz.-instrument; glas-, 1736 uitgevonden door Benjamin Franklin (glazen klokjes, waarop met een staafje geslagen wordt). (lif v. Bagdad.
Haroen-al-Raxjid, geb. 766, was 786—809, ka-
Harold, laatste der Angelsaks. koningen in Engld., sneuvelde 1066 in den slag bij Hastings tegen Wm. v. Normandië.
Harpagon, hoofdpersoon in Molière's „Avare", en daarnaar het type van een vrek.
Harpe (Jean Franç. de la), 18e eeuw, Fr. ltk. en dichter.
Harper's Ferry, d. in den N.Amer. staat Virginia, was een vn. strategisch punt in den burgeroorlog tuss. de N. en Z. staten.
Harpyën, (Gri. fab.) monsters in de gedaante v. roofvogels met scherpe klauwen, maar met het aangezicht v. een meisje; personificatie v. d. stormen. (en dichter, † door zelfmoord.
Harring (Harro Paul), 1798—'70, Dt. rom.-schr.
Harrisburg, hst. v. d. N.Amer. staat Pennsylvanië, a. d. Susquehannah: 32 D. I.
Harrison, 1) John H., † 1776. Engl. wkt., uitv. v. zeemanshorloges. 2) Wm. Henry H., 1773—'41, N.Amer. stm. en genl., '41 Pres. der Unie. 3) Zijn klzn. H., '88 Pres. der Unie.
Harrogate, Engl. bpl., grfs. York; 10 D. I.
Harsdörfer (Georg Philip), 1607—58, geestig Dt. schrijver en dichter.
Harte (Fr. Bret). Zie **Bret Harte.**
Hartford, st. met 44 D. I. in N. Am., afwisselend met Newhaven beurt om beurt hst. v. d. staat Connecticut.
Hartlepool, Engl. st. (14 D. I.) a. d. Noordzee.
Hartmann, 1) H. v. Aue, omstr. 1170 — omstr. 1220, vn. Middelhoogduitsch heldendichter. 2) Jak., vrijheer v. H., 1795—'73, Beier. genl., '14—'15 Fr. officier, streed '66 tegen Pruisen, '70 tegen Fra. 3) Julius v. H., '17—'78, Pruis. genl., '71 gouverneur v. Straatsburg. 4) Moritz H., '21—'72, hoogst begaafd Or. dichter en schrijver, '49 om stk. redenen gevlucht, leefde lang als balling buiten zijn vaderland. 5) Karl Rob. Eduard v. H., geb. in '42, vn. Dt. wijsgeer en dram. dichter. 6) Rob. H., geb. '32. Dt. natuurkenner, prof. te Bertijn, reisde '59—'60 in Afr. en schreef over dat werelddeel. (ter, inz. voor 't tooneel.
Hartsen (Anthony), 18e eeuw, Nederl. dich-
Hartsgebergte. Zie **Hartz.**
Hartsinck (Jan Jac.), 1716—79, Nederl. ltk. en bijspeldichter.
Hartsoeker (Nicolaas), 1656—1725, Nederl. natuurkundige, gaf les aan tsaar Peter d. Gr., en werd later prof. te Dusseldorf.
Hartwerd (of Herwerd), d. in Fri., ca. 1 u. v. Bolsward.
Harts (de), bosch- en metaalrijke bergstreek

in N. Dtl. tuss. Lejne en Saale. Zie **Brocken.**

Hartzenbusch (Juan Eugenio), '06—'80, Sp. ltk. en dichter.

haru-spex, wichelaar (-spices, wichelaars) in 't oude Rome, voorspellingen doende uit de ingewanden v. dieren.

Harvey (Wm.), 1578—1657, ber. Engl. ontl., ontdekker v. d. bloeds-omloop.

Harz (spr. uit: haarts), Zie **Harts.**

Hasdrubal, naam v. versch. legerhoofden der Karthagers, o. a. 1) Hannibal's br., † 207 v. Chr. 2) de laatste Karthaagsche vhr., doodde zich zelf 146 v. Chr.

Hase (Karl v.), geb. 1800, sedert '30 prof. der theo. te Jena, vn. schrijver v. kkl. gesch.

Hasebroek (Joh. Pieter), geb. '12, Nederl. predikant en vn. dichter („Waarheid en Droomen"; pseud. Jonathan).

Hasenclever, 1) Joh. Peter H., '10—'53, Dt. hum. dichter. 2) Wilhelm H., geb. '37, sociaal-demokratisch afgevaardigde in den Dt. Rijksdag, Pres. der algemeene Dt. arbeidersvereeniging.

Hasenpflug (Karl Georg Adolf), '02—'58, Dt. schilder (kerken en oude gebouwen).

hasjisj, in geestverrukking en bedwelming brengende Tu. tooverdrank, bereid uit hennepbloesem.

Hasker-dijken, d. in Fri., ca. 2 u. v. Heerenveen; **-horne,** d. in Fri., ca. 2 u. v. Heerenveen. Deze 2 dorpen, met nog 5 andere, vormen de Fri. gem. **-land.**

Hasler (Hans Leo), 1564—1612, Dt. comp, (liederen, missen, enz.).

Hasli, Zwits. dal, k. Bern, bovenloop der riv. de Aar.

Haspinger (Joachim), 1776—'58, een der Tirolsche aanvoerders in '09.

Hasse, 1) Joh. Adolf H., 1699—1783, Dt. tenor en comp. v. opera's. 2) Friedr. Christian Aug. H., 1773—'48, Dt. geschsch.

Hasselaar (Kenau Simonsdtr.), wed. v. Nanning Borst, 1526—omstr. 1588, hielp 1572—73 heldhaftig mee a. d. verdediging v. Haarlem tegen de Spanjaarden Haar neef Pieter Dircksz B. (omstr. 1555—omstr. 1615), vaandrig te Haarlem tijdens 't beleg, was een der grondleggers v. d. O. I. Compagnie.

Hasselquist (Fred.), 1722—52, Zw. natuurkundige, wetenschappelijk reiziger in Palestina.

Hasselt, 1) st. in België, a. d. Demer; 12 D. I.; bekend uit den Tiendaagschen veldtocht. 2) stadje met ca. 3 D. I. a. h. Zwarte-Water in Overijsel.

Hasskarl (Justus Karl), geb. '11, Dt. bot., '36—'46 in Nederl. dienst op Java, voerde daar de kina-kultuur in.

Hastings, 1) Engl. st. met 42 D. I. a. h. Kanaal, verovering van Engld. door de Normandiërs (1066) onder Willem den Veroveraar. 2) Sir Warren H., 1732—'18, van 1773—85 gouverneur-genl. v. Brt. Indië, in staat v. beschuldiging wegens knevelarij, doch vrijgesproken.

Hatert (of Hattert), d. in Geld., 1 u. ZW. v. Nijmegen.

Hathor, (Egt. fab.) de Nacht als godin v. h. (genot der liefde.

Hattem, st. in Geld. aan IJsel en Grift; 3 D. I.; geb.-pl. van Daendels.

Hattemisten, in 't laatst der 17 eeuw eene sekte in Ned., die 't fatalismus aanhing.

Hattert. Zie **Hatert.**

Hatto, twee abdss. v. Maintz: H. I, † 913, raadsman v. keizer Koenraad I, leverde grf. Adalbert v. Babenberg verraderlijk a. d. keizer over. H. II, regeerde 968—70, weigerde graan a. d. hongerlijdende bevolking, werd door den hemel daarvoor gestraft doordien de muizen al zijn graan verslonden en eindelijk hem zelven levend verscheurden(legende v. d. Muizentoren).

Hauch (Joh. Carsten v.), 1790—'72, Deen. dichter en rom.-schr. (zangeres.

Hauck (Minnie). geb. '52. ber. Amer. opera-

Hauenschild (Rich. Georg Spiller v.), '22—'55, Dt. rom.-schr. en dichter (pseud. Max Waldau).

Hauenstein, twee bergpassen i. d. Zwits. Jura.

Hauff, 1) Wilh. Gottlieb H., 1793—'58, Nederl. comp. (voor orgel). 2) Wilh. H., '02—'27, zeer begaafd Dt. schrijver (romans en sprookjes).

Haug, 1) Joh. Christoph Friedr. H., 1768—'29, voortreffelijk Dt. puntdichter. 2) Lod. Fred. Christiaan H., 1773—'34, Nederl. historicus en dichter.

Haule (of Hiaule), d. in Fr., 3 a 4 u. NO. v. Oldeberkoop, gem. W.-Stellingwerf.

Haulerwyc, d. in Fri., gem. O.-Stellingwerf.

Haupt (Moritz), '08—'74, Dt. ltk., philoloog en germanist, prof. te Berlijn.

Hauptmann (Moritz), 1792—'68, Dt. comp. en schrijver over muziek.

Hauser, 1) Frans H., 1794—'70, Dt. componist. 2) Kaspar H., geb. '12, Dt. vondeling, werd gevonden '26, en vermoord '33; zijne afkomst en de drijfveer waarom hij vermoord werd zijn steeds een raadsel gebleven.

haus-se (spr.: oos), rijzing v. d. prijs der effecten, enz., a. d. Beurs; **-sier** (spr.: oos-sjee), speculant op rijzing.

Haussez (Ludw.), '18—'67, Dt. geschsch.

haute, in Sam.: **-lisse.** Zie **basselisse; -volée,** de hoogste standen der maatschappij.

haut-relief. Zie **bas-relief.**

Hauwert (of Hauwaard), d. in N.Holl., ca. 2 u. v. Medemblik.

Havana, versterkte hpl. v. Cuba, de voornaamste zeestad v. W.I.; 230 D.I.; unvt.; sigaren.

Havel, riv. in N.Dtl., valt bij H.-berg in de Elbe.

Havelock (Sir Henry), 1795—'57, dapper Engl. genl. in Indië.

Havelte, d. in Drente, 2 u. v. Meppel; -r-Aa, eene beek, die bij Meppel in de Reest valt.

Havemann (Wilh.), 1800—69, Dt. geschsch., '24 wegens stk. woelingen tot vestingstraf veroordeeld, '38 prof. te Göttingen.

Haviks-eilanden. Zie **Azoren.**

Havre de Grâce, versterkte haven- en kpst. a. d. mond v. d. Seine; 105 D. I.

Hawaii. Zie **Sandwichs-eilanden.**

Hawkins (Sir John), 1520—95, was de eerste Engl. slavenhandelaar en daardoor gunsteling v. kng. Elizabeth. (schr.

Hawthorn (Nathaniël), '04—'64, N.Amer. rom.-

Haydn (Jos.), 1732—'09, beroemd Dt. comp. („Schöpfung", „Jahreszeiten", enz.), schepper v. d. symphonie en v. h. strijk-quartet.

Haydon (Benj. Rob.), 1786—'46, Engl. hist.-schilder.

Hayes, 1) Rutherford H., geb. '22, van '77 tot '81 Pres. der N.Amer. Unie. 2) Isaäk Israel H., '32—'81, Noordpoolreiziger.

Haynau (Jul. Jak. v.), 1786—'53, een onechte zoon v. d. krv. v. Hessen, maakte zich als Or. genl. berucht door zijne wreedheid in Hong. ('49) en kreeg den bijnaam „Hyëna v. Brescia".

hazardspel, een spel, waarbij de uitslag niet te berekenen valt, maar geheel afhangt van het toeval.

Hazerswoude, d. in Z.Holl., 2 u. v. Leiden.

Hazlitt (Wm.), 1778—'30, Engl. ltk. en schrijver.

Head (Sir Francis Bond), geb. 1793, Engl. stm. en geestig schrijver.

Hebbel (Friedr.), '13—'63, Dt. dram. dichter.

Hebe, (Gri. fab.) vrouw v. Herakles, godin der jeugd en schenkster voor de goden.

Hebel (Joh. Peter), 1760—'26, Dt. dichter in 't volksdialect. (biss. v. Calcutta, dichter.

Heber (Reginald), 1783—'26, Engl. geestelijke,

Hébert, 1) Jacques René H., 1755—94, Fr. revolutionair, atheïst, lid v. h. Schrikbewind, † door de guillotine. 2) Ant. Aug. Ern. H., geb. '17, Fr. schilder, directeur der Fr. academie te Rome.

Hebra (Ferd., ridder v.), '16—'80, Dt. gnk., prof. (der kliniek voor huidziekten) te Weenen.

Hebre-ërs (of Hebreën). Zie **Joden.** In 't N. T. „Zendbrief v. Paulus a. d. H."; de taal der H. was het Hebreeuwsch.

Hebriden, eene groep eilanden aan de W. kust v. Schl. (tegw. Kahr-Ibrahim.

Hebron, oudt. st. in Palestina, bij Jeruzalem;

Hechingen, Pruis. st. in Hohenzollern; 4 D. I.

Heecker, 1) Friedr. Karl Frans H., Bad. oppositie-man en met Struve leider der rep. partij; na de mislukte omwenteling '43 week hij uit naar Am.

Heda (Wm.), †1525, Nederl. historicus, schreef eene gesch. v. d. bisschoppen v. Utr.

Hedberg (Frans Theod.), geb. '28, Zw. tooneeldichter. (Bommel.

Hedel, d. in Geld., a.d. Maas, 1 u. 2 u. v. Zalt-

Hedikhuizen, d. in N.Br., 1 u. v. Heusden.

Hedonismus, wijsgeerig stelsel v. Aristippus (lig. v. Sokrates): genot 't eenigst levensdoel.

Hedwig, 1) de heil. H., dtr. v. Berthold IV, markgrf. v. Meran, gmln. v. Hendrik I, htg. v. Silezië, † 1243, en 1286 heilig verklaard 2) 1370—99, dtr. v. Lodewijk, kon. v. Polen en Hong., vergrootte Polen door haar huwelijk met Jagello v. Litthauen.

Hedzjra, d. i. (Mahomed's) „Vlucht" van Mekka naar Medina in 622 n. Chr. De H. is 't begin der Mah. tijdrekening.

Heeckeren, Het Geldersche geslacht v. H. voerde bijna 2 eeuwen lang strijd tegen dat v. Bronkhorst.

Heefkes. Zie **Heveskes.**

Heeg (of Hegens), d. in Fri., 2 u. v. Sneek.

Heel, d. in Lbg., 2 u. v. Roermond. (ningen.

Heelsum (of Helsum), d. in Geld., 2 u. v. Wage-

Heelu (Jan v.), Brab. dichter a. h. hof v. htg. Jan I, bezong den slag bij Woeringen (1288).

Heem (de), vier Nederl. schilders: David de H. (1570—1632). Zijne zoneń Jan Davidsz d H (1600—74) en David Davidsz. d.H., en zijn klzn Cornelis d. H., geb. 1623.

heemraad, lid v. h. **-schap** (d. i. 't dijkbestuur of polderbestuur).
Heemse, d. in Oijs., 3 u. v. Ommen.
Heemskerk, 1) d. in N. Holl., ca. 1 u. v. Beverwijk. 2) Gerrit v. H., 1397 adm. 3) Jacob v. H., 1567—1607, overwinterde 1596 op Nova-Zembla. 4) Johan v. H., 1597—1656, lid v. d. Hoogen Raad en ltk., schreef „Batavische Arcadia". 5) Merten H., 1498—1574, en 6) Sebastiaan H. in de 17e eeuw, beiden Nederl. schilder. 7) en 8) twee Nederl. schilders, vader en zoon, beiden gen. Egbert v. H. (de vader 1610—80, de zoon 1645—1704). 9) Jac. Eduard v. H. v. Beest, geb. '28, Nederl. zeeschilder. 10) Mr. Jan H. Az., geb. '18, Nederl. stm., versch. malen minister president ('88 grondwetsherziening, wet op de troon-opvolging en 't regentschap).
Heemskinderen, de hoofdpersonen in een oud Fr. gedicht, waren de vier zonen van Aymon of Haimon, een der helden van Karel d. Gr.
Heemstede, d. in N.Holl., 1 u. v. Haarlem.
Heen, d. in N. Br., gem. Steenbergen.
Heenvliet, d. in Z. Holl., ca. 2 u. v. Brielle.
Heer, d. in Lbg., 1 u. v. Meerssen. 2) Margareta de H., 17e eeuw. eene Fri. schilderes. 3) 's-H. Abtskerke, d. in Zeel., 1 u. v. Heinkenszand. 4) 's-H. Arendskerke, d. in Zeel., een half u. v. Heinkenszand.
heerban, in de Middeleeuwen, oproeping v. alle vrijë mannen ten oorlog.
Heerde, d. in Geld., 3 u. v. Elburg.
Heeren (Arnold Herm. Ludw.), 1760—'42, prof. te Göttingen, ber. Dt. historiograaf.
('s)-Heeren-berg, stadje in Geld., 2 u. v. Terborg; **-hoek,** d. in Zeel., 1 u. v. Heinkenszand.
Heerenveen, st. in Fri. (bijgn. „'t Friesche Haagje"); 5 D. I.
Heerewaarden (of Herwerden), d. in Geld., 2 u. v. Zalt-Bommel.
('s-) Heer-Hendrikskinderen, d. in Zeel., een half u. v. Goes. (maar.
Heer-Hugowaard, d. in N.Holl., 1 u. v. Alk-
Heer-Jansdam, d. in Z.Holl., a. d. Oude Maas en de Waal, ca. 2 u. v. Dordrecht.
('s-) Heer-Jansland (of Sir-Jansland), d. in Zeel., ca. 3 u. v. Zierikzee. (op-Zoom.
Heerle (of Herel), d. in N.Br., 1 u. v. Bergen-
Heer-len (Herle of Herel), d. in Lbg., 4 u. v. Maastricht; **-lerheide,** d. in Lbg., ca. 1 u. v, **Heer-Oudelands-ambacht** (of Pieterman), d. in Z.Holl., 1 u. v. Dordrecht.
Hees (of Heesch), d. in Geld., gem. Nijmegen.
Heesbeen, d. in N.Br., dicht bij Heusden.
Heesch, 1) d. in N.Br., 4 u. v. Osch. 2) Zie **Hees.**
Heesselt (of Hezel), d. in Geld., 2 u. v. Geldermalsen.
Heeswijk, d. in N.Br., ruim 1 u. v. Veghel.
Heeze, d. in N.Br., 2 u. v. Eindhoven.
Hegel (Georg. Wilh. Friedr.), 1770—'31, ber. Dt. wijsgeer, prof. te Berlijn.
hegemonie, hoogste gezag of overwegende invloed in eenen Statenbond.
Hegens. Zie **Heeg.**
Hegyallya, bergen- of heuvelen-rij in Hong., waar de Tokayerwijn groeit.
Heiberg, 1) Peter Andreas H., 1758—'41, Dt. dichter (ook blijspelen). 2) Zijn zoon Joh. Lud-

wig H., 1791—'60, Dt..dram. dichter, landsch.-schilder. (schr.

Heidegger (Karl Wilh., vrijheer v.). 1788—'61. Dt.

Heidelberg, st. in Baden, a. d. Neckar; 27 D.I.; ber. (500 j. oude) unvt.; prachtige ruïne v.h. 1689 door de Franschen onder Melac vernielde krvl. paleis; -er vat. (v. Vianen.

Heikop (of Heikoop), d. in Z.Holl., ruim 1 u.

Heilbronn, st. in den Wurt. Neckarkreis, a.d. Neckar; 28 D. I.

Helle. Zie **Hellie.**

heilgymnastiek, een verwerpelijk germanismus, dat in onze taal onzin is. Zie **gymnastiek.**

heiligbeen, (ontl.) gedeelte v. d. ruggegraat, tuss. de lendenwervels en 't stuitbeen.

Heilig Verbond. Zie **alliantie.**

Hellie (of Heile), d. in Zeel., op de Belg. grens.

Hello, d. in N.Holl., 1 u. v. Alkmaar.

Helm, 1) Ernst Ludwig H., 1747—'34. ber. Dt. geneesheer en schrijver, lijfarts v. Fred. d. Gr. 2) François Jos. H., 1786—'65, Fr. hist.-schilder.

Helmburg, 1) Georg H., † 1472, Dt. rgl., bestreed op 't concilie te Bazel wat hij noemde de aanmatigingen v. d. Paus, en werd deswege vervolgd. 2) W. H. Zie **Behrens.**

Helmdal, (Noorsche fab.) bewaker v. d. regenboog, waarlangs de goden neerdalen op de aarde en terugkeeren naar den hemel.

heimwee (Lat. nostalgia), onwederstaanbaar verlangen om terug te keeren op den grond waar men geboren is.

Hein (Pieter Pietersz), in de wandeling „Piet Hein", 1578—1629, ber. Nederl. adm., eerst bij de W. I. Compagnie, 1629 als opperbevelhebber in 's lands dienst, sneuvelde tegen Duinkerksche kapers.

Heine, 1) Heinrich H., 1799—'56, na Göthe de grootste lierdichter v. Dtl. en geestig prozaschrijver, sedert '30 metterwoon gevestigd te Parijs. 2) Wilhelm H., geb. '27, Dt. reiziger, reisbeschrijver en schilder, sedert '61 in Amer. dienst als kapitein-ingenieur. (land.

Helmenoord, d. in Z. Holl., 1 u. v. Oud-Beier-

Heinicke (Samuel), 1729—90, grondlegger v. h. onderwijs aan doofstommen in Dtl.

Heinkenszand, d. in Zeel., 2 u. v. **Goes.**

Heino, d. in Oijs., ruim 1 u. v. Raalte.

Heinroth (Joh. Christian Friedr. Aug.), 1773—'43, Dt schrijver over zielkundige onderwerpen (ook onder 't pseud. Treumund Wellentreter). (schr. en dichter.

Heinse (Joh. Jak. Wilh.). 1749—'03, Dt. rom.-

Heinsius, 1) Daniël H., 1580—1655, Nederl. ltk. (v. Vlm. afkomst) en dichter. werd prof. te Leiden. 2) Zijn zoon Nicolaas H., 1620—81, vn. ltk., gunsteling v. kng. Christina v. Zweden, 1669 Nederl. gezant in Rusland. 3) Nicolaas H. (zoon v. no. 2 en diens bijzit Margaretha Wullen. met wie hij later trouwde), 1656—omstr. 1720, was Nederl. gnk., maar een losbol; hij schreef een schelmenroman. 4) Anthony H., 1641—1720, Nederl. stm., 1686—1720 raadpensionaris v. Holland.

Heiter (A.). Zie **Amalia** numero 3.

Hekabe. Zie **Hekuba.**

Hekate, (Gri. fab.) godin der Onderwereld.

hekatombe, offerande v. honderd stieren; (fig.) groot offer.

Hekelingen, d. in Z. Holl., 3 u. v. Brielle.
Hekendorp, d. in Z. Holl., 2 u. v. Woerden.
Hekla, de voornaamste vuurspuwende berg op
hektare, 100 are. [IJsland.
hektiek, teringachtig; (als z. n.) tering.
hekto..., honderdvoud (-gram, -liter, -meter = 100 grammen, 100 liters, 100 meters); **-graaf,** wkt. om een geschreven stuk te verveelvoudigen, te verhonderdvoudigen.
Hektor, de dapperste Trojaan, zoon v. Priamus en Hekuba, werd overwonnen door Achilles.
Hekuba (of Hekabe), gmln. v. Priamus, den kon. v. Troje, moeder v. Paris en Hektor.
Hela, (Noorsche fab.) gebiedster in 't schim-
Helden, d. in Lbg., 3 u. v. Horst. [menrijk.
Heldenboek, titel van twee verzam. Middelhoogduitsche heldenzangen.
Helder (den), vest. en havenstad in N. Holl., aan 't Marsdiep; 20 D. I.
Helderen. Zie **Hellendoorn.**
Helena, 1) gmln. v. Menelas, kon. v. Sparta, eene zeer schoone vrouw, werd geschaakt door Paris, hetgeen den Trojaanschen oorlog ten gevolge had. 2) de heilige H. † 362, moeder v. Constantijn d. Gr. 3) Zie **St.-Helena.**
Helenus, zoon v. Priamus en Hekuba, was krijgsman en waarzegger.
Helgoland, kle. Engl. rotsig eil. i. d. Noordzee, voor den mond der Elbe; **ber. als zee-bpl.**
Heliaden. Zie **Helios.**
Heliand, Oud-Saks. dichtstuk uit de 9e eeuw (de Gesch. v. d. „Heiland").
Helikon, berg in Beotië, woonpl. der Muzen (zie **Aganippe** en **Hippokrene**), had oudt. een Apollo-tempel, en heet tegw. Zagora.
Heliodorus, zoon v. Theodosius d. Gr., omstr. 400 bisс. v. Tricca, schreef een roman, getiteld „Aethiopica".
Heliogabalus (eigenlijk Bassianus), geb. 201, vermoord 222, was aanvankelijk Baäls-pri. in Syrië, werd 218 Rom. keizer.
Heliopolis, 1) oudt. st. in Neder-Egypte, had een zonnetempel. 2) Zie **Baälbeck.**
Helios, (Gri. fab.) de Zonnegod, had 7 zonen (de Heliaden). (de zon te bekijken).
helioskoop, zonnekijker (een werktuig om
Hellas, centraal- (en veralgemeend geheel) Griekenland; **-e,** zuster v. Phrixus, verdronk op hunne vlucht, in de tegw. Straat der Dardanellen, die naar haar oudt. **-espont** heette; **-enen,** bewoners v. Hellas; **-enist,** 1) geleerd beoefenaar v. Gri. taal en oudheden, 2) Gri. Jood; **-eensch,** Grieksch.
hellebaard, speer en strijdbijl te gelijk.
helleborus, niespwortel (eene giftplant).
Hellendoorn (of Helderen), d. in Ov̈s., 2 u. v. Raalte.
heller, 1) Dt. duit (zie **Hall**). 2) Rob. H., '12—'71, Dt. rom.-schr. 3) Stephan H., geb. '14, Hong. klaviervirtuoos en comp.
Hellevoet (Nieuw-H.), d. in Z. Holl., 2 u. v. Brielle; **-sluis,** vest. en havenstad in Z. Holl.: 5 D. I.
Hellouw, d. in Geld., 2 u. v. Geldermalsen.
Hellum (of Helm), d. in Gron., 2 u. v. Hoogezand.
Hellvig (Amalia v.), geb. v. Imhoff, 1776—'31, Dt. schrijfster (was hofdame te Weimar).
Helm. 1) Zie **Hellum.** 2) rietgras, **waarmee**

de zeeduinen beplant worden om de verstuiving tegen te gaan. 3) hoofddeksel, ins. v. metaal, met eene neerslaande klep (vizier) om het aangezicht te bedekken.

Helmers (Jan Fred.), 1767—'13, Nederl. dichter („de Hollandsche natie").

Helmholtz (Herm. Ludw. Ferd.), geb. '21, vn. physioloog, prof. te Berlijn, uitv. v. d. oogspiegel.

Helmle (Lorentz), 1783—'49, Dt. glasschilder, hersteller v. d. kunst om op glas te schilderen.

Helmold, geschach. der 12e eeuw, was pastoor op een d. bij Lübeck.

Helmond, st. met 7 a 8 D. I. in N. Br., a. d. Aa en de Zuid-Willemsvaart, 3 u. v. Eindhoven.

Helmstedt, st. in Brunswijk, ca. 10 D. I.; had tot '09 eene 1575 gestichte hoogeschool.

Heloïse, nicht van den kanunnik Fulbert. Zie **Abellard.**

Heloten, in 't oude Sparta de lijfeigenen der (Spartanen.

helsche steen (Lat. lapis infernalis), salpeterzuur zilver-oxyde, in de hlk. om kwaad vleesch weg te branden.

Helsing-borg, Zw. havenstad met 12 D. I. a. d. Sond, t. o. **-ör** (Elzeneur), st. met 9 D. I. op 't Deen. eil. Seeland; **-fors**, hst. v. h. Russ. grootvorstendom Finland, a. d. Finsche Golf. 43 D. I., verst. haven, unvt.

Helst (Barthol. v. d.), 1613—70, Nederl. schilder („De Schuttersmaaltijd").

Helsum. Zie **Heelsum.**

Helvetië, oude naam v. Zwitserland, dat H. werd genoemd naar de Helveten of Helvetiërs, een oud Keltisch volk, de eerste bevolking v. Zwitserland.

Helvetius (Claude Adrien), 1715—71, Fr. encyclopedist, als philosoof de leer verkondende, dat eigenliefde de drijfveer is v. al der menschen handelingen.

Helvoirt (of Helvoort), d. in N. Br., 2 u. v. Boxtel.

Hem, 1) d. in N.-Holl., ca. 2 u. v. Enkhuizen. 2) den H. in Z. Holl., aan den Lekdijk halverwege tuss. Schoonhoven en Klein-Ammers, de plek waar Albrecht Beiling levend begraven werd. (dichteres.

Hemans (Felicia Dorothea), 1704—35, Engl.

Hemelum, d. in Fri., 2 u. v. Hindeloopen, vormt met nog 6 dorpen de gem. H.-er-Oldephaert-en-Noordwolde

hemerodromi, bij de oude Grieken hardloopers, die als boodschappers gebruikt werden.

Hemert, twee dorpen in Geld.: 1) Neder-H., a. d. Maas, 2 u. v. Zalt-Bommel. 2) Op-H., ca. 2 u. v. Geldermalsen.

hemisfeer, ('t) halfrond.

Hemling (Hans), 15e eeuw, Vlm. schilder.

Hemmen (of Himmen), d. in Geld. a. de Linge, 2 u. v. Elst.

Hempens, d. in Fri., 1 u. v. Leeuwarden.

Hemprich (Friedr. Wilh.), 1796—'25, Dt. wetenschappelijk reiziger in Afrika.

Hemrik, d. in Fri., 1 u. v. Beetsterzwaag.

Hemsen (Jan), 16e eeuw, Nederl. schilder.

Hemsterhuis, 1) Sibout Tibèrius H., geb. 1629, lijfarts v. d. sthr. v. Fri. 3) Zijn klzn. Tiberius H., 1685—1765, ber. Nederl. philoloog en ltk., prof. te Leiden. 3) diens br. Meinardus H., 1687—1774, Lat. en Holl. dichter. 4) Frans H. (zoon v. d. Leidschen prof. Tiberius H.), 1722

—90, esthetisch en philosophisch schrijver.

Hendrik 1) Duitsche koningen: *a*] H. I, de Vogelaar, de Stedenstichter, regeerde 919—936, streed tegen de Magyaren en tegen de Slawen. *b*] H. II, de Heilige (1146 heilig verklaard), was een achterkleinz. van H. I, regeerde 1002—24, en was de laatste kon. uit 't Saks Huis. *c*] H. III, de Zwarte, de tweede kon. uit 't Frankische huis, regeerde 1039—56, en vernederde 't Pausdom. *d*] H. IV, zoon van H. III, was pas 5 j. oud toen zijn vader stierf en hij uitgeroepen werd als kon. (Zie **Rudolf** I *a*), onder voogdij tot 1065; als gevolg van zijne twisten met Paus Gregorius VII, moest hij zich 1077 te Canossa voor dien Paus diep komen vernederen, wreekte zich echter doordien hij Rome innam, en werd 1106 door zijn zoon genoodzaakt afstand v. d. troon te doen. *e*] H. V, zoon v. H. IV en laatste kon. uit 't Frankische Huis, regeerde 1106—25, en voerde met den Paus strijd over de investituur. *f*] H. VI, de derde kon. uit 't Huis Hohenstaufen, zoon v. Frederik I, regeerde 1190—97. *g*] H. Raspe was 1246—47 tegenkoning v. Koenraad IV (die „Papenkoning" genoemd werd). *h*] H. VII v. Luxemburg, regeerde van 1308 tot hij 1313 stierf vergiftigd. 2) H. de Leeuw, htg. v. Beieren en Saksen, geb. 1129, †1195, steeds in opstand tegen keizer Fred. I Barbarossa. 3) H. Julius, htg. te Brunswijk en Luneburg, geb. 1564, † 1613, schreef elf tooneelstukken. 4) twee prinsen H. v. Pruisen: *a*] de br. v. Fred. d. Gr., 1726—'02; *b*] de br. v. d. Dt. keizer Wilhelm III, geb. '62 is zeeman. 5) H. de Zeevaarder, prins v. Portugal, 1394—1460, bevorderde ontdekkingsreize.. a. d. W.kust v. Afr. 6) Acht koningen v. Engl., inz.: *a*] H. II Plantagenet, regeerde 1154—89; door zijn huwelijk met Eleonore v. Poitou kwam een derde dl. v. Fra. in zijn bezit; hij bestreed de geestelijkheid (Thomas à Becket), veroverde Ierland, en had strijd te voeren tegen zijne eigene zonen. *b*] H. IV Bolingbroke uit 't Huis Lancaster, stiet Richard II v. d. troon (1399), liet dien ter dood brengen, en regeerde zelf tot hij 1413 stierf. *c*] Zijn zoon H. V regeerde 1413—22, bevocht 1415 op de Franschen de ovw. bij Azincourt, bemachtigde 1417—18 Normandië, en was regent v. Fra. *d*] H. VI (zoon v. H. V) regeerde 1422—61, verloor tot 1453 geheel Fra. (Zie **Jeanne d'Arc**), werd 1461 door Eduard IV (uit 't Huis York) v. d. troon gestooten, en 1471 vermoord. *e*] H. VII Tudor, versloeg 1485 den usurpator Richard III, waardoor een einde kwam a. d. oorlog der Witte en Roode Rozen, en regeerde tot 1509. *f*] Zijn zoon H. VIII regeerde 1509—47, een wellusteling en wreedaardige despoot, geraakte met den Paus in onmin, toen deze zich verzette tegen de ontbinding v. H.'s huwelijk, en stichtte toen, als staatskerk, de Anglicaansche kerk, waarvan hij zelf het hoofd werd. Zijne zesde vrouw overleefde hem. 7) Vier koningen v. Frankrijk, inz. H. IV, eerst II. v. Navarre, regeerde 1589—1610, verleende a. d. Hugenoten vrijheid van godsdienst (1598 Edict van Nantes), schonk met

behulp van zijn minister Sully vrede en welvaart aan zijn rijk, en werd 1610 vermoord (zie **Ravaillac**). 8) Prins H. der Nederlanden, '20–'79, br. van kon. Willem III, was diens sthr. in 't Gr.-htgd. Luxemburg, en bevorderde handel en nijverheid, o. a. Billitonmaatschappij. 9) Middelhoogduitsche dichters, inz.: *a*] H. van Veldeck, einde 12e eeuw ('t hoofsche epos); *b*] H. van Ofterdingen, volgens de legende een der dichters bij den Wartburg-wedstrijd 1206. (Dordrecht.

Hendrik-Ido-Ambacht, d. in Z.Holl., 1 u.v.

Hendriks (Wybrand), 1744—'31, Nederl.schilder.

Hendschel (Alb.) '34—'83, Dt. hum. teekenaar en schilder.

Henegouwen, 1) oudt. grfs. in 't Z. v. België en in 't N. v. Fra.; 't Z. dl. v. H. werd 1649 Fr. Het overige gedeelte is tegw. eene prov. v. België, met Bergen (Fr. Mons) tot hpl. 2) Uit 't Huis v. H. regeerden 1299—1345 drie graven over Holland (Jan II, Wm. III en

Hengist. Zie **Angelen.** [Wm. IV).

Hengstdijk, d. in Zeel., ca. 2 u. v. Hulst.

Hennaard (of Hernawerd), d. in Fri., 2 u. v. Bolsward, vormt met nog 11 andere dorpen de gem. -eradeel. (schilder.

Heunequin (Phil. Aug.), 1762—'33, Fr. hist.-

Henoch, (bijb., O. T.) Hebr. patriarch. (IV.

Henriade, Voltaire's heldendicht op Hendrik

Henriet (Christian Friedr.), 1700—64, Dt. dichter (pseud. Picander).

Henriëtte, 1) H Marie v. Frankrijk, 1609—66, dtr. v. kon. Hendrik IV en gmln. v. kon. Karel I v. Engld. 2) H. Anna v. Orleans, 1644—70, gmln. v. Filips v. Orleans (den br. v. Lod. XIV), voerde de geheime onderhandelingen v. Lod. XIV met Karel II v. Engld.

Henriot (François), 1761—94, onder 't Schrikbewind bevelhebber der Nat. Gards te Parijs, was een werktuig van Robespierre.

Hens (Frans Joh.), '34—'55, Vlm. prozaschrijver.

Hensbroek, d. in N.Holl., 4 u. v. Medemblik.

Hensel (Wilh.), 1794—'61, Dt. hist.-schilder. Zijne vrouw Fanny ('05—'47) was de zuster v. Felix Mendelssohn-Bartholdi; en zijne eigene zuster Louise H. (1798—'76) was dichteres (religieus-getinte stukken).

Hensler (Karl Friedr.), 1761—'25, Dt. dram. dichter. (Alex. d. Gr.

Hephestion, † 325 v. Chr., vriend en vhr. v.

Hephestos, (Gri. fab.) god v. h. vuur en v. d. smederij, kreupele gml. v. Aphrodite (de Rom. Vulcanus gml. v. Venus).

Heptameron, verzam. novellen v. kng. Margaretha van Navarre.

Heptarchie. Zie **Angelen.**

Hera, (Gri. fab.) godin des huwelijks, zuster en gmln. v. Zeus (de Rom. Juno).

Hera-klea, oudt. naam v. versch. steden a.d. Zwa. Z., in Italië, in Thessalië en in Macedonië; **-kles**, bij de Grieken dezelfde als Hercules bij de Romeinen; **-klïden**, afstammelingen v. Herakles, koningen v. Sparta; **-kliet** (Gri. **-kleitos**), Gri. „zwaarmoedig" philosoof uit Ephesus, omstr. 500 v. Chr. (Zie **Demokriet**). (Oostersch-Rom. rijk.

Herakljus, regeerde 610—641 als keizer v. h.

heraldiek, wapenkunde.

Herat, versterkte hpl. met 45 D. I. v. d. O. prov. H. v. Afghanistan.
Heraugières, bevelhebber v. d. troepen, die 1590 Breda overrompelden uit een turfschip.
Hérault, eene in de Midd. Z. mondende kustriv. in Z. Fra.
heraut, oudt. krijgsbode; tegw. wapendrager.
Herbajum, d. in Fri., ruim 1 u. v. Harlingen.
herbarium, verzam. gedroogde kruiden.
Herbart (Joh. Friedr.), 1776—'41, Dt. philosoof, prof. te Göttingen.
Herbeck (Jos.), '31—'77, Dt. comp.
Herberts (Herman), 1540—1607, Nederl. predikant, voorlooper v. d. Remonstranten.
herbivoren, plantaardig voedsel etende dieren.
Herbort v. Fritzlar, 13e eeuw, Middelhoogduitsch dichter in Nederhessisch dialect.
Herbst (Wilh.), '25—'82, Dt. ltk., dichter en biograaf, prof. te Halle.
Herculanum, oudt. st. bij Rome, 79 na Chr. door eene uitbarsting v. d. Vesuvius verwoest en onder lava bedolven.
Hercules, 1) (Gri. Herakles) zoon v. Zeus (den Rom. Jupiter) en Alkmene. Door 't volbrengen van de 12 H.-taakwerken verwierf hij zich eene plaats in den Olympus. De H.-zuilen aan 't uiteinde der destijds bekende wereld, zijn de rotsen aan weerszijden v. d. Straat v. Gibraltar. (Middelgebergten.
Hercynisch woud, Rom. naam voor de Dt.
Herder (Joh. Gottfr. v.), 1744—'03, veelzijdig Dt. geleerde (wijsgeer, theo., taalkenner en dichter.)
herderdicht (Bucolische poëzie), dichtstuk waarin men de gewaarwordingen geschetst vindt van den onverdorven eenvoud.
Herel, 1) **Heerle,** 2) Zie **Heerlen.**
Heremans (Jac. Frans Joh.), geb. '25. Vlaamsch ltk., prof. te Gent. (d. Werra; 14 D. I.
Herford (of Hervorden), st. in Westfalen a.
Héricourt, Fr. st. (3 D. I.) a. d. Lisaine; ovw. door de Pruisen bevochten 15—17 Jan. '71.
Heristal. Zie **Herstal.**
Herkenbosch, d. in Lbg., 2 u. ZW. v. Roermond.
Herkingen, d. in Z.Holl. (eil. Goeree-en-Overflakkee). 2 u. v. Sommelsdijk.
Herlaar, gehucht in N. Br., gem. St.-Michiels-gestel.
Herle, Zie **Heerlen.**
Herlossohn (Karl), eigenlijk Karl Georg Reginald Herloss, '04—'49, Dt. rom.-schr. en dichter.
Hermandad, d. i. broederschap, verbroederdering: aanvankelijk een verbond der Sp. steden tegen den adel. Later (als heilige H.) de Politie-macht.
Hermann, 1) Zie **Arminius 2.** 2) Joh. Gottfr. Jacob H.. 1772—'48, vn. Dt. philoloog, prof. te Leipzig. (Szeben; 20 D. I.
Hermannstadt, hpl. v. Zevenbergen, a. d.
Hermansz. (Willem) v. Gouda, Nederl. geschsch., vriend v. Erasmus.
hermaphro-ditos, (Gri. fab.) zoon v. Hermes en Aphrodite, werd met de nimf Salmake vereend tot één persoon; vandaar **-diet,** mensch van beiderlei kunne, (pop.) manwijf, kween.
hermelijn, (drk.) verscheurend viervoetig

diertje v. h. geslacht der wezels; kostbare pelterij; (fig.) konkl. mantel.
hermeneutiek, bijbel-uitlegkunde.
Hermes, 1) in de Gri. fab. de bode der goden en god v. d. koophandel (gelijk Mercurius bij de oude Romeinen). 2) Joh. Timoth. H., 1738—'21, Dt. rom.-schr. 3) H. Trismegistus, zoo noemden de Grieken den Egypt. god Thot, wetgever en uitv. v. d. schrijfkunst.
hermetisch, luchtdicht.
Hermione, eene st. oudt i. d. Peloponnesus.
Hermon, 1) de Gr. H. was oudt. 't Z. dl. v. d. Anti-Libanon. 2) de Kle. H., gebergte in Palestina.
Hermonduren, oudt. een Germ. volksstam in (Thuringen.
Hermopolis, st. op 't Gri. eil. Syra; ruim 20 D. I.
Hernad, riv. in Hong., valt in de Theiss.
Hernawerd. Zie **Hennaard.**
Hernhutters. Zie **Broedergemeente.**
Hero, 1) Zie **Leander 1.** 2) wsk. te Alexandrië, ruim 200 j. n. Chr.
Herodes, 1) H. de Gr., kon. v. Judea v. 40 v. Chr. tot 4 n. Chr. 2) Zijn zoon H. Antipas, viervorst v. Galilea, deed Johannes den Dooper onthoofden. 3) H. Agrippas, klzn. v. H. de Gr., was kon. v. Judea, hij liet Jacobus ter dood brengen, Petrus gevangen zetten, en stierf 44 n. Chr.
Herodianus, 170—240, Gri. geschsch. te Rome.
Herodias, de vrouw v. Herodes Antipas, bewerkte den dood v. Johannes den Dooper.
Herodotus, 484—424 v. Chr., oudste Gri. geschsch., „Vader der Geschiedenis".
heroën, halfgoden, bovenmenschelijke helden (mrv. v. heros, halfgod, enz.); **heroïne,** heldin; **heroïek,** heldhaftig.
Herold (Louis Jos. Ferd.), 1791—'33, Fr. comp. v. opera's (o a. „Zampa").
Herostratos uit Ephesus, stak 356 v. Chr. den Artemis-tempel in brand, opdat zijn naam bekend zou worden aan de nakomelingschap.
Herpen, d. in N.Br., ca. 2 u. v. Grave.
Herpt, d. in N.Br., 25 minuten v. Heusden.
Herrera, 1) Antonio H., 1549—1625, Sp. geschsch. 2) Fernando H., 1534—97, Sp. dichter. 3) Francesco II., twee Sp. schilders, vader en zoon, nl.: *a*] bijgn. de Oude (1576—1656) en *b*] bijgn. de Jonge (1622—85).
Herreros (Breton de los), 1800—73, Sp. dichter.
Herreyns (Guill. Jacq.), 1744—'27, Vlm. schilder, stichtte 1771 de academie te Mechelen.
Herschel, vn. fam. v. strk. in Engld., afkomstig uit Hannover: 1) Friedr. Wilh. H., 1738—'22, vervaardigde een reuzen-teleskoop. 2) Zijn zoon Sir John Fred. William H., 1792—'71, onderzocht den Z. hemel, a. d. Kaap de Goede Hoop.
Herstal (of Heristal), 1) Belg. vlek a. d. Maas, 12 D. I. 2) Pepijn v. H. Zie **Pepijn.**
Herten, d. in Lbg., ca. 1 u. v. Roermond.
Hertha. Zie **Nerthus.** (titel v. hoogen adel.
hertog, bij de Germanen „legerhoofd", tegw.
('s-)**Hertogenbosch** (bij verkorting „Den Bosch"). hpl. der Nederl. prov. N.Br., aan Aa en Dommel; 26 D. I.; geb.-pl. v. Herman de Ruyter.
Hertz, 1) Henrik H., 1798—'70, Deen. dichter

en rom.-schr. 2) Heinr. H. (of Henri H.), geb. '06, Dt. comp. te Parijs, waar hij zich '24 vestigde als piano-fabrikant. 3) Wilh. H., geb. '35, Dt. heldendichter, prof. te Munchen.

Hertzegowina (d. i. Hertogsland) in 't Z. v. Bosnië, sedert '78 door Or. bezet, ruim 12 D. vierk. km. met 164 D. I.; hpl. Mostar.

Hertzen (Alex.), '12—'70, Russ. schrijver te Parijs, bestreed allerlei misbruiken in zijn vaderland. (zee.

Herulen, oudt. een Germ. volksstam a. d. Oost-

Herveld, d. in Geld., ca. 2 u. v. Elst.

Hervorden. Zie **Herford.**

Herwegh (Georg), '17—'75, Dt. rev. dichter.

Herwen, d. in Geld., 2 u. v. Zevenaar.

Herwerden. Zie **Heerewaarden.**

Herwijnen, d. in Geld., a. d. Waal, 2 u. v. Geldermalsen; zware brand '52.

Herz..... Zie **Hertz....**

Hesekiël, 1) Zie **Ezechiël.** 2) Georg H., '14—'74, Ds. rom.-schr. en episch dichter.

Hesiodos, 9e of 8e eeuw v. Chr., Gri. didactisch dichter uit Askra in Beotië.

Hesper-ia, bij de Grieken Italië, bij de Romeinen Spanje; **-iden,** (fab.) met den draak Ladon bewaakster v. d. gouden appelen v. Hera (Rom. Juno); **-is,** nachtvlooltje; **-os** (**-us**), Avondster (de planeet Venus).

Hess, 1) drie br., Dt. schilders: *a*] Peter v. H. (1792—'71), veldslagen; *b*] Heinr. v. H. (1798—'63), hist.-stukken; *c*] Karl v. H. ('01—'74), genre-stukken. 2) Karl Adolf Heinr. H., 1769—'49, Dt. paardenschilder. 3) Ludwig H., 1760—1800, Zwits. landsch.-schilder.

Hessels (Jacob), Vlm. rgl., was lid v. d. Raad v. Beroerte, en werd 1579 opgehangen.

Hessen, 1) Germ. volksstam (Katten, Chatten), die in de 3e eeuw opging in den Frankenbond. 2) het Land der H., na de gebeurtenissen van '66 ingedeeld als volgt: *a*] Gr.-htgd. H. (vroeger H.-Darmstadt), ca. 8 D. vierk. km. met 956 D. I., sedert '77 Gr.-htg. Lodewijk IV (geb. '37); hst. Darmstadt (prov. Starkenburg) met 43 D. I.; vgl. **Maintz** (prov. Rijn-H., en **Giessen** (prov. Opper-H.); wijders *b*] H.-Nassau, Pruis. prov. (met de beide reg.-distr. Kassel en Wiesbaden), ca. 16 D. vierk. km. en ruim anderhalf mn. inw. omvat het voormalige grondgebied v.: 't htgd. Nassau; keur-H. of H.-Kassel; landgrfs. H.-Homburg; de vrije rijksstad Frankfort a. d. Main en een stuk v. Beieren.

hetaer-e, in 't oude Griekenland beschaafde en geleerde vrouwen, die zich vrijën omgang met mannen veroorloofden (vgl. **Aspasia, Lais, Phryne,** enz.); **-ie,** door Rhigas (laatste helft 18e eeuw) gest. geheime bond (hetaeristen), om Griekenland te bevrijden v. h. Tu. **juk.**

Heteren, d. in Geld., a. d. Rijn, ca. 3 u. v. Nijmegen.

heterodox, onrechtzinnig (Zie **orthodox**).

heterogeen, samengesteld uit ongelijksoortige bestanddeelen (Zie **homogeen**).

Hethieten, een Kanaänitische volksstam, schatplichtig gemaakt door kon. Salomo.

hetman, hoofdman der Kozakken.

Hetsch (Ph. F. v.), 1758—'46, Dt. hist.-schilder.

Hettner (Herm. Theod.), '21—'82, Dt. geschsch. over kunst en ltk., prof. te Dresden.
Heugem, d. in Lbg., ca. 1 u. v. Maastricht.
Heuglin (Theod. v.), '24—'76, Dt. wetensch. reiziger, inz. in Afrika, ook in 't hooge Noorden v. Europa.
Heukelom, 1) stadje in Z. Holl., a. d. Linge, ca. 2 u. v. Gorinchem. 2) d. in Lbg., gem. Bergen.
Heumen, d. in Geld., ca. 2 u. v. Nijmegen.
Heun (Karl Gottlob Sam.), 1771—'54, Dt. rom.-schr. (pseud. Heinr. Clauren).
heureka! (Gri.) ik heb het gevonden!
Heusden, st. (2500 inw.) in N. Br., a. d. Maas, ca. 3 u. v. den Bosch.
Hevellus (Karl. Friedr.), 1611—88, ber. strk. te Dantzig. (v. Appingadam.
Heveskes (of Heefkes), d. in Gron., 2 u. O.
hex-ăëder, regelmatig zesvlak, cubus, dobbelsteen; **-agoon**, zeshoek; **-ameter**, (dk.) versregel v. 6 voet (de dactylus v. d. Gri. en Rom. epos).
Hexham (Henry), 1e helft 17e eeuw, Engl. officier, woonde al de belegeringen van prins Frederik Hendrik v. Oranje bij en beschreef die.
Hey (Wilh.), 1700—54, Dt. fabeldichter.
Heyde (Ter), d. in Z. Holl., 1 u. v. Naaldwijk; in den slag bij T. H. (1653) sneuvelde M. Hz. Tromp.
Heyden, 1) Jan v. d. H., 1637—1712, Nederl. schilder en wkt., uitv. v. d. slangbrandspuit. 2) Friedr. Aug. v. H., 1798—'51, Dt. dichter.
Heydenreich (Karl Heinr.), 1764—'01, Dt. philosoof en dichter.
Heye (Jan Pieter), '09—'76, gnh. te Amst., voortreffelijk volksdichter.
Heyen, d. in Lbg., 1 u. v. Gennep.
Heyne, 2) Christ. Gottlob H., 1729—'12, ber. oudheidkenner en philoloog, prof. te Göttingen. 2) Christ. Lebrecht H., 1751—'21, Dt. novellist en blijspeldichter.
Heyse, 1) Joh. Christ. Aug. H., 1764—'29, Dt. tlk. en opvoedkundige. 2) Karl Wilh. Ludw. H., 1797—'55, vn. taalgeleerde, prof. te Berlijn. 3) Zijn zoon Joh. Ludw. Paul H., geb. '30, uitstekend bellettrist.
Heythuizen, d. in Lbg., 2 u. v. Weert.
Hezel. Zie **Heesselt.**
hiatus (hiaat), (dk. en tlk.) 't op elkander stooten v. twee vocalen: (fig.) leemte.
Hiaule. Zie **Haule.**
Hibernia, Rom. naam voor Ierland.
Hichtum (of Higtum), d. in Fri., 15 minuten **Hidaard.** Zie **Hydaard.** [v. Bolsward.
hidalgo, Sp. (gelijk **fidalgo**, Port.) edelman.
Hien, d. in Geld., ca. 4 u. v. Tiel.
hiërarchie, volgorde der versch. rangen in de priesterschap; (fig.) priesterheerschappij.
Hierden, d. in Geld., 1 u. van Harderwijk.
Hiëro, twee kon. v. Syracuse; H. I regeerde 477—467 v. Chr., H. II 269—214 v. Chr.
hiëroglyphen, 't Oud-Egypt. beeldschrift; 't eerst ontcijferd door Champollion.
Hiëronymus, 1) Sophr. Eusebius H., R. K. heilige, kerkvader, omstr. 340—420, schrijver v. d Vulgata. 2) H. v. Praag, medestander

v. Huss, voorlooper v. d. Kerkhervorming, 1416 te Constans als ketter verbrand.

hiërophant, hoogepriester der Eleusinische mysterien. (Bolsward.

Hieslum (of Jeslum), d. in Fri., ruim 1 u. v.

Higtum. Zie **Hichtum.**

Hijum (of Hium), d. in. Fri., 2 u. v. Leeuwarden.

Hilaard. Zie **Hylaard.**

Hilarius, de heil., † 368, biss. te Pictavium, ijverde voor de leer v. Athanasius.

Hildburghausen, st. met 6 D. I. a. d. Werra, in Saksen-Meiningen.

Hildebrand, 1) schrijver v. d. „Camera Obscura" Zie **Beets.** 2) De monnik, die later Paus Gregorius VII werd. (heldensage.

Hildebrandslied, 't oudste fragment der Dt.

Hildebrandt, 1) Eduard H., '17—'68, Dt. landsch.-schilder. 2) Theodor H., '04—'74, Dt. hist.-schilder. (Hannover, a. d. Innerste.

Hildesheim, st. met 29 D. I. in de Pruis. prov.

Hill (Sir Rowland), 1795—'79, hervormer v. h. Engl. postwezen (invoerder v. h. penny-porto).

Hillegersberg, d. in Z.Holl., 1 u. v. Rotterdam.

Hillegom, d. in Z.Holl., 2 u. v. Noordwijk.

Hiller, 1) Joh. Adam H., 1728—'04, Dt. comp. 2) Ferd. H., '11—'85, comp., schrijver over muz. en klavier-virtuoos.

Hilt (Georg), '26—'78, Dt. schrijver v. (Pruis.) historische romans.

Hilvarenbeek, d. in N.Br., 2 u. v. Oirschot.

Hilversum, d. in N.Holl., ca. 2 u. v. Naarden; de buitenpl. Trompenberg, tegw. herstellingsoord voor lijders aan slepende ziekten.

Himalaya, d. i. „Sneeuwwoning", hoogste gebergte der aarde, Z.rand v. Hoog-Azië. Zie **Gaurisankar.**

Himera, eene Gri. st. ter N.kust v. Sicilië, was gest. 649 v. Chr. en werd 409 v. Chr. verwoest.

Himjarieten, een Semitische volksstam in ZO. Arabië, werd 629 aan Mahomed onderworpen.

Himly (Karl), 1772—'37, Dt. oogheelkundige, prof. te Göttingen (verwijding v. d. pupil).

Himmel (Friedr. Heinr.), 1765—'14, Dt. comp.

Himmen. Zie **Hemmen.**

Hindeloopen, stadje (ruim duizend inw.) in Fri., a. d. Zuiderzee.

Hindoe, inboorling v. Hindostan.

Hindoekoe (of Hindoekoesj), W. voortzetting v. d. Himalaya, waterscheiding tuss. Amur en Indus. (dl. daarvan.

Hindostan, 't sch.-ell. v. Voor-Indië, inz. 't N.

Hinkmar, 845—82, abiss. v. Rheims, bestreed de pseudo-Isidorische decretalen.

Hinlopen (Jan), 1759—'08, Nederl. stm. en dichter.

Hiogo, sedert '63 voor Europeanen opengestelde havenstad op 't Jap. eil. Niphon; 50 D. I.

Hipparchos, 1) zoon v. d. Ath. tiran Pisistratos en (met zijn br. **Hippias**) diens opvolger 527 v. Chr.; 514 v. Chr. werd H. vermoord (Zie **Aristogiton**), en 510 v. Chr. werd Hippias verdreven; doch 490 v. Chr. keerde die met de Perzen terug. 2) H. uit Nicea. 160—125 v. Chr., ber. Gri. strk. te Alexandrië.

Hippel (Theod. Gottlieb v.), 1741—96, opperburgemeester te Koningsbergen, Dt. hum. schrijver.

Hippo, tegw. Bona, oudt. hst. van Numidië a. d. Midd. Z.

hippo-droom, renbaan, circus, gr. paardenspel: **-gryph,** een fabelachtig gevleugeld dier (Zie **Pegasus**).

Hippokrat-es, omstr. 460—377 v. Chr., ber. gnk. der Gri. oudheid, „Vader der geneeskunde"; **-isch,** van (of betreffende) H. of zijne leer (-isch gezicht: een gelaat met de trekken van eenen stervende).

Hippokrene, d. i. „Hengstenbron", (fab.) op den Helikon door den hoefslag van Pegasus ontstane bron (Muzenbron): wie daaruit dronk werd dichter.

Hippolytus, 1) (Gri. fab.) zoon v. Theseus, stierf door 't verraad v. zijne stiefmoeder Phedra. 2) ber. kerkvader omstr. 't j. 300, bestreed ketterijën. (ter uit Ephesus.

Hipponax, omstr. 530 v. Chr., Gri. hekeldich-

hippophagen, paardenvleesch-eters.

hippopotamus, (drk.) Nijlpaard, rivierpaard.

Hiram, 1) kon. v. Tyrus, bevriend met David en Salomo. 2) opzichter bij den tempelbouw te Jeruzalem.

Hirschberg, st. in 't Pruis. reg.-distr. Liegnitz, a. d. Bober; 14 D. I. (en rom.-schr.

Hirschig (Antonius), '02—'71, Nederl. ltk., dichter

Hirtius (Aulus), gunsteling v. Cesar, werd 43 v. Chr. Rom. Consul, en sneuvelde in datzelfde jaar bij Mutina tegen Antonius.

Hiskia, kon. v. Juda, regeerde 728—697 v. Chr.; voerde den Jehovah-dienst in.

Hispaniola, zoo noemde Columbus Haïti.

Hitoe, 't noordelijkst sch.-eil. v. Amboina.

Hitzum (of Hytzum), d. in Fri. ca. 1 u. v. Franeker.

Hium, Zie **Ilium.**

Hjelmar, een meer in Zweden.

Hjort (Vict. Christ.), 1765—'18, Deen. dichter (stichtelijke liederen).

Hajekowski (Seb.), 1770—'47, Czechisch dichter.

Hoang-ho d. i. „Gele Rivier", eene riv. in China, ontlast zich in de Golf v. Petsjeli.

Hobarttown, hst. der Engl. kol. Tasmania (in Australië), a. d. Derwent; 22 D. I.

Hobbema (Meindert), 1638—1709, vn. Nederl. landsch.-schilder.

Hobbes (Thomas), 1588—1679, Engl. philosoof, grondlegger v. h. staatsrecht in absoluut monarchalen zin.

hobo. Zie **oboë.** (v. Edam.

Hobrede, buurtschap in N. Holl. ca. 2 u.

Hoche (Lazare), 1768—97, Fr. genl. der rep., streed tegen de Duitschers, zegevierde 1796 in de Vendée.

Hochheim, st. in Hessen-Nassau (Pruis. reg.-distr. Wiesbaden; **-er,** ber. Rijnwijn (door de Engelschen Hock genoemd).

Hochkirch, d. in 't konkr. Saksen; veldslagen 1758 en '13.

Höchstädt, st. met ca. 3 D. I. in Beieren, a. d. Donau; nederlaag der Franschen en Beieren 1704.

Hochstetter (Ferd. v.), '29—'84, Or. wetensch. reiziger en reisbeschrijver (inz. onderzoekingen in Nieuw Zeeland).

Hock. Zie **Hochheimer,**

hodegetiek, aanwijzing v. d. weg, dien men te volgen heeft bij de studie in een of ander wetensch. vak.

Hodelda, st. met 25 D. I. in Yemen (Arabië), a. d. Roode Zee.
Hodenpijl, d. in Z. Holl., 1 u. v. Delft.
Hodges (Charles Howard), Engl. portretschilder, † '37 te Amst., waar hij woonde sedert 1788.
hodometer, wegmeter, afstandsmeter.
Hoeck (Jan v.), 1598—1651, Vlm. schilder, llg. v. Rubens. (Heinkenszand.
Hoedekenskerke, d. in Zeel., ca. 2 u. v.
Hoefnagel (Joris), 1545—1600, Antwerpsch schilder.
Hoei, Belg. st. Zie **Huy.**
Hoek, 1) d. in Zeel., 2 u. v. Axel. 2) H v. Holland. 3) Zevenbergsche H., d. in N.Br., 1 u. v. Zevenbergen.
Hoekschen en **Kabeljauwschen,** twee elkander 1350—1492 bestrijdende stk. partijen in Holland.
Hoeksche Waard, eil. in Z. Holl., bespoeld door Oude Maas, Kil, Holl. Diep en Spui.
Hoen (Pieter 't), 1745—'28, Nederl. dichter en prozaschrijver, behoorde tot de partij der Patriotten.
Hoenderloo, d. in Geld., 2 u. v. Apeldoorn.
Hoenkoop. Zie **Honkoop.**
Hoensbroek, d. in Lbg., 1 u. v. Heerlen.
Hoeris, bekoorlijke maagden in 't Paradijs v. Mahomed, die met hare liefdebewijzen de geloovige Mahomedanen zullen overladen zoodra die in 't Paradijs komen.
Hoet (Cornelis Ten), 1796—'32, Nederl. dichter.
Hoeufft (Jac. Hendr.), 1756—'43, Nederl. ltk. en Lat. dichter.
Hoevelaken, d. in Geld., 1 a 2 u. v. Nijkerk.
Hoëvell (Wolter Rob., baron v.), '12—'79, eerst predikant op Java, '48 vandaar uitgezet, werd, in Ned. teruggekeerd, lid der 2e Kamer en redigeerde tot zijn dood het „Tijdschrift voor Neerland's Indië".
Hoeven, 1) de H., d. in N.Br., 1 u. v. Oudenbosch. 2) Abraham des Amorie v. d. H., 1798—'55, ber. Nederl. kanselredenaar.
Hof, 1) st. in Beieren, a. d. Saale; 22 D. I.; kruispunt v. spoorwegen. 2) H. v. Delft, d. in Z.Holl., vlak bij de st. Delft.
Hofdijk (Wm. Jacobs), '16—'88, Nederl. ltk., gesch.- en rom.-schr. en dichter.
Hofer (Andreas), 1767—'10, herbergier in Tirol, de heldhaftige aanvoerder der Tirolers in hunnen strijd tegen de Beieren en Franschen (zie **Hormayr**), wiel door verraad in handen der laatstgenoemden, en werd (met Speckbacker) te Mantua gefusilleerd.
Höfer, 1) Albrecht H., '12—'83, Dt. taalgeleerde. 2) Edmund H., '19—'82, Dt. dichter en rom.-schr. („Wie das Volk spricht").
Hoffmann, 1) Friedr. H., 1660—1742, ber. Dt. geneeskundige, prof. te Halle (H.-s-droppels, een mengsel v. zwavel-ether en wijngeest). 2) Ernst Theod. Amad. H., 1776—'22, Dt. novellist, dichter en comp. 3) Aug. Heinr. H. von Fallersleben, 1798—'74, germanist, schrijver v. gesch. der ltk. en dichter.
Hofman (J. B. J.), 1768—'35, Vlm. dichter.
Hogarth (William), 1607—1764, Engl. teekenaar, schilder- en koper-etser, onovertroffen in 't satirieke en humoristische genre.

Hogendorp (Gijsbert Karel, grf. v.), 1762—'34, Nederl. stm., een der mannen, die '13 samenwerkten om het Fr. juk af te schudden.

Hogerbeets (Rombout), 1561—1625, pensionaris v. Leiden, aanhanger v. Oldenbarneveld, stierf als gevangene op 't slot Loevestein.

Hogg (James), bijgn. „Schaapherder v. Ettrick", 1770—'35, Sch. volksdichter.

Hogland, Russ. eil. in de Golf v. Finland; twee vuurtorens.

Hogue (kaap la H.), ter N. kust v. Fr.; de Engelschen en Hollanders vernielden hier 1692 de Fr. vloot.

Hohensasberg, tuchthuis (vroeger staatsgevangenis) bij Asberg in 't Wurtembergsche. Zie **Schubart**.

Hohenfriedberg, Pruis. stadje in Silezië; 1745 bevocht Fred. d. Gr. hier eene ovw.

Hohenhausen (Elisab. Philippine Amalie, vrijvrouw v.), geb. v. Ochs, 1789—'57, Dt. dichteres en schrijfster v. novellen.

Hohenheim, d. bij Stuttgart met ber. academie v. landbouw en boschkultuur.

Hohenlinden, d. in Opper-Beieren; overwinning door Moreau 3 Dec. 1800.

Hohenlohe, aanzienlijk Dt. geslacht, o. a.: 1) Filips, grf. v. H., heer van Langenburg, 1550—1606, was gehuwd met eene zuster v. Prins Willem I v. Oranje. 2) prins Chlodwig v. H.-Schillingsfürst, geb. '19, was eenigen tijd Dt. sthr. v. Elzas-Lotharingen.

Hohenschwangen, d. in 't Beier. reg.-distr. Zwaben; konkl. zomerpaleis.

Hohenstaufen, Zwab. vors. geslacht, dat 1138—1254 op den Dt. keizerstroon zat en in de wettige lijn uitstierf 1268. Zie **Konradijn**. Zie ook **Welfingen**.

Hohenzollern, 1) versterkt bergkasteel ten Z. v. Hechingen, is de stamburg v. h. prinselijke en v. h. konkl. Huis H., 't eerstgenoemde uit de Zwabische, 't laatstgenoemde uit de Frankische linie H. 2) De prinsdommen der Zwab. linie, H.-Hechingen en H.-Sigmaringen, zijn sedert '49 bij Pruisen ingelijfd. Prins Karel Anton v. H.-Sigmaringen (geb. '11) was '58—'62 Pruis. minister-president. Van diens zonen werd de oudste (erfprins Leopold, geb. '35) in '70 door het Sp. regentschap voorgesteld om kon. v. Spanje te worden, hetgeen aan Nap. III het voorwendsel gaf tot den Dt.-Fr. oorlog; de jongste zoon (Karel, geb. '39) is sedert '81 kon. van Rumenië. 3) Uit de Frankische linie, gest. door Koenraad III († 1261), burggraaf van Neurenberg, waarbij nog Bayreuth en Ansbach kwam, ontving prins Fred. VI in 1415 van keizer Sigismond de krvl. waardigheid van Brandenburg, en heette als zoodanig Frederik I. Van dezen werd de elfde opvolger (weder als Frederik I) kon. v. Pruisen; en diens zesde opvolger (Wilhelm) werd in '71 keizer van Duitschland.

Holbach (Paul Heinr. Dietr., baron v.), 1723—89, Fr. philosoof (materialist).

Holbein, 1) Hans H., twee Dt. schilders, vader en zoon: *a*] de Oude, 1460—1524; *b*] de Jonge, 1497—1543, de grootste schilder v. Dtl.; leefde sedert 1526 te Londen als hofschilder v. kon.

Hendrik VIII. 2) Frans Ignat. v. H., 1779—'55, Dt. acteur en tooneeldichter.

Holberg (Ludw., vrijheer v.), 1684—1754, schepper v. d. nieuwe Deen. ltk., inz. blijspeldichter.

Holda. Zie **Hulda.**

Hölderlin (Joh. Christ. Friedr.), 1770—'43, Dt. dichter en rom.-schr., bevriend met Schiller; sedert '02 leed hij aan zielsziekte.

Holland, oudt. een grfs., onder eigene graven, die leenroerig waren v. Dtl.; later de machtigste prov. in de rep. der Vereen. Ned. en konkr. onder kon. Lodewijk Nap., '06—'10, toen 't ingelijfd werd bij Fra. Sedert '15 twee prov. v. h. konkr. der Ned.: Noord-H. (hpl. Haarlem) en Zuid-H. (hpl. 's-Gravenhage). In den vreemde, inz. in Engld. en Dtl., verstaat men onder den naam H. doorgaans 't geheele konkr. der Ned.; onder den naam **-ers** (inboorlingen der prov. N. en Z.Holl.) worden menigmaal verkeerdelijk alle Nederlanders verstaan. De schrijftaal in 't konkr. der Ned. is 't **-sch** (in den laatsten tijd door velen „Nederlandsch" genoemd, welke naam echter niet licht algemeen zal worden, te minder, doordien hij niet deugt).

Hollandsche diep, vaarwater tuss. Z.Holl. en N.Br. (van Biesbosch tot Haringvliet).

Hollandsche veld, d. in Drente, 1 u. v. Hoogeveen.

Holle (Vrouw). Zie **Hulda.**

Hollum, d. op 't Fri. eiland Ameland.

Holm (Christian), '03—'47, Zw. dierenschilder en graveur.

Holofernes. Zie **Judith.**

Holstein, voormalig htgd. in N.Dtl., werd '06 vereenigd met Denemarken, '15 werd 't een staat v. d. Dt. Bond, doch bleef onder den Deen. kon. tot '64. Zie **Sleeswijk-Holstein.**

Holtei (Karl v.), 1798—'80, Dt. rom.-schr. en dichter (ook voor 't tooneel).

Holten, 1) d. in Oijs., ca. 4 u. van Deventer. 2) Zie **Holtum.**

Holtrop (Joh. Wm.), '06—'70, Nederl. bibliograaf, bibl. der konkl. bibl. te 's-Gravenhage.

Holtum (of Holten), d. in Lbg., ca. 2 u. van Sittard.

Hölty (Ludw. Heinr. Christoph), 1748—76, Dt. lierdichter.

Holtzmann (Adolf), '10—'70, Dt. taalgeleerde (Ind. en Oud-Dt. ltk.).

Holtzminden, st. in Brunswijk, a.d. Weser; 8 D.I.

Holwerd, d. in Fri., a. d. Wadden, 4 u. van Leeuwarden.

Holwierde, d. in Gron., 1 u. NO. v. Appingadam.

Holyhead, havenstad in 't Engl. prinsdom Wales; ca. 8 D. I.; geregelde stoomvaart naar Dublin.

Holyrood, oud konkl. paleis te Edinburgh.

Homburg, 1) st. in d. Rijnpaltz, ruim 4. D. I. 2) H. vor der Höhe, bpl. in Hessen-Nassau (tegw. Pruis reg.-distr. Wiesbaden), 8 D. I., vooral door Engelschen veel bezocht.

Home (Henry), 1690—1782, Engl. wijsgeer en schrijver.

Homerulers, sedert '70 eene partij, die voor Ierland eene „inheemsche regeering" (home-rule) en een eigen parlement verlangt.

Homer-us, de grootste dichter der Gri. oudheid (omstr. 't jaar 1000 v. Chr.). „Vader v. h. heldendicht" („Ilias", „Odyssea", enz.); **-isch gelach**, naar Ilias I, 599 e. v.

homil-etiek, leer der kanselwelsprekendheid; **-ie,** kanselrede als verklaring v. een bijbeltekst, preek.
hommel, (ins.) mannetjes-bij.
Hommerts, d. in Fri., gem. Wymbritseradeel.
Homoet, d. in Geld., t u. v. Elst.
homogeen, uit gelijksoortige bestanddeelen samengesteld. (Vgl. **heterogeen**).
homolog-atie, goedkeuring en bekrachtiging; **-eeren,** goedkeuren en bekrachtigen.
homoniemen, woorden, die gelijkluidend in klank zijn, doch in beteekenis verschillen.
homöopathie, gnk. stelsel van Hahnemann, volgens 't welk „similia similibus curantur", d. i. ziekte-verschijnselen moeten genezen worden door middelen, die dezelfde verschijnselen bij gezonde menschen teweegbrengen. Tegenstelling v. **allopathie.** Vandaar homöopaath of allopaath voor geneesheer naar 't eene of 't andere stelsel.
Hompesch (Ferdinand, vrijheer v.), 1744—'03, grootmeester van de Johanniter-orde, toen Bonaparte (1798) Malta veroverde.
Hond, 1) twee sterrenbeelden (Groote en Kleine H.) a. d. N.hemel, Z. en O. v. Orion. 2) Roode H., met koorts gepaard gaand roodvonk in een lichten graad.
Hondekoeter, Nederl. schilders: 1) Gilles de H., † 1663. 2) Gijsbert de H., 1613—53 (hoenders). 3) Zijn zoon Melchior de H., 1636—95, vogelschilder, bijgn. „de Rafaël der dieren".
Honderd dagen (de). Zie **Cent jours.**
Honds-dagen, 23 Juli tot 23 Aug.; **-dolheid,** dolle woede bij honden en bij door hen gebetene dieren en menschen (watervrees, hydrophobie), waartegen Pasteur te Parijs de inenting als voorbehoed- of geneesmiddel heeft uitgevonden; **-grot,** eene grot bij Napels, uit welks bodem zich koolzuur ontwikkelt, dat als een nevel langs den grond zweeft; **-holredijk,** eene buurtschap in Z.Holl., gem. Naaldwijk; **-rug,** 1) eene reeks heuvelen in Gron. en Drente, 2) Zie **Hunsrücken; -ster** (Sirius) de helderste ster in 't sterrenbeeld de Groote Hond; van haar opkomen af rekenden de ouden de hondsdagen, daar ze de hondsdolheid toeschreven aan den invloed van die ster.
Honduras, 1) in '24 door den opstand tegen Spanje vrij gewordene rep. in Centraal Am., a. d. H.-baai ('t westelijkst dl. v. d. Zee der Antillen), 120 D. vierk. km., 333 D. I., hst. Tegucigalpa (met unvt.). 2) Britsch H. a. d. Oostkust v. Guatemala, 20 D. vierk. km., 25 D. I; hst. Belize.
Honert (Rochus v. d.), 1572—1638, Nederl. stm. en dpl., Latijnsch dichter, bevriend met P. Cz. Hooft.
Honfleur, st. met 9 D. I. in Fra., a. d. mond der Seine.
Hongarije, eertijds zelfstandig konkr., thans onder den keizer v. Or. 15738 D. I. (**Hongaren**), hst. Budapest. Zie **Oostenrijk, Zevenbergen, Cis, Magyaren, Arpad.**
Hongkong, eil. (sedert '42 Bri.) in den mond v. d Chin. Canton-riv.; 83 vierk. km., 160 D. I.; hpl. Victoria, vrijhaven.
Honkoop (of Hoenkoop), d. in Utr., bij Oudewater.
honneurs, eerbewijzen; de h. waarnemen, de

vormen der wellevendheid (als gastheer of gastvrouw) in acht nemen.
honny soit qui mal y pense, d. i. schande over ieder die er kwaad van denkt (de zinspreuk der Orde v. d. Kouseband).
Honoloeloe (Honolulu), hst. der Sandwichseilanden, op 't eil. Oahoe (Oahu); 14 D. I.
honor-arium, bezoldiging voor verrichtingen die geen handen-arbeid zijn, inz. auteursloon, vertalersloon, enz.; **-eeren,** (iem.) betalen voor eenigen (geen handen-) arbeid, (wissels) betalen of van een accept voorzien.
Honorius, 1) Flavius H., Rom. keizer. Zie **Theodosius.** 2) vier Pausen: H. I (625—638), H. II (1124—30), H. III (1216—27), H. IV (1285—87).
Honswijk, buurtschap in Utr., 3 u. v. Wijk-bij-Duurstede.
Hont(de). Zie **Wester-Schelde.**
Hontenisse, d. in Zeel., bij Hulst.
Honthorst (Gerard), 1590—1656, Nederl. portretschilder. (terij.
honved, soldaat v. d. Hong. landweer of schut-
Hood, 1) Sam., viscount H., 1724—'16, Engl. adm., nam 1793 Toulon, 1794 Corsica. 2) Thomas H., 1798—'45, Engl. dichter en hum.
Hoofdplaat, d. in Zeel., 6 u. v. Oostburg.
Hoofdschedelplaats, Zie **Golgotha.**
Hooft (Pieter Cornelisz.), 1581—1647, ber. Nederl. dichter en geschsch., was drost v. Muiden.
Hoogkarspel, d. in N. Holl., in „de Streek", ca. 2 u. v. Enkhuizen.
Hoogebeintum, d. in Fri., 1 u. v. Holwerd.
hoogepriester, in de theocratie der Israëlieten.
Hoogerheide, d. in N.Br., 2 u. v. Bergen-op-Zoom.
Hoogeveen, d. in Drente, 4 u. v. Meppel.
Hoogezand, d. in de prov. Gron., a. h. Winschoterdiep, ca. 3 u. v. d. st. Gron.
Hooge Zwaluwe, d. in N.Br., gem. Zwaluwe.
Hoogkerk, d. in Gron., aan 't Hoendiep, ca. 2 u. v. Zuidhoorn.
Hoogland, d. in Utr., bij Amersfoort.
Hooglied (v. Salomo), een der boeken v. h. O.T.
Hoogmade, d. in Z.Holl., a. d. Does, gem. Woubrugge. (tot ruw ijzer.
hoog-oven, smelt-oven, om ijzererts te zuiveren
Hoogstraten, 1) Samuel, Frans, David en Jan v. H., vier Nederl. dichters der 17e en 18e eeuw. 2) Graven v. H. Zie **Lalaing.**
Hoogvliet, 1) d. in Z.Holl., a. d. Oude Maas, 3 u. v. Ridderkerk. 2) Arnold H., 1687—1762, Nederl. dichter („Abraham de Aartsvader").
Hoogwoud, d. in N.Holl., ca. 3 u. v. Medemblik.
Hook (Theod. Edw.), 1788—'41, Engl. rom.-schr.
Hooker (Jos.), '17—'79, N.Amer. genl., '63 opperbevelhebber.
Hoop, 1) Adr. v. d. H. Jr. ('02—'41) en 2) zijn zoon Adr. v. d. H. Jrsz. ('26—'62), twee Nederl. dichters. 2) Zie **Kaap de Goede H.**
Hoorn, 1) st. met 10 D. I. in N.Holl., a. d. Zuiderzee. 2) de H., d. in N.Holl., op 't eil. Terschelling. 3) den H., d. in N.Holl., op 't eil. Tessel. 4) Kaap H., de Z.punt v. Z.Am. 5) Jan v. H., 1653—1711, was de 17e gouverneur-genl. v. Nederl. Indië (1704—10). 6) Zie **Hoorne.**
Hoornaar, d. in Z. Holl., a. d. Giesen, 1 u. van Gorinchem.

Hoorne (Philips v. Montmorency, grf. v.), 1522—68, Nederl. edelman, adm. onder Filips II, medestander en lotgenoot v.d. grf. v. Egmond. Zie **Egmond.** (Heerenveen.

Hoornsterzwaag, d in Fri., ruim 3 u. v.

Hope (Thom.), 1774—'31, Engl. rom.-schr., bevorderaar v. kunst en oudheidkunde.

Horae (mrv. v. **hora**), d. i. „uren": 1) bij de oude Romeinen godinnen der jaargetijden. 2) kloostergebeden. (volksstam.

Horaken, oudt. een Czechisch-Moravische

Horatius, 1) fam.-naam v. drie brs. (de **Horatiën**), die, in hun gevecht tegen drie Curiatiën, aan Rome de overwinning op Alba verschaften. 2) Publius H., een dapper Romein, verdedigde 507 v. Chr. de Tiberbrug tegen Porsenna v. Etrurië. Hij had slechts één oog; vandaar zijn bijnaam „Cocles". 3) Quintus H. Flaccus, 65—8 v. Chr., de grootste lierdichter der Romeinen.

horizon, gezichteinder; **horizontaal,** waterpas.

Hormayr (Jos., vrijheer v.), 1781—'48 Dt. geschsch. en rijks-archivaris te Munchen; '09 aanstoker v.d. opstand der Tirolers (Zie **Hofer**).

Horn, 1) kaap H. Zie **Hoorn** 4. 2) Gustaaf, grf. v. H., 1592—1657, ber. Zw. vhr. i.d. 30 j. oorlog, † als rijks-maarschalk. 3) Frans Christoph H., 1781—'37, Dt. ltk. en rom.-schr. 4) Uffo Daniël H., '17—'60, Dt. dichter (ook voor 't tooneel).

Horne, d. in Lbg., 1 u. v. Roermond.

Hornhuizen, d. in Gron., 3 u. v. Onder-

Horos, Egypt. zonnegod. [dendam.

horoskoop, astr. waarneming v. d. stand der sterren bij iem.'s geboorte; **vandaar** „iem.'s h. trekken" (of: iem.'s planeet lezen), iem.'s levensloop voorspellen uit 't h.

Horsa. Zie **Angelen en Hengist.** (slagen.

Horschelt (Theod.), '29—'71, Dt. schilder v. veld-

hors d'oeuvre, (Fr.) bij maaltijden: tusschengerecht; (fig.) ding zonder nut, ongerijmd iets.

Horssen, d. in Geld., 1 u. v. Druten.

Horst, d. in Lbg., 2 a 3 u. v. Venlo.

Hortense de Beauharnais, 1783—'37, stiefdtr. v. Nap. I, gmln. v. Lodewijk, kon v. Holland (br. v. Nap. I) en moeder v. Nap. III.

hort-ensia, eene sierplant; **-ikultuur,** hovenierskunst; **-ulanus,** opziener over een plantentuin.

Horvath (Michael), '09—'78, Hong. stm. en geschsch., prof. te Weenen, leefde van '49 tot '66 in ballingschap.

horzel, (ins.) paardenvlieg.

Hosea, 1) profeet in Israël, 8e eeuw v. Chr. 2) Laatste kon. v. Israel, 722 v. Chr. gevankelijk weggevoerd door Salmanassar.

Hosemann (Theod.), '07—'75, Dt. genre-schilder, illustreerde menig boekwerk.

hosp·es, kastelein; **-ita,** vrouw in wier huis men gemeubileerde kamers bewoont; **-itaal,** ziekenhuis; **-italiers,** Hospitaalbroeders of Barmhartige broeders, zie **Johanniterorde**; **-itium,** gesticht waar aan reizigers nachtverblijf verleend wordt.

hospod-ar, titel der voormalige vorsten v. Moldavië en Walachije; **-in,** (Russ.) Heer der Heeren, God.

host-ie, bij de R. K. de gewijde ouwel, bij de

Lutherschen 't heil.-avondmaalsbrood; **-iel,** vijandelijk, vijandig; **-illeit,** vijandelijkheid.

hôtel, een in meerdere of mindere mate aanzienlijk gebouw, inz.: 1) logement v. d. eersten rang. 2) woonhuis van den vertegenwoordiger eener vreemde mogendheid (gezantschaps-h.); h. de Ville, (Fr.) stadhuis, stedelijk raadhuis; h.-garni, groot woonhuis, uitsluitend ingericht om gemeubileerde kamers te verhuren; H.-Dieu, een groot ziekenhuis te Parijs.

Hottentotten, de oorspronkelijke bevolking v. Z.-Afr., tegw. nog alleenlijk a. d. Oranje-riv.

Houbraken, 1) Arnold H., 1660—omstr. 1743, Nederl. schilder, teekenaar en graveur. 2) Zijn zoon Jacob H., 1698—1780, Nederl. graveur.

Houssaye (Arsène), geb. '15, Fr. rom.-schr., dichter en kunstkenner.

Hout, 1) den Haarlemmer H., plantsoen der st. Haarlem. 2) den H. of Kapel den H., d. in N. Br., 1 u. v. Oosterhout.

Houten, 1) d. in Utr., 3 u. v. Wijk-bij-Duurstede. 2) Willem v. H., 1778—'57, Nederl. koopman, stichter v. d. „Zuid-Hollandsche Maatschappij tot redding v. schipbreukelingen".

Houthem, d. in Lbg., a. d. spoorweg v. Maastricht naar Aken.

Houtman, 1) Cornelis H., was de eerste, die eene reis deed naar Nederl. O. I. (1595). 2) Zijn br. Fred. Hendr. H., † 1627, werd 1605 de eerste landvoogd v. Amboina, en was 1608—25 Raad v. Indië. (u. v. Haarlem.

Houtrijk-en-Polanen, d. in N. Holl., ca. 2

Houwaert (Jan Bapt.), 1533—99, Zuid-Nederl. ltk., rederijker en dichter.

Houwald (Christoffel Ernst, vrijheer v.), 1778—'45, Dt. tooneeldichter (aanvankelijk onder 't pseud. Waluhdo).

Houweningen (Elsje v.), dienstmaagd v. Hugo de Groot, hielp hem 1621 ontvluchten, en trouwde later met Wm. v. d. Velde. (tier.

houwitser, kort kanon (tuss. kanon en mor-

Hova's, een Maleisch volk op Madagascar.

Howard, 1) Catharina H., een der vrouwen v. Hendrik VIII v. Engld. 2) Engl. adm., streed 1588 tegen de Onoverwinnelijke vloot. 3) Henry H., 1769—'47, Engl. schilder. 4) Edward H., † '41, Engl. zeeofficier en rom.-schr. 5) Joh. H., † 1790 in Rusland, ber. Engl. philanthroop.

Howe, 1) Richard, grf. H., 1725—99, Engl. adm., versloeg 1794 de Franschen bij Ouessant. 2) Elias H., '19—'67, Amer. wkt., uitv. v. d. naaimachine.

Howitt (Wm. en Mary), 1e helft 19e eeuw, een Engl. echtpaar, beiden ltk. en dichter.

Hrabanus Maurus, 776—856, abtss. v. Maintz tijdens Karel d. Gr., schreef een Lat.-Dt. bijb.

Hradzjin, konkl. burcht te Praag. [wbk.

Hroswitha, 920—67, non te Gandersheim, Saks. geschschrijfster en dichteres v. Lat. kloosterkomedies. (Amazonen-riv.

Huallaga, riv. in O. Peru, ontlast zich in de

Huber, 1) Ludw. Ferd. H., 1764—'04, Dt. novellist en stk. schrijver. 2) Zijne vrouw Thérèse H., 1764—'29, Dt. rom.-schr. 3) Beider zoon Victor Aimé H., 1800—69, Dt. gesch.- en ltk. 4) Joh. H., '30—'79, Dt. philosoof, prof. te Munchen, verdedigde 't vrije onderzoek tegen 't geloof op gezag.

Hubertsburg, vroeger krvl. jachtslot, tegw. ziekenhuis en gesticht voor krankzinnigen in Saksen (heerlijkheid Oschatz). Vrede van H. 1763 (na den 7-j. oorlog).

Hubertus, biss. v Luik, † 728, heilig verklaard 828, beschermheilige v. d. jagers, gedenkdag 3 Nov.; H.-orde, 1444 gest. Bad. ridder-orde.

Hübner, twee Dt. schilders: 1) Julius H., '06—'82 (hist.-stukken). 2) Karl H., '14—'79 (genre-stukken).

Huc (Everist **Regis**), '13—'50, Fr. missionaris in China, Tibet en Mongolië, beschreef zijne reizen.

Huddersfield, Engl. fabr.-st. a. d. Colma, grfs. York; 82 D. I.

Hudson, 1) **Henry** H., 1550—1610, deed 1607—10 vier Noordpool-reizen, ontdekte de in de **Baai v. Nieuw-York** uitloopende voornaamste riv. v. d. Staat Nieuw-York, nl. den H.; wijders door de naar hem genoemde H.-straat varende, de H.-Baai, een ruim 1 mn. vierk. km. groot N.Amer. binnenmeer, waaraan de tot het gebied v. Canada behoorende H.-bijlanden liggen 2) Zie **Lowe.**

Hué, versterkte hst. en wapenplaats v. Anam, voornaamste kpst. v. Cochinchina; 30 D. I.

Huelva, st. in Spanje (ruim 8 D.I.) tuss. den mond v.d. Tinto en den mont v.d. Odiel.

Huet, 1) Dan. Théod. H., 1724—95, Waalsch predikant in Ned.en dichter. 2) Zijn achterkln. Coenraad Busken H., '26—'70, novellist en criticus.

Hufeland (Christoph Wilh.), 1762—'36. ber. Dt. geneesheer, prof. te Berlijn, schreef de „Makrobiotiek of de kunst om het menschelijk leven te verlengen." (schilder.

Huffel (Pierre v.), 1796—'44, Z. Nederl. hist.-

Hügel (Karl. Alex. Anselm, vrijheer v.), 1796—'70, Or. officier, natuurkundige en wetensch. reiziger door Azië en Australië.

Hugenoten, de Fr. Protestanten, die voor de vrijheid van geweten veel te lijden en te strijden hadden. H.-oorlogen van 1562 af. Zie ook **Bartholomeüs-nacht, Edict van Nantes, la Rochelle, Réfugiés,** enz.

Hugo, 1) H. Capet. Zie **Capet,** 2) H. v. Trimberg, Oud-Dt. dichter, vervaardiger van een (1309 afgesloten) lang allegorisch dichtstuk. 3) H. v. d. Goes, 15e eeuw, Vlm. schilder. 4) Victor H., '02—'85, Fr. dichter en rom.-schr. („Hernani", „Notre Dame de Paris" enz.), bijgezet in 't Pantheon (leefde '51—'76 in ballingschap). 5) Zijne twee zonen: *a*] Charles Victor H., '26—'71, Fr. schrijver en tooneeldichter. *b*] François Victor H., '28—'73. Fr. vertaler van al de werken v. Shakespeare.

Hugtenburg, twee Nederl. schilders: 1) Jacob v. H., 1639—69, en 2) zijn br. Joh. v. H. 1646—1733. in dienst v. Eugenius v. Savoye.

Huisduinen, d. in N.Holl., ca. 1 u. v. den Helder.

Huisselling, d. in N.Br., ca. 2 u. v. Grave.

Huissen, stadje met 4 D.I. in Geld., bij den Rijn, ruim 1 u. v. Elst.

Huizen, d. in N.Holl., bij de Zuiderzee, 1 u. v. Naarden.

Huizinge, d. in Gron., ruim 1 u v. Onderdendam.

Huizum, d. in Fri., ca. 1 u. v. Leeuwerden

Hulda (of **Holda**), Germ. godin v.h. huwelijk of v. d. jacht (Vrouw Holle).
Hull (of Kingstone upon Hull), vn. zee-, haven- en kpst. in 't Engl. grfs. York, a. d. uitwatering der riv. H. in den Humber; 154 D.I.
Hällmann (Karl Dietr.), 1765—'46, Dt. geschsch., prof. te Koningsbergen.
Hulsberg, d. in Lbg., 1 u. van Meersen.
Hulsel, d. in N.Br., 3 u v. Oirschot.
Hulst, 1) st. met ca. 3 D.I. in Zeel. (Zeeuwsch Vlaanderen). 2) Abrah. v. d. H., 1619—1666, Ned. adm., sneuvelde in den 4-daagschen zeeslag. 3) Jan Bapt. v. d. H., 1790—'62, Nederl. portret- en hist.-schilder. 4) Nic. v. d. H., 1759—'34, Nederl. ltk. en dichter.
Hülsse (Jul. Ambr.), '12—'76, Dt. wkt., schrijver v. „Allgemeine Maschinen-Encyclopaedie".
Hulswit (Jan), 1766—'22, Nederl. behangsel- en landsch.-schilder.
human-iora, vakken v. klassieke ltk.; **-ismus**, stelselmatig wetensch. vorming; **-ist**, aanhanger of voorstander v. h. **-ismus**; **-iteit**, menschelijkheid (**humaan**, menschelijk).
Humann (Karl), geb. '39, Dt. ingenieur en archeoloog, bestuurde ('79—'81) de opgravingen te Pergamon.
Humber, breede watervlakte aan Engeland's oostkust, waarin Trent, Ouse en Hull zich ontlasten.
Humbert, 1) Jean Émile H., 1771—'39, Nederl. oudheidkundige, deed onderzoekingen in N. Afr. en Italië. 2) (Ital. Umberto), geb '44, zoon en (sedert '78) opvolger v. Victor Emanuel als kon. v. Italië.
Humboldt, 1) twee ber. br., t. w.: *a*] K. Wilhelm, vrijheer v. H., 1767—'35, hoogst verdienstelijk Pruis. stm. en uitstekend geleerde (inz. vergelijkende taalstudie: „Over de Kawitaal", enz.). *b*] Friedr. Heinr. Alexander, vrijheer v. H., 1769—'59, de grootste wetenschappelijke reiziger en natuurkenner der 19e eeuw, alle vakken omvattende („Kosmos"), klassiek schrijver zoowel in 't Fr. als in 't Dt. 2) riv. en meer in N. Am., tuss. de Rocky-Mountains en de Sierra Nevada v. Californië.
humbug, blufslaande koolverkooperij.
Hume (David), 1711—76, ber. Engl. philosoof en historicus.
Humiliaten, eene monnik-orde in Italië, bestond (van 1134 tot 1576.
Hummel (Joh. Nepom.), 1778—'37, Hong. klaviervirtuoos en comp.
Hummelo, d. in Geld., ruim 1 u. v. Doesburg.
humor, gemoedelijk schertsende luim; **-eske**, vertelling vol humor; **-ist**, luimig schrijver; **-istisch**, gemoedelijk schertsend.
Humphrey v. Gloucester, † 1447, br. v. kon. Hendrik V v. Engld., was 1422—27 de derde geml. v. Jacoba v. Beieren.
humus, teel-aarde.
Hundsrück. Zie **Hunsrücken.**
Hunebedden, „reuzen-grafplaatsen" der oudste bewoners v. N. Dtl., gevormd van zware steenblokken, worden nog in de Nederl. prov. Drente gevonden.
Hüningen, vest. met 2 D. I. in den Elzas, 1 u. beneden Bazel, brug over den Rijn.
Hunnen, een woest Az. volk, trad omstr. 375 in Europa op, machtig onder Attila, 451 bij

Châlons door de Romeinen en West-Goten verslagen, eenige jaren later uit de gesch. verdwenen. (en dichter (pseud. Menantes).

Hunold (Christ.Friedr.) 1680—1721, Dt. rom.-schr.

Hunse (of Hunze), riv. in Drente en Gron., heet in haren benedenloop Reitdiep en valt in de Lauwerzee.

Hunsel, d. in Lbg., 2 u. v. Weert.

Hunsrücken, bergplateau in Rijnpruisen, tuss. Rijn, Moezel en Nahe. (ltk. en dichter.

Hunt (James Henry Leigh), 1784—'59, Engl.

Hunyady (Joh. Corvinus), 1387—1456, woiwode v. Zevenbergen 1442, wegens zijne oorlogen tegen de Turken gevierd Hong. held, was de vader v. kon. Matthias I van Hongarije.

Hurdwar, st. in Bri. Indië, a. d. Ganges; bedevaartplaats; jaarmarkt, waarop 250 D. menschen samenstroomen.

Huron, een der gr. meren v. Canada; N. v. da. meer woonde vroeger de Indianenstam der **Huronen**.

Hurter (Friedr. Eman. v.), 1787—'65, Dt. geschsch., werd R. K. en schreef in ultramontaanschen geest. (Bommel.

Hurwenen, d. in Geld., a. d. Waal, 1 u. v. Zalt-

Huss (Joh.), 1369—1415, Boh. kerkhervormer, door 't Concilie v. Constans veroordeeld, werd even buiten de stad ter dood gebracht (levend verbrand); de **-ieten**, zijne aanhangers, gesplitst in twee partijen (Zie **Calixtijnen** en **Taboristen**) voerden 1419—34 de Hussietenoorlogen tegen de R. Katholieken, eerst onder Ziska tot 1424, daarna onder de beide Procopiussen. Eindelijk ten onder gebracht, werden de Calixtijnen R K., en gingen de Taborieten op in de Boheemsche broeders.

Huttem (Ulrich v.), 1488—1523, Dt. dichter, ridderlijk medestrijder v. Luther tegen priesterdwang en voor geloofsvrijheid.

Huuns. Zie **Huyns.**

Huy (of Hoei), st. met 12 D. I., a. d. Maas, in de Belg. prov. Luik, in versch. oorlogen belegerd of ingenomen.

Huygens, 1) Constantijn H., 1598—1687, heer v. Zuylichem, Nederl. stm., geheimschrijver v. Prins v. Oranje, dichter en comp. 2) Zijn zoon Christiaan H., 1629—95, ber. Nederl. wis- en natuurkundige, uitv. v. h. slingeruurwerk, deed ook strk. ontdekkingen.

Huyns (of Huuns), d. in Fri., 2 u. v. Rauwerd.

Huysmans, 1) Corn. H., † 1727, Vlm. landsch.-schilder. 2) Jac. Carolus H., 1776—'56, Nederl. schilder en teekenaar.

Huysum (Jan v.), 1682—1749, ber. Nederl. schilder v. bloemen en vruchten.

Huzulen, volksstam in Galicië en Bukowina.

Hyacinth (Hyakinthos), Apollo's schoonste lieveling, uit wiens bloed de bekende bloem (hyacint) ontstaan is (althans volgens de fab.); hyacint is ook de naam van een edelsteen.

Hyaden, (Gri. fab.) nimfen v. vocht en vruchtbaarheid; (strk.) eene groep sterren in „de Stier". (v. Bolswaard.

Hydaard (of Hidaard), d. in Fri., ruim 1 u.

Hydaspes, oude naam v. d. Dzjelam (riv. in Voor-Indië).

Hydepark, een park in 't W. dl. v. Londen.

Hyder-abad, een onder Bri. protectoraat

staande staat in Dekan (ruim 200 D. vierk. km. met 9 mn. inw.) onder eenen „nizam", die resideert in de st. H. (263 D. I.); **-Ali,** 922—88, sultan v. Mysore, streed met afwisselend geluk tegen de Engelschen en de Maharatten: hij is de vader van Tippo-Saïb.

Hydra, 1) (Gri. fab.) een veelhoofdig monster. Zie **Lerna. 2)** waterslang. 3) Gri. eil. bij de O. kust v. Morea.

hydr-aat, chemische verbinding met water; **-aulisch,** door de drukking van water werkende; **-ogeen,** waterstof: **-ographie,** beschrijving der (bevaarbare) wateren; **-ophobie,** watervrees; **-ostatica,** leer v. h. evenwicht der vloeistoffen; **-otherapie,** watergeneeskunst.

Hyères, st. in 't Fr. dep. Var, nabij de Midd. Z.; 12 D. I.; daartegenover de Hyèrische eilanden. (gezondheidsleer.

Hygi-eïa, (fab.) godin der gezondheid; **-eine,**

Hyginus, 1) Rom. taalgeleerde, tgn. v. keizer Augustus. **2)** de Heil. H., Paus 137—142.

hygro-meter, instrument om den graad van vochtigheid in den dampkring te bepalen; **-skoop,** instrument om te bepalen of de vochtigheid in den dampkring toe- of afgenomen is.

hyksos, Semitische herdersvorsten, die in Neder-Egypte heerschten omstr. 2000—omstr. 1500 v. Chr.

Hylaard (of Hilaard), d. in Fri., 2 u. v. Rauwerd.

Hylas, (Gri. fab.) een schoone knaap, lieveling v. Herakles, werd door nimfen in 't water getrokken.

Hymen, (Gri. fab.) god des huwelijks; (fig.) huwelijk, bruiloft: Hymeneüs, bruiloftslied.

Hymettus, oudt. een berg in Attika, bekend door honig en marmer; heet tegw. Telowoeni.

hymn-e, loflied, lofzang (inz. kkl.); **-ologie,** letterkunde der kerkgezangen.

Hypatia, eene schoone, geleerde vrouw te Alexandrië, werd 415 n. Chr. vermoord.

hyper-bool, (wsk.) kegelsnede, (ltk.) overdrevene uitdrukking; **-bolisch,** overdreven.

Hyperbo-reërs, zoo noemden de Grieken alle volken, die in 't Noorden woonden; **-reïsch,** Noordsch.

Hypermnestra, de eenige der 50 dochters van Danaus, die haren bruidegom niet doodmaakte in den bruiloftsnacht. Zie **Danaërs.**

Hypn-os, (Gri. fab.) god v. d. slaap; **-otismus,** een overspannen toestand der zenuwen, waarin de eigen wil verlamd is en geheel beheerscht wordt door den wil van een ander; **-otiseeren** in eenen **-otischen** toestand (d. i. eenen staat van **-otismus**) brengen

hypochonder, iem. die aan hypochondrie (d. i. zwaarmoedigheid) lijdt.

Hyrkanië, oudt. een landsch. in Iran, langs de Z.kust der Kaspische Zee.

Hyrtl (Jos.), geb. '11, Or. ontl., stichtte 't anatomisch museüm te Weenen.

Hystaspes, vader v. d. Perz. kon. Darius, werd ingewijd in de wetenschap der Brahmanen.

hyste-rie, groote prikkelbaarheid der zenuwen, inz. bij vrouwen in 't overgangstijdperk. **-risch,** overprikkeld zenuwachtig.

Hytzum. Zie **Hitzum.**

I.

I als Rom. cijfermerk 1 (één).

Iber-ië, 1) bij de Ouden een landsch. in Caucasië, heet tegw. Georgië. 2) bij de Ouden ins. 't -ische sch.-eil., d. i. het door de riv. **-us** (de tegw. Ebro) **doorstroomde** Spanje, bewoond door de **-en.**

Ibn, een Arab. woord, **beteekent „zoon".**

Ibrahim-pacha, 1789—'48, als zoon aangenomen stiefzoon v. Mehemed-Ali (den onderkoning v. Egypte), verwoestte '25—'28 Griekenland, en werd, na veel oorlogen tegen de Turken, kort voor zijn dood als opvolger v. zijn pleegvader erkend.

Ibykus, oudt. Gri. dichter uit Regium, **bekend** door „de kraanvogels v. Ibykus".

Ichneumon, Pharao's rat, een roofdiertje, dat bij de oude Egyptenaars als heilig beschouwd

Icilius (Quintus). Zie **Guischard.** [werd

Ida, 1) gebergte op Kreta, tegw. Psiloriti. 2) gebergte in Klein. Azië, bij Troje, heet tegw. **Kar-dagh.**

Idaard, d. in Fri., 1 u. NO. v. Rauwerd, vormt met nog 7 andere dorpen de gem. **-eradeel.**

Ide-aal, denkbeeldige voorstelling van iets **volmaakts; -aliseeren,** als volmaakt voorstellen; **-alismus,** wijsgeerig stelsel, dat hetgeen wij voor werkelijk bestaande houden slechts in schijn bestaat; de aanhangers van die leer heeten **-alisten;** hun streven is **-alistisch,** d. i. naar de hoogste volmaaktheid

Idee, denkbeeld, gedachte; **idee fixe,** een wanen, die door niets is weg te nemen.

Iden. Zie **Idus.**

Iden-tiek, één in wezen, een en de (of: het) zelfde, **-tificeeren, vereenzelvigen; -titeit,** eenzelvigheid.

Ideo-loog, iem. die in eene denkbeeldige wereld leeft; **-logie,** leerstelsel van eene denkbeeldige wereld. (denboek v. idiomen.

Idi-oom, bijzonder taaleigen; **-otikon,** woor-

Idi-oot, iem. met zeer stompe geestvermogens; **-otismus,** stompheid v. geest.

Idiosynkrasie, aangeboren tegenzin in iets

Idomeneus, kon. v. Kreta, dong naar de hand v. d. schoone Helena; hij was een v. d. aanvoerders der Grieken tegen Troje.

Idool, afgod. **Idolatrie,** afgoderij.

Idria, st. in Krain; kwikzilvermijn.

Idsega (of Idzinga), d. in Fri., 2 u. v. Sneek; **-huizen,** d. in Fri., ca. 2 u. v. Bolsward.

Idskenhuizen, d. in Fri., 2 u. v. Lemmer.

Idumeërs of Edomieten, bewoners van Idumea of Edom. Zie **Edom.**

Iduna, (fab.) eene Germ. **godin, bewaarderes** v. d. gouden appelen, die aan de goden hunne eeuwigdurende jeugd geven.

Idus, in den kalender der oude Romeinen de 13e dag der maand (doch van Maart, Mei, Juli en Oct. was 't de 15e dag).

Idyll e, dichterlijk tafereel van eenvoud en onschuld; **-isch, landelijk eenvoudig en onschuldig.**

Ierland, het v. Engld. en Schl. door de Ierssche Zee gescheidene en met die beiden de

kern v. Gr.-Britannië vormend: eil., met Keltische bevolking (**Ieren**), en naar zelfstandigheid strevend (zie **homerule**), 84 D. vierk. km., 5 mn. en 160 D. inw.; hst. Dublin.

Iestrum. Zie **Eestrum.**

If, eilandje a. d. Z. kust v. Fra., met staatsgevangenis (Château d'If).

Iffland (Aug. Wilh.), 1759—'14, ber. Dt. acteur en tooneeldichter.

Igelwolden. De I. in Fri. bestaan uit 4 dorpen (Elahuizen, Kolderwolde, Nyega en Oldega) op 2 a 3 u. afstands v. Hindeloopen.

Iglau, st. in Moravië, a. d. Iglawa; 22 D. I.

Igno-rant, onwetend; **-rantijnen,** eene 1724 in Fra. gest. monnik-orde voor volks-onderwijs in kkl. geest; **-reeren,** doen alsof men iets (dat men wèl weet of ziet) niet weet of ziet.

I. H. S. V., „in hoc signo vinces", d. i. in dit teeken ('t teeken des Kruises) zult gij overwinnen. (nysos (Bacchus) den wijnbouw.

Ikarius, een der Ath. helden, leerde v. Dio-

Ikarus, (Gri. fab.) zoon v. Dedalus, vloog met zijn vader weg v. Kreta, kwam te dicht bij de zon, zoodat het was van zijne vleugels smolt en hij bij Samos in zee stortte, naar hem gen. Ikarische Zee.

Ikono-klast, beeldenbreker, beeldstormer, vijand van beelden in de kerk; **-later,** beelden-aanbidder; **-latrie,** beelden-aanbidding; **-stas,** in Gri. kerken, de met heiligen-beelden versierde tusschenwand tuss. 't Allerheiligste en 't overige dl. v. h. kerkgebouw.

Ikosaëder, twintigvlak, een regelmatig veelvlak, begrensd door 20 gelijkzijdige driehoeken.

Iktinos, Gri. bouwmeester; hij bouwde o. a. 448—438 v. Chr. het Parthenon te Athene.

Ile (oud Fr.: **isle**), eiland. I. de France, 1) oude prov. v. Fra. (hst. Parijs). 2) Zie **Mauritius.**

Ilias, epos v. Homerus, bezingt den oorlog tegen Ilion (Ilium), d. i. Troje.

Ilische tafel, bij Rome gevonden basrelief v. gips, gebeurtenissen voorstellende uit den

Ilium, oude naam v. Troje. [Troj. oorlog.

Ill, riv. in den Elzas, loopt uit in den Rijn.

illeg-aal, onwettig, niet volgens de wet; **-iliem,** niet als wettig erkend. (Donau.

Iller, riv. in ZW. Beieren. **ontlast** zich i. d.

Illinois, 1) linker zij-riv. v. d. Mississippi. 2) sedert '18 een der Vereen. **Staten** v. N.Am.; hst. Springfield.

Illuminaten, „verlichte geesten", een in 1776 ter bestrijding v. h. Jezuïtismus in Dtl. door prof. Adam Weishaupt (1748—'30) gest. genootschap; in Beieren werd 't 1785 opgeheven.

Illumin-atie, feestelijke verlichting; **-eeren,** 1) feestelijk verlichten, 2) (prenten) kleuren.

Illu-sie, zinsbegoocheling, hersenschim; **-soir,** 1) hersenschimmig, 2) nietig.

Illustr-atie, versiering, opluistering; **-eeren,** versieren, opluisteren.

Illyrië, Or. kustland a. d. Adr. Zee, ruim 28 D. vierk. km. met anderhalf mn. inw., omvat de 5 kroonlanden Kärnten (Carinthië), Krain, Görtz en Gradiska, Istrië, Triëst.

Ilm, zij-riv. v. de Saale in Thuringen; a. d. I. ligt **Ilmenau** in Saksen-Weimar.

Ilmenmeer, een meer in Rusland, is een dl. v. d. waterweg v. Petersburg naar Astrakan.

Ilow (Christian, vrijheer v.), vriend v. Wallenstein, werd met dezen te Eger vermoord (1634).

Ijpendam, d. aan 't N.Holl. kanaal, 1 u. v. Purmerend.

Ilse, op den Brocken ontspringende zij-riv. v. d. Oker (of Ocker), doorstroomt 't I.-dal met de I.-watervallen en de 71 met. hooge graniet-rots Ilsenstein; a. d. uitgang v. h. dal het vlek Ilsenburg in 't Pruis. reg.-distr. Maagdenburg.

Iltz, zij-riv. v. d. Donau, in Beieren.

Imbert (Barthél.), 1747—90, Fr. fabeldichter.

Imeretië, maakt dl. uit v. Russ. **Georgië**.

Imhoff (Gust. Wm., baron v.), een O. Fri. edelman, geb. 1705, was van 1742 tot zijnen dood (1759) gouverneur-genl. v. Nederl. Indië.

Immanuel = God met ons.

immatriculatie, opneming (**-eeren**, opnemen) in de matrikel (d. i. het namenregister) der studeerenden.

Immermann (Karl Leberecht), 1796—'40, Dt. rom.-schr. en dichter (ook voor 't tooneel).

Immerzeel (Joh.) Jr., 1776—'41, Nederl. ltk., schrijver over kunst en dichter.

immo-biel, onbeweeglijk; **-biliën**, vaste (onroerende) goederen.

immortellen, bloemen mét strooachtige, niet verwelkende blaadjes (inz. dienstig voor lijkkransen).

immuniteit, vrijdom v. lasten of dienstprestatie.

impera-tief, gebiedend; **-tivus**, (ltk.) gebiedende wijs der werkwoorden; **-tor**, oudt. bij de Romeinen de titel van een opperbevelhebber des legers, kreeg later de beteekenis van „keizer". (der werkwoorden.

imperfectum, (ltk.) onvolmaakt verleden tijd

imperi-aal, keizerlijk; **-ale**, opstaande houten rand op het bovendek van een rijtuig, ten einde aan daarop te plaatsen koffers, enz., het afglijden te beletten; **-alismus**, gehechtheid aan 't keizerschap; **-alist**, keizerlijke, keizersgezinde; **-alistisch**, keizersgezind; **-um**, hoogste gezag, keizerschap.

impertinen-t, onbeschaamd-onbetamelijk; **-tie**, onbeschaamde onbetamelijkheid.

impetuoso, (muz.) met aandrift.

implëiteit, goddeloosheid.

implicite, stilzwijgend als vanzelf sprekend.

imponderab-el, onweegbaar; **-iliën**, onweegbare stoffen; **-iliteit**, onweegbaarheid.

impo-neeren, grooten indruk maken (op iem.); **-sant**, indrukwekkend.

impor t, invoer uit 't buitenland; **-teeren**, uit 't buitenland invoeren.

impost, accijns, verbruiksbelasting.

impresario, ondernemer van buitengewone tooneel- en andere voorstellingen, concerten, enz.

imprimatur, vergunning om af te drukken.

impromptu, voor de vuist weg uitgesproken (of geheel onvoorbereid vervaardigd) gedicht of redevoering.

improvis-atie, Zie **impromptu**; **-ator**, spreker of dichter, die geheel onvoorbereid zijne voordracht houdt; **-eeren**, voor de impulsie, aandrift. [vuist weg spreken.

inaugu-raal, inwijdings-; **-ratie**, inwijding; **-reeren**, inwijden.

incarnatie, (theo.) **aanneming van eene menschelijke gedaante, vleeschwording.**
incest, bloedschande.
inch, Engl. duim = 2½ centimet.
Inchbald (Elizabeth), 1753–'21, Engl. actrice en schrijfster voor het tooneel.
incident, tusschenkomend geschilpunt; **-eel,** tusschenkomend.
inclin-atie, 1) neiging, genegenheid, 2) overhelling; **-eeren,** 1) geneigd zijn, 2) overhellen. (grepen.
inclusief, met inbegrip van, daaronder be-
In Coena Domini, aanhef v. d. Avondmaalsbul, waarbij de Pauselijke macht bevestigd, en de ketters verdoemd worden. Die bul, dagteekenend van 1365, wordt ieder jaar op Groenen Donderdag in de R. K. kerken te Rome voorgelezen.
incognito, onder een verdichten naam.
in contumaciam, (rcht.) bij verstek.
incompatib-el, onvereenigbaar; **-iliteit,** onvereenigbaarheid.
incompeten-t, onbevoegd; **-tie,** onbevoegdheid.
incorporatie, inlijving.
incubatie-tijdperk, (gnk.) tijdsbestek tuss. het opnemen van de smetstof en het uitbreken van de daaruit ontstane ziekte.
incunabelen, edities uit den vroegsten tijd
indelicaat, onkiesch. [der boekdrukkunst.
indemniteit, schadeloosstelling.
independen-t, onafhankelijk; **-ten,** eene 1616 in Engld. ontstane kerkelijke partij (dissenters), die onafhankelijkheid voor ieder godsdienstig genootschap verlangt.
index, 1) wijsvinger, voorste vinger. 2) bladwijzer, inhoudsregister. 3) lijst der door de R. K. Kerk verbodene boeken.
India, Lat. naam van Indië.
Indiaan, zie 't mrv. **Indianen; -sch,** van (of betreffende) de Indianen.
Indiana, een der staten v. d. N. Amer. Unie, tuss. Michigan en Ohio; hst. Indianopolis met 75 D. I.
Indianen, „Roodhuiden", de oorspronkelijke bevolking in de eerste plaats v. W.I., dan (de Eskimo's uitgezonderd) van geheel Am.
indica-tie, aanwijzing; **-tivus** (tik.) aantoonende wijs der werkwoorden. (is te gronden.
indicie, vingerwijzing waarop een vermoeden
Indictie (Romeinsche), tijdkring v. 15 j.; de eerste begon in 313. Om het cijfer der Rom. I. te vinden telt men 3 bij het jaartal, en deelt het dus verkregen getal met 15; het overschot v. die deeling is het cijfer, b.v. 1889 + 3 = 1892, dit door 15 gedeeld, geeft het overschot 2 als I.-cijfer voor 't jaar 1889.
Indië, landsch. in O. Azië aan gene zijde v. d. **Indus,** de voornaamste riv. in W. Voor-Indië, die zich met versch. armen in de Arab. Golf ontlast. De namen Voor- en Achter-I. beteekenen 't middelste en 't oostelijkste sch.-eil. v. Azië in den Indischen Oceaan. Britsch (of Engelsch) I., bevat het grootste dl. v. h. sch.-eil. Voor-Indië, en staat geheel onder Engl. gezag; de kng. v. Engld. voert sedert '80 ook den titel v. Keizerin v. Bri. I.; Calcutta is de hst. v. dit haar keizerrijk. Nederlandsch I. (ook Neerlandsch O. I. of kort-

weg Oost-I. genoemd), bestaat uit eene groep eilanden t. d. Indischen Oceaan (waarvan de voornaamste zijn: Sumatra, Borneo, Celebes, Java, Soembawa en de Molukken), grootendeels onder Nederl. gezag, met Batavia tot hst. Spreekt men van „de Beide Indiën", dan bedoelt men daarmede Oost-I. (zie boven) en West-I., zijnde dit eene groep eilanden tuss. N. en Z. Am. (de Antillen en de Bahama-eilanden). Indiërs noemt men de inboorlingen v. O. I. (schilligheid.

indifferent, onverschillig; **-ismus,** onver-

indigenaat, recht v. inboorlingschap.

indigestie, storing in de spijsvertering.

indign-atie, verontwaardiging; **-iteit,** schan-

indirect, niet rechtstreeksch. [delijkheid.

Indisch, van (uit, betreffende) Indië (nl. O.Indië), b.v.: I.-e. (of Maleische) Archipel; I. Keizerrijk (zie Britsch Indië), I.-e Oceaan, een der 5 gr. Zeeën v. d. aardbol, tuss. de Z. kust v. Azië en de Z. IJszee; I.-e vogelnestjes, een gerecht voor lekkerbekken.

indiscr-eet, onbescheiden; **-etie,** onbescheiden-

indispositie, onpasselijkheid. [denheid.

individu, persoon; **-aliseeren,** als afzonderlijk persoon voorstellen; **-aliteit,** eigene persoonlijkheid; **-eel,** persoonlijk (ieder) voor zich zelven.

Indo-, in Sam. b.v.: **het Indo-Britsche rijk** = Britsch Indië; **de Indo-Arische, Indo-Europeesche, Indo-Germaansche talen,** in tegenstelling met **de Indo-Chineesche talen,** op 't Indo-Chineesche sch.-eil (d. i. Achter-Indië); enz. De Indo-Germanen zijn eene talrijk vertakte volkeren-fam., die zich uit Centraal-Azië naar het Westen verspreid heeft over de gansche beschaafde wereld.

Indoss-ament, (Dt.) endossement; **-eeren,** endosseeren.

Indra, (fab.) Indische zonnegod.

Indragiri, 1) riv. op de O.kust v. Sumatra. 2) een sedert '38 onder Nederl. gezag staand rijk op Sumatra, hst. Ringat.

Indrapoera, 1) Nederl. bezitting ter W.kust v. Sumatra. 2) de Piek v. I., een vuurspuwende berg daar.

Indre, 1) zij-riv. die bij Tours in de Loire valt. 2) Fr. dep. (hpl. Châteauroux met 50 D. I.). 3) I.-et-Loire, Fr. dep. (hpl. Tours).

In dubio, in twijfel, in tweestrijd.

In dulci jubilo, in pret en vroolijkheid, onbekommerd, (pop.) als God in **Frankrijk.**

Indus, riv. Zie **Indië.**

Industr-ie, nijverheid, kunstvlijt (chevalier d'industrie, fortuinzoeker, gelukzoeker); **-iël,** iem. die, met kapitaal en ondernemingsgeest toegerust, eenigen tak van nijverheid uitoefent; **-ieus,** vindingrijk.

Inedita, onuitgegevene geschriften.

In effigie, in beeltenis (in plaats van in levenden lijve). b. v. ophangen of verbranden.

Inexpressibel, onuitsprekelijk; (als z. n.) onnoembare (d. i. pantalon of broek).

In extenso, uitvoerig, breedvoerig.

In extremo, in de uiterste ure, op het uiterste (op sterven) liggende.

Inez de Castro. Zie **Castro.**

infaillib-el, onfeilbaar, **-iliteit,** onfeilbaarheid

(b. v. die v. d. Paus is bij het Vatikaansch concilie '70 als dogma erkend).
infant, prins (**-e,** prinses) van den bloede (in Spanje en in Portugal); **-erie,** voetvolk; **-erist,** soldaat te voet.
infectie, besmetting.
infinitesimaal-rekening, (wsk.) rekening met oneindig kleine grootheden. Zie **differentiaal** en **integraal.** (woorden.
Infinitivus, (tlk,) onbepaalde wijs der werk-
in flagranti, op heeter daad.
inflex-ibel, onbuigbaar.
influenza, (gnk.) griep.
infula, 1) voorhoofdsband (der pri. in 't oude Rome). 2) mijter (der R. K. biss.).
infuale, aftreksel. (dichter.
Ingemann (Bernh. Severin), 1789—'62. Deen.
ingeni-eur, landmeet- en waterbouwkundige; **militair i.,** officier der genie, vestingbouwkundige; **-eus,** vernuftig.
Ingermanniand, een 1702 door Rusland op Zweden veroverd landsch., aanvankelijk Russ. prov., tegw. ingedeeld bij 't gouvt. Petersburg.
Inglis (Henry David), 1795—'35. Engl. schrijver v. reisverhalen. (nau; 15 D. I.
Ingolstadt, vest. in Opper-Beieren, a. d. Do-
ingrediënt, bestanddeel.
Ingres (Jean Aug. Dom.), 1781—'67, ber. Fr. hist.- en portretschilder.
inha-latie, inademing; **-leeren,** inademen.
initialen, naamletters (de voorste letters v. namen).
initiatief (recht v.), (stk.) het recht om een wetsvoorstel in te dienen; het i. nemen, de eerste stap of poging doen, (iets) het eerst ter sprake of op 't tapijt brengen.
injectie, inspuiting. (vorsten.
inka, in Peru oudt. de titel der inheemsche
inkar-naat, vleeschkleur; **-natie,** menschwording. (vangst nemen.
inkasseeren, innen, invorderen, (geld) in ont-
Inkerman (Inkjerman), Russ. havenplaats i. d. Krim; nederlaag der Russen 10 Nov. '54.
inklaren, de inkomende rechten betalen van koopwaar, die door schepen uit den vreemde wordt aangevoerd.
Inn, eene door Tirol en Beieren stroomende riv., die bij Passau i. d. Donau valt.
Innocentius, naam v. 13 Pausen. inz.; I. I, de heilige (402—417); I. III (1198—1216), bestreed de Albigenzen; onder hem stond het Pausdom in den strijd tegen 't keizerschap op zijn toppunt v. macht; I. VIII (1484—92) voerde de heksen-processen in; I. X (1644—55) verdoemde de Jansenisten.
Innsbruck (Innspruck), hst. v. h. Or. kroonland Tirol, a. d. Inn; 20 D. I.; unvt.
in nuce (d. i. in een notedop), kort, bondig.
Ino, (Gri. fab.), gmln. v. Athamas, werd door Hera (Juno) krankzinnig gemaakt, en verdronk zich; werd toen eene zeenimf (Leukothea).
in partibus (infidelium), toevoegsel aan den titel v. een biss., wiens bisdom geheel in de macht der ongeloovigen is, dus slechts in naam bestaat.
inquis-itie, kkl. gerechtshof om ketters te vervolgen, op de pijnbank tot bekentenis te brengen en te veroordeelen om levend verbrand

te worden; in de 18e eeuw beperkt; in '14 door Paus ...s VII weder ingevoerd (doch bestaat slec... s in naam).
inscriptie, opschrift.
insertie, plaatsing (b. v. in eene krant); inlasching (b. v. in een geschrift). (heid.
insigniën, uiterlijke teekenen eener waardig-
insin-uatie, 1) zijdelingsche aantijging of verdachtmaking, 2) gerechtelijke beteekening; **-ueeren,** 1) verdachtmaken, 2) gerechtelijk beteekenen.
insolen-t, onbeschoft; **-tie,** onbeschoftheid.
insolven-t, in een staat van **-tie,** d. i. een toestand van volslagene berooidheid.
inspir-atie, 1) ingeving, 2) bezieling; **-eeren,** bezielen.
install-atie, plechtige toelating tot de aanvaarding van het ambt waartoe iem. benoemd is; **-eeren,** in eene plechtige zitting zijn ambt laten aanvaarden: **zich -eeren,** zich vestigen.
Insterburg, st. in het O.pruis. reg.-distr. Gumbinnen; 21 D. 1.
instinkt, aangeboren neiging; **-matig,** uit aangeboren neiging.
instruc-teur, leermeester; **-tie,** voorschrift, (in rechten) voorbereidend onderzoek; **-tief,** leerzaam.
instrumen-t, werktuig, (inz.) speeltuig (voor muziek), (in rechten) document, bewijsstuk; **-tatie,** toonzetting voor versch. instrumenten; **-teeren,** voor de samenwerking v. versch. instrumenten componeeren.
insubordinatie, verzet tegen de goede tucht.
insur-gent, opstandeling; **-rectie,** opstand.
integraal-rekening, een dl. der hoogere algebra, vormt met de differentiaal-rekening de infinitesimaal-rekening.
intelli-ectueel, verstandelijk; **-igent,** verstandig, vlug van begrip; **-igentie,** vlugheid van begrip.
intendan-t, bewindhebber; **-ce,** opperbewind.
intenti-e, oogmerk; **-oneeren,** beoogen.
interessie, tusschenkomst.
interdict, kle. kkl. ban, waarbij men tijdelijk v. d. kkl. gemeenschap is afgesneden.
interess-ant, 1) belangstelling wekkend, 2) inhalig, zelfzuchtig; **-eeren,** belangstelling inboezemen; **-ent,** belanghebbende. (tafereel.
interieur, ('t) inwendige; (schl.) binnenskamers-
interim, (stk.) tusschenbestuur; (hist.) voorloopige regeling v. d. betrekking tuss. de R. K. kerk en de Protestanten in Dtl. (1541 en 1548).
interjectie, (tlk.) tusschenwerpsel.
Interlaken, d. in 't Zwits. k. Bern, tuss. 't Meer v. Briëntz en 't Meer v. Thun, met den prachtigen berg Jungfrau in 't gezicht; jaarlijks omstr. 30 D. vreemdelingen.
interlineair, tuss. de regels in geplaatst.
interlocutoir, (rcht.) eene opgeworpene bijzaak betreffende.
interludium, (muz). tusschenspel.
intermezzo, (tnl.) vermakelijk tusschenbedrijf.
intermitteerend, op gezette tijden wegblijvend; (van koortsen) tusschenpoozend.
intern, inwonend; **-aat,** kostschool enkel met inwonende leerlingen.
internationaal, de natiën onderling in nauwere aanraking brengende.

interneeren, (iem.) naar eene vesting overbrengen, die hij niet verlaten mag.
internuntius, Pauselijk gezant v. d. 2en rang.
interpell-atie, vraag om opheldering; **-eeren,** opheldering vragen.
interpolatie, inlassching, tusschenschuiving.
interpret-atie, uitlegging; **-eeren,** uitleggen.
interpunctie (interpunctatie), plaatsing van leesteekens.
interregnum, tusschenregeering, inz. in Dtl., de keizerlooze tijd tusschen Koenraad IV en Rudolf van Habsburg (1254—73).
interroga-tief, ondervragend; **-tivum,** (tlk.) vragend voornaamwoord.
interval, 1) tusschentijd, 2) tusschenruimte.
interventie, 1) tusschenkomst, 2) inmenging.
interview (spr.: int-er-vjoe), uithoorend bezoek; **-er,** uithoorder; **-en,** uithooren.
intransigenten, lieden, die van geene minnelijke schikking willen weten.
intransit-ief, onovergankelijk; **-ivum,** (tlk.) onzijdig werkwoord.
intri-gant, iemand vol slinksche streken; **-ge,** weefsel van slinksche streken, (tnl.) samenweefsel van raadselachtige bijzonderheden; **-geeren,** iets (een of ander doel) langs slinksche wegen trachten te bereiken, iemands nieuwsgierigheid prikkelen door geheimzinnigheid.
introdu-ceeren, binnenbrengen, binnenleiden; **-ctie,** inleiding, binnenbrenging.
intrus, indringer.
intuïtie, aanschouwing.
inundatie, overstrooming.
invalide, niet meer kunnende dienen; **(als z.n.)** uitgediend soldaat.
invectiven, smaadreden.
inventaris, lijst van het aanwezige, boedelbeschrijving; **-eeren,** 1) een inventaris opmaken, 2) op eenen inventaris plaatsen.
Inverness, havenstad met 17 D. I. en hpl. v. h grfs I. in N.Schl., a. d. Murray-baai.
inversie, woordverplaatsing.
investituur, het verleenen van staf en ring, als de symbolen hunner waardigheid, aan de R. K. bis choppen; de strijd om het recht daartoe tusschen den keizer van Dtl. en den Paus duurde van 1075 tot 1122.
Io, (Gri. fab.) de minnares van Zeus, werd door Hera (Juno) in eene koe veranderd en aan Argus ter bewaking, toevertrouwd.
Iokaste, de gade geworden van Oedipus, maakte door zich op te hangen een einde aan haar leven, toen zij ontdekte dat hij haar zoon was.
Ion, omstr. 450 v. Chr., Gri. dichter, geschsch. (en wijsgeer.
Ionië, in de oudheid een kustland v. Klein Azië tuss.den Hermos en den Meander, met de eilanden Chios en Samos bewoond door de Ioniërs (mythische stamvader **Ion**). Ionische opstand v. d. Ionischen Bond (in I.) tegen de Perzen 500 v.Chr. Ionische bouwkunst, zuilen. Ionisch dialect. Ionische Zee, een gedeelte der Midd. Zee, westelijk v. Griekenland, daarin de Ionische eilanden. '15 tot '64 Engl., toen door Engl. **Iota.** Zie **Jota.** [aan Griekenland afgestaan.
Iowa, een der N.Amer. Unie-staten, tusschen Mississippi en Missouri; hst. Des-Moines.

Ipecacuanha (spr.: ipekakwanja), braakwortel.
Iphigenia, dtr. v. Agamemnon, door hem in Aulis aan Artemis (Diana) geofferd, om den toorn der goden te stillen, die aan de Gri. schepen het uitzeilen beletteden. Zij werd door Artemis gered en naar Tauris in veiligheid gebracht.
Iphikrates, Ath. vhr., † 353 v. Chr.
Ipsus, oudt. st. in Kle. Azië; veldslag 301 v. Chr.
Ipswich, havenst. en hpl. van het Engl. grfs. Suffolk; 51 D. I. ('70 door Chili bezet.
Iquique, st. in Peru, a. d. Stille Zuidzee; 12 D. I.;
Iran, hoogland in Voor-Azië, omvat Perzië, Beloedzjistan en Afghanistan.
Irawaddi, rivier in Achter-Indië, ontlast zich in de Golf van Martaban.
Irene, 1) (fab.) godin des vredes, jongste der Horen. 2) Gri. keizerin, bracht 780 haren gml. Leo IV om 't leven door vergif, liet 793 haren zoon Constantijn VI de oogen uitsteken, werd 802 weggejaagd. stierf 803 in een klooster, en werd later heilig verklaard.
Irenëus, 140—202, R. K. kerkvader en heilige, te Lyon doodgemarteld.
Irenisch, vredestichtend.
Iri, riv. in Morea, is de Eurotas der Ouden.
Iriarte, twee Sp. ltk. en dichters, nl.: 1) Juan de I. (1702—71), en 2) zijn neef Tomas de I. (1750—91).
Iris, 1) (Gri. fab.) godin v. d. regenboog en boodschapster v. Hera. 2) (ontl.) regenboogvlies van het oog. 3) (plk.) zwaardlelie.
Irkoetsk, hpl. met 34 D. I. v. h. Russ. gouvt. l. in Oost-Siberië, a. d. uitwatering v. d. Irkoet in de Angara.
Irmin, eene aan de Oud-Germ. godheid I. gewijde zuil, werd 772 omvergeworpen door Karel d. Gr.
Irnsum (of Eernsum), d. in Frl., 1 u. v. Rauwerd.
Irokeezen, een Indianen-stam in Canada.
Irredenta, (Ital.) Italia I., „het onverloste Italië", sedert '78 een Ital. bond, die er naar streeft om alle grondgebied, waar de Italiaansche taal gesproken wordt, met het konkr. Italië te vereenigen; **-tisten**, leden en aanhangers van dien bond; **-tistisch**, het doel van dien bond nastrevende of van dien bond uitgaande.
Irtisj, riv. in W.-Siberië, valt in de Ob.
Irun, Sp. st. met 6 D. I. in de Baskische prov. Guipuscoa.
Irving, 1) Edward I., 1792—'34, Sch. geestelijke, stichtte '31 de naar hem genoemde sekte der Irvingianen, die de apostolische kerk willen herstellen. 2) Washington I., 1783—'59, ber. N. Amer. schrijver (geschiedkundige werken en novellen).
Isaäc. Zie **Izaäk**.
Isabella. Zie **Izabella**.
Isabey, 1) Jean Bapt. I., 1767—'55, Fr. miniatuurschilder. 2) Zijn zoon **Eug.** L. Gabr. I., geb. '04, Fr. zeeschilder.
Isëüs, † 356 v. Chr., Gri. redenaar te Athene.
Isar, riv. in Beieren, valt i. d. Donau.
Isaurië, oudt. landsch. in Kle. Azië, bevolking roofzuchtig.
Isbozeth, zoon van Israël's kon. Saul, moest wijken voor David.
Ischia, vulcanisch eil. i. d. Golf van Napels; de hpl. I. heeft ruim 5 D. I.

Ischl, ber. bpl., met ca. 3 D. I., a. d. Traun, in 't Opper-Or. distr. Gmünden.
Isebel. Zie **Jezabel.**
Isegrim, de wolf in de midd. eeu w. dierenlegende.
Iseo (Lago) of Lago Sabino, een meer in Lombardijë, aan den voet der Alpen.
Iser, riv. in Bohemen, valt in de Elbe.
Isère, linker zij-riv. v. d. Rhône, in 't Fr. dept. I. (hpl. Grenoble).
Iserlohn, fabr.-st. in Westfalen (Pruis. reg.-distr. Arnsberg; 20 D. I.
Isfahan. Zie **Ispahan.**
Isis, Egypt. godin, zinnebeeld der vruchtbare aarde, zuster en gmln. v. Osiris.
Isla, 1) riv. in Schl., valt i. d. Tay, 2) José Francisco de I., 1703—81, Sp. satiriek schrijver.
Islam, 't Mahom. geloof.
Isle de France. Zie **Ile.**
Ismael, zoon v. Abraham bij Hagar, was de stamvader der Arabieren.
Ismaïl, 1) kpst. in 't Russ. gouvt. Bessarabië; 16 D. I. 2) I.-pacha, zoon v. Ibrahim-pacha, geb. '30, '63 onderkoning en '67 khedive v. Egypte, '79 door den sultan afgezet.
Ismaïlia (of Gondokoro), st. met 5 D. I. in Opper-Egypte. Zie **Bari 2.**
Isola Bella, een der Borromeïsche eilanden.
Isolani (Joh. Ludwig Hector, grf.), 1586—1640, Or. genl. der Croaten, de verrader v. Wallenstein (1634).
isol-eeren, afzonderen (van alle gemeenschap, gelijk een „isola", d. i. eiland), **-ement,** afzondering. (komstig comp. v. opera's.
Isouard (Nicolo), 1775—'18, v. h. eil. Malta her-
Ispahan (of Isfahan), st. i. d. Perz. prov. Irak-Adzjemi, met slechts 40 a 50 D. I., was vroeger de hst. v. Perzië, en had toen 400 a 500 D. I.
Israel, 1) eernaam v. d. aartsvader Jacob; de kinderen I.'s of Israelieten (= de Joden) algemeene benaming voor zijne nakomelingen. 2) na de deeling v. h. Hebr. rijk (975 v. Chr.) het noordelijk dl. dat der 10 stammen (in tegenstelling v. Juda of Judea).
Issus, oudt. st. in Cilicië; 333 v. Chr. bevocht Alex. d. Gr. hier eene overwinning.
Ister, Lat. naam v. d. Donau.
Isthmus, landengte. (logshaven met 25 D. I.
Istrië, Zie **Illyrie;** de hst. is Pola, eene oor-
Italië, het Appennijnsche sch.-eil. (zie **Rome**), sedert '61 konkr. (Victor Emanuel II; tegw. kon. diens zoon Humbert) beslaat 287 D. vierk. km. met omstr. 30 mn. bewoners (Italianen, die de Italiaansche taal spreken). Oudt. heetten de bewoners v. I. Italiërs en hunne taal Italisch.
Item, verder, insgelijks.
Ithaka, 1) oude naam v. h. Ionische eil. **Theaki,** 't vaderland v. Odysseus. 2) st. met 12 D. I. i. d. N.Amer. staat Nieuw York.
Ithome, oudt. eene bergvesting in Messenië (den Peloponnesus), lag 800 met. boven de zee.
Itinerarium, reisbeschrijving, inz. reiswijzer met opgaaf v. d. haltplaatsen en afstanden.
Itteren, d. in Lbg., bij de Maas, 1 u. van Meersen.
Ittervoort, d. in Lbg., ca. 3 u. v. Weert.
Iturbide (don Augustin de), 1783—'24, in '21 opperbevelhebber der Spanjaarden tegen de in opstand zijnde Mexicanen, maakte met dezen

gemeene zaak, en liet zich '22 uitroepen als keizer v. Mexico (Augustin I), werd '23 weggejaagd en verbannen, beproefde '24 eene landing, doch werd gevat en gefusilleerd.

Itz, eene riv., die in 't Thüringer wald ontspringt en uitloopt i. d. Main.

Iviça, Sp. eil. in de Midd. Z., in de groep der Pithyusen, met de hpl. I.

Ivoorkust, gedeelte v. d. W.kust v. Afrika, maakt dl. uit v. Opper-Guinea.

Ivrea, Ital. st. met 11 D. I. a. d. Dora Baltea, in Piëmont.

Iwan, naam v. versch. Russ. grootvorsten en keizers, inz. 1) tsaar I. I Wasiljewitsj de Gr. (als grootvorst I. III), 1462—1503, verdreef 1480 de Mongolen, trouwde met Sophia, dtr. v. d. Byz. keizer, en stichtte 't Russ. tsarendom. 2) I. II Wasiljewitsj de Wreede, 1533—84. Zijn zoon Theodor I, de laatste mannelijke Rurik. Zie ook **Romanow**.

Iwanow (Alex. Andrejewitsj), '06—'58, Russ. schilder. (den.

Iwein, een der helden uit de Arthur-legen-

Ixelles, gr. Belg. fabr.-d. bij Brussel.

Ixion, (Gri. fab.) kon. der Lapithen in Thessalië, werd verliefd op Hera (Juno), en tot straf voor die vermetelheid in de onderwereld op een rad gebonden, dat eeuwigdurend in 't rond draaide (het „rad v. I.").

Iynx, (Gri. fab.) dienares v. Io, bevorderde den minnehandel tuss. hare meesteres en Zeus (Jupiter), en werd tot straf door Hera (Juno) veranderd in een vogel („iynx torquilla" draaihek).

Izaäk, 1) (bijb.) aartsvader, zoon v. Abraham en Sara. 2) I. I Comnenus, Byz. keizer, regeerde 1057—1061. 3) I. Angelus, Byz. keizer, † 1204; in 1185 werden hem, op last v. zijn br. Alexius, zijne oogen uitgestoken.

Izabella, 1) twee kng. v. Spanje: *a*] I. v. Castilië, 1457—1504; zij voerde de Inquisitie in; *b*] I. II, dtr. v. Ferdinand VII, geb. '30, van '33—'43 onder voogdij, was de moeder v. kon. Alfons XII; zij werd '68 weggejaagd (zie **Marfori**). 2) I. Clara Eugenia, 1556—1633, dtr. v. kon. Filips II v. Spanje, 1598 gehuwd met Albertus v. Or., kreeg als bruidschat de Nederlanden.

J.

Jaarsveld, d. in Utr., a. d. Lek, ca 2 u. v. IJselstein.

Jabeek, d. in Lbg., 1 u. v. Sittard.

Jackson, 1) Andrew J., 1767—'45, Pres. der N.Amer. Unie van '29—'37. 2) Thom. Jonath. J., bijgn. Stonewall, '24—'63, genl. der Zuidelijken i. d. Amer. burgeroorlog.

Jacob, 1) zoon v. Izaäk, door zijne worsteling met God bijgn. „Israël", werd door zijne 12 zonen de stamvader der Israëlieten. 2) (Engl. **James**), vijf koningen v. Schl. nl. J. I (1424—37), J. II. (1437—60), J. III (1460—88), J. IV (1488—1513), J. V (1513—42). Maria Stuart, de dtr. v. J. V, die hem 1542 opvolgde, regeerde tot 1568, moest toen vluchten, en werd ter dood gebracht 1587 op last v. d. Engl.

kng. Elizabeth, die 1603 stierf, en in 't koningschap over Gr.-Britannië en Ierland werd opgevolgd door den zoon van Maria Stuart (Zie **Darnley**), als kon. v. Schl. J. VI, doch als kon. v. Gr.-Britannië en Ierland J. I (1603—25). Diens zoon en opvolger was **Karel** I. Met de restauratie der Stuarts had deze tot opvolger zijn zoon Karel II (1660—85), die opgevolgd werd door zijn br. J. II: deze vluchtte Dec. 1688 naar Fra., werd 1689 v. d. troon vervallen verklaard, en zijn zoon J. III „de Pretendent" kwam niet op den troon.

Jacoba v. Beieren, 1401—36, sedert 1417 gravin v. Holland en Henegouwen, zag haar land verscheurd door de twisten tusschen de Hoekschen en de Kabeljauwschen. Met htg. Jan v. Braband gehuwd, verliet zij dien reeds spoedig, om met den Engl. htg. v. Gloucester te trouwen. Dit huwelijk door den Paus voor onwettig verklaard zijnde, werd zij de vrouw van Frank v. Borsselen, die weldra de gevangene werd v. haren neef htg. Philips v. Bourgondië, aan wien zij, om haren derden man te redden, 1433 hare landen afstond.

Jacobi, 1) Joh. Georg J., 1740—'14, Dt. lierdichter, prof. eerst te Halle, toen te Freiburg i. d. Breisgau. 2) Zijn br. Friedr. Heinr. J., 1743—'19, pres. der academie te München, Dt. philosoof en rom.-schr. 3) Moritz Herm. J., '01—'74, Dt. bwk., en natuurkundige, uitv. v. d. galvanoplastiek en v. d. aanwending v. h. electro-magnetismus als beweegkracht. 4) Zijn br. Karl Gust. Jac. J., '04—'51, ber. Dt. wsk., prof. te Koningsbergen.

Jacobieten, 1) Chrl. sekte in Syrië en Mesopotamië, J. gen. naar den monnik Jacob Baradai, † 578. 2) Aanhangers v. d. verdreven Engl. kon. Jacob II en diens zoon Jacob III den Pretendent; ze werden 1746 ten onder gebracht.

Jacobini (Ludovico), '32—'87, kard. en sedert '80 pauselijk staats-secretaris, voerde de onderhandelingen met de Pruis. regeering om tot een vergelijk te komen.

Jacobs, 1) Christ. Friedr. Wilh. J., 1764—'47, Dt. ltk. en oudheidkenner. 2) Zijn zoon Paul Emil J., '02—'66, Dt. schilder.

Jacobus, 1) de br. v. Jezus. 2) twee apostelen, nl. de Oude en de Jonge. 3) Engl. koningen, Zie **Jacob** numero 2.

Jacoby (Joh.), 1805—77, Dt. gnk. en politicus (schrijver '41 v. d. „Vier Vragen"), '48 lid v. h. parlement te Frankfort, '66 leider der Dt. sociaal-democraten, '70—'71 in de gevangenis.

Jacobijnen. Zie **Jakobijnen.**

Jacotot (Jean), 1770—'40, Fr. pedagoog, prof. te Leuven; de eigenaardige onderwijs-methode v. J. is verwant met die v. Pestalozzi.

Jacquard (Jos. Mar.), 1752—'34, Fr. zijdewever, uitv. v. d. J.-machine om figuren in de zijden stoffen te weven.

Jacquerie, opstand 1358 v. d. boeren in Fra.

Jacquin (Nic. Jos., baron), 1727—'10, Nederl. bot., vertoefde 1754—59 met eene opdracht v. keizer Frans I in W.I., en werd daarna prof. te Weenen.

Jadassohn (Sal.), geb. '31, Dt. comp., sedert

'71 leeraar a. h. conservatorium te Leipzig.
Jade, bevaarbare kust-riv. in Oldenburg, ontlast zich i. d. J.-golf der Noordzee, aan weerszijden v. welken zeeboezem zich het tot de Pruis. landdrostei Aurich behoorende J.-gebied uitstrekt, met de sedert '55 aangelegde oorlogshaven Wilhelmshaven (st. met 13 D. I).
Jaen, hpl. met 24 D. I. v. d. Sp. prov. J. in Andaluzië, a. d. Rio de J.
Jaffa, het oude Joppe in Palestina, Tu. havenstad in Syrië, a. d. Midd.Z.; 15 D. I.
Jaffé (Phil.), '19—'70, Dt. geschiedvorscher.
Jagell-o, 1348—1434, v. 1381 af gr.-htg. v Littauen, en als gml. v. kng. Hedwig v. 1386 af onder den naam Ladislas II (Wladislaw II), kon. v, Polen, stichter 1400 v. d. unvt. Krakau, enz.; **-onen,** de door J. gestichte dynastie, regeerde in Polen 1386—1572 (bij tijden ook in Bohemen en Hongarije).
Jägerndorf, st. in Or. Silezië, a. d. Oppa; 12 D. I. was oudt. een prinsdom.
Jagst. Zie **Jaxt.**
Jaguar, (drk.) de grootste soort panter, een
Jahde. Zie **Jade.** [roofdier uit Z. Am.
Jahn, 1) Friedr. Ludw. J., 1778—'52, Dt. onderwijzer, vader v. d. gymnastiek („Turnvater"), eigenaardig schrijver („Merke zum deutschen Volkstum"). 2) Otto J., '13—'69, Dt. ltk. en oudheidkundige, schreef ook over gesch. der muz.
Jakkals, roofdier; kale J., gemeen scheldwoord voor iem. die meer aanmatiging heeft
Jakob. Zie **Jacob.** [dan geld.
Jakobijnen, in de eerste Fr. rev. eene club (J.-club), die hare vergaderingen hield in een J.- (of Dominicaner) klooster te Parijs, en uit welke club de ergste heethoofden (met de roode vrijheids- of J.-muts) te voorschijn traden. Vgl. **Robespierre.**
Jakoetsk, st. in O. Siberie, a. d. Lena; 5 D. I.; hpl. v. h. Russ. gebied J.; stapelplaats v. d. pelterijhandel.
Jalapa (oude spelling Xalapa), st. in Mexico met 20 D. I.; naar deze st. heet het bekende sterke purgeermiddel „jalappe", de wortel eener Mex. plant.
Jamaica, vn. Bri. eil., een der Gr. Antillen, Z. v. Cuba. 1494 ontdekt, 1509 Sp., 1659 Engl. '65 opstand der negers.
Jambo, zeestad met 6 D. I. in Arabië, prov. Hedzjas, is de havenplaats v. Medina.
James (George Payne Rainsford), '01—'60, Engl. rom-schr. (trant v. Walter Scott).
Jameson, 1) George J., 1586—1644, Engl. schilder, llg. v. Rubens. 2) Anna J. (geb. Murphy), 1797—'60, Engl. schrijfster.
Jamestown, met 1 D. I., hpl. v. h. eil. St.-Helena.
Jamieson (John), 1759—'38, Sch. tlk. en oudheidkenner.
Jan, 1) naam v. twee graven v. Holl., vier htg. v. Braband, vijf biss. v. Utr. 2) J. zonder Land, geb. 1165, kon. v. Engld., regeerde 1199—1216 slecht en wreed. 3) J. v. Nassau, † 1606, br. v. prins Willem v. Oranje, sthr. v. Geld., grondlegger v. d. Unie v. Utr., stamvader onzer kkl. familie, verliet de Ned. 1584. 4) J v. Leiden, zie **Leiden.**

Janin (Jules Gabr.), '04—'74, Fr. rom.-**schr.**, ber als criticus en feuilleton-schrijver.

Janina, st. in Eur. Turkijë (Z.-Albanië), **30** D. l., hpl. v. h. wilajet J., a. h. Meer v. J.

Janitsaren, keurbende bij de Tu. infanterie, 1329 ingesteld, en na vele muiterijën '26 opgeheven; J.-muziek, oorverdoovende muz. (met pauken, trompetten, enz.)

Jan-Mayen, een 1611 door Nederlanders ontdekt onbewoond eil. in de N. IJszee.

Janse (Zacharias), een brillensijper te Middelburg, 1590 uitv. v. d. verrekijker.

Jansen, 1) Anthony J., 1621—96, Nederl. dichter, vader v. Antonides. 2) Cornelius J., 1585—1638, biss. v. IJperen, schreef een boek getiteld „Augustinus", naar hervorming v. de R. K. kerk strevende, dat echter te Rome werd veroordeeld. Sedert vormen de aanhangers v. zijne leer (het Jansenismus) de sekte der **Jansenisten,** zich noemende Oudkatholieken, die echter door den Paus niet als R. K. erkend worden.

Janssens, 1) Abraham J., 1560—1631, Nederl. hist.-schilder. 2) Jan Willem J., 1762—'38, Nederl. genl., onder Nap. I gouverneur-genl. v. Nederl. Indië.

Janssonius (Roelof Bennink), '17—'72, Nederl. theo. (predikant te 's-Gravenhage) en dichter.

Jantsekiang, grootste riv. v. China, ontspringt in NO. Tibet en ontlast zich in de Gele Zee; aan de J. ligt o. a. Nanking.

Januari of Louwmaand, de eerste maand des jaars, J. gen. naar den Rom. god Janus.

Januarius, biss. v. Benevento, 305 onder Diocletianus onthoofd, wonderendoende beschermheilige v. Napels.

Janus, (fab.) bij de oude Romeinen god v. d. tijd, een god met 2 aangezichten; zijn tempel te Rome was alleen in vredestijd gesloten.

Janus Secundus, 1511—36, Nederl. dichter in 't Latijn; ook schilder en graveur.

Japan, een uit eilanden bestaand keizerrijk in O. Azië, tuss. de Japansche Zee en den Gr. Oceaan, ruim 382 D. vierk. km. en 37 mn. bewoners (Japanneezen, Japanners) onder een keizer (mikado). hst. Tokio (of Jeddo) met 800 D. I. op Nipon ('t voornaamste eil.). J. heeft eene eigene **taal** ('t Japansch) en heeft sedert '54 zijne **havens** voor het handelsverkeer met Europeanen opengesteld.

Japara (of Djapara), st. op eil. Java, was tot '10 hpl. der res. J.

Japetus, (Gri. fab.) zoon v. **Uranus en Gea,** vader v. Prometheus, is de **stamvader** der Heitenen.

Japhet, derde zoon v. Noach, is de **stamvader** der Indo-Germanen (Japhetieten), dat wil zeggen v. d. Europeanen.

Japiks (Gijsbert), 1603 -66, schoolmeester te Bolsward, maakte Friesche verzen.

Jargon (spr.: zjargon), koeterwaalsch.

Jarkand, Chin. kpst. in O. Turkestan, a. d. riv. J.; 50 D. I.

Jarnac, st. (5 D. I.) in 't Fr. dep. Charente; hier sneuvelde Condé (1569); coup de J., (Fr.) verraderlijke steek of doodslag.

Jaroslaw, 1) versterkte hpl. v. h. Russ. gouvt. J. a.

d. Wolga; 30 D. I. 2) st. in Or.Galicië, 11 D.I.

Jasikow (Nic. Michailowitsj), '01—'46, Russ. dichter.

Jasmin (Jacques), 1798—'64, Fr. kapper, dichter in de Nieuw-Provençaalsche volks-taal.

Jasmund, N. sch.-eil. v. Rügen.

Jasmijn, Ind. heester (bloemen **welriekend**).

Jason, Gri. held, aanvoerder der Argonauten. Zie **Argo**.

Jassy, st. in Rumenië (vroeger hst. v. Moldavië; 90 D. I. (waarvan ca. de helft Joden); unvt.

Jasz-Bereny, st. in Hong., a. d. Zagyra; 21 D. I.; graf v. Attila.

Jauer, st. in Silezië, a. d. Woedende Neisse; 11 D. I.; vroeger hst. v. een prinsdom.

Jaureguy, 1) Jean J., koopmansklerk te Antwerpen, deed 1582 een moord-aanslag op prins Willem I, werd gevat en met den dood gestraft. 2) Juan de J. y Aguilar, 1570—1641, Sp. schilder en dichter.

Java, een der Gr. Soenda-eilanden, voornaamste Nederl. kol., met Madoera 132 D. vierk. km., ca. 20 mn. inw.; hst. Batavia; 1594 begin der Nederl. kolonisatie; '11—'14 was J. in de macht der Engelschen; de opstand v. Diepo Negoro werd gedempt '30.

Javelle (eau de), vlekkenwater, chloorwater om vlekken weg te maken.

Jaxartes. Zie **Sir Darja**.

Jaxt (of Jagst), riv. in Wurtemberg, valt bij J.-feld in den Neckar; vgl. **Berlichingen**; de hpl. v. d. J.-kreis is Ellwangen. ver).

Jay (Antoine), 1770—'54, Fr. ltk. (geestig schrij-

Jazygen, 1) een Sarmatische volksstam, werd onderworpen door de Goten. 2) bevolking v. h. Hong. landsch. **Jazygië** (hpl. Jasz-Bereny).

Jean (Spr.: zjan), Fr. naam voor „Jan" of „Johannes"; Jean **Paul**, zie **Richter**; Jean Potage, hanswors.

Jeanne (spr.: zjaan), Fr. naam voor „Johanna". **J. d'Arc** (de **Maagd** v. Orleans), 1412—31, bevrijdde Fra. v. d. Engelschen (1429), en werd als tooverheks levend verbrand.

Jeddo. Zie **Japan**.

Jefferson, 1) hst. v. d. N.Amer. Unie-staat Missouri. 2) Thomas J., 1743—'26, vn. N.Amer. stm., steller v. d. onafhankelijkheidsverklaring 1776, was '01—'09 Pres. der Unie. 3) Zie **Davis** numero 2.

Jeffrey (Francis, lord), 1773—'50, Sch. ltk. en schrijver, mede-oprichter v. d. „Edinburgh review". (God in 't O. T.

Jehova, „de **Eeuwige**", heiligste naam 'v.

Jehu, 843—815 v. Chr., kon. v. Israel, roeide de fam. v. Achab uit. (D. I.

Jeisk, Russ. havenstad a. d. Zee v. Azof; 27

Jekaterina, Russ. naam voor Catharina; **-burg**, vest. met 25 D. I., in 't O. Russ. gouvt. Perm, a. d. Isset en den gr. weg naar Siberië, middelpunt v. h. mijnwezen in 't Oeralgebergte; **-odar**, versterkte Kozakken-hst. in 't Koeban-gebied, a. d. Koeban, 32 D. I.; **-oslaw**, hpl. met 24 D. I. v. h. gouvernement in Z. Rusland, a. d. Dnjepr.

Jeletz, kpst. in 't Russ. gouvt. Orel, a. d. Sosna; 38 D. I.

Jelgerhuis, 1) Rienk J., 1729—'06, Fri. teekenaar en schilder, uitv. van een dubbelen bril,

om door de bovenste glazen naar 't model en door de onderste op 't werk te kunnen zien. 2) Zijn zoon Joh. J., 1770—'36, vn. schilder en vn. tooneelspeler te Amst (schilder.

Jelgersma (Taco Hajo), 1702—95. Fri. portret-

Jelisawet, Russ. naam voor Elizabeth; **-grad,** st. in 't Russ. gouvt. Cherson, a. d. Ingoel, 63 D. I.; -pol, hpl. met 19 D. I. v. h. Russ. gouvt. **-pol** in Transkaukasië.

Jellachich (Jos., grf.), '01—'59, banus v. Croatië, Or. veldtuigmeester, dempte '48 en '49 de opstanden in Hong. en te Weenen.

Jellum (of Hielum), d. in Fri., 2 u. v. Rauwerd.

Jelsum, d. in Fri., 1 u. v. Leeuwarden; graf v. Balthasar Bekker.

Jemappes, st. in België, prov. Henegouwen, a. d. Haine; 12 D. I.; nederlaag der Oostenrijkers 1792. (landsch. in ZW. Arabië.

Jemen (of Yemen), „Gelukkig Arabië", Tu.

Jemgum (of Jemmingen), d. in Oost-Fri., a. d. Ems; nederlaag v. Lod. v. Nassau 1568.

Jena, st. in Saksen-Weimar, a. d. Saale; 10 D. I.; unvt. gest. 1554; ovw. van Nap. I op de Pruisen '06.

Jenikale. Zie **Kertsj.**

Jenissei, riv. in O. Siberië, ontspringt in China, en loopt uit in de N. IJszee; aan die riv. ligt de st. Jenisseisk in 't gouvt. J.-sk. (hpl. Krasnojarsk).

Jenner (Edward), 1749—'23, Engl. hlk., uitv. v. d. koepok-inenting.

Jenneval (A.), tijdens den opstand van '30 tooneelspeler te Brussel, dichter v. d. „Brabançonne", sneuvelde in een ge* t.

Jensen, 1) Adolph J., '37—'79, Dt. comp. v. liederen. 2) Wilh. J., geb. '37, Dt. schrijver (romans, novellen, treurspelen en heldendichten).

Jephtha, richter in Israel, offerde zijne dtr. na eene overwinning op de Ammonieten.

Jeremia-de, klaaglied; **-s,** 627—580 v. Chr., Joodsch profeet, van wien in 't O. T. voorspellingen van en klaagliederen over den val v. Jeruzalem; -s Gotthelf. Zie **Bitzius.**

Jerichau (Jens Adolf), '16—'83, Deen. bh., directeur der academie te Kopenhagen. Zijne vrouw, Elizabeth J. geb. Baumann, '19—'81, Deen. schilderes (genre-stukken).

Jericho, oudt. st. in Palestina, 6 u. NO. v. Jeruzalem; „Roos v. J.", eene door de kruisvaarders naar Eur. overgebrachte welriekende bloem, volgens de legende op plaatsen in de woestijn groeiende, die door de heil. Moedermaagd waren aangedaan op hare vlucht.

Jerobeam, twee kon. v. Israël: J. I (975—955 v. Chr.); J. II (825—784 v. Chr.).

Jérôme. Zie **Bonaparte 2 h.**

Jerrold (Douglas), '03—'57, Engl. hum. schrijver (schreef ook drama's).

Jersey, 1) 't grootste der Engl. Kanaal-eilanden; hpl. St.-Helier. 2) J. (of J.-city) st. i. d. N.Amer. staat Nieuw-J., a. d. Hudson, t. o. Nieuw-York; 121 D. I.

Jeruzalem, 1) voor Joden, Christenen en Mahomedanen heil. st. in 't wilajet Syrië (Az. Turkije), 't oude Palestina; tegw. ca. 24 D. I. 2) Joh. Fred. Wilh. J., 1709—89, ber. Dt. kanselredenaar, wiens zoon Karl Wilh. J. door

zelfmoord 1772 een einde aan zijn leven maakte, 'tgeen aan Göthe stof gaf voor diens werk „Werther's Leiden".

Jesd (of Yesd), kpst. in de Perz. prov. Irak Adzjemi, middelpunt v. d. karavanen-weg; 40 D. I.

Jeslum (of Jislum), d. in Frl., 2 u. v. Dokkum.

Jesso, noordelijkste der 4 gr. eil. v. Japan; hpl. Saporo; haven Hakodade.

Jeune (Jac. Kar. Wm. le), 1775—'64, Nederl. ltk. en dichter.

Jeunesse dorée, (hist.) de koningsgezinde jongelieden v. stand in Fra., die 1794 de Jacobijnen bestreden; (tegw. fig.) jongelieden v. stand, die een geld-verkwistend leven leiden.

Jeux floraux (spr.: zjeu flor-roo). Zie **Bloemenspelen.**

Jever, st. (5 D. I.) in Oldenburg met de zh. Hooksiel a. d. Jahde.

Jezabel, kng. v. Israel, berucht door hare wreedheid, was de vrouw v. kon. Achab.

Jezuïeten (orde der) of „Genootschap v. Jezus", de 1539 door Ignatius v. Loyola gestichte orde, ter verbreiding v. h. R. K. geloof, werd 1540 erkend door den Paus, en had haren bloeitijd in de 17e eeuw; in de 18e eeuw door vele vorsten verdreven, werd de orde door Paus Clemens XIV opgeheven 1773, doch '14 door Paus Pius VII hersteld. In ettelijke landen (o. a. in Dtl. door de wet v. 4 Juli '72) is de orde der J. verboden. Zij staat onder een generaal.

Jezus, 1) J. v. Nazareth, stichter v. h. Christendom. 2) J. Sirach, omstr. 180 v. Chr., schreef eene verzam. „Spreuken", opgenomen in de apocriefe boeken v. h. O. T.

Jimenes Zie de oude spelling **Ximenes.**

Jislum. Zie **Jeslum.**

Joachim, 1) drie krv. v. Brandenburg: *a*] J. I Nestor, regeerde 1499—1535, stichter v. d. unvt. te Frankfort a. d. Oder, tegenstander v. Luther; *b*] zijn zoon J. II Hektor, krv. 1535—71, voerde de Kerkhervorming in; *c*] J. III Friedrich, krv. 1598—1608. 2) J. I. Nap. Zie **Murat.**

Joachimsthal, st. met 7 D. I. in Bohemen, a. d. Weseritz; zilvermijnen. Vandaar J.-er (verkort Thaler, d. i. daalder), tot '71 de N. Dt. munt-eenheid.

Joannes (Vicente), 1523—79, en zijn zoon J. (Juan Vicente), twee Sp. schilders.

Joas. Zie **Athalia.**

Job, een toonbeeld v. geduld en lijdzaamheid, en een der boeken v. h. O. T.; **-iade**, een Dt. komisch heldendicht v. Kortum.

Jobber (spr.: dzjob-er), beurs-speculant.

Jockey (spr.: dzjok-i), berijder van een renpaard; **-club**, vereeniging v. minnaars en bevorderaars v. wedrennen.

Jodelle (Étienne), heer v. Lymodin, 1532—73, Fr. dram. dichter, voerde 't antieke tooneelspel in.

Joden, nakomelingen v. d. stam Juda, vestigden zich na de Bab. ballingschap in Palestina. Na de verwoesting v. Jeruzalem door Titus (70 n. Chr.) zijn de J. verstrooid over alle landen v. d. aardbol, werden menigmaal vervolgd en verdrukt, doch zijn thans in alle

beschaafde landen met de Christenen gelijk gesteld, hetgeen hier en daar (b.v. in Oostenrijk en Pruisen) niet belet, dat ze veel van anti-semitische drijvers hebben te lijden. -genooten waren de tot 't Jodendom bekeerden, zonder de besnijdenis ondergaan te hebben; **-lijm.** Zie **asphalt.**

Jodocus Pratensis. Zie **Josquin.**

Joodlen, zingen met afwisseling v. borst- en keelgeluiden, gelijk de Tiroler Alpenzangers.

Jodoigne (Vlm. : Geldenaken), Belg. st. (5 D. L.) prov. Z. Braband.

Joël, Hebr. profeet in 't O. T.

Joelfeest, een oud **Noorsch** en Germ. feest ter eere v. Freir; is **vervangen** door 't Kerstfeest.

Johan. Zie **Johannes.**

Johanna, 1) eene sluwe vrouw, wier bestaan waarschijnlijk tot de verdichtselen behoort. Van haar wordt verhaald dat zij, als man verkleed, tot **Paus** werd verkozen (855—858) en bij gelegenheid v. eene processie op straat van een kind beviel, waardoor dus 't bedrog aan den dag kwam. 2) twee kng. v. Napels: *a*) J. I (1343—82), *b*) J. II (1414—35).

Johannes, 1) J. de Dooper, wegbereider v. Jezus volgens 't N. T., boetprediker in de Syrische woestijn, werd 34 n. Chr. op bevel v. Herodes Antipas onthoofd (kkl. gedenkdag 24 Juni. Zie **St.-Jan**). 2) J. de Evangelist, in 't N. T.: het 4e Evangelie-boek, 3 zendbrieven en de Openbaring. 3) J. de Priester (Presbyter), fabelachtig chrl. **kon.** in Azië of Abessinië i. d. middeleeuwen. 4) **keizer** v. Abessinië sedert '72, versloeg de Egyptenaars volkomen bij Goera in '76. 5) drieëntwintig Pausen, waarvan inz.: *a*) J. I (523—526) door Theoderik d. Gr. in de gevangenis geworpen; heilig verklaard; *b*) J. XII (956—964) kroonde 962 Otto I v. Dtl., ten einde zich met diens steun te handhaven tegen Berengarius, **kon.** v. Italië; *c*) J. **XXII, v.** 1316 **tot** 1334 **paus** te Avignon, deed keizer Lod. v. Beieren in den ban en **scheidde** Italië **v. h.** Dt. rijk af; *d*) J. XXIII, **paus** v. 1410 **tot 1415,** door 't concilie **v. Constans afgezet,** werd gevangen genomen **en eerst in 1419 vrijgelaten,** in welk jaar hij **stierf. 6)** J. **Parricida, htg.** v. Zwaben; zie **Albrecht** numero 1. 7) J. v. Luxemburg, de Blinde, 1296—1346, **kon. v.** Bohemen, zoon v. **keizer** Hendrik VII **en** vader v. **keizer** Karel IV. 8) ahtg. v. Or.: *a*) Zie numero 2 **Don Juan,** *b*), 1782—'59, door de nat. vergadering te Frankfort a. d. Main tot Dt. rijksbestuurder gekozen '48—'49. 9) J. Fred. de Grootmoedige was krv. v. Saksen 1532—47, werd toen bij Mühlberg door zijn neef Maurits v. Saksen versingen, deed afstand van de krvl. waardigheid, doch bleef tot 1552 gevangen; in 1554 stichtte hij de unvt. Jena. 10) **kon.** v. Port.: *a*) J. I. de Groote, 1383—1433, **was** de vader v. Hendrik den Zeevaarder; *b*) J. II (1481—95); *c*) J. III, 1521—57, maakte Brazilië tot Port. kolonie; *d*) J. IV, stichtte het Huis Braganza 1640—56, en veroverde Brazilië weder; *e*) J. V. (1707—50); *f*) J. VI, † '26, sedert 1792 regent, werd '07 door Nap. I afgezet, en vluchtte naar

Brazilië, **vanwaar hij pas in '21 terugkeerde.**

Johannesberg, d. en bpl. in Nassau, in de Rijngouw; 't kasteel J. v. prins Metternich beroemd door zijn wijnberg (J.-er wijn).

Johanniter-orde, 1) of orde der Hospitaalbroeders, in 1070 door kooplieden uit Amalfi gest. te Jeruzalem met eene kapel v. d. Heil. Johannes en een hospitaal voor bedevaartgangers, werd 1113 door Paus Pascal tot ridderorde verheven. Na de verovering v. Jeruzalem door Saladija (1187) werd de zetel der orde verlegd naar Ptolemais, vervolgens (1291) naar Cyprus, 1309 naar Rhodos (Rhodiserridders), 1530 naar Malta (Maltezer-ridders), welk eil. ze in hun bezit hielden tot 1798. 2) De Pruis. J.-orde, door Evangelische edellieden gest. '12, in '52 hervormd, tegw. met prins Albrecht v. Pruisen aan het hoofd, wijdde zich sedert '64 hoofdzakelijk aan de verpleging v. zieke of gekwetste militairen.

John, 1) Zie **Marlitt.** 2) Engl. naam voor „Jan" of „Johannes". Zie ook **Bull.**

Johnson, 1) Samuel J., 1709—84, Engl. dichter en satiriek schrijver, vooral ber. door zijn Groot Engl. Wbk. 2) Andrew J., '08—'75, in '64 vice-pres. der N.Amer. Unie, werd '65, toen Lincoln vermoord was, diens opvolger als pres. In '68 in staat v. beschuldiging gesteld, werd hij echter vrijgesproken.

Joinville, 1) Jean, sieur de J., 1224—1318, Fr. geschsch., maakte den kruistocht onder Lod. IX mede. 2) François Ferd., prins v. J., geb. '18, derde zoon v. kon. Lod. Filips v. Fra., werd '46 vice-adm.

Jojakim, kon. v. Juda, werd 601 v. Chr. schatplichtig aan Babylon.

Jokai (Maurus), geb. '25, vruchtbaar Hong. rom.-schr., dichter en publicist.

Jokohama, kpat. met 63 D. I. in Japan op 't eil Nipon, voorhaven v. Tokio.

Joly (Jacq. Crétineau), '05—'75, Fr. schrijver en dichter (in ultramontaanschen geest).

Jomelli (Nicolo), 1714—74, Ital. comp. (ook opera's).

Jonas, 1) Hebr. profeet. Zie 't Boek J. in 't O.T. 2) Justus J., 1493—1555, vriend en medestander v. Luther.

Jonathan, 1) zoon v. Saul, den 1en kon. v. Israel, was de behuwdbr. en vriend v. David. 2) J. Apphus, omstr. 158 v. Chr., een der Maccabeën. 3) Broeder J., schertsende benaming voor 't Amerikaansche volk (naar J. Trumbill, den vriend v. Washington). 4) Zie **Hasebroek.**

Jonge (Joh. Corn. de), 1793—'53, rijksarchivaris in den Haag, schreef o. a. eene Gesch. v. h. Nederl. zeewezen.

Jonghe (Jan Antoon de), 1796—'61, Vlm. lttk. en dichter.

Jönköping, hpl. met 15 D. I. v. h. lân J., in 't binnenland v. Z. Zweden, a. h. Wetternmeer; '09 vrede tuss. Zweden en Denemarken.

Jonson (Benjamin), gen. Ben-Jonson, 1573—1637, Engl. tooneeldichter, bevriend met Shakespeare.

Joppe, (bijb.) Zie **Jaffa.**

Joram, 1) kon. van Israel, 896—884 v. Chr. 2) kon. van Juda, 889—883 v. Chr.

Jordaan, voornaamste riv. v. Palestina, uitloopende in de Doode Zee. (der.
Jordaens (Jacob), 1593—1678, Antwerpsch schilder.
Jordan, 1) Rudolf J., '10—'67, Dusseldorfsch genre-schilder. 2) Wilhelm J., geb. '19, veelzijdig ontwikkeld Dt. schrijver en dichter.
Jordanus (of Jornandes), omstr. 550, Gotisch geschsch. in 't Lat.
Joris, 1) de Holl. naam voor George. 2) Zie **St. Joris.** 5) J. Goedbloed, een sul die zich alles laat welgevallen.
Jortrijp. Zie **Jutrijp.**
Jorwerd, d. in Fri., ca. 2 u. v. Rauwerd.
Josaphat, 1) kon. v. Juda, 914—889 v. Chr. 2) Dal v. J.: *a*] dal in Palestina, grenzende aan 't NO. v. Jeruzalem; *b*] verrukkelijk wandelplekje in de nabijheid v. Brussel.
Joséphine (Marie Rose) Tascher de la Pagerie, 1763—'14, was wed. van genl. Alex. de Beauharnais, toen zij 1796 de vrouw werd v. Bonaparte; door diens verheffing werd zij '04 keizerin v. Fra., doch '09 werd haar huwelijk op verlangen v. Nap. I (omdat 't kinderloos bleef) door echtscheiding ontbonden.
Josephus (Flavius), 37—100 n. Chr., Joodsch geschsch. in 't Gri.
Josias, kon. van Juda, 640—609 v. Chr., sneuvelde tegen de Egyptenaren. (schr.
Josika (Nik., baron), 1794—'65, Hong. rom.-
Josquin Desprez (of Jodocus Pratensis), omstr. 1450—1521, ber. Zuid-Nederl. comp. uit Henegouwen.
Jost (Isaac Mark.), 1793—'60, Joodsch geschsch.
Jota, kleinste letter v.h. Gri. alphabet; „geen j." (geen tittel of j.), niet het minste of geringste.
Jotham, kon. v. Juda 785—741 v. Chr., maakte de Ammonieten schatplichtig.
Joure, d. in Fri., 2 u. van Heerenveen.
Journaal, dagboek, waarin alles op rij af elken dag wordt opgeteekend.
Journaal, (Fr. woord): 1) Zie **Journaal,** 2) dagblad, (ook:) tijdschrift; **-alist,** dagbladschrijver; **-alistiek,** dagbladpers.
Jouvenet (Jean), 1647—1717, Fr. hist.-schilder.
Jouwswier, d. in Fri., 2 u. v. Dokkum.
Jouy (Vict. Jos. Étienne), 1764—'46, Fr. schrijver en tooneeldichter; hield zich tijdens 't Schrikbewind als vluchteling buiten Fra. op.
Jovellanos (Gaspar Melchior de), 1744—'11, Sp. schrijver en dichter (ook voor 't tooneel) en stm., tegenstander van Jozef Bonaparte.
Jovi-aal, opgeruimd; **-aliteit,** opgeruimde stemming.
Joyeuse entrée, „blijde intocht", zoo heette een staatsstuk, hetwelk de vorsten van Braband (1356—1792) moesten bezweren bij de aanvaarding van hunne waardigheid.
Jozef, 1) in 't O. T., onderkoning van Egypte, zoon v. d. aartsvader Jacob (Genesis 37 e. v.); in 't N. T.: *a*] de echtgenoot der moeder v. Jezus; *b*] J. v. Arimathea, vriend v. Jezus, voor wiens begrafenis hij zorgde, was, volgens de legende, de eerste prediker van het Evangelie in Engld. 2) Roomsch (Duitsch) en Oostenrijksche keizers: *a*] J. I (1705—'11), *b*] J. II, geb 1741, regeerde als mede-regent met zijne moeder Maria Theresia van 1765 tot haren dood 1780 en van toen af alleen

tot 1790; **was een verlicht man en tegenstander van de Jezuïeten**, *c*] Zie **Frans Jozef**, *d*] Zie (Jozef) **Bonaparte.**

Jozua, opvolger v. Mozes, aanvoerder v. d. Israelieten bij hunnen intocht in Palestina; Boek J., een der boeken O. T.

Juan. Zie **Don Juan** 1 en 2.

Juan Fernandez, eene groep eil. W. v. Chili; 't eil. J. F. (of Mas-a-Tierra) is 't eil. v. Robinson Crusoë.

Juarez (Benito), '06—'72, herhaalde malen pres. der Mex. rep. Bij Queratero nam hij Max. v. Or. (die zich als keizer v. Mex. had opgeworpen) gevangen en liet hem fusilleeren ('67).

Juba, twee kon. van Numidië: J. I, streed voor Pompejus tegen Cesar, werd 46 v. Chr. bij Thapsus overwonnen, en doodde zich zelf. Zijn zoon J. II, nam de dtr. v. Antonius en Cleopatra v. Egypte tot gmln., en schreef hist. en geo. werken. (renveen.

Jubbega en Schurega, d. in Fri. 3 u. v. Hee-

Jubeljaar, in 't O. T. elk 50ste j.; alsdan werden alle schulden kwijtgescholden en de slaven vrij gelaten. Bij de R. K. een kkl. feestjaar, waaraan een algemeene aflaat voor de bedevaartgangers verbonden was, eerst om de honderd, toen om de vijftig, thans om de 25 j.

Jubileüm, jubelfeest ter herdenking van eene of andere gebeurtenis, 25 of 50 of 75 of 100 j. geleden voorgevallen.

Juchtleder, Russ. kalfsleer, gelooid met wilgenschors en gedrenkt met teer v. berkeboomen; is lenig en heeft een eigenaardigen reuk.

Juda, vierde zoon v. Jacob (bij Lea), en het hoofd van den stam J. (vooral belangrijk door kon. David); met den stam Benjamin vereenigd het konkr. J. (of Judea), d. i. het land der Joden, in tegenstelling met de verbondene 10 andere stammen (Zie **Israel** en **Hebreën**).

Judas, in 't O. T.: J. Maccabeüs, zoon v. d. Isr. hoogepriester Mattathias, streed (166—160 v. Chr.) en sneuvelde voor de vrijheid v. zijn volk tegen de Syriërs. In 't N. T. o. a. een br. v. Jezus (Mattheüs 13:55), twee apostelen (Lucas 6: 16) J. Thaddeüs en J. Iscarioth; met betrekking tot laatstgenoemden b.v. J.-kus (Lucas 22: 48), J.-loon, J.-verraad, enz.; iem. „judassen", iem. onder schijn v. vriendelijkheid laaghartig behandelen.

Juden. Zie **Juda**

Jud-ex, rechter; **-icieus,** scherpzinnig.

Judith, heldin v. een Joodsch verhaal (2e eeuw v. Chr.); zij verleidde den Assyr. vhr. Holophernes, die hare vaderstad (Bethulia) belegerde, en doodde hem terwijl hij sliep.

Jugurtha, kon. v. Numidië, liet de pretendenten, die hem in den weg stonden, vermoorden, streed tegen de Romeinen, en werd 184 v. Chr. gevangen genomen, en stierf toen den hongerdood. (Friesland:

Juist, Pruis. wadden-eil. a. d. kust v. Oost-

Jukwerd, d. in Gron., 15 minuten v. Appingadam.

Juli, Hooimaand, de 7e maand des jaars (J. gen. naar Julius Cesar); J.-omwenteling, de tweede Fr. rev. (27—29 Juli '30), veroorzaakt door Polignac's ordonnantiën, wierp Karel X v. d. Fr. troon.

Juliaansche kalender, door Julius Cesar ingevoerd, is nog bij de Christenen der Gri. kerk in gebruik, waardoor die met de overige Eur. volken 12 dagen verschillen Zie **Gregoriaansche kalender.**

Julianus (Flav. Claud.), Rom. keizer, regeerde 361—363, versloeg de Alemannen, zwoer het door hem omheisde Christendom weder af (vandaar zijn bijnaam „de Afvallige"), en aneuvelde tegen de Perzen.

Jülich. Zie **Gulik.**

Jul-ier (Col da), bergpas in de Grauwbunderlandsche Alpen; **-ische Alpen,** een dl. der Oost-Alpen.

Julius, 1) Zie **Cesar.** 2) drie Pausen, nl.: J. I (335—352), J. II (1503—13), oorlogzuchtig, bevorderde kunst en wetenschap, J. III (1550—55), leidde een ergerlijk leven.

Jung, 1) Joh. Heinr. J., gen. Stilling, 1740—'17, Dt. schrijver, aanvankelijk kleermaker, later prof. te Heidelberg. 2) Zijn zoon Alex. J., † '84, Dt. ltk. en rom.-schr.

Jünger (Joh. Friedr.), 1759—97, Dt. blijspeldichter, leed aan vlagen v. zwaarmoedigheid.

Junghans (Sophie), gehuwd met Schumann, geb. '45, Dt. rom.-schrijfster te Kassel.

Jungbuhn (Frans Wilh.), '12—'64, Duitscher, als officier v. gezondheid in dienst in Nederl. Indië, schreef veel over Indië.

Juni, Zomermaand, de 6e maand des jaars (J. gen. naar de godin Juno).

Junius, 1) Zie **Brutus.** 2) pseud., waarschijnlijk Sir Philipp Francis (1740—'18), plaatste 1769—72 in den „Public Advertiser" de ber. J. brieven **tegen de toenmalige Engl. regeering.**

Junker (Whm. Joh.), geb. '40 te Moskou, ber. Afrika-reiziger, '87 teruggekeerd.

Juno, (Rom. fab.) zuster en gmln. v. Jupiter (de Gri. Hera).

Junta, provinciaal bestuur in Spanje.

Jupiter, 1) (Rom. fab.) de koning der goden (de Gri. Zeus). 2) (strk.) de grootste planeet v. h. zonnestelsel, heeft 4 manen.

Jur-a, 1) kalkgebergte tuss. Zwitserland en Fra., door den Rijn gedeeld in Zwits. of Fr. J. en Dt. J. 2) Fr. dep., doorloopen door de Jura-bergen; hpl. Lons-le-Saulnier. 3) (mrv. v. h. Lat. **Jus**) de rechten, de rechtswetenschap; **-idiek,** overeenkomstig de rechtswetenschap; **-indictie,** rechtsgebied; **-isprudentie,** rechtspleging; **-ist,** rechtgeleerde; **-istendag,** jaarlijksch congres v. rechtsgeleerden; **-y,** rechtbank v. gezworenen, (fig.) commissie v. beoordeeling.

Jus, (Lat. spr.: jus), het recht; (Fr. spr.: zju) sap van vleesch, (en in 't algemeen) sap, (fig.) edele zwier, groote ophef.

Jussieu, twee ber. Fr. kruidkundigen, nl.: 1) Bernard de J. (1699—1776) en 2) zijn neef Ant. Laurent de J. (1748—'36).

Juste milieu, ('t) juiste midden; (stk.) middenpartij in Fra. onder Lod. Filips.

Justinianus I, geb. 483, keizer v. h. Byz. rijk, regeerde 527—565, onderwierp de Wandalen (534), vernietigde het rijk der Oost-Goten (553), stichtte de Sophia-kerk te Byzantium, verzamelde onder de leiding van Tribonianus

(†546) de Rom. wetten in den „Corpus juris" (528—534), Justiniaansche wetgeving.

Justinus, 1) oom van Justinianus, was eerst landbouwer, toen soldaat, vervolgens bevelhebber v. d. lijfwacht, eindelijk Byz. keizer (J. I) en regeerde 519—527. 2) J. II, neef van Justinianus I, regeerde 565—578. 3) J. Martyr, kerkvader en martelaar (160).

Jute, Oostindische (Calcutta-)hennep, de spinbare bastvezels van sommige planten.

Jutland (bij de Ouden „Chersonesus Cimbrica"), Deen. sch.-eil., tuss. Noordzee, Oostzee en Sleeswijk; ca. 9 D. bew. (Jutlanders, Jutten).

Jutphaas, d. in de prov. Utr., a. d. Vaartschen Rijn, 1 u. van de stad Utr.

Jutrijp (of Jortrijp), d. in Fri., 1 u. v. Sneek.

Juturna, (fab.) eene godin der oude Latijnen.

Juvenalis (Decimus Junius), 47—130, Rom. hekeldichter.

Juventa, (fab.) Rom. godin der jeugd.

Juynboll (Theod. Willem Joh.), '02—'61, ber. Nederl. orlëntalist, aanvankelijk predikant, werd prof. eerst te Franeker, toen te Gron., eindelijk te Leiden.

K.

(met inbegrip van de C, waar die als K wordt uitgesproken).

Kaäba, 't voornaamste heiligdom der Mahomedanen in de moskee te Mekka.

Kaag (de) of de Koog, d. in Z. Holl., ca. 2 u. v. Leiden.

Kaap, 1) voorgebergte, landtong. 2) K. de Goede Hoop (of „de Kaap"), zuidpunt v. Afr., daarbij komt de K.-kolonie of 't K.-land, met de 33 D. l. tellende K.-stad, a. d. Tafelbaai. Wijders K.sche wol, K.sche wijn, enz. 3) K. Horn, zie **Hoorn** numero 4. 4) K. Verde (of Groene K.), de W.punt van Afr., met de K.-verdische eilanden, eene groep aan Portugal behoorende eilanden aan de W.kust van Afr.

Kaarta, Afr. konkr. in 't NO. v. Senegambië; hst. Nioro.

Kaas- en **Broodsvolk,** oproerige Kennemerlanders (1492), door Albrecht van Saksen tot onderwerping gebracht.

Kaatsbaan (Eed in de) te Parijs; toen de kon. in Juni 1789 de vergaderzaal der volksvertegenwoordiging had doen sluiten, namen de afgevaardigden de wijk naar de afgelegene Kaatsbaan, en zwoeren daar den eed niet meer uiteen te zullen gaan voordat het koningschap gezwicht was voor den volkswil.

Kaatsheuvel, d. in N.Br., 1 u. v. Waalwijk.

Kabaal-ministerie, 1669—74, 't beruchte Engl. ministerie v. Karel II, waaraan geestig die naam werd gegeven, omdat de eerste letter van den naam dier ministers (Clifford, Arlington, Buckingham, Ashley, Lauderdale) het Engl. woord **Cabal** vormen, dat „kabaal" beteekent.

Caballero (Fernan), pseud. v.d. ber. Sp. romanschrijfster Cecilia de Arrom, geb. Böhl v. Faber.

Cabanis (Pierre Jean George), 1757—'08, Fr. geneesheer en philosoof (schreef „Traité du physique et du moral de l'homme").

Cabauw, d. in de prov. Utr., gem. **Willige Langerak**, dicht bij Schoonhoven.
Kabeljauwschen. Zie **Hoekschen.**
Cabet (Étienne), 1788—'56, Fr. **socialist**; zijne pogingen, om te Texas eene communistische rep. te stichten, mislukten.
kabinets-quaestie, (stk.) bedreiging v. h. ministerie, dat 't zal aftreden, bijaldien een voorgesteld ontwerp van wet wordt afgestemd.
Kabiren, (fab.) geheimzinnige godheden in Egypte, Phenicië en Griekenland.
Kaboel (Kabul), 1) zij-riv. v. d. Indus in Afghanistan. 2) hst. met 60 D. I. v. Afghanistan, a. d. riv. K.
Kaboelistan (Kabulistan), zoo wordt Afghanistan genaamd naar de hst. Kaboel.
Caboto, twee ber. Venet. zeevaarders in Engl. dienst: 1) Giovanni C., 1420—98, ontdekte in 1494 Labrador, enz. 2) Zijn zoon Sebastiano C., 1473—1557, ontdekte 1497 Newfoundland, 1517 de Hudsonsstraat en de Hudsonsbaai, enz.
Cabral (Pedro Alvarez), 1460—1526, Port. zeevaarder, ontdekte in 1500 Brazilië.
Cabrera, 1) 't kleinste der Balearische eilanden. 2) don Ramon C., '10—'77, na '35 aanvoerder der Carlisten in Spanje.
Kabylen, een Berber-volk in Algerië.
Caceres, st. in Spanje a. d. C., 13 D. I.
cachelot, potvisch.
cachucha (spr.: ka-tsjoe-tsja), een Sp. dans.
Cadalso (don José de), 1741—82, Sp. dichter (anacreontische oden).
Cada Mosto (Aloys da), 1430—80, Venet. zeevaarder, ontdekte 1456 de Kaapverdische eilanden.
kadi, (Arab.) rechter, van wiens uitspraken men in hooger beroep kan komen bij den moefti (mufti).
Cadix, Engl. vesting met 65 D. I. aan de Baai v. C., is de hpl. v. d. Sp. prov. C. in Andaluzië; was tot 1262 Arab.
Cadmus, de eerste kon. v. d. door hem gest. st. Thebe, bracht den Bacchusdienst in Grl., en is de uitv. v. h. Phenicische letterschrift.
Cadoudal (George), in 1793 aanvoerder v. d. Chouans, werd wegens eene samenzwering tegen Nap. I in '04 onthoofd.
Caduceus, de gevleugelde slangenstaf v. Hermes (Mercurius), is het zinnebeeld v. d. kph.
Caen, st. aan Odon en Orne i. h. Fr. dep. Calvados; 41 D. I.; unvt.; kantfabr.
Kadzand, d. in Zeel., 2 u. v. Sluis.
Kaffa. Zie **Feodosia.**
Kaffers, een volk in Z.Afr. Zie **Bantoe.**
Kaffristan, bergland in Centraal Azië, ZO v. d. Hindoekoesj.
kaftan, een Tu. bovenkleed.
Cagliari, 1) hpl. v. h. eil. Sardinië, a. d. Golf v. C., 29 D. I., unvt. 2) Ital. schilder, ber. onder den naam v. Paolo Veronese.
Cagliostro (Alex. grf. v.), eigenlijk Giuseppe Balsamo, 1743—95, bereisde Eur. als wonderdokter en geestenbezweerder, doch stierf als gevangene der Inquisitie op 't fort San Leon.
Cagots, een tot in de vorige eeuw als paria's behandelde volksstam in de Pyreneën.
Cahors, Fr. st. a. d. Lot.; 15 D. I.

Caillaud (Frsd.), 1787—'69, Fr. reiziger in Afr., ontdekte in het jaar '18 smaragdgroeven a. d. Djebel.

Caillié (René), 1799—'39, Fr. reiziger in Afr., gaf reisbeschrijvingen. (zijn br. Abel.

Kaïn, (bijb.) zoon van Adam en Eva, doodde

Ça ira, „dat zal gaan", 't verdelgingslied in de gr. Fr. omwenteling van 1789.

Cairo, hst. v. Egypte, a. d. Nijl; 375 D. I., Arab. univ. en vele moskeeën. Zie **Bulak.**

Kaisarieh. Zie Cesarea.

Kaiser (Friedr.): 1) '08—"72, ber. strk., prof. te Leiden, schreef „De Sterrenhemel". 2) '14—'74, Dt. tooneeldichter.

Kaiserslautern, st. in de Rijnpalts, a. d. Lauter; 27 D. I.; gevechten 1793 en 94.

Kaiserstuhl, eene groep bergen in Baden, tuss. Freiburg en den Rijn. (Wick.

Caithness, 't noordelijkste grfs. v. Schl.; hpl.

Cajetanus 1) de heilige, † 1547, stichtte de orde der Theatijnen. 2) bijnaam van den pauselijken gezant, die optrad tegen Luther.

kakatoe, gekuifde papegaai.

Kakkerlakken, 1) zie **Albinos.** 2) vraatzuchtige rechtvleugelige insekten in O.-Indië.

Calabar, kustland in W. Afr., wordt besproeid door de riv. C.; hpl. Dukestown.

Calabrië, ZW. sch.-eil. v. Italië (prov. Catarzaso, Cosenza en Reggio); aardb. 1783; de bewoners heeten Calabreezen.

Kalahari, woestijn in 't binnenland v. Z. Afr.

Calais, versterkte Fr. zeestad met 13 D. I. a. h. Nauw v. C., in 't dep. Pas-de-C., t. o. de Engl. st. Dover. Zie **Dover.**

Kalakaua I, kon. der Sandwich-eilanden sedert '74 (geb. '36 te Honoloeloe), bereisde in '81 Azië en Europa. (schilder.

Calame (Alex.), '10—'64, ber. Zwits. landsch.-

Calamianen, eene tot de Philippijnen behoorende groep eilanden.

Kalamis, Gri. bh. 5e eeuw v. Chr. (strument.

calandrone, (muz.) een in Italië pop. blaas-in-

Calandsoog, d. in N. Holl., 2 u. v. Schagen; 1799 landing der Engelschen en Russen.

Calas (Jean), een Protestantsch koopman te Toulouse, werd 1762 uit godsdienshaat beticht, dat hij zijnen oom had opgehangen, en deswege ter dood veroordeeld, werd hij geradbraakt. Voltaire bewerkte echter, dat dit vonnis herzien wierd, en 1765 werd C. verklaard onschuldig te zijn geweest.

Calatafimi, st. op 't eil. Sicilië; '60 overwinning bevochten door Garibaldi.

Calatanisetta, st. op 't eil. Sicilië; '20 nederlaag der oproerlingen uit Palermo.

Calatrava-orde, eene 1158 in Spanje gest. geestelijke ridder-orde, is sedert '08 orde v. verdienste.

Calavrita, Gri. st. op 't sch.-eil. Morea, 8 u. ZO. v. Patras, ruim 1 D. I.; hier begon '21 de opstand tegen Turkijë.

Kalb, 1) Joh. K., 1721—80, dapper Amer. genl. 2) Charlotte v. K., geb. Marschalk v. Ostheim, 1761—'43, vriendin v. Schiller en v. Jean Paul, was blind toen zij stierf.

Calcagni (Tiberio), Ital. beeldhouwer, llg. v. Michel Angelo. (derl. schilder.

Calcar (Joh. Steph. v.), omstr. 1500—46, Ne-

Kalcedon, oudt. st. in Kle. Azië, bij de Zwa. Z.: kerkvergadering 451.
Kalchas, Gri. pri. i. d. Troj. oorlog.
Calcutta, hst. v. Bri. Indië, a. d. Hugli (een arm v. d. Ganges); 685 D. I.
Caldara, 1) Polidoro C., 16e eeuw, Ital. schilder. gen. **Caravaggio.** 2) Antonio C., 1674—1763, Ital. comp. te Weenen.
Calderari, d. i. „Ketellappers", een geheime bond in Z. Italië '13—'16.
Calderon (voluit: don Pedro C. de la Barca), 1600—81, een der grootste Sp. dram. dichters.
Caledonia, zoo noemden de oude Romeinen het N. dl. v. Schotland; Caledonisch Kanaal, een in '22 voltooid kanaal in Schl., dat de Noordzee met den Atl. O. verbindt, door middel van tusschenliggende meren (in 't grfs. Inverness).
kaleidoskoop, hoekspiegel in een koker, voor modelteekenaars.
calembourg, woordspeling, kwinkslag.
kalen-den, (Lat. Calendae) de 1e dag der maand bij de oude Romeinen; **-der,** ingevoerde indeeling v. d. tijd in jaren, maanden en dagen; datumwijzer. Onze kalender (zie **Oude** en **Nieuwe Stijl**) is ingericht naar 't zonnejaar; **-derbroeders,** geestelijken, die op den eersten dag der maand vergaderden, om voor de zielen van afgestorvenen te bidden.
Kalewala, Finsch nat.-epos, '35 voor 't eerst in 't licht gegeven door Lönnrot.
kalfaten, 't breeuwen (d. i. waterdicht maken) v. d. voegnaden v. een schip; (in ruimer zin:) herstellen, oplappen.
kaliber, middellijn der ziel v. een stuk geschut; (fig.) hoedanigheid, grootte en zwaarte.
Kālidāsa, 3e eeuw n. Chr., ber. Ind. dichter (heldendicht, lierdicht en dram. gedicht).
kalif, „plaatsvervanger", opvolger v. Mahomed, eertitel voor het hoofd der moslemin; **-aat,** 1) waardigheid v. kalif, 2) 't rijk v. d. kalif, tot 661 hoofdzetel in Medina, 661—750 te Bagdad, 1258 veroverd door de Mongolen.
Californië, a. d. W. kust v. N. Am.: 1) Oud- of Neder-C., 't zuidelijk dl., lang, smal sch.-eil., territorium v. Mexico, waarvan 't gescheiden is door de Golf v. C.; hst. La Paz. 2) Nieuw of Opper C. (of kortweg C.), 't noordelijk dl., sedert '50 N. Amer. Uniestaat, rijk aan metalen, inz. goud; hst. Sacramento (21 D. I.) a. d. riv. Sacramento; voornaamste kpst. San Francisco (234 D. I.).
Caligula (Caj. Ces.), de derde Rom. keizer, regeerde 37—41, onzinnig en wreed; werd vermoord.
Calisch (Moritz), '29—'70, Nederl. schilder.
Kalisch, 1) gouvt. in Russ. Polen met de hpl. K. (19 D. I.) aan de Pruis. grens. 2) David K., '20—'72, Dt. geestig schrijver, „vader der Berlijnsche Posse", oprichter v. „Kladderadatsch".
Calixtus, naam v. drie Pausen (3e, 12e en 15e eeuw) en v. een tegenpaus (1168—77).
Calixtijnen, Praagsche Hussieten, utraquisten, die de avondmaals-kelk (calix), ook voor de leeken verlangden. Zie **Huss.**
Kalkbrenner (Friedr. Wilh.), 1784—'49, Dt. klavier-virtuoos en comp.

calcu-l, berekening: **-leeren**, berekenen.
Callao, voornaamste haven v. Peru, a. d. Bocht v. C.; 34 D. I. (schilder.
Calleott (Aug. Walter), 1779—'44. Engl. landsch.
calligr-aaf, schoonschrijver; **-aphie**, 1) schoonschrijfkunst, 2) schoonschrift.
Kallimachus, 1) † omstr. 230 v. Chr., Gri. taalgeleerde, geschsch. en dichter te Alexandrië. 2) Gri. bh. en schilder.
Kallinus, omstr. 730 v. Chr., Gri. liederen-dichter (strekking stk.).
Kalliope, (fab.) muze der epische dichtkunst.
Kallisthenes, natuur- en geschiedkundige, in dienst v. Alex. d. Gr., werd op diens last vermoord.
Kallisto, (Gri. fab.) jachtgezellin v. Artemis (Diana), werd verleid door Zeus (Jupiter), en tot straf door Artemis in eene berin veranderd.
Kallistratos, 1) Ath. redr. en vhr. omstr. 370 v. Chr., stichtte Daton op de Thracische kust. 2) R. K. heilige te Carthago, wiens wonderdadige redding de Rom. soldaten bekeerde. (vioolvirtuoos en comp.
Kalliwoda (Joh. Wenceslaus), 1800—66, Boh.
callus, eeltverharding.
Kalmar, 1) lân in ZO. Zweden, 2) hpl. v. dat lan en havenstad (12 D. I.) a. d. K.-sond. In 1397 werd hier de Unie v. K. gesloten, waarbij de drie Skandinavische rijken onder één scheptер kwamen.
Kalmukken, een Mongoolsch nomadenvolk, 4 stammen (in de Russ. gouvernementen Astrakan, Saratow, Simbirsk en Orenburg).
calot-te, zwart kapje, ins. door R. K. priesters als hoofdbedekking gedragen; vandaar **-tijden, een scheldwoord**, waarmede priesters en **aanhangers v. d.** priesterschap gesmaad worden.
Calpe, rots bij Gibraltar, vormt met **Abyla** „de Zuilen v. Hercules". (dichter.
Kaltenbrunner (Karl), '04—'67, Or. dialect-
Kaluga, 1) gouvt. in Gr.-Rusland, 2) hpl. met 39 D. I. v. dat gouvt., a. d. uitwatering eener kle. riv. in de Oka.
calumet, vredes-pijp der Indianen.
Calvados, Fr. dep. a. h. Kanaal; hpl Caen; gevaarlijke klippen. (en landsch -schilder.
Calvaert (Dionysius), 1555—1619, Vlm. hist.-
Calvarieberg, een heuvel even buiten Jeruzalem, waar de Joden hunne doodvonnissen voltrokken, en waar ook Christus gekruisigd is. De naam C. is ontstaan uit het Lat. „calvaria", dat „schedel" beteekent. Zie **Golgotha**. In de R. K. kerken is de benaming C. overgegaan op alle zinnebeeldige voorstellingen van het lijden v. Christus. Nonnen v. d. C., eene 1617 gest. geestelijke orde: van 1 Mei tot 14 Sept. liepen zij barrevoets, 's winters droegen ze klompen.
Calvin-us (Joh.), 1509—64, hoofd der Protestantsche kerkhervorming te Geneve, voorstander v. d. leer der voorbeschikking, onverdraagzaam; 1553 liet hij Servet als godslasteraar levend verbranden. Zijne aanhangers heeten **-isten**; en **-istisch** beteekent streng-orthodox.
Calvijn, verkort voor **Calvinus**.
Kalydon, oudt. eene havenstad in Etolië, be-

kend door de fabelachtige jacht op een wild zwijn. (liet verleiden.

Kalypso, eene nimf, door wie Ulysses zich

Calza (orde v. d.), 1332—1580 eene Venet. ridderorde.

Camaldulenzer-orde, eene 1018 door den heil. Romuald (een Benedictijner) gest. kl.-orde.

Camargue (la), moerasstreek in de Rhônedelta (sedert Ferdinand VII.

camarilla, intrigeerende hofkliek in Spanje

Cambacérès (Jean Jacq. Régis de), 1753—'24, Fr. stm., 1799 tweede consul, gehecht aan Nap I, '04 aartskanselier des keizerrijks, '08 htg. v. Parma, '16—'18 in ballingschap.

Kambay, havenstad v. Hindostan; 12 D. I.

Cambiasi, twee Ital. schilders, vader en zoon, nl.: Giovanni C. (1495—1575) en Luca C., een navolger v. Correggio (1527—85).

Kambodzja, landsch. in Achter-Indië, gedeeltelijk Fr. bezitting (Neder-Cochinchina).

Cambray. Zie **Kamerijk** numero 1.

Cambridge, 1) st. met 35 D. I. en unvt. in 't Engl. grfs. C. 2) st. met 53 D. I. en unvt. in Massachusetts. 3) Adolf Fred., htg. v. C., 1774—'50, jongste zoon v. George III, was '31—'37 onderkoning v. Hannover.

Cambronne (Pierre Jacq. Étienne, baron de), 1770—'42. dapper Fr. genl. onder Nap. I, voerde bij Waterloo de garde aan.

Cambyzes, † 523 v. Chr., kon. v. Perzië, zoon en opvolger v. Cyrus.

camee, een edelsteen (onyx), waarvan de verheven gesneden figuur eene andere kleur heeft dan de grond.

kameelpardel. Zie **giraffe.**

Cameenen (Camönen), oud-Italische bronnimfen; bij de Romeinen: de muzen.

Camera, kamer, b.v. ook: **C. clara** of **lucida** (lichte) en **C. obscura** (donkere kamer) optische toestellen om afbeeldingen van voorwerpen te maken. De laatstgen. (**C. obscura**) wordt ook bij de photographie gebruikt, en is ook de titel v. h. ber. boek v **Hildebrand.**

Kameroen, gebergte en riv. in W. Afr. (kust v. Guinea), is sedert '84 Dt. koloniaalgebied

Cameron (Verney Lovet), geb. '44, dient bij de Engl. marine, reisde in Afr., vond '73 het lijk v. Livingstone.

Kamerijk, 1) (Fr.: Cambray) st. in Fra., a. d. Schelde; 25 D. I.; Vrede v. K. 2) d. in Utr., 2 u. v. Maarsen.

Camillus (Marcus Furius), † 365 v. Chr., Rom. vhr., bemachtigde 369 v. Chr. Veji, en was dictator tegen de Galliërs.

camisaden, onverhoedsche nachtelijke aanvallen door lieden, die over hunne kleeren een wit hemd aanhadden.

Camisards, de Fr. Hervormden in Languedoc gedurende den opstand 1702—6.

Camoëns (Luiz de), 1524—80, de grootste der Port. dichters. Voornaamste werk: „Os Lusiados" d. i. De Lusiaden, een epos v. d. Port. heldendaden onder Vasco de Gama.

Camorra, eene gauwdieven- en smokkelaarsbende in Neder-Italië; de leden heetten Camorristen.

Campagna, 1) Pietro C., 1503—70, Vlm. schilder, eerst te Rome, toen te Sevilla. 2) Girolamo C.,

gen. La Vergna, 1552—1623, Ital. bh. 3) C. di Roma, onvruchtbare landstreek bij Rome.

campagne, 1) veldtocht (theatrale C., speelseizoen). 2) Huibert Dirk C., 1763—'28, Nederl. reiziger en beschrijver v. onze overzeesche bezittingen.

Campan (Jeanne Louise Henriette), 1752—'22, was de raadgeefster v. d. Fr. kng. Marie Antoinette,en naderhand kostschoolhouderes.

Campanella (Thomas), 1568—1639, een Dominicaner, zat ter zake v. zijne vrijzinnige wijsbegeerte 27 j. gevangen (1599—1626).

Campanië, oudt. een Ital. landsch. in 't N. en NO. v. Napels (omvat thans de prov. Napels, Caserta, Benevento, Avellino en Salerno); de hst. was het weelderige Capua.

Campbell, 1) Duncan C., 17e eeuw, een befaamd Sch. waarzegger. 2) Thomas C. 1777—'44, Engl. dichter. 3) Sir Colin C., 1792—'63, Engl. vhr., streed dapper in drie werelddeelen, onderdrukte als opperbevelhebber den Indischen opstand '57 en '58, werd als lord Clyde peer en '62 vms.

Campe (Joachim Heinr.), 1746—'18, Dt. pedagoog en schrijver voor de jeugd.

Campêche, st. met 16 D. I. a d. Golf v. Mexico; het C.-hout is eene soort verfhout.

Campen, 1) Jacob v. C., biss. der Wederdoopers te Amst., werd 1535 gedood. 2) Jacob v. C., † 1657, Nederl. bwk., bouwde 't stadhuis (tegw. paleis) aan den Dam te Amst. 3) Pieter v. C., 1750—'20, Nederl. wsk. en dichter te Leiden.

Kampen, 1) st. in Oijs., a. d. IJsel, 18 D. I. 2) Nic. Godfr. v. K., 1776—'39, Nederl. geschoch.

Kamperveen, d. in Oijs., 1 u. v. Kampen.

Camphausen (Wilh.), '18—'85, vn. Dt. schilder v. veldslagen.

Camphuys (Joannes), 1634—95, aanvankelijk zilversmids-leerling, was 1684—90 gouverneurgenl. v. Nederl. Indië, en verzamelde Japansche kunstwerken.

Campo, 1) C. basso, verst. Ital. st. met 13 D. I., 16 u. NO. v. Napels; wapenfabr.; is de hpl. der prov. C. 2) C. Formio, d. in de Venet. prov. Udine (Vrede v. C. 17 Oct. 1797). 3) C. santo, heilige rustplaats, begraafplaats.

Campra (André), 1660—1744, Fr. opera-comp.

camp volant, (mil.) vliegend leger.

Camstra, aanzienlijk Fri. geslacht; streed in de midd.-eeuw. voor de Schieringers.

Kamtsjatka, Russ. sch.-eil. in 't uiterste NO. v. Azië: de bew. heeten Kamtsjatdalen.

Camuccini (Vincenzo), 1775—'44, Ital. hist.-schilder.

kamuisleer, zwart geverfd gemzeleder.

Camusat (Denis François), 1695—1732, Fr. ltk.

kanaal, 1) gracht, gegraven waterweg. 2) het K., of het Brit. K., de zeeëngte tuss. Engld. en Fra., waardoor de Noordzee in gemeenschap is met den Atl. O.

Kanaän, (bijb.) oude naam v. Palestina; de bew. heetten Kanaänieten.

Canada, voornaamste dl. v. Brit. N.Am., ruim 8 mn. vierk. km., met ruim 4 mn. bew.; hst. (sedert '58) Ottawa. De bewoners heeten Canadeezen of Canadiërs. De **meren v. C.** (Bovenmeer, Huronmeer, Michiganmeer, Erie-

meer en Ontario-meer) ontlasten zich in de St.-Laurentius riv.

Canadian river, eene N.Amer. riv. in Nieuw-Mexico, ontlast zich in den Arkansas.

canail-le, gespuis; **-leus,** schandelijk-gemeen.

Canara, landsch. in O. I., W.kust v. Dekan.

Canarie (Canarische) **eilanden,** eene groep (sedert 1478 Sp.) eilanden i. d. Atl. O., a. d. W.kust v. N. Afr., vulcanisch, vruchtbaar, heerlijk klimaat; sedert '72 vrijhavens; voornaamste steden Las Palmas en Santa Cruz; C.-sekt (vgl. **maderawijn**); C.-suiker; C.-vogels (sedert de 16e eeuw in Eur. ingevoerd); C.-zaad, zaad v.h. C.-gras (Phalaris Canariensis).

Canaris (Konstantijn), 1790—'77, Gri. zeeheld; verbrandde '22 de Fr. vloot bij Chios, was herhaalde malen minister van marine.

kanaster (of knaster), fijne soort rooktabak.

cancan, wulpschheid-prikkelende Fr. dans.

Kandahar, khanaat in ZO. Afghanistan, met de (30 D. I.) hst. K., eene kpst. met veel nijverheid.

candeeren, (suiker) cristalliseeren.

Candi-a, 't Tu. eil. Kreta; **-oten,** de bewoners.

candidaat, bevoegde tot een bepaald ambt of bediening.

kandij, gecristalliseerde suiker.

Kane (Elisha Kent), '20—'57, Amer. reiziger in China, Egypte, O. I., Z. Afr., Dahomey en

Canea, st. op Candia. [de N. IJszee.

kangoeroe, „springhaas", Austr. buideldier met lange achter- en korte voorpooten.

Kangelang-eilanden, eene groep a. d. N.kust v. Bali, met zandbanken, die 't vaarwater onveilig maken.

Canina (Luigi), 1795—'56, Ital. bh.

Kaninefaten, een Germ. volksstam, bewoonde de Holl. duinstreek in den tijd der Batavieren, met wie zij tegen de Romeinen streden.

Canino, stadje in de Ital. prov. Rome; prins v. C., 1) Lucien Bonaparte en 2) zijn oudste zoon prins Charles Lucien Bonaparte ('03—'57), vn. natuurkundige.

kanker, eene boosaardige, aanhoudend verder om zich heen vretende ziekte.

Cannabich (Joh. G. F.), 1777—'59, Dt. geo.

Cannae, oude stad in Apulië; nederlaag der Romeinen door Hannibal 219 v. Chr.

Cannes, ber. Fr. zee-bpl., dep. Zee-alpen; a. d. Midd. Zee; 14 D. I. (Caraïben

Cannibalen, menschen-eters, afstammende v. d.

Canning, 1) George C., 1770—'27, ber. Engl. stm. 2) Zijn zoon Charles C., onderkon. v Indië. Zie **Stratford.**

cano, 1) Indiaansche boot (uitgeholde boomstam). 2) Alonzo C., 1601—67. Sp. schilder, bh. en bwk.

Canobus, oudt. eene door hare weelderigheid vermaarde Egypt. stad aan de grens tuss. Azië en Afr.

Canon, 1) richtsnoer. 2) als richtsnoer geldend kunstwerk (zie **Doryphorus**). 3) naamlijst *a*] der klassieke schrijvers; *b*] der kkl. erkende (zgn. canonieke) boeken v. d. bijbel; *c*] der kkl. erkende heiligen; **—isatie,** heiligverklaring; **—iek,** mrv. v. **—icus** (zie **kanunnik**); **—iseeren,** heilig verklaren; **—icaat,** de waardigheid v. een canonicus. 4) verordeningen der Pausen en algemeene kerkver-

gaderingen (grondslag v. h. **canonieke recht**). 5) (typ.) groote lettersoort. 6) zangstuk voor versch. stemmen, die na elkander dezelfde melodie zingen, doch uit een anderen grondtoon. 7) grondbelasting. 8) diepliggend riv.-bed (steile oevers) in Sp. Am. en in de N.-Amer. Unie. 9) Joh. C. (eigenlijk v. Straschiripka), '29—'85, portret- en genre-schilder.

Canonica (Luigi), 1767—'44, Ital. bwk.

Canopus, 1) in 't oude Egypte een afgod; zijn beeld (ook als kruik). 2) eene st. (Zie Aboekir). 3) eene ster der 1e grootte.

Canossa, middeleeuwsch kasteel bij Reggio in Modena; bekend door de gesch. v. Hendrik IV en Gregorius VII.

Canova (Ant.), 1757—'22, ber. Ital. beeldhouwer.

Canrobert (Franç. Certain de), geb. '09, Fr. mak., opperbevelhebber i. d. Krim-oorlog, werd '70 bij **Metz** de krijgsgevangene der Duitschers.

Kansas, sedert '61 N.Amer. Unie-staat, W. v. Missouri, doorstroomd door de riv. K., die a. d. grens v. K. (bij K.-City in Missouri) i. d. riv. Missouri valt; hst. Topeka.

kanscl-arij, oudt. het ambtslocaal, waar de staatsstukken uitgevaardigd werden; tegw. het personeel der schrijvers aan eene k.; **-ier**, 1) hoogste staatsambtenaar, 2) geheimschrijver.

Kanstatt, st. i. d. Wurt. Neckarkreis, a. d. Neckar; 16 D. I.

Kant (Immanuel), 1724—'04, een der grootste Dt. denkers, schepper v. d. kritische wijsbegeerte („Kritik der reinen Vernunft").

Cantal, dep. in Z. Fra.

Cantarini (Simon), 1612—48, Ital. schilder.

cantate, zangstuk met recitatief, aria, beurtkanteloep=knobbelmeloen. [zang, koor, enz.

Cantemir, 1) Demetrius C., prins v. Moldavië, 1673—1723, schrijver v. eene „Gesch. v. h. Ottomaansche rijk". 2) Zijn zoon Const. Dem. C., 1709—44, Russ. dipl. en dichter.

Kantens, d. in Gron., 1 u. v. Onderdendam.

Kanter, 1) Johan de K., 1762—'48, Zeeuwsch geschiedkundige. 2) Barth. Phil. de K., '03—'85, Zeeuwsch dichter.

Canterbury, st. in 't Engl. grfs. Kent, a. d. Stover; 22 D. I.; zetel v. d. abiss. primaat v. Engld.

cantharide, Sp. vlieg; **-pleister** (Sp. vliegpleister). blaren-trekkend.

cantielje (cantille), fijn werk v. goud- of v. **cantine**, marketenderij. [zilverdraad.

Kanton, 1) (Chin. Kwan-toeng), voornaamste kpst. en hpl. der Chin. prov. K., a. d. K.-riv.; anderhalf mn. inw. (waarvan 300 D. op booten en houtvlotten). 2) elk der 22 zelfstandige rep. in Zwitserland. 3) onderdeel v. een arrondissement; **-gerecht** en **-rechter**, sedert '38 in de plaats getreden van „vredegerecht" en „vrederechter". (gouverneur v. W. I.

Cantzlaar (Paulus Roelof), 1771—'31, werd '28

Canus (Rob. le), Nederl. zeevaartkundige, leermeester v. Heemskerk en v. De Rijp.

canule, (hlk.) spuitpijpje.

kanunnik, (kkl.) kapitteleer, lid v. h. kapittel.

Kanut (Knut), inz. K. d. Gr. van 1016 tot 1035 kon. v. Denemarken en Engld.

Canuti (Domenico Maria), † omstr. 1684, Ital. hist.-schilder.
kaoetsjoek, veerkrachtige gom (gom-elastiek) uit het sapv. versch. boomsoorten in Z.-Am. en in
Capaneus, een der 7 vorsten v. Thebe, de Indiën.
Cape, (Engl.) kaap; C. Breton, Engl. eil. in N.Am., bij Nieuw-Schl., hpl. Sidney; C. Coast Castle, Engl. fort ter Kust v. Guinea, zetel v. een vice-gouverneur.
Capefigue (J. B. H. R.), '02—'72, Fr. geschsch.
kapel, 1) bedehuis, bij-kerk (waar de kkl. dienst verricht wordt door een **kapelaan**). 2) korps muzikanten (onder de leiding v. een **-meester**); „a capella", alleen voor zang. 3) vlinder. 4) distilleerhelm.
Kapel den Hout. Zie **Hout.**
Capel-la, 1) ster der eerste grootte i. d. Wagenman. 2) Marcian. M. Felix C., 3e of 5e eeuw, Rom. dichter, was proconsul in Carthago. 3) G. F. Capra C., 1487—1537, Ital. stm. en geschsch.; **-le,** 1) d. in Z Holl., a. d. IJsel, anderhalf u. v. Rotterdam, 2) 's-Gravelduin C.-le, d. in N.Br., 1 u. v. Waalwijk; **Kapelle,** zie **Kappelle.**
Capellen, 1) Theod. Fred. v. C., 1762—'24, Nederl. vice-adm., bombardeerde (met Exmouth) '16 Algiers. 2) G. A. G. Ph. v. d. C., † '48 door zelfmoord, was '15—'24 gouverneur-genl. v. Nederl. Indië.
kaper, vrijbuiter ter zee; **-brief,** machtiging om jacht te maken op schepen v. d. vijand; **-ij,** kaapvaart, vrijbuiterij ter zee.
Capernaum, oudt bloeiende st. in Palestina, a. h. Meer Genesareth.
Capet (Hugo), grf. v. Parijs, werd na den dood v. Lod. V (den laatsten der Carolingen) tot kon. v. Fra. gekozen 986; hij regeerde tot 999 en zijne dynastie (de **-ingen**) tot 1328, toen met Karel IV de mannelijke linie uitstierf, en de zij-linie Valois op den troon kwam.
Cap-Haïtien, havenstad (15 D. I.) N.kust Haïti.
capill-air, haarfijn; **-ariteit,** aantrekkingskracht der haarbuisjes.
Capistranus (Joh.), † 1456, heilig verklaard 1690, Franciscaner monnik, ijveraar tegen ketters en Turken.
kapi-taal, rentegevend geld; **-talisatie,** de daad van **-taliseeren,** d. i. rentegevend beleggen; **-talist,** bezitter v. kapitaal. (Foggia.
Capitanata, Ital. prov. in 't Napelsche; hpl.
kapiteel, bovenste dl. eener zuil of pilaar.
kapitein, (mil.) bevelvoerend officier eener compagnie; (mar.) zeeofficier in rang gelijk aan een kolonel der landmacht; (kpv.) gezagvoerder op een koopvaardijschip; (fig.) hoofd eener rooverbende.
Capitolinus (Manlius), Rom. consul, werd door 't gekakel der ganzen gewekt ter verdediging v. h. Kapitool, 392 v. Chr.
Kapitool, 1) burg (en tempel v. d. Kapitolijnschen Jupiter) in 't oude Rome, op den Kapitolijnschen berg (de Tarpejische rots). 2) stadhuis te Toulouse. 3) congresgebouw te Washington.
kapittel, 1) hoofdstuk. 2) verzam. der **-heeren** v. een stift, v. eene orde, enz. (koningen.
Capitularia, Verzam. der wetten, enz., v. d. Fr.
capitul-atie, verdrag of overeenkomst, krach-

tens welke eene vest. of sterkte, of eene armee, zich aan den vijand overgeeft; **-eeren,** zulk een verdrag sluiten.

kaplaken, (kpv.) premie aan den scheepsgezagvoerder boven en behalve de bedongene vracht.

Kapnist, 1) Wassilii Wassiljewitsj K., 1756—'23, Russ. lierdichter. 2) Zijne kleindtr. Elis. Wassiljewna Kobylin K., **gravin Salias,** schreef novellen en verhalen onder 't pseud. Eugenia Turr.

Capodistria, Or. st. in Istrië ; 6 D. I. 2) Joh. Ant., grf. C., 1776—'31, **pres. v. h. nieuwgevormde Gri. rijk ('28); werd vermoord.**

kapoedan-pacha, titel v. d. opperbevelhebber der Tu. vloot.

kapoen, 1) gesneden haan; 2) lichtmis.

kapok, 't omhulsel der pitten v. d. wolboom (op Java, Sumatra en Borneo), wordt gebruikt als vulsel voor bedden en matrassen. (dichter.

Caporali (Cesare), 1531—1601, vermakelijk Ital.

Kapp (Friedr.), '24—'84, vrijzinnig Dt. schrijver (over toestanden in Am., waar hij '49-'70 verblijf

Kappadocië. Zie **Pontus** numero 2. [hield).

Kappelle (of Kapelle) in Z. Beveland, d. in Zeel.. 1 u. v. Goes. [en ltk.

Cappelle (Joh. P. v.), 1783—'29, Nederl. gesch.-

Cappello (Bianca), gmin. v. Francesco de Medici te Venetië, werd 1587 te gelijk met haren man omgebracht door middel van vergif.

kapper, 1) pruikenmaker en vervaardiger v. kapsels; 2) in azijn ingelegde bloemknop van zekeren Zuideuropeeschen heester.

Capponi (Gino, markies), 1792—'76, Ital. stm.

kap raaf, (bwk.) dakspar. [en geschsch.

Caprara (Joh. Bapt., grf. v.), † '10, kardinaal en abiss. v. Milaan; door hem werd '05 Nap. I als kon. v. Italië gezalfd; hij was blind toen hij stierf.

Caprera, rots-eiland (a. d. NO. punt v. Sardinië), waar Garibaldi, na zijne heldenrol vervuld te hebben, woonde en stierf.

Capri, Ital. eil. i. d. Golf v. Napels.

capri ce, gril, nuk; **-cieus,** grilziek. (foelie.

caprifolium, (Lat.; plk.) geitenblad, kamper-

kaproen, midd.-eeuw. kap, die hoofd en hals bedekte.

Capua. Zie **Campanië.**

capuc-inade, grappige preek; **-ijner monniken,** eene 1526 door Matteo Bassi gest. afdeeling der Franciscaner monniken (met spits toeloopende kap aan de pij).

caput mortuum, oudt. de bij het destilleeren overblijvende droge zelfstandigheid.

capybara, (drk.) watervarken (in Z. Am.).

Kara-Amid. Zie **Diarbekr.**

karaat. 1) ter aanduiding v. h. fijngehalte v. goud (24 k. = volkomen fijn). 2) als gewicht v. edelsteenen 20,5 a 20,6 cgr.

Carabas (markies v.), een personage uit „Moeder de Gans"; (fig.) parvenu.

karab-inier, met eene **-ijn** (kort geweer) gewapende kavalerist (in Italië gendarme).

Carabobo, prov. v. Venezuela; hpl. Valencia.

Caracalla, Rom. keizer 211—217; wreedaard.

caracara, een Z. Amer. roofvogel.

Caracas, hst. v. Venezuela ;49 D. I.; aardb. '12.

Caracci. Zie **Carracci.**

Caractacus. † 54 na Chr., kon. der Siluren in

Z. Wallis (Engld.), was eerst de vijand, later de bondgenoot der Romeinen.

Karadzjitsj (Wock Stephanowitsj), 1787—'64, bewerker van de wedergeboorte van 't nationaal leven en streven in Servië.

Caraffa (Michele), geb. 1787, Ital. opera-comp.

Caraffa, een adelijk Napolitaansch geslacht, waaruit vele prelaten, o. a. Giovanni Pietro C. (Zie paus **Paulus IV**).

Karagjorgje. Zie **Tajerny.**

Karaïb-en (Kariben), oorspronkelijke bevolking der **-ische eilanden** (Kleine Antillen) in de **-ische Zee** (Zee der Antillen). Zie **Cannibalen.**

Karaiskakis (Georg), † '26, Gri. held uit den vrijheidsoorlog, onderscheidde zich vooral bij Missolunghi.

Karajan (Theod. Georg v.), '10—'73, Dt. ltk. en germanist, bezorgde de uitgave van Oud-Dt. geschriften.

karakal, een tot het kattengeslacht behoorend verscheurend dier in Perzië, Arabië, enz.

Karakorum, bergketen in Tibet, tuss. Himalaya en Kuenluen, daartoe behoort deDapsang, op één na de hoogste berg v. d. aardbol.

carambo leeren, met één biljartbal twee ballen raken; (fig.) tegen elkander stooten; **-be**, dat raken zelf; **-line** (of caroline), de roode biljartbal, (ook) zeker biljartspel.

caramel, 1) gebrande suiker; 2) ulevel.

Karamanië, Tu. landsch. in Kle. Azië, beoorden 't Taurus-gebergte; hpl. Konia.

Karamsin (Nik. Michallowitsj), 1765—'26, Russ. geschsch.

Karang, 1) K.-Asam, een konkr. op het eil. Bali. 2) K.-Bollong, sch.-eil. ter Z.kust v. Java.

Caranus, vhr. der Doriërs, stichtte het Macedonische rijk.

Carascosa (Michele, baron), een generaal uit Napels, was republikein; men heeft van hem Gedenkschriften ('20).

Carausius, Rom. vhr., overweldigde Britannië.

karav-aan, in Mah. landstreken een gemeenschappelijk optrekkende troep kooplieden (of ook bedevaartgangers) onder bedekking; **-anserai**, karavanenherberg.

Caravaggio, vlek bij Bergamo; ook v. daar herkomstige schilders, inz. Michel-Angelo Amerighi da C., 1569—1609. Zie ook **Caldara.**

carb-o, kool; **-ol-** (of phenyl-) **zuur**, uit steen- of bruinkoolteer gewonnen, vn. ontsmettings- en antiseptisch verbandmiddel; **-on**, 1) koolstof, 2) zwarte diamant; **-onade**, sneedje ribbevleesch met been er aan; **-onari**, „kolenbranders", een geheim stk. genootschap in Italië ('20—'40); **-oniseeren**, verkolen; **-onkel**, 1) booze zweer, 2) fonkelend roode edelsteen.

karbouw, Indische buffel, als trekdier.

Carcassone, Fr. st. met 22 D. I., **aan een** zijtak v. h. kanaal v. Languedoc.

carcel-lamp, waarin twee perspompen **de olie** opvoeren.

kardeel, 1) scheeps-hijschtouw; 2) spekton (op walvischvaarders). [Wallis.

Cardiff, st. met 88 D. I. in 't Engl. prinsdom

kardinaal, (als adj.) voornaam, hoofd- (punt,

deugd, vraag, voorwaarde, enz.); (als z. n.) 1) R. K. hoogepriester met rooden hoed; uit 't college v. kardinalen wordt de Paus gekozen. 2) vogel met een rooden kop (b.v. de loxia purpurea).

Carducci (Gios.), geb. '35, vn. Ital. dichter.

Carducho, twee Ital. schilders, de br.: Bartolomeo (1560—1606) en Vincenzo († 1638).

Karaïten, eene Joodsche sekte (inz. in de Krim), die slechts 't O. T.. niet de overlevering, erkent (vgl. **Sadduceën**).

Karel, 1) uit de Karolingen: *a*] K. Martel (d. i. de Hamer), majordomus v. h. Frankische rijk 720—741, overwon de Arabieren bij Tours 732 en bij Narbonne 737; *b*] zijn klzn. K. I de Gr. (zie **Pepijn**), geb. 747, kon. der Franken en Roomsch keizer 768—814; grenzen des rijks: ten Z. Volturno en Ebro, ten O. Raab, Saale en Elbe, ten N. Eider; *c*] K. II de Kale bekwam bij 't verdrag v. Verdun (843) Westfranken; 875 tot keizer gekroond; † 877; *d*] K. III de Dikke, 881 tot keizer gekroond, 887 afgezet. 2) **Duitsche keizers** (koningen): *a*] K. IV, 1346 (tegenkon.), 1349 (als kon.), 1355 (als keizer gekroond) — 1378, „Vader v. Bohemen, aartstiefvader v. h. heil. Roomsche rijk"; *b*] K. V (als kon. v. Spanje 1516 K. I) 1519 (gekroond 1520), legde (ten behoeve v. zijn zoon Filips II) de kroon der Ned. 1555, die v. Spanje en Napels 1556, en (ten behoeve v. zijn br. Ferdinand) de Dt. kroon neder; *c*] K. VI Joz. Frans (1703 als K. III kon. v. Spanje), regeerde 1711—40, vader v. Maria Theresia; *d*] K. VII Albrecht, 1726 krv. v. Beieren, **maakte na den dood** v. K. VI (1740) **aanspraak op de Or. landen,** werd 1742 te Frankfort a. d. Main als Roomsch keizer gekroond, doch uit Bohemen en Beieren verdreven, kwam eerst 1744 weder te Munchen, en † daar 1745. 3) Fransche koningen: zie *b* en *c* v. nommer 1; wijders: *a*] K. V de Wijze, geb. 1337, werd 1356 regent, daar zijn vader krijgsgevangen was, regeerde als kon. 1364—80, en veroverde 1369 al 't grondgebied, dat de Engelschen in Fra. in bezit hadden; *b*] zijn zoon K. VI, geb. 1368, kon. 1380—1422, sedert 1391 krankzinnig; om hem te vermaken werd 't kaartspel uitgevonden; *c*] zijn zoon K. VII, geb. 1403, kon. 1422—61, werd door de Engelschen en Burgundiërs verdreven, herwon 1429 met de hulp v. Jeanne d'Arc zijn rijk, en nam 1437 Parijs weder; *d*] K. IX, geb. 1550, kon. 1560—74, liep aan den leiband zijner moeder Catharina de Medicis, en liet de Parijsche bloedbruiloft (Bartholomeüsnacht) toe; *e*] K. X., geb. 1757, tijdens de gr. rev. aanvoerder der émigrés, na '15 't hoofd der reactie, volgde '24 zijn br. (Lod. XVIII) op, werd '30 door de Juli-omwenteling weggejaagd, † '36. 4) Engelsche koningen: *a*] K. I, geb. 1600, kon. 1625—49, na 1642 in oorlog tegen 't Parlement, 1647 gevangen genomen, 1649 onthoofd; *b*] zijn zoon K. II, geb. 1630, werd 1651 verdreven door Cromwell, 1660 op den troon hersteld, begunstigde 't Katholicisme, verkocht zich aan Fra., leidde een liederlijk leven, en † 1685. 5) Wijders verdient melding K. de Stoute, geb. 1435, htg. v. Burgun-

diê 1467—77, aanhoudend oorlogende tegen zijn leenheer Lod. XI v. Fra., poogde 1476 de Zwitsers te onderwerpen, doch sneuvelde in den veldslag tegen hen bij Nancy.

Carelius (Maria Louisa), 1744—'13, Nederl. dichteres.

Carey, 1) Henry C., 1696—1743, Engl. dichter en comp. („God save the king"). 2) William C., 1761—'14, Engl. zendeling en oriëntalist. 3) Henry Charles C., 1793—'79, N. Amer. stihhk. (ijverde voor beschermende rechten).

cargadoor, scheepsmakelaar, bevrachter v. schepen.

cargo, scheepslading; **super-,** degene die voor de richtige behandeling v. d. lading heeft te zorgen.

Kariben. Zie **Karaïben.**

carica, een boom in Z. Am., draagt vruchten die op een meloen gelijken, wordt uit dien hoofde ook „meloenboom" genoemd.

caricat-uur, 1) spotprent, 2) belachelijke of groteske figuur; **-uriseeren,** belachelijk of grotesk afbeelden; **-urist,** teekenaar v. spotprenten en v. groteske figuren.

Carië, oudt. het zuidwestelijkste landsch. v. Kle. Azië. [-e kiezen, holle kiezen.

carieus, door **caries** (been-eters) aangetast;

carillon, klokkenspel, uitgevonden 1487 te Aalst; **-neur,** klokkenist.

Carignano, st. (8 D. I.) i. d. Ital. prov. Turijn. De koninklijke dynastie v. Italië draagt naar C. haren naam.

Karimata-eilanden, eene groep van 69 eil. in Nederl. O.I., ten W. van Borneo.

Karimon, 1) (Groot K. en Klein K.), twee eil. i. d. Straat v. Malakka, ten ZW. v. Singapore. 2) K.-Djawa, eene groep v. 24 eil. ten N. v. [Java.

Carinthië. Zie **Kärnthen.**

Carinus, zoon v. d. Rom. keizer Carus, was mede-keizer, en werd 284 vermoord.

Caripe, st. met beroemde druipsteengrot in Venezuela.

Carische (Zee of Golf), gedeelte der N. IJszee, tuss. Siberië en Nova-Zembla.

Carissimi (Giov. Giac.), 1582—1672, Ital. comp.

Karl (Adolf), '12—'45, Dt. schilder.

Carl (Karl). Zie **Bernbrunn.**

Carlén (Emilie Flygare-), eigenlijk Emilie Schmidt, geb. '07, † '83, als weduwe Flygare hertrouwd met Carlén; Zw. roman-schrijfster.

Carleton (William), 1798—'69, Iersch novellist.

Carli (Giov. Rin., grf. v.), 1720—95, Ital. geleerde en schrijver.

Carlisle, st. met 36 D. I. in Engld.

Carlisten, de aanhangers v. d. Sp. kroonpretendent don Carlos.

Karloman, 1) br. v. Karel den Gr., regeerde van 768 tot zijnen dood (771) over een dl. v. h. Frankische rijk. 2) zoon v. Lod. den Duitscher, streed 861—62 tegen zijn vader, 875 in Italië tegen Karel den Kale, en † 880.

Carlone, 1) Taddeo C., † 1613, Ital. bh. 2) Zijne twee zonen Giovanni C. (1590—1630) en Giov. Battista C. (1592—1659), beiden fresco-schilder. 3) Andrea C. (zoon v. Giov. Batt.), 1627—97, Ital. schilder.

Carlos (don), naam v. 3 Sp. kroonpretendenten: 1) zoon v. d. Sp. kon Karel IV, (kon.

1788—'08, toen hij ten behoeve v. Nap. I afstand moest doen v. d. troon), † '55 te Triëst. 2) Zoon v. no. 1, † '61 te Triëst. 3) geb. '48, klzn. v. no. 1, is de tegw. pretendent.

Carlow, st. met 8 D. I. a. d. Barrow, is de hpl. v. h. Iersche grfs. C.

Carlowitz, st. in Hong. (voorheen „Militaire Grenzen"), a. d. Donau; vrede v. C. 1699.

Karls-bad, ber. bpl. in N. Bohemen a. Sepl en Eger; 11 D. I.; -er zout, -er water, -er oblaten, enz. De -er besluiten v. h. Congres v. ministers '19, om de verbreiding van vrijzinnige begrippen te keeren, zijn '48 opgeheven; **-borg**, Zw. centraal oorlogs-depôt a. d. W. zijde v. h. Wetternmeer; **-krona**, versterkte zee- en havenstad a. d. Oostzee-kust v. Zweden, 19 D. I.; **-ruhe**, hst. en residentie-st. v. Baden, 61 D. I.

Karl-stadt, 1) st. in Zweden, a. d. mond v. d. Klara-elf, 6 D. I. 2) vest. in Croatië, a. d. Kulpa, 6 D. I. 3) Andreas Rud. K. (eigenlijk Bodenstein), 1480—1541, kerkhervormer te Bazel, die verder wilde gaan dan Luther; **-stein**, ber. kasteel bij Praag, gest. door keizer Karel IV.

Carlyle (Thomas), 1795—'81, ber. Engl. schrijver, inz. geschsch., grondig kenner v. d. Dt. taal, en bevriend met Göthe.

Carmagnola, 1) st. i. d. Ital. prov. Turijn; 14 D. I. 2) Milaneesch vhr., onderwierp Oppor-Italië (1421), liep 1424 over naar Venetië, en werd daar 1431 onthoofd.

Carmagnole, een Fr. rep. lied (1792).

Karmarsch (Karl), '03—'79, ber. Dt. technoloog, schreef o.a. een „Technisches Wörterbuch", en was tot zijn dood directeur der Polytechnische school te Hannover.

Karmel, bergketen en berg in Palestina, met 't stamklooster v.d. orde der Karmelieten, eene monnik-orde, omstr. 1156 gest., 1224 door den Paus bekrachtigd, welke zich in Eur. in 3 congregatiën splitste (ook v. eene nonnen-orde, gest. 1452). Karmelieten-spiritus (Fr.: eau-des-Carmes). (Zie **Elizabeth** numero 2.

Carmen, 1) gelegenheidsgedicht. 2) C. Sylva.

Carmenta, (fab.) Rom. godin die voorspellingen en genezingen deed.

Carmontelle, 1717—'06, Fr. dichter, in dienst bij den htg. v. Orleans.

karm-ozijn (ook „carmoisin" naar 't Fr. „cramoisi", vgl. **kermes**), roode verfstof; **-ijn**, hoogroode verfstof uit de cochenille.

Karnak. Zie **Thebe**.

Carnarvon, bpl. met 10 D. I. in 't Engl. prinsdom Wallis, is de hpl. v. h. schilderachtige grfs. C.

Karnatik, oude naam v. h. Z. dl. v. Voor-Indië (tegw. pres. Madras); woonplaats der nabobs.

Carnea, oudt. in Sparta een feest ter eere v. Apollo; het duurde 9 dagen.

Carneades, Gri. wijsgeer 214—129 v. Chr.

karneool, (min.) roode chalcedoon.

carneval, vastelavondpret. (comp.

Carnicer (don Ramon), 1789—'55, Sp. opera-

Karnische Alpen, een dl. der O. Alpen. Zie **Kärnthen**.

carnivoren, vleesch-etende dieren.

Kärnthen (Carinthië), oorspronkelijk door de

Keltische Carni bewoond, Or. kroonland (Zie Illyrië), hpl. Klagenfurt.
Caro (Annibale), 1507—66, Ital. dichter.
Carolina, 1) twee N.Amer. Unie-staten, nl.: Noord.C. (hst. Raleigh) en Zuid-C. (hst. Columbia). 2) C. Mathilda, 1751—75, prinses v. Engld., 1766 (door haar huwelijk met kon. Christiaan VII) kng. v. Denemarken; wegens overspel met Struensee werd haar huwelijk ontbonden en zij gebannen.
Carolinen, eene groep Austr. eilanden i. d. Gr. Oceaan, N. v. Nieuw-Guinea; **-thal,** eene voorstad v. Praag.
Carolingen, de Frankische dynastie, die de Merowingen opvolgde (Zie ook **Pepijn,** vgl. **Karel I** en **Capet**).
Carolini libri, 4 boeken, op last v. Karel d. Gr. geschreven, tegen het aanbidden van beelden.
Carolus, (Lat.) Karel; **C. Magnus,** Karel d. Gr.
Carom, 1) François C., 1600—72, Nederl. ambtenaar in Japan en in Indië, gaf eene beschrijving v. Japan. 2) Aug. Jos. C., Fr. kolonel, gefusilleerd '22 wegens samenzwering tegen Lod. XVIII.
Carotto (G. F.), 1470—1546, Ital. schilder.
carousel, 1) oudt. een ridderspel (het ringsteken); vandaar nog tegw. „Place du C." te Parijs. 2) tegw. mallemolen, draaimolen.
Carové (Friedr. Wilh.), 1789—'52, Dt. philosoof en schrijver.
Carpaccio (Vitt.), 1450—1522, Ital. schilder.
Karpathen, gebergte in Hong. en Zevenbergen.
Carpentaria (Golf v.) a. d. N.kust v. Nieuw-Holland.
Carpentier, 1) Pieter C., † 1659, was 1623—27 gouverneur-genl. v. Nederl. O.I. 2) Roeland de C., 1620—60, Nederl. ltk. en Lat. dichter, vertaalde Bentivoglio.
Carpentras; Fr. st. a. d. Auzon; 12 D. I.
Carpi, 1) Ital. st., a. d. Secchia; 13 D. I. 2) Hugo da C., omstr. 1500. Ital. schilder en graveur.
Karpinski (Fr.). 1741—'25, Poolsch dichter.
Carpocrates, 2e eeuw. Alexandrijnsch wijsgeer, betwistte de godheid v. Christus.
Carpzovius (Benedict.), 1595—1666, Dt. rgl.; heeft 52 maal den ganschen Bijbel gelezen, en krachtens zijn ambt ruim 20 duizend doodvonnissen uitgesproken.
Karr (Alphonse), geb. '08, geestig Fr. schrijver, zeide eindelijk vaarwel a. d. ltk. en werd bloemist.
Carracci, Ital. schilders te Bologna: 1) Ludovico C. (1555—1619). 2) Zijn neef Agostino C. (1557—1602). En 3) inz. diens br. Annibale C. (1550—1609): zij stichtten de academie v. Bologna.
Carrara, eene door haar marmer (C.-marmer), ber. st. en vest. met 12 D. I. i. d. Ital. prov. Massa-C., a. d. Avenzo.
Carré, drie Nederl. schilders, t. w.: Frans C. (1630—89) en zijne beide zonen: Hendrik (1656—1721) en Michiel († 1728).
Carrer (Luigi), '01—'50, Ital. dichter en ltk.
Carrier (Jean Bapt.), in de gr. Fr. rev. lid der Nat. Conventie, deed 1793 te Nantes ontzettende wreedheden plegen, maar werd 1794 zelf onthoofd. (stierf blind.
Carriera (Rosalba), 1675—1757, Ital. schilderes,

Carriërs, Indianenstam a. d. Hudsonsbaai.
Kars, vest. in Russ. Caucasië; 9 D. I.
karsaai, eene soort van grof laken.
Karschin (Anna Luise), 1722—91, Dt. dichteres (heette eigenlijk Karsch).
Karst, woest kalksteen-plateau in Krain en 't Or. kustland. Zie **Bora.**
Karsten, 1) K. Joh. Bern. K., 1782—'53, ber. Dt. mineraloog. 2) Zijne zonen: *a*) Hermann, '09—'77, natuur- en strk., prof. te Rostock; *b*) Gustav, geb. '20, natuurkundige, prof. te Kiel, schreef eene Encyclopedie der natuurwetenschappen. 3) Simon K., '02—'64, Nederl. ltk., prof. te Utr.
Carstens (Asmus Jac.), 1754—'98, Dt. hist.-schilder.
Cartagena, 1) verst. haven en kpst. met 76 D. I. i. d. Sp. prov. Murcia (t oude Carthago nova, 228 v. Chr. door Hasdrubal gest.); '73 socialistische opstand. 2) C. de las Indias, st. en zh. i. d. Z.Amer. staat Columbia; 9 D. I.
Cartago, st. in Centraal Am. (in Costa Rica); 10 D. I.
carte blanche, (Fr.) onbeperkte volmacht.
cartel, uitdaging tot een tweegevecht.
Carteret (Philip), omstr. 1766, Engl. ontdekkingsreiziger.
Carteslus. Zie **Descartes.**
kartets, eene met kogels, enz., gevulde blikken bus, die, afgeschoten, ontploft en uiteenbarst.
Carthago, oud-ber. Phenicische, door Di lo gest. st. ter N.kust v. Afrika (t. d. streek v. Tunis). De 3 Punische oorlogen, 264—241 Chr.; 218—201 v. Chr. (Zie **Hannibal**); 149—146 v. Chr. (Zie **Scipio**), die C. te voeren had tegen Rome, eindigden met de verwoesting v. C. De op de puinhoopen onder Augustus gestichte Rom. st. (Nieuw-C.: C. nova) werd 439 hst. v. h. rijk der Wandalen, 553 veroverd door Belisarius en 697 door de Arabieren verwoest. Zie ook **Cartagena.**
Karthuizer. Zie **Kartuizer.**
cartogr-aaf, (land-)kaarten-teekenaar; **-aphie,** (t) landkaarten-teekenen.
Cartouche (Louis Dominique), **geb. 1692,** berucht gauwdief te Parijs, werd **1721** geradbraakt.
kartouw, in de 15e eeuw in gebruik gekomen, geschut voor ijzeren kogels.
Kartuizer-orde, eene 1086 door den heil. Bruno gest. strenge orde voor monniken en nonnen (sobere levenswijs, nooit vleesch eten, levenslang 't stilzwijgen bewaren, enz.). Hun eerste kl. werd gebouwd bij Grenoble (zie **Chartreuse**); in Italië hebben ze er versch. (inz. Certosa di Pavia); 1170 werd de K. bevestigd door den Paus.
Cartwright, 1) John C., 1740—'24, officier der Engl. marine en publicist, ijverde voor den parlementairen regeeringsvorm. 2) Zijn br. Edmund C., was wkt.
Carus, 1) Marc. Aurel. C., Rom. keizer 282—283, † in Mesopotamië. 2) Karl Gust. C., 1789—'69, Dt. gnh., was een geestig schilder.
Carvajal (Tom. José Gonzal.), 1753—'34, Sp. stm., rgl., ltk. en dichter.
karveel, een snelzeilend vaartuigje in Spanje

en Port., een oorlogscheepje in Turkije, eene vischpink in Fra. voor de haringvangst.
Carver (Jonathan), 1732—80, Engl. wetensch. reiziger in N. Am.
Karwändel-gebergten, een dl. der Beiersche Alpen, N. v. Innsbruck; K.-piek
karyatide, beeldzuil. [2535 met.
karwij, eene plant, welker zaad a. d. Duitschers hun kümmel levert.
Casado (don José), Sp. hist.-schilder.
Casale, vesterkte st. met 17 D. l. a. d. Po, in de Ital. prov. Alessandria.
Casalmaggiore, Ital. st. a. d. Po; 16 D. I.
Casamanza, riv. in W.Afr. ('83.
Casamicciola, Ital. bpl. op 't eil. Ischia; aarb.
Kasan, hpl. (met 94 D. I. en unvt.) v. h. O. Russ. gouvt. K., a. d. zich in de Wolga ontlastende Kasanka.
Casanova, 1) Giovanni Jacopo de C. Seingalt, 1725—98, vermaard Venet. avonturier, schreef belangwekkende gedenkschriften. 2) Zijne twee br. waren schilders: *a*] Giov. Batt. de C. (1722—95), *b*] Francesco de C. (1727—'05), veldslagen en landsch.
Casaubon (Isaac), 1559—1604, Fr. ltk. (bezorgde uitgaven v. klassieke schrijvers).
cascade, waterval.
Cascade Range (spr.: kèsk-ed-reendzj), N. Amer. bergketen a. d. kust v. d. Gr. Oceaan, in Oregon en Washington, door de riv. Columbia (Oregon) met watervallen doorsneden.
Kaschau, st. in Hong., a. d. Hernad; 26 D. I.
caseïne, (schk.) kaasstof. (zie **Campanië**).
Caserta, bpl. met 17 D. I. v. d. Ital. prov. C.
Cashmere (spr.: kèsj-mier), 1) O. I. hoogland onder Brl. gezag in den NW. Himalaya. C.-sjaals en C.-wol. d. i. 't haar der C.-geiten. 2) gekeperde stof v. kamwol; vgl. **Kasimir** numero 2.
Kasimir, 1) Poolsche vorsten, inz. K. III d. Gr. (de laatste der Piasten). 1333—70. 2) lichte stof v. fijn spinsel. Zie **Cashmere** numero 2.
casino, besloten gezelschap.
Kaujan, st. in Perzië, ligt ca. 900 met. boven de zee: aardb. '53.
Kaujgar, hpl. der Chin. prov. O. Turkestan a. d. riv. K.; 80 D. I.
Caspe, Sp. st. a. d. Ebro; 10 D. I.
Casper, 1) Joh. Ludw. C., 1796—'64, Dt. gnk., prof. te Berlijn, schreef een practisch handboek voor de gerechtelijke gnk. 2) C.-Roblesdiep, vaart in Fri., tuss. 't Bergumermeer en de Lauwers.
Caspisch, -e Zee, 't grootste binnenmeer der aarde, tuss. Eur. en Azië; daarin ontlasten zich Wolga, Ural, Kuma, Terek, Kur; -e bergen, Z. uitloopers v. d. Kaukasus met de -e poorten (bergpassen). (schrijver.
Cass (Lewis), 1782—'66, N. Amer. stm., genl. en
Kassand-er (-ros), zoon v. Antipater, was kon. v. Macedonië 315—297 v. Chr.; **-ra**, voorspellingen doende (doch geen geloof vindende) dtr. v. Priamus.
Cassas (Louis François), 1756—'27, Fr. landsch.-schilder en bwk.
cassatie, 1) ontzetting of wegjaging uit 's lands dienst. 2) vernietiging van een vonnis (Hof v. C., hoogste gerechtshof).

cassave, brood v. d. knolvormigen maniokwortel.

Cassel, st. met 64 D. I. a. d. Fulda, in de (sedert '66 Pruis.) prov. Hessen-Nassau. In de nabijheid 't kasteel Wilhelmshöhe, waar ('70—'71) Nap. III krijgsgevangen zat.

Cassini, eene familie Fr. sterrenkundigen: 1) **Giov.** Dominico C. (1625—1712) ontdekte 4 manen v. Saturnus. 2) Zijn zoon Jacques C. (1677—1756). 3) Diens zoon Cesar C. de Thury (1714—84), begon de topographische opneming v. Fra., die voltooid werd door 4) zijn zoon Jean Domin. C (1748—'45).

Cassiodorus (Magnus Aurelius), 468—562, Ital. geschsch. tijdens de Gotische overheersching.

Cassius, 1) Cajus C. Longinus, 44 v. Chr. praetor, † 42 bij Philippi. (Zie **Brutus** numero 2.) 2) C. Parmensis, d. i. C. van Parma, een der moordenaars van Cesar, werd 31 v. Chr. ter dood gebracht. (Pommeren.

Cassoeben, et. Wendische volksstam in NO.

cassonade, slechts één keer geraffineerde suiker.

castagnetten, (muz.) klappertjes, klaphoutjes.

Castagno (Andr. del), 1406—77, Ital. hist.-schilder.

Castalia, (Gri. fab.) 1) eene bronnimf. 2) eene aan de Muzen gewijde bron.

Castanos y Aragones (F. X.), † '52, Sp. stm. en vhr., versloeg '08 de Franschen bij Baylen, en werd '43 voogd over de kng.

caste, erfelijke stand, beperkt tot sommige familiën, welker leden tevens beperkt zijn in de keuze v. een beroep; **-n-indeeling,** inz. in Indië (zie **Brahmanen, Paria**); **-n-geest.**

Kastel. Zie **Mainz.**

kastelein, oudt. slotvoogd, kasteelbewaarder; tegw. herbergier.

Kasteleyn (P. J.), 1746—94, Nederl. dichter.

Castelli (Ign.), 1781—'62, zeer gewild Dt. hum. schrijver te Weenen; ook i. d. Or. tongval.

Castil-ië, een vn. dl. v. Spanje (zie **Aragon**), door de **-iaansche** gebergten gescheiden in Oud- en Nieuw-C.; de bewoners heeten Castiliaanen.

Castlereagh (Henry, viscount), 1769—'22, versch. malen Engl. minister, sedert '12 de ziel der coalitie tegen Nap. I, sedert '21 markies v. Londonderry, als reactionnair gehaat, † door zelfmoord.

Kästner (Abr. Gotthelf), 1719—1800, Dt. **wsk.** en puntdichter.

Castor, 1) Zie **Dioskuren;** ook eene ster in de Tweelingen. 2) Zie **bever; -eüm,** bevergeil.

castr-aat, gesnedene, inz. sopraanzanger; **-atie,** de kunstbewerking v. **-eeren,** d. i. van de teelballen berooven.

Castrén (Matthias Alex.), '13—'52, Finsch taalgeleerde, prof. te Helsingfors.

Castres, Fr. st. a. d. Agout; 22 D. I.

Kastri. Zie **Delphi.**

Castricum, d. in N. Holl., 2 u. v. Beverwijk.

Kastro, hpl. v. h. eil. Lesbos; 15 D. I.; '67 aardb. 2) hpl. v. h. eil. Chios; 13 D. I.; 2 vuurtorens.

Castro, 1) Inez de C., gmln. v. prins Pedro I Portugal, werd 1355 op last v. d. koning (haren behuwdvader) v. h. leven beroofd.

2) Joao de C., † 1548, Port. vhr. en zeevaarder, leverde 1540 eene beschrijving v. d. Roode Zee.

castrum, Romeinsche legerplaats.

casuaris, een op den struisvogel gelijkende vogel in O. I. en Nieuw-Holland; (fig.) gulsbrok, verslindende veelvraat.

casuïst, kenner v.d. **-iek,** d. i. de kunst om gewetensbezwaren uit den weg te ruimen.

casus, (Lat.) geval, (tlk.) naamval; C.-belli (C.- foederis, enz.) geval dat aanleiding geeft tot een oorlog (tot een bondgenootschap, enz.)

catacomben, onderaardsche grafsteden, inz. te Rome, te Parijs, enz.

katafalk, verhevenheid, waarop de lijkkist of het praalbed v. een doode staat.

Catalani (Angelica), 1779—'49, ber. Ital. zangeres.

Catalaunische velden, bij Catalaunum. Zie **Aëtius** en **Châlons** 1.

catal-ogiseeren, opsommen in een **-ogus** of **-oog,** d. i. eene vakswijze of alphabetisch ingerichte lijst v. boeken-titels.

Catalonië, voorheen een prinsdom in NO. Spanje, omvatte de tegw. prov. Barcelona, Gerona, Tarragona en Lerida.

Catamarca, st. i. d. Argentijnsche rep.; 9 D. I.

Catania, eene versch. malen door aardb. verwoeste st. a. d. Etna; heeft 91 D. I. en (sedert 1445) unvt.; het is de hpl. der prov. C. op 't eil. Sicilië.

Catanzaro, kpst. met 17 D. I. in Calabrië, is hpl. der prov. C.

cataplasma, (hlk.) pap.

catapult, werpgeschut der ouden.

cataract, (adk.) waterval; (hlk.) grauwe staar.

catarrh-e, ontsteking v. h. slijmvlies; **-aal,** ontstaan door (of: gepaard met) ontsteking v. h. slijmvlies. (blik.

catastrophe, besliss**end** (of: noodlottig) oogen-

catech-ese (**-esis**), onderwijs door middel v. vragen en antwoorden, inz. i. d. geloofsleer; **-etiek,** de kunst om zulk onderwijs te geven, (ook) leiddraad daartoe; **-ismus,** vragenboek (leerboek met vragen en antwoorden) voor 't onderwijs in de geloofsleer; **-isatie,** les in de geloofsleer; **-iseeren,** les geven (**-iseermeester,** lesgever) in de geloofsleer; **-umeen,** pas aangenomen lidmaat in de kkl. gemeenschap. (bestist. stellig.

categor-ie, klasse, soort; **-isch,** bepaald.

Catel, 1) Charles Simon C., 1773—'30, Fr. comp. en schrijver over muz. 2) Ludw. Friedr. C., 1779—'29, Dt. bwk. 3) Zijn br. Frans C., 1778—'56, Dt. schilder.

Katendrecht, d. in Z. Holl. 2 u. v. Ridderkerk.

catgut, (Engl.) bij de antiseptische wondheelkunde dienende draden.

Catharin-a, 1) de heil. C., 1347—80, Dominicaner non, 1461 heil. verklaard. 2) C. v. Aragonië, 1483—1553, gmln. v. kon. Hendrik VIII v. Engld. (die eigenmachtig zijn huwelijk met haar deed ontbinden, om Anna Boleyn tot vrouw te kunnen nemen), bij hem moeder v. kng. Maria 1 de Bloeddorstige. 3) C. v. Medici, 1519—89, gmln. v. kon. Hendrik II v. Fra., moeder v. Frans II, Karel IX (zie **Bartholomeüsnacht**) en Hendrik III. 4) kei

zerinnen v. Rusland: a] C. I, 1679—1727, van geringe afkomst, werd ten laatste gmln. v. Peter d. Gr. en regeerende keizerin; b] C. II, 1729—96, gmln. v. keizer Peter III, en nadat deze vermoord was 1762 keizerin, eene wulpsche vrouw, maar regeerde krachtig en maakte Rusland grooter. 5) C. v. Bora (Zie **Bora**).

Catharinen, C.-archipel, Zie **Alcoeten**; C.-burg (C.-stad), Zie **Jekaterin**; C.-kanaal, Zie **Dwina.**

Cathcart (George), Engl. genl., sneuvelde '54 i. d. Krim-oorlog; bij beschreef de oorlogen v. '12 en '13.

kathed-er, leerstoel; **-raal,** bisschoppelijke hoofdkerk, domkerk.

Cathelineau (Jacques), 1759—93. opperbevelhebber der koningsgezinde Vendeeërs tegen 't revolutionaire Fra.; sneuvelde.

katheter, (hlk.) kunstmatige pisbuis; **-iseeren,** door middel v. d. k. urine aftappen.

Katholicismus, de algemeene Chri. geloofsleer; een **-iek,** een belijder v. h. K.; **-iken,** iets algemeens, b. v. 1) algemeen wbk., 2) algemeen (voor alles dienstig) geneesmiddel. enz.; **-ikos,** Armenische patriarch. De -ieke Kerk, de algemeene (Chri.) Kerk in tegenstelling v. d. ketterssche sekten; later ook inz. de R. K. Kerk, die den Paus als Opperpriester erkent, in tegenstelling v. d Gri.-katholieke (of Anatolische) Kerk. Zie ook **Oudkatholieken** en **Ronge.**

Catilina (Lucius Sergius), 108—62 v. Chr., hoofd eener samenzwering om de Rom. staatsregeling v. 63 v. Chr. omver te werpen (zie **Cicero**), sneuvelde aan 't hoofd der opstandelingen.

katjang, eene O. I. boon waarvan vele soorten; uit de „k. tunnah" (aardboon) wordt eene olie getrokken, die de Chineezen gebruiken als boter. (zen in Am.

Catlin (George), 1796—'72, beschreef zijne rei-

Katlyk, d. in Fri., anderhalf uur v. Heerenveen.

Cato, inz. Marcus Porcius C., 2 door hunne streng republikeinsche deugden ber. Rom. staatslieden: 1) C. Censorius (of C. Major, d. i. de Oude), 234—149 v. Chr., onverzoenlijke vijand v. Carthago. 2) C. Minor (d. i. de Jonge), 95—46 v. Chr., doodde zich zelf na Cesar's overwinning bij Thapsus in Utica (vandaar ook bijgn. Uticensis).

katoen, een weefsel uit de vezelstof (boomwol) in de zaadhuisjes v. d. katoenboom (Lat.: gossypium) in de zuidelijke staten v. d. N. Amer. Unie, op Java, in Hindostan en in Egypte. (geling des lichts.

katroptiek, (leer v. d.) weerkaatsing of spie-

Cats (Jacob), 1577—1660, geb. Zeeuw, Nederl. stm. (1636—51 raadpensionaris v. Holland), als kernachtig leerdichter klassiek, bijgn. „Vader Cats".

Kats, d. op 't Zeeuwsche eil. N. Beveland, anderhalf uur v. Kortgene. (3 D. I.

Cattaro, st. in Dalmatië, a. d. Adr. Zee;

Kattegat, zeeboezem tusa. Jutland en Zweden.

Katten, een dappere Oudgerm. volksstam in 't tegw. Hessen.

Kattendyke, d. in Zeel., ca. 2 u. v. Goes.

Cattermole (George), † '68, Engl. schilder.
Kattowitz, st. in 't **Pruis. reg.**-distr. Oppeln, 13 D. I.; mijnwezen.
Catullus(C.Val.),87—57 v.Chr.,Rom.lierdichter.
Catuljus. Zie **Lutatius.**
Katwoude, d. in N. Holl., bezuiden Edam.
Katwijk, 2 dorpen in Z. Holl., nl.: 1) K. a. d. Rijn (of K. -binnen), ruim 5 kwartier gaans v. Leiden. 2) K. aan Zee (of K.-buiten), ruim een kwartier gaans verder. (zie; veldslag '13.
Katzbach, zij-riv. v. d. Oder in Pruis. Sile-
Katzenellenbogen, oudt. een grfs., maakt thans dl. uit v. d. Pruis. prov. Hessen-Nassau.
Cauca, zij-riv. v. d. Magdalena-riv. in Z. Am.
Caucas-lië ('t -ische gouvt.-genl.), het door den **-us** doorsnedene gebied in Az. Rusland, gesplitst in Cis-C. en Trans-C.; -ische rassen, Indo-Europeanen, bergvolkeren; -ische oorlogen v. Rusland, zie **Schamyl**; -lsche Muur, zie **Derbend**; **-us,** hooggebergte op de landengte tuss. de Kaspische Zee en de Zwa. Z. (Zie **Elboroes**).
Cauchy (Aug.), 1789—'57, vn. **Fr. wsk.**
Caucig (Frans), 1742—'28, Dt. hist.-schilder.
Caudijnsch, van (uit, betreffende) de Samnitische st. Caudium; de **-e vorken,** bergpassen, befaamd door de vernedering, die de Romeinen ondergaan moesten, toen ze hier 321 v. Chr. door de Samnieten overwonnen waren.
Cauer (Emil), 1800--67, Dt. bh. Zijne twee zonen (Karl Ludwig en Robert) insgelijks bh.
Cauer (Ferd.), 1751—'31, Dt. tooneeldichter en comp. (en comp.
Cauffer (Eduard), '24—'74, Dt. lierdichter
Kauffmann, 1) Angelica K., 1741—'07, ber. hist.- en portret-schilderes. 2) Konstantijn v. K., '18—'82, ber. Russ. genl., maakte zich hoogst verdienstelijk door uitbreiding v. d. Russ. invloed in Centraal-Azië.
Kaulbach, 1) Wilh. v. K., '05—'74, ber. Dt. hist.-schilder. 2) Friedr. Aug. v. K., geb. '50, sedert '83 prof., en sedert '87 directeur der schilder-academie te Munchen.
Kaulbars (A. W. baron v.), geb. '44, Russ. genl., '82—'83 minister v. oorlog in Bulgarije, '86 na den val v. Alex. weder derwaarts gezonden, doch weldra teruggeroepen.
Kaunitz (Wenc. Ant., **prins** v.), 1711—94, ber. Or. stm., had vooral onder Maria Theresia den grootsten invloed.
kauri, kleine schelpsoort, die op sommige eilanden (b. v. op de Maldiven) door de inlanders als pasmunt gebruikt wordt.
caus-aal, oorzakelijk; **-aliteit,** oorzakelijk verband.
caus-erie, praatje; **-eur,** schrijver van onderhoudende opstellen over „een en ander"; **-euse,** sofa voor 2 personen.
kausjer, „rein" volgens de voorschriften der Mozaische wet.
Kausler (Frans v.), 1794—'48, Wurt. officier, schreef over krijgsgesch. en mil. onderwerpen.
Kauter (of Nieuw-Namen), d. in Zeel. (in Zeeuwsch Vlaanderen), gem. Clinge.
cautie, borgtocht.
Cavaignac (Eugène), '02—'57, **Fr. genl. en stm.**; '48 minister v. oorlog, **bloedig demper** v. d. Juni-opstand, moest als kandidaat voor 't pre-

sidentschap de plaats ruimen voor Lod. Napoleon (den lateren Nap. III).
cavalcade, ruiterschaar, optocht te paard.
Cavalcaselle (Giov.), geb. '20, Ital. kunstkenner, „Gesch. der Oudnederlandsche schilder-
cavalerie, ruiterij, paardenvolk. [kunst".
Cavanagh (Julia), '24—'77, Engl. rom.-schrijfster.
Cavanilles y Centi (Antonio), '05—'64, Sp. ge-
cavatine, (muz.) aria in eene opera. [schsch.
Cavedone (Giac.), 1577—1600, Ital. schilder.
Cavendish (Henry), 1731—'10, Engl. schk.
kaviaar, gezouten kuit v. steur en v. eenige andere vischsoorten: de beste is die uit Astrakan. (nen-riv.
Caviana, eil. vóór de uitwatering der Amazo-
Cavite, vest. en zh. op 't eil. Luçon (een der Philippijnen), a. d. Baai v. Manilla; 5 D. I.
Cavour (Camille, grf. v.), '10—'61, ber. Ital. stm., aan wiens ministeriëel beleid Italië in de eerste plaats zijne eenheid te danken heeft.
Kawi, de oude schrijftaal der Javanen.
Cawnpore, verst. st. in Bri. Indië, a. d. Ganges; 120 D. I.
Caxamarca, st. in Peru; 12 D. I. (drukker.
Caxton (Wm.), 1412—92, was de eerste Engl. boek-
Cayenne, hst. v. Fr. Guyana, a. d. mond der riv. C., als deportatie-oord berucht door zijn moordend klimaat; C.-peper, Sp. peper.
Caylus (A. P. Ch. de Tubières, grf. v.), 1692—1765, Fr. schilder en graveur, en schrijver over kunst.
Cazembe, een Afr. rijk; hst. Luconda.
cazique, oudt. titel der stamhoofden v. d. Indianen in Am.
Kazinczy (Frans), 1759—'31, Hong. dichter en rom.-schr., zat lang gevangen wegens samenzwering. (en dichter; werd onthoofd.
Cazotte (Jacq.), 1720—92, geestig Fr. schrijver;
kazuifel, zeker gewaad der R. K. priesters.
Kean, ber. Engl. tooneelspelers: 1) Edmund K., 1787—'33. Zijn zoon 2) Charles K., '11—'68. Diens vrouw 3) Ellen K., '05—'80.
Keats (John), 1795—'21, Engl. dichter.
Kecskemét, st. met 45 D. I. in 't Hong. com. Pest. i. d. K.-er heide. (Gorinchem.
Kedichem (of Kekum), d. in Z.Holl., 1 u v.
Kediri, hpl. der res. K. op Java, a. d. riv. K.
Kedron, (bijb.) eene beek in Palestina.
Keerkringen, twee denkbeeldige parallel-cirkels getrokken op de oppervlakte der aarde, op $23\frac{1}{2}$ graad ten N. en ten Z. van de Evennachtslijn: die op het noordelijk halfrond heet Kreefts-k., die op het zuidelijk halfrond heet Steenboks-k.; Keerkringslanden, de landen die tuss. die beide cirkels liggen: heete luchtstreek.
Kees, 1) verkort voor Cornelis. 2) scheldnaam, dien de Prinsgezinden (laatste helft 18e eeuw) aan de Patriotten gaven. 3) keeshond.
kegel, (wsk.) rechthoekige driehoek, wentelend om de zijde van een rechthoek; **-pop,** een der houten poppen v. h. **-spel**; (wsk.)-**snede,** kromme lijn waarmee een kegel door een plat vlak wordt gesneden.
Kehl, st. in Baden, a. d. Rijn, t. o. Straatsburg; 2 a 3 D. I.
Keil, 1) Joh. Georg K., 1781—'57, Dt. dichter. 2) E. K., '14—'78, boekhandelaar te Leipzig

en stichter v. h. heel de wereld door bekende tijdschrift „Gartenlaube".

Keilschrift. Zie **Spijkerschrift.**

Keiser (Reinh.), 1673—1739, Dt. opera-comp.

Keith, 2 br. uit Schl., in dienst v. Fred. d. Gr. 1) **George**, Earl K., 1685—1778 († te Potsdam). 2) **Jac.**, 1696—1758, veldmaarschalk, sneuvelde tegen de Oostenrijkers bij Hochkirch.

Keizer, hoogste titel voor eenen vorst (vgl. **Cesar**); **-rijk**, een staat met een keizer a. h. hoofd. **Keizerlijken**, 1) keizersgezinden. 2) troepen v. d. (inz. Or.) keizer. (in de vlk.

Keizerssnede, gevaarlijkste kunstbewerking

Kekerdom, d. in Geld., 2 u. v. Nijmegen.

Kekrops, oudste kon. v. Attika, uit Egypte.

Kekum. Zie **Kedichem.**

Kelaï, hst. v. Beloedzjistan.

Kelheim, st. in Neder-Beieren, a. d. Altmühl, met het prachtige monument „Bevrijdingshalle" op den Michaelsberg.

Keller, 1) Adalb. K., '12—'83, Dt. ltk., germanist, prof. te Tubingen. 2) Ferd. K., geb. '12, Dt. hist. -schilder.

Kellermann (F. Ch. v.), 1735—'20, Fr. msk. (v. Saks. afkomst, doch sedert 1752 in Fr. dienst), was 1794 opperbevelhebber in de Alpen; hij was verheven tot htg. v. Valmy.

Kellgren (Joh. Henr.), 1751—95. Zw. dichter, was geheimschrijver v. Gustaaf III.

Kelp, ruwe soda, verkregen uit verbranding van zeegras.

Kelt, voor-historisch werktuig (bijl) van steen en brons in de paalwoningen.

Kelt-en (Celten), een oud Indo-germ. volk hoofdzakelijk in Gallië en Britannië (vgl. **Wales, Bretagne**), wijd verbreid, doch als zelfstandig volk bijna verdwenen; **-iberiërs**, in de oudheid de bevolking v. Centraal Spanje, ontstaan uit vermenging v. d. inheemsche Iberiërs met de derwaarts verhuisde Kelten.

Kemble, 1) Engl tooneelspelers: *a*] John Philip K. (1757—'23); *b*] zijne zuster Sarah K. (mevrouw Siddons), 1755—'31, vn, treurspelspeelster; *c*] beider br. Charles K. (1775—'54); *d*]de dtr. v. Charles: Frances Anne K. (mevrouw Butler), geb. '09, in '73 te Philadelphia, ook schrijfster. 2) John Mitchell K., zoon v. Charles K., '07—'57, Engl. geschsch. en taalkenner.

Kemenade, d. i. kamer waar gestookt kan worden, zoo noemde men in de midd.-eeuw. eene slaapkamer. (schr.

Kemény (Sigm., baron), '16—'75, Hong. rom.

Kemp (Corn.), † 1587, Fri. geschsch.

Kempelen (Wolfgang v.), Hong. edelman, uitv. v. twee automaten (een die sprak, en een die schaak speelde).

Kempen, 1) d. bij Keulen, geb.-pl. v. Thomas a Kempis. 2) de K. (of K.-land) eene onvruchtbare landstreek, gedeeltelijk Belg., gedeeltelijk Nederl. (prov. N.Br.).

Kempis (Thomas a). Zie **Thomas** numero 3.

Kempher (Gerardus), † 1737, Nederl. geschsch. en dichter.

Kempten, st. met 14 D. I., handel en nijverheid a. d. Iller, in 't Beier. reg.-distr. Zwaben.

Kenau. Zie **Hasselaar.**

Kendal (of Kirkby), st. met 14 D. I. i. h. Engl.

grfs. Westmoreland; de lakenweverij is daar et. door Nederlanders overgebracht.
Kennedy, 1) Grace K., 1782—'25, Engl. rom.-schrijfster. 2) John Pendleton K., 19e eeuw, N. Amer. rom.-schr.: schreef ook over stk.
kennelijk onvermogen, toestand v. iem. wiens boedel gerechtelijk onder een curator gesteld is, dewijl hij buiten staat was zijne schuldeischers te voldoen.
Kennemerland, de landstreek tuss. Haarlem en Alkmaar; de bew. heetten et. Kennemers.
Kenotaph. Zie **Cen . . . .**
Kensington, een dl. v. Londen, met 122 D. I.
Kent, 1) grfs. in ZO. Engld., hpl. Maidstone. Versch. Engl. prinsen v. d. bloede droegen den titel „grf. v. K.", b.v. de vader v. kng. Victoria (Edward, htg. v. K.; hij was de zoon v. kon. George III). 2) William K., 1685—1748, was de eerste, die zgn. Engl. tuinen aanlegde; hij beoefende ook schilder- en bwk.
Kentaur. Zie **Cen . . . .**
Kentucky, 1) zij-riv. v. d. Ohio. 2) naar die riv. gen. N.Amer. Unie-staat (hst. Frankfort; vroeger Louisville).
Kephalonia. Zie **Ceph . . . .**
Kepler (Joh.), 1571—1630, ber. Dt. strk., ontdekte de wetten v. d. beweging der planeten (K.-sche wetten).
Keppel, 2 dorpen in Geld., nl. Hoog-K. en Laag-K., beiden dicht bij Hummelo.
Kératry (Aug. Hilarion de), 1769—'59, Fr. stm., bestreed Karel X, was aanhanger van Lod. Filips, en schreef novellen en verhalen.
Kerberos. Zie **Cerb . . . .**
Kerckhoff (P. J. v.) '13—'76, Nederl. schk., prof. eerst te Gron., toen te Utr., mede-ontwerper v. eene „Pharmacopoea Neerlandica".
Kerckhoven (P. F. v.), '18—'57, Vlm. ltk., rom.-schr. en dichter.
kerfstok, een stokje, et. bij winkeliers in gebruik, om van een klant, die op krediet kwam koopen, telkens door er kerfjes in te snijden, het bedrag van zijne schuld aan te teekenen; vandaar de uitdrukking „veel op zijn k. hebben", d. i. veel op zijn geweten hebben.
Kerguelen's land, een onbewoond eil. i. d. Ind. Oceaan, 1772 ontdekt door I. J. de Kerguelen Tremarec (Fr. zeevaarder, geb. 1745, † 1787). In '74 werd op K. de doorgang v. d. planeet Venus waargenomen.
kerk, 1) gebouw, waar de Christenen hunne godsdienstoefeningen houden. 2) gemeenschap van al de belijders van het Christendom. 3) de Geestelijkheid t. o. den Staat; **-vaders,** theologen uit den eersten tijd v. h. Christendom, van wier uitspraken de R. K. Kerk het gezag erkent; **-vergadering,** zie **concilie.**
Kerkelijke Staat, van 755 tot '70 een staat in Italië onder het wereldlijk gezag v. d. Paus (in de hst. Rome). Door den Frankischen kon. Pepijn den Korte gest. (vlg. **Patrimonium**), en in den loop der eeuwen telkens door nieuw grondgebied vergroot, daalde het aanzien v. d. K. S. aanmerkelijk tijdens de Fr. rev. v. 1789; en in 1799 moest de Paus vluchten, en werd de K. S. herschapen in eene „Romeinsche Republiek". In 1800 als K. S. hersteld onder Pius VII, doch '08 bij Fra. ingelijfd,

werd de K. S. opnieuw hersteld '14; in '48 en '49 werden de opstanden (tegen Pius IX) met behulp v. d. Fransche wapenen gedempt; doch in '60 verloor de K. S., door de veroveringen v. Garibaldi, het grootste dl. van zijn grondgebied, en in '70 werd ook het overige (hoofdzakelijk Rome) bij het konkr. Italië ingelijfd.

Kerkrade (of Kerkraede), d. in Lbg., 1 u. v. Heerlen: steenkoolgroeven.

Kerkwerve, d. in Zeel., 1 u. v. Zierikzee.

Kerkwijk, d. in Geld., 1 u. v. Zalt-Bommel.

Kerman, hpl. der Perz. prov. K.

Kermanzija, hpl. (met 33 D. I.) v. d. Perz. prov. Koerdistan.

kermes, eene roode verfstof (Zie **karmozijn**), inz. de k.-bessen, dat wil zeggen de gedroogde lichamen der op den k.-eik levende k.-schildluizen (coccus ilicis).

kermis, feesttijd, van lieverlede ontaard in losbandigheid en daarom in de laatste helft der 19e eeuw in de meeste voorname steden v. ons land afgeschaft; 2) fooi bij die gelegenheid aan ondergeschikten gegeven; **-bed**, een nachtleger, op den vloer gespreid.

Kern (Joh. Hendr. Caspar), geb. '33, Nederl. taalgeleerde. '63—'65 prof. in 't Skr. te Benares in Bri. Indië, toen prof. te Leiden.

Kerner (Andr. Just.), 1786—'62, Dt. dichter en rom.-schr., was magnetiseerend gnh.

Kerry, 1) grfs. in ZW. Ierland (bijgn. „Ierseh Zwitserland"); hpl. Tralee, 2) kerry-soep, toebereid met kerry (khoera, khura), zijnde een mengsel van de tot poeder gebrachte aromatische bladeren van verschillende Oostersche [planten.

kerspel, parochie.

Kerthemy. Zie **Benkert.**

Kertsj, 1) de O. landtong v. d. Krim, a. d. Straat v. K. (tuss. de Zee v. Azof en de Zwa. Z.). 2) de havenstad K. (i. d. Krim-oorlog '55 verwoest) telt thans met Jenikale 22 D. I.

kervel, 1) tuin-k., eene gewaardeerde soepgroente. 2) dolle k. (de gevlekte scheerling) eene giftplant.

Kessel, 1) d. in Lbg. a. d. Maas, ca. 3 u. v. Venlo. 2) d. in N.Br., 2 u. v. Osch. 3) **van** K., eene Vlm. schilders-fam.: *a*] Johan, 17e eeuw (landsch. en dieren), llg. v. Teniers; *b*] Johan, de Jonge, 1644—1708, portret- en hist.-schilder a. h. Sp. hof; *c*] Ferdinand, † 1696, door kon. Johan III Sobieski in den Poolschen adelstand verheven: *d*] Hiëronymus, 16e eeuw; *e*] Nicolaas, 1684—1711, neef v. Ferdinand v. K. 4) Theodoor v. K., 17e eeuw, Vlm. graveur. [Nederl. bh.

Kessels (Matthias), geb. 1784, † te Rome '36, **Kesteloot**, 1) Jac. Lod. K., 1778—'52, Vlm. gnk. en ltk., prof. te Gent. 2) Peter Jac. K., '15—'71, Vlm. ltk. en dichter.

Kesteren, d. in Geld., 2 u. v. Tiel.

Keteldiep, een der monden v. d. IJsel, is sedert '40 de vn. waterweg v. Kampen naar de Zuiderzee. [dam.

Kethel (de), d. in Z. Holl., 1/2 u. v. Schie-

Ketteler (Wh. Em., vrijheer v.), '11—'77, werd '50 biss. v. Maintz, en was '71—'73 in den Rijksdag de ziel v. d. tegenstand tegen de bekende Pruis. Meiwetten.

ketter, v. h. standpunt der R. K. Kerk een harer leden, die eene door haar veroordeelde leerstelling omhelsd heeft: **-ij,** door de R.K. Kerk veroordeelde leerstelling.

kettlng-breuk. (rek.) waarvan de noemer ook weder eene breuk bevat; **-brug,** eene brug, die op kettingen rust; **-kogel,** twee door een ketting aan elkander verbondene kogels; **-rekening** (**-regel**),aaneengeschakelde evenredigheden.

Keudell (Rudolf v.), '06—'71, Dt. rom.-schr.

Keul-en, versterkte st. a. d. Rijn, i. d. Pruis. Rijnprov. (t. o. Deutz); 161 D. I.; -sche Dom, bouw begonnen 1248, voltooid '80; -sch reukwater („eau de Cologne"): -enaar, 1) inboorling of bewoner v. K., 2) groot schip met weinig diepgang voor de Rijnvaart.

keuper, K.-formatie, bovenste laag v. h. triasgebergte.

keurmede, midd.-eeuwsch recht v. d. landsvorst, om bij den dood van een zijner onderzaten uit diens nalatenschap voor zich het beste stuk te kiezen.

keurvorst, eene waardigheid in het Heilige Roomsche rijk (Zie **Duitschland**), die '06 werd opgeheven. Krachtens de Gouden Bul (1356) waren er 7, nl.: 3 abiss. (v. Maintz, v. Keulen en v. Trier) en 4 vorsten (v. d. Palts, v. Brandenburg, v. Saksen en v. Bohemen); later werd hun aantal grooter. De keurvorsten hadden uitsluitend het recht, om een koning voor het Heilige Roomsche rijk (d. i. het Duitsche rijk) te kiezen; zoodra die keus door den Paus was bekrachtigd, was de gekozen koning „keizer": feitelijk werd dus de keizer door de keurvorsten gekozen; al het grondgebied, dat onder elks gezag stond, heette **-endom.**

Kevelaar, vlek in de Dt. Rijnprov.; 2 a 3 D. I.; drukbezochte bedevaartplaats voor R. K.

kever = tor, een schildvleugelig insekt.

Kew (spr. : kjoe), d. bij Londen, met den rijksten bot. tuin v. heel de wereld.

Key (Willem), 1520—68, Nederl. schilder, stierf v. schrik, toen hem het over Egmond en Hoorne gevelde doodvonnis ter oore kwam.

Keyaert (Colijn), 16de eeuw, Vlm. dichter, droeg de bijnamen. „Colijn van Rijssele" en „Amorose Colijn".

Key-eilanden, eene groep in Nederl. O. I., bezuiden Nieuw-Guinea, res. Banda.

Keyser, 1) Hendrik de K., 1565—1621, Nederl. bwk. en bh. 2) Zijne drie zonen; *a*] Peter, bwk. (graftomben); *b*] Thomas, 1595—1679, portretschilder; *c*] Willem, 1603—70, landsch.- en bloemenschilder. 3) Theodorus of Dirk de K., geb. in 't laatst der 16e eeuw, † omstr. 1660, Nederl. schilder. 4) Nicaise de K., geb. '13, ber. Belg. hist.-schilder, sedert '55 directeur der Antwerpsche academie.

Kh. = Ch in Oostersche namen en woorden, b. v. Khaiber, Zie **Chaiber**: khan (of chan), prins; khanaat, prinsdom; Khartoem, Zie **Chartoem**; khedive (of chedive), onderkoning v. Egypte (zie **Ismaïl**); Khiwa (of Chiwa, hst. v. d. Russ. vazalstaat Kh. in Turkistan a. d. benedenloop v. d. rfv. Amoe-Darja; Khokand (of Chokand), hpl. v. d. Russ. prov.

Kh. (of Ferghana) in Turkistan, ligt a. d. Sir-Darja; Khorassan (of Chorasan), bergland in O. Iran; Khyber (of Khaiber). Zie **Chaiber.**

Khaf-foeng, st. in China a. d. Hoang-ho, 200 D. I., is de hpl. der prov. Honan; de Joden in China hebben te K. hunne hoofd-synagoge.

Khevenhüller (Ludw. Andr., grf. v.), 1683—1744, Or. gnl., bevocht met voordeel de Turken, en veroverde 1742 Beieren.

Kiachta, kpst. in Siberië, nabij de Chineesche grens; 5 D. I.

Kiang, twee prov. v. China: 1) **K.-si** (d. i. het W. v. d. riv.), hpl. Nantajang-toe; 2) **K.-soe** (d. i. veelheid van rivieren;, hpl. Nanking.

Kid. (Engl.) geitenleder.

Kidderminster, Engl. st. in Worcester, a. d. Stour; 24 D. I.; K.-tapijten.

Kiel, 1) versterkte st. in 't Pruis. reg.-distr. Sleeswijk, a. d. belangrijke K.-er (oorlogs-) haven; 52 D. I. 2) naam van versch. voorwerpen, b.v.: a] de onderste balk van een zeeschip; b] soort van wijd linnen mouwvest, meestal blauw. 3) Friedr. K., '21—'85, vn. Dt. comp., inz. contrapunktist.

Kienswaard. Zie **Kimswerd.**

Kienhout, in veengronden voorkomend fossiel dennenhout.

Kien-long, van 1725 tot 1786 keizer v. China, voerde versch. oorlogen, doch bevorderde kunst en wetenschap.

Kiepert (Heinr.), geb. '18, vn. Dt. geo. en kaartenteekenaar, sedert '59 prof. te Berlijn.

Kiesewetter (R. G.), 1773—'50, Dt. schrijver over geschiedenis der muziek.

Kiesling (Leop.), 1770—'27, Or. bh.

Kiew, versterkte kpst. met 127 D. I. en unvt. a. d. Dnjepr, hpl. v. h. Russ. gouvt. K.

kikvorsch, een springend diertje, dat zoowel in het water als op het land leeft; de achterdijën (kikvorschenbilletjes) zijn alleen voor de tafel van lekkerbekken bestemd (inz. in Fra. en België); -gezwel, (hlk.) een waterachtig gezwel onder de tong. Zie **Muis.**

kil, inham, die eene riv. maakt landwaarts in. De „Dordtsche kil", vaarwater tuss. het eil. v. Dordrecht en de Hoeksche Waard.

Kildare, grfs. in Ierland, prov. Leinster; hpl. Athy; in K. ligt het „Bog of Allen" (een veen van grooten omvang).

Kilia, noordelijkste uitwaterings-arm v. d. Donau, sedert '78 grensscheiding tuss. Rusland en Rumenië.

Killaan, 1) eigenlijk Cornelis van Kiel of Cornelis Abts, 1528—1607, Vlm. taalkundige, schrijver van een ber. wbk., was corrector ter drukkerij van Plantijn te Antwerpen. 2) de heilige K., Schotsch evangelie-prediker in Beieren, was de eerste bisс. v. Wurtzburg, en onderging 689 den marteldood.

Kilima Ndzjaro („Sneeuwberg"), de hoogste bekende berg v. Afr., in 't bergland Djagga, 3° Z. breedte.

Kilkenny, hpl. (met 17 D. I.) v. h. Iersche grfs. K., prov. Leinster, a. d. Nore.

killen, (zeew.) de zeilen zóó laten hangen, dat ze geen wind vangen kunnen. (Ayr.

Kilmarnock, zeestad (25 D. I.) in 't Sch. grfs.

kilo, vóór den naam der maat-eenheid = „dui-

zend"; en verkort voor **kilogram** = „dubbel oud pond".

kim = gezichteinder; **-dulking**, lager-stelling van den horizon, dan men dien heeft waargenomen, daar men dien door een gezichtsbedrog, hetwelk een gevolg is van de straalbreking, hooger waant te zien, dan hij werkelijk is.

Kimbren. Zie **Cim...**

Kimchi (David), † 1240, Joodsch geleerde in Provence, schreef boeken over 't Hebreeuwsch.

Kimon. Zie **Cim...**

Kimswerd (of Kiemswaard), d. in Fri., 2 u. v. Bolsward. (**quina.**

kina, het bekende koortswerende middel. Zie

Kinburn, eene kle. Russ. vest. a. d. Zwa. Z., bestrijkt den mond v. d. Dnjepr: '55—'56 was K. in de macht der Franschen. (Stonehaven.

Kincardine, Sch. grfs. a. d. Noordzee; hpl.

Kind, 1) Joh. Friedr. K., 1768—'43, Dt. dichter en schrijver, leverde den tekst voor de opera „der Freischütz". 2) Zijne dtr. Roswitha K., '14—'43, Dt. dichteres.

Kinderdijk (de), dijk in Z. Holl., langs de Noord, gem. Alblasserdam, dus genaamd ter gedachtenis, dat daar bij den St.-Elizabethsvloed 1421 eene wieg kwam aandrijven, waarin men een kind vond, dat nog leefde.

Kinderman (Jan Christiaan), '04—'76, Nederl. ltk. (pseud. Chonia), was predikant.

kinderziekte, (gnk.) de pokken.

Kingo (Thomas), 1634—1703, Deen. dichter.

King's (d. i. „des konings"): 1) - Bench, Zie **Queen's Bench.** 2) - County, Iersch grfs., prov. Leinster; hpl. Tullamore.

Kingsley, 2 br., beiden Engl. rom.-schr.: Charles K. ('19—'75) en Henry K. ('30—'76).

Kingston, 1) hst. (met 37 D. I.) v. h. eil. Jamaica, a. d. Atl. O. 2) st. met 14 D. I. in Canada, a. h. Ontario-meer. 3) st. met 20 D. I. in Engld. a. d. Teems (gen. K. upon **Thames**).

Kingstone upon Hull. Zie **Hull.**

Kingstown, havenstad en bpl. (18 D. I.) in Ierland, a. d. Baai v. Dublin.

Kinkel, 1) Joh. Gottfr. K., '15—'82, Dt. dichter, zat wegens deelneming a. d. Bad. opstand '49—'50 gevangen, doch ontvluchtte (zie **Scheurtz**), werd prof. v. d. gesch. der kunst te Zurich. 2) Zijne vrouw (geb. Johanna Mockel), '10—'58, Dt. rom.-schrijfster. 3) Het woord „kinkel" wordt in onze taal gebezigd voor „lomp en onbehouwen mensch".

Kinker (Joh.), 1764—'45, Nederl. ltk. en dichter, '14—'30 prof. te Luik.

kinkhoest, een kwaadaardige **hoest, waardoor** vnl. kinderen aangetast worden.

kino, 't gedroogde sap v. d. Amer. **zeedruif,** is een samentrekkend middel i. d. gnk.

Kinrose, hpl. v. h. Sch. grfs. K., **waarin het** schoone meer Leven.

Kinsbergen (Jan Hendr. v.), 1735—'19, Nederl. adm., streed 1781 bij Doggersbank, en verdedigde 1793 Holland tegen de Franschen. Hij schreef de „Grondbeginselen der zee-tactiek", en werd '16 in den adelstand verheven.

Kinschot (Casp. v.), 1622—49, Nederl. ltk. en Lat. dichter.

Kintzig (Kinzig), 1) in Baden zij-riv. v. d. Rijn. 2) in Hessen-Nassau zij-riv. v. d. Main.

Kioe-sioe, Jap. eil.; hpl. Nagasaki.
kiosk, 1) Tu. buitentje of tuinhuisje. 2) winkeltje voor den verkoop v. dagbladen, enz.
Kioto (Miako), st. op 't Jap. eil. Nipon; 239 D. I.; duizend Boeddha-tempels; academie; bibl.
Kirchhoff (Gust. Rob.), '24—'87, Dt. schk. en natuurkundige, sedert '75 prof. te Berlijn, ontdekte (met Bunsen) de spectraal-analyse.
Kirgiesen, een nomadenvolk v. d. Mongoolschen stam in Az. Rusland, in de K.-steppe, nl.: de kle. horde (Orenburger K.), de middelste (Siberische K.), en de groote (i. d. prov. Semipalatinsk a. d. Irtysj); ze zijn Mah. en spreken een Tu. tongval.
Kirkby. Zie **Kendal.** (hpl. K. a. d. Dee.
Kirkcudbright, grfs. in ZW. Schl., met de
Kirke. Zie **Circe.**
Kirnberger (Joh.), 1721—**83**, Dt. comp., viool-virtuoos, organist en ber. als schrijver over de theorie der muz. (likeur.
kirschwasser, uit kersenpitten gedistilleerd
Kisfaludy, 2 br., Hong. dichters: 1) Sandor K., 1772—'44 (lierdichter). 2) Karoly K., 1788—'30 (dram. dichter).
Kizil-Irmak (de Halys der Ouden), riv. in Kle. Azië, mondt in de Zwa. *Z.*
Kisjenew, hpl. v. h. Russ. gouvt. Bessarabië, a. d. Byk; 112 D. I.
Kislar-Aga, opperste bewaker v. d. harem.
Kiss (Aug.), '02—'65, ber. Dt. beeldhouwer (Amazonengroep, enz.). (dram. dichter.
Kisselius (Joh.), 1778—'56, Nederl. lier- en
Kissingen, ber. bpl. a. d. Frankische Saale in Beieren; 4 D. I.
Kist, 1) Wm. K., 1758—'41, Nederl. ltk., geschiedkundige en rom.-schr. 2) Zijn br. Ewald K., 1761—'22, theo. en kanselredenaar. 3) Hun neef Nic. Christ. K., 1793—'59, theo. prof. te Leiden. 4) Florentius Corn. K. (zoon v. Ewald), 1796—'83, redigeerde '44—'52 't muzikale tijdschrift „Caecilia".
kistdam, eene waterkeering, bestaande uit planken, die, tusschen ingeheide palen aangebracht, eene soort van kist vormen, welke gevuld wordt met klei-aarde.
Kistna (of Krisjna), eene zichi. d. Golf v. Bengalen ontlastende riv. in Voor-Indië.
Kitzingen, st. in Beieren, a. d. Main; 7 D. I.
kiwi, een vogel zonder vleugelen op Nieuw-Zeeland, k. genoemd naar het geluid dat hij maakt.
kjökken-möddings, d. i. „keuken-afval" v. d. maaltijden der menschen uit den steentijd (schelpschalen en beenderen v. dieren).
kjölen, Skandinavische gebergten.
Klaaswaal, d. in Z. Holl., 1½ u. v. Oud-Beierland.
Clackmannan, grfs. in Z. Schl.
Kladderadatsch, hum.-satiriek weekblad te Berlijn sedert '48. (rijker en dichter.
Claerbout (Joost), 17e eeuw, Zeeuwsch rede-
Claessens, 1) Anton C., 16e eeuw, Vlm. schilder. 2) Lamb. Ant. C., 1764—'34, Vlm. graveur.
Klagenfurt, hst. v. Kärnthen; 19 D. I.
clair-obscur (Ital.: chiaroscura), heldonker (schl., zie **Correggio, Rembrandt**).
Clairvaux, Fr. st. a. d. Aube; ruim 3 D. I; et. rijke abdij.

clairvoyan-ce, helderziendheid in den magnetischen slaap; **-te,** 1) vrouw, die in den magnetischen slaap het verborgene ziet, 2) helpster van een kwakzalver met het magnetismus.

Clajus, 1) Joh. C., de Oude, 1530—92, Dt. taalgeleerde. 2) Joh. C., de Jonge, 1616—56, Dt. dichter. (als familie of stam.

clan, et. in de Schotsche hooglanden zooveel

Klapka (Georg), geb. '20, ber. dapper Hong. genl., moest '49, nadat Görgei de wapenen nedergelegd had, in Komorn capituleeren; '67 lid v. d. Rijksdag.

klapper, 1) zwermer, voetzoeker, 2) (Vlm.) prater, babbelaar; **-boom, en -olie,** Zie **kokospalm.** 3) alphabetisch register.

Clapperton (Hugh), 1788—'27, Engl. reiziger in Afr. en reisbeschrijver.

Klaproth, 1) Mart. Heinr. K., 1743—'17, Dt. schk. 2) Zijn zoon Heinr. Jul. v. K., 1783—'35, ber. reiziger en kenner v. d. Az. talen.

claqu-e, bezoldigde toejuiching; **-eurs,** gehuurde toejuichers.

Klara-elf, d. i. Klara-rivier, in Nrw. en Zweden, ontlast zich in 't Wenernmeer.

Clare, 1) kuststreek i. d. Iersche prov. Munster; hpl. Ennis. 2) John Clare, bijgn. „de boer van Northamptonshire", 1783—'64, Engl. dichter, stierf krankzinnig.

Claremont, zomerverblijf bij Windsor; hier stierf '50 Lod. Filips, ex-kon. v. Fra.

Clarendon (Edw. Hyde, grf. v.), 1609—74, Engl. stm., medehelper 1660 om de Stuarts op den troon te herstellen, werd 1667 gebannen. Zijne dtr. Anna was de eerste gemln. v. kon.

Clarens. Zie **Montreux.** [Jacobus II.

claret, Engl. naam voor Bordeaux-wijn.

klarinet, (muz.) een blaas-instrument, 1699 uitgevonden door Denner te Neurenberg.

Clarissen, orde v. geestelijke zusters in Italië, gest. 1212 door de heilige Clara.

Clark (W. G.), '10—'41, geestig Amer. schrijver en dichter.

Clarke (Edw. Dan.), 1769—'22, Engl. reiziger en reisbeschrijver. (schilder.

Classer (Friedr. Aug.), '10—'45, Dt. landsch.-

klass-iek, als toonbeeld v. degelijkheid kunnende dienen; klassieke talen (Gri. en Lat.); klassieke schrijvers (dezulken, wier werken als k. beschouwd worden); **-ificatie,** indeeling in klassen; **-ificeeren,** in klassen indeelen.

Klattau, st. in Bohemen; 9 D. I.; vervaardiging v. ondergoed.

Claude Lorrain, eigenlijk Claude Gelée, 1600—82, uitstekend Fr. landsch.-schilder.

Claudius, 1) dikwijls in de Rom. gesch. genoemd, zie **Appisch;** ook de wegens 't verkrachten van de maagd Virginia 449 v. Chr. afgezette decemvir; en de Rom. keizer 41—54 (zie **Agrippina, Messalina**). 2) Matthias C., 1743—'15, pop. Dt. schrijver („Asmus" of „de Wandsbecker Bode").

Clauren (Heinr.). Zie **Heun.**

Klausenburg, hpl. (met 30 D. I. en unvt.) v. h. com. K., a. d. Kle. Szamos.

Klausthal, st. in 't Hartzgebergte (landdrost Hildesheim); mijnwezen; 9 D. I.

clausule, 1) bepaling, 2) beding, **voorwaarde.**

klauwzeer, besmettelijke ziekte onder het rundvee, inz. onder de schapen.
klaventhamer, houten hamer, die op schepen gebruikt wordt bij het breeuwen.
Clavijo y Fayardo (José), 1730—'06, Sp. geleerde, duelleerde met Beaumarchais, en is de hoofdpersoon in een drama v. Göthe.
Clay, 1) Henry C., 1777—'52, Amer. stm., zocht de slavernij te beperken tot de Zuidelijke staten der N.Amer. Unie. 2) Zijn neef Cassius Marcellus C., geb. '10, werkte mede tot de afschaffing v. d. slavernij.
Kleanthes, Gri. wijsgeer, grondlegger v. d. leer der Stoïcijnen.
Clearinghouse (spr.: klier-ing-hous), „vereffeningsbank" te Londen, waar de bankiers met wissels elkanders vorderingen voldoen.
Kleber (Jean Bapt.), 1753—1800, geb. te Straatsburg (stb. aldaar), dapper Fr. genl., inz. in Egypte, waar hij het opperbevel overnam van Bonaparte, in 1800 bij Heliopolis eene ovw. bevocht, doch vermoord werd.
Kleef. Zie **Cleve.**
Cleef (Jan v.), 1646—1716, Nederl. hist.-schilder.
Klein, 1) Joh. Ad. K., 1792—'75, Dt. dieren- en landsch.-schilder. 2) Bernh. K., 1793—'32, Dt. comp. 3) Jul. Leop. K., '04—'76, schreef eene „Gesch. v. h. drama".
Klein-Azië (Asia Minor), 't gr. sch.-eil. van Voor-Azië, tuss. de Midd. Z. en de Zwa. Z.; Az. Turkijë.
Kleine (Maria Johanna), geb. Gartman, '46—'85, vn. Nederl. tooneelspeelster, onderwijzeres a. d. tooneelschool.
Klein-Rusland (in tegenstelling met **Gr.** Rusland), ZW.Rusland met de gouvernementen Kiew, Charkow, Tsjernigow en Poltawa.
Kleist, 1) Heinr. v. K., 1777—'11, vn. Dt. schrijver (drama's en novellen), † door zelfmoord. 2) Zie **Leidsche flesch.**
Clemens, naam v. 14 (en 3 schismatieke) Pausen, inz. C. XIV (Zie **Ganganelli**).
Clement, 1) Jacob C., † omstr. 1565, Nederl. comp., kapelmeester v. Karel V. 2) Jacques C., 1564—89, Dominicaner monnik, werd de moordenaar v. Hendrik III v. Fra.
Clementi, 1) Prospero de C., eigenlijk Spani, † 1584, Ital. bh. en bwk. 2) Muzio C., 1752—'32, Ital. comp. en ber. pianist.
Klencke (Ph. Fr. H.), '13—'81, Dt. gnk. en rom.-schr. (pseud. H. v. Malßitz).
Klengel, 1) Joh. Christ. K., 1751—'24, Dt. landsch.-schilder en graveur. 2) Zijn zoon Aug. Alex. K., 1783—'52, Dt. pianist, organist en comp. (bouwwerken te Munchen.
Klentze (Leo. v.), 1784—'64, Dt. bwk.; fraaie
Kleobulus, † 560 v. Chr., tiran v. Lindus, een der 7 wijzen v. Gri.
Kleomedes, Gri. wsk. 4e eeuw na Chr.
Kleomenes, eenige kon. v. Sparta, o. a. C. III, die de wetten v. Lycurgus herstelde, en 220 v. Chr. stierf door zelfmoord.
Kleon, leerkooper en volksmenner te Athene, dreef den oorlog met Sparta door, en sneuvelde 422 v. Chr. bij Amphipolis.
Kleopatra, 60—30 v. Chr., Egypt. kng., boeleerde met Cicero en met M. Antonius; zij stierf door zelfmoord.

kleptom-aan, iem. die lijdende is aan **-anie,** d. i. de aangeborene ziekelijke neiging om te stelen.

Clerc (Jean le), 1657—1736, theo., philosoof en schrijver uit Geneve, prof. der Remonstranten te Amst.

Clercq, 1) Nicolaas de C., † omstr. 1620, boekverkooper en geschsch. te Delft. 2) Willem de C., 1795—'44, ber. Nederl. improvisator. 3) Pieter le C., 1692—1759. Nederl. geschiedkundige, natuurkenner en dichter.

Clerezij (Bisschoppelijke), het kerkgenootschap der Oud-Roomschen. Zie **Jansenius.**

cler-icaal, van (of in den geest van) den **-us,** d. i. de geestelijkheid.

Klerk (Reinier de), 1710—80, was van 1777 tot 1780 gouverneur-genl. v. O. I., en stichtte 1778 het Bataviaasch genootschap.

Clermont, 1)naam v.Fr. steden,inz.: C.Ferrand, hpl. v. h. dep. Puy-de-Dôme; 43 D. I.: 1095 concilie.Zie**Kruistochten,Peter v.Amiens.** 2) Clerment-Tonnerre (Stanislas, grf. de), stemde in de Nat. Vergadering te Versailles vóór de Kroon, en werd 1792 door het gepeupel vermoord.

Kliesheim (Anton, vrijheer v.), '16—'84, Or. dichter i. d. volks-taal.

Kletke (Herm.), geb. '13, Dt. dichter (ook voor kinderen), redacteur v. d.„Vossische Zeitung."

Cletus, R. K. heilige, opvolger v. Petrus te Rome, † 93.

Cleve (of Kleef), 1) st. met 11 D. I. in de **Pruis.** Rijnprov., des zomers druk bezocht, vooral door Nederlanders; was et. de hst. v. h. zelfstandige htgd. C. 2) Johanna Constantia C., 1800—1822, Nederl. dichteres. 3) Joannes di C., 2e helft 16e eeuw, Nederl. comp., was kapelmeester v. keizer Maximiliaan II.

Cleveland, 1) havenstad in Ohio, a. h. Eriemeer; 160 D. I. 2) Grover C., geb. '37, '85—'88 pres. der N.Amer. Unie.

Kleverskerke, d. op 't Zeeuwsche eil. Walcheren, i. u. v. Middelburg.

Kleyn, 1) Joh. Petr. K., 1760—'05, Nederl. lierdichter, was raadsheer in 't gerechtshof v. Geld. 2) Zijne vrouw (geb. Antoinette Ockerse), 1763—'28, Nederl. dichteres. 3) Hun zoon P. Rud. K., 1785—'16, Nederl. teekenaar en schilder. (dram. dichter.

Klicpera (Wenceslas), 1792—'59, Czechisch

Clifford, 1) Rosamunde C., eene bijzit v. kon. Hendrik II v. Engld., werd 1173 vermoord. 2) Thomas C., 1630—74, Engl. stm., lid v. h. Kabaal-ministerie.

Clignett (Jac, Arn.), 1756—'27, ber. Nederl. taalgeleerde, was raadsheer in 't Haagsche gerechtshof.

Kilkspaan. Zie **Kneppelhout.** (drukking.

climax, telkens toenemende kracht van uit-

Klimmen, d. in Lbg., 1 u. v. Heerlen.

Klinge (of Clinge), d. in Zeel., a. d. Belg. grens. (dichter.

Klingemann (E. A. F.), 1777—'31, Dt. tooneel-

Klinger (Friedr. Max. v.), 1752—'31, Russ. luitenant-generaal en Dt. dichter, wiens drama „Sturm und Drang" (1776) aan het toenmalige ltk. tijdperk zijnen naam gaf.

Klingsor, naar luid v. d. overlevering een Hong. dichter en toovenaar, was scheidsrechter bij den zangwedstrijd op den Wartburg. (ziekbed en in 't ziekenhuis.

klinisch, onderwijs in de practische gnk. a. h.

klinkdicht = sonnet.

Klinkenberg (Dirk), 1709—99, Nederl. strk., astronoom v. Willem V, ontdekte 3 kometen. (gebakken straatsteen.

klinker, 1) klinkletter, vocaal. 2) baksteen,

Klintock (Leopold Mac), geb. '20, Iersch Noordpoolreiziger, ontdekte de overblijfselen der expeditie v. Franklin. (heldendicht.

Klio, (fab.) muze der Geschiedenis en v. h.

Clive (Rob., lord), 1725—74, dapper, geweldadig grondvester v. h. Bri. gezag in O. I., '65—'67 gouverneur aldaar, '72 aangeklaagd, wegens misbruik v. macht, doch vrijgesproken; schoot zich dood.

Clodius, 1) Christ. Aug. C., 1738—84, Dt. philosoof en dichter, prof. te Leipzig. 2) Zijn zoon Christ. Aug. Heinr. C., 1772—'36, Dt. schrijver en dichter.

Klodnitz, zij-riv. v. d. Oder in Silezië.

Kloetinge, d. in Zeel., 1/2 u. v. Goes.

Klöndal, vallei in 't Zwits. k. Glarus.

Clonmel, st. i. d. Iersche prov. Munster; 10

klooster (Het). Zie **Kloosterzande.** [D. I.

Kloosterburen, d. in Gron., 3 u. v. Onderdendam. (2 u. v. Hulst.

Kloosterzande (of Het Klooster), d. in Zeel.,

Cloots (Jean Bapt., baron de), een heethoofd in de gr. Fr. rev., eischte den dood van alle Dt. vorsten, en werd 1796 zelf onthoofd.

Klopstock (Fr. Gottl.), 1724—'03, Dt. dichter („Messiade"; „Oden").

Klosz (Joh. Georg Burkhard Frans), 1787—'54, Dt. geschsch. over de Vrijmetselarij.

Klotho, den levensdraad spinnende Schikgodin.

Klotz, 1) Christ. Adolf K., 1738—71, Dt. ltk. en prof. te Halle; twisten met Burmann en Lessing. 2) Matthias K., 1748—'21, Dt. portret- en landsch.-schilder. 3) Reinhold K., '07—'70, Dt. ltk., prof. te Leipzig.

Clovio (Giullo), bijgn. Macedo, 1498—1578, Ital. miniatuurschilder.

Clovis 1, liet na zijne bekeering tot het Christendom bijna al de leden van zijne familie ter dood brengen; † 511; Zie **Chlodwig.**

clown, hansworst.

Cluny (of Cluny), st. in Fra., a. d. Grosne; 5 D. I.; et. ber. Benedictijner abdij.

kluifhout, verlengstuk v. d. boegspriet.

kluisgaten, aan beide zijden v. d. voorsteven; de ankerketting gaat er doorheen.

Kluit (Adriaan), 1735—'07 Nederl. geschiedkundige en prof. te Leiden, kwam om het leven bij de ramp v. Leiden ('t springen v. h. kruitschip) in 1807.

kluiver, driekant zeil a. d. boegspriet.

kluizenaar, iem. die zich in de eenzaamheid heeft afgezonderd van de wereld, en eene **kluis** bewoont, d. i. eene eenvoudige beschutting tegen weer en wind, of zelfs eene grot of spelonk.

Klundert (de), stadje met 3 a 4 D. I. in N. Br., ca. 2 u. v. Zevenbergen. (vecht '71.

Cluse (la), Fr. st. a. d. Zwits. grens; ge-

Cluseret (Gust. Pierre), geb. '23, een Fr. communist, stookte '70 den opstand te Lyon aan.
Clyde, vn. riv. in Z. Schl.; Glasgow ligt a. d. C.
Kilju, 2 Nederl. dichters. 1) Hendrik Harmen (1773—'56) en 2) zijn br. Barend (1774—'29).
Klytemnestra, gmln. en moordenares v. Agamemnon, werd door haren zoon Orestes vermoord. (lijke liederen.
Knapp (Alb.), 1798—'64, Dt. dichter v. geeste-
Knaus (Ludwig), geb. '29, vn. Dt. genreschilder, sedert '74 prof. der academie te Berlijn. (bevriend met Göthe.
Knebel (Karl Ludw. v.), 1744—'34, Dt. dichter,
Knechtsel. Zie **Knegsel.**
knees (= prins), adelijke titel in Rusland.
Knegsel (of Knechtsel), d. in N. Br., ca. 3 u. v. Oirschot.
Kneller (Gottfried), 1648—1723, Dt. portretschilder; de Engl. kon. George I schonk hem den titel v. baronet.
Kneppelhout (Joh.) '14—'85, Nederl. ltk., schreef ook onder 't pseud. Klikspaan.
Kniehis, berg-engte in 't N. dl. v. h. Zwarte Woud (of Schwartzwald).
Knigge (Ad. v.), 1752—96, Dt. schrijver („Over den omgang met menschen").
knight, (Engl. titel) ridder.
Knille (Otto), '32—'83, Dt. hist.-schilder.
Knipphausen, et. eene aan de graven v. Bentinck toebehoorende heerlijkheid in Oldenburg. a. d. Jahde.
Knipperdolling, een der hoofden v. d. Wederdoopers te Munster, was scherprechter onder Jan van Leiden, en werd zelf 1534 op eene barbaarsche wijze ter dood gebracht.
Knobelsdorf (Hans, vrijheer v.), 1697—1753, vriend v. Fred. d. Gr., bouwde Sanssouci.
knoet, 1) eene zweep met knoopen, waarmede voorheen in Rusland de lijfstraffen voltrokken werden; in '63 is de knoetstraf afgeschaft. 2) Zie **Kanut.**
Knollendam, d. in N. Holl., a. d. Zaan, 2 u. v. Purmerend.
Knowles (James Sheridan), 1784—'62, Engl. dram. dichter en novellen-schrijver.
Knownothings, naam eener partij, die „niets weten" wil van 't verleenen van gelijke rechten aan niet-inboorlingen (oorspronkelijk in N.-Am. '61—'65).
Knox (John), 1505—72, kkl. hervormer v. Schl.
Knut. Zie **Kanut.**
Knijpe (de), Zie **Brongerge.**
coadjutor, adjunct v. een biss.
coaguleeren = stollen.
coalitie, aaneensluiting tegen eenen gemeenschappelijken tegenstander; c.-ministerie, gevormd uit versch. partijen; recht v. c., b.v.: v. d. werklieden tegen de werkgevers.
Coanza, riv. in Z. Guinea, W. kust v. Afr.
Cobbett (William), 1762—'35, Engl. schrijver onder 't pseud. Peter Porcupine.
Cobden (Richard), '04—'65, ber. volkshuishoudkundige, vrijhandelaar en vriend v. d. vrede. Zie **Manchester** 1.
Cobell, Nederl. schilders: 1) Hendrik C. (1751—82); zijn br. Jan (een vn. teekenaar) was de vader van 2) Jan C. (1800—38); en 3) Jan C.

(1788—'14), **was een neef v. d. teekenaar; hij schilderde landsch. en dieren; † krankzinnig.**

Cobet (Carel Gabriël), '13—'89, Nederl. prof. te Leiden, ber. kenner v. d. doode talen.

Cobija (of Port la Mar), havenstad v. Bolivia, a. d. Stillen Oceaan; ca. 3 D. I.

Koblentz, versterkte st. in de Pruis. Rijnprov., a. d. uitwatering v. d. Moezel in den Rijn; 31 D. I. Zie **Ehrenbreitstein,**

Koburg, hst. v. h. htgd. Saksen-K., a. d. Itz; 16 D. I.; vgl. **Gotha; Ferdinand** 6.

Cocagne, 1) Land v. C., Luilekkerland. 2) C.-mast, houten paal, veelal met vet besmeerd, aan welks top prijzen opgehangen zijn, die de beste mastklimmers machtig trachten te worden (bij volks-vermakelijkheden).

Coccejanen, 2e helft 17e eeuw eene kkl. partij, gevormd door den Nederl. theo. Johannes Coccejus (1603—69), den tegenstander van Voetius.

Koch (Rob.), geb. '43, Dt. gnk., ontdekker v. d. bacillus comma, sedert '85 prof. a. d. univ. v. Berlijn. (dichter.

Kochanowski (Jan), 1532—84, Poolsch

cochenille eene op de c.-plant (cactus cochenillifer) levende schildluis (coccus cacti), en daaruit kostelijke roode verfstof.

Kocher, zij-rivier v. d. Neckar, in Wurtemberg.

Cochinchina, sedert '67 Fr. kol. a. d. ZO. kust v. Achter-Indië; zetel v. d. gouverneur in Saigon; c.-hoen (c.-kip), **zeer vruchtbaar** voor de hoenderteelt.

Cochlaeus (Joh.), 1479—1552, **Dt. geleerde,** vinnig bestrijder v. Luther.

Köchly (Herm.), '15—'76, vn. Dt. philoloog.

Cochrane, twee Engl. adm.: 1) Alex. Thom. Blair C. (1775 — '60). 2) Zijn zoon Thom. John C. (geb. 1789). Wijders 3) Alex Dundas Baillie C., geb. '13, zoon v. no. 2, Engl. stm. (conservatief) en **rom.-schr.** 4) John Dundas C., † '25, **neef v. no. 1, was kapitein** der Engl. marine, en **vermaard** door zijne voetreizen.

Kock, 1) Theod. de K., 1650—1720, ijverend voor de R. K. kerk in Ned. 2) Gerard. Theod. de K., 1733—'08, Nederl. theo. en dichter. 3) Hendrik de C., '04—'42, predikant te Ulrum in Gron., **legde** '34 den grond v. h. kerkgenootschap der Afgescheidenen. 4) Ch. Paul de K., 1794—'71, geboren Nederlander, zeer vruchtbaar **en** veelgelezen Fr. rom.-schr te Parijs (lossen trant). (v. Maarssen

Kockengen (of Kokengen), d. in Utr., ca. 2 u.

Cocles (Horatius). Zie **Horatius no. 2.**

cocon, tonnetje dat de zijworm om zich heen spint als die eene pop wordt.

cocotte, elegant hoertje.

Cocytus (Kokytos), zij-riv. v. d. Acheron.

Codde (Pieter), 1648—1710, was **R. K. abiss.** v. Utr., doch werd 1702 afgezet, door Theod. de Kock beschuldigd v. Jansenismus.

cod-e (Fr. = codex, Lat.) wetboek; C. Napoléon, '04 door Nap. I uitgevaardigd, waarin C. civil (Burgerlijk wetboek) en C. pénal (wetboek v. Strafrecht); **-ificatie,** samenvoeging **v. wetten tot een geheel; -ificeeren,** tot een stelsel van **wetgeving** brengen.

codicil, later toevoegsel aan een testament.

Codrington, 1) Edw. C., 1770—'51, Engl. adm.,

bevocht '27 eene ovw. bij Navarino op de Turken.

Codrus, † 1068 v. Chr., laatste kon. v. Athene.

Kogban, riv. in Z. Rusland, ontlast, zich i. d. Zee v. Azof en i. d. Zwa. Z.

Koeberger (Wenceslas), 1560—1630, Belg. bwk. en hofschilder v. Albertus van Or. te Brussel.

Koedijk, d. in N.Holl., 1 u. v. Alkmaar.

coëfficiënt, (wsk.) vermenigvuldiger.

Coehoorn (Menno v.), 1641—1704, Nederl. vestingbouwkundige, uitv. v. h. naar hem genoemde C.-mortier.

Koeka (of Koekaua), hst. (met 60 D. I.) v. h. Soedaneesche rijk Bornoe.

Koekange (of Kokkange), d. in Drente, ca. 2 u. v. Meppel.

Koekkoek, 1) Joh. Herm. K., 1778—'51, Nederl. schilder. 2) Zijne vier zonen, allen schilder: *a*] Bernh. Corn. ('03—'62); *b*] Joh. ('11—'31); *c*] Marinus Adr., en *d*] Hermanus.

koekoek, 1) de bekende trekvogel, die eieren legt in de nesten v. andere vogels. 2) eene soort van lichtraam of vallicht.

koelie, Chin. veld-arbeider in Nederl. O. I.

Coëllo, twee Sp. schilders: 1) Alonzo Sanchez C. († 1590) en 2) Claudio C. († 1693).

Koem, et. bloeiende st. i. d. Perz. prov. Irak-Adzjemi, destijds 100 D. I. (tegw. slechts 10 D.).

Koema, riv. in Z. Rusl., mondt i. d. Kaspische Zee, doch is bij felle droogte waterloos.

koemis. Zie **kumis.**

Koen (Jan Pieterszoon), 1587—1629, werd 1617 gouverneur-genl. v. Nederl. O. I., en stichtte 1619 Batavia.

Koenen (Hendr. Jac.), '09—'74, Nederl. lk., geschiedkundige en dichter.

Koenraad, inz. 1) Dt. kon.: *a*] K. I (911—18); *b*] K. II. de Salïër (1024—39), bemachtigde Burgundië; *c*] K. III, de eerste Hohenstaufe, 1138—52. deed 1147—48 eenen kruistocht; *d*] K. IV, 1237—54, veroverde Napels (1253); hij was de vader v. Konradijn van Zwaben. 2) K., 22e biss. v. Utr., werd 1099 in zijn paleis vermoord. 3) K. v. Hochstaden, 1238—61, abiss. v. Keulen, door wiens krachtige bemoeiingen een begin werd gemaakt met het bouwen v. d. Keulschen Dom. 4) K. v. Marburg, een Dominicaner monnik, was biechtvader v. Elizabeth v. Thuringen en een ijverig jachtmaker op ketters, doch werd 1233 door eenige edellieden vermoord. 5) drie Middelhoogdt. dichters: *a*] K Pfaffe ('t Roelandslied 1130); *b*] K. Fleck (13e eeuw, Flores en Blanchefleur); *c*] K. v. Würtzburg († 1287 te Bazel, veelzijdig ontwikkeld en vruchtbaar dichter). 6) K. v. Megenberg, 1309—74, Dt. schrijver („Buch der Natur": eene algemeene natuurlijke his-

Koenradijn, Zie **Konradijn.** [torie).

Koepang, hst. v. h. onder Nederl. gezag staande konkr. K. op 't eil. Timor.

Koer (Kur), riv. in Russ. Transcaucasië ontlast zich i. d. Kaspische Zee.

Koerden en **Koerdistan.** Zie **Kurden.**

Koerilen, eil. Zie **Kurilen.** (Mitau.

Koerland, Russ. gouvt. a. d. Oostzee; hpl.

Koersk (Kursk), kpst. en hpl. v. h. gouvt. K. (Eur. Rusland) met 32 D. I., a. d. vereeniging der riv. Koer en Toeskara (Tuskara).

koesso, (pha.) middel om lintwormen te dooden.
Koetahia, st. Zie **Kutahia.**
Koetaïs, st. Zie **Kutaïs.**
Koetei (of K. Lama), hst. v. d. Maleischen staat K. (Z. en O. afdeeling v. Borneo).
Koetsjoek-Kainardzji, ten ZO. v. Silistria, een Tu. stadje, waar 1774 de vrede tuss. Turkije en Rusland gesloten werd.
koevoet, ijzeren hefboom met gespleten klauw.
Koevorden, st. met 3 D. I. in Drente, voorheen eene belangrijke vesting.
Koewacht, d. in Zeel., 2 u. v. Hulst.
kof (kofschip), een tweemaster met breeden achtersteven.
koffervisch, zwemt in de Keerkrings-zeeën.
kog (kogschip), midd.-eeuw. koopvaardij- (ook wel oorlogs-) schip.
Cogels (Joz. Karel), 1785—'31, Vlm. schilder.
cogito, ergo sum, d. i. „ik denk, dus besta ik", de grondslag der wijsbegeerte v. Descartes.
cognaat. Zie **agnaat.**
Cognac, 1) Fr. st. met 15 D. I. a. d. Charente. 2) fijne soort brandewijn.
Cogniet (Léon), 1794—'80, Fr. hist.-schilder.
cognossement, vrachtbrief voor een koopvaardijschip.
Koheleth, (Hebr.) „de Prediker" in 't O. T.
coheste, samenhang, aaneensluiting.
kohier, register v. d. aanslag i. d. belasting.
Kohinoor, d. i. „berg des lichts", de groote diamant, in bezit bij de kng. v. Engld.
Kohl (Joh. Georg), '08—'78, Dt. beschrijver v. reizen.
Köhler, 1) Christ. K., geb. '08, Dt. hist.-schilder. 2) Ludw. K., '19—'62, Dt. dichter en rom.-schr. 3) Louis K., geb. '20, Dt. comp. en schrijver over muz. 4) Joh. H. Rud. K., Nederl. genl., '73 † in de 1e Atjeh-expeditie.
Kohlhase (Hans), de held in een verhaal v. Heinrich von Kleist; was een koopman te Berlijn, wiens paarden gestolen waren door jonker Gunther v. Zaschwitz, en die 1540 te Berlijn werd geradbraakt.
cohorte, schaar, troep ('t 10e dl. v. een legioen).
Coïmbra, st. met 14 D. I. en unvt, a. d. Mondego, hpl. der Port. prov. Beira.
Kok (Jacobus), † 1788, Nederl. geschsch. („Vaderlandsch Woordenboek").
Kokengen. Zie **Kockengen.**
cokes, verkoolde, ontzwavelde steen- of bruinkool.
Kokkange. Zie **Koekange.**
coco, dropwater of zoethoutwater, in Parijs uitgevent („marchand de coco").
kokos-noot, (vrucht v. d. **-palm**) dient, rijpgeworden, tot voedsel, en levert, in onrijpen toestand, een smakelijk melksap; en het sap der bloemstengels levert den palmwijn. Uit de k. wordt ook de klapper-olie gewonnen; van het vezelachtig omkleedsel worden matten en dekkleeden vervaardigd. (cravat.
col, 1) nauwe berg-engte. 2) stropdas, staande
Koln, stadje met ca. duizend inw. op Russ. sch.-eil. K., tuss. de N. IJszee en de Witte Zee.
Kolb (Georg Friedr.), '08—'84, Beiersch democraat, schreef eene „gesch. der beschaving".
Colban (Marie Sophie), geb. Schmidt, '14—'84, Dt. rom.-schrijfster.
Kolbe, 1) Karl Wilh. K., 1757—'35, Dt. teeke-

naar en ltk. 2) Zijn neef Karl Wilh. K., 1780—'53, Dt. schilder. 3) Adolf Wilh. Herm. K., geb. '18, prof. eerst te Marburg, toen te Leipzig, ber. Dt. schk.

Kolberg, versterkte havenstad en hpl. in 't Pruis. reg.-distr. Köslin, a. d. Oostzee; 16 D. I. Zie **Nettelbeck.**

Colbert (Jean Bapt.), 1619—83, ber. Fr. stm., grondvester v. h. mercantiel stelsel, bevorderaar v. nijverheid, kph., koloniaalwezen en wetenschappen.

Colchagua, prov. v. Chili; hpl. San Fernando.

Colchester, havenstad met 28 D. I. in 't Engl. grfs. Essex, a. d. Colne, oestervangst.

Kolchis, Zie **Argo, Kutais, Phasis.**

Kölcsey (Frans), 1790—'38, Hong. ltk., schrijver en dichter.

coldcream (spr.: koold-kriem), zachte zalf (voor winterbuilen.

kolder, 1) (vea.) waterzucht in de hersenen. 2) oudt. eene soort van harnas, dat borst en rug bedekte.

Kolderveen, d. in Drente, 1 u. v. Meppel.

Kolderwolde, d. in Fri., 2 u. v. Hindeloopen.

Koldum. Zie **Koudum.**

Colebrooke (Henry Thom.), 1765—'37, Engl. ambtenaar in Indië, beoefende ijverig Indische taal- en ltk.

Coleridge (Sam. Taylor), 1772—'34, Engl. dichter. Ook zijn zoon (Hartley) en zijne dir. (Sarah) beoefenden de dichtkunst.

Kolhorn, d. in N.Holl., 2 u. v. Schagen.

kolibrie, door kleinheid en kleurenpracht vermaarde Amer. vogelsoort.

Coligny (Gaspard de Châtillon, grf. v.), 1517—72, adm. v. Fra., hoofd der Hugenoten, een der slachtoffers v. d. beruchten Bartholomeüsnacht.

Colima, een der staten v. d. rep. Mexico; de hst. C. met 24 D. I. staat a. d. vulcanischen Pico de C.

Collin (Alex.), 1532—1612, Vlm. bh. (fraaie graftomben te Innsbruck).

Kollin (of Kollin), st. in O. Bohemen, a. d. Elbe; 12 D. I.; 1757 bevochten de Oostenrijkers (onder vms. Daun) hier eene overwinning op Fred. d. Gr.

collatie. Recht van C., het recht, dat de Heer v. d. plaats heeft, om een predikant te benoemen.

collation, 1) tweede ontbijt. 2) tusschenmaal; **-eeren,** woordelijk oplezen ter vergelijking met het origineel.

Collatinus (Lucius Tarquinius), met Brutus consul, na de verdrijving v. d. laatsten kon. der Rom. Zie **Lucretia** en **Tarquinius.**

Collé (Charles), 1709—83, Fr. blijspeldichter.

collec-taneën, verzamelde aanteekeningen, citaten, enz., uit gelezene boeken en geschriften; **-te,** inzameling van giften in geld; **-teeren,** (geld) inzamelen. **-teur,** ambtenaar der Nederl. Staatsloterij; **-tie,** verzameling.

coll-ege, 1) al de leden gezamenlijk van eene vereeniging, die eene bepaalde opdracht heeft. 2) in Fra. zooveel als gymnasium. 3) cursus van eene Nederl. hoogeschool (c. loopen, de academische lessen bijwonen); **-egianten,** de leden eener kle. kkl. sekte ten tijde v. d. Remonstranten-vervolging.

colli, mrv. v. **collo.**
collier (spr.: kol-jee): 1) halssnoer, halsketting. 2) halsband. 3) John Payne C., geb. 1789, [Engl. ltk.
Collin. Zie **Kollin.**
Collin, 1) Heinr. Jos. von C., 1772—'09, Dt. tooneeldichter. 2) Zijn br. Matth. von C., 1779—'24. Dt. dichter. 3) Jean François C. d'Harleville, 1755—'06, Fr. dichter.
Collins, 1) William C., 1720— 56, Engl. dichter. 2) William C., 1787—'48, Engl. schilder. 3) William Wilkie C., zoon v. d. schilder, '24—'89. Engl. schrijver v. sensatie-romans.
collisie, botsing. (Berlijn.
Cölln a. d. Spree, 't oudste stadsgedeelte van
collo (mrv. colli), pakket, baal, zak, koffer, ton, enz. (één volgepakt voorwerp).
collodium, oplossing v. schietkatoen in æther (i. d. heelkunde, photographie, enz.).
colloquium, 1) samenspraak. 2) vormelijke redetwist, debat.
Collot d'Herbois (Jean Marie), 1750—96, Fr. terrorist, 1793 bloedig huishoudende te Lyon, bewerkte den val van Robespierre, doch werd zelf gebannen.
Kollum, d. in Fr., 3 u. v. Dokkum, vormt met **-erzwaag** (2 u. van Dokkum) en nog 5 andere dorpen de gem. Kollumerland-en-Nieuw-Kruisland.
Colman, twee Engl. tooneeldichters, vader en zoon: George C. (1733—94) en George C. Jr. (1762—'36). [67 D. I.; katoenspinnerijen.
Kolmar, st. i. d. Opper-Elzas, a. d. Lauch;
Köln (of Cöln), Dt. naam v. Keulen.
Cologne, Fr. naam v. Keulen.
Colombat de l'Isère, geb. 1800, Fr. gnk., stichtte een instituut om stamelaars van hun gebrek te genezen. (vendrek. als meestspecie.
colombine, 1) de geliefde van harlekijn. 2) dui-
Colombey-Nouilly. Zie **Metz.**
Colombo, hpl. v. Ceylon; 100 D. I.
Kolomea, st. in Galicië; 23 D. I. (19 D. I.
Kolomna (of Kolomensk), Russ. st. a.d. **Wolga**;
kolon, dubbele punt (als leesteeken).
kolonel, (mil.) overste.
kolon-ie, volkplanting, nederzetting (in plaatsnamen met C, b.v.: Colonia Agrippina, zie **Keulen**); **-iaal**, van (uit, voor, betreffende) eene kolonie, (als z. n.) soldaat, die aangeworven is om in eene kolonie dienst te doen; **-isatie**, aanlegging (**-iseeren**, aanleggen) tot volkplanting; **-ist**, iem. die zich in eene kolonie komt nederzetten.
Colonna, 1) een Ghibellijnsch geslacht in Italië, waaruit inz. Vittoria C. (1490—1547), Ital. dichteres. 2) Michele Angelo C., 1600—'87, Ital. fresco-schilder.
colonnade, zuilengang; overdekte gang, aan de eene zijde open, terwijl de bedekking op evenwijdig geplaatste pilaren of kolommen rust.
colonne, (Fr.) kolom; (mil.) colonne.
colophonium, vioolhars, het overblijvende bij de bereiding van terpentijn-olie.
coloquint (kolokwint), de bittere vrucht der c.-plant; ook het uit die vrucht bereide purgeermiddel.
Colorado, N. Amer. Unie-staat (sedert '76), tuss. Utah en Kansas; hst. Denver. Hier de in de Golf v. Californië uitloopende riv. C.;

C.-kever, insekt dat de aardappelplant verwoest. (schl.) kleurschakeering.
color-atuur, (muz.) toonschakeering; **-let,**
Colossae, oudt. st. in Phrygië, had reeds zeer vroeg eene christen-gemeente (zie in 't N. T. Paulus' zendbrief a. d. Colossenzen).
Kolosse-us, reusachtig stb. (K. v. Rhodos, 285 v. Chr.); **-aal,** reusachtig groot, (fig.) grootsch, weidsch; **-eüm,** eigenlijk 't (80 n. Chr. voltooide) gr. amphitheater te Rome (tegw. ruïne); (fig.) een groot en prachtig uitspannings-locaal.
colport-age, de daad van **-eeren,** d. i. inteekenaars of koopers opschommelen; **-eur,** iem. die colporteert. (over sociale onderwerpen.
Colquhoen (Patrick), 1745—'20, Sch. schrijver
Colt (Sam.), '14—'62, wkt., uitv. ('35)v.d.revolver.
Columbanus, de heilige, 550—615, Engl. apostel onder de Alemannen.
columbarium, 1) duiventil. 2) bij de oude Rom. een grafgewelf met nissen, waarin de urnen met de asch der dooden geplaatst waren.
Columbia, 1) bondsdistrict der N.Amer. Uniestaten met de bonds-hoofdstad Washington. 2) Britsch C., Engl. kolonie in N.Am., sedert '71 bij Canada; hst. Nieuw Westminster; de van hier komende gr. riv. Oregon wordt ook wel C. genoemd. (Vgl. **Cascade Range**). 3) hst. v. Z. Carolina, a. d. Congaree; 10 D. I. 4) De Vereenigde Staten van C., sedert '61 (vroeger de rep. Nieuw Granada) een bond v. 9 rep., ins. in NW. Zuid-Am., 831 D. vierk. km., 3 mn. bew.; bonds-hst. Bogota.
Columbus, 1) Christoph C., 1456—1506, ontdekte 1492 Amerika voor Spanje (de Italianen noemen hem Colombo, de Spanjaarden Colon). Zie **el.** 2) naam van steden, inz. de hst. van Ohio, a. d. Scioto; 52 D. I.
Kolyma, eene zich met 3 armen in de N. IJszee ontlastende riv. in Siberië,
Kolijn (Klaas), de gefingeerde naam van een nooit bestaan hebbende Egmonder monnik uit de 12e eeuw, die lang beschouwd werd als de schrijver van eene rijmkroniek, vervaardigd en voor echt uitgegeven door Reinier de Graaf, een graveur te Haarlem.
Colijnsplaat, d. op 't Zeeuwsche eil N. Beveland.
Kolywan, st. in Siberië, a. d. Ob; lood- en goudmijnen. (herdichter.
Kolzow (Alexei Wassiljewitsj), '09—'42. Russ.
Comanchen, Indianenstam in Texas en Mexico.
Comayagua, hst. v. Honduras; 35 D. I.
kombuis, scheepskeuken.
komedie, schouwburg, theater; comedie, blijspel.
komeet, een hemellichaam gelijkende op de planeten, doch van mindere dichtheid en met eene langere loopbaan.
Comenius (Joh. Amos Komensky), 1592—1671, Dt. pedagoog („Orbis pictus"), † te Naarden als biss. der Moravische broeders.
Comer-See, (Dt.) het Meer v. Como.
comfort, gemak; **-abie,** gemakkelijk.
komiek, lachwekkend; (als z. n.) tooneelspeler voor de lachwekkende rollen. (geschsch.
Comines (Phil. de), 1445—1509, Fr. stm. en
comitaat, distr. in Hongarije.
comité, zie **commissie** no. 2; in c. generaal, met gesloten deuren.

komma, een leesteeken; (gnk.) de k.-bacil of cholera-bacil, Zie **bacillus** en **Koch.**
kommaliewant, tafelgerei aanboord.
komman-dant, bevelvoerend officier; **-deeren**, 1) bevel voeren, 2) bevelen, gebieden; **-deur**, hoogste rang in eene ridderorde.
comman-ditair, 1) stille compagnon, vennootgeldschieter, 2) (van vennootschappen:) met een of meer dan één stillen compagnon; **-dite**, vennootschap van geldschieters, terwijl de zaak wordt gedreven door een door hen benoemden en bezoldigden directeur.
commen-taar, opheldering, toelichting, verklaring; **-arièren**, door omschrijving toelichten; **-ator**, schrijver van toelichtende aanteekeningen.
commerciëel, handels-, koophandels-.
commissie, 1) boodschap, 2) vereeniging van eenige personen, die aangewezen zijn om gezamenlijk eene bepaalde opdracht te volbrengen; **-handel**, handel voor rekening van een ander tegen genot van provisie (d. i. **-loon**).
commissionair, 1) koopman, die commissiehandel drijft. 2) boodschaploooper, besteller (in groote steden ten dienste van het publiek op pleinen en op hoeken van hoofdstraten te vinden).
commodore, officier der Bri. of der Amer. marine, tusschen kapitein en schout-bij-nacht.
Commodus (Lucius Ælius Aur.), van 180 tot 192 Rom. Keizer, een wreedaard, werd door een gladiator gedood.
commoner, (in Engld.) gemeene man, burgerman, niet-adellijke.
Common Prayer (Book of), [spreek uit: boek ov kom-un pree-er], de Agenda der Anglicaansche (Episcopale) Kerk.
commun, (Fr.) gemeen. (ook) gemeenschappelijk; **-aal**, gemeentelijk; **-ard**, aanhanger v. d. Parijsche Commune (in '71 eigenmachtig opgetredene socialistische gemeenteraad van Parijs); **-ero's** (of Zonen v. Padilla), de leden van een naar volksheerschappij strevend geheim genootschap in Spanje (1e helft 19e eeuw); **-icant**, avondmaalganger; **-icatie**, 1) mededeeling, 2) gemeenschap; **-icceren**, mededeelen; **-ie**, in de R.K.kerk dezelfde plechtigheid als het Avondmaal bij de Protestanten; **-ismus**, gemeenschap van goederen (**-ist**, voorstander daarvan; **-istisch**, daarnaar strevend of overhellend).
Komnenen, vorstelijk geslacht in Byzantium, 1057—1204, en van daar tot 1461 te Trebizonde. Zie ook **Anna** numero 12.
Como, hpl. (met 11 D. I) v. d. Ital. prov. C. (Lombardijë) a. h. Meer v. C. (Lago di Como).
Comonfort (Ygnacio), '12—'63, was '55—'58 pres. der Mex. rep., werd toen verdreven, † vermoord.
Comoren, eene groep eil. in de Straat v. (Mozambique (N. ingang).
Comorin (kaap), Z.punt v. Voor-Indië.
Komorn, st. met 16 D. I. op 't Donau-eiland Schütt, is de hpl. van het com. K.
Compaan (Klaas Gerritsz.), 1587—1637, Nederl. zeeschuimer.
comp-agnie, 1) onderdeel van een bataljon, 2) gezelschap; **-agnieschap**, vennootschap **-agnon**, 1) vennoot, deelgenoot, 2) metgezel

kompas, werktuig om door middel v. d. magneetnaald te bepalen waar men zich op de wereld bevindt. (baanheid.
compatib-el, vereenigbaar; **-iliteit,** vereenig-
compendium, kort begrip.
compens-atie, goedmaking, vergoeding; **-eeren,** goedmaken, vergoeden.
Komperf (Leop.), '22—'86, Dt. schrijver („Uit het Ghetto"). (bevoegdheid.
competen-t, 1) bevoegd, 2) behoorlijk; **-tie,**
Compiègne, st. in Fra., a. d. Oise; 13 D. I.
compl-eet, volledig, voltallig; **-ement,** aanvulsel; **-eteeren,** volledig (of voltallig) maken, aanvullen; **-etie,** volledig (of voltallig) making. (**-teeren,** begroeten.
complimen-t, 1) plichtpleging, 2) groet;
compo-neeren, op muz. brengen; **-nist,** toonzetter; **-sitie,** 1) toonzetting, 2) samenstelling, 3) metaalmengsel.
compost, samengestelde mestspecie.
compromis, (reht.) minnelijke schikking, (hist.) 't Verbond der Edelen.
compt-abel, rekenplichtig; **-abiliteit,** 1) rekenplichtigheid, 2) eene afdeeling v. algemeen bestuur.
Comte, 1) (Fr.) graaf. 2) Isidore Aug. C., 1798—'57, Fr. wsk. en philosoof, grondlegger v. h.
comtesse, (Fr.) gravin. [positivismus.
komijn, eene plant, die geurig zaad draagt, dat gebruikt wordt in de bereiding van Leidsche kaas.
concaaf, holrond (concaviteit, holrondheid); tegenstelling van **convex,** bolrond (convexiteit, bolrondheid).
concentrisch, 't zelfde middelpunt hebbende.
Concepcion, 1) st. in Chili, 20 D. I. 2) st. in Uruguay, 6 D. I. 3) st. in Paraguay, 3 D. I.
concep-t, ontwerp; **-tie,** ontvangenis.
conces-sie, vergunning; **-sionaris,** vergunning-hebber; **-sioneeren,** vergunning ver-
conchyliën, schaaldieren. [leenen.
concierge, huisbewaarder.
concil-ie, kerkvergadering; **-iant,** verzoenend.
conciplëeren, ontwerpen, opstellen.
conclave, vergadering (van kardinalen) om eenen Paus te kiezen.
concordaat, verdrag (tractaat) tuss. den Paus en 't gouvt. betreffende kkl. aangelegenheden.
concordantie, alphabetisch register van namen en woorden uit den Bijbel.
Concordia, eendracht.
concours, 1) wedstrijd. 2) opkomst van schuldeischers in een faillissement.
concreet, werkelijk bestaande; tegenstelling van abstract. (en vrouw; **-e,** bijzit.
concubin-aat, onwettige samenleving als man
Condamine (Ch. Marie de la), 1701—74, Fr. wsk. en wetensch. reiziger.
Condé, zijlinie v. h. Huis Bourbon (naar de 5 D. I tellende st. C. in 't Fr. dep. Nord, a. d. Schelde), inz. 1) Lod. I v. Bourbon, prins v. C., stichter van de linie, 1530—69, als aanvoerder van de Hugenoten bij Jarnac gevangen genomen en doodgeschoten. 2) Lod. II d. Gr. C., 1621—86 uitstekend vhr. (deelen.
condemn-atie, veroordeeling; **-eeren,** veroor-
condens-atie, verdichting, samenpersing; **-ator,** 1) werktuig om gas te verdichten tot

vloeistof, 2) een werktuig, 1793 uitgevonden door Volta, om zwakke sporen v. electriciteit te ontdekken; **-eeren**, verdichten, tot grootere dichtheid brengen.

Condillac (Étienne Bonnot de Mably), 1715—80, Fr. philosoof (sensualist).

conditi-o, voorwaarde, beding (C. sine qua non = onvermijdelijke, streng vereischte voorwaarde); **-oneeren**, 1) bedingen, 2) in ondergeschikte betrekking zijn; **-oneel**, voorwaardelijk; **-e**, 1) voorwaarde, beding, 2) ondergeschikte betrekking, 3) staat, toestand.

condol-entie, rouwbeklag; **-eeren**, medegevoel betuigen.

condor, 1) een stuk goudgeld in Chili en in Columbia (23 a 24 gulden). 2) grootste der roofvogels, grijpgier.

Condorcet (M. J. A. N. Caritat, markies v.), 1743—94 († door zelfmoord), Fr. philosoof, encyclopedist.

condottieri, in Italië (14e eeuw) aanvoerders (v. huurtroepen.

Konewka (Paul), '40—'71, vn. Dt. teekenaar en knipper v. silhouetten.

confederatie, statenbond.

confe-reeren, beraadslagen; **-rentie**, samenkomst ter beraadslaging.

confess-ie, geloofsbelijdenis; **-ioneel**, van (rakende) de geloofsbelijdenis.

confirm-atie, bevestiging; **-eeren**, bevestigen.

confis-catie, verbeurdverklaring; **-queeren**, verbeurd verklaren.

Confucius (Konfoetse), 550—479 v. Chr., uitstekend zedenmeester der Chineezen en stichter v. d. Chin. godsdienst.

kongeraal, zee-aal of zee-paling (5 a 6 voet lang).

congestie, ophooping van bloed.

conglomeraat, Zie **agglomeraat, breccia.**

Kongo, gr. Z. Afr. riv., in haren bovenloop door Livingstone (sedert '67), in haar geheel door Stanley (sedert '74) ontsloten, neemt het water van gr. zij-riv. en meren in zich op, en ontlast zich i. d. Atl. O. In 't **K.-bekken** stichtte de Internationale K.-maatschappij, onder de leiding v. kon. Leopold II v. België, den **K.-staat** als vrijhandels-gebied; erkende souverein sedert '85 Leopold II.

congregatie, vereeniging van geestelijken.

congres, vergadering ter bespreking van staatkundige of algemeene belangen.

Congrev-e (Sir William), 1772—'28, Engl. ingenieur en genl. der art., uitv. o. a. v. d. **-ische** pijlen (brandraketten) en v. d. -ischen druk (kleurendruk met samengestelde platen).

Coni (of Cuneo), Ital. st. in Piëmont; 23 D. I.

Konieh, Tu. st. in Kle. Azie; 30 D. I.; in '33 ovw. der Egyptenaars op de Turken.

coniferen, (pik.) naaldboomen.

König, 1) Friedr. K., 1774—'33, Dt. boekdrukker, uitv. (met A. F. Bauer) v. d. snelpers. 2) Heinr. Jos. K., 1790—'69, vn. Dt. rom.-schr. 3 Gust. K., '08—'69, Dt. schilder, inz. tafereelen uit de gesch. der Reformatie.

König-grätz, versterkte st. met 8 D.I. in Bohemen: '66 slag bij K.; **-stein**, st. met 4 D.I. in 't konkr. Saksen, a. d. Elbe, met de vest. K.-stein op eene 359 met. hooge zandsteenrots; **-stuhl**, bergtop bij Rhense i. d. Rijn-

prov. (linker Rijnoever); **hier werden de Dt. koningen gekozen.**

Königinhof, st. in N. Bohemen, a. d. Elbe, 7 D. I. Het „K.-er handschrift", een Oud-Boh. heldendicht ('17 naar men zegt door Hanke ontdekt).

Königs-berg. Zie **Koningsbergen; -hofen** (Jac. Twinger). 1346—1420, Dt. geschsch. (kroniik v. d. Elzas); **-hütte,** inz. st. in 't Pruis. reg.-distr. Oppeln; 32 D. I.; grootste Silezische ijzersmelterij; steenkolenmijn; **-mark,** *a*] Phil.Christoph, grf. v.K.,1662—94. Zw. vhr.; minnehandel met de keurvorstin v. Hannover; **op last v. krv. George I werd hij** vermoord; *b*] zijne zuster **Aurora, gravin v. K.,** 1669—1728, misleide minnares v. krv. August II v. Saksen, bij wien zijn moeder werd v. (d. lateren msk) Maurits v. Saksen; **-see, een meer in Beieren** (bij Berchtesgaden) a. d. O. voet v. d. Watzmann.

Konings-bergen. versterkte st. met 151 D. I a. d. Pregel, hpl. v. d. Pruis. prov. Oostpruisen, gest. 1255. kroonings-stad; unvt.; **-geel,** operment; **-water,** (schk.) mengsel v. zoutzuur en salpeterzuur. (pres. Madras.

Conjeveram, st. met 8 D. I. i. h. Bri. Ind.

Connaught, prov. in Ierland; hpl. Galway.

Connecticut, 1) voornaamste riv. der Staten v. Nieuw-Engld.; daarnaar 2) de N. Amer. unie-staat C. (hst. Hartford met 42 D. I.).

Connétable, et. in Fra. „kroonveldheer".

connossement, Zie **cognossement.**

Conon, Ath. vlootvoogd en vhr.. gaf 394 de nederlaag a. d. Spartanen; † 389 v. Chr.

Conquistadores, d. i. Veroveraars, de Spanjaarden die Am. veroverden van Californië af tot de Rio de la Plata.

Conrad (Fred. Wm.), 1800—70, vn. Nederl. ingenieur, stichtte '47 het Nederl. Instituut van **Konrad.** Zie **Koenraad.** [Ingenieurs.

Konradijn, inz. K. v. Zwaben (zoon v. Koenraad IV). laatste der Hohenstaufen, geb. 1252, na den slag bij Tagliacozzo 1268 op bevel v. Karel v. Anjou onthoofd.

Conring (Herman), 1606—81, Dt. geleerde, schrijver over gnk., hist. en staatsrecht.

Conscience (Hendrik), '12—'83, ber. Vlm. rom.-schr.

conciën-tie, ('s menschen) geweten; **-tieus,** gemoedelijk, volgens de goede inspraak v. h. geweten.

conscri-ptie, gedwongene lichting voor den krijgsdienst bij loting; **-t,** loteling.

consecratie, wijding.

conservatief, (stk.) behoudend, tegen nieuwigheden gekant, (als z. n.) behoudsman.

conservatoire, hoogeschool ter opleiding van toonkunstenaars (muz. en zang).

considerans, omschrijving van doel en strekking eener wet.

Considérant (Victor), geb. '08, Fr. socialist, aanhanger v. Fourier, '49—'69 in Texas.

consideratie, 1) aanzien des persoons. 2) toegevendheid, inschikkelijkheid; in c. nemen = in aanmerking nemen.

consignatie (in), met opdracht om (b. v. eene partij goederen) voor rekening van den afzender te verkoopen.

consistorie, vergadering van den kerkeraad; c.-kamer, de kamer, waar die vergaderingen gehouden worden.
console, sierlijk steunstuk van een balkon, een schoorteenmantel, enz.
consolid-atie, de daad van **-eeren**,, d. i. de middelen aanwijzen, waaruit de renten eener staatsschuld betaald zullen worden.
consonant, (tlk.) medeklinker.
constabel, in Engld. et. eene hooge waardigheid, ongeveer als die v. d. connétable in Fra.; tegw. zooveel als politie-dienaar.
Constans, 1) (Dt Constanz of Kostnitz), st. met 14 D. I. in Baden, a. h. Meer v. C. (zie **Bodensee**); concilie 1414—18; verbranding v. Huss en v. Hiëronymus v. Prang. 2) jongste zoon v. Constantijn d. Gr., regeerde 323—350 over een dl. des rijks; † vermoord.
Constantia, drie landgoederen in de Kaapkolonie, bij de Kaapstad; leveren den C.-wijn.
Constantine, st. in Algerië; 30 D. I.; '37 door de Franschen veroverd; hpl. der prov. C.
Constantinopel (Tu. Stamboel, het oude Byzantium), hst. v. Turkijé, met de voorsteden Pera en Galata 700 D. I.; gest. 568 v. Chr., werd 330 na Chr. hst. v. h. Rom. rijk, en 1453 Tu.
Constantinus, Zie **Constantijn.**
Constantius, 1) C. I Chlorus, Rom. keizer 292—306, vader v. Constantijn d. Gr. 2) C. II, † 361, zoon v. Constantijn d. Gr., werd 337 keizer v. het Oosten, 350 v. h. geheele rijk.
Constantijn, 1) naam v. eenige Rom. keizers, inz. C. I. d. Gr., regeerde 306—337, verhief Constantinopel tot hst., en begunstigde de uitbreiding v. h. Christendom. 2) Russ. grootvorsten: *a*) tweede zoon v. tzaar Paul I, was sthr. v. Polen, werd '25 uitgeroepen tot keizer, '30 uit Polen verdreven, † '31; *b*) zoon v. keizer Nicolaas, was sthr. v. Polen en pres. v. d. Rijksraad, doch werd '81 door keizer Alex. gebannen.
constellatie, (str.) sterrenbeeld.
constituante, i. d. gr. Fr. omwenteling het wetgevend lichaam. (-**toneel**, grondwettig.
constitut-ie, lichaamsgestel. (stk.) grondwet; **consul**, in 't oude Rome de om de 2 j. gekozene hoogste ambtbekleeders der rep.; daarnaar ook later, gewijzigd (b.v. in Fra. 1799—'04); tegw. in 't buitenland (inz. in koopsteden) aangesteld ambtenaar, om te waken voor de belangen v. h. door hem vertegenwoordigde land en volk; **-aat**, 1) consulschap, 2) ambtslocaal v. d. consul.
consul-t, gemeenschappelijk overleg v. twee of meer geneesheeren over de verdere behandeling van een zieke; **-teeren**, raadplegen.
cont-act, aanraking; **-agieus**, besmettelijk.
Contessa, 2 br. beiden Dt. dichter en novellen schrijver, nl.: Christian Jac. Salice C. (1767—'25) en Karl Wilh. Salice C. (1777—'25).
Conti, zijlinie van Condé, inz.: François C., 1664—1709, werd 1697 tot kon. v. Polen gekozen, doch moest wijken voor August II.
Continent, vasteland; **-aal**, vastelands- (continentaal stelsel v. Nap. I, '06. om Engéland v. alle handelsgemeenschap met Europa af te snijden).

contingent, bij te dragen (of bijgedragen) **aandeel.**
conto, rekening; c. corrente, rekening-courant.
contour, (schl.) omtrek.
contra-bande, smokkelwaar; **-seign,** medeteekening (v. staatsstukken) door een verantwoordelijk minister; **-ventie,** overtreding.
contre-mineeren, (kph.) speculeeren op daling; in de **-mine** zijn. (kph.) contremineeren, (fam.) juist het tegenovergestelde willen, dwarsdrijven. (tinggracht.
contrescarpe, buitenste glooiing v. d. ves-
contro-le, behoorlijk toezicht; **-leeren,** toezicht houden op den richtigen gang van zaken; **-leur,** 1) ambtenaar, die toezicht houdt op de boekingen en de kas van den ontvanger en op den dienst der kommiezen tegen wetsontduiking, 2) een hevel-barometer, uitgevonden door Christ. Huygens.
controverse, strijdvraag.
Contucci (Andrea). 1460—4529, Ital. schilder en bh., hoedde in zijne jeugd het vee.
conven-t, klooster; het heele c., (pop.) Jan en alleman: **-tie,** 1) overeenkomst, 2) (in Engld.) vergadering v. h Parlement zonder kon. (in Fra., 1792—95) vergadering der volksvertegenwoordigers (Nationale C.); **-tioneel,** op overeenkomst of op gewoonte berustende.
convergentie, (wsk.) gestadige nadering.
conver-sie, 1) verlaging v. d. rentevoet. 2) bekeering; **-teeren,** den rentevoet verlagen; **-tieten,** 6e eeuw, op mannelijken leeftijd monconvex. Zie **concaaf.** [nik gewordenen.
convoc-eeren, oproepen, bijeenroepen; **-atie,** oproeping om aan eene vergadering te komen deelnemen (-atie-biljet, beschrijvings-biljet tot dat einde). (scheepsmakelaar.
convooi, gewapend geleide; **-looper,** (kph.)
Koog, 1) d. in N.Holl., eil. Tessel. 2) K. a. d. Zaan, d. 1 u. v. Zaandam. 3) de K. Zie **Haag.**
Koogen (Leendert v. d.), 17e eeuw. Nederl. schilder.
Koogh (Adr. v. d.), 1796—'31, Nederl. schilder.
kooi, 1) voorwerp waarin men vogels, ook waarin men wilde dieren opgesloten houdt; eenden-k. waarin men wilde eenden vangt; schaaps-k. = schapenstal. 2) (zeew. en fam.), slaapplaats, nachtleger. 3) Wm. Bartel v. d. K., 1768—'36, Friesch portret-schilder.
Cook, inz. James C., 1728—79, ber. Engl. zeevaarder rondom de wereld, land-ontdekker (zie **Australië**), werd op Owaihi vermoord.
Koolaart (Elizabeth) geb. Hoofman, 1664—1736, Nederl. dichteres. Haar man (Pieter K.) werd door verkwisting doodarm.
Koornaaijk (de). Zie **Goudswaard.**
Cooper, 1) riv. op Nieuw-Holland. 2) James Fenimore C., 1789—'51, ber. N.Amer.rom.-schr.
coöpera-tie, samenwerking; **-tief,** samenwerkend.
coördinaten, bijeen behoorende grootheden.
Coornhert (Dk. Volkertsz.), 1522—90, Nederl. wijsgeer, humanist, schrijver en dichter.
Koosten (de), d. in Fri., 2 u. v. Bergum.
Kootwijk, d. in Geld., 3 u. v. Nijkerk.
copaïva-balsem, hars uit den Braz. **-boom.**
copal, eene soort hars, die op barnsteen gelijkt, levert vernis.

kopeke, (Russ. mtw.) = 2 centen Nederl.
Kopenhagen, versterkte hst. v. Denemarken, op de eilanden Seeland en Amager, a. d. Sond; 235 (met de voorsteden 273) D. I.; zeehaven; unvt.; konkl. residentie.
Copernic-us (Nic.), 1473—1543, stichter v. d. moderne strk. (-aansch wereld- of planetenstelsel), vgl. **Kepler.**
kopglas. Zie **koppen.**
Copiapo, st. in Chili; 12 D. I.
Kopisch (Aug.), 1799—'53, Dt. dichter en schilder.
Copland (James), geb. 1792, Engl. schrijver over gnk. (Dictionary of practical medicine).
Copley (John Singleton), 1750—'06, Engl. portret- en hist.-schilder.
Kopparberg. Zie **Falun.**
Coppée (Franç.), geb. '43, gevierd Fr. dichter.
koppel, 1) (mil.) sabelriem, draagriem waaraan de sabel hangt. 2) tweetal; (ook.) paar (Fr. couple). 3) troep, zwerm.
Köppen (Peter v.), 1793—'64, Russ. geleerde, schreef over oudheidkunde, adk., volkenkunde en statistiek v. Rusland.
koppen, 1) = hoofden, b. v. een schip bemand met 60 k.; -snellen, d.i. den vijand 't hoofd afsnijden in een oogwenk, nog in gebruik bij de Dajaks. 2) hlk. bewerking om door middel van een zoogenaand kopglas koppen te zetten, d. i. blaren op de huid te trekken.
Koppename, riv. in Suriname.
Koppermaandag (Koppertjesmaandag), de tweede Maandag in Januari, jaarlijksche feestdag voor alle boekdrukkersgezellen.
Kops (Willem), 1724—76, Nederl. ltk. („Gesch. der Rederijkers"). (Egyptenaren.
Kopt-en, chrl. afstammelingen v. d. oude
copulatie, (tnb.) veredeling v. vruchtboomen.
Coquimbo, prov. v. Chili; hpl. La Serena (14 D. I.)
Korach, kizn. v. Levi (Zie O. T.), smeedde met Dathan en Abiram eene samenzwering tegen Mozes, doch de aarde opende zich en verslond het onwaardige drietal.
Koraïs (Adamantinos), 1748—'33, geb. te Smirna, sedert 1788 geneesheer te Parijs (zie **Corray**), hoogst verdienstelijk geleerde wat betreft de Nieuwgriekse taal en nationaliteit.
Koran, de heil. Schrift der Mahomedanen (ook **al koran**). (Guyana.
Corantijn, grensriv. tuss. Nederl. en Engl.
Corato, st. i. d. Ital. prov. Napels; 28 D. I.
Corbière (Eduard), geb. 1793, Fr. dichter en
Corbinianus, de heilige, 680—730, een der eerste chrl. zendelingen en biss. in Beieren.
Corray, verfranschte naam v. **Koraïs.**
Corbulo (Cn. Dom.), Rom. vhr. ten tijde v. Nero, bracht de Friezen tot onderwerping.
Corday (Charlotte), 1769—93, eene Fr. heldin, vermoordde Marat in zijn bad, en werd geguillotineerd.
Cordeliers, oudt. in Fra. Franciscaner monniken; club der C., eene stk. club tijdens de gr. Fr. rev.
Cordes (Fred.), '03—'40, Nederl. dichter, † krankzinnig. (Zie **Andes.**
Cordilleras, bergketenen; C. de los Andes,

Kordofan, savannenland in O. Afr., W. v. d. Witten Nijl, sedert '21 onder Egypt. oppergezag, sedert '83 bemachtigd door den mahdi.

Cordova, 1) het Corduba der Romeinen, st. met 50 D. I. in Andaluzië, a. d. Guadalquivir, is hpl. der prov. C. Hiernaar Corduaan, fijn geitenleder (gelijk marokijn en saffiaan naar Saffin en Marokko). 2) st. met 29 D. I. i. d. Argentijnsche rep. 3) Gonsalvo Fernandez de C., 1443—1515, Sp. vhr., streed in Italië.

Korea, O. Az. sch.-eil., tuss. de Gele Zee en de Japansche Zee, een konkr., om het oppergezag waarover China en Japan oneenig zijn (218 D. vierk. km. ca. 11 mn. bew.).

Coreill (Arcangelo). 1653—1713, Ital. vioolvirtuoos en comp. (Griekseh schilder.

Corenzio (Belisarius), 1588—1643, Nieuw-

Koresj. Zie **Cyrus**

Korfu, 't noordelijkste der Ionische eilanden ('t oude Korkyra) met de 17 D. I. en unvt. hebbende havenstad K. tot hpl.

korlander, plantgewas in Z. Eur.; welriekend zaad. (Golf v. Tarente.

Corigliano, Ital. st. met 11 D. I. nabij de

Corinna, Gri. dichteres, omstr. 500 v. Chr.

Korinth-e, oud ber. Gri. st. op de landengte v. K. (zie **Isthmus** en **Türr**), na de aardb. v. '53 een weinig meer noordwaarts opgebouwd; 8 D. I.; -isch erts, een in de oudheid hooggeschat brons; -ische bouwkunst, zuilen. enz.; -ische wijn uit de -ische druiven, inz. op Zante. (graveurs.

Coriolano, eene Dt. fam. v. schilders en

Coriolanus (heette eigenlijk Cajus Marcius), Rom. vhr., C. gen. naar de st. Corioli, 494 v. Chr. door hem veroverd. Door den Senaat verbannen, werd hij opperbevelhebber der Vejers, en rukte met een leger op Rome aan, waarop zijne moeder hem te gemoet toog en hem bezwoer zijne vaderstad niet te bemachtigen; hij liet zich door hare beden vermurwen. Van hem zijn de fiere woorden: „Ondankbaar vaderland! gij zult mijn gebeente niet bezitten."

Korjaken, een volksstam in 't N. v. Siberië.

Cork, havenstad met 98 D. I. en unvt. i. d. Ierssche prov. Munster, is hpl. v. h. grfs. C.

Corleone, Ital. st. met 16 D. I. a. d. Belio.

Cormenin (Louis Marie, vicomte de), 1788—'68. Fr. publicist, stm. en dichter.

kornak, oppasser v. een olifant.

Cornaro, inz. Caterina C., 1454—1510, geb. te Venetië, trouwde 1468 met Jac. v. Lusignan, kon. v. Cyprus; na diens dood was zij 1472—88, kng. onder strenge voogdij v. Venetië, ten behoeve van welke rep. zij toen afstand v. d. troon deed; door dichters, kunstenaars en geleerden is zij gevierd.

Corneille, 1) Pierre C., 1606—84. schepper v. h. klassieke Fr. treurspel. 2) Zijn br. Thomas C., 1625—1709, Fr. tooneeldichter, schreef een Fr. wbk.

Cornelia, den moeder der Gracchen, was eene dtr. v. Publius Scipio Africanus.

Cornelisz, drie Nederl. schilders: 1) Cornelis C. (1552—1638). 2) Jacob C. (16e eeuw). 3) Dirk C., zoon v. Jacob († 1657).

Cornelius, 1) Peter v. C., 1783 '67, een

der voornaamste historie-schilders v. Dtl. 2) Peter C., '24—'74, Dt. comp. en schrijver. 3) Zie **Nepos.**

Körner, 1) Christ. Gottfr. K., 1756—'31, vertrouwd vriend v. Schiller. 2) Zijn zoon Theod. K., 1791—'13, dichter v. „Leier und Schwert" (patriotische krijgsliederen), ook dram. dichter.

cornet, 1) (muz.) blaas-instrument (c. à piston = klephoorn). 2) oudt. eene afdeeling ruiterij.

kornet (met klemtoon op „net"), neepjesmuts, neepjeskapje; (met klemtoon op „kor") net der korvisschers.

Corniani (Giovanbattista, grf.), 1742—'13, Ital. schrijver (ook voor het tooneel).

kornoelje, zuurachtige vrucht v. d. k.-boom.

Cornput (Joh. v. d.), 1542—1611, Nederl. krijgsman en vn. vestingbwk., verdedigde Steenwijk 1580.

Cornwallis, zuidwestelijkst grfs. v. Engld., a. d. Atl. O., doorsneden door de C.-Hills; belangrijk mijnwezen.

Cornwerd, d. in Fri., 2 u. van Bolsward.

Coro, st. in Venezuela; 100 D. I.

Koromandel, Z. Oostkust v. Voor-Indië.

Coronelli (Marco Vincencio), † 1718, Ital. geschiedkundige en adk., maakte aard- en hemelgloben voor Lod. XIV.

coroner, in Engld. en in Am., rechterlijk ambtenaar, belast met lijkschouwingen. (der.

Corot (Jean Bapt.), 1796—'75, Fr. landsch.-schil-

korporaal, (mil.) laagste rang v. onderofficier. „De kleine K.", bijnaam v. Nap. I na den slag bij Lodi (1796).

Corporale velum, (R.K.) gewijde outaardoek.

corporatie, vereeniging, genootschap, gilde.

korps, de gezamenlijke leden van een genootschap of troep, met eene bepaalde roeping of een zelfde streven, b.v.: studenten-k., muziek-k., leger-k. (held.

corpulent, zwaarlijvig; -tie, zwaarlijvigheid.

corpus, (Lat.) lichaam; c. delicti, strafrechterlijk bewijsstuk v. h. gepleegde misdrijf; c. juris, de wetboeken v. Justinianus.

correct, onberispelijk.

correc-tie, 1) verbetering (inz. v. drukfouten), 2) straf, kastijding (huis v. c. = gevangenis); **-tief,** middel om de nadeelige werking van iets te keeren; **-tioneel,** (recht.) met onteerend (tegenstelling v. crimineel); **-tor,** zuiveraar van drukproeven met fouten.

Correggio, 1) kle. st. in Italië. 2) Antonio C., eigenlijk Allegri, 1494—1534, een der grootste Ital. schilders, meester in 't chiaroscuro.

Corrèze, zij-riv. v. d. Vèzère in ZW. Fra.; deze ontlast zich i. d. Dordogne (rep.; 12 D. I.

Corrientes, st. a. d. Parana i. d. Argentijnsche

Corsica, sedert 1768 (met uitzondering v. 2 j.) aan Fra. toebehoorend eil. i. d. Midd. Z.; hpl. Ajaccio; bewoners Corsicanen.

Corsini, aanzienlijk gesl. uit Florence; inz. Lorenzo C., 1730—40 Paus (Clemens XII).

corso, renbaan; (fig.) schouwspel v. tal v. elkander volgende rijtuigen.

Corte, vest. op Corsica; 5 a 6 D. I.

Korte Hem, d. in Fri., ca. 1 u. v. Beetsterzwaag.

Kortenhoef, d. in N.Holl., 2 u. v. Naarden.

Cortereal (Gasp. de), Port. zeevaarder, ont-

dekte 1500 't land tuss. de St.-Laurentius-riv. en de Hudsonsbaai. (tugal.

Cortes, Staten-vergadering in Spanje en Por-

Cortez (Hernando), 1485—1547, Sp. veroveraar v. Mexico (1519—21) en ontdekker v. Californië.

Kortezwaag, d. in Fri., 2 u. v. Beetsterzwaag.

Kortgene, d. op 't Zeeuwsche eil. N. Beveland.

Cortona, 1) st. i. d. Ital. prov. Arezzo; 28 D. I. 2) Pietro da C., eigenlijk gen. Borrettini, 1596—1669, Ital. schilder.

Kortrijk. Zie **Courtray.**

Kortum (Karl Arnold), 1745—'24), Dt. gnh. en dichter (o. a. de Jobsiade).

Kortüm (Joh. Fr. Chr.), 1788—'58, Dt. geschsch. prof. te Heidelberg.

Coruna (spr.: ko-roen-ja), versterkte haven- en kpst. met 34 D. I., is hpl. v. d. Sp. prov. C. (in Galicië).

korvet, klein fregat. (numero 2.

Corvinus. Zie **Matthias** numero 2 en **Raabe**

corypheën, de voornaamsten in een vak.

Cos, een der Sporadische eil.; geb. -pl. v. Hippocrates, Philetas en Apelles.

Kosak Lugansky. Zie **Dahl** no. 2.

Kosciuszko (Thadd.), 1746—'17, dictator en oppe-bevelhebber 1794 i. d. Poolschen opstand.

Kosegarten (Ludw. Theobul), 1758—'18, Dt. dichter, prof. i. d. gesch. te Greifswald.

Cosel (gravin v.), geb. v. Brockdorf, † 1765, bijzit v. August II v. Saksen en Polen, zat in Stolpen gevangen. (Zie **Busento**).

Cosenza, hpl. met 13 D.I. v. d. Ital. prov. C.

Cosimo (Pietro di), 15e eeuw, Ital. schilder.

Köslin, st. in Pommeren, a. d. Mühlenbach; 17 D. I.

Koslow, st. in Rusland, a. d. Kamenka; 26 D.I.

Cosmar (Alex.), '06—'42, Dt. schrijver (ook blijspelen).

kosmetiek, schoonheidsmiddel.

kosm-isch, het heelal (tegenstelling v. tellurisch, de aarde) betreffende; **-oloog,** kenner v. d. **-ologie,** d. i. de leer v. h. heelal; **-ologisch,** die leer betreffende; **-opoliet,** wereldburger; **-opolitisch,** wereldburgerachtig. **-opolitisme,** wereldburgerschap; **-orama,** aanschouwelijke voorstelling v. h. heelal; **-os (-us),** de geordende wereld (zie **chaos**), (ook:) een werk daarover.

Cossa (Pietro), '34—'81, Ital. dram. dichter.

Kossak (Karl. Ludw. Ernst), '14—'80, Dt. novellen-schr. (humor.).

kossem, halskwabbe (v. runderen).

Kossuth (Lod.), geb. '02, Hong. dictator en opperbevelhebber in den opstand '48 tegen Or., vluchtte '49 naar Turkije, ging van daar naar Londen, later naar Turijn, waar hij (einde '89) nog woonachtig is.

Costa, 1) Lorenzo C., 15e eeuw, Ital. schilder, 2) Michele C., '10—'84, Ital. comp. te Londen. 3) Isaäc da C., 1794—'68, ber. Nederl. dichter.

Costarica, zuidelijkste rep. v. Centraal Am. 32 D. vierk. km., 213 D.I.; hst. San José.

Costenoble (Karl. Ludw.), 1769—'37, Dt. tooneelspeler en dram. schrijver.

Coster, 1) Samuel C., Nederl gnh., schreef tooneelstukken, en stichtte 1617 de Duytsche

Academie. 2) Willem Jacobsz. C., scheepsbevelhebber der O.I. compagnie, veroverde 1640 Ceylon. 3) Lourens Jansz. C., Nederl. uitv. v. d. boekdrukkunst te Haarlem.

Köstlin, 1) Chr. Reinhold K., '13—'56, Dt. rgl., prof. te Tübingen, novellen-schrijver en dichter. 2) Julius K., geb. '26, theo. prof. te Halle, gaf levensbeschrijving v. Luther.

Kostnitz. Zie **Constans.**

Kostroma, st. met 30 D. I. in Gr. Rusland, a. d. uitwatering v. d. riv. K. in de Wolga, is hpl. v h gouvt. K. (ontstaan recht.

kostuum, gewaad; **costuum**, uit de gewoonte

Cosway (Mary), Engl. schilderes, ging te Lyon in een kl. ('04). (dichter.

Cota (Rodr.), bijgn. „el Tio", 15e eeuw, Sp.

Côte, kust; C. d'or, wijnrijke bergstreek en dep. in O. Fra., hpl. Dijon; C.-s du Nord, dep. in NW. Fra., hpl. St.-Brieuc.

coterie, kliek, bent. (16 D. I.

Köthen, st. in 't htgd. Anhalt, a. d. Ziethe; **kotburn**, tooneellaars.

Cotopaxi (oude spelling **Cotopaxi**), de werkzaamste vuurspuwende berg v.d. aardbol, i. d. Cordilleren der rep. Ecuador, 5943 met.; laatste uitbarsting '77.

Cotta (Joh. Friedr., vrijheer von), 1764—'32, ber. Dt. boekhandelaar. (in Atjeh.

Kotta-Radja, hpl. der Nederl. nederzetting

Cottage-system, Engl. stelsel v. goedkoope verhuring van een huisje met een stuk grond aan oppassende arbeiders.

Kottbus, st. in 't Pruis. reg.-distr. Frankfort, a. d. Spree; 28 D.I.

Cottische Alpen, een dl. der Zee-alpen; middelpunt Monte Viso. Zie **Po.**

Cottin (Sophie), geb. Ristaud, 1773—'07, Fr. rom.-schrijfster.

Kotzebue, 1) Aug. Fr. v. K., 1761—'19, vruchtbaar Dt. schrijver (inz. dram.), werd als stk spion der Russ. regeering door K.L. San. met een dolk doorboord 2) Zijn zoon Otto v.K., 1787—'46, deed 3 reizen rondom de wereld (op de 2e verzelde hem Chamisso; zie diens naam). 3) Alex. v. K. (br. v. no. 2), geb. '15 Munchener schilder v. veldslagen.

Koudekerk, d. in Z. Holl., a. d. Rijn, 1 u. v. Woubrugge. (gen.

Koudekerke, d. in Zeel., een half u. v. Vlissin-

Koudum (of Koldum), d. in Fri., 1 u. v. Hindeloopen. (tenbeurs.

coulisse, 1) tooneelscherm. 2) zijgang der effec-

Coulomb (Charles Augustin de), 1736—'06, Fr natuurkundige, uitv. van eene soort van balans.

coupé, afgeschoten gedeelte v. een rijtuig.

coupon, bewijsstuk waarop het bedrag der rente van een staatsschuldbrief te ontvangen is.

Courbet (Gust.), '19—'77, veelzijdig eigenaardig Fr. schilder, vernielde '71 de Vendôme-zuil.

Courier (Paul Louis), 1772—'25, Fr. officier en ltk., beoefende de doode talen; † vermoord.

Court (Pieter de la), 1618—85, Nederl. sthhk. en schrijver, tegen Oranje.

courtage, makelaarsloon.

courtine, (vest.) twee bastions verbindende wal.

courtoisie, hoffelijkheid.

Courtray (Vlm. Kortrijk), fabr.-st. a. d. Lys, i. d. Belg. prov. West-Vlaanderen; 27 D. I.;

nederlaag der Franschen i. d. vermaarden Sporenslag (1302).

Kouseband (Orde v. d.), hoogste Engl. ridderorde, ingesteld 1350 door Eduard III; daartoe behooren de prinsen v. d. bloede, en, behalve de buitenlandsche, slechts 26 ridders.

cousin, 1) (Fr.) neef. 2) Jean C., 16e eeuw, bh. en glasschilder. 3) Victor C., 1792—'67, invloedrijk eclectisch Fr. philosoof en '40minister v. onderwijs. 4) C. de Montauban Zie **Palikao.**

Couthon (Georges), 1756—94, bloeddorstig lid der Nat. conventie in de gr. Fr. rev., werd zelf onthoofd.

Couture (Thom.), '15—'79, Fr. schilder.

Couwenberg, 1) Abr. Joh. C., '06—'44. Nederl. landsch.-schilder. 2) Zijn br. Henr. Whm. C., '14—'45. Nederl. graveur.

Covarruvias y Leyva (Diego de), 1512—77, Sp. prof. in 't kkl. recht; was een der hoofdpersonen op 't concilie v. Trente.

Covenant, in Schl. 17e en 18e eeuw, verbond der Presbyterianen. (42 D. I.

Coventry, st. in Engld., a. d. Sherbourne; **Covington,** st. in Kentucky, a. d. Ohio; 30 D I.

Cowes, havenstad met 8 D. I. op 't eil. Wight; **Cowley** (Abr.), 1618—67, Engl. dichter. [bpl.

Kowno, Russ. st. met 43 D. I. a. d. Njemen.

Cowper (Wm.), 1731—1800, Engl. dichter, leed aan hypochondrie. (ziger en geschsch.

Coxe (Wm.), geb. 1747, † blind '28, Engl. reiz.

Coxie, 1) Michiel v. C., de Oude (1500—92) en zijn zoon Michiel v. C., de Jonge (geb. 1540), twee Vlm. schilders, vader en zoon. 2) Joh. Ant. v. C., † 1708, hofschilder v. Fred. I v.

Coxinga. Zie Coyet. [Pruisen.

Coyet (Fred.), werd 1647 Nederl. opperhoofd in Japan, moest 1661 Formosa overgeven aan den zeeroover Coxinga, en werd gehannen.

Coypel, Fr. schilders-fam.: 1) Noël C., 17e eeuw. 2) Zijne zonen Antoine (1661—1728) en Noël Nicolas (1692—1735). 3) Charles Antoine, 1694—1752, zoon v. Antoine, was schilder en dichter.

Kozakken, in Rusland sedert de 15e eeuw krijgshaftige genootschappen (woisko's) onder eigene aanvoerders (atamanen, hetmans), tegw. in 10 woisko's op bepaalde territoriën.

kraal, Hottentotsch d. v. hutten.

kraan, 1) een uit windas en katrol bestaand werktuig om zware voorwerpen op te tillen en op korten afstand te verplaatsen. 2) in een vat of ander voor vloeistof dienend inhoudslichaam gestoken buis of pijp, die open en dicht gedraaid kan worden; **-balk,** bij den voorsteven van een schip een vooruitspringende balk, die het ophalen v. h. anker vergemakkelijkt; **-oog,** (pha.) braaknoot (nux vomica); **-vogel,** eene soort v. reiger.

Crabbe (George), 1754—'32. Engl. dichter.

Krabbendam, 1) d. in N. Holl., ca. 2 u. v. Schagen. 2) Jan K., geb. '03, zadelmaker te Alkmaar, schreef romans.

Krabbendijke, d. in Zeel., ca. 4 u. v. Goes.

Krabben-eiland, een onbewoond W.I. eiland bij de O.kust v. Portorico; rijk aan hout.

Crabeth, Nederl. schildersfam.: 1) de ber. br. Dirk C. en Wouter C., 2e helft der 16e eeuw.

schilderden de glazen i. d. gr. kerk te Gouda. 2) Wouter C., 17e eeuw, klzn. v. Wouter, was hist.- en portretschilder. (comp. te Utr.

Craeyvanger (Gerardus), 1775—'55. Nederl.

Krafft, 1) Jan Lourens K., 18e eeuw, Z. Nederl. graveur en dichter. 2) Peter K., 1780—'56, Dt. hist.-schilder.

crag, (in Engld.) wit zand met fossiele schelpen.

Kragoejewatz, vest. en residentie-st. in Servië, a. d. beek Lepenitza; 7 D. I.

Krain, Cisleithaansch kroonland v. Or. (Zie **Illyrië**); hst. Laibach met 26 D. I.

Krajowa, kpst. in Rumenië, 23 D. I.; zoutgroeve.

Krakatoa, vulcanisch eil. in Straat Soenda; uitbarsting '83, waardoor het verdween.

Krakau (Krakow), universiteits- en kpst. in Or. Galicië, a. d. Weichsel; 66 D. I. (waarvan een derde Joden).

Krallingen, d. in Z. Holl., ca. een kwartier ten O. v. Rotterdam; zalmvisscherij.

Krambamboli, Dantziger brandewijn.

Cramer, 1) Karl Gottlob K., 1758—'17, Dt. rom.-schr. 2) Joh. Bapt. C., 1771—'58, Dt. pianist en comp. 3) Antony C., 1785—'33. Nederl. novellenschrijver. (Philipsland.

Krammer, vaarwater tuss. Overflakkee en

Cranach (Luc.), 1472—1553, ber. Dt. schilder, aanhanger v. d Reformatie. Zijn zoon (Luc. C. de Jonge), 1515—86, Dt. schilder.

Cranmer (Thom.), 1489—1556, Engl. kerkhervormer (die Hendrik VIII aanried van Rome afvallig te worden) en bijbelvertaler, onderging onder Maria I (de Bloeddorstige) den vuurdood.

Krapf (Joh. Ludw.), '10—'81, Dt. zendeling en reiziger in Afrika.

Krasicki (Ignat.), 1734—'13, Poolsch dichter en prozaïst. eerst biss. v. Ermeland, toen abiss. v. Gnesen.

Krasinski (Sigmund Napoleon, grf.), '12—'59. Poolsch edelman, lierdichter, weigerde gunstbewijzen v. Rusland aan te nemen.

Krasnoje Selo, d. en keizerlijk paleis in 't Russ. gouvt. Peterburg; oefenkamp der garden.

Crassus (M. Licinius), bijgn. „dives", d. i. de Rijke, 115—53 v. Chr., vormde 60 v. Chr. met Cesar en Pompejus 't eerste Driemanschap; sneuvelde bij Carrhae tegen de Parthen.

Kraszewski (Jos. Ign.), '12—'87, vruchtbaar Poolsch schrijver, sedert '63 in Dresden, '84 wegens landverraad tegen Dtl. tot vestingstraf veroordeeld, † te Geneve.

krater, opening die door eene uitbarsting ontstaat in een vuurspuwenden berg.

Krates, 1) omstr. 470 v. Chr., grondlegger v. h. Attische blijspel in Athene 2) klein gedrocht in menschengedaante, misbak, wanschepsel.

kraton, verst. residentie v. een Indisch vorst.

Crau (la), kiezelveld in Provence, tuss. de Rhônedelta en de Étang de Berne.

Krause, 1) Karl Christian Friedr. K., 1781—'32, Dt. philosoof. 2) Ernst Ludw. K., geb. '30, Dt. schrijver over natuurwetensch. (pseud. Karus Sterne).

Craven (Elisabeth Berkeley), 1750—'28, Engl. schrijfster (romans, tooneelstukken, gedichten).

Krawang, res. op Java; hpl. Poerwakarta.

Crawford (Thom.), '13—'57, vn. Engl. bh.
Crayer (Caspar de), † 1669, Vlm. hist.- en portretschilder.
Crébillon, Fr. schrijvers: 1) Prosper Jolyst de C. (1674—1712), treurspelschrijver. 2) Zijn zoon Claude de C. (1707—77), rom.-schr.
Crécy, vlek in Fra., bij Abbeville; veldslag 1346.
Credi (Lorenzo di), 1458—1530, Ital. schilder.
Crediet, zie **debet**; **-eeren**, op krediet geven; **-eur**, schuldeischer. (loovigheid.
cred-o, geloofsbelijdenis; **-uliteit**, lichtge-
Creeverd. Zie **Krewerd.** (seldorf; 90 D. I.
Krefeld, fabr.-st. in 't Pruis. reg.-distr. Dus-
Kreil (Karl), 1798—'62. Dt. strk. en meteoroloog, schreef over aardmagnetismus.
Kreis, (Dt.) 1) cirkel, kring. 2) arrondissement.
Kreling (Aug. v.), '19—'76, Dt. hist.-schilder en bh.: hij illustreerde **Göthe's** „Faust".
Krementschoeg, st. in Rusland, a. d. Dnjepr; 38 D. I.
Krementz (Phil.), geb. '19, als biss. v. Ermland in conflict met de Pruis. regeering, sedert '85 abiss. v. Keulen. (len- en rom.-schr.
Cremer (Jac. Jan), '27—'80, vn. Nederl. novel-
Kremer (Alfred v.), geb. '28, schreef eene gesch. der beschaving i. h. Oosten onder de kalifen.
Crémieux (Isaäc Ad.), 1796—'80, Fr. stm., in '48 en in '70 minister v. justitie, stichtte '60 de „Alliance israélite".
kremel (of Kremlin), d. i. vesting, inz. het k. te Moskou, zijnde het keizerlijk kasteel of paleis.
Kremnitz, konkl. vrijstad in 't Hong. com. Bars; 9 D. I.; goud- en zilvermijn; Munt (K.-er dukaten).
Cremona, Ital. st. a. d. Po; 29 D. I.; amphitheater; hpl. der prov. C. (Lombardije); Cremoneser violen v. Amati, Guarneri, Ruggeri, Stradivari, enz.
cremor tartari, gezuiverde wijnsteen.
Krems, st. in Or. beneden de Enns, a. d. Donau; 12 D. I.; -er wit, koolzuur lood-oxyde, waarvan, met lijn-olie afgewreven, witte verf komt.
Kremsier, st. in Moravië, a. d. March; 12 D. I., Nov. '48—'49 zetel v. d. eersten Or. rijksdag (van Weenen naar hier verlegd).
Creolen, in de (aanvankelijk Sp. en Port.) kolonien v. O. en W. Indië en van Afr. inboorlingen v. Eur. bloed.
kreosoot, antiseptisch bestanddeel v. teer.
crescendo, al hooger en hooger.
Crescenzi (Giov. Batt.), markies della Torre, 1535—1665. Ital. geleerde, schilder en beschermer v. kunst en wetenschap.
Crescimbeni (Giov. Maria), 1663—1728, Ital. Jezuiet. ltk. en dichter. (1633, Ital. schilder.
Crespi (Giov. Batt.), bijgn. „il Cerano", 1557—
Cresus, vermaard door zijn rijkdom, was de laatste kon. v. Lydië; werd 548 v. Chr. overwonnen door Cyrus, en wordt aangehaald ten bewijze v. Solon's stelling, dat niemand gelukkig genoemd kan worden voordat hij dood is.
Kreta, van ouds ber. gr. Gri. eil. i. d. Midd. Z., tegw. 't Tu. Candia.
Krethi en **Plethi**, (Dt.) Jan Rap en zijn maat.
cretin-s, misvormde menschjes, inz. in diep liggende dalen der Zwits. Alpen, meerendeels

lijdende aan kropgezwellen en aan idiotismus; **-ismus**, de toestand v. die ongelukkigen.
Kretschmann (Karl Friedr.). 1738—'09, Dt. dichter („Bardenlieder", pseud. Rhingulph).
Kretschmer, 1) Herm. K., geb. '11, Dt. hist.- en genre-schilder. 2) Edm. K., geb. '30, Dt. comp. en Dresdener hof-organist.
Kreüsa. Zie **Medea.**
Creuse, zich in de Vienne ontlastende riv. in Fra.; daarnaar 't dep. C. (hpl. Guéret).
Creusot, st. in 't Fr. dep. Saône-et-Loire, 16 D. I.; kolenmijnen, ijzer- en staal-fabr.
Kreuth (Wildbad im Kr.), ber. bpl. in Opper-Beieren; koude zwavelbronnen.
Kreutz (Ludw.). Zie **Forster** (Louise).
Creutz, 1) Gust. Phil., grf. v. C., 1729—85, Zw. dichter. 2) Friedr. Karl Kasimir, vrijheer v. C., 1724—70, Dt. dichter.
Creutzer (Georg Friedr.), 1771—'58, Dt. oudheidkundige, prof. te Heidelberg.
Kreutzer, 1) honderdste dl. v. een Or. florijn. 2) Rodolphe K., 1766—'31, ber. Fr. viool-virtuoos (aan hem wijdde Beethoven de K.-sonate), van '16 tot '26 orkestmeester der Gr. Opera te Parijs. 3) Konradijn K., 1780—'49, Dt. liederen- en opera-comp. („Nachtlager in Granada").
Kreutznach, ber. bpl. a. d. Nahe, in 't Pruis. reg.-distr. Koblentz; 15 D. I.
Creuzot (le), st. in Fra., 24 D. I.; kolenmijnen.
Crewe, st. in 't Engl. grfs. Chester; 25 D. I.
Krewerf (of Creewerd), d. in Gron., 1 u. v. Appingadam.
Kreyssig (Friedr.), '18—'79, Dt. ltk. (o. a. Voorlezingen over Shakespeare).
cricket, Engl. kolfspel.
Kriegk (Georg Friedr.), '05—'78, Dt. geschsch., was archivaris te Frankfort a. d. Main.
Kriemhilde, in 't Nibelungenlied Siegfried's gmin. en wreekster.
Krim (de), 't tot 't gouvt. Taurië behoorende („Taurische") sch.-eil. (zie **Chersonesus**) in Z. Rusland, tuss. de Zwa. Z. en de Zee v. Azof (landengte v. Perekop); hpl. Simferopol. In den K.-oorlog ('53—'56) tuss. Rusland en Turkije, werd laatstgenoemde geholpen door Engld., Fra. en Sardinië; de vrede v. Parijs maakte aan dien oorlog een einde.
crim-en, (Lat.) misdaad; **-inalist**, kenner van (of: schrijver over) 't strafrecht; **-ineel**, strafrechterlijk (een crimineel vonnis is onteerend; vgl. **correctioneel**). (a. d. Pleisse; 19 D.I.
Krimmitschau, fabr.-st. in 't konkr. Saksen.
Krimpen, twee d. in Z.Holl.: 1) K. a. d. Lek, 2 u. v. Rotterdam. 2) K. a. d. IJsel, t. o. Capelle a. d. IJsel.
Crinagoras, puntdichter (uit Mitylene) te Rome, ten tijde van keizer Augustus.
kris, dolk der Maleiers.
crisis, beslissend oogenblik in een gevaarlijken (kritieken) toestand, inz. in ziekten.
Krishna, de Ind. god Wisjnoe (in zijne laatste verschijningsgedaante).
Crispinus (bij verkorting Krispijn), † 287 (doodgemarteld). R. K. heilige, patroon der schoenmakers, was zelf schoenmaker, en vervaardigde van gestolen leder schoeisel voor de armen.
criterium, onderscheidend kenmerk.

criti-ek, beoordeeling, inz. hekelende beoordeeling (met k gespeld, kritiek = hachelijk); **-cus,** hekelaar; **-seeren,** hekelen.
Crivelli (Carlo), 15e eeuw, Ital. schilder.
Kroat-en, 1) lichte troepen, ruiterij i. d. 30-j. oorlog, later voetvolk; 2) de ca. 2 mn. bewoners v. **-ië,** een konkr., dat met Slavonië en 't Kroatisch-Slavonische grens-gebied (de „Militaire Grenzen") een Hong. kroonland vormt v. 43 D. vierk. km.
Croesus. Zie **Cresus.**
Croker (Thom. Crofton), 1798—'54, schreef eene verzam. v. Iersche overleveringen en sprookjes.
krokodil, (drk.) gepantserde hagedis, inz. de Nijl-k.; **-**lentranen, huichieltranen.
Krom (Joh. Herm.), 1768—'27, Nederl. predikant, schreef godsdienstige verhalen.
Cromford, stadje in Engld.; 1771 hier de eerste Engl. katoenfabriek.
Kromme-nie, d. in N.Holl., a. d. Zaan, ca. 2 u. v. Beverwijk; **-niedijk,** d. in N.Holl., a. d. Kromme IJ, een half u. v. Krommenie.
Crompton (Sam.), 1753—'27, Engl. wkt., uitv. v. d. spinmachine.
kromstaf, herdersstaf, inz. bisschopsstaf.
Cromvoirt, d. in N. Br., 1 u. v. den Bosch.
Cromwell (Olivier), 1599—1658, Puriteinsch, vastberaden, dapper en doortastend tegenstander v. kon. Karel I, wiens terdoodbrenging (1649) hij bewerkte, trad 1654 a. h. hoofd der drie konkr. (Engld., Schl. en Ierland) op met den titel v. Lord-Protector der Vereenigde Rep. Zijn zoon Richard C. (1626—1712) volgde hem in 1656 op, doch legde reeds in 1659 't protectorschap neder.
Cronegk (Joh. Friedr., vrijheer v.), 1731—58, Dt. dram. dichter. (dichter.
Kronenberg (Hendr. Gerh.), 1781—'19, Nederl.
kronie-k (of kronijk), verhalende opsomming van gebeurtenissen in chronologische volgorde, d. i. naar volgorde des tijds; **-ken,** 2 boeken v. h. O. T.
Kronos, (fab.) Zie **Saturnus.**
Kronstadt (Kroonstad), 1) versterkte zee- en havenstad in 't Russ. gouvt. Petersburg, op 't eil. Kotlin i. d. Golf v. Finland; 48 D. I.; station der Russ. Oostzee-vloot. Op een nabijgelegen eil. 't fort Kronslot (kroonkasteel). 2) fabr. en kpst. met 30 D. I. (voor de helft Duitschers) in Zevenbergen, is de hpl. v. h. Hong. com. K.
kroon, 1) zinnebeeld der vorstelijke waardigheid; (ook) dekstuk boven het wapen van leden v.d. hoogen adel. 2) (mtw) zilveren k., oudt. twee guldenstuk; in Engld. een stuk geld ter waarde v. drie Nederl. guldens. 3) naam van twee versch. sterrenbeelden; **-daalder,** oudt. stuk zilvergeld ter waarde v. *f* 2.75; **-domein,** onroerende staatsbezittingen, waarvan de vorst het vruchtgebruik heeft; **-glas** = Boheemsch glas; **-rad,** een der raderen in een staand uurwerk; **-werk,** zeker vestingwerk.
krop, de voormaag v. graan-etende vogels; **-gezwel,** gezwollenheid der schildklier v.h. strottenhoofd (is in sommige landstreken epidemisch).

Kropswolde, d. in. Gron., 1. u. v. Hoogezand.
croquis, schetsteekening.
Croton, zij-riv. v. d. Hudson. (inw.: bpl.
Crotoy, Fr. visschersdorp a. d. Somme; 1500
croup, gevaarlijke keelziekte.
croupier (spr.: kroe-pjee), beambte aan eene speelbank.
Croy (Philips v.), htg. v. Aarschot, † 1595 te Venetië, was gouverneur geweest v. Karel V en een der hoofdpersonen uit den 80-j. oorlog.
Croydon, Engl. st. ten Z. v. Londen; 79 D. I.
Krüdener (Juliane, vrijvrouw von), geb. v. Vietinghoff, 1764—'24, eene Russin, wegens echtschennis verstooten door haren man, hield te Parijs godsdienstige bijeenkomsten en schreef romans.
Krug (Whm. Traugott), 1770—'42, Dt. philosoof, was te Koningsbergen de opvolger v. Kant.
Krüger, 1) Franz K., 1797—'57, ber. Dt. portret- en paardenschilder (de „Paarden-K."). 2) Karel Wilh. K., 1796—'76, schrijver v. eene veel gebruikte Grl. spraakkunst voor Dt. scholen. 3) Paul K., Pres. der Zuid-Afr. Rep.
Cruikshank (George), 1792—'78, vn. Engl. caricatuurteekenaar.
Kruiningen, d. in Zeel., ca. 3 u. v. Goes.
Kruisheeren (orde der), eene geestelijke ridderorde, gest. i. d. tijd der Kruistochten, 1217 leden tellende in Bohemen, Moravië, Siberië en Polen, werd 1328 bevestigd door Paus Gregorius IX. (op-Zoom.
Kruisland, d. in N.Br., ca. 3 u. v. Bergen-
Kruistochten, krijgstochten die in de 12e en 13e eeuw ondernomen werden door Christen vorsten uit Europa om het Heilige Land te ontweldigen a. d. Turken: de eerste, onder aanvoering v. Godfried v. Bouillon 1096; en in 1291 werd Ptolemaïs (de laatste bezitting der Christenen in Kle.-Azië) voorgoed door hen verloren.
Kruisvinding, kkl. gedenkdag 3 Mei bij de R.K., volgens de overlevering de dag, waarop Helena (de moeder v. Constantijn d. Gr.) het kruis van Christus terug heeft gevonden.
Krul (Jan Hermansz.), 1602—64, Nederl. dichter, voornamelijk i. d. trant v. Vader Cats.
Krummacher (Fried. Adolf), 1768—'45, Dt. theo. en dichter.
Krupp (Alfred), '12—'87, bijgn. de „Kanonnenkoning", bracht de door zijn vader Friedr. K. (1787—'26) in '10 opgerichte metaalgieterij te Essen tot hooger bloei, dan eenige andere metaalgieterij ter wereld; houdt geregeld 11 D. werklieden bezig.
Crusca (la), een in 1584 opgericht, in '19 nieuw georganiseerd tlk. genootschap te Florence, inz. verdienstelijk door het Woordenboek der Ital. taal.
Kruse, 1) Karsten K., 1753—'21, Dt. ltk. en geschiedkundige, prof. te Leipzig. 2) Heinrich K., geb. '15. Dt. dram. dichter.
Crusell (Hendk. Bernd.), 1775—'38, Zw. comp.
Kruseman, 1) Corn. K., 1797—'57, Nederl. schilder. 2) Jan Adam K., '04—'62, llg. v. d. vorige, Nederl. portret- en hist.-schilder.
Krusenstern (Adam Joh. v.), 1770—'46, stond

a. h. hoofd der Russ. zee-expeditie, die '03—'06 een tocht volbracht rondom de wereld.
Crusenstolpe (Magnus Jb.), 1795—'65, Zw. novellenschrijver.
crustaceën, schaaldieren (zooals kreeften, enz.).
cruzado, een Port. stuk geld, omstr. *f* 1.35 à 1.40.
Krylow (Iwan Andrewitsj), 1768—'44, Russ. fabeldichter.
Krynica, bpl. in Or. Gallicië (14 bronnen).
krypto, (in sam.) heimelijk, b.v.: k.-Jezuieten, k.-Katholieken, enz.
Csaba, st. in Hong.; 33 D. l. (dichter.
Csaszar (Frans), '07 -'58, Hong. schrijver en
Csepel, Hong. Donau-eiland.
Csik, gewest in Zevenbergen; hpl. Csik-Szereda.
Csikos, paardenhoeders i. d. Hong. grasvlakten.
Csokonai (M. chael). 1773—'05, Hong. dichter.
Csoma (Sandor), 1790 -'42, Hong. reiziger in Centraal-Azië, en tlk.
Csongrád, Hong. st. met 18 D. I. a. d. Theiss.
Ctesias, Perz. geschsch., lijfarts v. Artaxerxes Mnemon.
Ctesilaus, in de oudheid Gri. bh. te Ephesus.
Cuba, 't grootste eil. der Antillen, Spanje's voornaamste kolonie, ca. 119 D. vierk. km., met omstr. anderhalf mn. bew. (waarvan 1 mn. blanken). hst. Havana, zetel v. d. kapiteingenl. (d. i. mil. en burgerlijk opperbevelhebber).
Cubaard (of Cubaard), d. in Fri., ca. 2 u. v. Bolsward; geb.-pl. v. Petronella Moens.
kubboot, op 't eil. Marken een bootje der aal-vangers.
cubeba, een Indische heester, die de c.-peper (of zoogenaamde staartpeper) levert.
kubiek, beantwoordende a. een cubus, zijnde een regelmatig lichaam, begrensd door 6 gelijke vierkanten; k.-getal, getal v. d. derde macht, welks grondgetal k.-wortel heet. Ook om de inhoudsgrootte v. voorwerpen en v. maten aan te duiden, b.v. de k.-inhoud, een k.-meter, enz.
Kücken (Friedr.), '10—'82, Dt. liederen-comp.
Kudelstaart, een gehucht onder de gem. Aalsmeer.
Cuença, hooggelegene hpl. der prov. Azuay in Ecuador, a. d. Matadero; 25 D. I.
Kuen-luen (Kwen-loen), gebergte a. d. N. grens v. Tibet (zie **Schlagintweit**).
Kügelgen, twee Dt. schilders, tweelingbr., geb. 1772 te Bacharach: 1) Karel Ferd. v. K., † '32 (landsch.). 2) Gerh. v. K. (hist.-stukken en portretten) werd '20 bij Dresden door een roover vermoord. 3) Wilh. v. K. (zoon v. K. F.), '02—'67, schilder en schrijver. (schilder.
Kugelwieser (Leop.), 1796—'62, Dt. hist.-
Kugler (Frans Ferd.), '08—'58, Dt. schrijver over kunst, geschsch. en dichter.
Kuh (Ephraim Mozes), 1751—90, Dt. dichter (was Israeliet). (navorscher v. legenden.
Kuhn (Adalb.), '12—'81, Dt. taalgeleerde en
Kuhnau (Joh.), 1667—1722, Dt. comp., schreef de eerste sonaten voor 't klavier.
Kühner (Raf.), '02—'78, vn. Dt. philoloog.
Kuilenburg. Zie **Culemborg.**
Kuinder, 1) (of Tjonger), riv. in Fri., verbindt zich met de Linde, en loopt uit i. d. Zuiderzee. 2) (of Kuinre), d. in Oijs., a. d. Zuiderzee, 3 u. v. Vollenhoven.

Cujacius (Jacques de Cujas), 1522—90, ber. Fr. rgl., stichter v. d. „humanistische jurisprudentie".
Ku-klux-clan, '67—'76 geheim bondgenootschap der slavenhouders-partij in N. Am.
Culemborg (of Kuilenburg), st. met 6 a 7 D. I. in Geld., a. d. Lek, over welke eene spoorwegbrug.
Culiacan, st. met 10 D. I. in Mexico.
culinair, de kookkunst betreffende.
Kullak (Theod.), '18—'82, Dt. comp., stichtte de nieuwe academie voor toonkunst te Berlijn.
Culloden, d. in Schl. bij Inverness; veldslag 1746.
Culm, st. in Pruisen, nabij de Weichsel; 10 D. I.
Kulm, d. in Bohemen bij Teplitz; nederlaag der Franschen 30 Aug. '13.
Kulmbach, st. in Beieren (Ober-Franken), a. d. Witten Main; 6 D. I.; ber. bier.
culm-inatie, hoogste punt, toppunt; **-ineeren,** op 't toppunt staan, 't hoogste punt bereikt hebben.
Kulturkampf, d. i. „strijd der beschaving", zoo noemde men in Pruisen den strijd ('72—'87) tusschen den Staat en de R. K. Kerk.
kultuur, 1) aanbouw, aankweeking, teelt. 2) beschaving, verstandelijke ontwikkeling.
Cumae, oudt. eene Gri. kolonie in Z. Italië.
Cumana, st. a. d. Rio Manzanares in Venezuela; 10 D. I.
Cumberland, 1) NW. grfs. v. Engld. 2) eene riv., die in de C. Mountains ontspringt en zich i. d. Ohio ontlast. 3) een dl. v. Baffinsland, C.-eiland (of schiereiland) in Arctisch Am., tuss. de Straat Davis en 't Foxkanaal. 4) Htg. v. C., titel v. Engl. prinsen, zoo b.v. Ernst August, zoon v. d. onttroonden kon. v. Hannover, geb. '15, woont te Gmunden.
kumis, bedwelmende drank der Kalmukken uit goor geworden paardenmelk; dient ook als geneesmiddel.
Cunaeus (Petrus), 1586—1638, Nederl. rgl., geschsch. der Staten v. Zeeland.
Cunard (Sam.), 1787—'65, een Amerikaan, stichtte de Transatlantische stoomvaart.
Cuneo. Zie **Coni.**
Kunersdorf, d. in Brandenburg; nederlaag der Franschen 12 Aug. 1759.
Kunigund, † 1038, heil. verklaard 1201, was de gmln. v. keizer Hendrik II.
Cunningham, twee Sch. dichters, vader en zoon: Allan C. (1784—'42), en Peter C., geb. '16.
Kunth (Karl Sigism.), 1788—'50, ber. Dt. bot.
Kuntz (Karl), 1770—'30, Dt. landsch.- en dierenschilder.
Küntzen (Friedr. Ludw. Emil), 1761—'17, Dt. comp.
Kup (H. v. Overvest), begin 19e eeuw, Nederl. (dichter en tooneelschrijver.
Kupetzky (Joh.), 1667—1740, Dt. portretschilder.
Cupido = Amor.
Kur, riv. Zie **Koer.**
Curaçao, 1) Nederl. rots-eil. der Antillen; 21 D. I. 2) een likeur uit daar groeiende oranjeappelen.
kuras, borstharnas; **-sier,** met een kuras bedekt (dekt cavalerist.
curat-ele, toezicht v. een **-or,** d. i. beheervoerder over hetgeen iem. bezit, die zelf tot het beheeren daarvan gerechtelijk buiten staat is verklaard (-or bonorum, beheervoerder over een faillieten boedel).

curcuma. Zie **kurkuma.**
Kurden, een volksstam in 't gebied v. d. bovenloop der riv. Tigris, meest nomadiseerend en roofzuchtig, in Kurdistan, deels Tu. (hst. Bitlis), deels Perz. (hst. Kirmansjahan).
Curie (de), het Pauselijk hof te Rome.
curieus, 1) nieuwsgierig; 2) zonderling.
Kurilen, eene tot Japan behoorende rij vulcanische eilanden v. Kamtsjatka's zuidpunt af tot aan 't eil. Jeso.
curiosa (of curiositeiten), zeldzaamheden.
Kurische (of Koerische) **Haff,** inham der Oostzee i. d. kust v. Oost-Pruisen, door de K. Nehrung v. d. zee gescheiden. Zie **Haff.**
Curius Dentatus, † 270 v. Chr., een Plebejer, was Romeinsch consul en streed tegen de Samnieten, tegen de Sabijnen, en tegen kon. Pyrrhus.
Kurkuma (of curcuma), eene gele verfstof uit den wortel v. d. Indische saffraan.
Kürnberger (Ferd.), '23—'79, Or. schrijver.
Kuro-Siwo (Jap. „Zwarte stroom"), zee-stroom in 't N. dl. v. d. Stillen Oceaan.
Currer Bell. Zie **Bronte.** (comp.
Curschmann (Karl), '05—'41, Dt. liederen-
Kursk. Zie **Koersk.**
Curtius, 1) Marcus C., moet zich 362 v. Chr. in een kolk gestort hebben om de stad te redden. 2) Quint. C. Rufus, Rom. geschsch. v. Alex. d. Gr. (1e eeuw n. Chr.). 3) Ernst C., geb. '14, vn. Dt. oudheidkundige te Berlijn. 4) Zijn br. Georg C., '20—'85, vn. Dt. philoloog.
Kurtz, 1) Heinr. K., '05—'73, Dt. schrijver over gesch. der ltk. 2) Herm. K., '13—'73, Dt. rom.-schrijver en dichter. der.
Kurtsbauer (Eduard), '40—'79, Dt. genre-schil-
curulis sella, troonzetel bij de oude Rom.
Curve, 1) kromme, inz. eene naar bepaalde wetten gekromde lijn. 2) station, waar de wagens v. h. paardenspoor Bibrich-C. worden aangehaakt a. d. trein naar Wiesbaden.
Curzola, hpl. met 2 D. I. v. h. Dalmatisch eil. C. in de Adr. Zee.
Cusa, 1) Nicolaus v. C., 1401—64, kardinaal, beweerde eene wijl, dat de Paus ondergeschikt was aan het Concilie, doch kwam weldra daarvan terug. 2) Alex. Joh. C., † '73, was eenigen tijd vorst van Rumenië, doch werd '66 verdreven.
cuscuta, (plk.) warkruid.
Küssnacht, Zwits. d. a. h. Meer v. Lucern. Zie **Tell.** (zeebaden.
Küstendje, hpl. der Dobrudscha; 10 D. l.;
Custine, 1) Adam Phil., grf. v. C., Fr. genl., trok, na 1792 de Rijnstreek veroverd te hebben, terug, werd deswege gevonnisd en 1793 onthoofd. 2) Zijn klzn. Astolphe, markies v. C., 1793—'57, Fr. reiziger en schrijver. (dak.
kusting, hypotheek, pandbrief. (pop.) papieren
Kustland (Or. Illyrisch). Zie **Illyrië.**
Küstner (Karl Theod. v.), 1784—'64, Dt. tooneel-directeur en schrijver (tooneelstukken en gesch. v. h. tooneel).
cust-ody, (Engl.) verzekerde bewaring; **-os,** bewaarder, oppasser.
Custozza, d. bij Verona; ovw. der Oostenrijkers op de Italianen '48 en '66.

Küstrin, verst. st. in 't Pruis. reg.-distr. Frankfort, a. d. mond v. d. Warthe i. d. Oder; 14 D. I.

Kutahia, verst. st. in 't Az. wilajet Chodawendikjar in 't zandzjak K.; 60 D. I.

Kutais, Russ. st. a. d. Rion in Transcaucasië; 13 D. I.; is hpl. v. h. gouvt. K. ('t oude Kolchis), waarbij ook 't voormalige prinsdom Mingrelië.

Cutch, 1) staat met 450 a 500 D. I. in 't W.v. Hindostan, schatplichtig aan Engld. 2) C. Gundava, prov. v. Beloedzjistan.

Kuttenberg, Boh. st. met 13 D. I.

Kutusow (Mich.), prins Smolenskoj, 1745—'13, Russ. vms. en '12 opperbevelhebber der Russ. armee; overwinnaar bij Smolensk.

Cuvier (G. L. C. F. D., baron v.), 1760—'32, ber. Fr. dierkundige, schrijver v. „Le règne animal".

Kux, aandeel in eene mijn, gewoonlijk 't honderd achtentwintigste dl. eener Zeche.

Cuxhaven, verst. zb. v. Hamburg, a. d. mond der Elbe; vuurbaak, scheepswerven; zeebaden.

Cuyaba, st. met 7 D. I. in Brazilië.

Cuyck, 1) Jan Woutersz. v. C., 16e eeuw, Nederl. schilder. 2) Pieter v. C., 1720—87, Nederl. schilder, en 3) zijne dtr. Carolina Pieternella v. C., Nederl. schilderes.

Cuyp, twee Nederl. schilders, vader en zoon: Jacob Gerritsz C. (1575—1650) en Aalbert C. (1605—91).

Kuyper 1) Hendk. K. Gerritsz., 1790—'73, Nederl. dichter en tooneelschrijver. 2) Abraham K., geb. '37, Nederl. theo., scheurmaker in de Protestantsche kerk, stichter v. de Vrije Univ. te Amst. en redacteur v. h. blad „De Standaard".

Kuytenbrouwer (Mart. Ant.), 1777—'50, Nederl. officier der artillerie en schilder.

Cuzco, st. met 40 D. I. in Peru. (zand.

Kwadendamme, d. in Zeel., 1 u. v. Heinkens-

Kwadijk, d. in N.Holl., ca. 1 u. v. Purmerend.

Kwakel (de), buurtschap onder de gem. Uit-

Kwakers. Zie **Fox** no. 1 en **Penn.** [hoorn.

kwartjesvinders (de Duitschers noemen hen „boerenvangers"), lieden die er hun werk van maken, argeloozen in eene herberg te brengen, waar ze hen tot kaartspelen overhalen, en (door valsch te spelen) van huu geld berooven.

kwarts, bergkristal; geel k., Boh. topaas.

kwas, een Russ. drank (heeft veel v. bier).

kwee-boom, een uit 't Oosten herkomstige vruchtboom; **-peer**, de vrucht van dien boom; **-pitten**, de pitten van die peer.

kween, mensch of dier met de geslachtsdeelen van beiderlei kunne; hermaphrodiet.

kwel-dam, een dam binnen den rivierdijk, om het door dien dijk sijpelende **-water** tegen te

kwelders, graslanden buitensdijks. [houden.

Ky.... Zie **Cy....** kolom 208—9.

Kyffhäuser, gelsoleerde voorberg v. d. Beneden-Hartz, a. d. Z. grens der „Goldene Aue".

Kijfhoek, d. in Z.Holl., 1 u. v. Dordrecht.

Kijkduin, fort met bomvrije kazerne in N.Holl., bij den Helder; in 1673 werd, in't gezicht van K., door adm. De Ruyter eene ovw. op de Engelschen en Franschen bevochten.

Kynast, granietkegel v. h. Reuzengebergte bij Hirschberg.
Kypros. Zie **Cyprus.**
Kyrie eleison, d. i. Heer, ontferm u! 't begin der eerste hymne in eene Mis.
czaar. Zie **tsaar.**
Czacki (Taddeüs), 1765—'13, Poolsch ltk., beoefende de gesch. van Polen.
Czajkowski (Mich.), geb. '08, Poolsch novellen-schrijver, beschreef de levenswijze der Ko-
Czarnikow, st. in Posen; 4 a 5 D.I. [zakken.
Czartoryski, 1) Adam Casimir, prins C., † '23, was 1763 kroonpretendent in Polen, en onder Nap. I msk. v. d. Dt. Rijksdag. 2) Zijn zoon Adam Georg, prins C., † '61 bij Parijs, was '31 't hoofd der Poolsche uitgewekenen.
Czech-en, de Slawische bewoners v. Boh·men en Moravië, gesplitst in 2 partijën (de Oud-C. en de meer voortvarende Jong-C.), strevende naar de autonomie v. Bohemen; hunne taal het **-isch.**
Czegled, st. in Hong.; 25 D. I.
Czelakowsky (Frans Ladislas), 1799—'52, Boh. dichter en proza-schrijver.
Czenstochowa, st. met 16 D. I. a. d. Warta (Russ. Polen); bedevaartplaats.
Czermak (Joh. Nepomuk), '28—'73, Boh. gnk., prof. te Leipzig (voerde 't gebruik v. d. keelspiegel in). (of Pruth; 45 D. I.
Czernowitz, hpl. v. d. Bukowina a. d. Proeth
Czerny, 1) Georg C., aanvankelijk varkenshoeder, werd bevrijder (en '04 eerste vorst) v. Servië; '13 verdreven, '17 gedood. 2) Karl C., 1791—'57, ber. Dt. pianist en comp.
Czetz (Joh.), een der bestuurders ('48) v. d. Hong. opstand; gaf „Gedenkschriften".
Czurczor (Gregor), 1800—66, Hong. ltk., dichter en proza-schrijver.
Cyzicus, oudt. eene bloeiende st. op eene landtong i. d. Zee v. Marmora.

L.

L. als Rom. cijfermerk = 50; als verkorting lira, livre, liter, enz.
Laacher Meer, i. d. Rijnprov., 6 u. v. **Koblenz,** is de uitgebrande krater van een vulkaan.
Laagnieuwkoop, d. in Utr., ca. 2 u. v. **Breukelen.**
Laak, d. in Lbg., 3 u. v. Roermond.
Laaland, Deen. eil. i. d. Oostzee; 70 D. I.
Laar, 1) Zie **Laren no. 3.** 2) Pieter v. L., omstr. 1613— omstr. 1648, Haarlemsch schilder te Rome, werd daar gen. il Bamboccio (d. i. de Malle), om zijne bambocciaden (koddige tafereelen uit 't Ital. volksleven).
Labadie (Jean de), 1610—74, Fr. dweper, eerst Jezuïet, werd (wegens ketterij vervolgd) protestant en predikant in Ned., waar hij de dweepzieke sekte der **-disten** stichtte.
Laban, schoonvader v. Jacob (zie O.T.).
Labare (Jan Antoon), 18e eeuw, Vlm. lier- en dram. dichter.
Labarum, (hist.) i. d. laatsten Rom. tijd het groote vaandel der armee, sedert Constantijn met een kruis er op; (kkl.) bij R. K. pro-

cessiën vaandel met een heiligenbeeld of een kruis er op.

Labat, 1) Jean Bapt. L., 1663—1738, Fr. Dominicaner (missionaris en reisbeschrijver). 2) Léon L., '03—'47, Fr. reiziger en reisbeschrijver, werd lijfarts v. d. Schach v. Perzië.

Labe (Louise Charly), bijgn. „Dame Perrin," 1526—66, Fr. dichteres.

Laberius (Decimus), 107—43 v. Chr., Rom. ridder en dichter. (komische tooneel.

Labiche (Eug.), geb. '15, Fr. dichter voor 't

Labitzky, 1) Jos. L., '02—'81, comp. v. dansmuziek en orkestmeester te Karlsbad. 2) Zijn zoon Aug. L., geb. '32, is hem als zoodanig opgevolgd. (zanger te Parijs.

Labiache, 1794—'58, geb. te Napels, ber. bas-

Laboean, eil. nabij de W.-kust v. Borneo; sedert '46 Engl.

laboratorium, werkplaats.

Laborde, 1) Jean Jos. de L. 1724—94, Fr. bankier, leverde aan Fra. de fondsen voor de expeditie naar N.-Am. (onder Rochambeau); † geguillotineerd. 2) Zijn zoon Alex. Louis Jos., grf. de L., 1774—'42, officier onder Nap. I, leverde reisbeschrijvingen. 3) Diens zoon L. E. S. J., grf. de L., '07—'69, Fr. dipl., beschrijver v. reizen en v. gesch. der kunst.

laboreeren, lijden.

Laboulaye (Ed.), '11—'83, vn. Fr. rgl. en geschsch.

Labrador, tot Newfoundland behoorend N.-Amer. sch.-eil. (proza-schrijver.

Labruyère (Jean de), 1645—96, voorbeeldig Fr.

Labus (Giov.), 1775—'53, Ital. bh. en oudheidkundige.

labyrint, 1) doolhof, in de oudheid een gebouw met zoo vele ineenloopende gangen, dat wie er in kwam den weg niet meer kon vinden om er weer uit te komen, inz. het Kretische L. als woning v. d. Minotaurus. 2) in de ontl. 't binnenste deel van den gehoorgang.

lac, (Fr.) = Meer. (vele graadmetingen.

Lacaille (Nic. Louis de), 1713—62, Fr. strk.;

Lacalprenède (Gauthier de Costes, seigneur de), 1632—63, schreef Fr. ridderromans.

Lacedemonië = Sparta. (Zie ook **Lakonië**).

Lacépède (grf. de), 1756—'25, Fr. geleerde, schreef eene natuurlijke hist. v. d. mensch, de zoogdieren en de visschen.

Lachaise (François d' Aix de), 1624—1709, ber. Fr. Jezuïet, biechtvader van Lod. XIV. Naar hem genoemd is de wereldber. Parijsche begraafplaats Père L. (dichter.

Lachambeaudie (Pierre), '07—'72, Fr. fabel-

Lachaussée (P. Cl. Nivelle de), 1692—54, Fr. dram. dichter, schepper v. h. huilende blijspel („comédie larmoyante").

Laches, Ath. vhr. t. d. Pelop. oorlog, hielp den vrede v. Nicias tot stand brengen (421 v. Chr).

Lachesis, (fab.) diegene der 3 schikgodinnen, die den levensdraad vasthoudt.

Lachmann (Karl), 1793—'51, vn. Dt. philoloog.

Lachner (Frans), geb. '03, Beier. comp.

lack. Zie **lak.**

Laclos (P. A. F. Choderlos de), 1741—'03, Fr. genl. en rom.-schr.

Lacordaire, 1) Jean L., '01—'70, Fr. zoölooq, als zoodanig prof. te Luik. 2) Henri L., een

Dominikaner (Pater L.), ber. Fr. kanselredenaar, '02—'61.

Lacon-ië. Zie **Lakonië.**

Lacretelle, twee br.: 1) Pierre Louis L., 1751—'24, Fr. rgl. en schrijver. 2) Jean. Ch. Dom. de, 1766—'55, Fr. geschsch., als pres. der académie tegenstander v. Karel X.

Lacrimae Christi (d. i. „Christus-tranen"), ber. wijnsoort v. d. Vesuvius.

Lacroix, 1) Paul L., '06—'84, Zie **bibliophile.** 2) Sylv. Franç. L., 1765—'43, Fr. wsk.

lacune, leemte, gaping

Ladakh (of Centraal Tibet), een aan Brit. Indië schatplichtig landsch. tuss. 't Karakorumgebergte, Chineesch Tibet, den Himalaya en Kle. Tibet; hpl. Leh.

Ladinen, de Romaansch sprekende bew. van Zwitserland en Z. Tirol.

Ladislas (of Wladislaw), 1) vier kon v. Polen. 2) een kon. v. Bohemen, regeerde 1471—1516, was sedert 1490 ook kon. v. Hong. 3) de heil., was 1077—95 kon v. Hongarije, werd 1198 heil. verklaard. 4) kon. v. Napels, regeerde 1386—1414.

Ladoga: L.-meer in NW. Rusland, 't grootste (landmeer in Europa.

Ladon, (fab.) een draak. Zie **Hesperiden.**

Ladronen, 1) in Italië roovers. 2) (adk.). Zie **Marianen.**

lady, (Engl. spr.: leed-i) dame van stand.

Laeken, dorp bij Brussel, 18 D. I. en konkl. residentie kasteel.

Laënnec (R Th. H.). 1781—'26, ber. Fr. gnk., uitv. v. d. stethoskoop en v. d. auscultatie.

Laërtes, vader van Odysseus (d. i. Ulysses).

Laet (Joh. de), 1582—1649, Vlm. adk., beschreef versch. landen.

Laetare, (R.K.) 4e Zondag v. d. Vasten.

Lafare (Chr. Aug., markies v.), 1644—1712, Fr. dichter.

Lafarge (Marie Capelle, madame), '16—'52, veroordeeld in '40 als gifmengster, die haren man had vermoord, schreef in de gevangenis uitmuntend gestelde stukken om hare onschuld te bepleiten.

Lafayette, 1) Markies de L., 1757—'34, ber. Fr. genl. en stm., streed mede in den N.-Amer. Onafhankelijkheidsoorlog; i. d. Fr. rev. kommandant v. d. Parijsche nationale garde, tegenstander van het Schrikbewind, onder Nap. I stil levende, na de Restauratie liberaal afgevaardigde, i. d. Juli-rev. weder kommandant der nat. garde en aanhanger van Lod. Filips. 2) st. in Indiana, a. d. Wabash; 15 D. I., kruispunt van spoorwegen.

Laffite (Jacques), 1767—'44, Fr. bankier, stm., minister, bevorderaar v. d. Juli-rev. en v. d. verheffing van Lod. Filips tot koning.

Lafontaine, 1) Jean de L., 1621—95, ber. Fr. fabeldichter. 2) Aug. H. Jul. L., 1756—'31, Dt. roman-schr.

Lafuente, 1) Modesto L., '06—'66, Sp. geschsch. 2) Miguel L. y Alcantara, '17—'50, Sp. rgl. en geschsch

Lagemeeden, Zie **Leegemeeden.**

Lago, (Ital.) meer: L. maggiore, tuss. Italië en 't Zwits. kanton Tessino, wordt doorstroomd door de Tessino (Ital. Ticino), eene linkerzijriv. van de Po. Zie **Borromeïsch.**

Lagos, 1) vest. en havenstad in Port. 2) Engl. kol. in Opper-Guinea.
Lagosta, zuidelijkst eil. v. Dalmatië i. d. Adr. Zee; druipsteengrotten.
Lagrange (Jos. L.), 1736—'13, ber. Fr. wsk.
Lagthing. Zie **Storthing.**
Lagunen, moerassige kuststreek, inz. in den omtrek van Venetië.
Laharpe, 1) Jean Franç. de L., 1739—'03. Fr. dichter en vn. proza-schrijver, prof. te Parijs, eerst voor, later tegen de rev. 2) F. César de L., 1754—'38, Zwits. stm., 1782 leerm. der grootvorsten Alex. en Constantijn v. Rusland, 1796 verwijderd als te liberaal, 1798—1800 pres. der Helvetische rep. (mondende riv.
Lahn, zijne bij Niederlahnstein in den Rijn
Lahore, versterkte hst. v. d. Pendjab, a. d. Pari; ruim 100 D. I.
Lahr, st. met 9 D. I. i. d. Bad. kreis Offenburg.
Laibach, hst. v. h. Or. kroonland Krain; 27 D. I.; '21 congres der leden v. d. heil. alliantie.
Laïnez (Alex.), 1650—1710, Fr. dichter (zinnelijk levensgenot).
Laird, 1) Sch. edelman en landeigenaar. 2) Macgregor L., '08—'61, Engl. reiziger (op den Niger).
Lairesse, 1) Reinier de L., 1596—1667. Belg. hist.-schilder (inz. bijb. tafereelen). 2) Zijne zonen: *a*] Ernest de L., 1635—75, Belg. schilder (vruchten, bloemen, vogels); *b*] Gerard de L., 1640—1711, ber. Belg. hist.-schilder, teekenaar en graveur; † blind.
Laïs, twee Gri. lichtekooien en beroemde schoonheden (4e en 5e eeuw v. Chr.)
laisser, (Fr.) laten; • **faire,** laten begaan; • **aller,** laten loopen; • **passer,** laten passeeren, (als z. nw.) vrijbiljet.
lak. Zie **ropij.**
Lakediven, groep eil. i. d. Indischen Oceaan, 1492 ontdekt door Vasco de Gama; behooren aan Engld.
Lake school (spr.: leek-skoel), Engl. dichterschool (Wordsworth, Coleridge en Southey behoorden er toe).
Laknou. Zie **Lucknow.**
Lakon-ië, oudt. Gri. landschap met de hst. Sparta; **-iack** (**-iek**), zonder omhaal v. woorden, (fam.) leuk; **-isme,** korte manier om zich uit te drukken (zooals dat de manier der Lacedemoniërs was), (fam.) leukheid.
Lakor, eil. i. d. Molukschen Archipel.
Lalaing, aanzienlijke fam. uit Henegouwen, o. a.: Joost de L., grf. v. Hoogstraten, gesneuveld 1483 bij de bestorming v. Utr., was sedert 1450 sthr. v. Holl. 2) Zijn neef Anthonie de L., grf. v. Hoogstraten, 1480—1540, was onder Karel V sthr. v. Holl., Zeel., Fri. en Utr. 3) Anthonie de L., grf. v. Hoogstraten, † 1568, behoorde onder de verbondene edelen tegen de Sp. dwingelandij. 4) George de L., grf. v. Rennenberg, † 1581, werd 1576 sthr. v. Gron., Fri., en Oijs., doch koos 1580 de zijde v. Spanje.
Lally-Tolendal (Thom., graaf v.), 1702—66, kommandant-genl. in Fr. O. I., moest 1761 Pondichéry overgeven a. d. Engelschen, werd als verrader onthoofd krachtens een vonnis, dat 1778 op aanzoek van Voltaire gecasseerd werd.

L. A. M. (liberalium artium magister), **meester** der vrije kunsten.

lama, 1) kameelschaap,schaapkameel. 2) flanelachtige wollen stof. 3) titel der priesters van Boeddha (zie **Dalai-L.**); **-ïsmus,** hervorming v. h. Boeddhismus in de 14e en 15e eeuw in Tibet, enz.

lamantijn, zeekoe, een walvischachtig zoogdier i. d. gr. riv. v. Z.-Am.

Lamarmora (Alf. Ferrera, markies de), '14—'78, Ital. stm., schreef '73 een boek tegen Bismarck.

Lamartine (Alphonse de), 1790—'69, ber. Fr. dichter en stm., vn. redenaar en politicus.

Lamb (Charles), 1775—'34, Engl. lier- en dram. dichter en hum. schrijver.

Lamballe (prinses v.), 1749—92, vriendin v. Marie Antoinette, deelde vrijwillig de gevangenschap met die kng., en werd i. d. gevangenis **La Force** ter dood gebracht.

Lambertschagen, d. in N.Holl., ca. 2 u. v. Medemblik.

Lambèse, Fr. **strafkolonie** in Algerië, dep. Constantine; Rom. oudheden.

Lambin (Jean Jacques), **1765—'41,** Vlm. gesch.-schr. en dichter.

Lamennais (Rob. de), **1782—'54,** Fr. geestelijke (R. K.), **schrijver v.** „Paroles d'un Croyant", te Rome op **den Index** geplaatst.

lament abel (mus.: **-abile**), klagend; **-atie,** klaagzang.

Lamia, 1) **(fab.)** vrouwelijk spook, dat aan moeders hare kinderen ontrooft; **-iën,** eene soort v. fabelachtige vrouwelijke vampyren. 2) oudt. eene vest. in Gri.; na den slag bij de Thermopylen werd Antipater hier belegerd door den Ath. vhr. Leosthenes; naar deze vest. heet de **-ische oorlog,** in den zomer 323 v. Chr. (na den dood v. Alex d. Gr.) door de Atheners, Aetoliërs, Thessaliërs en anderen Grieken aangevangen om het Macedonische juk af te schudden.

lammergier (of baardgier), de grootste Eur. roofvogel. (res. Probolingo.

Lamongan, eene werkende vulcaan op **Java,**

Lamoricière (Christophe de), '06—'65, **Fr.** gen., nam '47 in Algerië Abd-el-Kader **gevangen. was '48 Fr.** minister v. oorlog, **werd** '51 uit Fra. gebannen, **was** '60 **bevelhebber der Pauselijke troepen in Italië, doch leed** toen bij Castelfidardo eene volkomene **nederlaag.**

Lamothe (Jeanne de Luz de St.-Remy, **gravin** v.), 1756—91, eene adelijke Fr. dame uit **eene** zijlinie der Valois, gehuwd met grf. de L., verleidde 1785 kard. Rohan, om een diamanten halssnoer voor 160 duizend francs te koopen, volgens haar zeggen voor kng. Marie Antoinette; doch eenmaal in 't bezit van de diamanten, verkocht zij die ten eigen bate. Haar schelmstuk kwam weldra aan den dag, en zij werd daarvoor gegeeseld en gebrandmerkt, doch wist 1787 uit de gevangenis te ontsnappen, en ontvluchtte naar Engld.

Lamothe (Ant. Houdar de), 1672—1731, Fr. tooneeldichter, (voor „haas".

Lampe, i. d. midd.-eeuw, dierenfabel de naam

Lampedusa, eil. i. d. Midd. Z., tuss. Malta

en Tunis; voorheen Napol. deportatie-oord.
Lampi (Joh. Bapt., ridder v.), 1751—'25, Or. portretschilder.
Lampongsche districten, res. in 't ZO. v. Sumatra, hpl. Telok Betong.
Lamprecht, twee Middelhoogduitsche dichters: 1) L. der Pfaffe, 12e eeuw („Alexanderlied"). 2) L. v. Regensburg, 13e eeuw.
lamprei, 1) prik of negenoog. 2) jong konijn.
Lancaster, 1) hpl. met 21 D. I. v. h. Engl. grfs. L. of Lancashire (Zie **Liverpool** en **Manchester**). 2) steden in N. Am., inz.: L. in Pennsylvanië met 28 D. I. 3) Sir James L., † 1620, eerste Engl. O. I. -vaarder: naar hem gen. is de L.-sond i. d. N. Poolzee. 4) Jos. L., 1778—'38, met Andr. Beil de uitv. v. h. (wederkeerig of) L. onderwijs.
Landau, st. met 9 D. I. a. d. Quech in Beieren (Rijnpalts); daarnaar heet **-er,** een lichte reiswagen, waarvan de kap in 2 helften (naar voor en achter) neergeslagen kan worden.
Landdag, statenvergadering; Poolsche L., eene vergadering, waar allen te gelijk schreeuwen, ieder om het hardst.
Lander (Richard), '04—'34, Engl. reiziger in Afr., ontdekte '30 den benedenloop v. d. Niger.
Landes, (Fr.) heide- of zandvlakten langs de kust der Biskaaische Golf, tuss. de Gironde en de Pyreneën.
Landi (Gasparo), 1756—'30, Ital. hist.-schilder.
Landjuweel, 15e en 16e eeuw, wedstrijd van rederijkerskamers.
Land-liga, een stk. genootschap in Ierland, verlangt, dat Ierland teruggegeven worde aan 't Iersche volk; **-vrede** (Eeuwige), Zie **Maximiliaan I.**
Landolt, 1) Salomon L., 1741—'18, Zwits. schilder (inz. jacht- en krijgstafereelen). 2) H. M. Fr. L., '29—'71, Nederl. infanterie-officier en ltk. (schreef o. a. Gesch. v. h. Nederl. zeewezen).
Landon, 1) Ch. Paul L., 1760—'26, Fr. schilder en graveur; schreef ook over kunst. 2) Letitia Elizabeth L., '02—'38, Engl. rom.-schr. en dichteres, trouwde '38 met George Maclean, gouverneur v. Cape-Coast-Castle, en † door zelfmoord. (schrijver over gesch. en dichter.
Landor (Walter Savage), 1775—'64, Engl.
Landsberg, inz. L. a. d. Warthe, st. met 25 D. I. in 't Pruis. reg.-distr. Frankfort.
Landseer (Sir Edwin), '02—'73, Engl. schilder (inz. dieren) en bh.
Landsend, zuidwestelijkst punt van Engld.; ber. vuurbaak. (Neder-Beieren.
Landshut, st. met 18 D. I. a. d. Isar in
Landsknech-t, een Dt. hazardspel; **-ten,** soldeniers (huurbenden) te voet sedert keizer Max (eene schepping v. **Frundsberg**), dapper, maar ongedisciplineerd.
Landskrona, versterkte havenstad met 10 D. I. in 't Zw. län Malmö.
Landsmeer, d. in N.Holl. ca. 3 u. v. Purmerend.
Landsthing, de Eerste Kamer v. d. Zw. rijksdag.
landstorm, zooveel als „schutterij".
landtong, in zee uitstekende landpunt of kaap.
Landvrede (Eeuwige), rustiger toestand in Dtl. nadat Max. I het vuistrecht had afgeschaft (1495).

landweer, in 't Dt. rijk de ontslagene weerplichtigen van hun 27e tot hun 32e jaar.
landwind. Zie **zeewind.**
Lanfranco (Giov.), 1581—1647, Ital. schilder en (graveur.
Lang, inz. Karl Heinr. ridder v. L., 1764—'25, Beier. geschsch. „Memoiren".
Langbein (A. F.), 1757—'35, Dt. dichter en prozaist (inz. hum., poëtische vertelling.).
Langbroek (Neder- en Over-), d. in Utr., bij Wijk-bij-Duurstede.
Lange. 1) Sam. Gotthard L., 1711—81, Dt. dichter. 2) Fr. Alb. L., '28—'75, Dt. philosoof, prof. te Marburg, schreef eene gesch. v. h. materialismus.
Langedijke, d. in Fri., 2 u. v. Oldeberkoop.
Langeland, Deen. eil. in de Oostzee.
Langendijk, 1) onder dezen naam verstaat men 4 dorpen, ten N. v. Alkmaar (nl. Broek op Langendijk, Z. en N. Scharwoude en Oud-Carspel). 2) Pieter L., 1683—1756, Nederl. dichter (inz. blijspelen).
Langensaltza, st. a. d. Saltza, in 't Pruis. reg.-distr. Erfurt; 11 D. I.; zwavelbad; '66 overwinning der Pruisen op de Hannoveranen.
Lange Pier. Zie **Pier.**
Langer. 1) Anton L., '24—'79, Weener schrijver voor het volk. 2) twee Dt. hist.-schilders, vader en zoon: Joh. Peter v. L. (1756—'24) en Robert v. L. (1783—'46).
Langerak, 1) d. in Z.Holl., ca. 3 u. v. Gorinchem. 2) Willige L., d. in Utr., nabij Schoonhoven in Z.Holl.
Lange ruige-weide, d. in Z.Holl., bij Woerden.
Lange-straat. Zie **Langstraat.**
Lange streek, onder dezen naam verstaat men 7 dorpen ten W. v. Enkhuizen in N.Holl. (nl. Boven-Carspel, Grootebroek, Lutjebroek, Hoog-Carspel, Westwoude, Ooster-Blokker en Wester-Blokker).
Langeveld (Rutger v.), 1635—96, Nederl. schilder en bwk. a. h. hof v. d. krv. v. Brandenburg.
Lange-weer. Zie **Langweer.**
Lange-Zwaag, d. in Fri., 2 u. v. Beetsterzwaag.
Langhans. 1) Karl Gotthard L., 1733—'08, Dt. bwk. 2) Zijn zoon Karel Ferd. L., 1781—'69, bouwde te Berlijn de opera en het paleis.
Langiewicz (Maryan), geb. '27, Poolsch bevelhebber en dictator in den opstand v. '63.
Langrand-Dumonceau (Andr.), geb. '26 bij Luik, werd door den Paus in den gravenstand verheven ter belooning voor zijne diensten om „het kapitaal te christianiseeren", speelde een tijdlang te Brussel, waar hij op een grooten voet leefde, zijne rol, totdat iedereen begreep dat hij eenvoudig een zwendelaar was, en in '70 redde hij zich door de vlucht naar Amerika.
Langres, Fr. vest. a. d. Marne; 10 D. I.
Langstraat (of Lange straat), onder dezen naam verstaat men 8 dorpen in N.Br. ten O. v. Oosterhout (nl. Raamsdonk, Waspik, Capelle, Besoyen, Waalwijk, Baardwijk, Nieuwkuik en Vlijmen); leerlooierij en schoenmakerij
Languedoc, voormalige prov. v. Z.Fra., hpl. Toulouse; L.-wijnen; 't L.-kanaal verbindt den Atl. O. met de Midd. Z. (vgl. **Provence**).
Langweer (of **Lange-weer**), d. in Fri., 3 u. v. d. Lemmer.

Lanner (Jos. Frans K.), '01—'43, Dt. comp. v. dansmuziek, inz. walsen.

Lannes (Jean). 1769—'09, genl. v. Nap. I, '04 msk. en „htg. v. Montebello"; gekwetst bij Aspern, † te Weenen.

Lannoy. 1) Philips L., heer v. Beauvoir, bevelhebber der lijfwacht v. d. landvoogdes Margaretha v. Parma, gaf 1567 bij Austruweel de nederlaag aan Jan v. Marnix. 2) Juliana Cornelia, barones v. L., 1738—82, Nederl. dichteres.

Laodicea, st. i. h. oude Phrygië (Kle. Azië); concilien 363 en 476

Laokoon, Trojaansch pri., die de Trojanen waarschuwde voor 't houten paard en met zijne beide zonen door slangen doodgedrukt werd. Ber. antieke groep, 1506 in de nabijheid v. Rome ontdekt. Verhandeling v. Lessing.

Laon, versterkte hpl. v. h. Fr. dep. Aisne, 12 D. I.; '14 overwinning v. Blücher op Nap., '70 ingenomen door de Duitschers (de Franschen deden de citadel in de lucht springen).

Lao's, inboorlingen v. Assam, Birma, Siam en Tonkin.

La Paz, inz.: 1) kpst. in Bolivia met 76 D. I. en univt., is hpl. v. h. dep. L. P. 2) hst. v. Oud-Californië (zie aldaar). 3) Prins de L. P. (d. i. Vredevorst), dezen titel droeg Manuel de Godoy, htg. v. Alcudia, geb. 1767, † te Parijs '51; hij was de gunsteling v. kon. Karel IV v. Spanje, en gehuwd met Marie Theresia v. Bourbon.

Lapérouse of **Lapeyrouse** (grf.), 1741— omstr. 1788, ber. Fr. zeevaarder, aanvaardde 1785 eene reis rondom de wereld, doch kwam daar om door schipbreuk aan 't eil. Vanikoro, waaromtrent men eerst in '26 de zekerheid bekwam.

Lapidair-schrift (L.-stijl), opschriften op oude gedenksteenen (of schrift, dat daarop gelijkt).

lapis, (Lat.) steen; l. causticus, pot-asch; l. infernalis, helsche steen; l. lazuli, lazuursteen; l. philosophicum, steen der wijzen.

Lapithen, (fab.) een woeste volksstam in Thessalië, strijd voerende tegen de Centauren.

Laplace (Pierre Simon, grf.), 1749—'27, ber. Fr. strk. („Mécanique céleste").

La Plata. Zie **Argentijnsch.**

Lapland, landsch. in N. Zweden en Rusland; bevolking (-ers, Lappen), 33 D. (Christenen). Zie ook **Finmarken.**

Lappe (Karl), 1774—'43, Dt. volksdichter.

Lappen, 1) Zie **Lapland.** 2) (pop.) dronkaards.

Lappenberg (Joh. Martin), 1791—'65, Dt. geschsch., archivaris te Hamburg.

Lapper (Jan de), bijnaam v. Jan Barendse, een Nederl. zeeheld, schoenmaker te Haarlem, eerst bootsman, daarna kapitein onder adm. Tromp (omstr. 1653). (ver en dichter.

Laprade (P. M. R. V. de), '12—'83, Fr. schrijf-

lapsus, (Lat.), abuis, vergissing, fout; **-linguae,** abuis v. d. tong, fout in 't spreken: **-calami,** schrijffout; **-memoriae,** vergissing i. h. geheugen.

Lar, hpl. met 12 D. I. der Pers. prov. Laristan.

Larantuka, landstreek ter O. kust v. h. eil. Flores; sedert '59 Nederl., vroeger Port.

Lardner (Dionysius), 1793—'59, Engl. wsk. en

natuurkundige; **van hem eene Encyclopedie in 135 deelen.**

Laren. 1) bij de oude Romeinen huisgoden, beschermgoden. Zie **Penaten.** 2) d. in N.Holl., 1 u. v. Naarden. 3) d. in Geld., 1 u. v. Lochem.

Largilliere (Nic. de), 1650—1746 Belg. schilder.

larg-o. (muz.) statig; **-hetto,** eenigszins statig.

Larissa, tot '81 Tu., tegw. Gri. st. in Thessalië: omstr. 30 D. I.; veel handel.

Larisian, eene zeer ongezonde prov. v. Perzië; hpl. Lar.

larix, lorkeboom. (Z.; 12 D. I.

Larnaka, st. op 't eil. Cyprus, a. d. Midd.

Laroche (Maria Sophie), geb. Gutermann, 1731—'07, Dt. rom.-schrijfster, bevriend met Wieland. (proza-schrijver.

Larochefoucauld (htg. v.), 1613—80, ber. Fr.

La Rochelle, versterkte Fr. haven- en kpst. a. d. Atl. O. (dep. Beneden-Charente); 20 D. I.; zeebaden; was 't voornaamste bolwerk der Hugenoten; 1628 veroverd door Richelieu.

Larra (don Mariano José de), '09—'37, Sp. rom.-schr. en dichter (ook voor 't tooneel); † door zelfmoord.

L'Arronge (Ad.), geb. '38, Dt. tooneeldirecteur te Berlijn en tooneeldichter. („Mijn Leopold", „Hasemann's dochter", „Dr. Klaus", „Weldadige vrouwen").

laryng-itis, keelkop-ontsteking; **-ophthisis,** keelkop-tering; **-oskoop,** keelkopspiegel.

Lasaulx (Ernst von), '05—'61, Dt. oudheidkundige, prof. te München, schreef over Gri. kunst.

Las Casas, 1474—1566, Sp. biss. v. Chiapas in Mexico, **menschlievend beschermer v. d. Indianen.**

Las Cases (markies de), 1766—'42, Fr. geschiedsch. en stm., deelde '15—'16 Nap.'s ballingschap op St.-Helena; schreef o. a. „Mémoires de Ste.-Hélène".

lasci-f. wulpsch; **-viteit,** wulpschheid.

Laskaris, twee geleerde Grieken, die na de verovering v. Constantinopel Gri. studiën overbrachten naar Italië: 1) Konstantijn L., † 1493 te Messina. 2) Johannes L., † 1535 te Rome.

Lassa (of H'lassa), hst. v. Tibet, a. d. Moeran, res. v. d. Dalaï Lama; 25 D. I.

Lassale (Ferd.), '25—'64, ber. sociaal-democratisch agitator, stk. schrijver en redenaar, † in duel met den bojaar Racowitza over eene liefdeshistorie.

Lassen. 1) Christiaan L., 1800—76, Nrw. taalgeleerde, prof. der Oud-Ind. talen en ltk. te Bonn. 2) Ed. L., geb. '30 te Kopenhagen, hofkapelmeester en comp. te Weimar.

Lasso. 1) Z. Amer. werpslinger, om wilde paarden, buffels, enz., te vangen. 2) Orlando di L., geb. 1520 te Bergen in Henegouwen, † 1594 te München, ber. en vruchtbaar comp. der Nederl. school.

last. eene naar tijd en pl. versch. maat voor granen: (ook) scheepsgewicht.

Lastdrager (Abr. Joh.), 1788—'55, Nederl. geschiedkundige.

Lastman (Pieter), 1581—1649, Nederl. schilder. Zijn zoon Nicolaas, insgelijks schilder, was tevens graveur.

last not least (Engl. spr.: laast not liest), het laatste maar niet het minst belangrijke.
Latean (Louise), '51—'68, te Bois d'Haine in Henegouwen, werd druk bezocht door bedevaartgangers, die aan haar de litteekenen van Christus vereerden.
latent, niet te voorschijn tredend, in 't verborgene aanwezig.
Lateraan, Pauselijk paleis te Rome met de L.-kerk, kathedraal: versch. L.-synoden, waaronder vijf oecumenische.
laterna magica, „tooverlantaarn", verbeterd scioptikon. Zie **dissolving.**
Lathum (of Lathem), d. in Geld., 2 u. v. Doesburg. (strektheid.
latifundium, (Lat.) landgoed v. gr. uitge-
Latimer (Hugh), 1490—1555. Engl. geestelijke onder Hendrik VIII, werd onder Maria levend verbrand.
Latium, oudt. landsch. in Midden-Italië, a.d. Tiber en de Thyrrheensche Zee.
latoen, geel koper.
Latomus (Barth.), 1485—1566, Dt. R. K. theo., disputeerde op last van Karel V met Protestanten. (mis (Diana).
Latona, (Gri. fab.) moeder v. Apollo en Arte-
Latouche (Hyacinthe Thaband de), 1785—'51, Fr. schrijver (hist. romans) en dichter.
Latour d'Auvergne, 1743—1800, bevelhebber der uit 8 D. grenadiers bestaande Fr. voorhoede, „de eerste grenadier v. Fra.".
La Trappe, een moeielijk toegankelijk dal in Normandië; stichtings-pl. v. d. daarnaar gen. Orde der Trappisten.
Latreille (Pierre André), 1762—'33, Fr. entomoloog, prof. te Parijs.
Lattaignant (Gabr. Charles de), 1697—1779, Fr. abbé, geestig dichter.
Latijn, de taal der oude Romeinen, thans doode taal; **-nen,** bew. v. h. oude Latium, 388 v. Chr. onderworpen door de Romeinen; -nsch keizerrijk, zie **Latijnsch** en **Byzantium**; -zeil (of emmerzeil), een driekant zeil, cf. op galeien.
Latijnsch, 't L. Keizerrijk te Constantinopel 1204—61, opgericht door de Kruisvaarders; de L.-e Kerk, d. i. de R. K. kerk, als tegenstelling met de Gri. kerk; de L.-e Muntconventie, verdrag v. '65 tuss. Fra. en versch. andere landen over eenheid v. muntstelsel naar den frank als eenheid. (distr. Liegnitz.
Laubau, st. met 11 D. I. in 't Pruis. reg.-
Laube (Heinr.), '06—'84, Dt. schouwburg directeur en vn. schrijver (romans, novellen, drama's). (wekkend.
laudanum, (pha.) pijnstillend en slaapver-
Lauderdale, Sch. adellijk geslacht, inz.: 1) John, grf. v. L., † 1682. lid v. h. Kabaalministerie. 2) James Maitland, grf. v. L., 1759—'03, Engl. stm. en schrijver over sthhk.
Laudon (vrijheer v.), 1717—90, Or. vms. l. d. 7-j. oorlog, overwon bij Kunersdorf, Landshut, in den Turkenoorlog 1788—89.
Lauenburg, Dt. htgd., sedert '64 v. Denemarken afgescheurd, sedert '65 Pruis., 1183 vierk. km., 49 D. bew. (de hpl. L. heeft 5 D. I.). **Zie Ratzeburg.**
Laufen, Zwits. d. Zie **Schaffhausen**

Laura de Sade, Petrarca's beminde † 1348.
Laurahütte, in 't Pruis. reg.-distr. Oppeln, 9 D. I., mijnwezen (ijzer, zink, steenkool).
laureatus, poëta l., gekroond dichter.
Lauremberg (Joh. Wilh.), 1590—1658. plat-Dt. dichter.
Laurens, 1) (Jean Paul), geb. '38, Fr. hist.-schilder. 2) Zie **St.-Laurens.**
Laurentius, 1) de heil. L., diaconus te Rome, † 258 den marteldood (werd op een rooster levend verbrand). 2) Zie **St.-Laurentius.**
Lausanne, hst. v. h. Zwits. k. Waadt; 30 D. I.
Lausitz, oudt. landsch. in Midden-Dtl., v. 1635 af tot 't keurvorstendom Saksen, sedert '15 gedeeltelijk aan Pruisen behoorende.
Lauter, zij-riv. v. d. Rijn (in Rijnpalts en Elzas).
Lauterbrunnen, (land, bij Interlaken bekoorlijk dal in Zwitser-
Lauwer-s, 1) kle. grensriv. tuss. Fri. en Gron., ontlast zich i. d. **-zee,** een inham der Noordzee, t. o. eil. Schiermonnikoog.
lava, gesmolten steen, uitwerpsel v. vulkanen.
Laval, st. met 28 D. I. a. d. Mayenne, hpl. v. h. Fr. dep. Mayenne.
La Valetta, versterkte hst. v. Malta, haven, kph., unvt.; 36 D. I. (Fr. kon. Lod. XIV.
Lavallière (htgn. v.), 1644—1710, bijzit v. d.
Lavater (Joh. Kasp.), 1741—'01, ber. Zwits. physionomiekundige.
laveeren, wegens tegenwind ziegezagend zeilen; (fig.) schipperen.
Lavinium, st. in het oude Latium.
Lavoisier (Ant. Laur.), 1743—94, ber. Fr. schk., stichter v.d. moderne chemie; geguillotineerd.
Law (John), 1671—1729, berucht Sch. zwendelaar te Parijs, was daar controleur-genl. der financiën, vluchtte 1720 naar Brussel, † te Venetië.
lawine, sneeuwstorting, sneeuwval.
Lawrence, 1) st. in Massachusetts, a. d. Merrimack; 40 D. I. 2) Sir Thomas L., 1769—'30, Engl. portretschilder. 3) Sir John Laird Mair L., geb. '11, een Ier, was '63—'68 onderkoning v. Bri. Indië.
lax, slap, ondegelijk, inz. in 't zedelijke.
Layard (Austen Henry), geb. '17, Engl. stm., dipl., reiziger en oudheidkundige (opgravingen te Ninive en te Babylon).
Laynez (Jago), 1512—65, opvolger v. Loyola als genl. der Jezuïeten, opsteller v. d. statuten der Orde.
lazaret, ziekenhuis; **-koorts,** vlekkoorts.
Lazaristen, geestelijke orde, 1624 gest. door Vincentius de Paula (onderwijs, zielzorg, ziekenverpleging).
Lazarus, 1) (bijb.) br. v. Maria en Martha v. Bethanië (Ev. Joh. 11). 2) (bijb.) de Melaatsche i. d. gelijkenis (Lucas 16, 19).
Lazzaroni, niets-bezitters te Napels.
lazzi, (Ital tnl.) kluchten, geestigheden.
Leake (Wm. Martin), 1777—'60, Engl oudheidkundige, schreef over nasporingen in Gri. en Kle. Azië.
Leamington (of L. Priors), Engl. bpl. a. d. Leam; (23 D. I.
Leander, 1) minnaar v. Hero, zwom, om haar te bezoeken, elken nacht v. Abydos naar Sestos over den Hellespont (de Straat der Dardanellen), totdat hij verdronk, waarop zij

zich in zee stortte. 2) een pseud. Zie **Volkmann.**

Leer, volgens de legende kon. v. Engeland, is de hoofdpersoon in een treurspel v. Shakespeare.

leb, binnenste slijmvlies der bereide lebmaag (vierde maag) van een kalf; dient bij de kaasmakerij om de melk te doen stremmen.

Leblon (Jac. Christoph.), 1670—1741, Dt. portretschilder, sedert 1715 in den Haag.

Lebrun, 1) Charles L., 1619—90, ber. Fr. schilder. 2) P. D. E. L., gen. L. Pindare, 1729—'07, ber. Fr. lierdichter. 3) Charles L., htg. v. Piacenza, 1739—'24, Fr. stm., aanhanger v. Nap. I, na '14 v. d. Bourbons.

Lebuinus, † 776, Evangelie-prediker in Oijs.; kwam uit Engld.

Lecce, Ital. st. met 22 D. I., hpl. der prov. L. (een dl. v. Apulië).

Lech, rechter zij-riv. v. d. Donau. Het L.-veld tuss. L. en Werlach. Zie **Otto I.**

Lechevalier (Jean Bapt.), 1752—'36, Fr. oudheidkundige; nasporingen in Kle. Azië.

Leclere d'Oslin (Victor Eman.), 1772—'02, Fr. genl., onderwierp '01 Italië; was getrouwd met Pauline, de zuster v. Bonaparte.

Leclercq (Michel Théod.), 1771—'51, Fr. dichter (o. a. „Proverbes dramatiques").

Lecocq (Charles), geb. '34, Fr. comp. v. operetten.

Lecouvreur (Adrienne), 1692—1730, schoone Fr. actrice, bijzit v. mrk. Maurits v. Saksen.

Leda, (fab.) minnares v. Zeus, die, in de gedaante van een zwaan, de Dioskuren en Helena bij haar verwekte.

Lede-Acker, d. in N.Br., 1 u. v. Boxmeer.

Ledeganck (Karel Lod.), '05—'49, Vlm. dichter.

Ledochowski (Miecislaw), geb. '22, werd '66 abiss. v. Posen-Gnesen, '74 door de Pruis. regeering afgezet, '75 kardinaal, sedert '76 te Rome.

Ledru-Rollin (Alex. Aug.), '08—'74, adv. te Parijs, radicaal Fr. stm., '48 minister, voerde 't algemeen stemrecht in.

Lee (Rob. Edm.), '07—'70, dapper genl. der Zuidelijken in den Amer. burgeroorlog.

Leech (John), '17—'64, Engl. teekenaar (caricaturist; werkte veel voor „Punch").

Leeds, st. in 't Engl. grfs. York; 309 D. I.; lakenfabr.

Leegekerk (of Leegkerk), d. in Gron., een half u. v. Hoogkerk. (1 u. v. Aduard.

Leegemeeden (of Lagemeeden), d. in Gron.,

Leegemeer. Zie **Legemeer.**

Leeghwater (Jan Adriaansz.), 1575— omstr. 1650, Nederl. molenmaker en waterbwk., was tevens ervaren schrijnwerker, en vervaardigde menig klokkenspel. In N.-Holl. werden meren door hem drooggemalen, en hij was de eerste, die het plan te berde bracht tot droogmaking v. h. Haarlemmermeer.

leek, 1) ieder niet tot den geestelijken stand behoorende; (fig.) oningewijde. 2) De L., d. in Gron., nabij het Leekstermeer, ca. 2 u. v. Zuidhorn. (Eindhoven.

Leende, d. in N.-Br. a. d. Dommel, dicht bij

Leens, d. in Gron., 3 u. v. Onderdendam.

Leer, Pruis. st. en zeehaven a. d. Leda, i. d. landdrostij Aurich; 10 D. I.

Leerbroek, d. in Z.Holl., 2 u. v. Gorinchem.
Leerdam, st. in Z.Holl., a. d. Linge, 2 u. v. Vianen.
Leermens (of Leermis), d. in Gron., 1 u. (v. Appingadam.
Leersum, d. in Utr., 2 u. v. Rhenen.
Leeuw, 4) de koning der dieren. 2) een der teekens i. d. Dierenriem; ook a. d. N. hemel een sterrenbeeld. 3) Nederl. L. (orde v. d.), voornaamste Nederl. ridderorde. 4) Gabriel v. d. L., 1643—88, Nederl. schilder en graveur.
Leeuwar-den, hpl. der Nederl. prov. Friesland, a. d. Ee; 30 D. I. **-deradeel,** eene uit 14 dorpen bestaande gem. in Friesland.
Leeuwen (of Lewen), d. in Geld., 1 u. v. Druten.
Leeuwen-daalder, oudt. een Holl. stuk zilvergeld = den tegw. rijksdaalder; **de -daalders,** gelegenheidsstuk v. Vondel bij de viering v. d. Munsterschen vrede.
Leeuwenhoeck (Anthony v.), 1632—1723, Nederl. natuurkundige en vervaardiger van mikroskopen, ontdekte de infusie-diertjes.
Lefebvre (François Jos.), 1755—'20, Fr. genl., '04 msk., '07 htg v. Dantzig, '14 pair.
Lefèvre, 1) Robert L., 1756—'30, Fr. hist.- en portretschilder. 2) Victor L., Belg. schrijver v. volksliederen en vertellingen in Brusselsch patois.
Leframe (Jean Jacques), markies de **Pompignan,** 1709—84, Fr. dram. dichter.
leg-aal, wettig; **-aliatie,** de daad en ook 't resultaat v. **-aliseeren,** d. i. de echtheid v. eene handteekening bekrachtigen.
leg-aat, 1) toewijzing bij uitersten wil van eene zekere som gelds. 2) afgezant (inz. v. d. Paus); **-ataris,** degene aan wie(n) een legaat vermaakt is; **-atie,** (dipl.) gezantschap.
Legemeer (of Leegemeer of Lagemeer), d. in Fri., ca. 3 u. v. d. Lemmer.
legende, 1) verhaal uit 't leven der heiligen en martelaars. 2) verdichtsel, sprookje. 3) randschrift op muntstukken.
Legendre (Adr.), 1752—'33, vn. Fr. wsk.
leges, voor ambtenaren hetzelfde, wat „verval" is voor dienstboden.
legioen, bij de oude Romeinen eene afdeeling voetvolk, later eene uit verschillende wapenen bestaande leger-afdeeling; (flg.) legerdrom; **- v. eer,** Fr. ridderorde, '02 gest. door den Ersten Consul Bonaparte.
legis-latief, wetgevend; **-latuur,** 1) wetgeving. 2) wetgevend lichaam.
legi-tiem, van afkomst wettig; **-timist,** aanhanger v. h. beginsel v. h. onveranderlijk erfelijke koningschap (in Fra. aanhanger v. d. Bourbons).
Legnano, st. i. d. Ital. prov. Milaan; 1176 nederlaag v. Barbarossa tegen den Lomb. stedenbond.
legua, de Port. en Braz. mijl.
Legouvé, 1) Gabr. Mar. Jean Bapt. L., 1764—'12, Fr. dram. en didactisch dichter. 2) Zijn zoon Gabr. Jean Bapt. Ernest Wilfrid L., geb. '07, Fr. dichter, inz. drama's (met Scribe), o. a. „Adrienne Lecouvreur".
legua, de Sp. mijl.
leguaan, 1) kamhagedis. 2) (zeew.) touwomkleedsel v. d. ra's

legum-en, peulschil. **-ine**, eiwitachtige stof in de **-inosen**, d. i. peulvruchten.
Lehmann (Henri), '14—'82, Fr. hist.-schilder.
Lehon (Henri Sebastien), '09—'72, Belg. officier, was ook schilder en ltk. (hij schreef wetensch. werken en romans).
Leibnitz (Gottfr. Wilh., vrijheer v.), 1646—1716, een der grootste en veelzijdigste geleerden van alle tijden, 1700 stichter en pres. der academie v. wetenschappen te Berlijn, uitv. v. d. differentiaal-rekening.
Leicester, 1) Engl. st. a. d. Soar met 122 D. I.; hpl. v. h. grfs. L. 2) Rob Dudley, grf. v. L., 1533—88, Engl. stm. en vhr., gunsteling v. kng. Elizabeth, was 1585—87 landvoogd i. d. Ned. (in Australië verdwenen.
Leichhardt (Ludw.), geb. '13, Dt. reiziger, '48
Leid-en, 1) st. in Z.Holl., met ber. unvt. en 43 D. I.; beleg v. L. 1574. ramp v. L., '07: **-sche fleseh.** toestel tot ophooping v. electriciteit, 1746 uitgevonden door Cunaeus te L., en reeds 1745 in Dtl. door Kleist (Kleistsche flesch). 2) Lucas v. L., 1494—1533, ber. Nederl schilder. 3) Jan v. L., eigenlijk Jan Beukelsz, een kleermaker uit L., omstr. 1511—36, de hoofdpersoon (en zich noemende „Profeet") van de sekte der Wederdoopers, werd te Munster uitgeroepen als „koning van Sion", doch later aldaar op gruwzame wijze ter dood gebracht. (O. v. Leiden.
Leiderdorp, d. in Z.Holl., a. d. Rijn, ca. 1 u.
Leidsch. Zie **Leiden.**
Leidschendam, d. in Z. Holl., ca. 2 u. v. 's-Gravenhage.
Leigh Hunt. Zie **Hunt.**
Leighton (Sir Fred.), geb. '30. Engl. hist.-schilder, sedert '78 pres. der acad. te Londen.
Leimuiden, d. in Z. Holl., 4 u. v. Amst.
Leine, zij-riv. v. d. Aller in Hannover.
Leinster, prov. in ZO. Ierland, a. d. Iersche Zee, ingedeeld in 12 grfs.: hst. Dublin.
Leipzig, st. in 't konkr. Saksen, a. d. Witte Elster, de Pleisse en de Parthe; 170 D. I.; unvt (gest. 1409): wereldmarkt voor pelterijën; centraalpunt v. d Dt. boekhandel; vermaarde veldslag 16—18 Oct. '13.
Leisewitz (Joh. Ant.), 1752—'06, Dt. dram. dichter (pseud. Julius v. Tarent).
Leith, Sch. st. met 61 D. I. Zie **Edinburg.**
Leitha, grensriv. tuss. Or. en Hong. Zie **Cis.**
Leitmor, sch.-eil., vormt met 't sch.-eil. Hitoe het eil. Amboina.
Leitmeritz, st. a. d. Elbe, in 't aan ooft en wijn rijke N. v. Bohemen; 11 D. I.
Leitrim, Iersch grfs., prov. Connaught; hpl. Carrido.
Lejeau (Guillaume), '28—'71, Fr. reiziger in Turkijë, Egypte, Abessinië en Azië.
Lejeune (Pierre François), 1721—80, Belg. bh. a. h. hof. te Stuttgart.
Lek, een tak v. d. Rijn, aanvangende bij Wijkbij-Duurstede, en zich bij Krimpen ontlastende i. d. Maas.
Lekain (Henri), 1728—88, ber. Fr. acteur.
Lekkerkerk, d. in Z. Holl., a. d. Lek, 3 u. v. Schoonhoven.
Lekkerland, 1) Nieuw L., d. in Z. Holl., a. d. Lek. t. o. Lekkerkerk. 2) Lui L. Zie **Cocagne.**

Lekkum (of Leckum), d. in Fri., een half u. v. Leeuwarden.
Lekmond (of Lexmond), d. in Z. Holl., a. d. Lek, 1 u. v. Vianen.
Lelewel (Joachim), 1786—'61. Poolsch geleerde, geschiedkundige, prof. te Warschen, nam a. d. rev. v. '30 deel, en werd gebannen.
Lelie, 1) Zie **Lely.** 2) Adr. de L., 1755—'20, Nederl. schilder.
Lelieus, d. in Gron., 3 u. v. Appingedam.
Lely. Zie **Faes** (P. v. d.). (tooneelschrijver.
Lemaitre (Fred.), 1798—'76. Fr. acteur en
Leman, lac L ('t meer L.). Zie **Geneve.**
Le Mans. Zie **Mans.**
Lemberg, st. met 110 D. I. Zie **Galicië** no. 2.
Lemele, d. in Oijs., gem. Ommen **•rberg,** heuvel in Oijs.. gem. Ommen; pottenbakkersleem.
Lemercier (Louis Jean Nepomuc.), 1771—'40, Fr. dichter en tooneelschrijver.
Lemierre (Ant. M.), 1723—93. Fr. dram. dichter. (ven a. d. Zuiderzee.
Lemmer (de), st. met 2 D. l. in Fri.; ha-
lemming, poolrat, eene muis uit de Poolanden, verhuist vaak in gr. troepen.
Lemnius (Simon), eigenlijk Lemchen, omstr. 1515—1550, Dt. hekeldichter (inz. puntdichter vol venijn tegen Luther).
Lemnos, tegw. Limno, 't grootste eil. in 't N. v. d. Gri. arch.
Lemoine, 1) François L., 1688—1737, Fr. schilder, † door zelfmoord. 2) Jean Bapt. L., 1704—78, Fr. bh. (geschsch. en dichter.
Lemontey (Pierre Ed.), 1762—'26, Fr. rgl.,
Lemof (François Fred.), 1773—'27, Fr. bh. (o. a. 't ruiter-stb. v. Hendrik IV op den Pont Neuf te Parijs). (mer en vier dorpen)
Lemsterland, gem. in Fri. (de st. de Lem-
Lemuren, (fab.) spookgestalten, schimmen der afgestorvenen.
Lena, riv. in O. Siberië, mondt i. d. **IJszee.**
Lenaeos, een der bijnamen v. Bacchus.
Lenaerts (Hendrik), '42—'70, Vlm. ltk., rom.-schr. en novellist.
Lenau (Nik.), pseud. v. Niembsch.
Lenclos (Ninon de), 1616—1706, tot op hoogen leeftijd eene bekoorlijke Fr. lichtekooi.
Lengefeld, 1) Charlotte v. L., gade v. Schiller. 2) Karoline v. L. Zie **Wolzogen.**
Lenige (Cynthia), 1755—80, Fri. dichteres.
Lenne, zij-riv. v. d. Ruhr in Westfalen.
Lenne (Peter Jos.), 1789—'66, ber. Dt. aanlegger v. tuinen en parken. (schr.
Lennep (Jacob v.), '02—'68, ber. Nederl. rom.-
Lennox. Zie **Dumbarton.**
Lenormand (Marie), 1772—'43, vermaarde Fr. kaartlegster (inz. v. Nap. I).
Lenormant (François), '37—'83, Fr. schrijver over de beschaving bij de Ouden.
Lenôtre (Andr.), 1613—1700, ber. Fr. tuinbouwkundige, schepper v. d. Fr. tuinbouw (tuinen te Versailles, St.-Cloud, Fontainebleau, enz.).
Lent, d. in Geld., a. d. Waal, t. o. Nijmegen.
Lenting, 1) Joh. L., 1790—'43, Nederl. ltk., prof. te Gron. 2) Lamb. Ed. L., geb. '22, Nederl. rgl. en geschsch.
Lentner (Jos. Friedr.), '10—'52, Dt. ltk. en novellenschrijver.
Lentz, 1) Heinr. Osk. L., geb. '48, Dt. geoloog

en ber. Afrika-reiziger. 2) **Jak. Mich. Reinh. L.**, 1750—92, Dt. dichter (inz. **drama's**), vriend v. Göthe, † krankzinnig.

lenzen, zonder zeilen of met **weinig zeil voor** den wind wegdrijven.

Leo, 1) Pausen. o. a. *a*] L. I. de Gr., 440—61; *b*] L. X, 1513—21, door den aflaathandel ter voltooiing v. d. Pieterskerk de uitbarsting v. d. Reformatie verhaastende; *c*] L. XIII, de tegw. Paus sedert '78. 2) Heinr. L., 1799—'78, prof. te Halle, geschsch., orthodox en conservatief. 3) Leonardo L., 1694—1745, vn. Ital. comp.

Leoben, st. in Stiermarken. a. d. Mur; 6 D.I.; vrede v. L., 18 April 1797.

Leobschütz, fabr.-st. in 't Pruis. reg.-distr. Oppeln, a. d. Zinna; 12 D. I. (v. Spanje.

Leon, voormalig Sp. konkr., thans eene prov.

Leonardo da Vinci, 1452—1519, ber. Ital. schilder, bh., dichter, natuurkundige, geleerde, enz.

Leonidas, kon. v. Sparta, ber. door zijn heldendood met dien van zijne 300 Spartanen bij de Thermopylen tegen de Perzen.

Leopardi (Giac., grf.), 1798—'37, Ital. patriotiek lierdichter („Canti").

Leopold, inz. 1) Dt. keizers: *a*] L. I. 1658—1705; *b*] L. II, 1790—92. 2) vorsten v. Anhalt-Dessau: *a*] L. I, 1676—1747, sedert 1693 **vorst**, ber. vhr. in Pruis. dienst (gen. „de **oude** Dessauer"). Zie **Anna** 13; *b*] L. Frederik, **sedert** '71 regeerend htg. 3) kon. v. België: *a*] L. I. **1790—'65**, prins v. Saksen-Koburg, van '29—'31 **morganatisch** getrouwd met de actrice Klara Bauer; dit **huwelijk** ontbonden zijnde, trouwde hij met eene dtr. v. kon. Lodewijk Filips v. Fra. en werd kon. v. België; *b*] L. II, geb. '35, zoon v. L. I. en diens opvolger als kon., is sedert '85 ook souverein v. d. Kongo-staat.

Lepanto ('t oude Naupaktos), a. d. Golf v. L. Zie **Don Juan 2**.

Lepidus (Marc. Æmil.), † 13 na Chr., Rom. patriciër, 43 v. Chr. (met Octavianus en Antonius) in 't tweede triumviraat, werd later opperpriester.

Leppenhuizen. Zie **Lippenhuizen.**

lepr-a, melaatschheid; **-ozen**, melaatschen (-ozenhuis, gasthuis voor melaatschen).

Lepsius (Karl Rich.), '10—'84, ber. Dt. taalgeleerde en Egyptioloog, was opper-bibl. te Berlijn.

lepta, (Gri. mtw.), honderste dl. v. een drachma (ongeveer een halve cent Nederl.).

Lerida, versterkte st. in Catalonië; 20 D. I.; hpl. der prov. L.

Lermontow (Mich. Jurjewitsj), '14—'41, vn. Russ. lier- en heldendichter.

Lerna (Hydra v.) of Lernëïsche slang, (fab.) eene slang met 100 koppen; werd er één afgeslagen, daarvoor groeiden er dadelijk twee weder aan; dit monster werd gedood door Hercules.

Lesage (Alain René), 1688—1747, Fr. dichter, theaterstukken en komische romans (inz. „le diable boiteux" en „Gil Blas de Santillane".

Lesbos, Tu. eil. a. d. kust v. Kle. Azië; hpl. Castro. (schrijver en dichter.

Lesbroussart (Phil.), 1781—'55, Belg. ltk.,

Leschenault de la Tour (Louis Théod.), 1773—'36, Fr. natuurkundige en reiziger; de kaneelboom werd door hem v. Ceylon overgebracht naar Bourbon.

Lescot (Pierre), omstr 1510—omstr. 1578, Fr. bwk., bouwde het Louvre-paleis.

Lesghiërs, een Caucasisch volk (4 a 5 maal honderdduizend zielen); Mahomedaansch.

Lesina, hpl. met 2 D. I. v. h. Or. eil. L. in Dalmatië.

Leslie, 1) Sir John L., 1766—'32, Engl. natuurkundige, prof. te Edinburgh, uitv. v. d. differentiaal-thermometer, van een hygrometer en v. een photometer. 2) Charles Robert L., le helft 19e eeuw, Engl. hist.-schilder.

Lespès (Leonard), '15—'75, Fr. schrijver (pseud. Timothée Trimm); stichtte 't „Petit Journal".

Lespinasse (Adolf Fred. Hendr. de), geb. '19, in '70 naar Am. vertrokken, Nederl. gesch. en ltk. (gnk. werken, tooneelstukken, verhalen en gedichten; pseud. somwijlen Joris Bromminck).

Lesseps (Ferd. de), geb. '05, Fr. dipl. en waterbouwkundige, maakte '54 zijn plan v. h. Suez-kanaal, dat onder zijne leiding '69 voltooid werd. Later nam hij de doorgraving v. d. landengte v. Panama ter hand, doch in '89 werd die onderneming slechts door den steun v. Fr. bankiers en v. h. Fr. gouvt. gered van volslagene mislukking.

Lessing 1) Gotthold Ephr. L, 1729—81, een der grootste Dt. geesten, oefende eenen machtigen invloed uit op de Dt. ltk.; van zijne schier ontelbare werken noemen wij slechts „Nathan der Weise". 2) Zijn achterneef Karl Friedr. L., '08—'30, Dt. landsch.-schilder.

Lesturgeon (Alex. Lod.), '15—'64, Nederl. ltk. (en predikant), schreef verhalen en gedichten.

Lesueur, 1) Eustache L., 1617—55, Fr. schilder. 2) Jean Franç. L., 1763—'36, Fr. comp. (kerkmuz. en opera's).

Leszczynski, een adellijk Poolsch geslacht uit Boheimen, inz.: 1) Rafaël L., † 1703, Poolsch genl. en dichter. 2) Zijn zoon Stanislas L., werd kon. v. Polen. 3) Diens dtr. Maria, 1703—68, werd de gmln. v. Lod. XV v. Fra.

Lessmann (Daniël), 1794—'31, Dt. rom.-schr.; † denkelijk door zelfmoord.

letaal. doodelijk. (voelloosheid.

lethargie, staat van slapende algeheele ge-

Lethe, (fab.) riv. der vergetelheid i. d. Onderwereld. (hist.-schilder.

Lethière (Guillaume Guillon), 1760—'31, Fr.

Leto. (Gri. fab.) Latona. (Zuidhorn.

Lettelbert (of Lettebert), d. in Gron., 2 u. v.

Lettele, d. in Oijs, gem. Diepenveen.

Letten, Indo-Germ. volksstam in Koerland en Z. Lijfland, verwant a. d. Litauers en oude Pruisen; hebben eene eigene taal (Lettische taal).

lettres de cachet, de beruchte willekeurige bevelen tot inhechtenisneming in Fra., vóór de Rev., onder Lod. XIV in zwang gekomen, 1789 door een decreet der Nat. Vergadering afgeschaft.

Leuchtenberg, Zie **Beauharnais** no. 3.

Leuk, Fr. bpl. a. d. Rhône, ruim 14 honderd met. boven den zeespiegel.

Leukothea. Zie **Ino.**
Leuktra, oudt. st. in Beotië, tegw. Lefka of Leuka. Zie **Epaminondas.**
Leunen, d. in Lbg., 1 u. v. Horst.
Leur, 1) d. in N.Br., 2 u. v. Oudenbosch. 2) d. in Geld. bij Wychen. (Amersfoort.
Leusden (Oud en Nieuw), d. in Utr., 1 u. v.
Leuth (of Loeth), d. in Geld., ca. 2 u. v. Nijmegen.
Leuthen, d. in 't Pruis. reg.-distr. Breslau; 1757 overwinning v. Fred. d. Gr. op de Or. en Karel v. Lotharingen.
Leuthold (Heinr.), '27—'79, een Zwitser, Dt. dichter († krankzinnig).
Leutze (Ernst), '16—'68, Dt. hist.- en portretschilder, sedert '59 in Am.
Leuven (Fr.: Louvain), st. in België, a. d. Dyle; 36 D. I.; unvt.; veldslag '31 (Tiendaagsche veldtocht). (ziger.
Levaillant (Franç.), 1753—'24, Fr. Afrika-rei-
Levana, 1) Rom. beschermgodin der pasgeborenen. 2) titel v. Jean Paul's boek over de opvoeding.
Levant (de), het Morgenland, inz. de kusten v. Klein-Azië, Syrië en Egypte.
Levasseur (Nic. Prosp.), 1791—'71, baszanger a. d. Gr. Opera te Parijs.
lever (Fr., spr.: lew-e e), morgen-receptie bij een vorst of eene vorstin.
Lever (Charles James), geb. '06 te Dublin, † '72 te Turijn, Engl. rom.-schr.
Leverol, d. in Lbg., 2 u. v. Weert.
Leverrier (Urb. Jean Jos.), '11—'77, ber. Fr. strk. (schsch.
Levesque (Pierre Charles), 1736—'12, Fr. ge-
Levi, derde zoon v. den aartsvader Jacob, is de stamvader der Levieten. (monster.
Leviathan, in 't O. T. een reusachtig zee-
Levin (Rahel Antonie Friederike), 1771—'33, eene geestige vrouw en schrijfster, gade v. Varnhagen v. Ense. Zie **Varnhagen.**
Leviet, 1) afstammeling v. Levi. 2) helper v. d. dienstdoenden pri. (ook in de R. K. kerk); iem. de Levieten lezen, iem. kapittelen.
Leviticus, derde Boek v. Mozes (O. T.).
Levitschnigg (Heinrich, ridder v.), '10—'62, Or. dichter en rom.-schr.
Lewald, 1) Joh. Karl Aug. L., 1792—'71, Dt. ltk. (romans, novellen en werken over 't toneel). 2) Fanny L., wed. v. Adolf Stahr, geb. '11, schreef Dt. romans en novellen.
Lewen. Zie **Leeuwen.**
Lewes (George), '17—'78, veelzijdig Engl. schrijver (o. a. „Leven v. Göthe"). Zie ook **Eliot.**
lex, (Lat.) wet. [**lex-icograaf,** samensteller v. een woordenboek; **-icographie,** samenstelling v. woordenboeken; **-kon,** woordenboek.
Lexington, versch. pl. in N. Am., inz.: st. in Kentucky; 17 D. I.; unvt.
Lexmond. Zie **Leksmond.**
Leyden. Zie **Leiden.**
Leyte, een der Philippijnen; hpl. **Tacloban.**
l'hombre, een uit Spanje herkomstig kaartspel tuss. 3 personen.
liaison, oneerbare liefdesbetrekking.
lianen, slingerplanten uit de Keerkringslanden.
lias, 1) rijgsnoer voor brieven. 2) leiachtige kalksteen, grondslag der Jura-gebergten.

Libanon, gebergte in Syrië, ber. door zijne cederboomen.
libatie, pleng-offer in 't oude Rome.
Libau, Russ. st. in Koerland, a. d. Oostzee; 11 D. l.; bpl.
libel, schotschrift; **-list,** schotschrijver.
liber-aal, vrijzinnig, (als z. n.) aanhanger v.d. liberale partij; **-alismus,** vrijzinnige richting; **-aliteit,** mildheid.
Liberië, neger-rep. in Opper-Guinea; N.Amer. kolonie '22; souvereine rep. '47.
Liberius, Paus v. 352 tot 366; heilig verklaard.
libertin, losbol: **-age,** leven v. een losbol.
Libertijnen, 1) stk. partij, i. d. rep. der Vereenigde Ned. Oldenbarneveld behoorde er toe. 2) scheldnaam voor „liberalen".
libitum: ad l. = naar believen, naar welgevallen.
Libourne, st. in Fra., a. d. Dordogne; 16 D.I.
libretto (Ital. „boekje"), opera-tekst.
Liburnia, oudt. landsch. in Illyrië, tuss. Istrië en Dalmatië.
Libussa, volgens de legende kng. v. Bohemen, stichtte de st. Praag omstr. 738 n. Chr.
Libyë, oude naam voor N. Afr.; **woestijn** v. L., 't O. dl. v. d. Sahara.
licentiaat, et. academische graad = **candidaat.**
licent, vergunning van regeeringswege.
licentia poëtica, (Lat.) dichterlijke vrijheid.
licet, (Lat.) het is geoorloofd.
Lichtaard, d. in Fri., 1 u. v. **Dokkum.**
lichtekooi, allemansvrouw.
Lichtenberg, 1) voorheen een **prinsdom** tuss. Rijn-Beieren en Birkenfeld, sedert '34 ingelijfd bij Pruisen. 2) Christoph L., 1742—99, ber. Dt. natuurkundige en hum. schrijver, prof. te Göttingen.
Lichtenstein (Ulrich v.), **1e helft 13e eeuw,** Middelhoogdt. dichter.
Lichtenvoorde, d. in Geld., 2 u. v. Groenlo.
lichter (lichterschip), platboomd vaartuig, waarin de goederen uit koopvaardijschepen worden overgeladen. (dettenschool.
Lichterfelde, buitenwijk v. Berlijn; centrale ka-
lichtmis, 1) losbol. 2) Maria L., R. K. kkl. feest 2 Febr., wijding v. d. waskaarsen.
Lichtwer [Magnus Gottfr.), 1719—83, Dt. fabeldichter.
Licinius, 1) Cajus L. Stolo, Rom. tribuun, bewerkte 366 v. Chr., dat de Plebejers gelijkgesteld werden met de Patriciërs. 2) † 324, Rom. keizer van 307 tot 323. toen hij overwonnen werd door Constantijn d. Gr.
lictoren. Zie **fasces.**
Lidewy (of Liduena), 1380—1433, werd 1506 door de R. K. kerk heilig verklaard. *Zij* leed aan velerlei ziekten, deed wonderen, en is de beschermheilige v. d. st. Schiedam.
Lidner (Bengt), 1757—93, Zw. dichter.
Liebenstein, bpl. in Saksen-Meiningen, a. h. Thuringer woud. (trek v. Worms.
Liebfrauenmilch, ber. Rijnwijn uit den om-
Liebig (Justus, vrijheer v.), '03—'73, ber. Dt. schk., stichter v. een nieuw tijdperk voor de landhuishoudkunde, uitv. v. h. naar hem gen. L.'s vleesch-extract.
Liechtenstein, een zelfstandig **prinsdom** tuss. Zwitserland en Tirol; hst. Vaduz.

Liefdemaaltijden. Zie **agapen.**
Liefkenshoek, vroeger een Nederl. fort op (het tegw. Belg.) Z. Nederl. grondgebied, om de vaart op de Schelde te beletten.
Liége, Fr. naam der Belg. st. Luik.
Liegnitz, st. a. d. Katzbach, i. d. Prus. prov. Silezië; 43 D. I.
Liempde (of Liempte), d. in N.Br., 1 u. v. Boxtel. (Tiel.
Lienden (Linden, Lynden), d. in Geld., 2 u. v.
Lier, 1) st. in België, a. d. Nethe; 16 D. I. 2) de L., d. in Z.Holl., 1 u. v. Naaldwijk. 3) sterrenbeeld bij den Melkweg. 4) (muz.) zeker snaar-instrument. 5) Adolf L., '27—'83. Dt. landsch.-schilder.
Lierop, d. in N.Br., a. d. Aa, 1 u. v. Asten.
liervogel, een zangvogel in Nieuw-Holland; zijn staart heeft den vorm v. eene lier.
Lieshout, d. in N.Br., 1 u. v. Helmond.
Liessel (of Liezel), d. in N.Br., ruim 5 kwartier v. Asten.
Lievens (Jan), 17e eeuw, Nederl. schilder.
Lieve-Vrouwen-parochie, d. in Fri., ca. 2 u. v. Berlikum.
liga (Fr. ligue), bond. Zie **ligue.**
Ligne, aanzienlijk geslacht uit Henegouwen, inz.: Charles Joseph, prins v. L., 1735—'14, genl. in Or. dienst en geestig schrijver.
Ligny, d. in België, bij Namen; '15 overwinning v. Nap. I op Blücher.
Ligozzi (Jacopo), 16e eeuw, Ital. schilder aan 't hof te Florence.
ligue, bond, verbond, bondgenootschap, inz.: 1) l. v. Kamerijk (1508) tuss. Paus Julius, keizer Maximiliaan I v. Or., kon. Lod. XII v. Fra. en kon. Ferdinand v. Aragon tegen Venetië. 2) de Heilige l. (1511), tuss. Paus Julius, Zwitserland, Venetië, Hendrik VIII v. Engld., Ferdinand v. Aragon en Max. I v. Or. tegen Fra. 3) de Katholieke l. (1585) in Fra., tegen de Hugenoten. 4) de Katholieke l. (1609) in Dtl. tegen de Protestantsche Unie. 5) de l. der Engl. kooplieden tegen de invoerrechten op graan ('29 tot '46), gen. „anti-cornlaw ligue".
Liguori (Alfonso Maria de), 1696—1787, Napolitaansch geestelijke, stichter v. d. orde der Redemptoristen, werd '39 door de R. K. kerk heilig verklaard.
Ligurië, landsch. in Italië a. d. Ligurische Zee; hpl. Genua. De rep. Genua (1797—'05) heette „Ligurische republiek".
liktoren. Zie **fasces.**
Liliencron (Rich. v.), geb. '20, germanist, schreef „Hist. volksliederen der Duitschers", „Allgemeine Deutsche Biographie".
Liliput, een fabelachtig land, volgens Swift bewoond door kleine dwergen (Liliputters).
Lille (Vlm.: Rijssel), versterkte hpl. v. h. Fr. dep. Nord, a. d. Lys; 178 D. I.; unvt.
Lillo, tegw. Belg. d., was vroeger een Nederl. fort t. o. Liefkenshoek, diende om de Schelde af te sluiten.
Lilly (Wm.) 1602—81, befaamd Engl. astroloog.
Lima, hst. v. Peru; 101 D. I.; aardb. 1746.
liman, de breede mond eener riv., door kle. eilanden afgescheiden van de zee. (schildpr.
Limborgh (Hendrik v.), 1680—1759, Nederl.

Limbricht, d. in Lbg., een half u. v. Sittard.
Limburg, 1) st. een htgd.; sedert de wording v.h. konkr. België geplitst in twee deelen: *a*] de Nederl. prov. L., hpl. Maastricht. *b*] de Belg. prov. L., hpl. Hasselt. 2) L.-Stirum. Zie **Stirum.** (D.I.; hpl. v. h. grfs. L.
Limerick, st. in Ierland, a. d. Shannon; 39
limi-te (limiet), grenslijn, grens; **-teeren,** begrenzen, beperken.
Limmat, zij-riv. v. d. Aar. Zie **Zürich.**
Limmen, d. in N. Holl., 2 u. v. Alkmaar.
Limno. Zie **Lemnos.**
Limoges, Fr. st. met 64 D. I., laken- en porselein-, vroeger ook email-fabr., eertijds hpl. v. h. grfs. Limousin, tegw. v. h. dep. Haute Vienne. (citroen- (limoen-)sap.
lim-onade, frissche drank v. suikerwater met
Limosin (Eduard), 16e eeuw, Fr. schilder op email en op glas.
Limousin (grfs.). Zie **Limoges.**
Limpopo, eene zich i. d. Indische Zee ontlastende riv. in Z. Afr. {en kopermijnen.
Linares, st. i. d. Sp. prov. Jaén; 36 D.l.; lood-
Lincoln, 1) hpl. met ca. 40 D. I. v. h. Engl. grfs. L. (Lincolnshire). 2) Abr. L., '09—'65, van '61 af tweemaal Pres. der Vereen. Staten; afschaffing v. d. slavernij; werd i. d. schouwburg doodgeschoten door den acteur Booth.
Lind (Jenny), geb. '20, wereldber. Zw. zangeres (bijgn. „de Zw. nachtegaal").
Lindau, 1) Beier. st. a. h. Meer v. Constans; 6 D. I. 2) Paul L., geb. '31, Dt. dram. dichter. 3) Zijn br. Rud. L., geb. '29, schreef romans en novellen.
Lindanus (David), of D. van der Linden, 1570—1640, Z. Nederl. ltk. en dichter.
Linde, 1) riv. in Fri., vereenigt zich met de Kuinder, en ontlast zich i. d. Zuiderzee. 2) Gerrit van de L. Jz., '08—'58, Nederl. dichter (pseud. de Schoolmeester) werd onderwijzer in Londen. (v. liederen).
Lindblad (Adolf Fred.), '04—'78, Zw. comp.
Linden, 1) d. in N.Br., a. d. Maas, 2 u. v. Grave. 2) buitenwijk der st. Hannover; 26 D. I.: 3) David v. d. L. Zie **Lindanus.**
Lindenau, voorstad v. Leipzig; 13 D. l.
Lindesnaes (kaap Ter Neus), zuidelijkste punt v. Nrw.; twee vuurtorens. (prof. te Londen.
Lindley (John), 1799—'65, ber. Engl. botanicus,
Lindner, 1) Friedr. Ludw. L., 1772—'45. Dt. ltk.; schreef ook over stk. onderwerpen. 2) Alb. L., geb. '31, Dt. schrijver (drama's en novellen).
Lindo (Mark Prager), '19—'77, Nederl. hum. schrijver (pseud. Oude Heer Smits).
Lindpaintner (Pet. Jos. v.), 1791—'56, Dt. comp.
Lindt, 2. d. in Z. Holl., ca. 1 u. v. Dordrecht, nl.: 1) de Groote L. en 2) de Kleine L.
Ling (Peter Henrik), 1776—'39, Zw. dichter, legde den grond voor de steiselmatige gymnastiek als geneeskracht. (i. d. Merwede.
Linge, riv. in Geld., stort zich bij Gorinchem
Lingelbach, 1) Daniël L. 17e en 18e eeuw, Nederl. tooneeldichter. 2) Joh. L., 17e eeuw, Nederl. schilder.
Lingen, et. een grfs. in Westfalen, behoorde lang a. h. Huis v. Oranje, tegw. aan Pruisen.
Lingga, eil. in Nederl. O. I. bij de O.-kust v. Sumatra.

linguist, taalkundige; **-iek,** taalkunde.
Linie (de), zoo heet bij de zeelieden de Evennachtslijn; **-schepen,** voorheen de grootste zeilschepen der oorlogsvloot.
Linköping, st. met 7 a 8 D. I., is hpl. der Zw. prov. O. Götland.
Linlithgow, hpl. v. h. Sch. grfs. L. (of West-Lothian), heeft 42 D. I.
Linné (Karel), Lat. Linnaeus, 1707—78, ber. Zw. natuurkundige, schepper v. een nieuw stelsel i. d. natuurlijke historie, inz. in de kruidkunde.
Linschoten, 1) d. in Utr., 2 u. v. IJselstein. 2) Jan Huygen v. L., 1563—1611, Nederl. reisbeschrijver. 3) Adriaan v. L., 1590—omstr. 1680, Nederl. schilder. (Meer v. Zürich.
Linth, riv. in Zwitserland, ontlast zich in 't
Lintz, hst. v. Opper-Or., a. d. Donau; 42 D. I.
Linus, (Gri. fab.) een zanger, die door Apollo doodgeslagen werd uit naijver.
Lioe-kioe, eene sedert '72 tot Japan behoorende groep eilanden tuss. Japan en Formosa. (Dokkum.
Lioessens (of Lioensens), d. in Fri., 2 u. v.
Lipari, st. met ruim 4 D. I. op het eil. L., zijnde het grootste der tot Italië behoorende L.-sche eilanden in de Midd. Z. (virtuoos.
Lipinski (Karel), 1790—'61, Poolsch viool-
Liplappen, afstammelingen van Europeanen en inlandsche vrouwen op Java en Sumatra.
Lippe, 1) Dt. prinsdom tuss. de Pruis. prov. Westfalen en Hannover, 1222 D. vierk. km., 120 D. I.; hst. Detmold a. d. Werra, met 8 D.I.; 2) riv., ontspringt bij de bpl. Lippspringe in Westfalen, en valt bij Wezel i. d. Rijn.
Lippenhuizen (of Leppenhuizen), d. in Fri., 1 u. Z. v. Beetsterzwaag.
Lippert (Phil. Dan.), 1702—85, Dt. teekenaar, vervaardigde afdrukken v. gesneden steenen.
Lippi, twee Ital. fresco-schilders: 1) Fra. Filippo L., 1412—69. 2) Zijn zoon Filippino L. 1458—1504. (loloog, prof. te Leuven.
Lipsius (Justus), 1547—1606, ber. Nederl. phi-
Lippspringe, veelbezochte bpl. a. d. Lippe in Westfalen; ca. 3 D. I.
Liptau, Hong. com. ten Z. v. Galicië. (ringen.
liquidatie, vereffening v. alle schuldvorde-
lira (mrv.: lire), Ital. munt-eenheid = frank.
Lis (Jan), 1570—1629, Nederl. schilder, bijgn.
Lisboa, Port. naam v. Lissabon. [„Pan".
Liscow (Christian Ludwig), 1704—60, Dt. satiriek schrijver en dichter. (18 D. I.
Lisieux, st. in Fra., a. d. Tocque en Orbe;
Lissa, 1) Pruis. fabr.- en kpst. in Posen. 12 D. I. 2) Or. eil. in Dalmatië; zeeslag 20 Juli '66. Zie **Tegetthof.**
Lissabon (Port.: Lisboa), hst. v. Port., a. d. mond v. d. Taag; 264 D.I.; geweldige aardb. 1755.
Lisse, d. in Z. Holl., ca. 3 u. v. Leiden.
List (Friedr.), 1789—'46, ber. Dt. staathuishoudkundige. '17—'19 prof. te Jena; † door zelfmoord.
Lister (Jos.), geb. '27, ber. Engl. heelmeester, uitv. v. d. antiseptische verband-methode.
Liszt (Frans), '11—'86, Hongaar v. geboorte, wereldber. klaviervirtuoos en comp., dirigeerde '48—'59 de hofkapel te Weimar, omhelsde '61 als R. K. den geestelijken stand.
litanie, lang klaag- en smeekgebed; (fig.) vervelende lange opsomming.

Litauen. Zie **Lithauen.**
liter (= kan), eenheid der vochtmaten.
Lith, d. in N. Br., a. d. Maas, ruim 1 u. v. **Osch.**
Lithauen, oudt. een Poolsch htgd., behoort tegw. deels aan Pruisen (reg.-distr. Gumbinnen) deels aan Rusland. Vgl. **Letten.**
lithogr-aphie, 1) steendrukkunst, 1799 uitgevonden door Sennefelder te Munchen. 2) gesteendrukte afbeelding; **-aaf,** steendrukker.
Lithoyen, d. in N. Br., 1 u. v. Osch.
litoraal, kustland.
Litolff (Henri Jules), **geb.** '18, Engl. klaviervirtuoos en comp., **was** '50—'60 als muz.-handelaar **gevestigd te** Brunswijk, en ging toen naar **Parijs.**
Little-Rock, hst. v. d. N. Amer. staat Arkansas, a. d. Arkansas; **15** D. I.
Littré (Max. Paul Émile), '01—'81, Fr. geleerde, geneesheer, philosoof en taalkenner, schreef een „Dictionnaire de la langue française".
Littrow, 1) Jos. Joh. v. L., 1781—'40, Dt. strk., directeur der sterrenwacht te Weenen, schreef: „Die Wunder des Himmels". 2) Zijne zonen: *a*) Karl Ludw. L., '11—'77, volgde hem te Weenen op; *b*) Heinrich L., geb. '20, sedert '58 fregat-kapitein, directeur der acad. v. kph. te Triëst, schrijver over zeevaart-onderwerpen. (Friezen en de Saksen.
Liudger, 744—809, Evangelie-prediker bij de
Livadia, 1) oude st. in Gri., a. d. Helikon, oudt. 10 D., tegw. 5 D.I. 2) Russ. keizerlijk paleis in de Krim.
Liverpool, Engl. havenst. in Lancashire, **a. d.** mond v. d. Mersey in de Iersche Zee; **552 D.I.;** stapelplaats voor den katoenhandel v. **heel** de wereld; vn. pl. voor de landverhuizing; belangrijkste zeehandelstad v. Engld.
Livia Drusilla; werd de gmln. v. keizer Augustus, die haren voorzoon Tiberius als zoon aannam, zoodat deze hem later opvolgde als keizer. (reiziger.
Livingstone (David), '13—'73, ber. Engl. Afrika-
Livius, 1) L. Andronicus, 3e eeuw v. Chr., Rom. episch en dram. dichter. 2) Titus L., geb. 59 v. Chr., † 17 n. Chr., Rom. geschsch.
Livonië. Zie **Lijfland.**
Livorno, Ital. st. a.d. Midd. Z.; 98 D. I.; hpl. der prov. L.; zeeslag 1653, waarbij de Nederl. zeeheld Jan v. Galen sneuvelde.
livre, pond (l. a. b.).
Ljusna-elf, eene zich i. d. Bothnische **Golf** ontlastende riv. i. h. N. v. Zweden.
Llanos (spr. ljaan-oz), groote grasvlakten in 't N. v. Z. Amer.
Llorente (don Juan), 1756—'23, Sp. **geschsch.,** secretaris-genl. der Inquisitie.
Lloyd, dusgenaamd naar Edward L., wiens koffiehuis te Londen (einde 17e eeuw) de plaats van bijeenkomst der reeders was, thans eene maatschappij voor de belangen van scheepvaart, kph., zee-verzekering, enz.
Loanda, havenstad en hpl. der Port. bezittingen in ZW. Afrika; 15 D. I.
Loango-kust, landsch. in Neder-Guinea, **deels** tot den Congo-staat behoorende.
Lobau, st. met 7 D. I. i. h. konkr. **Saksen;** de „Lobauer diamanten" **zijn** bergkristallen **uit de omstreek** v. L.

m

Lobe (Joh. Christiaan), 1797—'81, Dt. comp. (ook opera's)en schrijver v. leerboeken der muz.
Löbell (Joh. Wilh.), 1786—'63, Dt. geschsch., prof. te Bonn.
Löben (Otto Heinr., grf. v.), 1786—'25, Dt. novellist en dichter (pseud. Isidor Orientalis).
Lobith, d. in Geld., 2 u. ZO. v. Zevenaar; grenskantoor voor de inkomende rechten v. belastbare goederen, die uit Dtl. in Ned. ingevoerd worden. (W.kust v. Peru.
Lobos-eilanden, drie guano-eilanden bij de
Lobositz, st. in Bohemen, a. d. Elbe; 5 D. I.; veldslag 1756.
Lochem, st. in Geld., ca. 4 u. v. Zutphen; 3 D.I.
Locke (John), 1632—1704, vn. Engl. philosoof; onder Jacobus II uit Engld. gebannen.
Lockhart (John Gibson), 1792—'54, Sch. ltk. en rom.-schr., schoonzoon en biograaf van Walter Scott. (**strike.**
lock-out, dwang om het werk te staken; vgl.
loco, (Lat.) op de plaats; **l. sigilli,** in pl. v. h. zegel. (der Cevennen; 12 D.I.
Lodève, st. in Fra., a.d. Lergue en den voet
Lodewijk, 1) Dt. keizers: *a*] L. I de Vrome, 814—40; *b*] L. II, 855—75; *c*] L. III, 901—905; *d*] L. IV de Beier, 1344—47. 2) Oostfrankische koningen: *a*] L. de Duitscher, 843—76 (zoon v. keizer L. I); *b*] Zijn zoon L. II de Jonge, 876—82; *c*] L. het Kind, 900—11. 3) 18 koningen v. Fra., inz.: *a*] L. IX de Heilige, regeerde 1226—1270, werd op zijn eersten kruistocht gevangen genomen in Egypte, en sneuvelde voor Tunis op zijn tweeden kruistocht; *b*] L. XIV, kon. v. 1643 tot 1661 onder voogdij v. zijne moeder (Anna v. Spanje) en leiding v. Mazarin, vervolgens zelfstandig tot zijn dood 1715; hij maakte vele veroveringen in de Z. Ned. en in Dtl., nam o. a. 1681 Straatsburg, werd hist. berucht door de opheffing (1685) v. h. edict van Nantes, bracht Spanje a. h. Huis v. Bourbon (door oorlog 1702—13). *c*] Zijn achter-klzn. en opvolger L. XV (aanvankelijk onder voogdij v.d. htg. v. Orleans) was kon. 1715—74, leidde een liederlijk leven, en liet de schatkist v. Fra. in berooiden toestand achter. *d*] Zijn klzn., de ongelukkige L. XVI, kon. 1774—92, boette vrij onschuldig voor al de buitensporigheden en misdaden zijner voorvaderen, en verloor 1793 zijn hoofd op het schavot. *e*] Zijn zoon L. XVII regeerde nooit; of hij in de gevangenis gestorven, dan wel er uit gered is, is steeds een raadsel gebleven (vgl. **Naundorff**). *f*) L. XVIII (br. v. L. XVI) kwam, na den val v. Nap. I., als kon. op den troon: † '24. *g*] L. Filips v. Orleans, kon. '30—'48. (Zie **Egalité, Juli-** en **Febr.-rev.**) 4) Koningen v. Beieren: *a*] L. I, kon. sedert '25, ijverig bevorderaar v. kunsten en wetenschappen, zelf dichter, moest '48 de kroon nederleggen, daar hij door zijne minnarijen met de danseres Lola Montez de gansche natie tegen zich had gemaakt; hij stierf '68. *b*] L. II (klzn. v. L. I), kon. '64—'86, een prachtlievend en bouwlustig, en daardoor schatten verkwistend vorst, leefde in groote afzondering, leed aan somberen waanzin, en stierf door zelfmoord. 5) L., kon. v. Holland, '06—'10. Zie **Bonaparte** no. **2 e.**

Lodi, st. in N. Italië, a. d. Adda; 26 D. I.; genl. Bonaparte overwon hier 10 Mei 1796.
Lodomirië, oudt. een Poolsch landsch., sedert 1772 Or., vereenigd met Galicië.
Lodz, st. in Russ. Polen; 57 D. I.
Loenen, 1) L. a. d. Vecht, d. in Utr. 2) L. op de Veluwe, d. in Geld., 2 u. v. Apeldoorn; **-eraloot,** d. bij L. a. d. Vecht. (Sneek.
Loënga, (of Lolnga), d. in Fri., ca. 1 u. v.
loep, vergrootglas.
Loeth. Zie **Leuth.**
Loevestein, Nederl. fort in Geld., a.d. samenvloeiing v. Maas en Waal, voorheen Staatsgevangenis, vermaard door de ontvluchting v. Hugo de Groot. Zie ook **Ruyter** (Ilerman de). (Nrw.
Lofoden, eene groep eilanden a. d. W. kust v.
log, toestel op een schip, om de snelheid v. d. vaart te meten; **-boek,** scheepsdagboek.
logarithmen, tafels om de vermenigvuldigingsen deelingsrekeningen te bekorten.
Logau (Friedr., vrijheer v.), 1604—55, een der voornaamste Dt. puntdichters.
Loghem (Hendrik v.) Jr., 1775—'43, Nederl. dichter.
log-ica, redeneerkunde; **-isch,** red. neerkundig.
Logier (Joh. Bernh.), 1777—'46, Fr. comp. in Engld.
logogriph, letterraadsel.
Logrono, st. in Spanje, a. d. Ebro; 12 D. I.
Lohengrin, 1) Zwanenridder der OudDt. legende. 2) titel v. eene opera v. Wagner.
Lohenstein (Dan. Casp. v.), 1635—83, Dt. dichter v. d. tweede Silezische school (treurspelen, hist. romans, o. a. „Arminius").
Lohmann, 1) Peter L., geb. '33. Dt. dram. dichter. 2) Friederike L., geb. Ritter, 1749—'11, Dt. rom.-schrijfster. 3) Hare dtr. Emilie Friederike Sophie L., 1784—'30. Dt. rom.-schr.
Loir, zij-riv. v. d. Sarthe in NW. Fra.; **L.-et-Cher,** dept. v. Fra.; hpl. Blois.
Loire, Fra.'s grootste riv., komt v. d. W. helling der Cevennen, en valt i. d. Atl. O. Het dep. L. heeft tot hpl. St.-Étienne; dep Haute L., hpl. Le Puy; dep. L. Inférieure, hpl. Nantes.
Loiret, 1) zij-riv. v. d. Loire. 2) dep. L. in midden-Fra., hpl. Orleans. (18 D. I.
Lokeren, st. i. d. Belg. prov. O. Vlaanderen.
Loki, vuurgod in de Noorsche fab.
Lollarden, eene omstr. 1300 in de Ned. als ketters vervolgde godsdienstige vereeniging; ze zorgden voor de verpleging v. zieken en voor de begrafenis v. gestorvenen.
Lollum (of Ruigelollum), d. in Fri., 2 u. v. Bolsward.
lombard, bank van leening. (schilder.
Lombardus (Lambert), 1506—70. Z. Nederl.
Lombard-ijë, landsch. in Opper-Italië, vormde et. met Venetië een zelfstandig konkr., ('t **-isch-** Venetiaansch konkr.), werd vervolgens Or., behoort sedert '59 tot Italië, heeft tot hst. Milaan, en is ingedeeld in 8 prov.
Lombok, een der Kle. Soenda-eilanden, tuss. Bali en Soembawa.
Loménie de Brienne (Étienne Charles de), 1727—94 kardinaal, was 1787—88 Fr. minister v. financiën, en verklaarde Fra. bankroet.
Lomond (loch), het grootste Meer in Schl., ca. 5 u. v. Glasgow.

Lomonossow (Mich. Wassiljewitsj), 1711—65. Russ. dichter en schrijver, prof. der schk.
Londen, hst. v. Gr.-Britannië, grootste st. en voornaamste kpst. der wereld, a. d. Teems, 500 vierk.km., circa 500 D. huizen, ca. 4 mn. inw.
Londonderry, hpl. (28 D. l.) v. h. Ierse grfs. L. (prov. Ulster), a. d. Foyle.
Long (Izaäk Is), 1683— omstr. 1760. Nederl. gesch.- en ltk. (t u. v. Bolsward.
Longerhouw (of Langerhove), d. in Fri., ca.
Longfellow (Henry Wordsworth), '07—'82, vn. Amer. dichter.
Longford, hpl. v. h. Ierse grfs. L. (prov. Leinster).
Longhi (Gius.), 1766—'31, Ital. kopergraveur.
Longinus, philosoof te Palmyra, onderwijzer v. Zenobia's kinderen, werd 273 onthoofd op last v. keizer Aurelianus.
Long-Island, een tot den N.-Amer. staat Nieuw-York behoorend eil. i. d. Atl. O.
Longobarden, een Dt. volksstam, drongen onder Alboin 569 n. Chr. het naar hen genoemde Lombardijë binnen; hun rijk werd 744 door Karel d. Gr. veroverd.
Lonneker, d. in Ovijs., rondom Enschede.
Loo, 1) het Loo, konkl. zomerpaleis in Geld., gem. Apeldoorn. 2) Loo (of Loh), d. in Geld., 1 u. v. Zevenaar. 3) Jacob v. Loo, † 1613, Nederl. portretschilder. 4) Zijne twee kleinzonen Jean Bapt. v. Loo (1684—1745) en André v. Loo (1705—65), beiden, schilder. 5) L. M. v. Loo (neef v. André), 1707—71, schilder.
Loodsmannetje, een vischje, dat steeds den haai vergezelt.
Loofhuttenfeest, Israëlitische gedenkdag v. d. 40-j. omzwerving i. d. woestijn.
Loon, 1) Neer- L. d. in N.-Br., a. d. Maas, 1 u. v. Grave. 2) Over-L., d. in N.-Br., 2 u. v. Boxmeer. 3) L. op Zand, d. in N.-Br., 2 u. v. Waalwijk. 4) Gerard v. Loon, 1683—1758, Nederl. geschied- en penningkundige.
Loos (D. Fr.), 1735—'19, Dt. stempelsnijder.
Loosdrecht, d. in Utr., 1 u. v. Loenen.
Loosduinen, d. in Z.-Holl., 1 u. v. 's Gravenhage.
Looajes, 1) Adriaan L., 1761—'18, Nederl. rom.-schr. en dichter, was boekhandelaar te Haarlem. 2) Zijn zoon Vincent L., 1787—'41 Nederl. ltk. en dichter.
Loots (Cornelis), 1765—'34, Nederl. lier- en dram. dichter.
Lope. Zie **Vega** 3.
Lopez, 1) Narcisso L., geb. 1799 in Venezuela, streed als Sp. genl. tegen de Carlisten; '48 v. verraad beschuldigd, vluchtte hij, verwekte een opstand op Cuba, en werd '51 opgehangen. 2) Francesco Solano L., '27—'70, '62 pres. v. Paraguay, verhief zich tot dictator, streed tegen Argentina, Uruguay en Brazilië, doch werd '70 verslagen.
Lopik, d. in Utr., 2 u. v. IJselstein.
Loppersum, d. in Gron., 2 u. v. Appingadam.
Lorca, st. i. d. Sp. prov. Murcia, a. d. Sangonera; 21 D. I.
Lord, Heer (het vrouwelijke is **Lady**), in Engld. titel der Peers, enz.; **L. Mayor,** titel v. d. burgemeester 1) v. Londen, 2) v. Dublin en 3) v. York.

Loré (Wm.), 1679—1744, **Fri. wsk., ontwierp** versch. waterwerken in **Fri.**
Lorelei. Zie **Luriei.**
Lorenzini (Giov. Ant.), 1665—1740, **Ital. schil**der en graveur, bijgn. Fra Antonio.
Lorents, Dt. naam voor Laurens, Laurentius.
Loreto, bedevaartpl. i. d. Ital. prov. Ancona.
Lorient, versterkte Fr. haven- en kpst. a. d. Atl. O.; 38 D. I.
lorkeboom (of larix), een naaldboom.
L'Orme (Philibert de), 1500—77, Fr. bouwmeester der Renaissance.
Lorrain. Zie **Claude.**
Lortzing (Gust. Alb.), '03—'51, Berlijnsch comp. („Tsaar en timmerman").
Losdorp, d. in Gron., 2 u. v. Appingadam.
lossen, 1) ontladen. 2) vrijkoopen.
Losser, d. in Overijs., 2 u. v. Oldenzaal.
Lot, zij-riv. v. de Garonne in Fra., geeft haren naam a. h. Fr. dep. L. (hpl, Cahors).
Loth, in 't O. T. neef van Abraham, besliep zijne beide dochters, en werd zoodoende stamvader v. d. Moabieten en v. d. Ammonieten.
Lotharingen, Dt. htgd., **gest.** 855 door Lotharius II, den zoon v. keizer Lotharius I (Lotharii regnum), kwam bij stukken en brokken en eindelijk 1766 geheel aan Fra. In '71 werd een dl. (Dt. L.) met den Elzas Dt. rijksland.
Lotharius, 1) L. I, † 855, zoon v. Lod. den Vrome, voerde na 833 strijd tegen zijn vader en zijne broeders, werd 843 keizer, en bekwam, met die waardigheid, Italië en eene strook land tuss. Fra. en Dtl. 2) L. II, † 1137, **was** htg. v. Saksen, kwam 1115 in opstand tegen keizer Hendrik V, werd 1125 Dt. kon. en 1132 Dt. keizer.
Lothian, een Sch. landsch., zijnde de drie graafschappen Oost-, West- en Mid-L.
Lotti (Ant.), 1667—1740, Ital. comp. (opera's en kerkmuziek).
lotto, 1) het kienspel. 2) Lorenzo L., omstr. 1513— omstr. 1554. Ital. schilder.
Lottum, d. in Lbg., 2 u. v. Horst.
Lougen-elf, zij-riv. v. d. Glommen in **Nrw.**
Louis, Fr. naam voor Lodewijk.
Louise, inz.: 1) L. de Coligny, dtr. v. h. hoofd der Hugenoten (zie **Coligny**), werd de vierde gmln. v. prins Willem I. en bij hem moeder v. Frederik Hendrik. 2) L. Henriette, 1727—67, gmln. v. d. Gr. krv. (zie **Frederik** 4 c). 3) kng. L. (zie **Frederik** 4 h). 4) '18—'70, oudste dtr. v. prins Frederik der Ned., werd, door haar huwelijk ('50) met Zweden's kroonprins Karel in '59 kng. v. Zweden en Nrw.
Louisiaden, eene groep eilanden i. d. Stillen Oceaan. bij Nieuw Guinea.
Louisiana, een der N. Amer. Zuidelijke Staten (hst. Nieuw-Orleans a. d. mond v. d. Mississippi in de Golf van Mexico; 216 D. I.).
Louisville, stad met 124 D I. aan den Ohio in Kentucky.
Lourdes, bedevaartplaats in 't Fr. dep. der (Boven-Pyreneën.
Louth, 't kleinste grfs. v. Ierland (prov. Leinster); de hpl. is Dundalk.
Louvain, Fr. naam v. Leuven.
Louvel (Pierre Louis), 1780—'20, was zadelmaker te Parijs, werd de moordenaar v. d. htg. v. Berry, en daarvoor gestraft met den dood.

Louvet de Couvray (Jean Bapt.) 1760—97, Fr. rom.-schr., was lid der Nat. Conventie.
Louvois (markies de), 1639—91, ber. Fr. stm., minister van oorlog, schepper van de legers van Lod. XIV.
Louvre, voorheen konkl. paleis te Parijs, tegw. (museum.
Louwmaand, Januari.
Lowe (Sir Hudson), 1769—'44. Engl. gouverneur v. St.-Helena, bewaker van Napoleon aldaar.
Löwe, 1) eene fam. van Dt. tooneelspelers, inz. Franz Ludw. Feodor L., geb. '16, liedichter en ber. acteur. 2) Joh. Karl Gottfried L., 1796—'69, Dt. comp. (ook opera's).
Lowell, fabr.-st. in Massachusetts, telde in '25 slechts tweehonderd, thans 40 D. I.
Löwendal (Ulrich Friedr. Woldemar, grf v.) 1700—55, achterkizn. v. Frederik III v. Denemarken. eerst in Poolschen, later in Fr. dienst, bemachtigde 1747 Bergen-op-Zoom.
loxodromische lijn, kromme lijn over de oppervlakte der aarde, snijdt alle meridianen onder denzelfden hoek.
Loyola (Ignatius v.), 1491—1556, Sp. officier, stichter v. d. orde der Jezuieten, 1622 heilig verklaard.
Loyseleur de Villiers (P.), 1530—90, uit Fra. gevlucht Hugenoot, werd hofprediker v. prins Willem I, en stelde 1580 diens apologie op tegen de vogelvrij-verklaring door Filips II.
Lozère, dep. in 't Z. v. Fra.; hpl. Mende.
Lübeck, 1) vrijë Dt. rijksstad aan de Trave; 55 D. I. (met omliggend gebied 68 D. I.). 2) Oldenburgsch prinsdom; hst. Eutin.
Lublin, Russ. stad aan de Bistritza; 35 D. I.; hpl. van het gouvt L.
Lubliner (H.), Zie **Bärger** 3.
Lublink Weddik (B. Th.), '01—'62, Nederl. ltk. en dichter. was predikant.
lubr-iciteit, geilheid; **-iek**, geil.
Lucern (of Luzern), st. met 18 D. I. a. d. Reuss. is de hpl. v. h. Zwits. k. L.
Lucanus (Marc. Annaeus), 39—65 n. Chr., Rom. dichter.
Lucayische (Zie **Bahama-**) eilanden.
Lucas, 1) Evangelist, schrijver v. d. Apostelgesch. (N. T.), gedenkdag 18 Oct. 2) L. van Leiden, 1494—1533, beroemd Nederl. schilder, kopergraveur, enz. (baden; hpl. der prov. L.
Lucca, Ital. st. a. d. Serchio; 20 D. I.; unvt.;
Lucianus (Lukianos), 2e eeuw na Chr., Gri. schrijver uit Samosata in Syrië.
lucifer, 1) de Morgenster. 2) de Duivel. 3) phosphoriek zwavelstokje.
Lucilius (Cajus Ennius), 148—103 v. Chr., Rom. hekeldichter.
Lucius, naam v. drie Pausen; L. I. (252—253); L. II (1144—45); L. III (1181—85).
Lucknow. Zie **Lukhow**. (sche eilanden.
Luçon (of Luzon), 't grootste der Philippijn-
lucratief, winstgevend.
Lucretia, schoone kuische gade v. Collatinus, onteerd door Sextus Tarquinius (den zoon v. Tarquinius Superbus), wilde de haar aangedane schanddaad niet overleven, en bewerkte door haren dood den val v. h. Rom. koningschap.
Lucretius (Tit. L. Carus), 99—55 v. Chr., Rom. dichter („de rerum natura")

Lucullus, 114—57 v. Chr., Rom. vhr. en vermaarde lekkerbek.
Luden (Heinrich), 1780—'47, Dt. geschsch., prof. te Jena. (distr. Arnsberg.
Lüdenscheid, st. met 11 D. I. in 't Pruis. reg.-
Lüderitzland. Zie **Angra Pequena.**
Lüders (Alex. Nicolajewitsj, grf.), 1790—'74, Russ. genl., streed in Fra.. tegen de Polen, in Azië, in de Krim; '61 sthr. v. Polen.
Ludwig. 1) Dt. naam voor Lodewijk. 2) Otto L., '13—'65. Dt. dram. dichter en novellen-schr.
Ludwigs-burg, st. in den Wurt. Neckarkreis; 16 D. I.; tweede konkl. residentie; **-hafen**, 1) Beier. st. a. d. Rijn, t. o Mannheim, 21 D. I.; vrijhaven; 2) st. a. d. zuidpunt v. h. Meer v. Constans; **-kanaal**, Donau-Main-kanaal: **-lust**, stad in Mecklenburg-Schwerin; 6 D. I.
Luft (Hans), 16e eeuw, beroemd boekdrukker (den Bijbel van Luther 1534).
Lugan-o, schoon gelegene stad in 't Zwits. k. Tessino, aan het L.-er Meer: 6 D. I.
Lugansky (Kosak), pseud. Zie **Dahl 2.**
Luik (Fr.: Liége), Belg. st a. d. Maas; 131 D. I., unvt., geweerfabr.; is de hpl. der prov. L. (2894 vierk. km., 693 D. I., drukke nijverheid, steenkool, ijzer, glas).
Luini (Bern.), † omstr. 1530, Ital. schilder.
Lunjeberd. Zie **Lunjeberd.**
luipaard, 1) een roofdier in Azië en Afrika. 2) het wapen v. Groot-Britannië.
Lukaszewitsj (Jos. v.), 1797—'73. Poolsch geschsch. (bunderland.
Lukmaniër, eene bergengte (pas) in Grauw-
Luknow, hpl. der Anglo-Ind. prov. Audh, a. d. Gumti; 261 D. I.; prachtige gebouwen, hoogeschool, enz.
Luleo, Zw. st. en zh. a. d. L.-elf, eene riv., die uitloopt i. d. Bothnische Golf.
Lullus (Raimundus), 1234—1315. ber. Sp. geleerde en alchimist.
Lully (Giov. Batt.), 1633—87, geb. te Florence, schepper v. d. Fr. opera-stijl, oprichter en dirigent v. d. Gr. Opera te Parijs.
Lulofs (B. H.), 1787—'49, Nederl. ltk.en dichter
Lumbye (Hans Chrn.), '08—'74, Deen. comp. van dansmuziek.
Lumei (Wm. van der Mark, heer v.), † omstr. 1576, bevelhebber der Watergeuzen, met wie hij 1572 den Briel bemachtigde, werd toen namens prins Willem I sthr. in Z.Holl., doch moest reeds spoedig om zijne wreedheden ontslagen worden.
lumen, (Lat.) licht, (fig.) helder hoofd; **l. mundi**, licht der wereld, groote geest.
Luna, de Maan, (Rom. fab.) godin der Maan; **-rium**, toestel om de bewegingen v. d. maan rondom de aarde voor te stellen.
lunch (spr.: luntsj) of **luncheon** (spr.: luntsjun), (Engl.), tweede ontbijt.
Lund, Zw. st., 14 D. I., unvt., kathedraal.
Lüneburg, st. i. d. Pruis. prov. Hannover, a. d. Ilmenau; 19 D.I.; hpl. v. h. reg.-distr. (landdrostij) L., 11514 vierk. km., (waarin de L. -erheide). 401 D. I.
Lunel, st. i. h. Fr. dep. Hérault; muskaatwijn.
lunette, (vest.) brilschans.
Luneville, st. in 't Fr. dep. Meurthe-Moselle, a. d. Meurthe; 16 D.I.; vrede van L. '01.

Lunjeberd (of Luinjeberd), d. in Fri., 1 u. v. Heerenveen.
Lunteren, d. in Geld., 3 u. v. Wageningen.
Lupercus, (Rom. fab.) god Pan.
Lupin (Friedr., vrijheer v.), 1771—'44, Dt. mineraloog en hum. schrijver.
Lupus in fabula, (Lat.) „de wolf in de fabel".
Lurlei (Lorelei), rots a. d. Rijn bij St.-Goar: (Germ. fab.) de schippers in hun verderf lokkende waternimf.
Lusiados (os), Port. heldendicht v. Camoens.
Lusignan (Guido de), een Fr. edelman, was eerst (1185—87) kon. v. Jeruzalem, daarna v. Cyprus. (schrijver over muz.
Lustig (Jac. Wm.), 1706—96, Nederl. comp. en
lustrum, tijdperk van 5 j.
Lutatius (Catulus), 1) Quintus L. C., Rom. vhr. en dichter, werd door den invloed v. Marius ter dood veroordeeld. 2) Cajus L. C., Rom. consul, overwon i. d. eersten Pun. oorlog, 3) Zijn zoon Quintus L. C. † 60 v. Chr., Rom. consul, tegenstander v. Pompejus en Cesar.
Luther (Maarten), 1483—1546, stichter v. h. Protestantismus in Dtl., 1505 magister en Augustijner monnik, 1508 prof. der philosophie, 1512 doctor der theo., sloeg 1517 zijne vermaarde 95 stellingen tegen den aflaathandel a. d. slotkerk te Wittenberg (begin v. d. Reformatie), vertaalde 1521 't N. T. in 't Dt., 1534 den geheelen Bijbel, legde 1523 de monnikspij af, en trad 1525 in 't huwelijk met Catharina v. Bora, eene gewezene non. Hij is de schepper en vormer v. d. nieuwe Hoogdt. schrijftaal.
Lutti (Benedetto), 1666—1724, Ital. schilder (al fresco, in olieverf en in pastel).
Lutje-broek, d. in N. Holl., ca. 2 u. v. Enkhuizen: **-gast** en **-post.** Zie **Lutke....**
Lütke (Fedor Petrowitsj), geb. 1797, Russ. zee-officier en reiziger, '43 adm., stichtte het Russ. adk. genootschap.
Lutke-gast (of Lutjegast), d. in Gron., 2 u. v. Zuidbroek; **-post** (of Lutjepost), d. in Fri., 3 u. v. Bergum; **-wierum,** d. in Fri., ca. 2 u. v. Sneek.
Lütschine, zich in 't Briëntzer-meer (Zwitserland) ontlastende rivier.
Lutte, d. in Oijs., gem. Losser.
Lutten, d. in Oijs., 3 u. v. Ommen.
Lutter am Barenberge, d. in Brunswijk (l. d. Hartz); 1626 ovw. v. Tilly op de Denen.
Lüttich, Dt. naam der Belg. st. en prov. Luik.
Lützen, st. in 't Pruis. reg.-distr. Merseburg; overwinning v. Gustaaf Adolf (die daarbij sneuvelde) op Wallenstein 1632, en v. Nap. I. op de verbondene mogendheden '13.
Lützow, 1) Ludw. Ad. Wh., vrijheer v. L., 1782—'34, aanvoerder v. h. '13 door hem opgerichte Pruis. vrijkorps in den vrijheidsoorlog. 2) Theresia v. L., geb. Struve, '04—'52, Dt. rom.-schrijfster (pseud. Thérèse).
Luxembourg, 1) een paleis te Parijs, 1615 gest. op last v. Maria de Medicis. 2) Fr. naam v. Luxemburg.
Luxemburg, 1) voormalig Dt., tegw. zelfstandig gr.-htgd. (de tegw. gr.-htg. is kon. Willem III der Ned., die bij zijn dood zal worden opgevolgd als gr.-htg. door den htg. v. Nas-

sau), 2587 vierk. km., onzijdig grondgebied met 213 D.I.; de hst. L. met 16 D.I. was tot '66 eene sterke Dt. bondsvesting, doch '67 zijn de vestingwerken geslecht. 2) Belg. prov., 4418 vierk. km. met 211 D.I., maakte tot '30 deel uit v. h. gr.-htgd.; hpl. dezer prov.

Luxor. Zie **Thebe 2.** [Arlon.

Luycks-Gestel. Zie **Gestel** no. 2.

Luyken (Jan), 1649—1712, Nederl. lierdichter en ber. graveur. (ber. Fr. oudheidkundige.

Luynes (H. T. P. J. d'Albret, htg. v.), '02—'67,

Luzac, 1) Elie L., 1723—96, Nederl. boekdrukker en ber. rgl. 2) Zijn neef Jean L., 1746—'07, Nederl. rgl., gesch.- en ltk., prof. te Leiden. 3) Diens neef Lod. Casp. L., 1786—'61, Nederl. rgl. en stm., in '48 lid der commissie voor de grondwetsherziening. (dipl.

Luzan (don Ign. de), 1702—54, Sp. dichter en

Luzern (spr.: loe-tsærrn). Zie **Lucerna.**

luzerne, rupsklaver (veevoeder).

Lwow (spr.: lwof), inz. Alex. L., 1799—'70, Russ. violist, comp. v. h. Russ. volkslied.

Lycaonië, oudt. een landsch. in Kle. Azië.

lyceüm, een aan Apollo gewijd plantsoen bij Athene, waar de peripatetische wijsgeeren leesraarden, tevens (evenals tegw.) gymnasium.

Lycië, oudt. een landsch. in 't Z. v. Kle, Azië. (Nederl. dichter.

Lycklama à Nijeholt (Albertus), 1705—53.

Lycophron, omstr. 250 v. Chr., Grk. tlk. en treurspeldichter.

Lycurgus, ber. wetgever der Spartanen 850 v. Chr. (des; Zie **Cresus.**

Lydië, oud landsch. in W. Kle. Azië, hst. Sar-

Lyell (Sir Charles), 1797—'75, vn. Engl. geoloog.

Lijfland (Livonië), Russ. gouvt.a.d.Oostzee(hpl. Riga); na eerst (sedert 1561) Poolsch, toen (sedert 1660) Zweedsch geweest te zijn, werd het 1721 Russ. (legd voor levenslang.

lijfrente, een jaargeld, dat aan iem. is toege-

Lyly (John), 1554—1600, Engl. dram. dichter.

Lijmers (de), eene streek in Geld. met de gemeenten Zevenaar en Duiven.

Lympfjord, zeeëngte tuss. de Noordzee en het Kattegat. (genl. v Nederl. O. I.

Lijn (Corn. v. d.), was 1645—50 gouverneur-

lynchwet, eigenmachtige rechtspleging door het volk, zonder vorm v. proces, inz. in N.Am.

Lijnslager (Phil. Fred.), † 1796, Nederl. dichter (ook voor 't tooneel).

lynx (of: los), een roofdier.

Lyon, hpl. v. h. Fr. dep. Rhône, na Parijs de grootste st. v. Fra., vn. vest., zetel v. een abiss. en grootste zijde-industrie der wereld; 348 D.I.

lyriek, het lierdicht.

Lys (of Leye), riv. in Fra., mondt bij Gent (in België) in d. Schelde.

Lysander, Spart. vhr., veroverde Athene 404 v. Chr., en sneuvelde 394 bij Haliartus.

Lysias, 459—378 v. Chr., Ath. rdnr.

Lysimachus, vhr. v. Alex. d. Gr., werd 305 v. Chr. kon. v. Thracië, veroverde Macedonië en een dl. v. Kle. Azië, en † 281 v. Chr. in Phrygië. (bronzen beelden.

Lysippus, 330 v. Chr., ber. Gri. maker v.

Lysistratus, Gri. bh., br. v. Lysippus.

Lyttleton (George, lord), 1709—73, Engl. geschsch. en dichter.
Lytton. Zie **Bulwer** numero 2.

M.

M. als Rom. getalmerk „duizend"; in de spraakkunsten Masculinum (d. i. mannelijk).
Maagd. 1) (str.) een der teekens i. d. Dierenriem. 2) de heil M., Zie **Maria.** 3) de M. v. Orleans. Zie **Jeanne.**
Maagden-burg (Dt Magdeburg), hpl. der Pruis. prov. Saksen, a. d. Elbe, 124 (met de voorsteden 155) D.I.: vest. v. d. eersten rang; stapelpl. van den handel in beetwortelsuiker; 1631 door Tilly bestormd en verwoest, kwam 1648 aan Brandenburg; **-oorlog.** Zie **Bohemen.**
Maanen (Corn. Fel. v.), 1769—'49, Nederl. rgl. maakte zich als minister v. Justitie onder kon. Willem I in België zoo gehaat, dat men hem beschouwen kan als eene der oorzaken v. d. Belg. opstand '30.
Maarheeze, d. in N.Br., 3 u. v. Asten.
Maarn, d. in Utr., 5 u. v. Rhenen.
maarschalk beteekende aanvankelijk stalknecht, vervolgens stalmeester, en is thans eene hooge mil. waardigheid.
Maarsen (of Maarssen), d. in de prov. Utr., a. d. Vecht, ca. 2 u. v. d. st. Utr.: daarbij 't gehucht M.-broek en (a. d. Vecht) 't d. **-veen.**
Maarten (Sint-). Zie **St. Maarten.**
Maartensdijk, 1) d. in Utr., 2 u. v. Maarssen. 2) Zie **St.-M.**
Maas, riv. Zie **Maastricht; -Bommel,** d. in Geld., ca. 2 u. v. Druten; **-bracht,** d. in Lbg., ca. 2 u. v. Roermond; **-bree,** d. in Lbg., ca. 2 u. v. Venlo; **-dam,** d. in Z. Holl., 1 u. v. den Haag; **-hees,** d. in N.Br., 2 u. v. Boxmeer; **-land,** d. in Z. Holl., 1 u. v. Vlaardingen; **-niel,** d. in Lbg., ca. 2 u. v. Roermond: **-sluis,** st. in Z.Holl., ruim 1 u. v. Vlaardingen.
Maastricht, versterkte hpl. der Nederl. prov. Limburg, a. d. Maas (eene uit Fra. door België komende linker zij-riv. v. d. Rijn); 20 D I: glas- en leder-fabr.; steengroeven.
Maaswaal, een dl. der prov. Geld. (bevat de gem. Batenburg, Apeltern, Beugharen, Dreumel, Wamel, Druten en Horssen).
Maatsuiker (Joan), 1606—78, was 1653—78 gouverneur-genl. v. Nederl. Indië.
Mabille (Jardin M.), tot kort geleden een befaamde tuin met danszaal, de verzamelplaats der elegante lichtekooien en bonvivants te Parijs. (Z. Nederl. schilder.
Mabuse (Jan v.), eigenlijk Gossaert, 1470—1541,
Mac (verkort **Mc.** of **M'**) = „zoon", dikwijls voorkomend voorvoegsel bij Sch. geslachtsnamen, b.v. Mac Adam, Mac Mahon, enz
Mac Adam (John Loudon), een Amerikaan, 1775—'36, uitv. van een mengsel van steengruis en andere bestanddeelen, dat gelijkmatig over eene oppervlakte aangebracht wordt in stede van bestrating, welke bewerking naar hem „macadamiseeren" heet.
Macao, 1) Port. vrijhaven op 't Chin. eil. M. 2) zeker hazardspel.

macaron-s, 1) draadvormige holle noedel v. tarwemeel. 2) hansworst; -ische poëzie, verzen, die doorspekt zijn met woorden uit eene of meer andere talen.

Macaulay (Thom. Babington, lord), 1800—59, ber. Engl. geschsch.

Macbeth, werd 1039 kon. v. Schl. toen kon. Duncan vermoord was; doch in 1056 werd hij door Macduff en (Duncan's zoon) Malcolm om 't leven gebracht. Hij is de hoofdpersoon in een treurspel v. Shakespeare.

Maccabeën, eene Joodsche heiden-familie: 167 v. Chr. bevrijdden ze de Joden v. h. Syrische juk (zie **Judas**) en regeerden tot 37 v. Chr.

Mac Clintock, Zie **Clintock.**

Mac Clure, '07—'73, Engl. noordpoolvaarder, ontdekte '50 de zoogenaamde noordwestelijke doorvaart.

Macedonië, landschap in N. Gri.; in de oudheid 't rijk v. Philippus v. M. en diens zoon Alex. d. Gr.; 146 v. Chr. Rom. prov.; sedert de 14e eeuw Tu.

Macerata, st. in Midden-Italië: 21 D. I.

Macfarren (Geo., Alex.), geb. '13, Engl. comp. (opera's. oratoriën, symphonieën, enz.).

Macgregor (John). geb. '25, Engl. zeevaarder, deed reizen in Afr., i. h. Oosten, in Am.

Macharén (of Macheren), d. in N. Br., 1 u. v. Osch.

Mack (Karl, vrijheer), 1752—'28, Or. genl., was 1798 genoodzaakt Napels over te geven. werd '05 ingesloten bij Ulm, en onderging '05—'09 vestingstraf.

Mackenzie, 1) in de N. IJzee uitloopende gr. riv. in Brl. N. Am. 2) riv. i. h. Z. v. Nieuw-Holland. 3) Engl. gnh., bekend door zijne twisten met de Dt. geneesheeren, die hem den voet dwars zetteden bij zijne behandeling van den keelkanker, waaraan Frederik (keizer v. Dtl. en kon. v. Pruisen) gestorven is.

Mac Kingly (John), † '72, Australisch ontdekkingsreiziger in Nieuw-Holland.

Mackintosh (Charles), 1766—'43, Sch. schk., uitv. van de naar hem gen. waterdichte stof mackintosh.

Mac Mahon (M. E P. M., grf. v.), geb. '08, Fr. msk., bestormde '55 l. d. Krim-oorlog den Malakow-toren, bevocht '59 de overwinning bij Magenta (deswege tot htg. v. Magenta verheven), was '70 opperbevelhebber der Fr. armee, onderdrukte '71 de Commune, werd '73 pres. der Fr. rep.. trad '79 af.

Mâcon, st. in Fra., a. d. Saône; 18 D. I.; zeer gewilde wijn (wijnbergen v. Lamartine).

maçon (eigenlijk: franc maçon), vrijmetselaar; **-nerie,** vrijmetselarij.

Macpherson (James), 1738—96, Sch. geleerde, wordt gehouden voor den vertaler v. Ossian uit 't Gaëlisch.

Madagascar, eiland i. d. Ind. Oceaan, van de O.kust van Z. Afr. gescheiden door de Straat v. Mozambique. 592 D. vierk. km., 3 a 4 mn. inw., staat onder protectoraat van Fra.

Madame, tegw. de titel, waarmede men in Fra. elke vrouw aanspreekt. Onder de regeering der Bourbons was M. de titel der prinsessen van den bloede, onder Napoleon I de titel van 's keizers moeder.

Madera (Madeira), Port. eil. a. d. W.kust v. N.Afr., benoorden de Canarische eilanden; M.-wijn, voortreffelijk, maar sedert '52 wordt onder dien naam bijna niets anders dan bocht verkocht; M.-suiker, uitmuntend. Het verblijf op 't eiland is heilzaam voor longlijders; hpl. Funchal.

Madioen, hpl. v. d. res. M. op Java, a. d. riv. M.

Madison, 1) hpl. van den N. Amer. Uniestaat Wisconsin; 10 D. I.; unvt. 2) James M., 1751—'36. was '09—'17 pres. der N. Amer. Unie.

Mädler (Joh. Heinr. v.), 1794—'74, Dt. pop. schrijver over strk.; leverde eene kaart van de maan.

Madoera. Zie **Madura.**

Madonna. Zie **Maria** 1 *a.*

Madras, stad in Dekan met 406 D. I., stapelplaats voor den handel in parelen en edelsteenen, hpl. v. h. Brl.-Ind. presidentschap M., groot 365 D. vierk. km., met 31 mn. inw.

Madrid, hst. v. Spanje, aan de Manzanares; 391 D. I.; unvt.; sterrenwacht, enz.

madrigal, lierdicht, inz. v. erotischen aard.

Madura, 1) eil. in Nederl. O. I., door eene zeeëngte (Straat van M.) van Java gescheiden. 2) st. met 20 D. I. i. h. Brl. Indische presidentschap Madras.

Madvig (Joh. Nic.), geb. '04, Deen. philoloog (Latinist) en stm., inz. bekend door zijne in versch. talen overgezette Lat. spraakkunst.

Maeander, eene zich in de Egeïsche Zee ontlastende riv. in Kle. Azië, tegw. Mendeces genaamd, heeft een zeer kronkelenden loop; (fig.) iets of iemand, zich kronkelend en wendend in vele bochten.

Maecenas, vertrouweling v. keizer Augustus, beschermheer v. d. dichters Virgilius, Horatius, enz.; (fig.) beschermheer v. kunst en wetenschap.

Maerlant (Jac. v.), † 1300, ber. Middelnederl. leerdichter in Vlaanderen.

Maevius. Zie **Bavius.**

Maffei (Francesco Scipione, markies v.), 1675—1755, Ital. dram. dichter.

Maffia. Zie **Camorra.**

Magalhaens (Domingo José Gonçalves de), Braz. dichter (ook voor 't tooneel), was '59—'68 Braz. gezant te Weenen.

Magdala, verst. residentie van den kon. van Abessinië, '68 door de Engelschen verwoest.

Magdalena. Zie **Maria** 1 *b*, als „boetvaardige M." verward met de boetvaardige zondares in (N. T.) Lucas 7 : 37 e. v.; M.-stichting, gest. ter zedelijke opheffing v. gevallene vrouwen.

Magdeburg. Zie **Maagdenburg.**

Magellaan, eigenlijk **Magalhaens** (Fernando de), 1470—1521, ber. Port. zeevaarder, ontdekte 1520 de naar hem gen. Straat v. M.

Magelone, eene Napolitaansche prinses, is de heldin in een midd. eeuw. Fr. volksboek.

Magenta, marktvlek i. d. Ital. prov. Milaan; '59 overwinning der Franschen en Piëmonteezen (onder Mac Mahon) op de Oostenrijkers.

mag-ie, tooverwerk, toovery; **-iërs**, Chaldeeuwsche priesters.

magist-er, meester, oudt. een academische graad: **-raat**, stedelijke overheid.

Magna Charta, eerste Engl. grondwet (1215 afgedwongen aan Jan zonder land), is de grondslag der Engl. staatsregeling.

magnaten, de voornaamste adellijke geslachten in Hongarijë; M.-tafel, het Hoogerhuis v. d. Hong. rijksdag.

magnetismus, de eigenschap van ijzerhoudende voorwerpen, om ijzer aan te trekken. De aarde eene gr. **magneet,** welker zuidpool aan de geographische noordpool ligt. Zie **Mesmer.** (tor eener unvt.

Magnificus, „de heerlijke", titel, inz. v. d. rec-

Magnus, 1) Heinrich M., '02—'70, Dt. natuuren schk. 2) Ed. M., 1799—'72, Dt. portretschilder.

Magnussen (Finn), 1781—'47, IJslandsch oudheiden tlk., was prof. te Kopenhagen.

Magog. Zie **Gog.**

Magus aus Norden. Zie **Hamann (J. G.).**

Magyar (Laszlo), '17—'64, Hong. reiziger in Afr.; **-ren = Hongaren.**

Mahàbhàrata, gr. Ind. nat. epos in 't Skr.

Mahdi, de door de Muzelmannen verwachte profeet. Als M. in Soedan '81 opgetreden: Achmed Soelejman ('44—'85), vroeger controleur-genl. der financiën in Soedan, daarna slavenhandelaar, verwierf als M. verbazend groot aanzien, bevocht zegevierend de Egyptenaars en de Engelschen. Zie **Gordon.**

Mahmoed II, 1785—'39, sultan v. Turkijë '08 —'39, hief '26 't Janitsaren-korps op; hij verloor Servië en Griekenland; hij streed tegen Mehemed-Ali (zie dr.), en voerde in zijn rijk eenige hervormingen in.

Mahon, 1) Zie **Mac Mahon.** 2) Port M., vest. en havenstad met 14 D. I. op 't eil. Minorca.

Mahratten, een Indische volksstam, in '18 en opnieuw in '43 door de Engelschen tot onderwerping gebracht. Ze spreken eene taal, die verwant is met het Sanskrit.

maidenspeech (Engl.; spr.: meedn-spietsj), eerste redevoering, die iem. in eene vergadering houdt, van welke hij pas lid is geworden. (Medway.

Maidstone, st. met 30 D. I. in Engld. a. d.

mail, brievenpost.

Mailand, Dt. naam v. Milaan. (en philosoof.

Maimonides, 1135—1204, vn. Joodsch geleerde

Main, rechter zij-riv. v. d. Rijn. Zie **Mainz.**

Maina, Z. dl. v. Morea.

Mainau, Badensch ell. i. d. Bodensee.

Maine, 1) zij-riv. v. d. Loire, in Fra. 2) N.-Amer. Unie-staat, N. v. Massachusetts, 86 D. vierk. km., 649 D. I.; hpl. Augusta. 3) Louis Aug. de Bourbon, htg. v. M., 1670—1736, onechte zoon v. Lod. XIV bij Mad. de Montespan, werd gebannen wegens samenzwering tegen den htg. v. Orleans.

Maintenon (Françoise d'Aubigné, markiezin van), 1635—1719, werd 1651 de vrouw v. d. Fr. dichter Scarron, 1660 zijne weduwe, 1669 gouvernante bij de kinderen, die Mad. de Montespan gebaard had als bijzit v. Lod. XIV, die later ook Maintenon zijne bijzit maakte, doch 1685 heimelijk met haar in den echt trad.

Mainz, 1) voormalig Dt. aartsbisdom met krvl. waardigheid, 750 gest. door Bonifacius, '30 geseculariseerd. 2) rijksvesting, hpt. v. Rijnhessen, a. d. mond v. d. Main i. d. Rijn (t. o. Kastel), 66 D. I.; stb. v. Gutenberg.

mair-e, in Fra. zooveel als bij ons „burgemeester"; **-ie,** ambtslokaal v. d. maire.

Maire (le), 1) Jean le M., begin 16e eeuw, Belg. ltk., schrijver en dichter. 2) Jacob le M., 1585—1617, Nederl. zeevaarder, ontdekte 1616 de naar hem genoemde zeeëngte (Straat le M.) tuss. Vuurland en Staten-eiland.

maïs, Tu. tarwe. (mn. bew.

Maissoer, Bri. vazalstaat in Voor-Indië; 6

Maistre, 1) Joseph, grf. de M., 1754—'21, geestig Fr. schrijver. 2) Zijn br. Xavier de M., 1763—'52, officier in Russ. dienst, Fr. schrijver (o. a. „Voyage autour de ma chambre").

maîtresse = bijzit, inz. gekamerde.

Maja, 1) (Gri. fab.) de moeder v. Hermes (Mercurius). 2) (bij de Rom.) de vrouw v. Vulcanus.

majolika, specialiteit der Ital. aardewerkindustrie (uit Majorca). Zie **Mallorca.**

majoraat, het erfrecht, dat a. d. oudste der naastbestaanden v. d. overledene de nalatenschap toekende.

Majorca. Zie **Mallorca.**

makame, Arab. dichtvorm, berijmd proza.

Makart (Hans), '40—'84, ber. Dt. schilder (met prachtige kleuren), lig. v. Piloty.

Makassar (of Vlaardingen), 20 D. I., hpl. der afdeeling M. op 't ZW. sch.-eil. v. Celebes; M.-olie.

makelaar, tusschenpersoon (inz. i. d. kph.).

maki, half-aap op Madagascar.

Makkinga, d. in Fri., ca. 2 u. v. Oldeberkoop.

Makkum, st. in Fri., bij de Zuiderzee, 2 u. v. Bolsward.

makro-biotiek, de kunst om lang te leven; **-kosmus,** de wereld in het groot ('t heelal) in tegenstelling v. **mikrokosmus, d. i. de wereld in het klein.**

Malabar (de kust v.), de Peperkust (in Z. Dekan).

malachiet, een groen mineraal, koolzuur koper-oxyde. (heerlijke zoete M.-wijn.

Malaga, Sp. st. met 113 D. I. i. d. prov. M.;

Malakka, Z. sch.-eil. v. Achter-Indië, staat onder protectoraat v. Gr.-Britannië, beslaat 154 D. vierk. km.; de hpl. M. (20 D. I.) ligt a. d. Straat v. M., tuss. 't sch.-eil. M. en 't eil. Sumatra.

Malakow (of Malakof). Zie **Pellissier.**

Mälare, een Zw. meer, rijk aan eilanden en bochten, ontlast zich i. d. Oostzee.

malaria, moeraskoorts.

Malcolm (Sir John), 1769—'33, Engl. stm. en geschsch. was '27—'31 gouverneur v. Bombay.

Malczewski (Anton), 1792—'26, Poolsch dichter.

Malden, d. in Geld., 1 u. v. Nijmegen.

Maleachi, Isr. profeet en een der boeken v. h. O. T.

Malediven, eene groep koraal-eilanden i. d. Ind. oceaan, behoort aan Engld.

Maleiers, een menschenras op de eilanden v. d. Ind. arch., op eenige Zuidzee-eilanden, en in een dl. v. Nieuw-Holland.

Malesherbes, 1721—94. Fr. stm., minister onder Lod. XVI, verdedigde hem voor het Convent.

Malherbe (François), 1555—1628, Fr. dichter.

Malibran (Maria Felicitas), geb. Garcia, '08—'36, geb. te Parijs, † te Manchester, beroemdste zangeres v. haren tijd. Zie **Garcia** en **Bériot.**

Malines. Zie **Mechelen.**

Mallorca (of Majorca), het grootste der Balearische eilanden; de hpl. Palma heeft 58 D.I.

Malmö, Zw. havenstad, a. d. Sond; 52 D. I.

Malmström (Bernh. Elis), '16—'65, Zw. dichter, prof. te Upsal.

Malpighi (Marcello), 1628—94, ber. Ital. ontleedkundige, prof. te Rome. (1709.

Malplaquet, d. in N.Fra.; bloedige veldslag

Malta, Engl. eil. bij Sicilië, 149 D. I., vroeger zetel v. d. Johanniter-orde (uit dien hoofde Maltezer-orde gen.): hpl. La Valetta.

Malthus (Thom. Rob.), 1766—'34, Engl. volkshuishoudkundige, was tegen de sterke vermenigvuldiging v. h. menschdom, omdat de voortbrenging v. voedingsmiddelen daarmede geen gelijken tred houdt.

Maltitz (vrijheer v.), drie Dt. dichters: 1) Gotthilf Aug., 1794—'73, ook voor 't tooneel. 2) de br. Frans Friedrich (1794—'57) en Apollonius (1795—'70). 3) H. von M., pseud. Zie **Kletncke.**

Maltzan (rijksvrijheer v.), '26—'74, Dt. wetenschappelijk reiziger, ethnograaf en taalgeleerde.

Malus (Étienne), 1775—'12, Fr. natuurkundige, ontdekte de polarisatie v. h. licht.

malversatie, verduistering van toevertrouwd geld, misbruik van vertrouwen.

malvezij (Dt. : Malvasier), een zoete likeurwijn, oorspronkelijk uit Napoli di Malvasia in Laconië.

Mamelukken, een Egypt. legerkorps, oorspronkelijk gevormd uit Tu. gevangenen. In de 13e eeuw maakten ze zich meester van het bewind, waarin ze zich handhaafden tot 1517; sedert hadden hunne hoofden (bey's) nog altijd groote macht, die echter in '11 door Mehemed Ali vernietigd werd.

Mamerijnen, Samnieten, die, in dienst v. Agathocles v. Syracuse, Messina veroverden. In 266 v. Chr. riepen zij de hulp in v. d. Romeinen en v. d. Carthagers, waaruit de Punische oorlogen ontstonden.

Mamiani della Rovere (Terenzio, grf.), 1800—85, Ital. stm., philosoof en dichter.

mammoet, eene soort v. olifant, de grootste diersoort, die ooit op de aarde geleefd heeft, doch reeds vóór den Zondvloed uitgestorven. In Siberië worden nu en dan nog tanden van die dieren opgedolven (ivoor).

Mammon, de god v. h. geld.

mammouth. Zie **mammoet.**

Man, Engl. eil. i. d. Ierssche Zee; hpl. Castle-town.

Managua, hst. v. Nicaragua; 10 D. I.

Manasse, i. h. O. T.: 1) een der zonen v. Jozef; naar hem heette een der stammen Israels. 2) kon. v. Judea, gevankelijk weggevoerd naar Assyrië. (land van Don Quisjot.

Mancha (la), Sp. landsch. in Castilië, vader-

Manche (la), Fr. naam v. h. Bri. Kanaal; hiernaar heet een dep. v. Fra. (dép. de la M.., Kanaal-dep.).

Manchester, 1) st. in 't Engl. grfs. Lancashire; 341 D. I.; M. (of Vrijhandels-) partij; M. school. 2) st. met 24 D. I. in New Hampshire (N. Am.). 3) fluweelachtige katoenstof.

Mancini (Laura Beatrice), geb. Olivia, '23—'69, Ital. dichteres.

mandaat, opdracht, lastbrief.
Mandalay, hst. v. h. konkr. Birma, is in '57 gest., en telt ruim 90 D. I. (China.
mandarijn, grootwaardigheidbekleeder in
mandement, herderlijke zendbrief v. eenen bisschop. (schrijver en dichter.
Mander (Karel v.), 1548—1606, Vlm. schilder,
Mandeville (John), 1300—72. Engl. ridder, leidde een avontuurlijk, rondzwervend leven; men heeft van hem eene indertijd algemeen verspreide reisbeschrijving.
Mandhar, een sedert '25 onder Nederl. gezag staand rijk ter W.kust v. Celebes.
Mandingo, een negervolk (6 a 7 mn. zielen) ter W.kust v. Afr.
mandoline, (muz.) een Ital. snaar-instrument.
mandril, boschduivel (soort v. baviaan).
Mandzjoe (Mandzjoeren), een Toengoezische volksstam; ze veroverden 1644 China, en stichtten daar de nog tegw. regeerende dynastie Taitsing. Ze hebben hun zetel voornamelijk in NO. China (Mandzjoerié).
manége, rijschool.
manen, (bij de oude Romeinen) de schimmen (zielen) der afgestorvenen.
Manes. Zie **Mani**.
Manesse. Zie **minnezangen**.
Manethos, 3e eeuw v. Chr. een Egypt. prl.; er bestaat nog een fragment van eene door hem geschrevene Geschiedenis.
Manfred, 1231—66, was kon. v. Sicilië; hij sneuvelde bij Benevento tegen de Franschen.
Manfredonia, st. met 8 D. I. in Italië, a. d. Golf v. M. (een inham der Adr. Zee).
mangaan, metaal v. bruinsteen.
Mani (of Manes), 214—274, stichtte eene sekte (Zie **Manicheërs**), doch werd ter dood gebracht.
Manicheërs, eene kettersche sekte, in de 3e eeuw in 't Oosten gesticht door Mani. Bij de Dt. studenten worden „manende schuldeischers" M. genoemd.
mani-e, eene soort van idée fixe, hartstochtelijke gehechtheid aan eene hersenschim; m. de grandeur, grootheids-waanzin: **-ac**, halve gek.
manifesta-tie, betooging; **-nten**, betoogers, deelnemers aan eene betooging.
Manilla (of Manilla), het grootste der Philippijnsche eilanden (M. hennep; M. tabak, enz.); de hst. M. (a. d. Baai v. M.) heeft 50 (met de voorsteden 160) D. I.
Manilius (Marcus), Rom. dichter ten tijde v. Augustus. (Venetië.
Manin (Dan.), '04—'57, was '48—'49 dictator in
manioc, een struikgewas in W.Indië; uit den wortel wordt voedzaam brood bereid. Zie **cassave**.
Manlius (Marcus en Titus), 4e eeuw v. Chr., twee dappere Rom. legerhoofden tegen de Galliërs.
manna, suikerachtig gedroogd plantensap; (bijb.) hemelbrood. (mythologie.
Mannhardt (Wilh.), '31—'80, Dt. schrijver over
Mannheim, st. in Baden, a. d. mond v. d. Neckar in den Rijn; 61 D. I.
manometer, werktuig om de drukking van stoom te meten.
Mans (Le), hpl. v. h. Fr. dep. Sarthe, a. d

Sarthe; 5C D. I.; ovw. v. prins Friedr. Karl op de Fr. Loir-armee (Chanzy) Jan. '71.

Mansard, † 1666, Fr. bouwmeester; naar hem gen. de mansarden (zolderkamertjes).

Mansfeld (grf. v.), 1580—1626. vn. legerhoofd der Protestanten i. d. 30 j. oorlog.

Mansion-House, ambtswoning v. d. lord-mayor v. Londen.

Manteuffel (E. H. K., vrijheer v.), '09—'85, Pruis. genl., dreef '71 Bourbaki met diens leger over de Zwits. grenzen, werd '73 msk., '79 sthr. v Elzas-Lotharingen.

Mantgum, d. in Fri., 1 u. v. Rauwerd.

Mantinea, oudt. st. in Arcadië; 362 v. Chr. ovw. der Thebanen. (a. d. Mincio; 30 D. I.

Mantua, versterkte hpl. v. d. Ital. prov. M.,

manuaal, 1) (muz.) rij toetsen v. een orgel; 't tegenovergestelde v. pedaal. 2) handboek, dagboek.

Manutius. Zie **aldina.**

Manzanares, riv. Zie **Madrid.** (landen.

manzanilla, een gifboom op de W. Ind. ei-

Manzoni (Alessandro), 1785—'73, ber. Ital. dichter, hoofd der romantische school.

Maori, inboorling v Nieuw-Zeeland.

Mar (Port la). Zie **Cobija.**

maraboe, in Afr., in Hindostan, op Sumatra en op Java levende soort v. ooievaar (pronkvederen).

maraboet, Mah. priester. (12 D. I.

Maracaïbo, st. in Venezuela, a. d. Atl. O.;

Maranhao, hpl. met 40 D. I. v. d. Braz. prov. M., a. d. Atl. O.

Maranon = Amazonenrivier.

maranta (pijlwortel), eene W.Ind. plant; daarvan het arrow-root.

Marat (Jean Paul), 1744—93, aanvankelijk gnh. berucht Fr. rev.-man, mededrijver tot de September-gruwelen, vermoord door Charlotte Corday.

Marathon, vlek in Attika, 490 v. Chr. overwinning der Atheners op de Perzen.

Marbach, geb.-pl. v. Schiller.

Marbod (of Marobod), † 38 na Chr., kon. der Markomannen, stichtte een rijk in Bohemen, werd in 19 na Chr. beoorloogd door Arminius (Herman), den vorst der Cherusken, en vluchtte toen naar Ravenna.

Marburg, 1) st. in 't Pruis. reg.-distr. Kassel, a. d. Lahn; 11 D. I.; unvt. 2) st. in Stiermarken, a. d. Drave; 18 D. I.

Marceau (F. S. Desgraviers). Fr. genl., streed langs den Rijn, en sneuvelde 1796 bij Altenkirchen. (comp. v. kerkmuz.

Marcello (Benedetto), begin 18e eeuw, Ital.

Marcellus (Marc. Claud.), Rom. vhr. bijgn. „het Zwaard v. Rome". veroverde Syracuse 212 v. Chr., sneuvelde 208 v. Chr. bij Venusia tegen Hannibal (dien hij 215 v. Chr. bij Nola verslagen had).

March, voornaamste riv. v. Moravië, doorstroomt het aan herinneringen van veldslagen rijke **M.-veld** (in Neder-Or.), en valt boven Pressburg i. d. Drave.

Marche (Olivier de la), 1422—1502, Fr. geschsch., edelman a. h. hof van Filips v. Burgundië en aan dat v. Karel den Stoute.

Marchesi (Pompeo, ridder), 1790—'58. Ital. bh.

Marchveld. Zie **March.**
Marcus, 1) een der Evangelisten (**N. T.**), is de beschermheilige v. Venetië. 2) M. Aurelius, Zie **Antonius.**
Mardonius, Perz. vhr., schoonzoon **v. Xerxes,** sneuvelde 479 v. Chr. bij Platea.
Maremmen, moerasgronden i. h. **Z. v. Toskane,** langs de zee.
Maren, d. in N Br., a. d. Maas, **2 u v. Osch.**
Marenco, twee Ital. treurspeldichters. 1) Carlo, grf. M. (1800—43). 2) Leopoldo, grf. M. (geb. '31).
Marengo, d. i. d. Ital. prov. Alessandria; 1800 ovw. van Nap. I op de Oostenrijkers.
Mareotis, oudt. een landsch. in Neder-Egypte.
Marfori (Carlos), geb. '18, de zoon v. een Ital. kok; stond (zegt men) in ontuchtige betrekking tot kng. Izabella II v. Spanje.
Margareta v. Valois, 1) 1492—1549, kng. **v,** Navarre, grootmoeder v. Hendrik IV v. Fra.; schrijfster **v.** eene verzam. novellen („Heptameron"). 2) 1553—1615, dtr. v. Hendrik II **v.** Fra., eerste gmln. **v. Hendrik IV v. Fra.,** 1599 v. hem **gescheiden. Zie Maria 2 d.**
margarine, kunstboter.
Margate, st. in **Engl., a. d. mond v. d. Teems;** 16 D. I.
Margaux, d. bij Bordeaux (ber. roode wijn).
mar-ge (Fr.: spr.-marzj), **de witte** (onbedrukt of onbeschreven gebleven**e**) rand van een gedrukt of geschreven **stuk; in -gine,** (Lat.) op den witten rand.
Margeraten. Zie **Margraten.**
Marggraff (Hermann), '09—'64, **Dt. hum. schrijver** (romans, tooneelstukken, enz.).
Margraten, d. in Lbg., **1 u. v.** Gulpen.
Marheineke (Phil. Konr.), 1780—'46, ber. Dt. Protestantsch theo.
Maria, 1) bijbelsche personen: *a*] de moeder v. Jezus, *b*] M. Magdalena (M. v. Magdala). 2) vorstinnen: *a*] M. Theresia, keizerin v. Dtl., geb. 1717, regeerde 1740—'80, verloor door den 7-j. oorlog Silezië aan Pruisen, verwierf bij de deeling v. Polen Galicië (de M.-Theresia-orde, ridderorde voor militaire verdiensten, gest. 1757), *b*] M. I, de Bloeddorstige of de Katholieke, 1516—58, sedert 1553 kng. v. Engld., vervolgde met bloedige gestrengheid de Protestanten, liet hare tegenkng. Jane Gray ter dood brengen; zij trouwde 1554 met kon. Filips II v. Spanje; *c*] M. Stuart, kng. **v.** Schl., geb. 1542, werd 1558 gmln. **v. Frans II** v. Fra., na diens dood 1565 de vrouw **v.** lord Darnley, die den zanger Riccio (met wien zij, naar beweerd wordt, ontucht pleegde) liet vermoorden; zij doodde 1567 haren echtgenoot door eene buskruit-ontploffing, trouwde toen met haren medeplichtige (grf. Bothwell), werd door de Protestantsche partij gevangen genomen, ontvluchtte, en nam de wijk naar Elizabeth v. Engld., werd door deze v. hoogverraad beschuldigd, ter dood veroordeeld en 1587 ter dood gebracht; *d*] M. v. Medici, kng. **v. Fra.,** 1600 de tweede gmln. v. Hendrik IV **v. Fra.,** 1610 na diens dood voogdes over haren zoon Lod. XIII, 1630 gevangen genomen, ontkwam naar Engld., † 1641 te Keulen; *e*] M. Christina. Zie **Christina** no. 3.

Mariana, 1536—1623, een Sp. Jezuïet, onpartijdig en rechtvaardig geschsch.
Marianen, 15 eil. in 't NW. v. d. Gr. Oceaan, 1521 ontdekt door Magelhaens, die ze Ladronen of Dieven-eilanden noemde, in 1668 M. genoemd ter eere v. Marie Anne v. Or., weduwe v. d. Sp. kon Filips IV.
Marie, 1) M. Antoinette. 1755—93, kng. v. Fra., dtr. v. Maria Theresia, was de gmln. v. Lod. XVI, en † geguillotineerd. 2) M. Louise, Zie **Reichstadt**.
Marienbad, 1) Boh. bpl. (in de nabijheid v. Karlsbad en Franzensbad). 2) Dt. naam voor een „bain Marie", zijnde een bad v. kokend water, waarin een of ander inhoudsschaam geplaatst wordt, in hetwelk zich het te koken of heet te maken eten of drinken bevindt.
Marienburg, st. a. d. Nogat, in 't Pruis. reg.-distr. Dantzig; 10 D. I.; was 1309—1457 de zetel v. d. grootmeester der Dt. ridderorde.
Marienwerder, Pruis. st. met 9 D. l. a. d. Liebe, bij de Weichsel. (tioloog te Cairo.
Mariette (Aug. Ed.), '21—'81, ber. Fr. Egyp-
marine, zeewezen, zeemacht.
Marini (Giambatt.), 1568—1625, Ital. lierdichter.
Mariotti (Luigi). Zie **Galleuga**.
Maritza, eene in de Egeïsche Zee mondende riv. in Turkije. (en **Sulla**.
Marius (Gaj.), 157—86 v. Chr. Zie **Cimbren**
Mark, 1) grensscheiding. 2) grensland, b.v. de M. Brandenburg; het grfs. M. in Westfalen, enz. (**-graaf**, waardigheids-titel). 3) goud- en zilvergewicht. 4) eenheid v. h. Dt. muntstelsel, ingedeeld in 100 penningen.
Markelo, d. in Ov̈s., 1 u. v. Goor.
Markeu, 1) N.Holl. eil. i. d. Zuiderzee. 2) M.-binnen, d. in N.Holl., 2 u. v. Beverwijk. 3) de M., landsch. in Italië.
Markham (Clem. Rob.), geb. '30, Engl. adk., reiziger i.d. N.IJszee, Peru, Indië en Abessinië.
Markiezen eilanden (of Marquesas), groep v. elf eil. in 't O. dl. v. d. Gr. Oceaan.
Markomannen, oudt. een Dt. volk, 8 v. Chr. in Bohemen, vervolgens het Rom. rijk binnengedrongen, verdwijnt in de 4e eeuw.
Marlborough (htg. v.), 1650—1722, vn. Engl. vhr (inz. in den Sp. Successie-oorlog) en stm.
Marlitt (E.), pseud voor Eugenie John, '25—'87, zeer gewaardeerde Dt. romanschrijfster.
Marlowe (Christopher), 1564—93, Engl. tooneelschrijver.
Marmaros, com. in Hong., hpl.: Seigeth; daarin de bronnen v. d. Theiss. (moes.
marmelade, met suiker dikgekookt vruchten-
Marmier (Xavier), geb. '00, Fr. schrijver (reizen en novellen).
Marmontel (Jean François), 1723—99, Fr. schrijver en dichter (ook voor 't tooneel).
Marmora (Zee v.), de Propontis der Ouden, tuss de Midd. Z. en de Zwa. Z.
Marne, 1) zij-riv. der Seine. 2) naar die riv. gen. Fr. dep., hpl. Châlons.
Maruix v. St.-Aldegonde (Ph. v.), 1538—98, Nederl. dichter en stm., vriend v. prins Willem I.
Marno (Ernst), '44—'83, Dt. Afrika-reiziger.
marodeurs, (mil.) achterblijvers, die „op marode gaan", d. i. kleine rooftochten maken.
Marokk-o, keizerrijk in NW. Afrika, 812 D.

vierk. km., 6 mn. inw. (Marokkanen): hst. M. met 50 D. I.; **-aansch,van(uit of betreffende)M.**

Maronieten, chri. sekte i. d. Libanon; zie **Drusen.**

marons. weggeloopene negerslaven, die zich ophouden i. d. bosschen (Z. Am.).

Maros, 1) zij-riv. v. d. Theiss, loopt door Zevenbergen; daaraan 2) de st. M.-Vasarhely met 13 D. I.

Marot (Clément), 1495—1544, Fr. dichter, bracht de psalmen op rijm.

Marpingen, sedert '77 bedevaartplaats in 't Pruis. reg.-distr. Trier.

Marquesas. Zie **Markiezen-eilanden.**

Marrum, d. in Fr., 5 u. v. Holwerd. (romans).

Marryat (Fred.), 1792—'48. Engl. schrijver (zee-

Mars, (fab.) Rom. oorlogsgod. Zie **Ares.**

Marsala, st. en vest. ter W. kust v. Sicilië, 14 D. I.; ber. wijn; landing v. Garibaldi '60.

Marschner (H.), 1796—'61, vn. Dt. opera-comp.

Marsdiep, zeeëngte tuss. N.Holl. en 't eil. Tessel (Texel).

Marseillaise (de), sedert 1792 de Fr. oorlogs- en vrijheidshymne (door Rouget de Lisle).

Marseille, hpl. v. h. Fr. dep. der Monden v. d. Rhône, voornaamste zeehandelstad v. Fra.; versterkte haven; 363 D. I.

Marsen, 1) volk in Midden-Italië, 91—88 v. Chr. met de Samnieten strijdende tegen de Romeinen. 2) Germ. volksstam a. d. Beneden-Rijn. (eilanden, bezitting v. Dtl.

Marshall-archipel, eene groep Australische

Marston (John), † 1634, Engl. dram. dichter.

Marsum (of Marssum), 1) d. in Fri., 3 u. v. Berlicum. 2) d. in Gron., 20 minuten v. Appingadam.

Mars-veld, 1) (Lat.) Campus Martius, oudt. de volksvergadering, die in Maart door de Frankische vrijen werd gehouden. 2) te Parijs het wereldvermaarde Champ de Mars.

Marsyas, (fab.) een fluitblazer in 't oude Griekenland, werd in eenen wedstrijd door Apollo overwonnen en levend gevild.

Martena (Doeke v.), † 1605, Fri. edelman en Lat. dichter, ijverde voor den opstand tegen Spanje.

Martialis, 1) Marcus Valerius M., 40—100 na Chr., Rom. puntdichter. 2) de Hollandsche M., bijnaam v. Roemer Visscher.

Martin, 1) Henry M., '18—'83. Fr. geschsch. 2) Konrad M., '12—'79, werd '75 als R. K. biss. v. Paderborn afgezet.

Martinet (Joh. Florentius), 1729—95, Nederl. gesch.- en natuurkundige, schreef een „Catechismus der Natuur"; hij was predikant.

Martinez de la Rosa, 1789—'62, Sp. stm. en dram. dichter.

Martinique, Fr. eil., een der Kle. Antillen, in 1493 ontdekt door Columbus.

Martinus, naam v. vijf Pausen: M. I (649—55), M. II (882—84), M. III (942—45), M. IV (1281—85), M. V. (1417—31).

Martius (K. Fr. Ph.), 1794—'68, Dt. bot., wetensch. reiziger in Braz., prof. te Munchen.

Marum, d. in Gron., 3 u. v. Zuidhorn.

Marx (Karl), '18—'83, stichter v. d. Internationale (socialistische werkliedenbond).

Maryland, N. Amer. Uniestaat; hst. Baltimore.

Masaccio (eigenlijk Tomaso Guidi), 1401—28, Ital. schilder.
Masaniello. Napol. visscher, 1647 leider v. eenen volksopstand tegen Spanje.
Mas-a-Tierra, het eiland van Robinson Crusoë. Zie **Juan Fernandez.** (O. v. Madagascar.
Mascarenhas, vulcanische eilanden-groep, ten
masculinum. (tlk.) mannelijk geslacht.
Masenderan, Perz. prov. a. d. Caspische Zee.
Masinissa, kon. der Massyliërs in Nubië, † 149 v. Chr., streed i. d. tweeden Pun. oorlog tegen de Rom., en werd 202 v. Chr. kon. v. Numidië.
Maskat, handelsstaat v. Arabië; de belangrijke hst. M. a. d. Arab. Zee heeft 50 D. I.
Massa Carrara, et. een htgd. in Italië.
Massachusetts, N. Amer. Uniestaat, a. d. M.-Baai, 22 D. vierk. km., 1 mn. 783 D. I.; hst. Boston.
massage, (gnk.) kneedkuur, knijpkuur.
Massageten, omstr. 5 eeuwen v. Chr. een Scytische volksstam in Centraal-Azië.
Massalsky. Zie **Dora d'Istria.**
Massaua (Massowa). Egypt. zee-, haven- en kpst., op een eil. i. d. Roode Zee, a. d. kust v. Abessinië, '85 door Italië bezet.
Masséna (André). 1758—'17, Fr. genl., bemachtigde '06 Napels, werd verheven tot htg. v. Rivoli; in Portugal ('10—'11) was het krijgsgeluk hem tegen.
Massillon (Jean Bapt.), 1663—1742, biss. te Clermont, ber. Fr. kanselredenaar.
Massinger (Philip), 1584—1640, Engl. dram. dichter.
Mastenbroek, d. in Olje, 2 u. v. Zwolle.
mastodon, uitgestorvene soort v. olifanten.
matador, 1) voornaamste toreador. 2) hoogste troef in eenige kaartspelen.
Matanzas, st. op 't eil. Cuba; 28 D. I
Mataro, haven- en fabr.-st. i. d Sp. prov. Barcelona, a. d. Midd. Z.; 17 D. I.; wijnbouw.
match. (Engl. spr.: mètsj): 1) partij. 2) huwelijk. 3) lucifertje, zwavelstokje.
Mater dolorosa, „bedroefde moeder" (de heil. Moedermaagd in droefenis over 't lijden v. Jezus).
materialis-mus, philosophische richting, die het zielsleven eenvoudig beschouwt als werking v. h. lichaam en deszelfs functiën; **-t,** aanhanger v. die richting.
Mathenesse (Oud- en Nieuw-), voorheen afzonderlijke gem. in Z.Holl., tegw. bij Schiedam getrokken.
mathe sis, wiskunde; **-matisch,** 1) wiskundig, (2) wiskunstig.
Mathew (Theobald), gen. „pater M.". 1790—'56, Iersch R. K. priester, ijverde tegen den sterken drank en stichtte het Matigheidsgenootschap.
Mathilde, markgravin v. Toskane, 1046—1115, als wed. v. Godfried met den Bult hertrouwd met Welf v. Beieren, ijverde voor Paus Gregorius VII, en schonk bij testament al hare bezittingen a. d. R. K. Kerk, hetgeen nieuwe twisten tuss. den Paus en den Dt. keizer ten gevolge had.
matrikel. Zie **immatriculeeren.**
matrone, bejaarde vrouw, inz. uit den deftigen stand.

matrijs, 1) vorm **waarin letters gegoten worden.** 2) schroefmoer.
Matsys, twee Z. **Nederl.** schilders, vader en zoon: Quentijn **M.** (1460–1530) en Jan M. (1509–75).
Matterhorn, hooge piek (4482 met.) der Zwits. (Alpen, k. Wallis.
Matthëüs, schrijver v. h. eerste boek der Evangeliën (N. T.).
Matthias, 1) Dt. keizer van 1612 tot 1619 (Zie **Dertigjarige**). 2) M. Corvinus, kon. v. Hong. van 1458 tot 1490, † in 't door hem veroverde Weenen.
Matthisson (Friedr. v.), 1761—'31, Dt. lier- (dichter.
Matto Grosso, bpl. der prov. M. G. in W. Brazilië.
Maubeuge, Fr. **vest** a. d. Sambre; 14 D. I.
Mauch (Karl), '37—'75, Dt. reiziger in Afr. ('74 bezocht hij ook Am.).
Maupertuis (P. L. Moreau de), 1698—1759, Fr. wsk., gunsteling v. Fred. d. Gr. v. Pruisen.
Maurepas (J. F. Phélypeaux, grf. v.), 1701—81, Fr. stm., minister onder Lod. XV, wegens een puntdicht op Mad. de **Pompadour** verbannen v. h. hof, werd onder Lod. XVI hersteld.
Maurik, d. in Geld., **2** u. v. Tiel.
Mauritanië, oudt. 't NW. dl. v. Afr., tegw. **Marokko.** Zie **Moorem.**
Mauritius, 1) 't grootste der Mascarenhas, door de Franschen gen. Isle de France, behoort sedert '10 aan Engld.; hpl. Port-Louis. 2) keizer v. h. Oostersch Rom. rijk, regeerde 582—602.
Maurits, 1) (1521—53), htg. en krv. v. Saksen, 1539 Protestant geworden, was een der voornaamste veldheeren in de religie-oorlogen v. zijnen tijd. 2) (1567—1625), prins v Oranje, zoon van prins Willem I, was sthr. v. Holl., uitstekend vhr. en opperbevelhebber der Nederl. troepen tegen de Spanjaarden. 3) (1696—1750), M. v. Saksen, onechte zoon van August II v. Saksen en de door dezen bedrogene gravin Aurora v. Königsmarck, bij was msk. (sedert 1720 in Fr. dienst) en een uitstekend vhr. i. d. Poolschen en Or. Successie-oorlog.
Maury (Matthew Fontaine), '07—'73. Amer. natuur- en zeevaartkundige, uitv. v. wind- en regenkaarten, en schrijver over natuur- en adk.
Mauser (Whm.), '34—'82, Dt. wkt., uitv. v. h. naar hem gen. M.-geweer.
mausoleüm. Zie **Artemisia** numero **2.**
Mävius. Zie **Bavius.**
Mavors, dichterlijk voor **Mars.**
Max, 1) verkort voor Maximiliaan. 2) **Max** Waldau, pseud. Zie **Hauenschild.** 3) Gabriel Max, geb. '40 te Praag, ber. hist.-schilder.
Maxentius, sedert 306 Rom. keizer, verdronk 312 in den Tiber i. h. gevecht tegen Constantijn.
Maximianus, † 310, van 286 tot 305 Rom. keizer, tegenstander van Constantijn.
Maximiliaan, 1) M. I., Dt. keizer van 1493 tot 1519, oorlogen met Fra.; Eeuwige landvrede Zie **Teuerdank.** 2) vorsten v. Beieren: *a*] M. I., krv. 1597—1651; *b*] M. Maria Emanuel, krv. 1679—1726; *c*] M. Joseph, krv. 1745—77; *d*] M. Joseph, krv. 1799—'06, werd

toen koning ('06—25) als M. I. Joseph; 2) M. II Joseph, kon. '48—'64. 3) M., ahtg. v. Or., '32—'67. keizer v. Mexico '63, gefusilleerd '67. Zie **Juarez.**

Maximinus, twee Rom. keizers: M. I (235—238). werd door zijne soldaten gedood. M. II (307—313), ontving bij Adrianopel van Licinius de nederlaag, en maakte toen aan zijn leven zelf een einde. (ste bedrag.

maximum, 't hoogste, gelijk **minimum,** 't min-

Mayenne, zij-riv. v. d. Loire in NW. Fra., geeft haren naam a. h. Fr. dep. M., van hetwelk de st. M. (a. d. riv. M.) hpl. is.

Mayer (Charles), 1799—'62. Dt. pianist en comp.

Mayo, grfs. i. d. Iersche prov. Connaught; hpl. Castlebar.

mayer, in Engl. steden zooveel als burgemeester; in slechts 3 steden (Londen, Dublin en York) is die titel **lord mayor.**

Mayotta, Fr. eiland (groep der Comoren).

Mayr (Simon), 1763—'45, Dt. comp. (opera's).

Mazarin (kardinaal), 1602—61, ber. Fr. stm. en minister. Zie **Anna** no. 5.

Mazatlan, havenstad in Mexico, a. d. Stille Zuidzee; 7 D. I.

Mazeppa (Iwan), 1644—1709, hoofdman der kozakken, 1698 vorst der Ukraine onder Peter d. Gr., 1709 bondgenoot v. Karel XII v. Zweden; na diens nederlaag bij Poltawa vluchtte M. naar Bender, en maakte zelf een eind aan zijn leven door vergif. (voor.

mazurka, een Poolsche dans, en de muz. daar-

Mazzini (Gius.), '08—'72. ber. Ital. agitator voor de stichting v. d. rep

Meath, Iersch grfs. (prov. Leinster).

Meaux, Fr. st. a. d. Marne; 12 D. I.

Méchain (P. F. A.). 1744—'04, Fr. strk.

Mechelen (Fr.: Malines), Belg. st. a. d. Dyle, kruispunt der Belg. spoorwegen, zetel van een abiss.: 43 D. I.

Mechitaristen, leden eener geestelijke vereeniging, 1701 te Constantinopel gest. door Armenische Christenen; sedert '17 hebben ze een kl. te Venetië.

Meckel (Johann Friedr.), 1781—'33, Dt. ontleedkundige, prof. te Halle, schreef over „anatomie v. d. mensch".

Mecklenburg, gr.-htgd.: 1) M.-Schwerin, 13 D. vierk. km., 575 D. I.; hst. Schwerin. Zie ook **Rostock.** 2) M.-Strelitz, ca. 3 D. vierk. km., 100 D. I.; hst. Neustrelitz.

medaill-e, 1) gedenkpenning, 2) legpenning; **-eur,** stempelsnijder; **-on,** miniatuurportretje, in ronde of ovale kas gevat.

Medea, toovermacht bezittende dtr. v. kon. Æëtes v. Kolchis, was Jason tegen haren vader behulpzaam om het Gulden Vlies machtig te worden; vervolgens door Jason verstooten, doodde zij Kreüsa, voor wie hij haar verstooten had, bracht hare eigene door hem verwekte kinderen om het leven, enz.

Medellin, st. in Columbia (Z. Am.); 14 D. I.

Medemblik, st. in N.Holl., a. d. Zuiderzee.

Meden. Zie **Medië.**

mediatiseeren, tegen schadeloosstelling in geld de souvereiniteit ontnemen aan den vorst van eenen kleinen staat, en zijn landje inlijven bij een grooten staat.

Medici, t)ber. adellijk geslacht, kunst en wetenschap beschermende vorsten in Florence 1434—1737. 2) = geneesheeren(mrv, v. medicus = geneesheer).
Medië, oudt. een landsch. in Kle. Azië; de bew. heetten Mediërs of Meden.
Medina, st. in Arabië, met 't graf v. Mahomed, heil. st. der Mahomedanen. Zie **Hedzjra.**
Meding (Oskar), geb. '29 te Koningsbergen, was (sedert '59 in Hannoverschen dienst) de vertrouweling v. d. '66 door Pruisen onttroonden kon. George, en schreef versch. opzienbarende hist. romans onder 't pseud. Gregor Samarow.
medi-o, (kph.) in 't midden v. d. maand; **-um,** het midden,(in 't spiritismus)tusschenpersoon.
Médoc, Fr. landsch. der Gironde (wijn).
Medum. Zie **Mjedum.**
Medusa, (fab.) eene der Gorgonen, met een afzichtelijken kop (M.-hoofd), bij welks aanblik men dadelijk in steen veranderde. Perseus sloeg haar den kop af.
Medway, zij-riv. v. d. Teems in Engld.
Meeden (de), d. in Gron., 1 u. v. Zuidbroek.
Meedhuizen (of Midhuizen), d. in Gron., 1 u. v. Appingadam.
Meerane, st. met 22 D. I. in 't konkr. Saksen; hoofdzetel der Saks. wol-industrie.
Meerdervoort, gehucht in Z.Holl., 1 u. v. Dordrecht.
Meerkerk, d. in Z.Holl., 1 u. v. Gorinchem.
Meerlo (of Mierlo), d. in Lbg., 2 u. v. Horst.
Meerman (Joh.), 1753—'15, onder kon. Lodewijk directeur van kunsten en wetenschappen; museüm Meermanniana in den Haag.
Meern (of de Meren), d. in Utr., 1 u. v. Maarsen.
meerschuim, eene soort v. speksteen; men maakt er pijpekoppen, enz., van.
Meerssen (of Meersen), d. in Lbg., a. d. Geul.
Meerten (Anna Barbara v.), geb. Schilperoort, 1778—'53. Nederl. dichteres en schrijfster v. verhalen voor jonge lieden.
Meerveldhoven. Zie **Mereveldhoven.**
Meeteren (of Meteren), d. in Geld., een half u. v. Geldermalsen.
meetbrief, document ten bewijze, dat de inhoudsruimte van een schip gemeten is door aangestelde scheepsmeters. (gadering.
meeting, (Engl. spr.: miet-ing).bijeenkomst,ver-
Meeuwen, d. in N.Br., ca. 2 u. v. Heusden.
megatherium, een reusachtig luiaardachtig zoogdier, zooals er vóór den Zondvloed geleefd hebben, waarvan nog fossiele resten worden gevonden.
Megera (Megaera), (Gri. fab.) eene der Erinnyen of Furiën; (fig. fam.) helleveeg.
Megen, stadje in N.Br. a. d. Maas.
Mehemed Ali, 1769—'49, was van '41 tot '48 onderkoning v. Egypte. Zie **Ibrahim** en **Mamelukken,** (opera-comp.
Méhul (Étienne Henri), 1763—'17, vn. Fr.
Mei (Bloeimaand), vijfde maand des jaars, gen. naar de Rom. godin Maja; **-wetten** (Pruisische), de wetten '73 en '74 tegen de aanmatigingen v. Rome. Zie **Kulturkampf.**
Meiningen, hst. v. Saksen-M., a. d. Werra; 11 D. I.; hoftheater „de Meiningers". Zie **George** no. 6. (porseleinfabr.
Meissen, st. in Saksen, a. d. Elbe; 14 D. I.;

Meissner (Alfred), '22—'85, Dt. dichter en rom.-schr. (schilder.
Meissonnier (Erneste), geb. '15, ber. Fr. genre-
Mekka, heil. st. in Arabië; 45 D. I. Zie **Mahomed** en **Kaaba.**
Mélac (grf. v.). Fr. genl. verwoestte in 1689 de Palts. † 1709 bij Malplaquet. (moedig.
melancholie, zwaarmoedigheid: **-lek**, zwaar-
Melanchthon (Phil.), eigenlijk Schwartzerd, 1497—1560, gevierd Dt. geleerde, helper v. Luther in het doorzetten v. d. Reformatie.
Melanesië, eene groep eilanden W. v. Australië.
melasse, suikerstroop.
Melbourne, hpl. der Engl: kolonie Victoria (Z. Australië) a. d. Hobsonsbaai; 300 D. I.: unvt.
Melchers (Paulus), geb. '13, abiss. v. Keulen, in '76 krachtens de Meiwetten afgezet, '85 kard.
Melchisedek, (O. T.) een tijdgenoot v. Abraham, was priester-koning v. Salem.
Melchthal (Arnold v.), vriend v. W. Tell, medebevrijder v. Zwitserland. (Sp. dichter.
Melendez Valdez (don Juan), 1754—'17. ber.
Melibocus, 520 met. hooge berg i. h. Odenwald; prachtvol vergezicht.
Melilla, Sp. st. op de kust v. Marokko; 3 D. I.; gevecht tuss. Pruisen en zeeroovers in '56.
melis, geraffineerde suiker, broodsuiker.
Meliskerke, d. in Zeel., 2. u. v. Vlissingen.
Melissant (of Meliszand), d. in Z. Holl., 4 a 5 u. v. Sommelsdijk.
Melkweg, (str.) uit vaste sterren bestaande witachtige gordel a. d. sterrenhemel, den Evenaar snijdende onder een hoek v. 63 graden.
melodrama, tooneelspel met muziek.
meloenboom, Zie **carica.**
Melpomene, muze v. h. treurspel.
Melusine, eene fabelachtige schoone zeenimf, stammoeder v. h. Fr. Huis Lusignan.
Melville, 1) eil. a. d. N. kust v. Nieuw-Holland. 2) eil. i. d. N. IJszee, '19 ontdekt door Parry. 3) Herman M., '19—'74, N. Amer. reiziger en rom.-schr. (Koningsbergen; 20 D. I.
Memel, haven- en kpst. in 't Pruis. reg.-distr.
memento mori, (Lat.) gedenk te sterven.
Memline, † 1494, Vlm. schilder te Brugge.
Memnon, (fab.) Aurora's zoon, wiens steenen beeld bij Thebe in Egypte bij zons-opgang zijne moeder met welluidende tonen begroette.
memor-iaal, eerste opschrijfboek, kladboek; **-ie**, 1) geheugen, 2) gedenkschrift. 3) uiteenzetting: **-iseeren**, vanbuiten leeren.
Memphis, 1) oudste hst. v. Neder-Egypte, ruïnen Z. v. Cairo. 2) N. Amer. st. in Tennessee, a. d. Mississippi; 24 D. I.
Menado, 4 D. I. tellende hpl. v. d. res. M., in 't NO. dl. v. Celebes. (gers.
menagerie, 1) beestenspel, 2) zwerm kostgan-
Menai-straat, zeeëngte tuss. 't Engl. prinsdom Wallis en 't eil. Anglesea.
Menaldum, d. in Fri., 1 u. v. Berlikum, vormt met dat d. en nog elf andere dorpen de gem. **-adeel.** (v. Siam.
Menam, riv. in Siam, ontlast zich i. d. Golf
Menander, 342—290 v. Chr., ber. Gri. blijspeldichter.
Menangkabau, et. rijk op Sumatra, tegw. dl. v. d. res. Padangsche Bovenlanden.
Menantes, pseud. Zie **Hunold.**

Mendelssohn, 1) Mozes M., 1729—86, philosophisch schrijver, vriend v. Lessing, 2) Felix M. Bartholdy, '09—'47, klzn. v. d. vorige, ber. Dt. comp.

Mendoza, 1) st. in d. Argentijnsche rep. 2) don Diego Hurtado de M., 1503—75, klassiek Sp. dichter en stm.

Menelas, kon. v. Sparta. Zie **Helena** numero 1.

Menenius Agrippa, een Rom. patriciër, wist de uitgewekene plebejers, door hun eene fabel te verhalen, te bewegen om naar Rome terug te keeren (494 v. Chr.).

Menes, omstr. vijfduizend jaar v. Chr. (de eerste) kon. v. Egypte.

Mengs (Ant. Rafael), 1728—79, vn. Dt. schilder te Rome en schrijver over kunst.

menie, rood lood-oxyde.

Menisten, scheldnaam voor Mennonieten: eene waarheid, slechts een dl. v. d. waarheid.

Menno Simonsz., 1492—1561, R. K. priester in Fri. en Holstein, stichter v. d. sekte der naar hem genoemde **Mennonieten** of Doopsgezinden, die den doop slechts aan volwassenen toedienen. Zie **Philipz.**

Menorca, Zie **Minorca.** (dendam.

Meusingeweer, d. in Gron., 2 u. v. Onder-

Menzjikow (prins Alex.), 1672—1730, Russ. stm. en vms., van geringe afkomst, later alvermogend minister, 1727 ten val gebracht en verbannen.

menstruatie, de maandstonden, de regels, maandelijksche zuivering v. h. vr. geslacht.

Mentana, d. bij Rome; '67 nederlaag der Garibaldianen door de Franschen.

Mentawe-eilanden, eene groep bewesten Sumatra; ze zijn onbewoond.

Mentone, st. in 't Fr. dep. Zee-alpen, a. d. Midd. Z., 7 D. I.; bpl. met **gunstig klimaat** voor 't herstellen v. zieken.

mentor, zooveel als gouverneur over kinderen, inz. de M. v. Telemachus.

Mentzel, 1) Adolf M., geb. '15, vn. Dt. **hist.**-schilder. 2) Wolfgang M., 1798—'73, Dt. schrijver en criticus.

Mentzer. Zie **Fischart.**

menuet, een tegw. niet meer in zwang zijnde dans. (in de legende v. Faust.

Mephistopheles (Mephisto), naam v. d. duivel

mephitisch, stinkend.

Meppel, st. met 9 D. I. in **Drente,** a. h. Meppeler-diep.

Meran, druk bezochte bpl. in **Tirol,** a. d. Etsch.

Merapi, naam v. twee vuurspuwende bergen, 1) op Java, 2) op Sumatra.

Merbaboe, een vuurspuwende berg op Java.

Mercadante (Saverio), 1796—'70, Ital. opera-comp.

Mercator (Gerard), eigenlijk Kremer, 1512—94, ber. Vlm. geo. en verbeteraar v. d. landkaarten (M.-'s projectie).

Mercier (Louis Séb.), 1740—'14, geestig Fr. schrijver, was prof. te Bordeaux.

Mercurius (Gri. Hermes), 1) (fab.) **bode der** goden, god v. d. koophandel (en v. d. dieven). 2) (strk.) eene planeet. 3) = kwikzilver.

Meredith (Owen). Zie **Bulwer** no. 3.

Mereveldhoven (of Meerveldhoven), d. in N. Br., 1 u. v. Eindhoven.

Merida, 1) st. in Spanje, a. d. Guadiana; 6 D. I. 2) st. in Yucatan; 32 D. I.

meridiaan, middagcirkel, door zenith en nadir van eene pl., equator en horizon loodrecht doorsnijdende. Eerste M. zie **Ferro** (in Engld. **Greenwich,** in Fra. **Parijs,** in N. Amer. **Washington**).

Merimee (Prosper), '03—'70, ber. Fr schrijver.

merino, weefsel van kamwol: **-schapen,** Sp. schapen met fijne wol (zie **Electoraat**).

Merkelbeek, d. in Lbg., ca. 2 u. v. Sittard.

Merken (L. W. v.), 1721—89, Nederl. dichteres, was gehuwd met den dichter N. S. v. Winter.

Merle d'Aubigné (Jean Henri), 1794—'71, Fr. theo., schreef eene Gesch. der Hervorming.

Merlin, de toovenaar i. d. Arthur-legende.

Meroë, oudt. een priesterstaat in Ethiopië.

Merowingen, Frankische koningen 448—752. Zie **Pepijn.**

Merseburg, hpl. der Pruis. prov. Saksen, a. d. Saale; 16 D. I.; kathedraal.

Merselo (of Mersló), d. in Lbg., 1 u. v. Horst.

Mersey, eene in de Ierasche Zee mondende riv. in Engld.

Mersio. Zie **Merselo.**

Mertens (Frans Hendrik), 1796—'67, **Vlm. ltk.,** behuwdvader v. Jan v. Beers.

Merthyr Tydvil, grootste st. (52 D. I.) i. h. Engl. prinsdom Wallis, a. d. Taff.

Merw, oaze i. d. Turkmeensche woestijn (Centraal-Azië).

Merwede, riv. in Z.Holl., ontstaan uit de vereniging van Maas en Waal, loopt v. Gorinchem tot Dordrecht.

mésalliance, huwelijk met iem. v. minderen stand; ook wel huwelijk tuss. twee personen, die zeer veel in jaren verschillen.

Mesmer (Fr. Anton), 1733—'15, Dt. geneesheer en natuurkundige, grondlegger v. d. toepassing v. h. dierlijk magnetismus.

Mesopotamië, i. d. oudheid een bloeiend landsch. tuss. Euphraat en Tigris.

Mesra, nachtelijke hemelvaart v. Mahomed.

messagerie, 1) postwagen-dienst voor 't personenvervoer. 2) stoomvaartlijn.

Messalina, zedelooze eerste gmln. v. d. **Rom.** keizer Claudius; werd 48 n. Chr. vermoord.

Messchert (Willem), 1790—'44, Nederl. dichter.

Messenië, oudt. een landsch. i. d. Peloponnesus.

Messiade, Dt. epos van Klopstock.

Messias, (Hebr.) Gezalfde.

Messidor, in den kalender der gr. **Fr. rev. de** maand v. 18 Juni tot 18 Juli.

Messina, versterkte st. met 76 D. I. a. d. Straat v. M., hpl. der Ital. prov. M. op 't eil. Sicilië, univt., haven, zijdeweverij, kph.

messing, geel koper (mengsel v. koper en zink).

Meuzaros (Lazarus), geb. 1790, Hong. stm., was genl. i. d. oorlog '48—'49 tegen Ör., redde zich toen door de vlucht en leefde sedert '53 in Am. (aflosbaar in klinkende munt.

metalliek, staatsschuldbrieven, alleen

metallurgie, op de metalen toegepaste scheikunde

meta-morphose, gedaante-verwisseling; **-phoor,** beeldspraak; **-physiek,** bovennatuurkunde.

Metastasio, 1698—1782. Ital. dichter a. h. hof te Weenen, schiep 't moderne Ital. zangspel.
meta-stasis, (gnk.) verplaatsing v. d. zetel eener ziekte naar een ander lichaamsdeel; **-thesis.** (tik.) verspringing van een (of meer dan een) letter in een woord.
Metaurо, riv. in Midden-Italië, mondt i. d. Adr. Zee. **(thagoras.**
metempsychose, zielsverhuizing. Zie **Pythagoras.**
meteor, vurig luchtverschijnsel (m.-steen, uit het wereldruim op de aarde neervallende vuurbol); **-orologie,** weerkunde.
meter, tienmilliioenste dl. v. d. omtrek der aarde, gemeten over de polen, is de eenheid der lengtemaat.
Meteren, 1) Zie **Meeteren.** 2) Em. v. M., 1535—1612. Z Nederl. geschsch., was te Londen consul der Nederl. kooplieden.
method-e, 1; stelselmatig plan. 2) leerwijze; **-isten,** Anglicaansche sekte. (Zie **Wesley**).
Methodius, Evangelie-prediker onder de Bulgaren. (869 ; oud.
Methusalem, werd (volgens Genesis 5 : 27)
Metis, (Gri. fab.) eerste vrouw v. Zeus, die haar opat, waarna uit zijn hoofd Pallas geboren werd; zij is het zinnebeeld der wijsheid.
Metius (Adriaan Adriaansz.). 1570—1635, Nederl. wsk. en strk., was prof. te Franeker.
metonymia, zekere beeldspraak.
Metra (Olivier), † '89. Fr. comp. (inz. **walsen;** ook de opera „Yedda").
metr-iek, leer v. d. vers-bouw; **-isch,** naar het **-um** (d. i. de vers-maat).
metropoli s, hoofdstad; **-taan,** abiss.
Metslawier, d. in **Fri., ca. 2 u. v. Dokkum.**
Metsu (Gabr.), 1630—**88,** Nederl. genre-schilder.
metten, bij de R. K.: vroegmis.
Metternich (prins v.), 1773—'59, tegen alle vrijzinnigheid gekant Or. stm., minister en staatskanselier, **was de ziel** der Heilige Alliantie, en regeerde tot '48 feitelijk geheel Europa.
Mettray (Nederl.), kolonie v. weldadigheid (voor verwaarloosde knapen) bij Zutphen.
Metz, verst. hpl. v. Dt. Lotharingen, a. d. Moezel; 54 D. I.; in 1648 afgestaan aan Fra.; door de Duitschers, na hunne overwinningen bij Colombey, Novilly, Vionville en Gravelotte (Aug. '70) en den veldslag bij Noisseville, heroverd (capitulatie v. Bazaine).
Meurs (Joh. v.), 1579—1639, Nederl. ltk., **huis**onderwijzer bij Oldenbarneveld, **geschsch.** der Staten v. Holland, later prof. te Sorõe in Denemarken.
Meurthe, rechter zij-riv. v. d. Moezel (Fr. Moselle); M.-et-Moselle, Fr. dep., hpl. Nancy met 73 D. I. a. d. M.
Meyer, I) Jonas Daniël M., 1780—'34, Nederl. rgl., een der samenstellers. v. d. grondwet v. 1814. 2. Hk. Arn. M., '10—'54, Nederl. zeeofficier, dichter. 3) Joh. Heinr. M., 1759—'32, Dt. schilder, bevriend met Göthe.
Mexico, rep. ten Z. v. d. Vereen. **Staten v.** N. Am., bestaat uit 27 bondsstaten (waaronder de staat M., met de 241 D. I. tellende hst. M. a. d. Golf v. M). Zie **Juarez.**
Meyerbeer. Zie **Beer** numero 1.
Meyerheim, Dt. schilders-fam.: 1) Ed. M.,

'08—'79, genre-schilder. 2) Zijn br. Wilh. Alex. B., '15—'82, schilder v. paarden. 3) Diens zoon Paul M., geb. '42, schilder v. dieren.

Meyern Hohenberg (Gustav von), '20—'78, Dt. dichter en rom.-schr.

Meyr (Melchior), '10—'71, Dt. schrijver en dichter. (Ital. taalgeleerde.

Mezzofanti (Gius.), 1774—'49, kardinaal, vn.

Mheer, d. in Lbg., 2 u. v. Gulpen.

Miako, vroegere naam v. h. tegw. **Kioto** (zie dien naam), st. de hst. v. Japan.

miasm-en, voor de gezondheid schadelijke gassen; **-atisch,** aanstekelijk, besmettelijk.

Miaulis (Andr.), 1768—'35, zeeheld i. d. Gri. vrijheidsoorlog.

Micha, Isr. profeet; een der boeken v. h. O. T.

Michael, een der aartsengelen; **-is,** zijn kkl. gedenkdag (29 Sept.). (en dichter.

Michaud (Jos. François), 1767—'39, Fr. geschsch.

Michel Angelo Buonarotti, 1475—1564, ber. Ital. schilder, bh. en architekt.

Michelet (Jules), 1798—'74, Fr. geschsch.

Michiels (A. V.), 1797—'49, Nederl. genl., bij den derden krijgstocht naar Bali gesneuveld.

Michielsgestel. Zie **Gestel** no. 4.

Michigan, N. Amer. Uniestaat; M.-meer. Zie **Canada.** (dichter.

Mickiewicz (Adam), 1798—'55, ber. Poolsch

Midas, fabelachtig kon. v. Phrygië, voor wien alles wat hij aanraakte in goud veranderde en aan wien Apollo ezels-ooren gaf (M.-ooren).

middagcirkel, meridiaan.

Middelaar, 1) d. in Lbg., 1 u. v. Gennep. 2) (N. T.) Verlosser, Zaligmaker, Heiland.

Middelbert, d. i. d. prov. Gron., 1 u. v. d. st. Groningen.

Middelburg, hpl. v. Zeeland (eil. Walcheren), tegw. 17 D. I. (in de 18e eeuw 28 D. I.).

Middeleeuwen, 't tijdvak van 476 (ondergang v. h. Westersch Rom. rijk) tot 1517 (begin der Reformatie).

Middelharnis, d. in Z. Holl., bij Sommelsdijk.

Middelie, d. in N. Holl. 1/2 u. v. Edam. (Afr.

Middellandsche Zee, tuss. Europa, Azië en

middelrif, (ontl.) een vlies tuss. de borst- en buikholte. (togenbosch.

Middelrode, d. in N. Bra., ca. 2 u. v. 's-Her-

Middelstum, d. in Gron., 1 u. v. Onderdendam.

Middlesborough, fabr.-st. in 't Engl. grfs. York; 55 D. I.; ijzerhandel.

Middlesex, grfs. in Engld. benoorden den Teems (in M. ligt Londen).

Midgard, (Noorsche fab.) de woonplaats der menschen (d. i. de Aarde), omkronkeld door de M.-slang (d. i. de Zee).

Midhat-Pacha, '22—'84, Tu stm. uit Bulgarije, groot-vizier; daar hij '76 de hand had gehad in 't vermoorden v. Abd-oel-Asis, werd hij '81 gebannen naar Taif, waar hij stierf.

Midhuizen. Zie **Meedhuizen.**

Midianieten, oudt. een volk i. h. N. v. Arabië.

Midland. Zie **Midsland.**

Mid-Lothian, het Sch. grfs. Edinburgh.

Midlum, d. in Fri., 1/2 u. v. Harlingen.

Midsland (of Midland), N. Holl. d. op 't eil. Terschelling, 1 u. v. Westerschelling.

Midwolde, twee dorpen in Gron.: 1) 1 u. v. Winschoten; 2) ruim 1 u. v. Zuidhorn.

Midwoud, d. in N. Holl., 2 u. v. Medemblik.
Miedum (of Medum), d. in Fri., 1 u. v. Leeuwarden.
mier, 1) bet bekende insekt. 2) **eene „mier"** aan iem. (of aan iets) hebben = **van iem.** (of van iets) afkeerig zijn.
Mierde, (Hooge M. en Lage M.) twee dorpen in N. Br., ten ZW. v. Oirschot.
Miereveldt, 1) Michiel M., 1567—1641, Nederl. schilder en graveur. 2) Zijn zoon Pieter M., 17e eeuw, Nederl. portretschilder.
mierikswortel, de geurige wortel v. d. mierik (eene soort v. lepelblad).
Mieris (Frans v.), 1) de Oude, 1635—81, ber. Nederl. genre-schilder. 2) de Jonge, 1689—1763, schilder en geschsch.
Mierlo, d. in N. Br., 1 u. v. Helmond.
Mieroslawski (Lod.), '15—'78, Poolsch revolutie-leider '46, '48 en '63. (tretschilder.
Mignard (Pierre), 1610—95, Fr. hist.- en por-
Mignet (François), 1796—'81, Fr. geschsch.
migraine, scheelhoofdpijn.
Miguel (dom Maria Evarist), '02—'66, Port. prins, '28 als regent aangesteld, liet zich tot kon. uitroepen, werd '33 weggejaagd.
mikado, keizer in Japan.
mikro-ben, mikroskopische dieren: **-kephalen,** aapmenschen met een te klein hoofd; **-kosmos.** Zie **makrokosmos; -meter,** toestel om zeer kleine grootheden te meten; **-phoon,** klankversterker; **-skoop,** toestel om kleine voorwerpen te vergrooten.
Milaan, Ital. st. a. d. Olona; 343 D. I.; hpl. der prov. M. (**witaj** en **Servië.**
Milan (kon.), M. Obrenowitsj. Zie **Obreno-**
Mildam, d. in Fri., 1 u. v. Heerenveen.
Milete, eene st. der oudheid in Kle. Azië, a. d. Egeïsche Zee, werd 494 door de Perzen ver-
Milheze, d. in N Br., 2 u. v. Asten. [woest.
Militaire Grenzen, tot '73 de naam v. h. Kroatisch Slavonische grensgebied (Z. v. Hong.) Zie **Kroaten.**
Mill (John Stuart), '06—'73, Engl. philosoof en sthhk., ijverig voorvechter voor de rechten der vrouw. (schrijver.
Miller (Martin), 1750—'14, Dt. dichter en rom.-
Millet (J. F.), '15—'75, Fr. landsch.-schilder.
Millevoye (Ch. Hubert), 1782—'16, Fr. dichter.
milli..., duizendste dl. Zie **deci.**
Millingen, d. in Geld., ca. 3 u. v. Nijmegen.
Millöcker (Karl), geb. '42 te Weenen, gewild comp. v. operetten. (en geschsch.
Milman (Henry Hart), 1791—'68, Engl. dichter
Milo, 1) een der Cycladen; hpl. Castro. 2) een Gri. athleet uit Crotone, omstr. 520 v. Chr.
milreis. Zie **reaal** numero 2.
Miltiades, Ath. vhr., overwinnaar bij Marathon, † 489. Zie **Cimon.**
Milton (John), 1608—'74, ber. Engl. dichter („'t Verloren Paradijs") en vn. stk. en godsdienstig twistschrijver. (dichter.
Milutinowitsj (Simeon), 1791—'48, Servisch
Milwaukee, grootste st. i. d. N. Amer. staat Wisconsin, a. h. Michigan-meer; 116 D. I.
mim-e, oudt. Siciliaansche volksklucht; **-en,** gebaren; **-iek,** gebarenspel.
Mimir, (Noorsche fab.) een blanke reus, die de bron der wijsheid bezit. (v. Chr.
Mimnermus, Gri. lierdichter, omstr. 6 eeuwen

Mina, twee Sp. generalen: 1) don Francisco Espoz y M., 1781—'36, streed in den guerilla-oorlog ('08—'14) tegen Jozef Bonaparte. 2) Zijn neef don Xavier, geb. 1789, streed ook i. d. guerilla-oorlog, ook met de opstandelingen in Mexico tegen de Spanjaarden; werd '17 gefusilleerd.

minaret, minaret-torentje.

Minas Geraes, eens prov. v. Brazilië; hpl. Ouropreto.

Mincio, zij-riv. v. d. Po in N. Italië, door-stroomt 't Garda-meer.

Mind (Gottfr.), 1768—'14, ber. Zwits. schilder v. katten, bijgn. „Katten-Rafael".

Mindanao, hpl. v. h. Philippijnsche eil. M.

Minden, st. i. d. Pruis. prov. Westfalen, a. d. Weser: 18 D. I.

Minderbroeders, Franciscaner monniken. Zie **Franciscus** v. Assisi.

Minding (Julius), geb. '08, Dt. dichter, † '50 te Nieuw York. (Calapan.

Mindoro, een der Philippijnsche eilanden: hpl.

miner-aal, delfstof, onorganische bestand-deelen v. d. aardkorst, en ontbindingsprodukten v. organische stoffen (kool, petroleum, enz.).

-alogie, leer der delfstoffen; **-alwater,** delfstofhoudend en geneeskrachtig bronwater.

Minerva, (Rom. fab.) = de godin **Athene** der Grieken. Zie **Pallas.**

minerval, college-gelden, te voldoen door de studenten aan eene hoogeschool.

Mingrelië. Zie **Kutais.** (i. d. Atl. O.

Minho (spr.: mien-jo), riv. in Spanje, mondt

Minié (Claude Étienne), '04—'79, Fr. officier, uitv. ('47) v. h. naar hem gen. minié-geweer.

Minimen. Zie **Franciscus** v. Paula

minimum. Zie **maximum.**

minne, liefde, volgens de ridderlijke opvatting in de middeleeuwen; **-zangen,** gedichten der **-zangers** (Germaansche lierdichters, 12e en 13e eeuw); de rijkste verzameling in de Parijsche bibl. Zie **Manesisch.**

Minneapolis, st. met 47 D. I. a. d. Mississippi (N. Amer. uniestaat Minnesota).

Minnehoven (Fr.: „cours d'amour"), waren vereenigingen, ontstaan in Provence (12e eeuw) om de liederen der minnezangers (troubadours) te beoordeelen, en recht te spreken in liefdesavonturen.

Minnertsga, d. in Fri., 3 u. v. Harlingen.

Minnesota, zij-riv. van den Mississippi, en daarnaar genoemd een der N. Amer. Uniestaten.

min-eur, (Fr.) minderjarig(e), onmondig(e); **-orast,** erfopvolgingsrecht der jongeren; **-oriteit.** Zie **majoriteit.**

Minorca, 't kleinste der Balearische eilanden i. d. Midd. Z.; hpl. Port Mahon.

Minos, kon. v. Kreta (zie **Ariadne**), **wetgever;** na zijn dood een der rechters i. d. **Onderwereld.**

Minotaurus. Zie **Theseus.**

Minsk, st. in Rusland; 45 D. I.

minstrels, (i. d. middeleeuwen) **rondreizende** zangers in Fra. en in Engld.

Mirabeau (graaf v.), 1749—91, een der op den voorgrond tredende figuren in de gr. Fr. rev., geweldig redenaar, '89 pres. v. d. club der Jacobijnen, later (doch te laat) gewonnen voor 't hof.

Miramon (Miguel), '32—'67, pres. v. Mexico, werd msk. onder **keizer** Max., en te gelijk met dezen gefusilleerd.

Miranda, 1750—'16. Fr. genl., werd na den slag bij Neerwinden (1792) uit Fra. gebannen, verwekte '04 een opstand in Z. Am., doch werd door de Spanjaarden gevangen genomen.
Mirès (Jules), '09—'71, Fr. bankier, stout ondernemer op financiëel gebied; beschuldigde in een groot proces, '62 vrijgesproken.
mirza, (Perz.) = heer.
Mirzapoer, st. in Voor-Indië, a.d Ganges; 70 D. I.
Mirza-Schaffy, Zie **Bodenstedt.**
misanthr-oop, menschenhater; **-opie,** afkeer v. h. menschdom; **-opisch,** menschenhatend.
miscellania, mengelingen.
Misdroy, zee-bpl. op 't Pruis. eiland Wollin.
mise, (spl.) inzet, inleg.
mise-en-scène, tooneelschikking.
Miserere, 1) kerkgezang (naar psalm 57). 2) ber. gezang in de opera „il Trovatore".
Missaal, (kkl.) Misboek (bevat de R. K. liturgie).
miss-ie, zending v. christen-leeraars onder de heidenen; **-ionaris,** (kkl.) zendeling.
Mississippi, 1) grootste riv. v. N.Am., 6270 km. lang, komt uit 't Itaska-meer en valt i. d. Golf v. Mexico. 2) N.Amer. Unietstaat, hst. Jackson.
Missolunghi, vest. in Gri., a. d. Golf v. Patras; 6 a 7 D. I.; i. d. vrijheids-oorlog belegerd en bezweken (Zie **Byron** no. 2). Met de vertaling van eene lieve Dt. novelle v. A. von Tromlitz „De val van M.", opende de samensteller van dit kleine lexikon in '42 zijne ltk. loopbaan.
Missouri, 1) grootste zij-riv. v. d. Mississippi. 2) N.Amer. Uniestaat, ruim 2 mn. inw. (waarvan een kwart mn. Duitschers); hst. Jefferson.
Mistral, koude NW. wind in Provence.
Mitau. Zie **Koerland.**
Mitford (Mary Russell), † '55, Engl schrijfster (novellen) en dram. dichteres.
Mithra, (Indische fab.) god des lichts; vereerd bij de Perzen: later ook bij de Romeinen.
Mithridates de Gr., 132—63 v. Chr., kon. v. Pontus, veroveraar, ook zegevierend t. o. Rome, leed later herhaaldelijk de nederlaag, vluchtte, en stierf door zelfmoord; hij bevorderde kunst en wetenschap en sprak 22 talen.
Mitscherlich (Eilhard), 1794—'63, ber. Dt. schk.
mixed pickles, jonge groenten, met specerijën ingelegd in azijn.
mixtuur, 1) (pha.) mengsel. 2) (muz.) een der registers van een orgel.
Mjösen, een Meer in Nrw. (leer.
mnemoniek (of mnemotechniek), geheugen-
Mnemosyne, (fab.) godin v. h. geheugen, werd door Zeus moeder der Muzen.
Moabieten, een Semitische volksstam (O. T.) in Arabië en a. d. Doode Zee.
Mobile, kpst. met 29 D. I. in Alabama, a. d. uitwatering der riv. M. in de M.-baai.
Möckern, 1) stadje in 't Pruis, reg.-distr. Maagdenburg; '13 overwinning v. York op de Franschen. 2) d. nabij Leipzig, '13 overwinning v. Blücher op de Franschen.
Modena, Ital. st. met 31 D. I en unvt.; hpl. der prov. M., vroeger zelfstandig htgd., '60 bij Sardinië ingelijfd.
moder-n, nieuwerwetsch (i. d. theo. tegenovergesteld aan orthodox); **-niseeren,** naar den hedendaagschen tijd inrichten.
Modica, st. met ruim 40 D. I. op Sicilië.

Modlin. Zie **Nowo Georgiewsk.**
modus, wijze, manier; **- vivendi,** afgebakende gedragslijn voor twee of meer t. o. elkander staande partijen, om het elkaar gedurende eenigen tijd niet lastig te maken.
moeder-koorn, bederf in 't graangewas; **-vlek,** huidvlek waarmede men geboren is.
moefti. Zie **mufti.**
Moekden, hst. v. Mandzjoerië; 170 D. I.
Moens (Petronella), 1762—'43. Nederl. dichteres en rom.-schr., was sedert 1786 blind.
moeraal (of murene), een visch, inz. i. d. Midd. Z., geliefkoosd gerecht bij de oude Romeinen.
Moerdijk, d. in N.Br., ca. 2 u. v. Zevenbergen; ber. spoorwegbrug.
Moergestel. Zie **Gestel** no. 3. (berg.
Moerkapelle, d. in Z.-Holl., 2 u. v. Hillegers-
Moerkerkerland, NO. deel van de Hoeksche Waard in Z.-Holl.
Moerzoek. Zie **Murzuk.**
Moesie (Mesië), oudt. eene Rom. prov. ten Z. v. d. Beneden-Donau.
moesson, periodieke wind in Indië en in de binnenlanden v. China.
Moezel (Fr. Moselle, Dt. Mosel), zij-riv. v. d. Rijn, in Fra. en Dtl.
Mogador, st. in Marokko, a. d. Atl. O.; 12 D. I.
Mohacz, st. in Hong., a. d. Donau; veldslagen 1526 en 1687.
mohair, weefsel v. angora-wol.
Mohammed. Zie **Mahomed.**
Mohicanen, et. een Indianen-stam in N.Am.; is uitgestorven.
Mohilew, twee Russ. steden aan den Dnjepr: 1) hpl. van het W.Russ. gouvt. M., 42 D. I.; ovw. der Franschen onder Davoust op de Russen '12. 2) stad in Podolië, 18 D. I.
Mohl (Robert von), 1799—'75, Dt. rgl. en stm., grondlegger v. h. nieuwe Dt. staatsrecht.
moiré, (tech.) gewaterd.
Mohr (Ed.), '28—'76, Dt. Afrika-reiziger.
Mokka, havenstad in Arabië; 8 D. I.; koffie.
mol, (muz.). Zie **dur.**
Molay (Jac. Bernh.), was van 1298 af tot 1314 (de laatste) grootmeester der Tempeliers; hij werd op bevel v. Filips den Schoone levend verbrand.
Moldau, 1) Dt. naam voor Moldavië. 2) voornaamste riv. van Bohemen, ontlast zich bij Melnik in de Elbe.
Moldavië, voorheen een vorstendom aan den Beneden-Donau, met de hst. Jassy; werd '59 met Walachijë vereenigd, en vormt tegw. 't N. deel van het konkr. Rumenië.
molecule, kleinste deeltje waarin de lichamen of voorwerpen verkleind kunnen worden.
Molenaarsgraaf, d. in Z.-Holl., ca. 1 u. v. Sliedrecht.
Moleschott (Jac.), geb. '22 te 's-Hertogenbosch, beroemd Nederl. physioloog, hgl. te Rome en sedert '76 senator.
Molfetta, st. met 28 D. I. in Italië, aan de Adr. Zee.
Molière, eigenlijk Jean Bapt. Poquelin, 1622—73 grootste klassiek Fr. blijspeldichter.
Mollin (Joh. Peter), '14—'73, ber. Zw. bh.
Molitor, 1) G. J. J., grf. M., 1770—'49, Fr. msk., '11—'13 Fr. bevelhebber i. d. Ned. 2) Wilhelm

M., '19—'80, Dt. rom.-schr. (strekking ultramontaansch).
Molkwerum, d. in Fri., 1 u. v. Hindeloopen.
Moloch, Arab. afgod; men offerde hem menschen.
Molossen, oudt. een Helleensch volk in Epirus en Thessalië.
Moltke (Helmuth K. Bernh., grf. v.), geb 1800, sedert '22 in Pruis. krijgsdienst, '58 chef v. d. genl. staf; overwinnaar in de oorlogen '64, '66 en '70—'71; '70 graaf, '71 vms.-genl.; ook militair schrijver. (groep i. d. Ind. Oceaan.
Molukken (Specerij-eilanden), Nederl. eilanden-
mom, 1) masker. 2) bier (Zie **Brunswijk**).
Mommsen (Th.), geb. '17, ber. Dt. oudheidkenner en geschsch.
Momus, (fab.) god der spotternij.
Monaco, klein souverein prinsdom in 't Fr. dep. Zee alpen. Monte-Carlo (speelbank).
Monaghan, hpl. met 4 D. I. v. h. Iersche grfs. M. (prof. Ulster).
Monaldeschi (Giov., markies), Ital. edelman, stalmeester en gunsteling v. kng. Christina van Zweden, dipl., werd 1657 te Parijs vermoord op haar bevel.
monarch, een vorst, die voor den duur van heel zijn leven a. h. hoofd staat van een door één hoofd geregeerd land (-**chie**), dat dus -**sal** geregeerd wordt.
Monastir (of Bitolia), st. in Eur. Turkije; 40 D. I.
Mondego, i. d. Atl. O. mondende riv. in Portugal. (Italië.
Mondovi, st. met 18 D. I. a. d. Ellero in N.-
Mondragon (Christof. v.), 1504—96, vn. Sp. vhr. i. d. 80-j. oorlog.
Mone (Franz Jos.), 1796—'71, Dt. oudheidkundige, tot '30 prof. te Leuven, later archivaris te Karlsruhe.
Monge (Gasp.), 1746—'18, vn. Fr. wsk., stichter van de Polytechnische School te Parijs, uitvinder van de omschrijvende geometrie.
Monghir, st. met 60 D. I. in Brl. Indië, bij den Ganges.
Mongibello. Zie **Etna.**
Mongol-en, een Altaïsche volksstam (zie Gengis-Khan); -**ië**, een groot landsch. in China, waar de M. nomadiseeren.
Monica, R. K. heilige, moeder v. d. heiligen Augustinus. (courant.
Moniteur, van 1789—'68 titel v. d. Fr. staats-
monitor, torenschip, oorspronkelijk van de Noordelijken in den Amer. burgeroorlog, een zeer plat pantserschip met draaibas en pantsertoren. Zie **Ericson.**
Monk (Georg), htg. van Albemarle, 1608—70, Engl. genl. onder Cromwell, bewerkte 1660 dat Karel II weder op den troon kwam, streed 1666 als adm. tegen de Ned.
Monmouth (James, htg. v.), 1649—85, geb. te Rotterdam als bastaard v. kon. Karel II, deed 1685 pogingen om Jacobus II v. d. Engl. troon te weren en zelf kon. te worden, doch werd als opstandeling overwonnen, gevangen genomen en onthoofd. (zee; 3 D. I.
Monnickendam, st. in N.Holl., a. d. Zuider-
monnikskap, eene zeer gevaarlijke gifplant.
mono-cle, zie **binocle**; -**gamie**, (huwelijks-) omgang met slechts één vrouw; -**gram**, ineengeslingerde aanvangs-letters van eenen

naam, (ook) **naams-teeken** v. d. maker onder een kunstwerk; **-loog,** alleenspraak; **-maan,** waanzinnige met één idée fixe (**-manie,** zulk een waanzin); **-physieten,** eene chrl. sekte, die in Christus slechts één natuur (nl. de goddelijke) erkende; hunne zienswijze 451 door de Kerk als ketterseh veroordeeld, **-polie,** uitsluiting v. d. concurrentie; **-theïsmus,** geloof aan slechts een eenigen God (niet aan Drieëenheid); **-theleten,** een chrl. sekte, die in Christus twee naturen, maar slechts één wil erkenden: die zienswijs werd 680 door de Kerk veroordeeld als ketterseh; **-toon,** eentonig (**-tonie,** eentonigheid).

Monroe (James), 1758—'31. van '17 tot '24 pres. der Vereen. Staten van N Am. Zijn stelsel (de M.-leer) v. 2 Dec. '23 gedoogt geenerlei inmenging van eene Eur. mogendheid in de zaken van de N.Amer. Unie

Monrovia, hst. v. Liberia, a. d. Atl. O.; 10 D.I.

Mons. Zie **Bergen** no. 2.

Monsigny (Pierre Alex.), 1729—'17, Fr. comp.

monstrans, beker, waarin de gewijde hostie (R. K.).

monstr-eus, monsterachtig; **-oniteit,** monster- (achtigheid; **-um,** monster.

Montagn-ards, 1) bergbewoners. 2) de Jacobijnen en de Cordeliers, vormende de Bergpartij (la Montagne) i. d. gr. Fr. rev.

Montague (Mary Pierrepont), lady Wortley, 1690—1762. Engl. ltk. en schrijfster.

Montaigne (Michel Eyquem de), 1533-92, Fr. wijsgeerig schrijver over „philosophie morale".

Montalembert, 1) M. R., markies de M., 1714—1800, Fr. wkt., uitv. van een stelsel v. vestingbouw. 2) Charl. Forbes de Tryon, grf. de M., '10—'72, Fr. ultramontaan, publicist en stm.

Montana, een territorium der N.Amer. Unie, in Nov. '89 verheven tot Unie-staat; hst. Helena.

Montanelli (Gius.), '13—'92, Ital. ltk., schrijver (en dichter.

Montanisten, eene chrl. sekte, gest. door (een gen. naar) den Phrygiër Montanus; die sekte hield zich staande tot in de 6e eeuw.

Montauban, Fr. st., a. d. Tarn; 17 D. z.

Mont-blanc, een berg der Alpen, hoogste berg van Europa, 4810 met. **M.-Cenis,** berg der Grajische Alpen, 2854 meter, **herg-pas,** tunnel (12 km.) voor den spoorweg.

Montebello, marktvlek i. d. Ital. prov. Vicenza, a. d. Aldego; ovw v Lannes (zie dr.) 9 Juni 1800.

Monte Carlo. Zie **Monaco. M.-Casino,** bor kl. i. d. Ital. prov. Caserta, in de oudste stichting der Benedictijnen: **M.-Christo,** 1) Ital. eil. i. d. Midd. Z., bij Elba. 2) Graaf v M. C., ber. roman v. Alex Dumas (den vader).

Montecuccoli (grf. v.), 1608—80, Ital. rijksprins, vn. Or. vhr. i. d. 30-j. oorlog, 1664 overwinnaar op de Turken, 1672 opperbevelhebber tegen de Franschen.

Montefiore (Sir Mozes), 1784—1885, Joodsch bankier te Londen, roemvol beschermer van zijne geloofsgenooten in heel de wereld, en achtenswaardig weldoener v. d. gansche menschheid.

Montemayor (Jorge de), 1520—82, Port. schrijver (herderromans).

Montenegro, prinsdom op 't Balkan-schiereil., 240 D. mw. (Gri. Katholieken); hst. Cetinje.

Monte-Rosa, op 4kn na de hoogste berg der Alpen. 4638 met.
Montespan (markiezin de), 1641—1707, **bijzit** v. Lod. XIV, had 8 kinderen bij hem.
Montesquieu, 1689—1755, bar. Fr. philosophisch-stk. schrijver, een der voornaamste wegbaners voor de moderne geestbeschaving.
Monteverde (Claudio), 1588—1643, Ital. comp.
Montevideo, haven- en **hst.** v. Uruguay, a. d. mond v. d. Rio de la Plata; 73 D. I.
Monte Viso. Zie **Cottische** en **Po.**
Montez (Lola), '20—'61, Sch. danseres, **bijzit** v. kon. Lod. I v. Beieren.
Montezuma, laatste vorst der Atzteken, **door** de Spanjaarden onderworpen; † 1520.
Montferrat, tot 1703 een htgd. in N.-Italië, toen ingelijfd bij **Savoye.**
Montfoort, st. in Utr., a. d. Holl. IJsel; **2** D. I.
Montfort, 1) d. in Lbg., **2** u. v. Roermond. 2) Simon v. M., grf. v. Leicester, 1206—65, Fr. edelman, 1236 in Engl. dienst.
Montgolfier (Jos. Mich.), 1740—'10, en zijn br. (Jacq. Ét. M., 1745—99), Fr. uitv. v. d. luchtballon.
Montgomery, 1) grfs. in 't Engl. prinsdom Wallis. 2) Gabr. de M., Fr. edelman, doodde 1559 bij ongeluk kon. Hendrik II in een steekspel, en vluchtte; later **als** Hugenoot verslagen en gevangengenomen, **werd** hij 1574 onthoofd. 3) James M., 1771—'54, Engl. dichter.
Montholon (Charles Tristan de), grf. v. Lee, 1782—'53, Fr. genl., een der getrouwen v. Nap. I, vergezelde hem naar St.-Helena, en was later een der aanhangers v. Nap. III.
Monthyon (baron de), 1733—'20, Fr. philanthroop, **stichtte** 1782 den prijs voor de deugd (prix M.).
Monti (Vincenzo), 1754—'28. Ital. dichter.
Montigny, Zie **Montmorency** no. 3.
Montluçon, st. met 22 D. I. in Fra., a. d. Cher.
Montmartre, een 130 met. hooge **heuvel,** N. v. Parijs.
Montmorency, 1) Anne de M., 1492—1567, Fr. msk. en connétable, vijandig tegen de Hugenoten. 2) Zijn kizn. Henry de M., 1595—1632, Fr. msk. en insgelijks een vijand v. d. Hugenoten, kwam 1632 in opstand tegen 't hof in Toulouse, en werd deswege onthoofd. 3) Floris v. M., htg, v. Montigny, 1528—70, Z. Nederl. edelman, br. v. d. grf. v. Hoorne, **was** sthr. v. Doornik, in 1561 en 1566 **als** gezant **naar** Madrid om verzachting van de plakkaten te verkrijgen, werd bij die tweede zending in Spanje gevangengezet, en 1570 in den kerker te Simancas vermoord.
Montpellier, st. in Z. Fra., a. d. Midd. Z.; 53 D. I.; univt. (sedert 1196), hot. tuin (sedert 1593). Zie ook **Vermont.**
Montpensier (htg, v.), geb. '24, inz. de **soon** v. d. Fr. kon. Lod. Filips; '46 **gehuwd met** de infante Louise v. Spanje.
Montreal, st. met ca. 145 D. I. in Canada, a. d. St.-Laurentius-riv. en 't Ontario-meer.
Montreux, Zwits. bpl. (luchtkuur) in 't k. Waadt, a. h. Meer v. Geneve; 8 D. I.; in de nabijheid Clarens, een der dorpen, die schilderachtig a. h. Meer v. Geneve liggen en tot M. behooren; daarbij t moderne kasteel „des

Crêtes", met het uit Rousseau's **Héloïse** bekende „Bosquet de Julie".

Montrose, 1) st. in Schl., a. d. Noordzee; 15 D. I. 2) John Graham, markies v. M., 1612—70, Sch. krijgsman, streed voor de Covenanters, 1641 verzoend met Karel I. na 1649 ijverende voor de Stuarts, werd 1670 onthoofd.

Montserrat, 1) gebergte in Spanje (prov. Barcelona). 2) Engl. eil. in W.-Indië, ZW. van Antigua.

monument, gedenkteeken. „Monumenta Germaniae historica", verzam. van bronnen voor de gesch. v. Dtl. (in '28 begonnen door Pertz). (28 D. I.

Monza, st. i. d. Ital. prov. Milaan, a. d. Lambo;

Mook, d. in Lbg., ca. 2 u. v. Gennep; **-erheide, tuss.** Mook, Groesbeek en Heumen. 14 April 1574 sneuvelden hier Lod. en Hendrik v. Nassau. (1 u. v. Gouda.

Moordrecht, d. in Z.-Holl., a. d. Holl. IJsel,

Moore (Thomas), 1779—'52, vn. Engl. dichter („Lalla Rookh").

Mooren, de Mah. bew. v. Mauritanië (Barbarije), die 711 Spanje veroverden; toen ze later uit Spanje verdreven werden, omheisden velen (ten einde er te kunnen blijven) het Christendom (dat zijn de Moriscos).

mora, verzuim; in m stellen, (rcht.) in verzuim stellen; er is periculum in m. = uitstel is gevaarlijk. (zedelijk.

mor-aal, zedenleer; **-aliteit,** zedelijkheid; **-eel,**

moraine, ophooping v. steenen en bergpuin langs den weg, dien neergestorte gletschers afgelegd hebben.

Morales (Luis de), 1509—86, Sp. schilder.

Moratin, 1) Nic. Fernando de M., 1737—80, Sp. dichter, prof. te Madrid. 2) Zijn zoon Leand o Fernandez de M., 1760—'28, Sp. tooneeldichter.

Morav-ië, een markgraafschap, kroonland v. Oe.-Hong.; hpl. Brünn; **-ische broeders, Zie Bohemen.**

Morawa, in Servië, zij-riv. v. d. Donau.

Morbihan, een dep. v. Fra.; hpl. Vannes.

More (miss Hannah), 1745—'33, Engl. schrijfster en dichteres (ook voor 't tooneel).

Morea, Gri. sch.-eil. (oudt. Peloponnesus).

Moreau (Jean Victor), 1761—'13, ber. Fr. genl.; '04 door Bonaparte uit naijver gebannen, ging hij naar Am., van daar '13 in dienst v. Rusland, werd hij bij Praag doodelijk gekwetst.

Morelia, st. in Mexico; 37 D. I.

more majorum, volgens oud gebruik.

mores, zeden; iem. m. leeren = iem. drillen.

Moreto y Cavana (don Augustijn), 1600—68, ber. Sp. dramaturg („Donna Diana").

Moretto, „il M. de Brescia", bijnaam v. Alessandro Bonvicino.

Morgagni (Giov. Batt.), 1682—1771, Ital. gnk., prof. te Padua, grondlegger van de pathologische anatomie.

Morgan (Sidney, lady), geb. Owenson, 1783—'59, Iersch schrijfster (reisverhalen en romans).

morganatisch huwelijk, huwelijk met de linkerhand, met eene vrouw, die niet in stand met den man gelijkstaat. (Venus.

Morgen-land, het Oosten; **-ster,** de planeet

Morgue (de), plaats, waar de lijken van ver-

ongelukte personen te Parijs worden nedergelegd, om door familie-leden of vrienden herkend te worden.

Morier (James), 1780—'49, Engl. reiziger, schreef reisverhalen en romans. (novellist.

Mörike (Eduard), '04—'75, vn. Dt. dichter en

Moriscos. Zie **Mooren.**

Moritz, 1) Dt. naam voor Maurits. 2) Karl Philipp M., 1757—93, Dt. rom.-schr. en dichter, prof. te Berlijn.

Mormonen, zich noemende „Heiligen v. d. jongsten dag", godsdienstige sekte '30 gest. door Joe Smith, huldigt de veelwijverij, heeft zich '47 a. h. Zoutmeer in Utah nedergezet.

Mornay (Philippe de), 1549—1623, Fr. stm., Hugenoot, onderhandelaar v. Hendrik IV met de liga, viel later in ongenade.

Morny (Ch. Aug. Louis Jos.), '11—'65, Fr. stm., zoon v. kng. Hortense bij haren stalmeester grf. Flahaut, was minister en alvermogend onder zijn halfbr. Nap. III.

Moro (Antonis), 1512—81, Nederl. portretschilder, in zijn laatsten tijd in dienst v. Filips II v. Spanje. (slaap.

Morpheus, (fab.) god der droomen en v. d.

morphine (morphium), alkaloïde v. opium, kramp- en pijnstillend, maar zeer verdoovend middel. (speler.

Morphy (Paul), '37—'84, ber. Amer. schaak-

Morris (William), geb. '34, Engl. dichter.

Mors, Deen. eil.; op hetzelve de st. Nykøbing.

Morse (Sam.), 1791—'72, Amer. verbeteraar ('35) v. d. elect. telegraaf.

Mortepaal, matroos, die wel op de scheepsrol staat, maar alleen op het papier aanwezig is.

Mortier (E. A. C. J.), htg. v. Treviso, 1768—'35, Fr. msk., diende onder Nap. I, werd '34 minister v. oorlog, en stierf bij den moordaanslag v. Fieschi.

Morus (Thomas), 1480—1535, Engl. stm. (Lordkanselier) en humanist („Utopia"), als kkl. tegenstander v. Hendrik VIII onthoofd.

Moscheles (Ignatius), 1794—'70, Boh. comp. en piano-virtuoos.

Moscherosch (Joh. Mich.), 1601—69, Dt. schrijver v. wonderlijke verhalen; pseud. Philipp v. Sittewald. (dichter.

Moschus, 3e eeuw v. Chr., Grl. episch lier-

Mosel, Dt. (**Moselle,** Fr.) naam v. d. Moezel.

Mosen (Jul.), '03—'67, Dt. dichter en dramaturg.

Mosenthal (Salom. Herm., ridder v.), '21—'77, Dt. dram. dichter („Deborah", „Sonnenwendhof").

Möser (Just.), 1720—94, Dt. schrijver („Osnabrücker Geschichte"; „Patriotische Phantasien"). (theo. (Luthersch).

Mosheim (Joh. Lor. v.), 1694—1755, ber. Dt.

moskee, Mah. bedehuis.

Moskou, kroonings- en tweede residentie-st. v. Rusland, a. d. Moskwa; 751 D. I.; brand v. M. '12. (a. d. M., Zie **Borodino.**

Moskwa, zij-riv. v. d. Oka in Rusland; stag

Moslemin (mrv. v. Moslem), Muzelmannen, belijders v. d. Islam. (Caraïbische Zee.

Mosquito-kust, kuststreek in Nicaragua, a. d.

Mossel (Kaat), eene Rotterdamsche vischvrouw in den tijd der Patriotten, ijverend voor Oranje.

Mostar, hpl. v. d. Hertzegewina, a. d. Narenta; 14 D. I.

motief, 1) beweegreden, drijfveer; 2) grond, (reden. 3) (muz.) thema.

Motley (John Lothrop), '14—'77, N. Amer. geschsch., schreef eene gesch. der Nederl rep.

motto, 1) zinspreuk, kernspreuk, kenspreuk. 2) kort citaat in proza of in dichtmaat boven een hoofdstuk, om daarvan doel en strekking aan te duiden.

mouchard, (Fr. scheldwoord) speurhond der Politie, stille verklikker, kiembaak.

mouche (spr.: moesj), 1) vlieg. 2) schoonheidspleistertje. 3) vriendin v. Heine (zie **Selden**).

Moulin (Jurriaan), 1798—'56, Nederl. ltk. en dichter.

Moulins, st. in Fra., a. d. Allier; 22 D. I.

Mounier (Jean Jos.), 1758—'06, Fr. stm., was 1789 pres. der Nat. Vergadering, doch moest (als te gematigd) aftreden.

mous-seux, schuimend; **-seeren,** schuimen.

mozaïek, ingelegd werk van versch. gekleurde stukjes hout, steen of glas.

Mozaïsch, van **Mozes.**

Mozambique, de op een eilandje liggende hst. (met 8 D. I.) v. d. Afr. kuststreek M. (t. o. Madagascar), waar de Portugeezen eenige bezittingen hebben. Het Kanaal v. M. is de zeeengte tusš. Afr. en Madagascar.

Mozart (Wolfgang Amadeüs), 1756—91, Dt. comp., een der grootste toonzetters v. heel de wereld, deed reeds kunstreizen als 6-j. knaapje; componeerde meer dan 600 werken, o. a. de opera's Don Juan, Figaro, Tooverfluit, enz.; Requiem; symphonieën, enz.

Mozes, bevrijder en wetgever der Israëlieten, 1500 v. Chr.; de 5 Boeken v. M., de 5 eerste Boeken v. h. O. T.

mufti, Mah. wets-uitlegger; Gr.-M. (Sjeik-oel-Islam), opperhoofd der Ulema's, Tu. minister v. eeredienst.

Müge (Theod.), '06—'61, schrijver v. romans, novellen, enz.

Mühlbach (Louise), eigenlijk Klara Mundt, geb. Muller, '14—'73, vn. Dt. rom.-schrijfster.

Mühlhausen, st. in 't Pruis. reg.-distr. Erfurt, a. d. Unstrut; 25 D. I.

Muide-n, st. in N. Holl., a. d. Zuiderzee; 2 D. I.; in de nabijheid **-rberg** met zijne vermaarde echo.

muil, 1) een schoeisel, tegw. schier algemeen, door den pantoffel vervangen. 2) de bek v. sommige dieren; **-dier** of **-ezel,** bastaard v. hengst en ezelin of v. ezel en merrie.

mui-s, 1) het bekende knaagdiertje, waarvoor de olifant bevreesd is. 2) (ontl.) gedeelte v. d. hand onder den duim; -zen en kikvorschenoorlog, bezongen o. a. door Bilderdijk en door Rollenhagen. Zie **Batrachomyomachie.**

Mulatten, afstammelingen v. blanken en negerinnen.

Mulde, zij-riv. v. d. Elbe in Saksen.

Mulder, 1) = molenaar. 2) Ger. Joh. M., '02—'80, ber. Nederl. schk., sedert '41 prof. te Utr. 3) Lod. M., geb. '22, vn. Nederl. historicus en rom.-schr.

Mülhausen, st. in Opper-Elzas, a. d. Ill; middelpunt der Elzasser weverijën; 70 (met de buitenwijken 77) D. I.

Mülheim, twee Pruis. fabr.-steden: 1) M. a. d.

Rijn, reg.-distr. Keulen; 25 D. I. 2) M. a. d. Ruhr, reg.-distr. Düsseldorf; 24 D. I.

Müller, 1) Friedr. M., „Schilder M.", 1749—'25, Dt. schilder en dichter te Rome. 2) Joh. M. Zie **Reglomontanis.** 3) Joh. M., '01—'58, ber. Dt. physioloog, prof. te Berlijn. 4) Joh. v. M., 1759—'09, ber. Dt. geschsch. 5) Wilh.M., 1794—'27, vn. Dt. lierdichter. 6) Zijn zoon Max M., geb. '23, ber. Dt. taalgeleerde te Oxford.

Müllner (Amad. Gottfr. Adolf), 1774—'29. Dt. dram. dichter.

Multatuli. Zie **Dekker.** (vermenigvuldigen.

multipli-catie, vermenigvuldiging; **-ceeren,**

mumie, tegen ontbinding beveiligd (gebalsemd) en dus verdroogd lijk.

Münch-Bellinghausen (pseud.; Friedr Halm), '06—'71. Dt. dram. dichter (Griseldis, Sohn der Wildnis, Fechter van Ravenna).

München, hst. v. h. konkr. Beieren. a. d. Isar; 260 D.I.; is rijk aan kunstschatten.

Münchhausen (vrijheer v.), 1720—97; zijne leugenachtige vertellingen („Münchhausiaden"), 't eerst in 't Engelsch verschenen, Dt. v. d. dichter Bürger (1787). (7 D. I.

Münden, st. in Hannover, aan Werra en Fulda;

Mundt, 1) Theod. M., '08—'61, Dt. ltk., historicus en rom.-schr. 2) Zijne vrouw, zie **Mühlbach.**

Mungo Park, 1771—'06, ber. Sch. reiziger in de binnenlanden v. Afr., verdronk in 't konkr. Haussa.

municip-iën (mrv. v. municipium), gemeenten; **-alitéit,** gemeente-bestuur.

Munkacs, st. in Hong., a. d. Latorcza; 10 D.I.; hier zat '21—'23 Alex. Ypsilanti gevangen; het is de geb.-pl. van Munkacsy.

Munkacsy (Michael), geb. '46, ber. Hong. schilder te Parijs („Christus voor Pilatus").

Munoz (don Fernando), '08—'73, heimelijk gehuwd met de Sp. kng. Maria Christina, werd, toen dit bekend was geworden, verheven tot grande v. Spanje en htg. v. Rianzares.

Munster, eene prov. v. Ierland.

Münster, 1) kathedraal, domkerk. 2) st. in Westfalen (Pruis. reg.-distr. M.) a. d. Aa; 40 D.I.; 1648 M.-sche (of Westfaalsche) vrede; 't was 1534—35 de zetel der Wederdoopers.

Muntendam, d. in Gron., 1 u. v. Zuidbroek.

Muntok, hpl. v. d. res. Banka in O. I.

Müntzer (Thomas), 1489—1525, godsdienstig dweper, aanstoker v. d. Zuiddt. Boerenopstand, werd 1525 leeraar bij de Wederdoopers. te Mühlhausen, doch gevat en ter dood gebracht.

Muntzinger (Werner), '22—'75, Dt. taalgeleerde en wetensch. reiziger in Klo. Azië en Afr.

Mur, zij-riv. v. d Drave in Stiermarken.

Murad, vijf Tu. sultans, inz. M. I, 1359—89, en M. II, 1421—51, beiden zegevierend t. o. de Christenen. 2) M.-Su, Zie **Euphraat.**

Murat (Joachim), kon. v. Napels, dapper genl. en zwager v. Nap. I (zie **Bonaparte** 2 g.), 1771—'15, '04 mrk., '08 kon. v. Napels, '12 opperbevelhebber der cavalerie, sloot na den slag bij Leipzig een verdrag met Or., koos na Nap.'s terugkeer van Elba diens zijde, werd

15 verslagen, op zijne vlucht gevangen genomen en krachtens de krijgswet gefusilleerd.
Muratori (Lodov. Ant.), 1672—1750, Ital. geschsch., bibl. te Modena.
Murawjew, 1) Nikolai Nikolajewitsj M., 1793—'66, Russ. genl., veroverde in '56 Kars. 2) Mich., grf. M., 1795—'66, was '63—'65 de verdrukker van Polen. (Engl. geoloog.
Murchison (Sir Rod. Impey), 1792—'71, ber.
Murcia, st. in Spanje, a. d. Segura; 92 D. I.; hpl. der prov. M. a. d. Midd. Z.
mureen. Zie **moeraal.**
Muret, 1) Mark Antoine M., 1526—85, Fr. humanist. 2) Théod. César M., '07—'66, Fr. tooneelschrijver. (Baden.
Murg, zij-riv. v. d. Rijn, in Wurtemberg en **Murger** (Henri), '22—'61, Fr. rom.-schr. en dram. dichter.
Murillo, 1617—82, ber. Sp. schilder.
Müritz, 't grootste meer van N.Dtl. in Mecklenburg-Schwerin.
Murner (Thomas), 1475—1537, Dt. satiricus, bestrijder v. Luther.
Murray, 1) grootste riv. van Australië (Nieuw-Holland), mondt in de Ind. Zee. 2) Ch. Aug. M., geb. '06, Engl. stm., reiziger en schrijver. 3) James Stuart M., een half br. v. Maria Stuart, verdreef deze uit Schl., en werd 1569 vermoord. (8 D. I.
Murzuk (Moerzoek), hst. v. Fezzan in N. Afr.;
Musaeus, 1) een Gri. dichter, die waarschijnlijk nooit bestaan heeft, 2) in de 5e eeuw, Gri. taalgeleerde en episch dichter; men heeft v. hem „Hero en Leander". 3) Joh. Karl Aug. M., 1735—70, Dt. schrijver v. Dt. volkssprookjes. (en v. h. vuur.
Muspelheim, (Noorsche fab.) rijk des lichts
Musschenbroek (Peter v.), 1692—1761, Nederl. natuurkundige.
Musset, 1) Alfred de M., '10—'75, ber. Fr. dichter, minnaar v. George Sand. 2) Paul de M., Fr. rom.-schr. (zooveel noodig.
mutatis mutandis, gewijzigd of veranderd
Muzelman. Zie **Moslem.**
Muzen, (fab.) zanggodinnen. 9 in getal. nl.: Klio, Euterpe, Thalia, Melpomene, Terpsichore, Erato, Polyhymnia, Urania, Kalliope.
Mycenae, oudt. Gri. st. in Argos
Mijdrecht, d. in Utr., ruim 2 u. v. Loenen.
Mijnheerenland, d. in Z.Holl., ca. 2 u. v.
myopie, bijziendheid. ['s-Gravendeel.
myriade, duizendtal.
Myrmidonen, (fab.) een volk in Thessalië, ontstaan uit mieren; (fig. fam.) dwergen, (ook:) brekebeenen, krukken.
Myron, omstr. 450 v. Chr., ber. Gri. bh. en metaalgieter.
Myrrha, (Gri. fab.) de moeder v. Adonis.
Mysië, oudt. een landsch. in Kle. Azië.
mysterie, geheimenis, verborgenheid (m. spelen, midd.eeuw. tooneel-vertoonigen v. tafereelen uit de bijb. gesch.); **-erieus**, 1) geheimzinnig, 2) duister, onverklaarbaar; **-isch** (**-icismus**), geloof aan de wonderdadige tusschenkomst van onzichtbare machten in hetgeen voorvalt op de aarde; **-ificatie**, verschalking, foppery, beetnemerij; **-ificeeren**, beetnemen, foppen.

mijter, bisschopshoed.
myth-e, verdichtsel, sprookje; **-ologie,** fabelkunde, fabelleer, **-ologisch,** aan de fabelleer ontleend of daaraan gelijk.
Mytilene, oudt. de grootste st. op 't eil. Lesbos.

N.

N als Rom. cijfermerk : 900.
Naaktloopers, eene kleine sekte v. dweperij o. a. in de 16e eeuw te Amst.
Naalden v. Cleopatra, twee Oud-Egypt. obelisken uit Alexandrië: de eene is '78 naar Londen overgebracht, de andere '80 naar Nieuw York.
Naaldwijk, d. in Z.Holl., 2 u. v. den Haag.
Naarden, vesting in N.Holl., ca. 4 u. v. Amst.
Nabateën, een Semitische volksstam in Steenachtig Arabië: omstr. 't begin onzer jaartelling door de Romeinen onderworpen.
Nabloes (Nablus), Tu. st. in Palestina; het Sichem uit de oudheid.
nabob, titel der Bri. vazallen in Indië; (fig.) schatrijk man, die op een vorstelijken voet leeft.
Nabo-nassar, kon. v. Babylon (747—733 v. Chr.); **-polassar,** kon. v. Babylon (625—605 v. Chr.), onderwierp Assyrië; hij was de vader v. Nebucadnezar.
Nachtigal (Gust.), '34—'85, Dt. gnk. en ber. Afrika-reiziger, '84 keizerlijk commissaris in 't Togo-gebied en Kameroen, † op de zeereis naar Europa.
nachtmerrie, in 't oude volksgeloof een kwelgeest voor de menschen in hunnen slaap; tegw. eene benauwdheid, die in den slaap ontstaat door belemmering in den omloop des bloeds.
nadir, (strk.) voetpunt bij 't doen v. waarnemingen, t. o. **zenith** (toppunt).
Naerebout (Frans), 1748—'18, ber. Zeeuwsche loods, aan wiens moed en beleid talrijke schipbreukelingen hunne redding te dankenhadden.
Naevius (Cnejus), 3e eeuw v. Chr., Rom. episch en dram. dichter. (afdeeling.
Nagara, st. met 5 D. I. op Borneo, Z. en O.
Nagasaki (of Nangasaki), st. met 40 D. I. op 't Jap. eil. Kioesioe (Kiusiu), is de oudste voor vreemdelingen geopende Jap. haven.
Nagel (Ger. Heinr.), 1794—'61, ambtenaar in Nederl. O. I., en Nederl. rom.-schr.
Nagold, zij-riv. v. d. Entz in Wurtemberg.
Nagpoer, st. in Bri. Indië; 90 D. I.
Nagy (Sandor), '04—'49, Hong. genl. in den opstand v. '48, viel in handen der Oostenrijkers, en werd door hen opgehangen.
Naharro (Bartolomé de Torres), 16e eeuw, Sp. didactisch, hekel- en blijspeldichter.
Nahe, zij-riv. v. d. Rijn (in de Rijnprov.).
Nahum, profeet in Israël, omstr. 720 v. Chr., en een der Boeken v. h. O. T.
na-lef, onnoozel; **-iviteit,** onnoozelheid.
Najac (Emile, grf. v.), '28—'89, Fr. dram. dichter (schreef met Sardou „Divorçons").
Najaden, (fab.) waternimfen.
Namen (Fr. : Namur), Belg. st. aan Sambre en Maas; 25 D. I.; hpl. der prov. N.

Nana Sahib. Zie **Nena Sahib.**
Nancy, vóórheen de hst. v. Lotharingen. Zie
Nangasaki, Zie **Nagasaki.** [**Meurthe.**
Nanking, hpl. der Chin. prov. Kiang-soe, a. d. Jang-tse-kiang; een half mn. inw. (Zie **China**). Daarnaar heet eene soort dicht geweven geelkatoen „nanking".
Nantes, hpl. v. h. Fr. dep. Loire Inférieure, a. d. Loire, nabij den mond der riv.: kruispunt v. spoorwegen; zeehandel (haven St. Nazaire); 125 D I.; Edict v. N.
Nanning (Fred. Pet. Gisius), 1799—'32, Nederl. krijgskundige en dichter.
Nantucket, N.Amer. eil. a. d. kust v. Massachusetts.
Nap-els, (Ital. Napoli. Dt. Neapel), vroeger de hst. v. h. konkr. der Beide Sicilië en N., a. d. Golf v. N. (een inham der Midd. Z.) prachtig gelegen, schoone st. met ca. 500 D. I.; vandaar het Ital. spreekwoord „N. zien, en dan sterven"; sedert '60 is het de hpl. der Ital. prov. N.; **-olitaansch,** van (uit, in den trant v.) N.; **-olitanen,** de bevolking v. N.
naphtha, ether, zeer brandbare aard-olie; **-line,** koolwaterstof in teer, aard-olie, enz., levert prachtige verfstoffen.
Naphtali, (O. T.) zoon v. Jacob en Lea.
Napier, 1) Sir Charles N., 1786—'60, dapper Engl. adm. 2) John N., 1550–1617, ber. Engl. wsk., uitv. v. d. Logarithmen, en v. d. naar hem gen. N.-sche rekenstaafjes.
Napoleon, 1) N. I. (Zie **Bonaparte** 2b), geb. 1769 te Ajaccio, † '21 op St.-Helena, kwam 1779 op de mil. school te Brienne, was '96 zegevierend opperbevelhebber der Fr. armee in Italië, '98 in Egypte, '99 consul voor levenslang, '05 keizer; overwinnaar op de Oostenrijkers, Pruisen, Russen, enz.; leed '12 verschrikkelijk de nederlaag in zijn veldtocht tegen Rusland, '13 tegen de verbondene mogendheden, moest '14 afstand v. d. troon doen: naar Elba, '15 onverwachts terug (de Honderd Dagen), leed voorgoed de nederlaag bij Waterloo, werd gevankelijk overgebracht naar St.-Helena, waar hij 5 Mei '21 stierf. 2) Nap. II. Zie **Reichstadt** (htg. v.). 3) N. III, Louis N., '08—'73, zoon v. Lod. Bonaparte en Hortense de Beauharnais, werd, na een paar mislukte aanslagen op den Fr. troon, '49 pres. der Fr. rep., door den staatsgreep v. 2 Dec. '52 keizer der Franschen, overloogde zegevierend in de Krim en in Italië, zag zijne expeditie in Mexico mislukken, leed '70 geweldig de nederlaag in zijn oorlog tegen Dtl., werd bij Sedan krijgsgevangen genomen, en als zoodanig op Wilhelmshöhe bij Kassel vastgehouden tot de vredesvoorwaarden, die Dtl. aan Fra. stelde, waren aangenomen; toen ('71) onttroond, nam hij de wijk naar Engld. (Zie **Eugénie**). 4) Jos. (Jér.) N. (bijgn „Plon-Plon"). Zie **Bonaparte** 2h.
Narbonne, Fr. fabr.-st. in Languedoc, a. d. Midd. Z.; 26 D. I.
Narcissus, (Gri. fab.) een zeer schoon jongeling, die, verliefd geworden op zich zelven, door de goden veranderd werd in eene bloem (naar hem narcis gen.).
narco-se, verdooving; **-tisch,** verdoovend;

-eeren, in eenen staat v. verdooving brengen.

Narenta, riv. in Dalmatië, mondt i. d. Adr. Zee.

Narew, zij-riv. v. d. Bug (Boeg) in Polen.

Narowa, riv. in Rusland, is de uitwatering v. h. meer Peipus i. d. Finsche Golf.

Narses, Byz. sthr. in Italië. Zie **Goten.**

Narvaez, htg. v. Valencia, 1800—68, Sp. msk. Versch. malen minister.

Narwa, st. in Rusland, a. d. Narwa; 7 D. I.; Karel XII v. Zweden bevocht hier in 1700 eene ovw.

narwal, (zoogdier. zee-eenhoorn, een walvischachtig

Naseby, d. in Engld.; nederlaag v. Karel I(1645).

Nashville, hst. v. Tennessee, a. d. Cumberland; 43 D. I.; unvt.

Nazareën, oudt. eene Israëlitische sekte; ze lieten hun haar groeien en dronken geen wijn.

Nasmyth (James), geb. '08 te Edinburgh, uitv. v. d. stoomhamer, v. d. stoomram, enz.

Nassau, Zie **Hessen 2b.**

Nasr-ed-Din, geb. '31, sedert '48 schach v. Perzië, bereisde '73, '78 en '88 Eur.

Natal, Bri. kol. in 't Kafferland; 403 D. I.

Nathalie. Zie **Servië.**

Nathusius, 2) Philip Engelhard von N., '15—'72, Dt. journalist, stichtte een opvoed-asyl voor knapen. 2) Zijne vrouw Marie von N. geb. Scheele, '17—'57, schreef Dt. novellen.

Nation-aal Gedenkteeken. Zie **Bingen**: **-ale garde**, de schutterij in Fra., ontstaan 1789. sedert '72 afgeschaft; **-aal** liberale partij in den Dt. Rijksdag en in den Pruis Landdag; **-ale** Vergadering, naam voor wetgevende parlementen in **Fra.** (1789—92, '48—'51, '71—'76), Dtl. ('48—'49) en Pruisen ('48).

natron, een alkali, oxyde v. natrium: koolzure. N = soda; dubbelkoolzure N., zie **bruispoeder.**

naturalis-atie, toekenning v. h. inboorlingsrecht; **-eeren**, dat recht toekennen aan; **-mus**, geloof dat de wereld door de natuur is voortgebracht en blijft bestaan, en niet door God: **-t**, aanhanger van dat geloof.

Naubert (Christiane Benedicte Eugenie), 1756—'19, Dt. rom.-schrijfster.

Nauheim, bpl. in Opper-Hessen. (te water

naumachie, 1) zeegevecht. 2) spiegelgevecht

Naumann (Joh. Gottlieb), 1741—'01, Dr. comp.

Naumburg, st. in 't Pruis. reg.-distr. Merseburg, a. d. Saale; 18 D. I.

Naundorff (Karl Wilh.), 1785—'45, horlogemaker te Krossen, volgens sommigen een gelukzoeker, die zich uitgaf voor (en volgens anderen werkelijk) de in de gr. Fr. omwenteling verdwenen dauphin, zoon v. Lod. XVI; als zoodanig erkend door het Nederl. gouvt.; hij stierf te Delft. Een zijner zonen diende onder den geslachtsnaam Bourbon als kapitein in 't Nederl. leger. (5 D. I.

Nauplia, vest. in Gri., a. d. Golf v. Argolis;

Navarino, havenstad in Gri.; ruim duizend inw.: nederlaag der Fr. vloot ('27).

Navarra, voormalig konkr. aan beide zijden v. d. Pyreneën, tegw. deels Fr., deels Sp.

Naxos (Naxus, Naxia), 't grootste eil. der Cycladen. Zie ook **Ariadne.**

Nazarener, inz. Jezus uit Nazareth; **-s**, 1) de

eerste Christenen; 2) de Jong - Dt., romantisch-katholieke schilderschool te Rome, met den Lubecker Overbeck (1789—'69) aan 't hoofd.
Neander, inz. Joh. N., 1769—'50, Protestantsch kkl.-hist. schrijver (een gedoopte Jood).
Neapel. Dt. naam v. Napels.
Nearchus, aanvoerder der vloot v. Alex. d. Gr.
Nebraska, N. Amer. Uniestaat (prairieland).
Nebucadnezar, kon. v. Babylon, verwoestte Jeruzalem 586 v. Chr.
Necho, 610—595 v. Chr., **kon. v. Egypte,** liet beginnen met het **graven v. een** kanaal v. d. Roode Zee naar de **Midd. Z., en** liet de Phe-niciërs eene reis doen **rondom** Afr.
Neckar, rechter **zij-riv. v. d. Rijn** (zie **Mannheim**); N.-wijn.
Necker (Jacques), **geb. 1732** te Genève, Fr. financier en **ber. stm., '77 Fr.** minister v. financiën, riep **de Staten-genl. bijeen;** hij trad 1790 af. Zie **Staël.**
Nede. Zie **Neede.**
Nederland (eigenlijk: **de** Nederlanden), het konkr. dat wij bewonen, sedert de afscheiding **v.** België ('30) 33 D. vierk. km. met ca. 5 mn. bew.; **hst.** Amsterdam; residentie-stad 's-Gravenhage. Met zijne overzeesche bezittingen (vnl. in O. I.) is **N.** ruim 2 mn. vierk. km. groot met **33 a 34 mn.** bew.
Nederweer (of **de Kerkstraat**), d. in Lbg., 1 u. v. Weert. (u. v. Helmond.
Nederwetten (of Neerwetten), d. in N.Br., 2
Neede (of Nede), d. in Geld., 2 u. v. Groenlo.
Neefe (Christian Gottlieb), 1748—98, Dt. comp. (opera's en kerkmuz.).
Neefs (Pieter), twee Vlm. bwk. en schilders: 1) de Oude (1577—1659). 2) de Jonge (1620—80).
Neer, 1) d. in Lbg., ca. 2 u. v. Roermond. 2) zij-riv. v. d. Maas in Lbg. 3) Aart v. d. N., 1619-1708, Nederl. landsch.-schilder.
Neerbosch, d. in Geld., ca. 1 u. v. Nijmegen; een gesticht voor arme weezen.
Neerlitter, d. in Lbg., 3 u. v. Weert.
Neers. Zie **Niers.**
Neerwinden, d. in België, tuss. **Luik en Mecheln**; veldslagen 1693—1793.
Neerijnen, d. in Geld., 1 u. v. Geldermalsen.
nefas, onrecht; per fas et nefas, met alle geweld.
Negapatam, st. in Brl. Indië, a. d. kust v. Coromandel; in 1781 door Ned. verloren.
neg-atie, ontkenning; **-atief,** ontkennend; **-eeren,** ontkennen.
neg-ers, lieden van het Zwarte (Ethiopische) menschenras; **-reetl,** schapen met korte, fijne
Negropont. Zie **Euboea.** [wol.
negus, pons v. rooden wijn.
Nehalennia, Germ. godin, beschermster **v.** kph. en zeevaart.
Nehemia, 1) schenker v. kon. Artaxerxes **v.** Perzië, sthr. in Jeruzalem, omstr. 440 v. Chr. 2) een der boeken v. h. O. T.
Nehrung. Zie **Haff.**
Neisse, vest. in 't Pruis. reg.-distr. Oppeln, a. d. Glatzer N.: 22 D. I. [lierdichter.
Neidhart von Neuenthal, begin 13e eeuw, Dt.
Nekrassow (Nik.), '21—'77, Russ. lierdichter.
nekro-logie, sterflijst; **-mantie,** doodenbezwering; **-polis,** doodenstad.
nektar, godendrank.

Nelson, 1758—'05. ber. Bri. adm., overwon 1798 de Fr. vloot bij Aboekir, '01 de Deensche bij Kopenhagen, '05 de Sp.-Fr. bij Trafalgar, waar hij 't leven verloor.
Neme-a, oudt. een dal bij Corinthe; Gri. spelen (-lsche spelen).
Nemesis, (fab. en fig.) godin der straffende gerechtigheid (of der wraak).
Nemours (Louis Charles v. Orleans, htg. v.), geb. '14. tweede zoon v. kon. Lod. Filips v. Fra.; leefde '48—'70 in Engld.
Nena-Sahib, berucht wreedaardig hoofd v. d. O. I. opstand '57—'58.
neol-ogie, invoering v. nieuwigheden, inz. v. nieuwe woorden; **-ogismus,** nieuw woord; **-oog.** kenner en in zwang brenger v. nieuwe woorden. (den.
neophyten, 1) pas ingewijden. 2) nieuw bekeer-
Nepal (Nepaul), konkr. in Centraal-Azië; hst. Kathmandoe.
Nepomuk, beschermheilige v. Bohemen, werd op bevel v. kon. Wenceslas te Praag in de Moldau geworpen.
Nepos (Cornelius), 95—28 v. Chr., Rom. geschsch. (biographieën, inz. v. ber. Gri. veldheeren). (van neefjes en vriendjes.
nep-os, (Lat.) neef; **-otismus,** begunstiging
neptunismus, de leer, dat alle gedaante-verwisselingen der aardkorst zijn teweeggebracht door water.
Neptunus. Zie **Poseidon.** (Nereïden).
Nereus, (Gri. fab.), vader v. 50 zeenimfen (de
Nero, Rom. keizer, 54—68 n. Chr., één wreedaard: christenvervolging; brand v. Rome.
Nerthus, Germ. godin der vruchtbaarheid.
Nerva (Marcus Coccejus), 96—98, Rom. keizer, regeerde rechtvaardig.
Nervïërs, oudt. een Germ. volk a. d. Sambre.
Nes. 1) Fri. d. op 't eil. Ameland. 2) Fri. d., 2 u. v. Holwerd. 3) Fri. d., ca. 3 u. v. Heerenveen.
Nesselrode (grf. v.), 1780—'62. Russ. stm., nam deel a. d. conferentiën der mogendheden '13—'15. werd '16 minister, '54 rijkskanselier. trad '56 af. (comp. v. opera's te Leipzig.
Nessler (Victor), geb. '41 in den Elzas, gewild
Nessus. (Gri. fab.) een centaur, werd gedood door Herakles.
Nestor, grijze Gri. kon. in den Troj. oorlog; (fig.) hoogst bejaarde onder de ouden.
Nestor-ius. † 440, patriarch v. Constantinopel, werd 431 afgezet omdat hij de twee naturen in Christus v. elkander afscheidde. Zijne aanhangers heetten **-ianen.**
Nestroy (Joh. Nepomuk), '02—'62, Or. acteur en blijspeldichter.
Netersel, d. in N Br., 3 u. v. Oirschot.
Nethe, riv. in België. Zie **Dyle.**
Netscher (Casper). 1639—84, Nederl. genreschilder (geb. te Heidelberg).
Nettelbeck (Joachim), 1738—'24, Pruis. patriot, met Gneisenau verdediger van Kolberg tegen de Fransche i '07.
Netterden, d. in Geld., 2 u. v. Terborg.
netto. Zie **bruto.**
Neuenahr, bpl. t. d. Rijnprov., a. d. Ahr; 2 D. I.
Neuenburg, Dt. naam v. Neufchâtel.
Neufchâtel, hpl. (met 16 D. I.) v. h. Zwits. k.

N., a. h. Meer v. N. In 1707 kwam 't k. N., krachtens erfrecht, aan Pruisen, dat in '48 afstand daarvan deed.

Neuhof (Theod., baron von), 1696—1756. zoon van een Westfaalsch edelman in Fr. dienst, werd 1736 als kon. van Corsica uitgeroepen, doch 1738 door de Franschen verdreven.

Neuilly, st. in Fra., a. d. Seine; 17 D. I.

Neumann (Herman), '08—'75. Dt episch dichter.

Neumark (de), maakte oudt. dl. uit v. Brandenburg, en had tot hpl. Küstrin.

neur-algie, zenuwpijn; **-asthenie,** zenuwzwakte.

Neurenberg, Holl. naam v. Nürnberg.

Neureuther (Eugen. Nap.), '06—'82, Dt. schilder, teekenaar en graveur.

neushoorn, (drk.) rhinoceros.

Neusiedlermeer, een Meer in 't W. v. Hongarije.

Neuss, Pruis. st. in de Rijnprov.; 18 D. I.

Neustrelitz. Zie **Mecklenburg** numero 2.

Neustrië, oudt. 't W. dl. v. h. Frankische rijk (van de Schelde tot de Loire).

neutr-aal, 1) onzijdig, 2) onpartijdig, 3) (schk.) niet zuur of alkalisch reageerend; **-aliteit,** 1) onzijdigheid, 2) onpartijdigheid; **-alisatie,** de daad van **-aliseeren,** d. i. neutraal maken.

Neuwied, Pruis. st. met 10 D. I. i. d. Rijnprov., met kasteel v. d. prins v. Wied (gehuwd met prinses Maria der Nederlanden, de dochter v. prins Frederik).

Neuzen (of Ter Neuzen), st. in Zeel. (Zeeuwsch Vlaanderen), aan de Westerschelde; 5 D. I.

Nevada, een der staten v. d. N.Amer. Unie; hpl. Carson City.

nevel-beelden. Zie **dissolving**; **-vlekken,** wolkachtige vlekjes a. d. sterrenhemel, met den teleskoop als sterrengroepjes herkenbaar.

Nevers, st. in Fra., a. d. Loire; 24 D. I.

Nevis, een der Kle. Antillen (behoort aan Engld.).

New, (Engl., spr.: njoe) Nieuw. In de meeste Engl. geo. namen, die met **New** aanvangen, is het meestal verkieslijk dat woordje onveranderd te behouden, b.v.: Newcastle, fabr.-st. en hpl. v. h. Engl. grfs. Northumberland, a. d. Tyne; 145 D. I.; steenkolenmijnen: New-Hampshire, een der staten van Nieuw-Engeland, besproeid door den Merrimac; hst. „Concord"; haven „Portsmouth"; Newhaven, havenstad in Connecticut; ber. hoogeschool („Yale College"); **New-Jersey,** N.Amer. Uniestaat; hst. „Trenton"; New-England. Zie **Nieuw-Engeland**; New-Orleans Zie **Nieuw-Orleans**; New-Port, zie **Wight**; New-York, zie **Nieuw-York.**

Newa, Russ. riv. waardoor 't Ladoga-meer zich in de Finsche Golf ontlast.

Newark, 1) st. in New-Jersey (N.Am.); 137 D.I. 2) N.-upon-Trent, st. in Engld., a. d. Trent; 13 D. I.

Newfoundland, tot Brl. N. Amer. behoorend eil. Zie **Caboto** numero 2. De honden v. N. zijn vermaard door hunne grootte en kracht.

Newgate, groote strafgevangenis te Londen; **-bird** (spr. njoe-geet-beurd), zooveel als een spinhuisboef.

Newton (Sir Isaac), 1642—1727, hoog ber. Engl. wis-, natuur- en strk., ontdekte de wetten der zwaartekracht, de differentiaal-rekening, de

deelbaarheid v. h. zonlicht, enz. Newton's wetas'. Zie **D'Arcet.**

Ney (Michel), htg. v. Elchingen, prins v. d. Moskwa. 1769—'15. Fr. msk.; '14 na den val v. Nap. bij Lod. XVIII; na Nap.'s terugkomst v. Elba weder bij dezen; na den slag v. Waterloo voortvluchtig, doch werd gevat en gefusilleerd.

Ngami-meer, een zoetwater-meer i. h. binnenland v. Z. Afr., '49 ontdekt door Livingstone en Murray.

Niagara, riv. die zich uit 't Erie-meer in 't Ontario-meer ontlast, met den hoogsten waterval der wereld, in 2 armen, de eene 47, de andere 44 met. hoog.

Niam-Niam (of Sandeh), een Afr. volk a. d. Witten Nijl.

Nias, eil. a. d. W.kust v. Sumatra.

Nibbixwoude, d. in N.Holl., 2 u. v. Medemblik.

Nibelungenlied, ber. Oud-Dt. nat. epos uit 't laatst der 12e eeuw.

Nicander (Karl Aug.), 1799—'39. Zw. dichter.

Nicaragua, rep. in Centraal-Am.; hst. Managua.

Niccolini (Giov. Batt.), 1782—'61, vn. Ital. dram. schrijver.

Nice, 1) bpl. Zie **Nizza.** 2) Gri. godin. Zie **Nike.**

Nicea, st. in Bithynië; twee oecumenische conciliën (325 en 787).

Nicephorus, 1) Byz. keizers (N. I, 802—811; N. II, 963—969; N. III, 1078—81). 2) N. Constantinopolitanus, 758—828, Gri. geschsch. 3) N. Bryennius, † 1137, Gri. geschsch., was de schoonzoon v. keizer Alexius Comnenus.

Nicetas, † 1216, Byz. geschsch.

Nicias, † 413 v. Chr., Ath. vhr. en stm., streed tegen de Peloponnesiërs, en sloot 421 v. Chr. vrede met Sparta.

Nicobaren, groep eilanden i. d. Ind. Oceaan.

Nicodemus, lid v. d. Joodschen raad te Jeruzalem, gunstig gezind jegens Jezus.

Nicolaas, 1) N. de Wonderdoener, heilige der Gr:. Katholieke kerk; naar hem heet 't Sint-N.-feest (6 Dec.). 2) naam van zes Pausen: *a*] N. I de Groote, 858—867 (scheiding tuss. de Roomsche en de Gri. Kerk); *b*] N. II, 1058—61; *c*] N. III, 1277—80; *d*] N. IV (eigen naam: Hieronymus v. Ascoli), 1288—92; *e*] N. V (eigen naam: Pietro Reinaluci), tegenpaus van Johannes XXII; *f*] N. VI (eigen naam: Thomas Parentucellis), 1447—55. 3) N. I, keizer van Rusland. Zie **Nikolaas.** 4) N. I, geb. '41, sedert '60 vorst v. Montenegro, † '89, was dram. dichter, en wordt ook wel „Nikita" genoemd.

Nicolaasga (St.-), d. in Fri., 2 u. v. d. Lemmer.

Nicolaashoek (St.-), NW.-punt van Java.

Nicolai, 1) Friedr. N., 1733—'11, Dt. schrijver en boekhandelaar, bevorderaar v. d. Dt. ltk., bevriend met Lessing en Mendelssohn. 2) Otto N., '10—'49, Dt. comp. („Die lustigen Weiber von Windsor").

Nicomedia, oudt. de hst. v. Bithynië.

Nicopolis, vest. in Bulgarijë, a. d. Donau; 6 D.I.

Nicot (Jean). Zie **nicotine.**

Nicotera (Giovanni), geb. '28, Ital. stm., '57—'60 galeislaaf (wegens stk. misdrijf), werd bevrijd door Garabaldi, en werd '76 minister.

nicotine, alkaloïde uit tabak, een zwaar ver-

gif; dus gen. naar Jean Nicot (1530—1600), een tijdlang Fr. gezant in Portugal, die de tabaksplant in Eur. invoerde, en ook een Port. wbk. schreef.

Niebert, d. in Gron., 2 u. v. Zuidhorn.

Niebuhr (Barth. Gg.), 1776—'31, ber. Dt. geschsch. (Römische Geschichte") en philoloog;

Niederwald. Zie **Bingen.** [Pruis. stm.

Niedorp, twee dorpen in N.Holl.: 1) Nieuwe N., ca. 2 u. v. Schagen. **2) Oude** N., een half u. v. Nieuwe N. (Zuidhorn.

Niehove (of Nyehove), d. in Gron., 1 u. v.

Niekerk, 1) d. in Gron., **drie kwartier** v. Zuidhorn. 2) d. in Gron., **3 u. v.** Onderdendam. 3) Zie **Nijkerk.**

Niel (Ad.), '02—'69, **Fr. msk. '59** (na Solferino).

Nieland, twee dorpen **in** Gron.: 1) Ooster N., ca. 4 u. v. Onderdendam. **2)** Wester N., **2 u. v.** Onderdendam.

Niembsch von Strelenau (Nic.), '02—'50, een Hongaar, Dt. dichter (pseud. Nic. Lenau), **was** sedert '44 krankzinnig.

Niemcewicz (Jul. Ursinus), 1757—'41 († te Parijs), Poolsch dichter **v. hist.** liederen.

Niemen. Zie **Njemen.**

Niepce, 1) Jos. Nicephore N., 1765—'33, Fr. wkt. en schk. (Zie **Daguerre).** 2) Claude M. François N., '05—'70, neef v. d. vorige, dien hij in zijne nasporingen ter zijde stond.

Niers (of Neers), riv. in Pruisen en Lbg., ontlast zich i. d. Maas. (Niersteiner).

Nierstein, d. in Hessen-Darmstadt; Rijnwijn

Nierstrasz (Joh. Leon.) **Jr.,** 1796—'28, Nederl. dichter.

Nieuw, 1) **N. Amsterdam,** de oorspronkelijke naam v. Nieuw-York, tot 1664, toen het aan de Hollanders ontweldigd werd door de Engelschen. **2)** N. Britannië, eene groep eilanden i. d. Sti. Oceaan, NO. v. Nieuw-Guinea. 3) N. Brunswijk, prov. v. Bri. Canada (hpl. Fredericton). 4) **N.** Caledonië, groep Australische eilanden i. d. Sti. Oceaan; behoort aan Fra. 5) N. Engeland, 't NO. dl. der Amer. Uniestaten. 6) N. Granada (Zie **Columbia** no. 4). 7) N. Grieksch, de taal, die heden ten dage in het sedert '30 herborene Griekenland gesproken wordt; is natuurlijk ontstaan uit het oude Grieksch. 8) N. Guinea, 't grootste eil. v. Australië, i. d. Sti. Oceaan; Nederl. nederzettingen op de kust. 9) **N** Holland, 't vasteland v. Australië. 10) N. Mexico, territorium der N. Amer. Unie (hpl. Santa Fé). 11) N. Orleans, hst. v. d. N. Amer. Uniestaat Louisiana. 12) N. Schotland, eene prov. v. Bri. Canada (bestaat uit 't sch.-eil. N. Schotland en 't eil. Cape Breton); hpl. Halifax. 13) N. Siberië, groep Russ. eilanden i. d. Noordelijke IJszee. 14) N. Westminster, hst. v. Bri. Columbia; heette vroeger Queensborough. 15) N. York, de grootste stad in geheel Am., en na Londen de grootste kpst. van heel de wereld, met 2 mn. bew. (heette tot 1664 N. Amsterdam) en ligt i. d. 16) N. Amer. Uniestaat N. York (ruim 5 mn. bew.); hst. Albany. 17) N. Zeeland. Bri. bezitting i. d. Sti. Oceaan, bestaande uit twee groote (en eenige kleine) eilanden; hst. Auckland. Het land is zeer bergachtig; tuss. de 2 gr. eil. stroomt de Cook-straat; de bevolking

bestaat uit omstr. 500 duizend Engelschen en 45 duizend Maori's (inboorlingen). 18) N. Zuid-Wallis, Engl. kol. op Nieuw-Holland, a. d. Sti. Oceaan; hpl. Sydney.

Nieuwe, 1) Nieuwediep, in Noord-Holl., met 't marine-etablissement Willemsoord, vormt 't O. dl. der gem. Helder. 2) 't N. Dorp, d. in Zeel., ca. 2 u. v. Heinkenszand. 3) N. Hebriden, eene groep eilanden i. d. Sti. Oceaan. 4) N.-Schans, d. in Gron., a. d. Pruis. grens. 5) N.schoot (of Nijeschoot), d. in Fri., ca. 1 u. v. Heerenveen. 6) N.-Stijl, de Gregoriaansche tijdrekening. 7) N.-Tonge (of N. Kerk in Grijpsoord), d. in Z. Holl., 1 u. v. Sommelsdijk.

Nieuwen, 1) Nieuwendam, d. in Noord-Holl., 3 u. v. Edam. 2) Nieuwenhagen, d. in Lbg., 1 u. v. Heerlen. 3) N.-Hoorn-en-Nieuwe-Groote, d. in Z. Holl., 1 u. v. Brielle. 4) Jan Nieuwenhuyzen, 1724—'06, doopsgezind predikant (eerst te Middelharnis, toen te Aardenburg, eindelijk te Monnickendam), stichtte 1784 de Maatschappij tot Nut van het algemeen.

Nieuwer, 1) Nieuwer-Amstel, d. bij Amst. 2) Nieuwerkerk, d. in Zeel. (eil. Duiveland). 3) Nieuwerkerk, d. in Z.Holl., 2 u. v. Rotterdam. 4) Alfred Emilien, grf. v. Nieuwerkerke, geb. '14, Fr. bh., modelleerde 't ruiterstandbeeld van prins Willem I dat te 's-Gravenhage voor 't konkl. paleis staat. 5) Nieuwersluis, *a*] d. in Z. Holl., a. h. Voornsche kanaal, anderhalf u. v. Brielle, *b*] fort en schutsluis in Utr., a. d. Vecht, een half u. v. Loenen. 6) Nieuwer-Ter-Aa, d. in Utr., ca. 1 u. v. Loenen.

Nieuwkoop, d. in Z. Holl., 2 u. v. Woerden.

Nieuwkuik, d. in N.Br., ca. 2 u. v. Waalwijk

Nieuwland, 1) d. in Z. Holl., ca. 2 u. v. Gorinchem. 2) Brielsch N., d. in Z.Holl., een half u. v. Brielle. 3) N. (of Nyland), d. in Fri., 1 u. v. Sneek. 4) Pieter Nieuwland, 1764—94, Nederl. dichter, prof. der wsk. te Leiden.

Nieuwolda, d. in Gron , 2 u. v. Zuidbroek.

Nieuwpoort, 1) Belg. st. in Vlaanderen; 2 Juli 1600 bevocht prins Maurits hier eene schitterende ovw. 2) stadje in Z. Holl., a. d. Lek, schuin t. o. Schoonhoven.

Nieuwstadt, d. in Lbg., 1 u. v. Sittard.

Nieuwveen, d. in Z. Holl., 2 u. v. Woubrugge.

Nieuwvliet (of Sint-Pier), d. in Zeel., 2 u. v Sluis.

Niezijl (of Nyeziji), d. in Gron., 1 u. v. Zuidhorn.

Nijferik, d. in Geld., a. d. Maas, 1 u. v. Wychen.

Niger, hoofdriv. v. Centraal-Afr., komt v. h. Loma-gebergte, en valt in de Golf v. Guinea (stroomgebied ca. 3 mn. vierk. km.). Bovenloop Dzjoliba, Middelloop Mayo of Isaballeo, dan Issa of N'egirreu (d. i. „Niger"), daarna Quorra (Kwara). Zij-riv. Binoewé.

Nightingale (Miss Florence), geb. '23 te Florence, philanthropische Engl. dame, vol zelfopoffering werkzaam in de hospitalen tijdens den Krim-oorlog.

Nigritië. Zie **Soedan.** (v. Loenen.

Nijtevecht, d. in Utr., a. d. Vecht, anderhalf u.

nihil-ismus, de vernietiging van de bestaande orde van zaken beoogende stk. partij in Rusland; **-ist,** lid of aanhanger v. die partij.

Nike, (Gri. fab.) godin der ovw., dtr. v. Pallas.

Nikita (Nicolaas I), '41—'89, vorst v. Montenegro sedert '60 (dram. dichter).

nikkel, een zilverkleurig metaal; de Dt. tienpenning-stukken zijn van n.
nikker, 1) Zwarte. 2) de Duivel.
Nikolaas (Pawlowitsj), 1796—'55, keizer v. Rusland sedert '25 (zie Dekabrist), streng absolutistisch, zegevierend over Perzië en over Turkije, onderdrukte '30 den Poolschen opstand, leed de nederlaag in den Krim-oorlog.
Nikolajew, st. in Rusland, a. d. Zwa. Z.; 83 D. I.
Nikolajewsk, havenstad in Siberië, aan de Amoer (Amur); 5 a 6 D. I.
Nikolsburg, st. in Moravië; 7 D. I.; vrede tuss. Or. en Pruisen '66.
Nilsson (Christine), geb. '43, ber. Zw. zangeres.
nimbus, lichtkrans, aureool. (56 D. I.
Nimes, hpl. v. h. Fr. dep. Gard, a. d. Vistre,
Nimrod, fabelachtig stichter v. h. Bab. rijk en v. d. Toren v. Babel („een geweldig jager").
Nimwegen. Zie **Nijmegen.**
Ningpo, Chin. haven, sedert '42 voor de Europeanen opengesteld; 260 D. I.
Ninive, omstr. 608 v. Chr. verwoeste, sedert '43 gedeeltelijk blootgegravene hst. v. Assyrië, a. d. Tigris.
Ninus, fabelachtig gemaal van Semiramis, en stichter v. h. Assyrische rijk.
Niobe, de door de pijlen v. Apollo en Diana van hare 12 kinderen beroofde en door Zeus in eene rots veranderde trotsche gade v. Amphion. Niobidengroep te Florence.
Niort, st. in Fra., a. d. Sèvre; 23 D. I.
Nipon. Zie **Japan.**
Nirwana. Zie **Boeddha.**
Nizjni-Nowgorod, hpl. v. h. Russ. gouvt. N., a. d. Wolga; 58 D. I.; groote jaarmarkten.
Nisse, d. in Zeel., 1 u. v. Heinkenszand.
Nistelrode, d. in N.Br., vijf kwartier v. Osch.
Nithart, 790—843, Frankisch geschsch., kluis. v. Karel d. Gr.
nitro-glycerine, met zwavel- en salpeterzuur behandelde glycerine, vergiftige en ontploffbare vloeistof. (gelijk maken.
niv-eau, vlakte v. d. waterspiegel; **-eileeren,**
Nivelles, st. in België, a. d. Thienne; 10 D. I.
Nivôse, in den kalender der gr. Fr. rev. de maand van 21 December tot 19 Januari.
nix, (Germ. fab.) watergeest.
nizam, 1) Tu. linie-troepen of staande armee. Zie **redif.** 2) een der titels v. d. Tu. grootvizier. 3) hoofdtitel v. d. heerscher in Hyderabad.
Nizza (Fr. **Nice**), hpl. v. h. Fr. dep. Zee-alpen, a. d. Midd. Z.; 52 D. I.; haven; ber. bpl.; het grfs. N. is '60 door Sardinië aan Fra. afgestaan.
Njemen (of Niemen), riv. in W. Rusland en O. Pruisen, mondt i. h. Kurische Haff.
Njord, (Noorsche fab.) god v. h. vuur en van regen en wind.
Noach, volgens den Bijbel de in de Ark uit den Zondvloed geredde stamvader (vgl. **Deukalion**), eerste planter v. d. wijnstok; vader v. Sem, Cham en Japhet.
Noailles (Adr. Maurice, htg. v.), 1678—1766, Fr. msk., streed i. d. Poolschen oorlog en i. d. Or. Successie-oorlog; was later dipl.
nobili, „adellijken", in de rep. Venetië de gerechtigden tot deelneming a. d. regeering.
noblesse oblige, (Fr.) „adel verplicht" om edel te handelen.

Nodier (Charles), 1780—'44, Fr. schrijver.
Noesa-Laut, een der Moluksche eilanden.
Noirmoutiers, eil. aan de W.kust van Frs.
Noisseville. Zie **Metz.**
Nola, st. met 12 D. I. in Italië.
nolens volens, tegen wil en dank.
Nolet de Brouwere van Steeland (**Joh. Karel Hub.**), '15—'88, vn. Vlm. dichter.
noli me tangere, (Lat.) raak mij niet aan; (plk.) kruidje-roer-me-niet.
nomad-e, rondzwerver zonder vaste woonplaats; **-iseeren,** een zwervend leven leiden, zonder vaste woonplaats. (kenland.
nomarchie, prov. v. h. hedendaagsche Grie-
nom de guerre, (Fr.) kunstenaars-pseudoniem.
nom de plume, (Fr.) schrijvers-pseudoniem.
nomenclatuur, lijst of register v. benamingen.
nominaal, in naam. (treurspelen).
Nomsz (Jos.), 1738—'03, Nederl. dichter (inz.
non, neen, niet; n. plus ultra, het alles overtreffende; n. possumus, „wij kunnen niet", weigeringsformulier der Roomsche Curie t. o. wereldlijke mogendheden; **-conformisten,** afgescheidenen v. d. Engl. staatskerk.
Nonnus, 5e eeuw, Gri. dichter in Egypte.
nonseus, onzin.
Noorbeek, d. in Lbg., anderhalf u. v. Gulpen.
Noord, tegenovergesteld aan „Zuid"; N.-Amerika (zie **Amerika en Vereenigde Staten**); N.-Duitsche Bond ('66 tot aan de Mainlinie onder Pruisen, '71 opgegaan in 't Dt. rijk); N. Holland, zie **Holland;** N.pool, noorderaspunt der aarde; N.ster, zie **Poolster;** N.-zee, tuss. den Atl. O. en de Oostzee.
Noord (de), zoo noemt men de Maas tusschen Dordrecht en den mond v. d. Schelde.
Noordbroek, d. in Gron., 1 u. v. Zuidbroek.
Noorddijk, d. in prov. Gron., 1 u. v. d. st. Gron.
Noordeloos, d. in Z.Holl., anderhalf u. van Gorinchem.
Noorden, d. in Z.Holl., 2 u. van Woerden.
Noorder, 1) N.districten. afdeeling ter W.kust v. Celebes. 2) N.-kanaal, noordelijke ingang van de Ierscbe Zee.
noorderlicht, v. h. aardmagnetismus afhankelijk lichtverschijnsel aan den nachtelijken hemel. (horn.
Noordhorn, d. in Gron., een half u. v. Zuid-
Noordkaap, de noordelijkste punt v. Eur.
Noordlaren, d. in de prov. Gron., ruim 2 u v. d. st. Gron.
Noordsche mythologie, godenleer der Noord-Germaansche volken; N.-e Oorlog, 1700—21 v. Karel XII v. Zweden tegen Denemarken, Polen-Saksen en Rusland, dat daardoor tot den rang v. groote mogendheid kwam (zie **Peter I**).
Noordstrand-eilanden, a. d. W.kust v. Sleeswijk. (wershaven.
Noordwelle, d. in Zeel., anderhalf u. v. Brou-
Noordwolde, 1) d. in Fri., anderhalf u. v. Oldeberkoop. 2) d. in Gron., anderhalf u. v. Onderdendam. 3) Zie **Hemelum.**
Noord-wijk, 1) d. in Gron., ca. 3 u. v. Zuidhorn. 2) twee dorpen in Z. Holl.: *a*] N.-binnen, 2 u. v. Leiden, *b*] N.-buiten (of N. aan Zee), een half uur verder; **-wijkerhout,** d. in Z.Holl., dicht bij Noordwijk-binnen.

Noormannen, Skandinavische zeeschuimers (Wikingen) van de 9e eeuw af in alle kustlanden v. Eur. en zelfs naar IJsland, Groenland en N.Am. voorwaarts dringend, bevolkten o. a. de Fr. prov. Normandjië, en stichtten onder Willem den Veroveraar (1066) de Fr.-Normandische dynastie in Engeland.

Noorsch, 1) Noorweegsch, 2) Zie **Noordsch.**

Noort (Olivier v.), Nederl. ontdekkings-reiziger; 1598—1601 tocht rondom de aarde.

Noorwegen, Skandinavisch konkr., 1925 D. I., hst. Christiania; het staat met Zweden onder één kon.

Nootdorp, d. in Z.Holl., 1 u. v. Voorburg.

Norbert, 1085—1134, R. K. heilige, stichtte 1120 de Premonstratenzer-orde.

Nordenskiöld (vrijheer v.), geb. '32, Zw. geognost en poolvaarder; '78—'79 ber. tocht op de Vega (noordoostelijke doorvaart gevonden).

Norderney, Pruis. eil. a. d. Oostfriesche kust (landdrostij Aurich); zeebaden; vuurbaak.

Nordhausen, st. in 't Pruis. reg.-distr. Erfurt; 27 D. I. Nordhäuser koornbrandewijn.

Nördlingen, d. in Beieren, a. d. Eger; 8 D. I.; veldslag 1634.

Norfolk, grfs. in Engld.; hpl. Yarmouth.

Norg, d. in Drente, 3 u. v. Assen; daarbij 't gesticht Veenhuizen. (Donau.

Noricum, oudt. Rom. landsch. a. d. Beneden-

Norische Alpen, een dl. der Alpen in de htgd. Saltzburg en Stiermarken, in Kärnthen (Carinthië) en Or. tot in Hong.

normaal, volgens richtsnoer of regel; n.-school, kweekschool voor onderwijzers.

Normand-ië (of **-ijë**), et. prov. v. Fra., a. h. Kanaal; hpl. Rouaan. Gest. als htgd. in 912 door Rollo den Noorman, werd N. in 1204 Fr.; 't was 1417—19 Engl., en werd 1450 weder Fr.

Normandische eilanden, eene groep Engl. eil. i. h. Kanaal (Jersey, Guernsey, Alderney en Sart). (thologie.

Nornen, Schikgodinnen in de Noorsche my-

Norrköping, st. in Zweden, a. d. Motala; 27 D. I.

Norrland, het noordelijkste dl. v. Zweden.

Norte (Rio Grande del), zich i. d. Golf v. Mexico ontlastende gr. riv. in N. Am.

North (Fred., lord), 1733—92, Engl. stm., trad 1783 als minister af, doch had, door 't heffen v. een invoerrecht op thee, den opstand der N Amer. volkplantingen veroorzaakt.

Northampton, hpl. met 41 D. I. v. h. Engl. grfs. N. (castle.

Northumberland, grfs. in Engld.; hpl. New-

Norton (Caroline Elizabeth Sarah), geb. '08, Engl. rom.-schrijfster en dichteres, kleindochter v. d. Engl. dichter Sheridan.

Norwich, st. met 88 D. I. in Engld. aan Wensum en Yare.

Norwid (Cyprianus Camillus), geb. '24, Poolsch dichter, woont in Parijs. (Libanon.

Nossariërs, leden eener Mah. sekte op den

Nossibé, Fr. eil. bij Madagascar.

Nostradamus, 1503—66, lijfarts v. d. Fr. kon. Karel IX en astroloog.

Nottingham, Engl. fabr.-st. a. d. Trent; 187 D. I.; hpl. v. h. grfs. N.

Novalis. Zie **Hardenberg 2.**

Novara, Ital. st. in Piëmont; 15 D. I.; '49 over-

winning v. Radetzky op de Sarden; 't is de hpl. der prov. N.

Nova-Zembla, Russ. groep eil. in de N. IJzee; overwintering der Hollanders 1596.

novelle, romantisch verhaal.

November, Slachtmaand, de elfde (bij de oude Romeinen negende) maand des jaars.

Novi, st. met 14 D. I. in N. Italië; veldslag 1799.

noviciaat, proeftijd der novicen (die in eene geestelijke orde wenschen te treden).

Nowgorod, st. in Gr.-Rusland, a. d. Wolchow; tegw. 20 (in den tijd der Hansa 400) D. I.; hpl. v. h. gouvt. N.

Nowo, 1) N. Georgiewsk, Russ. vest. in Polen, aan Bug en Weichsel; heette vroeger Modlin. 2) N. Tsjerkask, st. met 37 D. I. i h. land der Donsche Kozakken.

Noyaden, in de gr. Fr. rev. (inz. 1793 te Nantes) barbaarsche verdrinking v. allen, die verdacht werden van royalismus; ze werden rug aan rug gebonden in het water geworpen.

nuan-ce, schakeering; **-ceeren,** schakeeren.

Nubië, land tuss. Egypte en Abessinië.

Nucha, Russ. st. in Caucasië; 25 D. I.

Nuis, d. in Gron., ruim 2 u. v. Zuidhorn.

Nukahiwa, 't grootste der Markiezen-eilanden.

Numaasdorp (of Buitensluis), d. in Z.Holl., derdehalf u. v. Oud-Beierland.

Numantia, oudt. st. in Spanje, **was 143—134** v. Chr. in oorlog met de Romeinen.

Numa Pompilius, tweede kon. v. Rome (715—672 v. Chr.).

Numeri, het vierde Boek Mosis (O. T.).

Numidië, oudt. een rijk in N.Afr. (t. h. tegw. Algerië).

numismat-iek, munt- en penningkunde; **-icus,** munt- en penningkundige.

Nunen (of Nuenen), d. in N.Br., ca. 2 u. v. Helmond. (u. v. Roermond.

Nunheim (of Nunum), d. in Lbg., anderhalf

Nunspeet, d. in Geld, ca. 3 u. v. Harderwijk.

nunti-us, Pauselijk gezant, die geen kardinaal is; **-atuur,** ambt en standplaats v. een N.

Nunum. Zie **Nunheim.**

Nürnberg, kpst. en fabr.-st. in 't Beier. reg.-distr. Mittelfranken, a. d. Pegnitz; 115 D. I. Zie **Hohenzollern** no. 3.

Nuyen (W. J. J.), '13—'39, Nederl. schilder.

Nyanza. Zie **Nijl.**

Nijawier, d. in Fri., ruim 4 u. v. Dokkum.

Nyborg, Deen. st. op 't eil. Funen, a. d. Gr. Belt; 5 a 6 D. I.

Nijbroek, d. in Geld., 2 u. v. Apeldoorn.

Nije ... 1) naamsbegin v. versch. Fri. dorpen: N.-berkoop, N.-ga (3 u. v. Beetsterzwaag), N.-ga (2 u. v. Hindeloopen). N.-ga (3 u. v. de Lemmer), N.-haske (bij Heerenveen), N.-holtpade (1 u. v. Oldeberkoop), N.-holtwolde (derdehalf u. v. Oldeberkoop), N.-horne (2 u. v. Heerenveen), N.-mirdum (2 u. v. Lemmer), N.-trijne (4 u. v. Oldeberkoop). 2) N.-veen, d. in Drente, 1 u. v. Meppel.

Nijkerk, 1) st. in Geld. op de Veluwe; 8 D. I. 2) twee dorpen in Frl.: Ooster-N. (bij Dokkum) en Wester-N. (bij Holwerd).

Nyköping, st. met 5 D. I. in Zweden.

Nijl, riv. in Afr., komt uit de in de streek v.

d. Evenaar liggende Nijl-meren Victoria en Albert-Nyanza. en ontlast zich met delta-vorming in de Midd. Z. na een loop van 6170 met., waarin zij jaarlijks door overstrooming Nubië en Egypte vruchtbaar maakt.

Nijlpaard (rivierpaard, hippopotamus), een zich in den Nijl en andere Afr. rivieren ophoudend zoogdier, log en dik v. huid, met tanden, die ivoor leveren.

Nijmegen, st. in Geld., a. d. Waal; 28 D. I.; 1678 en 79 Vrede v. N. tuss. Fra., Spanje, Dtl. en Zweden.

Nymphenburg, d. bij Munchen, met een konkl. (vroeger krvl.) kasteel, waar in 1740 de oorlog werd beraamd tegen Maria Theresia.

Nyx, (Gri. fab.) godin v. d. nacht.

O.

O' vóór Iersche geslachtsnamen „zoon van".

Oajaca, st. in Mexico; 26 D. I.

oase, bewoonde vruchtbare plek in eene woestijn.

Ob (of Obi), voornaamste riv. v. W.-Siberië, ontlast zich in de Obische Golf der IJszee.

Obadja, Israelitisch profeet in een der boeken v. h. O. T.

Obbicht, d. in Lbg., ruim 1 u. v. Sittard.

Obdam, d. in N.Holl., ca. 4 u. v. Medemblik.

obelisk, spits toeloopende kolom (Egypt. monument).

Oberammergau, d. in Beieren, a. d. Ammer; bekend door de passie-spelen.

Obergum, d. in Gron., 1 u. v. Onderdendam.

Oberlin (Joh. Friedr.), 1740—'26, Elzasser philanthroop in 't Steinthal (O.-genootschappen).

Oberon, kon. der Elfen (Zie **Wieland** 2 en **Weber** 3); gmln. Titania.

oblig-aat, (muz.) solo-voordracht; **-atie**, 1) schuldbekentenis, 2) rentegevende schuldbrief.

obo-ë, (muz.) een blaas-instrument; **-ist**, bespeler v. d. oboë.

obool (obole), oudt. een Gri. stuk geld (pasmunt), ter waarde van omstr. 7 cent Nederl.

Obotrieten, een Wendische volksstam, 1170 onderworpen door Hendrik den Leeuw.

Obrecht (J.), 1430—87. Nederl. comp.

Obrenowitsj, vorstelijke dynastie in Servië.

O'Brien (Will. Smith), '03—'74, Iersch lid v. h. Lagerhuis, '48 als revolutionair ter dood veroordeeld, welk vonnis in deportatie werd veranderd: kwam '56 weder in vrijheid.

obsceniteit, liederlijkheid.

obscurant-isme, lichtdomperij; **-ijnen**, lichtdompers, ridders v. d. domper.

observatie-leger, (mil.) een korps, a. d. grenzen opgesteld, om de bewegingen v. d. vijand in het oog te houden.

observatorium, sterrenwacht.

Occam (William), 1270—1347, Engl. geleerde, bestreed den Paus, en werd deswege in den ban gedaan.

Occident, het Westen (in tegenstelling v. **Orient**, het Oosten).

occup-atie, 1) bezigheid, 2) inbezitneming, 3) bezethouding; **-eeren**, 1) bezighouden (-eeren voor, rcht.: optreden voor), 2) bezetten, in bezit nemen, 3) bezet houden.

Oce-aan, wereldzee; **-nuiden,** (Gri. fab.) de drieduizend dochters v. Oceanus. br. en geml. v. Thetys; **-anië,** Zie **Australië.**
ochlokr-aat, aanhanger v. d. **-htie,** d. i. de regeermacht v. h. gepeupel. (schilder.
Ochoa (don Eugenio de), '15—'72, Sp. ltk. en
Ochotsk, st. in Siberië, a. d. Zee v. O. (een dl. v. d. Sti. Oceaan); ca. **2** D.I.
Ochten, d. in Geld., **2** u. v. Tiel.
Ockerse, 1) Willem Antony O., 1760—'26, Nederl. ltk. en dichter; anti-Oranjegezind. 2) Zijne zuster Antoinette O., 1763—'28, Nederl. dichteres.
O'Connell (Dan.), 1775—'47, ber. Iersch agitator voor emancipatie v. d. Katholieken en wetgevende zelfstandigheid v. Ierland (Repeal).
O'Connor (Feargus Edward), 1796—'55, Iersch volksmenner, versch. malen lid v. h. Parlement; sedert '52 krankzinnig.
Octavianus. Zie **Augustus.**
October, Wijnmaand, de tiende (bij de oude Romeinen achtste) maand van het jaar.
octr-ooi, 1) uitsluitend recht v. voortbrenging, bescherming tegen namaak. 2) accijns, stedelijke impost; **-oyeeren,** eigenmachtig vaststellen.
oculair, een glas, dat naar het oog is gekeerd v. dengene, die zich v. d. kijker bedient; **-eeren,** (tnb.) een paar knoppen van eenen edelen vruchtboom op eenen wilden stam enten; **-ist,** oogheelkundige, oogmeester.
odaliske, blanke slavin i. d. Tu. harem.
Odd fellows, oorspronkelijk (1760) leden eener niet door de Orde erkende vrijmetselaarsloge
ode, verheven lierdicht. [in Engld.
Odelsthing. Zie **Storthing.**
Ödenburg. Zie **Oedenburg.**
Oden-se. Zie **Fünen**; **-wald,** West-Dt. gebergte tuss. den Neckar en 't Maindal.
Odeon, bij de oude Grieken een gebouw voor muzikale wedstrijden; tegw. concertzaal, (ook) opera-gebouw.
Oder, Dt. riv., komt uit 't O.-gebergte in Moravië, en ontlast zich in de Oostzee.
Odessa, Russ. zee- en kpst. a. d. Zwa. Z.; 208 D. I.; unvt.; haven.
Odevaere (Jozef Dionys), 1778—'30, Vlm. hist.-schilder.
Odin, Oud-germ. godheid. Zie **Wodan.**
Odo, † 898, grf. v. Parijs, verdedigde die st. tegen de Noormannen (886). In 887 tot kon. gekozen, had hij strijd te voeren tegen Karel den Eenvoudige.
Odoaker, aanvoerder der Germanen in West-Rom. soldij, bracht 476 't Rom. rijk (onder Romulus Augustulus) ten val, doch werd 493 overwonnen door Theoderik, kon. der Oostgoten.
O'Donnell (don Leopoldo), '09—'67, ber. Sp. genl. en stm.. herhaalde malen Eerste minister.
odontine, middel tegen kiespijn, enz.
Odoorn, d. in Drente, **4** a **5** u, v. Assen.
Odijk, d. in Utr., derdhalf u. v. Wijk-bij-Duurstede.
Odyss-ee (zie **Homerus**); **-eus,** Gri. naam v. Ulysses (Lat.), held v. d. Troj. oorlog, na langdurige omzwervingen terugkeerende in zijn vaderland. Zie **Ithaka, Laertes, Penelope, Telemachus.**
Oecolampadius (Joh.), eigenlijk Hussgen, 1482

—1531, Zwits. hervormer, hield 1529 een disputuut met Luther (te Marburg).
oecumenisch, algemeen; - **concilie,** kerkvergadering, waartoe alle bisschoppen zijn opgeroepen door den **Paus.**
Oedenburg (Ödenburg), st. met 24 D. I. in Hong., a. d. Ikva. (ca. 2 u. v. Veghel.
Oederode (St.-), d. in N. Br., a. d. Dommel,
Oedipus, (Gri. fab.) kon. v. Thebe, had (zonder dat te weten) zijn eigen vader gedood en diens weduwe (zijne eigene moeder) tot vrouw genomen. Toen hij een en ander ontdekte, stak hijzelf zijne oogen uit en begaf zich in ballingschap. Zie **Antigone** en **Iokaste.**
Oeffelt, d. in N. Br., 1 u. v. Boxmeer.
Oegstgeest. d. in Z. Holl., ca. 1 u. v. Leiden.
Oehlenschläger. Zie **Ohlenschläger.**
oeil de boeuf, (Fr.) „ossen-oog". rond raampje; daarnaar wachtkamer in 't paleis te Versailles onder Lod. XIV, 't tooneel v. hofschandalen.
Oeland. Zie **Öland.**
Oene, d. in Geld., 3 u. v. Apeldoorn.
Oeneus, fabelachtig kon. v. Pleuron en Calydon in Etolië, beplantte de Etolische bergen met wijngaarden.
Oenkerk, d. in Fri., 2 u. v. Bergum.
Oenotriërs, de oudste bewoners v. ZW. Italië.
oer, ijzerhoudende aarde; **-os.** Zie **auer-os.**
Oerebro (Örebro), st. met 12 D. I. in Zweden.
Oerle (of Oirle), d. in N. Br., ca. 2 u. v. Eind-
oer-os. Zie **oer.** [hoven.
Oersted. Zie **Örsted.**
Oesel. Zie **Ösel.**
Oeser. Zie **Öser.**
Oestel. Zie **Ostel.**
Oeta, oudt. eene zich van den Pindus oostwaarts uitstrekkende bergketen in Griekenland.
Oettinger. Zie **Öttinger.**
Oetzthal. Zie **Ötzthal.** (Wieringen.
Oever (den), vervallen d. op 't N. Holl. eil.
oever-aas, ééndags-vlieg, langs riv.-oevers.
Oeynhausen, bpl. in Westfalen, a. d. Werra; 2 a 3 D. l.
Ofanto, riv. in Z. Italië, mondt i. d. Adr. Zee.
Ofen, Dt. naam v. Buda. Zie **Budapest.**
Ofenheim (Victor), ridder v. Pont-Euxin. '21—'86. berucht Or. financier.
Offenbach, 1) Hess. fabr.-st. a. d. Main; 32 D. I. 2) Jacques O., '22—'80, Dt. comp. v. operetten te Parijs (Offenbachiaden).
offensief, aanvallend; o. en defensief verbond, bondgenootschap waarbij men zich verbindt elkander bij te staan, als een der verbondenen door eenen vijand wordt aangevallen of het noodig acht aanvallenderwijze tegen eenen vijand te werk te gaan.
officieus, wel uitgaande v. een ambtsbekleeder, doch niet ambtshalve, d. i. **officieel.**
officinaal, in (van, uit, betreffende) de apotheek.
Offingawier, d. in Fri., een half u. v. Sneek.
Ogglone (Marco de), omstr. 1500, Ital. hist.-schilder.
Ogilby (John), 1600—76, Sch. dichter en schrijver (geschiedkundige werken).
Oglio, zij-riv. v. d. Po, in N. Italië.
Ogowai (of Ogowé), riv. in Centraal Afr., ontlast zich, met delta-vorming, i. d. Atl. O.

Ogyges, fabelachtig kon. v. Attica en Beotië.
Ohe, d. in Lbg., derdhalf u. v. Roermond.
Ohio, voornaamste zij-riv. v. d. Mississippi; daarnaar heet de N.Amer. Uniestaat O. Zie **Columbus** no. 2 en **Cincinnati.**
Ohlenschläger (Adam Gottlob), 1779—'50, ber. Deen. en Dt. dichter.
Ohm (Georg Sim.), 1787—'54. vn. Dt. natuurkundige, heeft een stb. te Munchen.
Ohmacht (Landolin), 1760—'34. Dt. bh.
Oirle, 1) Zie **Oerle.** 2) Zie **Oirlo.** (Horst.
Oirlo (of Oirle), d. in Lbg., anderhalf u. v.
Oirsbeek, d. in Lbg., 1 u. v. Sittard.
Oirschot, d. in N. Br., ca. 3 u. v. Eindhoven.
Oise, zij-riv. v. d. Seine, in Fra. (burg.
Oisterwijk, d. in N. Br., anderhalf u. v. Til-
Oka, zij-riv. v. d. Wolga, in Rusland.
Ökumenisch. Zie **oecumenisch Concilie.**
Olaf, eenige kon. v. Nrw., inz. O. de heilige, 1029 gedood door Kanut v. Dnm.; **-orde,** eene '47 gest. Nrw. ridderorde.
Öland, Zw. eil. i. d. Oostzee.
Olbers (H. W. M.), 1758—'40, gnh. te Bremen, en vn. Dt. strk.
Olde (zooveel als Oude), 't voorste lid v. versch. dorpsnamen: 1) O.-berkoop, d. in Fri., 3 u. v. Heerenveen. 2) O. -boorn, d. in Fri., 2 u. v. Heerenveen. 3) O.-broek, d. in Geld.. een half u. v. Elburg. 4) O.-holtpade, d. in Fri., anderhalf u. v. Oldeberkoop. 5) O.-holtwolde, d. in Fri., 2 u. v. Zuidhorn. 6) O.-hove, d. in Gron., anderhalf u. v. Zuidhorn. 7) O.-kerk, d in Gron., ca. 1 u. v. Zuidhorn. 8) O.-lamer (of O.-lemmer), d. in Fri., 3 u. v. Oldeberkoop. 9) O.-markt, d. in Oijs., ca. 3 u. v. Steenwijk. 10) Zie **Oldetrijne** en **Oldouwer** hieronder.
Oldenbarneveldt (Jan v.), 1547—1619, ber. Nederl. patriot en stm., tegenstander v. prins Maurits; verloor zijn hoofd op 't schavot.
Oldenburg, st. met 21 D. I. a. d. Hunte, is de hst. v. h. Dt. gr.-htgd. O.
Oldenzaal, st. in Oijs., ca. 4 u. v. Almelo; 4 D. I.; Nederl. grenskantoor als men per spoor uit Dtl. komt.
Oldenzijl, d. in Gron., 2 u. v. Onderdendam.
Olde-ouwer. Zie **Oldouwer.**
olderman, oudt. een overheidspersoon in Sass. en Fri. streken; **-sboek,** verzam. v. wetten en keuren der st. Gron. (1434—1770).
Oldetrijne, d. in Fri., 3 u. v. Oldeberkoop.
Oldham, st. in Engld. a. d. Medlock; 112 D. I.
Oldouwer (of Olde-ouwer), d. in Fri., ca. 3 u. v. de Lemmer.
Ole Bull. Zie **Bull** 3.
oleïne, in ether en in alkohol oplosbaar bestandd eel v. oliën en vetten.
Olenek, riv. in Siberië, mondt i. d. N. IJszee.
Oleron, Fr. eil. i. d. Biskaaische Golf, vóór den mond der Charente.
oligarch, voorstander of aanhanger v. d. **-ie,** d. i. de regeering, uitsluitend in handen van eettelijke familiën.
Olim, de goede oude tijd (in de dagen v. **O.**).
Olinda, st. met 12 D. I. in Braz., a. d. Atl. O.
Oliva, 1) d. i. d. prov. West-Pruisen; 1660 vrede v. O. 2) Fernan Perez de O., 1497— omstr.

1538, Sp. dram. dichter. 3) **Pepita de O.**, '30—'68, ber. Sp. danseres.

Olivier, 1) Heinrich O., 1783—'43, Dt. hist.-schilder. 2) Zijne twee br.: *a*] Joh. Heinr. Ferd. O., 1785—'41, Dt. landsch.-schilder, en *b*] Woldemar Friedr. O., 1791—'59, Dt. hist.-, landsch.- en portretschilder. 3) Juste Daniël O., '07—'76, dichter en schrijver uit Fr. Zwitserland.

olla podrida (spr.:ol-ja po-dried *a*), een Sp. gerecht, zijnde een mengsel van versch. spijzen, eene soort van hutspot.

Ollendorff (Heinr. Gottfr.), '03—'65. taalmeester te Parijs („Praktische spraakkunst").

olmboom (of olm), een boom, die ook ijp (of iep) genoemd wordt.

Olmütz, versterkte st. in Moravië, a. d. March; 20 D. I.

Olst, d. in Ov.., a. d. IJsel, 2 u. v. Deventer.

Oltenterp, d. in Fri., een half u. v. Beetsterzwaag.

Oltmans (Jan Fred.), '06—'54, vn. Nederl. schrijver (onder de gefingeerde namen J. v. d. Hage en J. v. d. Capelle) v. ber. gewordene hist. romans.

Olijfberg, (N. T.) een berg bij Jeruzalem, door het dal v. Josaphat daarvan gescheiden; Jezus nam er afscheid van zijne discipelen.

Olymp-us (Olymp), berg in Thessalië, (fab.) woonplaats der goden; **-ia,** in Elis, schouwplaats der sedert 776 v. Chr. om de 4 jaren plaats hebbende Olympische spelen (sedert '75 opgravingen op kosten v. h. Dt. rijk); **-ade,** viertal jaren tuss. 2 Olympische spelen.

Olynthus, oudt. eene Grl. kolonie ter Z. kust v. Macedonië.

Omaha, st. met 21 D. I. i. d. Amer. Unie-staat Nebraska, a. d. Missouri.

Omejjaden, Arab. kalifen 661—1031 (van 750 af slechts te Cordova).

Omar, de tweede der kalifen 634—44.

O'Meara (Barry Edward), 1786—'36, lijfarts v. Nap. I op St.-Helena.

Omega, laatste letter v. h. Grl. alphabet; Alpha en O., 't begin en 't einde.

Omel. Zie **Ommel.**

omen, voorteeken.

Omer Pacha, '06—'71, ber. Tu. genl., tot den Islam overgegaan, in den Krim-oorlog opperbevelhebber der Tu. troepen. (Asten.

Ommel (of Omel), d. in N.Br., anderhalf u. v.

Ommelanden (Groninger), oude naam v. dat deel der prov. Gron., dat Hunsingo, Fivelingo en 't Westerkwartier bevat.

Ommen, 1) stadje in Ov.., a. d. Vecht; 15 honderd inw. 2) ambt O., een d. in de nabijheid ten Z.

Ommeren, d. in Geld., anderhalf u. v. Tiel.

Ommerschans, bedelaars-kolonie benoorden 't stadje Ommen. (vraten, alverslinders.

omnivoren, 1) dieren, die alles eten. 2) veel-

Omphale, volgens de fabel eene kng. v. Lydië, die Hercules dwong zich als vrouw te verkleeden en aan 't spinnewiel te zitten.

Omsk, st. in W.Siberië, a. d. Irtysj; 31 D. I.

Onbevlekte ontvangenis (Lat.: Immaculata conceptio), sedert '54 een door Paus Pius IX afgekondigd leerstuk (dogma) der R. K. kerk.

Ondaatje (P. Ph. S. Quint), 1760—'18, Nederl. dichter, was rgl. en vijandig aan Oranje.
Onderdendam, d. in Gron., 4 u. v. Appingadam.
Ondereet (Karel), '04—'68, Belg. tooneelspeler en -schrijver.
Onderwereld (of Hades), schimmenrijk, verblijfplaats v. d. zielen der afgestorvenen, volgens de Gri. fabelleer ingesloten door de rivieren Styx, Acheron, Pyriphlegeton en Cocytus.
Onderwierum, d. in Gron., bij Onderdendam.
on dit, (Fr.) men zegt; (als z. n.) gerucht.
Onega, Meer in Rusland, beoosten 't Ladogameer.
Oneida, Meer i. d. N.Amer. staat Nieuw-York.
onera, (Lat.) lasten.
Onfeilbaarheid (Pauselijke), in '70 op 't Vaticaansch concilie door Paus Pius IX afgekondigd leerstuk (dogma) der R. K. kerk.
Onolzbach. Zie **Ansbach.** (gebannen.
Onomakritos, Ath. dichter, werd 516 v. Chr.
Onoverwinnelijke vloot, eene oorlogsvloot van omstr. 150 schepen, door den Sp. kon. Filips II in 1588 uitgezonden, om Engld. en de Ned. te veroveren, werd in 't Bri. Kanaal verslagen, en door stormweder verder vernield op de Sch. en Iersche kusten.
Onrust, zeer ongezond eilandje a. d. N.kust v. Java; maritiem etablissement.
Onslow (George), 1784—'53, Fr. comp.
Onstwedde, d. in Gron., ca. 3 u. v. Winschoten.
Ontario, meer in Canada. Zie **Niagara.**
Onswaard, vroeger d. in Z.Holl., '57 ingelijfd bij Melissant.
onyx, (min.) gestreepte chalcedoon. Zie **camee.**
Ooligensplaat, d. op 't Z.Holl. eil. **Goeree-en-Overflakkee,** 3 u. van Sommelsdijk.
Oost, 1) de O., alledaagsche benaming voor Nederl. Oost-Indië. 2) Jacob v. O., twee Vlm. schilders, vader en zoon: *a*] de Oude, 1600—71, en *b*] de Jonge, 1637—1713.
Oost, in sam.: 1) O. Friesland, vorstendom in N.Dtl., tegw. Pruis. 2) O.-Gothland, Zw. landsch. tuss. de Oostzee en 't Wetternmeer. 3) O.Indië, de sch.-eilanden Vóór- en Achter-Indië (zie **Indië**). De O.-Indische Compagnie (1602—1795), Nederl. vereeniging om handel op O.-Indië te drijven en er koloniën te stichten. 4) O.-Pruisen, was aanvankelijk Poolsch, stond later onder de Duitsche Orde, kwam 1611 als leen aan Brandenburg, werd 1618 bij Brandenburg ingelijfd, vormde daarmede vervolgens 't O. dl. der vroegere prov. Pruisen v. h. konkr. Pruisen, doch is sedert '78 eene afzonderlijke prov. (hpl. Koningsbergen). 5) O.-Rumelië, vroeger prov. v. Eur. Turkije, sedert '86 ingelijfd bij Bulgarije, beslaat 36 D. vierk. km. met ca. 1 mn. bew. (2 D. I.
Oostburg, st. in Zeel. (in Zeeuwsch Vlaanderen);
Oostenrijk, 1) aartshertogdom O., grondbestanddeel v. h. keizerrijk O. 2) de Or.-Hong. monarchie, sedert '68 (vergelijk met Hongarije) de titel van de vroegere monarchie, 673 D vierk. km., circa 41 mn. bew., hst. Weenen. De „Or. Successie-oorlog" (1741—48) v. Beieren, Fra., Spanje, Saksen, Pruisen, Napels en Sardinië tegen Or. over de vrouwelijke troonopvolging aldaar (Maria Theresia), beëindigd door den Vrede van Aken.

Oostér, 1) O.-**beek,** d. in Geld., 1 u. v. Arnhem. 2) O.-bierum, d. in Fri., 2 u. v. Harlingen. 3) O.-buren. Fri. d. op 't eil. Schiermonnikoog. 4) H. G. O.-dijk Schacht, 1731—95, Nederl. gnh., Lat. en Nederl. dichter. 5) O.-end, twee dorpen, *a*] in N.Holl., op Tessel, *b*] in Fri., 2 u. v. Bolsward. 6) O.-hesselen, d. in Drente, 2 u. v. Hoogeveen. 7) O.-hout, st. met 10 D. I. in N.Br., 2 u. v. Breda. 8) O.-land, twee dorpen, *a*] in Zeel., 2 u. v. Zierikzee, *b*] op 't N.Holl. eil. Wieringen. 9) O.-leek (of: de Leek), d. in N.Holl., 2 u. v. Hoorn. 10) O.-littens, d. in Fri., 2 u. v. Rauwerd. 11) O.-meer, d. in Fri., 1 u. v. Rauwerd. 12) O.-wierum, d. in Fri., ruim 1 u. v. Bergum. 13) O.-wolde, twee dorpen, *a*] d. in Fri., 3 u. v. Oldeberkoop, *b*] d. in Geld., 1 u. v. Elburg. 14) O.-wijk, twee dorpen, *a*] in Z.Holl., ca. 2 u. v. Gorinchem, *b*] Zie **Oisterwijk.** 15) O.-mijtwerd, d. in Gron., 1 u. v. Appingadam. 16) *a*] O.-zee, d. in Fri., 1 u. v. de Lemmer, *b*] Joh. Jac. v. O.-zee, '17—'82, Nederl. theo., prof. te Utr., begaafd redenaar.

Oostersch, uit het Oosten; de O.-e Kerk, de Gri. Katholieke Kerk; de O.-e Quaestie, voor Eur. een steeds dreigend stk. spook, geboren uit de vermoimdheid van Turkijë en den nijver tuss. Engld. en Rusland; O.-e taal- en lik., kennis van de talen en geschriften der volken v. Kle.-Azië en Centraal-Azië; het O.-Rom. keizerrijk, zie **Byzantijnsche keizerrijk.**

Oosthem, d. in Fri., 1 u. v. Sneek.

Oosthuizen, d. in N. Holl., anderhalf u. v. Edam.

Oostkaap, 't oostelijkste punt v. Azië, bij de Behringstraat. (2 u. v. Middelburg

Oostkapelle, d. op 't Zeeuwsche eil. Walcheren.

Oostkerke (of Wolphaertsdijk), d. in Zeel., anderhalf u. v. Goes.

Oostrum, twee dorpen, 1) in Fri., 1 u. v. Dokkum. 2) in Lbg., 1 u. v. Horst.

Oostum, d. in Gron., 2 u. v. Zuidhorn.

Oostvoorne, d. in Z Holl., 1 u. v. Brielle.

Oostwold, twee dorpen in Gron.: 1) anderhalf u. v. Winschoten. 2) anderhalf u. v. Zuidhorn.

Oostwoud, d. in N.Holl., anderhalf u. van Medemblik.

Oostzaan, d. in N.Holl., 1 u. v. Zaandam.

Oostzee (de), of Baltische Zee, dl. v. d. Atl. O., tuss. Dtl., Rusland, Zweden en Dnm., staat door de Sond in gemeenschap met de Noordzee. Drie prov. v. Rusland, a. d. O. (Esthland, Lijfland en Koerland) heeten de „Oostzeeprovinciën".

Ootmarsum, stadje in Ov., 3 u. v. Almelo.

Ooy, 1) d. in Geld., 1 u. v. Nijmegen. 2) twee buurtschappen in Geld. (*a* gemeente Zevenaar, *b* gem. Echteld). (keeringen.

opaal, een edelsteen met versch. kleurscha-

Opeinde, d. in Fri., 2 u. v. Beetsterzwaag.

Opende, d. in Gron., 3 u. v. Zuidhorn.

oper-a, 1) dram. voorstelling met zingende (in pl. v. sprekende) personen. 2) mrv. v. „opus" (werk. inz. muzikale compositie); **-atie,** 1) financiële onderneming, 2) heelkundige kunstbewerking, verricht door een **-ateur** (d. i. praktisch heelkundige); **-ette,** zangspel, klo. opera; **-eeren,** hlk. operatiën doen.

operment (of auripigment), verbinding v. zwavel met arsenicum, levert gele verftstof (koningsgeel).
Opheusden, d. in Geld., 3 u. v. Tiel.
ophthalmie, oogontsteking.
Opitz (Mart.), 1597—1639, stichter v. d. eerste Silezische dichterschool.
opium, gedroogd heulsap; **opiaat**, opiumhoudend verdoovingsmiddel.
Oploo, d. in N.Br., ruim 5 kwartier v. Boxmeer.
Opmeer, d. in N.Holl., ca. 3 u. v. Medemblik.
Oporto. Zie **Porto** numero 1.
opossum, Virginische buidelrat.
Oppeln, st. in Pruis. Silezië, a. d. Oder; 15 D. I.
Oppenheim (Heinr. Bernh.), '19—'80, verdienstelijk Dt. publicist.
Oppenhuizen, d. in Fri., een half u. v. Sneek.
Opperdoes, d. in N.Holl., een half uur van Medemblik.
Oppermeer (of Bovenmeer), 't grootste der 5 (meren v. Canada.
Oppert (Jul.), geb. '25, Dt. oriëntalist, prof. te Parijs, ontcijferaar van spijkerschrift.
Ops, (fab.) Rom. godin der vruchtbaarheid.
Opsterland, eene uit 14 dorpen bestaande gem. in Friesland.
opteeren, zijne stem uitbrengen.
optie-n, lichtleer; **-ien**, (Fr.) gezichtkundige.
optim-aten, aristokraten; **-ismus**, opvatting van de dingen van hunne gunstigste zijde (het tegenovergestelde is pessimismus); **-ist**, iem. die alle dingen van de gunstigste zijde beschouwt (terwijl de pessimist de ongunstigste zijde ziet); **-istisch**, vol gunstige (pessimistisch, vol ongunstige) verwachtingen.
opus, zie **opera 2**; **-culum** (Fr. : opuscule), werkje.
Opwierda, d. in Gron., bij **Appingadam**.
Opijnen, d. in Geld., 5 kwartier van Geldermalsen. (dl. eener krone.
Or (spr. : eur), Zw. stukje kopergeld, honderdste
ora, (Lat.) bid! - et labora, bid en werk! - pro nobis, bid voor ons!
orakel, in de oudheid „godspraak", voorspelling, woord vol diepen zin; ook het beeld, dat het O. uitsprak; en ook de heilige plaats waar het O gegeven werd. Delftsch O., bijnaam v. Hugo de Groot.
Oranjisten, de Iersche Protestanten.
Orange, st. met 11 D. I. in 't Fr. dep. Vaucluse, et. de hst. v.h. prinsdom O. Zie **Oranje**.
Oranje, kle. prinsdom in 't tegw. Fr. dep. Vaucluse, behoorde 1530—1713 a. d. graven v. Nassau, en is toen aan Fra. gekomen. Prins v. O. was de titel, sedert '15 door onze kroonprinsen gedragen, **O.-rivier**, in den Atl. O. uitloopende riv. in Z. Afr., vormt de N. grens der Kaapkolonie; **O.-vrijstaat**, sedert '54 een (vroeger aan Engld. toebehoord hebbende), zelfstandige staat in Z.Afr.(hst.Bloemfontein).
Oratorianen, eene 1548 door Filippo Neri te Rome gest. monnik-orde.
oratorium, 1) plechtig-dramatisch kkl. toonstuk. 2) bidvertrek.
Orcadische eilanden. Zie **Orkney's**.
Orcagna (Andrea), eigenlijk Andrea di Cione, omstr. 1330—omstr. 1370, Ital. bh., schilder en bwk.
Orchomenos, st. i. h. oude Beotië, a. h. meer

Copaïs, 367 v. Chr. door de Thebanen verwoest.
Orcus, (fab.) onderwereld, schimmenrijk.
ordaliën, godsgerichten in de middeleeuwen.
Örebro. Zie **Oerebro.**
Oregon, N.Amer. Uniestaat (hst. **Salem**), heet naar de riv. O. (Zie **Columbia 2**).
Orel, st. in Rusland, a. d. Oka; 54 D. I.
Orelli (Joh. Kaspar v.), 1787—'49, Zwits. ltk., prof. te Zurich, werd vereerd met 't Grieksche burgerrecht.
Orenburg, Russ. st. a. d. Oeral (Ural); 48 D. I.; hpl. v. h. gouvt. O.
Orendel, Dt. dichtstuk uit de 12e eeuw.
Orestes. Zie **Klytemnestra** en **Pylades.**
Orfa (het oude Ur of Oer), Tu. st. in Mesopotamië; 30 D. I.
Orffia (Math. Jos. Bonaventure), 1787—'53, Sp. gnk., prof. te Parijs, bek. kenner v. d. leer der vergiften, bewees gr. diensten a. d. gerechtelijke gnk.
orgieën, 1) Bacchusfeesten. 2) zwelgpartijen.
Orianï (Barnabé), † '32, Ital. strk., een der eersten, die de baan v. Uranus berekenden.
Oriënt. Zie **Occident; -aal,** Oostersch. **-alist,** geleerd kenner v. d. Oostersche talen en ltk.
Orientalis (Isidor). Zie **Löben.**
oriflamme, tot 1429 het Fr. rijksvaandel.
Origenes, 185—254, geleerd kerkvader.
origine, oorsprong; **-eel,** 1) oorspronkelijk, 2) zonderling.
Orihuela, st. in Spanje, a. d. Segura; 10 D. I.
Orinoco, riv. in Venezuela, ontlast zich met d-ltavorming i. d. Atl. O.
Orion, (fab.) een reusachtig jager, met den hond Sirius aan den sterrenhemel verplaatst.
Oristano, st. op 't eil. Sardinië; 2 D. I.
Orizaba, st. I. d. Mex. staat Veracruz; 16 D. I.
orkest, bij muziek-uitvoeringen de plaats waar de muzikanten zitten; (ook) zij zelven; (ook) hunne instrumenten.
Orkney's (of Orcadische eilanden), eene groep Bri. eilanden benoorden Schl.
Orlando furioso (d. i. Razende Roeland), ber. Ital. epos v. Ariosto.
orleaan, eene gele verfstof. (leans in Fra.
Orleanisten, aanhangers der dynastie v. Or-
Orleans, 1) zijtak der Valois en Bourbons, aan welken het htgd O. verleend was. Zie **Lodewijk,** enz. 2) hpl. v. h. Fr. dep. Loiret. 3) de Maagd v. O. Zie **Jeanne.**
Orlers (Jan), 1580—1646, Nederl. geschsch.
Orlowsky, 1) Alex. O., 1777—'32. Russ. schilder. 2) Boris Iwanowitsj, 1793—'37, Russ. bh.
Ormuzd. Zie **Ahriman** en **dualismus.**
ornaat, priesterlijk ambtsgewaad.
Orne, riv. in N. Fra., mondt in 't Brl. Kanaal.
ornithol-ogie, natuurlijke gesch. der vogels; **-oog,** vogelkenner.
orographie, beschrijving v. gebergten.
Orontes, riv. in Syrië, mondt i. d. Midd. Z.
Orosius, 5e eeuw, Rom. geschsch.
Orpheus. Gri. zanger. Zie **Eurydice.**
Orsini (Felice, grf. v.), '19—'58, Ital. revolutionair, '58 aanslag op Lodewijk Napoleon (O.-bommen); werd ter dood gebracht.
Orsova (de IJzeren Poort), twee Hong. vestingen a. d Donau.
Örstedt (Hans Christ.), 1777—'51, ber. Deen.

natuurkundige, **ontdekker v. h. electro-magnetismus** '20.

Örtel (Max Jos.), **geb. '35, prof. te Munchen,** hoogst verdienstelijk door behandeling v. strottenhoofdziekten en diphteria; uitv. v. d. zgn. „Schweninger kuur". Zie ook **Banting,**

Ortegal (Kaap), landtong v. Sp. Galicië.

Ortelius (Abr.), 1527—98, Nederl. adk., in dienst v. Filips II v. Spanje.

Orten (of Orthen), d. in N. Br., een half u. v. ('s-Hertogenbosch.

ortho-dox, rechtzinnig (-doxie, rechtzinnigheid) i. d. **geloofsleer; -graphie,** goede spelling: **-pedie.** behandeling der lichaamsverkrommingen te genezen.

Ortler, hoogste punt (ca. 4 D. met.) v. d. Ortler Alpen in Z. **Tirol** en Lombardije.

Ortnit, 1) **koning der Longobarden.** 2) een Dt. epos (1250) **de geschr.** v. O. (der Midd. Z.

ortolaan, een zangvogel. vnl. langs de kusten

Oruro. st. met 8 D. i in Bolivia, bijna 4 D. met. boven de zee.

Orvieto. st. met 16 D. I. in Italië.

oryctographie, beschrijving v. d. delfstoffen.

Os, 1) **Jan van Os, 1744—'08,** Nederl. schilder. 2) Zijne twee zonen, beiden lig. v. hun vader en schilder als bij: *a*) George Jac. Joh. v. Os, 1782—51, en *b*) Pieter Ger. v. Os, 1775—'39.

Osages, een Indianenstam in N.Am.

Osaka, st. met 292 D. i in Japan (eil. Nipon).

Osborne, op 't eil. Wight, zomerresidentie v. d. Engl. kng. Victoria.

Oscar, koningen v. Zweden: O. I, zoon v. Karel XIV (Zie **Bernadotte**), regeerde '44—'59. O. II, geb. '29, br. en opvolger v. Karel XV, die gehuwd was met prinses Louise (**dtr.** v. prins Frederik) der Nederlanden, regeert sedert '72, en is een bevorderaar v. kunst en wetenschap.

Oscen. Zie **Osken.**

Osch (of Oss), d. in N.Br., vierdhalf u. v.

Osdorp d. in N.Holl., gem. Sloten, anderhalf u. v. Amst.

Ösel, Russ. eil. i. d. Oostzee: hpl. Arensburg.

Oser (Adam Friedr.), 1717—99, Dt. schilder, directeur der kunst-academie te Leipzig.

Osiris, (fab.) opperste der goden bij de oude Egyptenaren. Zie **Isis.**

Osken, oudt. een volk in Neder-Italië.

Osmaansch rijk (het Turksche rijk). naar den stichter Osman Al-Ghasi (1288—1326), sedert 't Berlijnsche Congres ('78) 6246 D. vierk. km. met 43640 D. I.

Osnabrück, st. i. d. Pruis. prov. Hannover, a. d. Hase; 36 D. I.

Ossa, gebergte in 't oude Thessalië. heet tegw. Kissabos. (gen-op-Zoom.

Ossendrecht, d. in N.Br., derdhalf u. v. Ber-

Osseninsse, d. in Zeel, derdhalf u. v. Hulst.

Osseten, Indo-Germ. volk in Caucasië.

Ossian, Gaëlisch bard uit de 13e eeuw. Zie **Macpherson.**

Ostade, 1) Adr. v. O., 1610—85, ber. Nederl. genre-schilder en graveur te Haarlem. 2) Zijn br. Isaäc v. O., 1621—49, genre-schilder.

Ostara, (Germ. fab.) god v. h. morgenrood en v. d. lente. (Vandaar het Dt. woord „Ostern", dat Paschen beteekent).

Östel (Phil. Friedr. Wilh.), 1798—'67, Dt. schrij-

ver voor het volk (pseud. W. O. von Horn).
Ostende, Belg. haven en kpst. en ber. bpl. (prov. W.Vlaanderen) a. d. Noordzee; 20 D. I.
Ostia, oudt. de havenstad v. Rome, a. d. mond v. d. Tiber; tegw. vervallen en slechts 2 a 3 honderd inw.
Ostiaken, een nomadenvolk in Az. Rusland, tuss. de Jenissei en den Ural.
ostracismus (d. i. Schervengericht). Als in 't oude Athene eene volksvergadering te beslissen had over het al of niet tijdelijk verbannen v. een burger, die gevaarlijk scheen te zullen worden voor de rep., schreef elk, die voor de verbanning was, 's mans naam op eene scherf.
Ostrok, een kl. in Montenegro (met kruitmagazijn en bolwerk), 6 a 7 u. NO. v. Cattaro. werd 1788 verdedigd door dertig man tegen dertig duizend Turken. (veldslagen '07 en '31.
Ostrolenka, st. met 5 D. I. in Russ. Polen;
Ostuni, st. met 17 D. I. in Z. Italië.
Oswald, 1) O. de Heilige, Dt. epos uit de 12e eeuw. 2) O. v. Wolkenstein, 1367—1445, Dt. dichter.
Oswego, st. met 22 D. I. i. d. N.Amer. staat Nieuw-York, a. d. riv. O., die zich ontlast in 't Ontario meer.
Otahelte. Zie **Tahiti.**
Oterdum, d. in Gron., 3 u. v. Appingadam.
Oterleek, d. in N Holl., anderhalf u. v. Alkmaar.
Otfried, omstr. 868 Benedictijner monnik te Weissenburg i. d. Elzas, schrijver van eene Oudhoogdt. Evangeliën-harmonie met eindrijmen.
Othello, naar Shakespeare's treurspel O. een (jaloersche man.
Othman, derde kalif, schoonzoon v. Mahomed; regeerde sedert 644, en werd 656 vermoord.
Otho (Marc. Salvius), † 69, was slechts 3 maan-
otoskoop, oorspiegel. [den Rom. keizer.
Otranto, st. met 2 D. I. in Z.Italië, a. d. Straat v. O. (eene zeeëngte tuss. de Midd. Z. en de Adr. Zee).
Ottawa, hst. met 28 D. I. v. Engl. Canada, a. d. riv. O. (of Grand River), eene zij-riv. v. d. St.-Laurentius. (Elbe, bij Altona.
Ottensen, st. met 16 D. I. in Holstein, a. d.
Otterloo (of Aanstoot), d. in Geld., vierdhalf u. v. Wageningen.
Ottersum, d. in Lbg., bij Gennep.
Ottinger (Eduard Maria). '08—'72, Dt. humoristisch schrijver (ook romans en novellen).
Otto, inz. 1) O. I de Gr., Dt. keizer van 936—73, bekwam door huwelijk de kroon v. Italië, overwon 955 op 't Lechfeld de Hongaren. 2) O. I (een Beier. prins) was kon. v. Gri. van '35 tot '62, werd toen door rev. verdreven. † '67 te Bamberg. 3) O. v. Wittelsbach. Zie **Philips** 2.
Ottokar, 1) twee kon. v. Bohemen: *a*] O. I Przemysl, regeerde 1198—1233; *b*] O. II Przemysl, zoon v. Wenceslas I, regeerde 1253—78, stichtte 1255 (op een kruistocht tegen de Pruisen) de st. Koningsbergen, en werd 1273 door keizer Rudolf i. d. ban gedaan. 2) O. v. Stiermarken, omstr. 1300, Dt. dichter (eene rijmkroniek).
Ottoland, d. in Zeel., 2 u. v. Gorinchem.
Ottomane, Tu. rustbank of sofa; **-n,** onderdanen v. h. Osmaansche rijk.

Otway (Thomas), 1651—85, Engl. dram. dichter.
Ötzthal (het dal v. d. Ötz), een bekoorlijk Alpendal in Tirol.
Oudaan (Joachim), 1628—92, Nederl. geschk. en dichter (ook voor 't tooneel).
Ouddorp (of Oudorp), d. op 't Z. Holl. eil. Goeree-en-Overflakkee, 3 u. v. Sommelsdijk. 2) Zie **Oudorp.**
Oude, 1) de „O. v. d. Berg", Zie **Assassijnen.** 2) O.-ga (of Oldega), drie dorpen in Fri.: *a*] 2 u. v. Hindeloopen, *b*] derdhalf u. v. Sneek, *c*] derdhalf u. v. Beetsterzwaag. 3) O.-haske, d. in Fri., 1 u. v. Heerenveen. 4) O.-horne, derdhalf u. v. Heerenveen. 5) O.-lande, d. in Zeel., 2 u. v. Heinkenszand. 6) O.-mans (Anth. Corn.), 1798—'74, Nederl. tik. 7) O.-Mirdum, d. in Fri., ca. 3 u. v. de Lemmer. 8) O.-naarden, st. in België, a. d. Schelde; 5 D. I. (veldslag 1708). 9) O.-schans, d. in Gron., ca. 2 u. v. Winschoten. 10) O.-Schild, d. in N. Holl. (eil. Tessel). 11) O.-schoot, d. in Fri., 1 u. v. Heerenveen. 12) O.-Sluis, d. in N. Holl., anderhalf u. v. Schagen. 13 *a*) O. Stijl, zie **Julianasche kalender.** 13 *b*) O.-Tonge, d. in Z. Holl. (eil. Goeree-en-Overflakkee). 14) O.-water, st. in Z. Holl., a. d. Holl. IJsel, 2 u. v. Schoonhoven. 15) O.-wetering, d. in Z. Holl., 1u. v. Woubrugge.
Ouden, 1) O.-bosch, d. in N. Br., anderhalf u. v. Zevenbergen. 2) O.-dijk, d. in N. Holl., anderhalf u. v. Hoorn. 3) O.-hoorn, d. in Z. Holl., anderhalf u. v. Brielle. 4) O.-rijn. d. in Utr., 1 u. v. IJselstein.
Onderkerk, 1) O. a. d. Amstel, anderhalf u. v. Amst., gem. O.-Amstel. 2) O. a. d. IJsel, d. in Z. Holl., 2 u. v. Rotterdam.
Oud-Heusden, d. in N. Br., bij Heusden.
Oudhuizen, d. in Utr., anderhalf u. v. Loenen.
Oudinot (Charles Nic.), htg. v. Reggio, 1767—'47, Fr. msk. en pair. Zijn zoon (geb. 1791, † '63), genl. onder Nap. I en Nap. III, bestuurde '49 't beleg v. Rome.
Oudkarspel, d. in N. Holl., 2 u. v. Alkmaar.
Oud-Katholieken. Zie **Ronge.**
Oudkerk (of Oldkerk), d. in Fri., derdhalf u. v. Bergum.
Oudorp (of Ouddorp), 1) d. in N. Holl., bij Alkmaar. 2) Zie **Ouddorp.**
Oudry (Jean Bapt.), 1685—1735, Fr. schilder.
Oudshoorn, d. in Z. Holl., a. d. Rijn, vlak bij Alphen.
Oudwoude (of Oltwolde), d. in Fri., 2 u. v. Dokkum.
Ouessant, Fr. eil. bewesten 't sch.-eil. Bretagne.
Ouida. Zie **Ramée.**
Oukoop, dl. der gem. Hekendorp (in Z. Holl.), 2 u. v. Woerden.
Ouro-Preto ('t vroegere Villarica), st. in Braz.; 6 D. I.; goudmijnen.
Ourthe, zij-riv. v. d. Maas, in België.
Outhof (Gerardus), 1673—1733, Nederl. ltk. (gedichten en stichtelijke lectuur).
Outshoorn (Wm. v.), 1635—1710, was 1691—1705 gouverneur-genl. v. Nederl. O. I.
ouverture, (muz.) orkest-stuk als inleiding van een groot toonstuk.
Ouwater, 1) verkort voor Oudewater. 2) Al-

bert v. O., omstr. 1366— omstr. 1424, Nederl. schilder.
Ouwerkerk, 1) d. in Zeel., 1 u. v. Zierikzee. 2) Zie **Ouderkerk**, 3) Hendrik v. Nassau O., bastaard v. prins Maurits, was Nederl. genl. i. d. Sp. Successie-oorlog.
Ouwerschie. Zie **Overschie.**
Ouwsterhaule (of Oosterhaule), d. in Fri.,
ovaal, eirond. (3 u. v. de Lemmer.
Ovampo's, negervolk in 't W. v. Z. Afr.
ovatie, openbaar hulde-betoon van velen gezamenlijk. (Zie **Nazarener.**
Overbeck (Joh. Friedr.), 1789—'69, Dt. schilder.
Overbeek (Bonaventura v.), 1660—1706, Nederl. schilder en graveur.
Overschie (of Ouwerschie), d. in Z. Holl., a. d. Schie, een half u. v. Schiedam.
Overskon (Thomas), 1798—'73, Deen. ltk. en dichter. (anderhalf u. v. Axel.
Overslag, d. in Zeel. (gedeeltelijk in België),
Overtraien (Pieter Gerard v.), † '01, was sedert 1797 gouverneur-genl. v. Nederl. O. I.
Overtoom, et. een dam, over welken vaartuigen van het eene vaarwater in het andere gesleept werden, zoo b.v. de O. te Amst. (tegw. eene buitenwijk).
Overveen (of Tetrode), d. in N. Holl., gem. Bloemendaal.
Overweg (Adolf), '22—'52, Dt. reiziger sedert '49, † i. d. Sahara. (Heinkenszand.
Overzande (of Overzand), d. in Zeel., 1 u. v.
Ovidius (Publ. O. Naso), 43 v. Chr. —17 n. Chr., Rom. dichter (Metamorphosen, enz.), † in ballingschap.
Oviedo, hpl. der Sp. prov. Asturië; 15 D. I.
Owen, 1) Rich. O., geb. '04, ber. Engl. natuurkundige. 2) O. Meredith, Zie **Bulwer** no. 3.
Oxenstierna, 1) Axel, grf. v. O., 1583—1654, Zw. kanselier onder Gustaaf Adolf, na diens dood bestuurder v. d. Evangelischen Bond, voogd over kng. Christina. 2) Joh. Gabr. O., 1750—'18, Zw. stm. en dichter (o. a. Milton's „Verloren Paradijs" in Zw. verzen).
Oxford, Engl. st. a. d. Teems; 41 D. I.; bar. unvt. sedert 1201; is hpl. v. h. grfs. O.
oxyde, verbinding van eene zelfstandigheid met zuurstof.
Oyapok, riv. in Z. Am., tuss. Fr. Guyana en Braz., ontlast zich i. d. Atl. O.
Oyen, d. in N. Br., a. d. Maas, 1 u. v. Osch.
Ozanam (Ant. Fréd.), '13—'53, geestig Fr. schrijver.

P.

paalwoningen, in de hooge oudheid op palen gebouwde woningen aan meer- of riv.-oevers, 't eerst ontdekt '53 bij Zurich door Keller.
Paalzow (Henriette von), 1788—'47, Dt. rom.-schrijfster.
Paasch-eiland, een Austr. eil. i. d. Stil. Oceaan.
Paasloo, d. in Oijs., 2 u. v. Steenwijk.
pacha, (Tu.) 1) sthr. 2) vhr.
pacif-iek, vreedzaam; **-iceeren**, bevredigen, tevredenstellen; **-icatie** v. Gent, 1576, verdrag tuss. de N. en Z. Ned. tegen Spanje.

Paderborn, st. in 't Pruis. reg.-distr. Minden, a. d. Pader; 15 D. I.

Padua, Ital. st. a. d. Bacchiglione; 47 D. I; unvt.; hpl. der prov. P. (Parijs:

Páer (Fernand.), 1771—'39, Ital. opera-comp. te

Paestum, oudt. st. ter W. kust v. Lucanië (verwoest 10e en 11e eeuw).

Páez (José Antonio), 1790—'73, tuss. '30 en '63 viermaal pres. der rep. Venezuela.

pagaai, roeistok met breed blad a. h. ondereinde, dat a. h. achtereind eener boot in het water heen en weer wordt bewogen, en zoodoende de boot voortstuwt (dit heet pagaaien).

pagadet, 1) duif met roode oogen en een vleezigen knubbel boven op den bek, 2) hoer.

Paganini (Nicolo), bijgn. „koning der violisten", 1784—'40, wereldberoemd Ital. vioolvirtuoos.

page (spr. : paazj), edelknaap.

Pagenstecher (Alex.), '28—'79, ber. Dt. oogarts te Wiesbaden.

pagina, bladzijde; **-eeren,** de bladzijden van een doorloopend volgnommer voorzien.

pagoden, 1) vrijstaande tempels der Hindoe. 2) afgodsbeelden met knikkend hoofd.

paillas, hansworst.

pailletten, loovertjes.

Paine (Thom.), 1737—'09, Engl. vrijzinnig publicist („de rechten v. d. mensch", 1791).

pair, in Fra. van '14—'48 de titel v. ieder lid v. d. hoogen adel. De pairs waren krachtens hunne geboorte lid v. d. „Chambre des Pairs", gelijk de „peers" in Engld. nog tegw. door hun geboorte-recht lid zijn v. h. Hoogerhuis of Huis der Lords. In '48 is de Chambre des Pairs vervangen door een Senaat (de leden daarvan heeten senatoren).

Paisiello (Giov.), 1741—'16, vruchtbaar Ital. opera-comp.

Paisley, st. in Schl., a. d. Cart; 56 D. I.

Paixhans (Henrick Jos.), 1783—'54, Fr. genl., uitv. v. d. bomkanonnen P.

Palacky (Frans), 1798—'76, Boh. geschsch., enz.

paladijn, ridder (oorspronkelijk v. d. Tafelronde).

Palafox y Melzi (don José de), 1780—'47, Sp. genl., verdedigde '08—'09 Saragossa tegen de Franschen.

palankijn, draagstoel.

Palawan, O. I. eil. (gedeeltelijk Sp.), tuss. de Chin. Zee en de Zee v. Mindoro.

Palembang, hpl. met 30 D. I. (a. d. riv. v. P.) v. h. tot '21 onafhankelijke rijk P. ter O.kust v. Sumatra), tegw. eene res. v. Nederl. O. I.

Palencia, st. met 14 D. I. in Spanje.

Palenque, d. in Mexico, nabij de grenzen v. Yucatan (belangwekkende ruïnen).

paleo-graphie, kennis van schriftsoorten uit de hooge oudheid; **-logen,** laatste dynastie v. Byz. keizers (1261—1453); **-ntologie,** leer der schepselen uit het vroegste tijdperk der wereld en de daarvan versteende overblijfselen.

Palermo, Ital. st. ter N. kust v. Sicilië, a. d. Golf v. P.; 186 D. I.; unvt.; hpl. der prov. P.

Pales, (fab.) Rom. godin der kudden.

Palestina, het Heilige Land.

Palestrina (Giov. Perluigi da P.), 1514—94, ber. Ital. comp. v. kerkmus.

palet, verfplankje der kunstschilders.
Palgrave, 1) Francis P., 1788—'24, Engl. geschsch. 2) Zijne twee zonen: *a*] Francis Turner P., geb. '24, Engl. dichter, *b*] William Gifford P., geb. '26, reiziger in Arabië, Turkije en Egypte. (Boeddhisten in Z. Azië.
Pali, de a. h. Skr. verwante heilige taal der
Palikao (Ch. Guill. Marie Apoll. Cousin de Montauban, grf. v.), 1796—'78, Fr. genl., '60 opperbevelhebber der Fr. troepen in China, door wie hij 't keizerlijk zomerpaleis bij Peking liet plunderen, werd '70 Fr. minister v. oorlog, doch spoedig uit dat ambt verwijderd.
palikaren, oudt. in Turkije Gri. soldaten; tegw. in Gri. ongeregelde troepen.
palimpsest, perkament, waarop het uitgewischte schrift door schk. bewerking weder te voorschijn gebracht is.
palindroom, kreeftvers (Lat. : versus cancrinus), een versregel, die ook een verstaanbaren volzin oplevert van achteren naar voren gelezen.
palinodie, 1) herhaling v. h. refrein. 2) herroeping v. eene betichting. (overboord.
Pallinurus, de stuurman v. Eneas, viel slapend
palissa-de, schanspaal; **-deeren**, met schanspalen ontoegankelijk maken.
Palissot de Montenoy (Charles), 1730—'14, Fr. dichter. Ceylon.
Palkstraat, zeeëngte tuss. Voor-Indië en
palla, oudt. mantel der Rom. vrouwen.
Palladio (Andrea), 1508—80, Ital. bwk.
Palladium, heil. beeld van Pallas te Troje; beschermend heiligdom.
Pallandt, oud-adellijk Nederl. geslacht; inz. Floris v. P., grf. v. Culemborg, † 1598. In zijn paleis te Brussel ontving hij de verbondene edelen, waarom dat paleis, op last v. Alva, vernield werd.
Pallas, (fab.) de Gri. godin Athene (Rom. Minerva), die gewapend te voorschijn kwam uit het hoofd v. Zeus (Jupiter).
Palleske (Emil.), '23—'80, Dt. tooneeldichter; dram. voordracht v. Shakespeare's meesterstukken. (middel.
palliatief, slechts tijdelijk helpend geneespallium, 1) Gri. mantel. 2) schouderkleed der R K. abiss.
Palm, 1) Joh. Phil. P., 1766—'06, Dt. boekhandelaar te Braunau, werd wegens 't verspreiden v. een patriotisch geschrift op bevel v. Napoleon I gefusilleerd. 2) Joh. Henr. van der P., 1763—'40, ber. Nederl. kanselredenaar en prozaschrijver („Bijbel v. v. d. P."); theo. prof. te Leiden.
Palma, 1) Giacomo P. (P. Vecchio, d. i. de Oude), 1480—1528, vn. Venet. schilder. 2) Zijn neef Jacopo P. (P. il Giovane, d. i. de Jonge), 1544—1628, Venet. schilder. 3) 't westelijkste der Canarische eilanden (Palmsekt). 4) Zie **Mallorca**.
Palmarum, Palmzondag vóór Paschen.
Palmblad (Wh. Fred.), 1788—'52, Zw. geo. en oudheidkundige, prof. te Upsal; ook rom.-schr. (o. a. zijn ber. hist. roman „Aurora Königsmark och hennes slägt").
Palmerston (Henry John Temple, viscount), 1784—'65, ber. Engl. stm., eerst tory, toen

whig, minister v. buitenlandsche zaken, minister-pres. „Lord Firebrand".
Palmyra, ruïnenstad der Syrische woestijn („Palmenstad", Tadmor). 744 verwoest door de Saracenen. Zie ook Zenobia.
Palomino y Velasco (don Acisllo Ant.), 1653—1725, Sp. schilder.
Palos, 1) st. in Spanje, a. d. Atl. O.: 1492 zeilde Columbus alar uit. 2) Kaap P. ter O. kust v. Spanje.
Palts. Zie **Pfalz.** (en rom.-schr.
Paludan Müller (Frd.), '09—'76, Deen. dichter
Pamir, woeste hoogvlakte in Centraal-Azië.
pampas, groote hoomlooze laagvlakten in Z. Am.
Pampeluna. Zie **Pamplona.** (Amphipolis.
Pamphilus, omstr. 375 v. Chr., Gri. schilder uit
pamphlet, 1) schotschrift. 2) vlugschrift.
Pamphylië, oudt. landsch. in Klein.-Azië.
Pamplona (of Pampeluna), verst. Sp. st. met 26 D. I. in Navarra, is hpl. v. d. prov. P.
Pampus, een ondiep **vaarwater** tuss. het IJ en de Zuiderzee.
Pan, 1) (fab.) god der herders, wordt afgebeeld met bokspooten; bij wordt gen. uitv. v. d. herdersfluit (Pansfluit). 2) in Sam. Zie 12, 13, 24 en 37 regels verder. (kwalen.
panacee, geneesmiddel voor alle ziekten en
Panama (landengte v.), tuss. Middel- en Zuid-Am. (Zie **Darië** en **Lesseps**), is een afzonderlijke staat met de hst. P., zijnde eene vrijhaven met 18 D. I.
Panay, een der Philippijnsche eilanden.
Pancratius, christelijk martelaar, 293 onder Diocletiaan onthoofd.
pancreas, (ontl.) alvleeschklier.
Pandekten, hoofdbestanddeel v. d. Corpus juris (burgerlijk wetboek).
Pandemonium, tempel voor alle goden.
pandemisch, (gnk.) overal verbreid.
pandoer, zeker kaartspel; **-ren**, Zie **Pan-**
Pandora. Zie **Epimetheus.** [duren.
Panduren, Or. voetsoldaten; ze vochten onder Trenck, voor Maria Theresia.
panegyrist, lofredenaar.
panem et circenses, (Lat.) brood en vermaaklijkheden (al wat 't Rom. plebs noodig had om rustig te blijven).
Pangam. Zie **Gon.**
pangeran, adellijke titel in O. I.
Panhellenismus (Panslavismus. Pangermanismus, enz.). het streven naar vereeniging van alle Hellecnsche (Slawische. Germaansche, enz.) stammen tot een geheel.
paniek (Panische schrik), plotselinge algemeene ontsteltenis.
Panizzi (Ant.), 1797—'79, Ital. ltk., bibl. v. h. Bri. Museüm te Londen.
Pannerden, d. in Geld., 1 u. v. Zevenaar, waar de Rijn zich in 2 armen splitst.
Panningen (of De Kapel), d. in Lbg., 3 u. v. Horst.
Pannonië, oudt. een landsch. a. d. Donau.
Pan-optikon, verzameling v. allerlei beziens-waardigheden; **-orama**, geschilderde voorstelling in de rondte; **-theïsmus**, de leer dat God niets anders is, dan alles wat bestaat (**-theïst**, aanhanger van die leer); **-theon**, heil. verzamelplaats van alle of)

althans vele) goden, of van standbeelden van al de verdienstelijkste mannen uit de gesch. eener natie; **-tomime**, gebaren-spel.

pantograaf, teeken-aap.

pantser, harnas; -schepen (-torens), schepen (torens) die met ijzeren platen omkleed zijn, waardoor ze tegen 't vijandelijk geschut als met een pantser gewapend zijn.

Paoli (Pasquale), 1726—'07, Corsicaansch patriot, streed 1755—69 tegen Genua, 1789—96 tegen Fra, vluchtte toen naar Londen, waar hij stierf.

Paolo Veronese, dus gen. naar zijne geb.-pl. Verona, heette eigenlijk Paolo Cagliari, 1528—88, ber. schilder der Venet. school.

Papekop-en-Diemersbroek, d. in Z.Holl. anderhalf u. v. Woerden.

Papendrecht, d. in Z.Holl., a. d. Merwede, t. o. Dordrecht. (Sittard.

Papenhoven, d. in Lbg., anderhalf u. v.

Paphlagonië, oudt. landsch. in Kle.Azië.

Paphos, naam v. twee steden oudt. op 't eil. Cyprus.

papier-mâché, (Fr.) dikke pap van papierdeeg met gips, krijt, enz., waarvan men allerlei figuren maakt, die men dan laat drogen, waarna ze hard zijn als steen.

papyrus, tropische plant, welker bladeren door de Ouden gebruikt werden om er op te schrijven. (35 D. I

Para (of Belem), st. in Braz., a. d. Rio P.

parabel, gelijkenis.

parabool, 1) werplinie. 2) Zie **parabel**.

Paracelsus (P. A. Theophrastus), bijgn. Bombastus, 1493—1541. rondreizend Zwits. geneesheer, vn. schk. en theosoof; ber. door gelukkige geneeskuren, verrijking v. d. geneesmiddelenleer en kennis v. schk. stoffen

parachute, valscherm.

paradigma, (tlk.) verbuigings-voorbeeld.

paradox, schijnbare tegenstrijdigheid.

Paradijs, (bijb.) woonplaats v. Adam en Eva vóór den val; (fig.) woonplaats van allen, die de eeuwige gelukzaligheid zijn ingegaan.

paraffine, eene door Reichenbach in teer ontdekte stof voor kaarsen, enz.

paragraaf, onderdeel v. een hoofdstuk.

Paraguay, riv., vormt, met de riv. Parana vereenigd, den Rio de la Plata; daarnaar is gen. de Z. Amer. rep. P. (hst. Asuncion).

Paralipomena, (bijb.) de Boeken der Kronieken.

parallel, evenwijdig.

paralogismus, valsche sluitrede.

paralysis, verlamming. (kolonie Suriname.

Paramaribo, hst. met 24 D. I. der Nederl.

Parana, riv. Zie **Paraguay**.

paraphrase, omschrijving.

parasieten, 1) tafelschuimers, klaploopers. 2) woekerdieren (of woekerplanten), die op of in andere dieren (of planten) leven.

parate executie, dadelijke ten uitvoer legging van een vonnis.

Parcen. Zie **Schikgodinnen**.

Parchim, st. in Mecklenburg-Schwerin, a. d. Elbe; 9 D. I.; geb.-pl. v. Moltke.

Parcival. Zie **Parsival**.

Pardoe (Julia), '12—'62, Engl. schrijfster v. novellen en reisverhalen (pseud. the Nun).

Pardubitz, Boh. st. a. d. Elbe; **10 D. I.**
parenthese, ingelaschte tusschenzin; **-m**, de twee haakjes, waartusschen zulk **een ingelaschte** zin.
par force, (Fr.) met geweld, met **alle geweld**, met inspanning v. alle krachten (zoo, b. **v.**: p. f. jacht, p. f. rit, enz.).
parfum, geur; **-eeren**, welriekend **maken**; **-eur**, verkooper v. reukgoed.
par-i, (klemtoon op de **i**), weddenschap; (klemtoon op de **a**), gelijkstaand bedrag (**zie al pari**); **-iëeren**, wedden.
paria, in de Indische maatschappelijke indeeling in casten, tot den laagsten stand behoorend individu; (fig.) verschoveling, verschoppeling, verstootoeling. (dichter.
Parini (Gius.), 1729—99, Ital. lier- en hekel-
Paris, zoon v. Priamus, scheidsrechter in den schoonheidswedstrijd tuss. Here, Athene en Aphrodite; hij schaakte de schoone Helena, hetgeen de oorzaak werd v. d. Troj. oorlog.
pariteit, rechtsgelijkheid voor leden v. een ander kerkgenootschap. (reiziger.
Park (Mungo), 1771—'05, ber. Engl. Afrika-
parlement, volksvertegenwoordiging; **-air**, overeenkomstig **de** gebruiken in het parlement, **(als z. n., in** den oorlog) iem. die naar **den vijand** wordt gezonden om te **-eeren** (d. i. **te** onderhandelen).
Parma, Ital. prov. (vroeger htgd.); de hpl. P. heeft **44 D. I.**, unvt. en kathedraal. Parmezaan-kaas. (1504—40, Ital. schilder.
Parmeggiano (eigenlijk Francesco Mazzola),
Parmenides. Zie **Elea.**
Parnassus (Parnas), Gri. berg, a. d. Muzen geheiligd, heet tegw. Liakoera.
Parnell (Charles Stewart). geb. '46, vn. Iersch agitator, lid v. h. Bri. Lagerhuis, hoofd der homerulers (P.-isten), mede-oprichter v. d. Iersche landliga; aanklager in 't beruchte rechtsgeding ('88) tegen den „Times" wegens laster.
Parny (E. D. Desforges, vicomte de), 1753—'14, Fr. dichter, bijgn. „de Fransche Tibullus".
paroch-ie, kerspel; **-ianen**, lidmaten eener p.
parod-ie, lachwekkende vervorming **van den** ernstigen inhoud v. een bekend dichtstuk, met behoud v. dezelfde rijmwoorden; **(fig.)** lachwekkende nabootsing.
paroxysmus, heftigheid. (ward.
Parrega (of Parraga), d. in Fri., **1** u. v. Bols-
parricide, 1) vadermoordenaar, 2) vadermoord.
Parry (Wm. Edw.), 1790—'55, Engl. noordpoolvaarder (deed '20—'27 vijf tochten). De Parryeilanden, eene **groep ten** N. v. h. vasteland v. N. Am. (biddere, Gebern.
Parsen, aanhangers **v.** Zoroaster, vuur-aan-
Parsival, held in de Bretonsche Graal-legende. Zie **Eschenbach.** **(Arsakiden.**
Parthen, bewoners **v. Parthië** in Perzië. Zie
Parthenon, tempel der „maagdelijke" Athene op de akropolis **te Athene**, gebouwd onder Perikles, werd **1687** door eene Venet. bom vernield.
Parthenope, oude naam **v.** Napels; vandaar de benaming der in **1799** gestichte „Parthenopeïsche republiek".
partisaan, (oudt.) eene korte piek.

partisan, partijganger.
partituur, gemakkelijk door den orkestmeester te overzien zijnde toonzetting voor al de stemmen v. een toonstuk.
partner, 1) (spl.) maat; 2) (kph.) compagnon.
parvenu, opkomeling.
Parijs, hst. v. Fra., a. d. Seine, 76 D. huizen, ruim 2¼ mn. inw., 36 km. lange vest.-muur met 34 gedetacheerde forten; ber. sterrenwacht (ie meridiaan). (v. Madura.
Pasaroean, hpl. der res. P. op Java, a.d. Straat
Pascal (Blaise). 1623—62, vn. Fr. wsk., natuurkundige en schrijver („Brieven tegen de Jezuïeten").
Paschalis, drie Pausen: P. I (817—824); P. II (1099—1118); P. III (1164—68).
pasigraphie, cijferschrift.
Pasiphaë, (Gri. fab.) dtr. v. Helios en gmln. v. Minos; door een stier bezwangerd, baarde zij den Minotaurus.
Paskewitsj (Iwan Fedorowitsj), prins v. Warschau, 1782—1856, zegevierend Russ. vhr., tegen Turken en Perzen '26—'29, Polen '30—'31, Hongaren '49.
paskwil, 1) schotschrift. 2) bespottelijk iets
passaatwinden, bestendig waaiende Oostenwinden tusa. de Keerkringen. (Egypte).
Passah, Joodsch Paaschfeest (uittocht uit
Passaro (kaap), zuidpunt van Sicilië.
Passau, vorst. st. in Neder-Beieren aan Donau en Inn; 16 D. I.; Vrede v. P. 1552.
Passavant (Joh. David), 1787—1861, Dt. hist.-schilder en schrijver over kunst.
Passeyer, dal in het Tiroler hooggebergte.
passie, 1) hartstocht. 2) lijden (v. Christus); p.-spelen, zie **Ammer**; **-f**, lijdend.
Passow (Frans), 1786—1833, Dt. schrijver v. een Gri. Lexikon. (zuike stiften.
pastel, droge verfstift; **-schilder**, schilder met
Pasteur (Louis), geb. '22, ber. Fr. schk., prof. te Parijs (inenting tegen 't miltvuur, tegen de hondsdolheid, enz.).
pastinak, witte wortel.
pastorale, herderdicht, herderzang.
patacon, Braz. stuk zilvergeld, ongeveer 90 Nederl. centen.
Patagonië, Z. dl. v. Z. Am., bewoond door Indianen, '81 deels bij Chili, deels bij de Argentijnsche rep. ingelijfd.
patacon, Sp. stuk zilvergeld, ongeveer een Holl. rijksdaalder.
patent, 1) vergunning om een beroep uit te oefenen (p.-belasting). 2) Zie **Octrooi** (p.-olie).
Pater, d. i. „vader", de algemeene naam van de R. K. priesters, die tot eene orde behooren (b. v. paters Jezuïeten, paters Redemptoristen, enz.). Zie het mrv. **patres**; **-noster**, 1) Vader-ons (zie **Rozenkrans**). 2) handboei; **-nosterwerk**, werktuig om water naar boven te brengen ter besproeiing of ter verwijdering.
paterstuk (Fr. entrecôte), fijn stuk rundvleesch.
path-etisch, gevoelvol; **-ologie**, ziektenleer; **-os**, gezwollenheid (van 't atijl), verheffing (van stem). (dige behandeling is.
patiënt, iem. die onder genees- of heelkun-
patiëntie, geduld; (ook) naam v. zeker spel.
Patkul (Joh. Reinh. v.), 1660—1707, lid der Livlandsche ridderschap, welker rechten hij tegen

Zweden verdedigde, deswege tot rebel verklaard; werkte 1698—1705 in Saks. en Russ. dienst tegen Zweden; werd 1706 aan Karel XII uitgeleverd en ter dood gebracht.

Patmos, Tu. eil. met 5 D. bew.; volgens de overlevering werd Johannes de Evangelist hierheen verbannen.

Patna, st. a. d. Ganges in Brl. O. I.; 160 D. I.

patois, (spr.: pa-twa), verbasterde taal, zooals de gemeene man spreekt. (v. P.

Patras, st. met 35 D. I. in Grl., a. d. Golf

patres (mrv. v. pater), vaderen; **ad -,** bij de vaderen verzameld, d. i. dood.

patri-arch, 1) aartsvader der Joden; 2) in de Katholieke kerk de 5 hoogste bisschoppen (zie **Paus**); **-clër,** in 't oude Rome aanzienlijk burger (tegenstelling v. **plebejer**), burger v. aanzienlijke afkomst; **-monium,** vaderlijk erfgoed (monium Petri, erfgoed door den apostel Petrus nagelaten aan den Paus. Zie **Kerkelijke Staat.** (Hektor gedood.

Patroklus, vriend van Achilles, werd door

Patti (Adeline), geb. '43 te Madrid, ber. dram. zangeres, van '66—'77 de wettige vrouw van markies de Caux.

Pattiala, vazalstaat in Brl. Indië; **de vorst** bezit een rijken schat van diamanten.

Pau, hpl. v. h. Fr. dep. Neder-Pyreneën; 26 D. l.; geb.-pl: v. Hendrik IV.

pauk = ketteltrom.

Paul, 1) Fr. naam voor Paulus. 2) P. I Petrowitsj, keizer van Rusland. van 1796 tot '01, bondgenoot v. Nap. tegen Engld., werd door saamgezworenen vermoord. 3) P. Fred. Wilh., hertog v. Wurtemberg, geb. 1797, † '60, natuurkundige en reiziger.

Paula. 1) Francisc. v. P., 1416—1507, heil. verklaard 1519, stichtte de R. K. orde der Minderbroeders. 2) Vincent. v. P., 1576—1660, heil. verklaard 1737, was R. K. huiskapelaan van Fra.'s kng. Margareta, en stichtte een seminarie tot opleiding van missionarissen.

Paulding (James Kirke), 1778—'60, N.Amer. dichter en rom.-schr.

Pauli (Georg Reinh.), '23—'82, Dt. geschsch., prof. te Marburg, daarna te Göttingen.

Pauline (Christiane Wilhelmine), 1769—'24, prinses v. Lippe, regeerde ten tijde v. Nap. I, werd lid v. d. Rijnbond, schafte het lijfeigenschap af, en was dichteres.

Paulus, 1) (vóór zijne bekeering gen. Saulus en een vervolger v. d. Christenen), apostel der Heidenen, geb. te Tarsus in Cilicië, ging in 62 naar Rome, werd daar in 64 onthoofd. 2) vijf Pausen, inz. P. III (zie **Farnese**) was 1534—49 Paus, voerde 1542 de Inquisitie in; P. IV (Paus 1555—59) voerde den Index van verbodene boeken in; zie **Caraffa;** P. V (Paus 1605—21), zie **Borghese.** 3) P. Diaconus (730—797), schreef eene Gesch. der Longobarden.

pauper, arme; **-ismus,** algemeene armoede.

Paus (Fr. pape, Dt. Papst, Lat. papa, d. i. Vader), oorspronkelijk de eernaam v. iederen biss.; sedert 1075 uitsluitend v. d. biss. van Rome als eerste der 5 patriarchen, hoofd der R. K. kerk.

Pausanias, 1) Spart. vhr., verried Griekenland aan de 479 v. Chr. door hem overwonnene

Perzen, werd deswege in den aan de godin Athene gewijden tempel te Parijs opgesteld, die toen werd dichtgemetseld, zoodat hij er 467 v. Chr. den hongerdood stierf. 2) Gri. geschsch. en geo. uit de 2e eeuw („Periegesis").

Pauwels, 1) Jan Ant. Frans P., 1747—'23, Nederl. dichter en prozaïst. 2) Ferdinand P., geb. '30, Vlm. hist.-schilder, sedert '76 prof. a. d. kunst-academie te Dresden.

Pavana, een oude Sp. dans.

Pavia, Ital. st. a. d. Ticino; 30 D. I.; hpl. der prov. P. Veldslag 1525.

Pax, (Lat.) vrede; - intrantibus, vreds zij den binnentredenden; - tibi (mrv.: - vobiscum), vrede zij met u (mrv. met ulieden).

Paxo, een der Ionische eilanden.

Paxton (Sir Joseph), '03—'65, Engl. bwk., bouwmeester v. h. kristallen paleis.

Payer (Jul., ridder v.), geb. '42, Or. luitenant, noordpoolvaarder (ontdekte „Frans-Jozef-Land") en hist.-schilder.

Payne (John Howard), 1792—'52, N.Amer. dichter (o. a. van „Home, Sweet home"), was een tijdlang consul te Tunis.

Pazzi, adellijk Ital. geslacht in Florence, smeedde een aanslag op 't leven der Medici (1478), en werd deswege nagenoeg geheel uitgeroeid.

Peaam. Zie **Plaam.**

Peabody (George), 1795—'69, N.Amer. philanthroop, vestigde zich '37 als bankier te Londen; grootsche stichtingen ten algemeenen nutte zoowel in Am. als in Engld.

peccavi = ik heb gezondigd.

Pecht (Aug. Friedr.), geb. '14, Dt. hist.-schilder en schrijver over kunst.

pedaal, (mus.) voetklavier.

pedel, zooveel als dienstknecht bij eene openbare instelling. (wkt.).

pedometer (of hodometer), schredenteller (een

Pedro, 1) P. I de Alcantara, zoon v. kon. Jan VI v. Portugal, werd '22 tot keizer v. Brazilië gekozen, deed afstand v. d. Port. troon ten behoeve van zijne dtr. Maria da Gloria, voor wie hij den usurpator dom Miguel verdreef; legde '31 de keizerskroon v. Brazilië neder, en stierf '34 als regent v. Portugal. 2) P. II de Alcantara, geb. '25, zoon en opvolger van den vorige, regeerde v. '31—'40 onder voogdij, sedert zelfstandig, en moest afstand van den troon doen '89, toen de rep. uitgeroepen werd.

Peel (de), moerasstreek in N.Br. en Lbg., grootendeels drooggemaakt.

Peel (Sir Robert), 1788—'50, ber. Engl. stm., bracht de emancipatie v. d. R. Katholieken tot stand, zoo ook het vrijhandelsstelsel.

Peele (George), † omstr. 1598, Engl. dram. dichter, voorlooper v. Shakespeare.

Peene, 1) riv. in Mecklenburg en Pommeren. 2) Hipp. J. v. P., '11—'64, Vlm. tooneeldichter.

Peerlkamp (P. Hofman), 1786—'65, Nederl. ltk., '22—'49, prof. te Leiden.

Pegasus, (fab.) 't gevleugelde paard der Muzen.

Pegnitz-orde, een naar taalzuivering strevend dichtlievend genootschap te Neurenberg (1644).

Pegoe, hpl. v. h. landsch. P. in Achter-Indië, '53 door de Engelschen aan Birma ontweldigd.

peignoir, los overkleed der dames, als ze gekapt worden.
Pei-ho, riv. in China, loopt langs Peking, en mondt i. d. Golf v. Petsjili.
Peins, d. in Fri., ca. 3 u. v. Harlingen.
Peipus, een Meer in Rusland, uitwatering in de Golf v. Finland.
Peitho, (Gri. fab.) godin der overreding.
Peize, d. in Drente, ca. 4 u. v. Assen.
Pekalongan, hpl. der res. P. op Java, W. v. Semarang. (kudden.
pekari, het Z.Amer. „navelzwijn", leeft in
Pekela, in de prov. Gron., eene riv., waaraan de 2 dorpen Nieuwe P. en Oude P. (1 a 2 u. v. Winschoten).
Peking, d. 1. „Noordelijke hoofdstad", hst. v. China, a. d. Pei-ho; ruim 800 D. I.
Pel (Joh. Ludov. Jac. Hub.), '23—'76, Nederl. genl., gesneuveld in Atjeh.
Pelagianen, kettersche sekte in Engld. in de 5e eeuw, verwierp het leerstuk der erfzonde.
Pelagius, 1) een Engl. monnik, † 420, het hoofd van de sekte der naar hem gen. Pelagianen. 2) twee Pausen: P. I (555—560), P. II (578—590).
Pelasgen, de oorspr. bew. v. Gri.
pêle-mêle, door elkander. (Peliden.
Peleus, vader van Achilles en stamvader der
Pelew-eilanden, 26 eil. tuss. de Philippijnsche en de Carolina-eilanden.
pelgrim, bedevaartganger.
Pelias, zoon v. Poseidon, zond zijn neef Jason naar Kolchis om het Gulden Vlies te halen. Op aanraden van Medea sneden zijne eigene dochters hem aan stukken en kookten die, denkende dat ze hem soodoende weder jong zouden maken.
Pélissier (Aimable Jean Jacques), 1794—'64, Fr. genl., streed '46 zegevierend tegen de Arabieren (waarvan hij er het jaar te voren duizend had laten stikken door rook), was '55 opperbevelhebber in de Krim, bestormde den Malakof-toren ('t bastion v. Sebastopol), daarvoor msk. en htg. v. Malakof, werd '59 gouverneur v. Algerië.
Pellegrini (Pellegrino), gen. Tibaldo, 1527—92, Ital. schilder en bwk., maakte het ontwerp van het Escuriaal.
Pellico (Silvio), 1789—'54, Ital. schrijver, was '20—'30 Oe gevangene („Le mie prigioni").
Pelopidas, Thebaansch vhr., bevrijdde 379 v. Chr. Thebe v Sparta, en sneuvelde 364 v. Chr. bij Kynokephalae(Cyn...). Vgl. **Epaminondas**.
Peloponnesus, Z. sch.-eil. v. Gri. (Morea), aldus genoemd naar Pelops (zie dien naam); -sische oorlogen tuss. Athene en Sparta 431—404 v. Chr.
Pelops, (Gri. fab.) door zijn vader Tantalus gedood, en door de goden weder levend gemaakt, werd hij de grootvader v. Agamemnon en van Menelaus. Zie **Peloponnesus**.
peloton, (mil.) gedeelte eener compagnie.
Pelouze (Theoph. Jules), '07—'67, ber. Fr. schk.
Pelusium, oudt. st. in Neder-Egypte, a. d. Nijl, veldslag 525 v. Chr.
Pembroke, hpl. met 14 D. I. v. h. grfs. P. in 't Engl. prinsdom Wallis.
Penaten, (fab. en fig.) huisgoden.
pence, het mrv. van penny.

Pendsjab, „Vijfrivierenland", NW. deel van Voor-Indië. Zie **Delhi, Lahore.**
Penelope, de trouwe gade van Ulysses.
Peneus, riv. in Thessalië; heet tegw. Salamoria.
Penn (William), 1644—1718, uit Engld. uitgeweken Kwaker, stichtte Pennsylvanië (tegw. een N.Amer. Uniestaat, hpl. Harrisburg; vgl. **Philadelphia** numero 1.)
Pennijnsche, 1) P. Alpen, dat dl. der Alpen, dat zich uitstrekt tuss. den Mont-Blanc en de bron der riv. Tessino. 2) P. bergketen, in Schl., hoogste piek Crop Fell. (**pence.**
penny, Engl. penning = een Holl. stuiver. Zie
Penza, st. in Rusland, a. d. riv. P.; 35 D. I.
Pensacola, st. i. d. N.Amer. uniestaat Florida met 4 D. I. en voortreffelijke haven.
pensionaris, in de rep. der Vereenigde Ned. een bezoldigd ambtenaar, raadsman van het stedelijk bestuur.
pentarchie, vijfhoofdige regeering; in Eur. ('15—'60) het overwicht v. d. vijf gr. mogendheden.
Pentateuch, de 5 Boeken Mosis (O. T.).
peper, de bekende specerij; **-baai,** ter W. kust v. Java; **-ga,** d. in Fri., derdehalf u. v. Oldeberkoop; **-kust** (of: kust v. Malabar), 't ten W. v. d. Tandkust gelegen deel van Opper-Guinea.
pépinière, kweekschool.
pepsine, bestanddeel van het maagsap, waardoor het zijne spijsverterende kracht heeft.
Pepijn, 1) P. v. Landen, † 629, was majordomus a. h. Frankische hof. 2) Zijn klzn. P. v. Herstal, † 714, insgelijks majordomus, maakte die waardigheid erfelijk. 3) Diens klzn. P. de Korte, † 768, werd 751 zelf kon. en grondvester v. d. Carolingische dynastie. In 755 schonk hij de op de Longobarden veroverde steden a. d. Paus (het begin der wereldlijke macht v. d. Paus). Bij zijn dood werd Pepijn de Korte opgevolgd door zijn zoon Karel d. Gr.
Pera, eene voorstad van Constantinopel.
Père, (Fr.) Vader (**Lat.** pater); P. **Lachaise.** Zie **Lachaise.**
pereat, (Lat.) dat hij verga!
Perekop, st. met 4 a 5 D. I. op de Russ. landengte v. P., a. d. Zwa. Z. Zie **Krim.**
Pergamum, oudt. st. in Kle. Azië; **sedert '78** belangrijke opgravingen v. Humann.
Pergolese (Giov. Batt.), 1710—36, ber. Ital. comp. v. kerkmuziek („Stabat Mater", enz.).
Periander, 629—585 v. Chr., tiran v. Corinthe, was een der 7 wijzen van Gri.
Périer (Casimir), twee Fr. staatslieden, vader en zoon: 1) 1777—'32 (vader v. h. „juste milieu"). 2) '11—'76.
perigeëum, in de loopbaan der maan het punt, waar zij het dichtst bij de aarde is.
Périgord, et. een landsch. in Z. Fra.
Périgueux, st. met 22 D. I. in Fra., a. d. Isle.
perihelium. Zie **aphelium.**
Perikles, ber. Ath. stm., 493—426 v. Chr., bevorderde kunst en wetenschap.
Perim, verst. Engl. eil. i. d. Straat Bab-el-Mandeb.
period-e, 1) tijdsbestek. 2) (str.) omloops-tijd. 3) geregelde terugkeer; **-iek,** geregeld terugkeerende. 4) (tlk.) volzinnen-verband.

peripatet-ici, wandelende philosofen (zie **Aristoteles**); **-isch,** Aristoteliaansch.
peripherie, omtrek (v. een cirkel, enz.).
peristyle, 1) zuilenrij. 2) voorhof.
Perm, st. in 't O. v. Eur. Rusland, a. d. **Kama**; 23 D. I.; hpl. v. h. gouvt. P.
Pernambuco. Zie **Fernambuco.**
Pernau, st. in Rusland, a. d. Oostzee; 13 D. I.
Pernis, d. in Z.Holl., 3 u. v. Ridderkerk.
Peronne, st. in Frankr., a. d. Somme; 5 D. I.; Karel de Stoute hield hier in 1467 zijn leenheer (kon. Lod. XI v. Fra.) gevangen.
perpendiculair, loodrecht.
perpetuum mobile, tevergeefs gezocht werktuig, dat, éénsmaals in beweging, uit zich zelf eindeloos in beweging blijft; (ir.) kakelende tong, (inz.) vrouwentong.
Perpignan, versterkte hpl. v. h. Fr. dep. Oost-Pyreneën; 32 D. I.
Perrault (Charles), 1628—1703, Fr. dichter.
Perrin (dame). Zie **Labe.**
persenning. Zie **presenning.**
Persephone, (Gri. fab.). Zie **Proserpina.**
Persepolis, oudt. hst. v. Perzië, a. d. Araxes.
Perseus, 1) (fab.) zoon v. Zeus en Danaë (zie **Medusa, Andromeda**). 2) laatste kon. v. Macedonië 179—168 v. Chr. verloor zijne kroon a. d. Romeinen bij Pydna. (landsch.
Persis (het tegw. Farsistan), oudt. een Perz.
Persius Flaccus (Aulus), 34—62 na Chr., Rom. hekeldichter.
personifi-catie, verpersoonlijking; **-seren,** verpersoonlijken (d. i. een onbezield ding voorstellen als een persoon).
perspectief, 1) vergezicht. 2) vooruitzicht; „vogel-p.", overzicht uit de **hoogte.**
Perth, hpl. met 30 D. I. (a. d. **Tay**) v. h. grfs. P. in Midden Schl.
Perthes (Friedr. Christoph.), 1772—'43, Dt. boekhandelaar, een der leiders v. d. beweging om Hamburg en N. Dtl. v. d. Fr. overheersching te bevrijden. (de Pretorianen.
Pertinax, Rom. keizer 192—193, gedood door
Pertz (Georg Heinr.), 1795—'76, Dt. geschsch. („Monumenta Germaniae historica").
Peru, Z.Amer. rep. a. d. Stille Zuidzee (zie **Pizarro**), ca. 3 mn. inw.; hst. Lima.
Perugia, Ital. st. in Umbrië; 17 D. I.; **univ.**; hpl. der prov. P.
Perugino, 1446—1524, ber. Ital. **schilder** te Perugia, leerm. v. Rafael.
Peruzzi (Balthazar), 1481—1537, Ital. schilder en bwk.
Perzi-ë (of Iran), keizerrijk in Azië, 1648 D. vierk. km. met 7700 D. I. (Perzen); hst. Teheran; de -sche Golf is een dl. der Ind. Zee, tuss. Perzië en Arabië.
Pesaro, st. met 21 D. I. in Italië, a. d. Adr. Zee.
Pescara, riv. i. d. Abruzzen, mondt i. d. Adr. Zee.
Peschel (Oskar Ferd.), '26—'75, ber. Dt. adk., prof. der land- en volkenkunde te **Leipzig,** redacteur v. „das Ausland".
Peschiera, kle. maar sterke vest. in Italië a. d. Mincio. (Bijbel.
Peschito, Syrische vertaling (2e eeuw) v. d.
peseta, Sp. munt-eenheid (in goud = 48, in zilver = 45 Nederl. centen). (d. Kabul.
Peshawer, vest. met 60 D. I. in Brit. Indië, a.

pessimis-me, -t. Zie **optimisme.**
pest, 1) levens-wegmaaiende ziekte. 2) Zie **Buda.**
Pestalozzi (Joh. Heinr.), 1746—'27, ber. Zwits. pedagoog en pedagogisch schrijver.
Peter, keizers v. Rusland: 1) P. I d. Gr., 1672—1725, keizer 1682, alleenheerscher 1689, verhief het door hem hervormde Rusland tot eene groote mogendheid en zee-mogendheid, overwon Karel XII v. Zweden enz. 2) Zijne kleinzonen *a*] P. II, geb. 1715, keizer 1727—30; *b*] P. III, geb. 1728, keizer 1762, sloot vrede met Fred. d. Gr., werd door zijne gmin. Katharina v. d. troon gestooten en door Orlow vermoord (Zie **Pugatsjeff**).
Peter van Amiens, † 1115, een kluizenaar, trok rond predikend, 1093 overal aansporende tot den eersten Kruistocht.
Peterhof, stad met 15 D. I. a. d. Finsche Golf, residentie v. d. keizer v. Rusland.
Petermann (Aug.), '22—'78, vn. Dt. geo. en cartograaf, maakte zich hoogst verdienstelijk door aan te sporen tot wetensch. reizen.
Petersburg, 1) st. in Virginia (N. Am.); 22 D. I. 2) Zie **St.-Petersburg.** (veldslag 1716.
Peterwardein, vest. in Hong., a. d. Donau, 4 D. I.;
peti-tie, verzoekschrift van verscheidene personen gezamenlijk a. d. hooge regeering; **-tionnement,** onderteekening v. eene petitie door zeer velen.
Petöfi (Alex.), geb. '22, geniaal Hong. lierdichter, was '48—'49 adjudant v. Bems, doch verdween (sneuvelde waarschijnlijk) in den slag bij Schässburg.
Petrarca (Francesco), 1304—74, ber. Ital. dichter („sonetten aan Laura"), schreef een aantal Lat. werken (zie **Vaucluse**).
petrefacten, versteeningen.
Petri, 1) twee br.: Olaus P. (1497—1552) en Laurentius P. (1499—1573), hervormers in Zweden. 2) Suffridus P., 1527—97, Nederl. geschsch., prof. te Leuven.
Petrikow, st. in Polen, a. d. Strada; 17 D. I.
petroleüm, aard-olie, sedert '59 algemeen geworden handels-artikel.
Petronius Arbiter, † 67 na Chr., Romeinsch schrijver over de verdorvenheid van zeden bij de Romeinen.
Petrus (Simon), d. i. „de Rots" (Hebr. Kephas), apostel, volgens de R. K. overlevering eerste biss. v. Rome (42—67), stierf onder Nero den kruisdood, begraven in de Pieterskerk te Rome.
Petsjili, NO. prov. v. China; hpl. Peking.
Petten, d. in N. Holl., a. d. Noordzee, 2 u. v. Schagen.
Pfäffers, ber. geneeskrachtige warme bronnen in 't Zwits. k. St.-Gallen, a. d. Tamina, een half uur wandelens v. Ragatz.
Pfaltz (in 't Hollandsch: Palts), Dt. keizerlijke hofburg met het daartoe behoorende grondgebied onder „paltsgraven" (rechters en stedehouders), inz. het (tot 1623 bijeenbehoorende) htgd. Opper-Palts (hst. Amberg) en het paltsgrafschap a. d. Rijn, gen. Rijnpalts of Neder-Palts (hst. Heidelberg). Tegw. grootendeels tot Beieren behoorende: de Rijnpalts, reg.-district Rijn-Beieren (hpl. Spiers) en in 't eigenlijke Beieren 't reg.-distr. Opper-Palts (hdl. Regensburg).

Pfarrius (Gustav), 1800—84, Dt. **dichter.**
Pfeffel (Gottl. Konr.), 1736—'09, Dt. **dichter** (inz fabelen); sedert 1757 blind.
Pfeiffer, 1) Ida P., geb. Reyer, 1797—'58, eene Dt. dame, ber. door hare wetensch. reizen naar Egypte en Palestina ('42), naar IJsland ('45), naar Z.Am., Azië en Gri. ('46—'48), rondom de wereld ('51—'54). 2) Frans P. '15—'68, ber. Dt. taalgeleerde en ltk., prof. te Weenen.
Pforzheim, Bad. fabr.-st. in den kreis Karlsruhe; 27 D. I.
Phaeaken, bij Homerus de gelukkige bew. v. (Scheria (Corfu).
Phaedra, dtr. v. kon. Minos v. Kreta, gmln. v. Theseus, liet haren stiefzoon Hyppolytos (die hare liefde **versmaadde**) om 't leven brengen, en hing zich **op.** (v. Augustus.
Phaedrus, Fom. fabeldichter, een vrijgelatene
Phaëton, (fab.) zoon v. d. Zonnegod (Phebus), verkreeg v. zijn vader de vergunning om den zonnewagen te mennen, doch was voor die taak niet berekend en verongelukte, neergeslingerd door den bliksem v. Zeus.
phalanstère. Zie **Fourier.**
phalanx, (mil.) bij de ouden wigvormig opgestelde kolonne; vermaard is de Macedonische ph.
Phalaris, tiran v. Akragas (Agrigente), regeerde 565—549 v. Chr., een wreedaard, die menschen levend liet verbranden in een daartoe vervaardigden koperen stier.
phantoom, geestverschijning, spook.
pharao, 1) in 't oude Egypte „koning" (mrv. pharaonen). 2) Zie **faro** 1 **-'s rat,** zie **ichneumon.**
Pharizeën (Farizeën), eene Joodsche **sekte** in 't N. T.; (fg.) huichelaar, schijnheilige.
pharma-ceut, apotheker; **-cie,** 1) artsenijbereiding, 2) apotheek; **-copee,** handboek voor de bereiding v. geneesmiddelen.
Pharos, 1) oudt. eil. bij Alexandrië **met een** ber. vuurtoren. 2) vuurbaak.
Pharsalus (tegw. Fersala), oudt. st. in Thessalië. Zie **Pompejus.**
phase, 1) schijngestalte (h. v. **v. d. maan**: nieuwe maan, eerste kwartier, **volle maan,** laatste kwartier) 2) overgangs-toestand, **waarin** iem. of iets zich tijdelijk bevindt.
Phasi-s, riv. in Kolchis; **-anus** (de fazant), een van die riv. herkomstige vogel.
phelloplastiek, kurksnijkunst (uitv. omstr. 1790 Agostina Rosa, bwk. te Rome).
phenomeen, 1) natuurverschijnsel. 2) **wonder.**
phenylzuur. Zie **carbolzuur.**
Pherecrates, omstr. 430 v. Chr., **Gri. blijspeldichter.** (leerm. v. Pythagoras.
Pherecydes, 6e eeuw v. Chr., Gri. wijsgeer,
Phidias, 500—436 v. Chr., grootste Gri. bh.
Philadelphia, 1) grootste st. in Pennsylvanië, tuss. de Delaware en de Schuylkill; 847 D.I.; unyt. 2) Jac. Ph., omstr. 1720, ber. goochelaar uit Ph. (tempels.
Philae, eil. i. d. Nijl, bij Assoean; oude Egypt.
philanthr-oop, menschenvriend, **-opie,** menschenmin, menschlievendheid; **-opisch,** menschlievend.
Philemon, omstr. 520 v. Chr., **Gri. blijspeldichter; Ph.** en **Baucis,** (fab.) een vroom echtpaar in Phrygië, ontving **gastvrij Zeus,**

die daarom hunne bede verhoorde dat zij, eenmaal oud geworden, gelijktijdig mochten sterven. (uit Alexandrië.

Philetas, omstr. 280 v. Chr., elegieën-dichter

Philhellenen, vrienden der Hellenen (d. i. der Grieken) en van al wat Grieksch is; inz. zij, die in den vrijheids-oorlog ('21—'31) de Grieken steunden met geld en met wapenen.

Philidor (André Danican). 1726—95, Fr. comp. en ber. schaker, † te Londen.

Philippeville, st. met 12 D. I. in Algerië, gest. '38.

Philippi, oudt. st. in Macedonie; Octavianus versloeg hier (42 v. Chr.) Brutus en Cassius.

philippica, redevoering zooals er door Demosthenes tegen Philippus v. Macedonië, en door Cicero tegen Antonius werden uitgesproken; (fig.) heftig uitvarende taal.

Philippine, d. in Zeel., 2 u. v. Axel, et. vest.

Philippopel, hst. v. O.-Rumelië, a. d. Maritza; 24 D. I.; '85 bezet door Alex., vorst v. Bulgarije.

Philippson (Ludw.), geb. '11, Joodsch geleerde, uitgever v. h. Dt. Algemeen dagblad v. h. Jodendom, was '33—'62 rabbijn, eerst te Maagdenburg, daarna te Bonn.

Philippus, 1) discipel v. Jezus, omstr. 't jaar 80 te Hiërapolis gemarteld. 2) koningen v. Macedonië.

Philippijnen (Philippijnsche eilanden), eene groep Sp. eilanden i. d. O. I. archipel (grootste eil. Luçon); hst. zie **Manila.**

Philips (meestal gespeld Filips), koningen v. Spanje: Ph. II regeerde 1556—98; hij veroverde 1580 Portugal en zond 1588 de zoo jammerlijk vernield gewordene onverwinnelijke vloot uit tegen Engld.; tegen hem begon onze 80-j. oorlog.

Philips (Dirk), 1504—70, ambtgenoot v. Menno Simonsz., was hem behulpzaam in 't stichten v. d. sekte der Doopsgezinden.

philister, (bijb.) vijand v. h. uitverkoren volk; (studententaal) ploert, niet-student.

Philistijnen, een Semitische volksstam a. d. kust der Midd. Z., schier aanhoudend in oorlog met de Israëlieten, totdat ze door kon. David onderworpen waren.

Philoctetes, Gri. boogschutter, doodde Paris i. d. Troj. oorlog.

Philodemus, epicurisch wijsgeer en puntdichter uit Gadara in Syrië, hield ten tijde v. Cicero verblijf te Rome.

philo-logie, taalkunde; **-loog,** taalgeleerde; **-sophie,** wijsbegeerte; **-soof,** wijsgeer.

Phocea, oudt. eene Ath. kol. in Ionië.

Phoe .... Zie **Phe ....**

Photius, 858—891, patriarch v. Constantinopel, aanhoudend strijdende tegen de macht v. dien te Rome (d. i. van den Paus).

phrase, 1) volzin. 2) spreekwijs; **-ologie,** verzameling v. spreekwijzen.

phrenesie, wartaal sprekende krankzinnigheid.

phrenologie, hersenschedelleer, door Gall ontworpen.

Phrixus, ontvluchtte met zijne zuster Helle, op een ram, zijne stiefmoeder, en bracht de vacht v. dien ram (het guldenvlies) naar Kolchis.

Phrygië, oudt. een landsch. in Kle. Azië, a.

d. Propontis; **-ische muts,** rood hoofddeksel der omver-werpers v. d. monarchalen regeeringsvorm. (Praxiteles.

Phryne, ber. lichtekooi te Athene. model v.

phylloxera, „druifluis", eene in '65 uit Am. naar Eur. gekomene soort v. bladluis, die den wijnstok vernielt.

physi-ca, natuurkunde; **-ek,** natuurlijk (als z.n.: lichamelijke toestand); **-ognomie,** gelaat, aangezicht; **-ologie,** leer der levensverschijnselen.

Piaam (of Peaam), d. in Fri., 2 u. v. Bolsward.

Piacenza, Ital. st. a. d. Po; 35 D. I.; hpl. der prov. P. (voorheen een htgd.).

piaristen, leden eener 1607 in Spanje (door Casalanza, een Sp. edelman) gest. geestelijke orde, welker hoofddoel is het geven v. onderwijs.

Piasten, de eerste Poolsche dynastie: ze regeerden in Polen tot 1370, in Massovië tot 1526, in Silezië tot 1675.

piaster, een geldstukje ter waarde v. ca. 11 Nederl. centen in Turkijë, v. 12 centen in Egypte.

Piatra, st. in Moldavië, a. d. Bistritza; 20 D.I.

Piave, kustriv. in Venetië, mondt i. d. Adr. Zee.

Piazza, 1) (Ital.) plein, plaats. 2) Ital. st. op Sicilië: 20 D. I.

Piazzi (Gius.), 1746—'22, Ital. strk., stichtte eene sterrenwacht te Palermo, en ontdekte '01 de planeet Ceres.

Picander. Zie **Henrici.** (dichter.

Picard (Louis Bénoit), 1769—'28, Fr. blijspel-

Picardië, oudt. landsch. in NO. Fra.; hpl. Amiëns.

Piccini (Nicolo), 1728—1800, Ital. comp., wedijverend met Glück.

Piccolomini (prins Ottavio), 1599—1656, keizerlijk vhr. i. d. 30-j. oorlog, voornaamste werktuig om Wallenstein ten val te brengen.

Picenum, oudt. landsch. in Italië, a.d. Midd. Z.

Pichegru (Charles), 1761—'04, Fr. genl., tegenstander v. Napoleon, '04 in hechtenis genomen en in de gevangenis gewurgd.

Piëmont, voormalig prinsdom in Öpper-Italië, later voornaamst bestanddeel v. h. konkr. Sardinië.

Pieneman, 2 ber. Nederl. historie-schilders: 1) Jan Wm. P. (1776—'53) en 2) zijn zoon Nikolaas P. ('10—'60).

Pier (Lange), † 1520, Fri. zeeschuimer op de Zuiderzee, bestreed Karel V.

Piershil, d. in Z. Holl., 2 u. v. Oud-Beierland.

Pieter-buren, d. in Gron., 3 u. v. Onderdendam; **-man,** zie **Heer-Oudelands-Ambacht.**

pietje, oud Nederl. stukje zilvergeld (= zevendhalfje = 32½ cent).

Pilatus 1) Pontius P., Rom. landvoogd in Judea; onder hem werd Christus gekruisigd. 2) hooge berg a. h. Vierwaldstättermeer in de nabijheid v. Lucern.

Piloty (K. v.), '26—'86, ber. Dt. hist.-schilder, hoofd der nieuwe coloristenschool (Defregger. Max, Makart. enz.).

Pilpai. Zie **Bidpai.**

Pilsen, fabr.-st. in W. Bohemen, a. d. Beraun; 47 D. I.; P.-er bier.

Pinakotheek, schilderijën-verzam. (te München; vgl. **Glyptotheek**).

Pinang (poeloe), **of poeloe Penang. Engl.** eil. a. d. W.kust v. **Malakka.** (v. Chr.

Pindarus, grootste Gri. lierdichter, 522—441

Pindemonte, 1) Giov., markies P., 1751—'12, Ital. tooneelclichter. 2) Zijn br. Ippolito, markies P., 1753—'28, Ital. lierdichter (ook satiren en tooneelstukken). (alië.

Pindus. Gri. gebergte tuss. Epirus en Thes-

Pinerolo, st. in N. Italië; 17 D. I. (ward.

Pingjum (of Pingum), d. in Fri., 2 u. v. Bols-

pinguin. vetgans (een zwemvogel).

Pinksteren, een 50 dagen na 't Paaschfeest invallend kkl. feest: 1) bij de Christenen gedenkdag der uitstorting v. d. heil. Geest; 2) bij de Joden gedenkdag der wetgeving op

Pinsk, st. in Rusland; 11 D. I. [Sinaï.

Pinturicchio (Bernardino), 1454—1513, Ital. schilder.

pinxit, onder schilderijën, achter den naam v. d. schilder, beteekent „heeft het geschilderd".

Pio, Ital. naam v. Pius. (schansgraver.

pion, naam der gemeene schaakstukken; **-ier,**

Pirna, st. in 't konkr. Saksen, a. d. Elbe, 12 D. I.

Piron (Alexis), 1689—1773, Fr. blijspeldichter (ook vuile verzen).

Pisa. Ital. st. a. d. Arno; 54 D. I.; **unvt.;** de ber. scheeve toren; hpl. der prov. P.

pisciculture kunstmatige vischteelt.

Pitaval (François de), 1673—1743, Fr. rgl., schrijver v. „Causes célèbres et intéressantes".

Pitt (William), grf. v. Chatham, twee ber. Engl. staatslieden, vader en zoon: 1) 1708—78, tegenstander v. Fra. 2) 1759—'06, tegenstander v. Fox, verhief de zee- en koloniale macht, vereenigde Ierland met **Engld.,** bestreed de Fr. rev. en Napoleon.

Pittsburgh, fabr.- en kpst. a. d. Ohio in Pennsylvanië; 156 D. I.; unvt.

Pius, negen Pausen, inz.: P. IX (Pio nono), v oeger grf. v. Mastai **Ferretti,** 1792—'78. Paus '46, aanvankelijk vrijzinnig, sedert '48 reactionair onder den invloed der Jezuieten. Zie **onfeilbaarheid.**

Pizarro (Francisco), 1471—1541, Sp. zeevaarder, ontdekker en veroveraar v. Peru.

placet, (Lat.) „het behaagt". Het recht v. placet legt aan een of aan meer dan een kerkgenootschap de verplichting op, dat geene besluiten v. d. kkl. overheid mogen afgekondigd worden zonder de voorafgaande vergunning v. h. staatsbestuur. (v. P.

plagi-aat, ltk. diefstal; **-arius (-ator),** pleger

plaid, bontgeruite omslagdoek der Bergschotten.

plane-tarium, aanschouwelijke voorstelling v. d. beweging der **-ten,** dat zijn de sterren die zich rondom de zon bewegen en van deze licht en warmte ontvangen, t. w.: de kleine p. (planetoïden, zie asteroïden), de 4 v. middelbare grootte (Mercurius, Venus, de Aarde, Mars), de 4 groote (Jupiter, Saturnus, Uranus, Neptunus). Zie ook **bij-planeten.**

Plantagenet, het Fr. Huis Anjou op den **Engl.** troon (1154—1485).

Plantijn (Christoffel), veriatijnscht „Plantinus", 1514—89, ber. als boekdrukker te **Antwerpen.**

plast-iek, bhk.; **-isch,** beeldend.

Plata. Zie **Rio, Argentijnsch.**

Plateae (in Beotië), ovw. der Grieken op de Perzen 479 v. Chr.

Platen (Aug., grf. v.), 1796—'35. vn. Dt. dichter.

Plater (Ladislas, grf.), hoofd der Poolsche ballingen, woont bij Zurich in Zwitserland.

Plathoofden (platkoppen, Engl. Flatheads), een Indianenstam in N. Am., ten W. v. h. Rotsgebergte.

platina, het zwaarste metaal, zilverkleurig, rekbaar, wordt niet door zuren aangetast, dienstig voor schk. gereedsch., enz.

Plat-o, ber. Gri. philosoof, 429—347 v. Chr., llg. v. Sokrates; **-onische liefde,** zuivere ideale liefde, vrij van zinnelijke begeerten.

Platten-meer (of Balaton), een Meer in Hong., staat door de riv. Sio in gemeenschap met den Donau. (Witte Elster: 43 D. I.

Plauen, fabr.-st. in 't konkr. Saksen, a. d.

plausibel, aannemelijk.

Plautus, 254—184 v. Chr., de voornaamste Rom. blijspeldichter.

Plebejers, de tot het Rom. plebs behoorende lieden (zie 1 reg. verder); **-iscit,** volksbesluit als gevolg van eene algemeene stemming; **-s,** 1) de volksklasse der uit veroverde steden Romeinen géwordene lieden, in tegenstelling van de patriciërs, met wie ze eerst 286 v. Chr. gelijkgesteld werden, 2) tegw. het gemeene volk, (inz.) het gepeupel.

plein pouvoir, (Fr.) onbeperkte volmacht.

Plejaden, Zevengesternte, Zevenster. Zie **Alpleenus,** volle vergadering. [**cyone.**

pleonas-mus, (tlk.) overtolligheid van uitdrukking; **-tisch,** overtollig.

Plewna, st. in Bulgarije; 11 D. I.; '77, na eene heldhaftige verdediging van Osman Pacha, ingenomen door den Russ. genl. Todleben. (fabrikant te Parijs.

Pleyel (Ign.), 1757—'31, Or. comp. en piano-

Plinius Secundus, twee Rom. schrijvers: 1) 23—79 n. Chr., schreef de Encyclopedie „Historia naturalis", † bij de door hem waargenomene uitbarsting v. d. Vesuvius. 2) de zoon v. zijne zuster, door hem als kind aangenomen, 62—110 n. Chr., schreef de Epistolae en den Panegyricus (op Trajanus).

Ploemblères, ber. bpl. in 't Fr. dep. Vogesen.

Plotinus, 205—270, neoplatonisch wijsgeer uit Lycopolis in Egypte. (meerderheid.

plur-alis, (tlk) meervoudig getal; **-aliteit, plus,** en daarbij, bovendien.

Plutarchus, ber. Gri. schrijver, inz. biograaf, † 120 v. Chr.

Plut-o, (fab.) br. v. Zeus en god v. d. onderwereld; **-ocratie,** 1) macht v. h. geld, 2) stand der geldbezitters; **-onisch,** van vulcanischen oorsprong; **-us,** (fab.) god v. h. geld.

pluvi-ometer, regenmeter; **-ose,** in den kalender der gr. Fr. rev. de maand v. 20 Januari tot 18 Februari; **-us,** bijnaam v. Jupiter als regen-gever.

Plymouth, verst. zee- en havenstad in ZW. Engld. a. h Kanaal, met het daar t. o. liggende Devonport 139 D. I. Zie **Eddystone;** ovw. 1652 hier door M. Az. de Ruyter bevochten; **-broeders** (of Darbyisten) eene sekte in Engld. sedert '25.

pneuma-atisch, 1) door de drukking v. d. lucht in beweging gebracht, 2) ademhalings-; **-onie,** longtering.
Po, de grootste riv. v. Italië, komt v. d. Monte Viso, en valt in de Adr. Zee.
Poeet (Frans, grf.), '07—'76, Dt. dichter, schilder en comp.
podagr-a, voetjicht, voet-euvel; **-eus,** daaraan lijdende; **-ist,** lijder (of lijderes) daaraan.
podesta, in Italië zooveel als burgemeester.
Podiebrad (Georg v.), 1420—71, v. 1458 af kon. v. Bohemen.
Podolië, een gouvt. in W. Rusland.
Poe (Edg. Allan), '09—'49, Amer. dichter, genaal, maar bandeloos.
Poederoyen, d. in Geld., a. d. Maas, anderhalf u. v. Zalt-Bommel.
Poegatajeff. Zie **Pugatajeff.**
Poeldijk, d. in Z.Holl., 1 u. v. Naaldwijk.
Poelkowa, bergrug in Rusland, bij St.-Petersburg, met vermaarde sterrenwacht.
Poeltawa, Russ. st. i. d. Ukraine; 34 D. I.; nederlaag v. Karel XII v. Zweden 1709.
Poerim. Zie **Purim.**
Poërio (Alessandro), '02—'48, Ital. patriotisch (dichter.
Poerworedjo, hpl. v. d. res. Bagelen op Java.
Poesjkin (Alex., grf.), geb. 1799, † door duel '37. Russ. dichter en rom.-schr.
Pogge (Paul), '38—'84, Dt. Afrika-reiziger ('80 met Wissmann).
Pogodin (Michael), 1800—75, Russ. geschsch. (panslavist) en prof. te Moskou. (49 D. I.
Point de Galle, st. ter ZW. kust v. Ceylon;
Poitiers, 1) hpl. v. h. voormalige Fr. htgd. Poitou in 't tegw. dep. Vienne; 36 D. I. 2) Diana v. P., 1499—1566, bijzit v. Hendrik II.
Poitou. Zie **Poitiers.**
pokhout. Zie **guajak.**
Pol (Wintzentz). '07—'73, Poolsch dichter.
Pola. Zie **Istrië.**
polemiek, pennestrijd.
Polen, voormalig konkr. in 1772, 1793 en 1795 gedeeld tuss. Rusland, Pruisen en Oostenrijk., had tot hst. Warschau, thans de hpl. v. d. Russ. prov. P. ('t „Weichsel-gouvt.").
polenta, maïspap (Ital. volksspijs).
polichinel, Jan Klaassen, Hansworst.
Polignac (Jules, prins v.), 1780—'47, Fr. stm., minister-pres., door de Juli-rev. gevallen, zat '30—'36 gevangen te Ham.
polis, verzekeringsbrief.
Pölitz (Karl Heinr. Ludw.), 1772—'38, Dt. geschsch., prof. te Leipzig.
Poliziano (Angelo), eigenlijk Ambrogini, 1454—94, Ital. dichter en humorist.
Polk (James Knox), 1795—'49, van '45 tot '49 pres. der Vereenigde Staten v. N.Am.
polka, een Boh. dans.
Pollajuolo, twee br.: 1) Antonio del P., 1429—98, Ital. goudsmid, bwk., schilder en bh. 2) Pietro del P., 1441—96, Ital. schilder en bh.
Pollock (Robert), 1799—'27, Engl. dichter.
Pollux. Zie **Dioskuren.**
Polo (Marco), 1254—1323, ber. Venet. reiziger (Mongolië en China).
polonaise, een Poolsche dans.
Polsbroek, d. in Utr., 3 u. v. IJselstein (1 u. v. Schoonhoven in Z.Holl.).

Poltawa. Zie **Pultawa.**
polyandrie, veel mannerij (zie 4 regels lager).
Poly-bius, Gri. geschsch., † 121 v. Chr.; **-chromie,** beschildering met vele kleuren; **-eder,** veelvlak, door polygonen begrensd; **-gamie,** veelwijverij (**-andrie,** 't onderhouden van vleeschelijke gemeenschap met vele mannen); **-glot,** boek in vele talen: **-gnotos,** ber. schilder te Athene (5e eeuw v. Chr.); **-geen,** veelhoek; **-histor,** veelzijdig geleerde, (ir.) veelweter; **-hymnia,** muze der muziek; **-kletos,** ber. Gri. beeldhouwer ten tijde v. Phydias (zie **Doryphorus**); **-krates,** tiran v. Samos 535—521 v. Chr., door de Perzen gevangen genomen en gekruisigd (held eener ballade v. Schiller); **-mesië,** O. eil.-groep v. d. Austr. arch.; **-phemos,** (fab.) een cycloop, werd door Odysseus van 't gezicht beroofd (zie **Galatea**); **-phonie,** (muz.) veelstemmigheid; **-technisch,** alle takken v. kunstvlijt omvattend; **-theïsmus,** veelgoderij.
Pomare, '11—'77, kng. v. Tahiti, sedert '42 onder Fr. protectoraat.
Pombal (markies v.), 1699—1782, Port. minister, verdreef 1759 de Jezuïeten uit Portugal.
Pomerantsis (Dr.). Zie **Bugenhagen.**
Pomme-ren, voormalig htgd., tegw. Pruis. prov. a. d. Oostzee; hpl. Stettin; -rsche Haff (of Stettiner Haff), zeebekken v. d. Oder, door de eilanden Usedom en Wollin gescheiden v. d. Oostzee.
pomo-loog, ooftkenner; **-logie,** kennis v. ooftboomen; **-na,** (fab.) godin der boomvruchten.
Pompadour (markiezin v.), 1721—64, de machtige bijzit v. Lod. XV v. Fra., diende hem later als koppelaarster.
Pompeji, oudt. eene st. in Campanië, 79 n. Chr. door eene uitbarsting v. d. Vesuvius onder lava bedolven, 1748 ten deele weder opgegraven.
Pompejus (Cn. Magnus), eerst (60 v. Chr.) met Cesar en Crassus het eerste triumviraat vormende, streed 49 v. Chr. tegen Cesar, die hem 48 v. Chr. bij Pharsalus overwon; hij werd later door Ptolemeüs in Egypte vermoord.
pompiers (spr. : pom-pjeez), in België en Fra. de mannen v. d. brandweer.
pond, vijf onsen gewicht = een half kilo; **p.** sterling. Zie **sterling.**
Pondichéry, Fr. kolonie op de kust v. Coromandel, met de 40 D. I. telleude hst. P. Zie **Lally-Tolendal.**
Poniatowski (Jos. Antoni), **1762—'13,** een Poolsche prins, Fr. msk., verdronk in de Elster na den slag bij Leipzig.
Ponsard (François), '14—'67, Fr. dram. dichter.
Ponson du Terrail (P. A., vicomte de), '29—'71. Fr. rom.-schr., was een nazaat v. ridder Bayard.
Pontano (Giovanni Giovano), **1426—1503,** Napolitaansch minister, geschsch. en dichter.
Pontanus (Joh. Isaäc), **1572—1639, Deen.** geschsch., prof. te Harderwijk.
pontifex, priester bij de oude Romeinen; **p.** maximus, opperpriester; later titel v. d. Paus.
ponton, plat vaartuig, dienende om eene schipbrug te leggen; **-nier,** (mil.) schipbruggenlegger.

Pont-us, 1) P. Euxinus = de Zwa. Z. 2) landsch. in Kle. Azië = Kappadocië. Zie **Mithridates;** -ijnsche moerassen, i. d. Ital. prov. Rome, a. d. Tyrrheensche Zee; in die zee de -ijnsche eilanden. Zie **Ponza.**

pony, paardje, hit (klein paardenras).

Ponza, het grootste der Ponza (of Pontijnsche) eilanden. Zie 3 regels hooger.

Pool, 1) inboorling v. Polen. 2) een der twee eindpunten v. d. as der aarde (geo. P.), van eene magneet (magnetische P.), van eene kolom v. Volta (elect. P.); **-ster (-star),** de Noordster.

poorter, oude naam voor „stadsburger".

Poortugaal, d. in Z Holl., 3 u. v. Ridderkerk.

Poortvliet, d. in Zeel., anderhalf u. v. Tholen.

Poot (Huibert Cornelisz.), 1689—1733, Nederl. dichter.

Pope, 1) Alex. P., 1688—1744. Engl. dichter. 2) Gri.-Katholiek wereldlijk geestelijke.

Popo, gebied op de Slavenkust in Opper-Guinea: Klein-P. (onder Dt. gezag), Groot-P. (Fr. bezitting).

Poppaea (Sabina), was eerst de bijzit v. keizer Nero, werd vervolgens keizerin, doch ontving van haren geml. bij zekere gelegenheid een schop, ten gevolge waarvan zij stierf.

Pöppig (Eduard), 1798—'68, Dt. natuurkundig en wetensch. reiziger. (Rauwerd.

Popplugawier, d. in Fri., een half u. v.

popul-air, 1) in de volksgunst deelende, 2) voor het volk verstaanbaar; **-arifeit,** volksgunst; **-atie,** bevolking.

Poquelin. Zie **Molière.**

Porcia, † 42 v. Chr., gade v. Brutus, doodde zich, toen deze de nederlaag leed.

Porcupine. Zie **Cobbett.**

por-eus, vol luchtgaatjes; **-en (-ĕn),** zweetgaatjes der huid.

Porpora (Nicol.), 1686—1767, Ital. comp.

Porsenna, kon. v. Etrurië, overwon 507 v. Chr. de Romeinen.

Porta, 1) Baccio della P. (of **Fra Bartolommeo**), eigenlijk Pagholo **del Fattorino,** 1475—1517, Ital. schilder. 2) twee Ital. bh.: *a*] Guglielmo della P., † 1579, en *b*] zijn br. **Giacomo** della P.. 1539—1604.

Portalegre, st. in Braz.; 25 D. I. (30 D. 1.

Port-au-Prince, hst. v. Haïti, a. d. Atl. O.;

Porta Westfalica (d.i. de Westfaalsche Poort), plaats bij Minden, waar de Weser zich een weg baant door het Weser-gebergte.

Porte (de), het Turksche rijk.

Port Elizabeth, havenstad i. d. Kaap-kolonie, a. d. Algoabaai; 16 D. I. (Maarssen.

Portengen-Noordeinde, d. in Utr., 2 u. v.

porter, Engl. bruin bier. (12 D. I.

Portici, st. in Italië, a. d. Golf v. Napels.

Port la Mar. Zie **Cobija.**

Portland, st. met vuurbaak en 11 D.I. in Engl.; a. h. Kanaal; zeeslag 28 Februari 1653.

Port Louis, hpl. v. Mauritius, a. d. Ind. Zee; 30 D. I.

Porto, 1) P. of Oporto, Port. haven-, kpst. en fabr.-st. a. d. Duero, nabij den mond der riv.; 106 D. I.; portwijn.

Portorico, Sp. eil., een der Gr. Antillen, 754 D. I. (suiker, koffie, tabak); hst. P., 18 D. I.

Port Said, in '60 gest. havenstad in Egypte a. d. Midd. Z. en 't kanaal v. Suez.
Portsmouth, op 't eil. Portsea a. h. Kanaal, sterkste vest. v. Engld., oorlogshaven, tuighuis, grootste scheepswerf der wereld; 128 D. I.; ber. zeebaden.
Portugal, konkr.; 92 D. vierk. km., 4708 D. I.; hst. Lissabon; met de overzeesche bezittingen 1917 D. vierk. km., 9692 D. I.; bevolking Portugeezen; al wat in P. te huis behoort, van daar komt, of aan de bevolking eigen is heet Portugeesch. (der zee.
Poseidon, (Gri. fab.; Lat. Neptunus), de god
Posen, Pruis. prov., bet bij de deeling v. Polen aan Pruisen gekomen dl.; 1703 D. I.; hst. P. a. d. Warthe, 68 D. I.; vest.; zetel van een abiss.
Possart (Ernst), geb. '41 te Berlijn, ber. Dt. tooneelspeler (te Munchen).
post festum („na het feest"), **(fig.) als mosterd na den maaltijd.**
Postaart. Zie **Posterholt.** (Roermond.
Posterholt (of Postaart), d. in Lbg., 2 u. v.
posteriori (a), van achteren beschouwd.
posthumus, geboren na 's vaders (in 't licht verschenen na des schrijvers, of bekend geworden na des vervaardigers) dood.
postludium, naspel (op 't orgel).
postulaat, onbewijsbare stelling, die men aanneemt als axioma, om eene andere stelling te bewijzen.
Potchefstroom, hst. v. de Transvaal.
Potemkin (prins), 1739—91, Russ. vmr., was de gunsteling, met wien Catharina II boeleerde.
Potosi, st. in Bolivia; 11 D. I.; zilvermijnen.
potpourri (spr.: po-poer-rî), muziekstuk samengesteld uit bekende en geliefkoosde melodieën (quodlibet).
Potsdam, st. in de Pruis. prov. Brandenburg, a. d. Havel; 51 D. I.; konkl. residentie kasteel Sanssouci v. Fred. d. Gr.
poudrette, tot poeder gebracht riool- en allerlei ander vuil, als meestspecie.
Pougens (Marie Charles Jos. de), 1755—'33, Fr. tlk. en dichter, onechte zoon v. d. prins v. Conti, was sedert 1779 blind.
Poujoulat, 1) Jean Jos. Franç. P., geb. '08, Fr. gesch.-kundige en rom.-schr. 2) Zijn br. Baptiste P., '09—'64, Fr. gesch.-kundige en reisbeschrijver. (spraak-
pour parler, onderhandeling, (ir.) morgen.
Poussin (Nic.), 1594—1665, vn. Fr. landsch.- en hist.-schilder te Rome. (18 D. I.
Pozzuoli, st. in Italië a. d. Tyrrheensche Zee;
Praag, hst. v. Bohemen, a. d. Moldau; 177 (met de 4 voorsteden 278) D. I.; unvt. sedert 1348.
Pragmatieke Sanctie, regeling eens voor al van eene bepaalde staatszaak, b. v.: *a*) waarbij Lod. IX 1169 de rechten der Fr. geestelijkheid regelde; *b*) Karel VII bevestigde 1438 de vrijheden der Gallicaansche kerk; *c*) Karel V regelde 1549 de opvolging in de Nederl. gewesten; *d*) Karel VI stelde 1774 de onverdeelbaarheid der Or. erflanden vast en de troonopvolging ook door vrouwen (Maria Theresia); *e*) Karel III v. Spanje regelde 1759 de erfopvolging in Sicilië.
Prairial, Lentemaand volgens den Fr. rev. kalender (20 Mei—18 Juni).

prairie, onafzienbare **grasvlakte zonder boom**groei in N.Am.
Praxiteles, ber. Ath. bh., † 335 v. Chr.
prec-edent, iets dat later als maatstaf beschouwd zal kunnen worden; **-eptor,** leermeester, onderwijzer; **-iptant,** (schk.) neerplofsel, neerslag; **-ies,** nauwkeurig, juist.
pred-estinatie,(theo.)voorbeschikking.**-ikaat,** adellijke titel,(tlk.) gezegde; **-ikant,** dominee; **-ikheeren,** Dominicaner monniken; **-ilectie,** voorkeur, voorliefde; **-omineeren,** zich het meest doen gelden.
prefect, (in Fra.) hoofd v. een dep.; (bij de oude Romeinen) burgerlijk bevelhebber.
Prentzlau, st. in 't Pruis. reg.-distr. Potsdam, a. d. Uker; 17 D. I.
Presbyt-er, (kkl.) ouderling; **-erianen,** kkl. (calvinistische) partij in Schl. en N.Am.
Pressburg, Hong. st. a. d. Donau; 48 D. I.; hpl. v. h. com. P.
presum-eeren, vermoeden; **-tie,** vermoeden.
prezenning (of persenning). geteerd zeildoek.
Priamus, kon. v. Troje, i. d. Troj. oorlog, bij de overgaaf v. d. st. door Pyrrhus (zoon v. Achilles) gedood.
Priapus, (fab.) god der voortteling.
Priessnitz, Zie **Gräfenberg.**
Priestley (Jos.), 1733—'04, N. Amer. theo. en ber. natuurkundige (ontdekte de zuurstof, de waterstof, enz.).
prik. Zie **lamprei.**
Prim (Juan). grf. v. Reuss, '14—'70, Sp. genl. en stm., mede-bewerker v. Espartero's val, werd '68 minister-pres., † vermoord.
prima vista, (kph.) op zicht (op vertoon) betaalbaar; (muz.) onvoorbereid van 't blad af spelende.
primogenituur, recht v. eerstgeboorte.
Prinsenroof (Saksische). Door Kuntz von Kaufungen werden de zonen v. d. Saks. krv. Frederik den Zachtmoedige (de prinsen Ernst en Albrecht) ontvoerd; hij werd echter gevat, en 1455 onthoofd.
prior, priester, die **aan het hoofd v. een kl.** staat, doch **niet den titel v. abt heeft.**
prioriteit, voorrang.
privilegie, voorrecht.
probatum, goed gebleken.
probl-eem, op te lossen vraagstuk, (fig.) raadsel; **-ematiek,** onopgelost, (fig.) raadselachtig.
proces, 1) rechtsgeding. 2) ontwikkeling, **verloop; -sie,** plechtstatige om- of rondgang.
Procopius, Zie Hussieten.
procura, volmacht.
Proeth (Pruth), zij-rlv. v. d. Donau in **Gallicië,** Bukowina, Bessarabië en Rumenië.
prof-aan, 1) ongewijd, 2) met heil. dingen spottend; **-aneeren,** 1) ontheiligen, 2) met heilige dingen spotten.
profiel, gezicht van ter zijde.
prognos-e (-**tiek**), voorspelling, **afgeleid uit** de ziekte-verschijnselen.
programma, uiteenzetting van **hetgeen men te hooren, te zien of te lezen zal krijgen.**
progressisten, (stk.) ultra's v. d. partij v. vooruitgang.
projec-tie, afbeelding v. een voorwerp op een

vlak; kaart-teekening, **-tiel,** iets dat voortgeslingerd wordt (b. v. een kanonskogel).
Prokesch Osten (Anton, grf. v.), 1795—'76, Or. dipl.; gaf reisbeschrijvingen over Kle. Azië en Egypte. (bezitters.
proletar-iaat, stand der **-iërs,** d. i. der niets-
prolong-atie, verlenging; **-eeren,** verlengen.
proloog, voorrede, inleiding. Zie **epiloog.**
Prometheus, (fab.) zoon v. d. titan Japetus, roofde het hemelvuur. werd deswege op bevel van Zeus aan eene rots vastgeklonken, waar een gier hem overdag zijne lever kwam uitpikken, die 's nachts weder aangroeide. Hij werd bevrijd door Herakles.
promo-tie, bevordering; **-veeren,** 1) bevorderen (inz. tot een academischen graad), 2) zijn academisch eind-examen voldoende afleggen.
Pronay (Gabriël, baron), '12—'75, Hong. rednr. en schrijver (novellen). (zijn wortel.
pronikgetal, som v. een quadraatgetal met
pronunciamiento, in Spanje militaire opstand.
propaganda maken, aanhangers werven.
propeller, voortstuwende schroef.
Propontis, oude naam der Zee v. Marmora.
propor-tie, evenredigheid; **-tioneel,** geëvenredigd.
propyleën, voorhoven (b. v. van tempels).
proscriptie, vogelvrij-verklaring.
prosel-iet, nieuwbekeerde, bekeerling; **-itisme,** bekeerings-ijver, proselietenmakerij.
Proserpina, (fab.) dtr. van Zeus en Ceres; vrouw van Hades (Pluto).
prosodie, leer van den versbouw.
prospectus, overzicht van al hetgeen waardoor eene nieuwe onderneming (inz. de uitgave van een boekwerk) zich bij het publiek aanbeveelt. (Abdera.
Protagoras, 480—410 v. Chr., wijsgeer uit
protect-ie, bescherming; **-ionist,** voorstander van het heffen van beschermende rechten op handels-artikelen; **-or,** beschermer.
protest, verzet; **-eeren,** verzet doen hooren (een wissel -eeren, tegen de niet-betaling verzet aanteekenen); **-partij,** in Elzas en Lotharingen de partij, die tegen de inlijving bij Dtl. gekant is; **-anten,** leden der versch. niet-R.K. kerkgenootschappen, ontstaan door de kerkhervorming in de 16e eeuw.
Proteus, (fab.) bij Homerus een grijzaard, die de zee bewoont, voorspellingen doet, en allerlei gedaanten aanneemt.
protocol, verslag van het verhandelde.
Protogenes, omstr. 300 v. Chr., Gri. schilder.
protonotarius, lid v. h. college van 12 hooge geestelijken te Rome, bestuurders v. d. Pausselijke financiën.
prototype, toonbeeld. (cialist.
Proudhon (Pierre Jos.), '09—'65, ber. Fr. so-
Proven-ce, ontstond uit de provincie (Gallië) der Romeinen in ZO. Fra., hpl. Aix; omvat tegw. versch. departementen. Bevolking **-çalen;** het -çaalsch (Langue d'Oc), de taal der troubadours, enz.
proviand, mondvoorraad; **-eeren,** van mondvoorraad voorzien. (unvt.
Providence, hpl. v. Rhode-Island; 105 D. I.;
Providentie, (theo.) Voorzienigheid.

provinci-e, gewest, een der landsdeelen, waarin een rijk is ingedeeld; **-aal**, gewestelijk (als z. n.: 1. bewoner v. h. platteland eener provincie; 2. kkl. titel v. h. hoofd der geestelijken in eene provincie): **-alismus**, 1) uitdrukking of woord, niet opgegeven in de schrijftaal v. een volk, 2) geest, die provincialen bezielt, om de belangen van hun gewest te stellen boven die van het geheele land.

provi-sie, 1) percentswijze belooning voor moeite, 2) voorraad; **-or**, eerste apothekersbediende, bevoegd om zelf zich als apotheker te vestigen; **-oneel**, voorloopig.

Prudenti-a, voorzichtigheid; **-us**, 350—410, Rom. dichter uit Spanje, was Christen.

Pruisen, 1) een heidensch Litauïsche volksstam, 1233—83 door de Dt. Orde tot onderwerping gebracht. 2) konkr. sedert 1701, toen 't keurvorstendom Brandenburg met het htgd. P. werd vereenigd; sedert twee eeuwen aanhoudend zijn grondgebied vergrootende is P. eindelijk ('71) de overwegende staat geworden v. h. toen gestichte Dt. keizerrijk, en is de kon. v. P. tevens erfelijk keizer v. Dtl.

Pruth, riv. Zie **Proeth**. (dichter.

Prutz (Rob. Ed.), '16—'72, Dt. schrijver en

Przemysl, st. a. d. San, in Galicië; 25 D. I.

pseudo, ondergeschoven, valsch, verdicht; (ps. Isidorus, verzam. v. pauselijke decretalen uit de 9e eeuw, toegeschreven aan Isidorus v. Sevilla, † 636); **-niem**, 1) verdichte naam, 2) onder een verdichten naam.

Psych-e, ziel, (fab.) eene godin, die de vrouw werd v. Amor; **-iater**, geneesheer voor zielsziekten (voor krankzinnigen); **-ologie**, zielkunde. (Zondvloed.

pterodactylus, vogelhagedis, leefde vóór den

Ptolemee-ën, dynastie in Egypte, 323—30 v. Chr.; **-üs**, geo., strk. en wsk. in de 2e eeuw na Chr.; in zijne theorie v. h. heelal (Ptolemeïsch wereldstelsel) is de Aarde beschouwd als middelpunt v. h. planetenstelsel.

puberteit, manbaarheid. (dag.

publicist, schrijver over stk. onderwerpen v. d.

Pückler-Muskau (prins v.), geb. 1784 te Muskau in Silezië, † '71 te Branitz bij Kottbus, schepper v. d. ber. parken op beide plaatsen, reiziger en reisbeschrijver; verkocht '46 zijn landgoed Muskau aan Prins Fred. der Nederlanden. (ponden = 16,38 kilogram.

pud (of poed), Russ. handelsgewicht v. 40 Russ.

Puebla, Mex. rep. met de 65 D. I. tellende hst. P.a. d. Rio de Tlascala, 2170 meter boven de zee, in '63 door de Franschen belegerd en ingenomen.

Pufendorf (Sam., vrijheer v.), 1632—94, vn. leeraar v. natuur- en volkenrecht en geschsch.

Pugatjeff, Russ. avonturier (een Kozak), die zich uitgaf voor Peter III, verwekte 1773 een gevaarlijken opstand tegen Catharina II, doch werd 1775 geschavotteerd.

Poltawa (of Poltawa), Russ. st. i. d. Ukraine; 34 D. I.; nederlaag v. Karel XII v. Zweden Juni 1709.

Punch, (Engl., spr. puntsj): 1) hansworst; 2) de naam v. het ber. Engl. humoristische tijdschrift; 3) = pons (de bekende drank).

Puniërs = Carthagers; **Punische** oorlogen, Zie **Carthago.**
Punt (Jan), 1711—79, Nederl. acteur en graveur.
pupil, 1) opening in de buitenzijde v. d. oogappel voor de lichtstralen. 2) minderjarige onder voogdij.
Purcell (Henry), 1658—95, Engl. comp.
Purim (**Poerim**) feest. Zie **Esther** en **Haman.**
puris-mus, overdreven ijver tegen het opnemen van vreemde woorden in onze taal; **-t**, ijveraar voor zuiverheid in de taal.
Puriteïn-en, naar Evangelische „reinheid" strevende afgescheidenen v. d. Presbyterianen; **-sch**, overdreven-vroom.
Purmer (de), een 1618—22 drooggemaakt Meer in N.Holl.; daarbij de st. **-end**, 4 D. I.; **-land**, d. in N.Holl., ca. 1 u. v. Purmerend.
Puşjkin (Alex. Sergejewitsj, grf.), 1799—'37, Zie **Poesjkin.**
Putbus, zee-bpl. op Rügen met 2 D. I.
Pyat (Félix), geb. '10, Fr. tooneeldichter en communard.
Pygmeën, (Gri. fab.) een met de Kraanvogels in oorlog levend dwergvolk.
Pygmalion, (fab.) bh. op Cyprus, vervaardigde een vrouwenbeeld, dat op zijn verzoek door Venus met leven bezield werd, waarop hij het tot gade nam.
Pylades, trouwe vriend v Orestes.
Pyramiden, spits toeloopende grafsteden van koningen der oude Egyptenaren: de grootste, die van Cheops, is 151 met. hoog; (fig.) bouwstukken van dien vorm op een door driehoeken begrensd grondvlak.
Pyreneën, grensgebergte tuss. Fra. en Spanje (het Pyreneesche Schiereiland).
Pyrker (Joh. Ladislas), 1772—'47, abtss. v. Erlau, episch dichter. (**deck.**)
Pyrmont, bpl. in 't prinsdom P. (Zie **Wal-**
Pyrrhus, kon. v. Epirus, bevocht 279 v. Chr. op de Romeinen eene „P.-overwinning" („nog één ovw. zoo, dan zijt gij verloren").
Pythagor-as, Gri. wsk. en philosoof uit Samos, † omstr. 500 v. Chr. (zielsverhuizing); **-eën**, zijne aanhangers, inz. in Gr.-Gri.
Pytheas, adk. uit Massilia (Marseille), bezocht in de 3e eeuw v. Chr. N. en W. Eur.
Pythia (en **Pythisch**). Zie **Delphi.**
Python, (Gri. fab.) eene reusachtige slang, die door Apollo gedood werd. 2) (drk.) de reuzenslang op de Soenda-eilanden.

Q.

quadru-manen, (drk.) vierhandigen (de apen); **-peden**, viervoetige dieren.
Quakers. Zie **Kwakers.**
qualific-atie, 1) bevoegdmaking; **-eeren**, 1) bevoegd maken, 2) bij zijn waren naam noemen.
qualiteit, hoedanigheid.
quant-iteit, hoeveelheid; **-um**, het hoeveel.
quarantaine, afzondering, waarin schepen, die verdacht worden smetstof aanboord te hebben, gedurende eenigen tijd (vroeger „40 dagen") buiten de haven moeten blijven.
Quarnero (Golf v.), een zeeboezem der Adr. Zee, tuss. Istrië en Croatië.

quasi, schijnbaar.
Quasimodo, 1) (kkl.) de Zondag na Paschen. 2) een der hoofdpersonen in Victor Hugo's ber. roman „Notre Dame de Paris".
Quatre-bras, d. in België, veldslag 16 en 17 Juni '15 ('t begin v. d. slag bij Waterloo).
Quedlinburg, st. in de Pruis. prov. Saksen a. d. Bode; 19 D. I.
Queen's Bench, hoogste gerechtshof in Engld., dus gen. omdat Engld. thans eene „queen" (d. i. koningin) heeft; regeert er een „king" (d. i. koning), dan heet dat gerechtshof „King's Bench".
Queensborough. Zie **Nieuw no. 14.**
Queretaro, hst. v. d. Mex. staat Q.; 27 D. I. Zie **Juarez.**
qui, (Fr.) wie; **qui vive, wie daar? werda?** (op zijn qui vive zijn: goed oppassen, zich niet laten overrompelen); qui vivra verra = de tijd zal het leeren.
quid pro quo, vergissing, verwarring.
quietismus, eene 1675 door Molinos in Spanje gest. mystieke richting i. d. R. K. kerk, werd vervolgd door de Jezuïeten.
quina (china, kina), koortsbast, de bast v. versch. Z. Amer. boomen (geslacht cinchona); bevat de **quinine,** een voortreffelijk middel tegen koorts. (ter.
Quinault (Philippe), 1635—88, Fr. dram. dich-
Quincey (Thomas), 1786—'59, Engl. schrijver over de vizioenen, die hij had ten gevolge v. h. gebruik v. opium.
Quincy, st. i. d. N. Amer. Uniestaat Illinois; 24 D. I.
Quinet (Edgar), '03—'75, Fr. ltk. en geschiedkundig schrijver.
Quintana (Manuel José), 1772—'57, ber. Sp. dichter (ook voor 't tooneel).
quintessens, kern, (het) eigenlijk ware.
Quintus Icilius. Zie **Guischard.**
Quirinaal, paleis te Rome, tegw. v. d. kon. v. Italië (vroeger v. d. Paus. Zie **Vaticaan).**
Quito, hst. v. Ecuador; 80 D. I.; unvt.; dikwijls aardb.
quodlibet, „wat belieft", allegaartje. Zie **potpourri.** (deeling.
quot-a, aandeel; **-ïëat,** (rek.) uitkomst eener

R.

R. (op thermometers) Réaumur.
Raab, st. in Hong., a. d. uitwatering der riv. R. in den Donau; 21 D. I.; zetel v. een bissch.; hpl. v. h. com. R.
raadpensionaris, hoogste staatsdienaar i. d. rep. der Vereenigde Ned.
Raalte, d. in Overijs., 4 u. v. Deventer.
Raabe, 1) Hedwig R., geb. '44, gevierde Dt. actrice. 2) Wilh. R., geb. '31, Dt. hum. rom.-schr. (pseud. Jacob Corvinus).
Raamsdonk, d. in N. Br., anderhalf u. v. Oosterhout. (v. Holwerd.
Raard (of Rauwerd), d. in Fri., anderhalf u.
Rabaut de St.-Étienne (Jean Paul), 1748—93, Fr. rednr. en geschsch.; geguillotineerd.
Rabelais (François), 1495—1553, ber. Fr. satiricus.

Rabener (Gottlieb Wilhelm), 1714—71, ber. Dt. satiriet.
Rachel, 1) (bijb.) de tweede vrouw v. Jacob. 2) Joachim R., 1618—69. Dt. hekeldichter. 3) Elisa R. (spr.: ra-sjell) bijgn. Félix, '20—'58, wereldberoemde Fr. treurspelspeelster. 4) Zie **Rahel.**
Racine. 1) Jean Bapt. de R., 1639—99, ber. Fr. dram. dichter. 2) Zijn zoon Louis de R., 1692—1763. Fr. lierdichter.
Radcliffe (Anna), geb. Ward, 1764—'13, Engl. schrijfster (over spoken en kl.-gruwelen).
Radetsky (Jos. Wenceslas, grf. v.), 1766—'58, vn. Or. vms.
Radziwill (Ant. Heinr., prins), 1775—'33, Pruis. stm.; comp. (muz. op Göthe's Faust).
Rafael (Sanzio), 1483—1520, grootste schilder v. alle tijden („Sixtijnsche Madonna", fresco's in 't Vaticaan, enz.).
Raff (Joach.), '22—'82, vn. Dt. comp.
Raffles (Sir Thomas Stamford), 1781—'27, was '10—'14 Engl. gouverneur-genl. v. Nederl. O. I.
Ragatz, bpl. in 't Zwits. k. St.-Gallen. Zie **Pfäffers.**
Raglan (Fitzroy James Henry Somerset, lord), 1788—'55, Engl. vms., streed onder Wellington en Spanje, voerde 't opperbevel i. d. Krim-oorlog.
Rahel, ber. gade v. Varnhagen v. Ense.
Rahl (Karl), '12—'65, vn. Or. hist.-schilder.
Raimund (Ferd.), 1790—'36, Or. acteur en tnl.-dichter („Verschwender", „Bauer als Millionär, enz.)
Raitzen = Servièrs (Gri.-Katholiek).
radja, 1) titel der Ind. prinsen. 2) in Turkijè de niet-Mahomedanen.
Rakoczy, 1) prinsen v. Zevenbergen, inz. Frans II (1676—1733); „R.-marsch", nationale marsch. 2) minerale bron te Kissingen.
Raleigh (Sir Walter), 1552—1618, ber. Engl. zeeman, werd op bevel v. Jacobus I onrechtvaardiglijk ter dood gebracht; had 1603—15 in de gevangenis eene „Gesch. der wereld" geschreven.
Ram, een sterrenbeeld i. d. Dierenriem.
Rambouillet, st. in 't Fr. dep. Seine-et-Oise; 5 D. l.; in de nabijheid „Bosch v. R." met vermaard konkl. zomerpaleis, waar Karel X in '30 afstand v. d. troon deed.
Rameau (Jean Phil.), 1683—1764, ber. Fr. opera-comp. en muz.-geleerde.
Ramée (Louise de la), geb. '40, Engl. rom.-schrijfster, is v. Fra. afkomst en schrijft in 't Engl. en in 't Fra. (pseud. Ouida).
Ramillies, d. in België, tuss. Leuven en Namen; veldslag 1706.
Ramler (Karl Wilh.), 1725—98, Dt. dichter.
Rammekens (of Zeeburg), fort op 't Zeeuwsche eil. Walcheren; 1585—1616 verpand aan Engld.
Ramolino (Maria Laetitia), moeder v. Nap. I.
Ramsay (Allan), 1685—1758, Sch. volksdichter.
Ramsgate, havenstad in Engld., 19 u. v. Londen; 23 D. I.
Randwijk, d. in Geld., 3 u. v. Nijmegen.
Rangoon, zee- en kpst. in Bri. Birma, a. d. riv. R., ruim 1/4 mn. inw.
Ranke (Leop. v.), 1795—'86, vn. Dt. geschsch.

Ransdorp, d. in N. Holl., 3 u. v. **Edam,** een half u. v. d. Zuiderzee.
Rapenburg, d. in Zeel., gem. Stoppeldijk.
Raschi (Salomo-ben-Isaak), 1040—1105, † te Troyes, ber. Joodsch Talmud-commentator.
Rask (Rasmus Krist.), 1787—'32, ber. Deen. taalgeleerde.
Raskolniken, dissidenten der Grl. kerk in Rusland. „Starowertzi".
Rasmussen (Louise Christine). Zie **Danner.**
Raspail (Franç Vinc.), 1794—'78, vn. **Fr.** natuurkundige en volbloed republikein.
Rastatt, Bad. vest., a. d. Oos; 12 D. I.
Rathenow, st. in 't Pruis. reg.-distr. **Potsdam,** a. d. Havel; 11 D. I.; brillen.
Ratibor, st. a. d. Oder (**Pruis. reg.-distr.** Oppeln; 27 D. I.
ratificatie, bekrachtiging (van tractaten) door het hoofd v. d. staat.
Ratisbonne, Fr. naam v. Regensburg.
Ratzeburg, 1) tot Mecklenburg-Strelitz behoorend prinsdom, O. v. Lubeck. 2) st. in Lauenburg op een eil v. h. R.-er meer.
Rau, 1) Karl Heinr. R., 1792—'70, prof. te Heidelberg, vn. Dt. staathuishoudkundige. 2) Heribert R., '13—'76, Dt. rom.-schr.
Rauch (Christian), 1777—'57, vn. Dt. beeldhouwer (praalgraf v. kng. Louise te Charlottenburg, kolossaal monument v. Fred. d. Gr. te Berlijn).
Rauhe Haus (hst). Zie **Wichern.**
Raupach (Ernst Benj. Salomo), 1784—'52, Dt. dram. dichter.
Rauwerd, 1) Zie **Raard.** 2) d. in Fri., ca. 3 u. v. Leeuwarden, vormt met nog 4 andere d. de gem. **-erheim.**
Ravaillac (François), 1578—1610, een **Fr.** dweper, vermoordde kon. Hendrik IV, en werd levend gevierendeeld.
Ravenna, hpl. der Ital. prov. R. in de Emilia, nabij de Adr. Zee; 60 D. I.; rijk aan monumenten; zetel der keizers v.h. Westersch Rom. rijk (404), v. Odoaker (476), v. Theoderik (493), enz.; werd 755 door kon. Pepijn a. d. Paus geschonken. Hier stierf Dante.
Ravenswaay, d. in Geld., 2 u. v. Tiel.
Ravestein, st. in **N. Br.**, a. d. Maas; 1 D. I.
Ravesteyn (Jan van), 1572—1657, Nederl. portretschilder.
Rawlinson (Sir Henry), geb. '10, vn. Engl. archeoloog, ontcijferaar v. d. opschriften in wiggeschrift.
rayon, (str.) straal; (vest.) ringlijn.
razzia, strooptocht.
reaal, 1) op de werkelijkheid gericht. 2) Port en Braz. rekenmunt (duizend realen = 1 milreis = 2.70 a 2.75 gulden). 3) voorheen een Sp. stukje zilvergeld. (verouderde.
reactie, 1) tegenwerking. 2) teruggang naar het
Read (Thomas Buchanan), '22—'72, N. Amer. schilder en dichter, (Afrika-reiziger.
Reade (William Winwood), '38—'75, Engl.
realiteit. Zie **reëel.**
Rea Sylvia, eene Vestaalsche maagd, werd, in weerwil van hare gelofte v. levenslange kuischheid, moeder v. Romulus en Remus.
Réaumur, 1683—1757, **Fr.** natuurkundige. Zie **thermometer.**

Rebekka, (O. T.) **de vrouw v. d. aartsvader** Izaäk.
Reboul (Jean), 1786—'64, **Fr. lierdichter.**
rebus, figuren-raadsel.
recens-ent, beoordeelaar; **-le,** beoordeeling; **-eeren,** beoordeelen. (v. bezoekers.
recep-isse, ontvangst-bewijs; **-tie,** ontvangst
recherch-e, nasporing; **-eur,** ter nasporing uitgezonden politie-dienaar.
rechterzijde, (stk.) in **'t Wetgevend lichaam** de regeeringspartij.
Recife. Zie **Fernambuco.**
recipi-ëeren, ontvangen, **onthalen; -ënt,** ontvanger, vergaarbak.
reciproc-eeren, op gelijke wijze **beantwoorden; -iteit,** wederkeerigheid.
recit-atief, zangerige declamatie (met begeleiding v. muz.); **-eeren,** opzeggen, voordragen, declameeren.
Recke (Elise von der), geb. Medem, 1754—'33, Dt. dichteres; zij ontmaskerde Cagliostro.
redan, zaagvormig vestingwerk.
Redemptoristen, (geestelijke) orde v. d. Verlosser, gesticht door Alfonso Liguori te Napels; heeft veel overeenkomst met de orde der Jezuïeten.
redif, na 6 jaar bij den **nizam** gediend te hebben, behoort men nog 8 j. tot de r. (d. i. de reserve).
Red River, zij-riv. v. d. Mississippi in **N.Am.**
Reek, d. in N. Br., 1 u. v. Grave.
re-eel, werkelijk; **-aliteit,** werkelijkheid.
Reemst, zandige vlakte in Geld., gem. Ede.
Reesen. Zie **Ressen.**
Reeuwijk, d. in **Z.Holl.,** 1 u. v. Gouda.
refugiés, de voor de vervolging v. Lod. **XIV** (Zie **edict**) uit **Fra. gevluchte** Hugenoten.
ref-useeren, weigeren; -uus, weigering.
regal-eeren, vorstelijk onthalen; **-ia,** konkl. rechten.
regatta, wedstrijd met roei- (of met zeil-) booten.
Regensburg, st. in **Beieren,** a. d. Donau; **36** D. I.; bisschopszetel; in de nabijheid **de door** kon. Lod. **I** v. Beieren gest. „Walhalla".
Reggio, twee Ital. steden: 1) met 19 D. I., hpl. der prov. R (nell' Emilia). 2) met 40 D. I., hpl. der prov. R (di Calabria) a. d. Straat v. Messina (zie **Oudinot**). (denaar.
régicide, (Fr.) 1) koningsmoord. 2) koningsmoor-
Regiomontanus (eigenlijk Joh. Müller), 1436—76, vn. Dt. wiskundige.
Régnault, 1) Jean Bapt., **baron R.,** 1754—'29, Fr. hist.-schilder. 2) Henri R., '43—'71, Fr. schilder.
Régnier (Mathurin), 1573—1613, Fr. **hekeldichter.**
Regnitz, zij-riv. v. d. Main in Beieren.
Reichardt, 1) Gust. R., 1797—'84, Dt. liederen-comp. („Was ist des Deutschen Vaterland"). 2) Joh. Friedr. R., 1752—'14, Dt. schrijver over muz. en comp. (Neisse; 28 D. I.
Reichenberg, fabr.-st. in N. Bohemen a. d.
Reichenhall, st. in Opper-Beieren, a. d. Saalach: 3 D. I.; gr. zoutkeet; druk bezochte bpl.
Reichstadt (Nap. Frans Jos. Karel, htg. v.), '11—'32, **eenige zoon** v. Nap. I en Maria Louise **v.** Or., ontving bij zijne geboorte den titel v. „Kon. v. Rome", woonde na '14 te Weenen, en wordt door de Bonapartisten gen. „Nap. II".

Reigersbergh (Maria van), 1589—1653, gade v. Hugo de Groot, hielp hem 1621 Loevestein ontvluchten.

Reimarus (Herm. Sam.), 1697—1768, Dt. wijsgeer, schreef de „Fragmente eines Ungenannten", uitgegeven door Lessing, die ten gevolge daarvan zijn „Anti-Götze" in de wereld zond (zie **Götze**).

Reims. Zie **Rheims.**

Reitdiep ('t), benedenloop der riv. Hunze in Gron., tuss. Gron. en Zoutkamp.

Reitsum, d. in Fri., anderhalf u. v. Holwerd.

Rekken (of Recken), d. in Geld., a. d. Berckel, 2 u. v. Groenlo.

Rellstab (Ludwig), 1799—'60, Dt. rom.-schr.

Rembrandt, 1607—69, beroemdste der Nederl. schilders.

Remonstranten, leden van eene sekte der Protestanten, die het leerstuk der predestinatie, door Gomarus (zie dit woord) gepredikt, verwierp. Zij werden ook Arminianen gen., naar prof. Arminius. In 1619 werd hunne leer over de predestinatie door de synode van Dordrecht veroordeeld. Hunne tegenstanders (de Gomaristen) werden **Contra-R.** genoemd.

Remscheid, fabr.-st. in 't Pruis. reg.-distr. (Dusseldorf; 34 D. I.

Remus, br. v. Romulus.

Rémusat (Abel), 1788—'32, ber. Fr. oriëntalist.

Renaissance, „wedergeboorte" v. d. antieken kunststijl (15e en 16e eeuw). Vergelijk het woord **cinquecento.**

Renan (Ernest), geb. '23, Fr. oriëntalist en schrijver (o. a. een Leven v. Jezus).

rendez-vous, bijeenkomst. (12 D. I.

Rendsburg, st. in Pruis. Silezië, a. d. Eider; **renegaat,** afvallige (van zijn geloof).

Renesse, d. op 't Zeeuwsche eil. Schouwen, 2 u. v. Brouwershaven.

Renfrew, hpl. v. h. Sch. grfs. R., a. d. ZW.kust.

Reni (Guido), 1575—1642, Ital. schilder.

Renier (Petrus Joh.), 1795—'59, Vlm. fabeldichter.

Renkum, d. in Geld., 1 u. v. Wageningen.

Rennes, hpl. v. h. Fr. dep. Ille-et-Vilaine a. d. vereeniging v. die 2 rivieren; 48 D. I.; unvt.

Renoy (of Rhenoy), d. in Geld., 2 u. v. Culemborg.

Rens (Frans), '05—'76, Vlm. ltk. en dichter.

Renswoude, d. in Utr., 3 u. v. Rhenen.

Repeal (Engl., spr.: rup-i e l), herroeping v. d. wet waarbij aan Ierland zijne autonomie ontnomen werd. Zie **O'Connell.**

represent-ant, vertegenwoordiger; **-atief,** vertegenwoordigend; **-eeren,** vertegenwoordigen.

repressilles, maatregelen, waardoor men door anderen gepleegde onbillijkheden aan hen betaald zet.

reptiliën, kruipende dieren; **-fonds,** fonds waaruit publicisten betaald worden, die bezoldigd worden door 't gouvt.

republ-iek, gemeenebest; **-ikein,** voorstander v. d. **-ikeinschen** regeeringsvorm.

repudi-atie, verwerping; **-eeren,** verwerpen.

requi-em, zielmis; **-escat,** dat hij ruste (**in pace,** in vrede), verkort: **R. I. P.**

Resjt, Perz. fabr.- en kpst. (inz. voor zijde) a. d. Kaspische Zee; 60 D. I.

resonans, weergalm.

respir-atie, ademhaling; **-ator,** werktuig om

de ademhalings-organen te ondersteunen.
Ressel (Jos.), 1793—'57, Dt. uitv. v. d. scheepsschroef.
Ressen (of Reesen), d. in Geld., 1 u. v. Elst.
restauratie, 1) stenshuis. 2) herstelling van beschadigde voorwerpen van kunst. 3) herstel v. eene verdrevene dynastie op den troon.
restitu-eeren, teruggeven; **-tie,** teruggave.
Rethel (Alfr.), '16—'59, Dt. hist.-schilder.
retort, destilleerkolf.
Retzsch (Moritz), 1779—'57, Dt. schilder.
Reuchlin (Joh.), 1455—1522, ber. Dt. humanist en voorlooper v. d. Reformatie; verbeteraar v. h. schoolwezen.
Reumont (Alfr. v.), '08—'87, Pruis. dipl. en geschsch. (inz. rakende Italië).
Reünie-kamers, in 1680 door *Lod.* XIV ingestelde gerechtshoven, die te bepalen hadden welk grondgebied nog toegevoegd moest worden aan de veroverde landstreken, die hem bij vredesverdrag waren toegewezen.
Reus (spr.: ree-oes), fabr.-st. in de Sp. prov. Tarragona; 28 D. I. (schot.
Reusel (of Reuzel), d. in N. Br., 4 u. v. Oir-
Reuss (spr.: ruis), twee Dt. prinsdommen: 1) R.-Greitz, 56 D. I., hpl. **Greitz.** 2) R.-Schleitz. 111 D. I., hpl. **Gera.**
Reuter (Fritz), '10—'74, ber. plat-Dt. dichter.
Reutlingen, Wurt. st. in 't Schwartzwald; 17 D. I.
Reutum, d. in Oijs., gem. Tubbergen.
Reuver, d. in Lbg., gem. Beesel.
Reuzengebergte, tuss. Pruis. Silezië en Bohemen (Schneekoppe 1611 met.). (51 D. l.
Reval, hpl. v. Esthland, a. d. Finsche Golf;
revanche, verschaffing v. genoegdoening aan zich zelven, wegens ondervonden nadeel of onrecht. (trompet).
reveille, (mil.) wek-signaal (met trom of
revi-deeren, nogmaals nazien, herzien; **-sie,** 1) herziening, 2) (typ.) voor de tweede maal te corrigeeren (of gecorrigeerde) drukproef, (ook:) tweede correctie.
revo-catie, herroeping; **-ceeren,** herroepen.
revolut-ie, omwenteling; **-ionair,** strevend naar (of voortspruitend uit) omwenteling, (als z. n.) bewerker van (of deelnemer aan) eene omwenteling.
revue, 1) overzicht. 2) wapenschouwing. (ter.
Rey v. Naglowice (Nic.), 1515—69, Poolsch dich-
Reybaud, 1) Marie Roch Louis R., 1799—'79, Fr. schrijver (romans en sthhk. werken). 2) Madame Charles R. (eigenlijk Fanny R., geb. Arnaud), '02—'71, Fr., rom.-schrijfster.
Reykjavik. Zie **IJsland.**
Reymerstock (of Rimmerstock of **Rijmerstok**), d. in Lbg., 1 u. v. Gulpen.
Reyniersz. (Karel), 1603—53, was **sedert 1650** gouverneur-genl. v. Nederl. O. I.
Reynolds (Sir Joshua), 1723—92, uitstekend Engl. portret- en hist.-schilder, pres. v. d. schilder-acad. te Londen.
Reynst (Gerard), ging 1614 als gouverneur-genl. naar Nederl. O. I., en stierf daar 1615.
rhabdomant. Zie **tooverroede.**
rhapsod-en, bij de oude Grieken rondtrekkende heldenzangers; **-ie,** samenraapsel van fragmenten uit verschillende zangen of geschriften.

Rheden, d. in Geld., anderhalf u. v. Arnhem.
Rheims (of **Reims**), oude kroningsstad der Fr. koningen, in 't dep. Marne, a. d. Vesle; 90 D. I.; hpl. voor den handel in champagnewijn.
Rhenanus (Beatus). 1485—1547, Dt. humanist.
Rhenen, st. met ca. 5 D. I. in Utr., 5 u. v. Amersfoort.
Rhenoy. Zie **Renoy.**
rhetor, redenaar; **-ica,** uiterlijke welsprekendheid.
rheuma, zinking: **-tisch,** door zinkingstof ontstaande; **-tismus,** pijnlijke aandoening in de gewrichten en spieren.
Rheydt, fabr.-st. in 't Pruis. reg.-distr. Dusseldorf, a. d. Niers; 19 D. I.; weverij.
Rhianos, omstr. 250 v. Chr., Gri. dichter.
Rhigas (Konst.), 1754—98, voorbereider v. d. Gri. vrijheids-oorlog (**R.-hymne**); door Or. a. d. Turken uitgeleverd, werd te Belgrado gefusilleerd.
Rhingulph Zie **Kretschmann.**
Rhode-Island, een der staten v. Nieuw-Engeland. Zie **Providence.**
rhododendron, Alpenroos.
Rhodope, gebergte in 't oude Thracië.
Rhodus, Tu. eil. a. d. kust v. Kle. Azië (zie **Johanniter-ridders**). De hpl. R. heeft 10 D.I.
Rhön, gebergte in Centraal Dtl., bestaat uit de zuidelijke, de hooge en de Vorder-R.
Rhône, de oude Rhodanus, op den St.-Gothard ontspringende riv., doorstroomt het Meer v. Geneve, ontlast zich in de Midd. Z., en geeft haren naam aan 2 dep. v. Fra., nl.: 1) dep. R., hpl. Lyon. 2) dep. der Monden v. d. R., hpl. Marseille.
rhythmus, maat.
Ribera (Jusepe), gen. Spagnoletto, 1588—1629, ber. Sp. schilder te Napels.
Ricardo (David), 1772—'25, Engl. bankier, ber. sthhk. (—66, Ital. schilder en bh.
Ricciarelli (Daniele), bijgn. da Volterra, 1509
Riccio. Zie **Marie Stuart.**
Riccoboni, 1) Ludovico R., 1677—1753, Ital. tooneelschrijver en schouwburg-directeur, hervormde 't Ital. tooneel. 2) Zijn zoon Antonio-Francesco R., 1707—72, Ital. blijspeldichter, en van dezen de gade 3) Marie Jeanne R., geb. Laboras de Mézières, 1714—92, Fr. rom.-schrijfster.
Richard, 1) koningen v. Engld.: *a*] R. I Leeuwenhart, 1189—99, op zijnen terugkeer v. d. kruistocht door htg. Leopold v. Or. gevangen gehouden (zie **Blondel**; *b*] R. II, 1377—99 (zie **Hendrik IV** Bolingbroke); *c*] R. III. de Gebochelde, 1483—85, usurpator en bloeddorstige dwingeland (zie **Hendrik** VII). 2) **R.** zonder Vrees, htg. v. Normandië, 942—96.
Richelieu (htg. v.), kardinaal, 1585—1642. ber. Fr. stm., onbeperkt leider v. d. Fr. staatkunde onder Lod. XIII.
Richmond, inz. de hst. v. Virginië, a. d. James-River; 64 D. I.
Richter, 1) Adrian Ludw. R., '03—'84, Dt. landsch.- en genre-schilder. 2) Eugen R., geb. '38, lid v. d. Dt. rijksdag en publicist, voornaamste redenaar v. d. Dt. vrijzinnige partij 3) Gust. R., '23—'84, vn. Dt. hist.- en portretschilder.

4) Joh. Paul Friedr. R. (gewoonlijk gen. **Jean Paul**), 1763—'25, grootste Dt. humorist.

Ridderkerk, d. in Z. Holl., op 't eil. IJselmonde, anderhalf u. v. Dordrecht.

Ridders v. d. Ronde Tafel. Zie **Arthur.**

Ridinger (Joh. El.), 1695—1767, Dt. schilder en kopergraveur (jachtstukken).

Riebeck (Emil), '53—'85, Dt. ontdekkingsreiziger in Azië.

Riebeek, 1) Jan Anthonie v. R., 1653—1713, stichter v. d. Kaap-kolonie. 2) Zijn zoon Abraham v. R. was 1709—13 gouverneur-genl. v. Nederl. O. I.

Ried, d. in Fri., derdhalf u. v. Harlingen.

Riedel, 1) August R., 1799—'83, Dt. genreschilder, prof. te Rome. 2) Karl R., geb. '27, Dt. comp., bezorgde ook uitgaven v. oude toonstukken. (sch.-schilder te Munchen.

Riefstahl (Wilh.), geb. '27, vn. genre- en land-

Riego (Rafael del), 1785—'23, Sp. revolutionair, opgehangen (R.-hymne).

Riel, d. in N. Br., 3 u. v. Ginneken.

Riele, d. in Oijs., gem. Diepenveen.

Rienzi (Cola di), 1312—54, Rom. volkstribuun, republikein. (half u. v. Eindhoven.

Riethoven (of Rythoven), d. in N. Br., derd-

Rietschel (Ernst Friedr. Aug.), '04—'61, ber. Dt. beeldhouwer.

Riga, hst. v. Lijfland, a. d. Düna; 169 D. I.

Rigas. Zie **Rhigas.**

Rigi, berg in 't Zwits. k. Schwytz.

Rio (Sp. en Port.) = rivier; R.-bambo. Zie **Bolivar** no. 3; R. Blanco, Zie **Guadalaxara**; R. Grande, *a*] de Santiago, riv. in Mexico, *b*] del Norte, riv. in N. Am. tuss. de Vereenigde Staten en Mexico, *c*] do Sul, prov. v. Brazilië (hpl. Portalegre). R. de Janeiro, versterkte hst. v. Brazilië a. d. Baai R. de Janeiro. 275 D I., unvt.; R. de la Plata, Z. Amer. riv (zie **Argentijnsch**).

R. I. P. Zie **Requiescat.** (speelster.

Ristori (Adelaïde), geb '22, ber. Ital. tooneel-

Ritschl (Fr. Wilh.), '06—'76, ber. Dt. philoloog, prof. te Leipzig, vroeger te Breslau en te Bonn.

Ritter (Karl), 1779—'59, schepper v. d. algemeene vergelijkende aardkunde te Berlijn.

Riviera, kuststreek a. d. Golf v. Genua.

Robert, 1) R. II. gen. de Duivel, htg. v. Normandië. 1027—35. 2) Ernst Friedr. Ludw. R., 1778—'32. Dt. satiriek en dram. dichter (br. v. **Rahel**). 3) Louis Léop. R., 1794—'35, vn. Fr. schilder.

Robertson (Wm.), 1721—93, Engl. geschsch.

Robespierre, 1758—94, hoofd der Fr. Jacobijnen en v. h. Schrikbewind; geguillotineerd.

Robineau (A. L.). Zie **Beaunoir.**

Robin Hood, 13e eeuw, Engl. roover, held in versch. balladen.

Robinson Crusoë, bekende roman voor het volk en voor de jeugd, ontleend a. d. levensgeschiedenis v. d. Sch. matroos Selkirk; zie **Defoe.**

Robinsonaden, avontuurlijke verhalen.

Röbling (Joh. Aug.), '06—'69, ingenieur uit Thüringen, bouwer v. ber. Amer. bruggen (over den Niagara, enz.).

robust, (Fr.) forsch-gespierd, sterk.

Robusti, twee Ital. hist.-schilders, vader en

zoon: 1) Jacopo R., bijgn. il Tintoretto (1518—94) en 2) Domenico R. († 1637).
Rochdale, st. in 't Engl. grfs. Lancaster. a. d. Roch; hoofdzetel der katoen-industrie; 69 D. I. (waaronder ca. 14 D. werklieden).
Rochefort, 1) st. in Fra., a. d. Charente; 30 D. I. 2) Victor Henri, grf. v. R., geb. '32, Fr. radicaal („Laterne").
Rochelle (la), st. en bpl. in Fra., a. d. Atl. O.; 21 D. I.; hoofdbolwerk der Hugenoten, 1628 veroverd door Richelieu.
Rochester, 1) st. in Engld., a. d. Medway; 22 D. I. 2) st. met 90 D. I. i. d. N. Amer. staat Nieuw-York.
Rochus, de heilige, 1295—1327, Fr. geestelijke, verpleegde in Italië pestlijders.
Rockanje, d. in Z. Holl., 2 u. v. den Briel, met een meertje, waarin alles versteent.
Rocky Mountains, Rotsgebergten in W. N. Am.
Rococo. Zie **Rokoko.**
Rode (Pierre), 1774—'30, Fr. violist en comp. voor viool.
Roden (of Rhoden), d. in Drente, 1 u. v. Assen.
Roderik (of Rodrigo), laatste kon. der W.-Goten in Spanje, vermoordde 710 zijn voorganger, en verdronk zelf 711, op zijne vlucht na de hem bij Jerez (Xérez) de la Frontera door de Mooren toegebrachte nederlaag.
Rodewolde, d. in Drente, 4 a 5 u. v. Assen.
Rodomont-e, zwetser, held met den mond; **-ade,** heldhaftige grootspraak.
Roemelië. Zie **Rumelië.**
Roemenië. Zie **Rumenië.**
Roemer Visscher. Zie **Visscher.**
Roger (Gust. Hippolyte), '15—'79, ber. Fr. tenorzanger. (**denis.**
Rohan (kardinaal). Zie **halsmoer-geschie-**
Rohlfs (Gerhard), geb. '31, Dt. Afrika-reiziger en reisbeschrijver te Weimar.
Rokitansky (Karl v.), '04—'78, ber. prof. der pathologische anatomie te Weenen.
Rokoko, Fr. stijl uit den tijd van Lod. XV („Louis quinze"). Vgl. **Pompadour.**
Roland. 1) geviердste held in de legenden v. Karel den Gr. (R.-'s Lied). Zie **Bojardo.** 2) R. de la Platière, 1734—93, en zijne gade Manon R., Girondijnen, hij, 1792 minister, doodde zich, nadat zij geguillotineerd was. 3) R.-s zuilen (man met ontbloot zwaard) op 't marktplein van N. Dtl., ten teeken dat zeker hare eigene rechtsmacht hadden.
Rolde, d. in Drente, 1 u. v. Assen.
Rollenhagen (Georg). 1542—1609, Dt. dichter v. d. Muizen- en Kikvorschen-oorlog. Zie **Batrachomyomachie.**
Romaansch, ontstaan uit 't Romeinsch of Latijn; -e talen: Ital., Sp., Port., Fr., Provençaalsch en Rumeensch.
roman, verdicht verhaal van eenige uitgebreidheid in proza (beknopter heet het novelle); **-ce,** kleine vertelling in dichtmaat, romantisch van inhoud; **-cero,** Sp. zanger (ook verzam.) van romancen (zie **ballade**); **-cier** (spr. -sjee), romanschrijver; **-tiek,** middeleeuwsch (in tegenstelling met „antiek"); **-tisch,** gedeeltelijk of geheel verdicht, in meerdere of mindere mate onwaarschijnlijk (in tegenstelling met „klassiek").

Romano (Giulio), 1492—1546, Ital. schilder en bouwmeester, llg. v. Rafaël.
Romanow, Russ. Bojarengeslacht: Anastasia R.-na, gmln. v. Iwan II; Michaël Feodorowitsj R., 1613 tsaar v. Rusland; zijne nazaten regeerden uit de mannelijke linie tot 1730, toen met Anna Iwanowna de vrouwelijke linie op den Russ. troon kwam.
Romberg, 1) Andreas R., 1767—'21, Dt. comp. (o. a. „das Lied von der Glocke"). 2) Zijn neef Bernhard R., 1787—'41, Dt. violoncellist en comp. voor violoncel.
Rome, 1) st. a. d. Tiber: *a*] het oude R., gest. 753 v. Chr., volgens de legende door Romulus en Remus (zie **Æneas**); uitgangspunt en hst. v. h. Rom. wereldrijk: *b*] het nieuwe R., zetel v. d. Paus en sedert '71 hst. v. h. konkr. Italië; 272 D. I. 2) als rijk: *a*] het oud-Rom., 753—510 v. Chr. konkr., 509—31 v. Chr. rep., 30 v. Chr.—476 n. Chr. keizerrijk, 395 n. Chr. gedeeld in *b*]het Oosterseh-Rom. of Byzantijnsche en *c*] het Westersch-Rom. Zie **Odoaker.**
Romein-en, de bevolking v. h. oude **R.-sche** rijk.
Römer (spr.: reum-er), 't raadhuis te Frankfort a. d. Main (waar door de keurvorsten de Roomsch-Dt. keizers werden verkozen).
Romulus. Zie **Rome** numero 1 en **Odoaker.**
Ronge (Joh.), '13—'87. R.K. geestelijke, schreef '44 tegen de tentoonstelling v. d. Christus-rok te Trier, werd deswege met den banvloek gestraft, stichtte toen de Duitsch-Katholieke gemeente, welker leden zich na '70 met de Jansenisten (de zich noemende Oud-Katholieken) vereenigden. Hij nam '48 deel a. d. rev., vluchtte toen naar Engld., en keerde '52 in Dtl. terug. (trant der klassieken.
Ronsard (Pierre), 1524—85, Fr. dichter i. d.
Roode, het R. boek in Or. (zie **Blauwe**); de R. hond (zie **Hond**); de R. Zee of Arabische Golf, tuss. Afr. en Arabië, deel v. d. Ind. Oceaan, waarmee zij gemeenschap heeft door de Straat Bab-el-Mandeb.
Roodhuiden, Indianen in N.Am.
Roodkerk, d. in Fri., 2 u. v. Dokkum.
Roomsch, uit (van, betreffende) Rome of het Westersch-Rom. rijk, b. v.: R.-e Curie, R. koning en R. keizer (gekozen door de keurvorsten). R.-Katholiek. (werd.
Roordahuizen, d. in Fri., een half u. v. Rau-
Roos, 1) Richard R., Zie **Engelhardt.** 2) Oorlog v. d. Witte en de Roode R., tuss. de Huizen York en Lancaster om den Engl. troon.
Roosteren, d. in Lbg., 3 u. v. Roermond.
Roothaan (Joh. Phil.), 1785—'53, een Nederlander, was sedert '29 genl. v. d. orde der Jezuieten.
ropij, O. l. stuk geld; een „lak" ropijën = honderd duizend ropijën.
Roquefort, d. in 't Z. v. Fra.; R.-kaas.
Rosa (Salvator), 1615—73, ber. Ital. schilder.
Roscius, 134—61 v. Chr., ber. Rom. tooneelspeler.
Roscoe (William), 1753—'31, Engl. ltk., dichter en geschsch.
Rose-metaal, Zie **D'Arcet.**
Rosinante, de magere knol ('t oude rijpaard) van Don Quijote.
Ross (Sir John), 1777—'56, Engl. noordpoolvaarder, ontdekte de magnetische pool, '50—

'51 expeditie ter opsporing v. Franklin, zooals reeds '48—'49 zijn neef Sir James Clark R. (geb. 1800, † '62). zuidpool-expeditie '39—'43 (antarctisch continent).

Rossbach, d. bij Merseburg; 1757 overwinning v. Fred. d. Gr. op de Franschen en de Rijksarmee.

Rossem (of Rossum), d. in Geld., a. d. Waal, bij Zalt-Bommel. 2) Maarten v. R., † 1555, vhr. v. Karel v. Gelder tegen keizer Karel V, berucht door zijne wreedheid in 't oorlogvoeren, ging 1543 in dienst v. Karel V over, en werd gouverneur v. Luxemburg.

Rossi, 1) Ernesto R., geb. '29, ber. Ital. tooneelspeler. 2) Gravin R. Zie **Sontag**.

Rossini (Gioachino), 1792—'68, ber. Ital. operacomp. in Fra. („Barbier de Seville").

Rossmässler (Emil Adolf), '06—'67, Dt. natuurkundige en pop. schrijver.

Rossum. Zie **Rossem**.

Rostock, grootste st. in Mecklenburg-Schwerin a. d. bevaarbare Warnow; 39 D. I.; haven (zie **Warnemünde**); unvt.; geb.-pl. v. Blücher.

Roth (Rudolf), geb. '21, Dt. taalgeleerde, prof. te Tubingen. Zie **Böhtlingk**.

Rothenburg, inz. R. a. d. Tauber, in 't Beier. reg.-distr. Mittelfranken; 6 a 7 D. I.; oude gebouwen.

Rothschild, bekende gr. bankiersfirma, gest. door Mayer Anselm R. te Frankfort a. d. Main (geb. 1743. † '12). Zijne zonen zijn '22 verheven tot vrijheeren.

Rotteck (Karl v.), 1775—'40, Dt. geschsch. en vrijzinnig politicus.

Rotterdam, na Amst. de voornaamste zeestad der Nederlanden (prov. Z. Holl.) a. d. Maas en de Rotte; 170 D. I.

Rottevalle, d. in Fri., 5 u. v. Leeuwarden.

Rottmann (Karl), 1798—'50, Dt. landsch.-schilder.

Rouaan (Fr. Rouen), Fr. st. a. d. Seine (dep. der Beneden-Seine); 99 D. I.; zetel v. een biss.: 1431 de Maagd van Orleans verbrand.

Roubaix, bloeiende fabr.-st. (weverijën) in 't Fr. dep. Nord; 90 D. I.

Rouen. Zie **Rouaan**.

Rouget de Lisle, 1760—'36, dichter v. d. „Mar- (seillaise".

Rouher (Eugène), '14—'84, Fr. stm., onder Nap. III zoogenaamd „onderkeizer"; was tot '79 leider v. d. Bonapartisten.

Rousseau, 1) Jean Bapt. R., 1670—1741, Fr. dichter (satiren en oden). 2) J. J. R. (doorgaans kortweg Jean Jacques gen.), 1712—78, een der meest invloed uitgeoefend hebbende Fr. schrijvers, mede-wegbereider voor de Gr. Omwenteling v. 1789 (voornaamste werken „Emile", „Nouvelle Héloise", „Contrat Social", enz.). 3) Théod. R., '12—'67, Fr. landsch.-schilder.

rout-e, weg; **-ine**, 1) sleur, slendriaan, 2) slag, (kluts, bedrevenheid.

Rouveen (of Roveen), d. in Oijs., derdhalf u. v. Zwolle.

Roveredo, st. in Tirol, a. d. Etsch; 9 D. I.

Rovigno, havenstad in Istrië, a. d. Adr. Zee; 10 D. I.; vuurbaak.

Rovigo, st. in N. Italië; 12 D. I.

rowdy (mrv. rowdies), in N. Am. op roof belust gepeupel.

rozenkr-ans, snoer met koralen, om daarnaar de verrichte formulier-gebeden af te tellen; **-uisers,** leden v. een mystiek genootschap in de 18e eeuw.

Ruben, oudste zoon v. d. aartsvader Jacob.

Rubens (Peter Paulus), 1577—1640, ber. Nederl. schilder.

Rubinstein (Anton), geb. '30, ber. Dt. comp. en pianist, was '62—'67 Directeur v. h. conservatoire te St.-Petersburg.

Rubicon, grens-riv. tuss. Italië en Gallië; met den overtocht over die riv. opende Cesar (49 v. Chr.) den burger-oorlog; „den R. overtrekken" (fig.) beteekent: een waagstuk ondernemen.

Rückert (Friedr.), 4788—'66, vn. Dt. dichter.

Rüdesheim, st. in Hessen-Nassau, a. d. Rijn; 4 D. I.; voortreffelijke rijnwijn (Rüdesheimer).

Rudolf, 1) Dt. vorsten: *a*] R. v. Zwaben, was 1077—80 tegenkeizer van Hendrik IV; *b*] R. I, grf. v. Habsburg, was 1273—91 Roomsch kon.; *c*] R. II. 1576—1612, hield zich bezig met strk. (de R.-ijnsche Tafels v. Kepler zijn hem ter eere zoo genoemd). 2) R. kroonprins v. Oostenrijk, geb. '58, gehuwd met eene dtr. v. Leopold II v. België, stond in ongeoorloofde liefde-betrekking met eene adellijke jonge dame (barones Vetzera), die '89 stierf op 't kasteel, waar hij zelf zich eenige uren later van 't leven beroofde.

Rudolstadt, st. met 9 D. I. a. d. **Saale, hst.** v. h. prinsdom Schwartzburg-R.

Rugdijk, d. in N.Br., gem. Tilburg.

Rügen, 't grootste Dt. eil. in de Oostzee, 967 vierk. km.; 46 D. I.; hpl. Bergen.

Ruggeri. Zie **Cremona.**

Ruhrort, havenstad in 't Pruis. reg.-distr. Düsseldorf, a. d. mond v. d. Ruhr i. d. Rijn; 9 D. I.; steenkolenhandel.

Ruigelollum. Zie **Lollum.**

Ruinen, d. in Drente, 2 u. v. Hoogeveen.

Ruinerwold, d. in Drente, 1 u. v. Meppel.

Ruisdael (Jac. v.), 1625—82, ber. Haarlemsch landsch.-schilder.

Rule Britannia, „heersch, Britannië", aanvang v. d. Engl. nat. hymne.

rum, brandewijn uit 't sap v. suikerriet.

Rumelië, Eur. heift v. h. Tu. rijk. Ook voormalig Tu. sthr.-schap Thracië en Macedonië.

Rumenië, konkr. sedert '81; 130 D. vierk. km., 5376 D. I.; hst. Bukarest. Zie **Dacië.**

Rumpt (of Rempt), d. in Geld., 2 u. v. Geldermalsen.

Runen, oudste schriftteekens der Germanen.

Rupel, riv. Zie **Dyle.**

Rupplus (Otto), '19—'64, Dt. rom.-schr.

Rurik, een Normandisch zeeschuimer, † 879. stichter v. d. Russ. monarchie. Zie **Iwan** II.

Rusland, keizerrijk, 't grootste rijk der aarde, ruim 22 mn. vierk. km. met 104 mn. bewoners; hst. Petersburg; kroningsstad Moskou. De bevolking v. R. (de Russen), spreken eene eigene taal ('t Russisch), en hebben een eigen godsdienst (de Russische Kerk, een tak v. d. Gri.-Katholieke Kerk), onder het hoofdbestuur eener door den tsaar benoemde synode, aanwelker hoofd staat de metropolitaan v. Nowgorod.

Russell (John, lord), 1792—'78, ber. Engl. stm., zette '31 de Reformbill door.
Rütli, Zie **Grütli.**
Ruyter 1) Michiel Adr.'szoon de R., 1607—76, ber. Holl. adm., overwon de Sp., Engl. en Fr. vloot, en de Afr. roofstaten. 2) Herman de R., osssenkooper uit 's-Hertogenbosch, bemachtigde 1570 bij verrassing het slot Loevenstein, en sneuvelde toen de Spanjaarden het hem weder ontweldigden.
Ruzzante. Zie **Beolius.**
Rybinsk, st. in Rusland, a. d. Wolga; 15 D.I.
Rijckevoort. Zie **Rijkevoort.**
Rijckholt, d. in Lbg., 1 u. v. Maastricht.
rijder, in ons oude muntstelsel: 1) de gouden R. = 14 gulden. 2) de zilveren R., zie **dukaton.**
Rydqvist (Joh. Erik), 1800 - 77, Zw. ltk., opperbibl. te Stokholm.
Rijën, d. in N. Br., 2 u. v. **Ginneken.**
rijfelen = dobbelen.
Rijk, 1) Jacob Simonsz. de R., aanvoerder v. d. Watergeuzen bij den Briel. 2) Jul. Constantijn R., 1787—'54, Nederl. adm., † als minister v. marine. (v. Boxmeer.
Rijkevoort (of Rijckevoort), d. in N. Br., 1 u.
rijks-ban, et. in Dtl. de straf op hoog verraad, werd tegen den schuldige uitgesproken door den keizer en den **-dag**, zijnde tegw. in sommige landen de vergadering v. de rijksgrooten en de volksvertegenwoordigers, doch destijds (in het Heilige Roomsche rijk, d. i. het '06 opgehevene Duitsche keizerrijk) de vergadering van hooge kkl. en wereldlijke waardigheidsbekleeders en afgevaardigden der **-steden**, die eigene souvereiniteit hadden en rechtstreeks onder den keizer stonden.
Rijn, de grootste riv. v. Dtl., ontspringt in Zwitserland, stroomt door 't Meer v. Constans, en komt bij Schenkenschans in ons land, om met versch. armen i. d. Noordzee uit te loopen. De Dt. wijnbergen langs den Rijn leveren meestendeels voortreffelijke wijnsoorten; **-Beieren**, Zie **Pfaltz**; **-bond**, het bondgenootschap der Dt. staten (uitgezonderd Pruisen en Or.), dat '06—'13 onder 't protectoraat v. Nap. 1 stond; **-land**, gr. waterschap in Z. Holl. a. d. Noordzee; **-provincie**, Pruis. prov. a. d. Rijn; hpl. Keulen. (brugge.
Rijnsaterwoude, d. i. Z. Holl., 1 u. v. Wou-
Rijnsburg, d. in Z. Holl., 1 u. v. Leiden, en een half u. v. Katwijk-binnen; et. eene ber. abdij v. adellijke dames.
Rijp (de), 1) d. in N. Holl., 2. u. van Purmerend, is de geb.-pl. v. Leeghwater. 2) Jan Cornelisz. de R., een koopman, maakte onder Heemskerk en Barendsz. den tocht naar 't Noorden mede, doch moest met zijn schip in eene Russ. haven overwinteren.
Rijperkerk, d. in Fri., anderhalf u. v. Bergum.
Rijpwetering, d. in Z. Holl., gem. Alkemade.
Rijsbergen, d. in N. Br., a. d. Aa; anderhalf u. v. Ginneken.
Rijshof, d. in N. Br., gem. Tilburg.
Rijsoord, d. in Z. Holland., a. d. Waal, 1 u. v. Dordrecht.
Rijssel. Zie **Lille.**
Rijssen, st. in Ijs., a. d. Regge, 2 u. v. Goor.
Rijswijck, drie Vlm. dichters: 1) Jan Theod.

v, R., '14—'49, stierf krankzinnig. 2) Jan Bapt. v. R., '18—'69. 3) Lambert v. R., geb. '22 (van beroep ciseleur in zilver).

Rijswijk, 1) d. in Z.-Holl., een kwartier gaans v. 's-Gravenhage (Vrede van R. 1697). 2) d. in N. Br., a. d. Maas, 2 u. v. Heusden. 3) d. in Geld., a. d. Rijn, 2 u. v. Tiel.

Rijzenburg, d. in Utr., 2 u. van Wijk-bij-Duurstede; R. K. seminarie.

S.

Saadi. Zie **Sadi.**

Saaksum (of Saaxum), d. in Gron., anderhalf u. v. Zuidhorn. **-huizem,** d. in Gron., 2 u. v. Onderdendam.

Saale, twee riv.: 1) de Frankische S., zij-riv. v. d. Main, in Beieren. 2) de Saksische S., zij-riv. v. d. Elbe.

Saalfeld, st. in Saksen-Meiningen, a. d. Saale; 7 D. I.; '06 gevecht tuss. Pruisen en Franschen.

Saar, zij-riv. v. d. Moezel; **-bröcken,** st. in 't Pruis. reg.-distr. Trier, a. d. Saar, middelpunt v. h. Saarbrücker steenkolengebied; 10 (en met 't t. o. liggende St.-Johann 22) D. I.; **-louis,** Pruis. vest. a. d. Saar, 7 D. I.

Saatz, st. in Bohemen, a. d. Eger; 11 D. I.

Saavedra. Zie **Cervantes.**

Sabino (Lago). Zie **Iseo.**

Sabranje. Zie **Sobranje.**

Sabijn-en, de oorspronkelijke bewoners v. Midden-Italië, werden 290 v. Chr. door de Romeinen overwonnen; **-sche maagdenroof,** door de eerste bewoners van het pas gestichte Rome, die gebrek aan vrouwen hadden.

Sacchini (Ant. Mar. Gasp.), 1734—86, Ital. opera-comp.

Sachalin, Russ. eil. i. d. Zee v. Ochotsk, vóór den mond v. d. Amur; 16 D. I.

Sacher-Masoch (Leopold von), geb. '36, Or. rom.-schr. uit Galicië (o. a. „das Vermächtniss Kains").

Sachs (Hans), 1494—1576, Neurenberger schoenmaker; meesterzinger; rijkste dichter uit den tijd der Reformatie.

Sachsenspiegel. Zie **Saksenspiegel.**

Sacr-ament, (theo.) genade-middel der Kerk; **-amento,** st. en riv., zie **Californië; -legium,** heiligschennis.

Sadduceën, oudt. eene Joodsche sekte, die de overlevering verwierp, en de weder-opstanding uit de dooden als dwaalleer bestreed. Vgl. **Kareëm.**

Sade (Laura de). Zie **Laura.**

Sadi (Saadi), 1191—1291, ber. Perz. dichter.

Sadowa, d. in Bohemen, bij Königgrätz; beslissende nederlaag der Oostenrijkers, 3 Aug. '66.

Saenredam, 1) Jan S., omstr. 1565—1607, ber. Nederl. schilder en graveur. 2) Zijn zoon Pieter S., 1597—1666, Nederl. schilder v. gebouwen.

Saftleven, twee Nederl. schilders i. d. 17e eeuw: 1) Cornelis S. (tevens etser) en 2) zijn br. Herman S. (landsch.).

Sag-a, (Noorsche fab.) godin der gesch.; **-e,**

legende, 't zij al dan niet op waarheid gegrond; **-o**, voedzaam merg v. eene palmsoort.
Sahara, grootste woestijn der aarde, N. Afr., 6663 D. vierk. km., **3** a 4 mn. bew.
Saint, heilig vóór versch. namen. Zie **St.-**
Sakoentala, ber. Ind. tooneelspel van Kalidasa.
Saksen, 1) Dt. volksstam, oorspronkelijk tuss. Eider, Elbe en Trave, door Karel d. Gr. onderworpen en gedwongen om het Christendom te omhelzen. **2)** Omstreeks 850 Ludolf, htg. v. Saksen; zijn zoon Otto verwierf Thuringen daarbij; diens zoon Hendrik, (en van dezen de achterklzn. Hendrik (zie **Hendrik** no. 1, *a* en *b*). 2. 't konkr. S. (tot '06 keurvorstendom), 15 D. vierk. km., ruim 32 D. bew.; hst. Dresden. 3) drie hertogdommen (S. Altenburg, S. Koburg-Gotha en S. Weimar-Eisenach) zie **Altenburg, Koburg, Weimar.** 4) Pruis. prov. met 25 D. bew.; hpl. Maagdenburg.
Saksenspiegel, middeleeuwsch wetboek der oude Saksen. Zie **Eike v. Repgow.**
Saladijn, sultan v. Egypte en Syrië 1171—93, ber. tegenstander v. d. Kruisvaarders in den eersten kruistocht.
Salamanca, Sp. st. a. d. Tormes; 18 D. I.; univt. sedert 1239; hpl. v. d. prov. S.
salamander, hagedisachtig dier zonder schubben; kon(naar luid v.d.fabel) in het vuur lavan.
Salamis. Zie **Themistokles.**
Salerno, Ital. st. a. d. Golf v. S.; 31 D. I.; ber. univt. 1150 gest., opgeheven '17; hpl. der prov. S.
salicyl-zuur, middel tegen gisting, bederf, koorts, enz.
saline, zoutgroeve, zoutkeet.
Salis (vrijheer v.), 1762—'34, Zwits. lierdichter.
Salisbury, st. in Engld. a. d. Avon; 15 D. I.
Salisch, Franken; -e wet, ontstaan in de 5e eeuw; daarbij werden de vrouwen van de troon-opvolging uitgesloten; werd '30 in Spanje afgeschaft door Ferdinand VII.
Sallustius, 86—35 v. Chr., Rom. geschsch.
salmiak. Zie **ammoniak.**
Salomo, zoon en opvolger v. kon. **David** v. Israël, stichtte den tempel v. S. te **Jeruzalem,** heet in den Bijbel „de Wijze".
Salomons-eilanden, eene Austr. groep O. v. Nieuw-Guinea; de 3 grootste behooren aan Dtl.
salpeter, een gewichtig zout (zie **buskruit**); **-zuur,** dienstig om goud af te scheiden (zie **sterkwater**).
Saltzburg, Or. htgd., rijk aan zoutgroeven; de hpl. S. a. d. Saltzach heeft 25 D. I. en is de zetel v. een abiss. en geb.-pl. v. Mozart.
Saltzkammergut, Or. Alpenland langs Stiermarken en Saltzburg, rijk aan zoutgroeven. Zie **Gmunden** en **Ischl.**
Salvador (San-), 1) st. in Centraal-Am., hst. der rep. S. 2) een der Bahama-eilanden; het eerste land dat Columbus van Amerika ontdekte.
Samaritaan. Zie (N. T.) Lucas 10 : 33 en v.
Samarkand. hst. v. Russ. Centraal-Azië; 36 D I.
Samarow. Zie **Meding.**
Samoa-eilanden, i. d. Gr. Oceaan, 2787 vierk. km. met 36 D. I. (meest Christenen); hst. Apia.
Samoem, verzengende woestijnwind.
Sand, 1) George S., pseud. v. Aurore baronesse v. Dudevant, '04—'76, vn. Fr. rom.-schrijfster

(zie **Musset**). 2) Karl Ludw. S., de moordenaar v. Kotzebue.
Sandeh. Zie **Niam Niam.**
San-Domingo. Zie **Haïti.**
Sandwichs-eilanden (Hawaii), konkr. i. d. Stillen Oceaan; hst. Honoloeloe.
San-Francisco. Zie **Californië.**
San José, hst. v. Costarica (Centraal Am.); 16 D. I. **San Sebastian,** Sp. vest. met 22 D. I. a. d. golf v. Biskaye; bpl. Zie **Guipuscoa.**
Sankt. (Dt.) „heilig", vóór namen. Zie **St.-.**
San-Marino, kle. rep. in Italië.
sans, (Fr.) „zonder"; **-façon,** zonder plichtplegingen; **-gêne,** ongedwongen.
sansara. Zie **Boeddha.**
sansculott-en, „broekeloozen", in de Gr. Fr. rev. de ergste heethoofden, meestendeels slordig of haveloos gekleed; **-ismus,** republikeinsche dolheid. (Zie **Indo-Germaansch.**
Sanskrit, de taal der Oud-Ind. letterkunde.
Santiago, 1) S. de Compostella, 21 D. I., bedevaart-p l., hst. v. Sp. Galicië. 2) S. de Cuba, 37 D. I., st. op Cuba. 3) hst. v. Chili.
Saône, riv. in Fra , ontlast zich bij Lyon in de Rhône, en geeft haren naam aan 2 dep.: 1) Boven-S., 2) S.-et-Loire.
Saphir (Moritz Gottlieb), 1795—'58, een Hongaar, geestig Dt. hum. schrijver.
sapienti sat, (Lat.) een goed verstaander heeft maar een half woord noodig (Chr.
Sappho, Gri. dichteres uit Lesbos, omstr. 600 v.
sarabanda, statig-stijve Sp. dans.
Saracenen = Mahomedanen.
Saragossa, st. in Spanje (hpl. der prov. S.) a. d. Ebro; 85 D. I.; zetel v. een abiss.; unvt.; citadel, belegerd door de Franschen '08 en '09
Sarájewo. Zie **Bosnië.**
Saratoga (S.-Springs), bpl. in den N. Amer. staat Nieuw York, a. d. Hudson en het S.-meer; 11 D. I.; jaarlijks 30 D. badgasten.
Saratow, O. Russ. fabr.- en kpst. a. d. Wolga; 110 D. I.; hpl. v. h. gouvt. S. (vinnig.
sarcas-me, bijtende spot; **-tisch,** (fig.) bijtend,
sarcophaag, versierde steenen lijkkist.
Sardanapalus, een weelde en wellust minnend kon. v. Assyrië, die zich 888 v. Chr. met al zijne vrouwen en schatten het verbranden in het door den Medischen sthr. Arbaces belegerde Ninive.
Sardinië, Ital. eil. i. d. Midd. Z., voormalig konkr. met provinciën in Italië; hst. Turijn. Zie **Victor Emanuel.**
sardonisch (sardonisch), hoonend grijnzend.
Sardou (Victorien), geb. '31, vn. Fr. tooneeldichter.
Sarthe, riv. in NW. Fra., valt in de Loire, en geeft haren naam a. h. dep. S. (hpl. le Mans).
Sassari, st. op 't eil. Sardinië; 35 D. I.; zetel v. een abiss.; unvt.; hpl. der prov. S.
satelliet, 1) bij-planeet 2) lijftrawant.
sater. Zie **satyr.**
satir-e, 1) spottend hekelschrift. 2) hekelende spotternij; **-isch,** spottend hekelend.
Saturn-us, 1) (fab.) Gri. Kronos, vader v. Jupiter; **-ische eeuw** = gouden eeuw; **-alïën,** Saturnus-feesten, (fig.) zwelgpartijën, gepaard met wulpsche liederlijkheden. 2) (str.) Zie **planeten.**

satyr (of sater), (fab.) wellustige boschgod, met bokspooten, meegezel van Bacchus.
Saul, eerste kon. der Israëlieten.
Saulus, naam v. d. apostel Paulus vóór zijne bekeering.
Savannah, 1) grensriv. tuss. Georgië en Z. Carolina. 2) voornaamste haven v. Georgië a. d. riv. S.; 31 D. I.
savannen, steppen in N. Am.
savoir, (Fr.) weten, kennen, (als z. n.) kennis, kunde; **-faire**, bekwaamheid, handigheid; **-vivre**, levens-toon.
Savonarola (Girolamo), 1452—98, Ital. volksprediker te Florence voor volksvrijheid en tegen zedeloosheid, werd gewurgd op last v. Lorenzo de Medici, en zijn lijk vervolgens verbrand.
Savoy-e, htgd., stamland v. d. Sardische monarchie (konkr. Sardinië), doch in '60 aan Fra. afgestaan, vormt tegw. 2 Fr. dep. nl. (1. hpl. Annecy, 2. hpl. Chambéry); **-ards**, bevolking v. Savoye, (in beperkten zin) allerlei arm volkje, dat uit Savoye naar Fra. (inz. naar Parijs) komt, om daar als straatzangers, venters met muizenvallen, enz., den kost te verdienen.
skirren, voorheen in Italië (inz. i. d. Kkl. Staat) gerechts- en politie-dienaren.
sc. (verkort voor) **scilicet**, d. i.: namelijk; (op koperplaten voor) **sculpsit**, d. i.: heeft 't gegraveerd.
Scala, 1) toonladder. 2) **schaal** ingedeeld in graden; Teatro della S., opera-gebouw te Madrid.
Scaliger, twee ber. philologen, vader en zoon, nl.: 1) Jul. Cesar S., geb. 1484 te Verona, † 1558 te Agen in Fra. 2) Jos. Just. S., geb. 1540 te Agen, † 1609 te Leiden (Z. Holl.).
scalp, bij de Indianen schedelhuid met het voorhoofdshaar v. d. „**gescalpeerden**" vijand als zegeteeken.
Scarlatti (Alessandro), 1649—1757, vn. Ital. comp. (**Malatesta.**
Scarron (Paul), 1610—60, Fr. dichter. Zie
schach, (Perz.) koning.
Schaaps-eilanden. Zie **Farõer.**
Schaffhausen, hst. v. h. Zwits. k. S., a. d. Rijn, met den ber. waterval bij Laufen.
Schangai. Zie **Sjangai.**
Schamyl (Schemyl), 1797—'71, sultan der kaukazische bergvolkeren, streed tegen Rusland '24—'59, werd toen onderworpen, † te Medina.
Schaumburg-Lippe, Dt. prinsdom met 37 D. inw.; hst. Buckeburg.
Scheele (Karl Wilh.), 1742—86, ber. Dt. schik.
Scheeren, klippen en rots-eilandjes langs de Zw. kusten. (novelliist.
Schefer (Leop.), 1784—'62, Dt. dichter en
Scheffel (Jos. Viet. v.), '26—'86. Dt. dichter („Trompeter v. Säckingen", „Ekkehard"); werd '76 geadeld.
Scheharasade, vertelster v. Sprookjes in „Duizend en één nacht".
Schelde, riv., die in de Ardennen ontspringt, stroomt langs Antwerpen, en ontlast zich met 2 armen (Ooster- en Wester-S.) in de Noordzee.

Schenkendorf (Max. v.), 1783—'17, Dt. zanger der vrijheids-oorlogen.
Schenkenschans, op een eilandje in den Rijn, nabij de grens tuss. Ned. en Dtl. 1586 aangelegd door Maarten Schenk (ruiterhoofdman, geb. 1529. gesneuveld bij een mislukten aanslag op Nijmegen 1589).
Scherenberg, 1) Christian Friedr. S., 1798—'81, Dt. dichter (inz. veldslagen). 2) Zijn neef Ernst S., geb. '39, Dt. lierdichter.
Scherer (Wilh.), '41—'86, ber. germanist te Berlijn. (geschsch.
Scherr (Joh.), '17—'86, onafhankelijk Zwits.
Schervengericht. Zie **Ostracismus.**
Scheveningen, vroeger d. bij (tegw. stadswijk v.) 's-Gravenhage; ber. zee-bpl.
Schibboleth, volgens Richteren 12:6 (O. T.) herkenningswoord, herkenningsteeken.
Schiedam, havenstad aan Maas en Schie, in de prov. Z. Holl.; 23 D I.: jenever-branderijën.
Schikaneder (Eman.), 1751—'12, Dt. schouwburg-ondernemer, schreef den tekst voor Mozart's „Tooverfluit". enz.
Schikgodinnen (Parcen.. (fab.) Zie **Klotho, Lachesis, Atropos.**
Schildpad-eilanden, Zie **Galapagos.**
Schill (Ferd. v.), 1776—'09, kloek Dt. partijganger tegen Nap., I, sneuvelde bij de heldhaftige verdediging v. Stralsund.
Schiller (Joh. Christoph Friedr. v.), 1759—'05, groot en meest pop. Dt. dichter: de S.-stichting tot ondersteuning v. schrijvers, enz. dagteekent v. 10 Dec. '59, zijn honderdsten geboortedag.
Schimpanse, eene zeer op den mensch gelijkende apensoort uit W. Afr. (bot.
Schimper (Karl Friedr.), '03—'67, ber Dt.
Schladier (Jul. Alex.), '18—'85, Or. dichter (pseud. Jul. v. der Traun).
Schipka, d. in O. Rumelië, a. d. Sch.-pas over den Balkan; '77 gevangenneming v. d. Tu. armee door de Russen.
Schirâs, hst. v. Farsistan; 30 D. I.; in '24 en in '53 door aardb. verwoest.
Schirmer, twee ber. Dt. landsch.-schilders: 1) Aug. Wilh. S. ('02—'66). 2) Joh. Wilh. S. ('07—'63).
schisma. scheuring in de Kerk, inz. 't Gr. Sch. 1378—1409 met Pausen te Rome en te Avignon; **-tiek.** Zie **ketter.**
slaapwandelen ('t). Zie **Somnambulismus.**
Schlagintweit, 3 br., ber. reizigers en natuur-onderzoekers: 1) Herm. v. S. ('26—'82 † te Munchen). 2) Adolf v. S., '29—'57, te Kasjgar in Azië vermoord. 3) Robert v. S. ('33—'85, † als prof. te Giessen).
Schlegel, twee br., staan met Tieck a. h. hoofd der Dt. „romantische" school: 1) Aug. Wilh. v. S., 1767—'45, dichter, criticus, Dt. vertaler v. Shakespeare en v. Calderon. 2) Friedr. v. S., 1772—'29, schrijver over philosophie en gesch. der ltk., voerde de studie v. h. Sanskrit in Dtl. in.
Schleicher (Aug.), '21—'68, vn. Dt. taalgeleerde.
Schleiermacher (Friedr. Dan. Ernst), 1768—'34, baanbrekend vrijzinnig Dt. theo., vertaler v. Plato.
Schlesien. Zie **Silezië.**

Schleswig. Zie **Sleeswijk.**
Schliemann (Heinr.), geb. '22, tot '63 koopman, ber. Dt. oudheidkundige (opgravingen te Troje, Mikene, enz.).
Schlosser (Friedr. Christoph), 1776—'61, vn. Dt. geschsch.
Schlötzer (Aug. Ludw. v.), 1735—'05, vn. Dt. gesch.- en stk.-schrijver. (ter en bh.
Schlüter (Andr.), 1664—1714, ber. Dt. bouwmees-
Schmalkaldische bond, der Protestantsche vorsten tegen Karel V 1531.
Schmeller (Jos. Andr.), 1785—'52, vn. Beier. taalgeleerde („Beiersch Wbk".).
Schneckenburger (Max), '19—'49, Dt. industrieel, dichter v. „Die Wacht am Rhein", zie **Wilhelm.**
Schneider, 1) Eulogius S., 1756—94, Dt. prof., dichter en Fr. rev.-man in den Elzas. 2) Friedr. S., 1786—'21, Dt. comp. (oratoriën, enz.). 3) Joh. Gottlieb S., 1750—'22, „Gri.-Dt. Wbk". 4) Louis S., '05—'78, Dt. tooneelspeler en veelzijdig schrijver.
Schnorr v. Carolsfeld (Jul., ridder), 1794—'72, ber. Dt. hist.-schilder, (Platenbijbel).
scholastiek, de middeleeuwsche philosophie.
Schönbein (Christ. Ferd.), 1799—'68, Dt. prof. der schk. te Bazel (ozone, schietkatoen).
Schoone kunsten, in tegenstelling van die, welke tot nut dienen.
Schönhausen, d. in 't Pruis. reg.-distr. Maagdenburg, stamzetel v. Bismarck.
Schönlein (Joh. Luc.), 1793—'64, ber. Dt. geneesheer te Berlijn.
Schopenhauer, 1) Johanna Henr. S., 1770—'38, Dt. schrijfster. 2) Haar zoon Arthur S., 1788—'60, vn. Dt. philosoof („die Welt als Wille und Vorstellung").
Schot-land, vroeger zelfstandig konkr., sedert 1707 met Engld. te zamen Gr.-Britannië vormende, heeft tot hst. Edinburg; 79 D. vierk. km., met 3735 D. I. (Schotten): **-sch,** (ook de naam v. zekeren dans), uit Schl. of v. d. Schotten; in de kunstvlijt: met ruitjes (vgl. **plaid**).
schout, voorheen iets meer dan tegw. een commissaris v. politie; s.-bij-nacht, bij de Nederl. marine een vlag-officier, één rang beneden vice-admiraal. (over kkl. hist.
Schröckh (Joh. Matth.), 1723—67, Dt. schrijver
Schrödter (Adr.), '05—'75, Dt. hum. genreschilder.
Schubart (Christian Friedr. Dan.), 1739—91, Dt. dichter en musicus, zat 1777—87 gevangen op den Hohenasberg.
Schubert, 1) Frans Peter S., 1797—'28, vn. Or. comp. (liederen en instrumentaal muz.). 2) Gotth. Heinr. v. S., 1780—'60, Dt. natuurkundige. (te Pyrmont.
Schücking (Lev.), '14—'83, vn. Dt. rom.-schr.
Schumann (Rob.), '10—'56, Dt. comp. (inz. liederen). (D. I.
Schumla, Bulgaarsche vest. a. d. Balkan; 23
Schurtz (Karl), geb. '29 bij Keulen, nam '49 deel a. d. Bad. opstand, bevrijdde '50 Kinkel, is sedert '52 in Am., stm., genl., gezant, mi-
Schwab (Gust.), 1792—'50, Dt. dichter. [nister.
Schwalbach (Langen-S.), bpl. (staalbron) in 't Pruis. reg.-distr. Wiesbaden.
Schwanthaler (Ludw. Michael), '02—'48, ber.

Dt. beeldhouwer (o. a. „Bavaria" te Munchen).
Schwartz (Berthold), een Franciscaner monnik, wordt gehouden voor den uitv. v. h. buskruit 1330.
Schwartzburg, 2 Dt. prinsdommen, die naar hunne hst. heeten: S.-Rudolstadt en S.-Sondershausen.
Schwartzenberg, inz. Karl Phil., prins v. S., 1771—'20, Or. vhr., '13—'14 generalissimus der Geallieerden tegen Nap. I.
Schwartzwald, gebergte in ZW. Dtl.: de S.-kreis in Wurtemberg (hpl. Reutlingen).
Schweidnitz, st. in 't Pruis. reg.-distr. Breslau, a. d Weistritz; 24 D. l.
Schweinfurt, st. in 't Beier. reg.-distr. Unterfranken, geb. pl. v. Friedr. Rückert.
Schweinichen (Hans v.), 1552—1616, schrijver v. „Denkwürdigkeiten", belangrijk voor de geschiedenis der beschaving.
Schweninger (Ernst), geb '50. lijfarts v. prins Bismarck; naar hem heet de S.-kuur tegen zwaarlijvigheid (zie **Örtel**. en **Banting**).
Schwenkfeld (Kaspar), 1490—1561. godsdienstdweper uit Silezié, waande te doorgronden wat ondoorgrondelijk is.
Schwerin, 1) hst. v. Mecklenburg-S., aan 't S.-ermeer; 32 D. I. 2) Karl Christoph, grf. v. S., 1684—1757, Pruis. vms., genl. v. Fred. d. Gr., overwinnaar bij Mollwitz, Praag, enz.; sneuvelde bij Praag.
Schwind (Mor. Ludw. v.), '04—'71, vn. Dt. schilder.
Schwytz, Zwits. k. (zie **Waldstätte**); hst. S. met 7 D. I.
Scipio, 1) P. C. S., bijgn. Africanus, overwon Hannibal i. d. tweeden Punischen oorlog, 202 v. Chr. 2) Zijn aangenomen klzn. P. C. S., bijgn. Africanus de Jonge, veroverde en verwoestte Carthago 146 v. Chr. (schr.
Scott (Sir Walter), 1771—'32, ber. Engl. rom.-
Scribe (Augustin Eugène), 1791—'61, vruchtbaar Fr. tooneeldichter; schepper v. h. burgerlijk
Scylla. Zie **Charybdis**. [blijspel.
Scythen, zoo noemden de ouden alle nomadenvolkeren benoorden de Zwa. Z. en de Kaspische Zee; de landen waar ze zich ophielden werden met den naam **Scythië** aangeduid.
Sealsfield (Charles), pseud. v. Karl Postl (uit Dt. Zwitserland), 1793—'63, schreef romans die in N. Am. speelden.
seapoys, inlandsche troepen in Bri.-Indië.
Sebastopol, Russ. oorlogshaven en zee-vest. a. d. kust v' d. Krim, in '55 bestormd door Pélissier.
Secchi (Angelo), '18—'78, pater v. d, orde der Jezuieten, voortreffelijk directeur v. d. sterrenwacht te Rome.
Sedan, verst. st. in 't Fr. dep. der Ardennen, a. d. Maas; 16 D. I.; 2 Sept. '70 namen de Duitschers hier Nap. III gevangen en zijne Fr. armee v. 83 D. man.
See (Gust. vom), pseud. v. Gust. v. Struensee, '03—'75. Dt. rom.-schr.
Ségur (Paul, grf. v.), 1780—'73, Fr. genl. en geschsch. (Gesch. v. d. Russ. veldtocht '12).
Seidl (Job. Gabr.), '04—'75, Or. lierdichter.
Seine, Fr. riv., die bij Hâvre in 't Kanaal uitloopt, geeft haren naam aan 4 dep. v. Fra., nl. 1) dep. S. (hst. Parijs). 2) dep. S.-et-Marne

(hpl. Melun), 3) dep. S.-et-Oise (hpl. Versailles). 4) dep. S. Inférieure, d. l. Beneden-S. (hpl. Rouaan).

seindon, smachtende minnaar.

Seiden (Camilla), gen., „Mouche", vriendin en verpleegster v. Heinrich Heine.

Seleukos (Seleucus): S. Nikator, 356—280 v. Chr., vhr. v. Alex. d. Gr., nam 312 v. Chr. Babylon in: daarmede neemt het tijdvak der Seleukiden (Seleuciden) een aanvang, die meester waren v. h. konkr. Syrië tot 64 v. Chr., toen het een Rom. wingewest werd.

selfgovernment, (Engl.) zie **autonomie.**

Selkirk (Alex). Zie **Robinson Crusoe** en **Dampier.**

Selters, d. in 't Pruis. reg.-distr. Wiesbaden; ber. mineraalwater.

Sem, oudste zoon v. Noach, en stamvader der **Semieten** (Az. volken).

Semmering, bergrug der Or.-Stiermarksche grens. S.-spoorweg sedert '54.

Semiramis, fabelachtige kng. v. **Assyrië.** „Hangende tuinen" v. S. te Babylon.

Sempach, st. in 't Zwits. k. Lucern; 1386 ovw. der Zwitsers op de Oostenrijkers (Winkelried).

Senaat, hooge raadsvergadering (zie **patriciërs**); **-ator,** lid v. d. S.

Seneca (Luc. Ann.), 2—65 n. Chr., Rom. philosooof, opvoeder v. Nero; door dezen veroordeeld, maakte hij zelf een einde aan zijn leven.

Senefelder (Aloysius), 1771—'34, uitv. v. d. steendrukkunst (lithographie) te Munchen.

Senegambië, land in W. Afr. Rivieren: Senegal en Gambia.

se non è vero, è ben trovato, (Ital.) als het niet waar is, is het toch goed gevonden.

sensaal, makelaar.

sepia, 1) inktvisch: 2) bruine verf.

sept-enuaat' (**-ennium**), duur v. 7 jaren; **-uagiuta** = 70: zoo de Alexandrijnsch-Gri. overzetting v. h. O. T. (naar luid der overlevering) door 70 (of 72) Joodsche Schriftgeleerden, op last v. d. Egypt. kon. Ptolemeus Philadelphus (285—247 v. Chr.).

sequest-er, bewaarder v. een betwist voorwerp; **-reeren,** gerechtelijk beslag leggen (**-ratie,** gerechtelijk beslag) op een onroerend goed.

Serapis, een god der oude Egyptenaren, de in eene stier verblijfhoudende ziel van Osiris.

Serben, bewoners v. **Serbië.** Zie **Servië.**

Serooskerken, twee Zeeuwsche dorpen: 1) op 't eil. Schouwen, 2) op 't eil. Walcheren.

Serpa Pinto (Alex. v.), geb. '46, Port. Afrikareiziger.

serpentijnsteen, eene bitteraarde inhoudende, groene, tot allerlei voorwerpen te verwerken steensoort.

Servet. Zie **Calvinus.**

Servië, vroeger een prinsdom, sedert '78 onafhankelijk v. Turkijë en in '82 tot konkr. verheven; 49 D. vierk. km. met ca. 2 mn. bewoners (Serviërs of Serben); hst. Belgrado. De sedert '68 als vorst (prins) geregeerd hebbende Milan Obrenowitsj (geb. '54), die dus '82 kon. werd, liet zich '89 van zijne gemalin Nathalie (die met Rusland heulde) scheiden en deed afstand v. d. troon ten behoeve v. zijnen zoon (een nog minderjarig knaapje).

Serviten, leden eener 1233 te Florence gest. geestelijke orde (dienst v. Maria). In 1284 ook eene nonnen-orde (Servitinnen).
Servius Tullius, zesde kon. v. h. oude Rome, werd vermoord door Tarquinius Superbus.
Sesostris, Gri. naam der Egypt. koningen Sethos I en Ramses II.
Setubal. Zie **St.-Ubes.**
Seume (Joh. Gottfr.), 1763—'10, Dt. dichter en (schrijver.
Sevenum, d. in Lbg., 1 u. v. Horst.
Severn, 1) riv. in Engld., mondt in 't kanaal v. Bristol. 2) riv. in Bri. N. Am., ontlast zich i. d. Hudsonsbaai.
Severus (Lucius Septimius) van 193 tot 211 Rom. keizer.
Sévigné (markiezin v.), 1626—96, ber. Fr. schrijfster (o. a. de Brieven aan hare dtr.).
Sevilla, Sp. st. in Andalusië, a. d. Guadalquivir; 134 D. I.; unvt.; gr. kathedraal; handel; hpl. der prov. S.
Sèvres, vlek in 't Fr. dep. Seine-et-Oise, a. d. Seine; ber. porselein-fabr.
Sewastopol. Zie **Sebastopol.**
Sexagesima, zesde Zondag vóór Paschen.
Sexbierum, d. in Frl., ca. 2 u. v. Harlingen.
sextant, „zesdedeel"-cirkel, werktuig om de hoogte der sterren te meten (bij het zeewe-
sexueel, geslachtelijk. [zen). Spiegel-s.
Seydelmann (Karl), 1795—'43, ber. Dt. tooneelspeler te Berlijn.
Seydlitz (Friedr. Wilh. v.), 1721—73, voortreffelijkst genl. der ruiterij v. Fred. d. Gr.
Shakers (spr.: sjeek-erz). „siddersaars", eene 1770 gest. sekte der Kwakers.
Shakespeare (William), 1564—1616, Engl. dichter te Stratford, grootste v. alle dram. dichters.
Shanghai, havenst. in China, a. d. Stillen Oceaan; 273 D. I.
Shannon, riv. in Ierland, doorstroomt vele meren, en ontlast zich in den Atl. O.
Shaw (Rob, Barkley), '39—'79 Engl. reiziger (Voor-Indië, Centraal-Azië, Achter-Indië); † te Mandalay.
Sheerness, st. met 14 D. I. in Engld., a. d. Medway; 1667 veroverd door de Hollanders.
Sheffield, st. in 't Engl. grfs. York; 284 D. I.; voornaamste fabr.-st. voor de vervaardiging v. metaalwaren.
Shelley (Percy Bysshe), 1792—'22, Engl. dichter; vriend v. Byron, verdronk in de Golf v. Spezzia.
Sheridan, 1) Rich. Brinsley S., 1751—'16, ber. Engl. blijspeldichter en stm. 2) Phil. Henry S., geb. '33, ber. genl. in den Amer. burgeroorlog, onder Grant.
sheriff, in Engld. onbezoldigd 1e ambtspersoon v. een „shire" (spr.: sjier), d. i. grfs.
sherry, Xereswijn.
Shetland-eilanden, eene groep Engl. eil. benoorden Schotland (in oude Hollandsche boeken gen. „**Hitland**").
shilling, (Engl. mtw.) twintigste dl. v. een pond Sterling. is = 60 cent Nederl. (ter.
Shirley (James), 1596—1666, Engl. tooneeldich-
Shrewsbury, st. in Engld., a. d. Severn; 27 D. I.; hpl. v. h. grfs. **Shropshire.**
Siam, konkr. in Achter-Indië, ca. 6 mn. bewoners; hst. Bangkok.
Siberg (Joh.), van '01 tot '04 gouverneur-genl. v. Nederl. O I

Siberië, hoofdgedeelte v. Az. Rusland, ca. 13 D. vierk. km., 4 mn. inw. (**boeken.**

Sibyll-en, in de oudheid waarzegsters; **-ijnsche**

Sicambren, oudt. Germ. volksstam, werd 80 v. Chr. onderworpen door Tiberius.

Sichem, in de oudheid eene st. in Samaria.

Sicil-ië, 1) eil. in de Midd. Z., 29241 vierk. km., 3061 D. I. 2) voormalig konkr. (Konkr. der Beide Sicilien) bestaande uit 't eil. en een dl. v. Z. Italië (zie **Napels**). Laatste kon. Frans II, '61 door Garibaldi verdreven; **-laansche vesper,** bloedige volks-opstand te Palermo 1282, om de Franschen uit Sicilië te verdrijven.

Sickingen (Frans v.), 1481—1523, ber. vhr. v. Maximiliaan I en van Karel V, sloot zich bij de Reformatie aan.

Siddeburen, d. in Gron., ca. 2 u. v. Appingadam.

Siddons (Sarah), geb. Kemble, 1755—'34 ber. Engl. tooneelspeelster, beoefende ook de beeldhouwkunst.

Sidney, 1) st. Zie **Sydney,** 1) Philip S., 1554—86, Engl. dichter en krijgsman, sneuvelde in Leicester's leger voor Zutphen. 3) Algernon S., 1622—83, Engl. republikein, 1660—77 in ballingschap, werd onthoofd als samenzweerder tegen de Stuarts.

Sidon (tegw. Saida), oudt. Phenicische havenstad a. d. Midd. Z.

Siebenbürgen. Zie **Zevenbergen.**

Siebold, inz.: Philip Frans v. S., 1796—'66, hoogst verdienstelijk jegens de kennis van Japan en de Jap. taal.

Siegen, st. met 15 D. I. in 't Pruis. reg.-distr. Arnsberg, a. d. Sieg, die in den Rijn uitloopt.

Siegenbeek (Matthijs), 1774—'54, Nederl. taalgeleerde en prof. te Leiden. Zie **Wieland.**

Siegert (Aug.), '20—'83, Dt. genre-schilder.

Siegfried, eene figuur uit de Dt. heldenlegende.

Siegmund. Zie **Sigismund.**

Siemens, 3 br. uit Leuthe in Hannover, vn. natuurkundigen, technici en uitv. op 't gebied v. telegrafie, electrische verlichting, verwarming, enz.: 1) Ernst Werner S. te Berlijn (geb. '16). 2) Karl Wilh. S. (= Sir William S.) te Londen ('23—'83); Friedr. S. te Londen (geb. '26).

Siena, Ital. st. in Toskane; 25 D. I.; aavt.; hpl. der prov. S.

Sierra, in vele geo. namen = bergketen

siësta, (Ital.) middagdutje.

Sieyes (grf.), 1748—'36, Fr. stm. „Wat is de 3e stand?" 1789.

Sigerswolde, d. i. Fri., 2 u. v. Beetsterzwaag.

Sigismund, Dt. keizer van 1411 tot 1437, markgrf. v. Brandenburg, verpandde de mark aan Fred. v. Hohenzollern.

Sigmaringen, Pruis. stadje, a. d. Donau, 4 D. I.; hpl. v. Hohenzollern.

Signorelli (Luca), 1441—1523, ber. Ital. schilder.

Sikhs, leden eener 1500 gest. Mah. sekte, die sedert 1791 een konkr. vormde, dat '49 ingelijfd werd bij Bri. Indië.

Silcher (Friedr.), 1789—'60, Dt. comp. (liederen).

Silezië (Dt. Schlesien), 1) Pruis. S., eene prov. v. Pruisen, 1740—45 door Fred. d. Gr. op Or. veroverd; hpl. Breslau. 2) Or. S., een Or. kroonland; hpl. Troppau.

silhouette, schaduwbeeld, zwart op witten

grond., 1757 uitgevonden door (en genoemd naar) Étienne de S., (Fransch minister v. Financiën).

Silistria, vest. in Bulgarije; 11 D. I.; dikwijls belegerd; '77—'78 bezet door de Russen.

Simancas, st. in de Sp. prov. Valladolid; op last v. kon. Filips II werd Montigny hier in 1570 geworgd. Zie **Montmorency.**

Simbirsk, st. in Rusland, bij de Wolga; 27 D. I.

Simferopol, hst. v. d. Krim.

Simonides, 6e en 5e eeuw v. Chr., Gri. lierdichter uit Samos.

Simonie, het koopen en verkoopen van geestelijke bedieningen, dus genaamd naar „Simon d. Toovenaar", die, bekeerd tot het Christendom, dacht dat de H. Geest te koop was (zie het N. T.) (ter: prof. te Utr.

Simons (Adam), 1769—'34, Nederl. ltk. en dich-

Simonshaven, d. in Z. Holl., ca. 3 u. v. Brielle.

Simonskerke, d. op 't Zeeuwsche eil. Schouwen.

Simpelveld, d. in Lbg., 1 u. v. Gulpen.

Simplon, Alpenpas in 't Zwits. k. Walliis; de S.-weg door Nap. I ('01—'06) aangelegd. Zie **Domo d'Ossola.** (en vertaler.

Simrock (Karl), '02—'76. Dt. dichter, germanist

Simson, (bijb.) Hebr. nat. held in den strijd tegen de Philistijnen.

simultaan, gemeenschappelijk voor versch. kerkgenootschappen. (Geboden ontving.

Sinaï, berg in Arabië, waar Mozes de Tien

sinecure, goed bezoldigd ambt, waarin men niets te doen heeft.

Singels (de). Zie **Dungeness.**

Singhala. Zie **Ceylon.**

Sint. vóór gro. namen. Zie **St.-.**

Sir Darja (Jaxartes), riv. in Centraal-Azië, uitloopende in 't meer Aral.

Sirenen, 1) (fab.) door gezang aanlokkende zeenimfen; (fig.) lokkende lichtekooien. 2) (zeew.) misthorens. (Hond.

Sirius, 1) **Orion**. 2) heldere ster in den Gr.

Sirocco, heette ZO.wind in Neder-Italië, enz.

Sisyphus, (fab.) een kon. v. Corinthe, veroordeeld, om in de Onderwereld een steen, die telkens weer naar beneden rolde, tegen een berg op te wentelen; S.-werk, vergeefsche moeite.

Sittewald (Ph. v.). Zie **Moscherosch.**

sit venia verbo, (Lat.) de uitdrukking zij verloofd.

si vis pacem, para bellum, (Lat.) verlangt gij vrede, houd u dan gereed ten oorlog.

Siwa, een der goden uit de drieëenigheid der Indiërs. (centen).

sixpence, een halve Engl. shilling (Nederl. 30

Sixt-us, naam v. versch. Pausen, inz. 1) S. IV (van 1471 tot 1484), voerde de Inquisitie in Spanje in, en liet de naar hem gen. **-tijnsche** Kapel te Rome bouwen. 2) S. V (van 1585 tot 1590), voortreffelijk vorst en stm.; krachtig; grootsche bouwwerken, enz.; -ijnsche Madonna van Rafaël in de galerij te Dresden.

sjagrijn, 1) knagend zielsverdriet. 2) **genarfd** leder.

Sjangai. Zie **Shangai.**

Sjöberg (Erik), 1794—'28, Zw. dichter (pseud. Vitalis). (en gelegenheidsdichter.

Sjoerds (Focke), 1730—70, Friesch geschsch.

Sjögren (Andreas Joh.), 1794—'55, Finsch tlk. en geschiedkundige, prof. te Petersburg, deed wetensch. reizen in Azië.
Skanderbeg (eigenlijk George Kastriota), held der Albaneezen, na 1444 hun aanvoerder tegen de Turken, was een tot het Christendom bekeerd Mahomedaan.
Skandinav-ië ('t -ische schiereiland), Zweden en Noorwegen. (geestelijken.
skapulier, schouderkleed der R. K. ordes-
skat, een sedert '35 zeer in zwang gekomen kaartspel.
skating rink (spr.: skee-ting rink), rijbaan voor liefhebbers op schaatsen met rolletjes.
skepsis (skepticismus), naar ongeloof overhellende twijfelzucht.
Skoeptsjina, landdag in Servië.
Slangen-eiland. Zie **Anguilla.**
Slaw-en, een volksstam, waartoe behooren: de Russen, Polen, Tsjechen, Bulgaren, Serviërs, Montenegrijnen, Kroaten, Slowaken, Wenden, enz.; **-isch,** van (of betreffende) de Slawen; **-onië,** zie **Croatië** en **Esek; -ophilen,** de nat. Russ. partij.
Sleeswijk (Dt. Schleswig), tot '64 een htgd. onder den kon. v. Denemarken; sedert '66, met Holstein (Zie dr.) vereenigd, eene prov. v. Pruisen; hpl. S. (16 D. I.) a. d. Schlei.
Sleeswijk-Holstein. Zie **Sleeswijk.**
Sleeuwijk, d. in N. Br., a. d. Merwede, 3 u. v. Heusden.
Sliedrecht, d. in Z. Holl., a. d. Merwede, ca. 3 u. v. Gorinchem. (zand.
Slochteren, d. in Gron., ruim 1 u. v. Hooge-
Sloe, een vaarwater tuss. **Walcheren** en Z. Beveland; is '71 afgedamd.
Slootdijk, d. in Utr., gem. Loenen.
Slooten, stadje in Fri., a. h. Slootermeer. ca. 2 u. v. de Lemmer.
Sloten, d. in N. Holl., 5 kwartier v. Amst.
Sloterdijk, d. in N. Holl., een half uur v. Amst. (v. Hongarijë.
Slowaken, Slawische volksstam in 't NW.
Slowenen, de Slawische bew. v. Carinthië, Krain, Croatië en Stiermarken.
Sluis, stadje met bijna 2 D. I. in Zeeuwsch Vlaanderen, a. h. Zwin.
Slijk-Ewijk, d. in Geld., 5 kwartier v. Elst.
smaldeel, dl. eener oorlogsvloot.
Smallingerland, eene uit 7 d. bestaande gem. in Fri.
smaragd, groene edelsteen.
Smetana (Friedr.), '24—'84, Czechisch comp., volgeling v. Wagner.
Smichow, voorstad v. Praag. (romans, enz.).
Smidt (Heinr.), 1789—'67, Dt. schrijver (zee-
Smilde, d. in Drente, a. d. Smildervaart, 2 u. v. Assen.
Smith, 1) Adam S., 1723—90. Engelschman, stichter v. d. moderne sthhk. 2) Joe S., '05—'44. Zie **Mormonen.** 3) George S., '40—'76, ber. Engl. Assyrioloog.
Smithson (James), † '29, Engl. geleerde, vermaakte 120 duizend pond sterling a. d. st. Washington (in N. Am.), waarvoor aldaar de „Smithsonian Institution" is opgericht.
Smits (de oude heer). Zie **Lindo.**
Smolensk, Russ. st. a. d. Dnjepr; 24 D. I.

nederlaag der Russen '13; bpl. v. h. gouvt. S.
Smollet (Tobias), 1721—71, ber. Engl. hum.
Smyrna, Tu. st. a. d. Boght v. S., voornaamste kpst. v. **Klein Azië**; 150 D. I.
Sneek, st. in **Frl.**; 11 D. I.
snees, twintigtal.
sneeuwschoenen, **lange** (1 a 2 met.) soort v. houten schaatsen, waarop de bew. in 't hooge N. v. Eur. over de sneeuw loopen.
Snellius (Willebrord), 1591—1626, ber. Nederl. wiskundige (wet der straalbreking).
Snelrewaard, d. in Utr., 2 u. v. IJselstein.
Snorri. Zie **Edda.** (dierenschilder.
Snyders (Frans), 1579—1657, ber. Antwerpsch
Sobieski Johan III, S., 1674—96, kon. v. Polen, streed roemvol tegen Russen, Tartaren en Turken, en ontzette 1683 het door Soliman II belegerde Weenen.
Sobranje, de Nationale vergadering in Bulgarije.
Societeits-eilanden. Zie **Gezelschaps.**
Socinianen, volgelingen v. Laelius Socinus († 1562), verwierpen het leerstuk der Drieëenheid. (2 D. I.
Soden, Pruis bpl. in 't Taunusgebergte; 1 a
Sodom en **Gomorra**, in 't O. T. twee steden die van de aarde verdelgd werden wegens de goddeloosheid harer bewoners; ze zijn verzwolgen door de wateren der Doode Zee.
Soekim, havenstad in Egypte, a. d. Roode Zee; 8 D. I.
Soedan (Sudan, Nigritië), landstreek in Afr., v. d. zuiderrand der Sahara tot aan de Evenaarchtslijn. Zie **Mahdi.**
Soeloe-eilanden Zie **Sulo-eil.** (doera.
Soemanap, havenstad ter ZO. kust v. Ma-
Soembawa, hst. v. h. Soenda-eil. S.
Soenda (Sunda), 1) Straat S., de zeeëngte tuss. Sumatra en Java. 2) S.-eilanden, de Groote Archipel in O. I. De Groote S.-eil. zijn: Sumatra, Borneo, Celebes, Java en Banka met Billiton. De Kleine S.-eil. zijn: Bali, Lombok, Soembawa, Kommoto, Flores, Sandelbosch, Solor, Sabrao, Lomblem, Pantar, Ombay en de Timor-groep. De S.-eil. staan grootendeels onder Nederl. gezag.
Soeomi-taal Zie **Finsch.**
Soerabaya, havenstad ter N. kust v. Java; 130 D. I.; hpl. der residentie S.
Soerakarta, inlandsch keizerrijk en Nederl. residentie op Java, met de 100 D. I. tellende hst. S. a. d. Solo-rivier.
Soeren, twee dorpen in Geld.: 1) Hoog-S. (gem. Apeldoorn). 2) Laag-S. (gem. Rheden).
Soerendonk, d. in N. Br., ruim 3 u. v. Asten.
Soest, 1) st. in Westfalen; 14 D. I. 2) d. in Utr., 1 u. v. Amersfoort.
Soestdijk, buurtschap is de prov. Utr., gem. Baarn, met het vorstelijk zomerverblijf S., na den slag v. Waterloo ten geschenke gegeven a. d. Prins v. Oranje (later kon. Willem II) van wien het is overgegaan op zijne erfgenamen.
Soet (Jan), 1608—74, Nederl. tooneeldichter.
Sofia, hst. v. Bulgarije; 20 D. I.
Sokrates, ber. Gr. wijsgeer, als godloochenaar veroordeeld tot den giftbeker; † 399 v. Chr. te Athene. Zie **Plato, Xenophon.**

Solferino, marktvlek in de Ital. prov. Mantua; '59 ovw. door de Franschen en Piëmontezen op de Oostenrijkers. (allen voor één.

solidair, gemeenschappelijk (één voor allen en

Soliman, 3 Tu. sultans, inz. S. II, geb. 1496, regeerde 1520—66, en voerde de macht van Turkije ten top.

Solingen, st. in 't Pruis. reg.-distr. Dusseldorf; 17 D. I. (staalwaren).

Solo- (of Soeloe-) **eilanden,** eene groep in O. I.; tuss. de Philippijnen en Borneo. De S.-riv. op Java ontlast zich i. d. Straat v. Medoera. De S.-zee, zie **Celebes.**

Solon, ber. wetgever van Athene. 594 v. Chr.

Solothurn, st. a. d. Aare; 8 D I.; hpl. v. h. k. S. (in W. Zwitserland).

solvent, in staat om te betalen.

Solwerd (of Solwert), d. in Gron., een kwartier v. Appingadam.

Someren, d. in N. Br., een half u. v. Asten.

Somerset, grfs. in ZW. Engld.; hpl. Taunton; grootste st. Bath.

Somme, 1) riv. in N. Fra. valt in 't Kanaal, 2) dep. S., hpl. Amiens.

Sommelsdijk, d. in Z. Holl. in 't eil. Goereeen-Overflakkee.

somnambul-isme, toestand v. h. slaapwandelen, van maanzucht en v. d. zoogenaamde helderzien in den magnetischen slaap; **e-,** de helpster van een magnetiseur. (eil. Seeland.

Sond (de), zeeëngte tuss. Zweden en 't Deen.

sonde, (hlk.) instrument om wonden te peilen.

Sondel (of Sindeel), d. in Fri., ca. ½ u. van de Lemmer.

Sonderbond, bondgenootschap in '45 aangegaan tuss. zeven R. K. kantons v. Zwitserland, werd '47 door de gewapende macht der overige kantons vernietigd. (schilder.

Sonderland (Joh. Bapt.), '05—'78. Dt. genre-

Sondershausen (Zie **Schwartzburg**), st. a. d. Wipper; 6 D. I.

sonnet, (dk.) klinkdicht.

Sonoy (Diderik), 1529—37, een der eerste Watergeuzen, voor prins Willem I gouverneur v. N. Holland, werd door prins Maurits ontslagen als Leicester-gezind.

Sontag (Henriette), '06—'54, zeer ber. Dt. zangeres, sedert '30 gravin Rossi, † in Mexico.

Sophie Charlotte, 1668—1705, kng. v. Pruisen, gmln. v. kon. Fred. I („de philosophische koningin").

sophis-me, drogrede; **-t,** drogredenaar; **-tisch,** door drogreden misleidend.

Sophokles, 495—406 v. Chr., grootste Gri. treurspeldichter.

Sophonisbe, eene Carthaagsche, was de gmln. v kon. Syphax v. Numidië; nam vergif in, om niet in handen v. d. Romeinen te vallen (203 v. Chr.). (Thuringen.

Sorben, oudt. een Slawische volksstam in

sorbet, frissche drank (in water gekookte rozijnen, met citroensap en muskus).

Sorbonne (de), aanvankelijk hoogeschool te Parijs ter opleiding v. R. K. geestelijken (gest. 1252 door Robert de Sorbon); tegw. theo. faculteit a. d. hoogeschool te Parijs.

Sorel (Agnes), 1409—50, bijzit van kon. Karel VII v. Fra.

Sorlingen (de). Zie **Scilly-eilanden.**
Sorrento, fraaie st. a. d. Golf v. Napels; 6 D. I.; geb.-pl. v. Tasso.
soffovoce, fluisterend.
Soubise (Charles de Rohan, prins v.), 1715—87, Fr. msk., i. d. 7-j. oorlog.
soubrette, (tnl.) schalksch kameniertje.
Souburg (Oost- en West-), twee dorpen op 't Zeeuwsche eil. Walcheren. Te W. S. een gdkt. voor Marnix v. St.-Aldegonde.
souffleur, (tnl.) inblazer of toefluisteraar, om tooneelisten te helpen wier geheugen te kort schiet.
Soulié (Melch. Fred.), 1800—47, Fr. schrijver (romans en tooneelstukken).
Soulouque. Zie **Faustin.**
Soult (Nic. Jean de Dieu), htg. v. Dalmatië, 1766—'51, onder Nap. I. Fr msk., onder Lod. XVIII en onder Lod. Filips minister v. oorlog. '47 minister-president.
Soumet (Alex.), 1788—'45. Fr. episch en dram. dichter.
sourdine, klankdemper.
souterrain, in een woonhuis een vertrek onder den beganen grond.
soutane, lange zwarte jas der R. K. priesters.
Southampton, haven- en kpst. in 't Engl. grfs. Hampshire; 60 D. I.
Southey (Robert), 1774—'43, Engl. geschsch., episch en dram. dichter.
souverein, hoofd v. d. staat; **-iteit,** hoogste gezag in den Staat.
Souvestre (Emile), '06—54, Fr. schrijver (novellen, romans en tooneelstukken).
sovereign = pond sterling. (D. I.
Spa, ber. bpl. in de Belg. prov. Luik; 6 à 7
Spaansch, van (uit, betreffende) Spanje, (fig.) verschrikkelijk; -groen, azijnzuur koper-oxyde als verf; vergiftig; -e mark, onder Karel d. Gr. 't land tuss. de Pyreneën en de Ebro; -e pokken, de slechte ziekte; -e Successie-oorlog, 1702—13, vnl. tuss. Fra. (Lod. XIV) en Or. (Leopold I. Zie **Eugenius**), ondersteund door Engld. Zie **Marlborough**), eindigde met den vrede v. Utrecht; -e vlieg, schildvleugelig insekt, waarvan in de pha. eene blaartrekkende zalf bereid wordt.
Spaarne, vergraven kle. riv. in N. Holl. komt uit de ringvaart v. d. Haarlemmermeerpolder; **-dam,** d. in N. Holl., ca. 1 u. v. Haarlem, a. h. Spaarne; **-woude,** d. in N. Holl., ca. 1 u. v. Haarlem.
Spagnoletto. Zie **Ribera.** (rië.
spahis. (mil.) Fr. inlandsche ruiters in Alge-
Spakenburg, d. in Utr., a. d. Zuiderzee.
Spanbroek, d. in N. Holl., ca. 3 u. v. Medemblik.
Spandau, Pruis. vest a. d. mond v. d. Spree i. d. Havel; 32 D. I.; de citadel Julius-toren in de nabijheid.
Spandaw (Hugo Albert), 1777—'55, Nederl. lierdichter. (v. Oijs.
Spanga (of Spangen), d. in Fri., a. d. grens
Spanje, konkr. op 't Pyreneesche sch.-eil., met zijne Eur. eilanden 407 D. vierk. km. en ca. 17 D. I. Spanjaarden), hst. Madrid; telt met zijne overzeeschebezittingen 935 D. vierk. km. met ruim 25 mn. bew.

Spankeren, d. in Geld., **ca. 4 u. v.** Arnhem.
Spannum, d. in Fri. **derdhalf u. v.** Bolsward.
Sparks (Jared), 1789—'66, N. Amer. geschsch.
Sparta, hst. v. Laconië, voerde strijd met Athene om de hegemonie v. Gri.
Spartacus, aanvoerder der slaven in den Slaven-oorlog (73—71 **v.** Chr.) te Rome; sneuvelde tegen Crassus.
Spartivento (Kaap), **de** zuidpunt v. Italië, a. d. Ionische zee.
Spaubeek, d. in Lbg., **ca. 2 u.** v. Sittard.
Speaker (Engl. spr.: spiek-er), voorzitter v. h. Engl. Parlement
Specerij-eilanden. Zie **Molukken.**
Speckbacher (Jos.), 1767—'20. Zie **Hofer.**
speech (Engl., spr.: spietsj), 1) redevoering. 2) toespraak.
Speelman (Corn. Jz.), 1628—84, was 1681—84 gouverneur-genl. v. Nederl. O. I.
Speler, Dt. naam v. **Spiers.**
Speke (John), '27—'64, ber. Engl. Afrika-reiziger; ontdekte de bronnen v. d. Nijl.
spelt, eene graansoort grover dan tarwe, wordt inz. verbouwd in Dtl. en Zwitserland en is (volgens Plinius) de oudste soort koorn. Van spelt heeft men het „griesmeel".
Spencer, 1) George John, grf. S., 1758—'34, Engl. stm., bezat de grootste particuliere bibl. in Europa. 2) Herbert S., geb. '20, Engl. philosoof. (dichter.
Spenser (Edmund), 1553—99, Engl. episch
Spermaceti. Zie **walschot.** (sau.
Spessart, gebergte in Beieren en Hessen-Nas-
Speyk (Jan Carel Josephus v.), '02—'32, Nederl. zee-officier, liet zich, om de eer der Nederl. vlag te redden, 5 Feb. '32 (op de Schelde voor Antwerpen) met zijn schip in de lucht vliegen.
Spezzia, 1) (of La Spezia), Ital. vest. a. d. Tyrrheensche Zee; 31 D. I. 2) S. (of Petza), Gri. eil. vóór de golf v. Nauplia.
Sphinx, 1) Oud-Egypt. kolossaal gedenkteeken; het lijf v. een leeuw met het hoofd v. een mensch. 2) (fab.) een Monster bij Thebe, gaf raadsels op, vermoordde degenen die ze niet konden oplossen, doch werd door Oedipus overwonnen.
Spielhagen Friedr.), geb. '22, vn. Dt. rom.-schr.
Spiers (Dt. Speier), hpl. v. d. Rijnpalts, a. d. Rijn; 16 D. I.; domkerk met keizers-grafsteden; rijksdag 1529 (oorsprong v. d. naam „Protestanten", omdat de Evangelischen toen protesteerden).
Spiess (Christian Heinr.), 1755—99, Dt. schrijver (tooneelstukken, ridder- en roeverromans en spookhistories).
spilie-beenen, ooievaarsbeenen (dun en lang); **-leen,** een leengoed, waarvan de erfopvolging ook aan vrouwen vergund was; **-maag,** bloedverwant v. d. zijde der vrouw.
Spindler (Karl), 1796—'55, Dt. rom.-schr. (o. a. der Jude).
Spinola (Ambrosio, markies v.), 1561—1630, vn. Sp. vhr., oorloogde tegen prins Maurits.
Spinoza (Baruch), 1632—77, Nederl. diepzinnig wijsgeer (pantheïst); als onrechtzinnig Israëliet door de Joden uitgestooten; stb. te 's-Gravenhage, nabij 't huis waar hij gewoond heeft.

spirit-isme, geloof aan 't verkeer met de zielen v. afgestorvenen door een tusschenpersoon (gen. medium); **-ist,** aanhanger v. dat geloof; **-ueus,** geestrijke (-ue of alkohol inhoudende) dranken.

Spithead, reede a. d. kust v. Engld., bij Wight.

Spitsbergen, eene groep onbewoonde eilanden i. d. N. IJszee, 1594 ontdekt door Haamskerk, Barendsz. en de Rijp.

Spitzeder (Adèle). Zie **Dachau.**

spleen (Engl., spr.: splien), miltzucht, grilziekheid.

Splügen, een 2117 met. hooge bergpas i. d. Alpen v. Grauwbunderland. (en vn. comp.

Spohr (Louis), 1784—'59, Dt. viool-virtuoos

Spoleto, st. 22 D. I. i. d. Ital. prov. Perugia.

spontaan, uit eigen beweging.

Spontini (Gasparo), 1774—'51, ber. Ital. operacomp. (te Parijs en te Berlijn).

Sporad-en, zie **Cycladen; -isch,** als enkele, geheel op zich zelf staande gevallen voorkomende; 't t. o. gestelde v. **epidemisch.**

Sporenslag. Zie **Courtray.**

sport, uitspanning, waartoe lichaams-oefening vereischt wordt (paardrijden, zwemmen, jagen, enz.).

spotvogel, 1) twee vogels (een uit N. Am. en een zwart en geel gekleurde uit Z. Am.), die beiden het geluid v. alle andere vogels nabootsen. 2) grappenmaker, die gaarne den draak met iets of met iem. steekt.

Sprang, d, in N. Br., een half u. v. Waalwijk.

Spree, riv. in Pruisen, besproeit Berlijn, en valt bij Spandau i. d. Havel.

Spremberg, Pruis. st. a. d. Spree (reg.-distr. Frankfort); 11 D. I.: lakenfabr.

Springfield, 1) hst. v. d. N. Amer. staat Massachusetts, a. d. Connectient. 2) st. met 13 D. I. i. d. N. Amer. staat Ohio, a. d. Mad. River.

Sprokkelmaand, Februari.

Spurgeon (Charles Haddon), **geb. '34,** ber. en zeer populair Engl. prediker en schrijver; non-conformist.

spurrie, dient tot **veevoeder.**

square (Engl., spr.: skweer), vierkant plein, als plantsoen aangelegd.

squatter (Engl. = neerhurker), in Australië en in N. Am. een kolonist, die zich in eene onbewoonde streek heeft neergezet zonder eenig recht te hebben op het door hem in bezit genomen land.

squire (Engl. spr.: skwwajr), land-edelman.

St., vóór geo. en andere namen = Sint (Fr. en Engl.: Saint; Dt. Sankt), b. v., **St.-**Bernhard (Gr. en Kle.) Zie **Bernhard** no 5 en 6; **St.-**Cyr (Zie **Cyr**); **St.-**Denis, st. in 't Fr. dep. Seine, a. d. Seine, met 44 D. I. en grafkelder der Fr. Koningen; **St.-**Dié, Fr. st. a. d. Meurthe; 14 D. I. (Zie Dié); **St.-**Étienne, hpl. v. h. Fr. dep. Loire, met 120 D. I.; **St.-**Eustatius, Nederl. eil. in W. Indië; **St.-**Gallen, hpl. v. h. O. Zwit. k. St.-G.; **St.-**Geertruide (of Eysden-op-den-Berg), d. in Lbg., ca. 2 u. v. Maastricht; **St.-**Germain (grf.), een Fr. avonturier, sedert 1770 in Fra. en aan versch. hoven, beweerde een levenselixir uitgevonden te hebben; **St.-**Gotthard, dl. der Lepontische Alpen (hoogte 2114 met.)

met hospitaal voor reizigers, en een '82 geopenden 14920 met. langen spoorwegtunnel; **St.-Helena,** Brit.-Afr. eil. i. d. Atl. O., van '15 tot aan zijn dood '21 de plaats, waar Nap. I in ballingschap doorbracht; **St.-Hilaire** (Zie **Barthélémy,** no. 3 en **Geoffroy** no. 2); **St.-Jan Steen,** d. in Zeel., een half u. v. Hulst; **St.-Joostland,** een '18 met Walcheren vereenigd Zeeuwsch eil.; **St.-Joris** (St.-George), 1) R. K. heilige uit de 3e eeuw, bestreed een draak en stierf den marteldood, 2) ridderorde v. St.-J. in Hannover, Rusland en Beieren; **St.-Laurentius,** uit het Ontariomeer komende riv. in N. Am., ontlast zich i. d. St.-Laurentius-golf v. d. Atl. O.; **St.-Louis,** gr. kpst. in Missouri, a. d. Mississippi; 250 D. I.; unvt.; **St.-Maarten,** d. in N-Holl., ca. 1 u. v. Schagen; **St.-Maartensdijk,** d. in Zeel., ½ u. v. Tholen; **St.-Malo,** Fr. zh. en vest. ter N. kust v. Bretagne: 10 D. I.; **St.-Michielsgestel,** d. in N. Br., bij den Bosch, met doofstommen instituut; **St.-Petersburg,** hst. v. Rusland, a. d. Newa; 930 D. I.); **St.-Pierre** (Zie **Bernardin**); **St.-Simon** (Claude Henri, grf. v.), 1760—'25, stichter van de socialistische school (St.-Simonisten), **St.-Ubes** (of Setubal), havenst. in Port.; 15 D. I.

staartpeper. Zie **cubeba.**

Stabat Mater, ber. midd.-eeuw. kerklied (schildert de Moedermaagd a. d. voet v. h. Kruis.

Stabiae, tgw. Castellamare. Zie **Vesuvius.**

Stadt aan 't Haringvliet, d. in Z. Holl., anderhalf u. v. Sommelsdijk.

Stade, Pruis. st. in Hanover; 10 D. I.

stadium. 1) overgangs-tijdperk, 2) bij de oude Grieken. afstand v. 125 schredsn.

Staël-Holstein (Anna Louise Germaine de), of kortweg Mad. de Staël, 1766—'17, dochter v. Necker, 1786—96. gade v. d. Zw. gezant baron v. St.-H., stk. werkzame, ber. schrijfster (romans; de l'Allemagne).

Staffa, een der Engelsche Hebriden (Fingals-grot.

Stafford, hpl. met 15 D. I. v. h. Engl. grfs. **S.**

Stagira, oudt. st. in Macedonië; geb.-pl. v. Aristoteles.

Stagnelius (Erik Joh.), 1793—'23, Zw. dichter.

Stamboel, Zie **Constantinopel.**

standfries Zie **Burmania.**

Stanhope, 1) James, grf. S., 1673—1728, Engl. stm. en gnl. (i. d. Successie-oorlog), was 1710—12 krijgsgevangen. 2) Lady Esther Lucy S., 1776—'39, nicht en geheimschrijfster v. Pitt (den minister), vestigde zich in Syrië, waar zij geacht en geëerd werd om hare veldadigheid. 3) Phil. Henry, grf. S., '05—'75, Engl. stm. en geschsch.

Stanislas II, Aug. grf. v. Poniatowski; laatste kon. v. Polen 1764—95.

Stanley (Henry Morton), geb. '43 te Denbigh in 't Engl. prinsdom Wallis, ging reeds vroeg naar Am., ber. reiziger in Afr., deed in '89 weder lang van zich spreken, daar men hem vermoord dacht, totdat in Dec. de zekerheid kwam, dat hij behouden en op weg naar Eur. was.

stante pede, (Lat.) op staande voet.

Staphorst, d. in Oijs. 3 u. v. Zwolle.

Stargard, naam v. versch. steden, inz. in 't Pruis. reg.-distr. Stettin; 22 D. I.
Stassfurt, st. in 't Pruis. reg.-distr. Maagdenburg, a. d. Bode; 12 D. I.; steenzoutgroeve.
statica, evenwichtsleer.
Statius (Publ. Panius), 60—96 na Chr., Rom. dichter.
statue, standbeeld.
status quo (ante), (Lat.) dezelfde toestand (als te voren).
Staunton, 1) George Thom. S., 1781—'59, Engl. wetensch. reiziger en beoefenaar v. Chineesche taal en ltk. 2) Howard S., '10—'74, ber. Engl. schaakspeler.
Staupitz (Joh. v.), † 1524, vicaris-genl. der Augustijnen, was een vriend en voorstander v. Luther.
Stavanger, st. in Nrw., a. d. Atl. O.; 21 D. l.
Stavenisse, d. in Zeel., 3 u. v. Tholen.
Stavoren, zeer oude st. in Fri., en st. vn. hpst.; tegw. 7 honderd inw.
Stawropol, verst. st. in Russ. Caucasië, a. d. Tasjlo; 34 D.I.; hpl. v. h. gouvt. S.
steamer, (Engl. spr.; stiem-er) stoomboot.
Stedum, d. in Gron., 2 u. v. Appingadam.
steekspel, i. d. midd.-eeuw. spiegelgevecht tuss. ridders.
Steele (sir Rich.), 1671—1729, Iersch ltk.
Steen (Jan), geb. 1636 te Leiden, † 1689 te Delft, ber. Nederl. genre-schilder.
Steenbergen, st. in N. Br., 2 u. v. Bergen-op-Zoom. (burg.
Steenderen, d. in Geld., anderhalf u. v. Does-
Steenkerken (Steenkerque), Belg. d. in Henegouwen, a. d. Senne nederlaag v. Willem III 1692.
Steensel, d. in N. Br., 2 u. v. Eindhoven.
Steenwijk, st. in Ov., 6 u. v. Zwolle.
Steenwijkerwold, d. in Ov., 1 u. v. Steenwijk
steeple-chase (Engl. spr.: stiepl-tsjees), wedren met hindernissen.
Steffens (Henrik), 1773—'43, Nrw. wijsgeer, natuur-onderzoeker en dichter; prof. te Berlijn. (Westeinde.
Steggerda, d. in Fri., gem. Stellingwerf-
Steiermark, Dt. naam v. Stiermarken.
Stein, 1) Heinr. Friedr. Karl, vrijheer vom en zum S., 1757—'31, ber. Pruis. stm., '07—'08 minister met schier onbeperkte macht, was door talrijke hervormingen de voorbereider v. Pruisen's herlevenden bloei en v. d. bevrijding v. h. Fr. juk. 2) Charlotte v. S., geb. v. Schardt, 1742—'27, „Göthe's Brieven" aan haar. 3) d. in Lbg., 3 u. v. Meersen. 4) d. in Z. Holl. (half gem. Reeuwijk, half gem. Gouda).
Steinle (Joh. Ed. v.), '10—'85, Dt. hist.-schilder.
Steinmetz (Karl Friedr. v.), 1796—'77, Pruis. vms., zegevierend '66 en '70.
Stella (Jacques), 1596—1657, Fr. schilder, hofschilder v. Lod. XIII. (melsdijk.
Stellendam, d. in Z. Holl., 2 u. v. Som-
Stellingwerf, twee gem. in Fri.: 1) Oost-S., omvat 10 dorpen; 2) West-S., omvat 20 dorpen.
stellionaat, (rcht.) bij 't aangaan van eene overeenkomst gepleegd bedrog.

Stelthamer (Frans), '02—'74, Or. dichter i. d. volks-taal.
Stendal, st. met 15 D. I. in 't Pruis. reg.-distr. Maagdenburg: geb.-pl. v. Winckelmann.
Stenden, staten-vergadering.
Stendhal. Zie **Beyle.**
Stentor, een der helden voor Troje, wiens stemgeluid eene verbazende kracht had; vandaar de uitdrukking: met eene stentorstem.
Stephanus, 1) eerste martelaar voor het Christendom, werd omstr. 37 te Jeruzalem doodgesteenigd. 2) S. I, de Heilige, 997—1038, eerste kon. v. Hong, voerde daar 't Christendom in, en ontving v. d. Paus de S.-kroon. 3) S. v. Blois, 1135—54 kon. v. Engld. 4) S. Bathori, 1575—86 kon. v. Polen. 5) naam van 9 Pausen, waaronder S. VI, 897 gewurgd, en S. VIII, 942 † in de gevangenis
Stephenson (George), 1781—'48, Engl. industrieel en wkt., uitv. v. d. locomotief en daardoor voornaamste grondlegger v. h. spoorwegwezen (bouwde '12 de eerste locomotief, '25 den eersten spoorweg). Zijn zoon Rob. S., '03—'59, bouwde de Britannia-brug.
steppe, uitgestrekte vlakte zonder boomgroei, inz. in Z. Rusland. Vgl. **Llanos** en **pampas** in Z.Am., **savannen** in N.Am.
stere (of wisse), kubiek meter.
sterkwater. Zie **salpeterzuur.**
Sterling, Engl. mtw.: een Pond S. (12 gulden Nederl.) heeft 20 shillings, de shilling 12 pence.
Sterne 1) Lawrence S., 1713—68, ber., Engl. hum. („Yorik's sentimental journey", „Tristram Shandy", enz.). 2) Daniël S., zie **Agoult.** 3) Karus S., zie **Krause.**
stetoskoop. Zie **auscultatie.**
Stettin, haven-, fabr.- en kpst. in Pommeren, a. d. Oder; 100 D. I.; -er Haff. Zie **Pommersche.**
Stevensweerf, d. in Lbg., op een eilandje i. d. Maas, 2 u. v. Roermond.
Steyr, st. in Or., a. d. Enns: 18 D. I.
Sticht (het), de prov. Utr. **Over-S.**, oudt. de prov. Oijs.. dl. uitmakende v. h. bisdom Utr.
Stieglitz (Heinr.), '03—'49, Dt. dichter. Zijne vrouw (Charlotte Willhäft) maakte '34 door zelfmoord een einde aan haar leven, hopende zoodoende door de smart over haren dood een einde te maken aan het zenuwlijden van haren man.
Stieltjes (Thom. Joannes), '19—'79, ber. Nederl. waterbouwkundige. (warden.
Stiens (of Steens), d. in Fri., ca. 2 u. v. Leeu-
Stieler, 1) Adolf S., 1775—'36, Dt. cartograaf. 2) Jos. Karl S., 1781—'58, Dt. portretschilder. Zijn zoon 3) Karl S., '42—'85, dichter in het Munchener dialect.
Stiermarken (Dt. Steiermark), Or. htgd. en kroonland, 22 D. vierk. km., 1213 D. I.; hst. Gratz. („Studiën").
Stifter (Adalbert), '06—'68, vn. Dt. schrijver
stillet, kleine dolk.
Stilicho. Wandaalsch vhr. in dienst v. Rome, werd 395 voogd over keizer Honorius, die hem 408 v. h. leven beroofde.
Stilke (Herm.), '03—'60, Dt. hist.-schilder; zijne vrouw Hermine, '08—'69, bloemenschilderes.

Stille Zee (heet ten Z. v. d. Evennachtalijn veelal: Stille Zuidzee), grootste oceaan v. d. wereld, tuss. Azië, Am. en Australië, staat door de Behringstraat in gemeenschap met de N. IJszee.
Stilling. Zie **Jung**.
stipendium, toelage.
Stiphout, d. in N. Br., 1 u. v. Helmond.
Stirling, 1) hpl. met 15 D. I. v. h. grfs. S. in 't Z. v. Schl., waar de Romeinen eenen muur bouwden om de Picten te weren. 2) Wm. Alex., grf. v. S., 1580—1640, Engl. stm. en dichter.
Stirum (v. Limburg), grafelijke Nederl. familie. Zie **Duyn v. Maasdam.** (dendam.
Stitswerd, d. in Gron. een half u. v. Onder-
Stöcker (Adolf), geb. '35, hofprediker te Berlijn, stichtte '78 de zoogenaamde christelijk-sociale partij, ziel v. h. anti-semitische drijven in Pruisen. (60 D. I.
Stockport, fabr.-st. in 't Engl. grf. Chester;
Stockton upon Tees, st. in Engld. a. d. Noordzee; 42 D. I.
Stoïcijnen, volgelingen v. d. Ath. wijsgeer Zeno, omstr. 460 v. Chr.
Stockholm, hst. v. Zweden, konkl. res., haven- en kpst. a. d. uitwatering v. h. Mälarmeer in de Oostzee; 160 D. I.
Stoke (Melis), omstr. 1300, Nederl. midd.-eeuw. dichter (rijmkroniek).
Stolberg, twee br., leden van den Göttinger Hainbond: 1) Christiaan, grf. tot S. (1748—'21) en 2) Friedr. Leop., grf. tot S. (1750—'19).
Stolk. Zie **Stolwijk.**
Stolle (Ludw. Ferd.), '06—'72, Dt. Rom.-schr.
Stolp, st. in 't Pruis. reg.-distr. Köslin; 22 D. I.
Stolwijk (of Stolk), d. in Z. Holl., ca. 2 u. v. Schoonhoven.
Stompwijk, d. in Z. Holl., 1 u. v. Voorburg.
stoop, oude vochtmaat (derdhalve liter).
stooter, oud Nederl. stukje geld (12½ cent).
Storthing (spr.: stoer-ting), 't Nrw. parlement: Lagthing, 1e Kamer; Odelsthing, 2e Kamer.
Sloutenburg, d. in Utr., 1 u. v. Amersfoort, behoorde i. d. 17e eeuw aan Oldenbarneveld.
Stowe (Harriet), Zie **Beecher 2.**
straat, 1) geplaveide weg. 2) Zeeengte.
Straatsburg, st. in den Elzas, vesting v. d. eersten rang, a. d. Ill; 102 D. I; zetel van een biss.; unvt.; 1681 ingelijfd bij Fra.; 28 Sept. '70 door de Duitschers heroverd. (dichter.
Strachwitz (Moritz, grf. v.), '22—'47, Or. lier-
Strabo, omstr. 40 v. Chr., Grl. adk. (reizen in Ethiopië, Armenië, Italië en Egypte).
Stradella (Aless.) 1645—81, Ital. comp. v. opera's, werd vermoord uit jaloezie.
Stradivari. Zie **Cremona.**
Strait-Settlements, Engl. nederzettingen op 't sch.-eil. Malakka: hst. Singapore.
Stralsund, st. in 't Pruis. reg.-distr. S.; 29 D. I.; tot '76 vest.; 1628 belegerd door Wallenstein; '09 dood v. Schill.
Straschiripka (Joh. v.). Zie **Canon no. 9.**
Strassburg, Dt. (Strasbourg, Fr.) naam van Straatsburg.
Stratford de Redcliffe (Sir Str. Canning), 1788—'80, vn. Engl. dipl., tot '58 veel invloed hebbend gezant te Constantinopel.

Stratum, d. in N. Br., ten Z. O. v. Eindhoven.
Strauss, 1) David Friedr. S., '08—'74, ber. Dt. Protestantsch theo. en schrijver („das Leben Jesu"). 2) Joh. S., '04—'49, ber. Or. comp. v. dansmuziek (bijgn. „Walsenkoning"). 3) Zijne 3 zonen: *a*] Joh., geb. '25 (walsen, operetten); *b*] Jozef, '27—'70 (dansmuz.); *c*] Eduard, geb. '35 (dansmuz.).
Streckfuss, 1) Adolf Friedr. Karl S., 1779—'44, Dt. dichter, vertaler van Ariosto, Tasso, Dante. 2) Zijn zoon Adolf S., geb. '23, Dt. politicus en schrijver.
Streefkerk, d. in Z. Holl., a. d. Lek, 2 u. v. Sliedrecht.
Strehlenau (Niembsch v.). Zie **Niembsch.**
Strelitz. Zie **Mecklenburg 2.**
Strelitzen, Russ. lijfwacht, met vele voorrechten, betrokken in talrijke opstanden, onder Peter d. Gr. afgeschaft.
Strien. Zie **Strijen.**
strike (Engl. spr. strajk), werkstaking; **-maker,** het werk staken om de werkgevers zoodoende tot concessiën te dwingen.
Strodtmann (Adf.), '29—'79, Dt. dichter en schrijver.
Stroe, d. in N. Holl. op 't eil. Wieringen.
Stromboli, een der Liparische eilanden; zeegevecht aan adm. de Ruyter en de Franschen onder Duquesne 1676.
Strozzi (Bern.), 1581—1644, Ital. schilder.
Strousberg (Bethel Henry), '23—'84, ondernemend industrieël (inz. spoorwegen) te Berlijn, op vorstelijken voet levende, '75 in staat van faillissement.
Strucht, d. in Lbg. ten W. v. Gulpen.
Struensee, 1) Joh. Fred., grf. v. S., 1737—'72, geneesheer en ber. Deen. stm. en alvermogend minister, gunsteling v. kng. Karoline Mathilde, beschuldigd haar verleid te hebben tot echtbreuk en deswege ter dood gebracht. 2) Gustav Otto v. S. (pseud. Gustav von See), '03—'75, Dt. rom.-schr. en novellist.
Struve, 1) Friedr. Georg. Wilh. S., 1793—'64, ber. Dt. strk. te St.-Petersburg (graadmetingen in Rusland en in Scandinavië). 2) Gustav von S., '05—'70, Beiersch republikein, schreef gesch.- en staatkundige werken. (Zie **Hecker**).
Strijen (of Strien), d. in Z. Holl., anderhalf u. v. 's-Gravendeel.
Strijp, d. in N. Br., dicht bij Eindhoven.
Stuart, Sch. konkl. dynastie 1370—1688. Zie **Jacob** no. **2.**
Stuhlweissenburg, st. in Hong.; 26 D. I.
Sture (Sten), Zw. rijksstedehouder 1470—1503.
Sturt (Charles), † '69 bijna blind, Engl. ontdekkingsreiziger in Nieuw-Holland.
Stuttgart, hst. v. Wurtemberg, a. d. Nesenbach; 125 D. I.
stylieten, pilaarheiligen.
stymphaliden, (Gri. fab.) roofvogels met koperen vleugels; verdreven door Herakles.
Styx, (fab.) riv. der Onderwereld, over welke de veerman Charon de zielen der afgestorvenen naar het rijk der schimmen overbracht; bij den S. plachten de goden te zweren.
Suakim, havenstad v. Nabië, a. d. Roode Zee.
Suameer, d. in Fri., een half u. v. Bergum.

Suawoude, d. in Fri., anderhalf u. v. Bergum.
subaltern, ondergeschikt.
sub rosa, (Lat.) „onder de roos" in vertrouwen.
Successie, 1) opvolging (inz. als hoofd v. d. staat), 2) nalatenschap (s.-recht, belasting door erfgenamen v. h. geërfde te betalen); **S.-oorlog**, 1) de Spaansche, 1702—13, eindigde met den Vrede v. Utr. 2) de Poolsche, 1733—35, eindigde met den Vrede v. Weenen, die 1738 werd bekrachtigd. 3) de Oostenrijksche, 1740—48, eindigde met den Vrede v. Aken. 4) de Beiersche, 1778—79, eindigde met den Vrede v. Teschen.
Sudeten, bergketenen in Dtl., tuss. de Karpathen en de Elbe.
Sue (Eugène), '04—'57, ber. Fr. rom.-schr. („Mystères de Paris", „Juif Trrant", „7 péchés capitaux").
Suetonius, eigenlijk **Cajus Tranquillus**, omstr. 70—140, Rom. geschsch.
Suevem, oudt. een Germaansch volk; ze zijn de voorouders der Zwaben.
Suëz, zeehandelstad in Egypte; 11 D. I.; zuidpunt der Landengte en v. h. (de Midd. Z. met de Roode Zee verbindende) Kanaal v. S. (Zie **Lesseps**).
Suffolk, Engl. grfs., a. d. Noordzee; hpl. Ipswich.
suikerij, 1) de wortel, surrogaat voor **koffie**. 2) het lof of loof, keukengroente.
Sulla, ber. Romein, 138—78 v. Chr., overwinnaar in vele oorlogen, ook i. d. burgeroorlog tegen de democ. partij onder Marius, 82—79 v. Chr. dictator (proscripties).
Sully, 1560—1641, Fr. stm. en minister v. Hendrik IV.
sultan, Oostersch vorst, inz. de keizer v. Turkije.
Sumatra, een der 4 gr. Soenda-eilanden.
summum bonum, (Lat.) het hoogste goed.
Sunda. Zie **Soenda**.
Sunderland, st. in Engld. a. d. Noordzee; 117 D. I.
Sumer (Luigi), † '32, Ital. blijspeldichter v. Sp. afkomst.
Sunn-a, overleveringen betreffende Mahomed; **-ieten**, de Mahomedanen, die, behalve den Koran, ook de Sunna aannemen.
supercargo, aanboord van een koopvaardij schip de verantwoordelijke man voor de lading, die het schip inheeft.
Suppé (Frans v.), geb. '20, kapelmeester te Weenen, comp. v. operetten.
supplement, aanhangsel, toevoegsel ter aanvulling.
Surhuisterveen, d. in Fri., 3 u. v. Bergum.
Surhuizum, d. in Fri., een uur van Surhuisterveen.
Suriname, Nederl. kol. in W. Indië, 1666 door een Zeeuwschen kaper op de Engelschen veroverd; hst. Paramaribo. (ford.
Surrey, Engl. grfs. a. d. Teems; hpl. Guild-
surrogaat, iets dat de plaats moet vervangen van iets anders.
surséance, (rcht.) schorsing (van betaling).
Susquehanna, riv. in Pennsylvanië (N. Am.), valt i. d. Atl. O.
Sussex, Engl. grfs.; hpl. Lewes. (tard.
Susteren, stadje in Lbg. anderhalf u. v. Sit-

Sutherland, grfs. in 't N. v. Schl., a. d. Atl. O. en de Noordzee; hpl. Dornoch.
Swalgen (of Swollegen), d. in Lbg., gem. Meerloo.
Swalmen, d. in Lbg., vijfkwartier v. Roermond.
Swammerdam (Jan), 1637—85, ber. Nederl. natuurkundige te Amst.
Swanenveld (Herman v.), 1620—'90, Nederl. schilder. lig. v. Dou.
Swansea, st. in Wallis (Wales), 64 D.I. (wen.
Swantowit, (fab.) hoogste god der Oude Slaven.
Swart (Jacob), 1796—'66, Nederl. zeevaartkundige (talels voor strk. en zeevaartkunde).
Swartbroek, d. in Lbg., gem. Weert.
Sweaborg, Russ. vest. in Finland, a. d. Finsche golf; 2 D. I.
Swedenborg (Emanuel v.), 1688—1772, Zw. wkt., geestenziener en theo. dweper.
Sweelinck (Jan Pietersz.), 1562—1621, Nederl. comp. v. Eur. vermaardheid; was organist te Amst.
Sweykhuizen (of Swijkhuizen), d. in Lbg., anderhalf u. v. Sittard. (Harlingen.
Sweyns (of Zweins), d. in Fri., derdhalf u. v.
Swift (Jonathan), 1667—1745, vn. Engl. satiricus en stk. schrijver („Gulliver's reizen").
Swinemunde, Pruis. st. met 9 D. I. in Pommeren, op 't eil. Usedom. a. d. Oostzee.
sybariet, verwijfde lekkerbek (naar de oude Gri. st. Sybaris in Z. Italië a. d. Golf v. Tarente).
Sybekarspel, d. in N. Holl., bij Medemblik.
Sybrandaburen, d. in Fri., gem. Rauwerderhem.
Sybrandahuis, d. in Fri., 1 u v. Dokkum.
sycophant, 1) verklikker. 2) in 't oude Athene was de S. een ambtenaar die te waken had, dat er geene vijgen uitgevoerd wierden.
Sydenham, voorstad v. Londen, met 20 D. I.; daarin het „Kristallen Paleis".
Sydney. Zie **Nieuw-Zuidwallis.**
Sydow (Emil von), '12—'73, ber. Dt. adk.
Syllabus, lijst v. leerstellingen, die door de Kerk als dwalingen zijn veroordeeld (inz. de aan de Pauselijke encycliek van '64 toegevoegde).
syllogismus, sluitrede.
sylphen (sylphiden), luchtgeesten.
Sylva (Carmen). Zie **Elizabeth** no. 9.
Sylvester, drie Pausen: 1) S. I de Heilige, 314—335, bekeerde Constantijn d. Gr., ontving van dezen den Kki. Staat; † 31 Dec. die naar hem St.-S.-dag heet. 2) S. II, 999—1003, was een vn. philosoof en wsk. 3) S. III, tegenpaus v. Gregorius VI en v. Benedictus IX. werd 1046 afgezet.
symb-ool, zinnebeeld; **-oliek**, leer der godsdienstige symbolen.
Symmachus (Coelius), **Paus van 498** tot 514.
symmetrie, gelijkmatigheid in afmetingen van vormen.
sympath-ie, genegenheid, die ontstaan is uit overeenstemming in denkwijze en gevoelens; **-etisch**, uit (door, betreffende) sympathie.
symphonie, muziekstuk voor vol orkest.
symploom, verschijnsel.
synchronismus, gelijktijdigheid.
syncope. (tlk.) uitstooting v. eene letter.

synod-e, kerkvergadering; **-aal,** van de synode.
synoniem, van gelijke of nagenoeg gelijke beteekenis; **-em,** zulke woorden.
synop-sis, vergelijkend overzicht; **-tisch,** met elkander in verband beschouwd.
syntaxis, (tlk.) woordvoeging, woordschikking.
synthesis, (red.) samenstelling van de deelen tot een geheel (het tegenovergestelde v. analysis).
syphilis, chronisch venerische ziekte.
Syra, een der Cycladen; hpl. Hermupolis.
Syracuse, st. op 't eil. Sicilië, 20 (in de oudheid 300) D. I.; hpl der Ital. prov. S.; adm. M. Az. de Ruyter † 1676.
Syrië, landsch. v. Az. Turkijë (Soristan). Zie **Seleukos.** Syrisch, van (uit of betreffende) Syrië.
syrinx, (Gri. fab.) eene nimf uit Arcadië, vluchtte voor god Pan, en werd in een riet veranderd.
Syrmië, oudt. htgd. in Slavonië.
Syrte (de Gr. en de Kle.), twee zeeboezems der Midd. Zee i. d. N. kust v. Afr. (matig.
system-a (systeem), stelsel; **-atisch,** stelselmatig.
systole. Zie **diastole.**
Szechényi (Stephan, grf. v.), 1792—'60, Hong. patriot, hoogst verdienstelijk jegens de verstandelijke en stoffelijke verheffing v. zijn vaderland (sedert '48 krankzinnig).
Szegedin, versterkte st. in 't Hong. com. Czongrad, a. d. mond v. d. Maros in de Theiss; 73 D. I.; na de overstrooming v. '79 nieuw opgebouwd.
Szeklers, Hong. volksstam in Zevenbergen.

T.

Taag, voornaamste riv. v. h. Pyreneesche sch.-eil. (Sp. Tajo; Port. Tejo.) Zie **Lissabon.**
Tabago, Engl. eil., een der Kle. Antillen.
tabernakel, 1) bij de Israelieten bewaarplaats voor de Verbonds-ark. 2) altaarkastje als bewaarplaats voor de monstrans (R. K.). 3) luifel boven de beelden v. heiligen en boven altaren.
tableau vivant, nabootsing v. eene schilderij door groepeering v. levende personen.
Taborieten Zie **Huss.**
Tachtigjarige oorlog v. d. Ned. tegen Spanje, eindigde met den Munsterschen Vrede 1648.
tachygraphie, snelschrijfkunst, uitgedacht door een vrijgelaten slaaf v. Cicero.
Tacitus, ber. Rom. geschsch., 54—117 („Germania").
Tadema. Zie **Alma-Tadema.**
Tadmor. Zie **Palmyra.**
Tafel-baai, Baai v. d. Atl. O. bij Kaapstad; **-berg,** berg in Z. Afr. ten Z. v. Kaapstad; **-dans,** een spiritistische vertooning; **-ronde,** ridderkring v. kon. Arthur.
Tagal. hpl. (met 9 D. I.) v. d. res. T. op Java.
Tagaurog, Russ. haven en kpst. a. d. Zee v. Azof, 48 D. I.
Taglion-i, ber. dansers-fam., bevorderaars v. h. moderne ballet: 1) Phil. T., geb. 1777 te Milaan, † '71 te Como. 2) Paul T., geb. '08 te Weenen, † '84 te Berlijn. 3) Marie T., geb.

'04 te Stokholm, werd door huwelijk gravin de Voisins. † '84 te Marseille. 4) Marie T., geb. '33 te Berlijn, werd door huwelijk prinses Windischgrätz.

Tahiti (of Otaheite), het grootste der Gezelschaps-eilanden i. d. Stillen Oceaan, staat onder Fr. protectoraat; hst. Papeiti.

Tajo. Zie **Taag.** (drik V v. Engld.

Talbot (John), 1373—1453, krijgsheld v. Hen-

talisman, tooverkracht bezittend middel om onheil af te wenden.

taliter qualiter, (Lat.) la la, zoo zoo.

Talleyrand-Périgord (htg. v.), 1754—'38, biss. v. Autun, sluw Fr. stm. en dipl. met een elastiek geweten. (Fr. treurspelspeler.

Talma (Franç. Jos.), 1763—'26, hooglijk ber.

Talmud, kkl. wetboek der Joden., bestaat uit 2 deelen (1. de Misjna, d. i. herhaling v. d. Wet; 2. de Gemara, d. i. de volledige verklaring).

talon, de papierstrook, van welke de coupons der effecten afgeknipt worden.

talud, gloding.

Tamerlan (Timoer), 1336—1405, Az. veroveraar v. geheel Centraal-Azië, Perzië en Indië.

Tanagra, Beotische ruïnenstad, waar kleine terracotta-figuren zijn gevonden.

Tananarivo, hst. v. h. eil. Madagascar.

Tancred, held v. d. eersten kruistocht, prins v. Antiochië, † 1112; door Tasso bezongen.

Tannhäuser, ridder uit de legende v. d. Venusberg, vereenzelvigd met een minnezanger uit de 13e eeuw (Opera v. Richard Wagner).

Tantal-us, (fab.) i. d. onderwereld veroordeeld om eeuwig honger en dorst te lijden, met overvloed van alles rondom hem; **-isceren,** (iem.) graagmaken naar iets, dat men bijna binnen zijn bereik brengt, doch zonder dat hij het bereiken kan.

tantième, zooveelste dl.

tapir, een log zoogdier, inz. in Z. Am., ook op Sumatra, en in China en Achter-Indië.

Tarent 1) T. (of Taranto), st. in Z. Italië, a. d. Golf v. T.; 34 D. I. 2) (Jul. v. T.). Zie **Leisewitz.**

Tarfia (Ed.). Zie **Grabowski.**

Tarik, Arab. vhr., veroveraar v. Spanje in 711. Zie **Jerez, Gaten** en **Gibraltar.**

Tarpejische rots. Zie **Kapitool.**

Tarquinius, twee koningen v. h. oude Rome, nl. **T. Priscus** (d. i. de Oude), zijnde de vijfde, en **T. Superbus** (d. i. de Trotsche), zijnde de zevende en laatste 534—510 v. Chr. Zie **Brutus** en **Lucretia.**

Tart-aren, Az. volksstam, a. d. Oeral (Ural); **-arije,** hun land; **-aarsch,** hunne taal.

Tartarus, (fab.) in de onderwereld de verblijfplaats der verdoemden.

Tasman (Abel), † 1659, Nederl. zeevaarder, ontdekte Nieuw-Holland, Nieuw-Zeeland, 't naar hem genoemde tegw. Engl. eil. **Tasmanië** (of Van Diemensland), waarvan de hpl. is Hobarttown.

Tasso (Torquato), 1544—95, ber. Ital. dichter („'t bevrijde Jeruzalem").

Tattersall, verzamelplaats der liefhebbers v. wedrennen, de „paardenbeurs", in Londen, 1795 ingevoerd door **Richard T.**

Tauchnitz, 1) Karl Christian Traugott T.,

1761—'36, **boekdrukker, boekhandelaar,** sedert '16 **de eerste** Dt. stereotypengieterij. 2) Zijn neef **Christian** Bernhard, vrijheer v. T., geb. '16 te **Leipzig** („Collection of British Authors", enz.). (Wiesbaden. Zie ook **Homburg.**

Taunus, bergketen in 't Pruis. reg.-distr.

Taurië (Tauris). Zie **Krim** en **Iphigenia.**

Tauroggen, Russ. vlek a. d. Pruis. grens, Zie **York** 2.

Tausig (Karl), '41—'71, ber. Dt. klaviervirtuoos.

tautologie, (fig.) herkauwing.

Taylor (Bayard), '25—'78, ber. Amer. reiziger, dichter en dipl. (gezant te Berlijn; vertaler v. Göthe).

Teckop (of Tekkop), d. in Utr. 2 u. v. Maarssen.

Tedeüm, plechtige dankdienst (R. K.).

Teeffelen (of Teffelen), d. i. N.Br., 1 u. v. Osch.

Teems (of Theems), de zich beneden Sheerness i. d. Noordzee ontlastende grootste riv. v. Engeland.

Teesinge. Zie **Thesinge.**

Tegelen, d. in Lbg., 1 u. v. Venlo.

Tegetthoff (Wilh., vrijheer v.), '27—'71, ber. Or. adm., overwon '64 bij Helgoland de Deen., '66 bij Lissa de Ital. vloot.

Tegnér (Esaias), 1782—'46, ber. **Zw. dichter** („Frithjofssaga", enz.).

Teheran, hst. v. Perzië; 200 D. I.

Teisterbant, oudt. (7e eeuw) een grfs., **dat zich** uitstrekte v. Tiel tot Vlaardingen.

Tekkop. Zie **Teckop.**

telegr-aaf, seintoestel om met elect. snelheid berichten over te brengen (telegraafkabel, om overzeesche landen met elkander in -afische gemeenschap te brengen): **-afie.** de kunst om de t. te behandelen; **-afist,** ambtenaar bij den dienst der telegrafie,

Telemachus, zoon v. Odysseus. Zie **Fénélon.**

teleologie, leer der doelmatigheid v. h. bestaande (inz. als bewijs voor 't bestaan v. een Schepper). (ker.

tele-phoon, verre-spreker; **-skoop,** verre-kijker.

Tell (Willem), fabelachtig Zwits. vrijheidsheld, die bij Küssnacht (a. h. Meer v. Lucern) uit de boot aan wal sprong, en Gessler doorschoot (zie **Gessler**). Drama v. Schiller.

tellurisch. Zie **kosmisch.**

Temes, riv. in 't Hong. com. T., waarvan de hpl. **Temesvar** (37 D. l.).

Tempelheeren (Tempeliers), geestelijke ridderorde, gest. 1118 in Palestina, in de 13e eeuw naar Fra. overgebracht, aldaar 1312 door den Paus opgeheven. Zie **Molay.**

temperament, gemoedsgesteldheid naar de vermenging v. d. sappen in 't menschelijk lichaam.

Tenedos, hpl. v. h. Tn. eil. T. in de Egeïsche Zee, dat '53 veel leed door aardb.

Teneriffe, 't grootste der Canarische eil., met een vulkaan (de Piek v. T.).

Teniers (David), twee vn. Antwerpsche genreschilders. vader en zoon: 1) 1582—1649. 2) 1610—85.

Tennessee, linker zij-riv. v. d. Ohio, in den Unie-staat T. (hst. Nashville).

Tennyson (Alfred), geb. '10, vn. Engl. lierdichter (poeta laureatus).

tenor (spr.: te-noor), bovenste mansstem in de

muz.; (spr.: teen-or) (Lat.) **woordelijke inhoud.**
tentamen, voorloopig examen.
Teplitz, st. in N. Bohemen **i. d. nabijheid v.** Karlsbad: 15 D. I.; bpl.
Ter-Aa, d. in Utr., gem. **Loenersloot.**
Ter-Aar, d. in Z. Holl., nabij **Alphen.**
Ter-Apel, d. in Gron., 6 u. **v. Winschoten.**
Terband, d. in Fri., 5 kwartier v. Heerenveen.
Ter-Borg, stadje in Geld., **a. d.** Ouden IJsel.
Terentius, Rom. blijspeldichter **uit** Carthago omstr. 190—159 v. Chr.
Terheyden, d. in N. Br., anderhalf v. v. Breda.
Terhorne, d. in Fr., 3 u. **v.** Heerenveen.
Teridsert, d. in Fri., ca. 2 u. v. Oldeberkoop.
Terkaple (of Terkappel), d. in Fri., derdhalf u. v. Heerenveen.
term, 1) woord of uitdrukking. 2) eindpunt, grens; **-ineeren**, beëindigen; **-inologie**, de in kunst, nijverheid, koophandel, enz., eigenaardige uitdrukkingen; **-ijn**, 1) eindpunt van een tijdsbestek, 2) gedeelteljke afdoening v. een geheel.
Termunten, d. in **Gron., ca. 4 u. v.** Zuidbroek.
Ternaard, d. in Fri., gem. Dongeradeel.
Ternate, Nederl. eil., een der Molukken.
Termonde. Zie **Dendermonde.**
Terneuzen. Zie **Neuzen.** (koorgezang.
Terpsichore, muze van de **danskunst** en het
terra cotta, gebakken leem.
terrarium. Zie **aquarium.**
Terroris-mus, schrikbewind, lnz. **v. d.** Jacobijnen 1793 en 94; **-t**, man **v. h.** schrikbewind.
Terschelling, eil. i. d. Noordzee (prov. N. Holl.); geb.-pl. v. Wm. **Barendsz.**
tertium, (Lat.) **een derde**; **t. non datur**, een derde is er niet.
Ter-Wispel, d. in **Fri., 1 u. v.** Beetsterzwaag.
Terwolde, d. i. Geld., **ca. 3 u.** v. Apeldoorn.
Terzka of **Terzky** (grf.), Or. genl., zwager v. Wallenstein, met hem in 1634 te Eger vermoord.
Teschen, st. in Or. Silezië; 10 D. I.; Vrede v. I. 1779 (einde Beier. Successie-oorlog).
Tessel. Zie **Texel.**
Tesselschade, Zie **Visscher.**
Tessino, eene zich in de Po ontlastende riv. in Zwitserland en Italië, geeft haren naam a. h. Zwits. kanton T. (hst. Bellinzona).
test-ament, 1) Oud en Nieuw T., de schriften v. h. Oude en Nieuwe Verbond, de Bijbel. 2) (rcht.) uiterste wilsbeschikking; **-ateur**, maker (**-atrice**, maakster) van een testament: **-eeren**, een testament maken, **-imonium**, getuigschrift (-imonium paupertatis, bewijs van onvermogen).
Teteringen, d. i. N. Br., 3 u. **v.** Breda.
Tethys, (Gri. fab.) zeegodin, moeder der Oceanieden.
Tetrode. Zie **Overveen.**
Tetuan, st. in Marokko; 16 D. I.
Tetzel, 1455—1519, een Dominicaner monnik te Leipzig, wiens ergerlijke negotie in aflaten aanleiding gaf **1517 tot** het eerste optreden van Luther.
Teuerdank, allegorisch dichtstuk over de lotgevallen van keizer **Maximiliaan I**, door hem zelven ontworpen (1517).
Teut (Tuisko), god der Germanen, **hun stam**

vader; **-oburgerwoud**, bergketen in Westfalen (zie **Arminius**); **-onen**, Zie **Cimbren**.

Texas, N. Amer. Unie-staat a. d. Golf v. Mexico; hst. Austin.

Texel (of Tessel), eil. in de Noordzee (prov. N.Holl.), v. h. vasteland gescheiden door 't Marsdiep.

Teyler, 1) Johannes T., 2e helft 17e eeuw, Nederl. schilder en graveur. 2) Pieter T. van der Hulst, 1702—78, een rijk burger v. Haarlem, schonk bij testament zijn vermogen a. d. stad, om er eene stichting ter bevordering v. kunst en wetenschap voor in het aanzijn te roepen („Teyler's Genootschap").

Thaarup (Thom.), 1749—'21, Deen. dichter.

Thackeray (Wm. Makepeace), '11—'63, ber. Engl. humorist.

Thalatta! „De Zee!" uitroep van Xenophon's leger (zie **Anabasis**), toen ze de gelukkig bereikte zee zagen.

Thalberg (Sigism.), geb. '12 te Geneve, † '71 te Napels, vn. klaviervirtuoos en comp.

Thales, een der 7 wijzen v. Griekenland (philosophie, wsk. en strk.).

Thalia, (fab.) muze v. h. blijspel, een der 3 gratien. Zie **Charitinnen**.

Thapsus, oudt. st. ter N.kust v. Afr.; 46 v. Chr. ovw. v. Cesar op Pompejus.

Theatijnen, leden eener 1524 door kardinaal Caraffa (Paus Paulus IV) te Theati gest. geestelijke orde.

Thebe, 1) het oude T. met 100 poorten, hst. v. Opper-Egypte (v. Thebais), a. d. Nijl (ruïnen bij Karnak, Luxor, enz.). 2) Gri. st. in Beotië, gest. door Kadmus 1500 v. Chr.; ber. door zijne legenden; bekwam onder Epaminondas en Pelopidas de hegemonie in Griekenland (371—362 v. Chr.), werd 335 v. Chr. door Alex. d. Gr. verwoest; is het tegw. Thiva met 3 a 4 D. I.

Theems. Zie **Teems**.

theïs-mus, geloof aan één levenden God als Schepper en regeerder v. h. heelal; **-t**, belijder v. h. theïsmus.

Theiss, linker zij-riv. v. d. Donau in Hong.

Themis, (fab.) godin der gerechtigheid.

Themistokles, ber. Ath. vhr., 528—460 v. Chr., overwon de Perzen(kon. Xerxes) i. d. (zee-slag bij Salamis 480 v. Chr.

Theoderik d. Gr., kon. der Oost-Goten (zie **Goten**), in de Dt. legende Dietrich v. Bern.

Theodora, gmln. v. keizer **Justinianus**.

Theodorus II, keizer v. Abessinië, geb '18, bende-hoofd, veroverde het land, '55 gekroond, regeerde als despoot, door de Engelschen onderworpen, † '68 door zelfmoord.

Theodosius d. Gr., Rom. keizer 379—95, deelde het rijk tuss. zijne zonen: Arcadius (Oostersch) en Honorius (Westersch Rom. rijk).

Theokritos, Gri. idyllendichter uit Syracuse omstr. 300.

theol-oog, godgeleerde; **-ogie**, godgeleerdheid; **-ogisch**, godgeleerd.

Thérèse. Zie **Lützow** no. 2.

therm-en, warme bronnen of badstoven; **-idor**, i. d. kalender der Fr. rev. de maand van 19 Juli tot 18 Aug.; **-ometer**, warmtemeter met indeeling in graden **R.** (Réaumur),

C. (Celsius) of **F.** (Fahrenheit); **-opylen,** bergpas in Griekenland, Zie **Leonidas.**
Theseus doodde den Minotaurus in 't Labyrint.
Thesinge (of Tessinge), d. in Gron., 3 u. v. Appingadam. (2) Zie **arsis.**
thesis, 1) (mrv. **theses**), stelling (zie **Luther**).
Thespis, stichter v. h. treurspel in Athene; **Th.-kar,** schertsend voor rondreizend tooneelgezelschap. ('81 tot 't konkr. Gri.
Thessalië, landsch. in N. Gri., behoort sedert
Thessalonica (tegw. Salonici), oudt. st. in Macedonië.
Thetis, godin der zee, moeder v. Achilles.
theürg, geestenbanner, toovenaar.
Thibaut (Ant.), 1774—'40, ber. Dt. rgl. te Heidelberg („Pandektenrecht").
Thibet. Zie **Tibet.**
Thierry (Augustin), 1795—'56, vn. Fr. geschsch.
Thiers (Louis Adolf), 1797—'77, ber. Fr. stm. en geschsch., sedert '23 liberaal journalist, '32—'40 herhaalde malen minister: toen in de oppositie; tegenstander v. Nap. III, '71 aan 't hoofd der regeering, sloot den vrede met Dtl., onderdrukte de Commune, Pres. der rep., moest '73 aftreden, stond '77 aan het hoofd der rep. partijën.
thing („ding"), Skandinavisch woord voor „volksvergadering" Zie **Folkething, Storthing.**
Thionville. Zie **Diedenhofen.**
Tholen, st. met 3 D. I. op 't Zeeuwsche eil. T.
Thomas, 1) de apostel; ongeloovige Th. (Johannes 20 : 24 e. v.). 2) Th. v. Aquino, 1225—74, ber. scholasticus, gen. „Dr. angelicus" of „universalis", 1323 heilig verklaard. 3) Th. a Kempis, 1380—1471, geb. te Kempen bij Keulen, † te Zwolle, theo. (Vier boeken v. d. Navolging Christi).
Thomasius (Christ.), 1655—1728, ber. Dt. rgl., prof. te Halle, voorlezingen i. d. Dt. taal, bestrijder v. d. heksenprocessen.
Thomson (James), 1700—48, Engl. dichter („De jaargetijden", „Rule Britannia").
Thor (Thunar, Donar), Noorsche Dondergod.
Thora, 't Mozaïsche wetboek.
Thorbecke (Joh. Rud.), 1796—'72, Nederl. vrijzinnig rgl. en stm., herhaalde malen minister en minister-pres.
Thorn, versterkte st. in 't Pruis. reg.-distr. Marienwerder, a. d. Weichsel; 23 D. I.; (peperkoek): geb.-pl. v. Copernicus.
Thorwaldsen (Alb. Bertel), 1770—'44, ber. Deen. beeldhouwer.
Thot, Egypt. godheid. Zie **Hermes** no. 3.
Thracië, oudt. landsch. in 't N. v. Gri., is sedert de 14e eeuw Tu.
Thrasybulus, 390 v. Chr. vermoord; Ath. vhr., verdreef 403 v. Chr. de 30 tirannen, en werd toen bevelhebber der vloot.
Thucydides (Thukydides), omstr. 460—400 v. Chr., ber. Gri. geschsch.
Thun, stadje in 't Zwits. k. Bern, a. h. Meer v. T. (Thunermeer).
Thurgau, N. k. v. Zwits. (de riv. Thur ontlast zich i. d. Rijn); hst. Frauenfeld.
Thüring-en, dl. v. Dtl., tuss. Werra, Saale, den Hartz en het **-er Wald,** een gebergte in centraal Dtl.

Thurn, 1) Heinr. Matthias, grf. v. Th., 1580—1633, aanvoerder der Boh. Protestanten, opstand 1618, begin v. d. 30-j. oorlog. 2) Fr. v. Th. en Taxis voerde in Dtl. 1516 het brievenvervoer per post te paard in; de fam. Th. en Taxis werd 1686 tot den prinsenstand verheven.

Thuyl. Zie **Tuil.**

Thijm. Zie **Alberdingk T.**

Thyrrhenia. Zie **Etrurië.**

tiara, driedubbele kroon v. d. **Paus.**

Tibaldo. Zie **Pellegrini.**

Tiber, riv. in Centraal Italië, ontlast zich i. d. Tyrrheensche Zee.

Tiberias, in den Bijbel vermelde stad in Galilea, a. h. Meer v. T.; tegw. slechts 3 D. I.

Tiberius Claudius Nero, berucht Rom. keizer, 14—37 n. Chr.

Tibet, 1) een aan China cijnsplichtig land tuss. Himalaya en Kueniuen, 1688 D. vierk. km., ca. 6 mn. boeddhistische inw. onder een Dalai Lama. 2) eene soort gekeperde wollen stof.

Tichborne, een rijk Engelschman (ze helft 19e eeuw), op wiens nalatenschap aanspraak gemaakt werd door iem., die zich uitgaf voor zijn zoon (T.-proces).

Ticino, Ital. naam der riv. Tessino.

Tieck (Ludw.), 1773—'53. Dt. dichter, novellist en criticus (Zie **Schlegel**).

Tiedge (Christoph Aug.), 1752—'41, Dt. dichter („Urania").

Tiel, st. in Geld., a. d. Waal; 10 D. I.; geb.-pl. v. genl. Chassé.

Tiendaagsche veldtocht, '31, tegen onze in opstand gekomen zuidelijke provinciën.

Tien-Gemeten, eil. in 't Haringvliet (Z.Holl., gem. Z. Beierland).

Tien-hoven, twee dorpen: 1) in Utr., l. u. v. Maarsen. 2) in Z. Holl., 3 u. v. Gorinchem.

Tiers-état, derde stand (de burgerij). Zie **Sieyès.**

Tietjerk (of Tietserk). een der 15 dorpen, die de Fri. gem. **-eradeel,** vormen.

Tiflis, Russ. st. in Caucasië, a. d. Koer (Kur); 104 D. I; hpl. v. h. gouvt. T.

Tigris. Zie **Euphraat.**

Tilburg, fabr.-st. in N.Br.; 30 D. I.

Tilly (Joh., grf. v.), 1559—1632, keizerlijk vhr. i. d. 30-j. oorlog, bijna altijd zegevierend.

Tilsit, Pruis. kpst. en fabr.-st. a. d. Memel; 22 D. I.: vrede v. Fra. met Rusland en Pruisen Juli 1807.

Timboektoe, karavanen- en kpst. in W.Soedan, op 15 kuf afstands v. d. zich zuidwaarts wendenden Niger; 20 D. I. (bpvendien menigmaal 10 D. vreemden).

Times, (Engl. spr.: tajmz) de voornaamste Engl. krant (sedert 1786; reeds 1783 onder een anderen titel)

Timoer. Zie **Tamerlan.**

Timoleon, † 337 v. Chr., Corinthisch vhr. Zie **Dionysius.**

Timon d. menschenhater te Athene omstr. 400 v. Chr. (spreekwoordelijk).

Timor, een der kleine Soenda-eilanden: de Z. helft is Nederl., de N. helft Port.

Timotheus, 1) Gri. lierdichter, † 257 v. Chr. 2) medewerker v. d. apostel Paulus.

Tinnalinge, d. in Gron., 1 u. v.. Onderdendam

Tintoretto, 1512—94, ber. Venet. hist.-schilder, llg. v. Titiaan.
Tippo Sahib, 1751—99, sedert 1782 sultan v. Mysore, beoorloogde de Engelschen om hen uit O. I. te verdrijven, en sneuvelde bij de verdediging v. Seringapatam.
Tirol, tot prinsdom verheven grfs., een Or. kroonland met 912 D. I. Zie **Innsbruck** en **Hofer.**
Tischbein, eene Dt. schilders-fam., inz. Joh. Heinr. Wh. T. (bijgn. „de Napolitaan"), 1751—'29, bevriend met Göthe.
Tisiphone, (fab.) een der 3 **Furiën.**
Titan-en. Zie **Gigant-en; -in.** Zie **Oberon.**
Titiaan, (eigenlijk Tiziano Vecellio), 1477—1576, grootste schilder der Venetiaansche school.
titul-air, slechts den titel dragende, **slechts in** naam; **-atuur,** betiteling.
Titurel, held uit de Graal legende.
Titus (Flavius Vespasianus), Rom. keizer **79**—81 n. Chr., verwoestte Jeruzalem in 70.
Tjalleberd, d. in Fri., 1 u. v. Heerenveen.
Tjamsweer, d. in Gron., een half u. v. Appingadam.
Tjerkgaast, d. in **Fri.,** een half u. v. de Lemmer.
Tjerkwerd, d. in Fri., een half u. v. Bolsward.
Tjum (of Tzum), d. in Fri., 2 u. van Harlingen,
Tjummarum, d. in Fri., niet ver v. Tjum.
Todleben (Frans Ed., grf. v.), '18—'84, Russ. genl., '55 verdediger v. **Sebastopol, '78** veroveraar v. Plewna.
Toengoezen, een Mongoolsch volk in 't O. v. Siberië.
toga, bij de oude Romeinen in vredestijd gedragen wit burgerlijk bovenkleed.
Tokay, Hong. st. a. d. Theiss (T.-er wijn).
Tokio. Zie **Japan.**
Tolbert (of 't Oldebert), d. in Gron., **ca. 2 u.** v. Zuidhorn.
Toledo, Sp. st. a. d. Taag; **21** D. I.; **bpl. der** prov. T.; geb.-pl. v. d. htg. v. Alva.
Tollens (Hendrik) Cz., 1780—'56, Nederl. **dichter** (o. a. ons Volkslied en de Overwintering **op** Nova-Zembla).
tomahawk, strijdbijl der N. Amer. Indianen.
Tomsk, st. met 34 D. I., kph., en unvt. sedert **'79,** a. d. Tom; hpl. v. h. Russ.-Siberisch gouvt. **T.**
Tongeren, d. in N. Br., **2** u. v. Helmond.
Tonkin, Fr. kol., N. v. Anam.
tonsuur, geschoren kruin (ook: **kruinschering**) der R. K. geestelijken.
toover-lantaarn, toestel om met behulp **van** een vergrootglas beelden af te schaduwen **op** een doorschijnend scherm; **-roede,** een stokje, dat in de hand v. d. toovenaar (rhabdomant) de plaats moet aanwijzen, waar bronnen of ertsen of een verborgen schat te vinden **zijn.**
Töpfer (Karl), 1792—'71, Dt. blijspeldichter.
topographie, plaatsbeschrijving.
toreador, kampvechter in de Sp. stierengevechten. Zie **matador.**
Tories, leden der Tory-partij (de conservatieve partij in Engld.). Tegenstelling: **Whigs,** leden der Whig-partij (d. i. de liberale partij).
Torino, Ital. naam v. **Turijn.**
torpedo, „zeemijn", onderzeesch toestel, **om** schepen in de lucht te doen vliegen

Torquemada (Tom. de), berucht inquisiteur-genl. der Sp. Inquisitie 1483—98.
Torricelli, 1608—47, Ital. philosoof en wsk.; uitv. v. d. barometer.
torso, romp v. een standbeeld.
Torstenson, 1603—51, Zw. vhr. in den 30-j. (oorlog.
Tortosa, verst. Sp. kpst. a. d. Ebro; 24 D. I.
Tory. Zie **Tories.**
Toskane, vroeger gr.-htgd. i Midden-Italië (zie **Etrurië**); hst. Florence; sedert '60 Ital. prov. met 2207 D. I.
Totleben. Zie **Todleben.**
Toul, verst. Fr. st. a. d. Moezel; moest zich Sept. '70 overgeven a. d. Duitschers.
Toulon, verst. havenstad in 't Fr. dep. Var a. d. Midd. Z.; 47 D. I.
Toulouse, hpl. v. h. Fr. dep. der Boven-Garonne, a. d. Garonne; 115 D. I.; unvt.
Tourcoing, fabr.-st. in 't Fri. dep. Nord; 51 D. I.
Tournay (Vlm. Doornik), st. met 33 D. I. in België, a. d. Schelde.
Tours, hpl. v. h. Fr. dep. Indre-et-Loire, a. d. Loire; 46 D. I.; einde '70 zetel der Fr. regeering, Jan. '71 bezet door de Duitschers.
Toussaint (A. L. G.). Zie **Bosboom.**
Toussaint l' Ouverture, een negér op Haiti, officier eerst in Sp., daarna in Fr. dienst, 1797 opperbevelhebber op St. Domingo, maakte dat eil. onafhankelijk en werd pres. dier rep.; werd '02 gevankelijk naar Fra. gevoerd.
Tower, oud-ber. citadel te Londen, aanvankelijk konkl. kasteel, daarna staatsgevangenis, tegw. museüm.
Trafalgar, Sp. kaap a. d. Atl. O. Zie **Nelson.**
Trajanus, voortreffelijk Rom. keizer 98—117.
Trakehn-en, vn. stoeterij in 't Pruis. reg.-distr. Gumbinnen; (-er paard).
Trans, in adk. namen: „aan de andere zijde van" (Zie **Cis**); **-vaal**, „aan gene zijde der Vaal-riv.", Z. Afr. rep., 829 D. I. (meest negers), gest. door de „Boeren".
Trapezunt. Zie **Trebizonde.**
Trappisten, leden eener strenge monnik-orde, 1122 gest. door de Ranée. Ze spreken nooit met elkander, en slapen in steenen doodkisten. Zie **La Trappe.**
Trasimene ('t Meer v.) in Centraal Italië, 217 v. Chr. ovw. v. Hannibal op de Romeinen.
Traun (Jul. v. d.). Zie **Schindler.**
Traunmeer. Zie **Gmunden.**
Trebizonde (Dt. Trapezunt), kpst. in Az. Turkijë, a. d. Zwa. Z.; 50 D. I. Zie **Komnenen.**
Treitschke (Heinr. Gotthard v.), geb. '34 te Dresden; prof. te Berlijn; geschsch. en publicist, sedert den dood v. Ranke ('86) historiograaf v. d. Pruis. staat.
Trenck, 1) Frans, vrijheer von der T., 1711—49, Pandoeren-hoofdman in Or. dienst, sedert 1746 voor levenslang gevangen gezet. 2) Zijn neef Friedrich, 1726—94, een gelukzoeker in Pruis. dienst, zat op bevel v. Fred. d. Gr. tot 1765 gevangen: naar Parijs getrokken, werd hij daar geguillotineerd.
Trente, st. met 20 D. I. in Tirol. Concilie v. T. 1545—63 (dikwijls afgebroken).
Trevirer, een Germaansche volksstam in Belg.

Gallië; ze werden onderworpen door Cesar.
Treviso, st. in Neder-Italië (Venetië); 17 D. I.; hpl. der prov. T.
Tribonianus. Zie **Justinianus.**
Tribunen, inz. Volks-T. in 't oude Rome, tot bescherming v. d. Plebejers. Zie ook **Rienzi.**
trichin-en, draadwormen, b.v. in varkensvleesch; daarmede in 't lichaam v.d. mensch komende veroorzaken ze **-osis** (de T.-ziekte).
Tricht, d. in Geld., ca. 2 u. v. Culemborg.
tricolore, driekleurige vlag of cocarde der Fr. rep.
tricycle, velocipede op 3 wielen.
Trident, drietand (v. Neptunus); **-um**, Lat. naam **v. Trente**; **-ijnsch**, van Trente.
Trīënt, Dt. naam v. **Trente.**
Trier, Pruis. st. in de Rijnprov. a. d. Moezel, 26 D. I.; oudheden; rok v. Christus.
Triëst, hpl. v. h. Or. kustland a. d. Golf v. T., grootste zeehandelstad v. Or. en vrijhaven; 75 (met de voorsteden 133) D. I.
tri-folium, drieblad; **-glaw**, (fab.) hoogste Slawische godheid met 3 hoofden; **-gonometrie**, driehoeksmeting, een dl. der wsk.: **-logie**, drie bijeenbehoorende drama's; **-moerti** (-murti), (fab.) Indische drievuldigheid der godheid (Brahma, Schepper; Wisjnoe. Onderhouder; Siwa, Tenietdoener); **-niteit**, Drieëenheid v. d. God der Christenen.
Trimm (Timothée). Zie **Lespes.**
Tripolis, st. in N. Afr. a. d. Midd. Z.; 16 D. I.; hpl. der Tu. prov. T. (vazalstaat). Zie **Barbarijë.**
Tristan. Zie **Gottfried 2.**
Tritons. (fab.) zeegoden (van voren mensch, van achteren visch).
triumvir, (hist.) Drieman; **-aat**, Driemanschap. Zie **Cesar** en **Augustus.**
trivi-aal, 1) alledaagsch, 2) plat; **-aliteit**, 1) alledaagschheid, 2) platheid.
Trochu (Louis Jules), geb. '15, Fr. genl., in '70 verdediger v. Parijs, in weerwil v. zijn aan de Duitschers verpande eerewoord.
Troglodyten, holbewoners. (**Helena** no. 1.
Trojaansche oorlog, 1193—1184 v. Chr. Zie **Troje**, st. in Kle. Azië. Zie **Ilias** en **Schlie-**
trombe, waterhoos. [**mann.**
trombone, schuiftrompet.
Tromp (Maarten Harpertszoon), 1597—1653, Hollandsch adm., bevocht zegevierend de Spanjaarden en de Engelschen; sneuvelde bij Scheveningen.
Trond (St.-). Zie **Truyen.**
Trondjhem. Zie **Drontheim.**
tropee, zegeteeken uit den buit.
trop-en, 1) Keerkringen, 2) zinnebeeldige uitdrukkingen; **-isch**, 1) Keerkrings-, 2) zinnebeeldig.
Troppau, hpl. v. Or. Silezië; 20 D. I.
troubadours, de ridderlijke Fr. dichters der 12e en 13e eeuw. Zie **Provence.** (42 D. I.
Troyes, hpl. v. h. Fr. dep. Aube, a. d. Seine;
Troys, Engl. gewicht voor edelsteenen, edel metaal en geneesmiddelen; een pond T. = bijna 0,375 kilogram.
Truyen (St.-), in 't Fr. St.-Trond, st. met 12 D. I. in België, 3 u. v. Hasselt. (namen.
Ts, uitspraak v. d. met C gespelde Slawische

tsaar (of Czar), titel v. d. keizer v. Rusland.
Tschudi, vrijheerlijk Zwits. geslacht uit Glarus: 1) Egidius T., 1505—72, geschsch. v. Zwitserland. 2) Jac. v. T., geb. '18, natuuronderzoekend reiziger in Z. Am., was '66—'83 Zwits. gezant te Weenen. (namen.
Taj, uitspraak v. d. met Cz gespelde Hong.
Tajech-en (Czechen), de van Slavische afkomst zijnde bewoners v. Bohemen; **-isch**, hunne taal.
Tajerkessië (Circassië), een bergachtig Russ. stadhouderschap tuss. de Zwa. Z. en de Kaspische Zee; bevolking Tajerkessen (Circassiërs), zeer schoone vrouwen.
Tajerny, 1) George Petrowitsj T., gen. Karagjorgje (d. i. de Zwarte Joris), bevrijder en eerste vorst v. Servië van '04—'17; † vermoord. Zijn zoon Alexander I, '42 vorst v. Servië, '58 afgezet. 2) Karl I, (Czerny), 1791—'57, ber. Or. klavier-onderwijzer en comp.
tajlboek, Tu. pijp om tabak te rooken.
Tubbergen, d. in Oijs. 2 u. v. Ootmarsum.
Tübingen, st. i. d. Wurt. Schwartzwaldkreis, a. d. Neckar; 12 D. I.; unvt. sedert 1477.
Tudor, Engl. koningshuis 1485—1603 (van Hendrik VII tot Elizabeth).
Tuil (of Thuyl), d. in Geld., a. d. Waal, ca. 2 u. v. Geldermalsen.
Tuilerieën, het in '71 bij den Commune-opstand platgebrande residentie-paleis te Parijs.
Tula, st. in Gr.-Rusland, a. d. Upa; 57 D. I.: metaalwaren; hpl. v. h. gouvt. T.
tulle, zeker gaasachtig weefsel, dus gen. naar de Fr. st. **Tulle** (14 D. I.) a. d. Corrèze.
Tull-en-'t Waal, d. in Utr., 3 u. v. Wijk-bij-Duurstede.
Tullus Hostilius, de derde kon. v. h. oude Rome.
Tunguzen. Zie **Toenguezen.**
Tunis, st. in N. Afr., a. d. Golf v. T.; 125 D. l. (zie **Carthago**); hpl. v. d. onder Fr. protectoraat staanden staat T.
tunnel, onderaardsche weg voor spoortreinen.
Turenne (Henri, vicomte de), 1611—75, uitstekend Fr. vhr. in den 30-j. oorlog en in de veroverings-oorlogen v. Lod. XIV.
Turgenyew (Iwan Sergejewitsj), '18—'83, meest gevierd hedendaagsch Russ. dichter.
Turia. Zie **Guadalaviar.**
Turk-en, de bevolking v. h. Osmaansche rijk; **-sch**, hunne taal.
Turkestan, Az. Tartarijë.
Turkijë. Zie **Osmaansch rijk** (Az. en Eur. T.).
Turmayr. Zie **Aventinus.**
turner, degene die de turnkunst beoefent, dat is de kunst om de spieren krachtig te maken door lichaamsbeweging.
Turnhout, st. in België; 16 D. I.; ruitergevecht 1597.
Turr (Eugenia). Zie **Kapnist.**
Türr (Stef.), geb. '25, Hong. patriot, streed '49 en '59 tegen Or., '60 onder Garibaldi tegen Napels, leidt nu de doorgraving v. d. landengte v. Corinthe.
Turijn, st. in N. Italië (tot '60 hst. v. h. konkr. Sardinië); 254 D. I.; nederlaag der Franschen 1706 tegen Eugenius v. Savoye. Zie **Sardinië.**
Tuscia. Zie **Etrurië.**

Tuscul-anum, Cicero's landgoed in. **T.-um-i** plaats v. ongestoorde afzondering.
Tusken. Zie **Etrurië.**
tutti frutti, (Ital.) allerlei vrucht.
Twain (Mark), geb. '35, Amer. hum.
Tweed, grensriv. tuss. Engld. en Schl., **ont**last zich i. d. Noordzee.
Tweelingen. Zie **Gemini** en **Dioskuren.**
Twelloo, d. in Geld. 2 u. v. Apeldoorn.
Twente, landsch. in 't O. v. Ijs. (spinnerij en weverij).
Twisk, d. in N. Holl., 1 u. v. Medemblik.
Twijsel, d. in Fri., 2 u. v. Bergum.
Tyche. (Gri. fab.). Zie **Fortuna.**
Tycho. Zie **Brahe.** (N. Amer. Unie.
Tyler (John), 1790—'62, was '41—'45 pres. der
Tynemouth, st. met 45 D. I. a. d. in de Noordzee uitloopende **riv.** Tyne.
Typhon, (Gri. fab.) zoon v. Tartarus en Gea, vader v. monsters, werd door Zeus onder de Etna begraven.
typh-us, zenuwkoorts; **-eus,** zenuwkoortsachtig. (drukkunst.
typ-ograaf, boekdrukker; **-ographie,** boek-
Tyrol. Zie **Tirol.**
Tyrrh-eniërs, in de oudheid een Pelasgische volksstam a. d. Egëische Zee. De Grieken gaven den naam T. aan de bewoners v. Etrurië (Toskane) en noemen de Toskaansche Zee **-eensche Zee,** zijnde het gedeelte der Midd. Zee, dat zich uitstrekt langs de W. kust v. Italië.
Tyrtaeus, ruim 6 eeuwen v. Chr., Gri. lierdichter (krijgszangen).
Tyrus, kpst. in 't oude Phenicië, a. d. Midd. Z., 332 verwoest door Alex. d. Gr.
Tzum. Zie **Tjum.**

U.

Ubachsberg (of Ubagsberg), d. in Lbg., nabij de grens v. Pruisen en anderhalf u. v. Heerlen.
Ubbergen. d. in Geld., een half u. v. Nijmegen.
Ubiërs. oudt. een Germaansch volk langs den Rijn, bij Keulen.
ubiquiteit, leer dat het vleesch en bloed v. Christus aanwezig is in 't heilig avondmaalsbrood.
Uden, 1) d. N. Br., anderhalf u. v. Veghel. 2) Lucas v. U., 1595—1672, Z. Nederl. landsch.-schilder en graveur.
Udenhout, d. in N. Br., anderhalf u. v. Tilburg; brand '54.
Udine, st. met 32 D. I. in Italië, tuss. Triëst en Venetië.
Uffelte, d. in Drente, gem. Havelte.
Uganda, een machtig negerrijk in 't binnenland v. Afr.
Uhland (Ludw.), 1787—'62, vn. Dt. dichter; prof. der Dt. ltk. te Tübingen.
Ulekooten (of Ulicoten), d. in N. Br., 3 u. v. Ginnekon.
Ulfilas (Jac. Alb.), 1772—'25, eerst predikant, later theo. prof. te Gron., schreef populair over natuurkunde.
Uitgeest, d. in N. Holl.; hier komen de spoor-

treinen v. Amst. en v. Haarlem naar Helder samen.

Uithoorn, d. aan den Amstel, 3 u. v. Amst.

Uithuizen, d. in Gron., 2 u. v. Onderdendam; **-zermeeden**, d. in Gron., een half uur verder.

Uitwellingerga, d. in Fri., 1 u. v. Sneek.

Uitwierde (of Uitwierda), d. in Gron., 1 u. v. Appingadam.

Uitwijk, d. in N. Br., 2 u. v. Heusden.

ukaze, keizerlijk besluit in Rusland.

Ukermark, noordelijkst dl. v. d. mark Brandenburg; hpl. Prentzlau. (Dnjepr.

Ukraine, Kle.-Russ. landsch. a. d. Beneden-

Ulanen (of Uhlanen), Dt. lansiers.

Ulbach (Louis), '22—'89, Fr. rom.-schr. en lierdichter.

Ulema, Tu. titel der juristen en theologen.

Ulestraten, d. in Lbg., 1 u. v. Meerssen.

Ulfilas. Zie **Goten.**

Ulft (of Uist). d. in Geld., 1 u. v. Terborg.

Ulibisjeff (Alex.), 1795—'58, Russ. schrijver over muz.

Ulicoten. Zie **Ulekooten.** (D. I.

Ulm, versterkte st. in Wurt., a. d. Donau; 34

Ulpianus, 170–228, ber. Rom. rgl.

Ulrum, d. in Gron., vierdehalf u. v. Onderdendam.

Ulster, prov. v. Ierland; waarin de steden Belfast en Londonderry.

ultim-o ratio, laatste (uiterste) middel.-**atum**, onherroepelijk laatste voorstel tot minnelijke schikking: **-o**, laatste dag der maand.

ultra, uiterst, erg, overdreven, dweepziek (- democraat, enz.); **-marijn**, blauwe verf; **-montaan**, dweepziek R. K.

Ulysses = Odysseus.

Umberto, Ital. naam voor Humbert.

Umbrië, prov. in Midden-Italië; ruim 570 D. I.

unciaalletters, kapitale letters, inz. voor opschriften.

Undinen, (fab.) Watergeesten.

unicum, iets dat eenig is in zijne soort.

unie, vereeniging; - v. Utrecht, het 1579 door de Nederl. gewesten gesloten verbond, om de Sp. dwingelandij af te schudden; N. Amer. Unie, de Vereenigde Staten v. N. Amer.

Unitariërs, 1) Protestanten, die het leerstuk v. Gods Drieëenheid verwerpen; gemeenten in N. Am. 2) stk. partij (1795) in de Ned.; ze wilden een rep. één en ondeelbaar, geen confederatie v. d. versch. gewesten.

univers-eel, algemeen; **-iteit**, hoogeschool (die te Leiden 1576 is de oudste in de Ned., die te Praag 1348 de oudste Dt.); **-um**, heelal.

Unterwalden, k. v. Zwitserland, gesplitst in 2 deelen: 1) U. ob dem Wald, hst. Sarnen. 2) U. nid dem Wald, hst. Stantz.

Upsala (of Upsal), st. in 't ZO. v. Zweden; 16 D. I.; unvt.; zetel v. een abiss.; hpl. v. h. län U.

Ural, grensgebergte tuss. Azië en Eur., in welks zuidelijk gedeelte de Russ. riv. U. ontspringt, die zich ontlast in de Kaspische Zee; aan die riv. de st. **-sk** (Az. Rusland) met 18 D. I.

Uran-ia, „de hemelsche", b.v. Venus; (ook) muze der strk. enz.; **-us**, 1) (fab.) god des

hemels, vader v. Saturnus, 2) Zie **planeten.**
urb-aan, steedsch, hoffelijk; **-aniteit**, hoffelijkheid, levens-toon.
Urbanus, naam v. acht Pausen, inz. U. II (1088—99), die de vorsten opriep tot den Eersten kruistocht.
Urbino, st. in Midden-Italië, 17 D. I.; geb.-pl. v. Rafaël. (zwang.
Ureterp, d. in Fri., vijf kwartier v. Beetster-
Uri, Zwits. k.; hst. Altorf.
Urias, de door kon. David met een brief (U.-brief) een wissen dood te gemoet gezonden man v. Bathseba.
Urk, bij N.Holl. behoorend eil. i. d. Zuiderzee.
Urmond, d. in Lbg., 5 kwartier v. Sittard.
urn, kruik, pot of vaas, inz. om er de asch der dooden in te bewaren.
Urquhart (David), '05—'77, engl. stm., schreef over Turkije.
Ursul-a, R. K. heilige. Zij was eene Bri. koningsdochter, die maagd wenschte te blijven, zoodat zij, om niet tot een huwelijk gedwongen te worden, naar het Vasteland vluchtte, vergezeld van Elf Duizend maagden, even vroom als zij; allen werden ze te Keulen door de Hunnen vermoord. Ter harer eere werd 1537 door Angela Merici eene orde v. **-iner nonnen** gest., mót den regel v. d. heil. Augustinus. (v. Hoorn.
Ursum (of Ursem), d. in N.Holl., derdhalf u.
Uruguay, zij-riv. v. d. Rio de la Plata, geeft haren naam a. d. Z. Amer. rep. U. a. d. Atl. O. (hst. Montevideo).
Usedom, Pruis. eil., dat (met 't eil. Wollin) 't Pommersche Hoff van de Oostzee scheidt.
Usipeten, een Germaansch volk in Gallië; ze werden 55 v. Chr., onderworpen door Cesar
uso = usance, gebruik; **usueel**, gebruikelijk.
Usquert (of Uskwert), d. in Gron., 2 u. v. Onderdendam.
Usseloo, d. in Oijs., 1 u. v. Enschede.
usurp-atie, wederrechtelijke bemachtiging; **-ator**, overweldiger; **-eeren**, zich wederrechtelijk meester maken van (het gezag, den troon, enz.).
Utah, territoor der N. Amer. Unie; 143 D. I. Zie **Mormonen** en **Zoutmeer.**
uterus, baarmoeder.
Utica, oudt. eene Phenicische st. in N. Afr., bij Carthago. (aangename.
utile cum dulci, (Lat.) het nuttige met het
Utingeradeel, eene uit 6 dorpen bestaande gem. in Fri.
Utop-ia, Luilekkerland; **-ie**, hersenschim.
Utraquisten, Zie **Calixtijnen.**
Utrecht, hpl. der Nederl. prov. U., aan Rijn en Vecht; 72 D. I.; unvt.; zetel v. een R.K. abiss. en v. d. bisschop der Jansenisten.
Uttman (Barbara), 1514—75, invoerster v. h. kantkloppen i.h. Saks. Ertsgebergte.
Uz of Utz (Joh. Peter), 1720—96, Dt. lierdichter.

V.

Vaalrivier, in Z. Afr. de grensscheiding tuss. d. Oranje-Vrijstaat en de Transvaal; ontiast zich in de Oranje-riv.

Vaals (of **Vaels**), d. in Lbg., 2 u. v. Gulpen.
Vaesrand (of **Vaesrade**), d. in Lbg., ca. 2 u. v. Heerlen.
Vaassen, d. in Geld., ca. 2 u. v. Apeldoorn.
vacuum, ledige ruimte, leegte.
vademecum, handboekje,
Vaduz, hst. v. Liechtenstein; 1 D. I.
Vae victis!, (Lat.) wee den overwonnenen!
vagebond, landlooper; **-age**, landlooperij.
vale, (Lat.) vaarwel.
Vaillant (François le), 1753—'24, ber. reiziger, was geb. te Paramaribo, hield veelal verblijf in Fra., en deed voor de O. I. Compagnie eene onderzoekingsreis in Z. Afr.
Valencia, Sp. st. a. d. Guadalquivir; 144 D.I.; uvt.; kph. en fabr.; hpl. der prov. V. (voorheen een Moorsch konkr.).
Valenciennes, st. in Fra., a. d. Schelde; 27 D. I.
Valentijnsdag, de 14e Febr., waarop zich in Engld. en in Fra. teikens een „Valentijn" en eene „Valentine" voor een jaar verbinden tot eene ridderlijk galante betrekking.
Valerius, 1) V. Flaccus, † 89 v. Chr., Rom. dichter (episch). 2) V. Maximus, 1e eeuw na Chr., Rom. geschsch.
Valkenburg, 1) d. (et. st.) in Lbg., anderhalf u. v. Meerssen, a. d. Geul. 2) d. in Z.Holl., 1 u. v. Leiden; paardenmarkt.
Valkenswaard, d. in N.Br., 2 u. v. Eindhoven.
Valladolid, st. in Spanje, a. d. Pisuerga; 53 D.I.
Valle (Pietro della), 1586—1652, Ital. reiziger i. h. Oosten, en reisbeschrijver.
Valmy (htg. v.). Zie **Kellermann.**
Valois, Fr. koningshuis, 1328—1589.
Valparaiso, st. in Chili; 100 D. I.; vn. handelshaven.
valuta, 1) waarde, 2) muntvoet.
vampier, 1) in 't volksbijgeloof, inz. in Servië, een doode, die uit zijn graf verrijst, om aan de levenden hun bloed uit te zuigen. 2) eene soort Z. Amer. vledermuis.
Vancouvers-eiland, Engl. eil. a. d. W.kust v. N. Amerika; hpl. Victoria.
Vandal-en, een Germ. volksstam, die in de 5e eeuw Italië verwoestte; **-ismus**, vernielzucht.
Vandamme (Dominique Jos.), grf. v. Hüneburg, 1770—'30, ber. genl. v. Nap. I, bij Kulm gevangen.
Vanderbilt (Cornelius), 1794—'77, bijgen. „de Spoorwegkoning", een Amerikaan v. Nederl. afkomst, verwierf zich door spoorweg-ondernemingen grooten rijkdom, die nog aanzienlijk vermeerderd werd door zijn zoon William V. († '85).
Van-Diemensland. Zie **Tasmania.**
Vanitas, (Lat.) IJdelheid; v. vanitatum, ijdelheid der ijdelheden.
Vanloo (of Van Loo), ber. Fr. schildersfam.: 1) Lod. V., 1641—1713, fresco-schilder 2) Zijne zonen: *a*] Jean Bapt. V., 1684—1745, portretschilder; *b*] Charles André .V. 1705—65, prof. der acad.
vapeurs, sterke ontwikkeling v. gas in de ingewanden, benauwdheden.
Varanasi, Zie **Benares.**
vari-a, verscheidenheden, allerlei; **-abel**, veranderlijk, ongestadig; **-ante**, andere lezing;

-atie, verandering, (in de muz.: uitbreiding op een thema); **-atie delectat,** „afwisseling behaagt", verandering van spijs doet eten; **-eeren,** verschillen; **Ateit,** verscheidenheid.
Varik, d. in Geld. 2 u. v. Geldermalsen.
Varinas, hpl. v. Zamora (een der staten van Venezuela): 4 D. I.; tabaksteelt.
Varkens-eilanden. Zie **Babuyanen.**
Varna, Bulgaarsche havenstad a. d. Zwa. Z.; 25 D. I.
Varnhagen v. Ense (Karl Aug.), 1785—'58, vn. Dt. schrijver (biographie en kritiek). Zie **Rahel.**
Varsseveld, d. in Geld. ca. 2 u. v. Terborg.
Varus (Publ. Quinct.). Zie **Arminius.**
Vartzin (Varzin), Pruis. d. in Pommeren, ridderqoed, kasteel v. Bismarck.
Vasco de Gama. Zie **Gama.**
vaseline, uit petroleüm bereide vettige zelfstandigheid, die niet ransig wordt, en dienstig is voor zalf, pomade, enz.
Vaticaan, paleis en residentie v. d. Paus te Rome; -sch Concilie, Zie **onfeilbaarheid.**
Vauban (Sébastien le Prêtre de), 1633—1707, Fr. msk., meester in de vestingbouwkunde.
Vaucanson (Jacques de), 1709—'82, ber. Fr. vervaardiger van automaten.
Vaucluse, dep. in ZO. Fra. (zie **Avignon**); daarin 't d. V., 1337—57 verblijfplaats van Petrarca; waterval der Sorgues.
Vecht, 1) riv. in Utr., uitwatering v. d. Rijn i. d. Zuiderzee. 2) riv. in Oijs., ontlast zich (met het **Zwarte Water**) als **Zwolsche Diep** in de Zuiderzee
vaudeville, zangspel, blijspel met zang.
Veda's, 4 verzam. v. d. oudste godsdienstige schriften in 't Sanskrit.
Veemgericht, geheime rechtbank, inz. in Westfalen, bloeide in de 14e en 15e eeuw.
Veendam, d. in Gron., ca. 2 u. v. Zuidbroek.
Veenendaal, twee dorpen, die te zamen één gem. vormen: 1) Stichtsch V., in Utr., anderhalf u. v. Rhenen, aan de grens v. Geld., en zich daaraan aansluitende 2) Geldersch V. in Geld.
Veenhuizen, 1) d. in N. Holl., ca. 3 u. v. Alkmaar. 2) d. in Drente, 2 u. v. Assen; bedelaars-gesticht.
Veenwouden, d. in Fri., 2 u. v. Dokkum.
Veere (of Vere), st. op 't Zeeuwsche eil. Walcheren, anderhalf u. v. Middelburg; 1 D. I.
Veessen (of Vesen), d. in Geld., 4 u. v. Elburg.
Vega, 1) Garcias Laso de la V., 1503—36, ber. Sp. dichter (herderdicht). 2) Georg, vrijheer v. V., 1756—'02, Or. luitenant-kolonel, wiskundige (logarithmentafels). 3) Lope Felix de V. Carpio, 1562—1635, beroemd Sp. dram. dichter (ruim 1500 stukken). 4) ster van de eerste grootte in 't sterrenbeeld de Lier.
veget-abiliën, planten, inz. keukengroenten; **-ariërs,** zich slechts met voorthrengselen uit het plantenrijk voedenden; **-atie,** plantengroei; **-eeren,** een plantenleven leiden.
Veghel, d. in N. Br., 4 u. v. den Bosch.
Veihe (Karl Ed.), '02—'70, Dt. geschsch. (Geschichte der deutschen Höfe); † blind.
Veit, 1) Phil. V., 1793—'77, ber. Dt. schilder. 2) **Veitsdans, Zie Vitus.**

Veji, oudt. st. in **Etrurië, 396 v. Chr. veroverd** door de Romeinen.
Velasquez, 1599—1660, ber. Sp. schilder.
Velde (van der), 1) Holl. schilders, inz.: *a*] Adriaan (1639—72) te Amst.; *b*] Willem, de Oude, 1610—93, zeestukken; zoo ook *c*] zijn zoon Willem, de Jonge, geb. 1633 te Leiden, † 1707 te Londen. 2) Frans Karl v. d. Velde, 1779—'24, vruchtbaar Dt. rom.-schr.
Velden, d. in Lbg., 1 u. v. Venlo. hoven.
Veldhoven, d. in N. Br., 5 kwartier v. Eind-
Veldhuizen, d. in de prov. Utr., anderhalf u. v. d. st. Utrecht.
Velletri, st. i. d. Ital. prov. Rome; 17 D. I.
velocipéd-e, snelwieler, een licht voertuig, dat in beweging gebracht wordt door het trappen van den **-ist** (d. i. den daarop zittenden berijder).
Velp, 1) d. in Geld., 1 u. v. Arnhem. 2) d. in N.Br., een half u. v. Grave.
Veltlin, het dal v. d. Adda in N. Italië.
Veluwe, dat dl. v. Geld., dat tuss. Rijn, IJsel, Zuiderzee en de grens van Utr. ligt.
Vetzen, 1) d. in N. Holl., een half u. v. Beverwijk. 2) Gerard v. V., Holl. ridder 13e eeuw, vermoordde 1296 grf. Floris V, en werd omgebracht door 't gepeupel.
Vendée (de), Fr. dep., trouw a. h. koningschap 1789—95 in den bloedigen oorlog tegen de republikeinen; '12, '15 en **'30 in opstand voor** de Bourbons.
Vendémiaire, 1. d. kalender **der 1e Fr. rev.** de maand van 23 Sept. tot **22 Oct.**
vendetta, (Ital.) bloedwraak.
Vendôme, 1) st. in Fra., a. d. Loire; 10 D. I. 2) Fr. adellijk geslacht, dat afstamde v. Cesar (zoon v. Hendrik IV) en Gabriëlle d'Estrées.
Venetië, voormalige rep., streng aristocratisch, onder gekozene Dogen; 1797 door Bonaparte verbrokkeld, '15 als „kroonland V." aan Or. gekomen, '66 aan 't konkr. Italië. De hpl. V., op eilandjes (in de lagunen) der Golf v. V. gebouwd, heeft 130 D. I.
Venezuela (Vereen. Staten van), federatieve rep. in 't N. v. Z.Am., **21 a 22** D. I. (meest kleurlingen van gemengd ras); hst. Caracas.
Venhuizen, d. in Z. Holl., vijf **kwartier v.** Enkhuizen.
Venlo, st. in Lbg., a. d. **Maas, ca. 5 u. v.** Roermond; 10 D. I.
Venray, d. in Lbg., 2 u. v. **Horst.**
ventil-atie, luchtverversching; **-eeren, be**hoorlijk van versche lucht voorzien.
Ventôse, in den kalender der gr. **Fr. rev. de** maand v. 19 Febr. tot 20 Maart.
Venus (Gri. Aphrodite), (fab.) godin der schoonheid en der liefde (zie **Urania**); (str.) eene planeet; **-berg** in Thuringen (zie **Tannhäuser**); **-dier,** hoer; **-haar,** een der krulvarensoorten, waaruit de capulaire stroop wordt getrokken; **-heuvel,** met haar begroeide verhevenheid boven de schaamdeelen; **-ziekte,** slechte ziekte. (staat V.
Veracruz, hst. (met 17 D. I.) v. d. Mex. kust-
veranda, eene (meestal met groen loof) overdekte zit- of wandelplaats, langs een of meer zijden van een gebouw aangebracht.
verbaal, woordelijk.

Verdi (Giuseppe), geb. '18, ber. Ital. **comp.**, voornaamste v. d. tewg. tijd.
verdict, de door eene rechtbank **v. gezworenen** gedane uitspraak.
Verdun, verst. st. in 't Fr. Maas-dep., **a.** d. Maas; 16 D. I. Verdrag v. V. 843 (zie **Frankon**).
Vere. Zie **Veere.**
Vereenigde Staten v. N.Am., een rep. Statenbond, 9068 D. vierk. km., 57 mn. inw., 39 staten, 8 territoriën, 1 Indianen-gebied, 1 bondsdistrict; hst. der Unie Washington. Tot 1774 Engl. bezitting; in den vrijheidsoorlog onder Washington 1775—83 de onafhankelijkheid bevochten; '61—'64 burgeroorlog der in opstand gekomene zuidelijke (slavenhoudende) staten onder Jefferson Davis († '89) tegen de noordelijke staten onder pres. Lincoln. (erkennen als richtig.
verifi-catie, erkenning als richtig; **-eeren**,
Vermandois, oudt. grfs. in N. Fra. (hpl. St.-Quentin); kwam 1215 a. d. Kroon.
Vermeyen (Jan Cornelisz.), 1500—59, Nederl. schilder (landsch. en gevechten).
Vermont, een der staten van Nieuw-Engld.; hst. Montpellier met 3 D. I.
Verne (Jules), geb. '28, Fr. schrijver, schepper v. d. leerzamen natuurkundigen roman.
Vernet, ber Fr. schilders te Parijs. 1) Jos. V. (1714—89). Zijn zoon 2) Charles V. (1758—'36), diens zoon 3) Horace V. (1789—'36) veldslagen.
Verona, versterkte Ital. st. a. d. Etsch; 60 D. l.; congres '22 hpl. der prov. V.
Veronese (Paul). Zie **Paolo.**
Veronica (de Heilige), volgens de overlevering eene Israëlitische vrouw, die medelijdend het zweet van Christus' aangezicht afdroogde op Zijnen lijdensweg, en die tot loon op den gebezigden doek het beeld van Christus ontving.
Versailles, hpl. v. h. Fr. dep. Seine-et-Oise; 37 D. I.; voorheen konkl. residentie; '71—'79 zetel der rep. regeering; uitroeping v. h. Duitsche keizerrijk en onderteekening v. d. vredespreliminairen.
Versteeg (Michiel), 1756—'43, Nederl. schilder.
verte! keerom!
verticaal, loodrecht.
Vertumnus, (fab.) Rom. god v. d. tuinbouw en de herfstvruchten.
Verus (L. Ælius Commodus), † 169, was na 161 mederegent v. keizer Marc. Aurelius.
verve, bezieling, geestdrift.
Verviers, st. der Belg. prov. Luik; 41 D. I.; lakenfabr., machine-fabr., enz.
Verwolde, d. in Geld., 1 u. v. Lochem.
Verwoude. Zie **Ferwoude.**
Vesalius (André), 1514—64, Z. Nederl. ontleedkundige, de beroemdste van zijne eeuw.
Vespasianus (Tit. Flav.), Rom. keizer 69—79.
Vesper, 1) namiddag-tijd; 2) namiddag-godsdienstoefening; 3) vooravond v. een kki. feest. Zie **Siciliaansch.**
Vespucci (Amerigo). Zie **Amerigo.**
Vessem (of Vissem), d. i. N.Br., 2 u. v. Oirschot.
Vest-a, (fab.) godin v. h. haard- en offervuur, dat onderhouden werd door de **-alinnen** (-aalsche maagden). 2) Zie **asteroïeden.**
vestibule, voorhuis, voorhof.
Vesuvius, bij Napels, de eenige nog werkende

vuurspuwende berg v. h. Eur. vasteland, 1297 met. **hoog**, met een ber. waarnemings-station v. prof. Palmieri; uitbarsting 79 n. Chr., waarbij Herculanum, Pompeji en Stabiae onder de lava werden begraven.
veteraan, oudgediende.
veterinair, veearts.
veto ('t recht van), in constitutioneele staten aan den monarch toegekend, om besluiten v. d. volksvertegenwoordiging te niet te doen.
Veuillot (Louis), '13—'83, ber. Fr. clericaal (R. K.) schrijver en publicist.
Veur, d. in Z. Holl., 1 u. v. Voorburg; ber. kostschool op 't buitengoed Noorthey.
Vevey, Zwits. st. met 8 D. I. a. h. Meer v. Geneve; baden. (weg.
viaduct, brug over een laagliggend dl. v. d.
Vianen, st. in Z. Holl., a. d. Lek; 4 D. I.
Viardot (Pauline), geb. Garcia, '21—'83, ber. Fr. zangeres en componist. Zie **Garcia.**
viaticum, teerpenning; (R. K.) sacrament der stervenden.
vice, (vóór titels) onder-, plaatsvervangend (b.v. -president, onder-voorzitter); **- versa,** heen en terug.
Vicenza, Ital. st. a. d. Bachiglione; 27 D. I.; hpl. der prov. V.
Vichy, druk bezochte bpl. in 't Fr. dep. Allier; 8 D. I.
vicomte, (Fr.) = viscount (Engl.), „burggraaf", adellijke titel, in rang tuss. baron en grf.
Victor, naam v. 4 Pausen († 203, 1056, 1087, 1164).
Victor Emanuel II, van '49—'61 kon. v. Sardinië, daarna '62—'78 kon. v. Italië, met den eernaam „Re galantuomo" d. i. „koning en man van eer".
Victor Hugo. Zie **Hugo** no. 4.
Victoria, 1) (fab.) godin der overwinning. 2) Engl. kol. in Z. Australië, 921 D. I. (hst. Melbourne). 3) naam v. versch. steden in de Engl. koloniën. 4) V. I Alexandrine, kng. v. Engld., keizerin v. Indië, geb. '19, regeert sedert '37 (zie **Albert** 2). 5) V. (dtr. v. 4), geb. '40, gehuwd '58 met kroonprins Frederik v. Pruisen (zie **Frederik**) en moeder van keizer Wilhelm II v. Dtl.
Vidocq (Eugène François), 1775—'57, berucht Fr. politie-spion (commissaris v. politie en hoofd v. dievenbenden); schreef vermakelijke gedenkschriften.
Vien (Jos. Marie), 1716—'09, Fr. schilder.
Vienne, 1) zijriv. v. d. Loire in Fra. 2) st. met 27 D. I. in Fra., a. d. Rhône; concilie 1312.
Vierhuizen, d. in Gron., 4 u. v. Onderdendam.
Vierlingsbeek, d. in N. Br., 5 kwartier v. Boxmeer.
Vierwaldstädter-meer. Zie **Woudstedem.**
Vieuxtemps (Henri), '20—'81, ber. Fr. viool-virtuoos en comp.
vignet, titelplaatje, titelblad-versiering.
Vigny (A. V. de), 1799—'63, Fr. dichter.
Vikingen (Wikingen). Zie **Noormannen.**
Villagos. Zie **Görgei.**
villajet. Zie **ejaleet.**
Villa-franca, vlek in Verona; '59 vrede tuss. Nap. III en Frans Jozef I.; **-rica.** Zie **Ouro-Preto.** (tig.
Villon (François), 1431—61, Fr. dichter, boer-

Vilvoorden, st. in **België**, **2 u. v. Brussel**: 8 D. I.; tuchthuis.
Vincennes, vlek met **19 D. I. beoosten Parijs**.
Vinci. Zie **Leonardo**.
Vinckebooms (David), 1578—1629, Z. Nederl. schilder (Inn en Lech.
Vindelica, oudt. de naam voor het land tuss.
Vineta, st. der Wenden, volgens de legende in de nabijheid v. Wollin in 't water verzon-
Vinkega. Zie **Finkega**. [ken.
Vinkenvangst, (hist.) Zie **Daum**. (Loenen.
Vinkeveen, d. in Utr., anderhalf u. v.
violoncel, bas-viool; **-list**, bespeler er van.
Vionville. Zie **Metz**.
Viotti (Giov. Batt.), 1753—**'24**, **Ital. vioolvirtuoos en comp.**; **'19 directeur der Gr. Opera te Parijs**.
Virchow (Rud.), **vn. Dt. ontl., anthropoloog**, lid v. h. **Parlement te Berlijn (partij v. vooruitgang)**.
Virgilius, 70—19 v. Chr., ber. Rom. dichter; in de middeleeuwen verheerlijkt als V. de toovenaar.
Virgini-a, 1) Zie **Claudius** I. 2) N. Amer. Uniestaat a.d. Atl.O. (hst. Richmond); **-sche eilanden**, groep in W. Indië beoosten Portorico; **-teit**, maagdelijkheid.
viribus unitis, (Lat.) met vereende krachten.
virt-uoos, werkend artist die groote kunstvaardigheid (**-uositeit**) heeft.
Viscaya, Sp. naam. v. Biskaje (Zie dr.).
Vischrivier (Groote), i. d. Kaapkolonie (Z. Afr.) ontlast zich i. d. Ind. Zee.
Visconti, van **1295** tot **1447** de **regeerende** dynastie in **Milaan**.
Vlaanderen, voormalig **Nederl. grfs.**, tegw. deels tot de Ned. (Zeeuwsch V.), deels tot
Vlaamsch, van (uit, betreffende) **Vlaanderen** of
visum repertum, schriftelijke verklaring v. geneeskundigen betreffende eene door hen op rechterlijk gezag volbrachte lijkschouwing.
Visvliet, d. in Gron., a. d. Lauwers, **2** u. v. Zuidhorn.
Vitalis. Zie **Sjöberg**
Vitèlianus, Paus 657—**72**.
Vitellius (Aulus), Rom. keizer, bekend door liederlijke onmatigheid, werd in 69 door de soldaten v. Vespasianus omgebracht.
Viterbo, st in Italië. **20** D. I.
Viti-eilanden. Zie **Fidzji**. (en Tiberius.
Vitruvius, Rom. bouwmeester onder Augustus.
Vitusdans (Sint-) of Sint-Veitsdans, eene zenuwziekte, die maakt dat de daaraan lijdenden niet bedaard kunnen voortloopen, maar onder stuiptrekkingen allerlei sprongen maken.
Vitzliputzli, opperste god der oude Mexicanen.
vivisectie, ontleedkundige operatie op levende dieren om physiologische waarnemingen te doen. (de Vlamingen.
Vlaamsch, van (uit, betreffende) **Vlaanderen** of
Vlaanderen, voormalig **Nederl. grfs.**, tegw. deels tot de Ned. (Zeeuwsch V.), deels tot
Vlajnoo. Zie **Trimoorti**.
Vlisscher 1) Roemer **V.**, **1547—1620**, Nederl. ltk. en dichter. 2) Zijne **twee dochters**: *a*) Anna Roemers. V., 1584–1651, **en** *b*) Maria Tesselschade Roemers. V., **1594—1649**, waren beiden dichteres.
Visschersring, **Pauselijke zegelring**. Petrus voorstellende in eene **vischschuit**.
Vissem. Zie **Vessem**.
visum repertum, schriftelijke verklaring v. geneeskundigen betreffende eene door hen op rechterlijk gezag volbrachte lijkschouwing.
Visvliet, d. in Gron., a. d. Lauwers, **2** u. v. Zuidhorn.
Vitalis. Zie **Sjöberg**
Vitèlianus, Paus 657—**72**.
Vitellius (Aulus), Rom. keizer, bekend door liederlijke onmatigheid, werd in 69 door de soldaten v. Vespasianus omgebracht.
Viterbo, st in Italië. **20** D. I.
Viti-eilanden. Zie **Fidzji**. (en Tiberius.
Vitruvius, Rom. bouwmeester onder Augustus.
Vitusdans (Sint-) of Sint-Veitsdans, eene zenuwziekte, die maakt dat de daaraan lijdenden niet bedaard kunnen voortloopen, maar onder stuiptrekkingen allerlei sprongen maken.
Vitzliputzli, opperste god der oude Mexicanen.
vivisectie, ontleedkundige operatie op levende dieren om physiologische waarnemingen te doen. (de Vlamingen.
Vlaamsch, van (uit, betreffende) **Vlaanderen** of
Vlaanderen, voormalig **Nederl. grfs.**, tegw. deels tot de Ned. (Zeeuwsch V.), deels tot

België, deels tot Fra. behoorende. **Belgisch V.** vormt 2 prov.: **Oost-V.** (hpl. **Gent**) en **West-V.** (hpl. Brugge).

Vlaardingen, 1) st. met 10 D. I. in Z. Holl., a. d. Nieuwe Maas (in de nabijheid het d. Vlaardinger-ambacht). 2) Zie **Makassar.**

vladika, titel v. d. vorst der Montenegrijnen.

Vlagtwedde, d. in Gron., 3 u. v. Winschoten.

Vlamingen, de Vlaamsch sprekende Belgen.

Vledder, d. in Drente, 4 u. v. Meppel.

Vleuten, d. in Utr., 1 u. v. Maarssen.

Vliegende Hollander, volgens de legende een zeeman, voor zijne gruweldaden gedoemd om eeuwig op zee rond te zwerven.

Vlieland, tot N.Holl. behoorend eil. tuss. Texel en Terschelling.

Vlierden, d. in N.Br., 1 u. v. Asten.

Vlies. Zie **Gulden V.**

Vlissingen, havenstad op 't Zeeuwsche eil. Walcheren, a. d. mond der Wester-Schelde; 11 D. I.; geb.-pl. v. adm. **De Ruyter,** v. de Evertsens, v. Bellamy en v. E. Wolff geb. Bekker; werd '09 gebombardeerd door de Engelschen. (mond.

Vlodorp (of Vlodrop), d. in Lbg., 2 u. v. Roer-

Vochteloo. Zie **Fochteloo.**

Voerendaal, d. in Lbg., 1 u. v. Heerlen.

Voetius (Gisbertus), of Gijsbert Voet, 1588—1676, Nederl. theo., prof. te Utr., streed voor de strenge rechtzinnigheid in de leer. Zie **Coccejanen.**

Vogel, 1) Eduard V., '29—'56, Dt. Afrika-reiziger, in Wadai vermoord. 2) V. v. Vogelstein, 1788—'68, ber. Dt. hist.-schilder. 3) **V.-eilanden** (of Aves-eilanden), twee kl. Nederl. eilanden bij de N. kust v. Venezuela.

Vogelenzang, d. in N.Holl., gem. Bloemendaal, a. d. Holl. spoorweg; oudt. jachtslot v. Floris V.

Vogezen (Fr. Vosges; Dt. Wasgau, Wasgenwald); 1) gebergte tuss. den Elzas en Fra. 2) dep. v. Fra. (hpl. Épinal).

Vogler (Georg Jos.), gen. „abt **Vogler**", 1749—'14, Dt. comp.

Volgtland, 't ZW. dl. v. h. konkr. **Saksen,** bij 't Ertsgebergte.

Volapük, de door pastoor **Schleyer** te Lützelstetten uitgedachte zoogenaamde wereldtaal.

Volendam, d. in N.Holl., a. d. Zuiderzee, anderhalf u. v. **Edam.**

Volkmann (Rich. v.), geb. '30, ber. heelmeester te Halle, en dichter onder het pseud. Richard Leander.

volksverhuizing, het heen- en weertrekken inz. v. d. Germ. volksstammen op veroveringstochten 375—476, de toenmalige wereld van gedaante veranderende, het Westersch-Rom. rijk ten val brengende, overgang v. d. oudheid tot de middeleeuwen.

Vollega, d. in Fri., 5 kwartier v. d. Lemmer.

Vollenhoven, 1) st. in Oijs., 4 u. v. Zwolle; 17 honderd inw. 2) Ambt V., d. om de st. heen.

Volney (C. F. de Chasseboeuf, grf. v.), 1757—'20, Fr. reiziger en geschsch. („Les ruines" etc.).

Volsceen (Volsken), een volk in 't oude Latium, werd 338 v. Chr. onderworpen door de Romeinen.

Volta (Alessandro, grf.), 1745—'27, ber. Ital. natuurkundige, prof. te Pavia, uitv. v. d elec-

trophoor, den condensator, de Voltasche kolom. Zie **Batterij** en **Galvani.**

Voltaire (Franç. Mar. Arouet de), 1694—1778, ber. Fr. dichter, geschsch. en philosoof, méde een der voornaamste wegbereiders v. d. gr. rev. Zie **Calas** en **Lally-Tolendal.**

volum-en, -inis, ruimte-inhoud; **-inosus,** groot v. omvang.

Vondel (Joost v. d.), geb. 1587 te **Keulen,** † 1679 te Amst., ber. Hollandsch dichter.

Voorburg, d. in Z.Holl., 1 u. van den **Haag.**

Voorhout, d. in Z.Holl., een half u. v. **Noordwijk;** geb.-pl. v. Boerhaave.

Voorne-en-Putten, eil. v. Z.Holl., door 't **Spui** gescheiden v. d. Hoeksche **Waard.**

Voorschoten, d. in Z.Holl., 1 u. v. **Leiden.**

Voorst, d. in Geld., 3 u. v. Apeldoorn.

Voorthuizen, d. in Geld., 2 u. v. Nijkerk.

Vorarlberg, dl. der Or.-Hong. monarchie, tuss. den Rijn, 't meer v. Constans. Tirol en Beieren; hpl. Bregenz.

Vorden, d. in Geld., 2 u. v. Lochem.

Vorgten (of Vorchten), d. in Geld., 4 u. v. **Elburg.**

Vorstenbosch, d. in N.Br., 4 u. v. 's-Hertogenbosch.

Vosges. Zie **Vogezen.**

Voss (Joh. Heinr.), 1751—'26, Dt. dichter en oudheidkenner (ber. vertaler v. klassieke dichtwerken, Homerus, enz. Idylle „Louise").

vox populi, vox dei, (Lat.) de stem des volks is de stem van God.

Vreeland, d. in Utr., een half u. v. Loenen a. d. Vecht. (1 u. v. IJselstein.

Vreeswijk (of: de Vaart), d. in Utr., a. d. Lek,

Vriescheloo, d. in Gron., 2 u. v. **Winschoten.**

Vriesland. Zie **Friesland.**

Vriezeveen, d. in Ov̈s., anderhalf u. v. Almelo.

Vrije kunsten (de), in de midd.-eeuw. verstond men daaronder: taalkunde, rekenkunde, muziek, sterrenkunde, dialectiek en rhetorica.

Vught, d. in N.Br., een half u. v. Den Bosch.

Vulcanus. Zie **Hephaestos.**

Vulgata, de Lat. bijbelvertaling (omstr. 400 voltooid), als gezaghebbend erkend door de R. K. Kerk.

Vulpius (Christian Aug.), 1762—'27, Dt. schrijver („Rinaldo Rinaldini" een roovverroman). Zijne zuster Christiane V. was de gade v. Göthe.

Vuren, d. in Geld., 3 u. v. Geldermalsen.

Vuurland (Sp.: **Tierra del Fuego**), groep eilanden, a. d. zuidpunt v. Z. Am., v. h. vastenland gescheiden door de Straat v. Magellaan.

Vuursche (de), d. in Utr., 2 u. v. Amersfoort.

Vijlen (of Vielen), d. in Lbg., anderhalf u. v. Gulpen.

W.

Waadt (of Waadtland, Fr.: „Pays de Vaud"); k. v. W. (of Fr.) **Zwitserland;** hpl. Lausanne.

Waalgat, Russ. eil. i. d. N. IJszee.

Waal, 1) riv. in Geld., is een tak v. d. Rijn, begint bij Pannerden, en valt bij Gorinchem i. d. Maas. 2) 't Waal, d. in Utr., 3 u. v. Wijk-bij-Duurstede. 3) De Waal, d. op 't eil. Texel (prov. N.Holl.).

Waalre, d. in N.Br., 5 kwartier v. Eindhoven.
Waalsch, het verbasterde Fransch, dat de Walen spreken.
Waalwijk, d. in N.Br., 3 u. v. den Bosch.
Waarde, d. in Zeel., 3 u. v. Goes.
Waardenburg, d. in Geld., 5 kwartier v. Geldermalsen.
Waarder, d. in Z.Holl., 1 u. v. Woerden.
Waardgelders, troepen in 1617 als rustbewaarders in dienst genomen in versch. steden v. Utr. en Holl.; ze werden 1618 door prins Maurits afgedankt.
Waaxens, 2 dorpen in Fri.: 1) een half u. v. Holwerd; 2) 1 u. v. Bolsward.
Wachenhusen (Hans), geb. '27 te Trier, vruchtbaar rom.-schr. en reisbeschrijver te Wiesbaden. (prof. der gesch. te Leipzig.
Wachsmuth (Ernst), 1784—'68, Dt. geschsch.,
Wadaï, Afr. rijk in O. Soedan, 445 D. vierk. km.: ca. 3 mn. inw.: hst. Abesjr.
Wadden (de), ondiepten tuss. het vasteland v. d. Nederl. noordelijkste provinciën en de reeks ten N. daarvan liggende eilanden, v. Vlieland af tot a. d. mond v. d. Weser.
Waddinxveen, d. in Z. Holl., 1 u. v. Gouda.
Wademoyen, d. in Geld., 1 u. v. Tiel.
Wadweide, d. in N. Holl., 2 u. v. Hoorn.
Waes (Land v.), de Belg. landstreek tuss. Antwerpen en Gent.
Wagenaar (Jan), 1709—73, Nederl. geschsch., was klerk ter secretarie v. Amst.
Wagenberg, d. in N. Br., 2 u. v. Breda.
Wagenborgen, d. in Gron., 2 u. v. Zuidbroek.
Wageningen, st. in Geld., ca. 4 u. v. Arnhem; 17 D. I.
Wagner (Richard), '13—'83, Dt. dichter-comp. (en schrijver over mus.: „het Kunstwerk der Toekomst", in zijn tweede tijdperk „Tannhäuser", „Lohengrin", „Tristan en Isolde", „Meistersinger", „Ring v.h. Nibelungenlied"; „Parsifal". (Nap. I in 1809.
Wagram, d. in Or. unter der Enns; ovw. door
Wagrië, een landsch. in Holstein.
Wahabiten, Mah. sekte in Arabië; zij nemen enkel den Koran aan (niet de overlevering) en bewijzen aan Mahomed geen goddelijke eer.
Waiblingen, Dt. st. i.d. Neckarkreis stamburg der Hohenstaufen (Waiblingen, Ghibellijnen)
Waitz (Georg), '13—'86, vn. Dt. geschsch.
Wakefield, st. in 't Engl. grfs. York; 31 D. I.
Walachije, ZW. Rumenië; hst. Bukarest; de bevolking Walachen; de taal Walachisch.
Walcheren, 't grootste der Zeeuwsche eilanden: daarop de st. Middelburg.
Waldaï-gebergte in Rusland vormt de waterscheiding tuss. de Oostzee en de Kaspische Zee.
Waldau (Max) Zie **Hausenschild.**
Waldeck, prinsdom v. h. Dt. rijk (met 't prinsdom Pyrmont) 1121 vierk. km.; 57D. inw.
Waldemar, 4 koningen v. Dnm. († 1182, 1241, 1330, 1375). (lau; 12 D. I.
Waldenburg, st. in 't Pruis. reg.-distr. Bres-
Waldenzen, eene sekte, in de 12e eeuw door Petrus Waldus gest. op den grondslag v. h. apostolische Christendom, en in weerwil v.

d. bloedigste vervolgingen in stand gebleven, inz. in Piëmont; sedert '48 in Italië omstr. 30 D. zielen.

Waldersee (Alfr., grf. v.), geb. '32, Pruis. genl., '81 kwartiermeester-genl., '88 opvolger v. d. ber. v. **Moltke** als chef v. d. generalen staf.

Waldheim, st. in 't konkr. Saksen; 8 D. I.; (tucht- en werkhuis.

Waldis (Burk.), omstr. 1490—1556, Dt. fabeldichter.

Waldmüller (Rob.). Zie **Duboc.** (schilder.

Waldorp (Anth.), '03—'66, Nederl. landsch.-

Waldstädte. Zie **Woudstedem.**

Waldstein. Zie **Wallenstein.**

Walen. Zie **Wallons.**

Wales, Engl. naam v. prinsdom Wallis, westelijk dl. v. h. eigenlijke Engld. De oorspronkelijke bewoners Kelten (Kymren). Prins v. W. is de titel v. d. Engl. kroonprins.

Walhalla, 1) in de fab. der oude Germanen de woonplaats v. Wodan, en de verblijfplaats der gesneuvelde helden. 2) door kon. Lod I. v. Beieren '30—'41 gest. zaal voor de borstbeelden v. ber. Duitschers.

Walkuren (of Walkyriën), (Noorsche fab.) maagden, die de zielen der gesneuvelde helden van het slagveld naar de Walhalla brachten.

Wallace, 1) William W., 1276—1305, Sch. vrijheidsheld, bevrijdde Schl. v. d. Engelschen, werd 1299 gevangen genomen, 1305 aan de Engelschen uitgeleverd en door hen ter dood gebracht. 2) Alfred Russell W., geb. '23, Engl. natuur-onderzoeker, gaf beschrijvingen v. d. Maleischen arch. 3) William W., '14—'65, Engl. pianist en opera-comp.

Wallenstein (Albr. v.), 1583—1634, werd 1624 htg. v. Friedland, 1625 generalissimus en vnis., 1630 ontslagen, 1632 weder opperbevelhebber, trok zich na den slag bij **Lützen** naar Bohemen terug met de Saksen, Zweden en Brandenburgers onderhandelende, en werd te Eger op keizerlijk bevel vermoord. (Zie **Dertigjarige oorlog** en **Butler** 1).

Wallis, 1) Engl. prinsdom. Zie **Wales.** 2) W. of Walliserland (Fr. **le Valais**), k. in Z. Zwitserland, ruim 5 D. vierk. km., 100 D. I. (zie **Bern** 2 en **Simplon**); hst. Sitten (Fr.: Sion), 5 D. I.

Wallons, nazaten v. d. Gallische Belgen (ruim 3 mn., waarvan ruim 2 mn. in België, de overigen in 't aangrenzende Fra. en Pruisen).

Walpurgisnacht, de nacht v. 30 April op 1 Mei; dan dansen (volgens 't bijgeloof) de heksen met den duivel op den Blocksberg: een oud Heidensch feest, door de Christenen gewijd a. d. heil. Walpurgis († 778).

walschot (of spermaceti), vet uit de schedelholten v. d. potvisch.

Walter Scott. Zie **Scott.**

Walther v. d. Vogelweide, de veelzijdigste dichter uit de Dt. middeleeuwen, bloeide 1198—1227, ligt begraven te Würtzburg.

Waluhdo. Zie **Houwald.**

Wamel, d. in Geld., a. d. Waal, 2 u. v. **Druten.**

Wandalen. Zie **Vandalen.**

Wander (Carl Frans Wilh.), '03—'79, schrijver v. h. „Deutsche Sprichwörter-Lexikon".

Wandsbeck, Pruis. st. in Sleeswijk-Holstein, bij Hamburg; 17 D. I. **-er Bode.** Zie **Claudius** 2.

Wangeroog, Oldenburgsch eil. i. d. Noordzee; (vuurbaak.

Wanneperveen, d. in Ojjs., derdhalf u. v. Vollenhove. (Boxmeer.

Wanroy (of **Wanrooy**), d. in N.Br., 3 u. v.

Wanssum, d. in Lbg., 2 u. v. Horst.

Wap (Jan Jac. Franc.), 1800—80, Nederl. ltk. en dichter. (werpsch hist.-schilder.

Wappers (Gust., baron), '03—'74, ber. Ant-

Warägen, Noormansche Wikingen.

Warffum, d. in Gron., anderhalf u. v. Onderdendam.

Warfhuizen, d. in Gron., 2 u. v. Onderdendam.

Warmenhuizen, d. in N.Holl., anderhalf u. v. Schagen.

Warmbrunn, bpl. i. d. Pruis. kreis Hirschberg. (R. K. seminarie.

Warmond, d. in Z. Holl., dicht bij Leiden;

Warnemünde, zeehaven voor Rostock en zee-bpl. a. d. mond v. d. Warnow.

Warns, d. in Fri., 2 u. v. Hindeloopen.

Warnsinck Bz. (W. H.), 1782—'57, Nederl. dichter.

Warnstiens. Zie **Warstiens.**

Warnsveld, d. in Geld., a. d. Berkel, ca. 1 u. v. Zutphen.

Warrington, st. in Engld., a. d. Mersey; 42 D. I.

Warschau, vroeger hst. v. h. konkr. Polen, tegw. zetel v. d. Russ. gouverneur-genl. v. Polen en versterkte bpl. v. h. Russ.-Poolsche gouvt. W.; unvt.; met de voorstad Praga 339 D. I.

Warstiens (of Warnstiens), d. in Fri., 2 u. v. Rauwerd.

Wartburg, bergkasteel bij Eisenach; verblijfplaats v. Luther 1521—22; zangwedstrijd onder landgraaf Hermann v. Thüringen 1206 (of 7).

Wartena (of **Wartna**), d. in Fri., 2 u. v. Rauwerd.

Warthe, rechter zij-riv. v. d. Oder in Polen.

Warton (Thomas), 1728—90, Engl. ltk. en dichter.

Warwick (Richard, grf. v.), †1471 bij **Barnet,** de hoofdpersoon in den Engl. oorlog tuss. de Roode en de Witte Roos; in 1461 verhief hij York tot kon., en in 1471 Lancaster; vandaar zijn bijnaam „kingmaker", d. i. koningen-maker.

Wasa, adellijk Zw. geslacht, dat met **Gustaaf** W. 1523 op den troon kwam en in de rechte lijn met kng. Christina 1689 uitstierf.

Wasgau (Wasgenwald). Zie **Vogesen.**

Washington, 1) George W., 1732—99, stichter v. d. onafhankelijkheid der N. Amer. Unie en eerste President (1789—97). 2) bonds-hst. der Unie en sedert 1800 zetel der bondsregeering en v. h. congres (zie **Columbia**), a. d. Potomac; 147 D. I. (1e meridiaan). 3) vroeger territorium, sedert '86 staat, in 't NW. v. d. Unie.

Waspik, d. in NBr., 5 kwartier v. Waalwijk.

Wassenaar, d. in Z.Holl., 2 u. v. den Haag.

Wassenaer, Nederl. geslacht v. zeer ouden adeldom; inz. Jacob v. W., Heer van Obdam, 1610—65, Nederl. adm., opvolger 1653 v. Maarten Harpertsz Tromp, vloog 1665 bij Lestoffe met zijn schip in de lucht.

Wassenbergh (Everwijn), **1742—'26,** Nederl. ltk. en dichter.

Waterford, st. in Ierland; 24 D. I.

Watergang, d. in N. Holl., anderhalf u. v. Purmerend.
Watergeuzen, door het Sp. geweld gebannene of er voor gevluchte Nederlanders, voeren na 1568 met kaperbrieven v. prins Willem v. Oranje om afbreuk te doen a. d. Spanjaarden. In 1572 bemachtigden zij den Briel, en waren zoodoende het begin v. d. Nederl. zeemacht.
Watergraafsmeer (of Diemermeer), d. in N. Holl. bij Amst.
Wateringen, d. in Z.Holl., 1 u. v. Naaldwijk.
Waterlandkerkje, d. in Zeel., 1 u. v. Oostburg.
Waterloo, 1) d. in Z. Braband; nederlaag v. Nap. I, 18 Juni '15. 2) Antonie W., eerste helft 17e eeuw, Nederl. schilder en graveur.
Watson (James), '38—'80, directeur der sterrenwacht te Madison, ontdekte meer dan 30 asteroïden.
Watt (James), 1736—'19, Engl. wkt., uitv. v. d. condensator a. d. stoommachine.
Watteau (Ant.), 1684—1721, ber. Fr. schilder.
Wat-Tyler, hoofd van een opstand der boeren in Engld. tegen Richard II; hij werd 1381 ter dood gebracht.
Waubach, d. in Lbg., 1 u. v. Heerlen.
Waverveen, d. in Utr., 2 u. v. Loenen.
Weber, 1) Bernh. Ans. W., 1766—'21, Dt. comp. 2) Karl Jul. W., 1767—'32, Dt. satiricus („Demokritos"). 3) Karl Maria v. W., 1786—'26, ber. Dt. comp. („Freischütz", „Oberon").
Webster (Dan.), 1782—'52, N. Amer. stm., eerst bestrijder, later verdediger v. d. slavernij; schreef een ber. Engl. Wbk.
Weckherlin, 1) Georg Rudolf W., 1584—1650, Dt. dichter, dipl. in dienst v. Engld. 2) Wilh. Ludw. W., 1739—92, geestig Dt. schrijver.
Wedde, d. in Gron., 5 kwartier v. Winschoten.
Wederdoopers. Zie **anabaptisten.**
Wedgwood (Jos.), 1731—95, Engl. uitv. v. h. naar hem genoemde aardewerk.
Weegschaal, (strk.) een der teekens v. d. Dierenriem.
Weenen (Dt. Wien, Fr. Vienne), hst. v. Or., a. d. Donau; ruim 1 mn. bew. Vrede v. W. 1738, '09, '64, '66. Congres v. W. '14—'15. Zie ook **Sobieski.**
Weenix, 1) Jean Bapt. W., 1621—60, Nederl. schilder. 2) Zijn zoon Jan W., 1644—1719, schilder v. stillevens.
weergeld, bij de oude Germanen de geldsom, die door den dader moest uitgekeerd worden a. d. bloedverwanten v. d. door hem gedoode.
Weerselo, d. in Ov̈s., anderhalf u. v. Oldenzaal.
Weert, 1) st. in Lbg., a. d. Z. Willemsvaart, 4 u. v. Roermond; 8 D. I. 2) Jan v. W., genl. der keizerlijke ruiterij 1. d. 30-j. oorlog, deed wonderen v. dapperheid; † 1652.
weerwolf, een fabelachtig wezen, dat iedereen met schrik vervulde.
Weesp, st. in N.Holl., 2 u. v. Amst.; 4 D. I.; en om de st. heen 't d. **-ercarspel.**
Wehe, d. in Gron., derdhalf u. v. Onderdendam.
Wehl, d. in Geld., 1 u. v. Doetinchem.
Weichsel, riv. in Polen en Pruisen, komt uit Or. Silezië, en ontlast zich bij Dantzig in de Oostzee (in 't Frische Haff): „W.-zopf" is de Dt. naam (hlk.) der **Poolsche haarvlecht.**

Weidum, d. in Fri., anderhalf u. v. Rauwerd. (**Siegenbeek.**

Weiland (Petrus), 1754—'42, Nederl. tlk.; Zie

Weimar (gen. „Ilm-Athene"), hst. en resid. v. Saksen-W., a. d. Ilm; 22 D. I.

Weinsberg, st. i. d. Wurt. Neckarkreis, slechts even 2 D. I.; ruïnen v. d. burg „Weibertreu" (herinnering der belegering door Koenraad III, 1140). (rom.-schr.

Weise (Christian), 1646—1708, Dt. dichter en

Weishaupt (Adam). Zie **Illuminaten.**

Weissenburg, st. i. Elzas; 7 D. I.; nederlaag der Franschen 4 Aug. '70.

Weissenfels, st. i. d. Pruis. prov. Saksen, a. d. Saale; 20 D. I. (gadam.

Weiwerd, d. in Gron., 5 kwartier v. Appin

Welfen. Zie **Este** en **Ghibellijnen.** Na de inbezitneming v. Hannover door Pruisen ('66) de partij, die werkzaam was om de konkl. dynastie v. Hannover weder op den troon te brengen. „W.-fonds" de renten van het '68 gesequestreerd vermogen v. kon. George V, ter bestrijding v. d. W.

Welhaven (Joh. Seb. Cammermejer), '07—'73, Nrw. dichter.

Well, twee dorpen: 1) in Geld., a. d. Maas, anderhalf u. v. Zalt-bommel. 2) in Lbg., a. d. Maas, 2 u. v. Horst.

Wellentreter (Treumund). Zie **Heinroth.**

Wellesley, 1) Rich. Cowley, markies W., 1760—'42, was 1797—'05 gouverneur-genl. v. Br. O. I., '09—'12 Bri. minister v. buitenlandsche zaken, '21—'28 onderkon. en '33—'34 lord-luitenant v. Ierland. 2) Zijn br. Arthur, 1769—'52, Bri. vhr. en stm., sedert '08 bevelhebber tegen de Franschen op 't Pyreneesche sch.-eil., werd na de overwinning bij Vittoria '13 vnis. en htg. v. Vittoria, rukte Fra. binnen, nam April '14 Toulouse, werd htg. v. Wellington, overwon '15 met Blücher bij Waterloo; was sedert '27 opperbevelhebber der Bri. landmacht en versch. malen minister.

Wellington. Zie **Wellesley 2.**

Welsch, uitheemsch, vreemd, buitenlandsch, voorheen Keltisch (vgl. **Wales**), later Romaansch; W.-e, (kalkoensche) haan; W.-koorn, mais, Tu. tarwe; W.-e noot. walnoot, gr. okkernoot; W.-land, Italië; W.-Tirol, 't Zuiden v. Tirol, waar hoofdzakelijk de W.-e (Ital.) taal wordt gesproken. (Bolsward.

Welsrijp (of Wielsrijp), d. in Fri., 3 u. v.

Welten, d. in Lbg., 1 kwartier v. Heerlen.

Weltevreden, eene wijk van Batavia, anderhalf uur v. d. eigenlijk st. af. (Goes.

Wemeldinge, d. in Zeel, anderhalf u. v.

Wenceslas, 1) W. de Heilige, htg. v. Bohemen 928—935, W.-kroon der Boh. koningen en devies der Tsjechen. 2) Dt. keizer 1378—1400.

Wenden, Slawen, tegw. die i. d. Saks. en Pruis. Lausitz.

Wenermeer, meer in 't Z. v. Zweden.

Wentzel = Wenceslas.

Werder (Aug. v.), '08—'87, Pruis. genl., onderscheidde zich in de oorlogen '66 en '70—'71; '79 tot grf. verheven.

Werf (P. Adr.'sz. v. d.), 1529—1604, Nederl. stm., burgemeester v. Leiden tijdens 't vermaarde beleg door de Spanjaarden.

Werff (Adr. v. d.), 1659—1722, vn. Nederl. hist.- en portretschilder.
Wergeland (Henr.), '08—'48, Nrw. dichter.
Werkendam, d. in N. Br., 4 u. v. Heusden.
Werkhoven, d. in Utr., anderhalf u. v. Wijk-bij-Duurstede.
Wermland, een Zw. lân; hpl. Karlstad.
Wernigerode, st. i. d. Pruis. prov. Saksen, a. d. voet v. d. Hartz; 9 D. I.
Wernike (Christian), 1660—1720, Dt. puntdichter.
Werra. Zie **Weser.**
werst, Russ. mijl, ca. 1067 met.
Ververshoof, d. in N. Holl., 2 u. v. Enkhuizen. (21 D. I.
Wesel, vest. in 't Pruis. reg.-distr. Düsseldorf;
Weser, N Dt. riv., ontstaat uit de samenvloeiing van Fulda en Werra, breekt bij Minden (Porta Westphalica) door het W.-gebergte, en valt beneden Bremerhaven i. d. Noordzee.
Wesley (John), 1703—91, Engl. theo., stichtte met Whitefield de Methodisten (Wesleyanen, Whitefieldianen).
Wessel Gansfoort. Zie **Gansfoort.**
Wessem, d. in Lbg., anderhalf u. v. Roermond
Wessex. Zie **Angelsaksen** en **Essex.**
Westbroek, 1) d. in Utr., 5 kwartier v. Maarsen. 2) Zie **Westerbroek.**
Westdorpe, d. in Zeel., anderhalf u v. Axel.
Westerbaen (Jac.), 1599—1670, Nederl. dichter.
Westerbork, d. in Drente, 4 u. v. Hoogeveen.
Westerbroek (of Westbroek), d. in Gron., 1 u. v. Hoogezand.
Wester-Emden, d. in Gron., 2 u. v. Appingadam, (half u. v. Dokkum.
Westergaast (of Westergeest), d. in Fri., ander-
Westerhoven, d. in N. Br. derdhalf u. v. Eindhoven.
Westerlee, d in Gron., anderhalf u. v. Zuidbroek.
Westerman (Marten), 1775—'52, Nederl. acteur en tooneeldichter.
Westervoort, d. in Geld., 1 u. v. Arnhem.
Westerwijtwerd, d. in Gron., 1 u. v. Onderdendam.
Westfaalsch. Zie **Westfalen** en **Weser.**
Westersch Romeinsch rijk. Zie **Rome.**
Westfalen, Pruis. prov., 20 D. vierk. km., 2 mn bew.; hpl. Munster. Westfaalsche (Munstersche) vrede, 1648, waardoor een einde kwam a. d. 30-j. en 80-j. oorlog.
Westhem, d. in Fri., anderhalf u. v. Sneek.
West-Indiën, de Antillen en de Bahama-eil.
Westkapelle, d. in Zeel. 3 u. v. Vlissingen.
Westmaas, d. in Z. Holl., 2 u. v. 's-Gravendeel.
Westmeath, grfs. i. d. Iersche prov. Leinster; hpl. Mullingar.
Westminster, eene wijk v. Londen (Vrede v. W., 1654 en 1674 tuss. Engld. en Ned.). **W. Abdij,** begraafplaats der Engl. koningen en ber. Britten.
West-Pruisen, het W. dl. der vroegere prov. Pruisen v. h. konkr. Pruisen is sedert '78 eene afzonderlijke prov. (hpl. Dantzig).
Westwoud, d. in N. Holland., 2 u. v. Enkhuizen.
Westzaan, d. in N. Holl., 1 u. v. Zaandam.
Wetsens, d. in Fri., 1 u. v. Dokkum.
Wetsinghe, d. i. Gron., 1 u. v. Onderdendam.

Wettermeer, een meer in 't Z. v. Zweden.
Wettin, een Saks. grafelijk geslacht, dat voortleeft in de oudste of Ernestijnsche linie (Saks. hertogen) en de jongste of Albertijnsche linie (Saks. koningen).
Wetzel (Wezel), Joh. Karl W., 1747—'19, Dt. tooneeldichter en rom.-schr.
Wetzlar, d. in 't Pruis. reg.-distr. Koblentz, a. d. Lahn; 7 a 8 D. I. (1693—'06 Reichskammergericht).
Weurt, d. in Geld. a. d. Waal; gem. Beuningen.
Wexford, hpl. (met 12 D. I.) v. h. Ierssche grfs. W., prov. Leinster.
Weyprecht (Karl, '38—'81, Dt. noordpoolvaarder, met **Payer**.
Wezel, riv. Zie **Wesel**.
Wezel. Zie **Wetzel**.
Whigs. Zie **Tories**.
whiskey, 1) eene soort van Engl. en N.Am. koornbrandewijn. 2) eene soort van open wagentje voor één paard. (kaarten.
whist, Engl. kaartspel (4 personen, met 52
White (Henry Kirke), 1715—'06, Engl. dichter.
Whitefield (George), 1714—70, Zie **Wesley**.
Wiborg, st. in Finland, a. d. Finsche Golf; 15 D. I.
Wichern (Joh. Heinr.), '08—'82, Dt. theoloog, stichtte te Hamburg „das Rauhe Haus", asyl voor verwaarloosde kinderen.
Wiclef (John), Engl. geestelijke in de 14e eeuw, voorlooper van de Reformatie, leverde eene Engl. vertaling van den Bijbel.
Wicquefort (Abr. v.), 1606—82, Nederl. geschsch. (14 D. I.
Widdin, versterkte st. in Bulgarijë, a. d. Donau;
Widukind, 1) geschsch. uit de 10e eeuw, monnik te Corvei. 2) Zie **Wittekind**.
Wied, 1) voorheen zelfstandig Dt. grfs. (hst. Neuwied), sedert '14 Pruis. 2) Max., prins v. W., 1782—'67, Dt. reiziger in Brazilië en N.-Am. 3) Wilh., prins te W., geb. '45, is gehuwd met prinses Marie, dtr. v. prins Fred. der Ned. (cunabelen".
wiegedrukken, Holl. benaming voor „in-
Wieland, 1) in de Oud-Germ. heldenlegende een kunstige kreupele smid. 2) Christ. Mart. W., 1733—'13, vn. Dt. schrijver, dichter van „Oberon". (sche Kil.
Wieldrecht, buurtschap in Z.Holl., a. d. Dort-
Wieliczka, st. in W.-Galicië (Or.), 6 D. I.: ber. steenzoutgroeven.
Wien, Dt. naam van Weenen.
Wienbarg (Ludolf), '02—'72 te Altona, een der voornaamste schrijvers v. h. „Jonge Dtl."
Wienerwald, een tak v. d. Noricsche Alpen in Z.Dtl.
Wier, d. in Fri., 1 kwartier v. Berlikum.
Wierden, d. in Ov.-Ijs., 1 u. v. Almelo.
Wieringen, tot N. Holl. behoorend eil. i. d. Zuiderzee.
Wiertz (Anton Jos.), '06—'65, vn. Belg. hist.-schilder, bh. en schrijver over kunst.
Wierum, 1) d. Fri., anderhalf u. v. Holwerd. 2) Lutke-W., d. in Fri., 2 u. v. Bolsward.
Wiesbaden, ber. Dt. hpl. in Hessen-Nassau; 55 D. I.
Wiewert, d. in Fri., 1 u. v. Rauwerd.
Wight (spr.: wwajt), Engl. eil. in 't Kanaal; zeebaden; hpl. Newport.

Wikingen, oud-Noorsche, inz. Noormansche zeehelden (zeeschuimers).
Wilbrandt (Ad.), geb. '37 te Rostock, vn. Dt. schrijver voor 't tooneel (ook novellen, romans en gedichten).
Wildbad, 1) drukbezochte bpl. in 't Schwartzwald; 4 D. I, 2 algemeene naam v. plaatsen met geneeskrachtige warme bronnen. Zie **Gastein** en **Kreuth.**
Wildervank, d. in Gron., 2 u. v. Zuidbroek.
Wildungen, st. in Waldeck, a. d. Wilde; 3 D. I.; bpl.
Wilhelm, 1) Dt. kon. 1227—56, sedert 1234 grf. v. Holland, door Paus Innocentius IV in 1247 gesteld als tegenkoning v. Fred. II, 1248 gekroond, doch eerst algemeen erkend 1254 na den dood van Koenraad IV. 2) Dt. keizers: *a*] W. I. geb. 1797, † '87, sedert '40, als vermoedelijk troonopvolger, „prins v. Pruisen", '57 plaatsbekleeder voor zijn br. kon. Fred., '58 prins-regent, '61 kon. v. Pruisen, '67 Pres. v. d. N.Dt. Bond, '70 opperbevelhebber over 't Dt. leger, '71 te Versailles tot Dt. keizer uitgeroepen. *b*] Zijn klzn. (zoon v. keizer Fred. II en keizerin Victoria), geb. '59, '88 keizer v. Dtl. (en kon. v. Pruisen). 3) Karl W.. '15—'73 te Schmalkalden, bekend geworden als de comp. van „die Wacht am Rhein" (Zie **Schneckenburger**). 4) Zie **Willem.**
Wilhelmina-dorp (of Nieuwedorp), d. in **Zeel.,** ca. 1 u. v. Goes.
Wilhems-haven. Zie **Jade; -höhe,** Zie **Kassel.**
Wilhelmuslied, 't oudste Nederl. volkslied (1569), vermoedelijk gedicht door Philips v. Marnix v. St.-Aldegonde.
Wilkie (David), 1785—'41, Engl. schilder.
Wilkinson (sir John Gardner), 1797—'75, Engl. oudheidkundige en Egyptioloog.
Willaert (Adriaan), 1480—1562, Vlm. comp.
Willebrordus, 657—729, biss. en heilige, eerste Evangelie-pred. in de Ned.
Willem, 1) versch. graven v. Holl. en Zeel. 2) prinsen v. Oranje, stadhouders in de voornaamste Nederl. gewesten, inz. prins W. I (W. de Zwijger), de grondlegger v. onze onafhankelijkheid, geb. 1533, door Balthazar Gerards vermoord 1584. 3) koningen der Ned.: *a*] W. I, † '43, van '14—'15 souvereine vorst, en van '15—'30 kon. over het konkr. der Nederlanden, door de Gr.-Mogendheden gevormd uit de Noord- en Zuid-Nederl. gewesten, en nadat laatstgenoemden zich in '30 hadden losgescheurd, kon. over de Noordelijke provinciën tot '40, toen hij afstand deed v. d. troon; *b*] Zijn zoon W. II, de held v. Waterloo, regeerde '40—'49 (zijn sterfjaar), na '48 aan zijn volk eene herziene grondwet te hebben geschonken; *c*] diens zoon W. III regeert sedert '49. 4) koningen v. Engld., inz.: *a*] W. I, de Veroveraar, † 1087, sedert 1035 htg. v. Normandië, veroverde 1066 Engld., en verdrukte de Angelsaksische bevolking; *b*] W. III, geb. 1650 als prins v. Oranje, sedert 1672 stthr. der voornaamste Nederl. gewesten, bevrijdde 1688 het Engl. volk v. d. gehate regeering van zijnen schoonvader Jacobus II, dien hij verdreef, en roemvol zelf

als kon. v. Engld. regeerde tot aan zijn dood 1702. 5) Zie Wilhelm.

Willemer (Marianne v.), geb. Jung, 1784—'60, de „Suleika" in Göthe's „Westöstl. Divan".

Willemstad, 1) vest. in N.Br., a. h. Hollandsch Diep; 2 D. I. 2) hst. v. h. Nederl. W.I. eil. Curaçao.

Wilms (Joh. Wilh.), 1772—'47, Dt. comp., vestigde zich in Amst., en componeerde 't Nederl. Volkslied.

Wilna, st. in W.Rusland, a. d. Wilia; 89 D. I (waarvan een derde Joden); unvt. 1587—'31.

Wilnis, d. in Utr., 2 u. v. Loenen.

Wilp, 1) d. in Geld., derdhalf u. v. Apeldoorn. 2) De W. (of De Wulp), d. ten deele in Fri., ten deele in Gron. (v. Maastricht.

Wilre (of Trichtwiller), d. in Lbg., 1 half u.

Wilson, 1) Alex. W., 1766—'13, Sch. dichter, bestudeerde in Am. de vogels, en werd een ber. ornitholoog. 2) John W., 1785—'54, Engl. dichter en schrijver(pseud. Christopher North). 3) Horace Hayman W., 1786—'60, Engl. orientalist; prof. te Oxford.

Wilsum. 1) d. in Oijs. a. d. IJssel, 1 u. v. Kampen. 2) Zie **Wolsum.**

Wilten (of Wiltzen), oudt. een Slawische volksstam in 't NO. v. Dtl.

Wimpffen (Felix, baron v.). '14—'84, dapper Fr. gnl., onderteekende (nadat Mac Mahon gekwetst was) 2 Sept. '73 de capitulatie van Sedan.

Winchester, st. in 't Engl. grfs. Hampshire; 18 D. I.; oude Angelsaksische residentie.

Winckelmann (Joh. Joach.), 1717—68, Dt. oudheidkundige, stichter v. d. wetensch. archeologie en v. d. Gesch. der oude Kunst; werd te Triëst door een roover vermoord.

Windesheim (of Winsem), d. in Oijs., anderhalf u. v. Zwolle; vroeger was hier 't kl. v. d. Broeders des gemeenen levens.

Windsor, st. a. d. Teems, 37 km. W. v. Londen, konkl. zomerresidentie. Zie **Eton.**

Winer (Georg Bened.), 1789—'58, theo. prof. te Leipzig, schrijver v. „Bibliach Realwörterbuch".

Winfried. Zie **Bonifacius.**

Wingolf, godinnenzaal in Walhalla.

Winkel, 1) d. in N.Holl., ca. 2 u. ZO. v. Schagen. 2) Lammerd Allard te W., '09—'68, ber. Nederl. tlk., grondlegger v.d. hedendaagsche Nederl. spelling.

Winkelried (Arnold Struth v.), uit Unterwalden, wordt gezegd zich in den slag bij Sempach 1386 opgeofferd te hebben, doordien hij aan de spits van Leopold's ridders de baan brak voor de Zwitsers. Standbeeld sedert '65 te Stantz. (Gron.; 7 D. I.

Winschoten, st. i. d. prov. Gron., 6 u. v. d. st.

Winsem. Zie **Windesheim.**

Winsemius (Pierius), d. i. Pieter v. Winsum, 1535—1644, Fri. geschsch. (Kroniek v. Fri.).

Winssen, d. in Geld., a. d. Waal, ca. 2 u. v. Druten.

Winsum, 1) d. in Gron., 1 u. v. Onderdendam. 2) d. in Fri., 2 u. v. Rauwerd.

Winterre, d. in N.Br., ca. 2 u. v. Oirschot.

Winter (N. S. v.), 1718—95, Nederl. dichter gehuwd met L. W. v. Merken.

Winterhalter (Frans Xav.), '56—'73, vn. Dt. portretschilder en graveur.
Winterswijk, d. in Geld., 2 u. v. Groenlo.
Winterthur, st. in 't Zwits. k. Zurich; 140 D. I.
Wirdum, 1) d. in Gron., 1 u. v. Appingadam. 2) W. (of Wierdsheim), d. in Fri., anderhalf u. v. Leeuwarden.
Wisjnoe. Zie **Trimoerti.**
Wisby, hpl. v. h. Zw. eil. Gothland.
Wisconsin, 1) **zij-riv.** v. d. Mississippi. 2) N. Amer. Uniestaat **sedert** '48. Zie **Madison.**
Wiselius (Sam. Iperuss.), 1769—'45, Nederl. ltk.
Wiseman (Nic.), '02—'65, abiss. v. Westminster en primaat **v. d. R. K. Kerk** in Engld.
Wismar, zee-, **haven-** en kpst. in Mecklenburg-Schwerin, a. d. **Oostzee**; 16 D. I. (land.
Wissekerke, d. **in** Zeel., op 't eil. N. Beve-
Withuys (Carel Godfried), 1794—'65, Nederl. dichter; was directeur der landsdrukkerij.
Witmarsum, d. i. Fri., anderhalf u. v. Bolsward. Te W. stichtte Menno Simonsz. in 1536 de sekte der Doopsgezinden.
Witsen Geysbeek. Zie **Geysbeek.**
Witt (Gebroeders De): 1) Joan d. W., ber. Nederl. stm., tegenstander v. h. Huis v. Oranje, 1653—72 raadpensionaris v. Holland, werd met zijn br. 2) Cornelis d. W., burgemeester v. Dordrecht, in 1672 door **het Haagsche** gepeupel op straat vermoord.
Wittekind, 1) Widukind, **aanvoerder der** heidensche Saksen tegen **Karel d. Gr.**, onderwierp zich 785 en werd Christen (**waarvoor** hij beloond werd met den titel v. htg. v. Saksen). 2) ziltbad te **Halle** a. d. Saale **sedert** '46.
Wittelsbach, (1209 verwoeste) burg. bij Aichach in Opper-Beieren. Otto v. W. werd door keizer Fred. I met 't htgd. Beieren beleend, en is de stamvader v. h. Beier. vorstenhuis.
Wittem, d. in Lbg., een half u. van **Gulpen.**
Wittenberg, st. a. d. Elbe in 't Pruis. reg.-distr. Merseburg; 14 D. I.; van W. ging 1517 de Reformatie uit. (gadam.
Wittewierum, d. in Gron., ca. 2 u. v. **Appin-**
Witte Zee, inham v. d. N. IJszee.
Witzleben (K. A. F. v.). Zie **Tromlitz.**
Wladika, 1516—'52 titel v. h. kkl. en **staats**-opperhoofd bij de Montenegrijnen.
Wladimir, d. Gr., vorst v. Rusland **981—1015,** werd 988 Christen, en stichtte de **Gri.-katholieke** kerk. De W.-orde werd gest. **1782.**
Wladislaw. Zie **Ladislas.**
Wlasta. Zie **Boheemsche Maagdenoorlog.**
Wodan (Odin), opperste God der oude **Germanen.** (Bergen-op-**Zoom.**
Woensdrecht, d. in N.Br., anderhalf **u. v.**
Woensel, d. in N.Br., anderhalf u. v. **Eindhoven.**
Woerden, st. in Z.Holl., a. d. Ouden **Rijn, bij** de grens der prov. Utr.; 5 D. I.; in **1672 en** in '13 geteisterd door de Franschen.
Woeringen, dorpje i. d. Rijnprovincie; **Floris** V v. Holl. en Jan I v. Braband **versloegen** hier (1288) de Gelderschen en Keulschen.
Wognum, d. in N.Holl., 1 u. v. Hoorn.
Wohlgemuth (Mich.), 1434—1519, Dt. **schilder** en houtgrav. te Neurenberg; leerm. v. **Dürer.**
Wojwod-e, (Slawisch) leger-aanvoerder; **in** 't vroegere **Polen ook**: sthr. eener **prov.**; **-schap, stadhouderschap.**

Wolchow, riv. in Rusland, waardoor het Ilmenmeer zich in 't Ladoga-meer ontlast.
Wolcott (John), 1738—'19 (blind gestorven), Engl. hekeldichter (pseud. Peter Pindar).
Woldendorp, d. in Gron.. 3 u. v. Zuidbroek.
Wolf, 1) Christian, vrijheer v. W., 1679—1754, ber. Dt. philosoof. 2) Friedr. Aug. W.,1759—'24, ber. Dt. oudheidkundige, criticus, enz.
Wolfaertsdijk, 1) et. Zeeuwsch eil. tuss. N. en Z. Beveland, thans met Z.Beveland vereenigd. 2) d. in Zeel. Zie **Oostkerke.**
Wolfenbuttel, st. in Brunswijk; 12 D.I.; bibl.
Wolfram. Zie **Eschenbach.**
Wolga, de grootste riv. v. Eur. ontlast zich met vele armen in de Kaspische Zee.
Wollin, Pruis. st. op 't eil. W. (reg.-distr. Stettin). Zie **Vineta** en **Misdroy.**
Wolsey (Thom.), 1471—1530, kardinaal, kanselier v. Hendrik VIII v. Engld., † als gevangene, beschuldigd v. heogverraad.
Wolsum (of Wilsum), d.in Fri.,ca.2 u.v.Sneek.
Woltersum, d. in Gron., 2 u. v. Appingadam.
Wolvega, d. in Fri., derdhalf u. v. Oldeberkoop; was de woonpl. v. Onno Zwier v. Haren.
Wolverhampton, st. met 76 D. I. in Engld., 4 u. NW. v. Birmingham.
Wolzogen (Caroline v.), geb. v. Lengeveld, 1763—'47, behuwdzuster v. Schiller, schreef zijne biographie.
Wommels, d. in Fri., anderhalf u. v.Bolsward.
Wons, d. i. Fri., anderhalf u. v. Bolsward, is een der 27 dorpen v. d. gem. **Leeuwarderadeel.**
Woolwich, voorstad v. Londen.
Wordsworth (Wm.), 1770—'50, Engl. dichter.
Workum, 1) st. in Fri., anderhalf u. v. Hindeloopen; ca. 5 D. I. 2) Zie **Woudrichem.**
Wormer, 1) d. in N.Holl., anderhalf u. v. Purmerend; bij W. 2) het d. Wijde W.
Wormerveer, d. in N.Holl., a. d. Zaan.
Worms, oudsber. st. in Rijnhessen, a. d. Rijn; 22 D. I.; hier verscheen Luther voor den Rijksdag 1521; prachtig Luther-monument.
Wörth, st. in den Beneden-Elzas; '70 overwinning der Duitschers op Mac-Mahon.
Woubrugge, d. in Z.Holl., 2 u. v. Leiden.
Woudenberg, d. in Utr., 2 u. v. Amersfoort.
Woudrichem (of Workum), st. in N.Br., a. d. Maas, derdhalf u. v. Heusden.
Woudsend, d. in Fri., ruim 2 u. v. Sneek.
Woudsteden (Dt. Waldstädte), de vier oorspronkelijke kantons v. Zwitserland (Uri, Schwytz, Unterwalden en Lucern) a. h. Vierwaldstädtermeer.
Wouterswoude (of Wolterswoude), d. in Fri., 1 u. v. Dokkum. (op-Zoom.
Wouw, d. in N.Br., anderhalf u. v. Bergen-
Wouwerman (Phil.), 1619—68, ber. Haarlemsch schilder (landsch. en veldslagen.)
Wrnakgodlanen. Zie **Erlnnyën.**
Wrangel, 1) Karel Gust., grf. v. W., 1613—76, Zw. vms. in den 30-j. oorlog. (vaarder.
Wrangell (F. v.), 1795—'70, ber. Russ. zee-
Wulverhorst, d. in Utr., 2 u. v. IJselstein.
Würst (Rich.), '24—'81, Dt. comp.
Würtemberg, konkr., in rang de derde der staten v. h. Dt. keizerrijk.
Würtzburg, st. in 't Beier. reg.-distr. Unterfranken, a. d. Main; 55 D. I.; unvt.

Wijchen, d. in Geld., 3 u. v. Nijmegen.
Wijdenes, d. in N.Holl., 5 kwartier v. Hoorn.
Wijhe, d. in Ov.ijs., 2 u. v. Raalte.
Wijk, 1) W. bij Heusden, d. in N. Br., a. d. Maas. 2) De W., d. in Drente, bij Meppel. 3) W. aan Zee en W. aan Duin, d. in N.Holl., bij Beverwijk. 4) voorstad v. Maastricht, op den rechter Maas-oever. 5) W.-bij-Duurstede, st. in Utr. a. d. Rijn, 4 u. v. Amersfoort; 3 D. I. (dit is het oude Dorestade).
Wykel, d. in Fri., ca. 2 u. v. d. Lemmer.
Wijlré, d. in Lbg., een kwartier v. Gulpen.
Wijmbritseradeel, gem. in Fri., 27 dorpen.
Wynaldum (of Wynnaăm), d. in Fri., 1 u. v. Harlingen. (Heerlen.
Wijnantsraede, d. in Lbg., anderhalf u. v.
Wynjeterp, d. in Fri., 1 u. v. Beetsterzwaag.
Wyns, d. in Fri., ca. 3 u. van Bergum. (den.
Wijtgaard, d. in Fri., anderhalf u. v. Leeuwar-

X, IJ (en Y) en Z.

Xanten, Pruis. st. in de Rijn-prov., a. d. Rijn; 4 D. I.; hier verwoestte Claudius Civilis (69 n. Chr.) de Rom. sterkte Castra Vetera.
Xanthippe, vrouw v. Sokrates; fig. „plaag- en twistzieke vrouw", „mannenplaag".
Xanthippus, Ath. vhr., vader v. Perikles, was 479 v. Chr. bevelhebber der vloot, en overwon bij Micale; later werd hij verbannen.
Xanthus, oudt. Syrische st. ZW.kust v. Kle. Azië, 43 v. Chr. verwoest door de Romeinen.
Xaverius (Franciscus), 1506—52, Sp. Jezuïet, 1541 zendeling in Indië, 1619 heilig verklaard.
Xenokrates, 397—342 v. Chr., Gri. wijsgeer,
Xenophanes, Zie **Elea**. [lig. v. **Plato**.
Xenophon, omstr. 430—354 v. Chr., lig. v. Sokrates, ber. Gri. vhr. en schrijver.
Xeres (nieuwe spelling Jeres), twee Sp. steden: 1) X. de la Frontera, prov. Andaluzië; 65 D. I.; ovw. der Mooren op de Goten in 711 (X.-wijn = sherry). 2) X. de los Cavalleros, in Estremadura; 10 D. I.; nederlaag der Moeren in 1235.
Xerxes, kon. v. Perzië, 485—465 v Chr., ongelukkige krijgstocht tegen Gri. 480 v. Chr.
xylograaf, enz. houtgraveur, enz.
IJ, vroeger een arm v. d. Zuiderzee bij **Amst.**
Yankee, (schertsende naam voor) Noord-Amerikaan: -**doodle**, 't N.-Amer. volkslied.
yard, Engl. en N.-Amer. el = 0,914 met.
Yarmouth, havenstad in 't Engl. grfs. **Norfolk**, a. d. Noordzee; 46 D. I.
yatagan, 1) korte sabel, die ook dienst doet als dolk. 2) bajonet, die ook dienst doet als [sabel.
Yeddo. Zie **Tokio** en **Japan**.
Yellowstone, rechter zij-riv. v. d. Missouri
Yemen. Zie **Jemen**.
Yesd. Zie **Jesd**.
IJhorst, d. in Ov.ijs., 4 u. v. Zwolle.
IJmuiden, d. in N.Holl., aan 't kanaal v. Amst. naar de Noordzee.
Yorik, schrijversnaam v. L. Sterne.
York, htgd. Y. (Yorkshire), 't grootste Engl. grfs., a. d. Noordzee; hpl. Y. met 540 D.I.
Young, 1) Edw. Y., 1681—1765, Engl. dichter, „Nachtgedachten". 2) Brigham Y., '01—'77, hoofd der Mormonen.

Ijp (iep), olmboom.
Ypsilanti, eene fanarioten-fam., Inz. Alex. Y., 1792—'28, a. h. hoofd der Gri. heteristen, vluchtte '21 naar Or., waar hij tot '27 (niet tot '23) gevangen zat te Munkacs (zie dr.)
IJsel, twee riv.: 1) in Z. Holl., ontlast zich in de nabijheid v. Rotterdam in de Maas. 2) in Geld., ontlast zich i. d. Zuiderzee; **-monde,** 1) eil. in de Maas-delta, prov. Z. Holl., 2) d. op dat eil., derdhalf u. v. Dordrecht; **-mulden,** d. in Oijs., niet ver v. Kampen; **-stein,** st. in Utr., a. d. Holl. IJsel; 3 D. I.
IJzen-doorn, d. in Geld., anderhalf u. v. Tiel; **-dijke,** st. in Zeeuwsch Vlaanderen; 3 D. I.
IJsland, vulcanisch eil. (Deen.) i. d. Atl. O., tuss. Nrw. en Groenland; 105 D. vierk. km.; 72 D. bew.; hpl. Reykjavik. IJslandsche mos.
IJszee: 1) de Noordelijke of Arctische IJ. a. d. Noordpool. 2) de Zuidelijke of Antarctische IJ. (ook Poolzee gen.) a. d. Zuidpool.
IJzeren kroon, koningskroon v. Lombardijë. Orde v. d. IJ. kroon ('05—'14, Fransche ridderorde), sedert '16 Oostenrijksche dito.
IJzeren Poort, de rots-engte tuss. Orsova en Gladow, door welke de Donau stroomt.
ijzerhout, eene zeer harde houtsoort.
Zaamslag, d. in Zeel., 1 u. v. Axel.
Zaan, vergraven riv. in N. Holl., die zich in 't Noordzee-kanaal ontlast bij **Zaandam,** st. met 14 D. I. (in 1697 werkte hier tsaar Peter de Gr.); aan de Zaan ligt ook het d. **Zaandijk.**
Zabern (of Saverne), st. in den Elzas; 7 D. I.
Zachar-ia (-ias), profeet in 't O. T.
Zachariae (Just. Friedr. Wilh.), 1726—77, Dt. dichter (komisch epos „der Renommist", enz.).
Zalk (of Salk), d. in Oijs., a. d. IJsel, anderhalf u. v. Kampen. (v. Tiel; 4 D. I.
Zalt-Bommel, st. in Geld., a. d. Waal, 3 u.
Zama, st. ZW. van Carthago; overwinning v. Scipio op Hannibal 202 v. Chr.
Zambesi, grootste riv. v. Z. Afr., ontlast zich in 't kanaal v. Mozambique.
Zand (het). Zie **Zandeweer.**
Zandberg, d. in Drente, 6 u. v. Assen.
Zandeweer (of het Zand), d. in Gron., 2 u. v. Onderdendam.
Zandpoort (of Sandpoort), d. in N. Holl., een half u. v. Beverwijk.
Zandt (het), d. in Gron., anderhalf u. v. Appingadam.
Zandvoort, d. in N. Holl., a. d. Noordzee, anderhalf u. v. Haarlem; bpl.
Zanguebar (of Zanzibar), hst. (op het eilandje Z.) v. h. onafhankelijke sultanaat Z., een kustland in O. Afr. a. d. Ind. Oceaan.
Zante, hpl. met 17 D. I. v. h. Ionische eil. Z.
Zarathustra. Zie **Zoroaster.**
Zeche, 't gansche mijnveld. Zie **Kux.**
Zarskoje-Selo (d. i. Keizersdorp), st. met 15 D. I. in Rusland, bij St.-Petersburg.
Zebaoth, (bijb.) der legerscharen.
zeboe 1) (drk.) in Z. Azië en in N. Afr. eene soort runderen.
zebra, (drk.) Kaapsche ezel, gestreepte ezel.
zebu, hpl. v. h. Philippijnsche eil. Z.
Zebulon, een zoon v. d. aartsvader **Jacob.**
zecchine, (mtw.) voorheen Ital. dukaat.
Zanzibar. Zie **Zanguebar.**

Zeddam, d. in Geld., anderhalf u. v. Ter-Borg.
Zedekia, (bijb.) laatste kon. v. Juda.
Zee-Alpen (Fr.: Alpes maritimes), tuss. de Po-vlakte en den Monte-Viso.
Zeeburg. Zie **Rammekens.**
Zeeland, 1) Nederl. prov., hpl. Middelburg. 2) d. in N. Br., 2 u. v. Grave. 3) Nieuw-Z. Zie **Nieuw.**
Zeelst, d. in N. Br., 1 u. v. Eindhoven. (dam.
Zeerijp, d. in Gron., anderhalf u. v. Appingа-
Zeeus (Jacob), 1686—1718, Nederl. dichter.
zeewind, waait overdag uit zee landwaarts; de landwind des nachts van land zeewaarts.
zegelaarde. Zie **bolus.**
Zeggelen (Wm. Jac. v.), 11—79, Nederl. volksdichter (inz. komisch).
Zegveld, d. in Utr., derdhalf u. v. Maarssen.
Zegwaard, d. in Z. Holl., anderhalf u. v. Voorburg. (st. Utr.; Hernhutters.
Zelst, d. in de prov. Utr., anderhalf u. v. d.
Zelandus. Zie **Bellamy.**
Zelhngen, d. in Gron., gem. Vlagtwedde.
zeloot, ijveraar; zelotismus, geloofs-ijver.
Zelter (Karl Friedr.), 1758—'32, Dt. bouwmeester en prof. der muz. a. d. Berijnsche acad.; leerm. v. Mendelssohn, Meyerbeer, enz.; vriend v. Göthe.
Zend, de oud-Baktrische taal (het oudste lid v. d. Iranischen tak v. d. Indo-Germ. taalstam) en de daarin geschreven commentaren op de Avesta („oorkonde"), de heil. schriften v. Zoroaster, met deze te zamen den naam v. Zendavesta dragende.
Zendrini (Bern.), '37—'79, Ital. dichter, vertaler v. Heine. (**nadir,** voetpunt.
zenith, (strk.) toppunt, als tegenstelling v.
Zeno, twee philosofen v. h. oude Gri.: 1) Zie **Elea.** 2) Zie **stoïcijnen.** (**rellanus.**
Zenobia, kng. v. Palmyra 267—272. Zie **Au-**
Zenta, st. in Hong. a. d. Theiss: 20 D. I.; overwinning v. Eugenius v. Savoye op de Turken 1697. (640—609 v. Chr.).
Zephanja, profeet in 't O. T. onder kon. Josia
Zephyr, 1) Westenwind (fab. ook als godin). 2) gewevene stoffen die bijzonder dicht en fijn zijn. 3) straf-bataljon v. jagers in Algerië, enz.
Zerubabel, aanvoerder v. d. Israelieten op hun terugtocht uit Babylon. (dichter.
Zesen (Philipp v.), 1619—89, Dt. ltk., tlk. en
Zetten, d. in Geld., 2 u. v. Elst.
zeuglodon (mrv. zeuglodonten), voorwereldlijke reuzenwalvisch. (**pter.**
Zeus, opperste god der oude Grieken. Zie **Ju-**
Zeuxis, ber. Gri. schilder uit Heraklea omstr. 400 v. Chr. (4 D. I.
Zevenaar, st. in Geld., ca. 3 u. v. Arnhem;
Zevenbergen (Transsylvanië), voormalig Hong. grootvorstendom, met eigene staatsregeling tot '68, toen het volkomen met Hong. werd vereenigd; 56 D. vierk. km., 2152 D. I
Zevengebergte, langs den Rijn, bij Bonn
Zevengesternte (of Zevenster). Zie **Plejaden.**
Zevenhoven, d. in Z. Holl., 5 kwartier v. Woubrugge.
Zevenhuizen, twee dorpen: 1) Z. Holl., anderhalf u. v. Hillegersberg. 2) in Gron., derdhalf u. v. Zuidhorn.

Zevenjarige Oorlog, begon 1757 en eindigde met den Vrede v. Hubertsburg 1763.

Zevenslapers, volgens de legende 7 jongelingen uit Thebe, sliepen 135 jaar lang in eene spelonk, en ontkwamen daardoor a. d. Christen-vervolging. Heiligverklaard.

Zevenwouden, een dl. der prov. Fri.: daarin de st. Slooten en 9 gem. (7 a 8 D. I.

Zierikzee, st. op 't Zeeuwsche eil. Schouwen;

Zieten (Hans Joach. v.), 1699—1786, ber. ruitergenl. v. Fred. d. Gr.

Zieuwent, d. in Geld., 1 half u. v. Gruenlo.

Zigeuner, Dt. naam voor „heidens" die in 't Fransch gen. worden „Bohémiens", omdat ze vnl. uit Bohemen komen, veelal als berenleiders, enz. ze leiden een nomaden-leven.

Ziller, Z.-dal een zij-dal v. d. Inn in Tirol, doorstroomd door de Z.-beek. De van hier in '37 uitgewekene Protestanten stichtten toen de kolonie Z.-dal bij Erdmannsdorf in Silezië.

Zilvervloot, de vloot, die ieder jaar schatten uit Sp. Am. naar Spanje bracht; werd in 1628 veroverd door Piet Hein.

Zimmermann, 1) Joh. Georg v. Z., 1728—95, Zwits. geneesheer en schrijver te Hannover. 2) Wilh. Z., '07—'78, Dt. geschsch. („Gesch. v. d. Boeren-oorlog").

Zingarelli (Nicolo), 1752—'37, Ital. comp. (kerkmuz. en opera's).

Zinkgref (Jul. Wilh.), 1591—1635, Dt. dichter: verzamelaar en maker v. d. „Apophthegmata".

Zinzendorf (Nic. Ludw., grf. v.), 1700—60, stichter v. d. Broedergemeente (zie dr.), schrijver v. stichtelijke geschriften en liederen.

Zion, de hoogste (oostelijkste) heuvel v. Jeruzalem met den burg v. David, den tempel v. Salomo; (fig.) ook: Jeruzalem; ook: de kerk v. Christus (in de strengst geloovige beteekenis), b.v. Z.-s broederen, Z.-s wachters.

zipperlein, Dt. naam v. podagra.

Zirknitzer-meer, in Hong., prov. Krain, is afwisselend vol water of drooggeloopen.

Ziska (Joh.). Zie **Hussieten.** (23 D. I.

Zittau, Saks. fabr.- en kpst. a. d. Mandau;

Znaim, Moravische st. a. d. Thaya; 12 D. I. wapenstilstand tuss. Fra. en Or. '09.

Zodiac, (sirk.) Dierenriem; **-aal,** Dierenriems-.

Zoelen, d. in Geld., 1 u. v. Tiel.

Zoelmond, d. in Geld., 1 u. v. Culemborg.

Zoeloe-kaffers, een volksstam in Z. Afrika.

Zoetermeer, d. in Z. Holl., 2 u. v. Voorburg. (den.

Zoeterwoude, d. in Z. Holl., 1 half u. v. Lei-

Zoïlus, vitzuchtige hekelaar (Z. gen. naar een Gri. rhetor uit Amphipolis, 3e eeuw v. Chr., die vitte op de werken v. Homerus).

Zola (Émile), geb. '40 te Parijs. Fr. rom.-schr. (naturalistisch, in sommige werken plat en vuil).

Zöllner, 1) twee Dt. comp. voor mannenstemmen: *a*] Karl Z., 1800—60, *b*] Andr. Z., '04—'62. 2) Joh. Karl Friedr. Z., '34—'82. Dt. schrijver, die 't spiritisme wetensch. verdedigde.

Zondagskieter, wijst den hoeveelsten dag der eerste week des jaars aan, waarop de Zondag viel.

zone, gordel, ook op hemel- en op aardgloben (voor deze: 2 koude, 2 gematigde „zonen"

en 1 heete „zone" tuss. de Keerkringen). In algemeenen zin: streek, oord.

Zonnemaire, d. op 't Zeeuwsche eil. Schouwen.

zoöl-ogie, dierkunde; **-oog,** dierkundige.

zoöphyten, plantdieren of dierplanten

Zoppot, veelbezochtebpl.(zeebaden)bij Dantzig.

Zorndorf, d. in Brandenburg, anderhalf u. v. Küstrin; ovw. v.Fred. d. Gr. op de Russen 1758.

Zoroaster (Zarathustra; bij de tegw. Perzen Zerdoesjt), stichter en leeraar v. h. oude Perz. geloof (zie **Parsen**), v. d. strijd v. Ahriman tegen Ormuzd, zijnde het de plicht van alle geloovigen met Ormuzd mede te strijden om hem de overwinning te doen behalen.

Zoutelande, d. in Zeel., 2 u. v. Vlissingen.

Zoutman (Joh. Arn.), 1724—93, Nederl. schout-bij-nacht; slag bij Doggersbroek 1781.

Zoutmeer (Great Salt Lake), een meer in Utah (N. Am.), 1276 met. boven de zee.

Zrinyi (Nic., grf. v.). 1508—66, banus v. Croatië, sneuvelde als verdediger v. Szigeth tegen Soliman, die daar insgelijks sneuvelde.

Zschokke (Heinr.), 1771—'48, Dt. rom.-schr.

Zug, st. met 5 D.I. in 't binnenste v. Zwitserland, a. h. Meer v. Z.; is hpl. v. h. kanton Z.

Zuidbroek, 1) d. in Gron., ruim 2 u. v. Winschoten, 2) in Z. Holl., 2 u. v. Schoonhoven.

Zuiderwoude, d. in N. Holl., 1½ u. v. Edam.

Zuiderzee, een inham v. d. Noordzee, waarvan zij gescheiden is door de eilanden Tessel, Vlieland, Terschelling en Ameland; strekt zich uit tuss. de Nederl. prov. N. Holl., Utr., Geld., Oijs. en Fri., en bevat de eil. Wieringen, Urk, Schokland en Marken.

Zuidhorn, d. in prov. Gron., 2 u. v. st. Gron

Zuidlaren, d. in Drente, 5 u. v. Assen.

Zuidwolde, 1) d. in Drente, bij Hoogeveen. 2) d. in Gron., anderhalf u. v. Onderdendam

Zuidzande, d. in Zeel., 1 u. v. Sluis.

Zuidzee, Zie **Stille Zee.**

Zuilen v. Hercules. Zie **Calpe.**

Zumpt (Karl Gottlob). 1792—'49, prof. te Berlijn, schreef Lat. spraakkunst voor Duitschers.

Zumsteeg (Joh. Rud.), 1760—'02, Dt. comp.

Zunderdorp, d. in N. Holl., ca. 3 u. v. Edam.

Zundert (Groot en Klein), 2 dorpen in N Br., 3 u. v. Ginniken.

Zuntz (Leop.), 1794—'85, een joodsch geleerde te Berlijn, hoogst verdienstelijk door de wetensch. behandeling v. d. rabbijnsche ltk.

Zürich, Zwits. unvt.-st. met 25 (de voorsteden meegeteld 76) D. I., a. d. Limmat, waar deze uit het Meer v. Z. (Zürchersee) komt; hst. v. h. kanton Z. (D. I.

Zutphen, st. in Geld. aan IJsel en Berkel; 17

Zweden, konkr., 450 D. vierk. km., 4682 D. I. (meest Protestanten); hst. Stokholm; 't staat met Noorwegen onder één kon.: bevolking Zweden; taal Zweedsch.

Zweeloo, d. in Drente, 4 u. v. Hoogeveen.

Zwengnuer (A.), '10 —'84, Dt. landsch.-sch.

Zuurdijk, d. in Gron., derdhalf u. v. Onderdendam. (Maarssen.

Zuylen (of Zuilen), d. in Utr., anderhalf u. v.

Zuylichem (of Zuilichem), d. in Geld., ca. 2 u. v. Zalt-Bommel.

Zwaardbroeders, geestelijke ridderorde in 1200 gest. door Albert v. Lijfland.

Zwaben (Dt. Schwaben), 1) oudt. Dt. htgd. (ook Alemannië gen.), lag a. d. Rijn en grensde aan Zwitserland, 2) Z. en Neuberg, dl. v. Beieren tuss. den Donau en de Alpen; hpl. Augsburg.

Zwaluwe (Hooge en Lage), 2 dorpen in N. Br. (2 en 3 u. v. Breda.

Zwammerdam, d. in Z. Holl., a. d. Rijn, 1 u. v. Alphen: leed vreeselijk v. d. Franschen 1672.

Zwarte: Z. dood, pest die 14e eeuw in Europa woedde. Z. Hoop, een troep soldaten, door George v. Saksen in dienst genomen, tegen de Gelderschen, doch 1515 aan hun lot overgelaten, liepen toen plunderend het land af, en vielen meestendeels in handen van den beul. Z. kunst = tooverij. Z. Prins (zie **Eduard** no. 4). Z.-waal, d. in Z. Holl., a. d. Nieuwe Maas, 1 u. v. Brielle. Het Z. Water, riv. in Oijs., dient tot uitwatering v. d. Vecht t. h. Meppeler Diep. Z. Zee, binnenzee tuss. Eur. en Azië, met de Zee v. Marmora in gemeenschap door de Straat v. Constantinopel, en met de Zee v. Azof door de Straat v. Kertsj.

Zwickau, Saks. st. a. d. Z.-er Mulde; 39 D. I.

Zwingli (Ulrich), 1484—1531, Zwits. kerkher-, vormer, met Luther in strijd over de Avondmaalsleer: sneuvelde in den slag bij Kappel.

Zwirner (E. F.), '02—'61, Silezisch bwk., bestuurde sedert '33 de voltooiing v. d. Keulschen Dom.

Zwitserland, bondsstaat van 22 republieken (kantons gen.); 41 D. vierk. km., 2906 D. I.; bonds-hst. Bern; bevolking Zwitsers.

Zwolle, hpl. v. Oijs., a. h. Zwarte Water; 32 D. I.; geb.-pl. v. Thorbecke; hier stierf Thomas a Kempis. (monde, t. o. Dordrecht.

Zwijndrecht, d. in Z. Holl. op 't eil. IJsel-

Zijderveld, d. in Z. Holl., 5 kwartier v. Vianen.

Zijdewind (of Zijdenskerke), d. in N. Holl., 5 kwartier v. Schagen.

201356_019

brui013prac01

De practische encyclopaedie